



9552



UNIV



ENT





**K O N S T.**  
**EN**  
**LETTER-BODE.**



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
EN  
LETTER-BODE,  
VOOR HET JAAR  
1 8 0 7.

---

I D E E L.

---



TE HAARLEM, BY  
A. L O O S J E S, Pz.



THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

1911

1911

1911

1911



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,  
V O O R H E T J A A R 1807.

---

N<sup>o</sup>. 1. *Vrydag den 2 January.*

---

LOSSE AANMERKINGEN OVER DE DOORBOORING  
VAN HET TROMMELVLIES TER GENEZING  
DER DOOFHEID, DOOR

C. W. H U F E L A N D.

(Vertaald uit diens *Journal der Practischen Heil-*  
*kunde*, IIIde St. 24ste B. bladz. 163—169, en  
medegedeeld door den Heer G. STINSTRÄ  
Psz, Med. Doct. te Harlingen.)

**I**k neem de vryheid, aangaande deze konstbewerking, voorloopig slechts eenige vlugtige denkbeelden ter neder te stellen, welke ik verzoek ook voor niets meer optevatten; terwyl ik dezelve aan een ryper onderzoek overlaat.

Ik geloof, dat de doorbooring van het Trommelvees de herstelling van het Gehoor op drieërleie wyze bewerken kan.

*Vooreerst*, door verwydering van het beletfel, het welk de voorplanting en versterking der klanken van  
1. D E E L. A het

het Geluid in het Binnenoor verhindert. Dit beletsel kan in het Trommelvlies zelf gelegen zyn, byaldien dit zyne natuurlyke veerkracht verloren heeft. Ik beschouwe namelyk het Trommelvlies als den weerklankgevendenden bodem van het Muzikaal werktuig, 't welk wy Gehoorzintuig noemen, en als geschikt om de werking der invallende geluidstralen te vermeerderen. Is nu deze weerklankgevende bodem of verslapt, of te droog, of wel verhard, zoo ontbreekt daar aan de juiste graad van veerkracht, welke tot dit doeleinde vereischt wordt; zy zal dus het Hooren niet bevorderen, maar bezwaarlyker maken en verhinderen; even gelyk het Krystal van het Oog, het welk in zynen natuurlyken toestand een middel tot bevordering van het Zien is, in een verdonkerden staat een beletsel voor den doorgang der Lichtstralen worden kan. In dit geval, kan de doorbooring van het Trommelvlies, daar zy den vryen doortogt der geluidstralen mogelyk maakt, eene genoegzame genezing der hardhoorendheid te weeg brengen. De lyder zal wel niet zoo goed hooren, als met een natuurlyk welgesteld Trommelvlies, maar evenwel beter dan met een, het welk ongesteld is; gelyk iemand, die van de Staar geöpereerd is, wel niet zoo goed ziet, als met een natuurlyk gesteld Krystal; maar echter beter dan wanneer het zelve verduisterd is. — Het is waarschyntlyk, dat deze oorzaak van doofheid eene der veelvuldigsten is; men kan met waarschyntlykheid tot derzelver aanwezen besluiten, wanneer de veranderingen van den Dampkring (als vochtigheid, droogte enz.) een grooten invloed op het Gehoor hebben, en wanneer de lyder door den mond nog iets hooren kan.

*Ten tweeden*, in geval de Eustachiaansche buizen of trompetten verstopt zyn, en dit de oorzaak der doofheid is, door het openen van een nieuwen weg, langs welke de lucht in de holte van den trommel dringen kan.

*Ten derden* kan deze konstbewerking ook daar door nuttig zyn, dat door het onmiddelyk geweldig indringen van de lucht en der geluidstralen in de inwendige holte van het Oor eene zoo sterke prikkeling der zenuwen veroorzaakt wordt, dat daar door de prikkelbaarheid zeer vermeerderd, en vatbaarheid voor den prikkel der klanken, welke te voren ontbrak, te weeg gebragt wordt; gelyk geestryke dranken en eene ontstekingsachtige gesteldheid dergelyke verschynselen, zoo wel

wel by de met verlamming gepaarde zwakheid van het Gehoor, als van het Gezicht, kunnen veroorzaken. Deze uitwerking zal waarschynlyk slechts kortstondig zyn; ja zelfs by reeds voor handen zynde groote prikkelbaarheid kan ook, door te sterke prikkeling, het tegendeel plaats grypen. Waarom ook voorzeker, wanneer het vermogen van te hooren nog niet geheel vernietigd is, in 't byzonder by dat soort van gebreken des Gehoors, waar by slechts een matig geluid gehoord kan worden, maar een sterker terstond verdoving veroorzaakt, de grootste omzigtigheid met deze konstbewerking aan te raden is. — Dit strekt aldus ten bewys, dat dezelve niet zoo geheel onverschillig is, en dat niet, gelyk men geloofst, waar zy geene hulp aanbrengt, zy ook niet schaden kan. Ook vraagt men te regt, of het wel zoo gansch onverschillig is, dat 'er, na het verrigten dezer operatie, bloed vloeit in de inwendige trommelholte, of dat men water en dergelyke vochten daar laat inloopen? Kan deze nieuwe ongewone indruk aan zulke teedere deelen geene nadeelige veranderingen toebrengen? Het zelfde geldt omtrent het maken van een sterk geluid terstond na de operatie. — Kan dit niet even schadelijk worden, als de indruk van het licht na de konstbewerking van de Staar?

Van nog meer aanbelang is het gevaar van de mogelyke kwetfing der *chorda tympani* of der Gehoorbeentjes by het doen der operatie, welke kwetfing noodzakelyk eene ongeneeslyke doofheid ten gevolge moet hebben. Dezelve is onvermydelyk, wanneer men, zonder het trommelvlies te zien, de steek in het oor doet. Zy kan vermyd worden, zoo men, volgens de methode van HUNOLD, het Buitenoor sterk uitrekt, en 'er het Zonnelycht of wel het brantpunt van een sterk kunstlicht laat invallen, en het punt voor den steek aan het onderste en voorste gedeelte der oppervlakte van het Trommelvlies uitkiest. Ook kan men, by het invallen van een sterk licht, de plaats onderscheiden, alwaar de Gehoorbeentjes aan het Trommelvlies vastgehecht zyn.

In elk geval, kan men, eerst vier weken na deze konstbewerking, derzelver uitwerking regt beoordeelen. Dezelve kan onmiddelyk na de operatie goed zyn (enkel ten gevolge der sterke zenuwprikkeling) en in 't vervolg, wanneer dit tydperk van Opwekking voorby

A 2

is,

is, wederom verloren gaan. — Zy kan eerst gering zyn, en langzamerhand meerder worden, vermits de lyder eerst moet leeren Hooren; daar, zoo als bekend is, elke zinnuiglyke gewaarwording eene byzondere oefening des Zintuigs vordert. — Dit laatste zal in 't byzonder by doofgeborenen het geval zyn.

Ook is de vraag, of niet het verschil van instrument, waar mede de operatie gedaan wordt, een aanmerkelyken invloed op derzelver gevolg hebben kan?

Het is voorzeker niet hetzelfde, of men, volgens de methode van MICHAËLIS, een rond stukje uit het Trommelvlies boort, of wel, na de vroegere manier en die van HUNOLD, slechts met een syne Troicart een steek in het zelve maakt, aan welken men vervolgens, door het instrument tweemaal omdraaijen, eene ronde gedaante geeft. In het eerste geval is het natuurlykerwyze ligter mogelyk, dat 'er, na de konstbewerking, bloed, of water, ingebracht tot uitspoelen, in de binnenste holte van het Oor indringt. Ook valt het uitgeboorde stukje altyd naar binnen, en kan zich dus ligtelyk voor de inwendige gehoorwegen plaatzen en hinderlyk worden.

Wie verzekert ons eindelyk, by zoodanige opening in het Trommelvlies, in het toekomstende voor het invallen van stof, het inkruipen van Insecten enz. in den inwendigen gehoorgang?

De uitkomst der ondervinding, aangaande het gevolg der Methoden, is tot dus ver zeer verschillend geweest.

Ik heb, op myne laatste reis, de geachte Mannen, die tot nu toe deze konstbewerking uitgeoefend hebben, de Heeren Hofraad HIMLY, te *Göttingen*, die de eerste was, welke dezelve in Duitschland in het werk stelde, MICHAËLIS, te *Marburg*, en HUNOLD, te *Kassel*, zelf gesproken. De beide eersten hebben tot nog toe geene opmerkelyke uitwerkingen daar van waargenomen. Daar integendeel de laatstgemelde, in de maand July, reeds honderd en twintig Hardhoorenden geöpeerd had, en verzekerde, dat de helft derzelver, de een meerder, de ander minder, hulp verkregen hadden. — Hier, te *Berlyn*, is de operatie, in het Koninglyk Instituut van Doofstommen, aan achttien doofstommen kinderen geschied, maar zonder de geringste uit-



uitwerking; het geen ook te vermoeden was, en niets tegen deze konstbewerking bewyst, daar, by zoodanige ongelukkigen, de oorzaak niet in een werktuiglyk gebrek der uitwendige Gehoorwegen, maar in eene werkeloosheid of tegennatuurlyke gesteldheid van de Gehoorzenuwen gelegen is, welke voorzeker door deze Operatie niet weggenomen worden kan.

## NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

WYSGEERIGE DICHTRUNDE. BRIEVEN aan *Sophie*: door *Mr. RHYNVIS FEITH*. Te Amsterdam, by *Joh. Allart*. MDCCCVI. 8°. bl. 262.

Is het in 't algemeen waar, dat het Leerdicht eene moeilijke taak is, voor zoo verre het, meer ernst vorderende, daar door Kinder die spelingen van 't vernuft toelaat, welke de Dichtstukken anders met zoo schitterende sieraden optooijen; dit moet byzonderlyk dan gelden, wanneer het doel eene wederlegging is van eene meest afgetrokkene en diepzinnige Wysgeerte. Deze moeilijkheid heeft de Heer FEITH gevoelt, en daarom deze zyne vyf Brieven aan *Sophie*, tegen de Kritische of Kantiaansche Wysgeerte, in opzigt tot den Christelyken Godsdienst, ingerigt, met ophelderende aantekeningen getracht duidelyker te maken.

Wat het Dichterlyke dezer Brieven betreft, de even gemaakte aanmerking veronfschuldigt reeds den Heer FEITH; en niet minder den Recensent, wanneer deze zich gedrongen vindt aan te merken, dat eene zekere stroefheid en dorheid deze Versen beneden alle andere Dichtvruchten stelt, waar mede de Heer FEITH zoo veel lofs verworven heeft.

Omtrent het Wysgeerige en ook Godsdienstige van dit Werkje; moet R. aanmerken, dat een Onderzoek van een Wysgeerig Leerstelsel, ook in betrekking tot den Godsdienst, op zich zelve niet te mispryzen is; mits men, voor eerst, voor deze taak berekend zy, en ten tweede, vaste en doordachte bewysgronden aanvoere, en die tevens met de noodige omzigtigheid voorstelle. Goede wil is eene schoone zaak, maar niet genoeg. Het voortsiellen met geestdrift kan ook wel uit eenen goeden wil ontstaan; maar hoe veel nadeels is uit eenen welmeenenden maar onvoorzigtigen yver niet dikwyls geboren, vooral in het Godsdienstige, die tedere zaak, alwaar zwakke bewyzen den bestryderen volstrekt in de handen werken?

Wat het geval van het voor handen zynde werkje zy, behoeft Recensent niet te beslissen; de zaken zelve moeten het

uitleyzen: veel minder behoeft hy hier toe het geheele Boek na te sporen, het welk zyn bestek verre zoude overschreden. Maar hy vindt zich verplicht eenige aangevoerde stellingen en bewyzen des Schryvers ter toetse te brengen, na vooraf nogmaals te hebben aangemerkt, dat het eene sloote onderneming is, na eenen GARVE, REINHARDT en eenen ECLECTICUS, het harnas tegen het diepzinnig stelsel van Overnatuurkunde van KANT aan te gespen, en wel hetzelfde in Dichtmaat te bevechten, waar van de moeilykheid niet ligt door aankekeningen geheel konde worden opgeruimd. Dan ter zake; en wel vooraf eenige algemeene aanmerkingen, daar na eenige meer byzondere.

Wanneer een Wysgeerlg stelsel, welke het ook moge zyn, op zich zelve vooraf ontzenuwd is, zal of kan hetzelfde geen Godsdienst meer benadeelen; maar eene Wysgeerte te bestryden op dien grond, dat zy tegen de Openbaring der Christenen aanloopt, is, naar Recensents inzien, altyd wat haghelyk. Vooreerst de Kantianen ontkennen zulks; waarop dan de Heer F. hen van *huichelary* beschuldigt, en van zulks *zegen hun beter weten* aan te beweren. Dit is wel gemakke-lyk te zeggen; maar wat hard, te meer, daar hun elders *dwaepery* wordt toegekend, welke ziekte, hoe gevaarlyk ook, doorgaans evenwel met goede trouw gepaard gaat; gelyk, b. v. in 't Staarkundige, de Heer F. niet zal willen ontkennen. Ten anderen, vraagt Recensent; zyn het de Christenen dan eens, wat al of niet tegen de Openbaring strydt? Hebben de Roomschegezinden de Protestanten niet veroordeeld en vervolgd, op grond dat hunne Leerlingen tegen de Openbaring, tegen den waren Christelyken Godsdienst, zouden stryden? In 't byzonder, dat de Wysgeerige gronden, met welke de laatste de transubstantie verwierpen, tegen Gods uitdrukke-lyk woord, aanloopen? Inderdaad, dusdanige beschuldiging is van alle tyden zoo zeer misbruikt, dat zy, by de braafste en Godvruchtigste mannen, niet zonder grond, in eenige minachting is gekomen. Wien is onbekend, dat de schoone ontdekking van COPERNICUS, omtrent de beweging der aarde, aldus is verschuldigd geworden? Wie weet niet, dat de schrandere GALILAEUS DE GALILAEI om zoodanige aantyging in den donkren kerker moest zuchten? Wie kent de verketteringen van DE GROOT, DES CARTES, LEIBNITS, WOLFF en ontelbare andere by uitstekendheid verdienstelyke Wysgeeren, niet? Men onderzoekte dan een Leerstelsel liever op zich zelve, gelyk meestal ECLECTICUS gedaan heeft (\*); en kan men hetzelfde uit

(\*) Van dit welgeschreven Stukje, vindt men een uitvoerig berigt, en onzijdige beoordeeling, in Deel II. bladz. 360. voor het jaar 1806, van den *Alg. Konst- en Letterbode*.

uit zyn eigenen aard wederleggen en afbreken, dan zal men zelve noch eenige Openbaring, noch de bijzondere leerstellingen van onderscheidene Christelyke Kerkgenootschappen, die alle zich op de Openbaring beroepen, kunnen benadeelen, zoodat der dat men zyne toevlugt tot het kettermaken behoefte te nemen.

De Heer FERTH werpt ook in zyne aantekeningen, doorgaans, tegen de Kantiaansche Wysgeerte in, dat derzelver voorstanders het onder elkanderen zeer onééns zyn. De zaak is waar; hunne bevattingen en voorstellen loopen dikwyls geheel uit één. Maar nu? Zal dit een bewys van valscheid opleveren omtrent het Leerstelsel van KANT zelf, of dat het tegen de Openbaring strydt; 't welk toch des Schryvers hoofddoel is? Zyn de Christenen dan, van de eerste tyden af, het altyd ééns geweest? Geeft men dan met dusdanige tegenwerpingen, ook met de beste bedoeling, niet zelve de wapenen aan de Ongeloovigen in de handen? Dit bevestigt dus ten eenemaal, hoe bagchelyk het is, een Wysgeerig stelsel, uit het oogpunt van Religie, met zoodanige redenen te bestryden, welke terugkaatsing eenen nadeeligen indruk kan baren voor die Religie zelve, welke men wil handhaven.

De Heer FERTH beschuldigt ook, en niet zonder eenige warmte, de navolgers, aanklevers en voorstanders der Kritische Wysgeerte, bl. 117 en elders doorgaans, van eenen al te hoogen en beslissenden toon. De beschuldiging is omtrent sommigen maar al te waar; en dit gebrek wordt vooral dan nog hateliker, wanneer men daar tegen de zacht-, bescheiden- en zedigheit van eenen Moßs MENDELSONN, eenen GARVE en andere zoo verdienstelyke mannen, overfelt. Die waan, van geen ongelyk te kunnen hebben, by sommigen, is op zich zelve ook belagchelyk, en heeft veel weêrzin veroorzaakt. Maar is dit een gebrek van de Critische Wysgeerte zelve? of veeleer van de personen, welke dezelve voorstaan? En zoo het laatste, dan zal dat zwak wel zoo algemeen niet zyn, of 'er zullen ook wel eenige meer opzigtige en ingetogene voorstanders van dezelve gevonden worden, voor welken het dus wat hard valt, met de anderen over eenen kam geschoren te worden: het welk ook niet billyk is. Maar, Recensent moet het herhalen, wat doet zulk een personeel zwak tot het leerstelsel zelf? Zal men hier uit bewyzen, dat het den Christelyken Godsdienst ondermynt? En geeft dan, zulks niet sommtyds aanleiding tot vermoeden, als of de Heer F. immer eenig personeel geschild met eenen dier Heeren voorstanders had gehad, en dus zoo wel deze beschuldiging als eenige andere, b. v. van huichelary, van onzedelyk gedrag enz. met opzet aanvoerde, om zich eenige voldoening te verschaffen? Recensent zegt met voordacht: *aanleiding tot vermoeden*; want, wat hier van eigenlyk zy, wil hy geenzins beslissen; maar

maar liever by herhaling aandringen, dat het bestryden van gevoelens met het gispen van persoonlyke gedragingen, behalven de onheuschheid, ook wederom een allergevaarlykst wapen is. Welk wel beraden man zou eenen Heiden, eenen Mahumedaan, door hem te wyzen op de kerkelyke Geschiedenis, op de zeden der Christenen zoo van vorige als latere eeuwen, op hunnen ééndragt, enz. tot de omhelzing der Christelyke Leer bestaan over te halen? Wat is het dan goed, dat men die zwakke en gevaarlyke wapenen niet behoeve; en de sterkste gronden in de Christelyke Leer zelve, in hare voortreffelykheid, zachtmoedigheid, verdraagzaamheid enz. vinde? Het gevaarvolle van dusdanige ondoordachte aanvallen verpligtte den Recensent volstrekt tot deze aanmerking.

De plaats van ROUSSEAU, bl. 127 aangehaald, is overschoon, uitstekend, krachtig en van ongemeenen nadruk: maar wat zal deze getuigenis van ROUSSEAU, welke de Heer F. beslissender wyze zegt, geen Christen te zyn geweest, afdoen? Wat zal deze getuigenis afdoen, van eenen man, die de welsprekendheid in zoo hoogen trap bezat, dat hy, even als CARNEADES te Rome, weleer met dezelfde kracht van overreding vóór en tegen de regtvaardigheid redekavelde, en daarom van CATO veracht wierdt; zoo ook vóór en tegen de zelfmoord, vóór en tegen de tweegevechten, en andere zedekundige twistpunten met gelyke kracht van welsprekendheid gepleit heeft, en in dat vermogen zoo hoogen roem stelde, dat hy daaraan alles, ja de waarheid zelve opofferde? Zal zulks dan mogen gelden tegen KANT en bovendiens uiddrukelyke verklaring omtrent de voortreffelykheid der Christelyke Zedekunde, door den Heer F. zelve, bl. 167 — woordelyk aangehaald?

Het komt aan Recensent ook weinig bedachtzaam voor, om bl. 157 en elders zoo algemeen tegen de Rede, en den Natuurlyken Godsdienst (welken de Kantianen dien der Redegelieven te noemen) ten stryde te trekken. Is de Rede dan niet een Goddelyk geschenk, door het welke wy boven het redeloos gedierte verheven zyn? Waar in is anders het beeld Gods te vinden? Is zy niet het eenigste middel, waar door schrandere mannen de noodzakelyke kentekens eener waarlyk Goddelyke Openbaring hebben vastgesteld, daar aan de boeken van het Oude en Nieuwe Testament getoetst, en dezelve voor Goddelyk, in onderscheiding van de Apocryphe boeken gekeurd? Wordt niet even daarom onze Godsdienst eene Redelyke Godsdienst genaamd? En hoe oefenen de beroemdste Godgeleerden dan de *Critica* ter verbetering van kwalik geschrevene, of opheldering van duistere plaatsen des Bybels, anders dan door hulp der Rede? Zoo eens iemand met ernst wilde onderzoeken, of de Alcoran die kentekens van God-

de

delijke Openbaring al of niet hebbe, zou hy zulks anders, dan door het gebruik van zyne Rede of Redelyk vermogen, kunnen beproeven? Gaat de Natuurlyke Godsdienst niet in orde van denken vóór den Geopenbaarden, vóór den Christelyken? Leert niet PAULUS zelf, dat de Heidenen, de Openbaring niet kennende, naar die wetten zullen geoordeeld worden, die zy door het licht hunner Rede kenden of konden kennen, en die daarom gezegd worden, in hunne harten te zyn ingeschreven? Is het niet met grond, dat zoo vele groote Wysgeeringe en tevens Godvruchtige Mannen hunnen tyd, vlyt, schrande oordeel en kennis besteed hebben, om een zamenstel van Natuurlyke Godgeleerdheid, dus volgens het louter licht der Rede, op te stellen? Is het niet ook met grond, dat de Natuurlyke Godgeleerdheid mede aan de Jeugd op de Hooge Scholen onderwezen wordt? En waarom die dan zoo klein geacht? Inderdaad, men begrypt wederom het gevaar niet, het welk in het verkleinen der Rede of 't Redevermogen van den Mensch gelegen is. Immers hier door stelt men niet slechts alle zoodanigen schuldeloos, die de Openbaring nooit gekend hebben, maar ook die geenen, welker rede, te zwak is geweest, om de kracht van de bewyzen voor de Goddelykheid eener Openbaring te doorzien; en zoo zou dan wel de erkenning eener Openbaring meestal op eene blinde navolging, of gevolg van opvoeding, te huis komen; en waar zou dit dan heen?

Recensent is verheugd, met den Schryver, op bl. 15, te kunnen instemmen. Voor zeker, het gewoon bewys voor het bestaan der Godheid is, ook naar zyn inzien, van volle kracht. Maar het is tegelyk waar, dat HUME en anderen daar in nog zwarigheid vonden; welke van kwade trouw te willen verdenken, niet liefderyk zoude zyn. Wat kwaad dan, dat men een geloof, een redelyk geloof, uit de zedelykheid van den Mensch ontleend, mede aanvoere, en hun, welken het gewoon bewys niet overreedt, hier mede ten minsten overtuige, dat zy met zich zelve in tweestryd en in eene droevige verwarring zyn, als zy dit geloof aan het bestaan eener Godheid verwerpen? Hoe gewigtiger eene waarheid is, hoe nuttiger, dat zy op verschillende wyze worde aangedrongen. REINHARDT, die getrouwe Gids van den Heer F. heeft zelf de vereeniging dier twee gronden goedgekeurd. Het is thans bekend, dat FICHTE tot het gewoon bewys te rug gekeerd en deszelfs kracht erkend heeft. Waarlyk! ijd en bekoking doet dikwerf vry wat meer af, dan ontydige, of ook onberadene yverzucht, die, van hoe Godsdienstigen oorsprong zy ook zyn moge, wel eens mede somtyds een weinig aan dweepery kan grenzen.

Bl. 20 en 25 heeft de Heer FEITH met grond, op het

voetspoor van anderen, aangemerkt, dat het in de Kanthasche Wysgeerte eene tegenstrydigheid is, *het geluk*, als eene onbepaalde en dus onbruikbare zaak, eerst uit de zedekunde weg te werpen, en daar na wederom in de Gelukswaardigheid, waar na men moet streven, als mede in het Hoogste Goed, als een bestanddeel van hetzelfde, te hernemen. Maar wat de belangelooze deugdsoefening betreft, dit is vooreerst eene zeer oude twist, gelyk uit de schriften van CICERO en uit de Leer der Stoïcynen bekend is; en welk gevoelen men ook in deze twist gekozen hebbe, men heeft daar in tot nog toe geene tegenstreving tegen den Christelyken Godsdienst gevonden. En zoude het ook wel zoo moeilyk zyn, in de Christelyke Openbaring, zelve, vooral in de gezuiverde Zedekunde van het Nieuwe Testament, Lessen te vinden, welke de goede daden op zoo veel hooger prys stellen, als zy minder uit eigen belang, of zelfs naar mate zy niet grooter opofferingen van eigen voordeel, geschieden? Men zie, Slechts, om dit even aan te voeren, LUCAS VI. vs. 32 ....

Op bl. 21 (7), vergeleken met bl. 136 (3), den andere plaatsen wordt het onderscheid in het bestaan van den Mensch tusschen het Redelyke en Zinnelyke, bestreden, en vooral berispt, dat KANT vordert, dat men uit de Rede, en niet uit Zinnelyke aanprikkelingen handele, om deugdaam te zyn. 't Is zoo: KANT is hier al zeer streng. Hoewel vele Onkantianen aan deze gestrengheid der Zedekunde hoogen lof hebben toegezwaaid. Maar 't zy zoo. Men behoeve dan zyne strengheid hier niet te volgen: dit is een Wysgeerig verschil; maar strydt daarom de groote Ernst van KANT, en zyne mogelyk te ver gedrevene vordering van de hoogste heiligheid, welke de Mensch hier op aarde niet bereikt, strekt die daarom ter ondermyning van de Christelyke Leer; welk betoog toch echter of het eenig of het voornaam doel van dit geschrift is? Zou het ook zoo moeilyk zyn, de Leer van KANT omtrent de Rede en Zinnelykheid met den stryd tusschen het Vleesch en den Geest, van welke men I. ROM. VII. vs. 18 .... en VIII. en elders in den Bybel leest, te verstellen? Doch wy willen hier niet intrèden. 't Is genoeg, dat het bestaan van beiden, zoo van Rede, als Zinnelyke begeerten en driften, en de verpligting om de laatste voor de eerste te doen buigen, en haar te doen gehoorzamen, door alle de beroemdste Wysgeeren geleerd is: en deze Leer nimmer, zoo veel Recensent weet, voor eene ondermyning van den Christelyken Godsdienst is gehouden.

De Schryver heeft, op bl. 27 (9) 'er zeer veel tegen, *dat geen sterfeling ooit bevoegd zoude kunnen zyn, om zich deugdaam te achten*. Maar is dit te verwonderen, als men de deugd en heiligheid in dien hoogen, in dien gestreng-

strengen zin beemt, als KANT die voorstelt? Leert ons dan de Christelyke Openbaring zelve niet, hoe onbeduidende onze beste daden by God en zyne heilichheid zyn? Vele Godgeleerden, welke als by uitstekendheid regtzinnig geroemd zyn, hebben beweerd, dat de schoonste deugden van SOCRATES, MARCUS AURELIUS en andere vrome Heidenen, niet dan *afwikkende zonden* waren. De Schryver vindt zich dan ook genoodzakt, om bl. 155 van den geroemden GARVE zelve te verschillen. En wat de aanhaling van eene plaats of gezegde van den Hoogsteeraar WYTENBACH bl. 28 (10) betreft; omtrent de afwyselingen van verschillende opkomende en ondergaande stelsels, die bewyst zeker het zwakke des ondermaansche kennis, en moet daarom ons alle tot de hoogste zedigheid opwekken; maar zal die mogen gelden om alle ondernemingen tot verdere vooruitgang in de wetenschappen en voltooijng van meerdere Wysgeerige en Godgeleerde kennis, af te raden? Ware dit zoo, dan was het voor de Voorstanders der Roomsche Kerk te beklagen, dit huismiddeltje niet voor twee eeuwen by der hand genomen te hebben, om daar mede den Hervormers den mond te snoeren.

Met grond beweert, naar ons inzien, de Schryver, bl. 29 (12) dat de hartsochten outtig zyn, mits zy door Rede en Godsdienst bestuurd worden. Het tegengesteld gevoelen was reeds dat der Stoïcynen; dus van oude dagteekening: maar wien is het nog in de gedachten opgekomen, om deze loef der Stoïcynen voor tegenvoetig tegen de Christelyke Zedekunde te achten. Men leze eens MATTH. V. vs. 29 en 30. welke de te onderbrenging der zinnelykheid ten duidelyksten be- toogt. Z. GALAT. V. 24. Op bl. 30. worden ook door den Schryver de gronden van pligt, dat is, waarom pligt, pligt is, met de beweegredenen, die tot nakoming van pligt aanpo- ren, zichtbaar verward. Men noeme deze onderscheiding eene *subtiliteit*; zy is zeker niet van heden of gisteren, en is den aard der zake gegrond. Het volbrengen van pligt uit be- zelf van verpligting, of uit loutere aanzetting van byzindens; van driften, die dikwyls ook nog dierlyk zyn, zullen wel al- tyd twee hemelsbreed onderscheidene zaken zyn: even gelyk het verschil van het *formelyke* en *stoffelyke* der pligtsbetrach- tingen, door alle Zedekundige Schryvers, is aangedrongen. Bezucht is ook eene hartstocht, eene Zinnelykheid; maar is het dan eene deugd, uit eerzucht, en dus op eene wyze, om van de menschen gezien te worden, aalmoeften te geven? Z. MATTH. VI.

Omtrent bl. 50 (4), dient nog opgemerkt, dat Ruimte en Tyd, volgens KANT, twee denkvormen onzer zinnelyke ge- waarwordingen zyn, zonder aan denzelfen buiten ons eenig bestaan toe te kennen. Maar heeft dan LEIBNITZ dat dade- lyk

lyk bestaan buiten ons van Ruimte en Tyd niet mede ontkend? En is hy wel ooit daarom voor een bestryder van den Christelyken Godsdienst gehouden? Wat verders op die zelfde bl. 50, en ook 53 en 55 het beroep op het *gezond verstand* aangaat; men is verre van dit schoone middel tot kennis af te keuren, mits men daar door geen vermogen, zonder het vermogen der Rede, zopder duchtige redenering en bewys, aanpryze, het welk op een eeuwige *petitio principii* zoude uitloopen, daar een iegelyk dan, met evenveel regt, zich op zyn byzonder gezond verstand zoude beroepen, even als in de Zedekunde op zyn Zedelyk gevoel: doch welke Leer van 't Zedelyk gevoel reeds lang is verdwenen. Zoo zeer is het wederom waar, 't geen Recensent boven aanmerkte, dat ook tyd en bekking vaak de zekerste wederleggers van ongegronde stellingen zyn.

Recensent moet zich bl. 95 (7) verwonderen over de woorden: *Maar dat men, in de Natuur zelve, nooit zoo vindt.* Menigvuldiglyk laat men op dit aanbeeld: en wat zegt het toch? Zullen wy dan de deugden van Regtvaardigheid, Matigheid, Mededeelzaamheid, Kloekmoedigheid enz. die als deugden, niet anders dan als volmaakt kunnen gedacht worden, bepalen en omschryven, zoo als die hier op aarde onder de onvolmaakte Menschen worden aangetroffen? Waarlyk dit loopt eenigzins beneden de redelyke zoo wel als Christelyke Wysgeerte. Leerde dan Christus zelve: *Zyt volmaakt, gelyk die volmaaktheid is, die hier gevonden wordt?* Of veeler: *Zyt volmaakt gelyk Uw Vader, die in de Hemelen is, volmaakt is;* en waar wordt dan die Volmaaktheid in de Natuur, buiten God zelve, gevonden? Zou dan de Schryver omtrent deze schoone les durven of willen zeggen, dat dezelve, in de Natuur niet zynde te vinden, en de zinnelykheid te boven gaande, slechts *op het papier goed is?* Recensent is verzekerd, dat zulks zyne meening niet zy; maar hier uit blijkt dan het zwakke van dusdanige rederingen.

Veel konde nog worden aangemerkt, vooral mede omtrent het, naar des Recensents inzien, min voegelyke eener vergelyking van KANT met CHRISTUS op bl. 151 (1). Zal men dan de Leer van een Mensen, die als Wysgeer hier het licht der Menschelyke Rede moest volgen, vergelyken met de geopenbaarde Leer van den Zaligmaker? Byaldien de laatste niet overtrof, ware 'er dan wel eene Openbaring noodig? En zou het niet even gemakkelijk zyn, de leeringen, ook van de beroemdste en Godvruchtigste mannen, met de uitwerkselen van de Goddelyke geopenbaarde Leer te vergelyken? en zoude dan de eerste niet even eens en altyd voor de laatste moeten verdwynen? Dan, wie heeft ooit dusdanigen weg in-



ingeflagen? Zelfs de hevigste bestryders van Wysgeerte en Wysgeeren hebben nooit deze wapenen te hulp geroepen: en, (Recensent moet ook hier op weder t'huis komen) buiten het geen in dusdanige vergelyking aanstotelyks voorkomt, zoo is dusdanige wyze van bestryden zoo niet eenigzins onheusch, alhans ten uiterste nadeelig.

Deze stalen zyn voor eene ronde en openhartige beoordeeling genoeg. Recensent stelt een gestreng onderzoek der Kantiaansche, even als van alle andere Wysgeerte, op hoogen prys, mis zonder vooringenomenheid, zonder overdryving, zonder het minedelmoedig wapen van verkettering, en integendeel op grondige bewyzen, die met bedaard- en voorzigtigheid worden aangevoerd. Tegen verkettering zyn geen groote geen Godvruchtige mannen, en was ook DE GROOT zelve niet, veilig. Vetre zyn wy af van de Kantiaansche Leerstellingen alle goed te keuren; verre van hare zwakke zyden niet te erkennen, welken ook door GARVE, door REINHARDT, door ECLECTICUS, en anderen zoo mannelyk, maar met Wysgeerige en Christelyke ingetogenheid, zyn voorgedragen.

Wat eindelyk nog het NASCHRIFT betreft, en de Vraag, of KANT dan wel een Christen geweest zy; de Recensent laat dit onderzoek, en de beslissing gaarne aan anderen over, zoo wel omdat het hier niet om den persoon, maar om de Leer te doen is, en dus om de nutteloosheid dezer vraag tot het oogmerk van de Brieven aan Sophie, als ook byzonder om de schoone Les van den Zaligmaker: *Oordeel niet, op dat Gy niet veroordeeld worde!*

## NIEUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN EN KUNSTSTUKKEN.

B E R I G T

AANGAANDE EEN ZEER

K U N S T I G S L O T,

HET WELK VERSCHIEDEN ONGEWONE  
EIGENSCHAPPEN VEREENIGT.

J. LAGHUWITZ, Mr. Slotemaker, te *Amsterdam*, in  
de Korte Leydſche Dwarsſtraat, digt aan 't Leydſche  
Plein,

Pluk, heeft onlangs een Slot vervaardigd, het welk de volgende eigenschappen heeft.

Het sluit gelyktydig vyf boven elkander liggende laden. Men zoude met dezelfde werking meer of minder sluitingen, naar welgevallen, kunnen maken.

Het sluit dubbeld, met dezelfde schotels, namelyk zoogenaamd dag- en nachtslot.

Hoedanig het Slot ook geteld zy, niet alleen enkeld of dubbeld gesloten, maar ook geheel ontsloten, staat het toch vast, zonder dat de sleutel in 't Slot behoeft te blijven steken. *Het onderscheidt zich dus voordeelg van andere dagsloten, die niet open blijven staan, tem zy men 'er de hand aan houdt. En, voor zoo veel men weet, is dit iets geheel nieuws.*

Wanneer de laden een weinig uitgehaald zyn (zy zouden alle gelyktydig van zelf uitspringen, indien men achter ieder van dezelve een veer plaatste) kan men het Slot weder op de enkele sluiting of dagslot stellen, zonder daar door te beloften, dat de laden uit- en ingeschoven kunnen worden. Wil men dan een van de laden sluiten, men schuift dezelve geheel dicht, de schotel springt dan uit, zonder dat zulks invloed heeft op de andere schotels. *Hier in heeft dit Slot een uitstekend voorregt, vermits andere Sloten, die meer dan eens sluiting geven, gemeentlyk het gebrek hebben van niet anders dan alle te gelyk te kunnen sluiten, en ook niet anders dan met behulp van den sleutel te kunnen gesloten worden. Ook hebben andere Sloten van diergelyken aard, gemeentlyk het gebrek, dat, indien men een van de schotels met den vinger of met eenig instrument bereiken kan, en kan te rug dryven, alle de andere schotels ter gelyker tyd ook wyken, en dus alle de sluitingen ontsloten zyn. Dit gebrek heeft by het tegenwoordige Slot geen plaats. Wanneer een van de laden geheel uitgehaald was, en men dus ongehinderd de schotel konde vatten en indrukken, dan zouden alle de andere schotels toch vast blijven staan.*

De tweede sluiting, of het nachtslot, kan echter niet gesloten worden, zonder dat de laden geheel ingeschoven zyn.

By de beide sluitingen te zamen, springen de schotels  $\frac{1}{2}$  duim, Rhyndlandsch, uit. En echter is de geheele breedte van het Slot (t welk ruim zoo lang is

als

als de afstand van de beide uiterste schotels) niet meer dan 1½ duim, buiten 's werks, de dikte van de stevige koperen Bus, waar in het opgesloten is, mede daar onder begrepen. Zoo dat het gevoegelyk kan geplaatst worden in een van de zystylen van een Bureau of Lattafel; in welke zystyl het sleutelgat alsdan moet geplaatst worden. De dikte van het geheel is, buiten 's werks, ½ duim.

De lengte van de Baard van de sleutel is, te zamen met de dikte van de pyp, niet meer dan ¾ duim; en echter behoeft niet meer dan de gewone kracht, welke by 't sluiten van gewone Bureau-Sloten gebruikt wordt, aan dit Slot besteed te worden.

Het Slot is verders voorzien van een Binnendeckfel en Leuvenveer of Nachteveer, zoo dat het niet kan opengeftoken worden.

Indien dit Berigt verftrekken mogt, om den verdienftelyken vervaardiger van dit fraaije werk aanmoediging te doen verwerven, en om den naar-yver van andere bekwame Werklieden aantefporen, dan zoude dezelfs dubbeld oogmerk bereikt zyn.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 29 Decemb. 1806, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100 : 1	<i>Keizer</i> 4½ prCt. . . . .	45 : 45½
<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	99 : 1	<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	44 : 45½
<i>dito</i> dito met premie. . . . .	109 : 1	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	84 : 96
<i>dito</i> geconfolid. by Stap- horst a 4½ prCt. . . . .	66½ : 1	<i>dito</i> 4½ losb. van 1807. prCt. . . . .	95½ : 96½
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp. enz. . . . .	106½ : 107	<i>Engeland.</i> Annuititeiten 3 prCt. . . . .	60½
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	87 : 85½	<i>Fransche Rep.</i> Geconfolid. renten . . . . .	69½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	91½ : 92	<i>Dito</i> Certif. by K. & H. Wisselcours. . . . .	68½ : 69½
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	91 : 96½	<i>Op</i> Londen. . . . .	niet genoteerd
<i>dito</i> Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	92½ : 93½	<i>—</i> Parys. . . . .	64
<i>dito</i> Kroon 4 prCt. . . . .	94 : 95		
<i>Keizer</i> 5 prCt. . . . .	50 : 52		

BIN.

## BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	43 ½
dito a 2½ prCt.	38 ½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	49½ 50
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	43½ 44
dito 1801. a 3½ prCt.	49½ 50
dito Domeinen. 4 prCt.	71 ½
dito Vrywillig a 5 prCt.	70½ 71½

Rescriptien Losb. na den Vrede.

58½ 59

Holland.  
Obligatiën en Receptiën a 2½ prCt.

34 ½ 36

Dito vrywillig a 5 prCt.

68 ½

Zeeland.

Obligatiën a 2½ prCt.

33½ 34½

Vriesland.

Obligatiën a 2 prCt.

32 ½ 34

Agio van de Bank. niet genoteerd

STERRE- EN WEERKUNDIGE  
WAARNEMINGEN.WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,  
BUITEN HAARLEM.

1806. Dec.	BARO- ME- TER.	THER- MOM- ETER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
24	{ 30. 0½ 30. 1 30. 2½	{ 52 40½ 30½	{ W. N.W. —	voormidd. stormachtig en regen; verder bewolkt.
25	{ 30. 2½ 30. 1½ 30. 0½	{ 48 52½ 47	{ Z. W. Z. W. t. W. W. t. Z.	stormachtig; betrokken; 's avonds buijg; 's nagts zware storm.
26	{ 30. 0½ 30. 1½ 30. 1½	{ 45 45½ 44	{ W. N. W. — —	stormachtig; bewolkt; voormidd. wat buijg.
27	{ 30. 1½ 30. 1 30. 0½	{ 45 51 50½	{ W. W. t. Z. W. Z. W.	's morgens bewolkt; verder betrokken.
28	{ 29. 9 29. 8½ 29. 8½	{ 49 51½ 49	{ W. Z. W. — —	zeer windrig; betrokken.
29	{ 29. 7½ 29. 6½ 29. 5½	{ 46 45 44½	{ Z. W. Z. —	betrokken; windrig.
30	{ 29. 6 29. 6½ 29. 6½	{ 44½ 47 48	{ W. Z. W. Z. W. —	voormidd. betrokken; verder regen en wind.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 146; en te *Haarlem* 17, onder welke laatste 9 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 2. *Vrydag den 9 January.*

---

B E R I G T E N .

I N L A N D S C H E .

**H**AARLEM. TEYLER's *Tweede Genootschap* heeft goedgevonden thans, ingevolge de begeerte des Stichters, een Teekenkundige Vraag voortestellen, en geeft de volgende:

„ Wat is de reden, dat de Nederlandsche School, „ zoo wel voorheen ten tyde van haren grootsten bloei, „ als hedendaags, zoo weinige Meesters in het Historisch vak opgeleverd heeft; daar zy zoo uitnemend „ slaagde en nog slaagt in alles, wat de eenvoudige navolging der Natuur of de meer beperkte kring van „ het huislyk leven het vermogen der Kunst aanbiedt: „ en welke zyn de middelen, om in dit land uitmuntende Historieschilders te vormen? ”

Het Genootschap belooft aan den genen, die deze Vraag, voor 1 April 1808, het best beantwoord zal hebben, een gouden Eerprys van 400 Hollandsche Guldens innerlyke waarde.

De Antwoorden moeten in het Nederduitsch, Latyn, Fransch, Engelsch of Hoogduitsch, mits met geene Hoogduitsche letters, duidelyk geschreven, op de gewone wyze met een verzegeld biljet, des Schryvers

I. DEEL.

B

naam

naam bevattende, gezonden worden aan **TEYLER'S Fundatie-huis**, te *Haarlem*, voor den 1 April 1808, om voor den 1 November des zelfden Jaars beoordeeld te worden.

**PRYSVRAGEN VOOR HET JAAR 1807; VOORGESTELD  
DOOR DE KONINKLYKE MAATSCHAPPY DER  
WETENSCHAPPEN, TE KOPENHAGEN.**

**1°. IN DE MEETKUNDIGE KLASSE.**

*Quæritur: an in perturbationibus motuum a viribus externis, quatenus inde oriuntur mutationes orbitarum, detur maximum quid aut minimum a natura orbitarum pendens? Ponitur autem corpora, quorum motus turbantur, agi a viribus centralibus, quarum lex data est.*

Dat is:

Is 'er in de verstorings der bewegingen door krachten van buiten, voor zoo verre daar uit veranderingen van kringen ontstaan, eenig *maximum* of *minimum* van de natuur der kringen af hangende? Gesteld, dat deligchamen, welker bewegingen verstoord worden, door centraalkrachten, wier wet opgegeven is, gedreven worden.

**2°. IN DE NATUURKUNDIGE KLASSE.**

*Quenam, duce experientia, sunt qualitates chemicae illius substantiæ, quam celeb. Winterl se reperiisse existimat ac androniam nuncupat, et quò modò ex his qualitatibus elici potest andronia diversitas a terra filicea, nec non ratio, quâ andronia ad carbonum et azotum se refert?*

*Societas id imprimis spectat, ut andronia experimentis cautissimè institutis diligenter disquiratur. Hac experimenta accuratè adeo et clarè sunt exponenda, ut ab alijs facile et certo repeti possint. Principua corpora chemica hoc opere obtenta, tanquam specimina ad veritatem melius illustrandam apta, commentationi apponenda sunt. Si ea, quæ auctor hac disquisitione deducit,*  
cum

*cum doctrina clarissimi Winterli haud convenient, necesse est, ut experimentis demonstretur, quibus erroribus laudatus vir in examine Andronia a veritate seductus fuerit.*

Dat is:

Welke zyn, volgens de ondervinding, de eigenschappen van die Scheikundige zelfstandigheid, welke de beroemde *Winterl* meent ontdekt te hebben en *Andronia* heet: en op welke wyze kan men uit die eigenschappen het verschil tusſchen de *Andronia* en keiſteen-aarde opſpeuren, als mede de betrekking, waarin de *Andronia* tot de kool- en ſtikſtof ſtaat?

De Maatſchappij bedoelt vooral, dat de *Andronia* door met behoedzaamheid genomen proeven zorgvuldig onderzocht worde. Deze proeven moeten zoo naauwkeurig en duidelyk verklaard worden, dat zy gemakelyk en gewis door anderen kunnen herhaald worden. De voornaamſte Scheikundige ligchamen, by deze bewerking verkregen, moeten als bewyzen, ter betere opheldering der waarheid geſchikt, by de Verhandeling gevoegd worden. Indien die, welke de Schryver door dit onderzoek erlangt, niet met de leer van den beroemden *Winterl* overeenkomen, is het noodig, dat met proeven worde aangetoond, door welke dwalingen deze lofwaardige man, by het onderzoek der *Andronia*, van de waarheid is afgeweken.

### 3°. IN DE GESCHIEDKUNDIGE KLASSE.

*Disquirere et ordine ac ſerie ſiſtere formam reipublicæ adminiſtrandæ, accurateque deſcribere ſactem religionis, ſcientiarum et artium in regno Oſtrogothorum inde a regis Theodorici ætate uſque ad regni interitum.*

Dat is:

Een onderzoek en voordragt naar en aanwyzing van de elkanderen in orde opgevolgde Regeringsvormen, mitsgaders eene naauwkeurige beſchryving van den ſtaat van Godsdienſt, Wetenschappen en Kunſten, in het ryk der *Oſtro-Gothen*, ſedert den tyd van Koning *Theodorik*, tot aan den ondergang des ryks.

### 4°. IN DE WYSGEERIGE KLASSE.

*Explicetur, quousque liceat legibus civilibus non oblique ſed directe ſive imperando ſive vetando, mores populû*

*moderari, ut tamen termini, quibus ea, quae in civitate justa, ab iis, quae naturæ sint honesta, separari debent, non violentur? Idoneis etiam exemplis illustretur, quibus potissimum modis ab antiquioris et recentioris ævi legum latoribus in hoc genere peccatum fuerit, et quamnam hos errores consecuta sunt incommoda?*

Dat is:

In hoe verre mogen de burgerlyke wetten niet slechts zydelings maar onmiddelyk, het zy door te gebieden of te verbieden, 's volks zeden wyzigen, zonder echter de grenspalen, waar door, 't geen in den staat regt is, van dat, wat van nature goed is, moet gescheiden worden, te schenden? Door gepaste voorbeelden verlangt men voorts opgehelderd te zien, op welke wyzen voornamenlyk door de Wetgevers van vroegeren en lateren leeftyd ten dezen opzichte is gezondigd, en welke nadeelen de gevolgen van deze dwalingen zyn geweest? —

De Koninklyke Maatschappy looft eene gouden Medaille, ter waarde van 100 Deensche Kronen, uit, voor een grondig en voldoende antwoord op elk dezer vragen. De Geleerden van alle Volken kunnen naar den prys dingen, met uitzondering van de binnenlandsche Leden der Maatschappy. Men kan de Verhandelingen schryven in het Latyn, Fransch, Engelsch, Duitsch, Zweedsch of Deensch, maar zonder Naamteekening en met een Spreuk op een verzegeld briefje geschreven, waarin de naam, hoedanigheid en woonplaats des Schryvers vervat zyn.

Voor het einde van het jaar 1807 moeten de Verhandelingen, die mededingen, ingezonden worden aan den Secretaris der Koninklyke Maatschappy, *Thomas Bugge*, Justitieraad, Profesfor in de Astronomie by de Universiteit van Kopenhagen en Lector in de Meetkunde by de Koninklyke Marine.



WELGELUKTE PROEVE, TER BEPALING VAN HET  
 VERSCHIL IN LENGTE,  
 TUSSEN DE STEDEN AMSTERDAM EN UTRECHT.

*Medegedeeld door den Hoogl.*

J. VAN BEECK-CALKOEN.

Op den 1sten *November* l. l. is het ons gelukt, eene proeve te nemen ter bepaling van het lengte-verschil tuschen *Amsterdam*, en *Utrecht*, door middel van Vuursignalen. Ik twyfel niet, of het eenigzins uitvoerig bericht van deze zaak, zoo ver ik weet voor de eerstemaal hier ten lande door ons verrigt, zal den Lezeren van uw geacht Weekblad niet ongevallig zyn. Vooraf iets over de gronden, waarop het hier aankomt. Om het lengte-verschil tuschen twee plaatsen te bepalen, wordt 'er niets anders vereischt, dan dat een en hetzelfde plotsling voorvallend verschynfel op elk dier plaatsen gezien, en de tyd der waarnemingen naauwkeurig worde opgeteekend. Sinds eenigen tyd, bedienden de Sterrekundigen zich met veel voordeel, voor zoodanig plotsling verschynfel, van eene zekere hoeveelheid buskruit, het welk op eene hoogte, die van die twee plaatsen, altans door Verrekykers, duidelyk zichtbaar is, wordt aangestoken: indien nu naauwkeurig bepaald worde, hoe laat het op elk dier plaatsen is, op het oogenblik, wanneer men de vlam ziet, is ook het lengte-verschil tuschen die twee plaatsen in tyd, en dus ook in Cirkeleelen, dadelyk gegeven.

Om dan op deze wyze het lengte-verschil tuschen *Amsterdam* en *Utrecht* te bepalen, maakte ik met den Heer KEYZER, dien voortreffelyken liefhebber der beoefenende Sterrekunde, en den Heer G. MOLL *Jun.* thans Student in de Wysgeerte aan het Illustre School te *Amsterdam*, afspraak aangaande al het geen tot deze waarremingen betrekkeelyk was. — De Toren van *Loenen*, als eene van de hoogsten der naby zynde Dorpen, en omrent in het midden tuschen de beide Steden gelegen, kwam ons de geschikste plaats tot het geven der Signalen voor. — De Heer VAN DER BURCH, Heer van *Kronenburg* enz. verleende ons zoo volvaardig, als gratieus, niet slechts de vryheid om van dien toren hier toe gebruik te maken, maar verschafte ons ook alles, wat ter bevordering van dit werk aldaar dienstig was. De Heeren KEYZER en MOLL verkregen de vryheid van Heeren Thesaurieren der Stad *Amsterdam*, om een Sterrekundige Pendule op den Wes-

tertoren te plaatsen, en aldaar de noodige waarnemingen te verrichten.

Den 14den October l. l. werd een Pendule, door den Heer KNEBEL vervaardigd, in het Trompetters huisje op dien toren geplaatst, daar men nergends anders een geschikt verblyf op dien toren hier toe vinden konde. — Door correspondeerende hoogten werd de gang dezer Pendule met den middelb. tyd vergeleken, en bevonden, dezelve vooruit zyn voor den middelbaren tyd,

den 14 Oct. 12 u. des nagts	2' 46"
18 Oct. 's middags	1' 2'' <sup>5</sup>
18 Oct. 's middern.	0' 53'' <sup>6</sup>
19 Oct. 's middags	0' 43'' <sup>2</sup>

waar uit de regelmatige gang van deze Pendule is afgenomen.

Na verscheide proeven omtrent de beste wyze, om buskruidsignalen af te steken genomen te hebben, vertrok de Hr. MOLL den 31ste October, naar Loenen, alwaar zyn Ed. des namiddags van den volgenden 1 November, op den Zuid-Oosthoek des Kerk-Torens acht signalen heeft afgestoken; elk derzelve bestond uit vyf a zes lood syn Crepè buskruid; de afsteking geschiedde met een gewoon lont.

Den 1sten November gelukte het den Heer KEYZER by vele voormiddagshoogten slechts drie, doch zeer juist stemmende correspondeerende hoogten te verkrygen; zy wierden waargenomen op een' *Timekeeper* van ARNOLD. Volgens de waarnemingen was het ware middag op den Wester-Toren ten

11 u. 52' 34'' <sup>23</sup> op den <i>Timekeeper</i>
11 43' 46'' <sup>1</sup> middelb. tyd in waren middag.

8' 48''<sup>13</sup> *Timekeeper* voor den middelb. tyd.

Om den gang dezes *Timekeepers* te beproeven, werd dezelve vergeleken met het Pendule van LE PAUTE, den Heer KEYZER toebehoorende. Men bevond, den 1ste November, 's namiddags ten 1 uur, den *Timekeeper* 25' 43''<sup>5</sup> voor, by het Pendule; ten 7 uren 25' 46''; dus is de *Timekeeper*, in 6 uren, 2''<sup>5</sup> vooruitgegaan; 't welk overeenkomt met dezelve gang van 10'' in 24 uren.

Het Pendule van LE PAUTE was den

27 October	16' 55'' <sup>8</sup>	achter, den middelb. tyd.
3 Novemb.	16' 58'' <sup>9</sup>	_____
6 Novemb.	16' 58'' <sup>7</sup>	_____

De waarneming van den 3den was, wegens de bewolkte lucht

licht min zeker. Indien men dan een evenredig middel neemt, is het Pendule van LE PAUTE op den 1 November des middags 16' 57''<sup>6</sup> achter den middelb. tyd geweest.

De Timekeeper was, op den middag  
 1 Nov. 8' 48'',13 voor den mid. tyd  
 versnelling  
 in 4 uren + 1'',66

Timekeeper voor den mid. tyd  
 1 Nov. 4 uren 8' 49'',79

De signalen te Amsterdam, op den West. Toren, waargenomen, zyn als volgt: (de tyd is die, welken de Timekeeper aanwees)

IIIde Signaal	IVde.	VJde.	VIIde.	VIIIde.
3 <sup>u</sup> . 47' 56''	3 <sup>u</sup> . 57' 28''	4 <sup>u</sup> . 18' 8''	4 <sup>u</sup> . 28' 8''	4 <sup>u</sup> . 38' 13''

hier af 8' 49'',79 of 8' 49'',8, komt

3<sup>u</sup>. 39' 6'',2 | 3<sup>u</sup>. 48' 38'',2 | 4<sup>u</sup>. 9' 18'',2 | 4<sup>u</sup>. 19' 18'',2 | 4<sup>u</sup>. 29' 23'',2

voor de oogenblikken, waarop elk der signalen op den W. Toren wierden waargenomen, naar middelbaren tyd.

Deze tydsbepalingen verkrygen een zeer groote zekerheid, uit vergelyking derzelver met die tydsbepaling, welke men opmaakt, door den tyd des Timekeepers tot dien van het Pendule van LE PAUTE overiebrengen.

Den 1ste November ten 1 uur, was de Timekeeper 25' 43'',5 voor de Pendule; de versnelling des Timekeepers tot op de waarnemingen, 3 uren laten gedaan, is 1'',25; dus die versnelling, ten 4 uren, 25' 44'',7; 't welk, van den tyd der waarnemingen van elk signaal afgetrokken, geeft, voor den tyd der waarneming op het Pendule van LE PAUTE:

III.	IV.	VI.	VII.	VIII.
3 <sup>u</sup> . 22' 11'',3	3 <sup>u</sup> . 31' 43'',3	3 <sup>u</sup> . 52' 23'',3	4 <sup>u</sup> . 2' 23'',3	4 <sup>u</sup> . 12' 28'',3

- Het Pendule van LE PAUTE was den, 1ste Nov. 16' 57'',6, achter den middelb. tyd: dus komt voor

III.	IV.	VI.	VII.	VIII.
3 <sup>u</sup> . 39' 8'',9	3 <sup>u</sup> . 48' 40'',9	4 <sup>u</sup> . 9' 20'',9	4 <sup>u</sup> . 19' 20'',9	4 <sup>u</sup> . 29' 25'',9

Het Pendule van LE PAUTE is waargenomen en gereguleerd in de Noorderstraat, waar de Heer KERZER woont, wiens huis 2'',7 in tyd beoosten den West. Toren ligt. Men heeft, dus, om deze laatste tyden tot dien West. Toren te brengen,

gen, van elk derzelve  $2''{,}7$  afsetrekken; dan zullen de waarnemingen aldus uitkomen:

II.	IV.	VI.	VII.	VIII.
3u.39'6'',2	3u.48'38'',2	4u.9'18'',2	4u.19'18'',2	4u.29'23'',2

't welk volmaakt met de waarnemingen op den Timekeeper overeenkomt.

Ik had, te *Utrecht*, ongelijk minder zwarigheden te boven te komen, dan de Heeren KEYZER en MOLL, te *Amsterdam*, zoo uit hoofde van de zorgvuldige vergelykingen des Timekeepers met de Pendule, als wegens de ongeschiktheid der plaats, waar zy hunne waarnemingen verrigten. — Sinds een half jaar, hier in het bezit van de voortreflyke Pendule, van den Heer KNEBEL, wiens naauwkeurige gang in een der vorige Nos. 39 en 51 van dit Weekblad door my wierd publiek gemaakt, en voorzien van een goed passage instrument, was het voor my veel gemaklyker de vereischte juiste tydsbepaling voor den Sterrewacht te maken. Zie hier derzelver opgave:

Naar naauwkeurige waarnemingen van Zons Culminatien aan het passage instrument, was de Pendule op den Sterrewacht,

den 28sten October,	16'',5	achter den middelb. tyd.
31sten —————	19'',5	—————
* 1sten November	22'',0	—————
3den —————	23'',8	—————

De waarneming van den 1sten November was, uit hoofde der bewolkte lucht eenigzins min zeker, dan de andere; van den 28ste tot den 31ste, was de dagelyksche vertraging  $1''$ , van 31ste tot d. 3den,  $1''{,}4$ , daarna de vertraging, op den middag van den 1sten November,  $20''{,}9$

Middelb. tyd in waren middag den 1sten Nov.  $11^u\ 43'\ 46''{,}1$   
20,9

Middag aan het Pendule	.	$11^u\ 43'\ 25''{,}2$
— uit waargenomen Zons-Culminatie d. 1sten	.	$11^u\ 43'\ 24''{,}1$

1 Nov. Middag gemiddeld. .  $11^u\ 43'\ 24''{,}65$

Voor het oogte blik, waarop (naar middelb. tyd) het middepunt der Zon in den middensten graad des skykers, en 't passage instrument, was.

Het

Het passage instrument was, ten aanzien van de horizontaliteit der as, en plaatsing der draden, volkomen goed gereguleerd; de waarneming der Culminatien van hooge en lage Sterren, (waartoe *Fomalhaut* en o *Andromeda*, als thans hiertoe allergunstig; gebruikt zyn) gaven des avonds te voren, d. 31ste October, te kennen, dat de middeldraad des Kykers 7'',9 in tyd, ten Westen van den Meridiaan afweek, 't welk voor de verbetering van de Zonsculminatie den 1sten November geeft — 7'',3; dus voor het oogenblik des waren middags, den 1sten November 11 u. 43' 17'',3; nu is de middelbare tyd, in waren middag, den 1sten Novemb. 11 u. 43' 46'',1 dus de Correctie + 28'',8. Voegt men hier by nog 6'',3 voor den gang van het Pendule, van den middag tot op de waarneming der signalen, dan komt + 29'' voor. 't geen by den tyd van elke waarneming naar 't Pendule moet gevoegd worden, om denzelven tot middelb. Utrechtschen tyd te brengen.

De signalen wierden op den Sterrewacht alhier, door de Heeren FABER VAN RIEMSDYK, VAN EWYK, SCHRÖDER en my met drie verschillende Kykers, telken reize gelyk, waargenomen; zynde de ontvlaming van het buskruid, altans op dezen afstand gezien, volkomen plotsling zich voordoende in den Kyker als een ronde Vuurbol, iets grooter dan de Planeet Jupiter. Wy hadden het geluk alle de acht signalen waartenemen; die geenen, welke tevens te *Amsterdam* gezien zyn, waren aldus

III.	IV.	VI.	VII.	VIII.
3 <sup>u</sup> .39'34'',1	3 <sup>u</sup> .49'6'',6	4 <sup>u</sup> .9'46'',	4 <sup>u</sup> .19'46'',	4 <sup>u</sup> .29'51'',

tyd op het Pendule, waar by gevoegd de bovengemelde verbetering + 29'', komt:

III.	IV.	VI.	VII.	VIII.
3 <sup>u</sup> .40'3'',1	3 <sup>u</sup> .49'35'',6	4 <sup>u</sup> .10'15'',	4 <sup>u</sup> .20'15'',	4 <sup>u</sup> .30'20'',

voor de oogenblikken, waar op de signalen te *Utrecht* zyn waargenomen, in middelbaren tyd, aan den Sterrewacht.

Te *Amsterdam*, op den Wester Toren, was het toen

III.	IV.	VI.	VII.	VIII.
3 <sup>u</sup> .39'6'',2	3 <sup>u</sup> .48'38'',2	4 <sup>u</sup> .9'18'',2	4 <sup>u</sup> .19'18'',2	4 <sup>u</sup> .29'23'',2
verf. 56'',9	57'',4	56'',8	56'',8	56'',8

gemiddeld 56'',9: zoo veel was het te *Utrecht* later dan te *Amsterdam*; en dus *Utrecht* 56'',9 in tyd, of 14' 13'',5 in Cirkeeldeel en Oostelyker dan *Amsterdam*.

Volgens Trigonometrische metingen van den Lt. Colon. KRAYENHOFF, is dit verschil 57'',1 of 14' 16'',5: Naar de Chronometrische Waarnemingen, die ik in April 1803 deed, 58'',5 in tyd. 't Komt ons nogtans, uit den aard der zake, waarschynlyk voor, dat de twee eerste bepalingen, boven de derde, te verkiezen zyn; weshalven het lengte verschil op 57'',0 in tyd, of 14' 15'' schynt te moeten worden vastgesteld.

Wy hopen, met het aanstaande Voorjaar, deze Waarnemingen te hervatten, en de gelegenheid te vinden, om dezelve, tot-meer andere voornamelyke Punten in ons Vaderland uittebreiden; daar het zeker is, dat, behalven de Trigonometrische Waarnemingen, geene geschiktere wyze ter lengte bepaling, dan door zulke Vuursignalen, bekend is.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

LEVENSBESCHRYVINGEN. *Het Leven en Staatsbestuur van WILLIAM PITT, Eerste Lord der Thesaurie, Kanselier van den Exchequer, etc. etc. etc. — of PITT voor den Rechtsaal der Nakomelingschap, door eenen onpartydigen Waarnemer. Uit het Hoogduitsch. Vermeerderd met een BYVOEGSEL, behelzende eenige byzonderheden aangaande het leven van dien gewezen Staatsman. Naar het Engelsch. Met 's Mans weigelykend Portrait. Te Haarlem, by François Bohn, 1806.*

Uit den opgegeven titel blykt het, dat dit Werkje twee onderscheidene stukjes bevat, het een in het Hoogduitsch, en het ander in het Engelsch geschreven; van beiden, schoon hetzelfde onderwerp betreffende, moeten wy afzonderlyk iets zeggen, en beginnen daarom met het eerste.

„ De Levensbeschryver van den Minister, die Engeland regeerde, hetzelfde tot een gevreesde hoogte verhef, en in de Kabinetten van alle Europeesche Hoven den uitgestrektsten invloed had; de Levensbeschryver van zulk eenen man, zoo hy ook slechts eene kleine schets van zynen Ministeriellen werk-kring outwerpt, en niet onder de gewone optekenaars van afzonderlyke daden en gebeurtenissen wil zyn gerekend; zoo hy aan de lezers uit alle partyen, die hem omringen, iets belangryks wenscht te zeggen, moet, met eene gestrengte onpartydigheid, de oorzaken en gevolgen ontwikkelen, door welken de grondstellingen van dezen merkwaardigen man bepaald werden; welke middelen hy gebruikte, om het eerst zynen roem en zyn geluk te grondvesten, en welke voorvallen of mistappen de ongelukken

„ VOORT-

voortbragten, die, terwyl hy het Staatsroer bestierde, en vooral in de laatste tyden voorvielen."

Zie daar, in de eigene bewoordingen des Schryvers, het doel, het welk hy zich heeft voorgesteld, en het gezigtspunt, waar uit hy zynen arbeid wil beoordeeld hebben: by de waardeering dus van dien arbeid is het de eerste en voornaamste vraag, hoe dezelve aan dat doel beantwoorde, en wy schie- men niet, deswege een vry gunstig getuigenis te geven. Tot meer geregelde leiding der aandacht bepaalt de Schryver zyne beschouwing, in negen afdeelingen, tot even zoo vele tyden van het leven of bestuur des beroemden Staatsmans, en uit de opschriften dier afdeelingen laat zich het groot be- loop van dit werkje geredelyk opmaken; zy zyn de vol- gende:

I. WILLIAM PITT in zyne *Jeugd*. II. PITT als *Spreker in het Parlement*. III. PITT als *openlyk Staatsdienaar, en Kanselier der Schatkamer*. IV. PITT als *Eerste Lord der Schatkamer, en eerste Minister*. V. *De ziekte des Konings*. VI. *Buitenlandsche belangryke zaken*. VII. *Groote Coalitie tegen Frankryk*. VIII. PITT's *nederleg- ging zynen Ambten, Vrede te Amiens, nieuwe Vrede- breuk*. IX. PITT voor de *laatste keer Minister*.

Naar dit beloop, door de orde der zaken en gebeurtenissen zelve voorgescreven, geeft ons dus dit werkje, in een kort bestek, een vry volledig overzicht van PITT's leven en Staatkundige loopbane; een overzicht, het welk, schoon slechts den naam van eene scheife verdienende, echter gerekend mag wor- den, de hoofdtrekken van 's mans beeltenisse kennelyk genoeg voorsteltellen, en over deszelfs handelingen, ontwerpen, be- doelingen en beginfelen zoo veel licht te verspreiden, dat de nadenkende lezer zich daar door in staat gesteld vinde, om, by de onderscheidene en wyd uit één loopende oordeelvellin- gen, welke hem over dien vermaarden Staatsdienaar moge voorkomen, ten minsten voor zich zelve eenigzins party te kiezen. Wy willen den indruk, welken de lezing van dit stukje op anderen kunne maken, niet voor uitloopen; by ons, dit mogen wy niet ontveinzen, was die indruk voor 's mans nagedachtenisse geheel niet gunstig.

Het tweede stukje, 't welk, als een byvoegsel, by dit eer- ste geplaatst is, en wederom eene eenigzins andere wyze van beschouwing heeft, bevat, by eene mindere uitgebreidheid, wel eenige belangryke byzonderheden, in het andere niet ver- meld, maar is, als voornamelyk voor Engelschen geschreven, min uitvoerig en geleidelyk in de voorstelling en ontwikkeling van het Staatkundig bedryf des Ministers, waar door het voor hun, welke met den loop en samenhang der gebeurtenissen, of ook met sommige personen, daar in voorkomende, niet zoo wel bekend zyn, min onderhoudend is, en ook, hier en daar, wel eenige duisterheid achter laat.

Daar

Daar en tegen is dit byvoegfel, schoon kort, echter meer beslissende in de beoordeeling van PITT's karakter en verdienften of gebreken, en de gewigtige aanmerkingen, daar over voorgedragen, zyn, naar ons gevoelen, allezins gefchikt ter bevestiging van den indruk, welken wy zoo even zeiden door de lezing van het eerste ftukje op ons gemaakt te zyn.

Schoon het bestek van dit blad niet gedooft, het een of ander uit dit werkje hier ter proeve over te nemen, kunnen wy echter niet afzyn, tot flot van dit ons berigt uit de karakterfchetfe, in het byvoegfel voorkomende, onzen Lezer het volgende omtrent PITT, als openbaar Redenaar, mede te deelen.

„ Als Spreker was hy misfchien zonder mededinger. Niet-  
 „ tegenstaande zyn perfonelyk voorkomen niemand voor in  
 „ nam, zyne gebaarden flaauw, en zyne gelaatstrekken zoo  
 „ onbeduidend waren, dat Schilder, Beeldhouwer, en Me-  
 „ dailleur moeite hadden hem te treffen; zoodanig echter was  
 „ de gelukkige keuze zynor woorden, de oordeelkundige  
 „ fchikking van zyne onderwerpen en de betoverende uit-  
 „ werking van zyne lang geoefende welfprekendheid, dat zy-  
 „ ne wonderbare vermogens erkend werden zelfs door die  
 „ genen, die tegen zyn perfoon en redenen vooringenomen  
 „ waren. Wanneer hy die befteedde in eene goede zaak,  
 „ was hy onwederftaanbaar, en in eene kwade kon hy het  
 „ oordeel verblinden, de verbeelding gevangen nemen, en het  
 „ hart verleiden, zelfs terwyl het verftand vast en onovertuigd  
 „ bleef.”

Het vermelden dezer byzonderheid zal welligt sommigen on-  
 zer Lezers doen verlangen te vernemen, waar aan PITT deze  
 zyne ongemeene welfprekendheid, en de gelukkige ontwikke-  
 ling der gaven, hem daartoe door de Natuur zelve aanbedeeld;  
 voornamelyk verschuldigd was; zie hier, wat ons deswege de  
 Schryver van het eerste ftukje mededeelt: „ In de uren, wel-  
 „ ke de Graaf (de groote CHATHAM, PITT's Vader) gewoon  
 „ was zyne uitfpanningen te noemen, hield hy zich met de  
 „ vorming van zynen Lieveeling, naar mate deze in jaren toe-  
 „ nam, geflaag meer bezig. Vooral zocht de Vader zyn rede-  
 „ neertalent te volmaken, offchoon het uiterlyke van den  
 „ Jongeling niet veel beloofde. De veelvuldige herbaling ech-  
 „ ter van een onderwys, waar by hy de onderwerpen fchielyk  
 „ overzien en op de mondelyke voordragt van zynen Vader  
 „ antwoorden moest; de aanhoudende geestoefening, om voor  
 „ de vuist over de belangryfte onderwerpen te fpreken, en  
 „ de opgewekte eergierigheid van den Zoon, die op de Va-  
 „ derlyke kamer, zoo wel als op zyne eigene, dikwyls uren  
 „ achter een redevoeringen hield, bragten hem zoo fpoedig,  
 „ als in eene trekkas der opvoeding, tot ryfheid, en WILLIAM  
 „ PITT muntte reeds op zyn vyftiende jaar ver boven zyne  
 „ broeders uit.

Ge-



Geheel overeenstemmende hier mede is het berigt des Schryvers van het Byvoegfel in deze woorden: „ Naar mate by (de „ jonge PITT) opgroeide, werden onderwerpen van meer belang ter bane gebragt en overwogen. By deze gelegenheden was de liefhebbende Vader, zoo zeer uitmuntende door eigene begaafdheden, en in het byzonder door zyne welsprekendheid, gewoon, den kleinen Redenaar van een spreekgestoelte of een tafel te laten spreken. Hy wist, dat, in een vry land, de begaafdheid om met gemaklykheid over alle onderwerpen te spreken een der wenschelykste aanwinsten was voor eenen jongeling, die verlangt boven zyne tydgenoeten uit te munten, en over zyne gelyken te gebieden.”

Gelyk de Groote CHATHAM in deze wyze van opvoeding zich het voorbeeld van zynen beminden mededinger, Lord HOLLAND ter navolging had voorgesteld, zoo kan het voorbeeld dier beide groote mannen elken verstandigen Opvoeder ter nuttige leering strekken by het vormen van veel belovende Kweekelingen, en tevens tot een nieuw bewys dienen, hoe veel eene vroegtydige en welingerigte oefening vermoge tot eene gewenschte ontwikkeling van gelukkige gaven der natuur.

## K U N S T E N.

AMSTERDAM. Op Maandag, den 1sten December a. p., had de Maatschappy der Teekenkunst, ten zinspreuk voerende: *Kunst zy ons doel*, voor de eerste maal het genoegen hare Eereprijzen uitte-reiken. De Heer B. DE BOSCH JERONIMZ. deed, by die gelegenheid, eene sierlyke en toepasselyke Redevoering: *over de verscheidenheid van de keuze der Schilders, uit de Nederlandsche School, byzonder van hun, die geleefd en gebloeid hebben in 't midden der Zeventiende tot aan 't begin der volgende Eeuw.* — Waar na den Medecommissaris, den Heer H. VINKELES JANSZ., der Vergadering een Historisch verslag gaf, nopens het begin en oorsprong dezer Stichting tot op heden; hoofdzakelyk hier op neder komende, dat deze Maatschappy den 7den October des jaars 1801 werd opgeregt door slechts Zes personen (\*), en heden reeds op een aantal van honderd en twintig Leden kon boogen.

Ver-

(\*) Zynde de Heeren H. TJOEK, J. E. MARCUS, A. VAN DEN BOSCH, J. OORTMAN, P. RECKO en Hs. VINKELES JANSZ.

Vervolgens tot de uitreiking der Eereprijzen overgaande, wierden dezelve door de Heer H. VINKELES, met de hartelykste en bemoedigendste Aanspraken, den Overwinnaren overhandigd, als:

Aan den Heer F. BIANCHI, de prys der derde klasfe; aan den Heer A. L. ZÉLANDER, die der tweede klasfe, en die der eerfte klasfe, zynde een gouden Medaille, benevens een Getuigfchrift, aan den Heer J. E. MARCUS.

De plegtigheid ging, by afwifeling, vergezeld met een keurig Muzyk; terwyl de Hooge Regeeringsleden dezer Stad, dezelve met hunne tegenwoordigheid ver eerden, en eene fchare van aanzienlyke Mannen en Vrouwen deze plegtigheid geen en geringen luister byzette; wordende voorts dit Kunstfeest, tot genoegen van alle de Leden, met eene vriendschappelyke Maaltyd gefloten.

---

DE GODSDIENST, Konstplaat, geteekend door den Heere J. *Kamphuyzen*, en gegraveerd door den Heer W. van *Senus*, (waar van wy in onzen K. en L. B. van 1806, en wel in N<sup>o</sup>. 35. bladz. 139, by voorraad melding maakten,) ziet thans het licht. De uitvoering beantwoordt volkomen aan de honge verwachting, welke men reeds van de teekening had opgevat. Het graveer- yzer heeft alhier zyne volle kracht geoeffend, om alle die uitdrukking te verfchaffen, welke voor een zoo ryk ontwerp behoort, en de plaatdruk is onverbeterlyk. Zeer te regt mag de Hollandsche Konst op dit voortbrengfel, als één harer meesterftukken, pralen, dat, in den hoogen ftyl bewerkt, de oude en beste tyden te voorschyn roept. Wy mogen dit Konstftuk alzoo veiliglyk bevelen aan de bemoediging onfer erkentelyke Landgenoten, die zoo gaarue elken verdienstelyken yver onderfteunen. Langs dezen weg, vertrouwen wy, dat dezelfde Konftenaars, die ons zulk een pronkstuk ver eerden, op nieuw zullen aangefpoord worden, om ons een niet min belangryk *pendant*, in de *allégorifche* voorftelling der REDÉ, te zullen fchenken.

# HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

## PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 5 Jan. 1807, in Amsterdam.

### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100 $\frac{1}{2}$	<i>Keizer</i> 4 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	48 $\frac{1}{2}$
<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	99 $\frac{1}{2}$	<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	47 $\frac{1}{2}$
<i>dito</i> <i>dito</i> met premie. . . . .	109 $\frac{1}{2}$	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	85 $\frac{1}{2}$
<i>dito</i> geconsolid. by Stap- horst a 4 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	65 $\frac{1}{2}$ = 66 $\frac{1}{2}$	<i>dito</i> 4 $\frac{1}{2}$ losb. van 1807. . . . .	94 $\frac{1}{2}$ = 95 $\frac{1}{2}$
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp. enz. . . . .	106 $\frac{1}{2}$ = 106 $\frac{1}{2}$	<i>Engeland</i> . Annuititeiten prCt. . . . .	60 $\frac{1}{2}$
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	84 $\frac{1}{2}$ = 84 $\frac{1}{2}$	<i>Fransche Rep.</i> Geconsolid. renten . . . . .	68 $\frac{1}{2}$ = 69 $\frac{1}{2}$
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	93 $\frac{1}{2}$ = 94 $\frac{1}{2}$	<i>Dito</i> Certif. by K. & H. . . . .	68 $\frac{1}{2}$ = 69 $\frac{1}{2}$
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	94 $\frac{1}{2}$ = 98		
<i>dito</i> Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	56 $\frac{1}{2}$ = 57 $\frac{1}{2}$		
<i>dito</i> Kroon 4 prCt. . . . .	95 $\frac{1}{2}$ = 95		
<i>Keizer</i> 5 prCt. . . . .	53 $\frac{1}{2}$ = 54 $\frac{1}{2}$		

### BINNENLANDSCHE.

#### *Bataafsche Republiek.*

<i>Nationale Schuldbrieven</i> a 3 prCt. . . . .	43 $\frac{1}{2}$ = 44
<i>dito</i> a 2 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	38 $\frac{1}{2}$ = 39
<i>Losrenten</i> uit de heffing van 98 a 3 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	50 $\frac{1}{2}$
<i>Dito</i> uit de heffing van 1800. a 3 prCt. . . . .	43 $\frac{1}{2}$ = 44
<i>dito</i> 1801. a 3 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	50 $\frac{1}{2}$
<i>dito</i> Domeinen. 4 prCt. . . . .	71 $\frac{1}{2}$ = 72
<i>dito</i> Vrywillig a 5 prCt. . . . .	70 $\frac{1}{2}$ = 71

<i>Recepten</i> en <i>Losb.</i> na den Vrede. . . . .	58 $\frac{1}{2}$ = 59
<i>Holland.</i> <i>Obligatiën</i> en <i>Recepten</i> a 2 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	34 $\frac{1}{2}$ = 35
<i>Dito</i> vrywillig a 5 prCt. . . . .	68 $\frac{1}{2}$ = 69
<i>Zeeland.</i> <i>Obligatiën</i> a 2 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	33 $\frac{1}{2}$ = 34
<i>Vrieslands.</i> <i>Obligatiën</i> a 2 prCt. . . . .	33 $\frac{1}{2}$ = 34
<i>Agio</i> van de Bank. . . . .	niet genoteerd

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1806. Dec.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
31	{ 29. 9 $\frac{1}{2}$ 30. 1 30. 2 $\frac{1}{2}$	{ 40 $\frac{1}{2}$ 44 40	{ N. W. N. W. t. N. N. W.	wolken; harde wind.
1 Jan.	{ 30. 4 $\frac{1}{2}$ 30. 5 $\frac{1}{2}$ 30. 6	{ 30 41 31	{ N. t. O. N. W. N. O.	wolken; wat buijg.
2	{ 30. 6 30. 5 30. 4 $\frac{1}{2}$	{ 30 43 41	{ N. W. W. N. W. W.	omtrent betrokken.

1807.

1807. Jan.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER- WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
3	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 3\frac{1}{2} \\ 30. 2 \\ 30. 1\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 43 \\ 46 \\ 46\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} W. \\ W. \text{ t. N.} \\ \text{---} \end{array} \right.$	betrokken; zeer windrig.
4	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 1\frac{1}{2} \\ 30. 2\frac{1}{2} \\ 30. 3 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 43 \\ 40\frac{1}{2} \\ 36\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. N. W. \\ \text{---} \\ \text{---} \end{array} \right.$	wat buijg; harde wind.
5	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 3\frac{1}{2} \\ 30. 4\frac{1}{2} \\ 30. 4\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 37 \\ 41\frac{1}{2} \\ 40\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. N. W. \\ N. W. \text{ t. N.} \\ N. N. W. \end{array} \right.$	bewolkt; wat buijg.
6	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 4\frac{1}{2} \\ 30. 5\frac{1}{2} \\ 30. 3\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 39 \\ 38\frac{1}{2} \\ 44 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} W. N. W. \\ W. \text{ t. N.} \\ W. \end{array} \right.$	betrokken; zeer windrig.

## GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Donden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* . . . ; en te *Haarlem* 8, onder welke laatste 5 beneden de 12 Jaren.

## BEKENDMAKINGEN.

\*.\* By J. OOMKENS, te Groningen, is van de pers gekomen, mede te bekomen by de Wed. G. WARNARS, te Amsterdam, en alom: I. J. L. EWALD, *de Geschiedenis, Lotgevallen en het Karakter van SALOMO*, met een Voorrede van Prof. TINGA, in gr. 8vo. à f 2-8-: het welk mede kan dienen ten vervolge op de *Geschiedenis, Lotgevallen en het Karakter van DAVID*, door dezelve Auteur. II. E. TINGA, *de Jeugd aangespoord tot een vroegtijdige Godsvrugt en gewaarschuwd tegen een onbetamelyk genot van Zinlyke Vermaken*, in TWEE LEERREDENEN, in gr. 8vo. à f: - 8-: op verzoek der Groninger Studenten uitgegeven. III. J. H. JUNG, *DE CHRISTELYKE MENSCHENVRIEND*, in Verhalen, voor BURGERS en BOEREN, Naar het Hoogduitsch, 1ste Stukje, in 8vo. à f: - 11-: IV. H. WESTER, *Eenvoudig Onderwys in de Christelyke Godsdienst*, voor Minkundigen, in 8vo. à f: - 2-4-. V. H. WESTER, *Vierde of laatste SPELBOEKJE*, in 8vo. à f: - 2-: ten vervolge op de drie Spelboekjes voor Eerstbeginnende. Weiniggevorderde en Verdergevorderde. VI. LETTERGESCHENK, in Proza of Versmaat, voor *vlytige Kinderen*, in 8vo. à f: - 4-: VII. G. B. REDDINGIUS, twee Redevoeringen voor het Schoolonderwyzers Gezelschap, in 8vo. à f: - 3-: VIII. M. VAN HEYNINGEN BOSCH, *MOEDER ANNA en hare Kindertjes*, 1ste Stukje, in 8vo. à f: - 4-: ten vervolge op *Vader Jakob* en zyne Kindertjes.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PL.

# ALGEMEENE KONST.

EN

## LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 3. *Vrydag den 16 January.*

---

### B E R I G T E N.

#### U I T L A N D S C H E.

Sir GEORGE STAUNTON, Zoon van den beroemden Schryver van dien naam, heeft zyn verblyf beurtelings te Canton en te Macao gevestigd. Hy heeft een werk over de Koepokstofte in het Chineesch vertaald, en sedert dien tyd is de Vaccinatie byna algemeen te Canton geworden. De Chinezen hebben in dit opzigt hunne vooroordeelen tegen alle nieuwigheden, die van vreemdelingen afkomstig zyn, overwonnen. Zy hebben eene aanzienlyke somme gelds byéén gezameld, om eene Inrigting te stichten, die de Vaccine in de naburige Provinciën van Canton moet verbreiden, en door den tyd, in het overige van dit uitgestrekt Keizerryk, waar de Kinderziekte alle jaren een tiende der bevolking wegsleept.

LONDEN. De *Afatische Maatschappy* en het *Collegie van Fort William*, de kennis der Indiaansche Letterkunde begeerende te verbreiden, en voor de Geleerden in Europa de schatten, verborgen in de oude taal van Indie, openen, hebben een voorslag aangenomen, haar gedaan door de Broeders Zendingen te Serampore.

I. DEEL.

C

be-

betrekkelyk de achteréénvolgende vertaling der voornaamste werken in de Sankritsche taal, en byzonder van die, welke by de Indianen geheiligd zyn, of iets bydragen, om licht te verspreiden over hunne zeden, geschiedenis en godsdienst. Dit plan bevat by gevolg de gewigtigste werken voor de Wetenschappen.

Men is voornemens deze werken in de oorspronkelyke Sankritsche taal, met zulk eene letterlyke vertaling daar nevens, te drukken, als het genie van beide talen toelaten kan.

Het voordeel van dit plan, even geschikt om de Geschriften der Geleerden van het aloude Indië voor vernietiging te bewaren, als de Europeetche Geleerden nopens de Wetenschappen, de Oudheid en den Godsdienst der Indianen te verlichten, moet den zulken in het oog vallen, die in staat zyn het zelve naar waarde te schatten. Even klaar zal men begrypen, dat een werk van die soort niet kan ondernomen worden door een byzonder persoon, met eenige hoop van het te voltooijen, en nog minder van de belooning voor zynen arbeid te genieten. Het Kollegie van het *Fort William* en de *Afiatische Maatschappy* hebben het geluk gehad een Gezelschap van personen te vinden, gereed, om zich met deze onderneming te belasten en met een' yver en volharding uit te voeren, die men zich van geen enkel byzonder persoon kan beloven.

De uitgaaf, by deze onderneming noodzakelyk, hoe zeer zy de kennis der Indiaansche Letterkunde verbreidt, zal evenwel, naar alle waarschyndykheid, de winst te boven gaan, zoo niet de openbare mildadigheid het meerdere der kosten van de onderneming vergoedt. De Afiatische Maatschappy en het Kollegie van *Fort William* hebben ten dien einde besloten aan de Zondelingen 300 Roupies, elke maand, toetewyzen, tot aanvulling der Inteekening, die waarschyndyk van de openbare Genootschappen en de afzonderlyke Geleerden van Europa zal ontvangen worden.

Van het Dichtstuk *Ramajunu* en voorwaarden van inteekening op het zelve, dat het eerste dezer Verzameling van Sankritsche schriften schymt te zullen zyn, maakten wy reeds te voren in dit Blad melding (\*). Behalve het toen gezegde valt wegens dit Dichtstuk aantemerkken, dat het van eene veel hoogere oudheid

(\*) Zie N°. 45. van den jare 1806. bl. 290.

is dan eene van de *Pooranes*. De eerbied, dien men voor dit werk door geheel Indostan heeft, wegens deszelfs hooge oudheid, kan naauwelyks door dien overtroffen worden, welken de Christelyke wereld de Heilige Schriften toedraagt.

Deze omstandigheid moet dit Dichtstuk belangryk maken, hoedanig ook anders deszelfs innerlyke verdienste zy.

Dit werk levert daar en boven zulke gewigtige berigten wegens de oude Geschiedenis van Indie, verschaft een zoo volkomene kennis van de Indiaansche Fabelkunde en vertoont zulk een bekoorlyk tafereel van de Zeden en de byna on veranderde gebruiken dezels, dat het met de meeste graagte van alle bewonderaars der Oostersche Letterkunde verdiene ontvangen te worden.

De Broeders Zendingen van *Scrampore* zullen het als eene byzondere gunst aanmerken, indien de personen, begeerig dit werk aantemoedigen, hunne namen opgeven by de Hn. *W. Button*, Paternosterraw; *J. Sewel*, Cornhill; *J. Debrelt*, Piccadilly, of aan de Hr. *R. Phillips*, aan het Kerkhof van St. Paulus, te Londen.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

**DICHTKUNDE.** *De MESSIAS, uit het Hoogduitsch van KLOPSTOCK, vertaald door Mr. JOHAN MEERMAN. Derde en Vierde Deel. Zang XI—XX. In 's Gravenhage, by de Erven van Isaac van Cleef, 1804—1806.*

By eene vorige gelegenheid (\*) gaven wy verslag van de *tien* eerste Zingen des onsterfelyken Dichters, door onzen kundigen Landgenoot naar de oorspronkelyke versmaat overgebracht. Hetzelfde oordeel, door ons ten dien tyde geveld, blijft voor ons overig, ten aanzien der laatste *tien* Zingen, aan het hoofd van dit verslag aangekondigd. Het is buiten ons bestek, om de waarde van het oorspronkelyk helderdicht te beoordeelen. Hetzelve is, om zyne overgrote schoonheden, die de kleinere gebreken zeer verre overtreffen, reeds overal als een meesterstuk der hooge konst erkend. Ons staat

(\*) *Zie Algem. Konst- en Letter-Bode*, voor het jaar 1805, No. 17. Bl. 259 enz.

alleenlyk den arbeid van den Vertaler te beschouwen, die aan eene Hollandfche overbrenging alle zyne aandacht en konst gewyd heeft. En omtrent dit opzigt moeten wy rondt ver- klaren, in de overgieling van dit tweede gedeelte nog meer- dere naauwkeurigheid, grootere getrouwheid aan het oorspron- kelyke, nog meer gepaste keus van bewoording, in de uit- drukking der kracht, te hebben ontmoet, dan in het vorige: zoo dat wy deze vertaling, over het geheel genomen, als eenen naauwkeurigen en doorwrochten arbeid durven roemen, die den konstfmaak des Vertalers vereert, en eene gewigtige bydrage is tot onze Hollandfche Letterkunde. Een enkel ftal, daarvan ftaks antevoeren, zal deze onze aanmerkingen ten volle bevestigen. Intusfchen, zal de Hr. MEERMAN het ons wel ten goede houden, dat wy deze Zangen doorlopen, met aanwyzing van het geen min gelukkig, naar ons inzien, is overgebragt, en dus nader tot het oorspronkelyke zoude kunnen worden terug gevoerd.

Voorreest, moeten wy eene algemeene aanmerking maken omtrent het plofeling afbreken van den zin aan het einde van den regel, en dat dikwerf met een lidwoord, met een voor- naamwoord, een bywoord enz., waarvan de voorbeelden zeer menigvuldig zyn, zoo als in Zang XI. vs. 2, 7, 24, 34, 36, 46, 59, 80, 399, 535, 677, 884, 927 en 1059. XII. vs. 9, 15, 74, 305, 308, 307, 484, 580, 590, 592, 678, 809, 842, 847, 860, 804, 809 en 872. XIII. vs. 17, 21, 32, 40, 63, 135, 152, 425, 738, 774 en 782. XIV. vs. 1, 107, 205 en 216. XV. vs. 802, 824, 845, 850 en 1030. XVI. vs. 57—60. XVII. vs. 156, 170, 180, 196 en 781. XVIII. vs. 622. enz. Wy voor ons vinden in eene zoodanige afbreking niet enkel iets, dat het gehoor kweest en den indruk verflaauwt, daar de aard der vers-maat altyd eenen zekeren, al is het dan ook geringen, ftand van le- zen en ook van gedachte vordert; maar wy vinden daarin vooral eene ftrydigheid met de aangenomene regelen onzer Hollandfche Dichtkonst, als welke in den Dichter vereischt, dat hy een bepaald denkbeeld uitdrukke in de door hem ge- koze versmaat, zonder dat zulks worde afgebroken. Klop- stock zelf, 't is waar, heeft van zoodanige afbreking zelf velerleie voorbeelden gegeven; Doch, zulks was onder zyne landgenooten in gebruik, en hy echter heeft zich daarvan niet bediend, dan wanneer de volheid van denkbeeld zynen oor- spronkelyk fcheppenden geest, als het ware, overftroomde. Ook deed hy zulks in navolging der ouden, zoo Grieken, als Romeinen, aan welken deze vryheid op denzelfden grond van dichtertyke verrukking eigen was. Doch alle deze bedenkin- gen geiden noch op ons land, noch op onzen tyd, noch op den verfynden smaak, die wel de ouden in het goede wil volgen, maar tevens het verkeerde weet te verbeteren. Wy hadden gaarne gewenscht, dat de Heer MEERMAN, die toch hier



hier niet als oorspronkelyk Dichter voorkomt; deze onvoegzaamheid in zyne Hollandfche vertaling had weggelaten, daar zulks op de meeste plaatsen, zonder verminkinge der vermaat, zeer gemakkeelyk had kunnen geschieden.

In Zang XI. vs. 94 ontmoeten wy het woord *Dulder*, dat op veele andere plaatsen voorkomt, en zuiver Hoogduitsch is. Wy zouden daar voor liever, in eenen zageren zin, *lyder*, en, waar het sterker spreken moet, *martelaar* sielien; geelyk zu'ks hier en daar reeds in acht is genomen.

Vs. 431 staat: *het verschriklykste in 't schrikken*, in het Hoogduitsch: *dem schrecken der schrecken*: dat gewis veel beter luidt: *den schrik der verschrikking*.

Vs. 433 *de vernietigings-schaduw*: in het Hoogd. *der schein der vernichtung*: waar voor wy dus liever hadden: *het beeld der vernieling*.

Vs. 664. 't Lot van hem, die hoog, met de stoute kruin naar den hemel, stond, een groote schaduw der Moeden, en dof daar neder stortte, toen 't: Houwt hem om l van de hemelen klonk. Evenwel nog L erde deeze! maar d'andere niet. Zyn trotfchere Zoon kon 't Nimmer leeren enz.

Waarin ons de verkorting van het lidwoord *het* in regel 666 en aan het einde van 667, met het invoegfel van *Evenwel nog*, mishaaft, volgens den Hoogd. tekst.

——, *der hochgen himmel mit stolzem wipfel  
Stand, ein großer schatten der Muden, und schnell hinfihrte,  
Als er: Hau-t ihm um l von himmel erscholl. Der lernete!  
Aber der andere nicht, sein Sohn. Der stolzere wollte es  
Niemals lernen u. z. w.*

Zoo dat wy liever zouden lezen:

't Lot van hem, die hoog stond, met den stoute kruin naar den hemel,  
Een groote seiméuw voor vermoeden, en sielilyk stortte terneder,  
Wen deze godfpraak: Houw hem om l klonk van de heemlen Hyleurde!  
Maar de ander niet, zyn Zoon: die trotsaart wilde niet leeren.

Vs. 1569 staat eene drukfout wy: voor: my.

Zang XII. vs. 7. heeft:

Ach nu zal haar het witte gewaad niet omkleeden der Zege!

waar voor wy, volgens de eigenaartige Hoogduitsche spraakwending:

*Ach! nun wird sie das weiße gewand der Sieger nicht kleiden!*

liever zouden stellen:

Ach! nu zal haar het witte gewaad der zege niet kleeden!

Vs. 207. *Hemelroepen*: dit is zekerlyk overeenkomstig het Hoofd. *Himmelrufer*: dan, daar onze taal hier voor een eigen woord heeft, zouden wy het gewoone: *Hemelboden*, daar voor verkiezen.

Vs. 355. — — — Doch Hy, die den hemel bewoont, heeft, *ontroerend*,  
Tegen my zynen boog gespannen, er doodelyk *schiettuig*,  
Woe my *arme*! op gelegd! — — —

alwaar ons de woorden *ontroerend*, *schiettuig*, en *arme*, mishagen, omdat zy niet uitdrukken het denkbeeld van het oorspronkelyke *furchtbar*, *geschofs* en *armen*, volgens den Hoofd. tekst;

— — — *Allein der im himmel wohnt, hat furchtbar*  
*Seinen bogen auf mich gespannt, und tödtlich geschofs drauf,*  
*H'eh mir Armen! gelegt!* — — —

immers, het byv. woord *furchtbar* (vreesfelyk) wordt hier van de zaak op den persoon thu's gebragt, daar het eigenlyk tot den *boog* behoort. Het *geschofs* schynt ons toe de *pyl* of *schicht* te zyn; terwyl de *boog* zelf het *schiet-tuig* is, en het woord *arme* komt ons in eene zoo verhevene dichttaal, als deze, te plat voor; waarom wy liever het woord *rampspoedig* of *ellendig* zouden verkiezen.

Vs. 866. *De geleide*, waar voor wy liever het Hoofd. *der Junger* (de jonger) zouden volgen.

Vs. 868. Eene der Cedren om: dat dof van de schriklyke *storting*  
Libanon klonk.

Alhier komt de uitdrukkelijke schennis van het geslacht voor: *eene* voor *een*, welke wy niet gaarne den Dichter veroorloven. Voorts, het toevueglyke woord *dat* voor *zo dat*: en dan, het vrouwe'lyke naamwoord *Storting*, dat alleenlyk geldt van vloeibare lichamen, en ook het oorspronkelyke *umsturz* niet uitdrukt; terwyl het byv. *schrikkellyk* in den tekst niet voorkomt. Weshalve wy liever zouden lezen:

Een der Cedren ter neer, zo dat dof haastend van 't storten  
Libanon klonk.

### Zang XIII. vs. 1 en 2.

Jesus Vaadren genooten de vreugden der Opstanding in de  
Strecken der graven, in welken zy even te vooren nog sloepen.

Alhier mishaagt ons de omschryving *vreugden genieten*; dan, de eindiging van den *Spondeus* met een Lidwoord; voorts, het woord *strecken*, als niet eigenaartig aan het denkbeeld, en het betrekkellyke woord; *in welken*; waar door het

vers, by woorden van gelyke Lettergreepen, te sleepende wordt: waarom wy, meer getrouw aan het oorspronkelyke,

*Jesus Vater freuen sich der Auferstehung  
In der Gräber geöffnet, wo sie vor kurzem noch schliefen.*

liever zouden stellen:

Jesus vaadren verblydden zich van wege d'opstanding  
In der graven vlakke (diepte), waarin zy nog korteling slapen.

Vs. 40. Zal dat graf voor den Heerlyken stof zyn! die hangende rots een  
Spel der lucht zyn, en weggewaaid worden van 't aanschyn der Aarde?

Alwaar het eerste gedeelte, onzes Inziens te plat gebogen, en het lydende hulpwoord *worden* in onze ooren te ordichterlyk klinkt, en stydig tevens met het krachtige oorspronkelyke:

*Wird vor dem Herrlichen Staub sein grab, und ein Spiel der luft seyn  
Tener hangende fels, von dem angesichts der erde  
Weggewehet? u. z. w.*

Waarom wy beter zouden keuren:

Zal voor den Heerlyken 't stof zyn graf, en een' speeling der lucht zyn,  
Deze hangende rots, die wegwaait van 't aanschyn der aarde?

Vs. 206. Wel maar een enkele *Aire*; maar de oogst is echter veel grooter:

Waarin ons een wanklank toeschynt, door hetzelfde geluid bykans van drie woorden veroorzaakt, als *maar*, *aire*, en nog eens *maar*; terwyl nog daarenboven het woord *air* of *aire*, als afstammende van het Angelsakisch: *ear*, niets voor zich heeft, om de schryfwyze met *ai* te wettigen. Wy zouden dus liever schryven, gelyk de Hr. MEERMAN zelf reeds, in vs. 382, eenigzins heeft verbeterd:

Slechts wel een' enkele aar; doch de oogst is echter veel grooter.

Vs. 249. *Cedron* zal hier *Kidron* moeten zyn, overeenkomstig het oorspronkelyke; daar de vallei alhier schynt bedoeld te worden, en niet de rivier, welke laatste alleen in onderscheidinge *Cedron* heet. Dit komt meermalen voor, en ander anderen ook in Zang XVIII. vs. 214 en 225.

Vs. 489. *Rebellen*, (dat meermalen voorkomt, zo als onder anderen Zang XVI. vs. 466.) als een Latynsch woord, zouden wy niet voor het Hoogdoitsche *empörer* verkiezen; te meer, daar het in Zang XX. bladz. 299. reg. 10. zeer goed door *muitaren* vertaald is.

## Zang XIV. vs. 107 en 108.

Zelfs een geliefde des Heeren, als 't laatste maar hevigst gevoel van 't sterfelyk lot dat hem *trof*, de geheele ziel hem *aantast*.

Ook dit schynt ons niet zoo krachtig, als in het oorspronkelyke, dat luidt:

*Salbst ein geliebter des Herrn, wenn seiner Sterblichkeit letztes,  
Aber stärkstes Gefühl die ganze Seel ihm erschüttert.*

Immers, de uitgang van vs. 107 *hevigst gevoel van*; de omschryving van *sterfelyk lot, dat hem trof* (treft), en het woord *aantast* voor het Hoogd. *erschüttert*: dit alles wenschten wy krachtiger uitgedrukt, op foortigelyke wyze:

Zelfs des Heeren vriend, wiens sterfelykheid in zyn verscheiden Hem op het hevigste schokt, geheel zyne ziele doot ziddren.

Vs. 111. Kent den Beminnenden niet, ziet slechts den waerelden-Rechter.

Alwaar ons en de vers-mant, en de twee korte naast elkander staande woorden: *niet, ziet*: gedrongen en wandlende voorkomen; des wy beter zouden achten:

Kent den minnenden nauw, maar aansthouwt slechts der waerelden Rechter.

Vs. 330. *de Rechter*: voor: uw Rechter; als zynde krachtiger.

Vs. 508-512. Didymus was op het dak gegaan. De anderen (*andere*) volgden. (-) Om door de schoonheid des dings, en het keevende waaijen der lichten Zich te verkwikken, en door het geweld van de Schepping, die vol is Van den Heere, zich over dien te verheugen, die hen zoo Zeer had begunstigd.

Deze volzin, by *Klopstock* zelf reeds te onduidelijk door de platte woordschikking,

*Didymus war auf dem feller gegangen. Ihm folgten die andern,  
Durch die schönheit des Dings, und das lebende wehen der Luste  
Sich zu erquickten, und durch die gottesfüllen schöpfung  
Anblick, das sich zu freuen, der so sie begünstigt hatte.*

schynt ons toe door het meer omschryvende noch in kracht te verliezen; weshalve wy liever zouden lezen:

Didymus was op het dak gegaan. De andere volgden,  
Om, door de schoonheid der licht en het welkende lispjen der windjens,  
Zich te verkwikken, en, door den aanblik der godvolle schepping,  
Blydschap te smaaken in hem, die zoo zeer hem had begunstigd.

Vs. 526. *Verzeller!* Meermalen, (zoo als vs. 552. — Zang

Zang XV. vs. 663. en XX. bl. 171. reg. 9. en 199. reg. 3.) vinden wy het Hoogd. woord *gefährte* alzoö vertaald, en echter klinkt het in onze ooren te hard, om het zachte denkbeeld van reisgezel uit te drukken; waarom wy liever: *geleider* tot *reisgenoot*, of iets soortgelyks zouden verkiezen; gelyk de Hr. *Meerman* zelf, in den XIVden Zang vs. 715., *Kleopas* zynen *Genoot* noemt.

Vs. 1011 en 1012. — — — — — Ik hoorde de stemme  
Uwer angst, en ik ben, op dat ik u helpe, gekomen.

Wy erkennen, deze plaats is ten eenen male het oorspronkelyke gevolgd:

— — — — — *Ich hörte die Stimme*  
*Deiner angst, und bin, daß ich dir helfe, gekommen.*

Dan, daar het geslacht van het naamwoord *angst* in het Hoogduitsch en Nederduitsch verschillen, zouden wy hier gaarne dat van onze taal volgen:

Van uwen angst, en ik ben, op dat ik u helpe (ter uwer hulpe) gekomen.

Zang XV. vs. 1 en 2.

Koom gy, die met tederder aandoening en met de rilling  
Van hare groote verwachtingen alkwyls de ziel my vervuld hebt;

Alhier dunkt ons, dat het krachtige van het Hoogduitsch;

*Komm, die meine Seele mir oft, mit sanfterer wehmuth,*  
*Und mit ihrer großen erwartungen schauer erüllte;*

vooral door de weglating der ondichterlyke volmaakte wyg (*vervuld hebt*); beter zoude kunnen bewaard blyven op deze wyze:

Koom gy, die myn' ziel zoo vaak met zachteren weemoed  
En met de rilling van grooter verwachtingen vuldet enz.

Vs. 3. Was op aarde, toen dat geschiedde, 't geen thans myn gezang is  
waar voor wy liever zouden stellen:

Was op aarde, toen dat, waarvan ik nu zinge, geschiedde.

Vs. 304. — — — — — Het doolzieke Duister  
Was zyn Leidman.

Naar het Hoogduitsch:

— — — — — *Verzerrtes Dunkel*  
*War sein Führer.*

Het geen zekerlyk getrouw is overgenomen doch, onzes inziens, min krachtig in des Dichters geest: weshalven wy beter zouden keuren: — Verbysterend Dunker eng.

Vs. 777 en 778.

Geen, die trotsch d'overwinnende heuvelen ontrok, den Lauroren  
In 't Capitolium dan by Jupiters doonderen neekle!

Wy erkennen op nieuw, dat dit gedeelte zeer getrouwelyk is gevolgd naar het oorspronkelyke:

*Kaiser, der stolz die siegenden hügel umzog, und den Lorbeer  
Nieder im Capitol, bey dem donner Jupiters, legte!*

Intusschen, kunnen wy niet ontveinzen, dat het Latynsche woord *Capitolium* ons hindert, en wy dus liever zouden plaatsen:

Geen, die trotsch de praalende heuvels ontrok, en den lauwer  
Ter neder legde in het Kapitoel, by Jupiters doonders.

Vs. 1045. Jesus, die aan de rechte hand des eeuwigen Vaders  
Zit, geeft hem bevelen.

Ook hier zouden wy, om het platte, dat de oorspronkelyke Dichter zelf heeft willen vermyden,

*Jesus, der thronende u. z. w.*

beter oordeelen:

Jesus, getroond ter rechterhand des eeuwigen Vaders  
Geeft hem zyn bevelen.

Vs. 1376 en 1377.

*Cidli, die Tochter Jairus, saß vor der laube des füllers,  
In dem schimmer der morgenröthe.*

Dit is door den Hr. M. in dezer voege overgebracht:

Cidli, Jairus Dochter, zat vóór het priëel van het dak in 't  
Flükken van 't gloeiende morgenrood.

Wy zien geene reden, waarom de naauwgezetheid zoo ver zoude gaan, dat men tot zelfs de oorspronkelyke woordvoeging zoude moeten volgen, te meer, wanneer de uigang van 1376 daardoor zoo ongevallig wordt afgebroken; terwyl ook de inlasching van het *gloeiende* in vs. 1377 inderdaad overtoollig is. Liever lezen wy:

Vóór het dak-priëel zat Cidli, kind van Jairus,  
By het dangelue morgenrood.

Vs.

Vs. 1394, 1404, 1414 en 1425, vinden wy het Hoogd. *Pilgerin* overgebracht door *Pelgrimmin*, *Pellegrimmin* of *Pellegrimminne*. Wy vinden geene reden, waarom dit lang uitgerekt woord niet korter door *Pelgerin* zouden worden vertolkt; daar de oorsprong toch in het verbasterde Latynsche woord: *peregrinus* (uitlandig), door *pellegrinus* uitgedrukt, te zoeken is.

### Zang XVI. vs. 1 en 2.

Die miskent — — — — —  
Die het niet weet enz.

Hier, dunkt ons, wordt door eene te stijpe navolging van het Hoogduitsche taal-eigen: *der*; *der es nicht wais*: het krachtige weggenomen, dat zich aanstonds onderscheidt, wanneer men, naar ons Hollandsch taal-eigen, leest:

Hy miskent den eeuwigen Zoon, den Heerlyken Godes,  
Die niet weet, enz.

Vs. 484 en 485.

— — — — — Den Onsterflyken zeiden 't  
Wenken des Rechters. Hy leidde.

Deze zin, hoe woordelyk naar het oorspronkelyke gevolgd, komt ons duister voor; vooreerst, door het twyfelachtige woord *wenken*, dat enkelvoudig en meervoudig kan zyn, ofschoon het in het laatste opzicht zal moeten gelden; voorts, door het onverstaanbare: *hy leidde*. Het Hoogduitsche heeft:

— — — — — Dem Unsterblichen sagten 's  
Winke des Richters. Er führte. Nicht lange, so kam u. z. w. ]

Intusfchen, schynt ons *Klopstock* zelf zyn gedachte duidelyk aan te wyzen, door het meervoudige: *sagten 's winke*; en dit denkbeeld, verbonden met het volgende: *het leed niet lang, of er kwam uit de verte een Engel des doods*: laat bykans geenen twyfel over, of het tusfchen gevoegde: *Er führte*: moet dien nadenkenden wenk uitdrukken, die eenige oproeping aanduidt; waarom wy zouden lezen:

— — — — — Den Onsterflyken sprak het  
De wenk des Rechters. Hy wenkte.

Vs. 692. Zy drong hem om-lag in 's Geests onpeilbaarsten afgrond.

Wy zien geene reden, waarom alhier, ter vermydinge van den wanklant, niet zoude staan: *des Geestes*; daar zulks met de vers-maat zeer wel strookt.

Zang

## Zang XVII. vs. 202 en 203.

Reeds zyn er hier op aarde vreugden, waarin de *Beërver*  
*Van de Graffte* 't voorgevoel smaakt der aanstaande verrukking.

Ook dit komt ons re bepaald uitgedrukt; daar het oorspronkelyke: *des Grabes Erde*; niet den erfgenaam van deze of gene grafplaats, maar *van het graf* zelf, of, zoo als wy anders zeggen, de *prooi van het graf*, aanduidt.

Vs. 387. *Lazarus* — — — — — besproeide de *keien*  
 Der Priëcken met vocht uit de bronwel.

Wy twyfelden, of hier in het Hoogd.: *thant' in der Lauben kies*, en wel in de verrukkende, beschaduwde zitplaats der gewyde schaar aan *keien* te denken zy, die hinderlyk zouden zyn voor den naauwelyks geschoeiden voet. Liever zouden wy dit opvatten wegens het koude *zavel*, dat, uit eene koele wel gegraven, in het heete Ooster-zand den verhitte voet moet verkwikken. Dus zouden wy lezen:

*Lazarus* — — — — — besproeide het *zavel* ?  
 Der priëcken enz.

Vs. 432. Wekte hy hem van den angstigen droom van 't gevreesde *vergaan* op.

Hier zouden wy voor het woord *vergaan*, dat in onze ooren wanluident en minder krachtig is, dan het Hoogd. *vernichtung*, aan het meer letterlyke *vernietiging* of *vernietiging* de voorkeur geven.

Vs. 444 en 445. — — — — — in geheime bewustheid,  
 Vol van een beelyk Aanstaande, enz.

Ook dat overschoone denkbeeld van het oorspronkelyke: *in Ahndung verklärter zukunft voll*, komt ons in de vertaling minder krachtig voor, waarom wy liever zouden stellen:

— — — — — het beeld der aanstaande verderving  
 In hem zal wisten voor 't dronken gevoel, der heldere toekomst  
 Vol voorgevoel enz.

(Het vervolg en slot in onze eerstkomende.)

DICHTKUNDE. *Gedichten en Liederen van D. VAN DER LOO, Predikant in de Avezathen. Te Utrecht, by de Wed. J. van der Veen & Zoon, 1806.*

De Eerwaardige VAN DER LOO, zynen Landgenooten reeds niet ongunstig bekend door eene bevoorens uitgegevene *Proeve van Gedichten en Liederen*, geeft ons hier, als ten vervolge op deze zyne eerste Verzameling, eenen tweeden dergely-



lyken bundel, welke, van meer dan ééne zyde, goedkeuring en aanpryzing verdient. Dezelve bevat eene aangename verscheidenheid van Dichtstukken, ten grouten deele van leeryken en sichtiglyken inhoud, en allen zulke gevoelens ademende, welke, zoo wel het hart des Dichters, als deszelfs geheele denkwyze eere aandoen.

Ook van de zyde der kunst heeft deze kleine Verzameling vele en wezenlyke verdiensten: immers, schoon wy hier wel niet die sterkte en oorspronkelykheid van vernuft, die stoutheid en verhevenheid van gedachten, of die kracht en levendigheid van schildering ontmoeten, welke den grouten Dichter, den Dichter by uitstekendheid, kenmerken, is het 'er echter ook verre van daan, dat wy geheel geene sporen daar van zouden aantreffen; terwyl, boven dien, het meerder deel der Dichtstukken van dezen bundel zich, boven vele andere Verzamelingen van dien aard, gunstig onderscheidt, door eene zuiverheid, welluidendheid en vloeibaarheid, welke geenzins algemeen zyn, en, indien al niet als hoofdvereischten, echter als wezenlyke sieraden van alle Dichtwerk mogen beschouwd worden.

Hoe zeer wy derhalven deze Verzameling niet mogen stellen in den eersten rang onzer Vaderlandsche Kunstproducten, twyfelden wy evenwel niet, of dezelve zal geen min gunstig onthaal, dan waar mede des Dichters vorige bundel vereerd is, vinden.

Tot eene enkele proeve diene het volgende Dichtstukje, ten opschrift hebbende:

#### 'T GELUK DES LEVENS.

Kan men iets genoeg heeten,  
't Moeten liefde en Godvrucht zyn.  
By een kalm en vry geweeten.  
Noemt men de aard geen ramp-woestyn.  
Voor hun, die op Christus hoopen,  
Staat een bron van zegen open,  
Die nog vloeit in de eeuwigheid.

Alles moog den mensch ontbreken,  
Wat geluk en grootheid biedt;  
Heils genoeg zal de aard hem kweeken,  
Mist hy slechts de Zielrust niet.  
Niets kan zyn genoeg floren,  
Als hy, ryk of arm geboren;  
Daaglyks brood en godvrucht heeft.

Hem

Hem ontrust geen angst of wroeging;  
 't Onheil heeft nog zepen in.  
 't Heeren vrees, met vergenoeging,  
 Is een eindloos groot gewin.  
 Wat zou hem in 't leven hinderen,  
 Die, by brood voor vrouw en kindren,  
 God tot vriend en Vader heeft?

---

Vrolyk leeft hy en te vreedem,  
 Dankbaar by een matig lot.  
 't Kleine dorp is hem een Eden,  
 't Lage huis een Konings stot.  
 Hem is de avond als de morgen;  
 Kaln, gerust en vry van Zorgen;  
 't Bitter heeft nog Zoet voor hem.

---

Vruchtloos is 't, om u te zwoegen,  
 Rykdom, aanzien, magt en eert.  
 Daaglysch brood, met vergenoegen,  
 Liefde en vrede, is eindloos meer.  
 Daaglysch brood, met kroost en gade,  
 Liefde en Vreë, met Gods genade,  
 Is het grootst Geluk op aard.

---

o! Zoo 'k ergens naar mag haken,  
 Eer en Rykdom! naar u niet.  
 'k Wensch die beste vreugd te smaken  
 Die geloof en liefde biedt.  
 'k Wensch me, als Man en Vader tevens,  
 't Stil Geluk eens Christen levens,  
 In een lievend Huisgezin.

*Dichtvruchten van den Vriendenkring, onder de zinspreuk: KUNST DOOR VRIENDSCHAP VOLMAAKTER. Vierde inzameling. Te Amsterdam, by Pieter Joannes Uylbroeck, 1806.*

De, aan het hoofd dezer verzameling geplaatste, naamlyst der Leden van den Vriendenkring, aan welken wy dezelve te danken hebben, geeft reeds een niet ongunstig denkbeeld van hare waarde, daar de meesten dier namen, zoo niet allen, voor lang op den Nederduitschen Zangberg met lof bekend zyn.

Aan

Aan die gunstige verwachting beantwoordt ook de inhoud zelf, op welken; over het geheel, nagenoeg, hetzelfde oordeel toepasselyk is, 't geen wy zoo even gaven omtrent het dichtwerk van den Heer van der Loo, die mede een Lid is van dit Kunstlievend Gezelschap, doch van wien wy 'er niets in aantreffen.

Wy zeggen, *over het geheel*: want, daar een veertiental Dichters tot dezen bundel van zyne kunstvruchten heeft bygedragen, spreekt het van zelve, dat de onderscheidene dichtstukken, daarin geplaatst, ook eene verschillende mate van verdiensten hebben, en, op de schale van kunstwaarde, heb eene zich iets hoger, het andere iets lager zal teekenen. Zoo veel echter mogen wy in het algemeen zeggen, dat men, in deze verzameling, niets slechts, weinig middelmaats, zeer veel goeds, en hier en daar ook wel iets uitmuntends zal aantreffen.

Om onder dezen verdienstelyken Vriendenkring den heilloozen geest der jalozy niet te ontsteeken, schromen wy dit ons oordeel door eene meer bepaalde aanwyzing te staven, en laten liefst de schifting zelve aan de toetse onzer Vaderlandsche kunstkenners over.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 12 Jan. 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100 $\frac{1}{2}$	<i>Ketser</i> 4 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	47 $\frac{1}{2}$ 48
<i>ditto</i> 4 prCt. . . . .	99 $\frac{1}{2}$	<i>ditto</i> 4 prCt. . . . .	46 $\frac{1}{2}$ 47
<i>ditto ditto</i> met premie. . . . .	109 $\frac{1}{2}$ 110	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	87 $\frac{1}{2}$ 86
<i>ditto</i> geconsolid. by 1806 . . . . .	65 $\frac{1}{2}$ 66 $\frac{1}{2}$	<i>ditto</i> 4 $\frac{1}{2}$ losb. van 1807. . . . .	94 $\frac{1}{2}$ 95 $\frac{1}{2}$
<i>borst</i> 4 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	106 $\frac{1}{2}$ 106 $\frac{1}{2}$	<i>Engeland</i> Annuitelzen 3 prCt. . . . .	60 $\frac{1}{2}$
<i>Aandelen</i> by Hope & Comp. enz. . . . .	84 $\frac{1}{2}$	<i>Fransche Rep.</i> Geconsolid. renten . . . . .	69 $\frac{1}{2}$ 70
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	93 $\frac{1}{2}$ 94 $\frac{1}{2}$	<i>Dito</i> Certif. by R. & H. . . . .	69 $\frac{1}{2}$
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	92 $\frac{1}{2}$ 93		
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	92 $\frac{1}{2}$ 93		
<i>ditto</i> Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	95 $\frac{1}{2}$ 96 $\frac{1}{2}$		
<i>ditto</i> Kroon 4 prCt. . . . .	83 $\frac{1}{2}$ 84		
<i>Ketser</i> 5 prCt. . . . .			

#### Wisselcours.

Op Londen. . . . .	niet genoteerd
— Parys. . . . .	53 $\frac{1}{2}$ 54

BIN-

## BINNENLANDSCHE.

## Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	43½ a ½
dito a 2½ prCt.	38 a ½
Losrenten uit de heffing van '08 a 3½ prCt.	50 a ½
Doit uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	43½ a ½
dito 1801. a 3½ prCt.	40½ a 50½
dito Domeinen. 4 prCt.	70½ a 71½
dito Vrywillig a 5 prCt.	70½ a ½

## Rescriptien Loos. na den Vrede

Holland.	58½ a ½
Obligatien en Recepten a 2½ prCt.	34 a 36
Dito vrywillig a 5 prCt.	68 a ½
Zeeland.	
Obligatien a 2½ prCt.	33½ a 34½
Friesland.	
Obligatien a 2 prCt.	32 a 33
Agio van de Bank.	niet genoteerd

STERRE- EN WEERKUNDIGE  
WAARNEMINGEN.WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,  
BUITEN HAARLEM.

1807. Jan.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STERRE DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
7	{ 30. 3½ 30. 3 30. 2½	{ 45 46½ 47½	{ W. — —	omtrent betrokken.
8	{ 30. 1½ 30. 1 30. 1	{ 42 43½ 34	{ W. W. W. t. Z. Z. Z. O.	bewolkt; omtrent betrokken; 's avonds helder.
9	{ 30. 0 30. 0 30. 0	{ 31 34 31½	{ Z. O. — —	betrokken; mist; 's av. helder.
10	{ 30. 0 30. 1 30. 1½	{ 27½ 35 24½	{ Z. O. — —	helder; 's avonds dampig.
11	{ 30. 2 30. 2 30. 1½	{ 24 41 40	{ Z. t. W. W. —	's morgens dampig; voorgmidd. omtrent helder; verder betrokken.
12	{ 30. 0½ 29. 0½ 29. 8	{ 43 46 45	{ W. W. t. Z. W. Z. W.	betrokken; 's avonds harde wind met-een weinig regen.
13	{ 29. 5½ 29. 5½ 29. 7	{ 43½ 38 38½	{ W. N. W. N. W. N. W. t. N.	storm, hagel- en sneeuwvalsen.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 199, dat der laatstevorige 172; en te *Haarlem* 15, onder welke laatste 9 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
EN  
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 4. *Vrydag den 23 January.*

---

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

LONDEN. De berigten, die men wegens den Hr. *Mungo Park* ontvangen heeft, kondigden den dood van dien geleerden en onvermoeiden Reiziger aan; men gaf voor, dat hy op last van *Sego*, Koning van *Bambora*, vermoord was geworden, die hem vooraf alle de byzonderheden zyner Hoofdstad op zyn gemak had laten bezien. In een der vorige Nos. van dit Blad maakten wy met een woord melding, dat die berigten mischien ongegrond waren (\*). Sedert is in de *Courier* het uittreksel uit een' brief van *Mungo Park* zelven bekend gemaakt, 't welk hoop geeft dat die beroemde reiziger niet dood zou zyn. Men heeft opgemerkt, dat *Sanfanding* of *Thirpla*, de plaats, waar uit zyn brief geteekend is, twee dagreizen ten Oosten of voor *Sego* zynde, *Mungo Park* daar niet had kunnen komen, indien hy te *Sego* was vermoord. Maar indien al Europa het geluk heeft dezen geleerden te zien wederkeeren, bevat niettemin zyn brief een zeer droevig nieuws; namelyk dat van vier en veertig Europeanen, die met hem van *Gambia*

(\*) Zie N<sup>o</sup>. 47, 1806. bl. 321.

bia vertrokken zyn, hy toen alleen tot reisgezellen den Luitenant *Martin* en drie Soldaten behouden had. De Hr. *Mungo Park* beklagt zich over het gemis van den Hr. *Scott* en *Anderfon*, welken laatsten hy zyn' broeder, zyn vriend en metgezel op zyne reizen noemt.

## I N L A N D S C H E.

LEYDEN. By de verschrikkelyke ramp, op den 12 January laatsleden, onze Stad en Burgery, door het in de lucht springen van een vaartuig met Buskruid geladen, hejegend, zyn, onder het groot aantal der gesneuvelden, twee by uitstek geoevende en voor de Wetenschappen in 't gemeen, en de Vaderlandsche Geleerdheid, zoo wel als voor 's Lands Universiteit alhier in 't byzonder, verdienstelyke Mannen, alledroevigst omgekomen, te weten, de beiden Hoogleeraren ADRIAAN KLUIT en JOHAN LUZAC, de eerste, een 70jarige Gryzaard, in de *Oudheden en Geschiedenis*, gelyk ook sedert kort, in de *Statistiek, van het Koninkryk Holland*, en de laatste, die den ouderdom van 60 jaren bereikt had, in de *fraaie Letteren en Vaderlandsche Historie*: zynde de hoogbejaarde rustende Hoogleeraar VAN DE WYNPERSE, nog gelukkig, uit zyn ingestort huis, gered. — Buiten den met aanmerkelyke worden geredden Student MUNTENDAM, is van de alhier studcerende Jongelingschap, die zich, in den algemeenen nood en schrik, by dit rampzalig toeval, door eene voorbeeldelyke kloekmoedig- en hulpvaardigheid, onderscheidde, geen om 't leven geraakt of gevaarlyk gekwetst: de meeste Akademie-gebouwen zyn, behalven aan Daskwerk en Vengsterramen, weinig beschadigd: alleen heeft de Anatomie, en vooral ook het Kabinet van *Albinus*, zeer aanmerkelyk geleden. — Niet minder is het verlies geweest aan paraculiere kostbare Bokkeryen, Kabinetten en Kunstverzamelingen, zoo van eenige Hoogleeraren, als van andere Gefeerden en Kunstvrienden, die of gedeeltelyk of wel geheel verloren geraakt zyn; gelyk dit laatste byzonder het geval geweest is van de Bibliotheek des Hoogleeraars en Ridders RAU, welke geheel onder diens ingestorte woning bedolven geraakt, en vervolgens onder de brandende puinhoopen, of verteerd of bedorven is.

De

De volgende Dichtregels, van een vriendelyke hand ter plaatfing ontvangen, vertrouwen wy, dat door onze Lezers hier niet ongepast zullen geoordeeld worden.

A A N D E  
B U R G E R Y V A N L E Y D E N ,

N A D E N A F G R Y S L Y K E N R A M P , D E N 12<sup>DEN</sup>  
J A N U A R Y 1807, A A N H A R E S T A D  
W E D E R V A R E N D O O R H E T S P R I N -  
G E N V A N E E N S C H I P M E T  
B U S K R U I D .

Verwoeste Stad! Tooneel van Wanhoop, Dood en Schrik!  
Wat Geest denkt zich een beeld van 't gronwlykst oogenblik?  
Geen verw, geen taal, geen pen drukt zooveel yslyks uit;  
Geen klank den donderflag van 't losgebarften kruid;  
Geen klank den fellen sehok, den nooit gehoorde fmak;  
Geen klank 't wermengd geruisch, 't geratel, het gekrak;  
Geen klank den jammerkreet, die uit den puinhoop fteeg,  
Van 't levend overfchot, toen 't levenlooze zweeg.  
Ach, Leydsche Burgery! door rouw, die 't hart beklemf,  
Is 't op uw puinhoop, of ons 't bloed in de aadren ftreemt.  
Wie, die een druppel troost kan gieten in uw wond,  
Wie daartoe moed bezit, die opene den mond.  
Maar meer dan menfchentroost, verflagene Burgery!  
Een God, die troosten kan, fla u in 't jammer by.  
Voor wanhoop hoede hy de kermende Gemeent,  
Die, op het puin der Stad, haar vleefch en bloed beweent;  
Haar kroost bejammert, in één oogenblik ontzield,  
Bedolven onder 't ftof, misvormd, verplet, vernield.  
o Reinfte Godsdienst! ftraal, met ongewonen gloed,  
Door al de nevels heen; fchep meer dan heldenmoed.  
Laat elk, die gade of kroost, of maag of vriend befchreit,  
't Verfchiet geopenf zien der zaalge onfterfelykheid.  
Hy zie de dierbren, hier hem van het hart gefcheurd,  
Daar boven, 't leed der aard, waarom de fterfing treurt.  
Ja, Burgers! Zy. ontrukf aan 't algemeen verdriet,  
Zy kennen 't peilloos leed van 't zinkend Leyden niet.  
Zy zien het Schouwfpel niet van duizend aakligheden.  
't Geklag reikt niet tot hun. Hun leed is doorgeftroeen.  
Hun jammeren zyn volgend, waar uw ellend begon.  
Stelpt, fteipt uw tranen niet. — God kent de reine bron  
Der ysfelykfte fmart die immer menfchen greefde: —  
Geen traan ftroomt vruchteloos op aarde. — God is Liefde! —

# NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

DICHTKUNDE. *De MESSIAS, uit het Hoogduitsch van KLOPSTOCK, vertaald door Mr. JOHAN MEERMAN. Derde en Vierde Deel. Zang XI—XX. In 's Gravenhage, by de Erven van Isaac van Cleef, 1804—1806.*

(*Vervolg en slot van bladz. 44.*)

Zang XVIII. vs. 154. *Veel soorten van dood der onschuld teeknen zyn schrikkelyk pad.* Wy vinden geene reden, waarom alhier van het eenvoudige oorspronkelyke: *Viel todte der unschuld* (veele dooden der onschuld) zy afgeweken; waarom wy het beter door: *veel onschuldig moorden*: zouden overzetten.

Vs. 221. *Volbrenger* (Hoogd. *Vollender*) komt meermalen voor, zoo als in Zang XX. bl. 199 en 206. Ook hier kennen wy geene reden, waarom het oorspronkelyke *volbrenger* niet gevolgd zy, dat gewisfelyk duidelyker spreekt.

Vs. 343. *Aanschyn, met duizenden oogen* is, onzes inziens, minder fraai, dan het oorspronkelyke *tausendäugiges anstitz* of *duizend-oogig aanschyn*.

Vs. 382—384.

— — — — — *eeuwig wenden myn oogen*  
Naar dat lyden zich heen, 't geen ik luid van den hemel door Dien, dien  
'k Mede vervolgd had, verwekt wierd aan die schaaften te toonen.

Wy begrypen niet, waarom de Hr. M. alhier het oorspronkelyke hebbe verlaten, dat zoo eenvoudig en duidelyk is:

— — — — — *ewig richtet mein Auge*  
*Nach den leiden sich hin, die ich jenen schaaften zu zeigen*  
*Laut vom himmel durch den, den auch ich verfolgte, geweckt ward.*

te meer, daar het harde: *den, den*: aldaar niet op het einde, maar in het midden van het vers voorkomt, en het woord *geweckt* een geheel ander denkbeeld uitdrukt, dan het Hollandfche *verwekt*, dat altyd *veroorzaken* te kennen geeft. Beter zouden wy dus oordeelen:

— — — — — *eeuwig wenden myn' oogen*  
Naar dat lyden zich heen, dat ik aan die schaaften moest toonen,  
Luid van den hemel gewekt door hem, dien ik mede vervolgd had.

Vs. 518.

Evenwel zondt God in ledre der eeuwen nog Menschen,  
Wier verhevener ziel het gevoelde, waartoe zy gemaakt was;  
Goede Menschen, het heilige puin uit den lusthof van Adam,  
Om aan u zelv' u *herdenken* te doen, met machtige stemme,  
Aan de hoogheid der ziel, aan den dag der schepping in Eden.

In



In deze voortreffelyke plaats zouden wy gaarne het woord *gemaakt* door *gevormd* vervangen, maar bovenal die platheid hebben weggenomen, welke in de zegwyze :

Aan u zelf u herdenken te doen.

waar voor het oorspronkelyke heeft:

*Euch an euch selbst zu erinnern, mit lauter mächtiger Stimme.*

waar voor wy beter zouden keuren :

Om de Gods-stem in u met luidere kracht te doen spreken.

Zang XIX. vs. 73.

Ziet nu het doel, dat gy mis hebt gelopen.

Ook daar voor komt ons, ter vermyding der platheid, *gaster* voor, naar het Hoogd.

*Schaut nur, welches Ziel ihr verfehlet.*

Aanschouwt nu, welk doel gy mistet.

Vs. 74—76.

— — — — — Meer menschen-gevoel, ootmoedigheid, hebben  
Heetre gebeden hebben de schreden der Zegebehaalers  
Tot by de kroone gevoerd.

Het Hoogd. heeft:

— — — — — *Demuth, mehr menschlichkeit, heist're gebets*  
*Haben bis hin zu der Krone den schritt der Sieger geleitet.*

Het woord *menschen-gevoel*, *ootmoedigheid*, *heetre gebeden*, en vooral het tweemaal *hebben*, luidt in onze ooren min voegzaam, en zou welligt beter kunnen zyn :

Meer demoed, meer menschlykheid, vuriger beden,  
Voerden tot by de kroone de schreden der Zegebehaalders.

Zang XX. bl. 167. vs. 7.

Pharao zonk zelve neêr. God zag verstoord omlaag.

alwaar ons het betrekkelyke voornaamwoord *zelve*; dan het min krachtige *verstoord* voor het Hoogd. *zornig*, en het platte *om laag* mishagen, en wy beter zouden achten :

Pharao zelf zinkt neêr. Vol toorn blykt God naar beneên.

Bl. 171. vs. 1 en 2.

— — — — — Boven alle boommen  
Stak hy uit in den Hof van God.

Waarom niet, volgens het Hoogd.

————— *Vor der blauen Schaaren*  
*Prangt er im haine des Herrn.*

met meerdere kracht?

————— *Boven aller boomen tal*  
*Pronkt hy in het bosch des Heeren.*

Bl. 176. vs. 17—20.

Daar is Edom, zyn Koningen, Vorsten alle  
 Liggén in 't rond diep in het fombere des kuils!  
 't Zwaard heeft ook deeze neder doen tuimelen,  
 By de heirschaaër der andre verlaagnen.

Ook hier, om de kracht van het oorspronkelyke te behou-  
 den, zouden wy beter achten:

Daar is Edom, zyn heerschers, zyn heirtogt:  
 't Ligt al rondom diep in het fombere graf;  
 Zy tuimelden neder voor het zwaard,  
 By de heirschaaër der verlaagnen.

Bl. 177. vs. 21 en 22.

Uw Koning sprak doodende woorden,  
 En Rome voert z' uit.

Wy zien gegene reden, waarom de Hr. M. de stoute kort-  
 beid van het oorspronkelyke:

*Todtworde sprach Jesus! Rom thut so.*

voor een anderhalf-regelig vers hebbe verwisfeld. Waarom  
 niet liever?

Jesus sprak den dood, en Rome volbrengt dien.

Bl. 178. vs. 3—6.

De Ploegers zanjén verschriklyk  
 Het zoutzaad! God strekte over u, Dal des gerichts, het meetmoet  
 Dit! Het was hy, die opoortbood tot triumphen!  
 Waar hy mat, klonk de trompet van de woede der zege.

Deze overfchone *Strophe* schiet ook, onzes inziens, te  
 kort by de oorspronkelyke kracht:

*Pflugtreiber streun schreckend Salzsaaten;  
 Dir zog Gott die messschnur, o Schauthal!  
 Er, er bot zum triumphaus! Die drömmet hallt  
 Siegruhut, wo Gott ausmaßt!*

Immers, het woord *verschriklyk*, als bywoord voorkomen-  
 de; het *Dal des gerichts*, voor *Schauthal*; het afgebroken  
 denk.

denkbeeld van het 2de tot het 3de vers, en het sleepende woord *opontbeest* voor het afgebrokene woord *tot quf*; dit alles komt ons voor, in dezer voege met meerderen nadruk te kunnen gelden:

Ploegdryvers zaaijen verschrikkelyk zontzand.  
Over u, ô Schouw-dal! trok God het meesthoer.  
Hy, hy roept tot triomf! Waar God meet,  
Galmt de trompet de woede der zege!

Bl. 183. vs. 15.

— — — — — de beker der gramfchap uityloeft.

Waarom niet: *zich ontledigt*, naar het Hoogd. *sich ergieset*?

Bl. 184. vs. 22 en 23 en bl. 185. vs. 1 en 2.

Hef u opwaards, Ziele, die tot eene Licht-beërffler  
Zich de Zoon gefchapen heeft! en die de Borg verzoende!  
O Zalige, zing in 't voleindigd Choor by s'lieeren Zetel!  
Ook zy eens ftamelden maar klanken en een beevend Lied, als gy.

Het oorspronkelyke heeft:

*Schwinge dich empor, Seele, die der Sohn zu des Lichts  
Erbe sich er schuf! Selige, die versöhnt. Jesus hat!  
Sing ins Choor der vollendeten am thron!  
Stammelten sie nicht auch laute, wie du, bebenden gefang?*

Van zelfs, dunkt ons, zal den Lezer het zwakke der vertalinge in het ook vallen, by de invoeging van enkele woorden, als by het weglaten der vraag, welke zoo veel beflist. Welligt zoude de volgende overzetting beter voegen:

Hef u opwaards, ô Ziel, die de Zoon tot Licht-erffter fchiep!  
Zalige, gy, die Jesus verzoend heeft,  
Zing in het koor der volmaakten voor den troon!  
Stamelden ook zy niet klanken, als gy, een beevend Lied?

Bl. 190. vs. 7.

Minder befpeurd, geen koning der zee onder 't heir zyner Broedren,  
Lag, tusfchen golven-gebergten, in het eenzaam Patmos.

Dit 1ste vers komt ons alhier duister voor; terwyl zulks in het oorspronkelyke zeer duidelyk is:

*Unbemerkt, nicht eins der Königinnen des weltmeers u. z. w.*

Waarom niet liever?

Minder befpeurd, als niet een' van des oceaans koninginnen enz.

Bl. 191. vs. 7. Ephésén, ach Ephésén! koom tot uw eerste  
Liefde terug!

Wy bevroeden niet, waarom de Vertaler alhier van den toon des oorspronkelyken vers afgeweken zy, daar met nadruk, om der zachtheid wille, de tweede lettergreep van het woord *Ephēsus* niet lang, maar kort, voorkomt!

Bl. 200. vs. 7. Schuifende Verklaager, Jesus stort u enz.

Het deelwoord *schuifende*, hoe zeer het Hoogd. *zischen-*der ten volle uitdrukkende, komt ons min gepast voor, daar het van slangen gebruikt wordt, en dat beeld echter op Jesus niet voegt; waarom wy aan het denkbeeld van *verklaager* liever dat van *farrende* zouden paaren. — Ook vs. 6. heeft *Rechter*, in plaatse van *Wrecker*, naar het Hoogd. *Rächer*. — In vs. 12. staat *Yzings-dal*, naar het Hoogd. *Graunthal*; het geen welligt beter door *Schrik-dal* zoude vertaald worden.

Bl. 210. Het laatste vers dezès verhevenen Gedichts komt ons voor eenigzins plat te eindigen:

— — en ging aan s'Vaders rechter-hand zitten.

Het Hoogd. heeft:

— — und setzte sich zu der rechts des Vaters.

Dus eindigt het Dichtstuk met dat hooge denkbeeld, welk daarin altyd doorstraalde, om de Godheid, overeenkomstig de Euangelie-leer, onder het tedere beeld van vaderschap of goedwilligheid, te schetsen; welke kracht in de vertaling verloren raakt, daar het *gaan zitten* voor de dichterlyke uitdrukking te plat is. Liever lezen wy dus:

— — en zette zich aan de rechter zyde des Vaders.

De gegevene proeven, zoo zeer zy den Hr. MEERMAN moeten overtuigen van het deel, dat wy aan zynen allermoeijelyksten arbeid namen, zullen tevens geschikt zyn, om den Lezer volkomen te bevredigen met deze voloragte taak, welke aan ons ten minsten, na eene naauwkeurige vergelyking, zoo weinige stof tot berisping heeft opgeleverd. Ook moesten wy verhalen, het geen wy, reeds by eene vorige gelegenheid, aanmerkten, dat, welke ook de overgieting zyn zal van zulk een Dichtstuk, dat nog tot onzen tyd behoort, dezelve altyd zal bloot gesteld zyn aan woord-verwisselingen. Intusschen, bevatten de aangehaalde voorbeelden, hoe zeer door ons ter nadere bedenkinge opgegeven, zoo rechtstreeksche bewyzen van naauwkeurige bearbeiding, dat wy, by deze reeds lang uitgelopene beoordeeling, niet noodig hebben, één of meerdere staten van derzelyer voortreffelykheid te geven. Onze Le-

zers

zers, die de hooge Dichtkonst beminnen, zullen ongetwyfeld zich dit werk zelve eigen maken, en dan de menigte van schoonbeden opmerken, welke in deze overgieting doorstralen, en bovenal in den 20sten Zang, die, om zyne verandering van vers-maat, inderdaad de moeilijkste is. Byzonderlyk zelfs heeft ons zeer behaagd de veranderde kortere vers-maat op bladz. 186, als welke voor de levendige, stygende verrukking veel beter voegt.

Van verdere bedenkingen, die door den Hr. MEERMAN zelf, by wyze van Inleiding, op het Dichtstuk zelf, en de godgeleerde denkbeelden, daarin vervat, gemaakt zyn, onthouden wy ons, daar wy alleenlyk bedoelden, de schoone Hollandsche Dichtkonst van het oorspronkelyke nategaan, en wy de hooge dichtgedachten van KLOPSTOCK, wanneer hy zich in godgeleerde voorstellingen verdiept, geenszins voor onze rekening willen nemen, even min als wy zulks zouden doen van MILTON, wanneer hy zyn *Paradys verlorien* met een aantal Duivelen stoffeert, die toch alle uitvloeisels zyn der oude *mythologie*. Alleenlyk nemen wy de vryheid, den geleerden Vertaler, daar hy zyne gislingen voordraagt omtrent de *vreesselyke Bus*, op Zang XVI. vs. 555, te wyzen op HORATIUS, (*Carm. Lib. II. Od. III. vs. 25. en Lib. III. Od. I. vs. 16.*) alwaar, onzes inziens, gedoeld wordt op de lot-wichelaryen, die met een kopje vol water, of ook met kleine busfen of vazen, pleegden te geschieden, uit welke laatste de lot-voorspeller het nummer trok, of den nieuwigierigen liet trekken; welk beeld voorts, tot het gewone menschelyk sterfot, als by de Goden bepaald, wordt overgebracht.

Ten slotte moeten wy nog onze bevreemding te kennen geven over eene inlasching in Zang XX. bl. 196. vs. 9. tot 21. (het smart ons, dat de Hr. M., ook in den 20sten Zang, de regels niet by genommerde versen heeft afgedeeld:) welke in onze Hoogduitsche uitgave ontoreekt, en, naar ons gevoelen, ook daar ter plaatse geenszins te pasfe komt, daar zy noch met het voorgaande, noch met het volgende, in eenig het minste verband staan.

Wy kunnen niet afzyn, ter dezer gelegenheid, den Konstlievenden MEERMAN-onzen welmeenenden dank te betuigen, zoo voor de meesterlyke afwerking van deze zoo moeilijke taak, als voor de reeds gedeeltelyke vervulling der gedane belofte, om ons een stel Konstplaten te leveren, welke tot dit altyd te recht vergoode Dichtstuk zullen behoren. Zoodra dezelve alle in het licht zyn verschenen, behouden wy ons de vryheid, om deswege onze gedachten, en, zoo wy niet twyfen, ook onze oprechte erkentenis mede te deelen.

GESCHIEDENISSEN. *Romeinsche Geschiedenissen* van M. STUART, verkort door Y. VAN HAMELSVELD. In vier Deelen.

Met Kaarten en Platen. IIIde en IVde Deel. Te Amsterdam, by *J. Allart*, 1805 en 1806.

In onzen vorigen *Alg. Konst- en Letter-bode* van 1804 (I. D. bl. 196.) en van 1805 (II. D. bl. 171.) gaven wy een zeer aanpryzend verslag wegens den arbeid des Hrn. van *Hamelsveld*. Thans vinden wy ons op nieuw verplicht, met denzelfden lof melding te maken van het 3de en 4de Deel deszelfs werks, waar mede zulks, naar des Schryvers oogmerk, ten einde is gebragt.

Het 3de Deel, ramelyk, bevat de geschiedenis der verdelginge van *Carthago*, gedurende de onderscheidene oorlogen en burger-twisten, zoo wel onder *Marius* en *Sylla*, als onder *Craspus* en *Pompejus*, tot aan der laatste dood, en dus het tydvak, naar *Rome's* jaartelling, van 607 tot 705, of van den jare 145 tot 47 vóór Christus; zynde dit het uittreksel van het 11de tot bykans op de helft van het 16de Deel van *Stuart's* oorspronkelyk werk.

Het 4de Deel, beginnende met de zoo even genoemde helft des 16den oorspronkelyken Deels, zet de geschiedenis voort tot het einde des 20sten Deels, en dus van het jaar 694 van *Rome's* bouwing tot 726, of het 26ste vóór Jezus geboorte: behelzende de gebeurtenissen van *Pompejus* derde Consulschap, de oorlogen van *Caesar*, de opgevolgde Driemansschappen na zynen dood, den veldtogt tegen de *Parthers*, den oorlog tegen *Antonius* en *Cleopatra*, en den dood van *Craspus*, tot op dien tyd, wanneer het Romeinsche Gemeenebest door *Octavianus* in eene Alleenheersching verkeerd werd.

Dezelfde beknoptheid, eenvoudigheid, klaarheid en naauwkeurigheid, getooit in het echte kleed der geschiedenis, vertoont zich ook in dit zeer belangryke gedeelte van *Rome's* lotgevallen, die zoo vaak ter leeringe en waarschuwinge dienden van alle andere Staten en Volken, welke zich van den geringsten oorsprong tot eene aanmerkelyke hoogte verheven, en daar door tevens in het gevaar kwamen, om cynsbare Natien met dezelfde willekeur te beheerschen, als waartegen zy zelve meermalen de wapenen hadden opgevat.

Indien het, na de by vorige gelegenheden medegedeelde proeven, nog noodig mogt worden geoordeeld, ook eene uit deze deelen aantevoren, verkiezen wy daartoe de ontmoeting van *Caesar* en *Ariovistus*, Koning der *Sueven*. Deze had de *Aeduërs*, een *Gallisch* Volk, ten onder gebragt, en was deswege by *Caesar* aangeklaagt. De laatste, die, hoog Consul zynde, *Ariovistus* als vriend en landgenoot van *Rome* had erkend, wilde vooraf den weg van onderhandeling beproeven, en sloeg een mondsprek voor, het gene wel niet geweigerd, maar op eene trotsche wyze werd aangenomen. *Caesar* spoed zich tot dit einde naar *Vescontio* (*Becançon*),

verwaarts de ander, met alle zyne Benden, in optocht was. *Ariovistus*, de aanbadering van *Caesar* vernemende, deed hem aanzeggen: „ dat hy thans geene zwaarigheid zag, om tot het te voren gevraagde mondgefprek te komen, onder deze bepaling, dat men wederzyds geen volk, maar alleen ruitery, by zich zou (zoude) hebben.” — „ *Caesar*, die zyne *Gallische* ruiters niet vertrouwde, deed toen zyn krygsvolk van de tiende keurbende, daar hy het best van verzekerd was, opzitten, en zich door hen verzeelen, het welk een dezer krygslieden niet ongeestig deed zeggen: — *Caesar* doet meer, dan hy ons beloofd heeft, daar hy ons als Ridderd gebruikte.”

„ De plaats, tot het mondgefprek gekozen, was eene grote vlakte, met eeren vry brede heuvel in het midden, schier even ver van de beide legerplaatsen verwyderd. Op den afstand van 200 schreden hunne ruiters stonde hebbende doen houden, kwamen *Caesar* en *Ariovistus*, elk van (door) tien ruiters verzeld, op den kruin van dezen heuvel, en bielden hun mondgefprek te paard. *Caesar*, aan *Ariovistus* de vriendschap en weldaden der Romeinen herinnerende, eischte van hem, dat hy de *Aeduërs* in rust laten, hun hunne gyzelaars wedergeven, en zyne *Germanen* naa (naar) huis zenden zou (zoude). *Ariovistus* erkende de vriendschap der Romeinen, maar (doch) merkte aan, dat dezelve hem tot eer en steun, maar geenszins tot nadeel behoorde te strekken; voorts, dat hy, door de *Galliërs* ontboden zynde, gekomen was, en *Gallië*, volgens het regt van overwinning, als het zyne aanmerkte; eindelyk liet hy aan *Caesar* niet duister blyken, dat hy met dezelfs dood aan vele edelen en groten te Rome geen geringen dienst zoude doen, en hunne gunst en vriendschap daar mede kopen konde.”

„ Twee dagen daarna gaf *Ariovistus* aan *Caesar* kennis, dat hy de afgebrokene onderhandeling wilde hervatten; maar deze, zich niet willende wagen, zond *C. Valerius Procellus* (*Procillus*), een geboren *Galliër*, wiens Vader het Romeinsche burgerrecht verkregen had, benevens eenen *M. Vettius* (*Metrius*), om het voorstel van *Ariovistus* te horen; doch *Ariovistus* verklaarde hen voor verspieters, en liet hen in boeien slaan.”

„ Dien zelfden dag nog rukte *Ariovistus* voorwaarts, en den volgende dag trok hy het leger van *Caesar* voorby, zich achter hetzelfde nederstaande, om hem den toevoer af te snyden. Vyf dagen achter een bood *Caesar* hem den veldslag aan; vergeefs: alleen vielen 'er dagelyks ruitervechten voor, waar op de *Germanen* meest waren afgericht; zy hadden 6,000 ruiters, en even zoo vele vaardige voetknechten, die zich onder deze ruiters voegden, en de-

„ Zei-

„zelven ondersteunden, wanneer de slydt te hachlyk (hagchelyk) viel.”

„*Caesar*, ziende, dat *Ariovistus* een hoofdtreffen ontweek, en niet langer van zynen toevoer konnende afgesloten blyven, trok in slygorde op, om eene nieuwe legerplaats te betrekken, waarin *Ariovistus* hem vergeefs liet ontrusten, door een afgezonden lichaam van 16,000 ligigewapende voetknechten, en zyne gansche ruitery.”

„Eindelyk vernam *Caesar*, uit eenen krygsgevangenen, dat de *Germanen*, vóór den slyd gewoon zynde, door het werpen van het lot, een ander wigchelwerk, deszelfs goeden uitslag te bepalen, daar door verstaan hadden, dat zy de overwinning niet zouden behalen, wanneer zy, vóór de nieuwe Maan, denzelven waagde, en dat dit de reden was, waarom zy eenen veldslag ontweken.

„Op dit bericht schaarde *Caesar*, den volgenden dag, zyne benden in slygorde, en trok tot voor het vyandelyk leger, zoodat de *Germanen*, wilden zy zich niet in hun leger zien bestormen, te veld moesten komen.”

„Op deze wyze kwam het dan eindelyk tot een hoofdtreffen, in het welk de overwinning zich spoedig voor de *Romeinen* verklaarde, by den rechtervleugel, die door *Caesar* zelve werd aangevoerd; doch aan den anderen kant moesten zy voor de overmagt wyken. De jonge *P. Crasus*, dit ziende, deed terstond de derde linie der *Romeinen* opsluiten, waar door hy, ook aan dezen kant, de overwinning befliste. De vyanden hielden, op hunne vlucht, geen stand, tot zy den *Rhyn* bereikt hadden, welke rivier een gering aantal, alzwemmende, of met kleine schuitjens, overkwam. *Ariovistus* zelf ontkwam het, met een bootjen, het welk hy aan den oever vond: zyne twee vrouwen waren gesneuveld, en eene dochter; de andere bleef, als krygsgevangene, achter.”

Zestien Platen en twee Kaarten, uit de oorspronkelyke uitgave, versieren ook dit kort Begrip. Hier en daar hadden wy den plaatdruk wat beter gewenscht. Wy verlangen dit werk in handen van alle opvoeders en leesgierigen, welken het om eene juiste kennis der geschiedenis te doen is, en die derzelver zedelyke nuttigheden ook op den tegenwoordigen leeftyd weten toe te passen.

*Over de Geschiedenis van FREDERIK DEN TWEEDEN, eene voorlezing in de openlyke Zitting van de Koninglyke Akademie te Berlyn, gehouden den 24sten January 1805, door JOHANN VON MÜLLER, Koninglyke Pruisische Geheerraad en Geschiedschryver. Uit het Hoogduitsch. Te Goringhem, by J. van der Wal, 1805.*

In weerwil der min of meer stoeve, gewrongene, en, hier door,



door, eenigzins duistere vertaling, welke aan dit stukje is ten deel gevallen, hebben wy het zelve, om zyne innerlyke waarde, met zeer veel genoegen gelezen. 't Is, zoo als uit den titel blykt, eene Voorlezing, door den Gehelmeaard von MÜLLER gehouden in eene openlyke Zitting der Koninglyke Maatschappij van Wetenschappen, te Berlyn, op den jaarlykschen Gedenkdag der Geboorte van FREDERIK DEN TWEEDE, en heeft voornamelyk ten doel, om, in het algemeen, het gezigtspunt te bepalen, 't welk de Schryver van deszelfs Geschiedenis (indien immer eigen moed en de gunst des noodbrs iemand tot deze stoutte en roemvolle onderneming noopen mogen) zoude moeten kiezen, om dien grooten Vorst voorsteltellen, zoo als hy waarlyk was.

De Redenaar begint dit zyn onderwerp met aantemerkten, „ dat niets in de geschiedenis zeldzamer is, dan de voorstelling van eenen verhevenen Geest, in de volle waarde van deszelfs natuur en zyne werkzaamheid, zoo, dat deszelfs beeld volkomen echt, en zyn licht en schaduw, op die plaats ingevoegd voorkomt, waar het der nawereld eeuwig in het oog moet vallen.”

De reden hier van oordeelt de Heer v. M. niet alleen gelegen te zyn in de gewone en meest opgemerkte gebreken der Geschiedschryvers, als vleijery, haat, nyd, partyzucht, of onkunde in den samenhang der gebeurtenissen, maar wel byzonderlyk daar in, dat „ het een gewone, der menschelyke zwakheid natuurlyke, mislag is, groote Mannen minder in zich zelve, en naar hunnen tyd, dan in vergelyking met anderen te beoordeelen. In het oogenblik, zegt hy, dat de loopbaan ten einde is, wanneer getroffen en Tydsgehoorten het beeld der lang Gevreeden, lang Vereeden in zynen vollen luister voor oogen zweeft; en alles voor en nevens hem in het donkere geplaatst wordt, gaat het, gelyk by de woeste Volken, die de lyken hunner Helden met menschen offer vereeren: men rigt den aanbedenen Heere zyne denkzuil uit de puinhoopen van die allen, welke, by onze Vaders en vreemde Volken, eerbied en liefde voor andere Verceeuwigen gesticht hadden. Het Enthousiasmus voor den Overledenen doet hier het zelfde als voor de Levenden de Vleijery.”

Na het onbillyke en nadeelige hier van met weinige woorden aangewezen te hebben, merkt de Schryver verder op, dat „ de groote Man nooit een ander is dan hy zelf, zoo als hy in zynen tyd, en in zyne betrekking zyn moet; zonder benadeeling van anderen volstrekt de Eenige, in zoo verre hy in het aanwenden zyn vermogens, tyden en omstandigheden eenig was,” en hier uit komt hy vervolgens by toepassing tot dit besluit: FREDERIK DE TWEEDE was niet CAESAR, niet ALEXANDER, niet MARCUS ANTONINUS: Hy is DER PRUISSEN FREDERIK.

Dus

Dus regstreeks tot zyn onderwerp gebragt, legt de Heer v. M. ter verdere behandeling deze aanmerking ten grondslag:

„By alle schynbare verscheidenheid der uitwendige daden, „ligt 'er in de ziel van elken, in vermogen en verstand grooten, „Man een voornaam levensbeslek, één heerschend idee, „dat, als commentaar en steutel van al zyn doen moet in „het oog gehouden worden, om, in het voorstellen, eenheid „te brengen, zonder het welk zich wel een Chronyk, maar „geenzins eene Geschiedenis laat denken.

En nu, op dit grondbeginsel vertrouwende, besteedt de Redenaar het verder en meest wezenlyk deel zynrer redevoering aan het bepaald onderzoek, waar in de toekomstige Geschiedschryver de eigene en karakteristieke grootheid van **FREDERIK** te zoeken hebbe, en wat het zy, dat deszeifs Koninglyk bestuur op eene roemryke wyze van anderer Regeering onderscheidde.

Het eng beslek eener gewone recensie, vooral van zulk een klein stukje als dit, laat ons niet toe den Redenaar in dit zyn onderzoek te volgen; ook gedooft de zamenhang zynrer redevoering niet, daar uit eenig afzonderlyk gedeelte ter proeve over te nemen. Wy vergenoegen ons dus met alleen het resultaat op te geven, zoo als dit zich uit de vereeniging der onderscheidene deelen tot één geheel laat opmaken.

„De Geschiedschryver van **FREDERIK** toone, hoe zyne geheele regeering daar op oogde, eenen staat te vormen, die, „zoo lang zyn geest in denzelven heerschte, eene buitengewone „Vaderlandsliefde, en, ook onder vreemde Volken, „den besten menschen vertrouwen volle deelneming zou inboezemen. Hy toone vooral, door welke middelen **FREDERIK**'s magtige Genie, als door eene nieuwe schepping, „den Staat tot zulk eene sterkte verhef, dat, aan het einde „van eene Regeering waar van een vierde gedeelte in hoogst „bezwaarlyke oorlogen vervloog, Volksmenigte, Welvaart, „levendigheid in alle takken van beschaving in eenen nooit „gehoorden luister bloeiden, en hy, als Koning, door de „grootste Magten, als hun gelyken gezocht of gevreesd, „door Kleitneren, als Beschermers, met vertrouwen, vereerd „werd.

Uit het weinige, 't welk wy over het beloop en den inhoud dezer, met veel smaak en oordeel geschrevene, redevoering gezegd hebben, zal, zoo wy vertrouwen, genoegzaam blyken, dat dit stukje niet alleen voor den toekomstigen Geschiedschryver van **FREDERIK** den tweeden van het hoogst belang is, maar ook zeer ryk in algemeen nuttige aanwyzingen, en dus der lezing dubbel waarzig is.

# HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Bekend is het, dat Haring, een trekvisch zynde, en tegen het Najaar uit het Noorden komende, zich doorgaans, op dien togt, in twee benden verdeelt, waar van de grootste zich weder in twee scholen afscheidt: welker kleinste binnen Texel in de Zuiderzee valt; terwijl de overige langs de Hollandsche, Engelsche en Fransche kusten, tot aan die van Normandië voortzwemt: — slechts weinigen dwalen doorgaans, op dien togt, in de Maas of Schelde af. Tegenwoordig echter worden zy, in verbazende menigte, op de Schelde gevangen, en dagelyks geheele ladingen daar van te Antwerpen aangebragt. Zelfs heeft men, by het Fort Lillo, in den tyd van een paar dagen, meer dan 30 duizend dezer Vischen gevangen. — Eene zeer opmerkelyke Byzonderheid voorzeker, welke het niet geheel hopeloos schyn te maken, dat de *Zalmen*, als mede een jaarlyksche trekvisch zynde, vroeger of later, onze Rivieren, op nieuw, zoo overvloedig, als voorheen, zullen bezoeken.

## P R Y Z E N D E R E F F E C T E N .

Op Maandag den 19 Jan. 1807, in Amsterdam.

### B U I T E N L A N D S C H E .

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100½ 11½	<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	84½ 85½	<i>Kelzer</i> 4½ prCt. . . . .	47½ 48
<i>Ido</i> 4 prCt. . . . .	99 100	<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	93½ 94	<i>Ido</i> 4 prCt. . . . .	46½ 47
<i>Ido Idto</i> met premie. . . . .	109½ 110	<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	92 97	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	88 96
<i>Idto</i> , geconsolid. by Stap- horst 4½ prCt. . . . .	65½ 66½	<i>Idto</i> Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	96½ 97½	<i>Idto</i> 4½ loob. van 1807. . . . .	94½ 95½
<i>Andeelen</i> by Ilope & Comp. enz. . . . .	106½ 107½	<i>Idto</i> Kroon 4 prCt. . . . .	96½ 97½	<i>Engeland</i> , Annuititeiten 300 prCt. . . . .	niet genot.
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	84½ 85½	<i>Kelzer</i> 5 prCt. . . . .	63 64	<i>Fransche Rep.</i> Geconsolid. renten . . . . .	60 nom.
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	93½ 94			<i>Idto</i> Certif. by K. & H. . . . .	68½ 69
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	92 97				
<i>Idto</i> Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	96½ 97½				
<i>Idto</i> Kroon 4 prCt. . . . .	96½ 97½				
<i>Kelzer</i> 5 prCt. . . . .	63 64				

#### Wisselcours.

Op Londen. . . . .	niet genoteerd
— Parys. . . . .	53½ 53½

## BINNENLANDSCHE.

## Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	43½ a ½
ditto a 2½ prCt.	38 a ½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	50 a ½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	43½ a ½
ditto 1801. a 3½ prCt.	50 a ½
ditto Domeinen. 4 prCt.	71 a ½
ditto Vrijwillig a 5 prCt.	70½ a ½

Restrictien Losb. na den Vrede.

58½ a 59

Holland.  
Obligatiën en Receipten a 2½ prCt.

34 a 36

Dito vrijwillig a 5 prCt.

68½ a ½

Zeeland.

Obligatiën a 2½ prCt.

53½ a 54½

Vriesland.

Obligatiën a 2 prCt.

32 a 33

Agio van de Bank. niet genoteerd

STERRE- EN WEERKUNDIGE  
WAARNEMINGEN.WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,  
BUITEN HAARLEM.

1807. Jan.	BARO- ME- TER.	THER- MOM- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
14	{ 29. 8 29. 8½ 29. 9½	{ 30 32 29	{ N. W. — —	{ sneeuw- en hagelbuijen met zeer harde wind.
15	{ 30. 0½ 30. 0½ 29. 6½	{ 28 37 32	{ W. N. W. W. Z. W. —	{ voormidd. bewolkt; verder betrokken; 's avonds sneeuw met zeer harde wind.
16	{ 29. 5½ 29. 7 29. 9	{ 42½ 45½ 42	{ W. N. W. N. W. —	{ bewolkt; omtrent betrokken; zeer harde wind.
17	{ 29. 8½ 29. 8 29. 6½	{ 45½ 47½ 45	{ W. Z. W. — —	{ voormidd. betrokken; verder bewolkt.
18	{ 29. 5 29. 4½ 29. 4½	{ 39½ 42½ 37½	{ W. t. N. W. N. W. —	{ wolken; 's avonds windrig; wat buijig met donder.
19	{ 29. 5½ 29. 5½ 29. 4	{ 37 41 31½	{ W. t. N. W. Z. W. Z. O.	{ bewolkt; wat buijig; 's avonds helder.
20	{ 29. 3½ 29. 0½ 29. 1½	{ 35½ 39 34½	{ Z. O. t. O. Z. Z. O. W. Z. W.	{ voormidd. regen en sneeuw; verder bewolkt.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 206; en te *Haarlem* 14, onder welke laatsten 8 beneden de 12 jaren.

In onze laatste No. 2. staat op bl. 29. onder in de Aant. II. TJOEK: lees: H. FOCK, en op bl. 30. reg. 5. staat: F. BIANCHI: lees: T. BIANCHI.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E

K O N S T.

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 5. *Vrydag den 30 January.*

---

B E R I C H T E N.

U I T L A N D S C H E.

**P**ARYS. De Klasse der Meet- en Natuurkundige Wetenschappen van het Fransch Instituut, heeft, onder voorzitting van den Heer *Legendre*, op Maandag den 5 January 1807, eene openlyke Zitting gehouden.

In die Zitting werd het navolgende voorgelezen: 1<sup>o</sup>. Kennisgeving der Prysragen, omtrent natuurkundige onderwerpen, door de Klasse voorgesteld. 2<sup>o</sup>. Geschiedkundige Lofreden op den Heer *Brisson*; door den perpetuëlen Secretaris, Heer *Delambre*. 3<sup>o</sup>. Memorie wegens de ontdekking der Platina in Europa; door den Heer *Vauquelin*. 4<sup>o</sup>. Geschiedkundige lofreden op den Heer *Adanson*; door den perpetuëlen Secretaris, Heer *Cuvier*. 5<sup>o</sup>. Verslag der Galvanische verschynselen, ontdekt door den Heer *Ermann*, Lid der Academie van Berlyn, en welke aan dien Natuurkundigen den Jaarlykschen Prys, door Z. Keiz. en Kon. M. ingesteld, hebben doen verwerven; door den Heer *Hauy*; en 6<sup>o</sup>. Geschiedkundige lofreden op den Heer *Coulomb*; door den perpetuëlen Secretaris, Heer *Delambre*.

De navolgende zyn de Prysragen, voor het Jaar 1809 uitgeschreven:

1. D E R L.

E

Een

Een groot aantal zelfstandigheden geeft, in onderscheidene omstandigheden, een min of meer levendig, min of meer duurzaam phosphoriek licht van zich. Van dezen aard zyn de Vloeispath-zure Kalkaarde en ettelyke soorten van Phosphor-zure Kalkaarde, wanneer men derzelver stof op eenig heet ligchaam werpt; en de Boloneefche Phosphorus, wanneer men dien, na hem aan het licht blootgesteld te hebben, in den duister brengt; sommige zwavels van zink, wanneer men die met eenig hard ligchaam of zelfs met de schaft eener pen wryft; vermolmd hout, zekere vischen en andere voorwerpen, wanneer zy tot den staat van rotting naderen, en in eene donkere plaats gebragt worden.

De Klasse der Meet- en Natuurkundige Wetenschappen stelt, als het onderwerp der prys in het vak der Natuurkunde, door haar toetewyzen in de openlyke zitting van den eersten Maandag der maand January 1809, voor, de navolgende Vraag:

*Uit de ondervinding te doen zien, welke betrekkingen bestaan tuschen de onderscheidene wyzen van phosphorieke lichtgeving, en aan welke oorzaak elk dier soorten is toetschryven, met uitsluiting van het onderzoek der verschynselen van dien aard, die in de levende dieren waargenomen worden.*

De Prys zal zyn eene gouden Medaille, ter waarde van drie duizend Franken.

De Verhandelingen, met welken men naar dien prys zou willen dingen, moeten vóór den 1 October 1808 by den Secretaris van het Instituut ingekomen zyn. Deze tydsbepaling zal strengelyk in acht genomen worden.

De Klasse der Meet- en Natuurkundige Wetenschappen heeft, in hare voorlaatste openlyke Zitting, tot onderwerp van den prys, die in de byeenkomst der maand Messidor van het 15de jaar toegewezen moest worden, de navolgende vraag uitgeschreven, die zy nogmaals heeft voorgesteld:

*Door Ontleed- en Scheikundige waarnemingen en proeven te bepalen, welke de verschynselen zyn der verstyving, die zekere dieren, zoo als de Marmotten, de Berggrotten en anderen, gedurende den winter ondervinden, en zulks met betrekking tot den onloop des bloeds, de ademing en de aanprikkelbaarheid; natespooren, welke de oorzaken van dien slaap zyn, en waarom hy de gemelde dieren eigen is.*

De Verhandelingen moesten voor den 1 Germinal van het

het 15 Jaar, dat is vóór den 21 Maart 1807, by het Secretariaat van het Instituut ontvangen zyn. De nieuwe bepaling van den jaarlykschen tyd der openlyke Zittingen de Klasse niet toelatende den Prys eerder toe te wyzen dan in de maand January 1808, veilengt zy den voorgeschreven tyd tot den 1 October 1807.

De voorwaarden tot het dingen naar den Prys zyn dez-Ifden als gewoonlyk.

Het Verslag N<sup>o</sup>. 5, hier boven gemeld, is van dezen inhoud:

*RAPPORT der Commissie over het GALVANISMUS,  
uitsgebracht door den Heer HAUY.*

De onrsprong van den prys, welken de klasse van Meet- en Natuurkundige Wetenschappen aan den Heer *Ermann*, Lid der Koninklyke Akademie van Wetenschappen te Berlyn, heeft toegewezen, is verbonden aan een gedenkwaardig tydstop in de Jaarboeken van het Instituut. Eén jaar was nog naauwlyks verlopen, sedert *Volta* ons zyne ontdekking van het ware beginsel der Galvanieke Electriciteit had medegedeeld, en dat, op voorstel van Z. M. den Keizer, die by de Zitting tegenwoordig was, wy aan dien vermaarden Natuurkenner eene gouden Medaille hadden aangeboden, als het onderpand van den yver en deelneming, waarmede de Franschen altoos de ontdekkingen van buitenlandsche Geleerden zullen ontvangen. Z. M., ten einde een nieuw bewys te geven van het belang, hetwelk hy aan de vorderingen der Wetenschappen hecht, stelde een prys in, bestaande in eene Medaille, ter waarde van drieduizend Francs, voor de beste waarneming, die, in den loop van ieder jaar, ten opzichte der Galvanieke Vloeistof gedaan zou worden, en betuigde, daarenboven, te verlangen, dat, by wyze van aanmoediging, eene som van zestigduizend Francs gegeven zou worden aan den geen, die, door zyne proeven en ontdekkingen, aan de Electriciteit en aan het Galvanismus eenen stap zou hebben doen verrigten, gelyk staande met dien, welken *Franklin* en *Volta* de gemelde Wetenschappen voorwaarts gebragt hebben.

Niettegenstaande beweegredenen, zoo geschikt, om den yver en pogingen der Geleerden aan te vuren, had de Klasse in derzeiver nasporingen langen tyd niets gevonden, 't welk haar voorkwam den prys waardig te

zyn, zelfs niet dien van drieduizend Francs, dien zy thans eindelyk heeft toegewezen. Wel is waar, hadden sommige gedane proeven belangryke uitkomsten te weeg gebragt; maar zy beschouwde dezelve als beneden de toegezegde beloning, en deze soort van strengheid kon met reden aangezien worden als by voorraad den lof te bevatten van den arbeid, die ten laatste aan deszelfs opsteller den roem verschaffen zou, dat met zynen naam de lyst der overwinnaars eenen aanvang nam. Deze roem was den Heer *Ermann* voorbehouden, en de Klasse, aan welke de uitdeeling toevertrouwd was eener beloning, wier voorwerp, na zulk eene langdurige verwachting, het oog des publieks des te waardiger zyn moest, naar mate het sterker daarop gevestigd zyn zou, acht zich gelukkig, haar te kunnen ter hand stellen aan eenen Galeerde, die natuurverschynselen heeft opgelegd, even opmerkelyk door hunne nieuwhed als door hun aanbelang.

Men weet, dat wanneer de Galvanieke stapel, die den naam van deszelfs uitvinder, *Volta*, draagt, geïsoleerd staat, deszelfs beide helften in twee tegen elkander overgestelden staten van electriciteit zyn. Begint hy met een schyf van zink, zoo is de onder-helft hare werkkracht verschuldigd aan de ontwikkeling der hartsachtige, en de bovenhelft de hare aan die der glasachtige vloeistof. De digtheid der beide vloeistoffen neemt trapsgewys af, te beginnen van de uiteinden, waar zy op haar sterkst is; zoo dat in het midden van den stapel 'er een onzydig punt blyft, waar de electriciteit nul is.

Indien men, alsdan, by voorbeeld, de boven-pool in aanraking brengt met een leidend ligchaam, 't welk door zyn ander eind gemeenschap met den grond heeft, zal hetzelfde glasachtige vloeistof ontnemen aan de schyf, welke het aanroert; deze zal haar verlies herstellen ten koste der volgende, en op deze wys de eene van de andere; daar nu de leider slechts één ligchaam uitmaakt met den aardbol, wiens klomp ten aanzien van dien des stapels als onëindig beschouwd kan worden, zal hy alle de glasachtige electriciteit van dien laatste opslorpen, zoo dat die, na een oogenblik tyds, ganschelyk in den staat van hartsachtige electriciteit zal gebragt zyn. De hoogste trap dier electriciteit zal altoos aan den beneden-pool zyn, en men beseft, dat het punt nul zich aan den boven-pool zal moeten bevinden.

Te-



Tegenovergestelde uitwerkselen zullen te weeg gebragt worden, wanneer de leider den beneden-pool aanraakt; geheel de stapel zal alsdan tot den staat van glasachtige electriciteit overgaan, en het punt nul zal tot op het onderst punt afdalen.

Byaldien men den leider met beide de poolen tevens in aanraking brengt, zal, door deszelfs tusfschenkomst, een onafgebroken omloop der beide vloeistoffen ontstaan, die onophoudelyk naar elkander zullen vloeijen om zich te vereenigen, en geduriglyk door de uit eigen kracht voortgebragte werking van den stapel hernieuwd zullen worden.

Maar, wanneer het gebezigd ligchaam van het getal der isoleerende lichamen is, die de voortplanting der electriciteit keeren, zal 'er niets nieuws gebeuren, en de stapel zal, in alle de gevallen, waar van wy gesproken hebben, zyn oorspronkelyken staat behouden.

Wy hebben deze opgave nodig geoordeeld, om een des te volkomener bezef te geven van het verschil, 't welk 'er is, tusfschen de gewone lichamen, en die, welke de Heer *Ermann* tot de voorwerpen zyner proefneming gemaakt heeft, wier werking daarin bestaat, dat zy ten aanzien der Galvanieke electriciteit eene geheel byzondere, en naar mate der omstandigheden verschillende, leidende kracht bezitten.

Onder hun getal behoort de Alkalynsche Zeep, wanneer zy tot volkomene droogte gebragt is. Byaldien men een stukje van die zelfstandigheid in aanraking brengt met den eenen of den anderen pool van eenen geïsoleerd staanden stapel, en dat het ter zelfder tyd gemeenschap heeft met den grond, wordt de pool, dien het aanroert, ontladen; het punt nul klimt of daalt tot op de plaats der aanraking, en de hoogste trap, of het *maximum*, der electriciteit bevindt zich aan den tegenovergestelden pool. De Zeep werkt dus in dat geval even als de gewone leidende lichamen.

Stellen wy nu, dat het stukje gemeenschap hebbe met beide de poolen tevens, en te gelykertyd geïsoleerd zy; geen der poolen wordt alsdan ontladen, en men bespeurt geenerhande verandering in den oorspronkelyken toestand van den stapel. De Zeep is van rol veranderd; zy werkt als de isoleerende lichamen.

De toefel dezelve blyvende, maakt men, door middel van een metaaldraad, gemeenschap tusfschen eenig

punt der Zeep en den grond; op het oogenblik ontlaaft zich de hartsachtige pool, en de glasachtige pool verkrygt het *maximum* der electriciteit. De Zeep doet alsdan, tevens, den dienst van leidend ligchaam, in haar gedeelte, 't geen het naast aan den hartsachtigen pool is, en dien van isoleerend ligchaam in dat, 't welk het digst is by den glasachtigen pool.

De vlam van Voorloop levert soortgelyke uitwerksefen op met dit onderscheid, dat, wanneer zy langs een punt den grond aanraakt, de glasachtige pool de ontladene is.

Zie daar dus lichamen, die eene geschiktheid hebben, om, naar mate der omstandigheden, twee srydige krachten uitteoefenen, van welken ieder in gewone lichamen niet anders aanwezig is dan met uitsluiting van de andere, en die, door eene nog opmerkelyker zonderlingheid, in sommige gevallen beide die krachten vereenigen. Dus schynt dan de Galvanieke Electriciteit, die reeds in hare vorming en ontwikkeling aan byzondere wyzigingen onderworpen was, nog daarenboven onderscheiden door de verschillende soorten van veranderingen, welken de werkingen van deze of gene lichamen op de beide Electriciteiten, waar van zy de verzameling is, ondergaan. Deze nieuwe Natuurverschynselen zyn kostbare bouwstoffen, die dienen zullen om het gebouw der Theorie te vergrooten en te verbeteren, wanneer de Natuurkundigen, na dezelve uit alle hare oogpunten beschouwd te hebben, door de proefnemingen, waarin zy zich vertoonen, op verschillende wyzen interigten, eindelyk geslaagd zullen zyn in het ontdekken der gemeene punten, die dezelve met de overige gevallen in verband stellen, dwars door de srydigheden, die hen schynen van een te scheiden.

Deze opgave eindigende, herhalen wy met genoegen, dat Pruissen het Vaderland van den Heer *Ermann* is; niet zonder levendige deelneming zal men zien, dat deze prys, door de Klasse aan de vreedzame veroveringen der Wetenschappen toegewezen, behaald is in een land, alwaar de groote Man, die denzelven heeft ingesteld, zich door zyne overwinningen boven alle de Hel den der geschiedenis verheven heeft. He: onthaal, met 't welk hy de Geleerden aldaar vereerd heeft, de hulde, die wy hun hier van verre bevyzen, leveren eene nieuwe bevestiging aan de groote waarheid, dat de kun-

dige

dige lieden aller landen slechts een eenig huisgezin uitmaken, welks leden ten naauwften aan elkander verbonden zyn, en, door de mededeeling hunner kundigheden, als het ware in gemeenschap leven. De Klasië ondervindt heden, op eene des te aangename wyze, het gevoel dier waarheid, daar zy zich geluk wenscht, ter harer beschikking eene belooning gehad te hebben, waardig den schoonen arbeid, die haren lof heeft weggedragen, en daar het genoeg, van deszelfs verdienste naar waarde te kunnen schatten, verdubbeld geweest is door de blydschap, van den geen te hebben kunnen bekroonen, aan wien men dien arbeid te danken heeft.

BERLYN. Onze verdienstelyke Scheikundige en Opper-Medicinaal-Raad, M. H. KLAPROTH, vond zich dezen Zomer, door de Wysgerige Faculteit, te Erlangen, met de Doctorale waardigheid in de Wysgeerte vereerd. Het Diploma, ter dier gelegenheid, hem toegezonden, behelst, onder anderen, dit loffelyk getuigenis nopens hem: „*qui Naturæ cultui, indefesso studio, vitam dicavit; Chemiam eximie auxit; terrarum ac metallorum novas species indagavit; novam analyseos viam monstravit; quam ipse ingressus minararum Doctrinæ admodum locupletavit*: dat is: die met onvermoeiden yver zyn leven gewyd heeft aan het bearbeiden der Natuur; de Scheikunde aanmerkelyk uitgebreid; nieuwe Aard- en Metaalsoorten ontdekt; eenen weg ter ontleding van dezelve aangewezen, die, door hem zelve ingetlagen ongemeen verrykt heeft.

De Koninklyke Maatschappy, te Göttingen, heeft, voor November 1808, de volgende Pryspraak opgegeven:

*De Arterioso et Venoso foetus humani sanguine, an diversus, et quæ sint partes Constitutiva?*

Dat is:

Is 'er verschil tusfchen het slagaderlyk en aderlyk bloed van de menichelyke vrucht en welke zyn de samenstellende deelen?

Daar het in het slagaderlyk en aderlyk bloed aan volwassen menschen, ligt in het oogvallende onderscheid van kleur, by vele Natuuronderzoekeren het vermoeden verwekt heeft, ja zelfs hem zonder nader onder-

zoek heeft doen gelooven, dat een dergelyk verschil in het bloed der menschelyke vrucht, slechts in omgekeerde evenredigheid, plaats heeft:— maar het oog inderdaad niet het minste onderscheid in de kleur van het slagaderlyk en aderlyk bloed van een vroeger of later geboren menschelyke vrucht ontdekken kan; zoo wenscht de Koninklyke Maatschappy, *dat door Natuurkundige beproevingsmiddelen het bloed van, door gezonde moeders gezond geboren vruchten*, by voorb. uit schielyk na de geboorte aan beide einden afgebonden navelstrengen, genomen, beproefd en daar uit afgeleid worde, of 'er dadelyk een verschil zy waar te nemen, waarin het bestaat, en welke voornamelyk de bestanddeelen van het bloed eener menschelyke vrucht zyn, daar van afgerekend het deel zuurstof, dat eerst by de proeven uit de dampkringslucht daar mogt bykomen.

Tegen November 1809 is de herhaalde Pryspraak van 1. 1. November opgegeven.

*Quæ est gas oxygenii, azotici, aliorumque fluidorum aeriformium (seu eorum baseum) vis et efficacia ad excitandam electricitatem, ope attritus?*

Dat is:

Van welke kracht en invloed zyn zuurstofgaz, stikgaz en andere Gazsoorten (of derzelver grondstoffen) op het verwekken van Electriciteit door wryving (\*)?

De Prys op het beste Antwoord, op beide Vragen, is van 50 Dukaten, en de Verhandelingen moeten uiterlyk voor den aanvang van September der gemelde jaren worden ingezonden.

## I N L A N D S C H E.

LEYDEN. De openbare Vergadering van de Maatschappy der Nederlandsche Letterkunde alhier, welke op den eersten Vrydag in February bepaald was, is, uit hoofde der ongelukkige omstandigheden, waarin deze Stad gedompeld werd, tot nadere aankondiging verschoven.

MID-

(\*) Zie hieromtrent breeder N°. 3. van dit blad, 1805, bl. 34.

MIDDELEN OM DE PLATINA TE ZUIVEREN EN  
DEZELVE SMEEDBAAR TE MAKEN.

De Hr. *Meker* heeft een middel uitgedacht, om de Platina smeedbaar te maken. Na dit Metaal in Koningswater tot korrels ontbonden, en door sal ammoniac geprecipiteerd te hebben, brengt men het tot den staat van een grysz poeder, door de werking van een sterk vuur, in Keulſche potten. Men brengt dit poeder in cylindervormige ſmeltkroezen, en na het ſterk op het fornuis te hebben laten gloeijen, drukt men het zamen in cylindriſche vormen waar door de klompjes al verder op een pakken, en voltooit het geheele werk op het fornuis: makende daar van platen van omtrent 917 grammes en 824 meliemes (30 oncen) gewigt.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,  
AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Historia extraſionis Cataractae*, quam &c. pro gradu doctoratus Medicinæ examini ſubmiſit Siccus Ens, Friſius, d. 6 Decembr. 1803, Franequeræ; d. i. Akademische Verhandeling behelzende een *geſchiedkundig verſlag en beoordeeling van de geneezing der Blindheid door het uittreken der Katarakt, of Staar*. 311 bladz. gr. 8°.

Wy vullen den korten Latynſchen titel dezer uitmuntende Genees- of Heelkundige Verhandeling dus een weinig aan, om dat het ſtuk uit twee afdeelingen beſtaat, waar van de eerſte, gaande tot bladz. 245, eene tydvervolgende *geſchiedenis* dezer belangryke operatie bevat, en de tweede, ruim 60 bladzyden beſtaande, eene konſtmatige *beoordeeling* (Epicriſis) der verſcheidene wyzen dezer Konſtbewerking; terwyl alles opgehelderd wordt door een aantal van ongeveer honderd en vyftig zeer duidlyke omtrek-afbeeldingen in de ware grootte, door den Doctor zelf geteekend, van alle de byzondere Inſtrumeten en den aanleg derzelve, in het werk beſchreven of aangewezen, vullende deze afbeeldingen vyf vry groote niſſlag-platen.

In de Voorrede van dit, in uitvoerige bewerking en koſt-  
E 5 baar-

baarheid de gewone Akademische Verhandelingen zeer verre overtreffend, boek, geeft de Schryver ons bericht van zyn' Lyven, ten lust voor Onleed-, Heel- en Verloskunde, en de oordeelingen daarin door hem vele jaren besteed, terwyl hy door zynen geachten Leermeester in dezen, den Hooggeleeraar JOH. MULLER, zeer dikwyls de bewerking van *het uitnemen der Katarakt* hebbende zien verrigten, het ontwerp vormde tot het geven van eene tydrekenkundige vergelykende beschryving eener Konstbewerking, en, met edelmoedige erkenenis van de hulpe zyns Meesters in het aanwyzen der noodige bronnen en het reegt helpen in zwarigheden, deze taak ter hand nam, met welker uitvoering wy niet alleen den Schryver, en den Gaderwyzer van zoo bekwaam een Leerling, maar ook het Genees- en Heelkundig publiek meenen te mogen geluk wenschen; daar wy genegen zyn dit werk, in zyn soort en verdiensten, aan de zyde te stellen van de, sedert drie vierde deelen van een eeuw beroemde, vergelyking of *Parallele des différentes manieres de tirer la pierre, hors de la vessie*, door den uilmuntenden Heelmeester LE DRAN, doch meer o zontferlyk van de nauwkeurige *Historia Litteraria et critica fordispum et vestium obstetriciorum*, waar mede de Hooggeleeraar MULDER zelf, in 1793, die Konstgeleerdheid wezenlyk verrykt heeft; om van eene, in 1783 uitgegevene, *vergelykende afbeelding en beschryving der voornaamste Vroedkonstige Heftboomen* niet te spreken, door den Hooggeleeraar M. VAN GEUNS, in het 2de Deel der Verhandelingen van het Utrechtsch Genootschap geplaatst.

Oordeelkundige beschouwing doch en nevens elkanderstelling van velerleije konstmatige werktuigen, derzelver aanleg en werking, in de gewigtigste Heelkonstige gevallen, zyn boven al's leerzaam en nuttig voor Konstoefenaren, om op den weg geholpen of verder geleid te worden tot eene keuze van de beste en gelukkigste uitoefening hunner Konst; terwyl de enkel-Geleerden in de Konst dus het geleidlykst in staat gesteld worden, om over de waardy en keuze van deze of gene wyze der Konstbewerkingen te oordeelen. Doch laten wy nu komen tot ons verslag van den inhoud en het beloop dezer Verhandeling, waarin wy, volgens het plan van dit weekblad, beknopt moeten trachten te zyn.

De Eerste Afdeeling, of *de Geschiedenis* van het uitnemen der Katarakt, begint met aan te wyzen, hoe de beroemde Heelmeester JACQU. DAVIEL, na door eenige toevallige omstandigheden, by de tot dien tyd toe steeds gewone *neerdrinking* van de Staar, op den weg, zoo als het by nieuwe ondernemingen pleegt te gaan, geholpen te zyn, in 1747 of 48, de eerste weigelukte proeven verrigt hebbe van de konstmatige *uitneming*, door insnyding der Cornea; hebbende deze nieuwe geneeswyze in 1748 reeds bekend gemaakt, doch uit-

voetiger, in 1751, in de *Memoires de l'Acad. de Paris*, wanneer hy reeds, in 206 operatiën op deze wyze gedaan, 182 malen welgeslaagd was. Alle de werktuigen van dezen verdienstlyken Man, zyne wyze van zich daar van te bedienen, en al wat tot de Konstverrigting verder behoort, worden voorts nauwkeurig beschreven en afgebeeld, het welk by den Schryver moet nagezien worden (bl. 8—15). Tevens kwam nu ook wel J. B. THURANT, met eene openlyke aanpryzyng der Kataraktuitneming boven de neêrdrukking, voor den dag, doch deze mededinger was nauwlyks, in de schaduw van DAVIEL, opmerkbaar.

Belangryker was de spoedige byval van den beroemden GARENGEOT, vooris van PALLUCCI, en derzelver bemoeijingen, om den toefstel van instrumenten van DAVIEL eenvoudiger te maken. Nog meer opmerklyk was hier toe de poging van G. LA FAIJE, die, in plaate van den schoonen en verderen toefstel van DAVIEL, tot het opensnyden der Cornea, alleen een welgepast mesje invoerde, en, tot het openen van het beursje der Katarakt, een uitschuifbaar lanceetje, (cystiome) terwyl hy reeds in 1753 gelukkige proeven, in het byzyn van Leden der Akademie, deed van zyne methode, welke hier nauwkeurig beschreven wordt. Ter zelfder tyd was ook dadelyk POIJET met een eigen mesje ter opening der Cornea in de weer, zonder echter LA FAIJS te verbeteren (bl. 16—25).

Op deze wyze maakte de nieuwe geneeswyze niet alleen in Parys en Frankryk een algemeenen en spoedigen opgang, maar ook in Duitschland vond dezelve, reeds in 1752, een voorstander in Profr. SIGWART, die ook teffens met verbeteringen voor den dag kwam, alhier uitvoerig beschreven (bl. 25—33).

Onder de Engelschen doorgaans anders nayverig tegen de Franschen, gaf de beroemde SHARP, reeds in 1753, het voorbeeld zynen voorkeuze der uitneming, met oordeelkundige verbeteringen, waar onder zyn mesje, doch niet veel van dat van LA FAIJE verschillende. Jos. WARNER voegde zich ook weldra hier by, zonder echter de oude neêrdrukking in sommige gevallen te verwerpen; hem volgde kort daarna TH. YOUNG in Edenburg. Van de byzonderheden dezer Engelse Meesters wordt verslag gedaan bl. 35—44.

In Parys zelf kwamen, van 1757—1759, de schriften uit van TENON, BERANGER en DAVIEL den Zoon, de eersten om eenige verbeteringen der mesjes, zoo voor de Cornea als het Vlies der Katarakt, voor te dragen, en de laatste om het gebruik der scharen, van zyn Vader, op nieuw aan te bevelen, enz. (bl. 44—49).

In ons Vaderland kwam de Rotterd. Heelmr. GER. TEN HAAF in 1761 het eerst voor den dag, ter aanbeveeling der nieuwe methode, met eene beschryving van zyn mesje en verdere manier van doen, hier uitvoerig aangewezen, (bl. 49—55)

Wet.

welke manier met oordeel uit de vorigen gevormd schynt te zyn, met byvoeging van een byzonderen Opligter des bovensten Ooglieds.

Vroeger echter dan TEN HAAF, naar onze heugenis, werd in ons Land de Oculist J. B. DE WENZEL, door den Hr. ENATEN jare 1764 gemeld, (bl. 64 env.) befaamd door zyne Operationen, eerst wel, na ons verzekerd is, op een mark-theater verrigt, doch wel haast, wegens 's mans handigheid, goed succes en imposant voorkomen, overgebragt in de huizen der Inpezeenen, door de geheele Republiek, en door sommige vermogenden zoo hoog beloond, dat van toen af deze, op haar zelve eenvoudige, konstbewerking allengs meer en meer aangezien is geworden als de rykste myn onder alle, schoon ook meer moeilijke en niet min gewigtige operationen, uit welke men niet alleen handen vol goud mogt verwagten, maar ook vorderen, ten merklyken bezwaar der meeste niet ruim bedeelde lyders; — geen wonder dan, ook om deze reden, dat het aantal der arbeiders in dien Oogst allengs vry groot is geworden.

Van de WENZEL's manier, zyne instrumenten, voornaamlyk van LA FAIJE en ook van DAVIEL ontleend en gevormd, vindt men verslag op bl. 64—67. en van zyn' navolger SCHAEFER bl. 67—69, voorts van COLOMBIER en LE VACHER, bl. 69—74, daarna van de WENZEL's nadere veranderingen bl. 74, 75. Nog, dat ik eerder had moeten melden, van het naaldmesje en den verderen naderen toestel van PALLUCCI, te voren genoemd, wiens latere werkmanier, op bl. 57—63, uitvoeriger wordt beschreven. Voorts vindt men aangewezen de malieren van GRAND-JEAN, PAMARD, OL. ACREL, ZACH. VOGEL, REICHENBACH, bl. 75—86, in Frankryk, Zweden en Deutschland geoefend, en uit echte stukken kortlyk beschreven.

Onder de onzen begonden weder, in 1767, DR. JERICHO, en in 1769, G. DE WITT, met den toestel van TEN HAAF, dien van LE CAT en anderen, met oordeel gewyzigd, naam te maken, waar van bl. 87—96, verslag wordt gedaan; gelyk verder van de wyzen van GUERIN bl. 97—100, en byzonderlyk van die van den Gottingschen, in de Heelkunde beroemden oordeelkundigen Prof. A. G. RICHTER, bl. 101—107, voorts van den Straalsburger LOBSTEIN, bl. 108—110, van CONTI, en wederom nadere berigten van de WENZEL, beide door Dr. v. D. STEEGE, te Groningen, uit de Schole van CAMPER, gegeven, bl. 111—117; met een op die wyze verder vervolgd, en, naar lydorde, uit de echtste beschryvingen, nauwkeurig voorgedragen verslag dezer bewerking, tot in den jare 1802, van alle bekende Konstoefenaren door geheel Europa onderuomen of beschreven, volgens meer en min veranderde, gewyzigde en naar elks inzien en konstkennis, ver-

verf.



verbeterde manieren. Dan by alle welke verscheidenheden ons beslek niet toelaat, om in de byzonderheden nog verder langs te gaan, daar wy dit dan over moeten laten, aan hun die met byzondere belangneming dit onderwerp gadeslaan en welke zich, zoo wy achten, in het verder nagaan van den steeds wel uitgewerkten voordragt des wel geleerden en oordeelkundigen Schryvers zelve, best en volledigst voldaan zullen vinden, lopende dit uitgewerkt verslag dus voert tot blad 245.  
(*Hier vervolg in onze eersskomende.*)

BEÏORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,  
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

CLEEF. Hier is by W. MÖLLER uitgekomen: *Proeven van Historie en Oudheidkunde*, door W. A. VAN SPAEN. Eerste Stuk, 1805. vi en 134 bl. gr. 8°.

Al wie den geleerden Schryver uit zyne *Oordeelkundige Inleiding tot de Historie van Gelderland*, welke wy in ons Blad aangekondigd hebben (G. g. A. 1802. bl. 675.) en uit andere letterkundige voortbrengfels kent, zal zich met ons verheugen, een schat geöpend te vinden, die voor de Historie- en Oudheidkunde van den Nederhyn, waarin tot nog zoo weinig oordeelkundigs geleverd is, van aanbelang kan worden. — Het voor ons liggende Eerste Stuk bevat 9 Verhandelingen en kleinere Opstellen, waar van N°. 1. van bl. 1—60. en bl. 133—136. over het Genootschap der Gekken (de voormalige Cleefsche Narreorden) handelt. Dit historisch onderzoek is grondiger bewerkt en met meer voldoende geschiedkundige bewyzen gestaafd, dan ooit ergens een zyner voorgangers getoond heeft. Want alles wat men in *Pontanus*, *Schlichtenhorst*, *Deschenmacher*, *Kayser*, *Dithmar*, van *Abkoude*, *Schütte*, van *Buggenhagen* en by andere namellooze Schryvers hieromtrent vindt, zyn slechts fragmenten; maar de Hr. van Spaen leidt zeer geleerd, hoe wel somtyds wat al te verre gezocht, den oorsprong van dezen *Narrenorde* van de *Saturnalien* af, welken, in de zevende Eeuw der Christelyke kerk, de aandacht des Kerkvaders *Augustinus* wekten, om tegen dit schandelyk gebruik te yveren, het welk, gelyk de Vasten-Avondsfeesten daarna, niet met de Christelyke Zedekunde overeenkomstig was. Maar dat de zoogenaamde heksendansen in den Kers- en St. Walburgs-nacht op den Bloksberg aanleiding tot de naboosfingen van de Saturnalien of Vasten-Avondsfeesten gegeven en tusschen den grond tot de Narrenorde gelegd zouden hebben, gelyk op bl. 20 env. beweerd wordt, is voor den Rec. niet klaar; veeleer waren zy eene vrucht van het bygeloof; en welk,

welk, gelyk de Schryver naderhand te regt aanmerkt, door het Christendom in Duitschland verdrongen werd. Na dat de Hr. v. Sp. bl. 23 env. kortelyk de Geschiedenis van het ontstaan der Cleefische Narrenorde, die den 12den November 1381 door den Graaf, daarna eersten Hertog van Cleef, *Adolph*, gesticht werd, beschreven en de gebreken aangewezen heeft, welke de afschriften dezer Handvest van de *Rouk, von Seinen, von Buggenhagen, du Tylliot* en anderen opleverden, wordt door hetzelfde bl. 26—30. eene kopy geleverd, die woordelyk met diè gelykluidend is, welke ook de Rec. van dit document bezit, en hy door de goedheid van eenen Vriend reeds voor verscheidene jaren bekomen heeft. (Tegenwoordig is het oorspronkelyke niet te Munster, gelyk bl. 24. verzekerd wordt, maar in de Archiven van de Krygen en Domeinkamer te Hamm; en men verwacht, dat dit Document met meer anderen van dien aard, dewyl zy tot de Cleefische Archiven behooren, door den nieuwen Franschen Hertog van Cleef, ten eenigen tyd zal gereclameerd worden.) — Van bl. 117—26. wordt in een Vertoog: *over de oudheid van het gebruik der Ouwelen en van het Zegellak*, volgens *Kindlinger* gemeld, dat de Ouwelen in de diplomatiek niet vroeger dan omtrent het jaar 1575—79 en daarentegen het gebruik van Zegellak omstreeks het jaar 1553 voorkomen. (De sedert den Luneviller Vrede in het Roomsche gedeelte van Duitschland voorgenomen opheffing en naasting van vele Stiften en Kloosters en derzelver goederen, heeft menig vereerder van de Geschiedenis der Uitvindingen in staat gesteld, het gebied der Wetenschappen uit te breiden. Langs dezen weg is Recensent met een afdruk van Zegellak, van het jaar 1551 en van een Ouwel van 1567 begiftigd geworden.) — De overige stukken bevatten belangryke fragmenten voor de Historie der Middeleeuwen; wy nemen evenwel deze gelegenheid waar, om den Schryver aan de *Geschiedenis der Dyken* te herinneren, welke hy zoo wel in opzigte van het Geschied- als Waterbouwkundige, reeds verscheiden jaren geleden, den liefhebbers der Geleerdheid en Wetenschappen beloofde te leveren.

LEYDEN. *Deglutitionis mechanismus, verticale sectione narium, oris, faucium illustratus a PAULO JOHANNI SANLIFERT, Med. Doct.* 18:5. 50 bl. in gr. 4°. Een nieuw voortreffelyk werk van den waardigen Zoon des beroemden Leydschen Hoogleeraars, het welk vooral by practiserende Geneesheeren zeer welkom zal zyn.

*Introitus.* De redenen, waarom de bewerking der slikking moeilyk naar te gaan is, worden goed geschilderd. Het ontoreekt niet aan Physiologen, in onze dagen, die deze bewerking verkeerd beschryven. *Cap. I. De praeparatione*

*eorum, quæ deglutienda sunt.* JADELOTS en DUMAS gevoelen wegens de oorzaken des hongers zyn niet van zins overwerpingen te onthelven. *Cap. II. De via, per quam deglutienda ad oesophagum detrudi debent, de partibus, hanc viam componentibus organisque, quæ illas regunt.* De werking by het nederstikken moet veel eenvoudiger zyn, dan men gemeenlyk gelooft. Aan het slot van dit Hoofdstuk geeft de Hr. S. eene korte ophelderende beschrijving van zyne eerste Plaat. *Cap. III. De mechanismo Deglutionis.* De beweging der tong en de verandering binnen 's mond, welke daar door ingewerkt wordt. Om dit zichtbaar te maken, voegt de Schryver daar een paar Ontleedkundige afteekeningen, in den geest van ALBINUS, by, welke wy niet alleen nieuw, maar ook zeer siks en toch het opgemerk dienstig vinden. *Cap. IV. De aliorum sententia, de modo quo via, quæ ad nares atque ad pulmonem, ducunt, in Deglutionis nixu clauduntur.* Daar by het stikken alles zeer snellyk toegaat, laat het zich ook niet gevoegelyk in onderscheiden tydperken afdeelen. Ook maakt de Hr. S. de door vele nieuweren kwalik opgegeven werking bekend, der *Lavatorum palati mollis* enz. Zonderling inderdaad schynen deze dwalingen van RICHERAND en DUMAS, daar de groote ALBINUS alles echter zoo juist en duidelyk geleerd heeft. Het optrekken van het strottenhoofd en der tong bewyst reeds dat het strotlapje de stamspleet sluit, en dat de bete haar niet kan bereiken, om het neder te drukken. Eene groote verdienste dezer Verhandeling bestaat in de nauwkeurige en volledige aanhaling der Schryveren.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 26 Jan. 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100½ 101½	<i>Keizer</i> 4½ prCt. . . . .	47½ 48
<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	99 100	<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	46½ 47
<i>dito dito met premie</i> . . . . .	109½ 110	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	89½ 90
<i>dito geconfolld. by Stap-</i>		<i>dito 4½ loss. van 1807.</i>	90½ 91
<i>horst</i> 2 4½ prCt. . . . .	66 66½	<i>Engelend. Anpulsceiten</i> 3	
<i>Andelen by Hope &amp; Comp.</i>		<i>prCt.</i>	niet genot.
<i>enz.</i> . . . . .	107 108	<i>Fransche Rep. Geconfolld.</i>	
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	86½ 87½	<i>renten</i>	69½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	96 97	<i>Dito Certif. by K. &amp; H.</i>	69½
<i>Denemarken, Toll.</i> 4 prCt. . . . .	92 93		
<i>dito Leen en Wisselb.</i> 4 prCt. . . . .	97½ 98½		
<i>dito Kroon</i> 4 prCt. . . . .	96 97		
<i>Keizer</i> 5 prCt. . . . .	53½ 54½		

#### Wisselcours.

Op Londen. . . . .	niet genoteerd
— Pays. . . . .	58½ 59

BIN-

## BINNENLANDSCHE.

Batavische Republiek.

Nationale Schuld-brieven a 3 prCt.	43½ a 44
dito a 2½ prCt.	38 a 4
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	50½ a 5
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	43½ a 44
dito 1801. a 3½ prCt.	50 a 4
dito Domeinen. 4 prCt.	71½ a 7
dito Vrywillig a 5 prCt.	70½ a 71

Rescriptien Losb. na den Vrede.

59 a 4

Holland.

Obligatiën en Receptiën a

2½ prCt. 34 a 36

Dito vrywillig a 5 prCt. 68½ a 7

Zeeland.

Obligatiën a 2½ prCt. 34½ a 4

Vriesland.

Obligatiën a 2 prCt. 30 a 33

Agio van de Bank. niet genotterd

STERRE- EN WEERKUNDIGE  
WAARNEMINGEN.WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,  
BUITEN HAARLEM.

1807. Jan.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STERRE DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
21	{ 29. 1½ 29. 1 29. 1½	{ 32 38 35½	{ Z. O. t. Z. O. —	bewolkt; voormiddags tuschen beide mist.
22	{ 29. 4 29. 4 29. 4	{ 33 33½ 34	{ O. Z. O. — O.	betrokken; wat dampig.
23	{ 29. 5½ 29. 6½ 29. 8	{ 31 34½ 30½	{ N. O. Z. O. —	omtrent betrokken; 's avonds bewolkt.
24	{ 30. 0 30. 1½ 30. 3½	{ 31 36 26	{ Z. W. O. O. Z. O.	voornidd. betrokken; tuschen beiden wat regen; 's nam. bewolkt; 's avonds helder doch mistig.
25	{ 30. 4 30. 4½ 30. 5	{ 29 3½ 30½	{ Z. O. Z. W. —	omtrent helder.
26	{ 30. 5 30. 4½ 30. 4½	{ 34½ 41 40	{ W. Z. W. Z. W. Z. W. t. W.	voornidd. omtrent helder; verder betrokken.
27	{ 30. 4½ 30. 4½ 30. 5	{ 37½ 42 36	{ N. t. W. — —	bewolkt.

## GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Donden, gedurende de laatstverloopen Week,  
is geweest: te *Amsterdam* 176; en te *Haarlem* 15, onder  
welke laatste 9 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

# A L G E M E E N E K O N S T. E N L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

Nº. 6. *Vrydag den 6 February.*

---

## B E R I G T E N. U I T L A N D S C H E.

**W**ENEN. De Ridder van Hogemuller, alhier, heeft, in dato den 15 December a. p., de volgende belangrijke aanbieding aan de Vrienden van Wetenschappen en Konsten bekend gemaakt: „Door de hooge genade van Z. K. H. den Generalissimus, Aarts-Heertog Karel, zie ik my in staat gesteld, met het einde van November des volgenden jaars, eene reis naar het Oosten te ondernemen. Offchoon deze reis de natuurlyke geschiedenis van het Paard ten hoofdvoorwerp heeft, zool ben ik nogtans bereid, met alle myne krachten, tot de beantwoording van die vragen by te dragen, welke my geleerde Mannen en Maatschappyen, ter verwyding van het gebied der algemeene Natuurlyke Historie, der Aardbyfschryving, der Philologie, Technologie, Archaeologie, Penningkunde enz., voor het einde van Augustus 1807 zullen toezenden. Mogt het my gelukken, voor de evengemelde voorwerpen een Boek van zulke vragen te kunnen medenemen, als de Geheimraad Michaëlis den naar Arabiën reizenden Geleerden, met betrekking tot Bybelsche Voorwerpen, eens heeft voorgesteld! De reis is by voorraad, over Hongaryën, Zevenbergen en Bukowina, naar de Ukraine bestemd, om my in Odesfa naar Constantinopel in te schepen, en van daar Aleppo in Syriën te bereiken.”

L. DEEL.

F

MAINTA.

**MAINTZ.** De Vorst Primaat, door verscheiden zyner geschriften, met lof bekend, in de geleerde Wereld, heeft een nieuw bewys van zyne uitgebreide kundigheden, ter persse gegeven, onder den titel van: *Pericles of de invloed der fraaije-Kunsten op het algemeen Welzyn.* 't Geen hier by eene byzondere opmerking verdient, en te gelyk een blyk oplevert van des Schryvers beuittrelyke Zedigheid, is, dat het stuk, schoon uit de pen van een Souverain Vorst gevleid, slechts onder den eenvoudigen naam in 't licht verschynt van **KAREL VAN DALBERG, Buitenlandsch lid van het Instituut van Frankryk.**

## I N L A N D S C H E.

**HAARLEM.** Doctor van MARUM heeft den 2 Febr. in *Teyler's Laboratorium*, in het byzyn van verscheiden Natuur- en Geneeskundigen, beproefd, tot welken graad de Olyf-olie verhit was, die aldaar door den bekenden Hr. *Lyonnet* gedronken wierd; hier toe gebruik makende van een naauwkeurigen Proef-thermometer. Nadat men het blad van een gewoone tinnen lepel in deze olie had zien smelten, was deze Thermometer tot op 450 graden, volgens *Fahrenheit's* schaal, gerezen (welke met 185 graden op *Reaumur's* schaal overeenstemmen) toen gemelde *Lyonnet* hier van omtrent een halve lepel in den mond nam en doorfweelde, en zulks tweemaal herhaalde.

### EENIGE BYZONDERHEDEN, RAKENDE DEN TEGENWOORDIGEN STAAT DER UNIVERSITEITEN IN DUITSCHLAND.

Die van het Noordelyk Duitschland hebben allen, de eene min de andere meer, door de gevolgen van den tegenwoordigen oorlog verloren: daarentegen winnen die van het Zuidelyk gedeelte van dag tot dag aan. Geene echter trekt thans zoo groote menigte van Leerlingen, als de Heidelbergsehe, waar van de Groot-Hertog van *Baden* de Hersteller kan genoemd worden. De toevloed van Studenten derwaards is, inzonderheid sedert het begin van dezen Winter, vermeerderd, en men is verpligt het getal der Hoogleeraren te verdubbelen.

De

De Universiteiten der beiden Staten, wier Vorsten, door den Franschen Keizer, van hunne Souveraini eit vervallen verklaard zyn, die van *Marburg*, in Hesiënland, en die van *Helmstad*, in het Hertogdom Brunswyk, zyn niet afgeschaft en genieten de volle bescherming des Keizers; de krygsmagt, aldaar in bezetting liggende, is slechts gering: de Collegien zyn onafgebroken aan den gang gebleven en de wedden der Hoogleeraars slijpt, op den ouden voet, betaald.

De Universiteit van *Jena* lydt niets meer van de gevolgen des oorlogs; zy begint allengskens het hoofd optebeuren, en men twyfelt geenszins, of zy zal haren ouden luister weldra weder bekomen. Men is tegenwoordig bezig met haar op nieuw te organiseren. Het plan daar voor is reeds klaar; en de Heer van *Ziegefar*, Kamerheer der Hertoginne Weduwe van *Saxen-Weimar*, staat op zyn vertrek, om het dadelyk ter uitvoer te brengen.

Met *Halle* daarentegen, waar *Minerva*, zich onvoorzichtig in den raad der Goden had ingedrongen, en welker Zoonen zich zoo oproerig hadden aangesteld, blyven de uitzigten nog even ongunstig. Tot heden hebben de Professoren aldaar de hertoeeping van de orders, tot afschaffing harer Akademie, niet kunnen bekomen. Alle de Studenten blyven verwyderd; ondertusschen trekken de Hoogleeraren by aanhoudendheid hunne wedde.

De Universiteit van *Göttingen* blyft in de stilste rust en gaat staag voort in het aankweeken der Wetenschappen en Kunsten, met een geluk, 't welk haar tot den voornaamsten Zetel der Geleerdheid van geheel Duitschland maakt. Zy staat in de byzondere gunst en bescherming der Fransche Krygs-Gezaghebbers. Het zelfde geval heeft ook te *Leipzig* plaats.

De geleerde Correspondentien, in Duitschland, hebben derzelver gewoonen loop nog niet herwonnen. In het geheel Noordelyk gedeelte, zelfs te *Leipzig*, vindt men tot heden niet dan een gering aantal van in het Zuidelyk Duitschland nieuw uitgekomene Werken. Ondertusschen vleit men zich daar mede, dat deze soort van stilstand ten minsten dit voordeel zal aanbrengen, dat het zoo veel grooter getal van Puilschryvers, waar mede wy ons tot nog toe, boven alle andere landen van de wereld, hier overladen vonden, merkelyk langs dien weg, zal opkorten.

## I E T S

*over de, zich noemende, ONBRANDBARE MENSCHEN,  
de Heeren ROGER en LYONNET, die zich als  
zoodanig, in Amsterdam, Rotterdam  
en elders hebben vertoond.*

M E D E G E D E E L D D O O R

W. EN J. W. VAN BARNEVELD,

*Apothecars te Amsterdam.*

Dat de schyn ons bedriegen kan, en dat de verwondering over eenige zaak onze aandacht wel eens van het wezenlyk afrekt, zal niemand ontkennen. Even min vreemd is het, dat ligtgeloovige menschen, door verkeerde opinien, een onderzoeker van waarheid vooruitloopen, en hem wel eens verhoinderen, tot een voldoende onderzoek; vooral dan, wanneer de wezenlykheid omkleed wordt, met behendige kunstgrepen, waar door de zaak zich niet, zoo als zy waarlyk is, aan het oog vertoont.

Indien dit gestelde niet geheel van grond ontbloom is, dan zou het daar aan toegeschreven kunnen worden, dat zich, zoo verre ik weet tot hier toe, niemand bemoeid heeft, om de gronden te openbaren, waar op de verrigtingen van ROGER en LYONNET steunen. En, hoe zeer ik 'er verre af ben, van te gelooven, dat Natuur- en Scheikundigen de bedryven van gemelde personen niet zouden hebben weten na te sporen, dunkt my, dat het, toch niet genoeg is, om dezelve met een stilzwygenden grimlach te beschouwen, en het vooringenomen publiek in den waan te laten, als of zy inderdaad onbrandbare menschen waren, ten minsten, als of zy dingen vertoonden, die de Natuur niet gewoonlyk aanbod.

Mén beschouwe dan dit *iets* alleen geschreven, om dwalende begrippen af te weren; een geheel stilzwygen zou aanleiding kunnen geven tot eene toestemming. Het na waarheid geschreven berigt, dat ons de Redacteur van de *Schiedamsche Courant*, N°. 153, 156, 159 en 162, van deze menschen, als ook van zoodanige onbrandbaren van vorige tyden, getrouwelyk geeft, is my niet voldoende genoeg voorgekomen, om de verblindung wegtene men; vooral daarom niet, om dat het my toefchynt, dat de gemelde Redacteur aan het slot van  
zyn



zyn berigt, N°. 163, nog eenig geloof hecht aan het gebruik van uitwendige middelen, van welke R. en L. zich kunstmatig zouden bedienen.

Aan onbekende verschynselen ongewoon, wanneer dezelve, op eene begochelende manier, worden opgedischt, valt men, omtrent dezelve, wel eens in een verkeerd denkbeeld, en het is dus niet vreemd, dat men by de verrigtingen van R. en L. op kunstige besineringen denkt. Ook leidt dikweil de verbazing onze aandacht van het wezenlyke af. Immers zoo was het met my en myn Zoon gelegen, onder en kort na het zien van de proeven dezer menschen; eene nadere overweging en in 't werk gestelde proeven ligten op denzelfden avond reeds, aa dat wy hunne kunststukken gezien hadden, de schillen van onze oogen, en wy deeden des anderen daags hen verscheiden verrichtingen met gloeiend yzer, op de bloote Huid en Tong, na, zonder eenige voorbereiding en zelfs met niet daartoe ingerigte werktuigen: waardoor wy gaarne tot de erkentenis kwamen, dat de Heeren R. en L. aanleiding gegeven hadden, om ons van zeker vooroordeel te bevryden. Wy onder-vonden, dat de schyn bedriegelyk is, en meenen te kunnen vaststellen, dat by de vertooningen, (een zeker soort van behendigheid uitgezonderd,) geen algemeen bedrog plaats heeft, en dat dezelve, langs Schei- en Natuurkundige wegen, kunnen verklaard worden.

Drie ondervindingen schynen ons toe, hier hoofdzakelyk in aanmerking te komen:

I. *De vermindering van Temperatuur of afneming van warmte, die, by de Evaporatie van vloeistoffen, in de lichamen plaats heeft.*

II. *De vóórbrekte noodzakelykheid, die 'er is, om de Temperatuur of warmtemaat, in de vaste lichamen te verhoogen, vóór dat zy vastbaar zyn, om dezelve te branden of te verbranden.*

III. *De behendigheid en gewoonte, die deze menschen zich eigen gemaakt hebben, tevens met de gezwindheid, waar mede deze proeven verrigt worden.*

Belangende dan het eerste: de verkoeling, die by de uitwaseming van Vloeistoffen plaats heeft. Elk Scheikundige weet, dat alle vloeistoffen, die by de verdamping, door warmte, den luchtvormigen staat aannemen, die warmte met zich voeren, zoo lang zy in dien staat blyven; en niet wederom druipende worden, dan na dat zy, door tusschenkomende natuurlyke oorzaken van drukking of koude, wederom verdikken. Niets is natuurlyker, dan dat vastere lichamen, waar aan deze vloeistoffen kleven, by derzelver Evaporatie, tevens van hunne eigen natuurlyke warmte worden beroofd, waar door de temperatuur, in deze lichamen, moet afnemen. Zoo maakt water; de Hand, die nat is, terwyl die droog wordt,

door verdamping van het vocht, koud; de uitwaseming van natte klederen maakt ons huiverig; water verdampt, dus met eene geringe warmte; hoe sneller de Evaporatie geschiedt, hoe grooter de koude, by opvolging, toeneemt. Maar eene hitte, hooger dan 212 graden, op de Thermometer van FAHRENHEIT, laat het water niet toe, aantenemen. Het wordt geheel Luchtvormig, en het is by dezen veranderden staat van het water, dat zy alle aangebragte, zoo wel als natuurlijke, warmte der lichamen, die met hetzelfde in aanraking mogten zyn, afvoert. Van daar, dat de bodem van eenen, op een sterk vuur hangende ketel, gevuld met water, terwyl hetzelfde kookt, koud is. Van daar, dat het water, tot een vast ligchaam, in ys verandert, wanneer het tegengeselde, namenlyk eene beroving van warmte, beuden de 32 graden plaats heeft; in welken staat het water niet luchtvormig worden kan, om dat het voor geene verdamping vatbaar is, en dan vooraf zoo veel warmte moet aanwinnen, dat het vloeibaar worde. Indien dit eenig bewys noodig heeft, dan nemen men twee molglazen; stelle die, gevuld, de eene met water, en de andere met sneeuw of ys, beide van geelyk gewigt, en gelyke koude, welk op 32 gr. gebragt wordt, in de gelykmatige warmte eener Boerhaviſche Stoom; zoo zal het blyken, dat het water reeds warm is geworden, als het ys gesmolten is, en nog 32 graden op den Thermometer blyft aanduiden. Gestold vet, en vloeibare olie, op dezelve wyze behandeld, geeft dezelve uitkomst: waar uit dan tevens duideelyk blykt, dat, in vaste zelfstandigheden, de temperatuur zoo spoedig niet verhoogd wordt, als in vloeibare, en, dat de vaste deelen van ons ligchaam, gelyk, b. v. de fluid naar evenredigheid minder snel zal branden.

Wanneer wy vloeistoffen bezigen, die fyner, dat is vloeibaarder zyn; dan water, en dus voor eene snellere Evaporatie vatbaar zyn, gelyk de geestryke vochten, de æther in 't byzonder, dan wordt de kunstkoude gemakkeliker voortgebragt, dan door water. De Thermometer, met æther bestreken, daalt, by eene gepaste herhaling, al ras onder het vriespunt. Een dun glazen buisje, met water gevuld, en met æther van buiten nu en dan bestreken, zal dit water, in den zomer, doen bevrozen. Een droppel van deze æther, zelf spiritus, in de warme hand gedroppeld, verwekt eene onaangename koude gewaarwording.

Uit de aangevoerde voorbeelden, blykt de vermindering van temperatuur der lichamen, die met uitwasemende vloeistoffen in aanraking zyn, klaar genoeg. Hoe geringer de hoeveelheid water zy, die, met de lichamen in aanraking zynde, aan Evaporatie wordt blootgesteld, of liever, hoe uitgebreider de oppervlakte zy, waar over het water verspreid is, hoe schieliker hetzelfde luchtvormig zal worden, en dienſvolgens hoe meer,

meer de lichamen, met welke het in aanraking is, zullen verkoelen; mits de proeven, met de vereischte snelheid, genomen worden. En het is om die reden, dat R. en L. op de plaats, waar zy hunne proefnemingen verrigten, hunne handen en voeten waschen, met water, (quasi om aan de zanschouwers te toonen, dat zy lieden, niet geene besmeringen, voorbereid zyn) en dus eenen bevochtigden grond verkrygen, waar van ontbloote voeten, zoo als men ligt begrypen kan, altoos eenige vochtigheid aannemen. Men brenge hier tegen niet in, dat handen, aangezigt enz. van deze vochtigheid des vloers geen genot hebben: want wy hebben ondervonden, dat de uitwaseming van onze Huid daartoe ook voldoende is; en wy hebben gezien, dat de meest wezenlyke verbazing, die de proeven verwekken, haren oorsprong heeft uit het geen met de voeten van R. en L. verrigt wordt: in welk geval zy het meest gloeiend yzer, en het welk door deszelfs dikte tevens die gloeiing het langst behoudt, gebruiken kunnen: gelyk dit ook ons geval geweest is, als wy de proeven met de voeten nadeeden. Van alles is 'er niets, dat gemakkelyker verrigt wordt, dan gloeiend yzer, met eenen, doch even bevochtigden voet, krom te treden, mits men de voeten nu en dan verwisfele, waar door de andere voet, inmiddels, wederom eene vernieuwde bevochtiging verkrygt.

Wanneer men gesmolten lak aan de vingens krygt, zal men zich branden; maar de vingers met spog vooraf bevochtigd zynde, brandt men zich niet, als men de natte vingers verwisfelt.

Wy gaan over tot de verklaring van de tweede Schei- en Natuurkundige ondervinding, te weten: *Dat de vaste lichamen eene verhoogde Temperatuur vorderen, voor en alier zy vatbaar zyn te branden of te verbranden.*

Zal eenig brandbaar ligchaam, dat aan de verbranding onderworpen wordt, branden, dan moet het zelve vooraf, in ruimte, uitgezet worden, om aan de warmtestof gelegenheid te geven, daarin, te kunnen dringen, en het ligchaam vatbaar voor ontfleking te maken. Is het, dat zich, in eenig brandbaar ligchaam, reeds eenige voelbare warmte bevindt, dan volgt de ontfleking veel spoediger. Men kan, onder andere voorbeelden, daar van de proef nemen, met twee uitgesnotten kaarsen, waar van de eene koud en de andere een nog warm uitgesnotten lemmer heeft: zy zullen beide, aan eenen vlammennden zwavelstok gehouden, voorzeker niet gelyktydig ontfloken worden. Diensvolgens, hoe veerkrachtiger en warmer een ligchaam is, hoe gemakkelyker het zelve, om dat de uitzetting gezwinder volbragt wordt, ontfloken kan worden, en vatbaar is voor verbranding. Van daar, dat kaars-smeer, dat vloeibare olie zelfs, niet branden kan, vóór dat dezen eene verhoogde temperatuur hebben verkregen. Van daar, dat eiken of ander vast hout, op het vuur geworpen,

zoo spoedig niet kan branden, als spaanders, ryfen of takkewoſſchen, om dat, door de vaſtheid en digtheid van zwaar hout, de veerkracht minder werkzaam kan zyn; behalven dat 'er eenige tyd wordt vereiſcht, om voelbare warmte in een eenig brandbaar ligchaam te doen overgaan, alêer men het zelve kan ontfleken: en om dit met eene uitnemende proef nader te bewyzen, ſtryke men ſlechts langzaam, doch in eene voortgaande reeks, met een gloeiend lemmet van een mes, om het even, of dit met den rug, of de ſcherpe zyde geſchiedt, over een uitgeſpannen ſtrook fyn papiſpapier, en men zal geene verandering beſpeuren; terwyl het papier, één oogenblik met het mes op het zelve ſtilſtaande, bruinkleurig brandt.

Daarenboven is het eene bekende zaak, by elk, die deswegens opmerkzaam is geweest, dat, hoe droog ook een zwaar ſtuk hout is, en aan het brandende vuur gebragt wordt, hetzelve terſtond niet brandt: het moet vooraf eene voelbare warmte verkregen hebben; vervolgens vordert deze warmwording tot gloeiing, en eindelyk ontvlamt het. Zie daar drie trappen van warmte, de eerſte is die van voelbaarheid, de tweede die van eene gloeiende kool, zonder vlam, de derde die van vlam zelve. Elk dezer trappen heeft eenen overgang des tyds, hoe kortſtondig ook, noodig, om de temperatuur in de te verbrandene voorwerpen te verheffen. Naderen deze, door eene ſnelle uitzetting, den luchtvormigen ſtaat, of zyn zy, gelyk de brandbare luchtſtooren, reeds luchtvormig, dan volgen de gemelde trappen elkanderen ſpoediger op, en daarom brandt Riet, Stroo, Papier euz. gemakkelyk. De warmte wordt, in een zwavelſtok, door de zeer brandbare zwavel ongenblikkelyk gebragt; houdt men dien zwavelſtok regtſtandig, met de vlam naar beneden, dan wordt de temperatuur in elk na by de vlam zynde gedeelte van het ſtokje, door de opklimmende vlam verhoogd, en het verbrandt met drift: houdt men den zwavelſtok horiſontaal, dan wordt de vlam minder bevig, en keert men den zwavelſtok om, zoo dat de vlam boven denzelven opgaat, dan gaat de vlam van zelve uit, om dat de voelbare warmte in het overige van het hout ontbreekt. En is het, dat een zeer brandbaar voorwerp, by voorb. verhoogde wyngêest, aan een niet zeer brandbaar vaſt ligchaam ingelyfd is, dan verbrandt eerſt het meest brandbare, mits de vlam de temperatuur, in dat moest brandbare, van tyd tot tyd, kan verhoogen. Het is uit dien hoofde, dat een Gochelaar, een zakdoek in wyngêest geſtoken hebbende, denzelven in den brand ſteekt, en dat de zakdoek, na dat de wyngêest verbrand is, ongeſchonden bewaard blyft.

Wordt het, uit al dit bygebragte, dus bewezen, dat 'er in de lichamen eene verhoogde warmtemaat moet plaats hebben, voor dat zy kunnen branden of verbranden, dan is 'er ook tyd noodig, om eene warmtemaat te weeg te brengen, waar-

waarin de straks gemelde drie trappen elkanderen kunnen opvolgen. Wanneer eenig brandbaar voorwerp, dat men aan verbranding wil blootstellen, en niet geheel droog is, wordt gebezigd, by voorbeeld groen Hout, dan moet nog vooraf het vocht, dat dit Hout bevat, luchtvormig worden, vóór dat het verbranden kan, of de vochten zelve, het welk onder zekere omstandigheden, te breedvoerig hier te melden, mogelyk is; moeten verbranden en gedecomposeerd worden.

'Uit alle deze opgegevene waarheden, meen ik regt te hebben, om veilig te mogen besluiten, dat 'er eene verhoogde temperatuur in brandbare lichamen moet plaats hebben, zullen zy branden; en dat de kortheid des tyds, waarin een gloeiend yzer, op een brandbaar deel der huid, in de verrijtingen van R. en L. gehouden wordt, niet toelaat, dat hetzelfde branden kan. Immers in de proeven van R. en L. wordt het gloeiend yzer, van oogenblik tot oogenblik, langs de Huid gestreken, en op eene andere plaats overgebracht, waar door, de verhooging van warmte, wordt verhinderd, om by opvolging tot eene dadelijke branding of verbranding te kunnen overgaan. En hier by moet men wel degelyk in aanmerking nemen, dat het een groot onderscheid maakt, of men gloeiend yzer strykt, over ontbloote ledematen, dan of men die ledematen strykt over een gloeiend yzer; want, in het laatste geval, zal men zich branden, het welk men in het eerste geval niet doen kan, om dat de huid, in elk voortgaand oogenblik, geen genoegzame warmte aanneemt.

(Het vervolg in onze eerstkomende.)

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

### AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Historia extractionis Cataractae*, quam &c. pro gradu doctoratus Medicinae examini submitit Siccus Ens, Frisius, d. 6 Decembr. 1803, Pranequeræ; d. i. Akademische Verhandeling behelzende een *geschiedkundig verslag en beoordeeling van de genezing der Blindheid door het uitsnemen der Katarakt, of Staar*. 311 bladz. gr. 8°.

(Vervolg en slot van bladz. 77.)

Wy gaan dan nu tot de Tweede en niet min gewigtige Afdeeling van dit werk over, bevattende de *Beoordeeling* (Epicrisis) van de verhandelde Konstoefening en hare zoo veelvuldige verscheldenheid en manieren. Dat de Schryver, in dit meest gewigtig deel, niet oppervlakkig te werk gaat, kan, en de bovenaangegevene uitgestrektheid van deze Afdeeling

ling aanwyzén, en de verdeeling dezer *Epicrisis* in vyf Hoofdstukken, waar van het *eerste* handelt over de *Voorbereiding* van den zieken, bl. 247—251; het *tweede* over de *Plaatfing* van denzelven en van den Heelmeester, bl. 251—260; het *derde* over het *Bestuur van den beweeglyken Oogbol*, bl. 261—270; het *vierte* over de *Konstbewerking* zelve en de *verscheidene Konstuigen*, bl. 271—307; en het *vyfde* over de *Behandeling en het Ligchaamsbestuur* na de bewerking, bl. 308—311. Uit welke onderscheidene Hoofdstukken wy nu nog het voorname kortlyk moeten bybrengen.

I. De *Voorbereidingen* door Geneesmiddelen, indien de Lyder anders gezond is, worden met reden afgekeurd, terwyl doch een eenigzins sober diët, in veelheid en hoedanigheid, veeltyds haar nut hebbe.

II. De *Plaatfing*, na de opgave van DAVIEL, SIGWART, BELL, RICHTER en SHARP, overwogen hebbende, stelt hy hier in ten voorbeelde de manier van den Hoogleeraar MULDER, zyn Leermester, in dezer voege: „*sæpius adful, quando æsumatissimus præceptor Cataractæ operationem felicissimo, successu instituebat, Aegro lumini ita obverso, ut hoc oculum linea recta intrare posset*” — dus namelyk vond hy het vermyden der belediging van de Iris zekerder, dan of men het licht, volgens anderen, schuins late invallen. De Operateur zal zich dan plaatfen, volgens RICHTER, tegen over den Lyder, op een hooger steel, zoo dat 's Lyders hoofd de hoogte hebbe van 's Heelmeesters borst. Hy zal zorgen om zyn opereerende hand eenigen steun te geven, waar toe de Heer MULDER „*uti plerumque solet vulgari sede juxta ægrum, posito, et præterea; ut manus firmior sit, eam sustentare, digitam annularem et minimum imponendo genæ ægri:*” welke handgreep, door weinigen, ook niet door RICHTER, aanbevoien, de Schryver van veel nut acht te zyn, met verworping der maniere van hùn, die met een losfen of niet ondersteunden arm de bewerking verrigten. Tot het wel open houden van het oog, acht hy best, dat het bovenst lid door den achterstaanden helper opgehouden worde, met deszelfs wys- en midden-vinger, en wel van de linker hand voor het regter oog, en anders om voor het linker, als waar door die vingers den Operateur het minst in den weg zullen zyn. Kan men echter dus, om geweldige toeknypingen van het oog, niet slagen, dan wordt de Opligter, of Speculum Oculi, van Dr. JERICHO, hier ook nevens anderen afgebeeld, aanbevoien. Het onderst lid wordt gevoeglykst door den Operateur neergehouden, of anders door de stompe haak van CASAAMATA, hier mede afgebeeld.

III. Om de *beweeglykheid van den Oogbol* te bedwingen, worden de daar toe voorgestelde en vernuftiglyk vermenigvuldigde, werktuigen, voornaamlyk van LE CAT, BELL, PEL-

LIER

**HEER, BERENGER, POHET, PAMARD, CASAAMATA, RUMPELT, DEMOURS**, aangegeven, vergeleken en overwogen, waar van de uitslag is; dat vele derzelver geacht worden door drukking op den Oogbol nadeel te kunnen doen, gelyk andere door prikkeling; zoo dat, wanneer soms de beweeglykheid van het Oog bedwongen moet worden, eene wellingerigte zachte tegenhouding van den Oogbol, alleen door de vingere, den Schryver, mei reden, verkieslykst schynt, daar ook zulk eene bevestiging beter dan door werktuigen, gematigd kan worden, gelyk hy dit van den Hr. **MULDER** meermalen gezien heeft; terwijl hy ook gezien heeft, dat die Oogbewegingen doorgaans weinig te vreezen zyn, indien slechts de Operateur, zich niet overhaast, maar, gelyk de Heer **MULDER** gewoon was, het tydskip waarop het oog eenigzins in ruste komt afwachtende, dan dadelijk de punt van zyn mesje in het hoornvlies inbrengt, door welken steek niet alleen de beweging straks ophoudt, maar ook de Oogbol door het mesje zelf verder bevestigd kan worden, zonder anderen steun, noch van vingers noch van werktuigen, te behoeven. Eene daadzaak, welke wy zelve, meer dan eens, in soortgelyke Operaties bevestigd gezien hebben. Eenige noodige herinneringen worden hier nog bygevoegd voor min gewone voorvallen, met welgepaste waarschuwing tegen te groote drukking op den Oogbol, om kwetsing van den Iris en uitpersing der vochten voor te komen. Heeft 'er echter eene onophoudlyke en hevige beweging plaats, dan pryst hy den zoogenaamden Vingerhoed aan van **DE MURS**, door den Heer **MULDER** met een klein spitsje voorzien, en hier afgebeeld, met welk het regter zoo wel als het linker Oog zekerst bevestigd kunne worden.

- Het Oog dat niet bewerkt wordt moet toegedeekt zyn, onder de operatie op het ander.

- IV. De *Konstbewerking zelve en de Konsttuigen* maken hier natuurlyk het grootste hoofdstuk uit, het welk dan in vier onderdeelen wordt afgehandeld, bl. (271—307).

1. *De snede in het Hoornvlies of Cornea*. Hier wordt reden gegeven, waarom de snede niet, volgens de **WENZEL**, schuins, van buiten en boven naar binnen en onder, noch van onder naar boven, volgens **BELL**, maar zoo gedaan moet worden, dat *de beneden helft der Cornea, door eene nette, zuivere half ronde snede, naar beneden genoegzaam worde geopend*, om de Staar gemaklyk door te laten, zonder doch het Watervocht te vroeg of te veel te doen uitloopen, of den Iris te kwetsen, met het redelyk vooruitzigt op een goede heeling en een gunstig lidteeken. De door **BUTTER** voorgestelde manier, om in de zoogenaamde achterkamer van den Oogbol de snede te doen, in plaate van in het Hoornvlies, om dus de Staar niet door de opening der Iris, soms met moeite te doen doorgaan, wordt met duchtige redenen afgekeurd,

keurd, en worden voorts de regels opgegeven, om de halfmaans wyze snede in de Cornea wel, en, in meer of min bolle Oogen, groot genoeg te doen ter doorlating van de Staar, zonder tot de verwydering, door de scharen van DAVIEL of RICHTER, nader toevlugt te nemen, en zonder ook de snede der Cornea grooter dan een halfronde, gelyk sommigen wilden, te doen, alzoo zy niet verder uitgestrekt moet zyn dan de Diameter van het midden der pupil, om dat dus haar Diameter indedaad weer kleiner zou worden, en ook de uitzakking der binnenste deelen meer te vreezen zyn.

Deze snede nu wordt beter door een enkel *Werktuig* verrigt, dan door meer dan een, en zoo worden de schatten en de verdere toefstel van DAVIEL en SIGWAERT met goede redenen afgekeurd.

Dit enkel *Werktuig* nu zal het *Mes* of *Staarmesje* zyn, waar van hy, onder alle de andere, aan dat van RICHTER de voorkeuze geeft, het welk dan natuurkeurig wordt beschreven, afgebeeld en in alle zyne byzondere nuttigheden verhandeld, (bl. 282--286 et Tab. IV. fig. 11.) welke by den schryver nagezien moeten worden; ten bewyze dat dit mesje, welks lemmer byna twee duimen lang, van de breedte des halven Diameters van het Hoornvlies zeer langzaam in een scherpe dunne twee snydende punt uitlopende, rondachtig van snede, stomp doch dun van rug, op de beide vlakten een weinig bol, doch regt en niet scheppend is, zeer geschikt schynt om, in een kundige hand, te voldoen aan alle de opgegevene vereischten der snede in het Hoornvlies; gelyk dan ook de Hr. MULDER van dit mesje by voorkeur zich schynt bediend te hebben.

De wyze van gebruik van dit mesje hier bygevoegd hebbende, laat de Schryver voorts zyne beoordeeling, en de redenen van een minder aanprysbaar gebruik, volgen van de byzondere en meer of min van dat van RICHTER afwykende mesjes en insnydingen, zoo als die van LA FAIJE, POIJET, SHARP, WARNER, BERENGER, TEN HAAF, GRANDJEAN ZACH. VOGEL, LABSTEIN, POPÉ, CONTI, JANIN, HELLMANN, DURAND, MURINNA, SIEGERIST, PELLIER, DE WENZEL, GLEIZE, JUNG, BARTH, BEER en ARNEMANN, welke alle in hare byzonderheden kort doch oordeelkundig worden gewaardeerd en door de duidlyke afteekeningen opgehelderd.

De meer samengestelde Instrumenten, tot deze insnyding, uligedagt of voortgebragt door PALLUCCI, GUERIN, ECKHOLT. DUMONT, en vooral die van VAN WY [gevolgd na GRAM] worden, zoo niet geheel afgekeurd, (mogelyk dat van GUERIN uitgezonderd) altans achter de eenvoudige snede met enkel het mesje gezet, terwyl hy, met reden, aanmerkt, dat een bekwaam Operateur, met een vaste hand begaafd, vooral geene zulke werktuigen, waar in het mesje door een veer uitspringt, zal verkiezen, als zynde meer onzeker en zekerlyk



lyk niet zoo wel te befluren naar der zaken gelegenheid, daar ook verder allen, die het kundig befluur van hun hand in dezen niet betrouwen, beter zullen doen deze konstbewerking niet te ondernemen (bl. 296).

2. *Van de doorboring van het Katarakt-beursje*, ontleent de Schryver best, dat dezelve, (indien de Katarakt niet van zelve uitvalt, na de Hoornvlies-snede) gedaan worde, liever dan alleen door drukking ligt aanleiding te geven, dat met de Katarakt ook het glasvocht nitvloeijs; en wel, dat dit bevattend vlies (Capsule) niet slechts ingeprikt, maar ter legeren geöpend of voorzigtig verscheurd worde: waar toe hy dan, niet het steken met de punt van het eerste mesje, of van een naald, noch het gebruiken der instrumentjes van DAVIEL en TENON, maar bovenal het gebruik aanraadt van het uitschuifbaar lanceetje (Cystitome) van LA FAÏE, mits het mes-schedertje niet gebogen, maar regt en dun zy, om reden door hem aangewezen, en door de ondervinding van den Hr. MULDER bevestigd, zonder dat hier spateltjes, veel min tangetjes by te pas komen (bl. 398—303).

3. *Tot het doen uitkomen der Katarakt*, indien zy niet van zelve voor den dag kome, wil hy opgemerkt hebben, dat het onderst deel der Katarakt natuurlijk eerst doorschiet, en dat men dus, wanneer zy niet uitkwame, haar in die rigting behoort uit te helpen; waartoe hy het lepeltje van DAVIEL, beter dan eenig ander werktuig, geschikt oordeelt, met de voorzorg, om hier niet te haastig te zyn, daar de pupil gemaklykst zal toegeven en minst lyden, wanneer de Katarakt langzaam doorga (bl. 503—305).

4. *Van het uithalen der Katarakt tevens met haar beursje*, laatstlyk door den Wener Dr. BEER aanbevolen, wordt hier niet gunstig geoordeeld, en de redenen daar van bygebragt, zoo dat de vooraangaande opening van het beursje by herhaling aanbevolen worde. (bl. 305—307.)

V. *Van de bezorging na de Operatie*, handelt het laatste hoofdstuk, bl. 308—311. Het geöpereerde Oog met een compres, in Rosenwater met een weinig Brandewyn, of met een deel sap van Rad. Læucae gemengd, nat gemaakt, te dekken, en met een matig suttend, ook aldus bevochtigd, windfel te steunen, wordt verkozen, boven het toedekken met een pleister, katoen, wasch of gyps, en voorts wordt het een tyd lang bedekt houden van het oog en verblyf in het donker aanbevolen, anders dan CONTI getragt heeft in te voeren, terwijl de verdere behandeling, wanneer 'er geene toevallen komen, geene inwendige geneesmiddelen vordert.

Het gebruik en de waardy van dit werk wordt grootlyks vermeerderd door de bygevoegde, in ons begin gemelde, afbeeldingen van alle de beschrevene en verhandelde Werktuigen, zoo als dezelve door de Uitvinders zyn voorgesteld, aanprezen en niet zelden meer verpustig dan nuttiglyk vermenigvuld.

guldigd, daar het *simplex sigillum vert* ook in dezen toefiel wel degelyk zyne toepassing vindt. terwyl het ons verder voorkomt, dat de juistheid en duidlykheid der teekening den kundigen en bedrevenen b. schouwer genoegzaam in staat stelt ter beoordeeling en keuze, niet veel minder dan of hy den talryken voorraad der Instrumenten zelve voor zich had.

En zoo is ons verslag van dit Akademisch proeffstuk verder uitgelopen dan wy gedacht hadden, daar de uitgebreidheid der stoffe en het aanbelang der vele byzonderheden ons onder het lezen te zeer bezig hield, om korter te hebben kunnen zyn. Dit moge dan ook onze verschooning zyn voor deze al te lang verschovene recensie, zoo lang voorwaar, dat wy ons waarlyk verwonderd hebben, dat wy, in volle drie jaren verloops na de uitgave van dit oorspronglyk Vaderlandsch product, in deze aankondiging door geen ander onzer Tydschriften zyn voorgekomen. Voorts moet de breedvoerigheid onzer recensie getuigen van onze waatdeering en aanbeveling van dit Werk over zyn geheel, zoo wegens duldlykheid, als goede orde en volledigheid der afgehandelde zake. Op de taal willen we nu geene aanmerkingen maken; — zy laat zich wel verstaan, ja mooglyk by velen beter, dan of zy minder naar de Moedertaal en meer naar het Roomsche taaleigen zuiverer gevormd ware. Evenwel wenschten wy wel, in vele onzer Akademische, ook Geneeskundige, schriften, de voorbeelden van eigenaardig Latyn, na den ouden Heelkundigen CELSUS en de latere B. S. ALBINUS, J. ZACH. PLATNER, H. D. GAUBIUS en weinige anderen; doorgaans wat meer gevolgd te zien.

Voorts dunkt het ons, dat by Verhandelungen, als die van onzen Schryver, welke bepaaldelyk over een byzonder stuk of bytak der Geneeskunst loopen, en doch voor eene proeve dienen zullen van eigenlyke Geneeskundige Wetenschap, de Candidaten wel zouden doen, van ook door bygevoegde Theesen hunne algemeenere bedrevenheid in de voornaamste deelen dier wetenschap genoegzaam aan den dag te leggen.

# PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 2 Febr. 1807, in Amsterdam.

## BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt. . . . .	100½ 101½	Kelzer 4½ prCt. . . . .	43 ½
Idto 4 prCt. . . . .	99 ½	Idto 4 prCt. . . . .	47 ½
Idto geconsolid. by Stap-		Spanje 5 prCt. . . . .	89½ 97
horst 4½ prCt. . . . .	66 ½ 66½	Idto 4½ losb. van 1807	90½ 97
Andeelen by Hope & Comp.		Engeland. Annuititeiten 3	
enz. . . . .	107½ 108½	prCt. . . . .	61½
Rusland 5 prCt. . . . .	86½ 87½	Fransche Rep. Geconsolid.	
Zweden 5 prCt. . . . .	96 ½	renten . . . . .	69½ 8
Denemarken, Toll. 4 prCt.	92 ½ 97½	Idto Certif. by K. & H.	
Idto Leen en Wisselb. 4 prCt.	97 ½	Wisselcours . . . . .	
Idto Kron 4 prCt. . . . .	96½ 97½	Op Londen. . . . .	34 ½ 8 ½
Kelzer 5 prCt. . . . .	53½ 54½	— Parys. . . . .	52½ 2½

BIN-

## BINNENLANDSCHE.

## Batavische Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	43½ 44
ditto a 2½ prCt.	38 4½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	50½ 51
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	44 4½
ditto 1801, a 3½ prCt.	50½ 51
ditto Domeinen. 4 prCt.	71½ 72
ditto Vrywillig a 5 pCt.	70½ 71

## Restrictien Loob. na den Vrede.

Holland.	59
Obligatien en Receptisten a 2½ prCt.	34 35
Dito vrywillig a 4 prCt.	68½ 69
Zeeland.	
Obligatien a 2½ prCt.	34½ 35
Vriesland.	
Obligatien a 2 prCt.	32 33
Agio van de Bank.	3½

STERRE- EN WEERKUNDIGE  
WAARNEMINGEN.EENIGE BYZONDERHEDEN NOFENS VERSCHIEDENE ONGEMEEN  
ZACHT WINTERS,

(Uit het Hoogduitsch.)

Het buitengewoon zagt weder, 't welk, tot op ruim de helft van January des tegenwoordigen Winters, even merkwaardig, met opzigt tot het physische heeft doen zyn, als door deszelfs gebeurtenissen ten aanzien van het Historische, geeft aanleiding om de Kronyk- en Geschiedschryvers nateflaan, by welken men mede van dergelyke schoone en warme Winters, in de jaren 1182, 1289, 1328, 1343, 1420, 1427, 1439, 1471, 1505, 1514, 1520, 1524, 1529, 1538, 1573, 1585, 1587, 1591, 1604, 1609, 1613, 1617, 1625, 1642, 1659, 1662, 1722, 1748, gemeld vindt. Van alle deze Winters echter onderscheidden zich de volgende wel voornamelyk, in Duitschland, (en dus ook waarschyntlyk in de aangrenzende landen, gelyk ook hier).

In het jaar 1289. was het zoo warm, dat de Juffers op Kerstyd, en Driekoningdag, kransjes van violen, koor- en andere bloemen droegen. De Winter van 1420 was zoo warm, dat in Maart de Boomen, en in April de Wyngaarden bloeiden, dat 'er in die maand reeds rype Kersfen en in Mey nagenoeg rype Moerbeijen waren. In het jaar 1524 bloeiden, tegen Kerstyd, Violietjes en andere bloemen. 1538 was de warmte, den geheelen Winter door, ongemeen groot, en deed reeds in December alle bloemen uitbotten. In 1572 liepelt, in January de Boomen uit, en broeiden in February de Vogels. In 1607 stonden, in die zelfde maand, de fraaiste Bloemen in bloei. 1609 echter reeds in November de Kersfen-boomen. 1617 zongen in January de Leeuwerken en Lysters.

Zoo

Zoo ook in 1659. De Winter van 1712 was insgelyks zoo warm, zelfs in de Noordelyke streken, dat men in January geene Kagchels meer stookte en in February de Boomen bloeiden.

**WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,  
BUITEN HAARLEM.**

1807. Jan.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- OMSTELD- HEID.
28	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 5\frac{1}{2} \\ 30. 5 \\ 30. 4\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 34\frac{1}{2} \\ 43 \\ 41\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. \\ N. W. \\ — \end{array} \right.$	voormidd. bewolkt; verder betrokken.
29	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 3 \\ 30. 2\frac{1}{2} \\ 30. 2\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 41 \\ 45 \\ 41\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. \\ N. W. \\ — \end{array} \right.$	betrokken; dampig; tusſchen beiden wat ſtofregen,
30	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 1\frac{1}{2} \\ 30. 0\frac{1}{2} \\ 29. \frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 38 \\ 41\frac{1}{2} \\ 39 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} W. Z. N. \\ W. Z. W. \\ Z. Z. W. \end{array} \right.$	betrokken.
31	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 8 \\ 29. 6\frac{1}{2} \\ 29. 5\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 39 \\ 41\frac{1}{2} \\ 37 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. Z. W. \\ Z. W. \\ W. Z. W. \end{array} \right.$	meest betrokken; tusſchen beide regu; 's avonds bewolkt.
Febr. 1	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 5\frac{1}{2} \\ 29. 6 \\ 29. 7 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 36 \\ 40 \\ 29 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z \\ N. W. \\ N. t. W. \end{array} \right.$	voormidd. omtrent betrokken; 's namidd. wat buijg; 's avonds bewolkt.
2	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 7 \\ 29. 5 \\ 29. 2 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 29 \\ 36 \\ 32\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. \\ Z. O. t. Z. \\ Z. O. \end{array} \right.$	bewolkt; 's avonds zeer windrig; 's nagts sneeuw.
3	$\left\{ \begin{array}{l} 28. 9\frac{1}{2} \\ 29. 0 \\ 29. 1\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 33 \\ 38 \\ 33\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. O. \\ W. N. W. \\ — \end{array} \right.$	betrokken; wat buijg.

**GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.**

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 197; en te *Haarlem*. 17, onder welke laastſten 11 beneden de 12 Jaren.

Te *Oosterhout*, by Breda, is dezer dagen in den buitengewonen ouderdom van 106 jaren overleden, eene *N. Boenders*, die aldaar voorheen de Heelkunde met lof uitoefende. Hy genoot, tot het laastſte zyns levens, eene doorgaande gezondheid, onder het volkomen gebruik van zyne Zintuigen; en laat verſcheidene kinderen en kleinkinderen achter.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

Nº. 7. *Vrydag den 13 February.*

---

B E R I C H T E N .

I N L A N D S C H E .

**L**EYDEN. By een Koninglyk besluit, ten voordeele van deze ongelukkige Stad, is, onder anderen, ook het volgende ten behoeve van onze Akademie bepaald:

1. De Akademie en andere openbare Stichtingen, welke beschadigd zyn geworden, zullen voor rekening van den Lande, door verzorging van den Minister van Binnenlandsche Zaken, worden gerepareerd.

2. De Universiteit van Leyden zal den naam van *Koninglyke Universteit van Holland* aannemen.

De noodige maatregelen zullen genomen worden, om haar den meesten luister en den grootsten roem by te zetten.

De Minister van Binnenlandsche Zaken zal ons een gedetailleerd Rapport, tot bereiking van dit oogmerk strekkende, aanbieden. In dit Rapport zal hy de op rigting van een *Profesoraat van Politische Huishoudkunde en van Statistiek* bevatten.

HAARLEM. Zyne Majesteit, de Koning, heeft, dezer dagen, onder meer andere heilzame schikkingen en ver-  
L. D E K L. G of

ordeningen, ook deze en geene aanstellingen gedaan en besluiten genomen, opzigteijk en ter bevordering van de Wetenschappen en Kunsten, in ons Vaderland.

Dus heeft het Hoogstdezelve behaagt, by onderscheidene besluiten, tot Directeur-Generaal van het publiek onderwijs te benoemen den Ridder en Kamerheer MEERMAN, van *Dalem*, nevens eene afzonderlyke Commissie, om onder diens Voorzitterschap werkzaam te zyn aan de formatie der Openbare en Koninkl. Scholen, zoo wel als tot aanmoediging van de Wetenschappen en der Geleerden, bestaande in de Heeren Ridder van KINGSBERGEN, Maarschalk van Holland; CALKOEN, Staatsraad; VAN LEYDEN VAN WESTBARENDRECHT, Lid van het Wetgevend Ligchaam; PENSIONER, gewezen Staatslid der Provincie *Utrecht*, en J. F. BOERS, Oud-Pensionaris van *Leyden* (\*); als mede den gewezen Secretaris van Staat, thans Staatsraad, HULTMAN, tot Directeur-Generaal der Schoone Kunsten, voor wiens laatste's post, de reeds, door zyne Majesteit, gearresteerde Instructie aldus luidt:

22 January 1807.

No. 66.

LODEWYK NAPOLEON, *door de Gratie*  
*Gods en de Constitutie des Koninkryks,*  
KONING VAN HOLLAND.

Wy hebben gedecreteerd en decreteren:

Art. 1.

Er zal een Directeur-Generaal der schoone Kunsten zyn.

Art. 2.

Hy zal met het bewind, het oppertoezicht en het onderhoud van het Koninklyk Museum, en der Museums en Kabinetten, welke zich in de Departementen bevinden, belast zyn.

Art. 3.

Hy zal insgelyks belast zyn, met het bestier der jaarlyksche Uitgaven, welke dienen moeten tot onderhoud der verzamelde Stukken; misgaders tot de verzorging der Museums en Kabinetten, en voor de aanmoedigingen, welke de Kunsten noodig hebben.

De Uitgaven zullen in de begrooting van het Ministerie van Binnenlandsche zaken begrepen zyn.

Art. 4.

Hy zal de noodige nasporingen doen, om de beste Meesters in

(\*) Sedert vernemen wy, dat deze Heer voor die benoeming, by eeno Missive aan den Directeur-Generaal, beleefdeijk bedankt heeft.

in alle vakken, welke zich in het Koningryk bevinden, en in heizelve geboren zyn, te ontdekken.

Hy zal Ons de middelen voordragen om hen herwaarts te lokken, wanneer dezelve ergens elders woonachtig zyn.

Art. 5.

Hy zal Ons jaarlyks een verilag voorleppen van alles wat onder zyne directie gedaan is, en van het gene nog te doen overig is.

Art. 6.

Hy zal onder zyn opzigt doen uitgeven een Journaal van schoone Kunsten, het welk maandelijks zal uitkomen.

Art. 7.

Hy zal Voorzitter zyn van de Akademie der schoone Kunsten, welke opgericht zal worden, ten gevolge van eene Voordragt, die hy Ons in den loop van oit jaar zal aanbieden, en in welke Akademie geene andere dan Kunstenaars, welke waardig zyn met anderen van naburige Landen, naar den prys te dingen, zullen worden aangenomen.

Art. 8.

Jaarlyks zullen er onderwerpen aan de beste nationale Schilders worden opgegeven; heizelfde onderwerp zal aan onderscheidene derzelve nationale Schilders worden opgegeven.

Het beste stuk zal den prys ontvangen, de overige blyven den eigendom van derzelve Makers.

Art. 9.

Ten einde den staat der Kunsten in het Ryk te kennen, zal 'er in de maand Augustus des aanstaanden jaars door de Akademie een prys van f 3000 worden toegewezen voor het beste Stuk van Vaderlandsche Geschiedenis; een van gelyke waarde voor het beste Beeldhouw-stuk; een prys van f 2000 voor het beste Klassiek-stuk, (Tableau de Genre,) een van dezelfde waarde voor het beste Landschap, of voor het beste stuk met Dieren, en eindelijk een voor het beste Graveerwerk.

Byaldien geene der Stukken den prys behaalt, zal de uitspraak naar denzelyen tot het volgende jaar uitgesteld worden, maar intusschen zullen de Werken in het geheim by de Akademie bewaard worden, om daar naar den voortgang der Kunsten te beoordeelen.

Art. 10.

Alle twee jaren zal men aan den genen, die het beste Akademie-beeld levert, eenen prys van Schilderkunst, eenen van Beeldhouwkunst, eenen van Bouwkunst, en eincelyk eenen van Graveerkunst uitdeelen, ten gevolge van een Reglement, het welk ons door den Directeur-Generaal der schoone Kunsten zal voorgedragen worden.

Art. 11.

Deze vier Pryzen zullen in de maand Augustus door den

Directeur-Generaal, en volgens de manier, die hieromtrent zal worden bekend gemaakt, worden uitgedeeld aan jonge Lieden, welke adspireren om als Kwekelingen by de Akademie aangenomen en onderhouden te worden.

Art. 12.

Te Parys en te Rome zullen acht Kwekelingen onderhouden worden. In elk dezer Steden moeten zy twee jaren doorbrengen.

Die gene, welke den Prys behalen, zullen in het vervolg naar Rome en Parys gezonden, en twee jaren in ieder der Steden onderhouden worden, zoo dezelve voldoen aan de Voorwaarden, welke hen zullen worden opgelegd.

Voor dit jaar zullen 'er terstond vier der Kwekelingen gekozen worden, onder de meest belovende jonge Lieden; de vier overige zullen die geneen zyn, welke de Pryzen der Akademie zullen behalen.

De Directeur-Generaal zal ons hieromtrent een voorstel doen.

Art. 13.

Op den 1 Augustus zullen de Pryzen door de Akademie toegewezen worden, overeenkomstig den voet, welke by het Reglement zal worden bepaald.

Indien niemand den Prys behaalt, zullen de Pryzen tot het volgend jaar verschoven worden.

Indien het getal van acht Kwekelingen in een jaar niet mogt kunnen worden voltallig gemaakt, zal dezelfde mededinging het volgend jaar plaats hebben, ten einde het getal van acht in den loop van dat jaar te vervullen.

De gemelde Kwekelingen zullen nu ten getale van acht voor Parys of Rome worden voltallig gemaakt, maar in het vervolg zullen dezelve alle twee jaren niet dan voor de helft vervangen worden, ten einde ieder hunner vier volle jaren afwezend blyven.

Art. 14.

By de redactie van het Journaal der schoone Kunsten zal voornamelyk worden in het oog gehouden, dat daar door alle de Schilder-stukken der oude Hollandse School bekend worden, in welke Landen dezelve zich bevinden, voorts dat de namen der Schilders worden opgegeven, en de verdiensten van ieder Werk gekend worde. — Men zal zich daarby wyders toeleggen om de meest beroemde Schilders der Oudheid, die van onzen tyd en die gene, welke tot luister der Vlaamsche School getrekt hebben, bekend te maken.

Hetzelve Journaal zal tevens berigten mededeelen, aangaande het gedrag en de vorderingen der Kwekelingen te Rome en te Parys.

Art. 15.

De Directeur-Generaal zal ons jaarlyks eene Voordragt doen,



doen, opzigtelyk het employ der Somme, die op de Begroo-  
ting voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken voor de  
schoone Kunsten zyn geconsenteerd.

Art. 16.

Hy zal eene verzameling der beste Pleister-beelden doen  
byeenbrengen.

Art. 17.

By de Schilder-Akademie zal worden opgericht een Teeken-  
school naar het Model, overeenkomstig het geen daaromrent  
by het Reglement zal worden bepaald.

Art. 18.

De Museums zullen elken Zaterdag *om niet* voor het Pu-  
blik open zyn, en dezelve zullen dagelyks en mede om niet  
voor de Kunstenaars open staan.

Art. 19.

Onverminderd de mededinging der Kwekelingen zal 'er alle  
twee jaren eene ten toonstelling van Werken van Nationale  
Kunstenaars plaats hebben. Dezelve zal voor elk open zyn,  
en in den loop der maand Augustus plaats hebben.

Art. 20.

'Er zal in 't Museum een Zaal voor de Werken door leven-  
de Schilders, overeenkomstig de Voorschriften vervaardigd,  
worden geopend, en daarenboven een Kabiner, waar men de  
bekroonde Stukken der Kwekelingen, waarop dezelve naar  
Parys of Romeen zullen gezonden zyn, zal bewaren.

Art. 21.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken en de Directeur-  
Generaal der schoone Kunsten, by ons Decreet van heden  
No. 58 benoemd, zyn ieder, voor zoo ver hun aangaat, met  
de uitvoering van dit Decreet belast.

Gegeven in ons Koninklyk Paleis in den Haag, den 22sten  
January 1807, en van onze Regering het eerste.

(Geteekend)

L O U I S.

(Onderstond)

wegens den Koning.

De Minister Secretaris van Staat.

(Geteekend)

W. F. R Ö E L L.

Zullende een afschrift van dit Decreet aan den Minister  
van Binnenlandsche Zaken en aan den Directeur-Generaal der  
schoone Kunsten worden gegeven; en wyders Extract dezes  
aan den Minister van Financiën en de Nationale Rekenkamer,  
tot informatie worden gezonden.

Conform aan het Origineel.

De Minister Secretaris van Staat.

## I E T S

over de, zich noemende, ONBRANDBARE MENSCHEN,  
 de Heeren ROGER en LYONNET, die zich als  
 zoodanig, in Amsterdam, Rotterdam  
 en elders hebben vertoond.

M E D E G E D E E L D D O O R

W. EN J. W. VAN BARNEVELD,

*Apothecars te Amsterdam.*

(*Vervolg en slot van bladz. 89.*)

Omtrent het Derde gedeelte dezer beschouwing, namenlyk de behendigheid en gewoonte, tevens ook de gezwindheid der proefnemingen van R. en L. kunnen wy zeer kort zyn. En wat zouden wy daar van meer zeggen, dan elk weet? Behendigheid windt den arbeid voor de heist uit. Kunst wordt door oefening verkregen. Gewoonte is de tweede Natuur. De kortstondigheid des tyds spaart ruimte, en hoe minder ruimte 'er is, in welk iemand een gegeven arbeid kan verrigten, hoe gemakkelijker hy werkt. De Heeren R. en L. weten van deze waarheden een gepast gebruik te maken, en begochelen gemakkelijk, op eene bedekte wyze, de oogen hunner aanschouwers, wier aandacht zy van het geen inderdaad bedrog is, weten afietrekken.

Wanneer wy nu onbevooroordeeld, al het aangevoerde toepassen op de kunstverrigtingen van de zoogenaamde onbrandbare Heeren R. en L.; dan dunkt my, dat wy al eene groote schrede genaderd zyn, om de verklaring, van het geen zy wezenlyk doen, te kunnen opmaken. Wy zeggen van het geen zy wezenlyk doen, en niet van het geen zy beloven, maar nalaten te doen. Indien het waar is, dat hunne bedryven op goede gronden verklaarbaar zyn, dan moet ook een ander mensch, van dezelfde natuur als zy, kunnen doen, wat zy doen. Wy moeten dus de onware van de ware proeven onderscheiden. Zuivre munt alleen kan den toetsteen verdragen. Wy vinden ons derhalven in de verpligting, om, daar wy hunne verrigtingen zullen beschouwen, het geen ons bedriegelyk voorgekomen is, tevens aantewyzen.

*Re-*

*Roger en Lyônet* houden hunne aangezichten; voeten en armen boven brandende kaarsen, boven vlammende olie enz. Elk die wil, en niet door bloohartigheid van de onderneming afschrikt wordt, kan dit nadoen. Men hebbe, met R. en L. slechts zorg te dragen, dat het brandbaar deel buiten het brandpunt van de vlam blyve. Dit punt alleen heeft eene geconcentreerde Hite, om te branden. Wordt dit punt der vlam door den doortogt, die in het vertrek is, naar de eene of andere zyde, uit zyn centrum bewogen, dan is de proef gemakkelijker, en zonder eenige bedenking te verrigten. Geloeft dit niet, dan hebbe men den voet slechts iets hooger of lager te houden, om het Brandpunt der vlam te vermyden; en men zal ondervinden, dat het volumen der vlam weinig hitte geeft, immers niet zoo veel, dat men zich zoude branden.

R. en L. treden met ontbloote voeten op gloeiend yzer. — Zy stryken het over naakte armen en beenen. — Over de tong enz. Zie daar een aantal van buitengewone verschynsels. Maar, wanneer wy de Natuur- en Scheikundige gronden, door ons aangehaald, inroepen, en met deze proeven vergelyken, houdt alle verbazing op. Het vocht, op den grond behendig geplengd, of door uitwaseming veroorzaakt, moet vooraf luchtvormig worden, en de temperatuur moet, in elk deeltje, waar over het gloeiend yzer gaat, verhoogt worden, zal het zelve branden; welk laatste in 't byzonder de korstondigheid des tyds niet toelaat; en dat zoodanig het geval is, bewyst het stryken van gloeiend yzer over de Tong: deze, altyd zeer vochtig zynde, door het speeksel, verkrygt nauwlyks eenige warmte, offchoon ook het vocht een hoorbaar gesis van zich geeft.

R. en L. staan, eenige minuten, op een gloeiende yzeren staaf. Met dit bedryf is een kunstgreep gepaard. Zy doen dit slechts schynbaar, en niet, gelyk zy voorgeven. Men staat; en draagt gemakkellyk zyn geheele ligchaam, op één Been. Wanneer men nu, zonder drukking, den anderen voet vooruit, over de staaf zet, en te gelyk het hol van den voet opligt; 't welk byna een half duim hoog kan geschieden; zal men de hitte van het gloeiend yzer gemakkellyk kunnen verdragen.

R. en L. bestryken de ontbloote Ledematen met Phosphorus — wy weten, dat deze, uitgestreken, slechts licht en geen voelbare warmte geeft; want de uitgestreken Phosphorus verzadigt zich als in een lichtende wasem, van tyd tot tyd, met de Zuurstof van de Dampkringslucht, tot Phosphorzuur — en laten vervolgens de kant van een gloeiende plaat daar over gaan: deze daad, hoe zeer het yzer alsdan reeds aanmerkelyk verkoeld is, verblind slechts de oogten van onkundigen en is van geene betekenis, even min

als het namen van phosphorus of deszelfs æther in den mond. Zy nemen het water, onder welke de Phosphorus tegen zuurwording bewaard wordt, en schroomen zelfs om dit doortestokken. Intusschen maken zy gebruik van den verschrakkelyken naam van Phosphorus! Wy mogen hier wel by schryven: *Mundus vult decipi!*

Van gelyken aard, is het voorgeven, dat zyliden zich zullen waschen met Sterkwater — met Salpeterzuur — met Koningswater — met overzuurd Zee-zoutzuur. Het laatste alleen wordt, door hun, over den arm gestreken; maar hoe schadelyk en verflikkend de damp van dit zuur ook voor de Longen zyn moge, bedriegt ons de schyn, ten aanzien van deszelfs bytend vermogen, op de Opperhuid, vooral wanneer het eenigzins verdund is, het welk men aan den Reuk niet kan bemerken. De overige Zuren heb ik hun zien aanbieden, door Scheikundigen, doch, in plaats van zich met deselven te bestryken. werpen zy die in het vuur, trekken de aandacht af, van het geen zy hadden beloofd. Zy maken eene verbazende, doch bedriegelyke, vertooning met de dampen dezer Zuren; houden hun aangezicht daar over, doch zy zorgen, dat zy, gedurende dien tyd, geen adem haalt. Men kan dit alles, zonder gevaar, nadoen.

R. en L. nemen een gloeiend yzer tusfchen de tanden, doch het is dan niet rood meer. Onze beenderen zyn vastcr, dan onze huid; de temperatuur wordt in dezelve zoo ras niet verhoogd, om te branden; zy bestryken het hoofdhaar, met den kant van de meergemelde platte schop, die echter bekoold is. Zy dalen met den schop langs de wangen nederwaards; cik, die dit ondernemen wil, zal bevinden, dat hy zich niet branden kan, mits dat hy 'er den slag van heeft, om het yzer, zonder eenigen stilstand, te doen voortgaan.

R. en L. schoppen gesmolten lood, met de hand, op, en brengen het in hunne mond. Zy steken den voet daarin, evenwel na dat zy het in een koperen bak geworpen hebben. Wy deden dit gemakkelÿk na; doch namen vertinsel, het welk minder hitte noodig heeft om te smelten, dan lood. Dit vertinsel gebruiken de zoogenaamde ontbrandbare Heeren ook, het welk ons proefmatig gebleken is, vermits wy iets van hun zoogenaamd lood zyn magtig geworden. 't Is eene bekende zaak, dat de diamantslypers, als zy de ruwe steentjes in looden botten cementeren, om die te slypen, het gesmolten lood, met hunne vingers, kneden. Wanneer men, in gesmolten metaal een ander nog ongesmolten metaal werpt, oesent de warmte op het ongesmolten, by voorkeur (affiniteit) zyn vermogen. Zoo ook geeft gesmolten lood, op den koperen bak, deszelfs warmte by voorkeur over, eer dat het den voet kan branden. De reden daar van, en dit weet elk Scheik- en Natuurkundige, steunt op de eigenschap, die verschillende lig-

ligchamen, in eene meerder of mindere mate, bezitten, om de warmtestof voortteiden. De metalen zyn de bekwaamste voortleiders der warmte. Men vergelyke, om dit verschil te beproeven, de voortgaande warmte, in een glazen en metalen staaf, beide aan het ééne einde in het vuur gestoken.

Eindelyk R. en L. *drinken een half glas kokende olie.* Hoe groot dit glas zoude moeten zyn, weten wy niet, maar zy nemen eigentlyk een halven lepel vol, op zyn meest. De olie, als zy die in den lepel nemen, kookt niet meer, en wordt tevens, door den kouden lepel, en gedurende, dat zy daar over praten, in denzelven, bekoeld; maar is echter, dit bekenne ik gaarne, zoo heet, dat wy het niet hebben durven wagen, deze proef na te doen. 't Is waar, zy slokken die olie, na dat dezelve, in den mond is gebragt, niet terstond door, en dit geeft tyd, om den slokdarin niet te verbranden. Daarenboven zyn 'er voorbeelden van menschen, die geen smaak hebben, in spys en drank, als dezelve niet zeer heet zyn. De gewoonte verwekte waarschynlyk deze behoefte. Wy hebben eene vrouw gekend, die Chocolaad, uit de tuit van eenen, op het vuur hangenden ketel, kokend beet, dronk, en dan smaakte die het lekkerst.

Deze gemelde bedryven zyn de voornaamste, die de Heeren *Roger* en *Lyonnet* verrigten; schoon zy, nu en dan, dezelve doen variëren; terwyl echter de zaak op hetzelfde uitkomt.

Toetsen wy nu dit alles, aan het geen wy van de natuurlijke uitskomsten, van verdamping of van luchtvormigwording der vloeistoffen, waar door de ligchamen, die met dezelve omkleed of vermengd zyn, bekoelen, gezegd hebben, — als mede aan de noodzakelykheid, die 'er is, om vooraf de temperatuur in de voorwerpen te verhoogen, vóór dat zy kunnen branden, en — voegen wy daarby, dat de behendigheid medewerkt, en de gewoonte de tweede natuur is, dan meenen wy, te mogen besluiten, dat het raadzelachtige der verschynfels, die R. en L. ons vertoonen, hoe vreemd en ongevoon ook, voor het gezigt, genoegzaam, is opgelost. En, indien de publieke opinie, die altyd overheelt, om het wonderbare te verheffen, daaromtrent nog anders denkt, en niet genoeg overtuigd is, verklaren wy, dat wy dit voor hun niet geschreven hebben, om dat wy geene andere bedoeling, met onze overwegingen, omtrent deze verschynfels gehad hebben, dan zoodanig eene, welke in staat zou zyn, om het schynbare van het wezenlyke te onderscheiden, en, daar door, het vooroordeel wegtencmen.

AMSTERDAM, den 25 January 1807.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

**AKADEMISCHE VERHANDELINGEN.** *Disertatio chemico-medica, sistens Alimentorum cum faecibus comparationem; quam pro gradu Medicinæ Doctoratus etc. (in Academia Harderovico-Batava) publico examini submittit REGNERUS OTTO HENRICUS VAN MANEN, Elburgo-Batavi, den 14 Juny 1804.* Dat is: Akademische Verhandeling, behelzende *eene vergelyking tusſchen de voedſels en drekſtoffen*, 82 bladz. 8°.

In de geheele geſchiedenis der Natuurkunde zal wel bezwaarlyk eene gebeurtenis voorhanden zyn, waar over men zich meer verwonderen moet, dan over de ſnelheid en belangrykheid der Scheikundige ontdekkingen, en den aanmerkelyken aſtand tusſchen het gehe wy ten dien opzichte thans zyn en vóór 25 jaren waren. Intuſſchen wanneer wy leſten op het gehe 'er voor deze wetenſchap nog te bewerken overig blyft, op alles wat tyd en vlyt nog niet hebben kunnen naſporen, zoo opent zich het vrolyk vooruitzigt, dat vroeg of laat ſteeds meer en meer de merkwaardigſte geheimen der Natuur zich zullen ontwikkelen.

In het byzonder ſchynt men dit te mogen verwachten van een voortgezet Scheikundig onderzoek van alle beſtanddeelen en uitwerpfelen des *dierelyken* ligchaams.

In dit gedeelte der wetenſchap zyn de vorderingen minder uitgebreid (wanneer men namelyk aſtrekt de *oxygenatie* van het bloed door de ademhaling, welke even goed kan geſteld worden tot den grondſlag der algemeene Scheikunde, als tot de beſchouwing van het dierenryk te behooren); doch de bearbeider van dit vak is ook, boven andere, blootgeſteld aan moeilijkheden van onderſcheiden aard: Hiertoe kan gebragt worden de groote hoeveelheid vaſte deelen en vloeïſtoffen, en derzelver verſchil in hoedanigheid en betrekkellyk getal van grondſtoffen, in evenredigheid met de voortreffelykheid der *dierelyke organiſatie*; verder de menigte der dierzooten zelve en húnne oneindige afwykingen van elkanderen; al het welk zoo vele oorzaken daarſtelt, waarom de vorderingen niet gelyk zyn aan den tyd, welke tot dit onderzoek vereiſcht wordt. Hier by komt het gevaar van ſteeds te leven onder *dierelyke* uitvloeïſelen; van blootgeſteld te kunnen zyn aan de werking van ſmetſtoffen, wier gevolgen niet te bepalen zyn; ja zelfs mag men niet voor niets rekenen de verkeerde denkbeelden der beſchaafde en onbeſchaafde menigte, waar door reeds AEscULAPIUS op het Griekſche Schouwtooneel onder een' hatelyken naam ten toon geſteld wierd, en welke nog beden den op alles naauwkeurig onderzoekenden Arts zyn<sup>e</sup> zorgvuldigheid ten verwyt doen ſtrekken.

Wy zyn derhalve dank verſchuldigd aan elk, die een' zoo moeilijc-

moeyelyken taak ter uitbreiding der belangrijkste wetenschap op zich neemt, en byzonder ook aan den Hr. v. M. die dit onderwerp zoo uitvoerig, naauwkeurig en haar waarde beoordeeld heeft.

In eene korte voorrede berigt ons de Schryver onder anderen zyn méér uitgebreid plan om, behalve het thans bewerkte, ook te onderzoeken de vochten, welke ten spysverteering dienen, waarin de korthed des tyds hem verhinderd had; doch doet, als een gevolg van deze onderneming, in het voorbygaan, den uitslag mede van zyne proeven op het speeksel van honden.

Het overige der *disfertatie* is in drie hoofdafdeelingen verdeeld, waar van de eerste de Scheik. oplossing behelst van ongeschilde, gekookte aardappelen, het voedsel, waar mede verscheidene honden, gedurende eenige weken, eeniglyk gevoerd wierden. Deze aardappelen warden onderworpen aan drooging, afkooking, uittrekking in *alcohol*, *destillatie* en verbranding. Na de drooging lieten zy slechts 0,24 gedeelte van hun gewigt aan meel over, het welk met de proeven van PEARSON, die het water op 0,68—0,72 stelt, een verschil maakt van 4—8. Deze 0,24 deelen, by herhaling afgekookt, verloren aan onoplosbaar overblyfsel 0,16, terwyl de overige 0,08 zich in het afkooksel bevonden. Dit afkooksel na eene behoorlyke, vry langwylige doorzinking, nog niet geheel helder van kleur doch smakeloos, vertoonde, met de gewone *reagentia* beproefd, geene blyken van zuur of loogzout. Met het zwavelzuur werd daarin *fulphas calcis* gevormd, alsmede een verzuurd *fulphas lixivæ*, welks aard moeyelyk te onderkennen was. De *urias karyæ* scheen, met een weinig zwavelzuurzout, ook het *amylum* uittestoten; doch het allermeest volgde deze *precipitatie* op het vermengen met metaalzouten; de *acetæ plumbi* gaf een overvloedig *precipitaat*, het welk zelfs in kokend water niet werd opgelost: door afwassching van al het lood gezuiverd scheidde zich dit *sediment* op het droogvuur in twee deelen, het eene helder, waterig, wederom met lood bezwangerd, het andere dik, vast en als eene koek op het vocht dryvende, na het droogen, zwartachtig van kleur, smakeloos, onoplosbaar in water, *alcohol* of loogzouten; met verslapt *salpeterzuur* vermengd, werd een deel van het *loodoxyde* daar in opgelost, terwyl het onoplosbare gedeelte, doorbranding, eene *vegetabele* koolen het lood in den metaalstaat overliet. Het afkooksel nu, waar uit, door middel van het lood, deze *precipitatie* veroorzaakt was, gaf het *acetæ plumbi* gekrystalliseerd te rug; doch werd het vocht, door verdere uisdamping, dik en slymig, en had daar by een suikermaak, geheel verschillende van diet, welke aan het *acetæ plumbi* eigen is; gelyk ook de tegenwoordigheid van ware suiker in het vocht genoegzaam bevestigd

figd wierd. De voortbrenging van deze suiker, voorheen in het afkookfel nauwelyks voorhanden, wordt toegekend aan de werking van het *lood-oxide*, gelyk SCHEELE door middel van hetzelfde *oxide*, dezelve verkregen heeft uit de vette olyen, en FOURCROY uit *mucilago* door het overzuurd zee-zoutzuur. Hier uit nu wordt afgeleid dat het *amylum* van de *mucilago* gescheiden, en tevens het loodzout *gedecomposeerd* wordt, waar by het *amylum* een gedeelte der zuurstof overneemt, daar door onoplosbaar wordt en meer overeenkomst verkrygt met de hout- of vezelstof der planten.

Verder is v. M. met CHAPTAL en anderen van oordeel, dat het *amylum*, ook gedurende den groei, door eenen hoogen graad van verzuring geboren wordt uit de *mucilago*; dat die stof als het midden houdt tusschen de *mucilago* en het vezelachtig beginsel, en eindelyk in het laatste overgaat.

In de 2de afd. worden de feces der honden, door gemelde spyze gevoed, op eene dergelyke wyze onderzocht; het gewigt van uitgedampt water stond hier tot het geheel, als 0,866:1,000. Het *extract*, uit het afkooksel verkregen, verschilde van de *extracten* der plantgewassen, door eene groote hoeveelheid *azynzure ammoniak*. De harsachtige stof, door *alcohol* uit het *extract* getrokken, was smeerig, en, gelyk het *extract* zelf, zeer stinkende en bitter; met loogzout vermengd ontlastte zy *ammoniacale* dampen en ging over in dierelyke zeep of *materiës saponaceo-adipocera*. Voor het overige hadden deze drekstoffen meer overeenkomst met de voortbrengfelen uit het plantenryk dan eenige andere dierelyke stof, blykens de navolgende bestanddeelen door *destillatie* met den Woulfaanschcn toestel verkregen:

1. Waterig, azynzurig, empyreumatisch phlegma	1,8610; zal moeten zyn	0,8610
2. Empyreumatische olie		0,0248
3. Gazvormige vloeistoffen, namelyk koolstof- en gekoold waterstof-gaz		0,0100
4. De in den kromhals achtergeblevene kool		
= 0,1042, bestond uit zeer zuiver koolstof		0,0625
Uit aardachtige deelen, phosphorisch zout en dgl.		0,0417
		<hr/>
		1,0000

Hiernevens voegen wy de vaste bestanddeelen, welke na de verbranding der *feces*, in de asch voorhanden waren:

#### 1. Phos-



1. Phosphorzure kalk	0,300
2. Koolzure kalk	0,079
3. Zwavelzure potasch	0,035
4. Zoutzure potasch	0,030
5. Potasch	0,031
6. Aluinaarde	0,040
7. Yzeroxyde	0,040
8. Kiezelaarde	0,008
9. Van buiten aangebragte zanddeelen	0,436
	<hr/> 0,990

Hier ontbreekt dus 0,010, veroorzaakt door het verlies van de zwavelzure kalk, als door het branden in zwavel-lever (*sulphuretum*) veranderd, terwyl ook de voorheen waargenomene kleine hoeveelheid *soda* verdwenen was.

Van de vergelyking tusſchen het bovengem. voedsel en de drekſtoffen in de laaſte afd. voorgesteld, is deze de uitſlag:

*Beginſelen aan beide ſtoffen gemeen:*

- |                        |                       |
|------------------------|-----------------------|
| 1. Veel - water.       | 7. Zoutzure potasch.  |
| 2. Slym.               | 8. Phosphorzure kalk. |
| 3. Vezelftof.          | 9. Kalkaarde.         |
| 4. Azynzuur.           | 10. Potasch.          |
| 5. Zwavelzure potasch. | 11. Aluinaarde.       |
| 6. Zwavelzure kalk.    | 12. Kiezelaarde.      |
|                        | 13. Yzeroxyde.        |

*Beginſelen aan elk in het byzonder eigen:*

*aan de aardappelen:*

1. Amylum.
2. Hars.
3. Extract.

*aan de drekſtoffen:*

1. Dierelyk zoepachtige zelfſtandigheid.
2. Azynzure ammoniak.
3. Soda.

Met betrekking tot de verandering van de hoeveelheid der algemene grondbeginſelen in beide ſtoffen, wordt na aftrek van het water, als niet naauwkeurig kunnende toegediend worden, de vergelyking aldus geſteld; dat in de drekſtoffen, boven het voedsel, een overwigt was van:

Slym  
Zwavelz: kalk.  
Phosphorz: kalk  
Azynzuur.  
Kalkaarde.  
Yzeroxyde en  
Kiezelaarde.

terwyl de aardappelen meer overvloedig bevonden werden in

Vezelftof.

Zoutz: potasch.

Zwavelz: potasch.

Potasch.

Reeds voorheen vinden wy aangeteekend dat de drekstof dezer dieren, op het uiterlyk aanzien verschildt van die der honden, welke op hunne gewone wyze en in vryheid leven; dat zy namelyk aanmerkelyk dunner en byna vloeibaar waren, met onverteerde stukken van het voedsel vermengd en tegeelyk aanmerkelyk minder waleelyk van reuk. Ook bevond Dr. v. M., by het Scheik. onderzoek, dat de gewone drek der honden aanmerkelyk grootere hoeveelheid ammoniak en andere dierelyke bestanddeelen opleverde, terwijl de ach byna alleen uit phosphorzuur zout bestond. Men moest dus onderstellen, dat dit voedsel voor deze dieren niet geschikt was, gelyk ook het gevolg leerde; daar alle de honden tot deze proeven gebruikt, vroeger of later, de laatste in zeven maanden, uitgeleerd siervent, waarin dan ook het genot van vryheid en beweging dezelvs aandeel zal gehad hebben. De Schryver zelve voorzigtig de aanmerkingen, die hier op zouden kunnen gemaakt worden, doch had dit voedsel verkozen om deszelvs mindere samenstelling in vergelyking van het dierelyke, en hier in was hy natuurlyker wyze geheel vry. Alleenlyk ziet men hier uit, hoe veel in dit vak nog met vrucht zal kunnen gedaan worden; Langs denzelfden weg, dien der aanhoudende proeven, zullen nog vele twyfelingen omtrent de dierelyke huishouding, ook door den Schryver zelve aangehaald, moeten opgelost worden; als de vorming der kalkzate in het dierelyk ligchaam, by dieren zelfs, die niet het minste dezer stof in hun voedsel opnemen, gelyk uit de proeven van VAUQUELIN op hoenders gebleken is. De overgang, uit de beenderen en andere vaste deelen, in de drekstoffen en in de eijrschaal der vogelen, laat zich uit de absorbtie verklaren; maar van waar komt deze stof in de beenderen?

Herzelve is waar van den phosphorus, de ammoniak en deszelvs samenstellende deelen de water- en stikstof; in het hart van alle grondbeginselen welke het dierelyke ligchaam byzonder eigen zyn, in zóo verre zy niet uit het voedsel of den dampkring verkregen worden.

Recensent wenscht den Hr. v. M. in alle verdere ondernemingen, tot heil der Maatschappy aangevend, even gelukkig te slagen als in het bewerken dezer verhandeling; en den Hoogleeraar REINWARDT het genoegen van nog vele zoodanige blyken van de voortreffelykheid zyner Schole te zien in het licht verschynen.

# **HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.**

## **PRYZEN DER EFFECTEN.**

Op Maandag den 9 Febr. 1807, in Amsterdam.

### **BUITENLANDSCHE.**

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100 101 1/2	<i>Kelzer</i> 4 1/2 prCt. . . . .	46 1/2 47 1/2
<i>idto</i> 4 prCt. . . . .	99 1/2 1	<i>idto</i> 4 prCt. . . . .	46 1/2 47 1/2
<i>idto</i> geconsolid. by Stip. . . . .		<i>Spang</i> 5 prCt. . . . .	89 1/2 90 1/2
<i>idto</i> 4 1/2 prCt. . . . .	66 1/2 66 1/2	<i>idto</i> 4 1/2 losb. van 1807. . . . .	96 1/2 97 1/2
<i>Aandelen by Hope &amp; Comp.</i> . . . . .		<i>Engeland</i> . Annuïteiten 3 prCt. . . . .	62 1/2 63 1/2
<i>idto</i> . . . . .	107 1/2 108 1/2	<i>Fransche Rep.</i> Geconsolid. renten . . . . .	69 1/2 70 1/2
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	85 1/2 86 1/2	<i>Dito</i> Certif. by R. & H. . . . .	69 1/2 70 1/2
<i>Zweïsch</i> 5 prCt. . . . .	92 1/2 93 1/2	<i>idto</i> . . . . .	
<i>Danemarcken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	98 1/2 99 1/2	<i>idto</i> . . . . .	
<i>idto</i> Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	67 1/2 68 1/2	<i>idto</i> . . . . .	
<i>idto</i> Kroon 4 prCt. . . . .	96 1/2 97 1/2	<i>idto</i> . . . . .	
<i>Kelzer</i> 5 prCt. . . . .	68 1/2 69 1/2	<i>idto</i> . . . . .	

### **BINNENLANDSCHE.**

#### *Bataafsche Republiek.*

<i>Nationale Schuldbruyven</i> 4 1/2 prCt. . . . .	43 1/2 44 1/2
<i>idto</i> 4 1/2 prCt. . . . .	38 1/2 39 1/2
<i>Losrenten uit de heffing van</i> 98 1/2 1/2 prCt. . . . .	50 1/2 51 1/2
<i>Dito uit de heffing van</i> 1800. 4 3 prCt. . . . .	44 1/2 45 1/2
<i>idto</i> 1801. 4 3 1/2 prCt. . . . .	50 1/2 51 1/2
<i>idto</i> Domeinen. 4 prCt. . . . .	71 1/2 72 1/2
<i>idto</i> Vrywillig 4 5 prCt. . . . .	70 1/2 71 1/2

<i>Restrictien</i> Loob. na den Vrede . . . . .	59 1/2 60 1/2
<i>Obligatien en Recepten</i> 2 1/2 prCt. . . . .	34 1/2 35 1/2
<i>Dito</i> vrywillig 4 5 prCt. . . . .	68 1/2 69 1/2
<i>Obligatien</i> 4 2 1/2 prCt. . . . .	34 1/2 35 1/2
<i>Obligatien</i> 4 2 prCt. . . . .	51 1/2 52 1/2
<i>Agio van de Bank</i> . . . . .	3 1/2 3 1/2

## **— GEBOORTE, TROUW. EN STERFLYSTEN. —**

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 196; en te *Haarlem* 19, onder welke laatste 11 beneden de 12 Jaren.

### **— LIJST DER GEBOORNEN, OVERLEDENEN EN GEHUUWDEN, GEDURENDE HET JAAR 1806, IN ONDERSCHIEDENE STEDEN EN LANDEN. —**

Plaatsen.	Geboren.	Gestorv.	Getr.
<i>Amsterdam</i> . . . . .	3407 916 319		

Plaats

\* Gedoopten in de Gereformeerde en Lutherse kerken.

Plaatsen.	Geboren.	Gestorv.	Getr.
Berlyn . . . . .	6846	7622	
Dordrecht . . . . .	667	535	178
Frankfort aan den Main . . . . .	1123	1428	188
Genua . . . . .	2060	3513	
Haarlem . . . . .	687	590	183
Hamburg . . . . .	4019	4518	1158
Hanau . . . . .	410	500	120
Kassel . . . . .	639	588	239
Kopenhagen . . . . .	3890	3520	976
Londen . . . . .	20380	17938	
Manheim . . . . .	571	616	108
Rotterdam . . . . .	2037	2000	481
Stuttgart . . . . .	752	621	155
Utrecht . . . . .		1015	
Wenen . . . . .	10876	20359 †	2360

† Waar onder 1 van 100, 1 van 102, 1 van 106 en 1 van 111 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Febr.	BARO- ME- TER.	THER- MOM- ETER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
4	{ 29. 2½ 29. 2½ 29. 3	{ 34 41½ 34	{ Z. W. Z. W.	's morg. wat buijg; verder bewolkt.
5	{ 29. 3 29. 1½ 29. 3½	{ 34 36 37	{ W. W. Z. W. N. W.	voormidd. bewolkt; verders hagel-, sneeuw- en regenbuijen; 's avonds zeer harde wind.
6	{ 29. 5½ 29. 4½ 29. 3	{ 37½ 40 36	{ W. N. W. — —	windrig; wolken; weinig hagelbuijen.
7	{ 29. 4½ 29. 7 29. 9	{ 36½ 40 37½	{ N. W. N. N. W. N. W.	zeer harde wind en buijg.
8	{ 29. 2½ 29. 8 29. 6½	{ 35 40½ 40½	{ Z. Z. W. Z. Z. O. Z. W.	voormidd. bewolkt; verder regen.
9	{ 29. 5½ 29. 4½ 29. 3	{ 41 47 39	{ Z. W. Z. W. t. W. W.	harde wind; voormidd. regen; verder zware buijen; 's nagts zware storm.
10	{ 29. 2½ 29. 6½ 29. 8	{ 40 43½ 39	{ W. N. W. N. W. t. W. W.	bewolkt; voormidd. storm; verder zeer harde wind.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 8. *Vrydag den 20 February.*

---

B E R I G T E N .

I N L A N D S C H E .

**L**EYDEN, *den 9 February.* „Hoe zeer de ramp, die deze Stad zoo deerlyk getroffen heeft, ook de alhier gevestigde Vaderlandsche Hooge School niet onaangeroerd heeft gelaten, zyn echter niet alleen de lessen der meeste Hooggeleerden sedert eenigen tyd reeds hervat, maar ook de gewone jaarlyksche Academische plegtigheden, wegens den op den 8 dezer invallende Zondag, op heden gevierd. Niettegenstaande de afgaande *Rektor Magnificus*, de Hooggeleerde Heer N. G. OOSTERDYK, *Med. Doct. Med. Theor. & Pract. Prof. Ord.* zelve, door de verwoesting zynrer Woning, en door het treurig afsterven zynrer Echtgenoote, aan de gevolgen eener op den 12 January l. l. bekomen Hoofdwonde overleden, in het algemeen ongeluk een smartelyk aandeel heeft gehad, heeft zyne Hooggel. rechter niet in gebreke willen blyven, om zynen moeilijken post tot het einde toe te vervullen, en heeft de waardigheid van *Rektor Magnificus* op eene aandoenelyke, en in dit oogenblik alleen gepaste wyze, nedergelegd, door allereerst in eene treffende Aanspraak, na eerbiedige hulde aan het Opperwezen, en Dankzegging voor

L. DEEL. H de

de ongedachte herstelling van het gebruik zyns Gezigts, de algemeene en byzondere rampen te vermelden, waar onder ieder hart gebukt ging, en die inzonderheid de Hooge School, by het verlies der twee waardige Hooggeleerden KOUR en LUZAC, in rouw hadden gedompeld; doch tevens verslag te doen van de matiging en verzachting dezer onheilen, inzonderheid door de vruchtdadige en Vaderlyke toetsenkomst van Zyne Majesteit den Koning van Holland, door wien reeds deze Hooge School verheven was tot den rang van *Koninglyke Universiteit van Holland*, als hoedanig dezelve thans openlyk werd geproclameerd. Terwyl zyn Hooggeel. eindelyk te kennen gevende, dat zyn opmerk geweest was, eene plegtige Redevoering te houden: *de nimis in addiscenda & exercenda Medicina nocivo: d. i. over de schadelijkheid van het overtollige in het aanleeren en beoefenen der Geneeskunde*, met gepaste aanmaningen aan de studerende Jongelingschap, uit deze stof ontspringend zyn Aanspraak befloot. Tot deszels Opvolger in de waardigheid van *Rector Magnificus der Koninglyke Universiteit van Holland*, is door Zyne Majesteit benoemd en thans in functie getreden de Hooggeleeraar SIMON SPEIJERT VAN DER EYK, A. L. M. Phil. Doct. Math. Sublimioris & Physices Professor Ordinarius, en aldus ..

Als Tot Secretaris van den Academischen Senaat is aangesteld de Hooggeleert J. H. VAN DER PALM, Poëset & Oratoria Sacra Prof. (Ord.) ..

Ed. HAASLEM. Een Letterkundig Tydscrift, getiteld: *Antiarigua du Nord*, meldt, onder anderen, dat de Konsten en Wetenschappen, door de schrapdere ondernemings den uitgewekenen, in *Louisiane* beginnen ingevoerd te worden. Op verscheidene Dorpen waren reeds Scholen opgericht. De Ingezeten van *Nieuw-Orleans* hadden, aan het Congres een verzoek ingeleverd, om ondersteuning tot het aanleggen van een Collegie. Te *St. Louis* was men begonnen een Weekblad in 't licht te geven, onder den titel van *Correspondent van Misfouri* enz. Uit het Journaal van *Charlestown*, van 22 Mey a. p. verneemt men, dat ruim 9 maanden te voren, de Koffyplant van het Eiland Cuba, op Kaap Florida, was overgebragt. Reeds was men met het kweeken van deze plant, aldaar, boven verwachting, geslaagd, en

men had alle hoop, dat zy, binnen kort, een nieuw gewigtig artikel voor den Handel zou opleveren. Nog  
Een geleerd Tydschrift van Philadelphia, in 't laant van 7ber. n. p. uitgekomen, weet ons te zeggen, dat de beroemde Heer *West*, een Pensylvanier van geboorte, en tegenwoordig Voorzitter by de Kon. Schilder-Akademie te Londen, ongetwyfeld een der eerste Meesters van zyn tyd, van zins zou wezen, om, uit Europa, naar zyn Vaderland te rug te keeren.

*Stuart*, een vermaard Portrait-schilder, bleef zich bestendig te Boston ophouden, alwaar hy bezig was, op dien tyd, met op 'slands kosten, de Beelatenissen der drie Voorzitters van de vereenigde Staten, ten voeten uit, te schilderen. Dezelfde Meester had eene *Danaë* geschilderd, in den keurigsten smaak; die de fraaiste stukken der Oudheid kon evenaren. De Schilderkunst accont, aldaar, met de overige Kunsten; zoo zeer op, dat men 'er stukken ziet, in zilverw, door jonge Jufvrouwen, geschilderd, die de beste Meesterstukken kunnen evenaren.

**HAARLEM.** In de Reconsie der *Disput. Juridica Inauguralis* van den Heer J. W. HANERUYK, in den *Letterb.* 1806. N<sup>o</sup>. 48. bl. 345. leest men, onder andere, deze woorden: „Wy zien ook uit de titelbladen der Verhandelingen, dat de Frielsche Letterminnende Jeugd meestal de wysheid en kennis aan de Groningsche Academie gaat verzamelen. Van waar dit verschynfel? Voorzeker munt Groningen in beroemde mannen uit; maar is niet Francker steeds de kweekschool der eerste mannen geweest? Van waar dan die verandering? Van waar dit verloop? Dit laatste gezegde schynt, gelyk wy sedert vernamen, eenigen aanstoot te hebben gegeven. Inderdaad, de berigten van kort by gelegene plaatsen zyn somtyds zoo onzeker, dat vele geleerde mannen, schoon ten onregte, alle historisch geloof hebben willen betwisten. Hoe veel te meer kan men eene doting of misleiding plaats grijpen, omtrent het geen verder af gebeurt? Wie zal ooit vorderen, dat men Schryver nimmer zal dwalen, en om nimmer te doelen, alles overal zelf in oogenschyn moet gaan nemen? Geens misvatting is dus bispelyk, dan die moedwilliglyk geschiedt, of die men, by naauwkeuriger onderrigting, niet zoude willen ver-

beteren. Zonder ons dan over den toon en bewoordingen der toegezondene verklaring eenigzins uittelaten, zullen wy liever het volgende en alleen hier ter zake dienende, uit dit stuk, in ons Blad overnemen en hier laten volgen: „ Dat 'er geen de minste *verloop* by de „ ze (Franeker) Academie plaats heeft, doordien het „ getal der Studenten, het welk in het jaar 1797 door „ vele welbekende wederwaardigheden byna tot niets „ gebragt was, na het herstel van gemelde Academie, „ in denzelfden jare, allengskens wederom zoo zeer is „ toegenomen, dat het thans nagenoeg tot de voor ve- „ le jaren gewoone hoogte is aangegroeid; zynde dit „ Academische jaar nog met tuschen de 20 à 30 in „ het *Album Academiae* nieuws ingeschrevene vermeer- „ derd. Het toenemende getal der jaarlyks tot Docto- „ ren gepromoveerden blykt uit de Maandelyksche „ Boekzaal, waar in men gewoon is, het Academie- „ nieuws te plaatsen; alwaar ook de titels der Disser- „ tatiën te vinden zyn, zoo wel als de aankondiging „ van andere promotiën, die na het defenderen van „ Theses hebben plaats gehad; naardien volgens eene „ wet, door Curatoren reeds voor vele jaren genomen, „ het aan de Candidaten vry staat, als zy verkiezen „ na het defenderen van Theses, of van eene Disser- „ tatie, gepromoveerd te worden.

Tot geen gering genoegen strekt het ons, uit dit authentiek Bericht, dezen gunstiger toestand van Franekers, steeds beroemd geweest zynde, Universiteit, te mogen vernemen; te meer, daar wy voor ons zelve overtuigd zyn, dat in den bloei, niet van ééne of eenige, maar van *alle* Hooge Scholen, in verschillende oorden van ons Vaderland, deszelfs roem, oude luister en de bevordering van kennis en verlichting gelegen is. Op hoe meer punten van eenen Burgerstaat de Wetenschappen onderwezen worden, en gelegenheid tot verzameling van kundigheden is, zoo veel *algemeener* is de beschaving, vermits niet allen naar één punt kunnen trekken, om aldaar kennis op te doen, en dus alle anderen, by gebrek van grondig onderwijs, tot onkunde en onbeschaafdheid zouden moeten vervallen.

By deze gelegenheid merken wy tevens aan, dat in gemelde Recensie, bl. 347. reg. 32, eenige woorden zyn uitgevallen. Lees dan voor: *ook zyner Vrouwen*



*goederen kan uitwerken, aldus: Ook zyner Vrouwen goederen kan vervreemden; noch kan uitwerken enz.*

Ten slotte moeten wy herinneren, dat wy voor eenigen tyd met veel genoegen een breedvoerig verslag van eene Disfertation, onder den Hoogleeraar SWILDENS openlyk verdedigd, in dit Weekblad hebben gegeven, en wy zullen steeds bereid zyn, om zulks telkens te doen, zoo dikwyls wy daar toe door toezending worden in staat gesteld; biedende gaarne hier toe, even als voor de Verhandelingen van andere Academiën, ons dagblad aan.

OVER HET AANTAL DRUKKERS, UIT DE FAMILIE DER  
ELZEVIER VOORTGESPROTEN.

(Getrokken uit het Magazín Encyclopedique.)

Men vindt nergens een naauwkeurig bericht wegens de *Elzeviers*. *Baillet* telt 'er slechts vier en de Heer *de la Monnaye* vergenoegt zich met aantemerkén, dat hy een' vyfden vergeten heeft, te weten: *Lodewyk I.* dien hy by *Bonaventure, Abraham, Lodewyk* en *Daniel* had moeten voegen. *Mattaire*, die 'er meer gekend heeft, spreekt echter slechts van de volgende: 1. van *Lodewyk* den Eersten, dien ik, zegt hy, voor de eerstemaal in 1595 zie verschynen. 2. Van *Izaak* in 1617. 3. Van *Abraham* in 1621, dien hy eerst voor Medehandelaar van *Izaak* houdt en vervolgens van *Bonaventure*, sedert 1626 tot in 1653. 4. Van *Lodewyk*, van den eersten verschillende, en die sedert 1649 drukte, eerst alleen, daarna te zamen met *Daniel*. 5. Ter gelegenheid van *Lud. Molinæi morum exemplar*, gedrukt in 1654, te Leyden by *Jan* en *Daniel Elzevier*, besluit hy daar uit, dat 'er een *Jan Elzevier* geweest is, welken hy vermoedt een bloedverwant en medehandelaar van *Daniel* geweest te zyn. 6. Van *Bonaventure*, waar van wy gesproken hebben. 7. Van *Daniel*. Hier uit volgt dus, dat *Mattaire* slechts zeven *Elzeviers* gekend heeft; dat deze Bibliograaph niet genoeg verzekerd was, dat zy bloedverwanten waren; en in het algemeen is, wat hy daar van zegt, even onbepaald, als onvoldoende. Hy betuigt zelfs zeer veel leedwezen, van niet zoo als hy wel zou wenschen, uitvoerig genoeg over de personen dezer Drukkers en de vruchten hunner Drukpersen zich te kun-

nen ontsien. Niemand, zegt hy, is onbekend met den beroemden naam der *Elzeviers*, en met de schoonheid en bevaligheid hunner uitgaven, die altyd den lust en het vermaak der liefhebbers uitmaakten. De nasporingen, die wy gedaan hebben, in een zeer groot aantal werken, en vooral in de brieven der Geleerden, die voor de *Elzeviers* arbeidden, of by hen hunne werken lieten drukken, in de brieven van *Sarrau*, *Saumasius*, *Gronovius*, *Hensius* enz.; maar vooral de *Geslachtstoom* dezer familie, welken ons de Heer Mr. *Jan Jakob Elzevier*, Oud-Regeringslid van Rotterdam, wel heeft willen mededeelen; hebben ons in staat gesteld, de opvolging van Vader en Zoon by de *Elzeviers* op te geven en nopens de personen der Drukkers, welke deze familie heeft opgeleverd, belangrijke berigten by een te zamelen, die tevens iets tot de Letterkundige Geschiedenis der 17de Eeuw kunnen bydragen. — De eerste Drukker, die den naam van *Elzevier* gedragen heeft, is *Lodewyk de Eerste*, waar van wy een kort bericht geven zullen, gelyk ook van zyne opvolgers, die tevens ook zyne afstammelingen waren.

*Lodewyk de Eerste*. Men vindt zynen naam op den tytel van eens groot getal werken, sedert 1597 tot in 1617; somtyds: *ex officina Lud. Elzevirii*; dan eens *apud Lud. Elzevirium*. Wy hebben 'er geen gezien waarop staat *typis Lud. Elzevirii*. Hoewel men 'er in den *Catalogus* van de *Bibliotheca Valenbrunkiana* aanhaalt, en in de *Memoires sur les ecrivains de la Belgique par Pacquot*, die gemeenlyk zeer nauwkeurig is, maar die geen reden hebbende, om dit geschil in den grond te onderzoeken, somtyds in plaats van de uitdrukking *apud Lud. &c.* gesteld heeft *ex typis*, gelyk ik het bewezen heb. Besluiten wy dan daaroit, dat, indien dus *Lodewyk* eenige werken gedrukt heeft, het getal zeer klein moet wezen, voayl 'er aan het einde van byna Allen, die men hem toekent, *ex typis* met een anderen naam dan van *Lodewyk* staan. — Men ziet, uit den geslachtboom der *Elzeviers*, dat deze familie oorspronkelyk van Luik of Leutven, of misschien uit Spanje was. Omtrent 1550, of volgens anderen omtrent 1580, zetten de Godsdienst Oorlogen, of, indien men het laatste tydperk aanneemt, de oprigting eener Hooge School te Leyden, *Lodewyk* aan, om zich in die Stad te vestigen. Hy had te Luik eene Juffrouw van Adel, *Mayke de Verbois* gehuwd; men gelooft ook algemeen, dat de Vader van *Lodewyk* van Verdun afkomstig was; maar men heeft ons onkundig gelaten van de reden, die *Lodewyk* aanspoorde, om den naam van *Elzevier* te nemen; ook hebben wy den tyd van zyn dood niet dan by gissing kunnen bepalen. By zyne Vrouw, die overleden is den 7 September 1599, had hy vier Zonen, genaamd *Matthys*, *Gilles*, *Arnoud* en

*Joost*

**Joost**, waar van de twee-eerste het beroep van hunnen **Vader** omhelst.

**Mattheus of Matthys**. Zyn naam staat nevens dien van **Bonaventure**, zyn Zoon, die zyn medehandelaar schyn: geweest te zyn, op de *Legerkunst van Stevin* en op de *nieuwe Fortificatie voor Sluizen* van denzelfden. Deze **Matthys Elzevier** moet evenwel een ander zyn dan **Matthias Elzevir**, waar van **Scaliger** spreekt, in eenen brief, geschreven uit Leyden den 7 van de Idus van September, aan een der Curatoren van de Hooge School, om hem dien **Matthias** aan te bevelen als geschikt voor den onopstapelden post van Pedel der Akademie, dien hy reeds had waargenomen by het leven van hem, dien hy nu moest vervangen. Deze **Matthias** kon dus slechts een ver bloedverwant van **Lodewyk** zyn, **Matthys** was in 1565 geboren; in 1591 huwde hy **Barbare Honesta Lopez de Haro**, van Leuven, by welke hy zes of zeven kinderen verwekte, onder welke vijf Zonen, **Izaak**, **Arnout**, **Abraham**, **Bonaventure** en **Jacob**.

**Gilles (Aegidius)**. Het schyn, dat deze tweede Zoon van **Lodewyk den eersten** zich in 's lages noerzette, maar daar slechts Boekverkooper was. Hy was in January 1597 met **Anneke Herthais** getrouwd, by welke hy twee Dochters won. Den 4ten July 1600 hertrouwde hy met eene **Francina Hendriks**, waar by hy eenen Zoon, **Simon** genaamd, verwekte. Om alles af te doen, wat de Zoonen van **Lodewyk** aangaat; **Arnout** huwde in February 1607 **Maria Simon van Swieten**, en voor de tweede maal in November 1626 **Christina Stovardus**. Het Geslacht-register heeft den naam van hunne kinderen niet bewaard. — De vierde Zoon van **Lodewyk den eersten**, **Joost**, trouwde met **Grisstje Pieterse van der Woort**, waar by hy een Zoon had, **Pieter** genaamd.

**Theodorus** (twyselachtige **Elzevier**). De somtyds zeer gebruggige *Mis-Catalogus*, van Frankfort, kondigde, in 1614, het eerste Deel van de *Origines Belgicae* aan by **Theodorus Elzevier**, te Amsterdam. Het tweede Deel, in het Latyn, in 1616 gedrukt, werd bekend gemaakt *Ypris Flandrorum ex officina typographica Bellasi*, en aan het einde van het Voorberigt staat aangereekend, dat men 'er exemplaren van bekomen konde by **Lodewyk Elzevier**, te Leyden. Ik heb geen exemplaar gezien, waar op melding gemaakt wordt van Amsterdam en van dien **Theodorus**. Ik vind zelfs geen enkel bewys voor zyn bestaan.

**Izaak**. Hy huwde, in 1616, te Leyden, **Jacomina van Swieten**, van eene Adelyke en reeds met die der **Elzeviers** verbonden familie. Hy had by haar drie Zoonen en twee Dochters, **Lodewyk**, **Izaak II.**, **Jacomina**, **Simon** en **Maria**. Het is zeker, dat in het jaar 1617 **Izaak**, alleen,

verscheiden werken drukte. Voor de Procopius van 1620. In 4to, betyfelt hy zich reeds *Lugduno-Batava Academia typographus*, een post, waar in hy *Joannes Sassi*, in 1619 of 1620, schynt opgevolgd te zyn. Men moet zyn dood-bepalen omtrent het jaar 1628 of 1629. *Arnout*, tweede Zoon van *Matthys*, was, naar het schynt, geen Drukker. Hy had *Jacomina du Bois* getrouwd, waar by hy twee Zoonen, *Pieter* en *Jakob*, en twee Dochters verwekte.

*Bonaventure* en *Abraham*. Eene Compagnieschap van meer dan acht en twintig jaren, welke de gronden tot den roem der *Elzeviers* gelegd heeft, en slechts verbroken werd, door den dood van beide Compagnons, laat niet toe deze twee vermaarde Broeders van een te scheiden, die Zoonen van *Matthys* waren. *Abraham* huwde te Rotterdam, in 1621, *Catharina van Waesberge*, geboren in 1594 en overleden in 1659; zy was Moeder van *Jan*, *Abraham II.* en *Izaak III.* Hun Vader *Abraham* overleed den 14 Augustus 1652. *Bonaventure* huwde *Sara van Keulen*, waar by hy drie Zoonen, *Daniel*, *Willem* en *Bonaventure* en drie Dochters had. Hy stierf het zelfde jaar als zyn Broeder en Medehandelaar. Indien men denzulken geloof geve, welken voorwenden, een eenig tydperk voor de schoonheid der uitgaven van de *Elzeviers* te kunnen aanwyzan, dan bepaalt zich dit tydperk alleen tot den tyd, staande deze Compagnieschap, verlopen. *Abraham* en *Bonaventure* hebben alleen meer werken uitgegeven dan alle de andere *Elzeviers*; en verscheiden hunner drukken hebben de grootste verdiensten. De twee Broeders verstonden zich beiden even goed op de Boekdruk-kunst, en hadden verscheiden reizen gedaan, om zich in die kunst te volmaken. Hunne kinderen gaven onder den naam hunner Vaders, in 1653, nog eenige werken in het licht. Over het algemeen hebben deze twee Broeders, door de menigte schone uitgaven, waar mede zy de Letterkunde ver-rykten, een onwedersprekelyk regt op de achting en de erkentenis van de nakomelingschap verworven.

*Jakob*. Van dezen kennen wy geene andere boeken dan de *Sinustafelen* in den Haag 1626. Hy was de 4de Zoon van *Matthys* en trouwde den 11 October 1620 met *Sara van Loo*, waar van men de nakomelingen in de openbare registers niet vindt.

*Jan*, die eerst in Compagnieschap met *Daniel* deed, begon in 1652 te drukken. Deze Compagnieschap evenwel duurde slechts tot in 1655, toen deze laatste zich by *Lodowyk II.* voegde, die te Amsterdam drukte. *Jan* huwde, in 1647, *Eva van Alphen*, van Leyden, waar by hy onder andere kinderen *Daniel* won, den 14 April 1648 geboren, die sedert Vice-Admiraal van Holland werd. Hoewel hy zyne kunst slechts gedurende tien jaren uitoefende, zyn dood den

sten Juny 1661 invallende, hebben echter verscheide geleerden gezegd, dat hy den roem van de vermaardste Boekdruckers geëvenaard en zelfs overtroffen had.

*De Weduwe en de Erven van Jan*, gingen eenigen tyd na den dood van *Jan* voort, met te Leyden te drukken. Van den dood zyner Weduwe weet men niets; het schynt ook, dat de Zonen van *Jan* van het beroep huns Vaders aflapten; hoewel het gelooflyk is, dat zyne Weduwe en Kinderen hunne Boekdruckery aan de *Elzeviers* te Amsterdam verkochten; die op eenige werken voorkomen en te Leyden schynen gedrukt te hebben. De nakomelingschap van *Jan* en deszelfs Kinderen stierf al rasch uit.

*Pieter I. van Utrecht*. Hy was de Zoon van *Pieter Elzevier* en *Annetje Dirk Justin*, Kleinzoon van *Arnout* en *Jacomina du Bois* en Achterkleinzoon van *Matthys* Zoon van *Lodowyk I. Pieter I.* van Utrecht werd in Maart van 1643 geboren; hy huwde 1. *Aletta van Bontham*, waar by hy slechts twee Dochters verwekte; 2. *Sophia Lugsenburg*, waar by hy twee Zonen had, *Jonathan* en *Pieter*, die ongehuwd stierven; en twee Dochters.

*Lodowyk II.* Hy was de Zoon van *Izaak* en *Jacomina van Swieten*; hy huwde in 1639, *Adriana Bosman*, van Rotterdam, waarby hy een Zoon verwekte, genaamd *Lodowyk*, en eene Dochter *Barbara* geheeten. Hy zettede zich te Amsterdam neder, waar hy gezamenlyk met *Daniel* drukte, die zich by hem gevoegd had. Men vindt den naam van *Lodowyk* niet verder op de gedrukte tytelplaten, dan 1665.

*Daniel*, Zoon van *Bonaventure Elzevier* en van *Sara*, Dochter van *Daniel van Keulen*, werd gedoopt den 26 November 1617. Hy heeft niets verzuimd, om alles toe te brengen ter verbetering zyner Drukkery en uitzetting van zynen handel; hy overleed den 13 September 1680; de werken, die hy naliet en na zyn dood verkocht werden, bragten f 120,000 op, eene zeer aanzienlyke som op een' tyd, waarin het geld schaarsch was en Holland overstelpt door eene reeks van onheilen. Zyne Weduwe ging na hem voort met drukken in het jaar 1681; sedert ontmoet men 1682 de Erven van *Daniel Elzevier*, waar onder men, onderstellende, dat zyne Weduwe *Anna Baerning* toen reeds overleden was, alleen zynen twee Zonen *Lodowyk* en *Daniel* verstaan moet.

*De Gebroeders Elzevier* (valsch adres). *De Staatkunde of de Historie van Willem III.* is te Amsterdam gedrukt by de *Gebroeders Elzevier* 1695. 'Er bestonden toen verscheide takken van deze familie. Het valt moeilyk te onderscheiden in welken dier takken de Boekdruckkunst is bewaard gebleven. Men moet zelfs onderstellen, dat deze familie zich alleen tot den Boekhandel bepaalde, anderszins zouden 'er werken bestaan, van hare. personen gekomen.

**Pieter II.** Deze moet de Zoon geweest zyn van **Pieter I.** en Broeder van **Jonathan**; naar het schijnt woonde hy te Utrecht, wegens de *Mélanges de Colomès*; by hem gedrukt in 1692.

**Abraham H.** Sedert het jaar 1702 ziet men verscheiden werken by hem gedrukt en zlyd te Leyden, het welk bewyst, dat een tak der *Elzeviers* te Leyden was blyven wonen, of in 1700 'er terug gekomen was. Er bestonden ten minste vier *Abraham Elzeviers*; een hunner woonde inderdaad te Leyden, waar hy Raad en Schepen was; hy was de Zoon van **Jan** en Broeder van **Daniel** Vice-Admiraal van Holland.

Wy zullen dit berigt nogers eene familie, welke, sedert een groot aantal jaren, door de schoone uitgaven, die van hare perlen gekomen zyn, de roem van Holland uitgemaakt heeft en nog uitmaakt, eindigen, met de opgave van de namen der nakomelingen dezer familie, die in 1798 leefde:

#### *Dadeelyk levende Elzeviers.*

1. **Izaak Johannes**, geboren te Amsterdam, Secretaris van Hoërwyk. Hy stamt van **Izaak** af.

2. **Lodewyk Dithmar**, Zoon van den voorgaanden.

3. **Izaak Hermanus**, Zee-Officer. Hy stamt ook van **Izaak** af.

4. **Jan Jakob**, geboren te Rotterdam in 1746. Hy is Raad en Burgemeester in de Stad geweest waar hy woonde; hy is een nakomeling van **Abraham**, gelyk ook de drie volgende die zyne Neven zyn.

5. **Izaak Jan**, geboren te Rotterdam in 1775.

6. **Cornelis Meynders**, geboren te Bergen op den Zoom in 1776.

7. **Fymon Abraham**, in dezelfde Stad geboren in 1797.

8. **Pieter Johan**, in 1735 geboren. Hy stamt van **Marnout**, Broeder van **Izaak**, af.

#### **HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.**

##### *Bewaring van Vruchten.*

Men zendt druiven uit Spanje en Astracan naar St. Petersburg, en legt ze in kistjes met zaagmeel van Beukenhout, of zeer fyn gestoten Gierst. Doen zy 's winters deze reis, dan wikkelt men de vaatjes of kistjes

in

in grof linnen, dat men met water beffroelt, en dat  
het bevroezen. De koude dringt niet door dezen om-  
slag van ys heen, en de vruchten komen frisch aan,  
als of zy even geplukt waren.

*Bereiding van het Osfenvleesch, om het eenige jaren in  
een' staat te bewaren, geschikt om daarvan Vleesch-  
mat te maken, en zelf gegeten te worden; door den  
Hr. CAZALET, van Bordeaux, (zynde een uit-  
trekfel uit het Rapport van de Scheikundi-  
gen, benoemd tot Commissarissen, om  
deze uitvinding te onderzoeken.)*

De bereiding, welke de Heer Cazalet by het Vleesch  
aanwendt, is zeer eenvoudig. Zy bestaat alleen in eene  
opdrooging, genoegzaam om hetzelve voor alle veran-  
dering, en alle uiterlyke gisting, te behoeden.

Daartoe heeft hy eene kuip laten maken van acht  
voeten lengte, vier breedte en vyf en een half hoogte.  
Hy kon vyftienhonderd ponden vleesch in deze kuip  
plaatsen; doch vergenoegde zich met zevenhonderd en  
vyftig ponden.

Het Osfenvleesch, dat hy in die kuip legde, was  
raauw en niet vooraf opgeblazen; de kuip werd door  
middel van een paar vuurpannen verwarmd, die schie-  
lyk de hette binnen de kuip bragten tot den vyf en  
vyftigsten graad van den Thermometer van *Reaumur*.

Deze hette moest men, zonder tusschenpozing, gedu-  
rende twee en zeventig uren, gaande houden. Na dien  
tyd werd dit vleesch droog, hard en vast en byna als  
hout. Gedurende de drooging liep 'er een gedeelte van  
het vet uit; maar het grootste gedeelte bleef aan het  
vleesch in het celweeffel zitten; het een en ander van  
dit smeet men, na de verkoeling, vast, ge-  
stold, zeer wit en volmaakt zacht; het mager van het  
vleesch was ook zonder eenige lucht, van eene bruine  
kleur als vleesch, dat van pas gekookt is, om te  
eten.

Zoodra dit vleesch zoo verre toe bereid was, en dat  
men in de kuip kon gaan, liet de Hr. Cazalet het daar  
uit

uit halen en stuk voor stuk doopen in gelei, uit gestooten of gekookte beenderen getrokken, in heet water gesmolten, in genoegzame hoeveelheid, om de oplossing de dikte van stroop te doen verkrygen.

Deze gelei, aan het vleesch zich hegtende, maakte weldra een zeer schitterend vernis op hetzelfde uit, en men bragt het weder in de kuip, om het schieelyk op te doen droogen.

Dit is de zeer eenvoudige bereiding, welke de Heer *Cazalet* het vleesch laat ondergaan, om het, gedurende verscheiden jaren, zonder eenige verandering, te kunnen bewaren; hy doet 'er dus geen zout of eenige andere zelfstandigheid by, en beneemt het daarentegen alleen deszelfs vochtigheid, die het voor bederf vatbaar maakt.

Om dit vleesch te gebruiken, berigt ons de Heer *Cazalet*, dat men moest beginnen met het eerst in water te waschen, dat men wegwerpt, en het vervolgens op nieuw in versch water, omtrent twaalf uren lang, te weeken, welk water men bewaart, om daar vleeschnat van te maken.

Dit vleesch reeds door de sterke en langdurige hette, tot de drooging noodzakelyk, volkomen gaar, behoeft daarna slechts een quartier uurs warm gemaakt te worden, en drie of vier minuten te koken, met een weinig zout, eenige kruidnagelen, en een vingergreep peper in het water, waarin het geweekt is geworden, om het te kunnen eten.

Wy hebben naauwkeurig dit voorschrift gevolgd en vleeschnat goed van kleur en dikte, en van eenen aangensmen smaak bekomen.

Wy merken hier by aan, dat het vleesch, by de drooging ten minste de helft van zyne zwaarte verliezende, men slechts de helft, van het geen men van versch vleesch gebruikt, noodig heeft, om vleeschnat van gelyke kracht te maken.

Om een punt van vergelyking te hebben, maakten wy een dergelyk vleeschnat van Ossefleesch, voor de *Marine* gezouten, waar van wy het zout alleen hadden afgewaschen, en het lieten koken als versch vleesch. Het nat van dit gezoute vleesch kwam ons zeer onaangenaam voor, in vergelyking van het geen gemaakt was met vleesch, op de manier van den *Mr. Cazalet* toebercid.

Wat



Wat het beiderlei vleesch aangaat; het gezouten scheen ons zeer hard, draderig en slecht van smaak toe; dat van den Hr. *Cazalet*, integendeel, hoe zeer merkelyk minder goed dan versch vleesch, naar eisch gekookt, was evenwel aanmerkelyk gezwollen, zeer eetbaar en vry goed van smaak.

Uit de waarnemingen en proeven, door ons opgegeven, volgt:

1°. Dat het vleesch volgens de nieuwe manier van den Hr. *Cazalet* toebereid, in geen opzigt nadeelig is voor de gezondheid.

2°. Dat het den voorrang verdient boven gewoon gezoute Osfevleesch.

3°. Dat daar het de helft van deszelfs gewigt by de bereiding verliest, het minder omslagtig, minder zwaar, minder belemmerend is dan het gezoute vleesch, zonder daarom minder voordeelig te zyn, en dat het bygevolg veel gemakkelijker is zoo wel voor het Zee- als Landkrygsvolk.

4°. Dat, dewyl alle bederf zyn oorsprong uit vochtigheid ontleent en het vleesch van den Hr. *Cazalet* daar van geheel ontbloot is, men alle reden heeft, om te gelooven, dat het zoo lang zal kunnen bewaard worden, als men verkiest, zonder te bederven, in gevalle men het voor de infecten en de vochtigheid weet te beveiligen.

Evenwel omtrent dit punt is het, naar onze gedachten, nog voorzigtiger, onze uitspraak op te schorten, tot dat eene reis naar de Eilanden en weder herwaards onze gissing bevestigd heeft.

Eindelyk meenen wy te moeten doen opmerken, als eene merkwaardige en belangryke zaak, dat het vet van het vleesch, op de wyze van den Heer *Cazalet* gedroogd, oogenschyntlyk van alle vocht beroofd, welke het doet bederven en zoo schielyk garstig maakt, zoo zacht, vast is en aangenaam van smaak, dat het waarschynelyk zeer lang die goede eigenschappen zal behouden.

Wy lieten een eijerstruif met dit vet, in plaats van boter, maken, welke zeer uitmuntend bevonden is en zelfs naar de meening van vele personen, die daar van proefden, de voorkeur verdiende boven die met goede boter toebereid zyn.

En

Engelsche mapier, om alle Linnen en Kajannons  
Stoffen, purper, violet, purper, prunes de  
Monsieur, bruin rijke, tegen de zuur-  
proef bestand te verven, (Vt het Fransch.)

Men neemt:

Salpeter-zuur 2 oncen.

Tin-korrels 1½ once.

Men laat het metaal, met behulp van eenige warmte, smelten; men giet daar op

Gewoon Zwavel-zuur een pond 4 oncen, in dezelfde mate water verbreid: daarna voegt men 'er by

Citroensap 6 oncen;

Als de opbruïsching voorby is, werpt men in dit mengsel

Aluin (*sulfate d'alumine*) 10 oncen.

Crenor tartari (*tartrite acidule de potasse*) 10 oncen.

Loodzuiker (*acetate de plomb*) 10½ oncen.

Men laat dit alles koken, en terwyl het kookt voegt men daarby

Keukenzout (*Muriate de soude*) 10½ oncen, en na de verkoeling

Blaauwe Vitriool (*sulfate de cuivre*) een half once.

Dit mengsel zal, als het volkomen is, een wit zeer dik vocht opleveren, en dat zelf aangezet kan worden, tot dat 'er eene soort van gryze aarde van komt. Om een stuk van twintig à vyf en twintig ellen, of vyftig ponden wol te verven, heeft men vyf en vyftig ponden van deze Compositie noodig, dat men in den verwarmetel laat smelten; op de boven gegevene evenredigheid voegt men 'er 2 oncen potas by.

Men laat het laken in dit bad omkeeren, of liever men haalt 'er de wolle gedurende een half uur door, op 70 graden hette, zonder tot den graad van kokend water te komen. Daarna giet men de hout-afkookfels in het bad. Namelyk van Indisch hout voor de purper violetten, de prunes de Monsieur, een mengsel van fernambuck hout en Indisch voor de gewone purpers, pures en bruinen; maar, voor men de laatste door de nieuwe Compositie laat gaan, aluint men de Wolle volgens de gewone manier, haalt haar door de Meekrap, en bedient men zich niet van onze nieuwe Compositie, by de Indische houten, dan om ze bruin te maken.

PAY.

## P A T E R N D E R E F F E C T E N .

Op Maandag den 16 Febr. 1807, in Amsterdam 1807

## B U I T E N L A N D S C H E .

<i>Amerikas</i> 5 prCt.	100 = 101½	<i>Kaiser</i> 4½ prCt.	96 = 97
<i>Idito</i> 4 prCt.	92 = 93	<i>Idito</i> 4 prCt.	95 = 96
<i>Idito</i> geconsolide. by Stip.		<i>Spanje</i> 5 prCt.	80½ = 81
<i>houst</i> 2 ½ prCt.	65½ = 66½	<i>Idito</i> 4½ losb. van 1807.	90½ = 91
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp.		<i>Engeland</i> . . . . .	100 = 101
<i>Inde</i>		<i>Idito</i> 4½ prCt.	96 = 97
<i>Rusland</i> 5 prCt.	85½ = 86½	<i>Fransche Rep.</i> Geconsolide.	90½ = 91
<i>Zweden</i> 5 prCt.	92½ = 93½	<i>renten</i>	60½ = 61
<i>Denemarken</i> , Thid. 4 prCt.	92 = 93	<i>Dito</i> Certif. by H. & C. H.	60½ = 61
<i>Idito</i> Leenen Wisteb. 4 prCt.	97 = 98	<i>Idito</i> Wisteb. by H. & C. H.	60½ = 61
<i>Idito</i> Kroon 4 prCt.	96½ = 97½	<i>Op London</i>	95 = 96
<i>Kaiser</i> 5 prCt.	92 = 93	<i>Idito</i>	95 = 96

## B I N N E N L A N D S C H E .

## Batavische Republiek.

<i>Nationale Schuldvrienen</i> 4½ prCt.	47 = 48	<i>Rescriptien</i> Losb. na den	
<i>Idito</i> 2 ½ prCt.	37½ = 38½	<i>Vrede</i>	58½ = 59
<i>Losrenten</i> uit de heffing van		<i>Holland</i>	
<i>98</i> ½ prCt.	40½ = 41½	<i>Obligatiën en Receipten</i> 2½ prCt.	34 = 35
<i>Dito</i> uit de heffing van		<i>Dito</i> vrijwillig 4½ prCt.	67½ = 68
<i>1800</i> 2 ½ prCt.	43½ = 44½	<i>Zeeland</i>	
<i>Idito</i> 1801 2 ½ prCt.	49 = 50	<i>Obligatiën</i> 2½ prCt.	34½ = 35
<i>Idito</i> Domineen. 4 prCt.	70½ = 71½	<i>Vriesland</i>	
<i>Idito</i> Vrijwillig 4½ prCt.	69½ = 70½	<i>Obligatiën</i> 2½ prCt.	32 = 33
		<i>Agio van de Bank</i>	100 = 101

## G E B O O R T E . , T R O U W . E N S T E R F L Y S T E N .

— Het getal der Dooden, gedurende de laatste verloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 174 en te *Haarlem* 13 onder welke laatste 9 beneden de 12 jaren.

Als eene merkwaardige byzonderheid mag aangeerekend worden, dat onlangs te *Warschau*, aan *Kaiser Napoleon* gepresenteerd wierd eene Gryzaard van 117 jaren, aan wien zyne Majesteit, na dat de oude man Hoogst denzelven een smekschepst had overgeleverd, een jaarwedde schonk van 100 Napoleons, en met order, om hem een jaar voortuit te betalen. Zie hier eenige byzonderheden noemens dit zeldzaam voorbeeld van hoogen jaren.

*Frans- Ignatius Narocki* geboren te *Witk*, by *Wilna* (in Pruisisch Polen) is de Zoon van *Jozef* en *Anna Narocki*: by is van adelijke afkomst, en begaf zich, in zyne jeugd

jengd in den Krygsdiens. Hy nam deel aan de Confederatie van Bar, wierd door de Russen krygsgevangen gemaakt en naar Kasan vervoerd. Hem heugt nog klaar de veldslag van Wenen en de tyden van *Johan Sobieski*. Zyne kleine bezitting geheel verloren hebbende, ging hy aan het boeren, en pachte een landgoed van zekeren geestelyken. Hy trouwde, vóór de eerstemaal, op zyn 70ste jaar, en won uit dit Huwelyk vier kinderen, waar van de jongste zoon nog maar alleen leeft. Op zyn 86ste jaar, trouwde hy vóór de tweedemaal, en won by zyne tweede Vrouw zes kinderen, die allen reeds overleden zyn. De Koning van Pruissen had hem, uit aanmerking van zyne hooge jaren, maandelyksch een pensioen toegestaan van 24 Guldens Poolsch geld, nog geen 7 Guldens Hollandsch uitmakende. Hy gevoelt nog geene verzwakkinge blyft nog even sterk van pebeugen, en spreekt zeer gemakkelijk Latyn. De Klassische Schryvers weet hy, ongemeen geestig en van pas, aantehalen.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Febr.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK- DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
11	{ 29. 6½ 29. 7½ 29. 8	{ 47½ 47½ 48	{ W. Z. W. —	betrokken; zeer harde wind.
12	{ 30. 0 30. 1½ 30. 2½	{ 46½ 49 44	{ W. Z. W. — W. t. Z.	harde wind; voornidd. omtrent betrokken; 's namidd. bewolkt; 's avonds helder.
13	{ 30. 2½ 30. 1½ 30. 1½	{ 44 53½ 42½	{ Z. t. W. Z. w. t. Z. Z. W.	bewolkt; omtrent helder.
14	{ 30. 2½ 30. 3 30. 2½	{ 42½ 46½ 47½	{ W. Z. W. — —	's morgens mistig; verder betrokken; 's avonds bewolkt.
15	{ 30. 1½ 30. 1 30. 0	{ 39 55 44	{ Z. Z. Z. Z. O. Z. W.	helder.
16	{ 29. 9½ 29. 9½ 29. 7½	{ 44½ 49 46½	{ Z. W. — —	betrokken.
17	{ 29. 7½ 29. 6½ 29. 5½	{ 42 44 45½	{ N. W. W. W. W. —	omtrent betrokken; 's avonds bewolkt.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 9. *Vrydag den 27 February.*

---

B E R I G T E N .  
I N L A N D S C H E .

**D**E HAAG, den 23 Febr. By een Koninglyk besluit zyn, dezer dagen, tot leden der Commissie voor het publiek Onderwys benoemd de Heeren CAMPER, Oud-Curator der Hooge Schole, te Franeker, en VAN WESELE SCHOLTEN, lid van het Departementaal Geregts-hof van Holland, in plaats van de Heeren BOERS en VAN KINGSBERGEN.

Onder de door zyne Majesteit onlangs gekozen en reeds geïnstalleerde Ridders der Koninglyke Orde van Holland, bevindt zich ook geen gering aantal van onze Vaderlandsche Geleerden, die in verschillende vakken van Wetenschap uitmunten, en van welken sommigen zich ook buiten 'slands beroemd gemaakt hebben, als: de Heeren J. BLEULAND, Hoogl. in de Ontleed-, Genees-, Heel- en Vroedkunde, te Utrecht; JERONIMO DE BOSCH, Curator der Koningl. Hollandsche Universiteit te Leyden, bekend als een der eerste Latynsche Dichters van dezen tyd, en door en door ervaren in de oude Grieksche en Latynsche Schryvers; S. J. BRUGMANS, Hoogl. in de Kruidkunde, Natuurl. Historie en Scheikunde; A. G. CAMPER, jongste Zoon van wylen den vermaarden Ontleedkundigen P. CAMPER, waardige bezitter van deszelfs nagelaten Kabinet van vergelykende Ontleedkunde en Natuurl. Zaken; F. W. CONRAD, Inspecteur-Generaal van 'slands Rivieren, op den huize

L. DEEL.

I

Zwa-

Zwanenburg; J. R. DEIMAN, Med. Doct. beroemd Natuur- en Scheikundige, en praktiserend Geneesheer te Amsterdam; H. D. GUYOT, Predikant by de Walsche Gemeente en Directeur van het Institut van Doven en Stommen te Groningen; Dr. C. R. T. KRAIJENHOFF, Lt. Colonel der Hollandsche Fortificatiën en Inspecteur van 'slands Rivieren; M. VAN MARUM, Secretaris der Koninkl. Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen en Directeur van Teyler's Museum te Haarlem; J. MEERMAN VAN DAL'EM, Commandeur, Kamerheer des Konings, lid van het Departementaal Bestuur van Holland, Directeur-Generaal van het openbaar Onderwijs en der Wetenschappen; S. F. J. RAU, Hoogl. in de Oostersche talen te Leyden; M. STUART, Leeraar by de Remonstransch Gereformeerde Gemeente te Amsterdam, Schryver der Romeinsche Geschiedenis en van een reeks van andere werken.

Nog zyn, by een Koninglyk Besluit van 18 dezer, de volgende benoemingen gedaan:

Van de Heeren ONTYD en STIPRIAAN LUISCIUS, tot Geneesheeren der Infirmerie en van het Huis des Konings.

Van de Heeren BRUGMANS, DEIMAN, THOMASSEN en THEUSSINCK, en VAN GEUNS, tot Consuleerende Geneesheeren.

Van den Heer CAPPEL, tot Chirurgyn der Infirmerie en van het Huis des Konings.

Van de Heeren SANDIFORD en BLEULAND, tot Consuleerende Chirurgyns.

# U I T T R E K S E L U I T D E

## H O R E N

### V A N

## S C H I L L E R,

II. Band, 4 Stück, 68 Seite,

*betreffende de vervaarlyke uitbarsting van eenen  
Brander, by de belegering van Antwerpen,  
in het jaar 1585.*

Toen de verschrikkelyke en hartelyk van my betreunde verwoesting, op den 12 January dezes jaars, te

te *Leyden*, door het springen van een met buskruid geladen Schip veroorzaakt, my bekend werd, herinnerde ik my, voor eenige jaren, in de *Horen* van SCHILLER, eene beschryving der merkwaardige belegering van *Antwerpen*, door den Hertog *Alexander* van *Parma*, in de jaren 1584 en 1585, gelezen, en daarin eene, anderszins zeer verschillende, doch ten aanzien der uitwerkselen niet ongelyke gebeurtenis opgemerkt te hebben, welke ik op aanraden van eenen vriend, diem ik dezelve onlangs voorlas, liebrevens aan myne landgenooten bekend maak, of help herdenken, geloovende dezen of geenen onder hen daarmede geen ondiensnt te zullen doen (\*).

Ik bedoel namelyk de verbazende uitbarsting van een Brandschip, en de daar door ontstane verwoesting. Doch, eer ik tot de beschryving zelve overga, moet ik kortelyk aanmerken, dat velerlei omstandigheden den Hertog beletteden, om de Stad, aan welker bezit hem ten hoogsten gelegen lag, van naby aan te tasten, en dat hem dus geen middel overschoot, om dezelve magtig worden, dan de honger. Ten dien einde had hy reeds eenige Steden en Sterkten ingenomen, als in de vele schansen aan de oevers der Schelde opgeworpen, en meer andere middelen in het werk gesteld; evenwel konde hy den toevoer op deze rivier niet verhinderen. Hy werd deswegens te rade, eene brug over dezelve te slaan, welke hy ook met ongeloofelyke moeite en kosten eindelyk tot stand bragt, en welke met bastions, kanonnen en gewapend krygsvolk voorzien, op allerhande wyze versterkt en aan beide oevers door Forten, welke hy *S. Maria* en *S. Philip* noemde, gedekt was. De Antwerpenaars, een ontwerp door den vyand werkellyk uitgevoerd ziende, het welk zy voor een hersenschim

(\*) Men vindt, wel is waar, in de vry algemeene bekende *Nederlandsche Historie* van P. C. HoFF, B. XXII. Bladz. 999—1001, een verhaal van het zelve geval, met 2 Afbeeldingen opgehelderd: 't welk wel in het zakelyke met dat van SCHILLER overeenkomt, doch minder uitvoerig is, en, hier en daar eenige byzonderheden, door den laatsten vermeld, mist: weshalven wy de plaatting van dit stuk geenzins overbodig geoordeeld hebben: te minder daar zy ons gelegenheid zal geven, om, hier en daar, eenig voorkomend verschil in de opgave der beiden Schryvers aan den voet aanteteekenen.

*De Redacteur.*

schim gehouden hadden, waren ook van hunnen kant op buitengewone middelen bedacht, om het vreesfelyk en tevens bewonderenswaardig werkstuk, het welk hun den ondergang dreigde, te verdelgen. — Hier laat ik de eigen woorden des Schryvers vertaald volgen:

„ Voor dat de Hertog van *Parma* met zyne brug in gezeedheid was, werkte reeds in de muren van *Antwerpen* een Ingenieur aan hare vernieling. *FREDERIK GIANIBELLI* heette de man, dien het lot bestemd had, om de *Archimedes* dezer Stad te worden, en de grootste bekwaamheid, doch met een ganschelyk verrydeld gevolg, tot derzelver verdediging te verspillen. Hy was van *Mantua* geboortig, en had zich voorgeen in *Madrid* vertoond, om, zoo als eenigen willen, den Koning *PHILIPS* zynen dienst in den *Nederlandschen Oorlog* aan te bieden. Doch van het lang wachten vermoed, verliet de beledigde Kunstenaar het Hof, met voornemen, om den Monarch van Spanje op eene gevoelige wyze met eene verdienste bekend te maken, welke hy zoo weinig had weten te schatten. Hy zocht in den dienst te komen van *ELIZABETH*, Koningin van Engeland, en eene gezworene vyandin van Spanje, welke hem, na dat zy eenige proeven van zyne Kunst gezien had, naar *Antwerpen* zond. In deze Stad liet hy zich met der woon neder, en wydde aan dezelve in den tegenwoordigen nood alle zyne wetenschap en den vurigsten yver.

„ Zoo dra deze Kunstenaar bevond, dat het met de brug ernst en het werk bykans voltooid was, verzocht hy den Magistraat om drie groote Schepen van honderd en vyftig tot vyfhonderd tonnen (\*), in welke hy Mynen dacht aan te leggen. Bovendien begeerde hy nog zestig pramen, welke, met kabeltouwen en ketenen aan elkander gebonden en met vooruistekende haken voorzien zynde, met het begin der ebbe in beweging gebragt worden, en, om de werking der Mynschepen te voltoojen, in eene beitelvormige rigting tegen de brug storm loopen zouden. Doch hy had zich met zyn verzoek aan lieden gewend, die voor eene buitengemeene gedachte geheel onvatbaar waren, en zelfs dan, wanneer het op het behoud des Vaderlands aankwam, den geest des Winkeliers niet konden verloochenen. Men vond zyn plan al te kostbaar, en hy verkreeg met moeite eindelyk slechts, dat hem twee kleinere Schepen van zeventig tot tachtig tonnen benevens een zeker getal van pramen toegestaan werden (†).

Met

(\*) Hoorn, die de namen dezer Schepen noemt, geeft derzelver grootte niet hooger op, dan van 75, 175 en 250 Lasten. R.

(†) By onzen *Vaderlandschen* Geschiedschryver wordt het getal dier pramen (of plecten) op 10, ieder van omtrent 40 Lasten, bepaald. R.



„ Met deze twee Schepen, waar van hy het een het *Ge-  
hut* (\*), het ander de *Hoop* noemde, ging hy op volgende  
wyze te werk. Hy liet op derzelver bodem eene holle kas  
(of bak) van hartleên metfelen, welke vyf voeten breed,  
vierdehalf diep en veertig lang was.

„ Deze kas vulde hy met zestig centners van het fynste  
buskroid (†) van zyne eigene vinding, en bedekte dezelve  
met groote graf- en molenfteenen, zoo zwaar als het vaartui-  
g ze dragen kon. Daarop liet hy nog een dak van gelyke fte-  
nen zetten, het welk spits toeliep, en zes voet boven het  
boord uitftak. Het dak werd vol geflopt met yzeren ketenen,  
en haken, met metalen en marmeren kogelen, met fpykers,  
mesfen en andere vernielende werktuigen; ook de overige  
ruimte van het Schip, welke de kas niet beflieg, werd met  
fteenen opgevuld, en het geheel met planken overdekt. In  
de kas zelve waren verſcheiden kleine openingen gelaten voor  
de lonten, welke de Myn aanſteken moesten. Ten overvloede  
was 'er nog een uurwerk in geplaatst, het welk na afloop van  
den bepaalden tyd vonken ſlaan, en, zoo de lonten al veron-  
gelukten, het Schip in brand ſteken konden. Om den vyand  
in den waan te brengen, als of deze werktuigen alleen ſtek-  
ken zouden, om, de brug aan te ſteken, werd op derzelver  
hoogſt gedeelte een vuurwerk van zwavel en pek onderhou-  
den, het welk een geheel uur lang branden konde. Ja om  
zyne oplettenheid nog meer van de eigenlyke zitplaats des ge-  
vaars af te trekken, rufte hy nog twee en dertig Schuiten  
uit, op welke alleen vuurwerken brandden, en welke geen  
ander oogmerk hadden, dan om den vyand een gochelfpel  
voor oogen te ſtellen. Deze branders zouden in vier verſchei-  
den bezendingen van half uur tot half uur naar de brug af-  
zakken, en de vyanden twee ganſche uren lang onophoudelyk  
aan 't werk houden, zoo dat zy eindelyk, door het ſchieten  
uitgeput en door het vruchteloos wachten vermoejd, minder  
oplettend zouden zyn, wanneer de regte vuurſpuwers kwa-  
men. Vooraf liet hy ten overvloede nog eenige Schepen loo-  
pen, waarin kruid verborgen was, om het dryverde werk  
voor de brug te verſtrooijen en voor de voornaamſte Schepen  
den weg te banen. Tevens hoopte hy dóór dit voorpoſten-  
gevecht den vyanden werk te geven, hen uit te lokken, en  
aan de geheele moordadige uitwerking van het vuurbrakend  
werktuig bloot te ſtellen.

De nacht tuſſchen den vierden en vyfden April was tot het  
ult-

(\*) By Hoord, het *Fortuin*. R.

(†) Onze *Droſſaard* geeft, dezen Bak, de dikte van 5, de lengte van  
40, en de wydte en diepte van 3½ voeten: ook laſt hy de eene vullen met  
zes duizend en de andere met zeven duizend en vyf honderd ponden Bus-  
kruid.

afvlieden van deze groote onderneming bepaald. Een donker gerucht daar van had zich ook reeds in het Spaansche leger verspreid, inzonderheid daar men van den kant van *Antwerpen* verscheiden donkers ontdekt had; welke de ankertouwen aan de Schepen hadden willen doorhakken. Men was derhalven op een' ernstigen aanval gevat; alleen in de eigenlyke wyze daar van bedroog men zich, en was 'er meer op bedacht, om met menschen dan met elementen te vechten. De Heitog liet ten dien einde de wachten langs den geheelen oever verdubbelen, en trok het best gedeelte zynrer troepen in de nabyheid der brug, waar hy zelf tegenwoordig was, des te nader by het gevaar zynde, hoe zorgvuldiger hy hetzelfde zocht te ontvlieden. Naauwelyks was het donker geworden, of men zag drie brandende vaartuigen van de Stad komen afdryven, daar na nog drie andere, en terstond daarop even zoo vele. Men roept door het Spaansche leger in 't geweer, en de geheele lengte der brug wordt met gewapenden vervuld. Ondertusfchen vermeerderden zich de Vuurschepen en trokken by tweeën en drieën in eene zekere orde den stroom af, dewyl zy in den beginne nog door Schippers gestuurd werden. De Admiraal der Antwerpensche Vloot, *JACOB JACOBSON*, had uit nalatigheid of met voordacht, dit weet men niet, den misflag begaan, dat hy de vier afdeelingen der Schepen al te schielijk op elkander afloopen, en ook de twee groote Mynschepen veel te spoedig daarop volgen liet, waar door de geheele orde gestoord werd.

Ondertusfchan kwam de trein hoe langer hoe nader, en de donkerheid der nacht verhoogde nog het buitengewone schouwspel. Zoo ver het oog den stroom kon volgen, was alles vuur, en de branders wierpen zoo sterke vlammen uit, als of zy zelve in vuur opvlogen. De oppervlakte van het water was in een groote uitgesprektheid verlicht; de dyken, en bastions langs den oever, de vaandels, geweren en wapenrustingen der Soldaten, welke zoo wel hier als op de brug in parade stonden, schitterden van den wederfchyn. Met een gemengd gevoel van yzing en genoegens beschouwde de Soldaat deze zeldzame yertooning, welke meer naar eene vrolyke party, dan naar eene vyandelyke toernsting geleek, doch even wegens dit byzonder contrast van den uitwendigen schyn met de inwendige bedoeling de gemoederen met eene verwonderlyke huivering vervulde. Toen deze brandende Vloot tot op twee duizend schreden aan de brug gekomen was, staken derzelver stuurlieden de lonten aan, drevren de twee Mynschepen in het eigentlyke midden van den stroom, en lieten de anderen over aan de willekeur der golven, terwyl zy zelve zich op daartoe in gereedheid gehouden booten ylings terug begaven.

Nu geraakte de trein in de war, en de onbestuurde Schepen kwamen enkel en verstrooid by de dryvende werken aan, waar

waar zy of hangen bleven, of zydwaarts tegen den oever stakteden. De voorste Kruidschepen, welke bestemd geweest waren, om het dryvende werk te ontfleken, wierp het geweld van een stormwind, die zich in dit oogenblik verhief, aan den Vlaamschen oever; zelf de een der beide branders, welke het *Geluk* (\*) heette, geraakte onderweegs aan den grond, voor dat hy de brug bereikte, en doodde, terwijl hy sprong, eenige Spaansche Soldaten, welke in eene nabygelegene schans werkten. Weinig scheelde het, of de andere en grootere brander, de *Hoop* genaamd, had een dergelyk lot ondergaan. De stroom wierp hem aan het dryvende werk naar de Vlaamsche zyde, alwaar hy hangen bleef; en had hy in dit oogenblik vuur gevat, was het best gedeelte zyner werking verloren geweest.

Door de vlammen misleid, welke deze machine, even als de overige vaartuigen, van zich wierp, hield men dien slechts voor een gewonen brander, welke bestemd was om de Schipbrug in brand te steken. En toen men nu zelfs het eene Vuur-schip na het andere zonder alle verdere werking zag uitdooven, verdween eindelyk de vrees, en men begon over de ondernemingen des vyands te spotten, welke met zoo veel grootspraak waren aangekondigd, en nu een zoo belagchelyk einde namen. Eenige der vermetelsten wierpen zich zelfs in den stroom, om den brander van naby te bezichtigen, en hem uit te bluschen, toen dezelve door toedoen zyner zwaarte doorbrak, het dryvende werk, dat hem opgehouden had, los scheurde, en met een geweld, waar van men alles te vreezen had, op de Schipbrug voortdrong. Op eens komt alles in beweging, en de Hertog roept den Matrozen toe, zy zouden de machine met staken tegenhouden en het vuur bluschen, voor dat hetzelfde het gebint aantastte.

Hy bevond zich in dit zorgelyk oogenblik op het uiterste einde van het linker gestel, alwaar hetzelfde een bastion in het water formeerde en op de Schipbrug overging. Aan zyne zyde stonden de Markgraaf van RYSBURG, Generaal der Ruitery en Gouverneur der provincie Artois, welke voorheen den Staten gediend had, maar, in plaats van een verdediger van 't Gemeenbest, deszelfs ergste vyand geworden was, de Vryheer van BILLY, Gouverneur van Vriesland en Chef der Duitsche Regimenten, de Generaals CAJETAN (†) en GUASTO, benevens velen der voornaamste Officieren; alle hun byzonder gevaar vergeten hebbende, en alleen tot afwending van het algemeen onheil werkzaam. Onderwylen naderde tot den Hertog van PARMA een Spaansch Vaandrig (§), en bezwoer hem, dat

(\*) Of liever het *Fortuin*, volgens de vorige Aanteekening.

(†) H. noemt dien Bevelhebber Graaf CAUS.

(§) By H. VEGA geheten.

dat hy zich van eene plaats mogt verwyderen, waar zyn leven door een oogenschynlyk gevaar bedreigd werd. De Hertog; hierop geen acht slaande, herhaalde hy zyne bede nog dringender, en smeekte hem ten laafien op zyne knieën, om in dit eenig geval den raad van zynen dienaar te willen aannemen. Terwyl hy dit zeide had hy den Hertog by den rok gevat, als of hy hem met geweld van die plaats trekken wilde, en deze, meer door de driesheid van dien man getroffen, dan door zyne gronden overreed, ging eindelyk, van CAJSTAN en GUASTO verzeld, naar den oever terug. Naauwlyks had hy tyd gehad, om het Fort S. Maria aan het uiterst einde van de brug te bereiken, of achter hem ontstond een slag, even als of de aarde berste, en de gewelven des hemels instorieden. De Hertog viel voor dood neder, de geheele Armée met hem, en het duurde verscheiden minuten, eer men weder tot zich zelve kwam.

Maar welk een tooneel, toen men uit de bedwelming ontwaakte! Door den schok van den gesprongen brander was de *Schelde* tot in hare onderste diepten gespieten, en over den hoogen dyk, die dezelve omgaf, gedreven geworden, zoo dat alle vestingwerken aan den oever vele voeten diep onder water stonden. Zes uren in den onttrek beefde het aardryk. Bykans het geheele linker gestel, aan het welke het Brandschip was hangen gebleven, was benevens een gedeelte van de Schipbrug uit een geslagen, verbryzeld, en met alles, wat zich op dezelve bevond, met alle mastboomen, kanonnen en menschen in de lucht gesmeten. Zelfs had het geweld der uitbarsting de ontzettende steenklompen, welke de Myn bedekten, in de naburige velden gellingerd, zoo dat men naderhand verscheiden van dezelve, daizend schreden ver van de brug, uit den grond groef. Zes Schepen waren verbrand, en vele in stukken geslagen. Maar verschrikkeliker dan dit alles was de nederlaag, welke het moorddadig werktuig onder de menschen had te wege gebracht. Vyfhonderd, volgens andere berichten zelfs achthonderd menschen werden het slachtoffer van deszelfs woede; die gene niet eens medegerekend, welke niet verminkte of anderzins beschadigde ledematen 'er afkwamen; terwijl de verschrikte wyzen van sterven zich in dit afgryselyk oogenblik vereenigden. Eenige werden door den bliksem van het buskruid, andere door het kokende water van den vloed verbrand, nog anderen deed de vergiffige zwaveldamp stikken; deze werden in de rivier, geene onder den hagel der gellingerde steenen begraven, vele door de messen en haken doorboord, of door de kogels vermorfeld, welke uit den buik van het moordtuig sprongen. Sommigen, welke men zonder alle zichtbare kwetsing ontzield vond, bad waarschynlyk is geweldige beweging der lucht alleen reeds gedood. Het schouwspel, welk zich onmiddelyk na het springen der Myn vry-  
 (104)

toonde, was akelig. Eenige staken tuschen het paalwerk van de brug, andere werkten zich van onder de steenklompen uit, weder andere waren in de scheepstouwen blijven hangen; van alle kanten en oorden verbleef zich een hartbrekend geschreeuw om hulp, het welk echter, dewyl elk genoeg met zich zelve te doen had, slechts door een zwak gekerm beantwoord werd.

Van hun, welke het overleefden, zagen vele zich door eene wondervolle beschikking gered. Een wervelwind hief eenen Officier, met name Tucet, als eene veder in de lucht; hield hem een tyd lang zwevend in de hoogte, en liet hem vervolgens gemakkelijk in den vloed nederdalen, waar hy zich al zwemmend uithielp. Eenem anderen vatte de kracht van den scaoot op den Vlaamschen oever, en zette hem op den Brabandschen neder, alwaar hy met eene ligte kneuzing aan den schouder weder opstond, en, gelyk hy naderhand verklaarde, was hy op deze snelle luchtreize niet anders te mède geweest, dan of hy uit een kanon geschoten wierd. De Hertog van PARMA zelf was nooit den dood zoo na geweest, als in dit oogenblik, want alleen het verschil van eene halve minuut bestiste over zyn leven. Naauwlyks had hy den voet in het Fort S. Maria gezet, of het voerde hem opwaarts als een stormwind, en een balk, die hem aan het hoofd en den schouder trof, sloeg hem buiten kennis ter aarde. Een tyd lang geloofde men ook in der daad, dat hy dood was, dewyl vele zich herinnerden, hem nog weinige minuten voor den doodelyken slag op de brug gezien te hebben. Eindelyk vond men hem met de hand aan den degen, tuschen zyne geleiders CAJETAN en GUASTO zich oprichtend; eene tyding, welke aan het geheele leger het leven wedergaf. Doch te vergeefs zouden men beproeven, den toestand van zyn gemoed te beschryven, toen hy de verwoesting aanzag, welke een enkel oogenblik in het werk van zoo vele maanden veroorzaakt had. De brug, waarop hy alle zyne hoop gevestigd had, was vernield, een groot gedeelte van zyn leger omgekomen, een ander gedeelte verminkt en voor vele dagen onbruikbaar geworden, vele van zyne beste Officiëren gedood; en als of deze algemeene ramp nog niet genoegzaam ware, moest hy nog de smartelyke tyding hooren, dat de Markgraaf van RABUAT, welken hy onder alle zyne Officiëren de meeste achting toedroeg, nergens te vinden was. En echter was het allereerst nog te wachten; want ieder oogenblik moest men van Antwerpen en Lillo de vyandelyke vloren te gemoet zien, welke by deze schromelyke gesteltenis des legers in 't geheel geen tegenstand zouden gevonden hebben. Daar de brug in stukken gellagen was, konden de Zeeuwsche Schepen ongehinderd met volle zeilen doorvaren; bovendien was de verwarring der troepen in deze eerste oogenblikken zoo groot en algemeen.

dat het onmogelyk geweest ware, bevelen te geven en opzigt volgen, vermits vele Corps hunne bevelhebbers, vele bevelhebbers hunne Corps misten, en zelfs de post, waar men gestaan had, in de uitgestrekte verwoesting naauwlyks meer kenbaar was. Hierby kwam nog, dat alle schansen aan den oever in het water stonden, dat vele kanoanen verzonken, dat de louten vochtig en de voorraad van buskruid vernietigd was. Welk een tydskip voor de vyanden, indien zy daar van hadden weten gebruik te maken (\*)!"

Haarlem, 15 Febr. 1807.

H. W.

LE

(\*) Het hier gescherst tooneel van verwoesting, vinden wy, by onzez Hollandischen *Tactus*, in diens zoo sierlyken en beknopten als ongemeen krachtigen styl, in dezer voege beschreven:

„ Korts daar na borst de Hoop, met zoo duilen donder, es verbolghen blixem, dat de heemel scheen te kraken om in te stormen, de werelt te scheuren, de hel zyn' kaaken op te sperren. Het vrasaigh vuur verslond, oft versienste met zynen slag, niet alleen d'onderzoekers, die 't binnen 's boords verraste, maar teffens 't meeste deel der geenen, die op het stak tsfel, oft in de Rheepen der brugge waaren; dermaate, dat men van hun nooit eenigh overfschoot vernam. In gulle gloelt stond eerst de lucht: thans leschte zich 't licht; en bleef zyn' plaats, van dikke damp en rook, een' lange wyl, verdonkert. De vliet vloogh ten bedd' uit, oover den dyk; vervulde de vesting Maryne en plonsde de naaste velden ter knie toe in 't waater. 'T aartryk sehopte rondom, wel drie mylen verre; en binnen een' halve bleef niemandt oover eindt; zoo gezeldt werd. Immers de Spanjaardt *Canero* getuight, hoe het huis, waar in hy zich, dat pas, tot Beevere, een uur quans van de Schelde, geherberghst vond, dreunde, als oft het gedricht hadde te needer te vallen, en niet een vensterglas heet hield. De zwaare steenen en zarkscherven, sterrewaerts gespat en verspreit, zommighe wyder dan een vierendeel myls, maakten, met hunne slaak, putten gepelt op acht oft neeghen voeten. De Pyn van Parma, gegaan ontront een' boogfschent weeghs van den dyk af, werd, gelyk ook *Guasto*, *Celis*, en de rest van de sleep, op zyn plat geworpen: een paadje die zynen deeghen droegh, dood geldst van den weldighen windt, dien de brand blics, als hy ten kerker uitbrak. Desezelfe *Canero* vermeldt, dat een van Parmas lyfhoeders bet dan derigh schreeden verre gegooyt werd, en zyn eenre been kreupel viel. Die eerst op rees, en in zulk een' verbaastheit den moesten moed toonde, was *Farnesze*. Hy trekt en zwenkt zyn rapier, oft 'er vyand voor handen geweest waer: en draaft, wat tot zich zyk gekomen, na den oever. Daar doet zich een droef en deerlyk aensichyn op: de schans 't onderste boven, 't geschut overschiet van het slyk, 't knudt geweekt van het nat, alle louten gedooft. De schouders en een stroek van 't slaktsel waaren aan stukken gesincten; kaabels aan sleeten geslukt; kettingen aan rinden geklonken; masten, balken, geknakt; de groove busen verzonken; drie Brugscheepen verflooven, en niets daar af te vuden; drie andre gewend, met den boodem omhoogh. Vlyker greens de neelag der menschen, hier gehoopt daar gestrooyt, peirsch van modderigh bloedt; met het vleesch gekneust, het gebeente gebryzelt van de steenbrokken, yzere naaghs, bouten,

## L E V E N S B E R I G T

W E G E N S

G E O R G M E L C H I O R K R A U S ,

*Hooz. Sachs. Weimarschen Raad en Di-  
recteur van het Vorstelyke vrye  
Teekenschool te Weimar.*

(getrokken uit eenen Brief van den Hr. J. F. BERTUCH.)

*Georg Melchior Kraus* werd den 26sten July 1733, te Frankfort aan den Main, geboren, en beoefende daar de kunst  
meer

„ en schaakels; oft met het ingewant aan farden geponst. Doch de ge-  
„ questen ter dandyke doodt toe waaren ten minste, in zoo groutlyk  
„ een' ramp, der martelinge ontgaan. 'T grootste jaanber zagh men aan  
„ d'ellendighen, die, gescheiden van dy oft ichouder, noch uit het le-  
„ ven niet scheiden konden: die met janken en steenen hunnen kame-  
„ raaden den boezem klieden. En, terwyl men noch niet wist wie al  
„ van die selte getroffen waaren, nochte de gelichende troonyen, de be-  
„ kladde kleederen t'onderkennen, kermde deez, om maagh oft makker;  
„ die, om diener oft leer; d'andre om vriendt oft vertrouwwochme; en  
„ ging, mits den twyfel, de angst te wyder weiden. De Spanischen  
„ klaagden van meer dan vyfhondert; d'onzen riepen van achthondert  
„ lyken. Die verminkt, verloemt, oft anders keelyk geteistert waaren,  
„ maakten ook een groot getal. Veel en van Parmaas Hofgezin, vele  
„ kryghshoofden, en daar onder den Hopman Segura, Spanjaardt van dap-  
„ pren bedryve, ook Gaspar van Robles, Heer van Billy; en Robbert  
„ van Melun, Markgraaf van Rysburgh, ooverste der ruiterye; van welke  
„ twee wy meermals gemeldt hebben; verloor er de Landvooght.  
„ Rysburgh werd hangende gevonden aan een' taakel, en zeer betreurt  
„ van Farnecze; maar niet altoos van de Spanjaards, die naagaaven, dat  
„ hy den Kooning wel treffelyke diensten gedaen; maar meerder ondienset  
„ in eenen dagh (zy meenden met het sluiten van 't Gentse verbondt)  
„ dan hy in tien jaaren wel dienenis vergelden kon. Billy miste men een'  
„ wyl, en vermoedde, dat d'een oft d'ander zyn lichaam verstecken  
„ had, om de diefte van een' gowde keeten te helen, die hy plagh  
„ aan den hals te draaghen. Eindlyk, in 't afbrecken van 't slaetstiel,  
„ vernam men hem, ook geschorst, met de zelfse keeten, aan een  
„ eindt paals. Van de werking der dunkelzaren en t'zaamkoppelsle  
„ pleiten speur ik by niemandt eenigh gewagh: 't zy dat ze mede or-  
„ ghens vast raakten, oft te gronde geboort werden van de klooten,  
„ enz."

Wy hebben deze gepaste gelegenheid niet willen laten voorbygaan, om den-  
zen van onze Lezern, die liefhebbers der Hollandse Taal- en Letter-  
kun-

meer door eigene vlyt dan onder opzigt van eenen bepaalden Meester. In het jaar 1761 ging hy naar Parys, om zyn talent volkomener te vormen, en leefde daar vyf jaren lang met verscheiden Duitfche Kunstenaars, *Schmuzzer*, *Philip Stackers*, *Zing*, *Weiralter*, *Duncker*, *Freudenberger* en meer anderen, die toen allen ook te Parys zich oefenden, in een vriendschappelyken Kunstenaars kring, die naderhand door deze waardige mannen der kunstwereld zoo vele schoone vruchten heeft voortgebragt. Men kan niet zeggen, dat *Kraus* daar één Kunstenaar bepaaldelyk voor zyne studie uitkoos, of deszelfs leerling geworden is. Hy beminde *Grenze* en *Boucher* het meest, en scheen zich naar hunne manier te vormen. Hy bezocht alse Kunstenaars en beoefende, zonder zich aan de manier van een' eenigen te binden, zich zelven en ging zyn' eigen weg. Behalve de solide Akademische teekening, waartoe hy zich hoofdzakelyk te Parys bepaalde, waren *Beelden* en zoogenaamde *Gezelschapsstukken* uit het gemeene leven (onderwerpen, die ook *Grenze* en *Boucher*, zoo voortreffelyk bewerkten) zyn geliefd vak en hy leverde daarin vele aangename en kostelyke werken, welke hier en daar nog in verscheiden Schilderyen-verzamelingen te vinden zyn.

Eerst later ging hy tot het Landschapschilderen over, na dat hy met zynen vriend Prof. *Zingg* in Dresden, in het jaar 1775, eene Schilder-reize in het Erzgebirge gedaan had. In vervolg van tyd was altyd het Landschap-teekenen naar de groote en schoone natuur, zyne geliefde Studie, waarop hy gedurende 31 jaren, die de Hr. *Bertuch* met hem te Weimar verkeerde, op zyne Kunstenaars uitstappen aan den Rhyn, in den Harst, het Thuringfche Woud en onze schoone bergachtige streken, gelyk ook op zyne laatste Kunst-reis, met zynen toegenegenen en zeer verdienstelyken Kunstvriend en begunstiger den Hr. *Gore*, door Tyrol en Opper-Italien in 1795 gedaan, zich onophoudelyk toelagde. Hy kwam nimmer van zulk

kunde zyn, ook een snal te leveren, van de Profsche Welsprekendheid onzer oude klastieke Schryveren, onder welken de Drostend Hoorn wel de voornaamste mag gerekend worden: hebbende wy ons hier toe te meet gecnopt gevonden, door het voorbeeld van den Hoogleeraar *Saxenmaier*, die ons reeds over eenige jaren ten dezen was voorgegaan, in zyne *Proeven van Nederduitsche Welsprekendheid*, ter gebruike by zyne Lesfen; (gedrukt, te Leyden, by L. Herdingh, 1799, gr. 8<sup>o</sup>.) gelyk hy ons onlangs, op nieuw zoo keurig vergast heeft op zyne *Proeven van Nederduitsche Dichtkunde*, uit de 17de Eeuw, (gedrukt by denzelfden in gr. 8<sup>o</sup>. 1806.) byzonderlyk ook op zyne uitvoerige en doorwrochte *Voorrede*, ten geliede van dit stuk, waarin deze onze bedenklaagfche Puikichryver, na vooraf een wyl tbi getuigen te hebben op den luister en roem voor ons Vaderland, van de zeventiende Eeuw, byzonder ook met opzigt tot de Letterkunde, op eene aangename wyze uitweidt over de personen en verdienstelyken arbeid der Dichteren (aan wier hoofd ook hier onze aangehaalde *Nederl. Tacitus* pronkt) uit welks Dichtstukken ontleend zyn, die deze *Proeven* bevatten.

De Redaſſeur.



zulk eenen uitslap, dien hy jaarlyks deed; terug, zonder zyne portefeuille met eene menigte Landschapsteekeningen en belangryke Studien verrykt te hebben. Alle zyne zeer kloek met olyverw geschilderde Landschappen, als mede zyne handteekeningen, zoo gewasschen als met zapverwen, strekken, ten bewyze, dat hy onafgebroken de Natuur bestudeerde, en zyne byeengezamelde Studien naar dezelve geestryk bearbeidde. Zyne Afbeeldingen zyn inderdaad plaatslyke portraiten der streek en hare natuurlyke omtrekken, die hy teekende; en men erkent daarin alhyd haar eigenaardig karakter. Hy veronachtzaamde daarby zyn vorig vak, de beelden, geenazins, en schilderde daarna nog verscheide kleine stukjes daar in, by voorb. Tooneelen uit Wallenstein's Leger en andere Tooneelstukken.

Zyn zachtaardig edel en regtschapen karakter, zyne beschaafde levenswys, en zyne syne welgemanierdheid, die hem algemeen bemind maakten, hadden hem ook reeds vroegtydig in de groote wereld gevoerd, met het leven, de manieren, behoeften, luimen, modes en goeden smaak derzelve bekend gemaakt, voor welke hy ook zyn uitgestrekt kunsttalent zeer gepast wist aanwenden; en ook dit gaf hem vooral op den post regt, dien hy dertig jaren lang te Weimar met roem en ten algemeenen nutte bekleedde. Hy trad namelyk in den jare 1775, als Directeur van de Hertogl. vrye Teekenschool, in den Vorstelyken dienst, en organiseerde deze weldadige inrigting, waarmede zyne Hertogl. Doorluchtigheid terstond, by hare komst tot de repering, Weimar zegende, en sedert dien tyd zoo algemeen nuttig op de vorming onzer Kunstenaars en Handwerkslieden, als op de algemeene uitbreiding van den goeden smaak werkte. Het publiek heeft reeds te veel blyken daar van ondervonden en met goedkeuring erkent, dan dat men het noodig acht, hier iets meerder van te zeggen. Hier was de beroemde *Kraus* in zyn waren spheer. Hy schiep, beschaafde en werkte hier om zich heen met rusteloozen yver en de edelste belangloosheid alles uit, waartoe slechts ergens eene Kunstvorming in staat was, kweekte leerlingen van beide kunne aan, ontwikkelde de zucht en liefde voor de Kunst by het publiek, gaf raad en werkelyke leiding in alle voorvallen en behoeften van den smaak en der Kunst, en werd in zyn' schoonen werkring door de vrouwelykste goedheid des Hertogs, als mede door de yverige medewerking van zynen kundigen en kunstlievende Chef den Hr. Geheimraad v. *Göthe*, zoo krachtig ondersteund, dat hy deze heerlyke inrigting, voor welke hy alleens leefde en tot zyn' dood werkte, in den schoonen bloei brengen kon, waarin dezelve nog tegenwoordig staat, en door de genadige bescherming, waarop het zich mag verheugen, nog lang zal staan.

*Kraus* was een van de vlytigste Kunstenaars en werkzaamste mannen. Hy arbeidde den ganschen dag en ging eerste 's avonds

's avonds naar den Schouwburg of in Gezelschap, dewyl hy ongehuwd was. Dagelyks werkten verscheiden jonge Kunstenaars by hem en in de zaal der Akademie, die hy volkomen vry onderrigt gaf, en die hy met liefdrike zorgvuldigheid vormde. Men vond hem altyd of voor den Schildersezel, of aan de Teekentafel met het penfeel of het craijon en de etsnaald in de hand. Zyn Zakboek vergezelde hem altyd, waarin hy door zyne gelukkige gaaf, van schielyk te teekenen, en beelden en groepen als het ware in den vlugt op te vangen, en geestryke schetsen te ontwerpen, voor het tooneel en het dergelysch leven, onophoudelyk Studien en schetsen verzamelde. Daar hy zoo wel Beelden als Landschappen ligt en fraai eefte en volgens zyn goed weldadig karakter gaarne jonge arme Kunstenaars, jongens en meisjes uit de Teekenschool door bezigheden, die betaald werden, ondersteunde, ondernam hy, behalve zyn eigene grootere oorspronkelyke Kunstwerken, nog verscheiden kleinere stukjes in geëtste en gekleurde platen bestaande, die hy van tyd tot tyd uitgaf en de goedkeuring van liefhebbers en kenvers verwierven. Zie hier daar van eeno lyst:

1. Gezigten uit verscheiden Landen van Europa, groot lang folio, 6 uitgaven.
2. Gezigten in het Hertogl. Park by Weimar, gr. en kl. folio, 6 stukjes.
3. Gezicht der Stad Maintz, gedurende de belegering in July 1793, twee bladen gr. l. folio.
4. Gezigten van het Wachtflot by Eifenach, l. folio, twee bladen.
5. Acht dergelyke bladen in dwars 8°. het Wachtflot van acht verschiilende zyde.
6. Omstreken by Rudolstadt, 4 bladen.
7. Maneschyntjes voor Illuminatie, naar *Hackerts* manier.
8. Inlandsche Kleederdragten van verscheiden Volken in Duitschland en Italie, 6 uitgaven 4°.
9. A B C van den Teekenaar, met 10 platen. Een klein zeer goed en gemakkelyk Teekenboek.
10. Studiën voor de Leerlingen der Teekenschool. NB. De voorbeelden tot het vorige, 4 stukjes.
11. Gezicht van het Hertogl. Slot te Weimar, van de Oostzyde, één blad, fol.
12. Dito van het Jagtflot Wilhelmsthal, by Eifenach, 1 blad folio.

Deze kleine ondernemingen deed hy alleen op zyne eigen kosten, ten voordeele zyner Leerlingen, dien hy daar door eene zeer goede ondersteuning verschaftte.

Toen de Hr. *F. J. Bertuch*, in het jaar 1785, op het denkbeeld kwam, om de voorwerpen der weelde van onzen tyd en de afwisfende modes van onze zeden, van ons lig-

chaam

chaam en geest, wetenschappelyk te behandelen en aan deze belangrijke stof het *Journal des Luxus und der Moden* als een voor de makelingschap niet ongewigtig en onverticillig Archief toe te wyden, waartoe hy eenen doorkundigen, smaakvollen en met de genietingen der groote en versynde wereld volkomen bekenden Kunstenaar noodig had, was het voornamelyk het uitgebreid en geestig kunstaalent van zynen vriend *Kraus* en diens naauwkeurige kennis met de behoeften der schoone wereld, welke hem in de uitvoering dezer onderneming, die zy te zamen dedden, verligten. Deze nam het tot de kunst betrekkelijk deel van dit tydskrift op zich en werkte daarin 21 jaren lang, niet zonder goedkeuring te ondervinden.

Nog een woord ten slotte over zyn zedelyk karakter. Hy was een zedelyk goed man, welwillend, weldadig jegens elk, die zyne hulp behoefde: de getrouwste en diensvaardigste vriend zynen vrienden; hy beminde de vrolykheid, en bevorderde, zoo veel hy konde, het genoegen in den gezelligen kring. bleef zich in alle tooneelen des levens, altyd gelyk en vervulde alle de pligten der menschielievendheid met de strengste naauwgezetheid. Hy overleed zacht, den 5den Nov. 1806, in zyn 74sten jaar, aan een volkomen vetval van krachten, en de gevolgen van de tooneelen van schrik en gruwel, in zyne woonplaats, vertoond na den slag van den 14den October, waarby hy ook door eene volkomen plundering zeer veel geleden had, ten huize van den Hr. *Bertuch*, algemeen bemind en beklagd in de armen der vriendschap. Zacht ruste zyne asche en zyne gedachtenis blyve steeds levendig onder zyne vrienden!

## HANDEL EN ZEEVAART; HULSHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PAYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 23 Febr. 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	1008 101½	<i>Kaiser</i> 4½ prCt. . . . .	454 46½
<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	99½ 100	<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	44½ 45½
<i>dito</i> geconsolid. by Scrp- horst 2 4½ prCt. . . . .	66 1½	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	89½ 90½
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp. enz. . . . .	108½ 109	<i>dito</i> 4½ losb. van 1807. . . . .	96½ 97
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	85½ 86½	<i>Engeland</i> . Annuïteiten 3 prCt. . . . .	63½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	93 94	<i>Fransche Rep.</i> Geconsolid. renten . . . . .	60½ 70
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. 92 97½		<i>Dito</i> Certif. by R. & H. Wisselcours. . . . .	69½ 70
<i>dito</i> Leen en Wisselb. 4 prCt. 97 101		<i>Op</i> Londen. . . . .	35 11 8
<i>dito</i> Kroon 4 prCt. . . . .	96½ 97	— <i>Parys</i> . . . . .	58½
<i>Kaiser</i> 5 prCt. . . . .	51½ 53		

BIN-

## BINNENLANDSCHE.

## Koninklijke Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	43 ½
Idem a 2½ prCt.	37 ½
Loosrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	49½
Idem uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	43 ½
Idem 1801. a 3½ prCt.	49½
Idem Donsinen. 4 prCt.	71 ½
Idem Vrijwillig a 5 prCt.	69½

Recepten Losb. m den Vrede.	58½
Holland.	
Obligatiën en Recepten a 2½ prCt.	34 ½
Idem vrijwillig a 4 prCt.	67 ½
Zeeland.	
Obligatiën a 2½ prCt.	34 ½
Friesland.	
Obligatiën a 2 prCt.	33 ½
Agio van de Bank.	3½

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 171; en te *Haarlem* 17, onder welke laatste 9 beneden de 12 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN. HAARLEM.

1807. Febr.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREK- DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
18	{ 29. 3 29. 3 29. 5½	{ 36½ 32 28	{ O. N. O. E. N. N. N. O.	{ 'smorgens regen; verder zware sneeuw met storm; 'savonds zeer zware storm.
19	{ 29. 8 30. 0 30. 1½	{ 30 37 32	{ N N. N. W. N. W.	{ bewolkt; wat buijg.
20	{ 30. 1½ 30. 0½ 30. 8½	{ 35 39½ 36	{ W. Z. W. Z. Z. W. Z. W. t. Z.	{ voormidd. bewolkt; verder betrokken; 'savonds zeer windrig.
21	{ 29. 7 29. 7½ 29. 7	{ 38 41½ 30½	{ W. Z. W. W. t. Z. W. N. W.	{ bewolkt; zeer harde wind; 'smidd. een zeer zware regen- hagel; en stormbui met donder.
22	{ 29. 6½ 29. 5½ 29. 4½	{ 43 44½ 42	{ W. Z. W. — —	{ stormachtig; betrokken; 'savonds regen.
23	{ 29. 6½ 29. 7½ 29. 8½	{ 37 42 29	{ W. t. N. W. N. W. W.	{ zeer harde wind; bewolkt; 'savonds helder en stil.
24	{ 29. 9 29. 9½ 29. 9	{ 36 42 39	{ W. t. Z. — Z. W.	{ voormidd. omtrent helder; verder bewolkt.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 10. *Vrydag den 6 Maart.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

*Uittreksel uit het Verslag, door de Commissie tot de Koepok-inenting, te Kopenhagen, openlyk gemeen gemaakt.*

**D**e Commissie heeft geen berigt ontvangen, 't welk eenige verandering, hoe genaamd, kan maken, in de erkende waarheid, dat de Vaccine voor altoos een behoedmiddel blyft tegen de Natuurlyke Kinderziekte. Deze laatste heeft zich by tusfschenpozen in de Stad geopenbaard; maar telkens is de besmetting gesluit door de nog onbesmette voorwerpen, in de huizen, die besmet waren, te vaccineren, en door de zuur-berokkingen. Het zelfde heeft ook plaats gehad in andere gedeelten van Denemarken. Volgens de Dooden-lyst van Kopenhagen, zyn 'er, gedurende 1806, niet meer dan 5 personen aan de Natuurlyke Kinderpokjens overleden, en wel zulken, die van een zeer zwak gettel waren, en aan toring, vallende ziekte en andere kwalen onderhevig. Men kan dus met volle zekerheid beweren, dat 'er, gedurende een geheel jaar, niemand, in de Stad Kopenhagen en hare Voorteden, aan de eigenlyk gezegde Kinderziekte overleden is: terwyl 'er

L. DEEL.

K

16

te voren, in een tyd van 21 jaren, sedert 1779 tot 1801. vyftienhonderd zeventien flachtoffers der Natuurlyke Kinderziekte zyn geëld geworden.

„ De Koepokstof, in het jaar 1801, uit Engeland bezorgd, is, onafgebroken, voortgeplant geworden, zoo dat men niet noodig gehad heeft, om ze van elders te halen, of by het hoornvee te zoeken. Zonder de geringste verandering in de omstandigheden der ziekte, is de sietstof, van tyd tot tyd, medegedeeld aan 182 personen; een ontwyfelbaar bewys, dat de Koepokstof, wel bewaard zynde, in geenen deele van hare oorspronkelijke kracht ontaardt.

„ De Commissie tot de Vaccinatie, in Kopenhagen, heeft, sedert 1803, ontdekt, dat de korst of roof, die niet voor den 21sten dag, of later, afvalt, op nieuw voor de Inënting kan gebruikt worden, met volkomene verzekering van te zullen vatten. Deze ontdekking maakt het bykans onmogelyk, dat de Vaccine, eenmaal, op eene plaats, in algemeen gebruik gebragt zynde, ooit kan uitsterven.

„ Een der leden van de Commissie, de Hoogl. Vrborg, heeft zelfs die korst of roof, met een volmaakt goed gevolg, by Huisdieren gebezigd, en hy heeft eene gegronde hoop, dat men, door dit middel, even zeer de Schapen en Verkens tegen de pokken zal kunnen behoeden.

*Voorgestelde Prysvragen van het Fransche Instituut  
voor den jare 1809.*

Een groot aantal zelfstandigheden verspreiden, in verschillende omstandigheden, een phosphorachtig licht, dat, meer of min, levendig en duurzaam is. Zoodanig zyn Vloeispath, gezuurde kalkaarde en eenige soorten Phosphor-gezuurde kalkaarde, als men dezelve gestoo en op een warm ligchaam werpt; de Phosphor van Bologne, wanneer men die, by het licht vertoond hebbende, in het duister brengt; eenige gezwavelde zinken, als men die met een hard ligchaam of zelfs slechts met de schagt van eene pen wryft; vergaen hout; eenige vischen en andere dierlyke zelfstandigheden, die tot de rotwording naderen, wanneer zy in eene donkere plaats zyn enz.

De klasfe van Meet- en Natuurkundige Wetenschappen stelt tot onderwerp van den prys, dien zy in de open-

openbare zitting van den eersten Maandag in January 1809 zal toewyzen, de volgende vraag voor:

*Proefondervindelyk te betoogen, welke de overeenkomst is, die 'er tuschen de verschillende wyzigingen van phosphorescenti bestaat, en waaraan iedere soort dezelye verschuldigd is, met uitsluiting van de verschynselen van die soort, die men by levendige dieren ziet.*

De prys bestaat in eene gouden Medaille, ter waarde van 3000 francs. De Verhandelingen, die naar denzelven willen dingen, moeten voor den 1sten October 1808 aan het Secretariaat van het Institut worden toegezonden. Deze tydsbepaling zal stiptelyk worden in acht genomen.

Wegens de Pryspraak „over den winterslaap van sommige dieren” (zie dezelve woordelyk N. A. K. Letterbode, D. XII. bl. 163), waar van dezelfde klasse van het Institut de uitschryving in hare laatste openbare zitting verlengde, herinnert deze klasse, dat, daar de nieuwe bepaling van den jaarlykschen tyd der openbare zittingen de klasse verhindert voor in de Maand January 1808 uitspraak te doen, de Verhandelingen hier over ingezonden kunnen worden tot den 1sten October 1807, in plaats, dat te voren de 21sten Maart van hetzelfde jaar daar toe bepaald was.

BERLYN. De zoo geleerde als achtenwaardige Heer H. B. MERIAN, sedert den dood van FORMEY, in 1797, den post van Secretaris der Kon. Akademie alhier waargenomen hebbende, is, den 12den Febr. l. l. in den ouderdom van 83 jaren en 4 maanden, overleden.

OVER HET GROOTE SANHEDRIN DER JODEN, DESZELFS  
DOEL EN MIDDEL.

(Van Professor NEEB, te Mentz.)

Terwyl de storm van den tyd groote Staten tegen elkanderen slaat, en de minder samenhangende stukken verbryzelt, komt de proef ier bane, om de verstrooide puinboopen van eene weleer merkwaardige Natie by een te zamelen, en aan dezelve eene aan den vorderenden geest der menschheid passende gedaante te geven. Het is onzeker, of het ontwerp der hoogere

gere leidende natuur by die Staatkundige omkeeringen zich vroeg of eerst laat openbaren zal; het oogmerk van deze menschlievende proef is blykbaar, maar deszelfs bereiking is twyfelachtig. Deze bekommering grondt zich op den *individuelen*, met het wezen der menschheid bezwaarlyk te vereenigen, *theocratischen* geest van het Jodendom. Het verstand, (waarin het wezen der menschheid bestaat) gaat gedurig voorwaarts; het streeft om het algemeene te omvatten, terwyl het zich buiten de grenzen van het tydelyke en stoffelyke uitstrekt. Op het gezigt van deze overeenstemming met den geest der menschheid, voorspeld de Strichter van den Christelyken Godsdienst aan zyne *esoterische* leer eene during, welke die der stoffelyke wereld overtreffen zou. Gelyk algemeenheid het karakter is van het Christendom, en heizelve een zuiver wereldburgerchap bedoelt, zoo strekt de geest van het Jodendom zich uit tot de bepaalde, afgezonderde, *individualiteit* van eene Natie. Daarom werkte het Christendom en de geest van den tyd altyd wederkeerig op elkander; het Jodendom daarentegen bleef meer gelyk aan zich zelve; daarom moet de verstandige Uitlegger der heilige Boeken van dien wereldgodsdienst zyne aandacht voornamelyk op de zedelyke Idealen van het verband vestigen; en de geleerde Schriftverklaarder van dezen volksgodsdienst voornamelyk het historische en gebruikelijke van het Israëlitische volk in het oog houden. Het ryk des Christendoms is niet van deze wereld; de burgerlyke en Godsdienstige betrekkingen van het Jodendom vloeijen, door middel zyner Theocratie, in een. Nu is het voorstel: de Joden zullen Joden blyven met opzigt tot hun geloof, en ophouden het te zyn met opzigt tot hunne burgerlyke betrekkingen; daar ligt de knoop. Ten einde my de oplossing gemakkelijker te maken, vat ik nog eenige hoofdbyzonderheden der boven gemaakte vergelyking op. Om tegen het volmakingsbeginsel van het Christendom niet aan te druifchen, hebben wysgeerige Godgeleerden tusfchen *esoterische* en *exoterische* leer, tusfchen geest en letter, onderscheid gemaakt. Eenige hebben dezen geest zelve wederom als letter, als bekleedief van een hooger, voor de wereld onvoldoend, begrip aangezien. Kon dit niet een wenk voor de wyzeren uit de Joodsche Natie zyn, welke geroepen zyn, om aan de denkwyze hunner broederen eene heilzame rigting te geven? Maar ook hier ontmoeten wy een treffend onderscheid. Christus zelf dieldt de algemeenheid en geestelyke natuur van zynen Godsdienst aan, welke zyn' tempel en altaar niet te Jeruzalem noch in Samarien, maar in de ziel van ieder waarheid en deugdlievenden heeft, en nogtans heerscht 'er een hevige twist tusfchen de wysgeerige Godgeleerden, en die welke de letter verdedigen. — In den Mozaïfchen Godsdienst daar en tegen zyn geest en letter onafscheidelyk; het uiterlyke behoort tot het inwendige wezen; zyn gansche doel is eindig, aardsch;



Wt komen geene verstandsbegrippen in aanmerking, als grondzegenen der Uitlegkunde. Daarom had MENDELSSOHN, die, als wysgeer, buiten twyfel, de beperkte *individualiteit* der Joodsche Dogmatiek op haren juisien prys wist te schatten, als Jood reet om te vorderen, dat elke wezenlyke verandering in het Jodendom even plegtig en bovennatuurlyk werd aangekondigd, als zyne instelling op Sinai geschiedde. Welk gescreeuw, zouden niet de Schoofsche en Bybelvaste Rabbynen tegen niet zoo plegtig toegeruste hervormers aanheffen!

Deze zyn de zwaarigheden by deze onderneming. Hoe dezelve te vermyden zyn, zal het vervolg doen zien.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

**REISBESCHRYVINGEN.** *Eenige berichten omtrent het Noorden en Noord-Oosten van Europa, door Mr. JOHAN MEERMAN, Heer van Dalem en Vuren. II—VI. Deel, in 's Graavenhaage, by de Erven van Isaac van Cleef, 1805 en 1806.*

In N°. 21. van dit Weekblad, voor het jaar 1805, gaven wy eenig kort verslag van den aard en de inrigting dezer belangryke Reisbeschryving, mitsgaders van den hoofdinhoud des eersten Deels, 't welk eene beschryving van Denemarken en Noorwegen behelst. Een zamenloop van toevallige omstandigheden vertraagde sedert de aankondiging der volgende Deelen van dit voortreffelyk Werk, 't welk reeds in den verlede-  
nen jare met het zesde Deel besluten werd. Om dit onwillig verzuim zoo veel mogelyk te herstellen, zullen wy thans de vyf laatste Deelen in ons verslag vereenigen, en daarvan den zakelyken inhoud kortelyk voordragen.

Het tweede Deel is aan de beschryving van Zweden toegewyd, 't welk wy met den geleerden Reiziger reeds op het einde des voorgaanden Deels binnentraden. By deze beschryving is wederom, gelyk in het voorgaande Deel, niets verzuimd, 't welk dienstig is, om ons de gewesien, plaatsen en steden, door welke de Reiziger trok, de zeden en bedryven van hantse bewoners, en de merkwaardigheden van natuur en kunst, welke zich aan hem voordeden, naauwkeurig te doen kennen, waartoe de voorraad door den Schryver niet alleen uit eigene waarnemingen, maar ook uit de gedrukte berichten van in- en uitlandsche Geleerden geput werd. Hoe zeer wy ook den Heer MEERMAN voor deze naauwkeurigheid over 't geheel grooten dank weten, meenen wy nogtans, dat zyne beschryving in aangenaamheid en belangrykheid zoude gewonnen hebben, zoo by somwylen minder naauwkeurig ware geweest, noch ons het inwendige van alle kleinere plaatsen had willen doen kennen, door welke zyne reis hem henen-

voerde. Hierdoor toch moest noodzakelyk in zyne berigten eenige eenvormigheid binnenfluijen, welke de lezing hier en daar minder onderhoudend maakt. Intusschen wordt dit gebrek rykelyk vergoed door het veelvuldig belangryke en merkwaardige, 't welk zich allerwege voordoeft, en waarby de nauwkeurigheid des Schryvers den weetlust zyner lezeren op het volkomenst bevredigt. Van dezen aard (want de bepaaldheid van ons bestek verbiedt ons den Reiziger op zynen ganschen togt te volgen) van dezen aard is in dit Boekdeel bovenal het geen hy op bl. 66—71. omtrent de vermaarde yzermynen van Damnoru en in de twee daarop volgende hoofdstukken omtrent oud- en nieuw-Upsal, welk laatste inzonderheid door zyne Hooge School beroemd is, doch meer nog het geen hy verder omtrent de hoofdstad des ryks, Stokholm, en te dier gelegenheid, omtrent de gesteldheid van Zweden in 't gemeen, deszelfs bestuur, beschaving, bronnen van bestaan, en wat meer tot de Statistische beschryving van een land behoort, met evenveel juistheid, als uitvoerigheid mededeelt. Wy zullen eene en andere byzonderheid uitkippen, om aan ons verlig eene aangenaamheid en belangrykheid by te zetten. — Het geen de Heer MEERMAN ons berigt omtrent de Upsalsche Universiteit, welke te dier tyd omtrent 400 leerlingen bevatte, geeft ons daarvan over 't geheel geen zeer gunstig denkbeeld, offchoon het onder hare Hooggeleerden niet ontbrak aan mannen van groote kunde en vermaardheid. Ook hier was de voor ware geleerdheid zoo verderfelyke gewoonte doorgedrongen, om de meeste lessen in de moedertaal te houden. Dat echter de Latynsche taal hier niet zoo algemeen als elders verwaarloosd werd, blykt daaruit, dat de Academie der Wetenschappen, te Upsal gevestigd, en onder wier buitenlandsche Leden de Heer MEERMAN van onze landgenooten alleen den beroemden Leydschen Hooggeleeraar E. SANDIFORT aantrof, steeds voortging hare Verhandelingen in die taal in het licht te geven. — De zeden van het grootste deel der natie worden door den Heer MEERMAN in een gunstig licht geplaatst, roemende zeer de wellevendheid, gediensfigheid, eerlykheid en goede trouw, welke hy in de meeste kleinere steden en ten platten lande heeft aangetroffen; doch in de hoofdstad vond hy het zedenbederf in eene hooge mate doorgedrongen, waarvan inzonderheid de veelvuldige schennis der huwelykstrouw en de gedurig toenemende vermindering der echtverbindtenissen ten treurigen bewyze strekken. Aan den anderen kant intusschen vernemen wy met genoegen, dat de Godsdienst ook in de hoofdstad niet geheel verwaarloosd wordt, en de Leeraars, wier redevoeringen doorgaans op een Christelyken, niet op dien dorren wysgeerigen toon gestemd zyn, dien eene valschelyk zoogenaamde verlichting, vooral in Duitschland en van daar, volgens het verhaal van onzen Schryver, ook reeds in Denemarken verspreid heeft, genicnlyk in een

een' goeden toevloed van hoorderen geen geringe aanmoediging ter getrouwe vervulling hunner beroepsplichten vinden. — Wat betreft den staat der geleerdheid en beschavinge, deze verheft zich te Stokholm niet boven het middelmatige, niet-tegenstaande aldaar drie Akademien gevestigd zyn, de eerste aan de Wetenschappen, de tweede aan de fraaije Letteren, de derde aan de Zweedsche Letterkunde toegewyd, van alle welke Akademien de geleerde Reiziger een uitvoerig verslag geeft, waarin ons bestek ons niet toelaat hem te volgen. Even weinig kunnen wy hem volgen in 't geen hy omtrent verscheidene andere inrigtingen ter bevordering van Kunsten en Wetenschappen, alsmede omtrent den toestand der inlandsche Letterkunde in Zweden en hare voornaamste opbouwers vermeldt. — Met genoegen voorts zal men lezen zoo de berigten, welke de Heer MEERMAN omtrent den overledenen Koning en diens bedryven en hedenigheden, als die welke hy van de plegtigheden van het huwelyk des tegenwoordigen Monarcha, deszelfs hofhouding, en byzonder van zyn persoon en karakter mededeelt. Het zal onzen lezeren niet on aangenaam zyn, dat wy, ten aanzien van dit laatste, hier de eigene woorden van den Schryver inlaschen. „ Rank en wel „ gevenredigd van maakfel, het hoofd en de oogen groot, „ de lippen naar het dikke bellende, op het eerste voorkom- „ men eenigzints terughoudend, doch tevens met een gelaat, „ dat zich onder het spreken tot vriendelykheid ontwikkelt, „ betoont de jonge Monarch omtrent allen eene beleefdheid, „ die wel naar de verschillende betrekkingen van een ieder „ gewygd is, doch over welke niemand reden heeft zich „ te beklaagen. In zeer vele opzichten, zoo wel wat het „ niterlyke als den inborst betreft, van zyn' Vader verschillende, bezit hy echter, zoo al niet geheel het schitterende, ten minsten het solide van deszelfs verstandelyke vermogens. En by de vastheid van Character, die ik reeds gezegd heb, dat hy eens by eene groote gelegenheid betoonde, en waarvan hy sedert reeds dikwyls nieuwe blyken gegeven heeft, (eene vastheid, welke dan vooral ten hoogsten te schatten is, wanneer men te vooren rypelyk overwoogen heeft, of men wel gekoozen hebbe) voegt hy, volgens getuigenissen, op welke ik meen te kunnen staat maaken, een' eerlyken en gerechtigheidslievendden aart. Hier op zyn vaderland en op den heldenstam, waaruit hy spruit, opgevoed in de beginselen van GUSTAAF III. omtrent de Koninglyke rechten, zal hy, doch zonder nieuwe Revolutiën, waarschynlyk niet ligt iets toegeven, noch tot verandering van Zweden door buitenlandsche Mogendheden, zoo lang hy het eenigzints verhoeden kan, noch tot krenking van 't geen hy door de gebeurtenissen by 't leven van zyn' Vader op zyne Onderdaanen verworven heeft. Het Militaire behoort, gelyk dit het geval der meeste jonge Vorsten is,

„ tot zyne geliefde bezigheden. Andere Passiën, van welken  
 „ aart ook, heb ik hem nimmer hooren toefchryven; en hy  
 „ hield zich met de loopende Regeeringszaaken aanhoudend  
 „ en yverig bezig." — Het verdere gedeelte van dit Boek-  
 deel wordt ingenomen door de beschryving van de reize des  
 Heeren MEERMAN door de overige provincien van het Zweed-  
 sche Koninkryk en laastelyk door Finland tot aan de Rusfi-  
 sche grenzen; doch hoe veel belangryks ook dit gedeelte be-  
 helzen moge, zien wy ons echter genoodzaakt hetzelfde met  
 stizwygen voorby te gaan, en ons ter aankondiging van het  
 IIde Deel te spoeden.

Het Russisch Finland met den geleerden reiziger zynde door-  
 getrokken, zien wy ons weldra door hem de hoofdstad des  
 Russischen Keizerryks, St. Petersburg, binnengevoerd. Hier  
 doet hy ons natuurlyk een' geruimen tyd vertoeven, wydende  
 aan de beschryving van 't geen die hoofdstad merkwaardigs aan-  
 biedt, en de voorstelling der byzonderheden, welke hy daar  
 by aanleiding kreeg, ter verdere bekendmaking van den Staat  
 en inrigting des Russischen ryks, te melden, van bl. 30—82  
 van dit Boekdeel. Wy zullen ons derhalve eeniglyk bepalen  
 tot de voordragt van eene enkele der veelvuldige merkwaa-  
 dige byzonderheden, welke in het genoemde bestek vervat  
 zyn. — „ St. Petersburg (dus. vangt de reiziger zyne be-  
 „ schryving dezer hoofdstad aan) St. Petersburg behoort zon-  
 „ der den minsten twyfel tot de grootste steden van Europa,  
 „ en onder deeze grootsten is zy, met even weinig tegen-  
 „ spraak, de schoonste en regelmaatigst aangelegde; waartoe  
 „ haare jeugd:zeive (want wat is een eeuw op het bestaan  
 „ van eene Stad?) niet weinig bydraagt. Haare rechte en  
 „ breede straten, de talrykheid haarer paleizen en andere goed  
 „ gebouwde huizen; de grootste tuinen, die 'er zich insge-  
 „ lyks in meenigte vertoonen, haare markten en uitwerdige  
 „ vercieringen van veelerlei aart; de trotsche Newa eindelyk,  
 „ die midder door haare vesten heenloopt; alles werkt mede  
 „ om een' vreemdeling in opgetoogenheid te brengen over het  
 „ geen zyn oog, waar hy het dan ook heen mag wenden,  
 „ treffends en bevalligs ontmoet." Hierop voert de Heer  
 MEERMAN zyne lezers de voornaamste gedeelten der Stad rond,  
 deelt hun eenige geographische en physische aanmerkingen be-  
 treffende de hoofdstad en het geheele ryk mede, geeft daarna  
 eene korte schets van de uiterlyke gedaante en het karakter  
 der geheele natie, en doet ons vervolgens de nationale ge-  
 woonten en vermakelykheden kennen; by welke gelegenheid  
 ons verscheiden aanzienlyke families in hare prachtige levens-  
 wyze nader worden bekend gemaakt. Van de vermaken gaat  
 de Heer MEERMAN over ter beschryving van de nuttige en  
 weldadige stichtingen binnen Petersburg, eene beschryving,  
 welke ons over 't geheel geen ongunstig denkbeeld geeft van  
 den aard en de inrigting der gemelde stichtingen. Op deze

beschryving volgt een belangrijc verslag omtrent den staat van den Godsdienst in het Russische ryk, 't welk echter hier niet geheel voltooid, maar in het IVde D., by de beschryving van Moskou, voortgezet en aangevuld wordt. Met leedwezen worden wy daaruit ontwaar, dat het over 't geheel in het Russische ryk aan redelyke Godsdienst-kennis ganschelyk mangeit, en waarschynlyk nog lange zal mangelen, aangezien verze het grootste gedeelte der Geestelykheid, van alle beschaafdheid, en kundigheden ontbloot, in eenen staat van diepe vernedering verzonken ligt. De Protestanten genieten in Rusland gewetensvryheid, en het regt van openbare Godsdienstoefening. De Lutheranen hadden by het verblyf van den Heer MEERMAN te Petersburg drie Kerken, waar van de grootste door twee, de beide andere elk door éénen Leenaar bediend werden. De Gereformeerden hadden een' Hoogduitschen en Franschen Leenaar, waarby sedert nog een Hollandsche gekonon, of liever in zyne ambtsbedieninge hersteld is. — Het hoofdstuk van den Godsdienst, voor zoo verre zyn oogmerk hier medebragt, hebbende afgehandeld, gaat de geleerde Schryver over tot het geven van een uitvoerig en belangrijc verslag van den staat der Kunsten en Wetenschappen in het meer gemelde ryk, de inrigtingen en gestichten ter bevordering daarvan te Petersburg voorhanden, hare voornaamste handhavers en beoefenaars, de merkwaardigste voortbrengselen, welke van hare vorderingen getuigenis dragen en wat verder hier de aandacht van den onderzoeklievendden leetminnaar natuurlyk moet tot zich trekken. — Zeer merkwaardig verder is ons voorgekomen, 't geen de Heer MEERMAN, tot de beschryving van het ryksbestuur overgaande, omtrent het karakter en de regering van PAUL den eersten meldt, wien wy uit deze berichten meer leeren beklagen dan veroordeelen, ja van wiens verstand en hart wy veel gunstiger denkbeelden verkrygen, dan de gewone berichten ons daar van hadden doen vormen. Niet zonder genoegen en belangstelling ook zal men lezen 't geen de geleerde Schryver omtrent CATHARINA, den thans regerenden Keizer, en de Keizerlyke hofhouding mededeelt, als mede 't geen hy, ten besluite van dit belangrijc gedeelte van zyn werk, omtrent het inwendige bestuur, de bronnen van bestaan, de Inkomsten, de Land- en Zeemagt eindelyk des Russischen Keizerryks meldt. Doch de bepaaldheid van ons bestek gedooft niet, dat wy hierby, noch ook by den verderen inhoud van dit Boekdeel, 't welk met de reize naar Moskou eindigt, langer stil staan.

(Het vervolg in onze eerstkomende.)

OPVOEDINGS-SCHRIFTEN. *De goede Jongeling, Echtgenoot en Vader, of middel, om zulks te worden. Eene wedergeë van de Kunst om een goed Meisjen te worden,*  
K 5.

door J. L. EWALD. Tweede en laatste Deel. Te Haarlem, by François Bahn, 1806.

Schoon wy wel geen rede vinden, om, over het geheel, dit Deel anders te beoordeelen dan wy het eerste gedaan hebben (\*), en wy ook hier, veel van dat zwellende, verhitte, wonderige, onbeknoote, verwarde, en duistere, ontmoeten, dat aan verre de meeste Duitsche Schryvers van onzen leeftyd, om dat zy de echte bronnen van degelyke geleerdheid, de Schriften der Ouden, zoo zeer verwaarloozen, byzonder en wel kenmerkend eigen is: — zoo zouden wy echter de waarheid te kort doen, indien wy niet openhartig erkennen, dat dit deel, ons, ook ten aanzien van de opgenoemde gebreken, by verre beter bevalen waren dan wel het eerste. — Het is wel niet geheel vry van zwellende, wonderige, onbeknoote, verwarde en ook duistere plaatsen, maar toch zy zyn 'er minder in dan in het eerste Deel; en wordt dit gebrekkige, over het algemeen, zeer rykelyk vergoed, door menige, met veel oordeel en menschen-kennis, voorgedragte lessen, opgehelderd en aangedrongen door velerleijc allerbelangrykste anecdotes.

Dit Deel is, even als het eerste, verdeeld in voorlezingen, en begint met de dertiende, gerigt tot jonge Kooplieden. De veertiende is aan de Kunstenaars. De vyftiende aan Studenten. De zestiende behelst eenige herinneringen aan reizenden. De zeventiende handelt over liefde, ongehuwdheid en huwelyk. De achttiende heeft ten opschrift: de Bruidgom; de negentiende: de Echtgenoot; en de twintigste: de Vader.

Daar wy, over den aard en de inrigting van dit werk, by onze aankondiging van het eerste Deel, reeds genoeg meenen gezegd te hebben, zullen wy nu kunnen volstaan, met, door het overnemen van hier en daar eenige enkele plaatsen, ons daar even geveld oordeel, nader te staven.

Zie hier, uit de veertiende voorlezing, aan de Kunstenaars ingerigt, een staalje van het wonderige, schoon dan niet verwarde noch duistere.

„Zedelykheid alleen, kan, gelyk ARIADNE THESEUS, den draad geven, waar door men zich uit den doolhof der beeldenwereld ontwarren, en wel geen monster overwinnen, maar het heiligdom der Kunst vinden kan.”

„Het is de gelukkigste echt, dien HYMEN ooit gesloten heeft, wanneer hy Kunstgevoel en zedelykheid verbindt. Zanggodinnen en bevalligheden zyn de Kinderen uit dit huwelyk, die alle oogen tot zich trekken en alle harten verrukken, maar by wie toch elke onreine begeerte zwygt. Ieder nieuwgeboren Kind strikt den band vaster, gelyk in ieder goed huwelyk; en zedelykheid zo wel als kunstgevoel worden daar door edeler in hunne soort, en veredelen zich meer.”

„ Maar

(\*) N°. 32. A°. 1806. bl. 89 env.

„ Maar geest ongelukkiger echt, dan wanneer Midas, of een andere booze D-mon, Kunstgevoel en onzedelykheid vereénigt. Zy beminnen elkander niet, zy kuschen elkander slechts. De betere Echtgenoot wil zich in het eerst menigmaal scheiden; maar een bedwelmende drank legt hem weder in de armen der echtelyke Bacchante; en, na ieder genot, word zyn oog duisterder; zyre hand onzekerder, en zyn innerlyk leven zwakker. De Kinderen uit deze verbindtenis zyn centauren en saunen, waar over de Moeder zich verheugt en in wie de Vader ook eindelyk behagen vindt, naar mate hy zelfs meer een fannus wordt!!!”

Beter beviel ons, mede uit deze voorlezing, het volgende: „ In den regel, (doorgaans) zyn Kunstenaars slechte huishouders; en het is te begrypen waarom zy het zyn, zonder juist losbandig te wezen. Zy verkrygen zoo ligt aanzienlyke sommen; dus heeft het geld mloder waarde voor hen dan voor anderen, die het moeijelyk verdienen moeten. Hunne verbeelding is altyd werkzaam en levendig; zoo vervallen zy op allerlei denkbelden, wat zy koopen, welke gemakken zy zich verschaffen, hoe zy leven willen; 'er wordt gekocht, de inrigting wordt gemaakt, de zaak met grooten yver voortgezet; maar weldra is men het moede; men vervalt op iets anders, dat men even zoo ras moede wordt, en zoo gaat aanmerkelyke sommen verloren. Bovendien is het poëtisch gevoel, het welk den Kunstenaar bezielt, geenszins voor de besommeringen eener huishoudelyke orde, voor de berekening van ontvangst en uitgave geschikt. Maar myne jonge vrienden! niet alles is goed wat verklaarbaar en natuurlyk is. Voorzeker doet het U, als Kunstenaars en als menschen, vroeg of laat, nadeel, wanneer gy geen goede huishouders zyt,” enz.

Zie hier mede eenige ongemeen heilzame en menschkundige lessen aan Studenten. „ Kiest niet te vroeg party voor een stelsel; wordt geen *aan*. Hooft in het eerst alles als geschiedenis, dogmatika als geschiedenis der dogmatika, filosofie als geschiedenis der filosofie, physiologie als geschiedenis der physiologie. Tracht den samenhang des stelsels met alle gronden te bevatten; beproeft of gy het regt bevat hebt; stelt het u zelven of uwe vrienden daar; maar beoordeelt niet: daar toe is het volstrekt nog geen tyd. Gy moet de waarheid eerst van verscheiden kanten beschouwd hebben, eer gy weten kunt wat voor u subjektieve waarheid zyn kan. Ook daarom hebben wy, onder anderen, zoo weinig mannen, die wyl onze jongelingen, byna onze knapen, reeds mantlen zyn willen. De beste koppen worden daar door bedorven.”

„ Verdeelt u niet te veel. Laat u door de bekoorlykheid der wetenschappen en haren samenhang niet wegslepen om zo allen te willen omvatten; gy zult anders in geen enkele iets nitrigten. Maar begraaft u ook nooit alleen in eene wetenschap,” enz.

„ Speelt

„Speelt niet, ten minste geen Kaartspel, vooral geen hazardspel. Niet ligt kan 'er iets verderfelyker voor een jongeling op Akademien zyn, gelyk 'er, over het algemeen, weinig meer verderfelyke uitspanningen voor de menschen zyn. Wilt gy spelen, kiest dan een spel dat met lichaamsbeweging verbonden is: billard-, kolf-, of kegelspel, of iets dergelyks. Op verscheiden Akademien heeft men nog kaatsbanen, die uitdrukkelijk daar toe gebouwd zyn, op dat de studenten een spel zouden hebben, het welk hen in der daad tot eene gezonde uitspanning van het studeren kon verstrekken, dat hen beweging en hun lichaam krachten verschaft. Het is jammer dat zy te niet gegaan zyn, en dat onze jongelingschap den smaak in deze echt gymnastische oefeningen verloren heeft. Niets is tegenstrydiger dan beroepshalven den ganschen dag door te zitten, en 's avonds weder te zitten tot uitspanning. Voor een' gryzaart kon zulks eene uitspanning zyn; maar voor een jongeling! ... Dikwyls is de speelzucht een kentrek van de laagte, waar toe onze jongelingen gezonden zyn."

Over het duelleren handelende, keurt de Schryver deze barbaarsche en de menschheid onteerende gewoonte wel ten sterkste af, maar wil toch dat de jonge lieden sehermen leeren, verschillende hier in van onzen verdienstelyken Landgenoot, den Eerwaardigen WILLEM DE VOS, in zyne, met eene dubbele, gouden Medaille, door het Utrechtsch Genootschap, bekroonde Verhandeling over de *duelles*, bl. 15. „Met eene vaste overtuiging kan ik u alle raden: duelleert nooit; hoe zeer zulks ook tegen het ingeworteld vooroordeel aanloopen moge. Ja de tyd is gekomen dat een jongeling, op de Akademien de ruwe zeden des vuistregts trots bieden kan, wanneer hy slechts bepaald toont, dat het geen gevolg zynner vreesachtigheid, of onbekwaamheid, maar van zyne grondbeginselen is. Oefent u meer dan gewoonlyk in het sehermen, tracht u de vaardigheid eigen te maken van uwe party de wapenen uit de hand te slaan; zoekt door ryden, springen en andere oefeningen uw lichaam die vlugheid en sterkte te verschaffen, die den jongeling zoo wel staan; toont, by ongezochte gelegenheden, dat uw lichaam vlug en sterk is, en verklaart vrymoedig, wanneer de gelegenheid zich opdoet, dat gy nooit duelleert, nooit eene uitdaging aanneemt, als een vry mensch u van niemand tot iets dwingen laat, dat gy diep beneden de waarde van een' beschaafd' mensch rekent, maar dat gy u tegen persoonlyken aanval zoudt weten te verdedigen," enz.

Ook is de Heer EWALD geen vriend van Liefhebberij-tooneelen. „Alle werkelyke deelneming aan Liefhebberij-tooneelen, zegt hy tot de Studenten, raad ik u volstrekt, en uit eigen ondervinding, af. Het lydt wel geen twyfel, dat gy daar door van menigen kant beschaafd zoudt kunnen worden;

in-



inzonderheid wint de aanstaande prediker, door het openbaar verschynen op een tooneel, aan vrymoedigheid, voordragt en welvoegelyke gebaarden, de verbeelding moge ook daar door levendiger en dichterlyker, het gevoel opgewerkt en verfynd worden, het geen den jongeling voor dezen tyd interessanter maakt, en hem een op zich zelve onschuldig vermaak verschaft. Maar even dit is het nadeelige van dit vermaak; dat hetzelfde het gevoel te zeer opwekt, en de verbeelding te dichterlyk maakt. Het zal u zyn als of gy verliefd waart, dag en nacht zult gy uwe rollen in het hooft hebben, als de verliefde zyn meisje, en gy zult tot uwe ernstiger bezigheden zoo weinig deugen als een verliefde daar toe deugt. De ydelheid wordt ook al te zeer aangeprikkeld. Wanneer eene dame tegen u zegt, dat gy deze of gene rol verrukkelijk gespeeld hebt, dan geeft gy u gewis meer moeite om deze in eene volgende rol te verrukken, dan de goedkeuring uwer leeraars te behalen; en iedere traan dien gy een bevallig meisje afperst verwekt uwe anders tienvoudig zoo veel tranen, die in lang zoo zoet niet zyn."

Dit zy genoeg om den lezer met den geest van dit boek bekend te maken. Anders zouden wy gaarne nog het een en ander, uit de achiende voorlezing, getiteld *de Bruidgom*, waar wy vele menschkundige aanmerkingen gevonden hebben, overnemen. — Maar wy moeten den lezer tot het boek zelve verwijzen, het welk hy, over het geheel, niet zonder geleerd of geslicht te zyn, uit de hand zal leggen.

## K U N S T E N.

Op Dingsdag den 24 Febrary, had de gewone Jaarlyksche Undeeling der Eere-Pryzen in de Stads-Teeken-Akademie te Amsterdam, op de Kunst-Zaal van het Raadhuis, wederom plaats. De Achtb. Heeren Wethouders, Raden en Schepenen, zeer vele, door aanzien, geleerdheid en kunst beroemde mannen, honoraire en werkende Leden der Akademie, en een aanzienlyk getal van kunstminnende Vrouwen, verkeerden deze verrigtingen met hun tyzyn. — Vooraf werd door den Heer *Cornelis Loos* (daartoe door Bestuurders der Akademie verzocht,) een uilmuntend Dichtstuk, door zyn Ed. tot *Lof der Schilderkunst* vervaardigd, treffelyk voorgedragen; waarna de verdienstelyke Kunstenaar, de Heer *Reinier Vinkeles*, als Mede-Bestuurder dezer Akademie, na openlyke dankbetuiging aan den Dichter voor zyne bereidwilligheid, als ook voor het zoo voortreffelyke als wel uitvoerde Dichtstuk; vervolgens overging tot het uitreiken der Jaarlyksche Eere-Pryzen, welke, in de drie onderscheidene Klassen, aan ieder derzelven, met gepaste Aanspraken, overhandigd werden; zynde dezelve in de derde Klasse aan den Heer *Henricus Franciscus Wierda* toegekend, met bevoor-

dering, tot de tweede Klasse, in de tweede aan den Heer *Christiaan Willem Saffé*, met eenen aanmoedigenden Prijs en bevordering tot de eerste, en eindelyk, in de eerste of hoogste Klasse, aan den Heer *Wouter Johannes van Troostwyk*, aan wien de gouden Eere-Penning, benevens het gewone Getuigfschrift van erkende bekwaamheid dezer Akademie, ter hand werd gesteld. — Laastelyk berigte voornoemde Directeur, dat de zilveren Akademie-Penning, wegens het 25 Jarig Honoraire Lidmaatschap, aan den Heer *Bernardus de Bosch, Jeronimuszoon*, zonde overhandigd worden; voorts denzelven daar mede geluk wenscheude, werd, met erkentenis na zoo vele bewyzen van liefde en medewerking, tot eer en bevordering der kunst, door zyn Edelen daar voor welmeenend bedankt; waarop de Redenaar, na de bescherming en ondersteuning, voor deze voor de kunst zoo nuttige inrigting, aan de Regeerders der Stad, en verdere aanzienlyke Vergadering aanbevolen te hebben, de werkzaamheden van dien avond hier mede besloot. Deze plegtigheid werd, zoo in den aanvang als tusfchen beiden, onder directie van den verdienstelyken Orchest-Directeur, den Heere *A. Foder*, door Muziek ondersteund, verlevendigd, en aan Poëzy en Schilderkunst vereend, met allen luister geëindigd.

## GOUDEN EN ZILVREN GEDENKPENNINGEN.

De gouden Medailje, die de Heer *Lalande*, heeft laten vervaardigen, tot den jaarlykschen prijs, uit zyn Sterrekundig fonds, by het Nationaal Inititut, vertoont, op de voorzyde de Parysche Sterrewacht, naar de Medailje van 1667: op de keerzyde ziet men een Lauwriekrans, met dit Byfschrift van binnen: *Praemium Astronomicum Instituti Gallici.*

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 2 Maart 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100 1/2 101 1/2	<i>Ketzer</i> 4 1/2 prCt. . . . .	45 1/2 46
<i>idito</i> 4 prCt. . . . .	99 1/2 100	<i>idito</i> 4 prCt. . . . .	44 1/2 45
<i>idito</i> geconsolid. by Stap-		<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	90 1/2 91 1/2
<i>horst</i> 2 1/2 prCt. . . . .	67 1/2 68	<i>idito</i> 4 1/2 losb. van 1807.	96 1/2 97
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp.		<i>Engeland.</i> Annuïteiten 3	
<i>enz.</i> . . . . .	108 1/2 109 1/2	<i>prCt.</i> . . . . .	63 1/2
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	86 1/2 87	<i>Franfche Rep.</i> Geconsolid.	
<i>Zweelen</i> 5 prCt. . . . .	94 1/2 95	<i>renten</i> . . . . .	68 1/2 69 1/2
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. 92 1/2 93 1/2		<i>Dito</i> Certif. by K. & H.	68 1/2 69 1/2
<i>idito</i> Leon en Wisfelb. 4 prCt. 97 1/2 98		<i>Wisselcours.</i>	
<i>idito</i> Kroon 4 prCt. . . . .	96 1/2 97	<i>Op Londen.</i> . . . . .	35 1/2 36
<i>Katow.</i> 5 prCt. . . . .	51 1/2 52	<i>— Parys.</i> . . . . .	53 1/2

BIN-

## BINNENLANDSCHE.

## Batavische Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	42 ½
ditto a 2 ½ prCt.	36 ½ a 37 ½
Losrenten uit de heffing van 98 a 2 ½ prCt.	48 ½
ditto uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	42 ½
ditto 1801. a 2 ½ prCt.	48 ½
ditto Domeinen. a 4 prCt.	70 ½
ditto Vrywillig a 5 prCt.	68 ½

Recepten Losb. na den Vnde	57 ½ a 58 ½
Holland.	
Obligatien en Receptisten a 2 ½ prCt.	34 a 35 ½
Dito vrywillig a 4 prCt.	66 ½ a 67 ½
Zeeland.	
Obligatien a 2 ½ prCt.	34 ½
Friesland.	
Obligatien a 2 prCt.	32 a 33
Agio van de Bank.	3 ½

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 165; en te *Haarlem* 17, onder welke laatste 6 beneden de 19 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. P. 1 <sup>re</sup> .	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
25	29. 5 ½ 29. 5 29. 5	44 49 ½ 46	Z. t. W. W. Z. W. —	zeer harde wind; betrokken; 'smorg. en 's avonds regen.
26	29. 6 ½ 29. 7 ½ 29. 8 ½	39 39 34	W. t. Z. W. N. W. N. W.	bewolkt; zeer harde wind; 's avonds buijig met storm.
27	29. 7 29. 8 29. 9	35 37 44 ½	W. N. W. N. N. W. N	harde wind. meest betrokken; met zeer zware sneeuwbuijen.
28	30. 5 ½ 30. 4 ½ 30. 5 ½	31 38 27	O. N. O. N. O. N.	helder.
Maart 1	30. 5 ½ 30. 5 ½ 30. 6	31 44 ½ 37	N. W. W. N. W. —	bewolkt.
2	30. 5 ½ 30. 5 30. 4 ½	36 44 ½ 36 ½	N. N. W. N. O. N. N. O.	omtrent betrokken.
3	30. 3 30. 1 ½ 30. 0	37 45 31	O. O. N. O. —	's morgens bewolkt; verder helder.

\* 's Morgens ten zeven uren 25 graden.

## B E K E N D M A K I N G E N .

„ Rv L. HERDINGH, te Leyden, is uitgekomen: Oor-  
 „ deekkundige beschouwing van de stelsels van Zedekunde der  
 „ beroemdste Wysgeeren, van ARISTOTELES tot op KANT,  
 „ waarin voornamelyk de Zedeleer van den laatste uitvoerig  
 „ verklaard en beoordeeld wordt, door CHRISTIAN GARVE.  
 „ Uit het Hoogduitsch met verscheidene aanmerkingen ver-  
 „ meerderd door W. v. VOLKOM, Th. Stud. — Gr. 8vo.  
 „ f. 2 - 12 - :

„ De Schryver van dit werk, de beroemde CHRISTIAN  
 „ GARVE, heeft 'er zich op toegelegd, om ons een overzicht  
 „ te geven over de zedekundige grondstellingen van Aristoteles,  
 „ Plato, de Stoïcynen, Epicurus, den Stichter des Christen-  
 „ doms, Grotius, Pufendorf, Frederik den Grooten, Hutche-  
 „ son, Ferguson, Ad. Smith, Clarke, Wollaston, Leibnitz en  
 „ Wolf: en, dat hy daarin wel geslaagd zy, getuigen de duide-  
 „ lykheid, beknoptheid, oordeelkunde en fraaije manier van  
 „ voorstelling, welke 'er in dit overzicht heerschen. Inzonder-  
 „ heid wordt dit werk versierd door eene zeer uitvoerige daar-  
 „ stelling en verklaring der Zedeleer van KANT, in haar ver-  
 „ band beschouwd met het Theoretisch stelsel van dien Wys-  
 „ geer, en tevens door eene inderdaad voortreffelyke beoor-  
 „ deeling van de verdiensten en gebreken der straksgenoemde  
 „ Zedeleer. Dit laatste gedeelte, 't welk ook meer dan de  
 „ helft des werks uitmaakt, is uitmuntend geschreven, en  
 „ kan zekerlyk niet nalaten, om, door den geest van onpar-  
 „ tydigheid, waarheidsliefde en bescheidenheid, door grondige  
 „ oordeelkunde en wysgeerige diepzinnigheid daarin allerwege  
 „ heerschende, — ook aan zulke lezers te gevallen, die  
 „ KANT'S Wysgeerte voorstaau, en daar by eenig belang stel-  
 „ len in het oordeel van eenen man, die KANT'S schriften  
 „ nauwkeurig bestudeerd, en de resultaten zyner denkwyze  
 „ over dezelve kort voor zynen dood heeft opgeteekend.

„ De Vertaler heeft dit werk met eenige gepaste letterkun-  
 „ dige en wysgeerige aanmerkingen, over het grondbeginsel  
 „ van Plato, — over dat der Stoïcynen, — over de gevoe-  
 „ lens der Ouden nopens het verband tusfchen deugd en ge-  
 „ lukzaligheid, — over de redelykheid en reinheid van het  
 „ Christelyk grondbeginsel, — en over vele andere onder-  
 „ werpen, voornamelyk, zulke, die hunne betrekking heb-  
 „ ben op de Kantische Wysgeerte, vermeerderd.”

## C O R R E S P O N D E N T I E .

NB. Het vriendelyk aanbod van A. B. C. wordt dankelyk  
 aangenomen.

T E H A A R L E M , B Y A. L O O S J E S P Z .

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,  
V O O R H E T J A A R 1807.

---

N<sup>o</sup>. 11. *Vrydag den 13 Maart.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**W**ENEN. De Jozeeffsche Akademie der Heelkunde alhier, hield den 17 Jan. l. l. eene vergadering, in welke ettelyke van hare onlangs nieuw verkoren leden, die zich in de Stad bevonden, statig ingeleid wierden. By die gelegenheid hield men zich, onder anderen en wel voornamenlyk, bezig met het naauwkeurig bezigtigen en beproeven van de *Licht-geleider* (*Conducteur de lumiere*), uitgevonden door Doctor BOZZINI, te Frankfort aan den Main; dienende om de inwendige deelen en holligheden van het ligchaam te verlichten. De proeven daar mede op lyken genomen vielen even voldoende en tot eer van den Uitvinder uit, als die, welken allereerst by de Akademie gedaan waren. Dezelve toonden volkomen de nuttigheid dezer schrandere uitvinding aan, en beantwoordden aan de verwachting van alle de aanwezige personen, terwyl zy hen in de aangenaamste opgetogenheid hielden. 'Er is onder tuschen wel geene twyfel aan, of het gebruik van dezen *Licht-geleider* zal by levendige personen, aan groote zwarigheden onderworpen zyn, welken men eerst in 't vervolg zal leeren kennen, en welker wegneming

I. DEEL. L men

men aan de lieden van de konst zal moeten overlaten. Ondertusfchen heeft de Akademie deze en geene gewigtige verandering gemaakt aan het Werktuig, zoo als Dr. Bozzini het regtftreeks aan haar gezonden had: deze veranderingen hadden niet enkel ten doel de meerdere fraaiheid en eenvoudigheid, maar ook het minder gemak by het gebruik, gelyk tevens daar door eene aanmerkelyke vergrooting van licht is te weeg gebragt; zoo dat zy werkelyke verbeteringen mogen heeten. De vergelykende proeven, met de beiden Lichtgeleiders, zoo die van Bozzini, als die, welke hier, volgens de aanwyzing der Akademie, vervaardigd is, hebben de voordeelen der laarste boven de eerste, in meer dan een opzigt, ten duidelykften, volgens de eenparigfte getuigenis der aanwezige leden, bewezen.

Daar het Gouvernement de Akademie gelast heeft, om de uitvinding van Dr. Bozzini met alle onzydigheid te toetfen, en voornamelyk op te geven, in hoe verre zy van nut in de Geneeskunst konne zyn, acht zy zich, ten behoeve der lydende menschheid, verplicht, om niet alleen hare proefnemingen op lyken voort te zetten, maar die ook op levende perfonen over te brengen, by ziekten, in welke dezelve te pas kunnen komen, en zulks zoo lang, tot dat zy het volledigst verflag, nopens de resultaten, zal kunnen aanbieden. Men houdt zich voor, die uitkomsten, nevens de veranderingen reeds gemaakt of nog te maken in den *Licht-geleider* van Dr. Bozzini, op eene uitvoerige wyze ter kennis te brengen van alle deskundige lieden, [die ongetwyfeld zoodanig een verflag, nevens eene duidelyke beschryving en afbeelding van dit Werktuig met verlangen te gemoet zullen zien.]

( *De Moniteur.* )

GOTTINGEN. De Koninklyke Maatschappy der Wetenschappen heeft van haren werkzamen Correspondent, den Heer Dr. *Alberti*, in *Bremen*, die zyne weinige leedige oogenblikken onvermoeid der onderzoekende Ontleedkunde toewydt, een gefchrevene Verhandeling met voortreffelyke afteekeningen van 6 zeldzame Dier-Ontleed- en Ziektekundige Stukken ontvangen, welke door de Meesterlyke hand van een voortreffelyk Schilder aldaar, den Heer *Berkenkamp*, zyn geteekent:

1. De Schedel van een jongen *Walrus*; waar aan men naar vervolg de Naden, en tevens ook het zonder-

derling Verband der Bakkereelsbeenderen bespeurt; iets het welk aan de afteekening van *Daubenton* ontbrak.

2. Het Strottenhoofd (Larynx) van een eigenlyk zogenaauiden Walvisch (*Balaena Myflicetus*). Verbaazend ongelyk vooral is het Verband en de gedaante dier Deelen welke by den Mensch en andere Zuigdiereu: *het ringswyze* (Cartilago annularis, crycoidea) en *de Spleetmakende Kraakbeenderen* (Cartilagines arytenoideae) heeten. Veeler heeft eerstgenoemd Kraakbeen de gedaante van een kleine byna trechterswyze kan; en de arytenoideae staan aan den voor-bovenrand als twee eyronde platen in de hoogte, die aan hunne randen door een sterken dwarsband zyn zaamgehecht.

3. Eene voornaamlyk naar boven en achteren sterk vergroeide Kraakbeenhechting (Synchondrosis) van een manlyk Bekken.

4. Doorgezaagde Gewrichtsvergroeiingen der Wervelbeenderen van een Paard, om de langzaam aanhoudende absorptie van het tuschenkraakbeen en de dikke beenkorst der uitsteekfels en gewrichtsvlaktens derzelven optehelderen.

5. Eene merkwaardige Beenversterking (Necrosis) aan het Geraamte van een Paard, met het byna uitgeleerd binnenste der beenderen.

6. Eene, als het ware dubbelde Pisblaas van een Verken, die naamlyk aan den Bodem nog eene kleine eyvormige verwydering maakt, eer zy in den Urachus (een vleeschachtige band) uitloopt.

#### NADER VERSLAG NOFENS DE STOOM-MACHINE IN DE KRIMPENERWAARD.

*Briefwyze medegedeeld aan den Schryver  
van dit Blad.*

MYN HEER!

Daar alles, wat betrekking heeft op de ontlasting van onze overvullige Binnenwateren, voor onze Landgeaooten ten uitersten belangryk zyn moet, hebben wy gemeend

meend hun geen ondiens te doen met eene opgave van de uitkomst der pas begonnen werkingen van de Nieuwe Stoom-Machine in den Krimpenerwaard, gedurende de maanden December 1806 en January en het begin van February 1807; en wy vleijen ons, dat gy wel de goedheid zult willen hebben, hetzelfde hoe eer hoe liever in uw geacht weekblad te plaatsen.

De Directeur der nieuwe geëtroijeerde Verveening in den Krimpenerwaard, de Heer A. BLANKEN *Jansz.*, heeft in den voorleden jare een kort *verslag* geleverd van de *aanleiding tot, en het dadelyk bouwen der* bovengenoemde *Machine*, als mede van *eenige proeven*, met dezelve genomen in 1805, het welk voor rekening des *Bataafschen Genootschaps*, gedrukt en te bekomen is by *J. Wolfbergen te Rotterdam*, en *M. Schooneveld te Amsterd.* Hier uit blykt, dat het werktuig destyds zyn water nog niet onmiddelyke uit den Polder op den Yssel uitbragt, maar uit den Molenboezem; sedert dien tyd echter heeft men een rechtstreeksche gemeenschap van het Polderwater tot de Stoom-Machine daargesteld, en de gemeenschap met den Boezem afgesloten, zoo dat het Polderwater, door middel van een Duiker en Ley-dyken, onder de oppervlakte van het Boezemwater heen, dadelyk naar het werktuig gevoerd wordt, en heizelve dus onmiddelyk het Polderwater in de Riwier den Yssel opbrengt, en ontlast; gelyk ook, aan de andere zyde, de Polder-Molen geheel in zyn vorigen staat op zich zelve onmiddelyk uit den Polder zyn werking kan blyven verrichten.

In dezen staat dan gebragt zynde, heeft men de Stoom-Machine aan den gang gemaakt op den 20sten December 1806 'smorgens ten 4½ uren; en heeft dezelve met tuschenpoozen gewerkt op dien dag in het geheel 13 uren, den 21sten 5½ uren, den 22sten 3½ uren, uitmakende zamen den tyd van 37½ uren; binnen welken tyd het werktuig den Polder van Berkenwoude gebragt heeft van 14 duim tot 12½ duim boven zomerpeil, en dus 1½ duim lager, terwyl hetzelfde het water, uit hoofde van de hoogte in den Yssel, meestal tot 6½ voet en daar boven heeft moeten opbrengen; eene reden, waarom ook zoo min de Molen van dezen Polder, als die van alle de andere Polders in den Krimpenerwaard, byna niets hebben kunnen doen, daar zy het water niet meer dan op zyn hoogst tot 5 voet, kunnen opmalen.

Wan-



Wanneer men nu nagaat, dat deze Polder, volgens de Quohire van verponding geschat wordt te bevatten 616 Morgen Lands, en dezelve in zyn geheel omtrek ruim 800 Morgen, zoo Water als Land, bevatten zal: dat in dezelve een aanmerkelyk bezwaar plaats heeft door vreemd kwelwater, uit den, langs deszelfs Zuidzyde, gelegen, Boezem van Lekkerkerk doorzakkende: dat 'er te gelykertyd een groote hoeveelheid Hemelwater in die maand gevallen is, bedragende dit volgens de Waarnemingen op het Huis Zwanenburg, 29 lynen, terwijl 'er maar 12 lynen zyn uitgewaassemd, waar door dus de oppervlakte nog met 17 lynen water is bezwaard geworden, zoo moet men ook weder hier uit besluiten, dat men gewis van de werking der Stoom-Machine zeer veel nuts trekken kan tot het ontlasten van overtollig Binnenwater: het welk voorts nog duidelyker zal blyken, als men naargaat, dat de Polder van Stolwyk zeldzaam of nooit zyn water later kwyt was dan die van Berkenwoude, alvorens de Machine hier nog stond, daar dezelve thans zeer ten achteren is, als zynde met nog eenige duimen Water meerder bezwaard.

Gedurende de maand January en het begin van February 1807, heeft de Stoom-Machine gewerkt in alles zaamgenomen den tyd van 280½ uren, en in dien tyd den Polder ontlast van 4 duim. Water.

Men zal zich niet verwonderen, dat de uitwerking hier schynbaar minder is, dan in de maand December 1806. wanneer men in aanmerking neemt, dat, naar mate het Polderwater lager wordt, de toevloed van het vreemd Kwelwater ook steeds sterker wordt, het welk zich nu niet alleen tot het voorgemeld Lekkerkerksche Boezemwater bepaalt, maar waartoe ook het Stolwyker Polderwater, by dit verschil van hoogte, niet weinig toebrengt; want nog op 16 duim. staande boven zomerpeil, en dus 5½ duim. hooger dan dat van Berkenwoude, moet het aan allen zyden aanpersen en doorzypelen.

Daar dus de Stoom-Machine moet gezegd worden, alleen de Berkenwoudsche Polder van een goed deel van deszelfs overtollige water te hebben ontlast, zonder eenige noemenswaardige hulp van de Molen, en zulks onder zoodanige ongunstige omstandigheden, dat de Stolwyksche Polder, niettegenstaande alle door deszelfs Molens aangewende pogingen, geen haarbreed ge-

vorderd, maar nog op 16 duim. boven zomerpeil gebleven is, zoo is 'er geen reden om in het mindst te twyfelen, of, onder gewone omstandigheden, wanneer de Molens eenigzins het hunne zullen kunnen toebrengen, en wanneer men volgens de uitdrukkelijke aanbeveling van wylen den Directeur Generaal van 's Lands Waterstaat C. BRUNINGS, aan de beneden Molens van Stolwyk de noodige verbeteringen zal gedaan hebben, of, zeg ik, de gezegde Stoom-Machine, ondersteund door de in dien kring bevatte Molens, zal volmaakt in staat zyn den Waterstaat der vereenigde Stolwyksche en Berkenwoudsche Polders behoorlyk op peil te brengen!

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

**REISBESCHRYVINGEN.** *Eenige berichten omtrent het Noorden en Noord-Oosten van Europa, door Mr. JOHANN MEERMAN, Heer van Dalem en Vuren. II—VI Deel, in 's Graaveuhaage, by de Erven van Isaac van Cleef, 1806 en 1806.*

*Vervolg en slot van bladz. 153.*

Het IVde Deel, tot welks aankondiging wy thans gevorderd zyn, besluit de eigenlyke reisbeschryving, tot welke de V. en VI. Deelen bylagen behelzen. Na eene uitvoerige beschryving van Moscou en deszelfs omliggende streek, waaraan de 146 eerste bladzyden zyn toegewyd, voert de reiziger ons, op zynen terugtogt naar het Vaderland, door de Russische Provinciën Esthland, Lyfland en Courland naar den Pruisische Staat. Hem door dezen Staat over Memel, Koningsbergen en Elbing naar Dantzig vergezeld hebbende, nemen wy met den Heer MEERMAN gaarne eenen aanmerkelyken omweg door het in onze dagen dubbel opmerkswaardig Polen ter bezigtiging van deszelfs hoofdstad Warschau. Van daar geleidt hy ons naar Posen, van deze Stad naar Stettin, van hier naar Neustrelitz, van Neustrelitz naar Reinsberg, van daar naar Ludwigslust en Schwerin, en van de laatstgemelde plaats eindelyk over Ratzeburg naar Hamburg, by de aankomst in welke Stad de reiziger zyn verhaal besluit, als hebbende, zoo deze Stad, als den weg, die van daar naar het Vaderland terugvoert, alreede in het I. Deel beschreven. Men kan uit deze korte opgave afnemen, dat dit Deel vooral niet min-

minder ryk is in merkwaardige bijzonderheden, dan een der voorgaande. Wy zullen uit vele hier slechts eene enkele aan-  
 slippen. In de eerste plaats trekt de beschryving van Moscou  
 onze aandacht tot zich, daar deze Stad door de verbazende  
 uitgebreidheid van haren omvang, hare samenstelling uit vyf  
 kleine Steden, het zonderling schouwspel, 't welk de duizen-  
 den van gouden, zilveren en gekleurde spisen en koopels,  
 waar mede hare talryke Kerken pronken, het vreemde van  
 den Tartaarschen bouwtrant, welke in vele harer aanzienlyke  
 gebouwen heerscht, door de uitgestrekte weiden en plantsoe-  
 nen eindelyk, welke, binnen den omtrek der Stad gelegen,  
 alle denkbeelden van eene Stad uit het geheugen verdryven,  
 zoo al niet tot de fraaiste, althans tot de merkwaardigste Ste-  
 den van ons werelddeel behoort. Voorts heerscht in deze  
 oude Hoofdstad van het Russisch Keizerryk door de talryke  
 menigte van Adel, welke aldaar haar verblyf heeft, geene  
 mindere pracht en weelde, dan in de nieuwe Hoofdstad. Doch  
 wy vinden ons genoodzaakt, de meeste bijzonderheden met  
 stilzwygen voorby te gaan; alleen willen wy 'het begin affchry-  
 ven van de schets; door den Schryver van den staat des Gods-  
 diensts te Moscou gegeven. „Indien (dus luidt hetzelfde)  
 „indien de Apostel, wiens geest over de afgodery der Athe-  
 „niësen zoo zeer ontstoken wierdt, zich in onze eeuw  
 „naar Moscou had kunnen begeeven, zoude hy buiten twyf-  
 „fel ook aan de bewooneren van deeze Stad zyne bemerking  
 „hebben medegedeeld, *dat zy allezins gelyk als Gods-*  
 „*dienstiger waren*; doch 'er waarschynlyk even eens heb-  
 „ben bygevoegd, dat hy altaaren onder hen voor een' God  
 „had aangetroffen, dien zy niet kennende dienden. 't Is  
 „waar, ik heb hier enkele lieden van geboorte aangetroffen;  
 „die over het Christendom gedacht en gelezen hadden;  
 „aan welken of de Bybel, of nog meer de vier Euangeliën  
 „(die men ten minsten overal in hun geheel te koop vindt;  
 „en 'er niet, gelyk by de Roomschen, alleen de Zondags-  
 „stoffen uit opzamelt), benevens eenige Kerkvaders, niet  
 „onbekend waren; en die met achting van den inhoud; van  
 „dit alles spraken. Doch dit getal wordt ver overtroffen door  
 „eene menigte anderen, om niet van zulken te spreken,  
 „welke te Petersburg of buitenlands een volkomen ongelooft  
 „hadden ingezooogen, die, even als 't gemeen, hun geboort-  
 „Godsdienst in uiterlyke gebruiken doen bestaan, en zich  
 „voor 't overige alles veroorlooven. Uit het geen ik eerst  
 „kort te vooren gezegd heb, zal men zich het heil van  
 „Kerken, Kapellen en dergelyke Heiligdommen, die Moscou  
 „bevat, herinneren; en hierby komen nog zoo veel Heiligen-  
 „beeldjes, des avonds met lantaarnen verlicht, op de hoe-  
 „ken van een hoop Straaten. Niets van dit alles wordt door  
 „den devooten Rus, zelfs als hy het maar op een' afstand  
 „ontdekt, 't zy hy wandelt of in een rytuig zit, 't zy hy  
 „zich

„ zich alleen bevindt, zonder buiging en kruisfiging voorby-  
 „ getreden. Zelfs by het in- en uitgaan der huizen, en by  
 „ zoo veel andere gelegenheden, heeft dit kruisfigen plaats.  
 „ Doch dat alles koomt in geene vergelyking altoos met den  
 „ Huisgodsdienst, vooral op avonden vóór groote Heilige da-  
 „ gen of in de laatste Vastenweek. Voor die Heiligen Schil-  
 „ derytjes, die men in de winkels van allerlei soort kan koo-  
 „ pen, en waar van gewoonlyk ééne kamer in ieder huis 'er  
 „ veele vereenigt, worden dan kaarsjes aangestoken; en in dit  
 „ geillumineerde vertrek (waar van ik dikwyls, door het ge-  
 „ brek van blinden of gardynen getuige ben geweest) plaatst  
 „ nu de aanbiddend zich overeind staande, en buigt dan, twee  
 „ en meer uren achter elkaar, het hoofd en bovengedeelte  
 „ des ligchaams met eene sterke vaart voorover, tot dat het  
 „ met het onderdeel een' rechten hoek maakt, en zoo, dat,  
 „ indien hy los haar draagt, dit hem telkens over oogen en  
 „ aangezicht vliegt; ligt zich vervolgens met dezelfde snel-  
 „ heid weder recht in de hoogte; en herhaalt deze harde oef-  
 „ fening; tot dat de tyd, dien hy 'er toe bestemde, voorby  
 „ is, of de vermoeidheid hem dwingt 'er mede uit te schei-  
 „ den. Een man van geboorte en van hooge jaaren was be-  
 „ kend voor het hierin ver gebracht te hebben, doch men  
 „ vreesde steeds, dat een beroerte hem eens in 't midden  
 „ zyner buigingen, die op 't laatste noodwendig al het bloed  
 „ naar 't hoofd jaagen, weg zoude sleepen." — Het verhaal  
 van het bezweren eener schuld, waar mede het Hoofdstuk  
 van Moscou besluten wordt, geeft ons een weinig gunstig  
 denkbeeld van de wyze, waarop de regtszaken in die Stad  
 bestuurd en afgedaan worden. Van de fraaije omstreken van  
 Moscou, noch ook van de overige gedeelten en Steden van  
 Rusland, welke de reiziger bezocht, kunnen wy, uit hoofde  
 van ons bestek, geene byzonderheid melden, dan alleen, dat  
 hy in Mitau, de Hoofdstad van Courland, den zich noemen-  
 den Koning van Frankryk, Lodewyk den XVIII. met zyne  
 Hofhouding ontmoette, die, door vergunning van Paul den I.  
 op het Kasteel dier Stad syn verblyf hield en van wiens toe-  
 stand en dien zyner Familie en hovelingen aldaar ons eene  
 beschryving gegeven wordt, welke den menschenvriend niet  
 anders dan medelyden kan inboezemen. — De merkwaardige  
 byzonderheden, welke de verdere reize van den Heer MEER-  
 MAN tot aan zyne komst te Warschau, en byzonderlyk zyne  
 beschryving van Koningsbergen en Dantzig, oplevert, met  
 stilzwygen voorbygaande, zullen wy ten besluite nog het een  
 en ander mededeelen van 't geen hy omtrent de genoemde  
 Hoofdstad van Polen, en te dier gelegenheid omtrent dit land  
 in 't algemeen heeft opgeteekend. — De Stad zelve behoort  
 geenszins tot de fraaiste en levert, behalve eenige Paleizen,  
 weinig merkwaardigs op. „ Dikwyls is my (zegt de Heer  
 „ MEERMAN ten dezen aanzien), om alles op eens te leeren  
 „ ken-

1 kennen, geene juistere beschryving van de oude Residentie  
 2 der Poolſche Koningen voorgekomen, dan haar in twee  
 3 woorden eene Stad te noemen van vuile Paleizen. Dat 'er  
 4 tegenwoordig niets nieuws wordt bygevoegd of vertimmerd,  
 5 maar alles daarentegen nog meer vervalt, zal men ligtelyk  
 6 kunnen nagaan, wanneer men onderricht wordt, dat, ſe-  
 7 dert de Republicq heeft opgehouden te beſtaan, de bevol-  
 8 king hier ook van volle 100,000 zielen op omtrent de helft  
 9 en de huishuur op twee derden van den vorigen prys ge-  
 10 daald is." — Dan meer belangryk, vooral in den tyd,  
 11 dien wy beleven, is het geen de Schryver heeft opgeteekend  
 12 omtrent de wyze, waarop de Pruiſtiſche en Ruſſiſche Monar-  
 13 chen de overheerde Provinciën van Polen beſtuurden, en 't  
 14 welk wy liefſt met zyne eigene woorden mededeelen. „Of  
 15 het Cabinet van Berlyn, althans tot den tyd toe, in welken  
 16 ik my in deeze Geweſten bevond, de Staatkundigſte maat-  
 17 regelen in 't werk ſtede, om zich de ongerechtigheid der  
 18 verovering te doen vergeeven, zal ik ter zyde ſtellen: doch  
 19 ongetwyffeld zeker is het, dat het in dit geval in zyne poo-  
 20 gingen weinig ſlaagde. Men verweet althans aan het Mi-  
 21 niſterie, dat het den Koning afriedt van zich, 't zy in bur-  
 22 gerlyke, 't zy in militaire poſten, van Poolen te bedienen:  
 23 't geen alle jonge lieden, die zich niet geheel aan den  
 24 veldbouw overgaven, tot lediggangers maakte en het land  
 25 met Pruiſchen deed overzwemmen, die, onkundig van taal,  
 26 zeden en gewoonten, miſlag op miſlag hoopten, en zich  
 27 den haat en de verachting der nieuwe onderdaanen rykelyk  
 28 op den hals laadden. De klagten inzonderheid over de  
 29 ſlechter bandhaaving der Juſtitie heb ik van het ééne tot het  
 30 andere einde van 's Konings nieuwe Staaten hooren uitboe-  
 31 zemen. Alles ging hierby even langſaam in het werk; de  
 32 verklaaring der wetten geſchiedde naar het goedvinden van  
 33 niet onderweezene of omgekochte rechters, dan op deeze,  
 34 dan weder op eene vlak tegenovergeſtelde wyze. Geen lie-  
 35 den uit het land tot deeze poſten willende verheffen, en  
 36 'er geene Pruiſchen toe kunneude bekomen, dan zulken,  
 37 die in hun eigen Vaderland niet begeerd wierden, is, het  
 38 ligtelyk na te gaan, tot wat ſoort van menſchen men de  
 39 toevlucht neemen moest, om zich in iets, dat als een bal-  
 40 lingſchap wierdt aangezien, te laaten bezigen, en van wel-  
 41 ke middelen zich dan dezelve bedienden om 'er ſpoedig  
 42 uit verlost te worden. Met de Crimineele Juſtitie was het  
 43 inzonderheid in dit gedeelte van Polen akelig geſteld. Byna  
 44 geen miſdaadigen of opzettelyke Bankbreekers wierden ge-  
 45 ſtraft; de gevangenen liet men ontsnappen; en alle Nieuws-  
 46 papieren waren met Signalementen van dergelyk ſlag van  
 47 boosdoenders opgevuld. De verhooren geſchiedden in 't  
 48 Hoogduiſch: eene taal, die de gevangene doorgaans niet

„ verstond; en zyn lot rustede dus geheel op de gebrekkige  
 „ vertolking eenes Translateurs, wiens onkunde in de eene  
 „ of in de andere taal somtyds nog zyn geringste fout  
 „ was.” — Eenige regels later voegt de Heer MEERMAN hier  
 omirent Russisch Polen by: „ In het Russisch gedeelte van  
 „ Polen is my van goeder hand verzekerd, dat het niet veel  
 „ beter toegaat, en dat hetzelfde stelsel heerscht, van geen  
 „ inlanders tot Amptenaaren van eenig belang te verkiezen:  
 „ waar van dan ook hier 't onmisbaare gevolg is, dat de Ge-  
 „ westen, die vlak naast de oude Russische Provinciën liggen,  
 „ 'er oneindig erger aan zyn, dan deeze.” — Doch wy  
 moeten ons haasten om deze aankondiging ten einde te bren-  
 gen, en zullen daartoe nog met een woord verslag doen van  
 de beide laatste Deelen, welke de Bylagen tot de Relsbeschrj-  
 ving bevatten. Het vyfde Deel wordt geheel ingenomen met  
*Verhaalen uit de Noordsche helden-eeuw* door P. F. SUMM,  
 welke, gelyk zy door dezen Schryver vervaardigd zyn, om  
 de oude Zeden en Mythologie van Scandinaviën op eene be-  
 vallige wyze te ontwikkelen, zoo ook door den Heer MEER-  
 MAN met hetzelfde oogmerk uit het Deensch vertaald wer-  
 den. De verhalen zyn zeven in getal, onder welke het eerste  
 en zesde, getiteld *Sigrid, of de beloofing van liefde en*  
*dapperheid* en *Signe en Habor of liefde sterker dan de*  
*dood* de uitvoerigste en fraaiste zyn. Over 't geheel zal men  
 deze verhalen niet zonder genoeg en belangstelling lezen,  
 hoe zeer op dezelve van de esthetische zyde het een en an-  
 der zou zyn aan te merken, waak van de voordragt echter  
 niet tot onze taak behoort. Het Deel wordt besloten met  
 eene metrische vertaling van een lied tot het eerste verhaal  
 behorende en ten opschrift hebbende: *Het gezang des Scal-*  
*den by Regnalds graf.* — Het zesde of laatste Deel behelst  
 in de eerste plaats eene verhandeling van denzelfden Deen-  
 schen Hofraad, vervattende een onderzoek: *Waarom de*  
*Christelyke leer die van Odin vordrongen heeft*, welke  
 verhandeling tot Bylage moet strekken op het geen voorkomt  
 in het I. Deel der *Berichten*, bl. 216, en 217, en het II. D.  
 bl. 76 en volg. — Op deze verhandeling volgt een Lyrisch  
 Treurspel, *Gustaaf Wasa* geheeten en ten onderwerp heb-  
 bende de verlossing der Zweden van het juk der Denen door  
 den genoemden held, welk Treurspel door den laatst overleden  
 Zweedschen Koning, Gustaaf den III. ontworpen en door  
 een' Zweedsch Dichter, Kellgren genaamd, in versen gebragt  
 wordt, waaruit de Heer MEERMAN hetzelfde in gelyke, doch  
 rymelooze maat, verduitscht heeft. De Vertaler zwaaidt aan  
 dit stuk een' grooten lof toe, ter gelegenheid, dat hy van den  
 staat der fraaije letteren in Zweden gewaagde, II. D. bl. 147  
 en 148. Ofschoon niet in allen deele met dien lof kunnende  
 inleemmen, noch de navolging van den smaak, in dit stuk  
 heer-

heerschende, voor wenschelyk houdende, vonden wy echter in hetzelfde vele krachtig geteekende karakters en verhevene gevoelens en betuigen den geleerden vertaler onzen dank voor de moeite aan de overbrenginge besteed. — Dit Treurnid wordt gevolgd door vier kortere Bylagen, als *over de Kamtschatskische honden, en de steen- of ysvossen van de eilanden in de Yssee, en den Oostelyken Oceaan; over de kastacombes van Kiew; geschiedenis der Moscouische pest in 1770—1772; en eindelyk over de Puca Polonica of Weixelvlucht*, eene volksziekte in Polen en eenige aangrenzende landen, waarby zich de ziektestof, by afscheiding, in de haren plaatst en deze op eene geheel byzondere wyze zoodanig aan één doet kleven, dat zy vastrekt niet uit elkander gewikkeld of gekamd kunnen worden. — De VIIIste of laatste Bylage eindelyk beslist eenige Gedichten, tot de reize betrekke-lyk, ten getale van vyf, waar onder drie oorspronkelyke en van deze één Fransch, en twee vertaalde. Deze Gedichten zyn het werk van de geöefende en kundige Echt- en Reisgenooten van onzen geleerden Reiziger Vrouwe A. C. MOLLERUS. Gaarne zouden wy, door de aanvoering van eene enkele proeve uit deze Gedichten, ons verslag veraangenaamen, ware het niet dat deszelfs meer dan gewone uitgebreidheid ons gebood ten einde te spoeden. Wy besluiten dan onze aankondiging met den Heer MEERMAN voor de uitgave dezer onderhoudende en belangryke Reisbeschryving, waar van wy alleen den styl gaarne meer van Germanismen gezuiverd zagen, in naam onzer letterminnende landgenooten hartelyk dank te zeggen, en hem zoo tot verderen letterarbeid, als inzonderheid tot het gewigtig en voor de wetenschappen zoo veel goeds belovend werk, hem in zyne nieuwe betrekking opgedragen, lust, gezondheid en krachten toe te wenschen.

AKADEMISCHE VERRANDELINGEN. *Specimen Juridicum Inaugurale*, De exheredatione bona mente facta, secundum principia Juris Naturae, Romani et patrii: *quod ..... publicae ac solenni disquisitioni offert* JOHANNES GERARDUS WOLDRINGH, *Groninganus. Ad diem XXVII-Septembris MDCCCVI. Hora x.* Groningae apud Wybe Wouters MDCCCVI. 8°. pp. 84.

De bloei van de beoefening der wetenschappen gaat voort aan de Hooge School van Groningen; kenlyk zoo wel uit de gedurige openbare bevorderingen, en wel geschrevene proeven van verkregene kunde, als mede uit de doorgaans wel gekozone stoffen dier proeven (\*).

In

(\*) A propos van stoffen voor Académ. Dissertaten. In 't eerste Numm. van dit jaar van den *Recens.* ook der *Recensiten*, onlangs uitgekomeu, is een

In de Voorrede betoogt de jeugdige Schryver de voortrefelykheid, zoo wel van het Natuurlyk, als Romeinsch en Vaderlandsch Regt, en de noodzakelykheid om te onderscheiden; uit welke bronnen het een of ander ingesteld regt is voortgevloeid, en geeft van het nut dier onderscheiding, in deze Academische Verhandeling, een loffelyk bewys. Het opschrift derzelve verdeelt haar natuurlyk in drie hoofdstukken: 1. Over de ontërfing uit voorzorg, *volgens de gronden van het Regt der Natuur*; schoon dit opschrift voor dit eerste hoofdstuk schynt vergeten te zyn. 2. Over die ontërfing *volgens de beginselen van het Romeinsche Regt*. 3. *Volgens het Vaderlandsche Regt*.

Te regt oordeelt de Heer WOLDRINGH met CICERO, dat alregeitsonderzoek van het Natuurregt moet worden aangevangen, en zyn onderzoek is hier, in dit eerste Hoofdstuk, volgens die stelling, zeer geregeld ingerigt; tobnende, volgens den onsterfelyken HUGO DE GROOT, grondig aan, dat de pligt van Ouders, om hun kroost op te voeden, een volstrekte, eene volkomené pligt is. Hy handelt ook van die eerste beginselen der Natuur, *τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν*, welke de Ouden den mensch met de dieren oordeelden gemeen te zyn, en gaat vervolgens over tot de beschouwing dier zedelyke beginselen, welke den mensch meer byzonder eigen zyn, en die de zorg der Ouderen voor hun kroost, onwederfprekelyk, eischen; het welk den jongen Schryver als van zelf, op den pligt tot het nalaten van goederen aan kinderen, en dus op het onderzoek van eene regtmatige ontërfing uit voorzorg, t'huishrent; welk

een *Anticriticus* opgestaan, die, na veel wysheid over alles te hebben uitgeftald, bl. 64. het den Recensent van de Dissert. van den Heer RIETBERG in de *Algern. K. en Letterbode*, 1806. bl. 264. maar eens zeer en wel zeer kwalijk neemt, dat hy de stoffe dier Dissertatie onderslaan durft, van geene dagelyksche keuze te achten; maar die Nieuw te noemen. Bravo! Dat mag men eerst *anticriticeren* heeten! Hoe gelukkig is het niet voor dien *Anticriticus*, dat hem het onderscheid tuschen Nieuwheid en Nieuwheid; tuschen die voor eerste proeven der Jeugd; en voor werken van gevormde mannen, onbekend is! Hoe gelukkig de inval, om den Recensent van die Diss. naar LIPSIUS te verwijzen? Na weet men immers, dat hy ook kennis van LIPSIUS heeft. Zou die LIPSIUS ook somtyds zyn eenigste bron, zyn? Anders had hy toch de *Disquisitio Jurid. de probatione, quae fit per libros mercatorios* J. M. BORSKI Trif. ad Rhen. 1777, mede eene proef der Jeugd, wel bygebragt: dit ware hem regt ter snede gekomen. Hoe gelukkig is dit alles voor den *Anticriticus*, om het gen. egen, het voor hem onuitsprekelyk genoeg te slaan, van eenen hoogen borst te kunnen zetten; van gredkoop en zonder de minste betuering den scepter zynen diepe wysheid, over alle Week- en Maandwerken, met zoo veel kracht en zwaer, te zwaaijen! Een genoeg, hem zoo die baar, dat hy zelfs de drukfeilen, als onvergevelijke misdaden voor zynen gedachten regtbank daagt! Welk een geluk indelk, zoo veel onuitsprekelyk, al het niet ligt eenig gevaar van ernstige wederlegging kan loopen, maar wel dat zyne lezers nu en dan eens buigende schouders optuilen enz.



Welk onderzoek, volgens de voorschriften van het Natuurregt, hier zeer wel behandeld wordt, en met dezen regel besloten:  
 „ Dat alle zoodanige Ontërfing moet geacht worden *uit goe-*  
 „ *de voorzorg en liefde* geschied, en dus pligtelyk, te zyn,  
 „ door welke die Nalatenschap aan den ontërfden wordt ont-  
 „ nomen, welker verkryging voor hem schadelyk zoude zyn.”  
 Z. § 16. op het einde.

In het tweede Hoofdst. worden de voorschriften van het Rom. Regt voorgedragen. De Romeinsche Regtsgeleerden en Wetgevers hebben het bovengem. Natuurregt zoo krachtig gestaaft, dat zy het verzuimen van Kinderen door Ouders ten hoogste strafbaar oordeelden. Dit al wordt uitvoerig ontwikkeld, en met gepaste aanhalingen van wetten bevestigd, en vervolgens op de hoofdzak, *namelyk de ontërfing uit voorzorg*, toegepast. Gelyk de Romeinsche Wetgevers het regtmatic keurden, dat Ouders voor hunne Kinderen zorgden, en denzelven dus hunne goederen nalieren, om te kunnen bestaan; althans een gedeelte dier goederen, welke het wettige erfdeel of *Legitima* genaamd wordt; zoo hebben die zelfde wyze Wetgevers aan den anderen kant erkent, dat 'er in de eerste plaats redenen kunnen zyn, om kinderen geheel uit te sluiten; en in de tweede plaats, om kinderen zoo uit te sluiten, dat zy geen gevaar loopen, van het nagelaten goed door te brengen, en tot armoede te vervallen, mits te gelyk voor hun bestaan gezorgd worde. En dit maakt het echte kenmerk van de *ontërfing uit voorzorg* uit, die geen vrucht van eenigen haat, maar integendeel van tedere liefde is; te weten, als 'er goede gronden tot die voorzorg aanwezig zyn. Hier roept de Schryver zyne bovengemelden regel in; beslist uit denzelven verscheidene byzondere en bedenkelijke gevallen; staaft die beslissingen met Wetten uit het Rom. Wetboek; en besluit dit hoofdstuk met het voorstellen van eenige byzondere gevolgen der Ontërfing uit voorzorg, en van eenige gevallen, in welke die Ontërfing hare kracht verliest.

In het derde en laatste hoofdstuk worden hieromtrent de Vaderlandsche Wetten ter toetse gebragt. In der daad, daar die Ontërfing uit voorzorg, zoo billyk, zoo regtmatic, zoo zeer met de Natuurwetten en het Rom. Regt overeenkomende is, kan het niemant verwondering baren, dat de Vaderlandsche Wetten onzer wyze en schrandere Voorouderen, met beide die soorten van voorschriften, volmaakt overeenstemmen. HUBER noemt die in zyn *Hedendaagsch Regt*, eene Ontërfing *ter goeder meening*. VAN DEN SANDE, VAN LEEUWEN, GROENEWEGEN, DE GROOT in zyne *Inleiding*, SCHORER op die Inleiding, en andere Vaderlandsche Schryvers, door den Heer WOLDRINGH bygebragt, bevestigen die overeenstemming, welke § 4. byzonderlyk omtrent het Groninger Landregt nog nader wordt bewezen, gelyk op het einde der Verhan-

handeling, eene bepaling van deze Ontërfing, volgens de wyze voorziening van dat Landregt, wordt voorgedragen.

De achtergevoegde Stellingen of *Theses* zyn ook wel gekozen: wy onderscheiden onder dezelve de vierde, welke het verschil tusschen *Middelzyk* en *Onmiddelyk* opzet om het leven te benemen, uit de straffende Regisgeleerdheid verbaht; ook de vyfte, welke in het Criminele, ook de uitstrekkeude uitlegging toelaat. De zevende Stelling ontkent, dat de onderscheiding tusschen een reeds bezielde en niet bezielde vrucht (*partus animatus, et non animatus*) in de misdaad van afenting der Vrucht, by de Rom. Regisgeleerden is aangenomen geweest enz. Wy wenschen den jeugdigen Schryver geluk met deze eersteling, en een ryk genot van zyne ingeoogte kunde.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 9 Maart 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	101 ½	<i>Kelzer</i> 4 ½ prCt. . . . .	44 ½ 45
<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	99 ½ 100	<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	43 ½ 44
<i>dito</i> geconsolid. by Stap- horst 4 ½ prCt. . . . .	68 ½	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	90 ½ 95 ½
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp. enz. . . . .	108 ½ 109 ½	<i>dito</i> 4 ½ losb. van 1807. <i>Engeland.</i> Annuititeiten 3 prCt. . . . .	96 ½ 97 63 ½
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	86 ½ 87	<i>Franche Rep.</i> Geconsolid. renten . . . . .	67 ½ 68 ½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94 ½ 95	<i>Dito</i> Certif. by K. & H. Wisselcours. . . . .	69 ½ 70 ½
<i>Denemarken.</i> Toll. 4 prCt. . . . .	92 ½ 97 ½	<i>Op Londen.</i> . . . . .	36 ½
<i>dito</i> Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	97 ½ 98	<i>— Parys.</i> . . . . .	51 ½
<i>dito</i> Kroon 4 prCt. . . . .	96 ½ 97		
<i>Kelzer</i> 5 prCt. . . . .	51 ½ 52 ½		

#### BINNENLANDSCHE.

##### *Bataafsche Republiek.*

<i>Nationale Schuld</i> brieven 2 3 prCt. . . . .	41 ½ 42
<i>dito</i> 2 ½ prCt. . . . .	36 ½ 37
<i>Losrenten</i> uit de heffing van 98 2 ½ prCt. . . . .	48 ½ 49
<i>Dito</i> uit de heffing van 1800. 2 3 prCt. . . . .	42 ½ 43
<i>dito</i> 1801. 2 3 ½ prCt. . . . .	48 ½ 49
<i>dito</i> Domeinen. 4 prCt. . . . .	70 ½ 71
<i>dito</i> Vrywillig 2 5 prCt. . . . .	68 ½ 69

<i>Recepten</i> en Losb. na den Vrede . . . . .	57 ½ 58
<i>Holland.</i> <i>Obligatiën</i> en Recepten 2 2 ½ prCt. . . . .	33 ½ 34
<i>Dito</i> vrywillig 2 5 prCt. . . . .	66 ½ 67
<i>Zeeland.</i> <i>Obligatiën</i> 2 2 ½ prCt. . . . .	53 ½ 54
<i>Friesland.</i> <i>Obligatiën</i> 2 2 prCt. . . . .	52 ½ 53
<i>Agio</i> van de Bank . . . . .	3 ½

GE-

# GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopende Week, is geweest: te *Amsterdam* 162; en te *Haarlem* 8, onder welke laatste 3 beneden de 12 jaren.

Volgens de jaarlyks, te *Londen*, in druk uitkomende Generale Geboorte- en Sterflyst, zyn van 17 December 1805, tot 16 December 1806, in de 137 Parochies in de Stad *Londen* en *Westminster*, mitsgaders derzelver vryheden,

Gedoopt . .	{ Jongens . . 10452 Meisjes . . 9928 }	te zamen 20380
Begraven . .	{ Manspersonen 9215 Vrouwsp. . . 8723 }	te zamen 17938

Van welke laatste overleden zyn:

Beneden de 2 jaren	5405
Tusschen de 2 en 5 jaren	2029
— de 5 en 10 —	822
— de 10 en 20 —	635
— de 20 en 30 —	1329
— de 30 en 40 —	1782
— de 40 en 50 —	1793
— de 50 en 60 —	1503
— de 60 en 70 —	1265
— de 70 en 80 —	859
— de 80 en 90 —	414
— de 90 en 100 —	99
Van 100 —	2
— 104 —	1

En zulks aan de volgende *Ziekten* en *Toevallen*.

Misgeboorten en Dood ter wereld gekomen 657; Verzwelingen 93; Ouderdom 1380; Koortsen 13; Beroerte en plotseling 348; Kortademheid en Long-Teering 382; Bodiegerige 5; Gal 3; Bloedstorting 124; Breuken 24; Kanker 71; Windpokken 1; in het Kaambedde 235; Verkouwdheid 12; Kolyk en Gripe enz. 21; Uitteering 3996; Stipen 3602; Hoest en Kinkhoest 623; Kramp 3; *Croup* (\*) 44; Pysvloed 1; Waterzucht 763; Kwaadzappigheid 3; Koortsen van allerlei soorten 1354; Fistel 4; Vloeijing 4; Spaansche Pokken 53; Licht 101; Graveel Steen- en Koude Pis 27; Hartzeer 3; Misvormingen en Kwalen van het Hoofd 199; Geelzucht 63; Bo-

(\*) De beteekenis van dit woord heeft men nergens kunnen vinden.

Beklemde Kaken 2; Slaapziekte 2; Aangroeing van de Lever 13; Krankzinnigheid 146; Mazelen 530; Miskraam 1; Kwyning 285; Geraaktheid 138; Hartklopping 4; Pleuris 24; Blutschoorts 2; Huid-Uitslag 1; Zinking-Ziekte 6; Schurft 3; Kinderpokjes 1158; zware Keel 7; verzweringen 5; St. Antonies Vuur 2; Winden 16; Verstopping in de Maag 14; Tandkryging 481; Spruw 83; Gezwellen 1; Bort (Cholera) 1; Wormen 6.

Wyders een aantal van 335 aan verschillende Toevallen, als: aan gebroken armen of beenen 3; kwetsuren en zware kneuzingen 5; Verbrand 36; Verdronken 132; door onmatig drinken 15; door Beulshanden (\*) 4; Doodgevondene 16; doodgevalen en door andere ongelukken omgekomen 74; Zelfmoordenaars 31; door andere Vermoorden 3; door vergif omgebragten 2; verschroeid door heet water enz. 6; vermacht 1; gefikt en gesmoord 7.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807 Maart	BARO- ME- TER.	THER- MOM- ETER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
4	$\left\{ \begin{array}{l} 29.8\frac{1}{2} \\ 29.7\frac{1}{2} \\ 29.7 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 36\frac{1}{2} \\ 41 \\ 32 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{W. N. W.} \\ \text{W.} \\ \text{N.} \end{array} \right.$	voormidd. betrokken; 's namidd. regenachtig; 's avonds fneeuw met wind.
5	$\left\{ \begin{array}{l} 29.6\frac{1}{2} \\ 29.7 \\ 29.8 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 31\frac{1}{2} \\ 35\frac{1}{2} \\ * 28 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{N. N. O.} \\ \text{N.} \\ \text{N. t. W.} \end{array} \right.$	wolken; fneeuwbuijen.
6	$\left\{ \begin{array}{l} 29.7 \\ 29.6\frac{1}{2} \\ 29.6 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 32 \\ 40 \\ 31 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{W.} \\ \text{W. N. W.} \\ \text{N. W.} \end{array} \right.$	wolken; fneeuwbuijen.
7	$\left\{ \begin{array}{l} 29.7\frac{1}{2} \\ 29.8\frac{1}{2} \\ 29.9\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 31\frac{1}{2} \\ 38 \\ \dagger 26 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{N. N. O.} \\ \text{—} \\ \text{N. t. O.} \end{array} \right.$	bewolkt; fneeuw- en hagelbuijen.
8	$\left\{ \begin{array}{l} 29.8\frac{1}{2} \\ 29.6 \\ 29.3\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 30 \\ 38 \\ 34\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Z.} \\ \text{Z. Z. W.} \\ \text{Z. W.} \end{array} \right.$	voormidd. helder; verder betrokken; 's avonds fneeuw- en regenachtig.
9	$\left\{ \begin{array}{l} 29.4 \\ 29.6 \\ 29.8\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 34 \\ 37 \\ 31\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{O. t. N.} \\ \text{O. N. O.} \\ \text{—} \end{array} \right.$	zeer windig; 's morg. fneeuw- achtig; verder bewolkt; mee-t omtrent betrokken.
10	$\left\{ \begin{array}{l} 29.9\frac{1}{2} \\ 30.0\frac{1}{2} \\ 30.1\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 31\frac{1}{2} \\ 35\frac{1}{2} \\ 32 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{N. O.} \\ \text{N. N. O.} \\ \text{—} \end{array} \right.$	's morgens fneeuwachtig; verder bewolkt; omtrent betrokken.
* 's Nagts 22 $\frac{1}{2}$ graden.      † 's Nagts 22 graden.				

(\*) Er zyn, in de Stad Londen en het Graaffchap Surry, 15 personen onder Beulshanden gestorven: waar van echter slechts 4, op de Sterfhyften, als begraven zyn aangegeven.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 12. *Vrydag den 20 Maart.*

---

*Kort en voorloopig bericht van Kapitein CLARK, in  
een Brief aan diens Broeder, nopens den uit-  
slag van zyne Ontdekkings-togt, langs de  
Rivier Misfouri tot aan de Zuid-Zee.*

Het Amerikaansch Congres in het begin van het jaar 1803 tot deze Expeditie besloten hebbende, met oogmerk om de Rivier *Misfouri* van haar uitwatering tot haren oorsprong te doen opnemen, en van daar den kortsten weg naar de Stille Zee te zoeken, was die togt, door den Voorzitter JEFFERSON, vervolgens opgedragen aan Kapitein CLARK, onder de orders van Kapitein LOUIS. De Voorzitter had reeds met 19 February 1806 den uitslag van het eerste gedeelte dezer Ontdekkings-reize aan het Congres medegedeeld en daar by de Sterrekundige waarnemingen en Landkaarten overgelegd, welken hem door de Reizigers waren toegezonden van het Fort *Mandau*, de plaats waar van zy in Aug. 1805 dachten te vertrekken, om naar de Stille Zee aftezakken.

De Brief van Kapitein CLARK, geschreven uit *St. Louis*, en gedagteekend 23 Septemb. 1806, bevat een kort verhaal der Reize. Hy maakt geene zwaarigheid te verzekeren, dat hy met zyne Togtgenooten den meest bruikbaren weg hebben gevonden om uit de

L. DEEL, M *Mis-*

*Misfouri* in de *Columbia* te komen, welke laatste, gelijk men weet, in de Zuid-Zee uitloopt. Deze weg gaat, langs de *Misfouri*, tot aan den voet der zeer snelle stroomen, die beneden de groote watervallen zyn, eene uitgestrektheid bestaande van 2575 Engelsche mylen. Van daar loopt dezelve over het gebergte *Rocky*, tot aan een bevaarbaar gedeelte van de *Kouskouske*, ter lengte van 340 mylen, en vervolgens nog 70 mylen langs de laatste rivier. Men vaart omirent 154 mylen op de rivier *Louis*, en 413 op de *Columbia*. De geheele afstand van daar, waar de *Misfouri* en de *Misissipi* in één loopen, tot aan de Zuid-Zee is 3555 Engelsche of omtrent 1200 Fransche mylen. De 340 mylen, welken men over land aflegt, terwijl men over het gebergte *Rocky* trekt, zyn wel de moeilijkste en gevaarlijkste van den togt, alhoewel men voor een zeer geringen prys zich kan bedienen van de hulp der inboorlingen. De vaart langs de *Colombia* heeft ook het nadeel, dat dezelve driemalen wordt afgebroken door katarakten, waar door men even zoo vele keeren verplicht is, de vaartuigen en ladingen over te dragen, eens ter lengte van 1200 en tweemalen van 2000 mylen. Men kan echter, met het regte tydstop voor de reize te kiezen, te weten met, op het laatst van Juny, het gebergte *Rocky* over te trekken, en van 1 April tot midden van Augustus de *Colombia* te bevaren, zeer vele moeite uitwinnen en gevaren voorkomen.

Wat nu de voordeelen betreft, welke de vereenigde Staten zich kunnen beloven uit de opening van deze toegangen, hier van geven ons deze en geene plaatsen in den brief van Kapt. CLARK eenig denkbeeld. „Men bespeurt (zegt hy,) Eb en Vloed op de *Columbia* tot op 183 Mylen boven hare uitwatering. Tot zoo verre kan zy veilig, door groote Chaloupen, bevaren worden, en tot op 125 Mylen zelfs door vaartuigen van 300 Tonnen, te weten tot daar waar de *Columbia* in de *Multonama* loopt; eene rivier, die haren oorsprong neemt aan de grenzen van *Nieuw-Mexico*.” „Ik beschouw (schryft Kapt. CLARK verder) deze vaart als zeer geschikt, om den handel in pelteryen grootelyks te bevoordeelen: daar men al het Bontwerk, 't welk de 19 Gewesten van Amerika opleveren, kan vervoeren naar den mond van de *Columbia*, en van daar jaarlyks met den 1 Augustus naar de Oost-Indiën afscheppen,

pen, met dat gevolg, dat deze pelteryen nog vroeger te Kanton zullen aankomen, eer dezelve in Eng-land kunnen wezen, die men jaarlyks van *Montreal* afzendt."

## OVER DE ZOOGENAAMDE SACRO CATINO VAN GENUA.

Sedert vele eeuwen was de Stad *Genua* in het bezit van een Achtkantige Vaas, bekend onder den naam van de *Sacro Catino* (heilige Schotel) dien men voor een Smaragd hield, en gevolgelyk van onschatbare waarde. Dit Stuk is, in gevolge der jongste Omwentelingen in Italië, naar Parys vervoerd, en op order van den Keizer, den 20sten Novemb. a. p. in het Kabinet van Oudheden der Koninkl. Boekery in bewaring gesteld. Over dezen Schotel, die als een kostbaar relik beschouwd werd, had Vader *Gaetano*, een schrander Augustiner Monnik, in het jaar 1727, te *Genua* eene Verhandeling in 't licht gegeven, waar in deze Geestelyke, op zyne manier, trachtte te bewyzen, dat deze Schotel een en dezelfde zou wezen, waar op het Paaschlam voor onzen Zaligmaker en zyne Apostelen, des avonds van 's Heeren laatste lyden was opgedischt. — Dezelfde Geestelyke verhaalt, daar by tevens, op welke wyze dit Kleinood in handen der *Genueezen* gekomen was, te weten: „die van *Genua* hadden zich, in de eerste Kruisvaart, en vooral by de verovering van *Cesarea*, in 1104, byzonder onderscheiden. De Stad werd ingenomen. Men verdeelde den onmeetlyken buit, dien men 'er vond, in drie deelen, waar van één in niets meer dan deze *Sacro Catino* bestond. De gezamenlyke Kruisvaarders kwamen overeen, dat men de onverschrokkenheid, welke de *Genueezen* betoond hadden, door allereerst de belegerde Stad te beklimmen, niet voeglyker konde beloonen, dan met hen het eerste te laten kiezen: waar op dezen den gezegden Schotel kozen."

Men bewaarde dezen schat, in een kostbaar kastjen, dat, in het dik van den muur der Hoofdkerk van *Ge-*

nua, was ingehouwen. De sleutels van dit kastjen waren in bewaring gesteld van de aanzienl. kste personen der Republiek. Niemand stond het vry dit Heiligdom aanteraken, en, slechts eenmaal 'sjaars, wierd het, op een der hoogste Feesten, den volke ten toone gehouden.

Uit hoofde dus van deze voorzorgen was het den weetgierigen onmogelyk om te beproeven of deze Schotel, in der daad, uit een Smaragd bestond. Dit onderzoek is nu onlangs met alle oplettendheid in 't werk gesteld, door eene Commissie uit de Klasse der Natuurkundige Wetenschappen van het Fransch Nationaal Institut, bestaande uit de Heeren *Guyton*, *Vauquelin* en *Haug*; volgens welker waarnemingen het gebleken is, dat de zelfstandigheid der Genueesche *Sacro Cassino*, in niets anders, dan gekoleurd Glas bestaat. Met dit alles verdient het Stuk wel, om bewaard te worden, als een fraai Gedenkstuk der Oursersche Glasblazery, in het beneden Ryk: zynde het vry zeker, dat hetzelfde uit het Oosten vervoerd is in het begin der 17de Eeuw.

De koleur is Olyfverwig groen, wat donkerder dan die van Péridor. De zelfstandigheid is aan den dikken kant, nader komende aan het *plasma* der Duitsche Mineralogisten, dan aan de Smaragd van Peru.

*Waarnemingen wegens de instorting van den Ruffiberg, gedaan den 1sten Oktober 1806, in het Canton Schwytz,*

DOOR

THEOD. DE SAUSSURE.

Door de werking van het water, de lucht en de vorst neigen alle bergen, om zich op te lossen, te verlagen, en tot den bodem der Zee terug te keeren, waaruit zy waarschijnlijk zyn voortgekomen, en zich mischien op nieuw vormen.

Deze oplossing geschiedt meestal langs zoo langzame wegen, dat zy onze waarnemingen ontsnapt; maar sommige keeren kou-



kondigt zy zich door onverwachte instortingen aan, die eene geheele landstreek oversielpen, de inwoners verdelen en niets dan het beeld der verwoesting en van een bajert achterlaten; zoodanig was de instorting, die den 2den September van dit jaar, in het Canton van Schwyz plaats had.

Men heeft reeds verscheide beschryvingen van die droevige gebeurtenis; maar deze zyn onvolkomen, gene onnaauwkeurig, in alen ontbreken juiste nasporingen naar de oorzaken, die dezelve voorgebragt hebben. Deze Waarnemingen zouden nuttig kunnen zyn, indien zy de bergbewoners gerust stelden, - die op valsche verschynselen dergelyke ongevallen mochten duchten, en indien zy dezulke daar van verwyderden, die in eene onvoorzigtige gerustheid aan een wezenlyk gevaar blyven blootgesteld.

De eenigermate van zelfs ontstane instortingen, die in verschillende streken hebben plaats gehad, toonen; dat de bergen, die eenen naby zynde val schynen aan te kondigen, door de te groote helling van hunne lagen en by gebrek aan verbinding hunner deelen, geene instortingen vormen, in staat, om eensklaps, de naburige landstreek te verwoesten, indien deze lagen niet verschillen in hunnen staat van op een hooping of in hun samenstel. Zy veroorzaken zonder twyfel steeninstortingen; maar deze storting geschieden langzamerhand schier regelmatig; men neemt van dag tot dag de uitwerkzelen, die zy voortbrengt, waar, en kan zich vooraf voor hunnen invloed in veiligheid stellen; zoo worden de dagelyksche instortingen, die in de Montblanc en zyne naburige spitsen plaats hebben, geene voor de bewoners dier streek geduchte gebeurtenissen.

Maar indien het samenstel van den berg onderscheiden is, indien eene of eenige harde en overhellende lagen op eene of verscheide weeke en in het water oplosbare lagen opvolgen, blyft de harde laag onaangeroerd, terwyl die daar onder is, vergaat. Ten gevolge van deze oplossing vormt 'er zich in het binnenste van den berg eene ledige ruimte, of opgevuld met eene zachte en onzamenhangende zelfstandigheid. De bovenste laag nog in zyn geheel, dan een steunpunt ontbrekende, schilfert af, zakt op eenmaal op alle punten in, de plaats van de opgeloste laag innemende, en stort tot aan den voet van den berg, met eene snelheid, geëvenredigd aan zynen graad van overhelling en aan de verkregen beweging, by de werkelyke inzakking. Zie daar eene ruwe schets der oorzaken, die de instorting der Diablerets, die van den berg Chede, digt by Servoz en eindelyk die der Ruffi of Ruffberg te weeg bragten, waar over ik thans handel.

Deze berg, waar aan men ook den naan van Rotsberg geeft, bestaat uit verscheide kerspielen en landhoeven, die alle den naam van den berg dragen; maar deze verdeelingen zyn wil-

lekenig; zy zyn door geene natuurlyke doorsnyding of ver-  
deeling bepaald; dus zyn de namen van Gnippe, Splitzbühl,  
Steinerberg, en Rosfberg, welke men in eenige verhalen aan  
den ingestorten berg gegeven heeft, slechts verschillende wein-  
den van den Ruffberg, door welke de steenstorting gepaas-  
t is. Ik neem daar en boven de laatste benaming by voorkeur  
aan, boven die van Rosfberg, om dat dit verwarring met den  
Retzberg kon veroorzaken, een zeer daar van onderscheiden  
berg, in de nabuurschap van Stantz.

De Ruffberg is, volgens den Hr. Eszl 806 toises boven  
de Zee en 586 toises boven het Zuger Meer of den bodem  
der vallei van Arth verheven, waarin de berg gedeeltelyk is  
nedergeflort.

Deze vallei, ryk in weilanden, is schilderachtig van ligging;  
door twee Meeren, dat van Zug aan de Noordwestelyke en  
dat van Lowertz aan de Zuidelyke zyde bepaald. Zy wordt  
door twee bergen gevormd, den Ruffberg ten Noorden, den  
Rigiberg ten Zuiden. Zy is een en een halve myl lang, en  
een vierde van een myl breed, aan haar Westelyk uiterste by  
Arth, een dorp, aan den oever van het Zuger-Meer gele-  
gen; en een halve myl aan haar tegenovergesteld uiterste by  
het Lowertzsche Meer.

De Ruffberg is zamengesteld uit lagen van Poddingsteen en  
uit lagen van Zandsteen, die naar den bodem der vallei van  
Arth af dalen, evenwydig met de helling van den berg ouder  
een' hoek van 25 graden.

De gelykheid, die 'er in het zamenstel en de gesteltenis  
van den Rigi- en Ruffberg heerscht, deed de Heeren Eszl  
en Escher vermoeden, dat deze twee bergen eertyds ver-  
eenigd waren; zy zyn beiden uit steenen zamengesteld, door  
het water gerond en uit zand door een gedeeltelyk kalkaar-  
dig en gedeeltelyk leemaardig Cement aan een gevoegd, dat  
zeer dikwyls rood van kleur is. Deze Cement, die vry hard  
is, vergaat allengskens door de werking van de lucht en het  
water, en de oppervlakte van de rots verkrygt, door die ver-  
nieling, het voorkomen van een afgekabbelde steenvloer. De  
steenen, waaruit hy bestaat, zyn meestal geelachtig gryze  
Kalksteen, by doorbraak zyn zy dof en zamengedrongen, ge-  
lyk de kalkaardige steenen van de tweede soort. Ik heb 'er  
echter geene versteeningen in gezien. Men vindt daarin ook  
nog hoornsteen, quartz, roode jaspis, roodachtige zandsteen  
en eindelyk ook granieten; maar de laatste zyn 'er zeldzaam,  
slyd rood van kleur en men zou die gemakkelijk met por-  
phyristeenen kunnen verwarren. Het is opmerkelyk, dat alle  
deze steenen geene overeenkomst met de steensoorten van de  
dichtst bygelegen bergen hebben, die kalkaardig blaauw en van  
een eedigzins bladerig zamenstel zyn. Het is bovendien op-  
merkelyk, dat hunne omtrek in alle opzigten nooit boven de  
zeven à acht duimen gaat.

De

De omwenteling, die op deze plaats die ontzaggelyke menigte steenen op een gestapeld heeft, waarschynlyk van verre al rollende gekomen, is door eene andere later omwenteling gevolgd, die op deze poddingsteenen, en op den bodem der vallei groote blokken graniet gebragt heeft, met die overeenkomende, welke men op de Jara en de Saleve vindt. Op den Rigi heb ik dergelyken gezien, tot op eene hoogte van omtrent 200 toises boven het Lucerner Meer, dezen berg van de zyde van Weggis beklimmende. Ik heb dien ook nog op den Ruffiberg gezien, op eene hoogte van omtrent 80 toises, tussehen het dorp St. Annes en het gehucht Buachen, dicht by het Lowertzsche Meer. Zy zyn hier zoo op een gehoopt, dat zy alle andere steensoort uitsluiten, en het onmogelyk zyn zou, van niet te gelooven, dat men op een zuiver granitischen grond is, werd men van dit denkbeeld niet afgebragt door de algemeene beschouwing dezer landstreek. Deze blokken zyn altyd los. Dat dezelve alleen aan de lagere deelen van den berg aanwezig zyn; dat zy grys of wit en groot van omtrek zyn, toont, dat zy nooit in het samenstel der daar onder gelegene poddingsteen geraakt zyn.

De instorting van den Ruffiberg heeft ten vyf uren des avonds plaats gehad. Zy is veroorzaakt, gelyk men zulks reeds in andere berigten heeft opgemerkt, door den regen, die zoo overvloedig den geheelen Zomer in deze streek gevallen is en wel byzonder de vier en twintig uren, die den 2den September vooraf gingen. Dezelve hield evenwel des voormiddags op en op het oogenblik der gebeurtenis regende het niet.

De instorting is niet voortgebragt door den val van den top des bergs op de onderste deelen; zy werd door een geheele bedding lagen gevormd, die van den grond tot den top van den Ruffiberg, hier en daar 100 voeten diep, byna 1000 voeten breed en omtrent eene myl lang zich van de onderste lagen heeft losgescheurd en evenwydig met derzelver oppervlakte afgegleeden is op den bodem der vallei, met eene snelheid, die onbegrypelyk is by zulk eene zwakke heiling.

De Boer, die my ten gids verstrekte, by mynen uitslap op dezen berg, was getuige van het tooneel geweest. Hy woonde op den weg der instorting te Ober-Röthen, een gehucht op de heiling van den Ruffiberg gelegen; hy was bezig met voor zich zelf hout te hakken, en omtrent vyf of zes schreden van de plaats, waar de storting gebeurde. Hy hoort eensklaps een geluid, gelyk aan een donderslag en voelt ten gelyken tyd onder zyne voeten eene soort van trilling. Hy verlaat terstond de plaats; maar naauwelyks is hy vier of vyf schreden ver, of hy wordt door een luchtstroom ter neder geworpen. Hy staat terstond weder op. De instorting was voltooid: de boom, dien hy kapte, het huis dat hy bewoon-

de, alles was verdwenen, en hy zag volgens zyne eigen woorden, *eene nieuwe Schepping*. Eene ontzaggelyke Stofwolk, die het oogenblik daarop volgde, wierp eenen sluier over de geheele omstreek.

(Het vervolg in onze eerstkomende.)

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

*La Catastrophe du douze Janvier, proposée comme une calamité générale: Sermon sur 1. Corinth XII. 26, prononcé le 25 Janvier, par J. TEISSEDRE L'ANGE, Pasteur de l'Eglise Wallonne de Harlem.* Imprimé au profit de la Ville de Leyde, a Harlem chez J. Enschedé et Fils, 1807.

*De Verwoesting van den twaalfden January, voorgesteld als eene algemeene ramp, in eene Leerrede over 1 Corinth XII. 26. door J. TEISSEDRE L'ANGE, Leeraar by de Walsche Gemeente te Haarlem:* in het Hollandsch vertaald door MATTHIJS SIEGENBEEK. — Gedrukt ten voordeele der Stad Leyden. — Te Harlem by J. Enschedé en Zonen, 1807.

Eene zeer voortreffelyke Leerrede, overwaardig der moeite, welke de Hoogleeraar SIEGENBEEK ter vertaling van dezelve genomen heeft. Gelyk de keuze van den tekst, *En zoo een lid lydt, zoo lyden alle de leden mede* — door hare aandoenlyke toepasfelykheid en den geest van echte Christelyke menschenliefde, dien dezelve ademt, alreeds een zeer gunstig vooroordeel inboezemt, zoo wordt dat vooroordeel op het volkomenst bevestigd door de ultmuntende wyze, waarop die woorden door den Redenaar ontwikkeld, toegepast en aange-drongen worden.

„ De ramp der Stad Leyden overgekomen, is gemeen aan het gansche Vaderland.”

„ Eene algemeene ramp vereischt algemeene hulpbetooningen, algemeene pogingen.”

„ Deze deelneming van den geheelen Staat is het eenige middel, om, die ramp tot wezenlyk heil van het Vaderland te doen nitloopen.”

Zie daar de drie belangryke hoofdzaken, tot welker ontwikkeling de Redenaar, na eene korte maar fraaije ontvouwing zyner tekstwoorden, uit dezelve aanleiding neemt. Met byzonder genoegen bovenal lizen wy het eerste gedeelte, waarin *de menschelykheid, de vaderlandsmin en de Christelyke liefde* worden voorgesteld als zich vereenigende, om de ramp, der Stad Leyden overgekomen, te doen beschouwen.

wen, als gemeen aan het gansche Vaderland. Tot eene proeve van den hartelyken toon en tevens van de keurigheid van styl, welke, onzes oordeels, door de vertaling niet verdonkerd werd, in deze Leerrede heerschende, schryven wy de volgende aanspraak af aan dezulken, die met den Redenaar Kweekelingen waren der Leydsche Hoogeschool:

„ O Gy, die, even als ik, aldaar de schoonste jaren van uw  
 „ leven hebt doorgebracht; die aldaar gevormd, onderwezen,  
 „ beschaafd werdt; die in Leydens School u die kundigheden  
 „ en talenten verworven hebt, door welke Gy u voor Kerk  
 „ en Staat nuttig hebt kunnen maken; Gy, die aldaar met  
 „ smaak vervuld werdt voor die fraaije Kunsten, welke over  
 „ uw geheele leven de zielbevredigendste bekoorlykheden, de  
 „ liefelykste vertroostingten verspreiden; Gy, die aldaar de les-  
 „ sen dier ware wysheid ontvangen hebt, door welke gy voor  
 „ de Maatschappy gevormd werdt; die aldaar onverbreekbare  
 „ betrekkingen hebt aangegaan, welke nog uw bestaan ver-  
 „ aangenamen; O Gy allen, die aan dat verblyf al wat gy  
 „ zyt, te danken hebt; hoe zou de erkentelykheid u geene  
 „ beschreide oogen doen vestigen op de puinhoopen van Ley-  
 „ den; hoe zou iedere verwoeste steen geene deelneming by  
 „ u opwekken? — Ook het slot der Leerrede verdient  
 „ hier, ten besluite, nog geplaatst te worden: „ Zoo wy den  
 „ voorspoed en luister onzer Vaders niet tot de laatste ne-  
 „ ven kunnen overbrengen, laat ons den room hunner mild-  
 „ dadigheid ongeschonden bewaren; toonen wy ons hunner  
 „ waardig; dat wy der nakomelingschap het aandenken onzer  
 „ opofferingen, onzer godsvrucht, onzer liefde achterlaten.  
 „ Dat *Leyden*, hersteld, opgebouwd, aan zyn' ouden luister  
 „ terug gegeven, aan de toekomstige geslachten ten getuige  
 „ strekke van de edele zelfsverloochening van het tegenwoor-  
 „ dige en een gedenkteeken worde van de liefde van het Hol-  
 „ landsche Volk, van de grootmoedigheid van zynen Koning  
 „ en van de eindelooze ontfermingen van zynen God. Amen.

*Kerkelyke Redevoering over Luc. XIII. vs. 1—5. naar aanleiding van den verwoestenden ramp, welke de Stad Leyden getroffen heeft op den 12 January 1807. Vervaardigd en op den 18 Jan deszelfs jaars uitgesproken door F. VAN TEUTEM, Leeraar by de Remonstrantsch-Gezelschap te Utrecht. — Te Utrecht, by de Wed. J. van Terveen en Zoon, MDCCCVII.*

De Eerwaarde van TEUTEM, door de vroegere uitgave van Leerredenen, als Kerkelyk Redenaar met lof bekend, neemt in deze Redevoering uit het bekende geval met de Galileërs, op last van Pilatus onder het offeren omgebracht, na eene korte opheldering van hetzelfde, aanleiding, om, met bestryding aan het onchristelyk denkbeeld als of buitengewone rampen

als byzondere straffen over hen, die daardoor getroffen werden, zouden zyn aantemerken, het oogenpunt en de einden aan te wyzen, waaruit men die beschouwen, en tot welke men dezelve moet aanwenden; by welk alles het ongeval, der Stad Leyden overgekomen, gedurig in het oog gehouden, en schoon niet opzettelyk, echier, wanneer de loop der bedenkingen daar toe gelegenheid gaf, in enkele byzonderheden krachtig geschilderd wordt. Veel goeds, waars, leerriks, en sichteiyks zeker bevat deze Leerrede; doch wy kunnen niet dit alles niet ontveinzen, dat dezelve ons minder dan vele andere optellen van denzelfden Redenaar behaagd heeft, en, in ons oog, zoo met opzigt tot de klaarheid en juiste ontwikkeling der denkbeelden, als tot de kiescheid en zuiverheid van den styl, sporen draagt van de overhaasting, waarmede zy werd opgesteld, gelyk onk de seilen, in den druk ingesloopen, waarfchynlyk aan gelyke overhaasting zyn toe te fchryven.

*Bundel van Aanfpraken, Gebeden en Leerredenen, gedaan te Leyden, op den achttienden en vyf en twintigsten van Louwmaand 1807, door de Predikanten, J. ROLDANUS, L. EGELING, Prof. S. F. J. RAU, N. SCHOTSMAN, H. PROPER en W. BROES, op voordragt van den Ed. Groot Achtb. Magiftraat van gemelde Stad, uitgegeven ten behoeve van de ongelukkige Ingezezenen. Te Leyden, by A. en J. Honkoop, MDCCCVII.*

Deze bundel van Aanfpraken en Leerredenen, ter gelegenheid van de vreesfelyke ramp, welke Leyden getroffen heeft, in die Stad zelve en voor het grootste gedeelte door Leerzaten uitgesproken, die zelve in die ramp een treurig aandeel hadden, moet gewisfelyk by elk gevoelig mensch en Christen eene dubbele belangftelling opwekken. Ook twyfelen wy geenszins of dezelve zal over 't geheel met veel Godsdienstige aandoening en Stichting gelezen worden, offchoon natuurlyk niet alle opstellen eene gelyke waarde hebben. De vier eerfte Stukken in dezen bundel, welke op den eerften Zondag na de ramp werden uitgesproken, zyn, gelyk de tydsgelegenheid natuurlyk medebragt, enkel korte Godsdienstige Aanfpraken, waarby de Heeren EGELING en Prof. RAU hunne gebeden gevoegd hebben, terwyl de beide laatste Redevoeringen, welke den tweeden Zondag gehouden werden, den vorm van gewone Leerredenen hebben. De Heer SCHOTSMAN alleen heeft by zyne Aanpraak een gedeelte der H. Schrift, het zeggen namelyk van den Profeet AMOS, H. III. 6, *zal 'er een kwaad in de Stad zyn, dat de Heere niet en doet?*, ten grondfage gelegd. De Leerredenen van de Heeren PROPER (\*)

(\*)-Wy zyn door dien Heer verzocht eene zinslopende uitlating in zyne Leer-

en Brong hebben tot tekst, de eerste het zeggen van den Zaligmaker Joh. XIV. 1., *Uw harte worde niet ontroerd! Gylieden gelooft in God, gelooft ook in my*; de laatste eene hoogst toepasselyke uitboezeming van den Dichter des CILden Psilms, v. 15. *Uwe knochten hebben een welgevalen aan hare Steenen, en hebben medelyden met haar gruis*. By verre de meeste Redevoeringen zyn ook de Psilmen en Gezangen opgegeven, met welke de Godsdienstoefening aangevangen en geëindigd werd. De bepaaldheid van ons besitek verbiedt ons by alle Stukken in dezen bundel stil te staan; weshalve wy ons vergenoegen zullen met alleen van die gene eenig breeder verslag te doen, welke zich in ons oog byzonder onderscheiden, zonder daarom aan de waarde der overige, welke ieder zyne eigene verdiensten hebben, in het minste te kort te willen doen.

Onder de Aanspraken dan heeft die van den Predikant EGZLING voornamelyk onze aandacht tot zich getrokken, om de roerend-eenvoudige welsprekendheid, de edele kieschheid en keurigheid van styl, daarin heerschende. Na eene alleraardoenlykste en waarlyk Meesterachtige Schildering van de ramp, staat de Redenaar kortelyk stil by het denkbeeld, dat de Allerhoogste derelve beschikt heeft en het geen wy daaruit leeren moeten; waarna hy zyne toehoorders, onderscheidenlyk, voor zoo verre zy of meerder of minder in de ramp gedeeld hebben, tot danken en bidden opwekt, met aanwyzing van 't geen, waar voor zy danken en waarom zy bidden moeten. Om eene proeve te geven van den hartelyken toon van Godsvrucht, de kunstellooze welsprekendheid, en edele keurigheid van styl, welke het geheel kenmerkt, zullen wy het begin der aanspraak hier affschryven: „ Want zal ik zeggen? waar-  
„ mede zal ik beginnen? met weenende klagten, of met  
„ ootmoedige dankzeggingen? liefst met het laatste. Geloofd  
„ zy God! dat wy levend en onverminkt hier zyn, dat zyne  
„ genadige hand ons zigbaar behoedde, ons vry deed gaan in  
„ dat ontzettend onhell, in die jammerlyke verwoesting, wel-  
„ ke onze Stad getroffen heeft! Daar zaten wy Maandag  
„ middag gerust in onze huizen, of gingen op onze Straten,  
„ deden onze bezigheden, bezochten onze vrienden; wy re-  
„ kenden onze kinderen veilig in de scholen, of in onze hui-  
„ zen, niemand dacht, niemand vermoedde iets kwaads, en  
„ in één oogenblik — ol wy kunnen, ons geheele leven  
„ lang, 'er nimmer zonder ontzetting aan denken — in één  
„ oogenblik, één allergeduchtst oogenblik is de geheele Stad  
met

Leernede te verbeteren. Op bl. 73, reg. 14. moet achter de woorden: *Gylieden vertrouwt op God, vertrouwt ook op my*; dit ingevuld worden: „ Of men zoude ook bende deze gezegden in den gebiedenden tyd kunnen noemen: *vertrouwt op God! vertrouwt ook op my!* ”

„ met schrik en jammer vervuld , onze huizen waggelen ,  
 „ onze deuren springen los , onze vengstere kraken , en val-  
 „ len met stukken by en op ons neder . — En ware dit nog  
 „ 't al ! neen ! daar buigen en barsten de muren in honderde  
 „ huizen , daar wyken de balken en gebindten , en och ! och !  
 „ daar storten daken en zolderingen , geheele woningen ter  
 „ neder , en vernielen niet alleen onze goederen , maar kwet-  
 „ sen , verminken , verpletteren , ol hoe velen van onze lieve  
 „ Stadgenooten , die gerust over de straten gingen , of in  
 „ hunne huizen waren ; daar weenen nu velen om 't verlies  
 „ van huis en goed , daar weent nu de broeder over zyne  
 „ zuster , de zuster over haren broeder , kinderen over hun-  
 „ ne ouders , ouders over hunne kinderen , de man over zyne  
 „ vrouw , de vrouw over haren man : wy weenen alle over  
 „ onze zoo smertelyk verlorene vrienden , geburen , bekenden .  
 „ Zy zyn niet meer , zy liggen gedeelyk nog onder de puin-  
 „ hoopen bedolven , of zyn reeds onder de dooden gevonden  
 „ en opgeteld , terwyl een aantal gewonden , verminkten  
 „ zucht , kermdt en met den dood worstelt . Ol allerdoenlyk-  
 „ ste schok ! die ons voor de toekomst gedurig nieuwe , lang  
 „ byblyvende droefenisfen en ellenden bedreigt ! De God der  
 „ goden gebod , en de Engel des doods en der verwoesting  
 „ vloog door onze Stad , klom in onze vengstere , en raapte  
 „ weg , wat hem geboden was . Geloofd zy God , die ons ,  
 „ ons deed vrygaan ! — ja , myne Hoorders ! Gy allen erkent  
 „ het met my : *de Heer heeft het gedaan !* of twyfeld gy  
 „ 'er aan ? leest het dan in uwen Bybel , *wie zegt wat , het*  
 „ *welk geschiedt , ( zoo 't ) de Heere niet en beveelt ?*  
 „ *Gaat niet uit den mond des Allerhoogsten het kwaad*  
 „ *en het goede ? Zal 'er een kwaad in de Stad zyn , dat*  
 „ *de Heere niet en doet ?*

Ook de Leerrede van den Heer BROES , met welke de bun-  
 del besluten wordt , is overwaardig , dat wy daar by eenigzins  
 langer stil staan . Dezelve is overryk in edele gevoelens en  
 denkbeelden , en doet zoo het verstand als het hart des rede-  
 naars de hoogste eer aan . Ook de styl verdient om de desti-  
 ge sierlykheid en mannelyke kracht , daarin heerschende , een  
 byzonderen lof . Wy hebben reeds de treffende en toepassely-  
 ke taal des Psalmschichters vermeld , welke ten grondslag der  
 Leerrede gelegd is . — Na eene korte en treffende inleiding ,  
 bepaalt de spreek de aandacht zynner hoorders by de drie vol-  
 gende byzonderheden , uit de tekstwoorden en derzelver za-  
 menhang ontleend . 1. De liefde voor Jeruzalem en den Tem-  
 pel , door derzelver verwoesting niet ungedoofd , maar veel eer  
 aanpewakkerd , 2. in de betuiging van liefde voor de verwoes-  
 te Stad en Tempel is een fierk , zeer aandoenlyk aangedrongen  
 gebed om herstelling en opbouwing ; 3. de hoop op de herbou-  
 wing doet den edelmoedigen beminnar , onder het aandringen  
 van



van zyne liefde, tot in de hoogste blydschap verrukt zyn en opgetogen. — Na eene korte, maar krachtige en aandoenlyke ontwikkeling dezer drie byzonderheden, gaat de Heer Briggs meer bepaaldelyk over tot het hoofdoel van zynen Leerrede, en tracht zyne Stadgenooten door de roerendste drangredenen tot edelmoedige liefde voor hunne verwoneste Stad op te wekken, en hem tegen moedeloosheid te waarschuwen, ten welken einde hy hun eenige gunstige voortteekenen van te wachten berstel voorhoudt, ten besluite aanwyzende, wat zy te doen hebben, om het hunne ter vervulling van die gunstige voortteekenen toe te brengen. Gevoel, ernst, verstand en Godsvrucht blinken in de ontvouwing van dit alles op het loffelykst uit. Doch, in stede van eene dorre schers, willen wy liever onzen Lezeren eene enkele proeve uit de Leerrede zelve voorhouden, en daar mede onze aankondiging besluiten. Zie hier, hoe de Redenaar de eerste der drie boven vermelde byzonderheden ontwikkelt: „ Daar zat de ver-  
 „ bannen Israëller aan Babels rivier diep treurig. Hy over-  
 „ dacht den val van zyn Sion en weende. Welke rust, welk  
 „ genoegen, welke pracht van woning Babel hem mocht aan-  
 „ bieden, hy gevoelde het gemis van zyne Stad en zynen  
 „ Tempel. Haar gruis was hem lief boven de fraaist opge-  
 „ trokkene Sieden. Vergete ik u, riep hy uit, zoo vergete  
 „ myne regterhand haar zelve! Ik prys dat gevoel; ik acht  
 „ en bemin dien Jood, om zyne edele, onbaatzuchtige Vader-  
 „ landsliefde. Wie Jeruzalem beminde, ten tyde van Salomon,  
 „ als vrede en welvaart bloeiden, als de feesten rondom  
 „ vreugde verspreidden, als de Staat door onafhankelykheid  
 „ en vryheid achtbaar, door wysheid en magt wyd en verre  
 „ opgemerkt en geducht was, hy betoonde slechts eene ge-  
 „ wone Vaderlandsliefde. Maar by hem was de Vaderlands-  
 „ liefde uitmuntende en edelmoedig, wien dezelve vervulde,  
 „ terwyl Jeruzalem en de Tempel verwoest lagen, en de  
 „ naam van Jood geen aanzien en voordeel bragt, maar ver-  
 „ achting en verbanning. In die tyden van druk werd de  
 „ zucht voor het Vaderland beproefd, of ze de echte, war-  
 „ keland dan standvastig, eigenbatig uitzigt op voordeel ware,  
 „ dan edelmoedige dankbaarheid jegens eene, voorheen ryke  
 „ en milde, nu arme, altyd lieve moeder.

„ Ei, Hoorders! kent u geene liefde toe voor uwe Stad,  
 „ zoo ze bekoeld wordt door hare rampen! noemt u geene  
 „ Leydenaars, zoo uwe liefde voor Leyden, met Leydens  
 „ verwoesting, verflaauwt! Dat gevoel moet op en van wege  
 „ haren jammerlyken dag in meerderen yver ontvlamd zyn.  
 „ In tegenspoed wordt de vriend gekend. Wie in 't huis,  
 „ waar hy te voren vreugd en genoegen gedeeld had, nu  
 „ den jammer deelt en het geklag, welken daar aan vreugde  
 „ en genoegen zyn opgevolgd, en, juist om den tegenspoed,  
 „ aan

„aan dat huis te naauwer zich aanklamt, hy is de echte  
 „vriend. Die het huis verlaat en mydt, omdat 'er armoede  
 „is voor rykdom, tranen voor gejuich, eene troostelooze  
 „weduwe met verlatene kinderen voor eene blide familie,  
 „hy was een schynvriend en is een ontaarde. *Uwe knech-*  
*ten hebben welgevallen zelfs aan haar puin, zy hebben*  
*medelyden met haar gruis.*”

*Bedestond op den eersten Zondag na den ontzettenden  
 ramp, der Stad Leyden, op den 12 January 1807, over-*  
*gekomen, gehouden in het Kerkgebouw der Remonstran-*  
*ten, des namiddags ten twee uren, door JAN VAN GEUNS,*  
*Predikant by de Doopsgezinden aldaar. Te Leyden, by*  
*A. en J. Honkoop, MDCCCVII.*

Ook deze Leerrede van den Heer VAN GEUNS, reeds door vroegere schriften met lof bekend, verdient met de daar by gevoegde Gebeden de grootste aanpryzing, om het gezond verstand, het hartelyk gevoel, en den Godsdienstigen ernst daarin heerschende. Naar aanleiding van de woorden van Jesaiäs, Hoofdst. XXVI. v. 9. stelt de Redenaar zich drie Vragen ter beantwoordinge voor, de eerste, *wat moeten wy van het gebeurde denken?* de tweede, *hoe moeten wy ons verder daar onder gedragen?* de derde, *wat mogen wy vertrouwen?* De korte tyd, dien hy ter vervaardiging van het opstel had, en de nog voortdurende ontsteltenis en verwarring der gemoederen gedoogden natuurlyk geene breedvoorige ontwikkeling der byzonderheden, welke ter beantwoording der drie straks gemelde vragen door hem worden voorgesteld; maar die ontwikkeling is nogtans geheel voldoende aan het oogmerk en mag met regt bondig genoemd worden. By het antwoord op de eerste vraag worden de Godsdienstige gevoelens en aandoeningen gescheist, welke de ramp, der Stad Leyden overgekomen, by hare bewoners moet opwekken. In het tweede gedeelte zyner Leerrede schildert de Redenaar, in eenige voorname hoofdtrekken, den invloed, dien dezelve op hun gedrag moet hebben; terwijl hy in het laatste met een kort woord de gronden van vertrouwen voor het toekomende ontwikkelt. Eene enkele proeve moge voorts ter regtvaardiging strekken van den lof, dien wy aan deze Leerrede hebben toegekend. Zie hier in de eerste plaats, hoe de Eerwaarde VAN GEUNS in de Inleiding een kort tafereel van de ramp ophangt. „Niet meer dan veertien dagen gele-

„den, onderhield ik U, in ons gewoon Kerkgebouw, over  
 „de nietigheid en het ydele van alle ondermaansche zaken,  
 „en thans, myne Vrienden! thans, hebben wy allen de ver-  
 „schrikkeelyke bevestiging hiervan, in één oogenblik, in één  
 „punt des tyds, rampzalig ondervonden, ja meer dan onder-  
 „vonden! Eén slag, zoo als 'er door ons nooit een slag ge-  
 „hoord

„ hoord werd, en nooit, bidden wy God, wêr gehoord mo-  
 „ worden, — en een groot, een aanzienlyk gedeelte onzer  
 „ Stad lag verwoest, vermorfeld, vernietigd! Hare plaats  
 „ kende men niet meer! Dood en vernieling, lyken en ge-  
 „ kweften, jammerende echtgenooten, kermende ouders,  
 „ schreiende kinderen, algemeene radeloosheid, schrik en  
 „ verbyftering; alles verzwaaard nog door duisternis, brand,  
 „ storm, verlies van huis, have, goederen en schuilplaatfel  
 „ o God! wie is in staat zulk een tooneel te beschryven, zulk  
 „ een toestand met woorden, ook maar eenigzins, uit te druk-  
 „ ken!” Ook het volgende verdient hier, ten besluite, nog  
 „ te worden afgeschreven. „ o Godsdienst van den gezegenden  
 „ Jezus. wat zyt gy boven alles verheven! wat wekt gy krach-  
 „ ten, deugden en vermogens op, die, buiten uwen volzall-  
 „ gen invloed, nooit of nimmer luistervol zouden uitgeblon-  
 „ ken hebben! Liefderyke, hemelsche Vader! laat toch die  
 „ Godsdienst, dat geloof nimmer van ons wyken, maar in  
 „ nood en dood, in leven en sterfen ons op zyde blyven,  
 „ om alzoo eenmaal ons over te voeren in die gewesten, al-  
 „ waar geen verwoesting noch gemis ooit meer ons treffen  
 „ zal! Hoe gezegend zou dan nog deze ramp zyn en welk  
 „ een vertroostend blyk van Gods oneindige wysheid, indien  
 „ de alzoo opgewekte krachten ten goede bestendig blyvende  
 „ waren, om vruchten voort te brengen ten eeuwigten lo-  
 „ ven!”

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 16 Maart 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	101 ½	<i>Keizer</i> 4 ½ prCt. . . . .	43 ¾ 44
<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	99 ½ 100	<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	41 ½ 43 ½
<i>dito</i> geconfolid. by Stap- horst 2 4 ½ prCt. . . . .	68 ½	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	89 ¾ 95 ½
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp. enz. . . . .	109 ½ 109 ½	<i>dito</i> 4 ½ losb. van 1807.	96 ½ 97
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	86 ½ 87	<i>Engeland.</i> Annuïteiten 3 prCt. . . . .	63
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	93 ½ 94	<i>Fransche Rep.</i> Geconfolid. renten . . . . .	69 ¾ 71 ½
<i>Denemarken.</i> Toll. 4 prCt. 92 ½ 98		<i>Dito</i> Certif. by R. & H. Wisselcours. . . . .	69 ¾ 71 ½
<i>dito</i> Leen en Wisselb. 4 prCt. 97 ½ 98		<i>Op</i> Londen. . . . .	36 ½
<i>dito</i> Kroon 4 prCt. . . . .	97 ½	— Parys. . . . .	51 ½
<i>Keizer</i> 5 prCt. . . . .	49 ½ 51 ½		

Bm-

## BINNENLANDSCHE.

## Batavische Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	40½ a 41
dito a 2½ prCt.	35½ a 36
Losrenten uit de heffing van 98 a 100 prCt.	47½ a 48
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	40½ a 41
dito 1801. a 3½ prCt.	47½ a 48
dito Domeinen. 4 prCt.	70 a 71
dito Vrywillig a 5 prCt.	67 a 68

## Restrictien Losb. na den Vrede

Holland.	56½ a 57
Obligatiën en Recepissen a 2½ prCt.	33 a 34½
Dito vrywillig a 4 prCt.	65½ a 66
Zeeland.	
Obligatiën a 2½ prCt.	32½ a 33½
Friesland.	
Obligatiën a 2 prCt.	30 a 31
Agio van de Bank.	3½

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 184; en te *Haarlem* 23, onder welke laatste 11 beneden de 12 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Maart	BARO- ME- TER.	TIER- MOM- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
11	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 2½	{ 33 37½ 32½	{ N. O. — —	zeer windrig; voormidd. wolken; verder betrokken.
12	{ 30. 3 30. 2½ 30. 2½	{ 31 37 30½	{ O. N. O. N O. —	helder; windrig.
13	{ 30. 2½ 30. 1½ 30. 1½	{ 31 36½ 29½	{ O. N. O. — N. O.	voormidd. omtrent betrokken; verder helder.
14	{ 30. 0½ 30. 0 29. 9	{ 35 42 38½	{ N. W. W. N. W. N. W.	bewolkt; meest betrokken.
15	{ 29. 8½ 29. 9 29. 9½	{ 34 40 26½	{ N. — —	wolken; weinig hagel- en sneeuwbuijen.
16	{ 29. 8 29. 7 29. 3½	{ 35 37 28	{ W. N. W. W. Z. O.	sneeuwbuijen : 's avonds sneeuw met harde wind.
17	{ 29. 1½ 29. 3½ 29. 5½	{ 32½ 26 26	{ N. W. N. t. O. —	bewolkt; tuschen beiden betrokken.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 13. *Vrydag den 27 Maart.*

---

B E R I C H T E N .

U I T L A N D S C H E .

**M**UNCHEN. Onze Akademie der Wetenschappen is tegenwoordig volkomen georganiseerd; zynde het plan, 't welk de Commissie, met dit werk belast, ontworpen had, door den Staats-Minister, Baron van MONTGLAS, goedgekeurd en vervolgens door den Koning bekrachtigd.

De Heer JACOBI is, gelyk men verwacht had, tot Voorzitter der Akademie benoemd en de Heer SCHLICHTGROLL, van Gotha, tot algemeenen Secretaris. Onder de residierende leden telt men twee Wysgeeren, wier stelsels lynregt tegen elkanderen inloopen, en die, sedert eenige jaren, met veel nadruk tegen elkaar geschreven hebben. Deze zyn de H. H. SCHELLING en WEILLER. De eerste was Hoogl. te Wurtzburg, van waar hy zich, zoodra het Vortendom van dien naam, by het Presburg'sche Tractaat, onder Oostenryksche Heerschappy kwam, naar Beijeren begaf.

De nieuwe Voorzitter zal, binnen kort, een stuk uitgeven, waar in hy de werkzaamheden zal opgeven, waar toe men rekent, dat zich de Akademie zal bepalen, en vooral den geest, die haar moet leiden. Men

L D E E L

N

twy

twyfelt in geenén deele of dit stuk zal zelfs voor Buitenlanders van belang zyn.

De Heer NIETHAMMER, een der meest beroemde Geleerden van Wurtzburg, en die, gelyk SCHELLING, sedert eenigen tyd van daar vertrokken was, is herwaarts beroepen van Bamberg, om de plaats te bekleeden van algemeenen Opzigter over de Stichtingen van het openbaat Onderwys voor de Hervormden in het Koningryk van Beijeren.

## I N L A N D S C H E.

DE HAAG: Men verneemt dat Doctor KESTELOOT bezig is met het vervaardigen van eene Hollandsche Geneeskundige Staatsregeling of Geneeskundige Regtsgeleerdheid, en wel in 't Latyn, waar voor hy reeds sedert ettelyke jaren de vereischte bouwstoffen heeft verzameld uit de buitenlandsche Werken, opzettelyk over dit onderwerp geschreven, gelyk van *Frank, Asmann, Plenck*, in Duitschland; *Foderé, Mahon*, in Frankryk; *Vesaca, Cardile* enz. in Italiën.

De Heer MIRBEL, Secretaris der Kommandementen van Z. M. den Koning, Ridder der Koninklyke Order en Schryver van een Werk, ten titel voerende: *de la Physique Vegetale*, is, naar men verneemt, door het Institut van Frankryk tot een zyner Corresponderende Leden, voor de Klasse van Physica en Mathesis, benoemd.

HAARLEM. Het volgende Stuk, ons ter plaatfing toegezonden zynde, konden wy geenzins aarszelen, om hier aan, by de eerste gelegenheid, te voldoen.

Deerniswaardige toestand der Bewoners van de Amsterdamsche Eilanden.

Dit jaar 1807. teekent zich voorzeker met drukkende rampen, byzonder ook voor ons Vaderland. Na het treffend ongeluk, aan de Stad Leyden, den 12 January, overgekomen, heeft eene vreczelyke Storm den 18 February gewoed, welke, hoe wel eene algemeene ramp, die de kusten overäl met lyken en schipbreukige

ge goederen bedekt heeft, echter meer byzonder een Volk, hoedanig het onze is, moest treffen, welks grondgebied, voor zoo groot een gedeelte, uit inlandsche Zeeën, Meeren, plasfen en rivieren bestaat; een Volk, dat by de Scheepvaart en det Vischvangst levende, die wateren door middel van grootere en kleindere vaartuigen, even zeer als het Land, bewoont en onophoudelyk op dezelve in werkzaamheid is. Om dit slechts aan te halen, de schadens welke het geweld van dien Storm aan Steigers en andere werken aan het Yé enz. te *Amsterdam* heeft veroorzaakt, is zeer aanmerkellyk en belooft vele quizende Gls.

Maar de rampen, vooral in gemelde, voorheen zoo bloeiende, Stad, en steunpyler van 't geheele Land, beperken zich niet binnen deze schadens. Haar drukt een nog langduriger kwaad. Op de Eilanden *Oostenburg*, *Wittenburg*, *Kattenburg* vinden de bewoners eeniglyk hun bestaan in het Scheepstimmer-Ambacht, welk nu, daar noch op 'sLands, noch op Compagnie's, noch op byzondere Scheepswerven, door de droevige tydsomstandigheden, iets gewerkt wordt, geheel stil staat, zoo dat de Arbeidsman, die uit de verdiensten of het loon van dat Ambacht het eenige bestaan voor zich en zyn Gezin moest vinden, thans niets kan verkrygen, waar door hy in zyn nooddruft en die van Vrouw en Kinderen voorzien kan. De kommer, armoede en ellende, hier uit ontstaande, is, onder deze menschen, tot zulk eene hoogte geklommen, dat indien in dien dringenden nood niet spoedig en krachtdadig voorzien worde, een groot aantal derzelven door den honger moet omkomen. Velen dier Eilanders liggen ziek uit gebrek; velen zyn niet dan uitgereede geraamtens, die, behalven hunne eigen grievede ellende, nog deze diepe smart gevoelen, dat hunne kindertjes om brood schreijen, en hunne handen naar hunne vermagerde Vaders en Moeders te vergeefs uitsteken. En wat is van dien deerlyken toestand, zoo daar niet ip voorzien kan worden, te wachten?

Niemand, ondertusschen, wane, dat deze ellende hier vergroot is. Immers weet men, dat voorheen aan ieder dier Lands- en O. I. Compagnie's Werven, onttrent 1500 man pleeg te arbeiden: en wat zullen dan nu die Lieden aanvangen? Waar zullen 200 à 300 verarmde huisgezinnen toevlucht vinden? En zouden dan deze ellendigen niet eene even zóobillyke aanspraak op de

edelmoedige hulp hunner Landgenooten, als andere ongelukkigen, hebben? Wy zeggen *Landgenooten*. Want, behalve dat de Stads Ingezeten reeds zoo vele jaren die ongelukkigen hebben ondersteund; behalve dat het getal van hun, die door zich zelve niet bestaan kunnen, maar den onderstand der Amsterdamsche Ingezeten behoeven, en genieten, tot omtrent 40.000 zielen, dat is, een vyfde deel van Stads Inwoners, geklommen is, behalve zoo vele Godshuizen, die door de Stad onderhouden worden, en meer dan ooit vol zyn van behoeftigen, is de stillstaande broodwinning, die thans de beklagenswaardige Eilanders drukt, geen Stads, maar Lands ramp; daar het bekend is, dat door de algemeene rampen van den oorlog, welke te Land gevoerd wordt, en tot dat doel alle krachten derwaarts roept en uitput, van 's Lands wege niets op 's Lands Werven gearheid wordt, en dit stillstaan van 's Lands wege de droevige bronwel dezer ellende op die Eilanden is.

Men meende dit een en ander ter kennisse van onze Landgenooten te moeten brengen, of, gelyk in andere gevallen, zoo ook hier hunne weldadigheid mogt worden opgewekt, om iets tot verzachting van het lot van zoo vele deerniswaardige Lieden toe te brengen. N. J. VAN GENT, op de Westermarkt; WYNAND WITMOND, op de Prinsgracht by de Weteringgraat, en EVERT VAN VOORTHUYZEN Wz., op het Cattenburger plein, zyn met de zorg voor die ongelukkigen belast, indien de Christelyke mededeelzaamheid hen daar toe in staat stelt.

---

## EENIGE STATISTIEKE BYZONDERHEDEN NOFENS D E N E M A R K E N.

*Denemarken* bestaat eene oppervlakte van 9,708 vierkante Mylen, en heeft eene bevolking van 2.463.000 zielen, verspreid in 83 Steden, 1,021 Kasteelen, 7000 Dorpen, en 2746 landhoeven; bedragende 253½ op de vierkante Myl. Men rekent het getal der Inwoneren van Kopenhagen op 100,975. Het getal der Burgerlyke Amptenaren is 56,773, dat der Geestelyken 68,225, der



der Kooplieden en goeode Burgers 516,615, der Zeevarenden 274,478, der Boeren 1,037,758, der Huistelyke bedienden 758,972, der Noodlydenden 109,748. De Regeringsvorm is onbegrensd Monarchaal. De Landmagt bestaat in 75,000 man; te weten 58,850 voetknechten, 10,533 Paardevolk; 3,299 Artilleristen, en 2035 man, in bezetting liggende. De Zeemagt bestaat in 19 Linie-Schepen, 15 Fregatten, 8 Briks, 1 Kotter, 1 Schebek, 1 Yacht, en 13 Kanonneer booten, zamen 58 Zeilen, gewapend met 2,014 stukken Kanon. De Inkomsten van den staat bedragen 10,201,000 Rth. waar van jaarlyks besteed word voor de Landmagt 2,947,000 Rth. en voor de Zeemagt 1,220,000 Rth. De publieke schuld beloopt omtrent 18 Mill. Rth.

De Deensche Volkplantingen bevatten nog 70,362 Inwoners, nam. *Tranquebar*, in Oost-Ind. 29,858. *Christiaanburg* enz. aan de kust van Guinée 3,000, die van Groenland 6046, en de West-Indische Eilanden *St. Thomas*, *St. Croix* en *St. Jan* te zamen 32,382.

Sedert de laatste 40 jaren is de bevolking in Denemarken aanmerkelyk toegenomen, door het heilzaam gevolg van eene ingevoerde verdeeling der woeste Meentegronden. Dus heeft men van 1769 tot 1801, op de Eilanden *Fune*, *Laland* en *Falster* een aanwinst van 32000 zielen verkregen. In *Seeland* en het Eiland *Moen* telde men in 1768 niet boven de 268,000 zielen, die reeds in 1787 tot 304,000, en in het het jaar 1803, met 20,000 zielen daar boven vermeerderd waren. Het getal der nieuw gebouwde Boerenhuizen bedraagt reeds 5000.

*Waarnemingen wegens de infectie van den Ruffberg, gedaan den 1sten Oktober 1800, in het Canton Schwyz,*

DOOR

THEOD. DE SAUSSURE.

(*Vervolg van bladz. 184.*)

Eenige berigten hebben gemeld, dat deze omkeering van vlammen en eenen zwavelachtigen reuk vergezeld ging.

N 3

Maar

Maar de geloofwaardigste getuigen, die ik hieromtrent geraspleegd heb, hebben niets van dit alles bescpeurd. Men zegt, dat 'er kolenbranders op den weg van deze storting aan het werk waren, en het is mogelijk, dat de versironijing van hunne brandende ovens gelegenheid gaf, om eenige vlam te zien.

De meeste bewoners der Landstreek bevestigen, dat de instorting geen drie minuten of misschien veel minder geduurd heeft, en dat dezelve ten gelyken tyde in het bovenst en onderst gedeelte van den berg opgemerkt is geworden.

Hoewel deze val plotsling en onverwacht geweest zy, is dezelve eenige uren te voren door eenige teekenen voorspelt gaan, welke optelling belangryk is, dewyl zy, in het toekomstende, de inwoners zouden kunnen overhalen, zich van het gevaar te verwyderen, en omdat zy de gevolgen van het oorzak, waaraan de snelheid der instorting toetschryven is.

Een inwoner van Spitzbühl, eene landhoeve omtrent op tweederde van de hoogte des bergs gelegen, hoorde tusschen de rotsen, ten twee uren na den middag, een sroon van gekraak, dat hy aan bovennatuurlyke oorzaken toeschreef. Hy daalde weldra tot Arth af, om eenen geestelyken te verzoecken, hetzelfde te komen verdryven. Zie *Der Bergfall bey Goldau* von J. H. MEYER.

Byla op denzelfden tyd, maar te *Under Rothau* gehucht, aan den voet van den berg gelegen, zag MARTIN WASSER, zyne spade in den grond stekende, om wortels uitroeyen, de aarde met een ligt gedruis en een soort van gesluit tegen zyn hooft opspringen. Hy hield weldra op met werken, en ging zyuen buzen van dit verschynfel berigt geven, waarop zy geen acht in het geheel sloegen.

De Herders, die nog op de plaatsen wonen, tusschen deze twee verblyven in liggende, hebben my gezegd, dat, van 's morgens af den ganschen dag door, de berg geluid gemaakt had tot het oogenblik, waarop de instorting geschiedde met de snelheid van den bliksem en zulk eene schudding, dat, te St. Anne en Arth, dorpen 20 minuten van de verwoeste plaatsen verwyderd, al het huisraad der woningen hevig bewogen werd. Te Schwyz etenwel, slechts anderhalve myl van het tooneel afgelegd, heeft men niets gevoeld noch gehoord. Het gedruis, dat de gebeurtenis vooraf ging, kwam uit het losbreken der laag voort, die ingestort is; zy begon toen eerst snel te zakken en te glyden, wanneer alle hare deelen losgeraakt waren.

Ik heb den top van den Ruffenberg beklommen, van de Oostelyke zyde, het dorp St. Anne doortrekkende; de helling is overal zacht, en men zou dezelve te paard kunnen bestygen; men vond op dezen weg niet dan wyngaarden, weilanden, en dun gezaaide denneboschen; men wordt nergens, gedurende deze opklimming, de rots gewaar, die de groeibare aarde

ten voetstuk verstrekt; men ziet slechts hier en daar groote blokken Poddingssteen boven uitstekten; maar deze blokken zyn reeds sinds lang losgeraakt. Men vindt die bovenal in eene soort van kleine breede ondiepe dalen, waar mede de berg hier en daar van zyn top tot den voet overdekt is. Deze schynen te getuigen, dat de Ruffiberg, in verschillende tydperken en op verschillende punten van deszelfs oppervlakte, instortingen heeft opgeleverd, overeenkomstig met die, welke onlangs plaats gehad heeft.

De top (\*) van den berg is niet ingestort, dezelve bestaat in een regte horizontale lyn, die twee een weinig hellende en met graszoden bedekte vlakken in zich verenigt, het eene strekt zich naar een punt uit, gelegen tuschen het Zuger Meer en het Meer Eperi; het andere vlak daarentegen daalt naar het Lowertsche Meer af. Op deze laatste oppervlakte en omtrent eene toise beneden den top, begint de instorting merkbaar te worden. De weg, welken zy gevolgd heeft, was, voor de gebeurtenis, een weinig gootsgewyze uitgehold, of in den vorm van een ondiep dal naar den voet des bergs, maar dezelve was in de hoogte niet hol; en men zag langs dezen ganschen weg in de landeryen en in de boschen blokken van Poddingssteen verspreid en halfweg in de groeibare aarden bedolven.

De Oostelyke zoom van deze steenstorting, of een van deszelfs zydelingsche uiteinden, aan den kant van Schwytz gelegen, toont duidelyk, dat, op den geheelen weg der instorting, de bovenste lagen regtstandig op de onderste gezakt zyn, ter oorzaak eener ledige ruimte, tuschen dezelve gevormd, in eene met hare oppervlakte en de helling van den berg evenwydige rigting.

Deze zoom vertoont eene steile of stonden muur, dien men voor de instorting niet zag; de hoogte van dezen muur, boven de bovenste oppervlakte van de steenstorting, wist omtrent den top van den Ruffiberg de diepte der verzakking aan (†): deze steile is byna 14 voeten hoog, naar den top van den berg; maar zy vermeedert onmerkbaar, en veel lager, of op de helft der laatste hoogte, kwam my dezelve, op het oog af, meer dan 100 voeten hoog voor. Zy verdwynt daarna langzamerhand onder de overblyfselen van de instorting. De rots, waar uit deze muur bestaat, is van kalk-

(\*) Eertys was 'er op deze top een Vesting, die in de sloude oorlogen, welke de Zwitsers tegen de Oostenrykers moesten volhouden, voor een voorpost gedient heeft: hoe wel deswegens onderrigt, heb ik op die plaats geen spoor van metselwerk of eenig gebouw kunnen ontdekken. Men heeft my echter verzekerd, dat daar van nog eenige blyken overgebleven zyn.

(†) Deze aanwyzing kan alleen juist zyn, wat aangaat den grond digt by den top des bergs gelegen, om dat slechts in die streek der verzakking, zonder eenige schokken, de beweging naar den bodem der vallei heeft plaats gehad.

kalkachtige en leemachtige Zandsteen, in lagen geschildt, waar van men alleen de doorsnyding ziet; zy ontaarden door de werking van het water in mergel en daarna in leem; de gemakkelijkst te ontbinden deelen voor deze vloeistof zyn die van het leem. Die, waar zy minder vat op heeft, zyn die van den Zandsteen; ten minste over het algemeen; want deze verschillende lagen schynen niet allen voor eene even gemakkelijke oplosfing vatbaar. Dierzelfer oppervlakte, in de hoogste deelen van den berg, loopt naar den bodem der vallei af evenwydig met de helling van den Ruffiberg, onder een hoek van 25 graden. Deze hoek is kleiner in het midden en aan den voet van den berg; want deszeifs helling tusfchen den voet en top, is in de gedaante van een boog, welks chorde in de lucht moet onderfild worden. Deze muur en alle de lagen, waar uit dezelve beftaat, zyn fchuins met de rigting van de fteenftorting, door *breede*, fchier regtfchrandige *kloven* doorspeden.

Deze lagen Zandsteen en leem liggen op elkander; evenwel vlak onder den top, zag ik tusfchen beiden eene laag koolgruis, in leem ingemengd. Deze laag was geen duim dik.

Het bovenft gedeelte van de fteilte is bedekt dan eens met groeibare aarde, dan eens met groote Poddigfteenblokken, die zica niet met de Zandfteenen vermengen en van eenen verfchillenden aard zyn. Gedeeltelyk heeft de zwaarte dezer blokken op de lagen verzachte Zandsteen derzelfer verzakking veroorzaakt, en eindelyk derzelfer val naar den bodem der vallei. Men begrypt daarenboven, dat de onderfte lagen voor de bovenfte hebben kunnen opgelost zyn, door het indringen van water door de kloven, waar van ik hier boven reeds fprak. Deze vloeistof, na tot het onderfte uiteinde gekomen te zyn, is tusfchen de oppervlakten van de aan dit uiteinde op elkander ftootende lagen ingedrongen; evenwydig met derzelfer oppervlakte naar den voet des bergs gelooopen en zoo is de gantche lengte opgelost.

De regtfchrandige doorsnede dezer fteilte, evenwydig met hare lengte, komt my voor grootendeels toegefchreven te moeten worden aan een met Kalkfpath gevulde ader of klove, die nu als een vernis de oppervlakte bedekt van den muur, door de inzakking voor den dag gekomen. Deze ader of klove, dus regtfchrandig verfcheide lagen Zandsteen doorsnydende, heeft tusfchen derzelfer deelen eene onophoudelyke verbreking van zamenhang daargesteld, die eene gawe en langs een enkel vlak loopende braak veroorzaakt heeft.

De Westelyke zoom van de fteenftorting eindigt onmerkbaar en vertoont niet, gelyk de Oostelyke, een' regt op ftanden muur of eene snel afloopende helling.

Ik zal nu fpreken van de ruimte tusfchen deze zoomen of van de fteenftorting zelf.

Ik zeide reeds, dat de top van den berg eene regte horizontale

omtreklyn is, die twee hellende vlakken met graszoden bedekt en eikander in de gedaante van een dak onderfluttende, vereenigt. Omtrent eene toise onder dezen top, en over eene horizontale lengte van 200 schreden, begint de grond onmerkbaar, met eene helling van 25 graden, zich te verdeelen en in eene verzachte en met zoden bedekte leemaarde spleten te vertoonen, die dikwyls schuins liggen ten opzichte van den loop der steenstorting; zy zyn zoo veel te breeder en te digter by een, naar mate zy verder van den top des bergs verwijderd zyn.

Men vindt hier en daar, zonder bepaalde orde, tusfchen deese spleten, zoo in de groeibare aarde als het leem, afzonderlyke stukken van stammen en takken van boomen, in steenkolen veranderd, gebroken in gladde blinkende ongelyk vierkante stukken, in eene schuinsche rigting met opzigt tot die der houtvezels. Deze stukken zyn somtyds cylindervormig, en hebben op hunne uiterlyke oppervlakten het indruksel van het plantaardig wezen en dat van den houtvezel. Ik zag een dezer stukken, dat veertien duimen lang en negen breed was; over het algemeen is derzelver omtrek kleinder. Zy zyn in het geheel niet metaalachtig, evenmin als het overige van den berg. Voor de instorting was hun bestaan op deze plaats bekend, en fchynt deze daar toe niets bygedragen te hebben. In aanmerkelyke menigte vindt men dezelve alleen op den top van den Ruffberg. In den ganschen loop der steenstorting treft men, naar men my zeide, slechts eenige kleine stukken aan; maar ik zag die alleen in de hoogte.

De ongeschonde staat der graszoden, tusfchen de spleten, waarvan ik zoo even sprak, begrepen, toont dat 'er, digt by den top van den berg, geene instorting heeft plaats gehad, maar alleen eene verzakking, die blykbaar wordt door de steilte van Zandsteen, aan welker voet men dezelve vindt. Haar getal vermeerdert, naar mate men afdaalt, en weldra vermenigvuldigen zy zich en verbreedten zy zoo zeer, dat men alleen brokken leemaarde gewaar wordt; hier en omtrent dertig toises onder den top des bergs, ziet men een Sparrebosch, dat geheel zynen stand met de laag grond, waarop het groeide, verwisfeld heeft. Men is zeer beducht voor den eendelyken val van dit bosch; maar deze vreeze komt my voor, ten minste voor als nog, niet zeer gegrond te zyn, dewyl de inzakking dadelyk gefchied is. De schok, daaruit ontstaan, gaf aan den tegenwoordigen grond eenen stevigen stand. Het bosch zelf rust op een op zyn hoogst 25 graden hellend oppervlak, en deze helling is te gering, om het veel wegs te doen afleggen, door middel van haar alleen. Eenige boomen zullen misfchien losraken en ohtworteld worden; maar zy zullen niet met de andere overblyfsels der instorting naar den voet van den berg glyden, dan wanneer de laag Zand en Poddingsteen,

weerop by steunen, zal vergaan en door de werking van heet water geweekt zyn. Maar deze oplossing schynt eene lange reeks van jaren te vorderen.

In een handfchrift (\*) van 1352, wordt verhaald, dat 'er een dorp Rothen geheeten bestond op de plaats van den Ruffenberg; waar de laatste instorting gebeurd is. By overlevering, door verscheiden gedenkteekenen bevestigd, weet men, dass dit dorp door eene, aan de laatste omtrent gelyke gebeurtenis verwoest en dat hetzelfde langzamerhand en vooral sedert honderd jaren, op de puinhoopen van het oude, is herbouwd geworden. Men kan moeilyk uit het verledene tot het toekomstende besluiten in gevallen, zoo weinig voor berekening vatbaar; maar het komt my voor, dat, wilde men eenige gissingen hieromtrent wagen, 'er meer dan eene eeuw noodig zal zyn, om deze weeking te veroorzaken.

(Het vervolg in onze eerstkomende.)

OP HET AFBEELDESEL VAN DE EERSTE  
TOONEELKUNSTENARES,  
VROUWE,  
JOHANNA CORNELIA WATTIER,

RECHTGENOOTE VAN DEN  
HEERE  
D. W. H. ZIESENIS.

Saar Nederland! op dit beeld; zie of deze edle trekken,  
Die houding; deze leest; haar met uw oog ontdekken,  
Die Febus Tempel-Koor tot eeuwige eer versivekt;  
Haar oog dat blikfems schiet; 't gelast dat sidring wakt,  
Wanneer ze als *Macheth's* pè, door eersucht fel aan 't blaken,  
Bedwelmd; den moorddoek zwaait en droomend waant te waken;  
Of, als *Medea*, woedt, door zucht tot moord verblind,  
En yslyk in die woede ook verliche lauren wint.  
Doch zachter kan haar kunst het teeder harte boeien,  
Wen ze in *Elfrides* smart elks oog doet tranen vloeien;

Of

(\*) Der Bergfall bey Goldau von J. H. Meyer.

Of, als *Zelmira*; ons 't schoon der kinderliefde maalt;  
 Terwyl het eerst gevoel van 't vriendlyk aanschyn straalt.  
 Elk zucht om *Fedra's* zwak, in straf bren min ontfoken;  
 Elk juicht, als *Meropé* haar Egeë ziet gewroken,  
 Wanneer door hare kunst een moeder zegepraalt.  
 Gy! die den Roem verdient door uwe vlyt behaalt,  
 Wie volgt uw glorie spoor? — Elk vreemdeling, opgetogen  
 Bewondert steeds met ons uw galoos kunstvermogen.  
 Dat zes en twintig jaar *Apollo's* Tempel schraagt,  
 En waar elk Neerland hart zoo fier zyn roem op draagt,  
 Als 't juichend handgeklap tuigt van elks geestvervoering;  
 Wen gy 't tooneel betreedt, bezielt door dankbre ontroefing  
 Dat lang des hemels gunst ons uw bezit verleent;  
 Zoo roeme de *Y- God* steeds op *Hollands Malpomaen* treent.

15 Maart,

1807.

E. M. D. B.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

### AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

*Leerrede over groote en buitengewone onheilen en byzonden dat, het welk de Stad Leyden door het springen van een schip met buskruit geladen, getroffen heeft op den 12n January 1807, gehouden te Harlingen, tegen den tyd der openbare inzameling van liefdegaven der gemelde Stad, door F. HONKSTRA, Leeraar der Doopsgezinden te Harlingen. Uitgegeven ten voordele van de ongelukkige Ingezeten van Leyden. Te Haarlem, by A. Loosjes, Drukker, MDCCVII.*

Eene Leerrede, welke niet alleen om het menichlievend oogmerk van hare vervaardiging en uitgave, maar ook om hare eigene en innerlyke waarde lof verdient. De Eerw. HONKSTRA heeft daarby ten grondslag gelegd de woorden des Zalmkars, Luc. XIII. 4. *Of die achtsien, op welke de toren in Siloam viel en doodge zo: meent gy dat deze schuldenaren geweest zyn boven alle menschen, die te Jeruzalem wonnen.* Na eene korte opheldering van den tekst, neemt de Redenaar, zonder stil te staan by het onchristelyk vooroordeel, door den Heiland bestreden, uit het buitengewone ongeluk, daarin vermeld, gepaste aanleiding tot het voordragen van eenige andere aanmerkingen betreffende in 't algemeen groote en buitengewone onheilen en voornamelyk dat, waze door Leyden getroffen werd. In de eerste plaats geeft de Eerw. HONKSTRA eene schets van de natuur en uitgestrektheid der straks genoemde ramp, welke verre het grootste gedeelte

VAN

van deze nog geen vel druks beslaande Leerrede inneemt.  
 Met het grootste genoegen lazen wy deze keurige en met  
 veel gevoel vervaardigde schets, en willen onze Lezers in dit  
 aandoenlyk genoegen doen deelen door hun het volgende ter  
 proeve voor te houden: „Hoe weinig konden de geruste in-  
 woonders, zelfs één oogenblik te voren, denken, dat die  
 vreesfelyke storm, waar van zich nergens eenig teeken ver-  
 toonde, op de diepste stilte en kalmte volgen zou! Geheel  
 onkundig van het gevaar, dat hun boven het hoofd hing,  
 zette ieder gerusielyk zyne gewone bezigheden voort. De  
 werkmán arbeidde met verdubbelden yver, om des te  
 vryer, zoo hy hoopte, nog eenige uren van denzelfden  
 avond in 't midden van zyn gezin door te brengen. De  
 onderwyzer had zyne jeugdige leerlingen rondsom zich ge-  
 schaard, deelde hun trouwhartig zyne lessen mede, en be-  
 schouwde met genoegen hunne vorderingen als de aange-  
 name vrugten van zyne vlyt en zorgen, niets minder ver-  
 moedende, dan dat hy nu voor de laatste maal dit genoe-  
 gen smaakte, dat hy voor de laatste maal sprak, en straks  
 daarna met zyne kwekelingen in hetzelfde graf begraven  
 zou worden. Zonder eenig gevaar te vrezen, zat de wys-  
 geerige letterminnaar in eenzaamheid zich verdiepende in  
 verheven bespiegelingen en vol van de strelende hoop van  
 iets ten nutte der Maatschappy, tot verlichting of verbete-  
 ring van zyne natuurgenoeten te zullen uitvinden. An-  
 deren gingen uit om de bezoeken der vriendschap af te  
 leggen. Anderen verlustigden onbekommerd zich in den  
 gezelligen kring. De zorgende huismoeder begon weder-  
 hare schikkingen te maken voor den volgenden dag, daar  
 de tegenwoordige ten einde spoedde, zonder te weten, dat  
 deze de laatste dag haars levens zyn zoude, en ook de  
 laatste dag van dat harer lievelingen. Vergenoegde Echt-  
 genooten zaten in vrede te zamen, elkander onderhouden-  
 de over de voorvallen van den dag, of zich vermakende  
 met de schuldeloze vrolykheid van hun spelend kroost. —  
 Maar ach! hoe plotseling veranderden alles van gedaante,  
 toen als uit een onderaardsche kolk het vlammeend vuur-  
 losberstte met een vervaarlyken en nooit gehoorde slag,  
 waar van het geheele land in den wyden omreik daverde,  
 die de gasche Stad tot in hare grondzuilen deed schud-  
 den, en oogenblikkelyk haar overdekte met wolken van  
 zwaveldampen en rokend puin! Toen te gelyker tyd de  
 zwaarste gebouwen by ryen instortten, met een krakend  
 geweld verpletterende in hunnen val al wat leven had en  
 kostbaar was! Toen de verbryselig het rinkelend geluid  
 door de straten verspreidde tot in de afgelegenste hoeken  
 en zich onder dat alles het gegil der verschrikten en het  
 gekerm der noodlydenden verhoegde!”



Op de schets, waar van wy het begin mededeelden, volgen eenige op den aard der zake gepaste bedenkingen, byzonderlyk ingerigt om zyne toeboorders tot liefdadigheid op te wekken, welke de 4 laatste bladzijden der Leerrede uitmaken. Deze byzonderheid alleen doet genoegzaam zien, dat de gemelde bedenkingen niet zeer uitgewerkt kunnen zyn; ook ver- toont zich hier in der daad eene oppervlakkigheid, welke wy, by de openbare uitgave althans, gaarne hadden weggenomen gezien.

## WERKTUIGEN EN KUNSTSTUKKEN.

KORT BERIGT AANGAANDE EEN HIER TEN LAN-  
DE, NIEUWLINGS VERVAARDIGD

### Z E E - H O R O L O G I E.

*Briefswyze medegedeeld aan den Schryver van dit  
Blad, door den Hoogleraar*

V A N B E E C K - C A L K O E N.

Meermalen gaf ik, door uwen *L. Bode*, aan ons pu-  
blik berigt van de voortreffelyke Pendule, welke zich  
op den Sterrewacht dezer Hoogeschool, sints nu byna  
een jaar, bevindt. — Het strekt my tot geen gering  
genoegen zulk een Werktuig, door een inlandsche hand  
vervaardigd, dagelyks te gebruiken; maar niet minder  
is het genoegen, waar mede ik u by deze berigte, dat  
ik van denzelven verdienstelyken Kunstenaar *KNEBEL*,  
sedert het laatst van 't voorleden jaar, een Zeehoro-  
logie op den proef heb, welks gang, zoo verre die my  
tot hier toe bleek, uitmuntend is. — Men verlangde,  
dat de Heer *KNEBEL* eene gelyke proeve zyner be-  
kwaamheid, als die hy in de Pendule had aan den dag  
gelegd, ook in 't maken van een Zeehorologie geven  
zoude. — Vol yver zette hy zich aan 't werk, en le-  
verde, binnen drie maanden, het Uurwerk, van welks  
gang de nevensgaande opgave tot een staal verstrekt.

*Gang*

Gang, van het eerst (zoo ver my bekend is) alhier te Lande vervaardigd Zeehorologie, gedurende de maand January 1807 opgemaakt, uit vergelyking zoo met de Pendule van denzelfen maker, als met Sterrekundige waarnemingen.

achter d. m. tyd		verschil	achter d. m. tyd		verschil
	in 24 u.			in 24 u.	
1	18' 6",7	+ 1",9	17	18' 22,8	+ 2",7
2	— 8,6	+ 1,9	18	— 25,5	+ 0,8
3	— 10,5	+ 2,0	19	— 26,3	+ 0,7
4	— 12,5	+ 1,6	20	— 27,0	— 0,7
5	— 14,1	+ 0,9	21	— 26,3	
6	— 15,0	+ 0,9	22	— 27,2	
7	— 15,9	+ 0,8	23	— 28,0	+ 0,8
8	— 16,7	+ 1,6	24	— 29,5	+ 1,5
9	— 18,3	— 1,2	25	— 31,2	+ 1,7
10	— 17,1	+ 1,3	26	— 32,6	+ 1,4
11	— 18,4	+ 0,6	27	— 33	+ 0,4
12	— 19,0	— 0,4	28	— 32	— 1,0
13	— 18,6	+ 1,0	29	— 33,5	+ 1,5
14	— 19,6		30	— 35,3	+ 1,8
15	— 21,5	+ 1,0	31	18' 37,0	+ 1,7
16	18' 22,5	+ 0,3			

De gemiddelde gang in 24 u., gedurende deze maand, is dan 0",98 vertragende; slechts tweemaal was de gang meer dan een seconde, doorgzands geen seconde, hier van verschillende.

Wat de constructie van dit Zeehorologie betreft, zy is, gelyk die der meest geroemde Werktuigen van dit soort. — Het werk is bevat in een cylindrische Doos van omtrent 4 duim. hoog en 3 duim. middellyn; deze hangt tusschen twee assen, even als het gewone Zee-kompas; het geheel is besloten in een kistje van bykans een cubiq voet grootte. De seconde-wyzer is excentrisch van den minut- en uur-wyzer; het Horologie kan ruim dertig uren gaan; maar wierdt door my steeds om de 24 uren opgewonden. Hoewel de verandering der luchtgesteldheid in koude en warmte, gedurende de maand January, wel niet groot geweest zy, was zy nogtans sterk genoeg om te toonen, dat het Uurwerk niet merkbaar van dezelve te lyden had.

Meer achte ik overtollig tot lof van dit Horologie te zeggen; het welk, daar het het eerste van dit soort is, door

door den Heer KNEBEL vervaardigd, zynen Misker, tot des te grooteren roem verstrekt, naar mate welligt geene der beroemdste Werktuigkundigen in dit vak, en dit met alle de aanmoediging, die zy genoten, voor de eerstemaal zoo gelukkig, als de Heer KNEBEL, hier is geslaagd zyn. — Ook geeft dit de schoonste uitzigten voor 't geen men van zulk een man te wachten hebbe, indien zyne talenten, naar myne wenschen en pogingen, overeenkomstig het geen zy waardig zyn, aangemoedigd en beloond worden, 't welk ik van den yver en van het verlicht oordeel der geenen, die onder ons hier toe gemagtigd zyn, billyk durve verwachten.

Ik heb de eer my met oprechte achting te noemen enz.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEET.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 23 Maart 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	101 1/2	<i>Kelzer</i> 4 1/2 prCt. . . . .	43 1/2 44
<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	99 1/2 100	<i>dito</i> 2 prCt. . . . .	42 1/2 44 1/2
<i>dito</i> geconsolid. by Stap-		<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	90 1/2 95 1/2
<i>horst</i> 2 1/2 prCt. . . . .	68 1/2	<i>dito</i> 4 1/2 losb. van 1807. . . . .	96 1/2 97
<i>Andelen</i> by Hope & Comp.		<i>Engeland. Annuititeiten</i> 3	
<i>enz.</i> . . . .	109 1/2 109 1/2	<i>prCt.</i> . . . .	65 1/2 1/2
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	87 1/2	<i>Fransche Rep. Geconsolid.</i>	
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	93 1/2 94	<i>renten</i> . . . . .	60 1/2 1/2
<i>Denemarken, Toll.</i> 4 prCt. . . . .	92 1/2 98	<i>Dito Certif. by K. &amp; H.</i>	69 1/2 1/2
<i>dito Leen en Wisselb.</i> 4 prCt. . . . .	97 1/2 98	<i>Wisselcours.</i> . . . .	
<i>dito Kroon</i> 4 prCt. . . . .	97 1/2	<i>Op Londen.</i> . . . .	niet genoteerd.
<i>Kelzer</i> 5 prCt. . . . .	57 1/2 57 1/2	<i>— Parys.</i> . . . .	52 1/2 1/2

#### BINNENLANDSCHE.

##### *Bataafsche Republiek.*

<i>Nationale Schuldbrieven</i> 2 3	
<i>prCt.</i> . . . .	40 1/2 41
<i>dito</i> 2 1/2 prCt. . . . .	35 1/2 36
<i>Losrenten</i> uit de heffing van	
<i>98</i> 2 1/2 prCt. . . . .	47 1/2 48
<i>Dito</i> uit de heffing van	
<i>1800.</i> 2 3 prCt. . . . .	40 1/2 41 1/2
<i>dito</i> 1801. 2 3 1/2 prCt. . . . .	47 1/2 1/2
<i>dito</i> Douaneën. 4 prCt. . . . .	70 1/2
<i>dito</i> Vrywillig 2 5 prCt. . . . .	67 1/2

<i>Recepten</i> Losb. na den	
<i>Vrede</i> . . . . .	56 1/2 57
<i>Holland.</i>	
<i>Obligatien en Recepten</i> 2	
<i>2 1/2 prCt.</i> . . . .	32 1/2 34
<i>Dito</i> vrywillig 2 1/2 prCt. . . . .	64 1/2 1/2
<i>Zeland.</i>	
<i>Obligatien</i> 2 1/2 prCt. . . . .	32 1/2 33 1/2
<i>Vriesland.</i>	
<i>Obligatien</i> 2 2 prCt. . . . .	30 1/2 31
<i>Agio</i> van de Bank. . . . .	niet genot.

GE.

# GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 169; en te *Haarlem* 15, onder welke laatste 7 beneden de 12 jaren.

Te *Tours* is den 10 Maart overleden, de Oud-Zoldaat *Jean Thurel*, in den ouderdom van 108 jaren. De Keizer had dezen gryzen Krygsmann, die meer dan 70 jaren in dienst geweest was, een jaarlyks pensioen van 1200 Fr. toegelegd, en hem tevens met het Lidmaatschap van het Eer-Legioen beehonken.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Maart	{ BARO- ME- TER.	{ THER- MOME- TER.	{ STREEK DER WIND.	{ LUCHT- GESTELD- HEID.
18	{ 29. 3½ 29. 3 29. 1½	{ † 33½ 44½ 43	{ Z. Z. W. Z. W. Z. W. t. W.	{ 's morg. sneeuw; voormidd. betrokken; verder wolken met zeer harde wind.
19	{ 29. 5½ 29. 7 29. 2½	{ 37 42½ 35	{ W. W. t. Z. W. t. N.	{ zeer harde wind; wolken.
20	{ 30. 0½ 30. 1 30. 1	{ 39 45 31½	{ W. — Z. W.	{ omtrent helder; voormidd. windrig.
21	{ 30. 1½ 30. 2½ 30. 4	{ 41 46 30	{ N. W. t. W. N. N. W. N.	{ voormidd. betrokken; verder helder.
22	{ 30. 4½ 30. 5 30. 5½	{ 38 46 52	{ O. N. O. O. N. O.	{ voormidd. omtrent betrokken; verder omtrent helder.
23	{ 30. 6 30. 6 30. 6	{ 34 42 32½	{ O. N. O. O. t. N. O.	{ helder; harde wind.
24	{ 30. 5½ 30. 5 30. 4	{ 32 41½ 35	{ O. O. N. O. N. O.	{ omtrent helder.

† De vorige nacht 21 graden.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

N<sup>o</sup>. 14. *Vrydag den 3 April.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**K**OPENHAGEN. De Scheeps-Kapitein en Chef van een Smaldeel, *Loevenoorn*, heeft eene nieuwe Kaart in 't licht gegeven van de Eilanden van *Ferro*, naar eene afteekening, in de Archiven der Admiraliteit berustende, en daar by eene aanwyzing en breedvoerige beschryving gevoegd van de Havens dier Eilanden. De Heer L<sup>i</sup> heeft daar mede geen geringen dienst bewezen aan de Zeevarenden, vermits men tot nog toe niet dan zeer gebrekkige Kaarten bezat van deze streek.  
Onlangs is hier ook in druk uitgekomen eene belangrijke beschryving der Eilanden van *Nieubar*, eene kleine Archipel in Oost-Indiën. Deze Eilanden zyn 12 in getal, waar van het grootste de lengte van 12 en de breedte van 8 mylen heeft. Derzelver voortbrengfels en Ankergronden kunnen 'er eenmaal eene zeer belangrijke bezitting voor Denemarken van maken. De lucht is 'er wel tot heden niet zeer gezond, maar men heeft reden om te denken, dat deze zwarigheid weldra zou weggenomen zyn, wanneer men de bostchen, waarmee die Eilanden bedekt zyn, liet vallen.

I D E E L .

O

L O N

LONDEN. Het eerste Stukje der *Flora Græca*, van wylen den Hoogl. *Sibthorp*, is, in de maand Augustus des vorigen jaars, in 't licht verschenen, bevattende 50 afgezette platen. De uitgave wordt bestuurd door Dr. *Smith*. Het geheele Werk zal 10 Deelen in folio uitmaken, en tienduizend afbeeldingen, naar *F. Bauer*, door *Sowerby* in 't koper gebragt, bevatten.

Men verwacht ook eerlang in druk te zien verschynen, een ander kostbaar Plaatwerk, over de onderscheidene soorten van Beesten, die in Engeland bekend zyn, dat, by *Boydell*, onder het oog van Lord *Somerville*, een van de eerste Veeokkers in de drie Ryken, gedrukt wordt: en waar van de Text door *J. Lawrence* geschreeven wordt; terwyl de Platen gesneden worden naar de teekeningen van *Ward*.

— — — — —

Voorouderlyke zorg omtrent het vervoeren van

## B U S K R U I D.

Het treffend treurgeval, dat op den 12 January l. l. zoo vele menschen uit het leven rukte, zoo vele anderen verkneusde en verminkte; het welk zoo vele aanzienelyke wooningen, met have en goederen, door het afbarsten van een groot Schip met Buskruid geladen, en NB. in 't midden van de Stad *Leyden* liggende, zensklaps in puinhoopen herschiep; — dit treffend treurgeval is zoo veel te meer te beklagen, als onze Voorouderen, volgens hun doorzicht, niet in gebreke zyn gebleven, tegens zulk ysfelyk gevaar, door wyze Wetten te voorzien.

Om van de Stad *Amsterdam* alleen maar te spreken; hier zyn, by Stads Wét of Keure van 31 January 1738 en 28 January 1752, de Brandmeesters geauthoriseerd, om tegen dusdanige gevaren toe te zien; het Kruid moet van de Molens, aan den Overtoomfchen weg, naar de Magazynen of Torens aan 't kleine Loopveld gezonden worden, en zulks in geringe hoeveelheid, in overdekte schuiten, langs zekere bepaalde slooten en wateringen. By besloten water, langs den Overtoom en Am-

**Amstelveensche weg**, met met zeil en haren kleed bedekt. Nimmer mag eenig Buskruid door de Stad met eenig rytuig vervoerd worden, op eene boete van 600 Gls. en verbeurte van het Kruid. Geene schuiten met Buskruid geladen mogen varen, dan by den Overtoom om, langs de zoogenaamde Kostverlorens wetering, naar 't kleine Sluisje, aan 't einde van de Brouwersgracht, en zoo, door de Eenhoorn-sluis, tot aan de Schepen op het Ye. Wanneer Buskruid, in de bepaalde hoeveelheid, ontscheept wordt, moet het in de vaatjes gerold of gedragen worden over een zeil kleed, op de boeten van 600 Gls. Ook mag, zelfs in overdekte schuiten, door de Stad geene hoeveelheid Buskruid, boven de 1500 ponden, vervoerd worden, en, zoo het binnen den Amstel kome, dan langs de Nieuwe Prinsgracht, midden door de Plantage tot in de Rapenburgersgracht, door de Schutsluis, in het Ye. Het overscheppen uit Veerscheepen in schuiten, mag niet anders, dan buiten de Stad, aan de Beerenbyt, geschieden. Geene schuiten enz. met Buskruid mogen binnen Stads boomen stil liggen, veel minder overnachten; 'er mag geen vuur zyn binnen de schuiten met Kruid geladen; noch ook Tabak worden gerookt, zelfs niet door de Sluiswachters by het dootschieten dier schuiten. 't Kruid van de Admiraliteit of O. I. Compangie mag niet verwerkt worden dan door derzelver Bedienden! 'Er mag geen voorraad van Buskruid binnen de Stad in kelders of anderszins bewaard worden, maar alleen op de georïentoonde Torens of Magazynen; en de Winkeliers mogen in hunne huizen niet meer hebben dan 25 ponden te gelyk enz.

Men heeft gemeend, tot algemeen nut, dit een en ander niet onvoegzaam te kunnen mededeelen. P.

*Waarnemingen wegens de instorting van den Ruff-  
berg, gedaan den 1sten October 1806, in het  
Canton Schwytz,*

DOOR

THEOD. DE SAUSSURE.

(*Vervolg en slot van bladz. 202.*)

Ik geloof, dat het vallen der brokken dezer instorting voor het tegenwoordige veel minder te duchten is, dan dat van eeni-

ge deelen van den berg, die niet verplaatst zyn. Het geheel regtstandige brok Zandsteen, dat den Oostelyken zoom van de instorting uitmaakt, moet vallen; men ziet 'er reeds vergeworpende beginsels van vernieling en volkomen aan die gelyk, welke de laatste instorting veroorzaakten.

Sedert dit dreevig voorval is 'er eene maand verloopent: daar is in dien tuschen tyd veel regen gevallen: de Ruffiberg weêrsgint dagelijks van de slagen der rofsen, die men met kruld laat springen, om wegen door deze steenstorting te bannen, en in derzelver puinhoopen is geene aanmerkelyke verplaatsing te weeg gebragt; eenige steenen, hier en daar tuschen geweekte stukken leem hangende, hebben zich vaster gezet; maar slechts eenen zeer kleinen weg afgelegd, en in het bosch, dat men gered acht, om af te glyden, is geheel geene beweging geweest.

De instorting wordt in de aan dit bosch evenwydige en onder hetzelfde gelegen deelen steenachtig, of zamengesteld uit groote stukken Poddingssteen doormengd, vooral aan deszelfs uiteinden, met week gemaakte leem: zy begeeft zich langs haren Westelyken zoom tot een steile van Poddingssteen (\*), geplaatst onder de voornaamste kloof. Zy vormt zich dus in twee steenvloeden, die na evenwydig, de een boven den anderen, naar het Zuid-Oosten gedaald te zyn, en de gehuchten Spitzbühl, Ober Rothen en Unter Rothen, op de afhelling van den berg gelegen, vernield te hebben, zich aan deszelfs voet vereenigen, de vallei van Arth doorloopen, en zich uitbreidende drie vierde van hare lengte, in den omtrek van eene myl, overdekken; van de eene zyde hoopen zy zich aan den voet van den Rigiberg, tegen over hen liggende, op; en van de andere vallen zy in het Lowertzsche Meer, waar van zy den Westelyken oever verschoven hebben. De overstelping, die zy te weeg bragten, verschilt veel naar de plaatsen, maar zy kwamen my voor, zich op hare oppervlakte niet meer dan vyftig toises uit te strekken.

Men ziet op den Ruffiberg, langs den ganschen Westelyken zoom van de steenstorting, eenige verstrooide huizen, die als by een wonderwerk de vernieling ontsnapt zyn. De huizen, uitgenomen een enkel van Spitzbühl, heeft men sinds dit ongeval niet verlaten, in weerwille van het verbod van het Gouvernement; derzelver bewoners leven daar met het overige hunner kudden volkomen gerust.

De steenstorting, drievierde van den bodem der vallei van Arth, ter lengte van eene en breedte van eene halve myl bedek-

(\*) Deze steile wordt door eene groote Poddingssteen rots gevormd, die op hare oorspronkelyke plaats staat. De zelfver leggen loopen af naar den bodem van de vallei van Arth, onder een hoek van 50°; zy zyn tuschen hare oppervlakten van eer gescheiden en verdeeld door breede regtstandige zeer dicht ineenloopende spleeten. Alles schynt gereed, om hi te storten.



dekkende, en deze ruimte van alle sporen van groeiing be-  
reovende, heeft zich niet geïkvormig verspreid. De grootste  
stukken Poddingssteen hebben in de rigting van den loop der  
instorting eenen heuvel gevormd, die de vallei in hare geheele  
breedte afsluit. Deze heuvel verdeelt zich in tweeën aan zyn  
uiteinde by den Rigi, en men acht, dat zyn top rikt tot  
tweehonderd voeten boven het oude waterpas der vallei. De  
rotsen, waaruit deze hoogte is zamengefeld, verminderen in  
getal en omtrek, naar mate zy zich van de lyn der voortstu-  
wing verwyderen.

De lagere deelen van de steenstorting, vooral aan de Oos-  
telyke zyde, bestaan byna alieen uit leem en mergel van ver-  
schillende kleuren, als geele, gryze en zwarte; zy heeft een  
zwarte tint in het gedempte deel van het Lowertzische Meer,  
en in deszelfs nabuurschap, om dat de grond, van nature  
veenachtig, op deze plaats als met voren doorsneden en door  
de stukken rots opgeheven is, die daarin bedolven zyn.

De meeste beken, die van den Rigi en Ruffberg in de val-  
lei van Arth afstroomen, liepen voor de instorting in het Lo-  
wertzische Meer, maar zy werden door de brokken gestuit  
en verloren zich in hare tusschenruimten; zy vloeiden onder  
de ingestorte aarde terug en hebben hier en daar poelen ge-  
vormd. Men is werkzaam; om dezelve eenen uitloop te ba-  
nen, vooral aan den kant van het Lowertzische Meer, dat  
aan zyn Oostelyk uiteinde zich in dat van Lucern ontlast.  
Het Zoger Meer heeft daar geene gemeenschap mede, het-  
zelfde ontlast zich aan de zyde van de Stad Zug, in eene byna  
tegenovergestelde rigting en helling met die van het Lowertz-  
sche Meer.

In den beginne vreesde men, dat deze verloren beken hare  
wateren naar de zyde van Arth en Zug zouden rigten, of  
in eene rigting volkomen met hare vorige stiydende, en dat  
zy zoo doende die streken zouden onder water zetten, maar  
niets heeft tot heden deze vreeze gewettigd. Het Zoger  
Meer is niet van waterpas veranderd. De Seven, eene beek,  
die het Lowertzische Meer ontlast, bevat noch meer noch  
minder water dan voor de instorting en de Polders zyn niet  
merkelyk vergroot, hoewel 'er veel regen gevallen is.

Arth, aan het Westelyk uiteinde der vallei, gelegen, heeft  
niet geleden, en men rekent het, na dit dorp doorgetrokken  
te zyn, nóg twintig minuten gaans in de lengte en den bo-  
dem der vallei, eer men den verwoesten grond kan be-  
reiken.

Het eerste omgekeerde Dorp tusschen Arth en Lowertz,  
is Goldau, vervolgens komt men aan het gebucht Hueloch,  
daarna aan het Dorp Busfingen, die geheel overstelpt zyn en  
eindelyk aan het Oostelyk uiteinde der vallei by het Dorp  
Lowertz, dat meer dan tweederde zyner gebouwen verloren  
heeft.

Goldau is op meer dan honderd voeten diepte, onder den heuvel, dien de steenstorting vormde, bedolven, en men kan niet ontwaar worden, dat het aldaar gestaan heeft; deszelfs bewoners door de vervaarlyke rotsen verbryzeld, hebben in één oogenblik het leven verloren. Maar Lowertz, dat niet geheel en al verwoest is, en waarop grootendeels geweekte leem, op de uiterste punten van de steenstorting, nedergleed, levert een veel treuriger tooneel op. De ruimte, die dit Dorp besloeg in geheel deszelfs nabuurschap, beeldt eene onstuimige Zee af of een' overal gespleeten en gekloofden Ysberg; maar deze Zee is van modder en men ziet hier en daar, in allerhaide rigtingen, balken van vernielde huizen, en takken of wortelen van omvergeworpen boomen daar boven uitkomen: men ademt 'er eenen doodschen reuk in; men ziet het overschot van deszelfs bewoners, in eene nu droevige, dan verwilderde houding, bezig, met te zoeken, en de overblyfselen te bewaren, die aan deze verwoesting ontsnapt zyn. Hier heeft men reden, om te vreezen, dat verscheide inwoners niet gestorven zyn, dan na langen tyd onder de puinhoopen nog adem gehaald te hebben: hier heeft men vieren-twintig uren na de instorting eene Vrouw en een Kind opgegraven, die nog heden leven. Men sprak slechts van vyf of zes personen, die na door de steenstorting medegesleept te zyn, hun verderf ontkwamen; maar men telt 'er omtrent tweehonderd, die door hunne afwezigheid of verspreiding den dood ontsnapten. Dit laatste berigt deelde my de Heer ZAR mede, Thesaurier van Arth, die volkomen met den voormaligen en tegenwoordigen staat dier streek bekend is.

Ik bragt twee dagen in die verwoeste plaatsen door en doorkruiste die in alle rigtingen. Ik was voorbereid, om de verzoeken der ongelukkigen aan te hooren, die wel regt hadden, om by eenen vreemdeling eenige ondersteuning in hunne ellende te vragen. Ik was in myne verwachting bedrogen. Geen hunner verzocht my om een almoes, en alleen gevraagd wordende verhaalden zy hunne onheilen.

De instorting heeft hare verwoestingen niet tot de vallei van Arth bepaald; zy heeft, in het Lowertzsche Meer nederstortende, eene vervaarlyke Golf voortgebragt, die vyftig voeten hoog reikte en den oever onder wazer zette; deze liet de sporen van hare hoogte op de boomen achter, die de pyramidale rots van het elland Schwanau overschaduwden (\*).

De

(\*) Deze rots is zamengesteld uit een kalkaardigen harden, van bewerkte lichamen onvoorziene, steen, die grys van buiten en blauw van binnen is. Dezelve heeft een zoutachtigen korrel en schynt zeer oud te wezen. Zy is onder water met een naburig voorbergte vereenigd, 't welk een deel van den berg uitmaakt, dat aan den Rigiberg sloot. De rykdom van het groeiend ryk verhindert de wyze van aaneenvolging dezer beide bergen te zien.

De vereeniging van den Ruffiberg met de Schwytzer-hoeken, die ook kalk-

De hermitagie en het huis, die men daarop vindt, zyn geheel onder water geloopt en onbewoonbaar geworden. Dees Golf heeft evenwel het hoogere deel van het eiland niet bezet; zy is niet tot den toren van het oud kasteel van Schwabau gekomen, waar van de overblyfselen nog even als te voren, te midden van de boomen, die dezelve omringen, bestaan; die van het veel lagere kleine eiland, ligt by het voorgaande gelegen, zyn allen ontworteld of omvergeworpen; maar deze twee fraaije gelegen plaatsen zullen in korten tyd haar voormalig voorkomen kunnen herkrygen.

De Golf had zich by haren oorsprong, by Lowertz, met het metselwerk der woningen van dit Dorp beladen; zy wierp dezelve stukken eene myl verder tegen de huizen van Seven aan, waar zy zich tot twaalf voeten hoog verheef. Twee derzelve van storten in. Alle de anderen blyven met de sporen van haren doortocht geteekend. Dezelve heeft zich daar geen quartier uurs opgehouden. De inwoners hadden, behalven een zieke en in zyn bed vergeten grysaard, tyd, om te ontkomen, door naar hooger plaatsen of de poyentse verdiepingen hunner woningen te vluchten.

Onze Landgenoot DELORME, beroemd door zyn werk over de Engelsche Staatsregeling, is te Seven, zes weken voor deze gebeurtenis, in een der huizen, die daarna omvergeworpen zyn, overleden.

Dit Dorp is het verafgelegenst punt der verwoesting, door de instorting van den Ruffiberg aangezigt. Ik zal hier van dezelve eene algemeene opgave doen; die my, eene maand na het ongeval, door den Hr. SCHULER, Landamman te Schwytz, medegedeeld werd, alleen, zoo na mogelyk, en in het vervolg te nauwkeuriger kan worden, maar evenwel veel juist is dan de begrootingen derzelve, die deze voorafgingen.

Omgekomen 484 personen.

170 koeien en paarden.

103 geiten en schapen.

87 geheel verwoeste velden.

69 beschadigde velden.

97 geheel vernielde huizen.

8 beschadigde en onbewoonbare huizen.

160 verwoeste kaashuizen, schuren of stallen.

18 beschadigde kaashuizen, schuren of stallen.

De

Land is op aan de andere zyde van het Meer gelegen, is niet meer zichtbaar; maar het komt my waarschynlyk voor, dat Poddington op de Kalksteen ligt, het zy wegens de aloude vorming van den lasten, het zy, om dat men van denzelfden noch op de Poddington van den Ruffi, noch Righberg, eenig spoor aantreft.

De gansche schade wordt ten minste begroot op 1,173,479-Schwytzer Guldens die omtrent twee-miljoenen achthonderd-zeszen duizend Fransc uitmaken.

De naburige Cantons hebben hunne genegenheid in deze omstandigheid betoond, door zoo veel menschen te verschaffen, als de behoeften der streek konden vorderen, om de stroomen af te leiden en wegen over het ingestorte te banen. Twee honderd en vyftig arbeidslieden werken 'er volvyfrig. Deze ondersteuning is onvoldoende; 'er zyn andere opofferingen noodig ten dienste van ongelukkigen, die het verlies van geheel hunne familie, van alle hunne goedereu overleefden. Maar dit Volk door alle tyden heen zoo bekend en beroemd; door deszeffs naarfteigheid, zuiverheid van zeden, en verhevenheid van karakter, ontbreekt het niet aan aanbevelingen, om niet alleen in Zwitserland, maar ook in de naburige landen, de dringende hulp, die het behoeft, te erlangen.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

**LEVENSBESCHRYVINGEN.** *Gefchiedenis van het leven; karakter en lotgevallen van wylen WILLEM DEN VIJDEN, Prins van Oranje en Nassau*, door C. VAN DER AA. Amsterdam 1806, by J. Allart, (voor rekening van den Schryver.)

Het leven van den laatsten Stadhouder heeft ongetwyfeld, voor elken beschouwer der menschelyke zaken, maar vo'k voor den Nederlander, veel belangryks. Zyn geslachtnaam herinnert ons de herstellers en-verdedigers onzer onafange-lykheid, onze overwinningen op *Philips* de IIde en *Lothwyk* de XIVde; zyne ongelukken doen ons onwillekeurig by de onbestendigheid van het ondermaansche stilstaan, en zyne persoonlyke deugden, zyne braafheid en zyne goedhartigheid, vermeerderen, by de herdenking zyn'er lotgevallen, nog het belang, dat ons hart gewoonlyk in ongelukkigen neemt.

Doch ondanks al dat belangryke bleef eene Levensbeschryving van dien Vorst, eene allermoeilykste taak. Zyne lotgevallen stonden in een al te nauw verband met de Staatskundige oneenigheden, welke het vereenigd Nederland langzamerhand ondermynd; en eindelyk van de lyst der Volken hebben doen verdwynen, dan dat een Nederlander dezelve byna zoude hebben kunnen te boek stellen, zonder dat zyn werk in eene Apologie van eene der partyen veranderde, en dus niet alleen alle aanspraak op den tytel van Geschiedenis verloor, maar ook op nieuw een vonk wierp in de asche der oneenigheden, welke wel door nieuwe gebeurtenissen overstelp, maar geenzins uitgebluscht, was.

Deze

Deze bedenkingen kwamen ons by de aankondiging van het bovengenoemd werk voor den geest, en de naam des Schryvers liet ons omtrent de fir-kking van het Stuk geen twyfel over; daar toch de *Geschiedenis van den jongstgeëindigten Oorlog* uit dezelfde pen gevloerd, dien Schryver genoeg had leeren kennen om van hem geen voorbeeld van onpartydige behandeling der geschiedenis te verwachten.

Wy hebben echter hetzelfde onbevooroordeeld gelezen; doch achten het onze pligt, ten behoeve van allen, die het nog niet gekocht hebben, thans te verklaren, dat dit Werk, waar van men zoo veel goede verwachting schynt te hebben, blykend het groot getal lateekenaren, welker opgave alleen 55 bladzyden bestaat, als Geschiedenis beneden alle kritiek is, en zoo wel door den ordigsten styl als de schreeuwendste partytschap tot eene soort van boeken vernederd wordt, welke door de omstandigheden, en derzelver bytenden inhoud, wel een korte pias opgang kunnen maken, maar, by een onpartydig onderzoek, spoedig met hunne Schryvers vergeten zyn.

Eene dergelyke strenge uitspraak vordert, zoo wy niet op onze beurt van partydigheid willen beschuldigd worden, bewys, en dit noodzaakt ons dus nog eenige oogenblikken langer, dan wy wel zouden wenschen, by dit werk stil te staan.

In de eerste plaats moet men natuurlijk van een man, die zich in den rang onzer Nederlandsche Historieschryvers, en dus naast HOOFD, WAGENAAR, KLUIT, VAN WYN en dergelyke mannen plaatst, verwachten, dat hy de vereischten van een Schryver in het algemeen bezitte, en ten minsten eenig denkbeeld van styl en taal hebbe: maar nu leze men slechts eenige bladzyden in dit boek, en men zal door de lompe taal fouten tegen geflachten, naamvallen, verbuiging en vervoeging, door de platte uitdrukkingen, door onnoodige bis terd- en Stadhuiswoorden, door de kinderachtigste oopenstapeling van vragen en antwoorden, overtoigd worden, dat de Heer van der Aa beter gedaan had, zich tot verkoopen van boeken te bepalen, dan zelf Schryver te worden: of de genoemde Heer moest eene nieuwe soort van taalregeling volgen, wanneer hy *Hollands*, voor *Hollandsch*, *geleert*, voor *geleerd*, *quasia* voor *quasi* en honderd andere dergelyke woorden gebruikt.

Dit is evenwel het eettige niet, dat wy aantemerken hebben. Hoe slecht het ook sta boeken te schryven en uit te geven, wanneer men met de taal, waarin men schryft, nog niet bekend is, zou dit echter nog door andere zakelyke voortreflykheden kunnen worden opgewogen; doch wy weten ter goeder trouw iets zoodanigs niet op te geven, en de Heer van der Aa moet wel veel met zich zelve ophebben of met weig te vreden te zyn, wanneer hy zoo verzekerd zegt, „ dat het terug zien op dit werk de ure zynes doods zal

vernagenaamen," voor zoo verre namelijk een boek voor een  
vele Inteenkenaren geschreven te hebben voor eenen Huisvader  
niet alrede op zich zelve eene aangename herinnering is.

Het Werk is volstrekt geene Geschiedenis, maar veel-  
eene Pleitmemorie; en de Schryver zelf vergeet zich hier en  
daar zoo zeer, dat hy even als een Advocaat van *zyne party*  
spreekt, ja somtyds met ronde woorden zegt, dat het *zyne*  
bedoeling was, door het voor ons liggend boek aan te toon-  
en, dat de rampen, waar door ons ongelukkig Vaderland  
sedert eenige jaren is geteisterd geworden, niet in eenige ge-  
broken van den Stadhouder en *zyn* huis derzeiver oorsprong  
hadden, maar alleen of ten minsten voornamelyk moeten wor-  
den toegeschreven, aan de *party*, welke de Heer *van der*  
*Aa* tegen den Stadhouder overfelt, en welke door hem,  
dan eens voor een hoop woeste Democraten, dan eens voor  
onkundige weetnieten, en dan wederom eens voor Staatkun-  
dige dwepers wordt uitgemaakt.

Wy vergen van een Geschiedschryver in geen en deele, dat  
hy eene Geschiedenis, vooral van *zynen* leeftyd, levere, zon-  
der dat men wel eens hier en daar zien kan, tot welk eene  
*party* hy behoord hebbe; doch een man, die het onderscheid  
tuschen eene Geschiedenis en eene Pleitmemorie niet kent,  
moet niet schryven.

En hoe ziet 'er daarenboven dit Werk, als eene Apologie  
van den Stadhouder en de Stadhoudersgezinde *party*, uit?  
waarlyk wy dachten by het lezen van dit Werk honderdmalens  
*Non tali auxilio, non defensoribus istis. . .*

Het is beneden de waardigheid van den Historieschryver,  
by vertellingen en anecdotes, waar mede, in tyden van par-  
tyfchap, het Gemeen wordt bezig gehouden, stil te staan; en  
nochtans verre het meeste gedeelte dezer Apologie bestaat in  
de wederlegging van dergelyke beuzelaryen; of de Heer  
*van der Aa* moest dan alleen kennis hebben aan dat *bas*  
*peuple* van beide de partyen, dat hare Staatkundige gevoelens  
alleen van dergelyke Anecdotes ontleent.

Met dit alles maakt evenwel de Heer *van der Aa* ook,  
nu en dan, eens gewag van die algemeene gronden van Staats-  
recht, welke vooral sommige menschen van de voormalige orde  
van zaken afkeerig maakten. Dit is waar; maar dan *zyn* *zyne*  
antwoorden of nietsbeduidend, of op zulk eene hatelyke  
wyze met de laatste veranderingen in Europa in verband ge-  
bragt, dat het onmogelyk wordt, hem te antwoorden, zonder  
als het ware ook tegen die gebeurtenissen op te treden, en  
wy schromen niet eene dergelyke wyze van redeneren, op *zyn*  
zigtst, voor *zeer onedel* te verklaren. Het is schandelyk zich  
van wapenen te bedienen, waar tegen de beschuldigde zich  
niet kan verdedigen, en het is meer dan dwaas, tot bevestig-  
ging van bespiegeldende waarheden, zich op proclamatie van  
Gou-

Gouvernementen te beroepen, die door de Wet boven de beoordeeling van byzondere perfonen gefteld zyn.

En dit zy genoeg over dit nieuw gefchryf van den Heer *van der Aa*; wy betwisten hem niet, dat hy met helm en fpeer Ridderlyk voor zyne party te veld trekke; doch hy houde het ook ons ten goede, dat wy by al zyn gefchermtfel aan dien grooten Ridder van de droevige figuur denken, die zoo dikwyls Molens in plaats van Reuzen beftreed.

## K U N S T E N.

Het kostbaarfte gedeelte der vermaarde *Dusseldorpsche Gallery* (\*), die, voor een geruimen tyd, van daar naar Munchen vervoerd was, zal nu eindelyk in de oude Kunst-Gallery dier Stad ten toon gehangen worden. Het zelve beftaat in 172 van de uitgelezenfte Schilderyen. Het overig gedeelte dier Verzameling zal, met de ftukken van mindere waarde, die tot heden in de Schilderzaal der Hofftad hingen, naar *Augsburg* gezonden worden, alwaar men een tweede Zaal in een der Kloosters gaat aanleggen.

Te *Petersburg* is uitgekomen, het eerste Deel der *Kunstgalerie van de Heremitagio*: waar van de Tafereelen naar teekeningen, meestal van *Reichel*, door *Sanders* in 't koper gebragt zyn. Dit eerste Deel bevat de ftukken van *Raphaël*, *Rubens*, *Rembrandt*, *Salvator Rosa*, *Poussin*, *Pester* enz.

### *Berigt wegens den beroemden Beeldhouwer CANOVA en zyne Werken.*

De veranderingen, welken de Schilder- en Beeldhouwkunst, sedert omtrent twintig jaren, ondergaan hebben, zyn zoo verbazend groot, dat zy, in de gefchiedenis der kunst, als het begin van een nieuw tydperk behooren aangeteekend te worden. Twee Kunstenaars bovenal droegen het hunne by, om dezelve tot die hoogte te verheffen, waarop wy haar thans zien: *DAVID* was, in *Frantryk*, de flichter van eene nieuwe School der Schilderkunst, welker geest en smaak zich met eene ver-  
won-

(\*) Men vindt in het 1ste Stuk voor 1806. van het *Magaz. Encyclop.* bladz. 79 env. eene fraaie befchryving van deze fchoone Gallery.

wonderingwaardige snelheid verbreidden, en CANOVA opende, in *Italië*, eene nieuwe loopbaan voor de Beeldhouw-kunst, welke hy met meer en meer verdienden goeden uitflag blijft doorloopen.

Verscheide meesterstukken van CANOVA zyn door kenners, die op een zeer juist oordeel meenen aanspraak te mogen maken, naast de meesterstukken der Oudheid gesteld. Zynen *Perseus* heeft men, zelfs met voordeel, by den *Apollo van Belvedere* vergeleken, en het verlies van dit stuk bleek dus, geenzins onherstelbaar te zyn voor het Museum van het Vaticaan. De Paus, heeft de Jofuiningen, aan *Perseus* en twee *Vuistvechters* toegeweend, bekrachtigd, door dezelve voor het Museum *Pio-Clementino* aan te koopen, waar in tot nog slechts meesterstukken der Oudheid gevonden werden; en de *Perseus* heeft de open plaats van den *Apollo* ingenomen. Een besluit van den Paus, waarby CANOVA het opzigt over de Kunsten en oude Gedenkstukken, in de Romeinsche Staten, wordt opgedragen, geeft hem aanspraak op den onderscheidenden titel van mededinger van *Phidias* en *Praxiteles*. Deze vergoeding was voor geen anderen hedendaagschen Kunstenaar wiggelegd, en, behalve de waardigheid van Ridder, waarmede hy tevens vereerd werd, geniet CANOVA de grootste eerbewyzen, ooit aan eenig Kunstenaar verleend.

ANTONIE CANOVA werd, in 1757, te Passafio geboren, een Dorp in de Venetiaansche Staten, in het Bisdom van Trevigi. Reeds zeer vroeg openbaarde zich by hem een onveranderlyk smaak voor de Beeldhouw-kunst. Twaalf jaren oud zette hy op den tafel van den Hr. FALIERI, Heer van zyn Dorp, een Leeuw van boter op. Deze geringe omstandigheid doet zien, dat reeds, in die jaren, de Leeuw zyn begunstigd dier was, en verklaart mischien, hoe hy denzelven daarna zoo heerlyk uitvoerde. Hoe het zy; deze Leeuw vestigde de aandacht van dien Heer op onzen jongen Kunstenaar; hy stelde hem in staat, om zich reeds vroeg in eene loopbaan te begeven, die hy met zoo goeden uitflag moest doorloopen. Veertien jaren oud, begon hy zyne leerjaren by een' middelmatigen Beeldhouwer van Bassano. Daar oetende hy zich, eenige jaren, in de behandeling van den beitel en het maken van modellen; maar zyn genie wachtte gelukkiger omstandigheden, om zich te ontwikkelen. Zeventien jaren oud zynde, toen hy zyne leerjaren uigediend had, vervaardigde hy eene *Eurydico* ter halve grootte, in zacht marmer; toen werd hy naar de Akademie der schoone Kunsten, te Venetië, gezonden, waar zyne talenten, in goede modellen, meer zekere gidfen vonden, om derzelver proeven te restitueeren: hy behaalde verscheide pryzen by de Akademie. De stukken, die hy, tot zyn drie en twintigste jaar, gedurende zyn verblyf te Venetië vervaardigde, begonnen zynen roem te vestigen, en deden heerlyke verwach-

ting.



ringen geboren worden, aan welke hy, meer dan zy schenen te beloven, beantwoord heeft.

Zie hier eene lyst dezer Kunststukken:

Eene groep, *Apollo en Daphne* voorstellende; het borstbeeld van den Doge *Paolo Renieri*; een *Esculap*; een *Orpheus*, die ten weerspâ dient van het Standbeeld van *Eurydice*, dat hy te Bassano vervaardigde; een beeld, tien spannen hoog, van leem, om de proef van groote gedaanten te nemen, en een jonge *Hercules*, de slangen verwurgende.

Alle deze stukken waren slechts proeven, bestemd, om naar den prys te dingen. Vervolgens vervaardigde hy voor de Stad Padua het Standbeeld van den *Marquis Poleni* levensgrootte en van marmer. Zyne groep van *Dadalus en Icarus* in Cararisch marmer voltooide hy, in zyn een en twintigste jaar. Te Rome ziet men in zyne werkplaats eene kopy in pleister van deze groep, die tegenwoordig den Ridder *Pisani* toebehoort. Dezelve bezorgde haren maker eene belooning, die zoo wel hem, als de Regeringleden, die dezelve toekenden, tot eer verstrekt. De Raad van Venetie gaf hem een jaarlyks inkomen van 300 Dukaten en zond hem naar Rome. Hy vertrok daar heen onder het gevolg van den Venetiaanschcn Gezant *Zuliani*, die omtrent het einde van 1779 naar die Stad gezonden werd.

CANOVA leide zich, gedurende de eerste jaren van zyn verblyf te Rome, met yver op de beoefening der Oudheden toe. Hy vervaardigde, voor den Prins *Rezzonico*, zyn vermaarden beschermcr, eenen *Apollo*, zich met lauwrēn bekranfende. Dit Standbeeld is van eene middelmatige waardij; maar men ontdekt in hetzelfde reeds eenig afdruksel van het schoone ideaal, en het kenteekent eenigermate den overgang van eene slaafsche naarvolging der natuur, tot de vereeniging der schoonheden, welke daarin verspreid zyn.

De groep van *Theseus op den minotaurus gezeten* (\*), dien hy gedood heeft, is het eerste werk, dat CANOVA te Rome bekend maakte. Deze groep, in 1783 vervaardigd, is in natuurlyke grootte en van Cararisch marmer; hoe wel de gedachte op haar zelve niet byzonder uitmunt, vereenigt dit stuk verscheide soorten van schoonheden in zich, en verdient om onder de beroemfste van dezen Kunstenaar gerangschikt te worden.

Eene gunstige gelegenheid bood hem een middel aan, om nieuwen en oorspronkelyken roem te verwerven. Hem werd, in 1783, de vervaardiging van het Gedenkreken, dat in de kerk der Apostelen, te Rome, werd opgericht, ter gedachtenis van Paus *Clemens XIV*, opgedragen. Hier vond de Kunstenaar een, voor hem onbetreden, veld, waar hy op het pad, dat hy volgen moest, zich geheel aan de aandrifl van zyn genie kon overgeven.

CA-

(\*) MORGHN heeft deze groep heerlyk in plant gebragt.

CANOVA verwierf door dit Gedenkteeken meer ondervinding en zyn smaak begon het doelwit te onderscheiden, dat hy bereiken moest. Hy had in klei een model der groep van *Amor en Psyche* vervaardigd; de uitvoering daarvan in marmer werd hem door een Engelschman aubesteed; maar de oorlog, die in Italië opkwam, verhinderde de afzending, en *Prins Murat* heeft dezelve toen gekocht (\*).

Opmerkelyk is het, dat men na deze groep zich van den oorspronkelyken smaak des Kunstenaars een juist denkbeeld begon te maken; terwyl hy, by de uitvoering van soorgelyk een onderwerp, slechts de modellen scheen te moeten volgen, die hem de Oudheid verschaften. De keus van het onderwerp kwam volkomen met den aard van zyn genie overeen, die, by voorkeur, tot de uitdrukking van zachte tedere en gevoelige aandoeningen overhelde. Nam CANOVA somtyds een hooger vlugt, en schiep zyn beitel aandoenlyke en vervaarlyke standen, dan stemde de genie der kunst niet altyd met de eersucht zynner pogingen overeen, en hy was verplicht dezelve, wegens deze weigering, tot de keuze van onderwerpen terug te brengen, waarin die over hem alle hare gunsten zoo mildelyk uitstontte.

CANOVA tracht, door een soort van glans, dien hy aan zyne werken weet te geven, eenen indruk by den beschouwer voort te brengen, aan dien beantwoordende, welken het onderwerp zynner stukken moet inboezemen. Hy doet het marmer den schyn van eene zachte en teedere zelfstandigheid aannemen; en als het marmer het laatst polysel, door middel van den puimsteen, ondergaan heeft, gebruikt hy een spyker, om den glans van deszelfs witheid te verzachten en het eene kleur, naar het geel trekkende, te doen verkrygen. De kenners, die in een Standbeeld de schoonheid der met alle mogelyke zuiverheid geteckende omtrekken verlangen te vinden, keuren wel deze behandeling niet goed; maar zeker zy draagt by, om het vermaak van den liefhebber voedsel te verschaffen, die veel gemakkeliker zyne geestdrift den tengel viert en de volkomenheid van een werk zeer dikwyls afmeet, naar de mate van het genoegen, dat het hem geeft. De werken van CANOVA, die deze groep opvolgden, waren: het *Portrait van den jongen Pool Zartorisky* en de groep van *Venus en Adonis*.

De *Prins Rezzonico* droeg CANOVA het vervaardigen op van het Gedenkteeken, dat zyne Familie voor *Clemens XIII.* bestemde; dit Gedenkteeken, volmaakt geëvenredigd naar de grootte van het gebouw, waarin het tot sieraad dient, onderscheidt men ligt van alle de overige, daarin ten zelfden einde geplaatst, en die in den styl der kerk zyn uitgevoerd.

De eerste jaren, die op dat volgden, waarin hy dit groot Ge-

(\*) Zy is in d. schoone Gallery van dien Prins te Neuilly-sur-Seine.

Gedenkteeken voltooid, zagen van zyn beitel verscheiden nieuwe werken te voorschyn komen: een *overvloedig gevulde Amor*; eene kopy van de groep van *Amor enPsyche*, met eenige verandering in de kleeding, voor den Russischen Prins *Jusopow*; eene groep van *Venus en Adonis*; een Gedenkteeken voor den Ridder *Emo*, en *Psyche*, tusfchen hare vingeren een Kapelleijze houdende.

De werkzaamheden van CANOVA zyn zoo veelvuldig, dat hy slechts de laatste hand kan leggen aan de stukken, die uit zyne werkplaats ten voorschyn komen. Schoon door en door kundig en volleerd in de Oudheid, laat hy zich echter nog altyd, gedurende zyn arbeid, uit de werken voorlezen, welken zy ons zaliet; zoo dat, wanneer men haar niet in alles, wat hy verwaardigt, wedervindt, men dit aan zynen byzonderen smaak alleen moet toekennen.

CANOVA had, gelyk wy zagen, slechts zeer weinig stukken in half relief vervaardigd. Hy wilde van dit soort van samenstelling nog eens de proef nemen. In 1803 zag men in zyne werkplaats zestien basreliefs in pleister van zyne compositie.

Alle deze basreliefs aandachtig beschouwende, kan men slechts aanmerken, dat zy in derzelver uitvoering een byzonder talent vorderen, waarmede een Kunstenaar, anders een zeer goed Standbeeldhouwer, niet kan begaafd zyn; men begrypt nuadwelyks, hoe CANOVA hierin zoo diep beheden zich zelve kan vallen.

Zie hier de lyst der werken van CANOVA (\*).

(Het vervolg in onze oorspronkelijke.)

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Zaterdag des 28 Maart 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	101 1/2	<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	87 1/2
dito 4 prCt. . . . .	99 1/2	<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94 1/2
dito geconsol. by Stip- horst 2 1/2 prCt. . . . .	68 1/2	<i>Denemarcken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	92 1/2
Andeelen by Hope & Comp. enz. . . . .	109 1/2	dito Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	97 1/2
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	87 1/2	dito Kroon 4 prCt. . . . .	97 1/2
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94 1/2	<i>Ketzer</i> 5 prCt. . . . .	49 1/2
<i>Denemarcken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	92 1/2	<i>Ketzer</i> 4 1/2 prCt. . . . .	45 1/2
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	97 1/2	dito 4 prCt. . . . .	42 1/2
dito Kroon 4 prCt. . . . .	97 1/2	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	90 1/2
<i>Ketzer</i> 5 prCt. . . . .	49 1/2	dito 2 1/2 lous. van 1807. . . . .	96 1/2
		<i>Engeland</i> , Anquiltellen 3 prCt. . . . .	69 1/2
		<i>Fransche Rep.</i> Geconsol. . . . .	68 1/2
		renten . . . . .	68 1/2
		Dito Certif. by R. & H. Wisselcours. . . . .	68 1/2
		Op Londen. . . . .	26 1/2
		— Parys. . . . .	53 1/2

Bre-

(\*) De namen der personen, aan welke deze verschillende stukken toebehooren, zyn 'er in deze lyst bygevoegd.

## BINNENLANDSCHE

## Batavische Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 pr.Ct.	42½	4
dito a 3½ pr.Ct.	37½	4
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ pr.Ct.	48½	49½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 pr.Ct.	42½	43
dito idet. a 3½ pr.Ct.	48½	49½
dito Dancinen. a 4 pr.Ct.	71½	4
dito Vrywillig a 5 pr.Ct.	69½	69½

Receptien Losb. na den Vrede	57½	58½
<i>Holland.</i>		
Obligatien en Receptien a 2½ pr.Ct.	33	34
Dito vrywillig a 5 pr.Ct.	66½	67½
<i>Zeeland.</i>		
Obligatien a 2½ pr.Ct.	33	34
<i>Vriesland.</i>		
Obligatien a 2 pr.Ct.	30	30
Agio van de Bank.	3½	

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 162; en te *Haarlem* 21, onder welke laatste 12 beneden de 12 Jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,

## BUITEN HAARLEM.

1807. Maart	BARO- ME- TER.	THER- MOM- ETER.	STERRE- TER. WIND.	LICHTS- GESTELD- HEID.
25	30 3½ 30 3 30 2½	36 40½ 35	N. O. N. B. O. —	voormidd. betrokken; verder bewolkt.
26	30 1½ 30 1 29 0½	38 43 35	N. N. O. N. —	betrokken; 's avonds bewolkt.
27	29 8½ 29 8½ 29 7½	38 46 35	O. N. N. O.	bewolkt; 's avonds helder.
28	29 7 29 7½ 29 7½	37 43 36	N. O. N. N. O. —	betrokken.
29	29 6½ 29 6½ 29 7½	41½ 45 36	N. N. N. O. —	bewolkt, regen, hagel en sneedvhuiften; 's middags met wind.
30	29 8 29 7½ 29 7½	38 48 27	N. N. O. N. N. N. O.	bewolkt, tusschen beide iets fieuwer; 's avonds helder.
31	29 7 29 6 29 6½	36 44 32	Z. W. Z. W. —	bewolkt.

† 's Nachts 22 graden.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 15. *Vrydag den 10 April.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**K**ONSTANTINOPELEN. De Geneesheer *Antoine Pezzoni*, een Italiaan van geboorte, die zich onlangs alhier met 'er woon begeben had, als eerste Geneesheer der Grieksche Gasthuizen, onder het opzigt van den Prins *Demetrius Marauff*, doorreist tegenwoordig alle landen van Europa, om alle Gasthuizen en Menachliëvende Stichtingen naauwkeurig optenemen, en aldaar zulke Genees- en Heelkundige ontdekkingen te doen, welken van het meeste nut voor zyn nieuw Vaderland kunnen strekken. Dr. *Pezzoni* is bekend als de Arts, die allereerst de Inenting der Koepokken hier te lande heeft ingevoerd en verspreid; eene Konstbewerking, welke niet alleen onder Grieken, Armeniers en Joden, maar dat te meer te verwonderen is, zelfs onder Turken gereeden opgang gemaakt heeft: gelyk hy ook in zyne proeven omtrent de Run niet minder geslaagd is.

KOPENHAGEN. Men heeft hier zeer voldoende berigten ontvangen van den Hr. *Giesecke*, die, gelyk men weet, tegenwoordig bezig is met Ysland te doorkruisen,  
L D E E L . P i e n ,

fen, om 'er Geonoptische en Mineralogische waarnemingen te doen: hebbende reeds, zoo aan den voet van den berg Hekla als in het binnenste gedeelte van het Eiland, gelukkige ontdekkingen gedaan.

LONDEN. Lord *Valence* is onlangs van zyne vyfjarige jeize te rug gekomen, met het Schip de *Neptunus*, dat te Plymouth is binnen gelooopen. Hy heeft Káarten van de Rode Zee, wier oevers hy omgelopen is, vervaardigd. Zyn Secretaris de Hr. *Sall*, die een uitstap deed naar Abyssinien, heeft van daar een jongen Prins meêgebragt, die een Nabestaande is van *Negad-ba-Mahomet*, waar van *Bruce*, zoo dikwyls, als een vriend van hem zynde, gewaagt. Deze Reizigers zyn de landtong van Suez doorgerokken en van Alexandryen op Maltha gezeild, alwaar zy zich aan boord van den *Neptunus* begaven.

De jongste berigten nopens den vermaarden Reiziger *Mungo Parck*, in eenen Brief van een Lid der Kon. Maatsf. aan een Buitenlandschen Geleerden medege-deeld, zyn van den volgenden gunstigen inhoud.

„ De Tydingen omtrent onzen Reiziger, waar op men het meest kan staat maken, zyn getrokken uit eenige van zyne Brieven, aan zyne vrienden, alhier, die gedagteekend zyn uit Gorée, en uit het verhaal van een zyner Gidsen, die hem vergezeld had. Uit een en ander blykt, dat, wel verre van te Sego vermoord te zyn, gelyk men verteld had, de Koning van dat land, *Bambara*, geheten, hem onder zyne bescherming had genomen, en vergund om een goede Canot, of klem Vaartuig, te nemen, 't welk hy uitgerust had te Samsendeing, een plaats aan de rivier Jolleba, een weinig boven Sego liggende. Van de by de 40 man, die in den beginne het Scheepsvolk uitmaakten, waren 'er slechts 5 overgebleven, nam. onze Reiziger zelf, de Lieutenant *Martyn*, en drie gemeenen: de overigen waren allen aan ziekten gestorven. *Parck* is altyd gezond gebleven. Van Samsendeing, zakte hy de Jolleba af, naar Tumbocto, aan de grenzen van Bambarra, alwaar zyn Gids hem verliet. Dit, geloof ik, is het naaste, dat wy weten, en vóór vry zeker kunnen houden. Op de Brieven uit Majador geschreven is minder staat te maken, als niets dan loopende geruchten be-

hel-

helzende. Volgens die geruchten was *Parck* de *Jolleba*, tot *Cabra*, de haven van *Tombucto*, zonder ongeluk, opgevaren, en zou daar tegen gehouden zyn in weerwil van het laten waaijen van een witte Vlag: zonder echter een mensch te zien of eenig teeken van herbergzaamheid te ontvangen: dat hy het derhalven niet geraden geoordeeld had, om 'er zich lang optehouden, en zelfs des avonds de rivier weder op was gaan varen als of hy naar *Sensendeing* wilde te rug keeren. Lieden, alhier, die van zyne algemeene bedoelingen vry wel onderregt zyn, meenen, dat, al het boven verhaalde waar zynde, hy alleen zich gehouden heeft, als wilde hy de *Jolleba* weer opvaren, met oogmerk, om des nachts *Cabra* ongemerkt voor by te slippen, en zyne reize naar beneden voortzetten; daar hy voornamelyk ten oogmerk had, om die rivier optenemen, tot op de plaats, waar zy uitloopt.

**HALLE, den 19 Maart.** Dezer dagen is alhier de verdienstelyke Geheimraad, als mede Dokter en Professor in de Godgeleerdheid, **J. H. NOSSELT**, die felder: byna 50 jaren het sieraad onzer Akademie was; in den ouderdom van 70 jaren en 10 maanden, overleden.

## I N L A N D S C H E.

**HAARLEM.** Direkteuren van *TEYLER's Stichting*, alhier, met de Leden van deszelfs Godgeleerd Genootschap, op laatsleden Dingsdag den 7den April, vergaderd zynde, om uitspraak te doen over de ingekomene Antwoorden op de Vraag des Genootschaps, van Wintermaand 1805:

*Welk onderscheid is 'er tuschen den Natuurlyken Godsdienst, zoo als de bloote Rede ons dien leert kennen, en den Christelyken, gelyk die vervat is in de geopenbaarde Leere van de Schriften des Nieuwen Testaments? — Komen 'er niet, sedert eenige jaren, van tyd tot tyd, Schriften te voorschyn, die baarblykelyk strekken om dit onderscheid te verduisteren, en den Christelyken Godsdienst, als*

P 2

niet

*niets by den Natuurlyken vooruit hebbende, te doen voorkomen? — En is het, naar mate deze Schriften, ingang vinden, dit onderscheid uit het oog verlooren, en de Christlyke Godsdienst, in allen deele, met den Natuurlyken gelyk gesteld wordt, niet te duchten, dat zulks verderfelyke gevolgen voor 't Christendom, en voor de Deugd en het Geluk der Menschen zal na zich slepen?*

hebben eenparig geoordeeld, dat geene van alle die Verhandeligen genoegzame verdiensten bezat, om met den belooften Eerprys bekroond te worden. Men heeft echter tegelyk besloten, om de Vraag te herhalen, volgens eene eerstdaags publiek te maken opgave.

#### NIEUWE HOLIANISCHE UITGAVEN DER OUDE GRIEKSCHE SCHRYVERS.

Gelyk de Nederlanders zich reeds van voorlang beroemd maakten, ook door hunne schranderheid en geleerdheid, en het groot aantal zoo van kunstenaars, als door en door geoefende mannen, in genoegzaam alle vakken van Wetenschap, in evenredigheid van de kleine plek gronds, door hun bewoond, even zoo heeft ook niet ligt eenig Volk deze Natie overtroffen in het uigeeven van de oude, dus gheeten, Clasfische Schryvers. Van hier dat geheel het Letterkundig Europa de zoo fraaie als nette en naauwkeurige Hollandfche drukken dier Oude, zoo Griekfche als Latynfche, Dichters, Wysgeeren en Geschiedboeckers, met zoo veel gretigheid hier kwam zoeken, als niet wel misfen kon, by verloop van tyd, en her al te druk leenen der Pers aan nieuwere pennevruchten, een fchaarsheid en daar aan geëventreeigde duurte van deze soort van werken te veroorzaken, waar over de Liefhebbers van de Oude Letterkunde zich reeds lang beklagt hebben.

De overweging van dit een en ander heeft den Boekverkooper L. A. C. HESSE, te Amsterdam, doen besluiten, om dezelve achtereenvolgende op nieuw uittegeven. Beknoptheid van formaat, netheid en naauwkeurigheid van druk, en verkrygbaarheid voor eenen iegelyk uit hoofde van den geringen prys, zullen inzonderheid



heid by deze uitgaven worden in het ong gebonden. Aan den goeden uitslag eener zoo nuttige onderneming behoeft men geenzins te twyfen, nademaal de Heer HESSE in dezelve tot leidslieden verzocht heeft, en den raad volgt van de Heeren H. DE BOSCH, D. J. VAN LENNEP en J. WILLMET, mannen door hunne geleerdheid, yver voor de letteren en goeden smaak algemeen bekend. Elke uitgave zal behalve den text ook nog eene uitlegging bevatten van die woorden, welke dezelve meest noodig hebben, als mede eene korte aanwyzing van de voornaamste veranderingen in duistere of verbasterde plaatsen, door de geleerden gemaakt; zullende dit by wyze van eenen Index achter elk deeltje gevoegd worden. De zamenstelling van dezen Index, gelyk ook het nazien der proeven heeft de Heer J. H. VAN REENEN, hiertoe door den Boekverkooper HESSE, op aanraden van bovengemelde Heeren, aangezocht, bereidvaardig op zich genomen, en dus ook hier door wederom een blyk gegeven van dien zelfden yver voor de beoefening der fraaije letteren, welken hy reeds, door het optellen eener uitgewerkte *Disfertatione De Q. HORATII FLACCI Epistola ad Pisones de Arte Poetica*, onder voorzitting van den Hoogl. VAN LENNEP verdedigd (zie ons N<sup>o</sup>. 35. van het jaar 1806) zoo duidelyk kenbaar maakte.

Wy twyfen niet, of hy zal ook aan deze uitgaaf geene moeite en vlyt sparen, en wy verwachten te meer van zyn werk alles goeds, daar hy steeds in de gelegenheid blyft, om in de behandeling van twyfelachtige plaatsen den raad van zynen kundigen Leermeester en geleerden begunstiger intenemen.

Het eerste Deel, het welk binnen kort staat uit te komen, bevat niet alleen alle de overgebleven Gedichten van ANACREON en SAPPHO, maar ook de Fragmenten hunner verloorene Dichtstukken, welke laatsten slechts zeer zelden in de uitgaven voorkomen.

Voor 't overige kan men den Prospectus, die van deze uitgave gratis by den Heer HESSE te bekomen is, inzien, uit welken blykt, dat 'er drieërleie exemplaren van deze editie zullen gemaakt worden. te weten: een genoegzaam aantal op gewoon Drukpapier, honderd op best Schryfpapier in Octavo en slechts vyftig op Velin Papier, in Quarto.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

**AKADEMISCHE VERHANDELINGEN.** *Specimen Juridicum Inaugurale, sistens segmentum primum tentaminum Jurisprudentialis Criminalis, praesertim legislatoriae, De Poena Ergastuli. quo disquiritur De poenis universe, et quod ..... publico ac solemni examini submittit* ANDREAS ADRIAAN GANDERHEYDEN, *Zalt-Boelmeliensis* A. D. XXV Octobr. MDCCCVI. Hora x. Groningae apud J. J. Homkes, Bibliopolam, pp. 180. 8°.

In eene Voorrede verheft de jonge Schryver dat gedeelte der Rechtsgeleerdheid byzonderlyk, het welk het lot van verwezenen in de Gevangenhuisen verzacht; het welk alle wraakzucht en wreedheid afkeurt; en vooral dien ongelukkigen toestand veroordeelt, welken de verwezenen tot rasp- of tuchthuisen aldaar ondergaan. Met dit jimmer bewogen, was de jeugdige Schryver geneigd, om die misbruiken tegen te gaan, maar meende deze stoffe van zyne eerste beginsels te moeten ophalen. Dit heeft, zoo als het dan gaat, zyn werk dermate doen uitspreiden, dat hy, voor zyne openlyke bevordering, alleen de eerste Afdeeling genoodzaakt wierd te leveren; hy geeft echter, na de Voorrede, ook eene schets van zyn tweede Afdeeling, om zyn geheel plan bekend te maken, het welk dan aldus is ingerigt.

**EERSTE Afdeeling. OVER DE STRAFFEN IN HET GEMEEN.**  
**I. Hoofdst. Van den oorsprong van Burgerlyke Straffen.**  
 1. Van den Burgerstaat. 2. Van Burgerwetten in 't algemeen. 3. Van de oorzaken der schending der Burgerwetten, welken zes in getal worden opgeteld; als *a* Zedenbederf; *b* Onkunde en Verachting van den Godsdienst en Goddelyke Wetten; *c* Bygeloof; *d* Volks-onkunde der Burger Wetten; *e* Volks-onkunde der verbindende redenen dier Burger Wetten; en eindelyk *f* Ontnomene vermogen der Burgers, om door eigen arbeid in hunne nooddriften te voorzien. 4. Van de middelen der Hoogste Overheid, om die bronwen van het kwaad te stoppen; als *a* Openbare Tucht; *b* Te gemoetkoming aan de Armoede, welke vyf in getal worden voorgedragen; *c* Zorg voor goede Zeden by de Bejaarden. 5. Over de Misdaden, in het nog vast te stellen Criminele Regt. 6. Over de Misdaden, in het reeds vastgestelde Criminele Regt. 7. Over straffende Wetten. **II. Hoofdst. Van den grond der Burgerlyke straffen:** 1. Van den zamenhang tusschen de verplichting of verbinding en het Doeleinde met de middelen. 2. Toepassing. 3. Voortzetting van deze beschonwing. **III. Hoofdst. Van het oogmerk der straffen in den Burgerstaat;** Algemeene aanmerking. 1. Van het doel der straffen.

fende Wetten. 2. Van het doel der dadelyk opgelegde straffen zelve; *a* Van het verwyderde doel; *b* Van het naaste doel. IV. Hoofdst. *Over het waarden der krachts van de maten of wyzen van te straffen.* 1. Van den Regel, door den Wetgever in de bepaling der straffen te volgen. 2. Over de meest gebrukelyke straffen, als ontoereikende ter verbetering van de halfarrigen, of in 't algemeen ter bereiking van het doel der straffen: *a* Van doodstraffen; *b* Ligchaams smerien; *c* Over de straffe van opsluiting en Tucht-huizen; *d* Uitspanning; *e* Eerloosheid; *f* Geldboete; Algemeene aanmerking. 3 Over de straffe van Tucht-huizen zelve; zoo als die zyn ingerigt, als onvoldoende. 4. Over de voortreffelykheid der straffe van Tucht-huizen, boven andere straffen, mis op eene behoorlyken en menschlievenden voet ingerigt. Tot dus verre loopt de Verhandeling.

TWEDE Afdeeling. VAN DE STRAF VAN HET TUCHTHUIS IN 'T BYZONDER. I. Hoofdst. *Bepaling dezer straffe; en haar verschil met andere soortgelyke straffen.* 1. Beschryving dezer straffe. 2. Derzeiver onderscheid van andere soortgelyke straffen; als I. Van gevangenis: *a* Van 't gevangen houden van verdachte Liederen, gedurende het onderzoek, vóór het Vonnis; *b* Van 't gevangen houden van overtuigden, na het geslagen Vonnis, tot den tyd der uitvoering van het zelve; *c* Van het gevangen houden van de zulken, die tot deze straf zyn verwezen. *a* Beschryving van deze straf; *b* Verschil van de straf van het Tucht-huis; *c* Verdeeling dezer straf; *d* Korte geschiedenis der gevangenisfen. II. Van verwyzyng tot de Mynwerken, en diergelyken openbaren arbeid. II. Hoofdst. *Van de Gebouwen tot deze Tuchtigingsstraf bestemd:* 1. Van het bepalen van derzeiver getal, naar evenredigheid van ieder Burgerstaat. 2. Van de kosten tot die gebouwen en middelen tot hun onderhoud en bestaan: voor zoo verre die moeten gedragen worden I. Van den Burgerstaat; II. Van de Verwezenen zelve; 3. Van de inrigting van 't Gebouw: I. Keuze van geschikte plaats en grond; II. Uiterlyke vorm: *a* Verdeeling in twee deelen, naar 't verschil der Verwezenen; *a* Voor de slechtsten; *b* Voor de minder boozen; *b* Over de bewaarmiddelen, zoo veel de uitwendige bouw-ving betreft. III. Over de inwendige inrigting van 't Gebouw; *a* Voor de slechtste verwezenen; *a* Voor mans; *a* Van 't getal en de gedaante der bokken; *b* Slaapsteden; *c* Opene plaats; *b* Voor de minder boozen; *a* Mins; *a* Werkplaats; *b* Slaapsteden; *c* Opene plaats; *b* Vrouwen; *a* Werkplaats; *b* Slaapsteden; *c* Opene plaats; *c* Algemeene vertrekken; *a* De Kerk; *b* Ziekenkamer; *c* Keuken; *d* Vertrekken voor den Opzigter enz. *d* Over de bewaarmiddelen, wat de inwendige inrigting van 't gebouw aangaat. III. Hoofdst. *Van 's bestuur der Tucht-huizen.* 1. Van de Bestuurders: I. Van

de Buiten-Opzigtters: II. Van de Opzigtters in het Gebouw; III. Van de Geestelyken: IV. Van de G-nees- en Heelmeesters; van de Huisbedienden. 2. Van 't bestuur der verwezenen zelve: I. Hunne plaatsing naar den aard van hun misdryf. II. Van de verdeeling en wyze van hun te bearbeiden taken. III. Van de keuze der straffen, om de weerspannigen te bedwingen. IV. Van de zorg voor de Zielen der verwezenen; a Van den wekelykschen Godsdienst in de kerk; b Van den dagelykschen Godsdienst; c Van den plicht van den Geestelyken, ten aanzien van zieken; d Van hun, die verschillen in Godsdienst. V. Van de zorg voor de Ligchamen; a Van de levenswyze; b Zindelykheid van 't Gebouw; c Spys en Drank; d Kleeding; e Oppassing der Zieken; f Bezorging der gestorvenen. 3. Van het loslaten uit het Tuchtuis.

Zie daar een uitgestrekt ontwerp, welks gewigt niet kan ontkend worden; maar welks bearbeiding aan Recensent, onder verbetering, voorkomt, de grenzen eener Academische Verhandeling wat te overschreden, en, althans, wat de meeste jonge Lieden betreft, de krachten der Jeugd schynen te boven te gaan. Wy wenschen den Heer GANDERHEIDEN leven, moed en krachten toe, om in 't vervolg deze schoone taak uit te werken! Men vergunne aan Recensent ook deze aanmerking, dat een zeer groot gedeelte van dit onderwerp niet tot de eigenlyke Rechtsgeleerdheid, maar meer tot de Policy, tot huishoudelyk bestuur behoort; schoon men de nuttigheid van deze zaken geenzins wil ontkennen. In alle gevallen verdient het menschlievend doel des jeugdigen Schryvers alle toewijding. Het onvermydelyk opgeven van het plan zelve, heeft zoo veel plaats ingenomen, dat 'er byna geene overschiet voor eenige byzondere toetsing van eenige leerstellingen. Deze zyn ons, in 't algemeen, zeer wel bearbeid voorg gekomen. Mogelyk had deze Eerste Afdeeling wel wat bekort kunnen worden met het aannemen, zonder breed betoog, van die grondbeginselen, welke van weinigen worden in twyfel getrokken; althans, het is niet altyd doenlyk om van de allereerste beginselen aantevangen. B. v. Wanneer iemant over de straf van het Tuchtuis wil schryven, zou die wel genoodzaakt zyn, om van den oorsprong der Burger-Maatschappyyen te moeten beginnen? of van de Burgerwetten in 't gemeen enz. te moeten handelen? Doch Recensent wil hier mede geenzins aan de Jeugd de neiging betwisten, om blyken hunner opgezamelde kennis te geven. Wy zien ook met genoegen, dat de Heer GANDERHEIDEN in zoo vroegen leeftyd veel belezendheid en smaak heeft, zoo wel in de hedendaagsche, als oude Letterkunde, en, behalve de Fransche Dichters, ook met de Italiaansche bekend is, als mede de Hoogduitsche Schryvers beoefend heeft. Dit al kan, met keuze en niet te wibundig, zeer nuttig zyn. Recensent kan echter niet af-

zyn,

zyn, van, omtrent eenige plaatsen dezer Academische Verhandeling, ten hoogsten goed te keuren, de schrandere en geposte aanmerking, in het welgeschreven Tydschrift DE SCHOUWBURG 1807. N°. 1. bl. 20. *Doch de ondervinding leert daggelyks, dat de geleerde FRANSCHÉ Schryver BEAUMARCHAIS met waarheid gezegd heeft: „Qu'on ne peut corriger les hommes, qu'en les faisant voir tels, qu'ils sont.”* enz. Niet al wat by de meeste Schryvers, vooral BECCARIA en zyne nagalmers, als menschlievendheid wordt opgedischt, draagt altyd de ware kenmerken dier voortreffelyke deugd. Hoe vele hebben ult weekmoedigheid jegens de snoodste booswichten, zich in der daad en in de gevolgen, schoon onbedacht, wreed getoond jegens onschuldige, eerlyke en brave Lieden, welker goederen, veilligheid, leven en al wat hun dierbaar was, door die ontydige weekheid, tot prooi wierd voor de onmensche-lykste misdaders? Hier van, dat men in verscheidene Landen, b. v. van het afschaffen der Doodstraffe, waar been schoonschynende zachtzinnigheid had weggesleept, al spoedig heeft moeten te rug komen. Maar Recensent ziet bl. 131-133 met genoegen, dat de Heer GANDERHEIDEN zich door die gewaande zachtheidprekers niet heeft laten begoochelen, om de doodstraf geheel af te keuren. In der waarheid, de ondervinding moest, door hare zekere, schoon wat al te duur gekochte lesfen, ons nu, zoo wel in de Crimineele Regtsgeleerdheid, als in het Staatkundige, genoeg reeds gewapend hebben tegen de verleidende droomen, die gedurende eenige jaren, uit het Ryk der hersenschimmen opgedaagd, de gemoederen hebben bedwelmd en op hol gejaagd.

Om ook nog iets omtrent de achteraan gevoegde *Theses* aan-temerken; Recensent acht die over 't geheel zeer belangryk en nuttig. Omtrent de VI. Stelling komt hem nogtans voor, dat *en* de Geschiedenissen der Volkeren, *en* de gevoelens van zoo vele wyze mannen der Oudheid en der latere eeuwen toch wel eenigzins voor de nuttigheid, zoo al niet de volstrekte noodzakelykheid der Eeden, pleiten. Recens. is niet onkundig van het meermalen geopperd *dilemma*: „Een eer-lyk man betracht zynen pligt zonder Eed, en een schurk schendt ook den Eed.” Maar de Dilemmata bedriegen door-gaans door gebrekkige optelling. De beslissing hangt hier van af: Of 'er niet een tuschensoort van menschen is, geene CARO's in gestrenge zedelykheid, en echter ook geen volflagene schurken? Of 'er geen menschen zyn, (die genomen, zoo als men die rondsom ziet,) welke de schennis van eenen Eed, misdadiger en hier namaals strafbaarder houden, dan het breken van zyn enkel gegeven woord? En of dit getal niet verre het grootste is? Dit erlangt nog meer kracht, als wy overwegen, dat de Kerkvaders, dat zelfs DE GROOT MEESTER oordeelde, dat by eene verplichting, zoo dra die door eenen

Eed geferkt was, nog eene *nieuwe* dus *dubbeld* verpligting by kwam. Het komt nu op de gegrondheid of ongegrondheid van dat gevoelen niet aan, maar op de heerschende denkbeelden, op de *opinion*, welke hier niet mogen buiten berekening blyven, op dat wy niet in de dolingen vallen van hun, die voor andere wezens, dan onder welken wy leven, regels voorschryven. Recensent oordeelt verders, dat het denkbeeld van de uitstekende heiligheid van den Eed; moet levendig onderhouden en aangekweekt worden; dat die ook waarlyk geen hersenschim is, om dat een plegtige Eed toch altyd, al was het dan alleen door rypere beradenheid, de verpligting sterkt; dat dus de Overheid, in gewigtige gevallen, die meerder beradene, meer plegtige, en met aanroeping van het Hoogste Opperwezen geschiedende, verbinding, te regt afvordert; maar de veelheid der Eeden, en zulks buiten gewigtige gevallen, wordt te regt door den Heer GANDERHEIDEN afgekeurd: het ligtvaardig gebruik vernietigt al hare kracht. Omtrent de X. Thesis dient ook wel eens nagelezen te worden, 't geen dezer dagen in de Maandwerken omtrent de Joden is opgemerkt. Ook hier, gelyk in honderde zaken, kunnen de plans, *in abstracto*, misleiden. De Vraag komt hier op t'huis: „Zyn 'er stellingen en voorschriften in het wezen van „den Joodschen Godsdienst, zoo als die bestaat, gegrond, „welke de Joden volstrekt beletten, om zich, behoudens „hunnen Godsdienst, in die Volken, welke den Christelyken „Godsdienst belyden, volkomen in te lyven?" De proef van NAPOLEON is op zich zelve daarom altyd koffelyk. Omtrent de XIII. Thesis, dat is, de twee redenen van nuttigheid, om in den Burgerstaat de huwelyken tusschen naauwe Nabestaanden te verbieden, om eene ingetogenheid van omgang in de huisgezinnen te bewaren en de geslachten meer te verbinden, is bedenckelyk, of die twee redenen ook gelden, of alleen genoegzaam zyn, ten aanzien van huwelyken in de op- en nedergaande lyn? Dan of hieromtrent nog andere en meer dringende redenen zyn?

## K U N S T E N.

*Berigt wegens den beroemden Beeldhouwer  
CANOVA en zyne Werken.*

(*Vervolg en slot van bladz. 223.*)

### I. STANDBEELDEN EN GROEPEN.

*Eurydice*, van zacht marmer, ter halve grootte.  
*Apollo en Daphne* groep; een model: *Esculap* model  
in

in leem; *de jonge Hercules de slangen verslikkende*, model; Standbeeld van den *Marquis Poleni*, ter natuurlyke grootte, van marmer, te Padua.

*Dedalus en Icarus* eene groep van marmer, met beelden van natuurlyke grootte, te Venetie by den Ridder *Pisani*.

De bovenstaande werken zyn vervaardigd voor de aankomst van *CANOVA*, te Rome.

*Theseus op den minotaurus gezeten, dien hy gedood heeft*, groep in marmer; te Napels.

Gedenkteeken van *Paus Clement XIV.* of *Ganganelli* van marmer; een Colosfaal figuur, in de St. Pieters Kerk, te Rome.

*Amor en Psyche*, eene liggende groep van marmer, in de Gallery van *Prins Murat*, te Parys.

*Kopy van dezelve* van marmer, voor *Prins Jusupow*, in Rusland.

*Amor*, wiens hoofd het portrait van den jongen *Prins Zastorisky* verbeeldt, van marmer.

*Kopy van denzelven* met een ideaal hoofd in marmer; dit stuk is in Engeland: *tweede Kopy van denzelven*, in Ierland.

*Venus en Adonis* eene zittende groep, een model, door den maker verbroken.

Gedenkteeken voor *Paus Clement XIII.*, van de familie *Rezzonico*; Colosfale figuur, in marmer, te Rome in de St. Pieters Kerk.

*Amor*, gelyk aan de boven aangehaalde, in marmer.

*Venus en Adonis*, staande groep, in marmer, levensgrootte, by den *Marquis de Berio*, te Napels.

Gedenkteeken voor den Ridder en *Admiraal Emo*, in marmer, te Venetie.

*Psyche een Kapelletje vasthoudende*, in marmer, by *Graaf Margili*, te Venetie.

*Eene berouwhebbende Magdalena*, zittende, in marmer, levensgrootte, by den *Hr. Duveyries*, te Parys.

Dit Standbeeld is een der volkomenste werken van *CANOVA*. Hy volgde, by dit schoone Standbeeld, slechts de ingeving van zyne genie.

*Nag eens hetzelfde*, in marmer.

*Hébe*, in marmer, voor den *Marquis Albuzzi*, te Venetie.

*Nag eens dezelfde*, met eenige veranderingen, in marmer, voor den *Hr. Duveyries*, te Parys.

*Hercules en Lychas*, eene Colosfale groep, in marmer, by den Hertog van *Miranda*, te Napels.

*Hercules zyn eigen kinderen doodende*.

*Kreugas en Damoxenos*, twee Vuistvechters, in marmer, denabeeldige grootte; het pleister daar van is te Parys.

*Amor*

*Amor en Psyche*, staande groep, in marmer, voor Z. K. H. Prijs *Murat*, te Parys.

Nimmer heeft de hedendaagsche kunst het tot zulk eenen graad van volmaaktheid gebragt in alles, wat een ideaal kan vormen, van wat 'er fraai, bevalligs, zachts en beminnelijks kan zyn.

*Hetzelfde nog eens*, met kleine veranderingen.

*Palamedes*, in marmer, denkbeeldige grootte; omvergewopen en vernield door de overstroming van den Tiber, in 1805.

*Grafnaald voor de Aarts Hertoginne Christina van Oostenryk*, in marmer, te Wenen.

*Standbeeld van den Koning van Napels*, Colossale grootte, in marmer.

*Perseus het hoofd van Medusa in de hand houdende*, in marmer, denkbeeldige grootte, te Rome, in het Museum Pio-Clementino.

Dit Standbeeld beslaat de plaats, waar eertyds de *Apollo van Belvedere* stond: de maker heeft in heizelve de volkomenheid zyner kunst gekenteekend, en dit vooral heeft zyn roem verbreid.

*Mars Pacifer*, model van denkbeeldige grootte. Men kan dit standbeeld als een weerga van *Perseus* beschouwen.

*Standbeeld van Keizer Napoleon*, in marmer, Colossale grootte, voor Parys.

Om dit *Borstbeeld van Napoleon*, tot een Colosfaal Standbeeld van dezen Keizer benemd, slechts als portrait te beschouwen; deszelfs gelaatsrekken zyn zoo veel beteekenend, het karakter zoo ontverzaagd, dat het, op het eerste gezigt, geen gewoon mensch aankondigt; de natuurlyke schikking der haren is volmaakt, met moeite zou men onder alle de Borstbeelden der Oudheid een Kop vinden, die zoo veel kracht, zoo veel groetheid van ziel en zulk een groot genie aanduidt, indien de Kunstenaars onder deze trekken het ideaal van een held heeft willen vertoonen, dan deedt hy dit mer alle mogelyke talent en goeden uitslag, en men kan zeggen, dat hy hier zyn genie overtroffen heeft.

*Kopy van de Venus de Medicis*, in marmer.

*Venus uit het bad komende*, in marmer, natuurlyke grootte.

*Standbeeld van de Prinses B . . .* te bed liggende, in marmer.

*Gedenkstuk voor den Plaatsnyder Volpato*, in marmer.

*Thejus een Centaur ombrangende*; Colossale groep, model.

Deze laatste groep is fraaijer dan die van *Hercules en Lychas* en de twee *Vuistvechters*.



## II. BORSTBEELDEN.

*Borstbeeld van den Doge van Venetien, Paolo Renle-ri*, in marmer, te Venetie.

*Portrait van Paus Rezzonico of Clemens XIII.*, voor zyn Gedenktreen, Colossale grootte, te Rome.

*Portrait van den Ridder Emo*, voor zyn Gedenktreen, in marmer.

*Portrait van den Koning van Napels*, voor zyn Standbeeld, Colossale grootte.

*Borstbeeld van Keizer Napoleon*, in marmer, Colossale grootte.

*Borstbeeld van Paus Pius VII.*, in marmer.

*Borstbeeld van Keizer Frans II.*

## III. WERKEN IN RELIEF.

*Socrates het leven van Alcibiades reddende*, in de Akademie van Lucca.

*Socrates voor den Areopagus ter zoner verdediging sprekende*, in het Paleis van Paus Rezzonico, te Rome.

*Socrates van zyn huisgezin scheidende.*

*Socrates den dollen kervel gebruikende.*

*Socrates omringd van zyne Vrienden, na zyn dood.*

*Brijsis uit de tent van Achilles opgeligt.*

*De dood van Priamus*

*Een optogt van Trojaansche Vrouwen*

*Dans van de jonge Phaeaciers voor Ulysses.*

*Terugkomst van Telemachus in het vaderlyk h'is.*

*Venus, in tegenwoordigheid van Mars, met de Gratien dansende*

*Geboorte van Bacchus.*

*Dood van Adonis.*

*Eene Kinderschool.*

*De Weldadigheid broed aan armen uitdeelende.*

*De Stad Padua*, een zijvend beeld, in marmer, te Padua in de Zaal van den Raat.

*De afneming van Christus van het Kruis*, voor het Dorp Portogno, in het Venetiaansch.

Wy volgden CANOVA in zyne Beeldhouwkundige loopbaan: doorloopen wy nu nog die der Schilderkunst. Zie hier de Tafereelen, waar mede hy haar verrykt heeft.

## IV. SCHILDERTYEN.

*Eene naakte te bed liggende Venus.*

*Eene*

*Eene andere te bed liggende Venus, beloofd wordende door een Satyr.*

*De drie Gratiën, halve beelden.*

*Eene Moeder met drie kinderen, ter halver lyf.*

*Een Vrouwenbeeld, half naakt.*

*Cephalos op het ligchaam van Procris weenende.*

*Eene Fluitspeelfter, ter halver lyf.*

*Een Feest, in de manier van Giorgione.*

*Een ander Feest, van dezelfde soort.*

*Beeldtenis van een Grysaard.*

*Portrait van CANOVA, door hem zelven.*

*De begravenis van Christus, een altaar stuk voor de Kerk van Pessagno.*

Men zou veel overeenkomst kunnen vinden tusfchen het zedelyk karakter van dezen Kunstenaar en den smaak, dien hy in zyne werken laat blyken. CANOVA leeft geheel in zyne Kunst. Aan zyne verbazende werkzaamheid heeft men zulk een groot aantal voortbrengfels in den tyd van drie en twintig jaren, te danken; en de laatste stukken, die zyn beitel voortbragt, toonen door derzelver voortreffelykheid boven de voorgaande, dat hy niet affat van nog naar hoger graad van volmaaktheid te streven; zyne zedelyke hoedanigheden zullen, zonder twyfel, het belang vermeerderen, dat hy als Kunstenaar moet inbrezen: een karakter van eene beminnelyke zachtheid, goedheid en opregtheid, een eerlyke wandel, eene uitstekende zedigheid, te midden van zagepralen en eerbewyzen, die hem zyne talenten verschafte, belanglooze en edelmoedige gevoelens, een hart tot weldadigheid overheellende, en onvatbaar voor afgunst over het wellygen van anderen: zie daar voorzeker stoffe voor de schoonste lofreden op een mensch: en zoo vele deugden, onafhankelyk van de talenten, zyn zoo zeldzaam in één persoon vereenigd, dat zy genoegzaam zyn zouden, om CANOVA meer dan gewone menschen te vereeren. Wat zou men hier ten voordeele van het karakter diens vermaarden Kunstenaars kunnen zeggen? De fchitterende uitflag zynner pogingen, zoo gefchikt om den nyd zyner Kunstgenooten gaande te maken, heeft nimmer hem derzelver haat berekkend, en zyne zachtmoedige aard, de harten voor de liefde geltend innemende, ontwapent ten minste dezulken, die dit gevoel niet kennen.

*Magazin Encyclopedique.*

# **HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.**

Hoe zeer de Balans des Handels in het nadeel van Rusland is, blykt daar uit, dat 'er, in het laatst verloopenen jaar de waarde der van Petersburg afgescheepte goederen slechts 21638 Roebels, en daar en tegen die van buitenlands ingevoerde Waren 799097, leverende dus een schadelyk saldo op van niet minder dan 777459 R.

## **PRYZEN DER EFFECTEN.**

Op Maandag den 6 April 1807, in Amsterdam.

### **BUITENLANDSCHE.**

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	101 $\frac{1}{2}$	<i>Keizer</i> 4 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	43 $\frac{1}{2}$ 44
dito 4 prCt. . . . .	99 $\frac{1}{2}$ 100	dito 4 prCt. . . . .	41 $\frac{1}{2}$ 42 $\frac{1}{2}$
dito geconsolid. by Stip- horst 2 4 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	67 $\frac{1}{2}$ 68	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	8 $\frac{1}{2}$ 9 $\frac{1}{2}$
Aandelen by Hope & Comp. enz. . . . .	108 108 $\frac{1}{2}$	dito 4 $\frac{1}{2}$ losb. van 1807. . . . .	96 $\frac{1}{2}$ 97
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	86 $\frac{1}{2}$ 87 $\frac{1}{2}$	<i>Engeland</i> . Annuititeiten 3 prCt. . . . .	62 $\frac{1}{2}$
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	93 $\frac{1}{2}$ 94 $\frac{1}{2}$	<i>Fransche Rep.</i> Geconsolid. renten . . . . .	68 68 $\frac{1}{2}$
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	92 $\frac{1}{2}$ 98	Dito Certif. by K. & H. . . . .	68 68 $\frac{1}{2}$
dito Leen en Wisselk. 4 prCt. . . . .	97 $\frac{1}{2}$ 98	Wisselcours.	
dito Kroon 4 prCt. . . . .	97 $\frac{1}{2}$	Op Londen. . . . .	25 $\frac{1}{2}$ 26
<i>Keizer</i> 5 prCt. . . . .	48 $\frac{1}{2}$ 49 $\frac{1}{2}$	— Parys. . . . .	53 $\frac{1}{2}$ 54 $\frac{1}{2}$

### **BINNENLANDSCHE.**

#### *Bataafsche Republiek.*

Nationale Schuldbrieven 2 3 prCt. . . . .	41 $\frac{1}{2}$ 42 $\frac{1}{2}$
dito 2 2 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	36 $\frac{1}{2}$ 37 $\frac{1}{2}$
Losrenten uit de heffing van 98 2 3 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	48 $\frac{1}{2}$
Dito uit de heffing van 1800. 2 3 prCt. . . . .	41 $\frac{1}{2}$ 42 $\frac{1}{2}$
dito 1801. 2 3 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	48 $\frac{1}{2}$
dito Domeinen. 4 prCt. . . . .	70 $\frac{1}{2}$ 71 $\frac{1}{2}$
dito Vrywillig 2 5 prCt. . . . .	68 $\frac{1}{2}$ 69

Rescriptien Losb. na den Vrede . . . . .	56 $\frac{1}{2}$ 57 $\frac{1}{2}$
<i>Holland.</i>	
Obligatien en Recepissen 2 2 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	74 $\frac{1}{2}$ 75 $\frac{1}{2}$
Dito vrywillig 2 5 prCt. . . . .	66 $\frac{1}{2}$ 67 $\frac{1}{2}$
<i>Zeeland.</i>	
Obligatien 2 2 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	34 34 $\frac{1}{2}$
<i>Vriesland.</i>	
Obligatien 2 2 prCt. . . . .	31 31 $\frac{1}{2}$
Agio van de Bank. . . . .	3 $\frac{1}{2}$

## **GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.**

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 186; en te *Haarlem* 21, onder welke laatsten 7 beneden de 12 jaren.

Vol.

Volgens echte bescheiden: Zyn; gesurende het laatsverloopen jaar 1806, in het geheele *Russische* Ryk geboren 7.6.023 Jongens en 644,279 Meisjes, zamen 1,361,134 Kinderen; en gestorven 818,433 Menschen, waar van 425,172 Mannen en Jongens, en 393,361 Vrouwen en Meisjes. De Bevolking heeft dus aldaar geworpen het aanzienlyk aantal van 542.701, dus ruim een half Milioen zielen, onder welken alleen die van het mannelyk geslacht eene vermeerdering van 291,853 personen.

Het getal der gehuwde Paren is geweest 287,297.

Onder de gestorven bevonden zich elfhonderd vier en veertig van 95 tot 100; honderd zeven en dertig van 100—106; zes en tachtig van 105—110; zes en twintig van 110—115; twee en dertig van 115—120; zes van 120—125; vier van 125—130; één van 130—135 en één van 145—150 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807 April	BARO- ME- TER.	THER- MOM- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
1	{ 29 6½ 29 7 29 7½	{ 35 43 35	{ N. O. O. N. O. —	bewolkt; 's avonds wat hagel en sneeuw.
2	{ 29 7½ 29 8 29 8½	{ 39 46 32	{ N. N. O. L. O. N.	bewolkt.
3	{ 29 9 30 0 30 0½	{ 40 43 31	{ N. N. O. N. O. N. N. O.	bewolkt, weinig sneeuwvui; 's avonds helder.
4	{ 30 0½ 30 0 30 1½	{ 35 44 27½	{ N. N. N. W. —	wolken; 's avonds helder.
5	{ 30 2 30 2 30 1½	{ 37 46 37½	{ Z. W. — —	bewolkt; voormidd. harde wind.
6	{ 30 1½ 30 1 30 0½	{ 43 46 37½	{ Z. W. W. Z. W. —	beneveld; voorm. harde wind.
7	{ 30 0½ 30 1 30 1	{ 47 55 43½	{ W. Z. W. W. W. t. N.	beneveld; omtrent helder; 's avonds betrokken.

† 's Morgens om 6 uren 26½ graden.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 16. *Vrydag den 17 April.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**M**ADRID. Een der Koninglyk Wond-Artsen, Don *Francisco Balmis*, heeft het Menschdom diensten gedaan, die, zoo wel in de jaarboeken der Geschiedenis als in die der nutige Wetenschappen, epoëe zullen maken. Hy is thans op zyne terugreise van een langen togt, waar van men gaarne eenige byzonderheden zal vernemen.

Hy vertrok uit de Corunna, op den 30 Novemb. 1803. om eene reize om de Wereld te doen, en den zegen der Koepok Inenting te verbreiden zoo in vreemde gewesten, als in de buitenlandsche Spaansche bezittingen. Hy nam met zich eenige lieden van de Kunst, vercheidene handlangers en twee-en-twintig kinderen, deze laatsten, om hem van tyd tot tyd, gedurende de reize, versche smetstof te kunnen leveren, wanneer en waar hy die ook noodig zou mogen hebben. De Reizigers zetteden voor eerst voet aan land op de Canarische Eilanden; zeilden van daar naar Porto-Ricco, en vervolgens naar de kust van Caracas. *Salvani*, wierd, door zyne Ambtgenooten, naar de haven van Guayra

L D E L .

Q

ge-

gezonden, om naar Zuid-Amerika te gaan, en *Balmis* begaf zich naar de Havana en vervolgens naar het Schier-Eiland Yucatan. Aldaar verdeelden zich de Togtgenooten op nieuw. Don *F. Pastor* vertrok naar Vella-Hermosa, in de Provincie van Tabasco, om 'er de Vaccine voortteplanten, over Ciudad real de Chiappe, op Guatemala. Hy trok door eene byna woeste Streek van 400 Mylen, eer hy in de vruchtbare Provincie van Guaxca kwam. Het meerendeel zeilde naar Vera-Cruz, na het geheele Onder-Koningryk van Nieuw-Spanje doorkruist te hebben.

Men heeft de Vaccine tot in de eerste Provincien van Sonora en Cinala, en onder de Indiaansche horden van Pimeria-Alta gebragt. *Balmis* heeft in alle de Hoofd-Steden, waar hy zich ophield, Raden aangesteld welke hy in de behandeling van de Koepok-Inenting onderregt heeft, om van hunne verrigtingen aan den Koning verslag te geven.

Deze Menschenvriend, nimmer rustende in zyne edele pogingen, ging vervolgens scheep naar Acapulco, met zich nemende 26 kinderen van Nieuw-Spanje. De Smetstof, van het een op het ander kind overgaande, kwam dus, zonder onkosten, aan de Philippynsche Eilanden, en doorkruiste dezulken, welken den Koning van Spanje toebehoren.

De Vorsten, die een gedeelte van dezen Archipel onder hun gebied hebben, waren, sedert lang, in gestadigen Oorlog met de Spanjaards, maar de Vaccine heeft op eenmaal eene verzoening tusschen de twee strydenden te weeg gebragt. Op een tyd, wanneer de Kinderziekte hevig woedde, in de Staten der vyandelyke Vorsten, kwam *Balmis* met zyne konstbewerking hun te gelyk den Vrede aanbieden: met dat gevolg, dat zy, getroffen door de edelmoedigheid der Spanjaarden, terstond de Wapenen nederlegden. De Smetstof, in al haar kracht op de Chineesche kust overgebragt zynde, heeft *Balmis* de verspreiding daar van aan de Geneesheeren der Engelsche Faktoryen van Canton opgedragen, en men vertrouwt, dat deze hunne beste pogingen zullen aanwenden, om hier aan te beantwoorden.

Te Macao te rug gekomen zynde, ging *Balmis* op den 15 Aug. a. p. aan boord van een Portugeesch Vaartuig, en gaf, onder weg, op het Eiland St. Hele-

na, Koepokstof aan de Engelschen, die, sedert acht jaren zich zoo hardnekkig verzet hadden tegen deze weldadige ontdekking van hun eigen Landgenoot.

*Salvani*, naar Peru onder zeil zynde, leed Schipbreuk aan een der monden van de Magdalena. De Gouverneur van Carthagena zond hem in alleryl hulp toe, en de manschap wierd gered. Langs dien weg wierd de Vaccine ook in de Provintie van Carthagena ingevoerd. Van daar voer *Salvani*, met moeite, de rivier Magdalena op, en deelde de Vaccine aan deze beiden rivieren mede. De zendelingen scheidden vervolgens om haar binnen 'slands te verspreiden, overal onderrigtingen, overeenkomstig de behandeling van *Balmis*, achterlatende. Te Santa-Fé de Bogota kwamen zy weer by elkander. Kort daar na schreef de Onder-Koning aan het Spaansche Hof, dat 'er, in de landen onder zyn beheer, meer dan 50 duizend Indianen, met goed gevolg, waren gevaccineerd. Op het laatst van Maart 1805, verdeelden zich *Salvani* met zyne makkers, op nieuw, om de Vaccine op den weg van Popayan, Cuenca en Quito tot Lima toe te verspreiden: en in de volgende maand, bevonden zy zich te Guayaquil. Zy doorkruisten het Onder-Koninkryk van Lima, de Provintien Chili en Charcas, en te Buenoz-Ayrea aangekomen, scheepten zy zich in, naar Spanje.

De Hr. *Balmis*, heeft de Koepokstof ontdekt te Mexico, in de valei van Allexo, dicht by Puebla de los Angelos. Een van zyne handlangers heeft dezelfde ontdekking gedaan in de ommestrecken van Valladolid, in de Provintie Méchoacan, en nog een ander in het noord Calabozo, in de Provinie Caracas.

*Balmis* bereikte op zyn langen togt nog een bykomend oogmerk, met de inzameling van een groot aantal uitheemsche gewassen, die men hoopt in Spanje te zullen kunnen naturaliseeren; maar zyne overige welgeslaagde ondernemingen, van grooter waarde, moeten zyn naam der vergetelheid ontrukken. Wy kunnen ons, zeggen de Spanjaarden, in 't vervolg, op hem beroepen, by onze Lasteraars, en mogen vertrouwen, dat de Euveldaden der *Pizarro's* en *Valverde's*, welken men ons, sedert drie eeuwen, verwyt, eindelyk opgewogen zyn, in Amerika, door een weldaad, die meer menschen in het leven behouden heeft, in dat

deel der Wereld, dan de wreedheid dezer barbaren op de slagbank bragt.

LONDEN. Men zegt, dat 'er twee kinderen van de vallende Ziekten genezen zyn, door middel van de Levenslucht. (*Oxygène*). Een van de twee, elf jaren oud zynde, was, door de gestadige aanvallen, tot een soort van redeloos dier ontaard, doch herkreeg alle zyne redelyke vermogens, na dat men, gedurende anderhalf jaar, met die geneeswyze, onafgebroken had aangehouden.

PARYS. De alom beroemde JEROME DE LALANDE, lid van het Nat. Institut en het Bureau der Lengteberekeningen, Hoogleeraar der Sterrekunde by het College de France, is in den nacht tuschen 3 en 4 dezer Maand, in den ouderdom van 74 jaren, alhier overleden.

## I N L A N D S C H E.

UTRECHT, den 8 April. Heden gaf de Hooggeleerde Heer PHILIPPUS WILHELMUS VAN HEUSDE, J. V. D. *Hist. Antiqu. Eloqu. et Ling. Graec. Prof.* de waardigheid van *Rector Magnificus* dezer Academie over, aan den Hooggel. Heer JOH. THEOD. ROSSYN, A. L. M. *Phil. Doct. Philos. Phys. et Metaph. Prof.* met het houden eener plegtige Redevoering, vooral strekkende ter vereering der nagedachtenis van wylen den Hoogl. CHRISTOPH. SAXE: *de vi et efficacia, quam ad excolendas recentiores gentes antiquae habuerint literae, d. i. over den invloed, welken de oude Letteren op de beschaving der latere Volken gehad hebben.* Tevens aanvaardde hy het *Secretariaat* van den *Akademischen Senaat*, in plaats van den Ridder MATTHIAS VAN GEUNS, Med. D. *Medic. Instit. Med. et Prax. it. Botan. Prof. en Archiater* van dit Departement.

Te aangenamer was de plegtigheid van dezen dag, daar ze een bewys opleverde der verknochtheid van den Heer VAN HEUSDE aan deze Akademie, welke hy zints drie jaren ten sierraad verstrekt, doch welke



onlangs in geene ongegronde vreeze verkeerde, van hen aan eenen naburige Hooge School te zullen moeten afftaan.

HAARLEM. Onder het ge'al der onlangs nieuw verkoren *Ridders der Kon. Orde van Holland*, bevinden zich weder de volgende Vaderlandsche Geleerden, als: de H. H. M. VAN GEUNS, *Med. Doct.* en Hoogleeraar in de Genees- en Plantkunde, mitagaders Consuleerend Geneesheer des Konings, te *Utrecht*; THOMASSEN A THEUSSINK, Hoogleeraar in de Geneeskunde en raadplegend Arts des Konings, te *Groningen*; en Dr. GROEN VAN PRINSTERER, Consuleerend Geneesheer des Konings, in *den Haag*.

#### iets NADERS NOPENS DE ZOOGENAAMDE SACRO CATINO VAN GENUA.

De zoogenaamde Smaragdene Schotel, welke te Genua pleeg bewaard te worden, en thans te Parys is, waar van gesproken wordt in den Letterbode van 20 Maart, bl. 179, wordt beschreven in KEYSZLERS Reizen, 38ste Brief s. 321. (Hannover, 1751), en afgebeeld in de *Voyages du Sr. A. DE LA MOTTRAYE*, (à la Hage, 1727 fol.) T. I. p. 51, en beschreven, aldaar, p. 64, alwaar men leest, dat die Schoel meer dan 15 duimen in de doorsnede, en 6 in de diepte heeft. KEYSZLER zegt, dat de bovenste rand éénen Genueschen *palm*, en achtehalven duim, of byna twee gemeene palmen in de doorsnede, en vyf *palmt*, min een duim, in den omvang heeft. Dan de binnenste diepte is zes duim; de buitenste, acht. — BUSCHING (*Nieuwe Geographie*, 1763. 8°. II. D. II. St. bl. 812.) schryft, van Genua: „ De Metropolitane „ Kerk is den H. LAURENS toegewyd, waar in het „ voornaamste een fabelachtig stuk is; namelyk, eene „ Schotel, die uit een eenig stuk Smaragd gevormd, „ door de Koningin van Scheba aan den Koning Salomo geschonken zoude zyn, en waar uit naderhand

„ de Zaligmaker het Paaschlam zoude gegeten hebben. ”

Leyden, 5 April, 1807.

M. TYDEMAN.

's Hage, den 10 April 1807.

*Aan de Heeren Redacteurs der Konst- en Letterbode.*

MYNE HEEREN!

Ik leze dezer dagen, in een nieuw uitkomend Hoogduitsch Journaal, ten titel voerende: *Miscellen fur die neueste Welikunde*, en wel in N<sup>o</sup>. 5. van den 17 January l. l., een zeer eenvoudig, en zoo 't schynt beproefd, middel, tegen het Voeteuvel; en, daar vele onzer Landgenooten aan deze kwale lyden, vermeene ik dezelve geen ondiensnt te doen, met hun dit, naar myn inzien, onschadelyk en ligt te beproeven middel mede te deelen; hartelyk wenschende, dat hunne ondervinding met die van den Zwitferschen berigtgever, moge overeenstemmen. Zelf, van tyd tot tyd met deze plage bezogt, zal ik, ter eerster gelegenheid, daar van gebruik maken, en van myne ondervinding myne Landgenooten verslag doen. Ik vleije my, dat UEd. aan dit berigt wel een plaats in UEds. geëerd Journaal zult willen vergunnen; terwyl ik met achting my noeme:

Myne Heeren!

Uwen bestendigen Lezer,

H.

„ Een, sedert vyf en twintig jaren, door het Podagra bezogt, Inwoonder van een der aanzienlykste „ Ste-

„ Steden in Zwitserland , heeft ons een allereenvoudigst middel medegedeeld , waar door men , zonder pyn , in zeer korten tyd , van het Voeteuvel kan worden verlost , zoo en als hy zelf daar door genezen wierd.

„ Men zette namenlyk aan de plaats , alwaar de pyn het smertelykst is , eenige *Bloedzuigers*. De pyn en zwelling nemen , op eene verwonderingswaardige wyze , oogenblikkelyk af , en in weinige dagen wordt men gene pynen meer gewaar.

„ Een zyner vrienden had dit belangryk middel voor omtrent negen jaren beproefd , en dat wel op het tydstip , wanneer pyn en zwelling het sterkst en gevoeligst waren. Hy liet elf van deze onaanzienelyke doch weldadige diertjes zetten ; en , in weinige dagen , waren , tot zyne groote vreugde , alle smerten geweken , en wel zoo ten eenemaal , dat , sedert die heilzame genezing tot heden , zich geen de minste sporen noch van Voet- , noch van Handeuvel by hem openbaart , en hy zich in de beste gezondheid bevindt. De eerwaardige mededeeler van dit berigt , welke door zyne ontdekking de weldoener van tallooze lyders zal worden , heeft verlangt , dat zyn naam worde verzwegen.”

## NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN , AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

GESCHIED-KUNDE. *St. DOMINGO, of het land der Zwarten in HAYTI en deszelfs omwenteling.* Door MARCUS RAINSFORD. Naar het Engelsch. Met twee Platen en Kaarten. In twee Deelen. Eerste Deel. Te Amsterdam , by *Johannes Allart* , 1806.

Indien 'er eene volstrekte onzijdigheid vereischt wordt , om , behoorlyk en naar den eisch , eene geschiedenis te schryven , en deze niet zonder hooren en wederhooren kan verkregen worden : zal 'er wel , van *St. Domingo* en deszeifs omwenteling , nonit eene geheel onpartydige beschryving het licht zien. Daar toe toch zou vereischt worden , dat de Schryver niet slechts voor zich had de aantekeningen en gedenkstukken der Europeanen , maar ook die der Afrikanen , dat hy beide met elkander vergeleek , om , op die wyze , zoo na mogelijk , de echte waarheid en het wezenlyk gebeurde , in het

leht stellen. — Daar nu dit laatste niet wel mogelijk is, vermits de Afrikaansche bewoners der Europeasche Volkplantingen hier toe, of niet in staat zyn, of 'er geene gelegenheid toe hebben, of ook 'er geene opwekking toe gevoeler; zal men zich wel altyd moeten behelpen met de berigten der Europeanen, welke, naar mate zy meer den schyn hebben van onzijdigheid, door niet al te sterk te laken of te pryzen, en het goede en kwade van alle de verschillende partyen, eenvoudig bloot te leggen, des te meer opmerking en geloof verdienen. Gelyk deze aanmerking geldt met betrekking tot geheel de geschiedenis der Europeasche Volkplantingen: zoo geldt zy nog wel byzonder met betrekking tot de geschiedenis van het eerst ontdekte eiland van Amerika, by de aloude bewoners *Hayti*, en door de Europeanen. eerst *Hispaniola*, naderhand *St. Domingo* gehooten. 'Er is op dat van ouds vermaarde eiland, zoo veel voorgevallen, vooral nu in de laatste jaren, ter gelegenheid van de Omwentelings-Oorlog, en zyn de berigten daaromtrent zoo menigvuldig, zoo verward; zoo geheel onbekookt, tegenstrydig, partydig en zonder samenhang, dat het hier wel inzonderheid moeilijk zyn zal, ooit 'er een goed geheel van te maken, en ons, uit dien hoofde, welkom zyn moet een geschiedverhaal, het welk ten minste den schyn heeft van volledigheid, orde, onpartydigheid en waarheid-liefde.

Als zoodanig schroomen wy dan ook niet, volmondig en met alle ruimte, het thans voor ons liggende werk van den Heere RAINSFORD, zoo als het keurig uit het Engelsch vertaald is, den Vaderlandschen lezer aan te pryzen. Het draagt alzins blyken van uit zeer echte bronnen te zyn geput. Het is zeer volledig, omstandig en naauwkeurig, in eenen regt schoonen, deftigen, geschiedkundigen styl geschnreven, ongemeen ordelyk daar en boven, en alomme blyken dragende van onpartydigheid en waarheid-liefde. Waarlyk een uitmuntend geschreven boek, het welk, ten aanzien van dit eiland en deszelfs geschiedenis wel verdient naast de geschiedenis van Amerika door ROBERTSON geplaatst te worden. — Met zeer veel genoegen lazen wy het door, en konden wy zoo meestal gevoelen, dat de Schryver naauwkeurig onderrigt was, waarheid wilde schryven, en ook iederdaad waarheid voor den dag bragt. Alleen is ons het laatste hoofddeel, des Schryvers loigevallen op dit eiland verhalende, een weinig romanesker opgeciend voorgekomen, zonder dat wy evenwel daarom willen geacht worden, aan de hoofwaarheid daar van, senigermate te twyfeld.

Daar, in onze moedertale, altans, nog zoo weinig over *St. Domingo* en deszelfs omwenteling, voorhanden is, en de lezer zyne billyke nieuwsgierigheid alleen heeft kunnen voldaan krygen, uit de verwarde, afgebrokene, meestal eenzy-

dige

dige verhalen der nieuwspapieren: zoo geloven wy onze landgenooten geen ondiens te zullen doen, met hun van dit klassiek werk een eenigzins breeder verslag te geven, en dit te meer daar hetzelfde ryk is in opmerkingen en byzondere verhalen, die niet kunnen nalaten den leeslust op te wekken en gaande te maken.

In eene wel geschrevene Voorrede geeft de Schryver berigt van de aanleiding, die hy tot het byeenbrengen van deze Geschiedenis gekregen heeft, en van het oogpunt waar uit hy dit zyn werk verlangt beschouwd te hebben. Lange jaren in Engelschen dienst geweest zynde, had hy veelzins gelegenheid gehad de West-Indiën te doorkruisen en ook met *St. Domingo* en deszelfs, vooral tegenwoordige, lotgevallen bekend te worden. Zelve door een zonderling toeval, na de omwenteling, op dat eiland, langen tyd, hebbende doorgebracht, had hy veel kunnen zien en hooren, van het geen zoo niet algemeen bekend was, of veelal uit een verkeerd oogpunt beschouwd wierd. Dit een en ander had den lust tot nader onderzoek gaande gemaakt, en was hier uit eindelyk dit geschiedverhaal geboren. Hier op geeft hy een kort en oordeelkundig verslag van de voornaamste Geschiedschryvers van *St. Domingo*, van de vroegste tyden af, voornamelyk stil staande by RAYNAL en R. BERTSON. De latere en bedendaagsche geschiedenis, zegt hy, voornamelyk getrokken te hebben, behalve uit eene menigte byzondere bescheiden, nieuwspapieren en kleine stukjes zoo Engelsche als Fransche, uit het werk van zynen landgenoot BRYAN EDWARDS, vergeleken met diens Tegenschryver DE CHARMILLY eenen Franschen planter op *St. Domingo*.

„In dit werk, (verklaart de Schryver, en wy nemen dit te eerder over, om den Lezer vooraf, met weinig woorden, een kort overzicht over het geheel te geven,) „in dit werk zal men een beknopt, en, zoo als de Schryver vertrouwt, onzijdig verslag vinden van de vroegere Geschiedenis der Spaansche Volkplanting, waar in het onstaatkundige van wreedheid, en de mislagen van onregtvaardigheid, zonder aanzien van alle volks-vooroordeel of gewoonte, worden opengelegd. Ten aanzien van de Fransche Volkplanting heeft men dezelfde wyze van beschouwen voorigezet; en, kwam het aan op het voorstellen van het karakter der zulken, wier schitterende, maar verschrikkelyke bedryven naar geen anderen maatstaf konden beoordeeld worden: zoo verkoos de Schryver de kennis der menschelyke natuur te baat te nemen. Ten opzichte van den hoog geklommen voorspoed der Fransche Volkplanting, heeft hy zyn verslag niet nutteloos doen uityden, door zulk eene uitvoerige schildery van het huisfelyke leven der Volkplantieren, als sommigen mischien wel zouden verlangd hebben: doch daarentegen hoopt hy, dat men niets meer zal

kunnen verlangen om een nauwkeurig denkbeeld te vormen van derzelver zeden en gedrag. In alle gelegenheden, waar in het geschiedstuk van den Slavenhandel gemengd was, beschouwde hy het onderwerp uit een algemeen gezigt-punt, zonder aarzelen van eenige party; waar uit volgde, dat hy meer het *ongenoegzame* en *nutteloos* van dezen handel in het algemeen aangetoond, dan zich in een diep onderzoek naar de byzonderheden van denzelven heeft ingelaten. En mer den omwentelingsgeest tot in deszelfs eerste bronnen op te sporen, heeft hy de zedelyke verbastering als zoodanig gepoogd te doen kennen, met vermyding van alle gestrengte uitdrukkingen, welke het onderwerp niet van zelf medebragt. In het beschryven der Geschiedenis van den tegenwoordigen tyd, die bagchelyke en mischien haatverwekkende onderneming, heeft hy liever verkozen die daadzaken (selten), waar zoodanige te vinden waren, welke de algemeene toestemming reeds had bekrachtigd, op te geven, dan zyne eigene meening in derzelver plaats te stellen: en waar het noodig was de laatste voor te dragen, heeft hy dezelve met de uiterste behoedzaamheid onderzocht en gestaafd."

„ De geschiedenis van zyn eigen verblyf aan *Kaap Francois* en *Fort Dauphin* is de onopgesmukte vertelling van een' afgelooften Krygsman (\*), die op de kronkelpaden des levens beproefd, en in de gastvryheid eener Indiaansche hut even gelukkig is als in die van een luistervol ryk, maar nogtans niet ongevoelig voor ieders eigene en uitsluitende voortreffelykheden, noch gezind om die van den eenen aan den anderen toe te eigenen, of van eenen van beide voor by te zien. Ten aanzien van de handelingen der *Zwarte Republiek* (de benaming, welke de Schryver in het begin gaf aan de regering der Zwarten), heeft hy groote zorgvuldigheid aangewend, om het midden der waarheid te houden tuschen eene menigte onderling strydige berigten; en ten einde hunne ware inzigten en bedoelingen te beter te doen bevatten, heeft hy veel oplettendheid besteed, om hunnen echten geest in de vertaling hunner openlyke papieren mede te deelen."

Dus weet dan nu de Lezer wat hy in dit werk te wachten heeft, en in welken eenen geest het geheel is ingerigt. — Dit eerste Deel is voorts in vier Hooftstukken verdeeld, waar van het eerste de geschiedenis behelst van dit Eiland, van de ontdekking door COLUMBUS af, tot den tyd van deszelfs hoogstgeklommen voorspoed in 1789. — Daar wy deze Geschiedenis uit ROBERTSON, RAINAL en anderen als genoegzaam bekend moeten aanmerken, zullen wy hier niet veel uit over-

De

(\*) De Schryver was, ten tyde der uitgave van zyn eerste werk, vier en twintig jaren Officier geweest in Zyners Majesteits dienst.

nemen, maar alleen met een woord aanmerken, dat hier alles ongemeen naauwkeurig en grondig geboekt staat, en het geheel, te zamen genomen, een allezins sprekend bewys oplevert voor de waarheid der aloude spreken: *zoo gewonnen zoo geronnen, of male parva male dilabuntur*, en: *quæ ab initio non valent, traſtu temporis convaleſcere na- quereus*. — Intuſſchen zyn toch de beide volgende geſchiedkundige anecdotes (voorvallen,) te merkwaardig, om ze niet hier eene plaats in te ruimen, of aan het geheugen van ſom- migen te herinneren.

„ Toen, in het begin der zestiende eeuw, door de verregaande mishandelingen en wreedheden der Spanjaarden, het getal der oorspronkelyke inwoners van *Hayti*, in den tyd van vyftien jaren, van een millioen op 600,000 verſmolten was, en deze vermindering, van tyd tot tyd, derwyze toenam, dat men eindelyk voor een ſtilſtand van alles beducht wierd: „ deed dit OVANDO een hulpmiddel aangrypen, dat wederom een bron werd van buitensporigheden, die naar evenredigheid van de vorderingen der Volkplanting, in getal en maat ſchenen toe te nemen. De beſchryving zal een matsch voorbeeld opleveren van de gezindheden en behandelingen, waar mede men dat eenvoudige en goedaardige geſlacht van menſchen bejegende, van welke COLUMBUS, met eene openhartigheid aan groote zielen eigen, in zulke verhevene uitdrukkingen tot het Spaanſche Hof geſproken had. Hy ſtelde voor, om de inwoners van de *Lucaiſche* eilanden, die even te voren ontdekt waren, naar *Hispaniola* over te voeren, „ „ onder het voorwendſel, dat zy gemakkelijker beſchaafd, en met beteren voorſpoed in den Chriſtelyken Godsdienst zouden onderwezen worden, wanneer men hen in de Spaanſche Volkplanting inlyfde, en onder het onmiddelyk opzigt der aldaar gevestigde Zendelingen plaatſte. FERDINAND, door deze huichelary misleid, of genegen om eene daad van geweld, welke de Staatkunde als noodzakelyk voorſtelde, door de vingeren te zien, gaf zyne goedkeuring aan het voorſtel. 'Er werd een aantal Schepen naar de *Lucaiſche* eilanden gezonden, welker bevelhebbers den inwoneren, wier taal zy reeds kenden, te kennen gaven, dat zy kwamen uit een vermakelyk land, alwaar de afgestorvene voorouders der Indianen hun verblyf hielden, door welke zy nu gezonden waren, om derzelver nakomelingen uit te noodigen, om derwaarts te komen, en deel te nemen in de genietingen der zalige Geesten. Dat eenvoudige volk luisterde met verwondering en ligtgeloovigheid toe; en, begeerig om hunne bloedverwanten en vrienden in dat zalige gewest te bezoeken, volgden zy de Spanjaards met een vurig verlangen. Door dit bedrog werden 'er meer dan *veertig duizend* menſchen naar *Hispaniola* gelokt, om te deelen in de verdrinkingen, die

die het lot van de inwoners dezes eilands waren, en hunne zuchten en tranen met die van dat rampzalige geslacht te vermengen."

De andere anecdote betreft den Kazike of Vorst HATUEY, die zich tegen het indringen der Spanjaards verzet hebbende, „gevangen genomen en tot de vlammen veroordeeld werd, volgens de barbaarsche grondstelling van dien tyd (A°. 1611) waar by hy alleenlyk beschouwd moest worden als een slaaf, die de wapenen tegen zyn Meester had opgevat. HATUEY aan een staak vastgemaakt zynde, beloofde een Franciskaner Monnik, die hem poogde te bekeeren, hem eenen onmiddelyken ingang in de vreugden des hemels, zoo by het Christelyk geloof omhelzen wilde. Zyn 'er ook, vroeg hy, na eenig stilzwygen, zyn 'er ook Spanjaards in dat ryk der gelukzaligheid, het welk gy beschryft? Ja, bernam de Monnik; maar geene andere dan de waardige en goede. De besten hunner, hervatte de verontwaardigde Kazike, hebben geene waarde noch goedheid: ik wil niet gaan naar eene plaats, waar ik eenen van dat gevloekte geslacht zou kunnen ontmoeten."

Eindelyk vindt men hier in het breede verhaald den zeer merkwaardigen Oorlog der beruchte *Bukaniers*, tegen de Spanjaarden, mitsgaders hunne manier van leven en vechten; voorts de allereerste invoering van Europeansche Vrouwen in de Volkplanting, door d'OGERON, en wordt dit hoofdstuk besloten door eene nauwkeurige aardrykskundige beschryving van het eiland, en verlag van de vier verschillende menschen rasfen daar woonschtig, t. w. Europeanen of Chapetonen, Kreolen, Mulatten en Mistizen, en dan Negers.

In het tweede Hoofddeel geeft de Schryver den oorsprong op van den geest der tegenwoordige omwenteling op *St. Domingo*. — Dien oorsprong zoekt hy hoofdzakelyk in het verregaande zedebederf van de Volkplanters, en daar uit voortgevloeide verkeerde maatregelen. „In plaats (zegt de Schryver zeer eigenaardig,) van zulk eene magt en deugd ten toon te spreiden, waar door hy eerbied en ontzag kon inboezemen, was de planter een zwakke wellusteling, die, in een ligzinnig gestoei met de slavinnen van zyne velden, het heilzame van zedelyke grondbeginselen, en de welvoegelykheid, geheel vergat. De uitwerkzels van zulke voordeelen, ten aanzien van persoonlyke deugd, zelfs buiten derzelver betrekking tot de pligten van den Godsdienst, zyn onbetwistbaar; en men behoeft niet vernederd te zyn tot de laagte van den verachtelyken slavenstand, om te ontdekken, dat de gevolgen der ongebondenheid, die des volks deugd ondermynt, den onseilbaren grond leggen tot opstand en omwentelingen."

Voor het overige laat de Schryver zich, over den slavenstand, en zelfs over den slavenhandel, met zeer veel oordeel en



en gematigdheid uit, en wil in dit alles met voorzigtigheid, bedaardheid en billykheid te werk gegaan hebben. — Van den invloed des Genootschaps, bekend onder den naam van *Ami des Noirs*, sprekende: zegt hy onder anderen: „en schoon het moeilijk vallen zoude, eenigen trek der menschelyke natuur in een zoo ongunstig licht te beschouwen, dat men onderfelde, dat een zoo eerbiedwaardig lijschaam, als dit genootschap uitmaakte, of eene dergelyke stichting, die reeds vroeger te Londen is gevestigd geweest, niet door de verbevenisse en beste beweegredenen gedreven was; waren nogthans de rampzalige welsprekendheid waar mede de ellenden der slaverny door hen afgeschilderd werden, en het sterke licht, waar in zy al de dwalingen hunner tegenstanders plaasften, zekerlyk de oorzaak, waar door die geest van opstand algemeen in werking werd gebragt, die slechts in den Afrikaanschen slaaf of dezelfs afstammeling sluijmt, en zoo wel van hunnen kant, als van de zyde der blanke bewoners der Volkplantingen, yfselykheden heeft uitgewerkt, waar over, „zelfs de Engelen weenen.”

(Het vervolg en slot in onze eerstkomende.)

## K U N S T E N.

Aan het Kantoor der Kunsten en Industrie, te Wenen, 't welk onder het opzicht staat van den Heer *Schreyvogel*, is, kortlings, in 't licht gekomen, een Konstplaat, verbeeldende *Job en zyne Vrienden*, zynde door den Hr. *Nahl*, naar de Schildery van *Wachter*, ongemeen fraai in 't koper gebragt. De Konstenaar heeft het oogenblik gekozen, waar op Job's Vrienden op het punt staan om hun stilzwygen van zeven dagen, te breken. Elks gelaad is vol uitdrukking. De drie Vrienden verbeelden de 3 levensperken van den mensch, en elk vertoont zich in zoodanig karakter, 't welk men by hem onderstellen mag. By Job bespeurt men eene sombre fierheid, men ziet het gemor op zyne lippen, en wacht hem in klagten te hooren uitbarsten tegen God, over de kwellingen, hem aangedaan. De Hoogduitsche Journalen loopen zeer hoog met dit Stuk.

HAN.

# HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

## TAFEREEL DER ALGEMEENE NATIONALE SCHULD.

*Volgens de opgave by de Boodschap van Z. M. den  
Koning, op Zaterdag, 28 Maart l. l. aan  
het Wetgevend Ligchaan ingeleverd.*

De gevestigde Schuld van het Koningryk Holland be-  
stond op den 1 January 1807, uit de volgende:

	Kapitaal.	Interest.
à 1½ prCt. . . . .	f 90,500 - :- :	f 1,171 - 5 - :
- 1½ ——— . . . . .	21,757 - 10 - :	326 - 7 - 4
- 2 ——— . . . . .	29,643,812 - 8 - 1	592,876 - 4 - 0
- 2½ ——— . . . . .	6,0514,624 - 1 - 9	15,762,865 - 12 - :
- 2½ ——— . . . . .	6,831,873 - 2 - :	187,876 - 10 - 2
- 3 ——— . . . . .	233,408,283 - 15 - 5	7,004,048 - 10 - 10
- 3½ ——— . . . . .	9,640,822 - 11 - 5	337,429 - 15 - 13
- 4 ——— . . . . .	50,176,975 - 18 - 7	2,007,079 - :- 9
- 5 ——— . . . . .	19,409,163 - 10 - :	970,458 - 3 - 13
25 en 30 jar. rent. -	19,305,009 - 16 - :	977,680 - 14 - 12
diverse . . . . .	. . . . .	140,862 - :- 9
Lyfrenten . . . . .	. . . . .	673,483 - 12 - 2
	<hr/> f 999,102,852 - 12 - 11	<hr/> f 28,656,117 - 17 - 4

## *Verscheidene Leeningen.*

	Kapitaal.	Interest.
à 4 PrCt. . . . .	f 7,825,000 - :- :	f 364,924 - :- :
20jarige renten van 1804. -	20,000,000 - :- :	1,000,000 - :- :
Legerlasten. . . . .	1,082,300 - :- :	54,110 - :- :
Kerkelyke Octrooijen. -	. . . . .	17,550 - 5 - :
Nieuwe Lyfrenten. . . . .	. . . . .	31,595 - :- :
Negotiatie 1802 à 5 prCt. -	18,240,000 - :- :	912,010 - :- :
——— 179½ - 3½ ——— -	56,200,000 - :- :	1,907,000 - :- :
——— 1801 - 3½ ——— -	17,075,000 - :- :	597,625 - :- :
——— 1800 - 3 ——— -	32,100,000 - :- :	960,000 - :- :
——— 1802 - 2½ ——— -	11,002,200 - :- :	275,055 - :- :
	<hr/> f 163,724,400 - :- :	<hr/> f 6,188,809 - 5 - :

*Re-*

*Recapitulatie.*

	Kapitaal.	Interest.
Gevest. schuld.	f 999,102,852 - 12 - 11	f 28,656,177 - 17 - 4
Verfch. Leening.	- 163 724.400 - :- :-	- 6,188,869 - 5 - :-
<b>Maakt te samen</b>	<b>f 1,162,227,252 - 12 - 11</b>	<b>f 34,844,987 - 2 - 4</b>

De jaarl. Renten bedragen	-	-	- 34,844,987 - 2 - 4
Waar van in 20 jaar van tyd tot tyd afloopen:			
25 en 30j. Rent.	-	977.680 - 14 - 12	
Lyfrenten	-	678.016 - 2 - 2	
Van onderf. aart	-	301 924 - :- :-	
sej. Rent. 1804	-	1,000,000 - :- :-	
Nieuwe Lyfrent.	-	31,595 - :- :-	- 2,989,215 - 16 - 14

Blyft over in 1827 . f 31,855,771 - 5 - 6

Daar tegen bedroegen (volgens de Boodschap boven gemeld) de jaarlyksche Inkomsten van het Ryk, sedert de invoering van het nieuw Belastingstelsel, nu reeds 58 Mill. en stonden weldra, door eene geringe verhooging van eenige Impofitionen op 60 Mill. gebragt te worden: terwyl 'er tevens gegronde uitzigten waren, op eene nog aanzienlyke vermeerdering in 't vervolg, door aanwinst van landen.

## PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 13 April 1807, in Amsterdam.

## BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt.	100 $\frac{1}{2}$	<i>Kelzer</i> 4 $\frac{1}{2}$ prCt.	48 $\frac{1}{2}$ 43
dito 4 prCt.	99 $\frac{1}{2}$	dito 4 prCt.	40 $\frac{1}{2}$ 41 $\frac{1}{2}$
dito geconfolid. by Stap-		<i>Spanje</i> 5 prCt.	8 $\frac{1}{2}$ 9 $\frac{1}{2}$
hoest 4 $\frac{1}{2}$ prCt.	66 $\frac{1}{2}$	dito 4 $\frac{1}{2}$ losb. van 1807.	96 $\frac{1}{2}$
Aandelen by Hope & Comp.		<i>Engeland.</i> Annuiteten	3
enz.	106 $\frac{1}{2}$ 107 $\frac{1}{2}$	prCt.	62 $\frac{1}{2}$
<i>Rusland</i> 5 prCt.	86 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$	<i>Franfche Rep.</i> Geconfolid.	
<i>Zweden</i> 5 prCt.	93 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$	renten	68 $\frac{1}{2}$ 68 $\frac{1}{2}$ met div.
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	91 $\frac{1}{2}$ 97 $\frac{1}{2}$	Dito Certby K. & H.	68 $\frac{1}{2}$ 68 $\frac{1}{2}$ dito.
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	97 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$	Wisselcours.	
dito Kroon 4 prCt.	96 $\frac{1}{2}$ 97	Op Londen.	35 $\frac{1}{2}$ 11 $\frac{1}{2}$
<i>Kelzer</i> 5 prCt.	47 $\frac{1}{2}$ 48	— Parys.	52 $\frac{1}{2}$

BIN-

## BINNENLANDSCHE.

## Batavische Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	42 ½
ditto a 2½ prCt.	37 ½
Loventen uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	46½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	42 ½
ditto 1801. a 3½ prCt.	48½
ditto Domeinen. 4 prCt.	70½
ditto Vrywillig a 5 prCt.	68½

## Rescriptien Losb. na den Vrede

Holland.	56½ a 57
Obligatien en Receptisfen a 2½ prCt.	34 ½ a 35½
Dito vrywillig a 5 prCt.	66½ a 67
Zeeland.	
Obligatien a 2½ prCt.	13½ a 14½
Vriesland.	
Obligatien a 2 prCt.	31 a 32
Agio van de Bank.	3½

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 200; en te *Haarlem* 23, onder welke laatsten 7 beneden de 12 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,

## BUITEN HAARLEM.

1807. April	BARO- ME- TER.	THER- MOE- TER.	STER- RE DER WIND.	LUCHT- GRAD- HEID.
8	{ 30. 2 30. 3 30. 3	{ 41 50 43½	{ N. W. N. W. W.	{ 's morgens bewolkt; 's middags helder en 's avond betrokken.
9	{ 30. 3 30. 2½ 30. 1½	{ 47 58 41	{ W. Z. W. — W. N. W.	{ voormidd. helder en 's avonds bewolkt.
10	{ 30. 0½ 30. 0 29. 8	{ 49 50 44	{ W. Z. Z. W. Z. W. Z. W. Z. Z.	{ voormidd. bewolkt; verders regen en wind.
11	{ 29. 7 29. 7 29. 4½	{ 47 51 48	{ Z. W. — —	{ betrokken, zeer harde wind.
12	{ 29. 5 29. 5 29. 5	{ 49 54 45½	{ Z. W. — —	{ meest helder; stormachtig; 's avonds ibl.
13	{ 29. 5 29. 4½ 29. 4½	{ 51 55 41½	{ Z. Z. W. — Z. W.	{ 's morg. helder; voorn. betrok- ken een weinig regen; namidd. bewolkt; 's avonds helder.
14	{ 29. 4 29. 4 29. 4½	{ 50 57 43½	{ Z. Z. O. W. N. W. —	{ 's morgens bewolkt; verders regenachtig.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 17. *Vrydag den 24 April.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**K**OPENHAGEN. De Kon. Maatschappy der Wetenschappen, heeft den Adjutant Generaal van Riet alhier, een Duitscher van geboorte, hare zilveren Medailje toegewezen, voor een, door hem uitgevonden Werktuig, waar aan men den naam van *Topognomon* (Stand- of Plaatswyzer) heeft gegeven. Dit Werktuig bestaat uit een beweeglyke Rotting, aan een Verticale as gehegt, welke eene Verticale en Horizontale beweging heeft. Van het eene einde der Rotting gaat eene Wyzer, die op het horizontaal vlak neêrgebogen zynde, den stand van het voorwerp, waar op de Wyzer gerigt is, bepaalt. Door dit middel is men in staat om een perspective Kaart over eene geheele streek te vervaardigen, en, by voorbeeld, des nachts de plaats van een Brand naauwkeurig te bepalen, als mede, in het veld, den afstand van Vuursignalen, nevens dien van Schepen, van eene Battery enz. zeer gemakkellyk en naauwkeurig te bestemmen.

L D E E L .

R

L O F .

## L O F S P R A A K

OP

J. J. DE LA LANDE.

*By de statige Begrafenis van deszelfs Lyk, in de Parochie-kerk van St. Benoist, gehouden voor een groot aantal, zoo van Bloedverwanten en vrienden des Overledenen, als van Geleerden, door den Hr. DELAMBRE, Lid van het Nat. Instituut.*

Een verlies, 't welk men nog dikwyls zal ontwaar worden, dat wy sedert langen tyd rede hadden te duchten, en ondertusschen ons treft, als of ons het zelve op het onverwachts ware overgekomen, bragt ons hier by elkander, om de laatste eer te bewyzen aan den oudsten der Sterrekundigen, den oudsten der Akademie van Wetenschappen, en der leden van het Institut, den oudsten eindelyk der Hoogleeraren van het College de France. Deze vereeniging van hoedanigheden schynt een Gryzaard van meer dan 80 jaren aan te duiden, en echter had de Hr. DE LA LANDE, noch geen 75 bereikt. De loopbane der Wetenschappen ingetreden, op een trap van ouderdom, wanneer men doorgaans eerst in de wereld komt, reeds beroemd in een levensperk, wanneer zoo weinige menschen eerst beginnen te droomen van de middelen om zich te onderscheiden, moet men, vooral in deze laatste tyden, slechts weinig lieden in de Maatschappy aantreffen, die zich het begin van hem errinneren; van hier het algemeen verspreid gevoelen, nopens zyne hoogere jaren, 't welk versterkt scheen te worden, door een zwak en door arbeid afgesloofd lichaams-gestel.

JOSEPT-JEROMO-LEFRANÇOIS DE LA LANDE, lid van het Eer-legioen, van het Institut, van het Bureau der Lengte-berekeningen, en Hoogleeraar in de Sterrekunde by het College de France, was, te Bourg, in het

het Departement van Ain, op den 11 July 1735, geboren, van deftige Ouders, welker namen hy nimmet zonder de teederste aandoening, tot byna schreijens toe, kon noemen: Zyn Vader, PIERRE LE FRANÇOIS, die een vry bemiddeld man was, had hem voor de Pleitzaal geschikt. Hy kwam te *Paris*, om in de Regtsgeleerdheid te studeeren, en legde zich werkelyk op dierzelfver beoefening met yver toe, wanneer het beschouwen der Sterrewacht eensklaps een smaak in hem deed opryzen, die het plan zyner Ouderen geheel om verre wierp, en de heerschende drift van zyn geheel volgend leven werd. LEMONNIER, een van onze beroemdste Sterrekundigen ontving hem, met die goedheid, waar mede de Geleerden altyd jonge lieden bejegenen, in welken zy Medearbidders, geene Mededingers, te gemoet zien. Ongemeen vatbaar van begrip zynde, maakte hy het beste gebruik van de lesfen eenes zoo bekwaamen Meesters, die van zyn kant eene regt Vaderlyke toegenegenheid opvattede, voor een jongeling van zoo groote verwachting. Weldra deed zich eene alerzeldzaamste gelegenheid op, die zyn Meester niet verzuimde aangegrypen, om zyn kweekeling, dien hy als 't ware tot kind had aangenomen, voort te helpen.

Onze groote Sterrekundige, LACAILLE, maakte zich gereed om haar de Kaap de Goede Hoop te verlaten, ten einde de parallax der Maan en haar afstand van de Aarde te bepalen. Hy had voor zyn plan een handlanger noodig, die onder dezelfde Meridiaan, en op den versten afstand, dien men op den Aardbol kon kiezen, hem in zyne Waarnemingen ondersteunde. Berlyn scheen de geschiktste Standplaats hier voor te wezen, en de Akademie achtte het noodig om derwaarts een Sterrekundigen te laten gaan. Om dit plan te doen goedkeuren, verklaarde LEMONNIER zich in perfoord met die bezending te belasten, en, op het punt van zyn vertrek staande, had hy invloed's genoeg, om den kweekeling, dien hy opgeleid had, in zyne plaats te laten gaan.

FREDERIK, met wien MAUPERTUIS, over het teedre en moeilyke der Onderneming gesproken had, kon zich niet weerhouden van eenige verwondering aan den dag te leggen, toen men hem den jongen Commisfaris aanbod.

Hy voegde 'er echter spoedig by: „ Met een woord, de Akademie der Wetenschappen heeft u benoemd, en gy zult hare keuze regtvaardigen.” Sedert wierd de jongheid van den Sterrekundigen eene aanbeveling te meer: hy kreeg toegang by het Hof, wierd lid van de Akademie, en geraakte in kennis met alle lieden van aanzien te Berlyn. Hy was toen 19 jaren oud.

Het verslag, dat hy, by zyne terugkomst, deed, opende hem de deuren van de Akademie der Wetenschappen. Van dat oogenblik af, tot op de afschaffing van dit Genootschap, kwam 'er geen deel van deszelfs werken uit, of men vond daar in verscheidene belangrijke Verhandelingen van hem, welker opstelling zoo vervelend als nutteloos zou wezen. Het levendig deel, dat hy nam aan de werkzaamheden der Akademie, bepaalde zich niet enkel tot Sterrekundige onderwerpen; wy bezitten van hem eene beschrijving der zeven Kunsten, zoo verschillende van elkanderen, als verwyderd van de onderwerpen zyner hebbelyke overpeinzing. Wy hebben aan hem te danken de Fransche uitgave der Tafelen van HALLEY; de Historie der Komeet van 1759; ontelbare berekeningen, leverde hy aan CLAIRAUT, welken deze noodig had, om de Theorie dier beruchte Staartster op te maken. Belast met de *Connaissance des temps*, in 1760, maakte hy een geheele verandering in het opstellen van dit nuttig werk, en gaf 'er eene gedaante aan, welke wy nog werkelyk volgen. Hy schreef 17 deelen voor die verzameling, en liet zyn voorbeeld na voor zyne opvolgers.

Zoo vele berekeningen verhinderden hem geenzins, om in 1764 den eersten druk uitgegeven van zyn groot werk over de Sterrekunde, een beroemd en klassiek Stuk, waar op hier en daar wel iets valt aantemerken, maar dat ondertusfchen een volledig register (*repertoire*) oplevert van alles, wat op dien tyd geweten werd, en van vele methodes, die of geheel nieuw, of weinig bekend waren. Dit werk legde den eersten grondslag voor zyn roem: hy verbeterde het in twee latere uitgaven, de eerste met de nieuwe Tafelen voor alle de Planeten, ongelijk verre die van HALLEY en CASSINI overtreffende.

Hy was de eerste, die de Perturbatiën van Mars en Venus berekende; hy verklaarde, in de Theorie der Wachters, (Satellites) nog weinig gevorderd, eene

be-



beweging, op welke BAILLI aanspraak maakte, als van diens eigen uitvinding zynde. De beiden mededingers deden hun best, om hunne aanspraken te doen gelden. Deze Lettertwist gaf echter geen aanstoot, en men kon 'er met de meeste waarschyndykheid uit opmaken, dat de beiden vermaarde Sterrekundigen, elk van zyn kant, op dezelfde ontdekking gekomen waten; eene onaangenaamheid die juist niet ongewoon is by alle naspooringen, die op berekening rusten.

Hy leverde alle de Sterrekundige Artikelen voor de *Encyclopedie van Tverdon*, alle die voor de *Byvoegfels der Encyclopedie van Parys*, en verbeterde alles voor de *Encyclopedie Methodique*, waar in hy, voor de Artikelen, die D'ALEMBERT getrokken had, uit de *Institutions* van LEMONNIER, vollediger en latere Artikelen plaatste, welker bouwstoffen hem zyne groote Verhandeling (*grand Traité d'Astronomie*) opleverde; een werk, dat alle Sterrekundigen, die sedert 40 jaren eenigen naam gemaakt hebben, gevolgd zyn.

By zyne geschrevene lesfen, voegde hy, gedurende 46 jaren, het mondelyk onderwijs. Sedert 1761, had hy de plaats vervuld van zynen eersten Meester DELISLE, als Hoogleeraar der Sterrekunde by het *College de France*, en dit vak van het openbaar onderwijs in eene beroemde Schole, welke de vermaardste Hoogleeraren van allerlei soort, in haren boezem bezat, en welke het zonderling en wel verdiend voorregt genoot, van de omwenteling te doorworstelen en de algemeene verwoesting te ontfappen, eenen nieuwen luister by te zetten.

Van alle de posten, door hem met zoo veel yver bekleed, is 'er mogelyk geen, dien hy met meer lust waarnam.

Onder de toehoorders, die de weetlust of bedryve- loosheid tot hem trok, maakte hy voornamelyk zyn werk van de Kweekelingen, die meer byzonder zyne oplettendheid verdienden; alle zulken, welken nuttig konden worden, aanhalende, aanmoedigende, bystaande en voorthelpende. Langs dien weg wierd zyne School een soort van Kweekhof, welke een menigte van Leerlingen opleverde, die de Sterrewachten bevolkten, en het gebruik van Werktuigen, nevens Sterrekundige Methoden op de Schepen, invoerde. Ook verscheidene leden der Akademie wierden aldaar gevormd, van

welken wy slechts **DAGELET** en **MECHAIN** zullen opnoemen.

Maar een trek, die hem byzonder kenschetst, is, dat hy van zoo vele dankbare en aan hem verknochte Kweekelingen, die hem hunne diensten aanboden, 't zy om hem te helpen in zyne onnoemelyke berekeningen, of in het nazien van zyne Schriften, nooit iets aannam, zonder de ware Antheurs daar van te noemen; en dat hy, niet te vreden met dit duurzaam getuigenis zyner erkentelykheid, nog alle middelen aangreep, om 'er hun meer vlugtige bewyzen van te geven, doch die hun tevens van meer speedig en wezenlyk personeel nut konden zyn. Van daar alle die artikelen, welke hy zoo kwaaig in de geleerde Tydschriften verspreidde, welken het gros der lezeren wel niet anders beschouwde, dan als het uitwerksel eener onmatige zucht, om de achting van het Gemeen tot hem zelve te trekken, doch welker edele en heimelyke beweegreden enkel bestond, om nieuwe of weinig bekeerde namen aan 't licht te brengen, om naaryver te verwekken of gaande te houden, of des te gemakkelijker onbekende verdiensten aan den dag te brengen. Verscheidene van die artikelen zyn, van tyd tot tyd, voor my zelve, met dat inzicht, geschreven. Ik acht de openbaarmaking hier van verschuldigd aan de nagedachtenis van hem, dien ik de eer had, myn Leermeester te noemen; en ik verheug my daar over, dat de uitwerkzels zyner goedheid zulke gelukkige gevolgen voor my gehad hebben, daar het regt, 't welk ik hem verpligt ben te doen, by deze treurige en plegtige gelegenheid, een merk van waarheid en echtheid met zich voert, 't welk ik by geene andere gelegenheid daar aan konde hegten.

Die zelfde dryfveer van erkentenis storte hem zyne **Necrologische** beschryvingen in, die onverwyld volgden op alle onze verliezen in de **Letteren**, de **Kunsten** en **Wetenschappen**. In weerwil van den kommerlyken staat van zwakheid, waar in hy zich sedert bevond, verzamelde hy nog zoo vele krachten, om naar het Graf van den **Hr. COULOMB** te kruipen, en eene laatste hulde te doen aan de nagedachtenis van den Medebroeder, dien wy betreuren. Zelfs nog gisteren, op het oogenblik, dat wy hem kwamen te verliezen, kwam 'er eene Weduwe aan zyn huis met de Aanteekeningen, welken hy, vyf dagen te voren, verzocht had, voor de

de Historische Lofrede op haren man, een Natuurkenner, algemeen bekend door de menigte van zyne pennevruchten; waar aan echter de Hr. DE LA LANGE geene verdeepte kennis had, dan dat deze eens eene nieuwe plant, of onbekende soort, met zyn naam vereerd had.

Onder het aantal van Werken, die getuigenis opleveren van zyn vruchtbaar brein, hebben wy nog geen gewag gemaakt van zyne *Reize naar Italie*, welke hy, al reizende, opstelde, en die eene allerfraaiste en volledigste verzameling bevat, om van Reizigers raad gepleegd te worden: noch ook van zyne Verhandeling over de Vaarten (*Traité des Canaux*), waar van het plan wierd ontworpen, en het opstel verre gevorderd was, op een bezoek 't welk hy aan het Kanaal der beiden Zeeën gaf, dat hy, opzettelyk, van het een tot het ander einde langs trok: noch eindelyk van die Sterrekundige Bibliographie, eene byster groote Naamlyst van alle Werken, die over deze Wetenschap in 't licht gekomen zyn, en by hem in handen waren gekomen, of welker titels ten minsten hy zich had weten te verschaffen, wanneer de Werken zelve zyne naspooringen ontsnapt waren.

't Geen tevens nog meer die werkzaamheid, dat gemakkelyk arbeiden aantoon, is, dat hy het, gedurende den geheelen loop van zyn leven, zich tot een onveranderlyken regel gemaakt had, om nooit des avonds gezelschap op te wachten, en dat hy bestendig zyn tyd in twee deelen hield afgemeten; het eerste voor zyn plicht en het tweede voor zyn vermaak of uitspanning; langs dien weg vond hy nog tyd, om eene zeer uitgebreide Briefwisseling aan den gang te houden met alle de geleerden van Europa.

Verbonden aan alle bekende Akademien en Geleerde Genootschappen, was hy voorzeker hy geene een der minst nuttige leden; hy was tenigermate de gemeene band, die haar allen by een hield, en deed van de eene tot de andere rond gaan, al wat elk had opgeleverd. Hy bediende zich, ten nutte der Wetenschappen en der Geleerden, van het vertrouwen, 't welk hem eene algemeene achting had doen verwerven. Aan zynen yver en krachtadige bemoeijingen zyn wy de waarnemingen schuldig der Krygskundige Schole van het *Collège de France*. Hy maakte de Vorsten bekend met

de verdienſten der Onderdanen, die hunne Staten, of elders, tot luister ſtrekkende, by hen onbekend waren of verwaarloosd wierden: hy prees by den Overwinnaar van Italie, den Veroneſchen Sterrekundigen, CAGNOLI aan, wiens Sterrewacht by de belegering der Stad verwoest was, en bezorgde hem eene vetererende ſchadelooſtelling; en hy gaf den Held van Frankryk de voornaamſte Sterrekundigen op, die de Sterrewacht van Milaan beſtuurden.

Die brandende yver, waar door hy als verſlonden wierd, die verbazende werkzaamheid, onderſtellen eene levendigheid van aard, welke ook eenige ongelegenheiden konden hebben, zoo voor hem zelve als anderen. Zy gingen gepaard met eene liefde voor de waarheid, die wel eens in een ſoort van Dwepery ontaardde. Alle verſchooning kwam hem voor een rond en braaf man onwaardig te zyn. Hy gaf dus al wat hy dacht en gevoelde, al wat hy begreep billyk en waar te zyn, zonder de geringſte wederhouding, openlyk te kennen. Men kan dus naargaan, dat hy, op eene zoo lange loopbane, en telkens het gezag willende uitoeſenen, waar op hy meende, dat zyne langdurige dienſten hem regt gaven, de eigenliſſde van meer dan een moest kwetſen: ook gevoelde hy zelf deze wezenlyke yronglyking en deed zyn beſt, om haar te vergoeden. Hoe ſterk hy ook vooringenomen kon zyn tegen een Geleerden, wanneer deze zyne loopbaan begon, zoodra leerde hy hem niet beter kennen, en was deze niet in zyn rang getreden, of de Hr. DE LA LANDE bewees hem voor de vuist de hulde van zyne verwondering en toegenegenheid. Alle ſchuld, die hy op hem geworpen had, was geheel uitgewiſcht, zoo ras de man ſlechts eenigen aanmerkelyken dienſt aan de Wetentſchap gedaan had. Een Sterrekundige te zyn, was in zyn oog het voornaamſte, 't welk iemand regt gaf op zyne toegenegenheid. Ongehuwd zynde, en geene kinderen hebbende, die hem konden opvolgen in den poſt, door hem met zoo veel luister bekleed, nam hy twee nabestaanden by zich, waar van de een, zynde een jongeling van groote verwachting, hem optviel en in de *Vende* sneuvelde: de andere is een van onze naauwkeurigſte en onvermoeidſte Waarnemers geworden, dien hy het genoegen had, met hem te zien zitten in het Inſtitut en op het Bureau der Lengteberekeningen. Ook lei-

leide hy de kinderen, van dezen Neef tot de Sterrekunde op; al wie by hem was, moest waarnemen en berekenen, op verbeurte van zyne vriendschap en gunsten. Nuttig voor de Sterrekunde, door zyne Schriften, door zyn voorbeeld, door zyne leerlingen, door zyne Briefwisseling en het vertrouwen, 't welk hy verworven had, wilde hy het ook nog na zynen dood blyven, door eene Medailje, waar voor hy het Fonds schonk, en welke het Institut 'sjaarlyks belooft aan den Schryver der beste Verhandeling of den Inleveraar van de fraaiste Waarneming.

Zoo vele werkzaamheden, zoo gelukkig slagen, scheenen geschikt te zyn, om hem van onveranderlyk geluk te verzekeren: en, inderdaad, hy genoot, gedurende eenen geruimen tyd, de meest schitterende achting.

Met een weinig meer omzigtigheid kon hy 'er zich, zonder moeite en tot aan zyn laatsten snik van verzekerd hebben. Maar, zyne onvoorzigtige openhartigheid, die onbeschroomdheid, waar mede hy, altoos, zelfs in de onstuimigste tyden, zyne gevoelens geuit had, de gestrengheid, wel eens een weinig lomp, waar mede hy de stelzels, door onwetenschap opgemaakt, en die niet dan enkel medelyden by hem behoorde verwekt te hebben, bestreed; de heblykheid, welke hy zich eigen had gemaakt, om onophoudelyk met zyn gevoelens voo den dag te komen, zelfs over zaken, waaromtrent het hem vrystond, zyne gedachten te verzwigen, haalde hem eene menigte vyanden en lasteraars op den hals, die zelfs zoo verre gingen, dat zy hem zyne wezenlyke verdiensten betwistten. Men vergat zyne langdurige en duurzame diensten, om alleen stil te blyven staan op voorbygaande of weinig beduidende verongelykingen. By sommige naspooringen, waar in hy geen ongeluk had, dan met opzigt tot de wyze of vorm, wilde men hem beschuldigen van beleedigingen, die hy gelukkig wys genoeg was te verachten, zoo al niet om ze te voorkomen. Zyn karakter was een mengeling van groote en loffelyke hoedanigheden en van kleine zonderlingheden, welke ik niet wil verdedigen of ontveinzen. Sedert meer dan twintig jaren met hem in vriendschap levende, en vertrouweling van alle zyne gedachten, had ik, buiten twyfel, meermalen gelegenheid, om hem de waarheid, welke hy beminde, en die hy met geduld aanhoorde, zelfs wanneer zy hem

veroordeelde, te zeggen. Ik kan ze hem voor de laatste maal zeggen, nu hy ze niet meer hoort, en ik durf dit doen, om dat zyne verdiensten verre kunnen opwegen tegen de geringe verwytingen, welke hy op zich kon laden.

Eindelyk is de tyd daar, die hem regtvaardigt. De nakomelingschap treedt voor hem op: hy zal zelf zyn goeden naam niet langer kunnen bevleken, deze is veilig voor de aanvallen van zyne vyanden, die ongetwyfeld zyne asche zullen eerbiedigen.

Ik betuig dan, uit naam van het Ligchaam, uit welks naam ik tegenwoordig de eer heb te spreken, en zonder de minste vreeze, dat iemand van deszelfs leden my zal logenstraffen: dat wy nog lang den Medebroeder, dien wy verloren, betreuren zullen. Hy heeft aan de Wetenschappen onschatbare diensten bewezen: en na zyn dood zal hy haar nog nuttig zyn: by de uitgesbreidste geoefendheid voegde hy een gelukkig en vast geheugen, een vlug en levendig begrip: hy was een man van ware en ongemeene verdienste. Het zal moeilyk wezen zyne plaats vervuld te krygen, en mogelyk zal dit, in zommige opzigten, nooit het geval worden.

Hy overleed te Parys, den 4 April 1807, aan een Longteering, in den ouderdom van 74 Jaren en 9 Maanden min eenige dagen.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

### AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

GESCHIED-KUNDE. *St. DOMINGO, of het land der Zwarten in HAYTI en deszelfs omwenteling.* Door MARCUS RAINSFORD. Naar het Engelsch. Met twee Platen en Kaarten. In twee Deelen. Eerste Deel. Te Amsterdam, by Johannes Allart, 1806.

(*Vervolg en slot van bladz. 253.*)

Het derde, meest uitvoerige, hoofddeel schetst ons de geschiedenis van de grondlegging en voltooiing der onafhankelijkheid van *St. Domingo*. Het spreekt van zelve, dat wy hier den Schryver niet kennen volgen. Wy zouden of hem geheel moeten affchryven, of den lezer een dor geraamte moeten leveren, daar hy niets aan zou hebben. Alles is hier

on-

ongemeen nauwkeurig en met veel oordeel by een gebragt. Wy vergenbegen ons daarom niet het mededeelen van deze en gene merkwaardige byzonderheden die, te gelyker tyd, zoo wy vertoedwen, eene aangename stoffe ter lektüre zullen opleveren.

Als zoodanig is ons, in de eerste plaats, voorgekomen des Schryvers ongemeen menschkundige en wysgeerige beoordeeling van de, door de Negers, gepleegde wreedheden, gevblgd door een verhaal van trouwe en edelmoedigheid in een dier opstandelingen, waar over zich zelfs een meer beschaafd Europeaan niet zou hebben behoeven te schamen.

„De geheele vlakte van *de Kaap* en de landstroek van *grande riviers*, waren nu in de magt der oproerigen, en aan derzelver woede overgelaten; zón waren ook de rampzalige inwoners, welken geene hulp kon worden toegebragt, en die derhalve allerlei mishandelingen, welke eene verwilderde losbandigheid verzinnen konde, ondergingen, tot dat de dood, in dezen toestand eene weldaad, doch met meer dan gemeene martelingen vergezeld, het tooneel voor het besloot.”

Weinig wordt het nut der geschiedenis bevorderd, door eene beschryving van de verscheidene wyzen van martelen, welke door de woeste oproerigen verzonnen werden, of door het mededeelen der verhalen van allergróóste schendingen van maagden of zwangere vrouwen, voor de oogen van derzelver stervende echtgenooten of anders. doch het is zeer te berouwen, dat men het in beschaafde Staten, immer noodig schynt te achten, eenigerlei soort van marteling voor het oog van lage en onbeschaafde zielen te doen uitvoeren; want dit syn vertooningen, welke levendig in het geheugen blyven, en het hart verstoren tegen die aandoeningen, welke de sterkspreekendste kentrekken onzer natuur vormaken. 'Er is reden om te vreezen, dat de piegers dezer verschrikkelyke wanbedryven getuigen waren geweest van het bespotten der ellende door anderen, die zich boven een zoodanig gedrag verheven moesten betoond hebben, door de Goddelyke eigenschappen van genade en menschlievendheid; door menschen, wier losbandige verkeerling met hunne slavinne geenen indruk konde achter laten bekwaam om die voorwerpen te wederhouden van wraaknemingen en vergelding, wanneer zy 'er gelegenheid toe vonden, te meer daar de meerdere aantekkelykheid, welke zy boven andere bezaten, eeniglyk had gediend om haat te ongelukkiger te maken.”

Doch het is aangenaam, deze schrikkelikheden te verzachten door het verhaal van een voorbeeld van trouwe en hartelyke zorgvuldigheid, in eenen der opgestane Negers, het welk reeds meer verhaald, maar niet te diep in de gevoelens der menschen, onder allerlei standen des Volks, kan

wor.

worden ingeprent. Ik zal my van des Heeren EDWARDS woorden bedienen, om dat ik geene echtere bron weet, om my op te beroepen."

"Myn Heer en MEVROUW BAILLEN, benevens hunne Dochter en Schoonzoon, en twee blanke bedienden, op eene bergplantaadje, omtrent dertig Engelsche mylen van *Kaap François*, hun verblyf houdende, kregen berigt van den opstand door een' hunner eigene slaven, die zelfs in de zamenzwering was, maar beloofde, indien mogelijk, het leven van zynen meester en deszelfs huisgezin te zullen redden. Onmiddelyk geene kans ziende om hen te doen ontkomen, bragt hy hen in een naby gelegen bosch, waar na hy heen ging en zich by de oproerigen voegde. In den eersten nacht vond hy gelegenheid, om hun levensmiddelen uit het Kamp der oproerigen te brengen. Den volgende nacht kwam hy nog eens met eenen nieuwen voorraad, doch verklaarde, dat het buiten zyn vermogen zyn zoude, hun eenigen bystand meer te verleenen. Vervolgens vernamen zy in drie dagen niets van den Neger: maar na verloop daar van, kwam hy weder, en onderrigte het huisgezin, welken weg zy moesten nemen, om by eene rivier te komen, die hun naar *Port Margot* brengen zou, hun verzekerende, dat zy, op eene zekere plaats in de rivier, welke hy beschreef, een schuitje zouden vinden. Zy volgden zyne aanwyzingen, vonden het schuitje, en kwamen 'er behouden in, maar werden, door de snelheid van den stroom, omver geworpen, en acluten het, het beste, te naauwernood ontkomen zynde, naar hunne schuilplaats in de gebergten terug te keeren. De Neger, angstig voor hunne veiligheid bekommerd, spoorde hen nog eens op, en wees hun een gedeelte der rivier aan, waar dezelve breeder was, hun verzekerende, dat hy daar een boot voor hen had bezorgd, maar met byvoeging, dat dit de laatste poging was, welke hy konde doen, om hen te redden. Zy gingen derhalve: maar, de boot niet vindende, rekenden zy zich zelven verloren, wanneer de getrouwe Neger nog eenmaal verscheen, als hun beschermengel. Hy bragt hun duiven, ander gevogelte en brood, en geleidde de familie, met langzame marschen by nacht, langs de boorden der rivier, tot dat zy binnen het gezigt der Kaai van *Port Margot* waren; alwaar hy, hun gezegd hebbende, dat zy zich geheel buiten gevaar bevonden, voor altyd afscheid nam, en heen ging om zich by de oproerigen te voegen. Dit huisgezin had zich negentiendagen in de bosschen onthouden."

Ziet hier nog iets over den toestand van *St. Domingo* by de ontruiming door de Engelschen in 1798, en het karakter der voornaamste Neger-Generaals.

"Na den voortgang en afloop der Britsche zaken verhaald te hebben, zegt de Schryver, is het noodig te rug te zien naar



Naar den toestand van die genen, welke in *St. Domingo* de eenige en ongestoorde magt behielden. Men zal zich herinneren, dat het eerste gevolg van de verschyning der Engelschen geweest is, de volstrekte afschaffing van de slaverny der Negers, door de Fransche bewindsmannen SANTENAX en POLVEREL, welke diensvolgens allen, die zich onder hunne vaandelen lieten inschryven voor vrye burgers erkenden, en volmaaktelyk oefenden in het gebruik der wapenen; als mede, dat de Neger JAN FRANÇOIS, onmiddelyk na de eerste uitbarsting van den opstand in de vlakte van de Krap, eene voorzigtigheid had gebruikt, welke de vaste beradenheid zyner navolgeren tot volharding aan den dag leide, namelyk dat hy de genen, die geenen Krygsdienst verrigten, benevens de vrouwen en kinderen, aan den landbouw zette tot derzelver onderhoud in het toekomende. By dezen Generaal voegden zich weldra verscheidene andere in bekwaamheid voor hem niet wykende, onder welke allermeeft uitmuntten BISSON, BOUKMANT en TOUSSAINT; doch de laatstgenoemde, hoewel hy geheel achter aan kwam met zich opentlyk te verklaren, verduisterde weldra alle de anderen; door zyn beleid in eene geregelde wyze van Oorlogen . . . .

„Het vertrek der Fransche bewinds-mannen in 1794; en het sluiten van den Vrede tuschen Frankryk en Spanje, het welk een jaar later zyn grondgebied in *St. Domingo* aan de republiek afstond, hadden TOUSSAINT in het bezit eener bykans volstrekte oppermagt gesteld. . . . Dit was, kortelyk, de opkomst en vordering van TOUSSAINT, welke van een aantal byzondere voorvallen vergezeld ging, zeer geschikt om zyn karakter in het vereerendste licht te stellen, en zyne regering achtbaarheid by te zetten. Hy was doorgaans de besliser van alle geschillen, de vernietiger van alle verschillende partyenschappen, en was, in allen opzichte zoo wel bekwaam om deszelfs wetgever, als deszelfs bevelhebber in den kragt te zyn. Hoewel hy het gedrag der Fransche bewinds-mannen verfoeide, beschermde hy echter hun ambt tegen alle onwaardige behandeling, en hunne personen tegen de algemeene wraakzucht. Hy was het die de planters van de ondragelyke dwingelandy der bewinds-mannen verlost. Hy verschoonde het Fransche leger van wraaknemingen, door deszelfs wreedheid maar al te dikwyls wel verdiend; en hy wilde niet dulden dat men de wreedheden deed toemenen, door het recht van wedervergelding te oefenen tegen de Britsche magt wegens het gedrag van bondgenooten, (in dienst gestelde Negers,) welke de Volkplantelingen zelve met weerzin onder hunne vaandelen zagen. Hy reddde het leven van den Generaal LAVEAUX, die deze weldaad dankbaar erkende, en in zyne onderhandeling met den Generaal MAITLAND gedroeg hy zich op de edelste wyze. En in weerwil van deze handeld

myze, waarin hy met de natuurlyke vooroordeelen van velen zyner aanhangeren had te stryden, verzekerde hy zich van derzelver onbepaald vertrouwen en standvastige aankleving aan zyne ontwerpen, en werd hy, met groot reet, door de algemeene toestemming, als de voltooijer der *onafhankelykheid* van *St. Domingo* begroet."

Het vierde of laatste hoofddeel levert ons eene scherpe op van de zeden in *St. Domingo*, ten ryde van de vestiging der onafhankelykheid enz. benevens een verhaal der byzonderheden van een bezoek, door den Schryver aan het eiland gegeven.

Is de opgave van TOUSSAINTS karakter, waar mede het vorig hoofddeel besloten wordt, ongemeen gunstig en vleijend zelfs, die van de beschaafdheid en zeden der vry gewordenen Negers is het, in dit hoofddeel, niet minder. Hadden wy niet reeds zoo veel overgenomen, gaarne zouden wy ook van deze scherpe, die in der daad hoogstbelangryk is om te lezen, den lezer nog het een en ander mededeelen. Doch wy moeten ons bekorten. Dit weinige zy dan genoeg. — De aanzienlyke Mulatten en Negers leefden geheel op eenen beschaafden Europeaansehen voet, en waren ongemeen aangenaam geestig en welgevallig in den omgang. Zeer verre hadden het ook de Zwartten in het Tooneelspelen gebragt. Schilderkunst en Muzyk wierden onder hun niet verwaarloosd. „Misdaden waren verre van menigvuldig, en die welke er gepleegd werden, meer aan toevallen, dan aan ondeugd toe te schryven ... Die voortreffelyke hoedanigheden, welke in de Negers, onder de ongunstigste omstandigheden, uitblonken, hunne getrouwheid in alle betrekkingen; hunne verkleefdheid aan alle hunne nabestaanden, hunne teederheid jegens elkander, schenen met de verkryging hunner vryheid uitgebreider geworden te zyn, en menige kleine vooroordeelen, welke onder hen bestaan hadden, waren uitgesletten. Die volksvermaken, welke voorheen onderdrukt waren, gingen nu hunnen vryen gang: doch zy onthielden zich van alle verfloring der openbare rust, en gedroegen zich zoo geregeld, dat de gestrengste politie iets dergelyks niet zou kunnen toeveeg gebragt hebben." — Een zeer bekoorlyk tafereel van het leven eenes Zwartten hut-bewoner, by wien de Schryver een deel van VOLNEY's Reizen vond, moet men in het boek zelve, bl. 388, nalezen. „Dikwerf werden er meer dan zestig duizend man te gelyk, in de vlakte van de *Kaap*, in den wapenhandel geoefend, alles volyverig, vrywillig en onder de beste krygstucht." Voorts wierd de landbouw sterk beoefend, enz. — De Schryver besluit dit zyn bericht met een verhaal van zyne zonderlinge lotgevallen, gevangen-neming en vryverklaring door TOUSSAINT, waar van wy in den beginne reeds gewag gemaakt hebben.

Styl

Styl en voordragt is ongemeen zuiver, zelfs herinneren wy ons niet eens enkele fout tegen de jongst aangenomene spelling ontmoet te hebben. Met verlangen zien wy het tweede Deel te gemoet.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYSEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 30 April 1807, in Amsterdam.

#### BRITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100 a 4	<i>Kelzer</i> 4½ prCt. . . . .	48½ a 43½
ditto 4 prCt. . . . .	99 a 4	ditto 4 prCt. . . . .	41 a 42
ditto geconsolid. by Stap- horst a 4½ prCt. . . . .	65½ a 66	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	89½ a 90
Andeelen by Hope & Comp. enz. . . . .	106 a 4	ditto 4½ losb. van 1807. <i>Engeland.</i> Annuitteiten 3 prCt. . . . .	96 a 4 60½
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	85½ a 86½	<i>Franche Rep.</i> Geconsolid. renten . . . . .	66 a 4 met divi
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	93 a 4	Dito Cert. by K. & H. 66 a 4 Wisselcours. . . . .	ditto.
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	91½ a 97½	Op <i>Londen</i> . . . . .	35 ½ 11 ½
ditto Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	97½ a 4	— <i>Parys</i> . . . . .	53½ a 4
ditto Kroon 4 prCt. . . . .	96½ a 97		
<i>Kelzer</i> 5 prCt. . . . .	47½ a 48½		

#### BINNENLANDSCHE.

##### *Bataafsche Republiek.*

<i>Nationale Schuld</i> brieven a 3 prCt. . . . .	42 a 4	Restitutiën Losb. na den Vrede. . . . .	56½ a 4
ditto a 4½ prCt. . . . .	37 a 4	<i>Holland.</i>	
Losrenten uit de heffing van 98 a 9½ prCt. . . . .	48½ a 4	Obligatiën en Receptisten a 2½ prCt. . . . .	34 a 35½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. . . . .	42 a 4	Dito vrijwillig a 5 prCt. . . . .	66½ a 4
ditto 1801. a 3½ prCt. . . . .	48 a 4	<i>Zeeland.</i>	
ditto Domeinen. 4 prCt. . . . .	70 a 4	Obligatiën a 2½ prCt. . . . .	33½ a 34½
ditto Vrijwillig a 5 prCt. . . . .	68 a 4	<i>Vriesland.</i>	
		Obligatiën a 2 prCt. . . . .	31 a 32
		<i>Agio van de Bank.</i> . . . .	35 ½

### GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 174; en te *Haarlem* 20, onder welke laatsten 8 beneden de 12 jaren.

STER-

# STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. April	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- OMSTELD- HEID.
15	{ 29. 4 29. 4 29. 4	{ 44 46 40	{ N. N. N. O. —	betrokken, windrig, voormidd. regen; verders regenschigt.
16	{ 29. 4 29. 5 29. 6	{ 42 47 35	{ N. N. O. — —	betrokken, harde wind.
17	{ 29. 6½ 29. 7 29. 7½	{ 42 48 35	{ N. N. N. W. W. N. W.	wolken, harde wind; 's avonds sneeuw- en hagelbuijen.
18	{ 29. 6½ 29. 7 29. 7½	{ 38 54 32	{ N. W. — —	sneeuwbuijen met harde wind.
19	{ 29. 9½ 30. 0 30. 1	{ 58 45½ 34½	{ O. N. O. — N. O.	bewolkt; windrig.
20	{ 30. 1 30. 2 30. 1½	{ 36 46 34	{ N. O. L. N. — —	meest betrokken.
21	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1½	{ 42 48 34½	{ N. — —	omtrent betrokken.

## BEKENDMAKINGEN.

\*. De Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te Haarlem, geeft uit en heeft alom verzonden:

I. H. GROTH *Epistola Inedita ex Museo MEERMAN-  
NIANO*, 8°. maj. à f 2-8-:

Van H. GROTH *Parallelon Rerumpublicarum &c.* d. i.  
Vergelyking der Gemeenebesten, met Aanmerkingen van  
Mr. J. MEERMAN, 4 Dn. compleet in gr. 8°, zyn  
nog eenige Exemplaren te bekomen à f 16-4-:

II. A. LOOSJES Pz. *Historie van Meijuffrouw Susanna  
Bronkhorst*, 4de Deel, met pl. van R. Vinkelas, gr. 8°. à f 2-18-:

(Het vijfde Deel is ter persse en zal eerlang het licht zien  
en dit Werk met zes Deelen geheel compleet zyn, waar  
van het laatste ook nog dit jaar zal worden uitgegeven. —  
Van de vorige Deelen zyn nog eenige Exemplaren voor-  
handen.)

III. Tafel van Vergelyking tusschen de *Natuurlyke*, de  
*Ingeënte Kinderziekte* en de *Koepokken*, in plano à f: - 4-:

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 18. *Vrydag den 1 Mei.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**P**ARYS, 19 April. De Heer DE CHÂTEAUBRIAND, is den 30 Maart, te *Algeiras*, aangekomen, na zich vier maanden, aan de Kust van Barbaryen, te hebben opgehouden, ter oorzaak van de stormen, die gedurende den geheelen Winter in dat gedeelte van de Middellandsche Zee geheerscht hebben. Deze beroemde Schryver heeft Griekenland, Konstantinopel, Jeruzalem en Egypte bezocht. Voor zyne terugkomst in Frankryk, is hy voornemens om ook nog de Gedenkteekens der Mooren te bezigtigen, welken in de Koningryken Grenada en Murcia nog voor handen syn.

I N L A N D S C H E .

**HARDERWYK.** In den nacht tuschen den 16 en 17 April, overleedt, alhier, in den ouderdom van omtrent 57 jaren, de Wel-Ed. zeer Geleerde Heer R. FORSTEN, M. D. en Hoogleraar in de Geneeskunde aan de Akademie alhier, en Archiater van Gelderland.

L. DERL.

S

AM-

AMSTERDAM. De verdienstelyke Dichter en Menschenvriend, PIETER VAN WINTER, *Nicolaas Simons Zoon*, met lof bekend door zyne in Hollandsche verien overgebragte POPE's *Proeve over den Mensch*, de Oden van HORATIUS en de vier eerste Boeken der *Aeneiade*, van VIRGILIUS, is, dezer dagen, tot geen gering verlies voor de Konsten en Wetenschappen, zoo wel als voor de lydende en behoefte Menschheid, aan de gevolgen eener Beroerte, in den ouderdom van 62 Jaren en 2 Maanden, alhier Overleden. De be-minnaars der edele Dichtkunst kunnen niet anders, dan wenschen, dat hy de geheele Aeneiade, waar van hy twee zulke fraaie proeven uitgaf, zal afgewerkt hebben, en dat dus ook de overige Boeken, door zynen Taal- en Dichtkundigen Schoonzoon, den Hoogl. VAN LENNEP, eerlang in 't licht zullen gegeven worden.

HAARLEM. By Besluit van zyne Majesteit, den Koning van Holland, van 25 Maart, l. l. is, op voordragt van den Minister van Binnenlandsche Zaken, vastgesteld, dat de voormalige *Oeconomische Tak der Hollandsche Maatschappy*, te Haarlem, welke, by Decreet van den 10 Novemb. 1796, en Proclamatie derzelve van den 28 April 1797, is verklaard, zich, van hare oprigting af aan, altyd verdienstelyk aan het Vaderland en de Natie te hebben gemaakt, en uit dien hoofde als toen den Naam van *Nationale Nederlandsche Huishoudelyke Maatschappy* bekomen heeft, van nu voortaan dien van HOLLANDSCHE HUISHOUDELYKE MAATSCHAPPY zal voeren.

TEYLER's *Godgeleerd Genootschap*, heeft, ingevolge van het genomen besluit, by deszelfs laatste gecombineerde Vergadering met Heeren *Directeuren* van TEYLER's *Stichting*, hare niet bekroonde Pryspraak van Wintermaand 1805, luidende:

„ Welk onderscheid is 'er tuschen den natuurly-  
 „ ken Godsdiens, zoo als de bloote rede ons dien  
 „ leert kennen, en den Christlyken, gelyk die  
 „ vervat is in de geopenbaarde Leere van de  
 „ Schriften des Nieuwen Verbonds? — Komen 'er  
 „ niet, — sedert eenige Jaren, van tyd tot tyd,  
 „ „ Schrif-

„Schriften te voorschyn, die baarblyklyk strek-  
 „ken om die onderscheid te verduisteren, en den  
 „Christlyken Godsdienst, als niets by den na-  
 „tuurlyken vooruit hebbende, te doen voorko-  
 „men? — En is het, waar mātē deze Schriften  
 „ingang vinden, die onderscheid uit het nog ver-  
 „looren, en de Christlyke Godsdienst, in allen  
 „deele, met den natuurlyken gelyk gesteld wordt,  
 „niet te duchten, dat zulks verderfelyke gevolgen  
 „voor het Christendom en voor de deugd en het  
 „geluk der Menschen zal na zich slepen?

op nieuwe opgehangen, met het volgend ter ophelde-  
 ring dienend Byvoegsel:

*Wat men door de Schriften, sedert eenige Jaren, te  
 voorschyn komende, voornaamlyk de zoodanige op 's  
 oog heeft, die in Duitschland, ten gemelden tyde,  
 verschenen, en van welke vele in 's Nederduitsch  
 vertaald zyn, schoon andere Schriften, van opge-  
 melden aard, geenszins worden uitgesloten.*

De Prys, aan de bestgekeurde Verhandeling toege-  
 legd, is eene gouden Medaille, ter waarde van vier-  
 honderd Hollandsche Guldens, buiten den Stempel. —  
 Die na dezen Prys willen dingen, moeten hunne Ver-  
 handelingen zenden aan het Fondatiehuis van wylen den  
 Heer PIETER TEYLER VAN DER HULST, by het Slec-  
 pershoofd te Haarlem, voor den eersten April 1808,  
 om beoordeeld te kunnen worden voor den eersten De-  
 cember deszelfden Jaars.

De Verhandelingen moeten in goed leesbaar Neder-  
 duitsch, Latyn, Fransch of Engelsch geschreven zyn;  
 (geene Hoogduitsche kunnen na den Eerprys dingen,)   
 verzegeld met een Cachet, en alleen onderteekend met  
 eene Spreuk; waarby een insgelyks gecachetteerd Brief-  
 je, dezelve Spreuk ten opschrift hebbende, en van  
 binnen des Schryvers Naam en Adres bevattende,

*Bydrage tot de Aanteekening, nopens JAN ADRIAANSZ  
LEEGWATER, op het 20ste Hoofdstuk van DE  
GROOT's Parallelon, door den Heer Mr.  
J. MEERMAN, van denzelfden.*

Men zal zich mogelyk herinneren, dat ik in myne  
Aanmerkingen op het 20ste Hoofddeel van DE GROOT's  
*Parallelon* heeft voerig van de zonderlinge proefneemin-  
gen van onderduiking gesproken heb, die Jan Adriaansz  
Leegwater (\*) en Pieter Pietersz. in 1605, in den Haag,

(\*) *Jan Adriaansz. Leegwater*, geboren in 't jaar 1575,  
die zich tot op zyn 30ste jaar, zo niet langer, volgens het ge-  
woon gebruik van dien tyd, althans onder de Burgerlyke Klasse  
in Noord-Holland, enkel by zyn voornaam gepaard met dien  
zyns Vaders *Adriaan Jansz., Jan Adriaansz.*, schreef;  
gelyk uit het volgende Octrooi blykt; heeft naderhand, sedert  
hy meer bekend geraakte en vooral hy zyn bezoeken van ver-  
scheiden vreemde landen, zich den bynaam gegeven van *Leegh-  
water*, of *laagwater*, ongetwyfeld ontleend, 't zy van zyne  
kunst, om onder of beheden het water zich eenigen tyd op-  
tehouden en aldaar eene verscheidenheid van werkzaamheden  
te verrigten, of van een der voorhaamste takken van zyn be-  
roep en velerlei handwerk: het woord *leeg* of *leegh*, over-  
eenkomstig de uitspraak by de Noord-Hollanders, zelfs op  
vele plaatsen tot heden, die de dubbelde *a*, in verscheiden  
woorden als een dubbelde *e* uitspreken, en wel volgens oud  
gebruik met byvoeging van de *h*, *leegh* geschreven wordende.  
Hy schynt echter, zoo min als zyne Makkers, *Pieter*  
en *Willem Pieters*, weinig gebruik van deze by het Oc-  
trooi genoemde *Waterkunst* of *Conste* gemaakt te hebben,  
voord sedert hy zich meer begon te toeleeggen op het bouwen  
van Molens en Sluizen; benevens andere Waterwerken, tot  
het droogmaken van Meiren en plassen vereischt: in welke  
laatste hy byzonder heeft uitgemaakt: zich daarom te regt, by  
de uitgave van zyn *Haarlemmer-Meerboek*, den titel van  
*Ingenieur en Molenmaker* gevende: alhoewel hy zich, vol-  
gens zyne eigen opgave in zyn *Klein Chronykje*, ook op het  
Huizen- en Kasienmaken of Schrynwerken, zelfs op het ver-  
vaardigen van *Klokken* en *Speelwerken* versloot: van welke



in tegenwoordigheid van Maurits, de eerstgenoemde ook in 't vogend jaar te Amsterdam, genomen hebben; en van een *Octrooi van hunne kunst*, 't geen zy, onmiddelyk na het sleggen hunner Haagsche proeve, tevens met eene vergoeding, uit de handen des Stadhouders, ontvingen. Dit Octrooi is my onlangs door de vriendelykheid van iemand, die het opgespoord had, me-

kaatst hy twee groote, en aanzienlyke, voor de Wester- en Zuiderkerk Torrens, te Amsterdam, maakte.

Het oorspronglyk Octrooi of opene briefve, op pergament of fransyn geschreven, hebben wy, door de vriendelykheid van deszelfs tegenwoordige Bezitter, gelegenheid gehad met het Afschrift, straks volgende, te vergelyken, en in alles naauwkeurig bevonden. Het zelve berust thans onder de Weduwe van den onlangs overledenen *Jan Cornelisz Leegwater*, op de Koog, aan de Zaan, die een verre Nazaat van *Jan Adriaansz* was. — Ook bezit nog deze Weduwe, uit haar Maus Nalatenschap, een zilveren vergulde Medailje, op de overwinningen van *Frederik Hendrik van Nassau* gestlagen, en hem, wellicht, door dezen geschonken, toen hy dien Vorst als Ingenieur by de belegering van 's Hertogenbosch en andere Steden diende, of door hem, als een gedachtenis van het door hem by die gelegenheid verrigte, aangeschaft, en in zyne Familie bewaard gebleven. — Op deze, misschien niet zeer algemeen bekende, Gedenkpenning, ziet men aan de eene zyde de Beeltenis van *Frederik Hendrik*, met het bovenschrift: *Aurea condet saecula*, en onder het Portrait de Afbeelding der Stad 's Hertogenbosch. Op de keerzyde vertoont zich de Leeuw met 7 pylen, benevens eene Afbeelding van ettelyke Steden, als *Groel*, *Wazel* enz. met het Randschrift: *Auspiciis adest, vidrix Concordia*.

*Leegwater* behoorde tot het Kerkgenootschap der Doopsgezinden, 't welk vooral in die dagen zeer talryk was zop in de Ryp, als in andere Noord-Hollandsche plaatsen; gelyk ook *Pieter Pieters*, de eerstgenoemde by het Octrooi, als een jaar ouder zynde; hebbende deze vele jaren het Leeraarsambt by die Gezindte, eerst in de Ryp en naderhand te Oost-Zaandam, bekleed: van dezen laatste vindt men eene korte Biographie, voor zyne nagelatene, in druk uitgegevene, *Opera Omnia*.

Buiten 4 nagelatene kinderen van den jongst overledenen *Jan Cornelisz*; bestaande in drie Zoonen, *Pieter*, *Symen* en *Cornelis*, mitsgaders één Dochter, *Tryntje*, zyn 'er nog twee personen, te *Wormerveer*, aanwezig, die mede tot de Maagschap van de *Leegwaters* behooren.

DE REDACTEUR.

medegedeeld; en ik hante het voor belangryk genoeg,  
om het, door middel van dit blad, algemeen bekend  
te maaken. Men ziet dat het van de Staaten Generaal  
is, en aan de beide duikers, benevens aan Willem  
Pieters, (een broeder waarschynlyk van Pieter Pieters)  
op een door hun ingeleverd verzoekschrift verleend.  
Dus luidt het:

„ Ofsroy voor Pieter Pietersz, Jan  
„ Adriaenssen ende Wilhem Pie-  
„ tersz.

„ Die Staten Generael &c. Allen &c. Doen te  
„ weeten; Dat Wy ontfangen hebben de Supplicatie,  
„ aen ons gepresenteert by Pieter Pietersz, Jan Adria-  
„ ensz ende Willem Pieters, alle woonende in de Ry-  
„ pe, inhoudende hoe dat zy Supplianten geinuentaert  
„ ende by Zyne Princelycke Excellentie geprobeert  
„ hebben seker Waterconste, soo om onder twater te  
„ gaen, staen, sitten, liggen, eeten ende drincken,  
„ lesen ende scrijven, singen ende spreken, voorts om  
„ eenige Bruggen ende Sluysen te repareren off te nyette  
„ (denkelyk te nyetwte, gelyk hier onder) te doen;  
„ Cabels onder Schepen die gesoncken zyn vast te  
„ maken om die uyten gront te winnen, Item om peer-  
„ len ende andere costelycke goederen opten gront te  
„ foucken, mitsgaders om eenige misliuen ofte brieuen  
„ heymelyck onder twaer te dragen ende brengen, be-  
„ uien dien zyn Afem bequamelyck te mogen halen,  
„ tzy oft het diep is een, twee, vyff, sesf ofte meer  
„ vademen, verzoekende ende biddende om moedelyck,  
„ nademael zy beducht zyn dat men haerliedier Inven-  
„ tie soude namaecken, dat Wy hen soudon willen  
„ verleenen onse openen brieuen van Ofsroy, om de  
„ voorz. heure Inuentie voor eenige jaren alleen in  
„ de Vereenichde Prouincien te mogen maken, met  
„ verboth van deselue na te maken in geenerleye wy-  
„ se, int geheel ofte ien deele, by verbeurte van  
„ sulcke nagemaecte Inuentie, ende daerenbouen van  
„ sekere grôte Penen, by ons daartoe te ordonneren.  
„ Soo Ist, dat Wy, genegen wesende ter Bede van  
„ de voorz. Suppiken, deselue geotroyeert hebben,  
„ ende ofroyeren mits desen, dat zy, voor den tyt  
„ van

„ van thien naesteommende, alleene in de Vereenichde  
 „ Prouincien sullen mogen maken ende gebruycken de  
 „ voorsz. Waterconste, by hen geinuentaert om onder  
 „ water te gaen, staen, sitten, liggen, eeten ende  
 „ drincken, lesen ende scrijven, singen ende spreken,  
 „ voorts om eenige Bruggen ende Sluysen te repa-  
 „ ren ofte te nyeuwte te doen, Cabels onder Schepen  
 „ die gesoncken zyn vast te maken, om die uyten gront  
 „ te winden, Item om peerlen ende andere costelycke  
 „ goederen opten gront te soecken, misgaders om  
 „ eenige misliuen ofte brieuen heymelyck onder wa-  
 „ ter te dragen en die brengen, bouen dien zyn, Afsem  
 „ bequamelyck te mogen halen, tzy oft diep is een,  
 „ twee, vyff, sesf ofte meer vademen. Verbiედende  
 „ een yegelyck, van wat qualiteyt ofte conditie hy  
 „ zy, de voorsz. geinuentaerde Waterconste int gehe-  
 „ le ofte ten deele in de Vereenichde Prouincien na te  
 „ maken, ofte elders nagmaect in de selue te bre-  
 „ gen, om die te gebruycken, opte verbeurte van het  
 „ nagmaecte werck, ende daerenbouen van de somme  
 „ van twee hondert guldens, tappliceren deen derd-  
 „ dendeel daer van tot behoef van den Aenbrenger,  
 „ een ander derddendeel tot behoef van den Officier  
 „ die dexecutie doen sal, ende het resterende derd-  
 „ dendeel tot behoef van de voorsz. Supplianten, en-  
 „ de dit alles mits dat het zy ene nieuwe Inventie te  
 „ voeren in dese Landen niet gepractizeert, ende son-  
 „ der preiuditie van alle voorgaende generale ende  
 „ particuliere concessien. Gegeuen onder onsen Ca-  
 „ chette (\*), in Sgraueuhage, den vyffden Meye  
 „ xvj<sup>e</sup> ende vyff.

Ter Ordinonnan van de voorn.  
 Heeren Staten Generaal.

( was geteckend )

*Aersfen.*

1605.

Wanneer men dit Oſtrooi vergelykt met het verhaal  
 van Leeghwater, gelyk ik het in de gemelde Aanmer-  
 kin-

(†) Dit Cachet of Zegel is op het origineel Oſtrooi, in de  
 Aanteekening boven vermeld, door verloop van tyd, en veel-  
 vuldige behandeling, voor het meerendeel uitgesletten en on-  
 lenbaar geworden.

*De Redact.*

kingen uit zyn bekend Chronykje heb overgeboekt; zal men verwonderd zyn, hier van eene *Waterconfe*, uitgevonden en beproefd om te kunnen onder water gaan; van eene Inventie, die men na konde maaken, of elders gemaakt in 't land invoeren, te hooren spreken; daar het verhaal ons de beide duikers doet voorkomen, als zonder den minsten toefstel in 't water springende; en daar Leeghwater by zyne proef op de Amsterdamsche Kermis, uitdrukkelyk zegt niets te hebben aan gehad, dan een linnen kleed met zakken die hy omkeerde; gelyk hier alles doet vermoeden, dat hy zich onder het water enkel heeft weeten met iets zeer duns te omwikkelen, 't geen hem dé ademhaaling, het eeten, op de fluit speelen, en schryven op een papier, dat droog bleef toen hy weder op het land te rug keerde, toeliet: schoon dit op verre na nog alle zwaarigheden niet oplost. Ook is het zonderling, dat zulk een werktuig, gelyk het schynt dat in dit Octrooi bedoeld wordt, het heimelyk onder water overbrengen van brieven zou gedoogd hebben. Groot moet het althans zeker niet geweest zyn, of men zou zich, by zulk eene bedekte reize, niet dan traag hebben kunnen bewegen, en geduurige belemmeringen hebben kunnen ontmoeten; en zo het nauwelyks zichtbaar is geweest; gelyk men weder uit het verhaal, dat alle kentekenen van echtheid en eenvoudigheid draagt, zou dienen te besluiten, waar toe dan het Octrooi en het verbod van na te maaken; daar de verberging als dan den eigenaaren tot waarborg genoeg verstrekten, dat een ander 'er hun het voordeel niet van ontrooven zou? Eindelyk deze lieden bekomen een Octrooi van H. H. M. voor 10 jaaren, zonder dat men verneemt, dat 'er immer eenig verder gebruik van de uitvinding gemaakt zy, veel min, dat dit verblyf van drie quartier uurs of langer onder water, tot zes en meer vademen diep; dit bestaan, wandelen, werken enz. in een ontvreejnd element, na het afloopen der 10 vergunde jaaren, welke Leeghwater ver overleefde, het eigendom van het publiek geworden, of door anderen nagevolgd zy: zoo dat men schier zou moeten denken, dat het met de drie genoemde Kunstenaaren is uitgestorven. Voorzigtiglyk doen H. H. M. hunne vergunning van de voorwaarde der nieuwhed van de uitvinding hier te lande afhangen; doch deeze voorwaarde schynt byna het

stempel van een overhaast besluit te draagen, daar andersins de Souverein by het verleenen van een Octrooi, dit eerst gemeenlyk zelfs onderzoekt. En denkelyk zal de voorspraak van Maurits het hun spoedig, en eer zy weder naar Noordholland terug keerden, hebben poogen te bezorgen.

s'Hage

J. MEERMAN,

21 April 1807.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

OPVOEDINGS-SCHRIFTEN. *De Duitse Kindervriend van P. F. WILLEMSSEN, Predikant te Berlyn, in eenen Hollandschen veranderd, tot een leesboek in de Scholen. Naar de zesde verbeterde uitgave. Tweede en derde Stukjes. Volgens de spelling van den Hoogleraar SIEGEN-BEEK. Te Zutphen, by H. C. A. Thieme. 8<sup>o</sup>. 1807.*

Met deze twee Stukjes is de Duitse Kindervriend van den Predikant WILLEMSSEN volledig. Onder het groot getal kinderboekjes, en wel van uit het *Hoogduitsch* vertaalde, onderscheidt zich deze Kindervriend op eene niet onvoordeelige wyze; en zoo als dezelve nu in eenen *Bataafschen* (gelyk het eerste Stukje, in 1806 uitgekomen; op den 19ten heeft,) en in eenen *Hollandschen* veranderd is, kan dezelve, over 't geheel, als een nuttig leesboekje, in de Scholen van ons Vaderland gebruikt worden.

Het tweede Stukje bevat een kort begrip in zich van de Natuurlyke Historie, wordende in hetzelfde gehandeld *Van de Wereld; van de Aarde en hare Bewoners; en van de voortbrengsels der Aarde*. De laatste Afdeeling, op bladz. 10. reeds beginnende en het overige gedeelte van dit boekje, het welk in 't geheel uit 175 bladz. bestaat, vervullende, heeft tot onderdeelen: 1. *Het Dierenryk*, waarin gesproken wordt over de *Zoogdieren, Vogels, Amphibiën, Visschen, Insecten en Wormen*. 2. *Het Plantenryk*. 3. *Het ryk der Mineralen*. 4. *Van den Mensch*. Dit laatste Deel, waarin eene korte beschryving voorkomt van de deelen, waar uit de Mensch bestaat en van de einden, waartoe zy dienen, heeft ons niet het minste bevallen. Intusschen mist men ohgaarne, aan het slot van elke afdeeling, eenige vragen, welker beantwoording uit het vorige konde opgemaakt worden. Het nur daarvan, in leesboekjes voor de Scholen, kent de Recensent by ondervinding, vooral in het gebruik van de korte Natuurlyke Historie voor de Jeugd, door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen

uitgegeven, een werkje, het welk over 't geheel verre boven dit gedeelte van den Kindervriend nimmunt, en waar door zelfs, ten einde de reeds te groote menigte van Schoolboekjes niet noodeloos te vermeerderen, dit tweede Stukje wel geheel achter wege had kunnen blijven.

Het derde Stukje bevat *de leer der gezondheid*, worden de de voornaamste byzonderheden, die tot bewaring en herstelling van dezelve in aanmerking komen, op eene bevallige wyze voorgedragen en door voorbeelden, naar de vatbaarheid van kinderen geschikt, opgehelderd. Vervolgens komt 'er iets voor van *de tydrekening en van den Almanak*; van *de merkwaardige verschynfels der Natuur*; eene *algemeene beschryving van Europa* en eene *byzondere van het Koningryk Holland*, terwyl alles besloten wordt met eene korte, maar duidelyke en gepaste opgave van *de regten van den mensch*; van *de plichten der menschen jegens hunne medeburgers*; van *de plichten der onderdanen en ingezetenen jegens de overheid*; van *het gedrag der menschen by het gebruik maken van hunne regten en plichten* en, van *de Heeren en Dienstheden*.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. DISPUTATIO *Juridica Inauguralis*: DE LEGIBUS: *quam annuente Summo Numine, . . . . pro gradu doctoratus summisque in utroque jure honoribus et privilegiis*, MORE MAJ-UM, *rite et legitime capefendis, in templi academici choro, publicae ac solemnī disquisitioni offert* THEODORUS VAN SWINDEREN, *Artium Liberalium Magister, Philosophiae Doctor; Groninganus. Ad diem XIX Novembris MDCCCVI. Hora x. Groningae apud Theod. Speermaker, Bibliopolium MDCCCVI.*

De plegtige gelegenheid, by welke de Heer THEOP. VAN SWINDEREN deze zyne schoone Verhandeling geschreeven, en openlyk verdedigd heeft, is reeds van elders bekend (\*). Acht dagen na deze verdediging had de plegtige bevordering met den tabbert en alle de cerimonien der Voorvaderen plaats, op welken dag, namelyk den XXVI. November MDCCCVI. de Promotor en de Gepromoveerde ieder eene redevoering uitspraken; de Hoogleraar SEERF GRATAMA, *De honesta emulatione, inter homines, doctos inprimis, et doctorum hominum corpora, excisanda, ad commune humanitatis civitatisque bonum*; dat is: „Over het onwonen van den „ betamelijken nayver, onder de menschen, vooral order ge- „ leerden, en Maatschappyyen van geleerden, tot algemeen „ nut der menschheid en der Burgerstaten:” De stof der

Re-

(\*) Zie Letterb. 1806. N°. 49 bl. 354.

Redewoering van den Heer PH. VAN SWINDEREN was deze: *De Platonis, optimi in legibus conditoris, principis Ma- gistro*: Dat is: „Over Plato, in 't maken van Wetten, en „beste Leermeester der Oppergebeders.“ Wij zullen niet veel genoege van deze stukken, een kort verslag geven, en vangen aan met de Verhandeling: *Over de Wetten*, welke de Schryver, aan den Rector Magnificus, Curatoren en Profesoren, ter erkenntis, heeft opgedragen. By eene andere gelegenheid zal men de twee genoemde Redewoeringen doen kennen.

Niets is in den Burgerstaat van meer vooruitzigt, niets on- der de regten van het Burgerlyk Oppergezag, in den ruim- sten zin genomen, gewigtiger, dan het geven van Wetten, met welker deugdelijke of verkeerde inrigting, de Burger- maatschappij, en het geluk van een Volk, staat of valt. Dit groot belang bewoog reeds oudtyds de beroemdste Wysgeeren, PLATO by de Grieken; by de Romeinen CICERO, in navolging van PLATO, zulks tot onderwerp van huine bespiegelingen, en onderwys voor het menschedom te nemen. Dit groot be- lang bewoog ook oudtyds de Volkeren, om de schranderste, de kundigste, de beroemdste Wysgeeren, Zoroaster, Confu- cius, Charondas, Lycurgus, Solon enz. tot hunne Wegevers te kiezen; dit zeldde groot belang bewoog ook in de jongst afgeopene eeuw den zoo schranderen als vernuftigen Mon- tesquieu, om den aard en geest van alle Wetten, by alle, zoo oude als latere Volken, optesporen, te ontwikkelen, en daar uit nuttige leeringen voor de Burgerstaten te trekken, en voor te dragen. Men zie ook het schoon gezegde van CICERO *pro Cluent* c. 53. het welk zeer gepast als een motto, voor deze Verhandeling is geplaatst. Recens. be- hoeft voorzeker niets meer, om deze Verhandeling, van wel- ken de schoone keuze der stoffe, aan te pryzen: en het ver- slag, het welke hy met de strikste onzijdigheid en zucht voor waarheid, verplicht is te geven, zal even zeer de voortref- felyke behandeling van dit gewigtig onderwerp betoogen.

Dit Academiesch Geschrift bestaat in eene Inleiding en drie Hoofdstukken. Het eerste Hoofdst. handelt in 6 paragraphen: *Over de Wetten in 't gemeen*: en onderzoekt hier ver- schiedene Vragen, onder anderen; Of 'er Toelattende Wetten zyn; en, Of het denkbeeld van eene Overheid, van eenen Wegever, tot het begrip van Wet, noodig is?

De eerste Vraag, wordt door den Heer VAN SWINDEREN met onkenning beantwoord, te weten, als de Wet niet in den ruimsten zin voor een regel van daden, maar in eenen eigenlyken zin genomen wordt: want *toelatan* (zegt hy) is niet eene dadelyke werking, maar eene nalating; al hare kracht bestaat in *niet te verbieden*, wat hem aangaat, aan wien wordt toegelaten: dus geene de minste verbindtenis, die ech-

gechter het wezen van eene Wet uitmaakt; en, voor zoo verre zy dit evenwel uitwerkt, dat zy iets voor het toekomstige toelaat, 't geen anders ongenoorloofd ware, is dit meer eene *declaratio legis sublatae* p. 32, eene opheffing van eene Wet. Dit is wel zoo; maar hier tegen zou iemand mogelijk aanmerken, of dan de uitdrukkelijke opheffing of herroeping van eene vorige Wet niet zelve mede eene Wet is? Hoe dit zy, de S heeft ten duidelyksten aangetoond, dat een Wet moet *verpligten*; de toelattende Wet verplicht niet hem, aan wien zy toelaat, maar alle anderen, welken zy *verbiedt*, het genot van het toerelatene te storen; dus valt zy van zelve in de soort van *Verbiedende Wetten*. Het beloop van het betoog bewyst ten klaarste, dat de S. zoo wel Ingestelde, als Natuurlyke Wetten, die louter *toelattende* zouden zyn, uit den rang der Wetten uitschrypt.

De tweede Vraag wordt even zeer door den jongen Geleerden bl. 35. . . . ontkend, even als die door DE GROOT, LEIBNITZ, WOLFF, LUZAC, PENTEL en anderen, tegen RUDARIUS (Buddéus), PUFENDORF, BARBEIRAC, VAN DE WYNGERME en anderen ontkend is. Recens. merkt hier alleenlyk op, dat de Heer VAN SWINDEREN nog iets wyder stapt, dan voorgem. Schryvers, bewerende, dat ook het denkbeeld van eene ingestelde, dus ook Burgerlyke Wet, zonder dat van eene Overheid en Wetgever, zoude bestaanbaar zyn. Recens. vindt evenwel eenige zwaarigheid om dit toetestaan. Dit onderzoek strookt niet te zeer met de grenspalen van zyn beslek. Evenwel het gewigt der zake, de bekwaamheid van den Schryver en de buitengewoone verdiensten dezer Academische Verhandeling, nopens hem, om hier eenige bedenkingen te opperen. De Heer VAN SWINDEREN beroept zich bl. 39 en 40 op eene *democratie*, of volkomene Volksregeering, in welke hy meent, dat althans geene Overheid zoude zyn. Maar kan men dit wel toegeven? Is ook dan niet nog altyd het geheele Volk (*universus populus; cuncti cives, collectivae speciei;*) van de byzondere Burgers onderscheiden? en is dit onderscheid niet zoo wezenlyk, zoo noodzakelyk, dat men, zonder hetzelfde, in menige onoplosfelyke zwaarigheden valt? Wie gaat met eenen Vorst de overeenkomst aan, om op zekere voorwaarden de regering over een Volk te aanvaarden? Z. bl. 80 — en bl. 102. — Hoedanig ook de regeeringsvorm zy, hoe volstrekt ook democratiek; de schulden van 't Volk zyn niet de schulden van ieder byzonder lid van dat Volk; en het bedryf van den Democratischen Burgerstaat, is niet het bedryf van ieder Lid van hetzelfde; even min, als de vonnissen of uitspraken van eenen regibank, die van ieder Lid van den regibank zyn. 't Is even hier om, dat een regibank blyft; al veranderen deszelfs byzondere Leden; zoo als ALFENUS in L. 76 D. *De Judic.* zeer oordeelt.



deekkundig aanmerkt, en met vernuftig bygebragte voorbeelden opheldert. Even zoo was het Atheensche Volk voor een honderd jaren hetzelfde Volk, alchoon alle de byzondere Leden in dien verlopen tyd gestorven of verhuist en door andere opgevolgd waren. Dit al is voortreffelyk betoond door de GROOT in *zyn Regt van Vrede en Oorlog*. II. B. 9. Hoofdft. §. 3. — Hier om fchreef TACITUS, *homines quidem mortales, sed republicas aeternas esse*. Het Volk zyn dan niet de byzondere Leden; en ook zelfs in de zool verfte of volftrekte Volksregeering, is het geheele Volk, collective genomen, en als eene *persona moralis* befchouwd; de Wetgever, en de byzondere Leden, de byzondere Burgers, zyn de onderdanen. De Burgerwetten en alle ingestelde wetten moeten van iemand afdalen; zy vloeyen niet, zoo als de Natuurwetten, van zelve uit de natuur der zaken; maar uit *den wil* van iemand, van den infteiler, dat is, van den Wetgever, voort; de Schryver noemt ze daarom bl. 38: *deinde IMPOSITA necessitas*; 't zy die Wetgever eene Vorst zy, 't zy een Raad, 't zy het geheele Volk te zamen vergaderd; en onverschillig, of in dit laaste geval by meerderheid, of by eenparigheid van ftemmen, tot eene Wet befloten wordt; alzoo dit alleen betrekking heeft op de wyze van het kennen van den wil des geheelen Volks, en het uitvoeren van een befluit, terwyl die wil, dat befluit, ook by meerderheid genomen, altyd het befluit, niet van die meerderheid; maar van het geheele Volk is, dewyl die *persona moralis*, hoe ook befloten is, 't zy by eenparigheid, of meerderheid van ftemmen, altyd dezelfde *persona moralis*, het zelfde Volk, dezelfde Oppergebieder, dezelfde Wetgever is, en het *subjectum summus potestatis*, zoo als de GROOT L. II. c. 5. §. 7. voortreffelyk aanwyst. Kon dit anders zyn, dan zou men even zeer moeten ftellen, dat in een Zuivere democratie, geen Oppergebied plaats had; dus een Burgerftaat zonder Opperste Beftuur; een fchip zonder roer. Z. DE GROOT L. II. c. 5. §. 23. en BOCKE *Du Gouvern. Civ.* c. VI. De Schryver zegt zelve bl. 108. zeer wel: *Cum SINGULI in universalia ire nequeant*. Wyders kan Recenf. ook niet wel toeftemmen, dat in een democratie, al ftelde men dan eens met den geëerden S. *de unanimia vota* bl. 38, dat alsdan geen Wetgever, ook geene wet, maar wel verbindtenis zoude plaats hebben, even als tusfchen meer volkeren, of meer byzondere menfchen, die met elkanderen slechts overeenkomsten aangaan. Immers die meer Volkeren zyn of met elkanderen tot eene maatschappy, een ligchaam, verbonden of niet; zoo het laaste, kan de gelykenis van eenen Burgerftaat met dezelve niet wel ftand houden; zoo het eerste; dan maken die meerdere Voiken te zamen een *systema civitatum*, een grooter ligchaam uit; welks aard en eigenshap de GROOT

ook nauwkeurig bepaald heeft. Dat geheele ligchaam is, dat de *persona moralis*, heeft de Opperste magt, neemt besluiten, maakt wetten, aan welke de vereenigde byzondere Volken, als leden dier vereeniging, onderworpen zyn; wel oorspronkelyk uit kracht van de eerste overeenkomst, door welke zy eerst, even als alle Burgerstaten, tot een moreel ligchaam zyn geworden, maar vervolgens, uit kracht van de Opperste magt, welke in alle vereenigde lichamen moet plaats hebben. Weleer was hier van een voorbeeld in de Zeyen vereenigde Nederlanden, en nu nog in Zwitserland. Verandert men, in eene zuivere Volksregering, de Wetten in louwere overeenkomsten, dan zou volgen, dat die genen alleen daar aan verbonden zyn, die mede in dezelve hadden toegestemd. Recenf. erkent, dat dit wel strookt met de denkbeelden van Rousseau en zyne navolgers, die de vryheid daar in stellen, dat niemand aan eene wet zal verbonden zyn, dan in welke hy zelve zou hebben toegestemd en die helpen maken. Maar, om van opmondigen en zieken, die buiten hunnen schuld afwezig waren, nu niet te spreken, zoo is bekend, in welke verlegenheid deze Staatskundigen gebragt zyn door de vraag, of dan de vrouwen mede in de Volksvergaderingen moeten verschynen en stemmen; en zo niet, op welken grond zy dan aan de Wetten, door anderen gemaakt, verbonden zyn? Recenf. is in deze beschouwing verder weggesloopt, als zyn voornemen was; doch het is geensins uit juist om van den geleerden S. te verschillen, maar veel eer, om deze aanmerkingen aan zyn schrandere oordeel ter toets voor te dragen.

In de §. 6. van dat zelfde Eerste Hoofdst. worden de Wetten verdeeld in A. Natuurlyke, en wel I. Zedelyke, II. Regte, of Dwangwetten, de wederom of 1. Zedelyk onverschillig, of 2. met de Zedelyke Wetten overeenkomstig, of 3. met die Zedelyke Wetten niet instemmende zyn; b. v. de Regtswet, die aan eenen ryken toestaat, ook met geweld in den staat der natuur, of door den Regter in den Burgerstaat, de voldoening van eene schuld, ook van den armen Schuldenaar aftepersen; het welk de Zedelyke of Deugdswet verbiedt. De Natuurwetten worden ook nog verdeeld in I. Volkstrecte, die genen toestand veronderstellende, algemeen en altyd plaats hebben, en in II. Veronderstellende, die zekeren staat en omstandigheden vorderen, in welke alleen zy kracht hebben. B. Ingestelde of Gewilde Wetten zyn, die uit den aard en het wezen der zaken niet algemeen voortvloeijen; en of Goddelyke of Menschelyke ingestelde Wetten zyn. De menschelyke Wetten zyn wederom of 1. van Volkeren, of 2. Burgerwetten, en 3. Wetten, welke byzondere menschen voor zich of voor anderen hebben ingesteld. Dit heeft omtrent de Burgerwetten geene bedenking; maar omtrent Volkeren of ook

byzondere menschen, die door geenen band van maatschappij vereenigd zyn, is dit mogelyk twyfelachtig: deze geen vereenigd ligchaam uitmakende, kunnen geene verbindende besluiten nemen, dus geene wetten maken: maar wel overeenkomsten aangaan, die de overeenkomende en wel hun alleen, als hoofde der toestemming en gegevane trouw, wel verpligten, doch niet als ingeselde wetten, maar even gelyk alle overeenkomsten, en verdragen die alleen verbinden, uit kracht van die Natuurwet, dat men zyn gegeven woord heilig moet houden. Het verschil tussehen Overeenkomsten en Wetten is vry zeker. Overeenkomsten veröngelyken de overeenkomende nimmer, om den bekenden regel, *volenti nomini fit injuria*; maar Burgerwetten kunnen zeer zeker onregtvaardig zyn: zoo als ook Ciceró *De Legg.* p. 15. voortreffelyk aantoot. En het is hierom, dat Recens. de *leges arbitrarías*, en *voluntarias*, liever, in onze taal, *ingeselde*, of *gewilde*, dan *willekeurige* wetten noemt, om geen gelegenheid te geven tot vermoeden, als of een Burgerwetgever slechts zoo maar, naar zyne grillige invallen (*caprices*), zonder eenigen grond, of zelfs tegen de natuur der zaken aan, geboden zou kunnen laten uitgaan. Dit begrepen de Propheet DANIEL en Apostel PAULUS anders. De Burgerwetten worden verders door den geleerden S. in Grondwetten en eigenlyke Burgerwetten verdeeld, welke laatste wederom of Staatswetten (*Leges publicae*); of byzondere Burgerwetten (*Leges privatae*) zyn. Ook wordt die verdeeling niet vergeeten, waar by de Regtswetten van de Wetten van bestuur of politie onderscheiden worden. Eindelyk zyn de Burgerwetten of civile, en niet straffende, of straffende, dat is Criminele Wetten.

(Het vervolg en slot in onze eerstkomende.)

## PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 27 April 1807, in Amsterdam.

### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerling</i> 5 prCt. . . . .	100½ 1	<i>Kaiser</i> 4½ prCt. . . . .	41 44
<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	99 ½	<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	41 44
<i>dito</i> geconsolid. by Staphorst 2 4½ prCt. . . . .	66½ 1	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	89½ 92
Andeelen by Hope & Comp. enz. . . . .	106 11	<i>dito</i> 4½ leeb. van 1807. . . . .	96 1
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	86 1	<i>Engeland</i> Annuitieën 3 prCt. . . . .	60 1
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	93½ 1	<i>Fransche Rep.</i> Geconsolid. renten . . . . .	60 1
<i>Danemarken</i> Toll. 4 prCt. . . . .	91½ 1	<i>Dito</i> Cert. by R. & H. Wisselcoops . . . . .	66 1
<i>dito</i> Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	97½ 1	<i>Op Londen</i> . . . . .	35 11 1
<i>dito</i> Kroon 4 prCt. . . . .	96½ 1	<i>— Parys</i> . . . . .	63½ 1
<i>Kaiser</i> 5 prCt. . . . .	47 1		

BIN.

BINNENLANDSCHE.

*Staatsche Republiek.*

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	42 2 1/2
Ido a 2 1/2 prCt.	37 2 1/2
Loonten uit de heffing van 08 a 3 1/2 prCt.	48 1 1/2
Ido uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	42 2 1/2
Ido 1801. a 3 1/2 prCt.	48 1 1/2
Ido Domeinen. 4 prCt.	6 1/2 1/2
Ido Vrywillig a 5 prCt.	68 1 1/2

Receptien Loob. na den Vrede	56 1 1/2 57
<i>Holland.</i>	
Obligatien en Receptien a 2 1/2 prCt.	34 2 1/2
Ido vrywillig a 2 prCt.	66 1 1/2 1/2
<i>Zeeland.</i>	
Obligatien a 2 1/2 prCt.	33 1/2 34
<i>Friesland.</i>	
Obligatien a 2 prCt.	31 2 1/2
Agio van de Bank.	3 1/2

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Donden, gedurende de laatsverlovene Week, is geweest: te *Amsterdam* 162; en te *Haarlem* 20, onder welke laatsen 15 beneden de 12 jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807 April	BARO- ME- TER.	THER- MOM- TER.	STREK- DER WIND.	LOCHTS- GESTELD- HEID.
22	{ 30. 1 30. 0 1/2 30. 0 1/2	{ 41 50 41	{ Z. O. O. Z. O. O. N. O.	betrokken.
23	{ 30. 0 1/2 30. 1 30. 0 1/2	{ 46 59 45	{ O. † Z. O. —	bewolkt.
24	{ 30. 1 30. 1 1/2 30. 1	{ 49 62 47	{ Z. W. W. Z. W. Z. W.	voormidd. bewolkt; verder betrokken; 's avonds betrokken.
25	{ 30. 1 30. 2 1/2 30. 2 1/2	{ 52 60 42	{ N. W. N. N. W. —	's morgens bewolkt; verder helder.
26	{ 30. 3 30. 3 1/2 30. 3 1/2	{ 48 68 52	{ O. Z. O. O. N. O.	helder.
27	{ 30. 3 30. 3 30. 1 1/2	{ 56 76 57	{ O. Z. O. O. O. Z. O.	helder.
28	{ 30. 1 30. 1 1/2 30. 1 1/2	{ 57 66 48	{ W. Z. W. W. N. W. W.	bewolkt; 's avonds helder.

† 's Namiddags N. W.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

# ALGEMEENE KONST.

EN

## LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 19. Vrydag den 8 Mei.

---

### BERIGTEN.

#### INLANDSCHE.

**A**MSTERDAM. De Hoogl. JOHANNES WILMET, *Art. Liber. Mag. et Phil. Doct.*, in de Oostersche Letterkunde beroemd, welke hy voorheen aan de Geldersche Hooge School, te Harderwyk, met zoo veel lof onderwees, en thans aan het Amsterdamsche Athenaeum Illustre onderwyst, is, ten blyke van het byzonder gehoogen, het welk dit zyn onderwys geeft, behalve zyn Hoogleeraarschap in de Oostersche Talen en Oudheden en in de Uitlegkunde der Heilige Schrift, nog op nieuws aangesteld tot *Profesor Historiae Orientalis, cum civilis, sum litterariae*, dat is, tot Hoogleeraar in de Burgerlyke en Letterkundige geschiedenis van het Oosten: een allerbelangrykst vak van wetenschap, welk hy voorleden Maandag, den 27 April 1807, in de groote Gehoorzaal van de Illustre School, voor eene aanzienlyke vergadering van geleerde mannen, met eene mannelijke, uitgewerkte, en in zuiver Latyn opgestelde, redevoering aanvaard heeft, over deze allergewigtigste stof: *De Arabum meritis in litteris medio aëvo illustrandis*; dat is: *Over de verdiensten der Arabieren, om*

L DEEL. T irens

*trent het herstel der Wetenschappen in de middeleeuw.*  
 Daar deze redevoering met de allergenoegelykste aandacht is aangehoord, kan het niet dan de algemeene wensch der geleerdheid zyn, dat een zoo belangrijk stuk spoedig in het licht kome, waar toe het standvastig gebruik, aan het Athenaeum Illustre, gegronde hoop geeft.

---

*Nader berigt van den Predikant VAN TEUTEM,  
 nopens de volkomene genezing van een Kan-  
 kereus Ongemak, door den Hofraad  
 KATZENBERGER, te Warendorff.*

In het vorige Jaar is door my, by den Boekhandelaar *J. ten Brink Gerritsz.*, te Amsterdam, in het licht gegeven, „ *Verflag eener Reize van Utrecht naar Warendorff*, by Munster, en bezoek by den Hofraad „ *Katzenberger* aldaar. Eene korte bydrage, byzonder voor zulken, die aan den afschuwelyken smartelyken en doodelyken kanker lyden, daar voor vreezen, of in de genezing hunner ongelukkige Medemenschen een hartelyk belang stellen.

De droeve kwaal eener Vriendin, in dat stukje beschreven, gaf aanleiding tot myne reis, en, door myne belangryke kennismaking met den doorkundigen Hofraad, hield ik my zelve tot het gegeven verflag zedelyk verplicht. Het zelve werd van velen met deelneming gelezen, en gaf, gelyk dit natuurlyk te wachten stond, ruime gelegenheid tot verschillende gedachten en oordeelvellingen. De publieke Beoordeelaars prezen myn menschlievend oogmerk; maar, zoo wel by de *Letteroefenaars* als in de *Vaderlandsche Bibliotheek*, trof ik de bedenking, of het toch niet beter geweest ware, indien ik met myn verflag gewacht had, tot dat ik ook van het gevolg der ondernomene genezing eenig berigt zou hebben kunnen geven. Het verblydt my nog, dat ik zulks niet deed, om dat myn geschryft intusschen reeds meer dan eenen lyder eenen, door hem nog onbeproefden en ongekenen, weg ter redding gelukkig heeft aangewezen. Maar byzonder geeft het

thans

thans myn hart eene strekende voldoening; de gemaakte bedenking eenvoudig te kunnen beantwoorden met het stellige bericht, 't welk ik my zelven nu ook verplicht achte langs dezen weg zoo veel mogelijk publiek te maken; dat namelijk onze Vriendin; Mejuffrouw *Johanna Versluis*; te Gouda; na een halfjarig verblyf te Warendorff; door den Hofraad *Kaizenberger* aldaar; van haar kankereus ongemak volmaakt genezen is; en zich alzoo sedert omtrent twee maanden in den besten welstand weder ten haren huize bevindt. Kundige Doctoren en Chirurgen, mannen van naam en verdiensten; zoo wel te Utrecht en Gouda als van elders; van welken sommigen te voren over haar gesaadpleegd waren; en hunne uiterste bezorgheid over haren toestand niet ontveinsd hadden; hebben haar na hare terugkomst weder onderzocht, en geven even zeer hunne verwachting over deze belangryke genezing te kennen; als zy dezelve naar hunne eigene overtuiging *volkomen gelukt* beschouwen.

De genezene zelve is daar van in hare geheel herkregene gezondheid de best-sprekende getuige. Vol van dankbaarheid aan haren menschlievenden Arts en het gezegende bestel van Gods Voorzienigheid; verzocht zy zelve my; ook uit haren naam, dit nadere bericht te geven; het gene ik met haar en de haren hartelyk wensche dat niet geheel te vergeefs geschiede!

*Utrecht;*

F. VAN TEUTEM;

21 April 1807.

*Christen-Leeraar te Utrecht.*

*Zoogenaamde onbrandbare Menschen, of het bestand  
zyn tegen eenen hoogen graad van Hitte,  
geen nieuw verschynfel.*

*Verhaal van Mevrouw DE SEVIGNÈ; omtrent een  
onbrandbaar Mensch.*

Het is bekend, dat zich twee Vreemdelingen, de Heeren ROGER en LYONNET, dezen winter, in verscheidene plaatsen van Holland; hebben genoemd en vertoond; als *onbrandbare* menschen, en dat van zoo-

danige proeven, van met ontbloote voeten op gloeiend yzer te treden, het zelve over naakte armen en beenen, tong enz. te stryken; op gloeiende yzeren staven eenige minuten lang te staan; de ontbloote ledematen met phosphorus te bestryken; en vervolgens daar over de kant van eene gloeiende plaat te laten gaan; zich te waschen met sterkwater, met salpeterzuur, met koningswater, met overzuurd zeeznoutzuur; gesmolten lood met de hand optenemen, in den mond te brengen, de voeten daar in te steken; kokende olie te drinken enz. enz., voor talryke vergaderingen, waar onder ook de eerste Natuur- en Scheikundigen zich bevonden, gedaan hebben, welke den sterksten indruk van verwondering veroorzaakten, en zulks wel op zeer verschillende wyze. De één verklaarde het al voor behendige gaauwheid, de andere trachtte het uit zekere regels der Natuurkunde, en eigenschappen van het gloeiend yzer, uit het bekoelen van 't zelve door zich te waschen met koud water enz. te verklaren. Men leze slechts wat de Heeren W. en J. W. VAN BARNEVELD, Apothekers te Amsterdam, in de Nummers 6 en 7. van den *Algemeenen Konst en Letterbode*, voort dit jaar 1807. deswege hebben aangemerkt. Eene zaak is 'er echter, waaromtrent noch gemelde Heeren, noch, zoo veel wy weten, iemand anders, eenige oplossing heeft kunnen geven, namelijk het doorzwelgen, driemaal achter een, van eenen halven lepel olie, welke tot op 450 graden, volgens *Fahrenheit*, dus 185 gr. volgens *Reaumur*, verhit was. Ook dit, gelyk het gaat, had verschillende uitwerking op de denkbeelden; zoo dat 'er zelfs geweest zyn, die ook dit gebeurde, deze geheele zaak, ontkenden, welke echter in tegenwoordigheid van den kundigen Heer VAN MARUM en zeer vele kenners der Natuur- en Geneeskunde, volgens het daar van gegeven verhaal, in de *Algem. Konst- en Letterb.* 1807. bl. 82. verrigt is.

Hoe dit ook zy, ons voornemen is, geenzins, om ons in dat verschil van gevoelen in te laten, maar liever met een voldoende gezag, aan te toonen, dat deze geheele zaak niet nieuw, maar reeds in 't jaar 1680 vertoond is geworden.

De beroemde Mevrouw DE SEVIGNE schreef reeds in 1680, in eenen harer brieven, aan Mevrouw DE GRIGNAN, gedagteekend den 30 Juny des zelfden jaars, (zie de uitgave



gave te Parys 1763. VI. D. 1ode Br. bl. 66. in 12°. of de laatste uitgave te Parys van 1806. chez Boslange, Masfon et Besfon, par Ph. A. Grouvelle Br. 642. in 't V. D. bl. 258.) deze woorden:

„ Il entra hier ici, un garçon de Vitré, c'est à dire,  
 „ qui en venoit; je le reconnus d'abord pour avoir été  
 „ laquais de M. de Coulanges, M. de Grignan l'a vu  
 „ à Aix. Il me montra un papier imprimé de tout ce  
 „ qu'il fait faire du feu; il a le secret de cet homme,  
 „ dont vous avez entendu parler à Paris: entre mille  
 „ choses, qui sont toutes miraculeuses, et que je ne  
 „ comprends pas que l'on souffre à cause des consé-  
 „ quences, je ne m'arrêterai qu'à une petite, et qui est  
 „ bientôt faite; ce fut de lui voir couler dans la bou-  
 „ che dix ou douze gouttes de ma cire d'Espagne tou-  
 „ te allumée, et dans sa main; il n'en étoit non plus  
 „ ému, que si c'eût été de l'eau; sans mine, sans gri-  
 „ mace, sa langue aussi belle après cette petite opera-  
 „ tion qu'au paravant. J'en avois fort entendu parler;  
 „ mais de voir cela si familièrement dans ma cham-  
 „ bre, me fit un extrême étonnement. Cela prouve vo-  
 „ tre philosophie, ma chère enfant, et qu'assurément le  
 „ feu n'est point chaud, et ne nous cause le sentiment  
 „ de chaleur que selon la disposition des parties. Com-  
 „ prenez-vous qu'il y ait une sorte de liqueur, dont  
 „ on puisse se frotter avec assez de confiance, pour  
 „ fondre de la Cire d'Espagne sur la langue, avaler de  
 „ l'huile bouillante, et marcher sur les barres de fer  
 „ toutes rouges? Que deviendront nos miracles?” (\*)

NIEUW-

(\*) Ten genoege van zulken onzer Lezeren, welke minder gewoon zyn, de Fransche taal te lezen, voegen wy hier de vertaling onder.

„ Gisteren kwam by my een jonge knaap van Vitré, dat  
 „ is, hy kwam van die plaats: ik herkende hem terstond voor  
 „ dien genen, die knecht by den Heer Coulanges geweest is.  
 „ De Heer Grignan heeft hem te Aix gezien. Hy liet my  
 „ een gedrukt papier zien; bevattende al wat hy met het  
 „ vuur konde uirigten. Hy heeft het geheim van dien man,  
 „ van welken ge te Parys hebt hooren spreken. Onder duizend andere zeer verwonderlyke zaken, en die ik niet  
 „ vat, hoe-men, van wege de gevolgen, kan doorstaan, zal  
 „ ik my slechts tot deze kleinigheid, een werk van een  
 „ oogenblik bepalen: dat was van hem te zien, tien of twaalf

# NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *DISPUTATIO Juridica Inauguralis: De LEGIBUS: quam annuente Summo Numine, . . . . pro gradu doctoratus summisque in utroque jure honoribus et privilegiis, MORE MAJORUM, ritque legitime capessendis, in templi academici choro, publicae ac solamni disquisitioni offert THEODORUS VAN SWINDEREN, Artium Liberalium Magister, Philosophiae Doctor; Groninganus. Ad diem XIX Novembris MDCCCVI. Hora X. Groningae apud Theod. Speormaker, Bibliopolium MDCCCVI.*

(Vervolg en slot van bladz. 387.)

Het tweede Hoofdstuk handelt van de Natuurwetten, in 6 artikelen of paragraphen, en betoogt derzelyer bestaan in eigenschappen met voldoende bewyzen, en onderzoekt ook, of de Natuurwetten tegen elkanderen kunnen stryden of inloopen. Het is ook met een byzonder genoeg, dat Recens. dit hoofdst. doorlezen heeft.

In §. 3. van dit tweede Hoofdst. worden byzonderlyk de eigenschappen der Natuurwetten, dat zy Goddelyk, Eeuwig, Noodzakelyk, Onveranderlyk en Algemeen zyn, mede zeer zakelyk ontrouwd. Die Algemeenheid zal echter of Volstrekt zyn, namelyk ten opzigte van de volstrekte, (*absolutae Leges*) Natuurwetten; of veronderstellender wyze, ten aanzien van de onderstellende, (*hypotheticae*) Natuurwetten, Z. bl.

46.

„ droppelen van myn brandend Spaansch lak in zyn mond te  
„ sturten; ook op zyne handen; hy was 'er niet meer van  
„ aangedaan, dan als of het water was, zonder beweging;  
„ zonder zyn gezigt te vertrekken; zyne tong zoo zuiver  
„ na deze bewerking, als te voren. Ik had 'er veel van  
„ hooren spreken, maar dat, zoo van na by, in myne kamer,  
„ maakte my zeer verbaast. Dit bewyst, myn waarde kind,  
„ uwe wysgeerte; en dat voorzeker het vuur piet heet  
„ is (†), en ons geen gevoel van warmte veroorzaakt, dan  
„ naar de gesteldheid der deelen. Begrypt ge, dat 'er een  
„ soort van waterje is, met welke men zich wryven kan,  
„ met zoo veel vertrouwen, om gesmolten lak op zyne tong  
„ te laten druppelen; kokende olie in te zuvelgen; en op  
„ gloeiend yzer te gaan? Wat zal 'er zoo van onze mirake-  
„ len worden!

(†) ANAXAGORAS beweerde ook, dat de sneeuw niet wit was.

46. Recens. maakte daarom deze aanmerking, om dat hem hieromtrent wel eens eenige twyfeling is toegeschenen: B. v. welke algemeenheid moet bl. 66. *secundum regulam UNIVERSALEM* gedacht worden? Indien ook de veronderstellende Algemeenheid, dan schynt het gevoelen van KANT zelve, of ten minste van de Kantiaanen niet door te gaan, dat de algemeenheid der Natuurwetten alle uitzonderingen zoude uitsluiten; welke stelling inderdaad ook dikwyls moeilykheid ontmoet, b. v. *Gy moet het ter bewaring gegeven goed te rug geven; Gy moet niet doodslaan; Gy moet geen onwaarheid spreken* enz. Men leze slechts CICERO l. *De Offic.* IO. en III. 25. Want dan hangt het gebod van den onderstelden toestand af; en verandering van toestand veroorzaakt verandering van geboden: gansch anders als wel doorgaans de Kantiaansche Wysgeeren schynen te gevoelen. Intusschen beneemt dit niets van de waarde, van de eeuwigheid en onveranderlykheid der Natuurwet: gelyk het eene eeuwige, standvastige en onveranderlyke Wet is: *Geef het ter bewaring ontvangen goed aan den eigenaar te rug*; zoo is het een niet minder eenwige, onveranderlyke en standvastige Natuurwet: *Geef nooit een zwaard te rug aan dien eigenaar, die in woede het zelve te rug eischt, om een onschuldig mensch te vermoorden.*

In de §. 5. van dit zelfde Hoofdst. wordt de zekerheid der Natuurwetten bondig betoogt. Recens. zoude toch eene aanmerking hebben omtrent het onderscheid, het welk bl. 69: ten opzichte der zekerheid in Mathesis of Wiskunde geschildert wordt; niet als of er geen wezenlyk onderscheid plaats had (\*), maar hy meent, dat het zelve niet zoo groot is als men doorgaans gelooft. In het afgetrokken (*in abstracto*), is alles zekerheid in de Wiskunde; maar is het dan wel veel minder in de Zede- en Regtskunde? Zoo dra meer menschen, met reden en vryheid begaafd, by elkanderen gedacht worden, vlotijen uit derzelver natuur onderlinge regten en pligten tusschen die met elkanderen vergeleken menschen voort, die men van hun niet kan afzonderen; en zoodra een Regt wordt gedacht, volgt daar uit noodzakelyk de tegenoverstaande plicht. Men leze b. v. het duchtig betoog van oopen schranderen Schryver bl. 99. Doch komt men in het zedelyke in de toepassing op byzondere personen, zaken, tyden, plaatsen, omstandigheden; dan ontstaat dikwyls twyfel; maar is het dan in de toegepaste Wiskunde (*in Mathesi applicata*), niet even zoo gelegen? Bedriegen de Sterrekundigen zich nimmer in hunne berekeningen, in hunne waarnemingen? Zyn de Water-

loop-

(\*) Z. *Verhandl. der Holl. Maatschappij der Wetenschappen*, XXX. Deel; N. 35. —

looptkundigen het altyd eens omtrent de middelen om de verandering van eene rivier, of verstopping van derzelver mond, of van eene haven, weg te nemen, of voor te komen?

In §. 6. wordt de onmogelykheid van eenigen stryd of eenig tegen elkander inloopen van de Natuurwetten, met nadruk betoogd. Alleenlyk zoude Recens. op bladz. 71. het beschikken over eens anders goed, in nood, op hoop van goedkeuring (*sub spe rati*) wat wankelbaar, en niet zoo zeer noodzakelyk achten. Wankelbaar, om dat die hoop eene onzekerheid is; minder noodzakelyk, zoo dra men het *Jus necessitatis* met DE GROOT, met VAN BYNCKERSHOEK en zoo vele groote mannen stelt, het welke weggeworpen zynde, men niet alleen zyn toevlugt tot een, niet zoo zeker, *spei rati* moet nemen, maar ook, omtrent zoo vele gewigtige gevallen, als de zelfsverdediging of Noodweer, den waren grond van de *Lex Rhodia de jactu* en Avary en menigte andere, in onoplosbare zwarigheden vervalt. De aangehaalde Hoogduitsche Schryver GROSS zegt wel in zyn *Leerboek* §. 48. dat dat Noodregt een *Regt is, om in nood ONREGT te doen*; maar dit is een *petitio principii* van dien geleerden: hy stelt reeds, dat nog de Vraag is; hy noemt reeds vooraf *onregt* dat geen, 't welk ontkend wordt onregt te zyn. Het is bekend, dat het verwerpen van het *Jus necessitatis*, althans in de Kantiaansche Regtsleer, zynen oorspronk heeft uit het stellen van eene volstrekte algemeenheid der Natuurwetten, zonder toelating van de minste uitzondering, zelfs niet in byzondere omstandigheden en toestanden. En dit heeft wederom zynen grond, in de neiging om alles zoo te betoogen, dat geene uiterlyke omstandigheden in aanmerking komen. Dit gaat wel aan, zoo lang men *in abstracto* verzeert; maar hoe nu in de toepassing? Zou men wel in het Wiskundige, in het Werktuigkundige, in het Bouwkundige, *in abstracto*, een schip kunnen bouwen, bekwaam om alle rivieren, alle zeeën te bevaren, zonder aanschouw op de byzonderheden der rivieren en zeeën? Wy zien, dat wy een weinig zyn afgeweken. De schraardere Schryver spreekt niet zoo opzettelyk van dit *Jus necessitatis*. Omtrent het voorbeeld van het bekende by CICERO, *si duo naufragi et una tabula*, schryft de Heer VAN SWINDEREN bl. 72. in f. *coëxistere non possunt*. Maar wy moeten hier toch aanmerken, dat de *coëxistentie*, daar meer dan een mensch dien houten balk willen, niet wel kan weggedacht worden. De zaak komt ook aan Recensent niet zoo moeilyk voor. Immers, indien men niet vraagt (gelyk men niet kan vragen) wat de beroeringen der haristogien schrik en doodsangsten (die dan toch altyd hunne verschillende trappen hebben) zouden uitwerken, en hoe ver die verschooning verdienen; maar wat het eeuwige Natuurregt, 't welk nimmer zwygt, voorschryft, dan is het

zeker, dat hy die eerder in 't regtmatig bezit van dien balk is, door niemand, hy zy wie hy zy, daar van mag ontzet worden, en niemand kan, uit het regt van nooddwang, zich daar toe geregtigd rekenen. Even weinig kan een vlugtende hem, dien hy ontmoet, zoo dat hy, om de engte van het pad, op den hoogen berg gestuit wordt, met geen regt den anderen van den berg in zee ter neder storten, om zich den weg tot zyne vlugt te openen; zoo als sommigen ten onregte gesteld hebben. Immers beide hebben het zelfde regt tot hun behoud, doch nimmer met verkorting van het regt van den anderen: zoo de vlugtende den anderen wilde ter neder storten, zou deze laatste ten minste evenveel regt hebben, om met al zyn magt dit aftekeeren. Dus zou men dan *en* den vlugtende, *en* den anderen, te gelyk even veel, maar tegen elkander strydige en inlopende, regten geven, 't welk met de voortreffelykheid der Natuurwetten onbestaanbaar is, zoo als door den S. bondig is betoogd. De Natuurwet, die nimmer zwygt, beslist ook in dit geval, regt gevende aan hem, die zich op zulk een eng pad bevindt, om dien stand te houden, welke hy regtmatig bekomen had; en kan dus aan den vlugtende geen tegenstrydig regt toekennen, om hem daar van ter neder te storten. Haristogien komen hier, ter beslissing van het regt, niet in aanmerking, ten zy het redengebruik volkomen stil stond; het welk evenwel niet altyd het geval is.

In het derde Hoofdst. wordt in 28 §§. *Over de Burgerwetten* gehandeld: vooraf gaan eenige voorbereidende aanmerkingen omtrent den aard en het oogmerk der Burgerstaten; en de Sect. I. onderzoekt de Staatsgrondwetten; Sect. H. de byzondere Burgerwetten, en wel, in het 1ste gedeelte, derzelver aard en vereischten; in het 2de gedeelte, derzelver stoffe en voorwerpen; in het 3de gedeelte, derzelver form; en eindelyk in het 4de gedeelte, hare afkondiging. Dit belangryk hoofdstuk is wederom met zeer veel orde, nauwkeurig, oordeel en doorzicht behandeld. Wat de aantek. (103) bl. 77: aangaat, Recensf. is het met den Heer van SWINDEZEN volkomen eens, dat, hoe groot eene sieraad de zuiverheid in alle talen is, te meer, daar zy te gelyk de ware moeder der duidelykheid is, in geval echter van woordengebrek, het veel beter is een aangenomen woord te bezigen: maar wat *Finis civitatis* aangaat, dit meent hy, dat zuiver en echt Latyn is: *Finis* beteekent by de Romeinen *illud extremum ad quod omnia referuntur*. Z. CICERO. III. *De Finib. Bon. et Mal.* c. 7. Ook zegt CICERO zelve I. *De Offic.* 16 *Vulgaris liberalitas referenda est ad illum Ennis finem* &c. en c. 39. *Domus finis, est usus, ad quam accommodanda est aedificandi descriptio*. Dus is de *Finis* van den Burgerstaat dat hoogste doel, waar toe al het Staatsbestuur en zyne inrigtingen moeten strekken. Dit als

van minder belang in het voorbygaan. Wat de zaak zelf betreft, Recenf. zou liever dat oogmerk der Burgermaatschappijen wat ruimer stellen, om daar uit zoo vele heilzame inrigtingen, als de opvoeding van Ouderloze Kinderen, in Weeshuizen, de openbare Leerscholen, Gasthuizen, bevordering van den bloei van Koophandel, en menigvuldige andere zaken, te kunnen afleiden, waar toe echter de Hoogste Magt. weinig regt zoude hebben, als die buiten het oogmerk der Burgerlyke Vereenigingen waren uitgesloten. De Schryver zegt zeer wel bl. 121. op 't einde: *Curet itaque felicitatem publicam Imperans etc.* Zie ook §. 18.

In de Sect. I. §. 4. zouden de Grondwetten (*Leges Fundamentales*) ook in *Natuurlyke* en *Bedongene* hebben kunnen verdeeld worden. Want al zyn 'er geen uitdrukkelijke bedingen gemaakt, niet te min zyn 'er altyd regels, die, zonder overeenkomsten, van zelve uit den aard van alle Oppergebied, en het doelwit van alle Burgerstaten voortvloeijen. B. v. die grondwet, welke SENECA in zyne *Medea* voorstelt, dat geen beschuldigde, zonder vooraf verhoord te zyn, mag verwezen worden: dat niemant van zyn eigendom, zelfs niet tot nut van den Staat, mag ontzet worden, ten zy in dringende gevallen, en dan nog niet anders dan met vergoeding van schaden enz. Deze zyn eeuwige en onveranderlyke regels, die met nog meerder regt, dan de bedongene, *Grondwetten* kunnen genaamd worden, en zoo veel te noodzakelyker zyn, om dat niet alle regels der uitoefening van de Hoogste Magt, in uitdrukkelijke overeenkomsten, kunnen bevat worden. Met grond schryft de Heer VAN SWINDEREN bl. 92. *Al heeft ook de Oppergebieder by het aanvaarden der Hoogste Magt zoodanig beding met het Volk NIET UITDRUKKELYK aangegaan.* Deze regels of grondwetten hebben geen uitdrukkelijk beding noodig, om dat zy uit den aard en het oogmerk van de Burgerlyke Maatschappy, en Opdracht van het Hoogste Gebied van zelve, voortvloeijen. En worden zy somtyds, of dikwyls, nog uitdrukkelijk bedongen, zoo geschiedt zulks om alle twyfel voor te komen, en de verplichting heiliger te maken. De Grondwetten, welken meestal uit uitdrukkelijke bedingen voortvloeijen, worden door den kundigen Schryver §. 7. bl. 95. met orde voorgedragen. Dit al, en de menigvuldige en gewigtige zaken worden, de geheele Verhandeling door, met die blyken van kennis, doorzigt, ondredelyk-inzien, en vernuft onderzocht, toegelicht en verklaard, dat dit geschrift een belangryk geschenk voor de Geleerdheid en voor haren roem in dit Land is. Hoedanig zeker niet verwacht kan worden van hun, die de Studien slechts ter loopse behandelen, en zich maar haasten om als gepromoveerde Doctoren voor den dag te treden; het zy kundig of niet kundig; dit komt 'er dan by dezulken zoo naauw niet op aan. Maar die

die zullen dan nooit VAN SWINDEREN's worden, die, zoo ons wel berigt is, zeven jaren gestudeerd heeft. *Dis laboribus omnia vendunt.*

De achter aan gestelde XXIV. Theses zyn ook alle belangrijk; gaarne zou men eenige, als proeven, uitskippen, ware deze Recensie niet reeds ongevoelig te ver uitgedyde; ook zou de keuze moeilyk vallen. Eindelyk zyn 'er twee Dichtstukken achter gevoegd, by welke de jonge Geleerde, ter gelegenheid van zulke loffelyke als plegtige bevordering, door den Student in de Godgeleerdheid TYDEMAN, in 't Nederduitsch en door den Student in de Regten LULOFS, in 't Latyn, begroet wordt. Recens. vertrouwt dat zy den kenneren niet kwalijk bevallen zullen; vooral de doorgaande en wel uitgebondene vergelyking van eenen Oorloga- met een Letter- Held in het eerstgemelde Dichtstuk.

## K U N S T E N.

### P R O G R A M M A

*der Pryzen, door de Academie van Schilder-,  
Beeld- en Bouwkunde te Gend, voor den  
Jare 1808 uitgeschreven.*

De directie der Academie van Schilder-, Beeld- en Bouwkunde, te Gend, stelt tot prys der Schilderkunde het volgend onderwerp voor;

#### EERE AAN RUBBENS BEWEZEN.

„ Na het sluiten van den vrede tuschen Engeland en  
„ Spanje, waartoe *Rubbens* veel had toegedragen, wil-  
„ de *Carel de Eerste* hem een uitmuntend blyk van  
„ agting en gunst bewyzen. Hy liet zich den Schif-  
„ der in het volle Parlement voorstellen, omhong hem  
„ een band rykelyk met diamanten vercierd, sloeg hem  
„ tot Ridder en gaf hem den degen waarmede hy die  
„ plegtigheid had verrigt (\*).

Arr.

(\*) De Kunstenaar moet het oogenblik uitziezen waar in de Schilder, reeds met den band omhangen en Ridder geslagen, den degen ontvangt.

## Art. 1.

De beelden moeten ten minsten vyf en een halve decimetres (twintig duimen) groot zyn.

2.

De prys zal een gouden Medaille, ter waarde van vyf en twintig Louifen (byna zes honderd Fransche Livres) zyn.

3.

Het bestuur stelt tot prys der Beeldhouwkunde voor het Borstbeeld van *François Duquesnoy*, gezegd *le Flamand*, in levensgrootte, het zy van gebakken aarde of in gips.

4.

Het zal eene zilveren Medaille toewyzen aan den geenen, die den prys behaalt.

5.

Er zal een prys van vyftien Louifen (byna drie honderd en festig Fransche Livres) worden toegekent aan het Landschap, het welk het best aan de volgende vereischens zal voldoen.

1. Het tydperk van 't Jaargetyde zal moeten zyn het begin van den Herfst.

2. Het uur van den dag tusfchen de middag en den ondergang der Zonne.

3. Stil en schoon weder.

4. De Kunstenaar zal de ligging naar goedvinden uitkiezen, en zal zyn Schilderftuk met Gebouwen, Boomen, Beelden, Dieren &c. naar zyn fmaak vercierden.

5. Men zal geene kopyen toelaten.

6. Het ftuk moet ten minsten 24 duimen breed en 18 duimen hoog zyn; de lyst daar onder niet begrepen; van deze voorwaarde kan niet worden afgegaan.

6.

Alle Kunstenaars worden uitgenoodigd om naar deze drie pryzen te dingen.

7.

De Zaal der ten toonftelling zal den laaften Maandag van July des Jaars 1808 geopend worden in eene der Zalen van het Stadhuis te Gend, met toestemming van den Heer Prefect van 't Departement en van den Heer Maire der Stad.

8.

Het Bestuur zal eene zilveren Medaille geven:

1. Aan den Kwekeling der Academie, welke de beste

te



te teekening, naar den Apollo van het Belvedere, een beeld der Gallerie van d'Academie, zal hebben gemaakt.

2. Aan den Kwekeling, welke de beste teekening van Bouwkunde op de Zaal zal hebben geplaatst.

Art. 9.

Alle de Schilderstukken, Borstbeelden en Teekeningen, moeten vast vyftien dagen voor de opening der Zaal bezorgd zyn aan den Heer P. F. DE GOESIN-VERHAEGHE, Boekdrukker en Hoogleraar der Academie in de Hooge Poortstraat N°. 229. te Gend.

10.

Geen Kunstenaar zal deszelfs naam op zyn werk zetten; maar zal het een of ander teeken op een stuk papier op zyn werk geplakt, maken, 't welk hy op een verzegeld billet, zynen naam en woonplaats behelzende, zal herhalen, en het zelve by zyn stuk voegen.

11.

Het Bestuur zal alle de Schilderyen, Borstbeelden en Teekeningen, met uitzondering nogthans van die, welke, voldoende bevonden, den prys zullen wegdragen, te rug geven. Deze zullen ter beschikking van de Academie blyven.

*De Zaal der ten toonstelling zal onder de volgende voorwaarden plaats hebben.*

1. De Zaal zal gedurende drie weken open zyn, des morgens van negen tot twaalf uren, en des nademiddags van drie tot zes uren.

2. Men zal 'er alle voortbrongfelen der Teeken-, Schilder-, Beeld-, Graveer- en Bouwkunde, door levende Meesters vervaardigd, aannemen.

3. De Schilderyen, Borstbeelden en Teekeningen, die na den prys dingen, zullen 'er insgelyks ten toon gesteld worden.

4. De Kunstenaars, welke door hunne talenten den roem der Belgische Schole schragen, zullen uitgenoodigd worden om de stukken, die om naar den prys te dingen zyn ingezonden, te komen beoordeelen. De Academie verwacht van derzelve yver, van hunne liefde tot de vorderingen der Kunsten, dat zy zig aan deze uitnoodiging niet zullen onttrekken.

5. De

5. Deze beoordeeling zal op den eersten Zondag na de opening der Zaal plaats hebben; men zal dadelyk de namen der genen, welke de pryzen zullen behalen, bekend maken.

6. Alle de stukken, welke om na den prys te dingen zyn ingezonden, zullen tot het einde der ten toonstelling op de Zaal verblyven. Het staat den mededingers vry om na de beoordeeling hunne namen al, dan niet, te openbaren.

7. De Kunstenaars, welke eenige voortbrengfelen van hunne kunst op de Zaal verlangen geplaatst te zien, worden uitgenoodigd, om ten minsten tien dagen voor de opening, zig met vragsvrye brieven by den Heer P. F. DE GOESIN-VERHAEGHE, met opgave der vertooning en groote van hunne stukken, aan te melden.

8. Alle de stukken moeten ten minsten drie dagen voor de ten toonstelling aan voorsz. DE GOESIN zyn gezonden.

9. Men zal alle mogelyke zorg te bewaringe der stukken, op de Zaal gezonden, aanwenden; ten dien einde zal een der Directeuren van de Academie, gedurende den gehelen tyd der ten toonstelling op de Zaal verblyven; men zal den Kunstenaaren daaromtrent alle verzekering geven, zonder nogtans voor onvoorziene gebeurtenissen te kunnen verantwoordelyk zyn.

10. Elk stuk, op de Zaal aangenomen, zal 'er tot het einde der ten toonstelling moeten verblyven.

11. De kosten van transport blyven ten laste van hun die op de Zaal zenden.

12. Elk Kunstenaar wordt uitgenodigd zynen naam en woonplaatse op te geven, om daar van in de gedrukte opgave der ten toonstelling melding te maken.

13. Elk Kunstenaar is gehouden op te geven de wyze, waar op hy verlangt dat zyne stukken hem, na het sluiten der Zaal, worden terug gezonden.

Gedaan in de Buitengewoone Vergadering den 3den Maart 1807.

(was getekend)

FRANÇOIS HUYTENS.

*Voor den President.*

F. VAN BRAECKEL,

*Griffier.*

HAN-

# **HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.**

## **PAYZEN DER EFFECTEN.**

Op Maandag den 4 Mei 1807, in Amsterdam.

### **BUITENLANDSCHE.**

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100 1/2	<i>Kaiser</i> 4 1/2 prCt. . . . .	47 1/2
<i>idto</i> 4 prCt. . . . .	99 1/2	<i>idto</i> 4 prCt. . . . .	40 1/2
<i>idto</i> geconsolid. by Stap- horst 2 1/2 prCt. . . . .	66 1/2	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	88 1/2
<i>Aandelen</i> by Hope & Comp. enz. . . . .	105 1/2	<i>idto</i> 4 1/2 losb. van 1807. prCt. . . . .	96 1/2
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	86 1/2	<i>Engeland</i> Annuitanten renten . . . . .	80 1/2
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94 1/2	<i>Fransche Rep.</i> Geconsolid. renten . . . . .	66 1/2
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	91 1/2	<i>Dito</i> Cert. by K. & H. Wisselcouren . . . . .	66 1/2
<i>idto</i> Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	97 1/2	<i>Op</i> Londen. . . . .	35 1/2
<i>idto</i> Kroon 4 prCt. . . . .	96 1/2	<i>—</i> Parys. . . . .	53 1/2
<i>Kaiser</i> 5 prCt. . . . .	46 1/2		

### **BINNENLANDSCHE.**

#### *Nederlandsche Republiek.*

<i>Nationale</i> Schuldbeveien 2 1/2 prCt. . . . .	42 1/2
<i>idto</i> 2 1/2 prCt. . . . .	37 1/2
<i>Loosrenten</i> uit de heffing van 98 2 1/2 prCt. . . . .	48 1/2
<i>Dito</i> uit de heffing van 1800. 2 1/2 prCt. . . . .	42 1/2
<i>idto</i> 1801. 2 1/2 prCt. . . . .	48 1/2
<i>idto</i> Domeinen. 4 prCt. . . . .	69 1/2
<i>idto</i> Vrywillig 2 1/2 prCt. . . . .	68 1/2

<i>Restrictien</i> Losb. na den Vrede. . . . .	56 1/2
<i>Holland.</i> <i>Obligatien</i> en <i>Receptissen</i> 2 1/2 prCt. . . . .	34 1/2
<i>Dito</i> vrywillig 2 1/2 prCt. . . . .	66 1/2
<i>Zeeland.</i> <i>Obligatien</i> 2 1/2 prCt. . . . .	33 1/2
<i>Friesland.</i> <i>Obligatien</i> 2 1/2 prCt. . . . .	31 1/2
<i>Agio</i> van de Bank. . . . .	3 prCt.

## **GEBORTE, TROUW. EN STERFLYSTEN.**

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 205; en te *Haarlem* 12, onder welke laatsten 6 beneden de 12 jaren.

## **STERRE. EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.**

*BERLYN.* Docter *Olbers*, te *Bremen*, heeft den 29 Maart l. l. eene nieuwe *Planctet*, aan welke men sedert den naam van *Vesta* heeft gegeven, ontdekt: ook is dezelve, te *Berlyn*, door Prof. *Bode*, voor de eerstemaal, den 11den en vervolgens den 12den (schoon op dien tyd, wegens betrokken lucht, slechts voor we-  
nige

nige oogenblikken) doch des avonds van den daarop  
volgenden 13<sup>ten</sup> April, ten half 11 uren, by eene hel-  
dere lucht, zeer duidelyk waargenomen: wanneer de  
teruggaande beweging dier Dwaalster, welke door *Ol-  
bers*, van 29 Maart tot 5 April, in eene regte opklim-  
ming van  $184^{\circ} 7' 47''$  tot  $182^{\circ} 33' 11''$  en onder  
Noordl. Declinatie van  $11^{\circ} 47' 47''$  tot  $12^{\circ} 24' 19''$   
was waargenomen, reeds weder aan het afnemen was;  
dus zy weldra tot het punt van stilstaan stond te ko-  
men, om vervolgens weder voorwaards te gaan. Hare  
tot dus verre waargenomen loop en snelheid toonen aan,  
dat zy zich tusfchen *Jupiter* en *Mars*, in de streken  
van *Ceres*, *Pallas* en *Juno* bevindt.

Deze nieuwe Planeet is gemakkelijker dan de overig-  
ge kleine Planeeten te onderkennen, zich vertoonende  
als een Ster van de vyfde grootte, met een rondach-  
tig licht: die *Olbers* verzekert met het bloot oog te  
zien.

# WEERKUNDIGE V. AARNEMINGEN,

## BUITEN HAARLEM.

1807 April	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
1	30 1½	59	Z. W.	
2	30 2	68	W. t. N.	omtrent helder.
3	30 1	54½	N. O.	
4	30 1	58	N. O.	's morgens bewolkt;
5	30 1	72	—	verder helder.
6	30 0½	57	—	
Mei.	30 0	59	N. O.	
1	30 0	75	O. t. N. O.	omtrent helder.
2	29 9	61	N. O.	
3	29 8½	62	O.	
4	29 8½	78	—	bewolkt; meest omtrent helder.
5	29 8	56	W. t. Z.	
6	29 7½	56	Z. W.	's morgens helder,
7	29 8	60	W.	verder betrokken;
8	29 8½	53	O. N. O.	's avonds bewolkt.
9	29 8	52	O.	zeer wintrig; bevolkt;
10	29 7½	54	—	in de voormidd. en
11	29 6½	52½	O. Z. O.	's avonds regen.
12	29 5	58	O. Z. O.	's morgens regen;
13	29 5½	68	Z. W.	verder bewolkt.
14	29 3½	58	N. O.	

NB. In onze vorige No. bl. 280. reg. 8 en 9 van onderen; staat: in een  
ontvreemd element, lees: in een ons vreemd element.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 20. *Vrydag den 15 Mei.*

---

B E R I G T E N .

I N L A N D S C H E .

**H**AARLEM. Schoon wy reeds voor een geruimen tyd, in onze N<sup>o</sup>. 6. van 6 Febr. dezes jaars, den zakelyken inhoud der hier volgende Aanbieding van den Ridder v. Högenmüller, onzen lezeren hadden medegedeeld, voldoen wy echter gaarne aan het ons vereerend verzoek, om dit Voorstel, letterlyk en in deszelts geheel, zoo als het oorspronkelijk in de Fransche taal luidt, tegelyk met het Nederduitsch inkleedsel der hoog-aanzienlyke Onderteekenaren, eene plaats in ons Blad interuimen.)

„ De Directeur-Generaal van het Publiek Onderwys  
„ en de Wetenschappen, en de Directeur-Generaal  
„ van de schoone Kunsten, van Zyne Excellentie den  
„ Minister Zyner Majesteit tot de Binnenlandsche Za-  
„ ken ontvangen hebbende het navolgend Programma:

P R O P O S I T I O N

FAITE AUX AMIS DES SCIENCES ET DES ARTS.

*Son Altesse Royale, Monseigneur l'Archiduc CHARLES, Généralissime, a daigné m'autoriser à entreprendre*  
L D E E L . V 67

*un voyage dans l'Orient; ce voyage doit avoir lieu vers la fin de Novembre de l'année prochaine, et j'y serai accompagné des personnes et muni des instrumens propres à en assurer le succès.*

*Quoique le but principal de cette entreprise ait pour objet l'Histoire naturelle du Cheval, je suis prêt, cependant, à consacrer tous mes moyens et tous mes efforts, pour répondre aux questions que des Sociétés littéraires ou des amis des Sciences et des Arts voudront bien m'adresser sur l'Histoire naturelle, en général, sur la Géographie, la Philologie, la Technologie, l'Archéologie, la Numismatique, etc.; ces questions pourront m'être envoyées jusqu'à la fin d'Août 1807.*

*Tous mes vœux seroient comblés, si, pour les objets scientifiques que je viens de désigner, je pouvois réussir à former et à emporter avec moi un livre de questions, dans le genre de celles qui ont été rédigées par Monsieur le Conseiller intime de justice, Michaelis, pour l'usage des savans, dont les voyages en Arabie ont eu principalement pour but les matières bibliques.*

*Mon voyage est provisoirement dirigé par la Hongrie, la Transylvanie, la Bukowine, en Ukraine; de là, je compte m'embarquer à Odesa, pour gagner Constantinople et Alep en Syrie.*

*A Vienne, le 25 Decembre 1806.*

*Le Chevalier DE HÖGELMÜLLER,*

*premier Lieutenant au Département  
des hares et remotes militaires  
du Royaume de Hongrie.*

„ Zou brengen gemelde Directeuren hetzelve Pro-  
„ gramma ter kennis van alle de Geleerden en Kunst-  
„ beoefenaars van dit Ryk, en noodigen dezelve, het  
„ zy individueel, het zy in Maatschappyyen en Ge-  
„ nootschappen verëenigd, om alle zoodanige vragen,  
„ de Wetenschappen en schoone Kunsten betreffende,  
„ die zy door voorgemelden Ridder en zyne Reisge-  
„ nooten gaaren zouden beantwoord zien, vóór 1 Au-  
„ gustus aanstaanden, aan den genen van hun beiden,  
„ tot wiens vak het onderwerp der vraag behoort, op  
„ te geven en in te zenden.

Den Haag. den  
2 Mei 1807.

J. MEERMAN.

C. G. HULTMAN.

LE-

# LE V E N S - B E R I G T

W E G E N S

C. F. P F E F F E L.

( *Briefsgewyze aan een Fransch Dagblad medegedeeld door J. M. DEGERANDO, Lid van het Instituut van Frankryk.* )

'Er bestaat geen waardiger lofspraak voor menschen, die eene roemryke loopbaan doorliepen, dan een getrouw tafereel van deze loopbaan zelve. Weinige leverden eene eerbiedwaardiger vereeniging van werkzaamheden en deugden op, dan die van den Hr. PFFEFEL, Notularis der buitenlandsche betrekkingen, die onlangs te Parys, in den ouderdom van 81 jaren overleden is. Sta een hunner, die hy met zyne vertrouwelykste vriendschap vereerde, toe, hier aan zyne gedachtenis eene zwakke hulde toe te brengen.

Christiaan Frederik Pffefel werd te Colmar den 3den October 1726 geboren. Zyn Vader, Advokaat des Konings en der buitenlandsche Zaken, eerste overheidspersoon van Colmar, werd hem twaalf jaren daarna ontruikt. Hy volbragt zyne Studiën aan de Universiteit van Straatsburg, onder den berneinden Schappin, en werd weldra zyn repetitor, in eene School, die toen de aanzienlykste jongelingschap uit Frankryk en Duitschland tot zich lokte, en welker leerlingen de voornaamste publieke ambten van de openbare loopbaan in Europa bekleedden. In 1749 werd de Hr. Pffefel by het Saxisch Gezantschap te Parys gevoegd; schieflyk daarna te Dresden in het Ministerie gebruikt, zich met verscheide onderhandelingen bezig houdende. Gedurende den zevenjarigen Oorlog, met eenige onderhandelingen by Frederik den Grooten belast, werd hy vervolgens door dezen krygsgevangen gemaakt. Hy arbeidde, in 1758, by het Departement der buitenlandsche Zaken, te Warschau.

In den loop van hetzelfde jaar, trad hy in dienst van Frankryk, waar heen hy, door den Graaf *de Choiseul* en den Kardinaal *de Bernis* geroepen werd, en zond men hem naar Regensburg als Zaakgelastigde. Drie jaren daarna vertrok hy naar Munchen in hoedanigheid van Advokaat des Konings en Resident van Tweebrugge, en werd ten zelfden tyde Bestuurder der Geschiedkundige Klasse by de Beyersche Akademie van Wetenschappen. In 1767 werd hy naar Versailles opontboden, den tytel van Advokaat des Konings bekleedende en door den Minister gelast, de zaak wegens de Grenscheidingen te regelen, tusschen Frankryk en Oostenryk, voor de Nederlanden, en de verdragen met den Prins Bischof van Luik, den Prins van Nassau Weilburg, de Hertogen van Leyen, het Paltsgrafelyk huis van Tweebruggen, en den Hertog van Wurtemberg, wegens de overige onderscheide Grenscheidingen, op te stellen; iterk gehecht aan de beginselen der Monarchale Regering nam hy in 1792 zyn ontslag, en trad, in hoedanigheid van Geheimraad, in dienst by den Hertog van Tweebruggen, dien hy daarna naar Manheim volgde. Maar wat zyne gevoels betref, altyd een Franschman blyvende, verzocht en verkreeg hy verlof, om terug te keeren, zoodra de orde in zyn Vaderland hersteld was, en stelde 'er zyn roem in, om zyne laatste jaren aan den dienst van den Held, deszelfs Verlosfer, te kunnen wyden. Op nieuw by de buitenlandsche betrekkingen, als Advokaat geplaatst, was hy aan de edelmoedige bescherming van Z. H. den Prins van Benevent, de kalme en de rust zyner laatste dagen verschuldigd. Hy werd door zyne Majesteit, tot een harer drie Kommissarissen benoemd, wegens de overeenkomst, betrekkelyk het Oefni van de Scheepsvaart op den Rbyn. Het teeken van het Eerelegioen was de belooning zyner langdurige en loffelyke diensten.

De Hr. *Pfessel* gaf, in 1754, den eersten Druk in 't licht van zyn kort *Tydrekenkundig begrip der Geschiedenis en het algemeen. Regt van Duitschland* (\*), een werk

(\*) De tweede uitgave kwam, onder zyn oogen, in het licht, te Manheim, in 1758; zy maakt een boekdeel in 4to uit.

De derde in twee deelen in 12°, werd te Parys gedaan door



werk, dat sedert dien tyd driemaal gedrukt, schielijk in groot en verdiend aanzien geraakte, dat de lofuitingen van *Robertson* waardig was en de eer genoot, van dezen verscheide malen ter aanhaling van gezag in de Geschiedenis van *Karel den Vyfden* te dienen, dat weldra een klasiek werk werd over eene van nature moeilijke stoffe, in welks behandeling hy noch voorbeeld noch gids had. Hy maakte zich verdienstelyk door in een naauwkeurig en beknopt tafereel eene reeks van gebeurtenissen by een te voegen, of liever eene vereeniging van tot dien tyd in eene nog groote verwarring gelaten byzondere Geschiedenissen daar te stellen, en, in een kort begrip vol klaarheid, den bajert van een zeer ingewikkelde wetgeving te ontwarren.

De Hr. *Pfeffel* had een geruimen tyd en door en door de Archiven van Beijeren en die van de buitenlandfche Zaken van Frankryk onderzocht. Hy had het grootst gedeelte van Europa doorreisd. Op de grootste tooneelen geplaatst en in de gewigtigste zaken van zynen tyd gemengd, met de voornaamste mannen verbonden, met schrandtheid opmerkende en met het gelukkigst geheugen begaafd, had hy om zoo te spreken eene levendige Geschiedenis in het hoofd der tweede helft van de laatste eeuw; men heeft hem dikwerf, maar vruchteloos, gedrongen, om deze en gene byzonderheden van die historie op het papier te brengen; doch hy was overtuigd, dat een Schryver en een publiek persoon zich moeten onthouden, van de Geschiedenis te behandelen der tyden, waarin zy geleefd hebben. Geene byzonderheid van de Natuur-, Staats- en Huishoudkundige Aardryksbeschryving, ook der kleinere Staten van Europa, was hem onbekend; de gemakkelykheid en gemeenzaamheid, waar mede hy daar over sprak, was zoo verbazend als de inderdaad wonderbare uitgebreidheid zyner kundigheden. De juistheid van zyn oordeel, de eenvoudigheid, ik zou zelfs zeg-

door *Herissant*, die de eerste byna zonder medeweten van den Schryver, in 1766, gedrukt had.

De vierde eindelijk, waarin het werk byna geheel omgegoeten werd, zag het licht te Parys in 1777, in twee deelen, en tweederlei formaten, het een in 12°, het ander in 4°, by *Delalain*.

zeggen de goedaardigheid, die by hem in alles doorblonk, zoo veel verdientelyks vergezellende, schonken zynen geest eene soort van beminlyke en zachte oorsponkelykheid; zy verspreidden over zynen ouderdom eene bestendige opgeruimdheid, en men bemerkte niets van zyne jaren, dan wanneer men hem de dagteekening van gebeurtenissen hoorde aanhalen, waar van hy getuigen was geweest. In den loop van zyn langdurig leven, werd hy altyd door hem vereerd, waar mede hy wegens zyne ambten in betrekking stond. Zy, die in zyn huislyk leven werden toegelaten, eerbiedigden in hem een vader, een teeder echtgenoot, een getrouw vriend, het gevestigdste en belangelooste karakter, een in den grond Godsdienstig hart, vervuld met billykheid, en steeds genegen, om elk te verplichten; de besten zyner vrienden was zyn waardige Broeder, te Colmar wonende, een der bevalligste en met onderscheiding bekende Dichters, waarop de Duitische Letterkunde roem draagt.

Een en tachtig jaren oud geworden, zonder byna een der zwakheden van den ouderdom te hebben gekend, zyne vrolykheid, al de kracht van zynen geest, zyne bekwaamheden ongeschonden behouden hebbende, bragt hy zyne laatste jaren, omringd van getrouwen vrienden, door; de oppassing van eene echtgenoot genietende, waardig geworden, van zyne eerste vriendin te zyn; zag hy zyn laatste uur naderen met de kalmte, welke een deugdzaam leven en een Godsdienstig vertrouwen opleveren. In weinige oogenblikken werd hy door een aanval van beroerte weggerukt, op den 20sten Maart 1. 1. Niemand hunner, die dezen braven man gekend hebben, zal my beschuldigen, dat ik, doordrongen van het gevoel der droefheid, by het afschilderen van zyn karakter en leven 'er eenige de minsten vreemden trek heb ingevoegd.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. SEERPII GRATAMA, *Antecessoris Groningani Oratio: „De Honesta emulatione, inter homines, doctos imprimis, et doctorum „hominum corpora, excitanda ad commune humanitatis „ci-*

*„civitalisque bonum” habita a. d. XXVI. Nov. anno a Christo nato MDCCCXVI. cum THEODORUM VAN SWINDEREN, Juris Utriusque doctorem renunciaret MORE MAJORUM. Ut et*

THEODORI VAN SWINDEREN *Art. Lib. Mag. Phil. et J. U. Doctoris Oratio „De Platone, optimo in Legibus, condendis principis magistro;” Quam hic eodem die habuit, antequam a promotore Jur. Utr. doctor renunciaretur.* Gron. ap. Th. Spoormaker, MDCCXVII. 4°.

Beide deze fraaije Redevoeringen zyn opgedragen aan de Heeren Curatoren van de Groningsche Academie, *S. W. Tjassens; E. Lewe de Middelflum; C. H. Gockinga; H. Guichard en J. Geertsma de Wychel*, en zulks ter erkentenis van het vereerend besluit, om dezelve door den druk in 't licht te geven; zy zyn, gelyk uit het opschrift blykt, uitgesproken ter gelegenheid, dat de Heer VAN SWINDEREN door zynen geachten Leermeester, den Hoogleeraar GRATAMA, tot het Meesterfchap in de Regtsgeleerdheid is bevorderd geworden. Het voornemen is, van beide deze Stukken een kort verslag te geven.

De eerste Redevoering, van den Hoogleeraar GRATAMA, loopt over eene stof, ter dezer gelegenheid zeer te pas komende: *Over het ontvonken der edele eerzucht, vooral onder geleerde mannen, en derzelver vereenigde lichamen; byzonderlyk ter bevordering van het algemeen nut van 't Menschdom, en van de Burgerstaten.* De aanvang is genomen uit eene plaats van CICERO, betrekkelijk tot de groote bekwaamheid, die in 'smenschen ziel gelegen is tot groote zaken, mits iemand dezelve ontwikkelde en tot meerder volkomenheid bringe: waar van die groote Wysgeer, Redenaar en Staatsman, den oorsprong der Burgermaatschappijen afleidt. Die bekwaamheid, of geschiktheid is vooral de Eerzucht, die al het uitmuntende 't welk by anderen ontmoet wordt, of door de ziel zelve wordt uitgedacht, zulks beschouwt, bewondert, daar door wordt aangedaan, verrukt, en dat navolgt, te weten, voor zoo verre het met de Wet van regivaardigheid en deugd instemt; waar door zy van eenen lage benyding of valsche Eerzucht zeer onderscheiden is, die maar al wat schitterende is, om dat het schittert, niet, om dat het goed en regmatig is, bejaagt. De edele nayver prikkelt bovenal aan tot al wat algemeen heilzaam is, en zonder haar is zelden een groot man opgedaagd, en zal 'er ook nimmer een verschynen. Bl. 1—4.

Na verders de ware kenmerken des edelen Nayvers opgegeven, en eenige tegenbedenkingen opgelost te hebben, overweegt de Redenaar de middelen om denzelven te ontvonken, te

weten, voorreest, om dien te vereeren, en ten andere, om al wat denzelven onderdrukt, weg te nemen.

Wat het eerste betreft; moet men de waarheid voorstaan; dan moet men ook den waren Nayver, de verschuldigde eer toekennen; waar in vooral de pligt der Volksbestuurders gelogen is, terwyl niets verderfelyker is dan de lof, aan onverde stelyke Liedten toegezwaaid, het welk ook ten aanzien der verdienstelyke mannen eene groote verongelyking is. Bl. 5—7. Wat het andere aangaat, dit bestaat vooral in de zorg, dat aan mannen van ware verdiensten hunne roem niet door ryd, laster enz. ontnomen of gekrenkt worde, maar integendeel de belagers, en benyders van waren roem, anderen ten afschrik, ontmaskerd worden. Bl. 8 en 9. De wel-spreekende Redenaar keert zich hier van af naar een aangenameer Schouwtooneel der menschelyke grootheid, zoo wel van het grootsche van het geheel, als van de oneindige verscheidenheid van 't byzondere. Hier de edele daden der mannelijke deugd, voor het belang van waarheid en regtvaardigheid; wonderen voor 't algemeen welzyl; zuivere vaderlandsliefde; daar al het verhevene van geleerdheid, vernuft; en alierlye kunsten. Hier de regtmatig verkregene grootheid der volkeren; de zamenspanning zoo wel van gebieders als burgers tot heil van 't menschdom en der Burgerstaten; de onkreukbare vryheid van allen; onwrikbare kracht der ziel; boven alle geweld en verleiding verheven; het waar geluk der burgerlyke zamenleving, de hoogste regtvaardigheid, de heiligste deugd; uitnemende zaken! alle van den ontvlamden edelen Nayver te verwachten! Bl. 9 en 10. Verders gaat de Redenaar over tot het ontvonken van den Nayver tuschen Geleerden en derzelver vereenigde Ligchamen. Bl. 11. Alle takken van geleerdheid hebben hun byzonder doel; maar alle strekken te gelyk tot één hoogste doel; het algemeen welzyl, tot welks bevordering de vereenigingen der Geleerden, allergegeschikt zyn, voorat wanneer de edele Nayver tuschen dezelve gloeit, waar door zy alle naar de hoogste volkomenheid streven. Bl. 12 en 13. Hoe zeer het niet ongepast ware, om van den wederkeeringen invloed der Wetenschappen op elkanderen te spreken, zoo dwingen de tyd en plegtigheden van den dag den Redenaar, zich te bepalen tot de wetten, die het *Regtmatige*, en tot die, welke het *Deugdzame* afbakenen, en welke noch door Vorsten, noch door arme Landbouwers, mogen geschonden worden; welker kennis en wetenschap dus vooral door den nayver moeten worden bevorderd. Bl. 14 en 15. By deze gelegenheid vermeldt de Redenaar het groote nut van meerder Hooge Scholen, en van geleerde Genootschappen, tusschen welken, zoo in Europa, als in ons Vaderland de ontvonkte edele nayver gloeit, en veel heil heeft aangebragt. Bl. 15 en 16.

Hier

Hier na gaat de Redenaar tot de plegtigheden van den dag over; geeft eene korte schets van de loopbaan der Letteren van den Heer VAN SWINDEREN, welke een schoon model is voor alle jonge Lieden, die naar ware en grondige geleerdheid streven; hoe hy zich op Letter-, Wis-, Natuur-, Schei-, Plant- en Kruid-, Redeneer-, Overnatuur- en eindelijk Zede- en Reginkunde heeft toegelegd; hoe hy Lid en als de ziel was van een Natuurkundig Genootschap, ja zelfs ook de Natuurkundige Geschiedenis, Sterre- en Ontleedkunde heeft beoefend; hoe hy zyne Regisgeleerde Verhandeling *Over de Huisselyke Dienstheden* onder den beroemden Hoogleraar DUYMAER VAN TWIST, in 1805, openlyk heeft verdedigd: en in dat zelfde jaar nog door de openbare verdediging van zyne Schei-Natuurkundige Verhandeling *Over de Atmosfeer*, tot Menster in de Wysgeerte is bevorderd; hoe hy in alle die bezigheden nog verscheidene geschriften, in eerige Tyd- of Maandwerken, over vele Wysgeerige onderwerpen heeft geplaatst, en eindelijk zyn schoon geschrift *Over de Wetten* en zyne Redevoering, *Over Plato* enz. heeft vervaardigd.

De plegtigheden der bevordering met den tabberd alle verrigt zynde, besluit de Redenaar deze fraaije Redevoering, met eene gepaste bede aan het Opperwezen.

De andere Redevoering is van den Heer VAN SWINDEREN zelve. *Over Plato, beschouwd als de beste Leerreester der Opperste Gevieters in het maken van Wetten*. Gewistelyk kon deze jonge Geleerde, die, ter zyn plegtige bevordering, zyne Verhandeling *Over de Wetten*, openlyk, had verdedigd, geen geschikter stof voor eene Redevoering kiezen, dan *Over den grootsten Leerreester in 't vak van Wetgeving*, PLATO; in welke keuze hem ook de uitsporing heeft geleid van het gevoelen der Grieken en Romeinen omtrent de Wetten. Na eene korte maar fraaije lofsrede op PLATO, ontvouwt de Redenaar de oorzaak van de keus dezer stoffe, uit het verband met die van zynen Academische Verhandeling. Bl. 42. Het eerste, wat hy behandelt, is die bekende *Volmaakte Burgerstaat* van PLATO; welke van sommigen is bespot geworden, als eene zoete droom; maar welke de Redenaar volkomen verdedigd, volgens de leer van den diepdenkenden KANT, over de Ideën bl. 4. Inderdaad de Ideën zyn de vruchten onzer nadenkende Rede, en niet der Ervaring. In de Ervaring ontmoet men niets volkomens; maar de Rede moet al, wat zy zich voorstelt, volkomen voorstellen, en als modellen, waar na de mensch, al wat hy wil daarstellen, moet inrigten en uitwerken; even gelyk een iegelyk redelyk mensch het waar denkbeeld der deugd zich tot rigtsnoer zynen bedryven, moet vertegenwoordigen, en niet de gebrekkige vormen van

deugd, welke zich in de ervaring opdoen, welke oneindig in trappen van volmaaktheid verschillen, en welke slechte modellen zouden opleveren; ja van welke de beste voorbeelden zelve, op gene andere voorwaarde, goed zyn te keuren, dan voor zoo verre zy met de ideeën van Deugd, welke de Rede zich zelve van voren vormt, zoo na mogelyk overeenstemmen. Hier op meent Recensent, dat de korre en hoofdzakelyke redeneering van den Heer VAN SWINDEREN t'huis komt, welke hy bl. 45 ... voorstelt, en met het gezag van MORGENSTERN in comment. *De Rep. Platon.* bevestigt, en ook daar mede, dat al, wat de Ervaring oplevert, zwak, onbestendig en dus onvolkomen is, daar het Denkbeeld van Deugd niet anders dan volkomen, standvastig en eeuwig kan zyn: naar welke volkomenheid wy, ook volgens de les van den Zaligmaker, MATTH. V. 48. moeten streven, en dezelve zoo naby mogelyk trachten te bereiken, althoön wy de hoogst mogelyke volkomenheid niet erlangen kunnen. Dit zyn die volkomene zedelyke wetten, die in onze harten zyn ingeschreven, en welke het ongerymd zoude zyn, uit hoofde van haer volkomenheid, voor hersenschimmen te verklaren. Dit omtrent onze byzondere bedryven, en het idee der volmaakte deugd, als het eenigste rigtsnoer derzelve, beredeneerd hebbende, gaat de Heer V. SWINDEREN over tot de beschouwing van de volkomene Burgermaatschappy van PLATO. Het bewys der juistheid en waarheid van dit Platoniesch Idee steunt op dezelfde gronden. Recensent merkt hier aan, hoe men ook, gelyk het gaat, over de Wysgeerte van den beroemden KANT oordeele; dat niemant, voor KANT, ooit de leer der Ideeën op zoo vaste gronden heeft gevestigd en aan dit belangryk gedeelte van PLATO's Wysgeerte, zoo veel en zoo helder licht heeft toegebracht. Al wie eenen Burgerstaat, of zou willen oprigten, of door nadere inrigting verooteren, kan nimmer flagen, ten zy hy voor of door zyne Rede (dat heerlyk geschenk, door 't welk wy genoegzaam alleen van het overige gedierte verschillen) zich het hoogst mogelyk volmaakt denkbeeld van eenen gelukkigen Burgerstaat voorstelt, en naar het zelve te werk ga; zonder dat zulks wegneme, om naauwkeurig toerezien, wat, uit hoofde van byzondere omstandigheden, die van ons niet afhangen, hier mogelyk, daar weder onmogelyk, mogt zyn, en waar op de volmaaktheid van het idee wel degelyk gebiedt, met de allergeestrigste naauwgezetheid te letten, en des overeenkomstig in de toepassing te werk te gaan. Vooral dringt de Redenaar aan, dat volgens PLATO het geheel van den Burgerstaat gelukkig zy (*ut universa civitas sit beata* bl. 50.) en niet het geheel aan een gedeelte worde opgeofferd. Recens. merkt by deze gelegenheid aan, als deze les van PLATO in de zoogenaamde geluksleer was vastgebonden, mogelyk niet zoo veel vergeefsche twist zoude ont-

ontstaan zyn. Hoe zou de Rede kunnen afkeuren, het bevorderen van het welzyn van 't geheele menschdom en van alle deszeifs deelen, met die orde, dat het geheel boven de deelen, dus ook 't geluk van den geheelen Burgerstaat, boven dat van enkele Steden of eenige Burgers gelden enz. 't Is wel zoo, dat bl. 50. dat algemeen geluk in de regtvaardigheid gesteld wordt; maar volgens PLATO zelve, volgt aldaar onmiddelyk, dat die Regtvaardigheid tot het geluk van Burgers en den Burgerstaat behoort. Dit al ontwikkelt de Redenaar bl. 51. zeer fraai, vooral het bestier der zeden; als daar is de Godsdienst en het Eedzweeren; de Wetgeving; ook omtrent het Onderwys; ook zelfs de Toon- de Dichtkunde; de openbare Spelen, en Opvoeding, bl. 53—59. Verders beschouwt hy de pligten der Overheden, volgens PLATO, derzeiver noodige kennis en wetenschappen: vooral willende, dat zy Wysgeeren zouden zyn bl. 60—66. alwaar de Redenaar dat zoo bekende gezegte van PLATO verklaart, *dat dan eerst de Burgerstaten gelukkig zouden zyn, als die door Wysgeeren bestuurd wierden; of derzeiver bestuurders Wysgeeren waren.* Verders wordt bl. 67 ... voortgedragen, 't geen PLATO vooral vorderde, namelijk, eene inleiding voor de Wet, ten betooge van hare nuttigheid; de inrigting der Wetten zelve, byzonderlyk de straffende Wetten, waaromtrent de schoonste lessen van den grootsten Wysgeer worden voorgedragen; maar waar in het bestek niet toelaat, de aangename voordragt van den jeugdigen Redenaar te volgen (\*), welke sierlyke voordragt, zoo veel meer lof verdient, als de styl eener Redevoering meer losse zwaier en sierlykheid verdient, en doorgaans aan jeugdige Geleerden, die de Hooge Scholen eerst verlaten, minder gemeenzaam is.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Dissertatio Medica inauguralis de Coenæsthesi etque ejus aberratione a statu normali.* Quas — tu Academia Lugduno Batava — eruditorum examini submittit GYBERTUS SWARTENDYK STIERLING, *Woerda-Batavus.* Ad diem XXI. Octobr. MDCCCVI.

Eene Akademische Verhandeling over den *sensus communis*; het algemeen gevoel of de vereeniging van alle werking der Zenuwen, uitgedrukt door eenen nieuwen of schaarschgebezigten naam; welke nogtans, als op het wezen der zaak gegrond, niet minder geschikt schynt dan by v. b. het algemeen bekende en gebruikte *Anæsthesis*, waar door de staat van ongevoeligheid te kennen gegeven wordt.

De

(\*) Bl. 71. It een ligt in 't ooplopende drukfeil ingeslopen. reg. 6 en 7. *quam cum magistratibus leges, vixit magistratus legibus, non etc.*

De eerste der twee afdeelingen dezer Disertatie handelt over den natuurlyken of gezonden (*normalen*) staat van dit vermogen; beschryvende hoofdzakelyk de werking der uir- en inwendige zinnen, benevens de Ontleedkundige en Physiologische beschouwing der Zenuwen en het gene tot eene natuurlyke en geregelde werking der Coenaesthefs vereischt wordt: zynde 1. de Zenuw zelve; 2. hare bepaalde gedaante en menging der bestanddeelen (*specifica forma et mixtio*); 3. een bepaalde trap van opwekbaarheid (*incitabilitas*); 4. Opwekings- of prikkelmiddelen (*stimuli*); 6. de mededeeling aan de ziel (*mens humana*) bl. 37. Eene en andere duisterheid in de uindrukking lost zich op by het lezen van het geheel: dus schynt het op bladz. 9, als of het zintuig des gevoels alleen werkt door de anraking van een voorwerp, zonder gemeenschap met het *sensorium*; en op de 22ste bladz. begint de Schryver de theorie der Zenuwwerking met te zeggen: „Er zyn twee uiteinden (*extremitates*) der zenuwen, waar „van het eene het peripherische, het andere het centrale „noemd wordt, bestaande, gelyk wy boven gezien hebben, „uit twee zelfstandigheden. In de mergachtige zelfstandig- „heid, die de inwendige is, hebben sommige Physiologen de „oorzaak gezocht van enz. —” Waarop dan de beschryving der onderscheidene gevoelens omtrent het *fluidum nervaeum* volgen en der werking, welke meer byzonder aan het buitenste vliezig gedeelte of het *neurilema* worden toegekend. Hier uit zou nu schynen voortevloeijen, als of de Schryver door de *extremitas peripherialis*, het *neurilema*, en door het *centrale* uiteinde het mergachtige deel der zenuwen verstonde; het gene echter op andere plaatsen blykt zyn gevoelen niet te zyn. Over het geheel is de klaarheid in de behandeling, van een onderwerp van dezen aard, altyd van veel belang, doch niet altyd gemakkelyk in acht te nemen, dewyl het woord *sensus* en *sentire*, in een ruimeren zin, zoo wel den *sensus communis*, als, meer bepaald, de zintuigelyke werking van het gevoel (*tactus*) beteekent.

In de andere afdeeling vinden wy den *abnormalen* of ziekelijken staat der *Coenaesthefs* beschreven, bestaande in tegennatuurlyke vermeerdering of vermindering. Beide worden veroorzaakt door de ongesteldheden der a) uitwendige of b) inwendige zinnen, of c) door de gebreken der incitabiliteit; welke incitabiliteit afhangelyk is van het eigenaardig maakfel der zenuwen en de kracht der prikkeling, bladz. 40. Nemen wy, uir elk dezer drie oorzaken, een voorbeeld, en wel van *vermeerderde* werking:

a) *Gebreken der uitwendige zinnen*, bl. 41. Het zintuig des gevoels, door plaatfelyke ongesteldheid aangedaan, brengt zeer veel toe tot deze vermeerdering: de spieren of de huid, door verwonding ontbloot, kunnen den invloed der lucht als een



wen\* al te grooten en daar door schadelyken prikkel niet verdragen, waar door het sensorium de aandoening van *pyn* verkrijgt. Doch *pyn* wordt ook veroorzaakt door eene asthenische gesteldheid der huid; in dit geval is de graad van insensibiliteit verhoogd, en daar door de aandoenelykheid voor prikkeling vermeerderd, zoo dat eene ligte prikkeling dezelve uitwerking heeft als eene sterkere in den gezonden staat, gelyk dit wordt waargenomen in elke asthenische inflammatie.

b) De verhoogde werking der *inwendige zinnen*, bl. 48, is dikwyls het gevolg van onderscheide ligchaamsongesteldheid: het in scherpte uitmuntend verstand der rachitische kinderen wordt toegeschreven aan de mindere vastheid van hersenen en het gebrek van aardachtige deelen. Hier toe behooren mede de *verhoogde verbeelding* en de *droomen*, als getuigen van eene vermeerderde inwendige werkzaamheid der Coenaesthesis, welke werkzaamheid, tot hooger trap klimmende, de *slaapwandeling* doet ontstaan. Niet alles echter wat de beleidigde inwendige zinnen aangaat, is een gevolg van lichamelijke ongesteldheid; ten voorbeelde strekken die gevallen, waar de mensch zaken aanwezig oordeelt, die in der daad niet bestaan: in anderen brengt de *stimulus mentalis* veranderingen in het ligchaam voort, gelyk in de *nymphomania*, *satyriasis*, *sympathia*, *antipathia* enz. Hier by wordt tevens gewezen op de voorbeelden van die zonderlinge kennis van den staat hunnes ligchaams en de voorzegging van het uur des doods, welke aan krankzinnigen en yhoofdigen somwylen eigen is, bl. 49.

c) De *insensibiliteit* (bl. 51.) is oorzaak van het vermeerderd gevoel, wanneer de vereischte overeenstemming tuschen dezelve en het prikkelmiddel verbroken wordt; gelyk in alle *asthenia directa* waar eene kleine prikkeling sterke uitwerkingen heeft; als in den kinderlyken leeftijd, de Zenuwkoorts en dergelyken. „ Stellen wy, dus vervolgt S. bl. 53, de opwekbaarheid = 6 en het opwekkingsmiddel mede = 6, „ zoo zal de opwekking, welke het uitwerkfel is,  $zvn = 12$ . „ Doch indien het opwekkingsmiddel is = 8 of = 4, zoo „ zal de opwekbaarheid, in het eerste geval tegennatuurlyk „ verminderd en zelfs somtyds vernietigd, doch in het laatste „ zeer vermeerderd zyn. Van daar de *ontstekingsziekten*, „ vergezeld van alle die toevallen, welke eene verhoogde Coenaesthesis aanwyzen, als *hitte*, *roodheid*, *pyn*; en van „ daar alle die ziekten, wier oorzaak, eene directe zwakheid „ zynde, het allergevaarlykst schynt, gelyk de zoogenoemde „ *zenuw- en raskoorts*” enz. bl. 53.

By de kennis der oude Schryveren heeft S. met vrucht gebruik gemaakt van de ideën van BROWN, REIL, DARWIN en andere nieuwe Physiologen; en in zyne inleiding (bl. 3.) de definitie overgenomen, welke KANT gegeven heeft van de

organisatie; volgens de beschryving van VAN HEMERT, das luidende: *Een georganiseerd product der Natuur is dat gene, waarin alles oogmerk en wederkeriglyk ook middel is:* Hoe schrander en scherpzinnig deze bepaling ook moge uitgedacht zyn, zoo brengt zy ons echter in de kennis der organisatie niets verder dan de gewone negative definitie, hier aangehaald op bl. 1. De aard van dit onderwerp, het welk zoo naby de grenzen der Psychologie ligt, geeft zeer vele aanleiding tot hypothesen, theorien, en definitien van verschillende soorten. Elk definieere, speculere, en disputeer dan zoo veel hy voor de waarheid nuttig oordeelt; alkenlyk hy late ook aan anderen dezelfde vryheid. Men late dus HUFELAND zyne definitie (\*), welke niet in zich sluit, dat de sensatie in de *zenuwen* ligt, want in het woord *nervenkraft* kan ook zeer wel het sensorium mede begrepen worden; men late SOEMMERING zyne theorie van het werktuig der ziele, welke ten minsten niet omver geworpen wordt door de uitspraak, *dat het vocht der hersenen weinig of niet georganiseerd* zy, welke stelling voor als nog niet gemakkelijk zal bewezen worden, dewyl wy en de vochten en vaste deelen en den aard van het levensbeginfel des dierelyken ligchaams te weinig kennen om dienaangaande met zekerheid te beslissen.

Akademische Verhandelingen worden over het geheel te weinig gelezen, daar zy toch niet zelden eene aangename en nuttige lecture uitmaken; ten minsten als zoodanig durst R. het werk van den Heer STIERLING aanbevelen, het welk niet schaarsch is in blyken van schrander oordeel, zoo wel als van liefde tot de Wetenschappen en welbesteden tyd.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 11 Mei 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100 1/2	<i>Keizer</i> 4 1/2 prCt. . . . .	99 1/2
<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	99 1/2	<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	99 1/2
<i>dito</i> geconsolid. by Stap- horst a 4 1/2 prCt. . . . .	66 1/2	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	58 1/2
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp. enz. . . . .	104 1/2	<i>dito</i> a 1/2 losb. van 1807. prCt. . . . .	96 1/2
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	85 1/2	<i>Engeland</i> . Annuititeiten prCt. . . . .	64 1/2
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	91 1/2	<i>Fransche Rep.</i> Geconsolid. renten . . . . .	66 1/2
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	91 1/2	<i>Dito</i> Cert. by R. & H. Wisselcours. . . . .	66 1/2
<i>dito</i> Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	97 1/2	<i>Op</i> Londen. . . . .	35 1/2
<i>dito</i> Kroon 4 prCt. . . . .	96 1/2	<i>—</i> Parys. . . . .	53 1/2
<i>Keizer</i> 5 prCt. . . . .	40 1/2		

(\*) Ein durch Nervenkraft percipirter Reitz heist sensatio.

## BINNENLANDSCHE.

## Nederlandsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	47½ = 48
ditto a 2½ prCt.	37
Loaneuten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	47½ = 48
ditto uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	47½ = 48
ditto 1801. a 3½ prCt.	47½ = 48
ditto Domeinen. 4 prCt.	60½ = 61
ditto Vrijwillig a 5 prCt.	67½ = 68

## Receptien Loob. na den Vrede.

Holland.	56½ = 57
Obligatiën en Receptiën a 2½ prCt.	33½ = 35½
ditto vrijwillig a 4 prCt.	66 = 67
Zeele.	
Obligatiën a 2½ prCt.	33½ = 34
Vriesland.	
Obligatiën a 2 prCt.	31 = 32
Agio van de Bank.	3 prCt.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 149; en te *Haarlem* 14, onder welke laatste 6 beneden de 12 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

Proy. N <sup>o</sup> .	BARO- ME- TER.	THER- MOM- ETER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
6	29.8 29.8 29.8	53 68 61½	Z. O. Z. Z. O. O. Z. O.	bewolkt; 'smidd. zware regen met donder en hagel, verder buijig.
7	29.5 29.4 29.4½	53 50 40½	Z. W. — —	harde wind, wolken; omtrent helder; 's avonds omtrent betrokken.
8	29.7 29.7 29.6½	49 54 40½	W. Z. W. — —	harde wind; bewolkt.
9	29.4 29.4½ 29.4½	52 56½ 51½	Z. W. — —	voormidd. zeer harde wind, met regen; verder regenbuijen met wind.
10	29.4 29.5½ 29.7	52 58 41	Z. W. — N.	meest betrokken; 's namidd. wat regen.
11	29.9 30.0 30.0	50 57 47	N. N. W. W. Z. N. O. Z. O.	meest betrokken; 's namidd. en 's avonds tuschen beide wat regen.
12	29.8 29.7 29.6½	50 54 52	Z. Z. O. Z. W. W.	regen; 's namidd. en 's avonds bewolkt met harde wind.

BE-

## B E K E N D M A K I N G E N.

\* \* De Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te Haarlem, geeft heden uit en heeft van zyne Correspondenten verzonden:

I. AMELIA FABRICIUS of DELFT door BUSKRUID verwoest, Treurspel, door A. LOOSJES Pz.

In dit Treurspel wordt het heerlijk Ongeval, dat in het jaar 1654 de Stad Delft, door het springen van het Buskruid-Magazyn, getroffen, en in vele opzichten met de noodlottige gebeurtenis, dit jaar aan Leyden bejegend, zoo veel overeenkomst heeft, voorgedragen — Het zelve, is in gr. 8° op Schryfpap gedrukt en versierd met een Titelvignet van R. VINKELIES naar VAN DER POEL, de ruïnen van Delft voorstellende. De prijs is f 1-4-:

II. *Epistola Aliquot Excellentium Batavorum conscripta a P. H. PEERIKAMP, Gymn. Doctum. Recl. Fasciculus primus.* 8° m.f.

Van dit Werkje zullen nog een of twee *Fasciculi* volgen, en is even als het zoo zeer geachte van dien Auteur *Vitæ Aliquot Excellentium Batavorum*, waar, van de tweede druk het licht ziet, ten gebruik der Latynsche Scholijng geschikt. De prijs is f: 10-:

III. MAGAZYN VAN VADERLANDSCHEN LANDBOUW, door JAN KOPS, *Commissaris tot de Zaken van den Landbouw*, IIIde Deels 3de en Laatste Stuk, gr. 8°.

Met dit Stuk is het IIIde Deel van dit door alle Landbouwkundigen gezocht Werk compleet — Zynde van de komplette drie Deelen nog eenige Exemplaren voorhanden. — Dit Stuk is onder anderen voorzien van een *Plaet*, de allezins zoo schadelijke Dennerupfen voorstellende. — De prijs is f 1-10-:

\* \* Op heden is by den Boekhandelaar J. ALLART, te Amsterdam, uitgegeven en alom verzonden: het Voorbericht en eerste Nummer van een Zedekundig Weekblad, onder den titel SALOMO, door J. H. VAN DER PALM, Hoogleraar in de gewyde Dichtkunde en Welsprekendheid, te Leyden. Het zelve Weekblad zal eene Uitlegkundige en Zedekundige behandeling van SALOMO'S *Spreuken* beheizen, in wekelijksche vertogen, welke elken Dingsdags morgen, en, in geval twee Nummers in ééne Week worden uitgegeven, ook elken Vrydag morgen zullen uitkomen en alomme te bekomen zyn. De geregelde wekelijksche uitgave zal een aanvang nemen veertien dagen na het in 't licht komen van het eerste Nummer. Verzoekende gemelde Uitgever J. ALLART, aan de Boekverkoopers hem voor dien tyd op te geven, het getal der Exempl. 't welk zy Provisioneel meenen te zullen benoodigd zyn.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 21. *Vrydag, den 22. Mei.*

---

B E R I C H T E N .

I N L A N D S C H E .

**G**RONINGEN. De Academie Burgers dezer Stad, gedachtig aan de groote verpligting, welke de beroemde Hoogleeraar *Thomasfen à Thuesfink*, door zyne voor deze Academie zoo verraschende terugkomst uit Holland, op hen gelegd heeft, en het zich tot een heiligen plicht makende, denzelven een treffend bewys van hunne erkentenis te geven, hebben besloten, de Beeldtenis van dezen Hoogleeraar, als een sieraad onzer Hooge School, door de teekennen en het graveerstift, te vereeuwigen. Zoodra wierd niet het Plan van Inteekening hiertoe geopend, of het was ook voltallig. De Heeren *S. Strating*, Med. Stud., *T. F. A. Kistemaker*, Med. Cand., *C. W. Eckhout*, Med. Stud., *S. Gratama*, J. U. Stud., en *J. J. Modderman*, Phil. Stud.; nu tot Directeuren verkozen zynde, gaven deze dien Hoogleeraar, op eene plechtstatige wyze, kennis van het voornemen hunner Medebroeders. De waardige Hoogleeraar, wel verre van deze edele zucht der Academie-jeugd te willen onderdrukken, had de beleeftheid, onder betuiging van zyne gevoeligheid over de goede gedachten die

1. DEEL. X men

men van hem koesterde, en onder eenige, voor zyn karakter zeer vereerende, bedingen, zyne toestemming tot het voordzetten dezer onderneming te geven. En ten gevolge van dien, is nu de vervaardiging van dit Monument aan eenen Teekenaar en Graveerder opgedragen, die in staat is, om hetzelfde op eene, den grooten man allezins waardige, wyze, te volvoeren.

**U' TRECHT, den 16 Mei.** In de afgelopen week leverde deze Akademie een aangenaam bewys op van de wel aangelegde en wel geslaagde Letter-oefeningen harer Kweekelingen: van welke 'er drie de *doctorale* waardigheid in de *Rechtskunde* verkregen, na, in het *openbaar*, hunne *Verhandelingen* lofelyk te hebben verdedigd.

**WILHELMUS STAATS EVERS, Arnhemia Gelrus**, den 11 dezer, zyne *Disputatio Juridica Inauguralis, de matribus, quae prolem suam interfecerunt.*

**ADOLPH JACOB HENDRIK WILLEM VAN HEECKEREN VAN NETTELHORST, Gelrus**, den 13 d. zyn *Specimen Academicum, de universitatibus, quae vulgo markengerootschappen dicuntur.*

**JEREMIAS CORNELIUS FABER VAN RIEMSDYK, Harlemensis**, den 15 d., zyne *Disputatio Juridica Inauguralis, de crimine, quod vulgo laesae majestatis in speculo dicitur.*

**HAARLEM.** Gaarne voldoen wy aan het verzoek des geëerden Zenders, met de plaatfing van de beiden volgende Stukken:

**VOORSTEL, ter bevordering der kennis van het Koninkryk HOLLAND.**

Het *Magazyn van Vaderlandschen Landbouw*, III. Deel. Stuk. 1. Onder anderen, eene *Statistische Beschryving van het Dorp en de Landen van Vreeswyk, anders venaamd de Vaart, in het Departement Utrecht*, door Mr. G. Z. WICHERS. De liefhebbers van Statistiek zyn den Heere WICHERS dank verschuldigd, voor deszelfs belangryk opstel; en het is te wenschen, dat algemeen moge beantwoord worden aan de uitnoodiging, waar mede Z. Ed. bespreekt, geene;

„ Indien deze proef anderen mogte aanzetten, een geheel „ Sta-

„ Statistiesch verslag van het Koningryk, van tyd tot tyd, in het licht te brengen, zoude ik althans myn oogmerk bereikt hebben.”

Om aan deze uitnoodiging te beantwoorden, zy het eenen liefhebber van de kennis zyns Vaderlands vergund, eenige aanmerkingen, betreffende de Statistiek, aan het Publiek voor te dragen.

„Er is, en wordt nog gedurig, veel gestreden en gevit over den eigenlyken zin, dien men hechten moet aan het woord *Statistiek*, en over de onderwerpen, die tot dezen tak van Wetenschap behooren.

Naar mate een Autheur of een Recensent meer of minder liefhebbery heeft voor Aardrykskunde, voor Diplomatie, of voor eenige andere Wetenschap, vindt hy, dat andere Schryvers de Statistiek te veel tot de eene of andere Wetenschap doen overhellen.

Dezen geleerden stryd in deszelfs waarde latende, zy het my vergunt Statistiek te noemen *de kennis der tegenwoordige gesteldheid van eenen staat, met opzigt tot deszelfs ten vel Natuurlyke als Maatschappelyke middelen van vermogen.*

Deze middelen zyn zeer menigvuldig. Derselver kennis moet gepaard gaan met de kennis der behoeften.

De bekwaamheid, om alle deze middelen het best te doen samenwerken, is, dunkt my, 't geen men Regeerkunde noemt.

„Daar van eens zoo uitgebrekte Wetenschap als die geene, welke ik bedoel, verscheiden takken heeft, die ieder op zich zelf als eene Wetenschap kunnen beschouwd, en ieder afzonderlyk kunnen behandeld worden; hoe zeer tot een geheel behoorende, zoo zoude de Statistieke kennis van ons Vaderland misfchien met de meeste vrucht en minste moeite vermeerderd worden; wanneer men een algemeene schets van al dat geen, wat tot de Statistiek behoort, voorhanden had; en de onderscheiden deelen, zoo goed als mogelyk, gerangschikt waren; op dat alle die geenen, die liefhebbery voor deze Wetenschap hebben, en genegen zyn het hunne, het moge veel of weinig zyn, ter algemeene voorlichting bytedragen, naar een en hetzelfde plan konden werken, en daar door voor het zelve en voor anderen het overzien van 't geheel gemakkelijker ware.

Al wate het, dat zoodanige schets veel onvolmaakter, dan dezelve zoude kunnen zyn, bevonden wierd; dan toch zoude de eenheid van werken geen gering voordeel opleveren.

„Ik waag het dan den liefhebberen der Statistiek zoodanige schets ter beoordeeling en ter verbetering aan te bieden. De zelve is in verscheiden deelen zeer verre van uitgewerkt te zyn.

Als zoodanig biede ik haar ook niet aan; en ben 'er verzoef, my te vermerken, in staat te zyn, om een zoo uitgebreid Plan, in alle deszelfs deelen, volkomen uitte werken. Myn wensch is, indien 't mogt gebeuren, dat myn algemeen denkbeeld goed gekeurd wierd, dat andere, meer kundig, het zy over 't algemeen, het zy omtrent byzondere deelen, myne schetsen wilden verbeteren, op dat wy een gemeenschappelyk plan mogte verkrygen, in 't welk een ieder, naar gelang van zyn tyd en smaak, zulks zouden toelaten, een of ander der byzondere vakken zoude helpen vullen. De bydragen zouden van tyd tot tyd in een onzer Vaderlandsche Journalen kunnen geplaatst worden.

By het ontwerpen van de hier volgende schets, heb ik getracht, zoo veel als mogelijk, in 't oog te houden, om de Natuurlyke Gesteldheid vóór de Menschelyke Instellingen, het min veranderlyke vóór het wisselvallige, de oorzaken vóór de gevolgen, te plaatsen. Ik herhaal, dat ik niet beweer, iets te leveren, 't welk reeds ten vollen uitgewerkt is; maar dat ik wensch, dat andere genegen mogen zyn ter verbetering van myne schetsen mede te werken; echter durf ik my vleën, dat men, by ripe overweging, mischien niet geheel tegenstrydig zal vinden, dat ik, in de zes Hoofd-Afdeelingen, de Middelen van Bestaan voor de Behoeftens heb geplaatst; terwyl ik, in de onderafdeelingen van de vierde Hoofd-Afdeeling, de Behoeftens van 't Gemeene Land voor de Gemeene Middelen geplaatst heb.

De STATISTIEK wordt mischien gevoeglyk in zes Hoofd-deelen verdeeld:

I. LIGGING EN AARD VAN 'T LAND; LUCHTGESTELDHEID; INWONERS; &c. II. MIDDELEN VAN BESTAAN; RYKDOM. III. BEHOEFTEIS. IV. MAATSCHAPPELYKE INSTELLINGEN; POLITIEK BESTUUR. V. BUITENLANDSCHE BETREKKINGEN. VI. BESCHAVING; WETENSCHAPPEN; SCHOONE KUNSTEN.

De beschouwing van 't LAND en van deszelfs INWONERS zoude kunnen verdeeld worden, in negen Onder-Deelen.

a. *Grootte; natuurlyke verdeelingen; vast Land; Eilanden.* b. *Bergen.* c. *Zeeën; Meeren; Rivieren.* d. *Pol-ders en Vaarten.* e. *Luchtgesteldheid; Jaargetyden.* f. *Steden; Vlekken; Dorpen; &c.* g. *Volkrykheid.* h. *Klaks-Claffen.* i. *Godsdienstige gezinsheden.*

De MIDDELEN VAN BESTAAN zouden onder zeven Afdeelingen kunnen gerangschikt worden.

a. *Vruchten van Land en Water; namelyk van Hout-teelt; Akkerbouw; Tuinbouw; Veeteelt; Jagt; Vischery in de binnen Wateren, Rivieren en Meeren; Vischery in de Zuiderzee, op de Kusten; &c.* (De Haring-en Walvischvangst behoort, geloof ik, het na onder a. of c.) b. *Turf; Steenbakkeryen; Zergisteryen.* c. *Hand-*



*d. Handwerken en Fabrieken: het zy tot onmiddellijk gebruik der Ingezetenen, en weinig in concurrentie met vreemden: het zy, ten einde vernegotieerd te worden in concurrentie met vreemden arbeid tredende, welke laatste tak dan nog kan opgeer afgedeeft worden in verwerking van producten die in het Land geheel of ten deele worden voortgebragt, en van vreemde producten. d. Koophandel, met eigen producten; voordelen op den Handel, met de producten van Coloniën; in- en uitvoer van vreemde producten voor eigen rekening; Commissie-Handel, Effecten; Wissel; Crediet aan Vreemden. e. Redery. f. Binnenlandsch Verkeer: Grofshandels en Winkeliers, Schippers, Voerlieden.*

De BEHOEFTEEN zyn van zeer vele foorten; de Granen en etdige andere mondbehoefsteden zyn de onontbeerlyksten. Vele zyn mede zeer noodzakelyk, en maar weinige, aan welker gebruik men eens gewend is, zouden zonder bezwaar kunnen gemist worden. Eene opgave van de meer of minder noodzakelyken, als mede eene bepaling van de hoeveelheid van elke behoefte voor de gehele massa der Ingezetenen, is 't geen in deze Hoofd-Afdeeling zoude dienen bepaald te worden.

Het POLITIEK BESTUUR van den Lande zoude in vyf Afdeelingen kunnen beschouwd worden. Echter zoude men de beide laatste ook afzonderlyk onder ééne Hoofd-Afdeeling kunnen brengen, als behelzende nagenoeg eene algemeene reorganisatie van de meeste der overige Afdeelingen.

a. *Constitutie en Politieke Regering.* Om deze Afdeeling niet al te uitgebreid te doen worden, zoude men nog van dezelve kunnen afscheiden eene afdeeling van *Politie of Binnenlandsche Zaken.* b. *Justitie, het zy Civile, het zy Crimineele.* c. *Gewapende Magt, zoo wel tot Lande als ter Zee.* d. *Behoeftens van 't Gemeene Land.* e. *Publieke middelen.*

De BUITENLANDSCHE BETREKKINGEN vereischen eerst eene algemeene beschouwing van de meerdere of mindere verhoudingen met onderscheiden Magten; verders zoude men alle Mogendheden, met welken men in eenige betrekking staat, na alphabetische orde kunnen beschouwen.

De BESCHAVING, WETENSCHAPPEN EN SCHOONE KUNSTEN, als zynde de laatste vruchten der verééniging van Menschen in geregelde Maatschappij, behooren ook de laatste Hoofd-Afdeeling uittemaken. Zy behooren, naar myn inzien, wel degelyk tot de Statistiek, uit hoofde van derzelve krachtadigen invloed op het gedrag der Menschen, en dus op de gesteldheid en vermogens van eenen Staat. Ik blyf in twyfel, of niet de twee laatste Afdeelingen van de eerste Hoofd-Afdeeling eerder hier dan ginds behooren geplaatst te worden.

van de Colonien, die voor ons Vaderland welker een zoo gewigtig voorwerp waren, en, naar ons wenschen, zulks met en tyd weder worden zullen, heb ik byna geene melding gemaakt. Eenige Statistieke Schryvers willen, dat men dezelve als deelen van eenen Staat, offchoon wat afgelegen, zal beschouwen. Dit komt my niet duidelyk voor. De Coloniën vereischen, myns inziens, eene geheel afzonderlyke beschouwing. Echter zoude, behalven in de tweede onder-afdeling van II. d., by de Inleiding van I. en in verscheiden afdeelingen van IV. melding van dezelve te pas komen.

**BEËNDERLING, van de Statistieke Beschryving van  
het Dorp en de Landen van Vreeswyk, anders  
genaamd de Vaart, in het Departement  
Utrecht, door Mr. G. Z. WICHERS.  
Magazyn van Vaderlandsche Land-  
bouw, III. Deel 3de Stuk.**

*(Van welk Stuk hier boven gewag gemaakt is)*

Het Plan van deze Beschryving is zoo wel gebrdend, en de styl is zoo eenvoudig en duidelyk, als men reden heeft te verwachten van een Man, die voor lang reeds bekend was als zeer kundig en bekwaam, en die zyn Vaderland in verscheiden aanzienelyke posten met roem gediend heeft.

Het zoude dan voldoende zyn eenvoudig dit Stukje te noemen, om het der aandacht van anderen aan te prijzen; dan, daar het ons aangeboden wordt ter opwekking; en inderdaad geschikt is om ten voorbeelde te verstrekken, zoo zal wel niemand het onbescheiden vinden, dat een paar aanmerkingen, welke anderen, die soortgelyke Beschryvingen mogten willen leveren, van dienst kunnen zyn, hier mede publiek gemaakt worden.

Het plan van de Beschryving (welke ruim negen bladzyden <sup>of</sup> bestaat) is:

- Ligging. Grenzen. Grootte. Verdeeling.*
- Dorp, deszelfs oorsprong en naam.*
- Ligging en grootte der onderafdeelingen.*
- Luchtgesteldheid.*
- Landbouw.*
- Bouwland, Grasland, Griendland en Bosch, Boom-  
gaarden.*
- Aangaande dezelyen eerst de hoeveelheid, dan de aard en  
de behandeling.*

- Getal van Boerderijen en omliggende Arbeiders-  
 ainingen.**  
**Huizen in het Dorp.**  
**Huizen omstreeks het Dorp.**  
**Volkrykheid.**  
**Godsdienst.**  
**Geboorte en Sterfte.**  
**Veeteelt, getal.**  
**Waterloozing. Vischery en Jagt.**  
**Lands Lasten.**

Het geheele opstel is zakelyk. De Schryver onthoudt zich van alle verhaal van het vroetudens, voor zoo verre het niet onontbeerlyk is. Dit is iets waar op in diergelyke gevallen niet altyd even goed gelet wordt.

By de Volkstelling ontmoet men iets, 't welk onigenlyk voorkomt. De Knechts en Meiden zyn niet mede geteld. Wel is waar, dat deze Vreemdelingen zyn. Doch zyn daarentegen ook niet eenige Jongens en Meisjes, onder Vreeswyk geboren, dienstbaar onder vreemde geresen? Deze zyn hier toch niet mede geteld. Deze opgave is dierhalven minder dan de Volkrykheid inderdaad is. Het beneemt de gelegenheid tot verscheiden vergelykingen; onder anderen met de sterf-lysten. En by eene algemeene Volkstelling, zoude het een groot verschil maken.

Het zy vergund, ook eene aanmerking te maken omtrent de wyze van Beschryven. Zoodra men eene Landkaart voor zich neemt, is de Beschryving zeer duidelyk; doch zoude iemand, die geen Landkaart voorhanden had, en die lieve wist, dat de *Lock Oost* en *West* loopt, en dat *Vreeswyk* aan deze rivier anderhalf uur Bezuiden *Utrecht* gelegen is, zich verder by het lezen van deze Beschryving een zoo duidelyk begrip van de ligging der onderscheiden deelen van dit Gerogt kunnen maken, dat hy in staat zoude zyn, volgens die beschryving, eene Kaart te scheffen? Dit toch behoorde zoo te zyn.

Enige drukfouten, by de telling der gebouwen, zoo wel als der Inwoners, zullen, hopen wy, in een volgend Stuk van het Magazyn van Vaderlandschen Landbouw, verbeterd opgegeven worden.

## VERVOLG van het nader verslag nopens de werking der STOOM-MACHINE, IN DE KRIMPENERWAARD.

*Myn Heer!*

In N<sup>o</sup>. II. van den *Algemeenen Konst- en Letterbode* voor dit jaar, gaven wy een berigt van de eerste wer-

kingen der Stoom-Machine, in den Krimpenervwaard opgericht; wy oordeelden het niet onvoegzaam deszelfs verdere uitwerkingen langs denzelfden weg aan het publiek mede te deelen.

Na dien tyd dan, tot op den 18 Maart, heeft het Stoom-Werktuig, uit hoofde van de buitengewone hoogte der rivier den Yssel, niet gewerkt, waar door het Polderwater weder geklommen is tot 15 duimen boven Zomerpeil, niettegenstaande de Polder-Molen in dien tusschentijd, van 8 February tot 18 Maart, te zamen genomen, nog 204 uren gemalen heeft; met een snelheid gemiddeld van ruim 50 einden, of  $12\frac{1}{2}$  omgangen per minut.

Den 18 Maart het Stoom-Werktuig des weder aan den gang gebragt zynde, heeft het zelve 229 uren, dat is 9 $\frac{1}{2}$  etmalen, by afwisseling werkzaam geweest; wordende in deszelfs aanhoudende werking van tyd tot tyd door de buitengewone hooge vloedén gehinderd; niettemin werd door deze afgebroken werking het Polderwater derwyze verminderd, dat het op den 31 Maart tot op 8 dm. boven Zomerpeil verlaagd was; terwijl het Polderwater van *Stolwyk*, op dit tydstop nog op 16 dm. boven Zomerpeil stond.

Het is waar, de Polder-Molen is, gedurende dezen tyd, mede nu en dan in werking geweest, en wel alles zamen genomen den tyd van 84 uren, doorgaans met een snelheid, gemiddeld als boven is opgegeven; doch hoe weinig dit tot het uitmalen van het Polderwater hebbe toegebragt, zal elk opmerkzaam lezer van zelf kunnen opmaken, als men hem onder het oog brengt, dat, volgens gedane waarnemingen, gedurende al dien tyd, de Yssel slechts tweemalen zoo laag afgeëbd is geweest, dat de boezemsluis zou hebben kunnen opengaan. Het malen van den Molen heeft des byna alleen gediend, om de verlaging van den Boezem, door de doorlekking der boezemkaden en de zeer gebrekkige wach heul veroorzaakt, weder aan te vullen.

Van den eersten tot den 18den April ingesloten, is het Stoomtuig, gedurende 338 $\frac{1}{2}$  uren, dat is omtrent 14 etmalen, in werking gehouden, meestal met een hoogte van opbrenging van 7,  $7\frac{1}{4}$ ,  $7\frac{1}{2}$  ja  $7\frac{3}{4}$  voeten; zynde deze hoogte maar tweemalen en dat maar voor eenige oogenblikken van 5 voeten geweest; waar uit al weder blykt, dat ook nu de Molen, tot deze ontlasting van bin-

binnenwater, niets, althans byna niets, heeft toegebragt, dewyl dezelve op zyn allermeeft niet hoog r dan tot 5 voeten opbrengen kan, en dat, fchoon dezelve, fttaande deze werking des Stoomtuigs, 68 uren lang, met een tamelyken Molenvind gemalen heeft, echter zeer weinig of geen deel heeft gehad in het verlagen van het Polderwater, dat reeds tot op 2 dm. boven peil gebragt was op den 6den April; terwyl het Polderwater in Stolwyk nog op 14½ dm. boven Zomerpeil ftond. — Op dezen dag werd, door middel van een opening in de Landfcheidingskade van Stolwyk en Berkenwoude, gemeenichap gemaakt tuffchen de twee Polders, zoo dat het water van Stolwyk zich op Berkenwoude onthafte, en waar door in deze Polder het water, den 9den daar aan volgenden, weder tot 7½ dm. boven het Zomerpeil was gerezen. Niettegenftaande deze verhooging en fchoon de gemeenichap tuffchen de twee Polders dus door deze opening gebleven is tot op den 8ten Mei, was echter het Berkenvoudfche Polderwater op den 18den April, 'smiddags om 12 uren, weder tot de laagte van 2 dm. boven het gezegde Zomerpeil gebragt, fttaande het water van Stolwyk op dezelfde hoogte; waar na men het Werktuig buiten werking gefteld heeft.

Het blykt dus hier uit, dat het Werktuig volmaakt aan het oogmerk van deszelfs oprigting voldoet, werkende het zelve ook op den duur zeer eenparig; want meermalen is het zelve, gedurende 3 maal 24 uren, achtereen en zonder ophouden aan den gang geweest met eene fnelheid van 20 à 22 flagen in de minut.

#### MIDDEL TEGEN DE KRAMP, IN DE MAAG.

Dokter Odier van Geneve had reeds met lof gewaagd van de blanke Oxide van Bismuth, als een middel tegen de Maagkramp- of pynen; wanneer Dr. Marcet, in de *Verhandelingen der Londensche Maatschappij* voor 1806, uit eigen waarnemingen dit zelfde middel op nieuw aanpreeft. Deze laatste geeft 'er zyne lyders, dags, 5 greinen van, met 15 greinen gom adraganth,

In poeder, vermengd: en zegt, langs dien weg, Maag-  
pynen, welken alle bekende middelen wederstaan had-  
den, te hebben genezen.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

WYSGEERIGE DICTKUNDE. BRIEVEN van SOPHIE aan Mr.  
RIJNVIS FEITH, door Mr. J. KINKER. Amsterdam by J.  
S. van Esvelde-Holtrop. MDCCCVII. 8°. 60 bl.

Wanneer in den Letterbode van dit loopende jaar N°. 2. een  
verslag werd gegeven van de BRIEVEN aan SOPHIE, door  
Mr. R. FEITH, ontveinsde men, daar by geenzins, beducht te  
zyn, dat derzelver zwakheid veel vat zoude geven: en ook de  
geheele wyze van behandeling eene deur openfelde, om zelfs,  
als men wilde, dat geen afbreken, het welk de Heer F. met in-  
spanning van krachten wilde opbouwen. Maar eene zamen-  
paring van diep inzien in de zaak zelve, met eene luchtige,  
en niet minder treffende scherts, kon zoo veel minder ver-  
wacht worden als deze twee bekwaamheden zich zelden ver-  
eenigen. Dit antwoord van SOPHIE muitt uit, en in grondli-  
ge kennis dier Wysgeerte, welke het onderwerp der Brieven  
zoo aan, als van SOPHIE uitmaakt, en te gelyk ook in dat  
soort van Dichtvermogen, welk door geestige *ironie* veel  
boven de tegenparty vooruit heeft. Hieromtrent zal mogelyk  
wel iemand aanmerken, dat scherts en spot niet altyd even  
veel afdoen. Dit is niet te ontkennen, gelyk ook niet min-  
der zeker is, dat de pen van den Heer KINKER als hy tot  
stekelen gepunt is, allerscherpst en doordringende is; maar  
de Heer KINKER, na op bl. xvii. van zyn Voorber. opge-  
merkt te hebben, dat de Heer FEITH de navolgers van KANT  
toch ook met geene zeer malsche titels, als van *Asterlingen*,  
*Beuzelpraters*, *Dwazen* enz. heeft begroet, schryft bl. xix.  
*Dat een Kantiaansche Vrouw, al was zy nog maar eene*  
*kwekeling in die schola, over de onbescheiden raadgevin-*  
*gen van een' vriend, die zonder grond en bewys iets ver-*  
*oordeelt, het geen hy zelfs maar zeer oppervlakkig en uit*  
*het onderzoek van anderen weet, als het wat te grof*  
*gaat, wel eens driftig kan worden.* En SOPHIE zingt in  
haren laatsten brief, bl. 54, aldus:

*Nu gaat het wat te grof en buiten ons bestek;  
Ik hield U op het laast, 'k beken het, voor den gek.  
Maar kan men anders doen? Ik vraag het in conscientie?  
Wie, die geen Engel is, verliest niet zyn patientie,*

*Wie Cautelymde tadt van zulke ryndary?*  
*Wie sprak van Wysgeerte oolt, zoo overrecht als gy?*  
*Nu word ik op myn heurt eens boos. — Wie kan 't verdragen!*  
*'k Beroep my op U zelv'; hoe noemt gy zulke vragen?*

Men vergelyke de opdragt aan den geleerden Heer DIL-  
 MAN, en het motto, voor aan dit Werkje geplaatst uit HO-  
 RATIUS: *Ridiculum acri fortius et melius magnas pla-*  
*rumque secat res:* welk tot bewys dient, dat de omstandig-  
 heden somtyds deze wapenen wettigen: doch hoe dit zy, dit  
 is, zoo als wy reeds opmerkten, zeker, dat, hoe zeer ook  
 de geest van den Heer KINKER, blykens zyne geschriften,  
 voor diepdenkende Wysgeerte gestemd is, hy mede in die  
 soort van Kampvechten als een zeer geduchte tegenparty op-  
 treedt.

Uit het Voorbericht voor deze Brieven geplaatst, kan de  
 aanleiding, het doel en de wyze van inrigting worden opge-  
 maakt. De Schryver berispt aldaar, bl. III-V, den Heer FEITH,  
 van eene voorhandsche wederlegging te ontleinen, en te  
 gelyk van oversuigen, van toetsen aan 't gezond verstand  
 enz. te spreken, en alle pogingen in 't werk te stellen tot  
 eene zydelingsche wederlegging; dat hy voorgeeft, van, voor-  
 al in zyn 3den en 4den Brief, te zullen betoogen, dat de be-  
 ginselen der Kant. Leer met het Christendom niet overeen-  
 komen, terwyl hy, in die Brieven zelve, die beginselen daar  
 laat en enkel de afgeleide begrippen van KANT over den Gods-  
 dienst der Christenen bestrydt. De Heer KINKER wraakt op  
 deze of diergelyke Sultrede van den Heer FEITH: KANT was  
 zelf een ongeloovige; derhalve zyn stelsel verdraagt zich  
 niet met het Christendom; en merkt in eene zynen aan-  
 teekeningen aan, dat de Moederkerk veel verdragzamer was,  
 wanneer zy de Aristotelische Wysgeerte op hare Universitei-  
 ten gedoogde. Voorzeker kan men dan ook op denzelfden  
 voet als de Heer FEITH beweren, dat het stelsel van EUCLI-  
 DES, als zynde mede een ongeloovige, zich met het Christen-  
 dom niet zou kunnen verdragen. Hy brengt bl. VII. ... den  
 Heer FEITH verder onder 't oog, dat hy van de Openbaring,  
 beledigender wyze, spreekt, met te beweren, dat het stelsel  
 van KANT de jonge Liederen enkel tot voorstanders van den  
 zoogenaamden Godsdienst der Rede ten koste van alle eigen-  
 lyk gezegde Openbaring, zoude opleiden; en dat hy de Open-  
 baring niet minder benadeelt met een geloof uit gewoonts  
 te preken, en die te vestigen op louter gezag en geschiede-  
 nis, bl. X. Gewisfeijk zal de hulp der Rede en Wysgeerte  
 altauw wel noodig zyn, om tuschen het gezag der Moënamme-  
 daanische en Christelyke Openbaring te beslissen. Hy draagt  
 bl. IX. .... voor, dat de Hr. FEITH dan eens zegt, niet te  
 willen wederleggen; dan evenwel hier toe alle zyne krachten  
 by een zamelt, zelfs om het bespiegeland gedecite der Kriti-  
 sche

sche Wysgeerte in zyn tweeden Brief te bestryden; dan wederom het geheel stelsel van KANT, met zyne byzondere stellingen over de Openbaringen verwart, en tevens zegt, ook deze byzondere stellingen niet te willen wederleggen, en zulks te gelyker tyd, dat hy zich tegen beiden verklaart. Vooral berispt de Heer KINKER verders nog bl. XII—XVI; de onerdraagzaamheid van den Heer FEITH, die zelf echter, op 't einde van zyn Voorberigt, die verdraagzaamheid inroept; die betuigt, als 't ware, *zoo maar zyn eigen pad te bevandelen*, daar hy niet dan door de brillen van REINHARD en eenige anderen ziet, en die zich nog beroemt, van aan anderen die vryheid van gevoelen over te laten, welke hy zelfs gebruikt heeft, en des niet te min de Kantianen voor *onzinnigen*, voor *beuzelers*, voor *opdringende A'erlingen* en *die een Zotskap waardig zyn*, uitmaakt. Dit al meent de Schryver dezer Brieven van SMIT, bl. XII. .... eenen regmatigen grond op te leveren, om die handelwyze wel niet te wederleggen, ('t welk hy oordeelt, dat ze niet verdienen) maar als zoodanig bekend te maken, en den Heer FEITH, waar hy, tegen zyn eigen voorgeven aan, wederlegt, ook te wederleggen; waar hy magispreuken bezigt, hem die onder 't oog te brengen, waar hy schimpt, hem met medelyden te behandelen; waar hy jammert, hem naar de hoofdzak te verwijzen; al het uigefchrevene en overbodige te laten rusten, en, zoo veel mogelyk, den geest der Kritische Wysgeerte uit den bajert, waar in de Heer FEITH die gestort heeft, weder op te zoeken; en dit al op eenen tuchtigenden toon, zoo wel mede in versen, als in eenige aantekeningen; hoe oneigen het anders ook zy, over Wysgeerige bespiegelingen in dichtmaat te spreken.

Recensent was volgens zyne onzijdigheid verplicht, dit al, uit het Voorberigt van den Heer KINKER zelve, op te geven, en oordeelt, dat hier uit de aanleiding, het doel, en de wyze van behandeling van dit Geschrift, genoegzaam zal kenbaar zyn: het welk het hoofdoogmerk van dit verslag moest zyn: terwyl het niet gemakkelyk valt, hetzelfde op eenige andere wyze nader te doen kennen. Niemand zal aan den Heer KINKER ligtelyk, of diepdenkende en grondige kennis in de Wysgeerte, of gelukkig dichtvermogen onzeggen; en het kunstige der Brieven munt daar in voornamelyk ook uit, dat, naar gelegenheid, de afgetrokkenste zaken in zeer vloeiende versen worden voorgedragen; een taak zoo veel te moeilijker, als de geest van den Dichter, hier, meestal eene wending tot het sierpende Satirike heeft aangenomen. Recensent kan het geen omrent Ruimte en Tyd in den Tweeden Brief bl. 17 en 18. voortreffelyk en met eene zeldzame gemakkelykheid wordt gezongen, met geen stilzwygen voor by gaan:

Wan-



Wanneer gy eerst den Tyd en Ruimte kunt bezweeten,  
 (Maar 't zal wat moeilyk zyn), dan is de zaak gezond.  
 Gy woudt iets zien, waar van geen breedte of duur bestond;  
 En wyl men U die X nog nimmer deed aanschouwen,  
 Wilt gy 't verschynfel, voort 't gemak, voor de X maar houden,  
 En wyl bezeten zien, (zoo lang houdt gy 't voor schyn),  
 Dat Ruimte en Tyd in ons; en louter vormen zyn. —  
 Wat is dan Ruimte alleen en op zich zelf genouwen?  
 En wat de Tyd, waar in de dingen gaan en komen?  
 Thans vraag ik naar de grootste en duur der dingen niet;  
 Niet wat in Ruimte ons treft, of in den Tyd geschiedt;  
 Maar na die twee begin- en eindlooze vullen,  
 Die zonder iets te zyn, zich toch gestadig vullen;  
 Die zonder te bestaan, het kleed zyn van 't bestaan,  
 En, schoon ook alles mogt verdwynen, nooit vergaan,  
 Die nieten hebben zelfs hunn' aard en eigenschappen,  
 Waar van geen enkele aan den domsten kan ontsnappen. —  
 De Ruimte is altyd eind'loos diep, en lang en breed;  
 De lengte is 't ee' igt, waar door de Tyd zich meet;  
 Ook eind'loos; want hy kan noch enden noch beginnen.  
 En die twee vormen, die condities der zinnen,  
 Hoe onbepaald ook, zyn mathematisch klaar:  
 Hoe metig zy ook zyn, zy maken alles waar.  
 De Ruimte gaat zelfs voor de blinden niet verloren;  
 De doove kent den Tyd, ook schoon hy niet kan hooren;  
 Die nieten leenen aan onze ieten, dat gy 't weet,  
 Dat geen, waar door men hen aanschouwt, erket en meet;  
 En schoon de Stofkunde ons gedurig voor moog' liegen,  
 De zuivre Wiskunst kan onmogelyk ons bedriegen.  
 Zoo lang zy meet en telt, verdeelt of zamenveegt. —  
 Waarom? — Zy houdt met Ruimte en Tyd zich vergenoegt,  
 Alle andre kunsten moeten voelen, zien en hooren;  
 Zy niet: — de blinden zelfs aanschouwen hier van voren.  
 Ze aanschouwen juist als wy, wat hen de Wiskunst biedt;  
 Want zuivre Ruimte en Tyd aanschouwt, maar ziet men niet.  
 Dit is nu byste raar. — Al wat wy ondervinden,  
 Kan door begoocheling, ons doeken en verblinden;  
 En juist die vormen, die ons ondervinden doen,  
 Die nieten — blyven trouw en houden bus satfoen.  
 Maar daarom woonen ze ook in ons; om al, wat buiten  
 En binnen ons geschiedt, te reeglen en te sluiten. enz.

Men vergelyke ook de Aanteek. (1) bl. 23 ... Het is  
 niet te verwonderen, dat SOPHIE, bl. 21, wat yverig wordt,  
 als zy KANT en andere Wysgeeren zelfs voor ongodisten ziet  
 verklaren.

By voorbeeld — hier verlaat uw liedje van verlangen  
 s' Mins steffel, en vat al, wat Wysgeer is, by 't hoofd,  
 Zelfs PLATO komt met 'vry. En, zo men U gelooft,  
 Gaat KANT, al liep hy nog zoo trots en hoog op stelten,  
 Eerlang als LEIBNITZ, Wolff en andre naar sint Peten.  
 Het Menschdom, zonder God, tast hier in 't blinde rond (\*)  
 Haast zal een ander staan, waar KANT te voren stond.

Beo

(\*) De met loopende letters gedrukte woorden zyn die van den Heer  
 Farn zeiven.

Het mensch/om zonder God? .... Die zegt gy zonder blozen,  
 Gy hebt dit woord dan ook tot d'aanval uitgekozen;  
 Gy schiet hier van ter zyde een pyltje in 't donker af,  
 Als of zyn itelzel flak tot zulk een aanval gaf.  
 Dit wist gy beter; ja 't toont het in uw' herten.  
 Lees hier de mynen dan; 't zal 't boekje wat vergroeten.  
 Maar 't zal zoo dik niet zyn, als 't uwe. Kyk myn Vriend,  
 Voor dezen trek hebt gy in Profa wat verdund.

Maar vooral laat zich SOPHIE, bl. 33 en 34 hooren:

Gy zegt: „ Wy zyn te trotsch om meerder licht te wachten;  
 „ Zich zelf genoege, durft onze repte een God verachten.  
 „ Aan de Opeubning zyn wy slechts in schyn verkleesd.  
 „ Wanneer zy instemt met het geest de rede geeft,  
 Het eerste is lizzer, FERRIS; ook hebt gy 't zelfs weersproken.  
 Ik zie het duidelyk in; gy zoekt my op te stoken;  
 En in het laatste zyt gy ook niet voor de vuist:  
 Gy hebt maar zoo te loops uw schryvers uitgehuist.  
 Wy zoeken in het boek, waar aan gy ons doet kleven,  
 Al wat het zuiver woord ons daar in heeft gegeven,  
 Gy niet, wy houden 't met de broeders van Sint Jan. —  
 Hoe leest gy toch, Mynheer? Hoe onderzoekt gy dan?  
 Hoe noemt gy zoo'n manier van doen — en op uw jaren ....  
 Ik heb de lachheid der Wysbegeerte ervaren;  
 (Zegt ge aan het einde van uw' brief; en voegt er by:)  
 „ 'K Nam op den rand van 't graf, de proef van haar waardy.  
 Nu word't my alles klaar; (gy deelt my waarlyk beven.)  
 Dien derden brief hebt ge in ylhooftgheid geschreven.  
 „ Het kunstlgst Postulaat voldeed niet in den nood: (†)  
 „ Ik elchte zekerheid by 't nadeten van des dood.  
 By 't nadren van den dood? — Gy leeft toch, wil ik hopen?  
 De deur der zekerheid ging nog niet voor U open?  
 Dat laatste vat ik niet. Volkomen zekerheid? ....  
 Gy spreekt als iemand, die het reeds heeft afgeleid.

Recensent eindigt hier mede zyn verslag van dit verpuistig  
 Werk, na echer nog de santeekeningen omtrent de *Anti-*  
*nomien*, bl. 42, en omtrent het *transscendentale Idealis-*  
*mus* van KANT, bl. 44, ter lezing te hebben aanbevolen.

## HANDEL EN ZEEVAART; HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFETEN.

Uit hoofde der Feestdagen geen Pryzen ganoteerd.

(†) Het Postulaat namelijk van de onsterfelykheid der ziaelen.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFELYSTEN.

Het getal der Donden, gedurende de laatzverlopende Week, is geweest: te *Amsterdam* 155; en te *Haarlem* 12, onder welke laaften 6 beneden de 12 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

GRONINGEN, den 11 Mei. Op 11. Vrydag-morgen, werd het Noordelyk gedeelte dezor Stad en de naburige moestui-  
nen, in derzelver nabyheid, door een geweldige hagelbui deer-  
lyk geteisterd. Eene koolzwarte Donderwolk, in het Westen  
opkomende en naar het Noordwesten omtrekkende, verspreid-  
de eerst een ongemeene duisternis. Kort daar aan, even voor  
9 uren, hoorde men herhaalde Donderslagen, en op het zelf-  
de oogenblik, gelykelyk met den Donder, stortte de wolk,  
met een ylyk geras, een zeer digten stroom van hagelste-  
nen uit, die — byzonder hard, hoekerig en rondachtig van  
gedaante en ter grootte van een kleine walnoot of stuifer —  
in al de huizen, waar dezelve insloegen, een groot aantal glas-  
ruiten vermorzelden, — en in de tuinen onder de in bloei staan-  
de boomen en plantgewassen een groote verwoesting aanregt-  
ten. In de Hortus Medicus alleen, alwaar volgens verklaring  
van den Hortulanus steenen gevallen zyn ter grootte van een  
duiven-ei, zyn circa 200 glasruiten, en in de nieuwe Kerk  
ruim 100 vernield, en zoo in de partikuliere behuizingen naar  
evenredigheid. De bui heeft slechts eene smalle streep getrof-  
fen, want men heeft op de beide markten dezor Stad even  
zoo weinig van dezelve vernomen, als in de achterste moss-  
tuinen buiten de Ebbinge en Boteringepoort; zynde dezelve  
hier en daar van zulk een hevig geras verzeld geweest, dat  
men elkander, hoe sel men ook schreeuwde, niet heeft kun-  
nen beroepen.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, SUITEN HAARLEM.

1807. Mei.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
13	59. 5 59. 6 59. 7½	55 59 46	W. C. N. W. C. Z. N. N. W.	betrokken; tuschen beide regerachtig.
14	59. 9 59. ½ 59. 7½	50 50 50	N. N. O. O. Z. O. Z. W.	'smorgens bewolkt; verder regen; 'savonds met harde wind.

1807.

1807. Mcl.	BARO- MET. TER.	THER- MOME- TER.	STERK- DER WIJN.	LUCHT- GEGTEL- WIJN.
15	29. 8½ 29. 9 20. 0½	54 60 51½	w. l. w. t. z. z. w.	betrokken; tusschen beide wat regenachtig; 's avonds zware damp.
16	30. 0½ 30. 1½ 30. 2	52 60 51	z. w. — z. w. t. z.	bewolkt.
17	30. 2 30. 3 30. 2½	58 65 50½	z. w. w. —	bewolkt; meest omtrent helder.
18	30. 2½ 30. 3 30. 3	58 65 54	w. N. w. N. N. w.	voorgens betrokken; verder helder.
19	30. 4 30. 4 30. 3½	50 54 46	N. t. w. — —	betrokken.

## BEKENDMAKINGEN.

\* De Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te Haarlem, geeft heden uit en heeft van zyne Correspondenten verzonden:

I. AMELIA FABRICIUS of DELEF door BUSKRUID verwoest, Treurspel, door A. LOOSJES Pz.

In dit Treurspel wordt het deerlyk Ongeval, dat in het jaar 1654 de Stad Delft door het springen van het Buskruid-Magazyn, getroffen, en in vele opzichten met de noodlottige gebeurtenis, dit jaar aan Leyden bejegend, zoo veel overeenkomst heeft, voorgedragen. — Het zelve is in gr. 8<sup>o</sup> op Schryf-  
pap gedrukt en versierd met een Titelvignette van R. VINKELES naar VAN DER POEL, de ruïnen van Delft voorstellende. De prijs is f 1. 4. —

II. *Epistolæ Aliquot Excellentium Batavorum conscriptæ* a P. H. PEERLKAMP, Gymn. Docum. Recl. Fasciculus primus, 8<sup>o</sup>. maj.

Van dit Werkje zullen nog een of twee Fasciculi volgen, en is even als het zoo zeer geachte van dien Auteur *Vitæ Aliquot Excellentium Batavorum*, waar van de tweede druk het licht ziet, ten gebruike der Latynsche Scholjeugd geschikt. De prijs is f. 10. —

III. MAGAZYN VAN VADERLANDSCHEN LANDBOUW, door JAN KOPS, Commissaris tot de Zaken van den Landbouw; 11de Deels 3de en Laatste Stuk, gr 8<sup>o</sup>. —

Met dit Stuk is het 11de Deel van dit door alle Landbouwkundigen gezocht Werk compleet. — Zyn-  
de van de komplette drie Deelen nog eenige Exempla-  
ren voorhanden. — Dit Stuk is onder anderen voor-  
zien van een Plaat, de allezins zoo schadelijke Dien-  
sterupsen voorstellende. — De prijs is f 4. 10. —

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

# ALGEMEENE KONST.

EN

## LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 22. *Vrijdag den 29 Mei.*

---

B E R I G T E N.

H I T L A N D S C H E.

**M**ADRID. Men heeft ook hier een Koninglyk Opvoedings-Instituut, volgens de manier van *Pestalozzi*, opgerigt, by het welk zich reeds in de Eerste maand 100 kweekelingen bevonden. Het opzigt en bestuut dezer Schole is toevertrouwd aan den Kaptein *Voitel*, van Solathurne, die, te *Terragona*, eenige Zoldaten kinderen, in dien frant had onderwezen, en die, hier op, door den Prins *de la Pax*, herwaarts opontboden was. Zoo wel deze als de Heer *Pestalozzi*, te Yverdun, is tot honorair lid van het Kon. Cantabrisch Genootschap der Vrienden van het Vaderland verkoren geworden.

**P**ARYS. De Persische Gezant, die op het Kasteel Finckenstein, alwaar thans de Keizer resideert, een appartement betrokken heeft, schynt een zeer geleerd man te zyn. Zyne Majesteit, die zich dagelyks met dien Gezant onderhoudt, liet hem, den 29 April tot zich in den tuin roepen, en sprak met hem, een geruimen tyd, over de Letterkunde en Oudheden van

I. DEEL. Y zyn

zyn land. Hy verzekerde, onder anderen, zyne Majesteit, dat 'er in Perſiën Gedenkſchriften van den Oorlog der Perſiën met de Romeinen voorhanden waren, die nog onbekend zyn, en zelfs eene Historie van *Alexander den Grooten*, verſchillende met die van *Curtius*. Waar op de Tolk zyne Majesteit erinnerd hebbende, dat laatstgemelde Werk zich in de Nationale Boekery bevond, gaf Hoogstdezelve bevel om dit te doen vertalen.

# B E R I G T

WEGENS

B O D O N I

EN DE

G E D E N K P E N N I N G

TER ZYNER EERE GESLAGEN.

De Boekdrukkunst is altyd in de Stad Parma zorgvuldig beoefend geworden. In *Antonio Zarotto* bezat deze Stad den eerſten in Italie geboren Drukker. Weinig tyds daar na liet *Andreas Portilia*, met zoo veel bevalligheid als ſmaak, de verklaringen van *Frangois Filoſſa* op de Zegepralen van den onſterfelyken Zanger der ſchoone *Laura* en de Natuurlyke Historie van *Plinius* drukken. Men twyfelt 'er niet meer aan, of de gedaantewiſſelingen van *Ovidius*, als mede de werken van *Virgilius*, van zyne perſen gekomen zyn.

Na *Portilia* bezat Parma binnen hare muren *Corolla* van Lyon, beroemd door zyne drukken van *Plinius* en *Ovidius*. *Michel Manzolo* drukte, te Treviso, nog eens de Natuurlyke Historie van *Plinius*. Men zal even min immer de pogingen, ter bevordering van de Boekdrukkunst, door *Agnolo Ugoletto* aangewend, vergeten. De Herderszangen van *Califonia* en van *Nemefis* leverden 'er de blyken van op. Hy drukte ook de *Iliade* van

van *Homerus*; de Werken van *Claudianus* en de kleine Redevoering van *Quintilianus* zagen door hem voor de eerste maal het licht, gelyk ook het Landregt van Rome.

Laten wy met stilzwygen de overige Boekdruckers voorbygaan, die deze Stad beroemd gemaakt hebben, en de geleerde *Affa*, in zyn *Saggio sulla tipografia Parmense*, aanhaalt, en spreken van hem, die sinds dertig jaren, hoe wel hy daar niet geboren is, het evenwel ten luister verstrekte door eene talryke reeks schoone uitgaven, welke aan zynen naam, gelyk ook aan de Stad, die hem zoo gunstig ontvangen heeft, een der eerste plaatsen in de Jaarboeken der Boekdruk-kunst zullen toewyzen. Deze regels hebben hem reeds genoemd, waar van ik spreken wil, namelyk *Jean — Baptiste Bodoni*.

Om zich boven de algemeene soort, in welk vak het ook zy, te verheffen, is een buitengewoon talent noodig; de *Didot's*, de *Bodoni's*, zyn daar bewyzen van. Het is iets schoons, menschen, die door hunne talenten mededingers zyn, onder dezelfde wetten vereenigd te zien. Broederschap moet hunne zinspreuk zyn. De eersten voegen 'er kennis in de poezy en fraaije letteren by; den laatsten ontbreekt het niet aan kunde in de Bibliographie, en Geschiedenis van Italie. Ik zal hier geene vergelyking tuschen deze beroemde Boekdruckers opmaken; maar my getrouw aan myne beginselen, in myn Werk over de Fransche Schilders aangenomen, houden; vergelykingen tuschen levende Kunstenaars zyn den tydgenooten niet geoorloofd, deze blyven bewaard voor de nakomelingschap. Men behoort zich alleen toeteeven in het vergelyken van Werken van denzelfden man, en naar deze beginselen alleen zal ik van *Bodoni* spreken.

Een der eerste Stukken, die hy te Parma drukte, waren de *Bruilofgedichten by het Huwelyk van Charles Emmanuel van Savoye*. Dit Werk scheen toen een wonder wegens de verscheidenheid en schoonheid der letters. Zyn *Anacron*, die hy in 1784 uitgaf, met kapitale letters, werd door geheel Europa bewonderd. Zyn *Longinus*, in het Italiaansch, wordt als een model van typografische harmonie aangehaald; en zyn *Callimachus* onderscheidt zich door zeer fraaije vierkante letters. Zyn *Dante*, zyn *Petrarcha*, zyn *Tasso*, zyn bekend. Zyn

*Horatius*, zyn *Tacitus*, zyn *Virgilius*, kunnen het niet genoeg wezen; zy zyn zyne meesterstukken. Vele andere Werken kwamen van zyne pen, maar het komt zyn levensbeschryver eenmaal toe, daar van een' beroenderden Catalogus op te maken.

Zyne Drukkery is niet alleen voordeelig geweest voor de Stad en Staten van Parma; zy heeft ook nog dienst gedaan in het aanmoedigen en verbeteren van nuttige kunsten. Langen tyd had *Bodoni* den titel van Burger dezer Stad verdiend, doch 'er moest zich eene gelegenheid opdoen, om hem deze kroon aan te bieden, op eene wyze, zynes en hunner, die haar hem toekenden, waardig. De Magistraat had besloten, dat de Lykrede-  
nen, uitgesproken op de Grafsombe van *Ferdinand I.*, laastten Hertog van *Parma, Plaisance & Guastalla*, zoude gedrukt worden. *Bodoni* werd uitgenoodigd, om zich met de uitvoering te belasten, en hy drukte dezelve in drie verschillende formaten. Hy wilde 'er geene betaling voor aannemen; voldaan van een bewys zyn-  
er gevoelens ten aanzien der Stad Parma gegeven, en iets te hebben kunnen toebrengen, om de nagedachtenis van een geliefd Vorst te vereeren. De Lykrede op den Hertog werd aan de Magistraat aangeboden; de fraaiheid, netheid en groote volkomenheid van dit Werk trokken derzelver aandacht, en *Jean Baptiste Bodoni* werd, den 28ten July 1803, tot Adelyk Burger van Parma verkoren en in de klasse der oude *Piazzesi* aangeschreven. Ter gelyker tyd besloot men, dat de Magistraat by hare eerste zitting over de wyze zou handelen, om de gevoelens van de Burgerlyke Magt voor den beroemden Boekdrukker openlyk aan den dag te leggen. Den 17den Augustus van het zelfde jaar besloot men voor hem eene gouden Gedenkpenning te laten slaan, met zyn afbeeldsel, toepasselyke zinnebeelden en opschriften ter zyn-er eere versterd. Dit besluit werd door het Gouvernement bekrachtigd. Dit teeken van onderscheiding, van de zyde der Stad Parma, was zoo veel te vleijender voor *Bodoni*, dewyl die Stad in dergelyke gunstbewyzen zeer karig geweest is. Men herinnert zich niet, dat zy die meer dan nog eenmaal toegekend heeft; die keer was het zelfs geen gouden Gedenkpenning.

Daar en boven besloot men, dat op de Medaille het jaartal zou uitgedrukt staan, waarin *Bodoni* zyn edelmoe-

moet



moedig antwoord gegeven had. Men plaatste, van verscheide voorgestelde opschriften, het volgende op dezelve :

CIVI. OPTIMO.  
DECURIONI. SOLERTISS.  
ARTIS. TYPOGRAPHICÆ.  
CORYPHÆO. ERUDITUSS.  
EX. XII. VIRUM. PARM.  
DECRETO.

Den Hoogleeraar *Manfredini*, beroemd Medaille-graveur van Milaan, werd de uitvoering opgedragen. Zy is omgeven met een Olyfkrans, en de weerzyde vertoont de beeldtenis van den onsterfelyken Boekdrukker van Saluca, met deze woorden:

JOHANNES BAPTISTA  
BODONI.  
MDCCCII.

Men heeft slechts vier stuks van deze Gedenkpenning in goud geslagen; een voor *Bodoni*, een voor het Gouvernement van Parma, een voor het Museum *Napoleon*, en de vierde ligt by de Archiven der Stad. Men heeft 'er tweehonderd in zilver, en 250 in koper geslagen; maar daarna den Stempel verbroken, om denzelven niet te algemeen te maken. Deze Stempel heeft den roem van *Manfredini* verder verbreid; de beeldtenis is zeer gelykende.

Den 24sten February 1806 was bepaald, om hem openlyk deze Gedenkpenning aan te bieden. *De oudsten der Gemeente* (*gli Anziani della Committa*) hadden hunnen Voorzitter, den Graaf *Philippe Linati*, een yverig beminnaar der Delfstofkunde en der fraaije letteren, verzocht, in de redevoering, die hy doen zou by de uitdeeling van de Gedenkpenning, *Bodoni* uit te noodigen, om door de Drukkunst zulke welverdiende eerbewyzingen te vereeuwigen; het geen ook gedaan is.

Men had besloten, dat de Hoogleeraar *Rosaspina*, te Bologna, de Medaille in plaat zou brengen, om den tytel van het Werk te verliezen; en de oudsten der Gemeente droegen hunnen ambtgenoot, den Hoogleeraar *Jakob Tommasini*, op, om het Werk met een verhaal

te doen vergezeld gaan, en alle stukken, hier toe betrekkelyk, by een te zamelen en in orde te brengen. Het feest werd gevierd. De Graaf *Linati* deed eene redenvoering, juist geschikt voor den man, waar aan zy gerigt was; *Bodoni* beantwoordde dezelve op eene treffende wyze, en de zachte Zanggodin van den beroemden *Angelo Mazza* leverde voor de vuist een klinkdicht op het Portrait van *Bodoni*.

Het Werk, dat daar over handelt, zal, om zoo te spreken, in het geheim uitkomen; want het zal slechts aan hun gegeven worden, die de Gedenkpenning ontvangen hebben. Men heeft 'er afdrucken in klein folio en quarto van getrokken. Het is getyeld: *Medaglia d'onore decretata dal Pubbico di Parma, al celebre tipografo Gio-Battista Bodoni, cittadino Parmigiano. Crisopoli MDCCCVI.*

De Gedenkpenning op het tytelblad strekt het graveeryzer van *Rosaspina* niet tot zoo veel eer, als vele andere zyner Werken.

De naam van *Jean-Baptiste Bodoni* is sedert langen tyd gunstig bekend in Frankryk by de beminnaars van de fraaije Boekdrukkunst. Het publiek heeft onlangs een deel der schoone uitgaven, van zyne perfen gekomen, bewonderd, by de openlyke ten toonstelling der voortbrengfelen van nationale vlyt. Met vermaak heeft men gezien, dat het Fransch Gouvernement, voldaan over zyne pogingen, om de Boekdrukkunst tot zulk eenen hoogen trap van volmaaktheid te verheffen, niet gearzeld heeft, hem de eerste gouden Medaille toe te kennen.

De eerste proeven van *Bodoni*, aangemoedigd door den Ridder *Azara*, hebben de verwachting der liefhebbers niet bedrogen.

Z. M. Keizer *Napoleon* en Prins *Eugenius*, Onderderkoning van Italie, hebben voortreffelyk omtrent hem gehandeld. De Keizer heeft tweehonderd exemplaren in folio genomen van het Heldendicht van den Abt *Monfi*: *Il Bardo de la Silva Mera*. Het verblyf van *Bodoni* en zyne Echtgenoot, te Milaan, gaf Prins *Eugenius* gelegenheid, hun byzondere blyken van zyne achting en genegenheid te geven, en alle de afdrucken te vragen van het *Onze Vader*, onlangs by hem gedrukt. Prins *Eugenius* gaf gelyker tyd zyn sterk verlangen te kennen, dat deze Boekstukker de uitgave van

van zynen *Homerus* niet verlaagde, die vier deelen in folio beslaan zal, twee van de *Iliade* en twee van de *Odyssea*. Tot een Programma, heeft hy den Lofzang op *Ceres* van denzelfden Schryver, in het Italiaansch, door Prof. *Lamberti* vertaald, in 't licht gegeven. De Prins heeft van Augsburg parkement voor zyn exemplaar ontboden. Ik heb de eerste bladen van deze uitgave gezien, en ik twyfel 'er niet aan of zy zal iet tot den typographischen roem van *Bodoni* toebrengen, indien die by mogelijkheid konde vermeerderen. De Hoogleraar *Lamberti de Brera*, te Milaan, houdt zich bezig met den text op te maken en zorgvuldig de proeven na te zien. Hy heeft my gezegd, dat de uitgaven, van de Hoogleraren *Wolf* en *Heyne* hem den besten text opleveren, en dat hy evenwel zich moest wachten van te veel vertrouwen op den eersten te stellen, doch zich niet genoeg op den tweeden kon verlaten.

*Bodoni* werkt tegenwoordig aan de Letterproef van zyn Drukkery; dit is een practikaal Gedenkstuk van zyne kunst, dat hy der nakomelingschap zal nalaten; hy heeft meer dan 120 verschillende Latynsche en Italiaansche letters. Deze werkzame man vylt en ziet alle zyne letters zelf na. Andere Drukkers, te Parma, bedienen zich van dezelve; maar niet alleen in deze Stad maakt men daar van gebruik; men ziet die ook in de Venetiaansche Staten en in Toscanen. *Bodoni* wilde nimmer zyn papier uit vreemde landen laten komen, dat de fraaiheid zynen drukken niet dan vermeerderd kon hebben; hy gebruikte altyd papier in het Parmezaansche gefabriceerd; in deze laatste jaren heeft hy het door aangewende pogingen fraaijer kunnen bekomen; maar het behoudt niet te min dikwerf een geelachtig tint, dat de letters belet goed uit te komen. Deze Drukker heeft eene ontzagchelyke menigte ornamenten, die somtyds in een beteren smaak zouden zyn uitgevoerd, had hy eene grootere Stad bewoond, waar hy de raadgevingen van bekwame Kunstenaars had kunnen volgen.

Hy is tot adjunct van den Maire benoemd; zoo veel zyne bezigheden het hem veroorloven, poogt hy in dezen post zyn tweede Vaderland nuttig te zyn, dat hem niet veel kost, wegens zyn uitmuntend hart, 't welk van

nature gedienstig en gul is. Zyn portraît is door *Raspina* gegraveerd; maar niet zeer gelykend.

T. C. BRUUN MEERGAARD,  
(*Revue Philosophique.*)

INSPUITING VAN DEN BRAAKWYNSTEEN  
(*Tartarus emeticus, Tartris potassae  
sibiata*) IN DE ADEREN.

Het Engelsch Dagblad: *Medical and Physical Journal*, deelt ons het volgende Verhaal mede: Een man, 60 jaren oud, deed zyn avondmaal met Osfenvleesch, maar kon hetzelfde door gebrek aan tanden niet genoegzaam syn malen. Een brok van dit vleesch bleef hem in de Keel zitten; vruchteloos beproefde hy hetzelfde in de Maag te doen zakken, door het met een veder voort te stuwten. De Heer *Knopf*, een Heelmeester, by hem geroepen zynde, vond den man in een' beklagelyken toestand, ter nasuwnood kon hy adem halen, zyn aangezicht was opgezwollen en blaauw; terwyl hy op het punt stond van te stikken. Na alvorens alle bedenkelyke middelen vergeefsch te hebben aangewend, bragt zich de Heelmeester het gelukkig gevolg te binnen, het welk de Heer *Schmucker*, door het inspuiten van den Braakwynsteen in de Aderen, in dergelyke gevallen had verkregen; en wel bemerkende, dat 'er geen tyd te verliezen was, besluit hy dit middel te beproeven. — Ingevolge van dien, liet hy vier greinen Braakwynsteen onthinden in een half once laauw water, het welk hy in de middelader (*Vena mediana*) van den regter arm inspoot, zich bedienen van een klein spuitje, en met een canul of buisje 'er op. Na met den vinger de opening in de ader gesloten, en de zwachtel rondom den arm gewonden losgemaakt te hebben, bragt men de canul der spuit, naar boven gerigt, 'er in.

De inspuiting werd langzamerhand gedaan, de warmte van het ingespoten vocht was ten naastenby gelyk aan die van het bloed. Een minut na de Konstbe-  
wer-

werking begon de Lyder onrustig te worden, en weldra daarop braakte hy eene groote menigte slymachtige stoffen, en te gelyker tyd het brok Osfenvleesch ter grootte van een gewoon Ei (\*). Van dit oogenblik af was de Lyder gered. De Heelmeester getuigt, dat na verloop der eerste braking, de Lyder zoo min eenige aanmerkelyke neiging tot braken als andere gevaarlyke toevallen hebbe ondervonden.

### KANON VAN LEDER.

De Ingenieur *Charpentier Cosigny* erinnert ons, in een van zyne jongste werken, de voordeelen van Kanon uit Leder te maken; waar over reeds *Euler* zich zoo gunstig verklaard had. Men kan zich daar toe, met de meeste vrucht, bedienen van Buffel-, Rhinocero's- en Olyphants-Huiden, als het zwaardste en hardste leer opleverende, schoon ook die van andere dieren, nu en dan, bruikbaar zyn. Om het verzengen voor te komen, make men slechts een metalen kamer in de hule van het Stuk, of liever men belegge hetzelfde van binnen met metalen bladen, om te verhoeden, dat de vlam het leder beschadige. Deze Stukken, ongemeen ligt zynde, zouden van groot nut wizen, by het vervolgen van den Vyand. Alles, voor 't overige gelyk gesteld (zegt *Charles Hutton*, de Vertaler van *Villanroye*) geven de zwaardste Stukken geen meer snelheid aan een kogel, dan de anderen. Kunnen de Stukken van leder alleen dienen om met schroot, en ge-

(\*) Wanneer men eene sterke oplossing van den Braakwynsteen inwryft ter plaatse waar de Maag ligt, zal men hetzelfde uitwerksel bespeuren. — Neiging tot braken, weldra door braking gevolgd. Wanneer deze Waarneming steek houdt, en 'er geene byzondere praedispositie toe vereischt wordt, afhangende van meerdere of mindere aandoenlykheid der Zenuwen, dan kon men 'er zich, by apoplectici b. v. door overlading der Maag, wanneer de Lyder niet meer vermag te slikken, met veel nut van bedienen.

gene kogels te schieten, men zou den metalen kamer wat dikker kunnen maken, vermits het schot op dat gedeelte het meeste kracht uitoefent. De voornaamste zwaarigheid, by het gebruik zou ontstaan uit het Laadgat. Men zou dus inzetfels (*Postiches*) dienen te hebben, 't zy van platina of koper, met metaal vermengd, van verschillende dikte, om de dikste op de dunste te kunnen laten volgen. Zelfs yzeren zouden vry goed weerstand kunnen bieden.

*Esprit des Journaux.*

*Aan den Schryver van den Algem. Konst-  
en Letterbode:*

*Myn Heer!*

In N°. 9. van uwen Letter-Bode, van Vrydag den 27sten February j. l., hebt gy uwe Lezeren medegedeeld een *Verhaal van de vervaarlyke uitbarsting van eenen Brander, by de belegering van Antwerpen, in het jaar 1585, en de totale vernieling van den Schipbrug van Parma, daat door veroorzaakt.*

Hoe zeer nu de verwoestende uitwerkselen, door dezen Brander te wege gebragt, in zoo verre eenigermate gelyk gesteld kunnen worden met de ramp, de Stad Leyden, op den 12den January dezès jaars, overkomen, blyft het echter eene waarheid, dat 'er, ook met betrekking tot de uitwerkselen zelve, een zeer groot verschil bestaat tussehen het springen van een Schip met Kruid *midden in eene volkryke en digtbebouwde Stad*, en het uitbarsten of opvliegen van eenen Brander voor of tegen eenen *Schipbrug, op het open veld, over een rivier of water geslagen.*

Onlangs in de *Beschryving der Nederlândsche Provinciën* van L. Guicciardyn (Gedrukt te Amsterdam, in den jare 1648, in 1010) iets naziekende, viel myn oog, by toeval, op het ongeluk, de Stad *Mechelen*, in den jare 1546, *door het springen van eenen Kruidtoren*, overkomen. Ik vondt het verhaal daer van, zoo in de *uitwerking en gevolgen*, als sommige *byzonderheden*, zoo zeer *overdenkomstig* met het droevig onheil de Stad Leyden onlangs te beurt gevallen, dat ik dadelyk het besluit nam, de beschryving, welke

deswegens by *Guicclardyn* (op bladz. 131 en 132 (\*)) gevonden wordt, overtenemen, en, door middel van uw gezacht Weekblad, aan onze Landgenooten mededeelen.

Dus luidt dit verhaal:

„ Te Mechelen zyn veel schoon peleysen ende besonderp  
 „ huysingen met groote hoven. In 't Jaer 1546 is hier een  
 „ groot ongheluck toegekomen, waer door een deel van der  
 „ stadt doen ter tydt seer gheschendt ende bedorven wordt:  
 „ maer is nu teghenwoordighlyck wederom gantschelyck op-  
 „ ghemseckt, ende te veel plaatsen verbeterd. Dit ongeluck  
 „ geschiede den sevensten dagh Augusti (†). Met een groot  
 „ onweder quam eenen blixem ghevallen uyt de locht, ende  
 „ sloegh in eenen Toren by de Sant poorte, daer meer dan  
 „ twee duysent tottalen buspoeders in waren, doot welcke  
 „ kracht de mueren tot op den grondt afgeworpen werden,  
 „ soo datter noch overblyffel, noch tecken en wordt ghe-  
 „ sien, als oft daer noyt toren oft ander ghebouw ghestaen  
 „ en hadden. Jae dat meer is, de breede ende diepe gracht  
 „ van der stadt, meer dan ses hondert schreden lanck, werdt  
 „ van binnen soo drooghe, dat se de vischen beet ende ghe-  
 „ braden vallen zyden daer ontrent uytwierp seer wydt ende  
 „ verre. Met welken slach oock de stadtmueren, de gant-  
 „ sche voorstadt, ende oneyndelycke veel andere omstaende  
 „ huysen alsoo afgeworpen ende verniet zyn, datter in meer  
 „ dan drie hondert schreden daer ontrent niet en bleef staen-  
 „ de. Hier mede en heeft het noch geen eynde ghenomen:  
 „ want de steenen roock die gheweldichlyck in de locht vlo-  
 „ gen, deden als met een geweldich onweder so groote ver-  
 „ derffonisfe ende schade in de stadt, dattet onghehooffelyck  
 „ ware voor den gheuen die 't niet ghesien en heeft. Ter-  
 „ stondt nae dit ongeluck ben ick te Mechelen gheweest,  
 „ ende hebbe daer sulcke verwoestinghe ende nieuwigheyt ghe-  
 „ sien, dat ick van wonder verbaest werd, want elcker  
 „ schrede werden mi veel dinghen ghewesen, van dit tor-  
 „ peest alsoo doorslaghen, dattet onmoghelyck scheen te zyn.  
 „ Men sayde voor secker datter meer dan twee hondert  
 „ menschen doot ghebleven, ende meer dan ses hondert ge-  
 „ „ quest

(\*) Zie ook: de zeldzame uitgave van hetzelfde Werk, in quarto, te Arnhem, 1613, bladz. 217; — en voorts: *De Nieuwe Chronycke van Brabant*. Gedrukt te Antwerpen 1565, in folio, bladz. 146; — *L. van Haecht, Chronycke van de Hertoghen van Brabant*. Antwerpen, 1606, in folio, bladz. 22; — en anderen.

(†) *L. van Haecht* zegt, op de aangewezen plaats, dat het was *ten elf uren in der nacht*. Hoe ontzettend zal de ontwaking van velen geweest zyn!

„quetst waren. De gheweldighe ſlach ende het geluyt was  
 „ſoo groot, dat men het tot Antwerpen ende Bruyſſel hoor-  
 „de ende ghevoelde als een aerdtbevinghe: ende die van  
 „Mechelen meynden een langhe wyle tydts, dat den jongſten  
 „dagh daer was, ende dat de werelt verginck. Onder ander  
 „wert daer een man gevonden half begraven in eenen ver-  
 „vallen kelder, daer hy drie dagen in was geweest ſonder  
 „eten oft drincken, dewelcke het volck ſiende, haestelyck  
 „vraechde met groote verbaestheydt, oft den Hemel gheval-  
 „len was.” enz.

In de reeds aangehaalde *Nieuwe Chronycke van Brabant*  
 vinden wy de gedachtenis van dezen ramp bewaard in het na-  
 volgend tyd-vers:

„SEVEN AUGUSTI BEDREKT POEIJER DEUR DEN HEL-  
 „SCHEN DONDER  
 „TOT MECHELEN VVTER SANTPOORTEN, EEN SNEL DEL-  
 „LIJCK VVONDER.  
 „ANNO 1546.”

Amsterdam,  
 12 Mei 1807.

J. KONING.

*Aan den Redacteur van het Weekblad, de  
 Algem. Konst- en Letterbode.*

*Myn Hoer!*

Ik heb met genoegen de recensie van het *Eerste Stukje*  
*der proeven van Historie en Oudheidkunde*, door den zeer  
 werkzaam en oordeelkundigen Geleerden Hr. VAN SPAEN  
 geschreven, gelezen in Uw N°. 5. van dit jaar, by welk ver-  
 slag, ten slotte, eene aanmaning gevoegd wordt, om te le-  
 ren eene Geschiedenis der Dyken. En vermits men thans te  
 regt, meer dan te voren, ook in aanmerking neemt en re-  
 cepteert de Academische Verhandelingen, neme ik de vry-  
 heid UE. by deze te herinneren, eene *Disfertatio Histo-  
 rico Juridica inauguralis quadam circa jus aggerum*  
*sistens*, van HENRICUS VAN WYN, van den 1ſten September  
 1764, gedrukt tot Leyden by *Petr. van der Eyk en Joa-  
 nes le Mair*, en nog eene andere, *Spec. Phys. Mathem.*  
*de agger.* van P. VAN BLEYSWYK, beiden zeer verdienstelyke  
 man-



mannen, op welke het Vaderland roem draagt, en die toen reeds in hunne jeugd blyken van derzelver kunde gegeven hebben. De laatste Verhandeling bezit ik niet, en is alleen in de eerste aangehaald, welke echter alleen over 't geen de Hollandfche Dyken betreft, fchryft, doch wel verdiende by verkorting in Uw Weekblad geplaatst te worden, te meer, om dat de Leydsche Academifche Verhandelingen doorgaans zeer zeldzaam en moeijelyk te verkrygen, en daar door niet in ieders handen zyn.

Het is my echter voorgekomen, dat de Hr. VAN WYN over den oorfprong der Zeeuwfche Dyken iets meer had kunnen zeggen, waar van ik meen, dat 'er verſcheiden door particuliere perſonen zyn aangelegd, met kennis van den toenmaligen Souverein, die hen tot goedmaking der kosten vergunde die regalía, welke uitmaken de heerlyke regten van zommige Ambachten of Heerlykheden, over welke Ambachts-Heerlykheden eene fraaie Academifche Verhandeling, zoo ik meen, te *Utrecht* uitgegeven is, door den kundigen nog in leven zynde Hr. DE PRAPONCHER DE SEDLITZKY, Hr. van Wolphaarsdyk.

Mogelyk heeft den Hr. VAN WYN, ſedert hy zyn tegenwoordigen poſt van *Archivarius* bekleedt, wel meerder ontdekkingen in de Archiven gedaan, welke nader zyne Verhandeling zouden kunnen ophelderen en vermeerderen.

Ik heb de eer te zyn enz.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN.

### AKADEMISCHE EN-ANDERE SCHRIFTEN.

OPVOEDINGS-SCHRIFTEN. *Oefeningen voor de Jeugd om het Fransch te leeren ſchryven. Uit het Hoogduitsch van ALBERT CHRISTIAAN MEINEKE, door J. VAN BEMMELEN, Koſtſchoolhouder te Leyden. Te Zutphen, by H. C. A. Thieme, 1807. 8°.*

*Courte Introduction à la connoiſſance des Corps célestes et du Systeme du Monde, ou contemplation de la Nature et de ſes Phenomenes. Traduction poſthume du Hollandois de J. P. JUNGST, par O. BYRDE, Maître de Pension à Amſterdam, avec pluſieurs notes du même. A. Zutphen, chez H. C. A. Thieme 1807. 8°.*

Nº. 1. is een zeer bruikbaar boekje, bevattende ruim 160 kleine opſtellen, om door de jeugd in het Fransch te worden overgezet, ten welken einde onder elk opſtel, eené lyst van

van de voornaamste woorden en spreekwysen, met derzelver vertaling in het Fransch voorkomt. De opstellen gaan: *Over het bepaalde Lidwoord. Over het onbepaalde Lidwoord. Over de byvoegelyke Naamwoorden, die voor hunne zelfstandige Naamwoorden staan. Over de Vergelykings-trappen. Over de Werkwoorden. Over de Voorzetsels. Over de Voegwoorden. Over de Bywoorden. Over de Tusschenwerpsels.* Hierna volgen eenige zeer korte opstellen over het *Gerundium* en de *Deelwoorden*.

Het blykt uit deze opgave, dat men hier een Thema-boekje heeft, het welk den leetling tevens met de eerste gronden der taal bekend maakt, en als zoodanig verdient het mede aanpryding. Nog meerder echter zou het zulks verdienen, indien de Vertaler had kunnen goedvinden voor enkele opstellen, die meer gepast zyn voor den Duitsehen leerling, andere, voor onze Vaderlandsche jeugd meer geschikte, in de plaats te stellen. Zoo wordt, by voorbeeld, op bladz. 69 van de rivier de Donau, en op bladz. 146 van de ligging der Stad *Menz* gesproken: waarom hier niet eene Vaderlandsche rivier en Stad in de plaats gesteld? Dezelfde aanmerking geldt ook omtrent het gene op bladz. 54 over de *Geldmunten* gezegd wordt.

In de Voorrede geeft w. B. zyn voornemen te kennen, om, by eenen genoegzamen afstek van deze oefeningen, daar van eene Franche vertaling te geven, op dat de leerling, by gebrek aan behoorlyk onderwys, zyne eigene overzetting, daar mede zou kunnen vergelijken.

N<sup>o</sup>. 2. Als een Leesboekje voor de Franche Scholen verdient deze vertaling aanpryding. — Men weet, dat het Stukje van JUNGST een zeer beknopt en echter vry volledig onderzigt geeft nopens de Hemel-lichamen in 't algemeen, over de Zon, Maan, Sterren, Planeten en over de Aarde en haren Dampkring. De Kostschoolhouder BREDE behaagde de kortheid van dit opstel, en deze geeft hy als de voornamste redenen van zyne vertaling op. Daar 'er echter, naar zyne meening, door die kortheid, veel aan de bekwaamheid der Onderwyzers overgelaten wierd, tot een handboekje voor welke JUNGST hetzelfde, blykens zyn voorberigt, bestemde, zoo heeft BREDE getracht dezen nog meerder te gemoet te komen, door eene menigte aantekeningen aan den voet der bladzijden, welke tot nadere opholdering of bevestiging van het in den text gestelde dienen. Deze aantekeningen voldoen over 't geheel aan derzelver oogmerk, en het werkje heeft 'er woenlyk in waarde door gewonnen. Ook heeft B. hetzelfde vermeerderd met een ahangsel over eene van de geduchtste verschynselen der natuur, de *Hoozen*.

# **HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE** **EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.**

## **PRYZEN DER EFFECTEN.**

Op Maandag den 25 Mei 1807, in Amsterdam.

### **BUITENLANDSCHE.**

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100 1/2	<i>Kelzer</i> 4 1/2 prCt. . . . .	47 1/2
<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	99 1/2	<i>dito</i> 4 prCt. . . . .	47 1/2
<i>dito</i> gecanfolld. by Stap.		<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	90 1/2
<i>hoort</i> 2 1/2 prCt. . . . .	66 1/2	<i>dito</i> 4 1/2 losh. van 1807.	96 1/2
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp.		<i>Engeland.</i> Annuitieiten	
<i>entz.</i> . . . . .	104 1/2	<i>prCt.</i> . . . . .	64 1/2
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	86 1/2	<i>Prussische Rep. Gecanfolld.</i>	
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94 1/2	<i>renten</i> . . . . .	67 1/2
<i>Denemarken.</i> Toll. 4 prCt. . . . .	91 1/2	<i>Dito</i> Cert. by K. & H.	66 1/2
<i>dito</i> Leenen Wistib. 4 prCt. . . . .	97 1/2	<i>Wistibcoote.</i>	
<i>dito</i> Kroon 4 prCt. . . . .	96 1/2	<i>Op</i> <i>London.</i> . . . . .	25 1/2
<i>Kelzer</i> 5 prCt. . . . .	46 1/2	<i>—</i> <i>Parys.</i> . . . . .	63 1/2

### **BINNENLANDSCHE.**

#### *Staatsche Republiek.*

<i>Nationale Schuldbrieven</i> 2 1/2 prCt. . . . .	42 1/2
<i>dito</i> 2 1/2 prCt. . . . .	37 1/2
<i>Loventen</i> uit de heffing van 98 2 1/2 prCt. . . . .	48 1/2
<i>Dito</i> uit de heffing van 1800. 2 1/2 prCt. . . . .	42 1/2
<i>dito</i> 1801. 2 1/2 prCt. . . . .	48 1/2
<i>dito</i> Domeinen. 4 prCt. . . . .	69 1/2
<i>dito</i> Vrijwillig 2 1/2 prCt. . . . .	68 1/2

<i>Receptieen</i> <i>Loth.</i> en <i>den</i> <i>Vrede.</i> . . . . .	57 1/2
<i>Holland.</i>	
<i>Obligatien</i> en <i>Receptieen</i> 2 1/2 prCt. . . . .	99 1/2
<i>Dito</i> <i>vrijwillig</i> 2 1/2 prCt. . . . .	66 1/2
<i>Zeeland.</i>	
<i>Obligatien</i> 2 1/2 prCt. . . . .	118 1/2
<i>Vriesland.</i>	
<i>Obligatien</i> 2 1/2 prCt. . . . .	98 1/2
<i>Agio</i> van de <i>Bank.</i> . . . . .	niet gecon.

## **STERRE- EN WEERKUNDIGE** **WAARNEMINGEN.**

### *Waarnemingen van de nieuwe Planeten*

#### **V E S T A.**

De Hoogl. Bode, te Berlyn, heeft, by het helder weder van 23 April tot 5 Mei, deze nieuw ontdekte Dwaalster, negen malen, aan het Muurkwadrant waargenomen. Den 5 Mei ten 9 u, 2' 26" middelh. tyd, was hare schynbare rechte opklimming 178° 29' 56", en hare Noordlyke Afwyking 12° 35' 49".

Ook

3. Ook is de Baan van *Vesta*, door *Dri Gauss* reeds verscheidene malen berekend. Volgens de jongste bepaling, op naauwkeurige waarnemingen tot op 6 Mei, gegrond, is de omlooptyd 1321 dagen, 12 uren; de verste verwijdering van de Zon 25625, de minste 2.1514; de helling der baan 7 Gr. 8 Min. 2 Sec.; de lengte der opgaande knoopen 103 Gr. 18 Min. 34 Sec. de lengte des Zons afstand 69 Gr. 57 Min. 52 Sec. en de Epoche der middelb. lengte, op 29 Maart, des Middernachts, in Bremen, 192 Gr. 9 Min. 54 Sec. Deze nieuwe Planeet komt dus *Mars* veel nader by, dan *Ceres*, *Pallas* en *Juno*.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1857. Mei.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREK- DER WIND.	LICHTS- GESTELD- HEID.
30	{ 30. 3 30. 3 30. 2½	{ 56 70 53	{ N. O. N. O. t. O. N. O.	's morgens bewolkt; verder helder.
31	{ 30. 2 30. 2 30. 2	{ 58 73 40½	{ N. O. O. N. N. O.	helder.
1	{ 30. 2½ 30. 3 30. 3	{ 56 70 57	{ W. O. O. N. O. N. O.	's morgens bewolkt; verder helder.
2	{ 30. 3 30. 3 30. 2½	{ 61 80 60½	{ N. O. O. N. O. N. N. O.	helder.
3	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 0½	{ 65 82 64½	{ O. Z. O. O. t. N. N. N. O.	helder.
4	{ 30. 0 30. 0 29. 8½	{ 66 89 68½	{ O. Z. O. Z. O. O.	helder.
5	{ 29. 9 29. 9 29. 8½	{ 63 70 60½	{ Z. W. Z. W. t. W. Z.	bewolkt; 's morgens harde wind; 's avonds wat regen.

\* In de Zon stond de Thermometer, zonder Enveloppe, 110 graden.

† Helder als boven 111 graden.

### GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 140; en te *Haarlem* 12, onder welke lasten 7 beneden de 12 jaren.

Mistellingen, in onze laatste N°. 21, aldus te verbeteren.

Bladz. 328. reg. 6. van onderen, als mede bladz. 326. reg. 14. staat: G. Z. Wichers: moet zyn G. J. WICHERS.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 23. *Vrydag den 5 Juny.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**B**ORDEAUX. Men ziet hier thans een zeldzaam Kind; het zelve is, den 4 Mei, aan de Geneeskundige Maatschappij alhier, waar het naauwkeurig beschouwd is, aangeboden. Dit Kind is van het mannelyk geslacht, 5 jaren oud, by de Stad Valence, in het voormalig Dauphiné, geboren, en onder de benaming van *Euro-pische Chacrelas* bekend. Het is aldus, dat menschen, die getygerd of met eene andere kouleur, dan die, welke hun eigenaartig is, gevlekt zyn, door den Heer DE BUFFON zyn genaamd geweest.

Het bovengemelde Kind is van twee kouleuren, en door blanke Ouders verwekt; tot aan zyn middellyf is het zwart, als mede zyne armen tot aan den hals; het overige gedeelte van deszelfs ligchaam is wit, doch bezaaid met zwarte plekken van verschillende grootte, welke allen met zeer lange en dikke hairen begroeid zyn: het heeft een gryzen baard en bakkebaarden, gelyk een man van 50 à 60 jaren; zyn aangezicht is zeer fraai en blank; zyne trekken zyn zeer regelmatig; zyn gelaat is gunstig, en byna altoos lagchend; zyn

L. DERL.

Z

oog

oog is levendig; zyne stem is zacht; en hy beantwoordt vry wel, voor zyne jaren, de kleine vragen, die men hem voorlegt.

BREMEN, *den 12 Mei.* Gisteren avond nam Dr. Muller, voor een talryk Gezelschap, ten voordeele van de Armen, verscheiden Vuur-proeven op zyn Lichgam. B. v. hy smeedde met bloote handen een gloeiende yzeren staaf; hy nam gesmolten metaal met zyn hand in den mond, smolt een metalen lepel in ziedende oly, nam vervolgens van deze kokende oly, in den mond, en wiesch zyne oogen met deze vlammende vloeistof; bestreek zyn hand en arm met Phosphorus, en onstak die vervolgens met een gloeiend yzer; wreef zich met geoxineerd, geconcentreerd Zee-Zout-Zuur, hield zyn gezigt, eene volle minuut lang, over de brandende waassem, van Salpeter-Zuur, dat op gloeiende kolen gestort was, en besmeerde ten lesten zyn geheel hoofd, als mede zyn mond van binnen, met Phosphorus.

---

KONINGLYKE AKADEMIE VAN GESCHIED- EN  
OUDHEIDKUNDE, TE NAPELS.

„Z. M. de Koning overtuigd, dat om lieden, die eertyds grootsche verrigtingen ondernamen, daartoe wederom gelegenheid te verschaffen, het slechts aan hulp en aanmoediging ontbreekt, en dat het volk, aan welk een, in schoone Kunsten vruchtbaar, Land te beurt viel, zoo dikwerf de weldaden der Natuur niet met de ondeugden der Regering te worstelen zullen hebben, ook met den geest daar van moet bezield zyn; voorts verzekerd, dat geen ander Land in deszelfs midden meer kostbare schatten, ryke e gedenkteeken en dan dat van het groote Griekenland bevat, besloten hebbende in dit klastisch Land, door alle mogelyke middelen, den smaak tot de Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten weder op te wekken; na zynen Staats-Raad gehoord te hebben, heeft gedecreteerd het volgende:

A. t.

Ar. 1. 'Er zal eene Maatschappij van Letterkundigen, ten getale van 40, worden opgericht, welke den naam van *Koninglyke Akademie van Geschied- en Oudheidkunde* zal aannemen.

2. De twintig eersten zullen door den Koning benoemd worden. Terstond na hunne verëeniging in Akademie, zullen zy aan Zyne Majesteit drie namen voor elk der nog ontbrekende Leden ter keuze aanbieden.

3. De Akademie zal in het zoogememde *Paleis der Studiën* vergaderen. Zy heeft een bestendiglyk aanblyvenden Secretaris, door den Koning aan te stellen; en benoemt zich zich zelve een President voor den tyd van drie maanden.

4. De Directeuren van het *Museum*, van de *Uitgravingen*, en van de *Koninglyke Drukkery*, moeten noodzakelyk uit de Leden der Akademie verkozen worden.

5. De Minister van 's Konings Huis zal jaarlyks eene som van 3000 Dukaten ter beschikking van de Akademie houden, welke in *Presente-Penningen* zullen worden uitgedeeld, benevens nog twee duizend Dukaten, te verdeelen in Pryzen, ten behoeve der Schryvers van vier Werken, die zulks, volgens het oordeel der Akademie, verdienen zullen.

6. De Akademie zal jaarlyks twee groote Zittingen houden. Men zal daar in verslag en ontleding doen van de werken, die den prys verdiend hebben. De pryzen worden altyd in eene openbare Zitting uitgedeeld.

7. De Akademie kan, in elke der veertien Provinciën des Ryks, een Correspondent benoemen.

8. De Leden der Akademie worden ten Hove toegelaten.

9. De eerste Zitting der Akademie zal in een der zalen van ons Paleis plaats hebben, alwaar wy zeive haar van onze Koninklyke bescherming verzekeren willen, en van ons voornemen, om van hare kundigheden gebruik te maken, en mede te werken tot den goeden uitslag harer werkzaamheden.

10. De Akademie zal zich met een Reglement voor haar inwendig bestuur bezig houden, het welk aan 's Konings goedkeuring zal onderworpen worden.

## AARDRYKSKUNDIGE WENSCHEN EN VRAGEN.

Deze, betreffende eenige niet ongewigtige onderwerpen der Aardrykskunde, waren, uit het Fransch Journaal, *Revue Philosophique, Politique et Littéraire*, overgenomen in de *Allg. Geograph. Ephemeriden*, Weimar Sept. 1806. ten einde aan dezelve grooter publiciteit, en dus, mogelyk, aanleiding tot eenige beantwoording te geven. — Ten zelfden einde nemen wy ze hier weer over, daar ze toch in dit Land eigenlyk alleen te pas komen. — De tyd en alle belang van jaloersche geheimhouding, althans ten opzichte van 't geen hier volgt, is toch wel voorby; wy mogen derhalve vertrouwen, dat kundige leden van Regering of Ministers, slechts op deze dingen opmerkzaam gemaakt, deze belangryke bydragen aan de Wetenschap der Aardrykskunde gaarn zullen toebrengen.

## (1.)

De Noord- en Westkusten van *Nieuw-Holland* zyn, ondanks de moeite door *Dampierre, Vancouver, d'Entrecasteaux, Baudin* en *Flinders* gedaan, tot nog toe slechts weinig bekend. Echter wierden dezelve, lang voor deze Reizigers, door verscheiden *Hollandsche* Schepen bezocht, welke deels door toeval daar aanlandden, deels opzettelyk tot onderzoek derzelve uitgezonden waren.

Onder het getal der eerstgemelden behooren: *Theodoor Hertog*, op het Compagnie's Schip *de Eendragt*, in den jare 1616; *Zachen*, in 1618; *J. Edel*, in 1619; *Pieter Nuitz*, op het Schip *het gouden Paard*, in January 1619; *Frans Pellart*, die hier, met *de Batavia*, op den 4 Juny 1629, schipbreuk leed, en Kapt. *Flesning*, in het jaar 1697.

In de tweede klasfe vindt men: 1.) de ongenoemde Zeevaarder, die in 1628 het eerst de *baai van Carpentaria* bezocht, en dezelve, ter eere van den *Hollandschen*



ſchen Gouverneur-Generaal van Indiën, *P. Carpentier*, dus benoemde. — 2.) Op den 3den Mei 1697 zielden drie Schepen uit Texel, om de Westkust van *Nieuw-Holland* te onderzoeken. Deze kwamen daar op den 29 October aan, en vertoefden aldaar tot den 21 February 1698. — 3.) Met gelyk oogmerk, namelyk ten opzichte van de Noordelyke kust, wierden in 1707 drie Schepen van *Timor* afgezonden. —

Geene van alle deze Reizen is openlyk bekend geworden, behalven *Pelsarts* Reis, welke in *Thevenot's* Verzameling staat, maar voor den Aardrykskundigen zeer onbelangryk is, en die van de gemelde 3 Schepen uit *Texel*, welke men zegt dat in 1701 te *Amsterdam*, maar zonder Kaarten, uitgekomen is. Maar de Journalen dezer onderscheidene Reizen bevinden zich ongetwyfeld in de Archiven der voormalige Hollandſche Oost-Indiſche Compagnie: en derzelver bekendmaking zoude voor de Geographie zeer waarſchynelyk van groote waarde zyn.

## ( 2. )

Insgelyks mag men wenſchen de uitgave van het origineele Dagboek van des Admiraals *Roggeveen* Reize rondom de Wereld. Dat hetzelfde voorhanden is, lydt geen twyfel, wyl de Schryver der *Levensbeſchryvingen van de Gouverneurs-Generaal van Oost-Indiën* zeide, hetzelfde onder zyn oog te hebben. De berichten, welke van deze Reis voorhanden zyn, zyn zoo verward, onzamenhangend, en ſlecht bewerkt, en 'er ligt eene zoo dikke duisternis over *Roggeveen's* talryke ontdekkingen, dat het zelfs den oordeelkundigen en geleerden *Fleurieu* niet gelukte, dezelve door zyn *Examen critique du Voyage de Roggeveen* te verdryven. — Ook dit Journal moet zich in de Archiven, 't zy der voormalige West-Indiſche Compagnie, wier Admiraal *Roggeveen* was, 't zy der Oost-Indiſche, die zyne Schepen na zyne terugkomst wegnemen liet, bevinden.

*Eenige byzonderheden nopens eene zoogenaamde*

**TOVERROEDE,**

*ter verklaring van derzelver zonderlinge werkingen.*

Het laat zich aanzien, dat de Geleerden, en alle opgeklearde verftanden weldra zullen weten, wat men te denken hebbe van de verwonderlyke werking der zoogenaamde *Wichel- of Toverroede*, waar mede zommigen even hoog loopen, als zy door anderen veracht wordt, en waar van bygelovige en onkundige lieden maar al te dikwyls de speelbal waren. Het is de Heer *Ritter*, een bekwaam Natuurkundige, te Munchen, aan wien men de opheldering van dit zonderling verschynfel zal te danken hebben. Deze vond zich genoopt de zaak nauwkeurig te onderzoeken, op het vernemen van de verwonderlyke verrigtingen, die men verhaalde van zekeren jongen Landman, met name *Campetti*, die aan het Meer van Garda (aan de grenzen van Tyrol en Italie) woonde, en gezegd wierd, door middel van zyn roedje, (of Esfen stokje) het water en de metalen onder den grond te ontdekken. De Hr. *Ritter* kreeg list van zyne Regering om op de plaats zelve te gaan onderzoeken, wat 'er van dat alles ware, en wierd overtuigd van derzelver wezenlyk bestaan en van de g ede trouw des jongen *Campetti*. Hy begaf zich vervolgens naar Milaan, waar hy den Heer *Amoretti*, Bibliothecaris van St. Ambrosius sprak, die onlangs een werk had uitgegeven over dit vermogen, 't geen hy zelf bezit. Van Milaan ging *Ritter* naar Pavia, om 'er met den vermaarden *Volta* over te spreken. Sedert is hy, met *Campetti*, te Munchen, terug gekomen, en heeft dezen op nieuw zyne proeven laten doen, maar nooit in 't openbaar, en alleen in het byzyn van eenige verstandige lieden, gelyk de Heeren *Baader* en *Schilling*. *Ritter* vervolgens op het denkbeeld gebragt zynde, om dit verschynfel, naar uiterlyk voorkomen tot een

en-

enkel ding bepaald zynde, aan een meer algemeen verspreid vermogen te hechten, herinnerde zich de Proefnemingen voorheen door den Abt *Faris* genomen, waar van men zonder reden zoo verachtelyk gesproken had. Deze bediende zich daartoe van een Pyriet (zeker bergsteen) aan het eind van een draad gehangen, en de slingeringen van dit slach van onrust leverden hem zeer aardige waarnemingen op. De Hr. *Ritter* dezelve herhalende, vond, dat zy gemakkelijk door ieder konden gedaan worden, dat een klein vierkant stukje Metaal of Zwavel het zelfde zou uitwerken, ja dat men zulks kon verkrygen, van welke gedaante of grootte de Evenaar ook zou mogen zyn. Een gouden ring, b. v. kon 'er zeer goed toe gebruikt worden. Men hangt dien aan een draad van ongeveer een vierendeel els, en men houdt hem regt op, tuschen twee vingers, boven het voorwerp, waar mede men de proef wil nemen. Het is goed, dat de draad wat nat is. De voorwerpen, waar op de Heer *Ritter* zyne proeven nam, waren, vaten met water gevuld, stukken gemunt geld, schyffjes koper of zinc. Het slingerwerk geraakte altyd, tuschen de vingers van den Proefnemer, in beweging, en begon elliptische en regelmatige Slingeringen te maken. 't Geen nog zonderluger is, was, dat boven de Noord-pool van den zeilsteen de slingeringen zich van de linker- naar de regterzyde rigteden, en boven de Zuid-pool omgekeerd. Zinc en water dedden het zelfde als de Noord-pool. Koper en zilver als de Zuid-pool. Men moet zorg dragen om altyd, by de proeven op dezelfde wyze te werk te gaan, dat is, altyd met het slingerwerk het voorwerp te naderen, 't zy van boven, of beneden, of ter zyde, vermits men hier in verandering makende, ook het resultaat verandert. Ook is het niet onverschillig of men den draad in de regter of linker hand houdt, vermits daar uit, by verscheiden voorwerpen, tegenovergestelde uitwerksels geboren worden.

Vruchten, gelyk Oranjes, Appelen enz. zetten het slingerwerk ook in beweging, en deze beweging geschiedt in eene omgekeerde reden, naar dat men het slingerwerk naar den kant van de steel of de bloem houdt. Dezelfde tegenstelling vertoont zich by de beiden einden van een versch Ei. Maar dat noch meer treft is, dat deze tegenstelling der polen zich ook ver-

toont in de verschillende deelen van het menschelyk Ligchaam. De kruin van het hoofd werkt op het slingertuig gelyk de zink, en het plat van de voeten, gelyk het koper: het voorhoofd en de oogen gelyk de Noord-pool, de neus en mond gelyk de Zuid-pool enz. Alle de vingers brengen hetzelfde uitwerkfel voort, uitgezonderd de Ringvinger, die alleen op den tafel gelegd zynde, waar op men de proeven doet, genoeg is om ze in de war te brengen.

Het Artikel in het *Morgenblatt* (een Hoogduitsch Tydschrift) waar uit het boventstaande is getrokken, behelst nog andere aardige byzonderheden, welken men hier korthedshalve overlaat. Het besluit van den Heer *Ritter* is, dat de zogenaamde Toverroede niets anders is, dan een dubbeld slingerwerk, 't welk, om in beweging gebragt te worden, niets meer noodig heeft, dan eene grootere kracht, boven die, welke deszelfs slingeringen veroorzaakt. Het is zeker opmerklyk, dat het stokje zich buiten- en binnenwaarts in de handen van *Campetti* draait, overeenkomstig de natuur van het Metaal, dat men hem onder de voeten legt, zonder dat hy het ziet. Wy voegen 'er nog maar alleen by, dat dit jong mensch geen woord Hoogduitsch verstaat, dat men hem nooit zegt, welk soort van proefneming men hem zal laten doen, met zyn stokje: dat hy het zonderling vermogen, 't welk hy bezit, als een Goddelyk geschenk beschouwt, en dat hy altyd een ongemegn vroom leven geleid heeft.

## K A R I K A T U R ,

op het tegenwoordig Ministerie van Engeland,

(overgenomen uit de *Britisch Press*, een geaccrediteerd Dagblad, in Londen.)

*Buitengewoon Esquader.*

Dezer dagen is, in de haven der Thesaurie, binnen- gelopen een vreemd Esquader van tien Zeilen, zoo groot-

groote als kleine Schepen, zynde Brikken, Loggers, Smakken en Roeischuiten, namelyk :

De *Portland*, een Hospitaalschip, in vroeger dagen gebruikt op de Hollandsche kust, doch nu zeer oud, vervallen en gekraakt.

De *Castlereagh*, een langwerpig Vischers Vaartuig, met een looze scherpe kiel, en een boegspriet van een vreemd maakfel. Dit Vaartuig is zeer befaamd van wegen het vangen der menigte van schollen, bot en grondels, door het gansche jaar henen.

De *Hawkesbury*, een ligt Vaartuig, van dezelfde soort en grootte als de *Castlereagh*; gedurende eenigen tyd gebruikt als een Wachtschip.

De *Anti-Jacobin*, een fraaije Roeischuit, somtyds gebruikt als een voorroeijer van het Oorlogschip de *Pitt*, en ook by zommige gelegenheden als een pluiserjacht.

De *Chancellor*, een klein Vaartuig, van te voren gebruikt in den Slavenhandel, nu geladen met azyn en brandstoffen, en door de Kooplieden van Northampton afgezonden.

De *Camden*, een zwaar Schip, en slechte zeilder, dat van te voren op de kust van Ierland gebruikt wierdt.

De *Westmoreland*, een ligt Bomschip, van te voren gebruikt op dezelfde kust, als de *Camden*.

De *Mulgrave*, een Admiraliteitsjacht, onlangs geheel opgeknapt, en uitgerust met een lang stuk kanon op de voorsteven.

De *Chattam*, een Vaartuig dat veel vertoning maakt, maar eigenlyk slecht is met betrekking tot het staand en lopend touwwerk, en vele lekkagiën.

De *Wolzak*, een groot Magazynschip, met een aantal zaken aan boord, die niet algemeen bekend zyn.

Vericheiden der bovengemelde Schepen kruisten van te voren met elkanderen op onderscheiden wateren, en behoorden aan eene aanzienlyke Vloot, doch wierden door eenen verschrikkelyken storm van elkanderen gejaagd, by welke gelegenheid het Oorlogschip de *Pitt* op de Catholieke droogte Schipbreuk leedt. Eenige andere Schepen raakten ook aan den grond, doch kwamen naderhand weder in vloot water, en wierden toen in de dokken bewaard. De *Wolzak* en de *Hawkesbury* wierden door de *Sidmouth* op het sleeptouw genomen.

Doch het schynt, dat zy nu onlangs wederom in Portlandsbaai byeengebragt zyn, van waar zy vervolgens in de haven der Thesaurie behouden binnen liepen. Hun overtocht naar deze haven was wonderbaarlyk. Een klein koeltje zag men opkomen van het Eiland Zelfaverbeelding, doch hier door geraakte het Esquader op de drooge platen van Onvermogen, Zwakheid en Onkunde: hier byna tot wanhoop gedreven, zocht men zich te redden door het hoofd boven water te houden, en zich aan de rotzen van Bigotterie, Geestdrift, en Vervolging vast te houden. Deze platen vind men in de beste Zeekaarten van Staatskundige Stuurlieden als de *Scylla* en de *Charybdis* der hedendaagsche tyden. Hier zouden zy onvermydelyk hebben moeten omkomen, indien zy niet gered waren geworden door de *Melville Castle*, van te voren een Koningschip, doch onlangs zeer ingewikkeld in Zeeschuimery, en ten sterksten verdacht van gesmokkeld te hebben. De *Melville Castle* was oorspronkelyk een groot Schip van Linie, en diende in de Oost-Indien, doch wierd naderhand gebruikt in de zoo ongelukkig uitgevallen expeditie aan den Helder. Eenigen tyd geleden ontmoette dit Schip, voerende eene valiche vlag, den sterken Kapitein de *Whitbread*, die het voor eenen vyand aanzien de den vollen laag gaf en het byna in den grond geboord zou hebben. Doch gelukkig voor de *Melville Castle*, dat het Schip van Linie de *Pitt* tuschen beiden schoot, en de *Whitbread* verzekerde, dat het geen vyandelyk Schip, en derhalven kruid en lood vernorfen was, zo 'er langer geschoten wierd. De *Whitbread* hield toen na deze verzekering op met schieten, en maakte jacht op andere Smokkelaars. Dit nu gaf de *Melville Castle* wederom gelegenheid zich te hertien zoo goed als mogelijk was, waar op het zeil maakte en met een voordeelligen wind de kusten van Schotland bereikte. Aldaar geheel gerepareerd zoo binnen als buiten, en op nieuws met koper belegd, zeilde de *Melville Castle* van Schotland wederom naar Duins, en eene nauwkeurige kennis hebbende van alle de droogten en diepen, van platen en barken, draaikolken en blinde klippen, eb en vloed, afstanden en nabiheden, stormen en kalmten, die 'er zoo dikwyls tuschen het Paleis der Koningen, en de Thesaurie-Duins gevonden worden en plaats grypen, bood de *Melville Castle* zich aan dit vreem-

vreemde Esquader aan, na dat het in Portlands-baai by een gekomen was, om hetzelfde op de reis te con-  
voijeren, het geen ook met blydschap en dankbaar-  
heid werd aangenomen, en waar op het behouden in  
de haven der Thesaurie is binnengelopen.

## BYVOEGSEL.

De Hertog van *Portland*, een stok oud man, was in  
vroeger dagen Ambassadeur, in den Haag.

Lord *Castlereagh* heeft een grooten krommen neus.

Lord *Howkesbury* sloeg het gedrag der laatste Minis-  
ters zeer gade.

De Heer *Canning*, is Schryver van het Maandwerk  
de *Anti-Jacobyn*, en was altoos een byzonder vriend  
van *Pitt*.

De Heer *Percival*, Chancellor (Kanselier) van 's Ko-  
nings Schatkist, was lid van het Parlement voor *Nort-*  
*hampton*.

Lord *Camden*, een zwaarlyvig man, die te voren in  
Ierland eenen aanzienlyken post bekleedde.

De Hertog van *Westmoreland*, een klein en dun man,  
die ook te voren in Ierland geplaatst was.

Lord *Mulgrave*, thans President van de Admira-  
liteit.

Lord *Chatham*, een man die veel vertooning maakt  
maar niet ryk is.

De *Wolsak* is een groote Baal Wol, die gebruikt  
wordt voor de zitplaats van den Lord Kanselier in het  
Hoogerhuis, welke thans Lord *Elden* is, te voren een  
vermaard Regtsgeleerde.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

### AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

REISBESCHRYVINGEN. *Reis door Holland, in het Jaar*  
*1806. Naar het Fransch. Met afbeeldingen.* 1. Deel.  
Amsterdam, by E. Maaskamp.

De Handelbetrekkingen van deze Nederlandsche Gewesten  
met

met bykans alle Natiën van den Aardbodem, gaven eene zeer natuurlyke aanleiding, dat dezelve, van tyd tot tyd, door onderscheidene reizigers bezogt, en alzoo ook, even dikwyls, uit verschillende oogpunten zyn beschouwd geworden. Zoo vele dier reisbeschryvingen den Recensent onder het oog zyn gekomen, deelen zy meest alle in het gewone lot van een al te vluchtig overzicht, dat zich tot enkele byzonderheden bepaalt, welke op eene zeer verscheidene wyze kunnen beoordeeld worden, zonder dat zy tot de regtmatige schatting van land en volk iets afdoen. Het zyn de duizenderleie, schynbaar geringe, wyzigingen, in de gewoonten en zeden, welke, hoe zeer den reiziger vaak ontslippende; eigenlyk denzelfen bevoegd maken, om over het volks-karakter te oordeelen. Gebrek aan gelegenheid daartoe heeft daarom, ook zeer dikwyls, het gevolg, dat lof in plaatze van berisping wordt uitgedeeld, en afkeuring geldt voor vereering. De Schryver dezer aankondigde Reis heeft zich hierin, zoo het ons toefchynt, zeer veel van zyne voorgangeren onderscheiden. Hy bezoekt dit Land met een kunstkenrig oog; doch onder het geleide van eenen Inboorling, die met zaken en omstandigheden van naby bekend is, op wiens oordeel hy zich schynt te mogen verlaten; doch van het welk hy echter, daar hy met eigene oogen ziet, durft verschillen. Aan het gebruik van een aantal baswoordten, (zoo als *harmonisch*, *ideo*, *genie* enz.) door den Vertaler overgenomen, zouden wy eenen Duitscher vermoeden, die indedaad doortrokken is van dat edele kunstgevoel, het geen recht geeft op eene floute beoordeeling, en waar door zich het aantal van dien Landdaard kenmerkt, het geen onze Gewesten thans meer dan ooit bezoekt.

Dit eerste Deel betreft hoofdzakelyk de beschryving van het merkwaardige in de Stad *Amsterdam* en enkele plaatsen over het Y, waar van de mededeeling welligt voor de meeste Bewoners van het tegenwoordige *Holland* zelve belangryk zal wezen, zoo door de beknoptheid, als door de konstmatige aanmerkingen, welke door den Reiziger by elke gelegenheid gemaakt worden. Het is verdeeld in *tien* Brieven, wier laatste den togt uit gemelde Koopstad naar *Utrecht* bevat, en ook van daar vele wetenswaardige byzonderheden opgeeft. De styl is onderhoudende en over het geheel ernstig; ook de boert, hier en daar aangebragt, treft haar doel. Voorts, is dit Stuk versierd met een twaalfstal Afbeeldingen, betreffende gebouwen en gezigten; terwyl een *achtal* anderen zich tot kostumen en kleeder-dragt bepalen, welke onder het opzigt van den beroemden *Kuyper* geteekend, door den voortreffelyken *Portman* in het koper bewerkt, en alzins naar waarheid gekleurd zyn. De uitvoering vooral der drierleie konst in de *Noordhollandjsche* kleeding, en die van den *Hornhut-*



ser van Zeist, heeft den Recensent by uitstekendheid be-  
haagd.

Niet weinig vond de Recensent zyne eigenliefde gestreeld, als inboorling en bewoner van een Land, aan welks yver en vorderingen in het vak der beeldende konsten de Schryver eenen zoo hoogen lof toekent; te meer, daar deze voortgang, by gebrek van openbare aanmoediging alleenlyk het uitwerksel moet genoemd worden van afzonderlyke personen, die, door hunne bekwaamheden en konst-min, eenen zoo voordeeligen invloed op den algemeenen geest hebben weten te bewerken. Onder de vele belangryke berigten is ons de opgave wegens den *Amsterdamschen* Kruidtuin, en ook wegens het Badhuis; in de Plantaadje dier Stad, zeer merkwaardig voorgekomen. Gaarne deelen wy het laatste alhier tot eene proeve van inhoud en styl mede:

„ Niettegenstaande het *Bains Publics*, met gonden lette-  
ren in den gevel te lezen, is de oorspronk en aanleg het  
werk van eenige gegoede Particulieren, by intekening on-  
dernomen en tot stand gebragt. De Inrichting, die zeer  
doelmatig is, voorziet in dezen, door middel der konst;  
in alles, wat elders de natuur vermag. Behalve de gewone  
koude en warme baden, kan men zich, op elke wyze door  
zynen Geneesheer voorgeschreven, van allerlei geneeskrach-  
tige damp- of druij-baden bedienen. Hiertoe zyn twintig  
Badkamers aangelegd, waarvan de twee vleugels van het  
gebouw ieder een afzonderlyk tiental, voor eene der sekse,  
bevatten. Derzelver volkomene afscheiding, door den rui-  
men middengang, die ter wederzyde met de vertrekkende  
geene de minste gemeenschap heeft, belet niet alleen alle  
krenking der vrouwelyke zedigheid; maar de ingangen der  
vertrekken zelve, aan de uiterste tegenovergestelde zyden  
geplaatst, maken het voor elken *Akton* onmogelyk, al-  
hier ooit eene badende *Diana* te bespieden, al ware zy  
zelfs nog schonner en minder wreed, dan de dochter van  
*Latona* en *Jupiter*. Dezelfde kieschheid heerscht ook  
hier ten voordeele der schroomvallige armoede. Eene af-  
zonderlyke bad-plaats, voor leders oog bedekt, ontvangt,  
om Gods wil, elken schamel en lyder, wanneer hy slechts  
daartoe met een briefje van een der Stedelyken Artsen is  
voorzien.”

„ Dit Badhuis is de eenige plaats ter openbare verlustig-  
ing, welke tot dus verre geene mededingster heeft naar  
den roem, van by voorkent door het gegoedste gedeelte  
van het Publiek bezogt te worden. De menigvuldigheid  
der dus genaamde herbergen, rondom de Stad gelegen,  
en insgelyks tot openbaar vermaak bestemd, noch derzelver  
onderscheidenlyke wyziging naar de verschillende klassen  
der Ingezetenen, beletten geenszins, dat ook in de deestig-  
„ ste

„ die eene mengeling van allerlei lieden plaats vindt, wel-  
 „ ke den grond oplevert der verwydering van hun, die zich  
 „ zelven, by uitlooiing, den tytel van *fatsoenlyk* toeëge-  
 „ nen. In het Badhuis is dit ganschins het geval. Misschien  
 „ ligt het geheim oetiglyk in de huishoudelyke in-richting en  
 „ het zorgvuldige toezigt van deszelfs Bewoner en zyne  
 „ Vrouw, welke een paar ordenlyke en zeer hupfche lieden  
 „ zyn. De vertoeeringen, 't is waar, belopen fchier het dub-  
 „ bel der gewone; maar kieschheid en goede fmaak, zoh  
 „ wel als het verhemelte, zullen zich daarentegen alhier ook  
 „ dubbel kunnen bevredigen. Men vindt hier eindelyk, be-  
 „ halve het nodige verblyf voor onvervoerbare Lyders, een  
 „ paar fraaije zalen, en eene nieuw aangelegde wandelplaats,  
 „ die, hoe klein ook naar evenredigheid van het gebouw,  
 „ echter in zyne foort allerbekoorlykst zal worden.”

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 1 Juny 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100½ 1	<i>Kelzer</i> 4½ prCt. . . . .	41½ 41
dito 4 prCt. . . . .	99 ½	dito 4 prCt. . . . .	41 ½ 41½
dito geconfolid. by Sup- horst a 4½ prCt. . . . .	66½ 67½	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	90½ 95½
<i>Andelen</i> by Hope & Comp. onz. . . . .	104½ 105	dito 4½ losb. van 1807. . . . .	96 ½
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	86 ½	<i>Engeland.</i> Annuïteiten 3 prCt. . . . .	64 ½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94½ 95½	<i>Fransche Rep.</i> Geconfolid. renten . . . . .	67 ½
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	91½ 97½	Dito Cort. by K. & H. . . . .	66½ 67
dito Leen en Wisfelb. 4 prCt. . . . .	97½ 98	Wisfelcours.	
dito Kroon 4 prCt. . . . .	96½ 1	Op Londen. . . . .	35 ½ 10 ½
<i>Kelzer</i> 5 prCt. . . . .	4½ 47½	— Parys. . . . .	53½ 1

#### BINNENLANDSCHE.

##### *Nederlandsche Republiek.*

Nationale Schuldbriefen a 3 prCt. . . . .	41 ½
dito a 2½ prCt. . . . .	37½ 1
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt. . . . .	48½ 1
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. . . . .	41½ 1
dito 1801. a 3½ prCt. . . . .	48½ 1
dito Domeinen. 4 prCt. . . . .	69½ 70
dito Vrywillig a 5 prCt. . . . .	68½ 1

Receptien Losb. na den Vrede . . . . .	57 ½
<i>Holland.</i>	
Obligatien en Receptien a 2½ prCt. . . . .	33½ 35
Dito vrywillig a 5 prCt. . . . .	66½ 67
<i>Zeeland.</i>	
Obligatien a 2½ prCt. . . . .	33½ 34
<i>Friesland.</i>	
Obligatien a 2 prCt. . . . .	31 ½ 32
Agio van de Bank. . . . .	niet genot.

STER.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

### *Verskillende waarnemingen wegens de nieuwe Planeet*

#### V E S T A.

Sedert dat de Heer *Lalande*, de Neef, aan het Nationaal Instituut van Frankryk kennis heeft gegeven van de ontdekking eener nieuwe Planeet, op den 29 Maart, door den Heer *Olbers*, te Bremen, die dezelve *Vesta* genaamd heeft, hebben de Sterrekundigen van Parys niet eene enkele gelegenheid laten voorby gaan, om die Planeet, welke, met behulp der verrekykers, eene Star van de zesde grootte ſchynt te zyn, waartenemen.

Reeds den 27 April gaf de Heer *Burckhardt*, aan de Klasse der Wetenschappen, eene eerste ſchets van de Theorie dezer Planeet. De waarde der uitmiddelpuntigheid ſcheet nog onzeker te zyn. De Heer *Burckhardt* ſchatte dezelve op 0,16, dat is, ſterker dan die van *Mars*, doch minder dan die van *Mercurius*. De middelbare aſtand ſcheen hem omſtreeks 2, 6 te zyn, te weren; een weinig minder dan die der Planeten *Ceres*, *Pallas* en *Juno*. Voorts, de lengte van het perihelium naby 248°; de poſitie des knoops naby 101°, doch meer onzeker, om dat de Planeet zich in hare grootste breedte bevindt. De helling moet weinig van 7° verschillen; het geen nagenoeg de helling van *Mercurius* is.

Volgens de laaſte waarnemingen, voorgelezen in de zitting van den 18 Mei, moet de uitmiddelpuntigheid zyn 0,093221, gelyk die van *Mars*; de middelbare aſtand 2 36; de omloop 3 jaren, 3½ maand; het Perihelium 250° 20'; de knoop 103° 19' 40''; de helling 7° 7' 30''; en de middelbare anomalie 102 6° 48', den 14 April op 0,94069 middelbaren tyd, te Parys.

Deze elementen zullen genoegzaam zyn, het zy om de eerste nieuwsgierigheid te voldoen; het zy om de Planeet weder te vinden, byaldien het ſlecht weder eene lange ſtaking in de waarnemingen te weeg bragt. De Heer *Burckhardt* zal, om dezelve te volmaken, wachten tot dat de Planeet een grooter boog van haren loopkring zal hebben beſchreven.

Om den invloed der perturbatiën van *Jupiter* te kunnen bepalen, heeft de Heer *Burckhardt* de vier ſterkten berekend; zy gaan ieder tot 2½; hun beloop ondergaat tot nog toe ſlechts eene verandering van weinige ſeconden, voor den tuſſchentyd der waarnemingen. 'Er zal eene meer aanmerkelyke ongelykheid plaats hebben, aſhangende van de quadraten

der

der uitsmiddelpuntigheden; maar zy is op een lang tydperk, verandert weinig, en men kan haar voor het tegenwoordige verwaarlozen.

Den 26 April heeft de Heer *Schrater* van Lillenthal, met een Telescoop van 13 voeten, die 288 malen vergrootte zeer opletend den schynbaren diameter van de Planeet *Vesta* gemeten, en dien bevonden slechts 0" 488 te bedragen, dat is namelyk byna eene halve seconde, dus weinig verschillend van dien des vierden wachters van *Saturnus*. Het is eene zeer aanmerkelyke byzonderheid, dat een zoo kleine diameter eene schittering hebbe, welke de Planeet zoo gemakkelijk doet zien en waarnemen.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807 Mci.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
27	{ 29. 8½ 29. 9 30. 0½	{ 60 59 53½	{ Z. W. T. W. — —	voormidd. betrokken; harde wind; 's namidd. omtrent helder; 's avonds betrokken.
28	{ 30. 0 30. 0 20. 8½	{ 59 06 54½	{ W. Z. W. Z. W. Z. W.	voormidd. bewolkt; verder omtrent betrokken.
29	{ 29. 7 29. 7 20. 7½	{ 58 56 51	{ N. N. O. — —	harde wind; betrokken; meest regenachtig.
30	{ 29. 7 29. 7 20. 9	{ 54 53 47½	{ N. O. O. Z. O. Z. Z. O.	zware regen; 's morgens storm- achtig; 's middags harde wind en 's avonds helder.
31	{ 30. 0 30. 0½ 30. 0½	{ 52 60 58½	{ Z. O. Z. t. O. Z. O.	's morgens omtrent helder; verder bewolkt; tusschen beide iets regen.
Juny 1	{ 30. 1 30. 0½ 30. 0	{ 51 62 54½	{ Z. O. — O. N. O.	bewolkt; 's middags zware regenbuijen.
2	{ 30. 0 30. 0½ 30. 0½	{ 57 60 50	{ Z. W. — —	bewolkt.

### GEBOORTE, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 155; en te *Haarlem* 11, onder welke laatsten 8 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 24. *Vrydag den 12 Juny.*

---

B E R I G T E N .

I N L A N D S C H E .

**H**ARDERWYK. By een Koninglyk Besluit van 27 der verlopen maand is, in plaats van den overledenen Hr. R. FORSTEN, *Medicina Dr. ejusdemque facultatis Prof. Prim. Med. Theoretica et Practica nec non Med. legalis, Prof. Ordin.* tot Hoogleeraar aan de Hooge School, alhier, in 't voornoemde vak en op gelyken voet, benoemd, Dr. J. KRAUSS, practiseerend Geneesheer, te *Amsterdam.*

LEYDEN, den 6 Juny. Heden had aan de Koninglyke Universiteit van Holland, alhier gevestigd, eene in alle opzigten luisterryke plegtigheid plaats. De Heer ELIAS ANNES BORGER, Candidaat in de Theologie, een der uitmuntendste Kweekelingen dezer Universiteit, en in 't byzonder een waardig leerling van den verdienstelyken Hoogleeraar in de Godgeleerdheid JOANNES VAN VOORST, verdedigde in het openbaar, ter verkryging van de waardigheid van Docter in de Godgeleerdheid, zyn *Specimen Hermeneuticum inaugurale*,  
I. DEEL. Δα 62

*exhibens interpretationem Epistolae Pauli ad Galatas.* Was de algemeene verwachting zoo door den lof van buitengewone naarstigheid, schrandtheid, smaak en geleerdheid, dezen Candidaat door alle zyne onderwijzers uit éénen mond toegekend, als door de overtuigende bewyzen daarvan, in zyne hoogst voortreffelyke Disfertatie, welker waarde wy in 't vervolg nader hopen te doen kennen, allerwege ten toon gespreid, reeds ten hoogste gespannen, dezelve werd door de wyze, waarop hy zyn stuk tegen de wel uitgewerkte bedenkingen van onderscheidene bestryders en onder deze ook van den Hooggeleerden Heere M. TYDEMAN, verdedigde, nog zeer aanmerkelyk overtroffen. Met eene vlugheid en vaardigheid, schier evenarende aan die, waar mede een geoesfend Franschman zyne moedertaal gewoon is te spreken, en tevens met eene zuiverheid van taal, welke den opzettelyken en ver gevorderden beoefenaar der Latynsche Letterkunde tot eere zou verstrekt hebben, met eenen rykdom bovendien en bondigheid van bewysredenen, welke duidelyk aantoonen, dat hy alles, wat voor en tegen elk gedeelte zyner Disfertatie te zeggen viel, met volle helderheid voor den geest had, wederleide hy op het zeventiendste alle daartegen ingebragte bedenkingen. Desgelyks gaf hy daarby doorslaande blyken van die zedigheid en bescheidenheid, welke volgens de eenparige getuigenis van allen, die hem kennen, het bevallig geselsel zyner loffelyke hoedanigheden uitmaken. Met de hartelykste goedkeuring derhalve zag de talryke en aanzienlyke Vergadering dezen Candidaat op eene onderscheidende wyze vereerd door de tegenwoordigheid der Edele groot achtbare Heeren Curatoren, en de Edele achtbare Regering der Stad Leyden, welke beide Ligchamen de plegtigheid op dezelfde statelyke wyze bywoonden, als by Akademische Redevoeringen gebruikelijk is, gelyk mede de Senaat der Universiteit zich, voor de eerste reis by eene gelegenheid van dien aard, en *corps* naar de Gehoorzaal vervoegde, gevolgd door den Candidaat en zyne Paranymsen. Ook in andere opzigten werden, gelyk wy met genoegen vernemen, de buitengewone en uitstekende verdiensten van den Heer BORGAR, door de beide eerstgenoemde aanzienlyke Ligchamen op eene onderscheidende wyze erkend. — Wy wenschen de Koninglyke Universiteit met eenen

eenen zoo uitmuntenden Kweekeling, den waardigen Hoogleraar VAN VOORST en zyne verdere verdienstelyke onderwyzers met eenen hen zoo zeer vereerenden leerling, de Protestantische Kerk met een zoo luisterryk sieraad van ganscher harte geluk, en besluiten met de hartelyke bede, dat de allezins verdiende hulpe, aan zyne talenten toegebragt, en, zoo wy hopen, ten nutte der geleerdheid en van eene verlichte Godsdienstken- nis verder toe te brengen, velen moge aanmoedigen, om zyn loffelyk voetspoor te drukken en zich geene mindere eer waardig te maken.

F. A. VON HUMBOLDT's *Proefnemingen met*  
den BRAAKWYNSTEEN.

De Heer von Humboldt, na met verschillende mid- delen verscheiden proeven op de Zenuwen van Kikvor- schen te hebben genomen, om door derzelver bevoch- tiging, met de eene of andere scheikundige bereiding, de meerdere of mindere daar van afhangende vatbaar- heid van dezelve voor den Galvanischen prikkel af- temeten, oordeelde het dienstig, zich ook tot den Braakwynsteen te bepalen, waar van hy een verschyn- sel zag, het welk hy getuigt, met geene vooraf waar- genomenne organische beweging, te kunnen vergely- ken. — Het einde der dyzenuw (*Nervus cruralis*) van een zeer levendige wyfjes Kikvorsch legde hy in eene sterk verzadigde waterige oplossing van den *Tartarus emeticus*; — na verloop van eenige seconden bespeur- de hy eene byzondere beweging, niet zoo zeer eene trekking of eigenlyke inkrumping of verkorting der spier- vezel, als wel eene slingerswyze beweging, een hori- zontaaf heen en weêr slingeren van geheel den schen- kel zoo wel als van deszelfs byzondere deelen. Dit slingeren werd allengskens sneller, en ging over in eene beving (*motus tremulus*) eene golvende vibratie der spiervezel; ten laatsten ontstonden eenige werkelyke con- tractien van de buitenste, dikke spier (*vastus externus*) en eindelyk hield alle beweging op.

Nu eerst maakte de Heer von Humboldt gebruik van

den Galvanischen prikkel; dan hy bespeurde eene volkomen onopwekbaarheid, die door de bevochtiging van het *Oleum Tartari* (Wynsteen - Olie, of beter: vocht van Wynsteen - Zout) na verloop van vyf minuten hersteld, en eindelyk door het Zoutzuur (*acidum muriaticum*) geheel vernietigd werd.

By eene diergelyke proeve op een' anderen schenkel, was de *motus tremulus*, wel is waar, ook aanwezig, maar min duidelyk. Eenige contractien der Lendenspier wezen het oogenblik van overprikkeling aan. Deze proeven (dus eindigt de Heer *von Humboldt*) leeren niet alleen, dat dezelfde stof, die de Maagzenuwen prikkelt, een even krachtdadige prikkel is voor de Zenuwen van een, aan de willekeur onderworpen en vry, lichaamsgedeelte, maar zy bewyzen ook ontegensprekelyk, wat wy na het gebruik van den Braakwynsteen gevoelen, dat 'er eene weldadige schudding van het geheele Bloedvaten- en Spierengestel geboren worde.

Deze Waarneming van *Humboldt*, hoewel geen in het oog loopende plaats in het ryk der ervaring bekleedende, dient echter tot opheldering van vele byzonderheden, aan het Zenuwgestel eigen, en draagt veelligt iets by tot eene gepaste aanwending en beoefening eener gezonde theorie. Dat 'er eene byzondere bewerktuiging tot leven vereischt wordt, weten wy; dat de Zenuwen de voornaamste geleiders van 't gevoel zyn, en dus tot maatstaf kunnen strekken der meer of min hevige werking van prikkels op het ligchaam, leert ons de ondervindig zoowel als de natuurkundig-wysgerige beschouwing van den mensch: doch, daar wy de *quantitative* en *qualitative* werking dezer prikkels alleen uit de ervaring (*a posteriori*) kunnen leeren kennen, en deze kennis op de genezing van zeer vele ziekten, een' verbazenden invloed kan hebben, zoo kan het den beoefenaar der Geneeskunde nimmer onverschillig zyn, of hy al of niet door Proefnemingen op den regten weg worde geleid, ter zoo veel mogelyke juiste afmeting van den graad der levenskracht van het zieke voorwerp.

Het is genoegzaam bekend, dat de Braakwynsteen (in vele gevallen) een' heilzamen invloed op het ligchaam



chaam des lyders heeft, hoewel deze werking ten onregte, door velen, eenig en altoos aan deszelfs brakingverwekkende eigenschap, en dus aan de ontlasting naar boven wordt toegeschreven, zonder dat zy acht slaan op de verandering, die juist door de voortgebragte schudding in het geheele ligchaam wordt veroorzaakt. Door bovengemelde proefneming ten minste zien wy een verschynfel, het welk zonderling genoeg is, om de geheele zaak meer in oogenschyn te nemen, en daar dezelve op het levend menschelyk ligchaam niet kan werkstelligd worden, is veelligt dit de eenige oorzaak, waarom velen de dwaling zoo lang byblyft, als ware de *Tart. Emet.* alleen daarom heilzaam, om dat zy de Maag van het overtollige slym, van gal of andere mischien daarby nog wel verdichte stoffen ontlast. — Door middel van een onbevooroordeeld onderzoek zullen wy moeten toestemmen, dat de *Tart. Emet.* een byzondere (specifieke) prikkel voor de Zenuwen zy, die eene algemeene beweging ten gevolge heeft. Hoedanig nu deze beweging geschiede, laten wy, als niet volstrekt tot ons bestek behorende, daar.

Dat eene eigen bewegingskracht (*vis motoria*) dit verschynfel bewerke, laat zich gemakkelyk tegenwerpen, wanneer men de beweging zelve als een uitwerksel beschouwt, veroorzaakt door de werking of invloed van deze of geene aanprikkelende (het zy uit- of inwendige) oorzaak op een of ander levendig ligchaamsdeel. Wat hier ook van zy; de oorzaak van dit verschynfel kennen wy, slechts de wyze, waarop het zich aan ons vertoont, is nog duister — ten blyke daar van de menigte van verschillende vooronderstellingen dienaangaande door den grooten *Haller* (\*) by een verzameld, welke daarna nog door die van *Prochaska*, *Beddoës* en anderen zyn vermeerderd geworden.

Genoeg dat zonder Zenuwen geene beweging mogelyk zy; waarom wy met *Scarpa* het bestaan van Zenuwen in, of derzelver dadelyken invloed, op het hart geenszins in twyfel trekken. Elke beweging heeft eene verandering der Zenuw in deszelfs eigendommelyke menging en gedaante ten gevolge; dit vindt natuurlyk ook hier plaats, waar de *Tart. Emet.* als beweging verwekk-

(\*) Zie *Elem. Physiol.* iv. p. 535. §. 5.

wekkende of aanprikkelende oorzaak op dezelve werkt; maar de *byzondere* verandering, die de Zenuwen ondergaan, bepaalt ook weder het *byzondere* verschynfel van beweging, die wy bespeuren, en door *Humboldt's* Proefneming waarnemen kunnen. Hier was geene *verkorting*, geen *inkrimping*, maar eene algemeen *golvende* beweging. — Dit schynt aanteduiden, dat niet één plaatselyk gedeelte der Zenuw lydt, maar oogenblikkelyk en op gelyke wyze geheel de Zenuw aangedaan wordt. Ware de *Nervus Cruralis* van den Kikvorsch in verband geweest met het geheele overige ligchaam, deze *golvende* beweging had gewisfelyk door het geheele ligchaam plaats gegreepen, maar in *dit* geval, aan zich zelve bykans overgelaten zynde, moest natuurlyk de golving, aan het einde der Zenuw gekomen zynde, en niet verder voortgezet kunnende worden, in eene slingering, eene horizontale beweging veranderen.

De beurtelingsche overgang eener steeds toenemende snelle slingerswyze beweging in eene beving, vervolgens in eenige contractien van den Lendenspier en eindelijk in eene volslagen werkeloosheid laat zich door de wetten van prikkelbaarheid en opwekking oplossen; de contractien, krampachtige zamentrekkingen der spiervezelen, toonden het oogenblik van overprikkeling aan, de invloed der *Tart. Emet.* was niet sterk genoeg meer om de waargenomen' verschynfels verder voortzetten, maar had de prikkelbaarheid der Zenuw zoodanig verminderd, en uitgeput, dat de anders zoo krachtadige Galvanische of Metaalprikkel niets meer op het deel vermogt. 'Er werd dus (voorondersteld zynde, dat 'er nog prikkelbaarheid voorhanden was) een sterker prikkel vereischt en in 't *Oleum tartari* gevonden, maar ook, door dit middel het restje vatbaarheid voor prikkels verminderd zynde, werd dezelve door het nog sterker *Acidum muriaticum* ten volle uigedooft. — Het deel had dus alle vatbaarheid voor 't leven verloren, het was dood. Dat *Humboldt* by zyne tweede Proefneming niet zoodanig slaagde als by de vorige, schynt alleen van de te schielyk uitgepntte prikkelbaarheid der Zenuw te hebben afgehangen. — Hoe zwak evenwel het verschynfel van beweging der geheele Zenuw ook moge zyn, dat wy bespeuren, zoo kunnen wy 'er echter ten duidelykste uit zien, welk een gebruik men in

zom-

zommige *paralytische* Ziekten van den *Tart. Emes.* kan maken, en tevens met hoe veel vruchts dit middel by toenemende ziekelyke *on gevoelsheid*, zoo ook by *fchyndoden* uit verscheiden oorzaken, enz. kan worden gebezigd.

---

EENIGE BYZONDERHEDEN NOPENS

JAN VAN DER HEYDEN,

EN DIENS KUNST-ARBEID EN  
UITVINDINGEN.

(*Getrokken, uit eene Redevoering van den Heer  
B. de Bosch, Jeronimusz.*)

JAN VAN DER HEYDEN, een beroemd Kunstenaar van zynen tyd, werd geboren, te *Gorinchem*, in het jaar 1637, en overleed, te *Amsterdam*, in den jare 1712. Nog zeer jong zynde, ontdekte men in hem eene heerschende drift tot de Schilderkunst. Aan het onderwys van een Glas-Schilder was hy de beginselen dezer Kunst, doch aan zyn eigen onvermoeiden vlyt, en vluggen geest, de groote vorderingen, welke hy daat in vervolgens maakte, verschuldigd.

Hy zettede zich, al vroeg, hier ter Stede (*Amsterdam* (\*)) neder; zich yverig bezig houdende met zyne geliefkoosde oefeningen, het Schilderen: terwyl hy, in snipper-uren, noch eene menigte van allerlei kundigheden verzamelde, welken hem naderhand tot zyne uitvindingen ongemeen te stade kwamen.

Zyn Schildersmaak bepaalde zich voornamenlyk tot het afmalen van Binnen-gezigten der Steden; doch slechts

(\*) Alwaar deze Redevoering van den Heer *de Bosch* is voorgelezen, eerst op den 29 Octob. 1799. in 't Genootschap *Concordia et Libertate*, en vervolgens, den 22 Jan. 1800. by de Maatschappij *Felix Meritis*.

ſlechts weinige derzelven zyn ſtate navolgingen. Door eene levendige verbeeldingskracht bezielde, kon hy zich niet binden aan den toevalligen ſtand der Gebouwen: hy verſchikte dus, naar willekeur, de grootere en kleinere partyen.

Gelyk een geöefend en vernuftig Landschapſchilder, de natuur zullende nabootſen, alle voorwerpen geenzins ſlaafſch overbrengt, maar, zyne verbeelding ongedwongen involgende, hier iets byvoegt, elders iets achterwege laat; — waar door het geheel des te bevalliger wordt; zoo ging ook VAN DER HEYDEN, veelmalen, dus te werk. Een wanſtaltig Gebouw, geheel ſtrydig met eene geregelde Bouwörde, een anderzins aangenaam geval ontſierende, wierd weggelaten, en, in deſzelfs plaats, een welſtandig of aanzienlyk gebouw ingevoegd: dan wederom moest het meer aftekkend geſicht voor eene geringere en bouwvallige woning wyken, om alzo de bedoelde Hoofdparty ſterker te doen uitkomen.

Deze keurige en welgepaste verëeniging van Natuur en Kunst verdubbelt hier zoo wel de aandacht van den beſchouwer, als de verdienſten van den Meester.

VAN DER HEYDEN's meeste Schilderyen, derhalven, als beſtaande uit eene byeenplaatſing van verſchillende Gebouwen, welken hem, hier of daar, voorkwamen, het meest ſchilderachtig vertoon te kunnen opleveren, wierden, voor het meerendeel, niet zoo zeer Gezigten naar het leven, als wel wezenlyke Ordonnantien.

Behalven deze geestryke zamenſtellingen, vindt men echter ook zeer uitmuntende ſtukken van dezen grooten Meester, die, door hem, in alle deelen ſtipt naar 't leven gevolgd zyn. Dus ſchilderde hy, onder anderen, het prachtig en trotsch Raadhuis dezer Stad, met de nieuwe Kerk en Waag, de Westermarkt nevens de Kerk, met haar ſierlyken, hoogryzenden, Toren: alles in den beſten ſtand en houding, zoo wel als in den edelſten ſmaak.

Voorts wiſt hy, met een onnavolgbaren kunstgreep, de verſcheidenheid van kleuren, in het Metzelwerk, zoodanig ſmeltend te doen overgaan, als natuurlyk medewrocht, tot de beſte uitwerking van Licht en Bruin, en gevolglyk tot onderſteuning van het geheel taſereel.

In de Natuur ziet men de Verlichtingen en Schaduwen, van uur tot uur, aanmerkelyk veranderen, waar van de Kunstenaar zoodanig gebruik kan maken, als hem meest dienstig toefchynt; dan, om hier in wel te slagen, wordt een afzonderlyk gevoel en zuiver oordeel vereischt. Beschouwt men nu de voorstellingen van onzen Schilder, ook uit dat oogpunt, dan ontdekt men rasch, dat hy daar van het beste gebruik heeft weten te maken.

Het oorspronglyk licht, zoo wel als de toevallige verlichtingen en schaduwen, van het een op het ander voorwerp spelende en werkende, doen dat aangename en bevallige geboren worden, waar mede zich de Kunsttafereelen van onzen Meester zich, zoo geestig als edel, onderscheiden.

Men noemt de Schilderyen van VAN DER HEYDEN, zeer uitvoerig, gelyk dezelve ook inderdaad zyn; dan zyne uitvoerige behandeling is tegelyk breed, als hebbende niets fcherps, en geen zweem van moeilyke en styve gedwongenheid.

Het uitvoerige verheft zich hier geenzins boven de waarheid; wordende meer zichtbaar, of verminderd, overeenkomstig met den afstand, en zich zeer eigenaardig voegende naar de gevallen in de natuur.

De meesten en meest gewaardeerden zyner Kunststukken zyn verlevendigd met beelden van menschen en dieren, door den beroemden *Adriaan van de Velde*, 'smans voortreffelyken tydgenoot, en byzonderen vriend, die dit steeds met zoo veel smaak verrigtte, dat de levende vertooningen zich schikten naar, en onderworpen bleven aan, den toon van het geheel, zonder ooit eene ongepaste voorkeuze te bedingen.

Ondertuschen zou men hier uit ligtelyk opmaken, dat het onzen Kunstenaar aan bekwaamheid mangelde, om dusdanige levende Stoffaadjen te schilderen; doch men ziet zyne Afbeeldingen van Branden, na het overlyden van *A. van de Velde* voorgevallen, niet alleen ryk gestoffeerd, maar zelfs de beelden veelal in den smaak van dezen Meester behandeld: welke Stoffaadje ondertuschen voor het eigen werk van *van der Heyden* wordt gehouden. Men zondere echter hier van af de Afbeeldingen en Prenten, door *Romeijn de Hooge*, op kosten en ter hulp van onzen Kunstenaar geteekend, en in 't koper gebragt.

De Tafereelen, van *van der Heyden*, door *A. van de Velde* zoo heerlyk bezielt, waren dus altoos de vereenigde kunstgewrochten van twee beroemde Meesters, wier penfeel-vruchten steeds de hoogachting en verwondering van alle ware kenners tot zich zullen trekken. Ten blyke dezer achting, voor *van der Heyden's* Schilderstukken, diene slechts, om 'er niet verder over uitteweiden, het genoeg bekend geval van een buitenslandschen kenner, volkomen bevoegd om kunstverdiens ten te beoordeelen, die voor een derzelven, schoon geen zins voor het uitnemendste gewrocht van dezen Meester te houden, niet minder dan eene som van zesduizend Guldens betaalde.

(Het vervolg en slot in onze eerstkomende.)

#### OVER DE EERSTE BEGINSELEN VAN GROOTE ONTDEKKINGEN.

(Uit het Engelsch.)

Wanneer wy den oorsprong en de van tyd tot tyd gemaakte vorderingen der tot heden toe gedane menschelyke uitvindingen en ontdekkingen naauwkeurig konden nasporen, dan zou het waarichynlyk blyken, dat zy allen, of ten minste grootendeels, aan zeer weinig bednijdende oorzaken haar bestaan verschuldigd waren, maar dat deze, door eene juiste, hoewel niet altyd zichtbare, aaneenschakeling tot derzelver voltooiing aanleiding gaven. Nimmer viel het een enkel mensch of eene enkele eeuw te beurt, haar te volmaken, en even min mogt zich ergens een enkel Land of Volk op dit geluk beroemen. Het is myn doel hier niet te betoogen, dat wy hierin een zeer overtuigend blyk van de oogmerken der voorzienigheid bespeuren, maar veeleer, daar over te klagen, dat 'er geene middelen, die spoedig kunnen worden te werk gesteld, te vinden zyn, door welker behulp de eerste denkbeelden der menschen, en de onrype ontdekkingen van byzondere per-

personen door vlytige medewerking van anderen niet zoodanig voortgezet kunnen worden, dat zy niet geheele eeuwen werkeloos bleven, en al het mogelyk voordeel aanbragten, vermits zy niet onmiddelyk aangekweekt en gekoesterd werden.

Op de overige klassen van het dierenryk het oog vestigende, doet zich vooral de onverwrikbare grenspaal voor ons op, die ten dezen aanzien tusssen deze en de menschen bestaat. De dieren maken geene nieuwigheden of verbeteringen in hunne hollen en nesten; het geen dezelfde soort van dieren over duizend jaren deed, doet zy heden nog onveranderd. De mensch alleen is hiervan uitgezonderd; de staat, waar hy zich bevindt, is aanhoudend voor verbetering vatbaar. Men heeft hem in hollen, hutten en paleizen zien wonen; men kan hem van tyd tot tyd op zyne voortgaande reizen door ongangbaar zand en diepe moerasen volgen, tot op eenen gebaanden straatweg, langs welken hy in een prachtige wagen daar heen rydt. Zyn stout bestaan deed hem eerst de enge rivier op een plank doorkruisen, tot dat hy op een statig groot Schip den Oceaan overvoer, en in lateren tyde zelfs zich aan de Luchtscheepvaart waagde. Waar zullen wy in het gansch gebied der Schepping iets vinden, dat haar deze gaaf, byzondere menschen eigen, gelykt?

Daar wy dus aan duizenden onzer medescheppels, waar van de meeste niet meer in leven zyn, alles te danken hebben, wat een loutere natuurstaat niet oplevert, en een bloot instinkt niet daarstellen kan, zyn wy verplicht voor de overige menschen onze beste pogingen aantewenden, om het algemeen voordeel en welzyn van het menschdom boven alles bevorderlyk te zyn.

Voordeelen, die door vereenigde menschelyke pogingen worden daargesteld, moeten noodzakelyk wederzyds gemakkelyk worden medegedeeld, en dit is door de uitvindingen der Schryf- en Boekdrukkunst zeer in de hand gewerkt. Ieder aandachtige waarnemer van zich zelve heeft veelligt ondervonden, dat ons somtyds vele zonderlinge en nieuwe denkbeelden voor den geest komen. Worden deze nu slechts in het geheugen bewaard, dan raken zy door den tyd geheel en al verloren, en wy geven ons te vergeefs moeite, dezelve we-

weder in ons op te roepen. Wy hebben wel geene redenen, om het verlies van iederen onbekookten inval te betreuren; maar ongetwyfeld zyn 'er duizend ja millioenen belangryke gedachten verloren gegaan, om dat het aan behoorlyke middelen, of veel meer aan daartoe bevorderlyke pogingen, ontbreekt, om dezelve te behouden.

'Er zyn misfchien vele niet onvoldoende redenen, om alles, wat wy ontdekken, niet terftond aan anderen medetedeelen; en het is een grooten geest niet onwaardig, in stilte het spoor, waarop hy het eerst geraakte, hoe langs hoe verder na te gaan, of uit de hand der Roem de belooning te erlangen, welke hy verwachten mag, die, zonder vreemde hulp, de verwarde paden der dwaasheid doorkruiste of ergens iets nuttigs en weldadigs voor de menschheid wist uit te vinden. Want hy, die zyne ontdekkingen met zich in het graf neemt, kan zich daar over niet verontschuldigen.

Ten einde dus voor de wereld niet voor altyd dat geen verloren ga, waarop de uitvinder, zoo lang hy leeft, een uitsluitend regt mag hebben, is het ieders pligt, alle de kundigheden en het inzicht van zaken, dat hy by voorkeur de zyne kan noemen, op papier te brengen, ten einde andere menschen van derzelver nuttigheid genot mogen hebben, wanneer hy zelfs daar voor niet meer vatbaar is.

En dit gaat niet alleen door omtrent ontdekkingen, die reeds tot zekere rypheid gekomen zyn, maar ook omtrent zulken die tot dus verre op loutere gissingen berusten, ja zelfs omtrent de zoodanigen, welker uitvoering tot nog slechts mogelyk is. Want 'er is dikwyls meer fcherpzinnigheid noodig om eene vraag te doen dan die op te lossen, en het gebeurt byna dagelijks, dat eene ontdekking onmiddelyk eene gissing op de hielenvolgt.

Ik bedoel hier mede niet, alleen zoodanige nieuwe ontdekkingen en verbeteringen, waar voor de Natuurlyke en Natuurkundige wereld vatbaar is, maar ook die, welke men in de denkbeeldige en Zedekundige wereld kan maken; en in een woord alles, wat verbetering en uitbreiding kan ondergaan.

Zoo heeft men in Engeland in de laatste jaren ge-  
zien



zien, hoe veel door vereende pogingen van verscheide personen, die werkzaam zyn ter bevordering van het zelfde oogmerk, kan uitgewerkt worden. De naar het voortreffelyk ontwerp van Sir *John Sinclair* ingerigte Landbouwkundige Maatschappij (*the board of Agriculture*) geraakte in den tyd van twee jaren tot stand. Dezelve houdt zich bezig met alles, wat de kennis en uitoefening van den Landbouw betreft en voorheen onder duizend byzondere, met vooroordeelen ingenomen en achterhoudende personen, verstrooid was, by een te voegen en het geheel zoo in te rigten, dat daar door de verouderde dwaasheden verloren gaan, en de geheele Landbouwkunde op goede beginselen terug gebragt wordt, die niet uit de onbeduidende veronderstellingen van op haarkloveryen gezette en dweepzieke hoofden, maar uit de beproefde ondervinding van den verstandigen, bedaarden en onzydigen praktischen Landbouwer ontleend zyn. Het ware wel te wenschen, dat men met andere vakken van wetenschappelyke kundigheden eveneens handelde.

Hoe wenschelyk de bewaring van de eerste denkbeelden voor de geschiedenis en ter krachtige bevordering van nuttige uitvindingen zy, zal ik nog slechts met een paar voorbeelden ophelderen. Wy zullen eens veronderttellen, dat 'er ergens, onder de papieren van een onderzoeklievend en opmerker van vroegere tyden, de volgende zeer oude aantekeningen gevonden waren:

„ Men zag eenig brandend zand tot een vloeibaren staat overgaan; en toen die klomp koud was geworden, vond men denzelven doorschynend.”

Gesteld nu wyders, dat iemand de vraag geopperd had.

„ Zou men niet eene zeer nuttige zelfstandigheid uit zand, of eene andere dergelyke stoffe kunnen maken, die door middel van vuur eene genoegzame breedte en dunheid bekwam, en dan in onze huizen kon gebruikt worden, om het licht door te laten en tevens de koude af te weren?”

Onderstel voorts, dat iemand het volgende had opgeteekend:

„ By eene naauwkeurige beschouwing van het zamenstel en de beweging van een insect op het water, ont-

ont-

ontdekte men, dat het eene dunne uitgespreide zelfstandigheid naar om hoog stak, welke wind vatte en zonder moeite het deed bewegen, en dat het zich om-draaide, door alleen een zyner pooten in eene tegenovergestelde rigting achteruit te steken."

Wy zullen nu eenmaal veronderstellen, dat by deze opmerking nog de volgende gissing gevoegd werd:

„Zou men dit niet eenigermate op onze boot in sluiten kunnen toepassen? Misschien is het een losse inval; maar indien het dadelyk het geval ware, zou men zich veel moeite kunnen besparen."

Deze voorbeelden zullen genoegzaam zyn. En wanneer wy nagaan, hoe veel door loutere gissingen reweg gebragt en uitgewerkt is; moet dit ons te sterker prikkel zyn, om geene gedachten geheel te laten varen, die hoe vergezocht ook tot eene schrandere of nuttige uitvinding aanleiding zou kunnen geven.

Zulke verschynfels zyn zeker reeds veel vroeger opgemerkt geworden; en had men telkens dergelyke waarnemingen terstond bewaard, toen zy gedaan werden, dan was zonder twyfel daar door het gebied der menschelyke kennis onuitsprekelyk uitgebreid, en het menschelyke geluk aanmerkelyk bevorderd geworden.

Heeft men na dit alles nog meer redenen ter opwekking noodig, om zoo veel mogelyk ter verryking van kennis mede te werken, dan bedenke men, tot welk een groot, algemeen nuttig en edel, doel de mensch geboren werd, die in staat was slechts een der opgesnoemde waarnemingen te doen. Daar uit blonk eene genoegzame dankbaarheid voor het hem geschonken leven en vooral het hem in de wereld vergunde genot door. En evenwel kon geen van hun, die, volgens onze veronderstelling deze waarnemingen deden, gissen; tot welke groote en nuttige ontdekkingen deze weinige gedachten konden aanleiding geven. Ook moet de bedenking ons by onze pogingen geen geringe voldoening verschaffen, dat, wanneer wy zelf terstond de voordeelen niet vooruitzien, die daaruit eens kunnen voortspruiten, deze pogingen echter, wanneer zy met een goed oogmerk aangewend en doelmatig verder uitgebreid worden, onze namen niet alleen veeltigt tot de nakomelingschap kunnen overbrengen, maar, het geen oneindig beter is, ook ter bevordering van het groote oogmerk en ons be-

bestaan zullen dienstbaar worden; nam. om het menschdom nuttig te zyn.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 8 Juny 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100½ 11	<i>Rusland</i> 4½ prCt. . . . .	42½ 43
<i>ditto</i> geconsol. by <i>Stap.</i>		<i>ditto</i> 4 prCt. . . . .	42½ 44½
<i>borst</i> 2 4½ prCt. . . . .	66½ 67½	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	96½ 96
<i>Andalen</i> by <i>Hop &amp; Comp.</i>		<i>ditto</i> 4½ losb. van 1807.	niet genom.
<i>enz.</i> . . . . .	104½ 105½	<i>Engeland.</i> Annuit. 3	
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	86½ 87	<i>prCt.</i> . . . . .	64 2½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	96 2½	<i>Fransche Rep.</i> Geconsol. .	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. .	91½ 92½	<i>renten</i> . . . . .	68½ 69
<i>ditto</i> Leen en Wisselb. 4 prCt.	97½ 98	<i>Dito</i> Cert. by <i>K. &amp; H.</i>	66½ 67
<i>ditto</i> Kroon 4 prCt. . . . .	96½ 97	<i>Wisselcoers.</i> . . . . .	
<i>Kadex</i> 5 prCt. . . . .	47½ 49½	<i>Op</i> <i>Londen.</i> . . . . .	35 11 10
		<i>— Parys.</i> . . . . .	53½ 54

#### BINNENLANDSCHE.

##### *Nataalfche Republiek.*

<i>Nationale</i> Schuldbrieven 2 3	
<i>prCt.</i> . . . . .	42½ 43
<i>ditto</i> 2 2½ prCt. . . . .	37½ 38
<i>Losrenten</i> uit de heffing van	
<i>98</i> 2 3½ prCt. . . . .	48½ 49
<i>Dito</i> uit de heffing van	
<i>1800.</i> 2 3 prCt. . . . .	42½ 43
<i>ditto</i> 1802. 2 3½ prCt. . . .	48½ 49
<i>ditto</i> Dommelen. 4 prCt. . . .	69½ 70
<i>ditto</i> Vrywillig 2 5 prCt. . .	68½ 69

##### *Rescriptien* Losb. na den *Vrede.*

<i>Holland.</i>	57½ 58
<i>Obligatien</i> en <i>Recepten</i> 2	
<i>2½</i> prCt. . . . .	33½ 34
<i>Dito</i> vrywillig 2 5 prCt. . .	66½ 67½
<i>Zeeland.</i>	
<i>Obligatien</i> 2 2½ prCt. . . .	33½ 34
<i>Prinseland.</i>	
<i>Obligatien</i> 2 2 prCt. . . . .	35 36
<i>Agio</i> van de <i>Bank.</i> . . . .	3½ prCt.

## GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 125; en te *Haarlem* 11, onder welke laatsten 4 beneden de 12 jaren.

STER-

# STERREN EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. July	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GEMID- DEL- HEID.
3	{ 30. 0 30. 0½ 30. 0½	{ 59 60 55½	{ Z. W. N. N. N. O.	bewolkt; tusſchen beide iets regen.
4	{ 30. 1 30. 1 30. 1½	{ 54 58 53	{ N. N. W. — W. N. W.	betrokken; 's avonds bewolkt; 'snachts zware ſtortregen.
5	{ 30. 1 30. 1½ 30. 1½	{ 58 66 55½	{ O. O. O. N. O. N. O.	omtrent helder.
6	{ 30. 1 30. 0½ 30. 0½	{ 59 69 60	{ O. O. O. L. N. O.	bewolkt; 's avonds windrig.
7	{ 29. 8½ 29. 8½ 29. 7½	{ 60 68 58	{ Z. O. W. N. W. N. O.	's morgens vroeg regen; verder bewolkt.
8	{ 29. 7 29. 8 29. 8½	{ 57 63 58	{ Z. W. — N. O.	voormidd. windrig en bēwolkt; verder omtrent helder.
9	{ 29. 8 29. 9 30. 0	{ 63 64 53	{ Z. W. W. Z. W.	bewolkt.

## BEKENDMAKINGEN.

\*. By den Boekverkooper J. TEN BRINK Gz., te Amſterdam, zyn thans te bekomen. de weinige overige Exemplaren van het uitmuntend Werk: *Gods grootheid ſchitterende in het oneindig getal der werelden*, door MERIAN op nieuw vermeerderd, met een Voorreden van J. A. UILKENS, Phil. Doct. en Pred. te Eeſtrum, de prys is f 1-:-: iets ter aanpryſing, uit het Voorbericht van laatſtgenoemde Schryver — „benevens de overige werken die de volmaaktheid van God „uit de beſchouwing der Natuur ontleend, bevatten; ver- „dient niet alleen dit werk van MERIAN eene eerſte plaats „te beſlaan, maar het bevat tevens een onderwerp, dat voor „het meest verhevene gehouden moet worden, en door gee- „de, zoo opzettelyk behandelt is, zoo dat het gezegd kan „worden, ſchier het eenige te wezen; dat Gods grootheid „ſchitterende in het oneindig getal van werelden bevat enz.” — Om het klein getal, worden dezelve niet in Commiſſie gezou- den, als Rotterdam D. Vis, 's Hage Thierry en Menſingh, Leyden A. en J. Hankoop, Utrecht Wed. J. van Terveen en Zoon, Haarlem Augustini, Groningen Oomkens en Doe- kema, Leerwaarden Cahais, Middelburg van Benthem.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 25. *Vrydag den 19 Juny.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**P**ARYS. De Planten-Tuin is kortlings nog meer vergroot, door verscheidene stukken gronds naar den kant van de Timmerwerven in de Seine-straat; op deze gronden, geschikt voor de overwinsten der voorgaande jaren, worden verscheiden ronden, aan houten staketsels, in den Zwitserschen smaak, gemaakt. Men is ook bezig aan het oprigten van steenen gebouwen, om tot warme kasfen te dienen.

De Menagerie heeft, sedert eenigen tyd, vele verliezen geleden; onder anderen, dat van den Leeuw, waar van men, in het Kabinet van Nat. Historie, de opgezette huid zeer wel bewaard ziet.

Men heeft aan een der Leeuwinnen, die in de Menagerie gebleven zyn, een Hond, zynde een Brak, gegeven, met wien zy volmaakt overeenstemt, en die door zyn spelen en liefkozeryen hare verveling heeft weggenomen. Iets dergelyks is ook met den Arend, in de groote vogelvlugt gebeurd, die mede ziek van verdriet was en niet meer wilde eten. Men gaf hem een jong Engelsch Haantje, ten einde hem door een soort van jagt optewekken, en hem tegelyk een lekker maal te

L. DEEL.

Bb

be-

bezorgen. Dan de Arend wel verre van het diertje aantevallen, gelyk men verwacht had, trad statig naar hetzelfde toe, bekeek het met oplettendheid, spreidde de vleugels over hetzelfde uit, wandelde daar mede zyn ruim hok om, en scheen het te sparen, om hem tot gezelschap te dienen. Sedert is ook de Eetlust by den Arend terug gekomen. Deze proeven geven aanleiding, om te denken, dat eene langdurige opsluiting, en de trek naar gezelligheid, zelfs den aard der wreedste dieren kan lenigen. Ook schynt dit gevoelen versterkt te worden, door het voorbeeld der Tygers in de Menagerie, die men, op het bevel van derzelver opasster, zich ziet neerliggen, opstaan, naderen en terug wyken.

## I N L A N D S C H E.

's HAGE. De Koninglyke Akademie der beeldende Kunsten en Werktuigkundige Wetenschappen, te *Berlyn*, heeft den Koninkl. Staatsraad en Directeur-Generaal der schoone Kunsten, alhier, zyne Excel. den Heer HULTMAN, tot haar medelid benoemd, en aan denzelfven het daar toe uitgevaardigd Diploma toegezonden.

---

EENIGE BYZONDERHEDEN NOPENS

J A N V A N D E R H E Y D E N,

EN DIENS KUNST-ARBEID EN  
UITVINDINGEN.

(*Getrokken, uit eene Redevoering van den Heer  
B. DE BOSCH, Jeronimusz.*)

(*Vervolg en slot van bladz. 378.*)

Eene byzondere opmerking verdient het, dat genoegzaam alle de Kabinetstukken van *van der Heyden*, binnen

neft den omvang van slechts 10 jaren, te weten: tusfchen de jaren 1660 en 1670 vervaardigd zyn, in welken onze Kunftenaar, van drie en twintig tot drie en dertig jaren levens, was geklommen. Daar men nu, aan de eene zyde, zich te regt verwonderen mag, over de verbazende vorderingen, welke hy, nog zoo jong zynde, en zonder eenig onderwys van aanbelang, of aanklofel van leerzame voorbeelden, ouder voorgangeren, of tydgenooten, het zoo verre in de kunst gebragt had, komt het, aan den anderen kant, tevens des te vreemder voor, dat iemand, aan wien de Natuur hare gaven zoo kwistig befteedde, dus vroeg al het fchilderen, voor het grootfte gedeelte ten minften, liet varen: te meer daar hy nog 43 jaren na dien tyd leefde.

Dat zulks geenszins aan het vroeg gemis van zynen medehelper *A. van de Velde*; die zyne ftukken zoo frazi wist te ftofferen, moet worden toegefchreven, blykt deels uit de eigene bedrevenheid van onzen Kunftenaar in dat ftach van fchilderen, deels daar uit, dat *van de Velde* nog twee jaren later geleefd heeft, als niet voor 1672 overleden zynde.

Dan dit zyn zoo vroegtydig neerleggen van het penfel laat zich ligtelyk uit eene andere oorzaak oplofen. Te weten een zoo vindingryk en fcheppend vernuft, gelyk het zyne, toeft zelden lang by een en 't zelfde voorwerp, maar oefent zich, by gefladige afwifeling, op al wat zich, van tyd tot tyd, aan den geest opdoet en dezelfs werkzaamheden uitlokt.

Dat nu *van der Heyden* met 'er daad de man van uitvinding was, toonen niet alleen zyne volgende bedrijven, waar van zoo aanftonds nader, maar bleek alreede, uit dat ftach van Schilderyen, door hem vervaardigd, welke eenig in hun foort en bekend zyn, onder den naam van *Prentfchilderyen*.

Voor deze ftukken, bediende hy zich van een aantal kleine koperen platen, van verfchillende gedaante en grootte, waar in hy deuren, venfterramen en ftopen, ook muurwerk, 't zy vlak van voren, afwykende, op zyde, of overhoeks te zien, geëts of gegraveend had, zoo als zulks vereifcht wierd om de partyen, achteloz, of meer uitvoerig, te verbeelden.

Met deze plaatjes verftond hy kunftmatig te arbeiden, verfchuivende, of voegende dezelve, boyen en onder, of naast elkander, zoodanig, dat 'er een fraai geheel ten voorschyn kwam. De Diepfels, met verwe

gevuld zynde, wierden deze brokken van platen afgedrukt op papier, het welk vooraf in lynggrond op het paneel, was vastgehegt. — Vervolgens wist hy, zonder vloeijs, alles zeer geestig te kleuren en bytfschilderen, zoo dat alle oneffenheden, op het paneel, door het verdunnen en verdikken der verwen, wierden weggenomen: hier by luchten, gronden en beelden gevoegd hebbende, en 't geen verder ter aanvulling vereischt wierd, kregen zoodanige *Prentfschilderyen* (waar van nog velen voorhanden zyn) het voorkomen van wezenlyke uitvoerige tafereelen.

Van meer belang en algemeener nut voorzeker, waren de twee volgende uitvindingen, waar mede zich onze *van der Heyden* een onftervelyken naam verwierf, en die beiden zoo zeer tot eer ftrekten van zyn menfchlievend hart, als zy blyken van zyn fcheppend vernuft opleverden.

De gebrekkige verlichting, by donkere avonden en nachten, en de menigvuldige ongelukken daar uit ontftaande, vooral in eene zoo volkryke, en met zoo vele grachten doorsneden Stad, als *Amftterdam*, trok allereerst zyne aandacht tot zich, en deed hem op een meer krachtdadig middel denken, om het een te bevorderen, en het ander te voorkomen, dan men tot dus had weten in te voeren.

Dit hulpmiddel vondt hy, in het vervaardigen van blikken Lantaarnen, ieder voorzien van een Lamp, met een katoenen lemmet of pit, op de maat gevuld met Raapolie, 'en 'des winters met eene zekere hoeveelheid Lynolie gemengd, om het bevroezen te beletten: welke Lantaarnen, op bekwame afstanden, langs Straten en Grachten, op palen gefield of, met yzeren armen, aan Huizen en Boomen gehecht moesten worden: gelyk dit dan ook, op het laatst van het jaar 1669, te *Amftterdam*, gefchiedde, federt welken tyd, tot heden, deze manier van verlichting, aldaar, in algemeen gebruik bleef (\*).

De

(\*) Dat ondertusfchen deze manier van verlichting nog voor geene geringe verbetering vatbaar was blykt uit de uitvinding, federt buiten 'slands gedaan, van de zoogenaamde meer en meer in gebruik rakende reverbereer Lantaarns, die een behagelyker vertoon opleveren en veel fterker licht van zich geven.

*Aant. van den Redaſt.*



De tweede niet min weldadige uitvinding van *van der Heyden* bestond in de aanmerkelyke verbetering der Brandspuiten, die, tot dien tyd, slechts van een lange gebogen koperen pyp van boven voorzien zynde, wel is waar het water, door middel van een Perspomp, tot zekere bepaalde hoogte, en tot op de daken der huizen konden brengen, doch die, in vele gevallen, vooral by zware branden, niet digt genoeg by het vuur konden gebragt worden, om met vrucht te werken. Om dit gebrek te verhelpen, verzocht *van der Heyden* een zoo eenvoudige als krachtadig hulpmiddel, met aan min groote Spuiten een lange lederen buis of slang te hechten, die over en door huizen, stegen en sloppen konden gevoerd worden, en op die wyze het water brengen, waar het den meesten dienst kon doen: waar na hy deze zyne uitvinding, aan de Regeering dezer Stad, medegedeeld hebbende, wierd dezelve, op genomene proeven, volkomen goedgekeurd, en hy, in den jare 1672, tot algemeenen Stads Brandmeester aangesteld, gelyk hy vervolgens ook Ootrool verwierf, om zyne nieuwe Brandspuiten, sedert bekend onder den naam van *Slang-Brandspuiten*, hier alleen te mogen maken en verkoopen.

Naarmate deze uitvinding meer bekend werd, maakte dezelve des te grooter opgang, tot dat eindelyk deze soort van Bluschgereedschap, hier ten lande, algemeen in gebruik kwam, waar aan dan ook zekerlyk niet weinig toegebragt moet hebben de beschryving, welke *van der Heyden* zelfs, in het jaar 1690, van deze *Slang-Brandspuiten* in het licht gaf. In dit Werk, versierd met een aantal in 't koper gebragte Afbeeldingen, meesal naar 'smans eigenhandige teekeningen ter opheldering diepende van de beschryving, wordt tevens aangewezen het aanmerkelyk verschil tuschen het vermogen der nieuwe en oude Brandspuiten, en het voordeel der eerste boven de laatste, uit ondervinding betoogd; staande, volgens eene daar by gevoegde berekening, de Brandschaden, sedert de invoering van dit Bluschgereedschap, als één tot Honderd (\*).

DANT-

(\*) De *Slang-Brandspuiten* van *van der Heyden*, zyn, na verloop van tyd, al meer en meer verbeterd, eerst door hem zelve, en vervolgens, na zyn overlyden, door anderen, byzonderlyk door de byvoeging van een tweede Pers-

## DANTZIG EN HARE OMGESTREKEN.

*Dantzig* heeft niet alleen eene voor den Handel zeer geschikte, maar ook eene allervoortreffelykste ligging, in een, over 't geheel, zeer schoon en bekoorlyk oord. Alles wat men van fraaie gezigten kan wenschen, vindt men hier by een gevoegd, en wisselt met veel verwijge verscheidenheden af. Men behoeft, b. v. slechts den *Zigankerberg* te beklimmen, om de Natuur in haren vollen glans, met een enkel opslag, te beschouwen. De Stad ligt ongeveer 24 Poolse mylen ver van *Königsbergen* en eene myl van de Oostzee of Belt, aan de Rivièrtjes *Radaune* en *Mottlau*: beiden stroomen 'er door, en storten zich, tegelyk, beneden haar in de *Weichsel*. De Voorsteden afgerekend (*Oud-Schottland*, *Stolzenberg*, *Schidlitz*, *Molde* en *Kniephoff*,) bestaat zy een omtrek van eene halve Duitse Myl, hebbende men een groot uur noodig, om haar om te gaan, langs een weg, die tevens eene zeer aangename wandeling oplevert, als loopende langs de met schaduwryke boomen beplante Stads Wallen heen, van welken men een heerlyk uitzigt heeft. *Dantzig* is noch regelmatig, noch fraai bebouwd. De straten loopen krom door elkander, en zyn, gedeeltelyk, zeer smal. Men ziet 'er geheel geene schoone publieke gebouwen of pleinen. Langgarden is de fraaiste straat in de geheele Stad. Een voor-

pomp, die het water, uit den zuiger, in deszelfs bak gebragt, door middel van een langer of korter buis of slang van zeildoek in den bak van de eerste Perspomp brengt: 't welk vooral in schuinsch oplopende plaatsen, en op verre afstanden der Branden van het water, van ongemeene nuttigheid is. Ook heeft in 't algemeen de manier van Brandblusschen, sedert de laatste jaren, nog eene zeer aanmerkelyke verbetering ontvangen, door de invoering van *draagbare Hand-sputten*, die wylen de Heer *J. Pauw*, te Leyden, heeft uitgevonden, en die thans, sedert de bellissende Proefnemingen, en daar op gegronde aanpryzyng van dezelve, door Dr. *M. van Marum*, alhier te Haarlem, meer en meer, ook zelfs buiten 's lands, in gebruik geraken.

*Aant. van den Redaŕ.*

voornaam gedeelte maken de Pakhuizen, of de groote Magazynen voor Koom en andere Koopgoederen uit, bestaande in ettelijke honderden stevige Gebouwen, waar van eenige 7 à 8 verdiepingen hoog zyn, en liggende op een Eiland in de Motlau. Dit Eiland heeft, slechts door Bruggen, aan de regter zyde, gemeenschap met Langgarten, en de Benedenstad, en ter linker met de Regtstad (dus geheten wegens het Raadhuis) en de Voorstad. Niemand mag op dit Eiland wonen, om voor te komen, dat 'er brand op ontsta. Het wordt des nachts niet alleen van Wachten, maar ook door groote honden bewaakt, welke laatste wel het meeste tot de zekerheid toebrengen, schoon ze ook zomtyds, vooral des winters, by bevrozen water, wel eens schade en ongelukken veroorzaken.

Dantzig is niet alleen een Koopstad van belang, in welker handel een Kapitaal van 5—6 Mill. omloopt, en die 80 à 100 Schepen bezit, maar ook eene sterke Vesting. Zy is niet alleen van wel onderhouden Wallen, maar ook aan den West- en Noordkant van Bergen en Heuvelen, omgeven, die boven de Stads-Torens uitsteken, onder welken de Bischops- en Hagelberg uitmunten. Uit dien hoofde vindt men ook, naar die zyde, de voornaamste Bolwerken. Aan den kant van de *Weichsel* is zy door Boschen en Moerasen bijna ontoegankelijk, ook kan de lage zyde, zeer gemakkelijk, geheel onder water gezet worden.

(*Has vervolg en slot in onze eerstkomende.*)

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

HERMELLOOPKUNDE. *Astrostatique, Decouverte de l'Orbite de la Terre, du point central de l'Orbite du soleil, leur situation et leur forme; de la section du zodiaque, par le plan de l'Equateur, et du mouvement concordans des deux globes; avec figures; par Mr. C. J. B. H. d'AGUILA, Ancien Elève du Génie. Paris. De l'Imprimerie de Delance 1806.*

Dit in zyne soort geheel nieuw, en mogelyk onverwacht, werk, over de loopbaan der Aarde, van het middelpunt der loopbaan van de Zon enz. in 't afgelopen jaar, te Parys uitgekomen, is verdeeld in twee Deelen. Het Eerste bevat de Geschiedenis en ontwikkeling der Veronderstellingen

omtrent de Hemel-Spbeer, tot op de xix eeuw. Het Tweede Deel, het welk de eigenlyke Astrostatique bevat, stelt de beschouwing voor, van de Loopbaan onzer Aarde, van de Beweging der Zon rondom dezelve, van den Zodiak enz.

In het eerste Deel vindt men, behalve 1. een berigt, omtrent den oorsprong en aanleiding van dit Werk. 2. Eene inleidende Voorrede. 3. Eene zedelyke Verhandeling over de gesteldheid en oorsprong der Wereld. 4. Eene inleiding tot de korte geschiedenis van de opkomst en toeneming der Sterrekundige Wetenschap; hare Oudheid, en betoog, dat zy de moeder is van alle Wetenschappen. 5. Korte geschiedenis van haren opkomst, en vorderingen; waar in mede wordt aangetoond, welke Vrouwen in dit vak van kennis hebben uitgeblonken. 6. Verhandeling over de Sterrekundige stelsels, en over de drie voornaame Sterrekundige Scholen. 7. De Leer van PTOLEMAEUS, die de Aarde in het midden der Hemel-Globe plaatste. 8. Veronderstelling van PHILOLAUS, naderhand hernieuwd onder den naam van COPERNICUS, plaatsende de Zon in 't midden, en de Aarde rondom dezelve loopende. 9. Het stelsel van TYCHO-BRAHE, welke wederom de Aarde in 't midden van de Hemelsche Lichamen plaatste. 10. De Veronderstelling van DES CARTES, welke de Aarde, met de draaikolken (tourbillons) medegevoerd, rondom de Zon doet loopen. 11. Aanmerkingen omtrent de loopbanen (Orbites) der Hemelsche bollen. 12. Veronderstelling van KEPLER, de Ellipsen, of Ei-ronden: en onderzoek derzelver. 13. De Zon, het algemeen Middelpunt; en de Aarde, rondom de Zon gevoerd: de Aarde draaijende rondom de Maan: Veronderstelling door de Academie van Bordeaux in 1726 bekroond. 14. Van de Loopbanen en Ellipsen of Ei-ronden: dwaling van KEPLER omtrent de loopbanen, en de Nachteveningen; dwaling van COPERNICUS en van zyne School omtrent de verwydering der Sterren, en derzelver voorgegeven onbeweeglykheid; over de beweging of oorzaak van de verwydering en nadering der Planeten. 15. Aangenomene gevoelens in de Fransche Sterrekunde in de xviii eeuw. 16. Voorgewende traagheid en snelte der Zon in den loop van 't jaar. 17. Gevoelens van de School van COPERNICUS, of derde School. 18. Gevoelen omtrent de Zon, dat zy of voorwaarts, of achterwaarts gaat, gelyk de Kreeften. 19. Dwaling in het onderwys. 20. Algemeen gevoelen. 21. Onderzoek van het grondbeginsel der Academie omtrent het gevolg van de beweging der Aarde rondom de Zon. 22. Over de ware grondbeginsels. 23. Gevoelens uit waarnemingen. 24. Over de misdeelpuntvliedende kracht, en gevoelen deswegen. 25. De meetkundige maaten, of metingen in hare toepassing op de beweging der Hemelsche bollen. 26. Aanwyzingen van verschillende bewegingen, der Hemelsche Lichamen. 27. Van de uitstekendheid van het Cirkelrond, en deszelfs voortreffelyk.

lykheid voor de bewegingen der Hemel-bollen. 18. Van de Meerkundige beweging der bollen van het Hemel-stelsel: waar mede dit Eerste Deel eindigt.

In het Tweede Deel worden ontvouwd 1. Ontdekking van de Loopbaan der Aarde. 2. Het groot Astrostatifche Theorema. 3. Loopbaan der Aarde, door eene plaat N°. 2. opgehelderd. 4. Wiskundige ontwikkeling van de gesteldheid der Loopbanen van de Zon en de Aarde. Bepalingen, opgehelderd door platen N°. 2 en 3. 5. Grondbeginsels en verklaring van 't geen de Schryver noemt *parties reductives* in de betrekkelijke vermogens tot approximation of naderingen. 6. Grondslag van 't geen de Schryver noemt *l'organisation* der jaarlyksche en samenstemmende (concordant) beweging, volgens verklaring plaat N°. 5. 7. Gevolg en nut van de overeenstemmende samenstelling der samenstemmende beweging. 8. Overeenstemming der bewegingen in ruimte of uitgebreidheid. 9. Overeenstemmende samenstel der samenstemmende (concordant) beweging, welke de Zon en de Aarde in hare loopbanen verrigten. 10. Gevolg en uitkomst van 't geen de Schryver *l'organisation* noemt. 11. Bepaling van de overeenstemmende organisatie der samenstemmende beweging. 12. Overeenstemming der bewegingen in tyd, of verdeling in uren. *De Aarde, eerste beweegoorzaak.* Dagelyksche en jaarlyksche beweging der Zon op hare loopbaan; bepalingen. 13. Dagelyksche en jaarlyksche beweging der Aarde, op hare loopbaan. 14. *Byzondere daarstelling van den 365sten dag, van 't jaar.* 15. Zamenvoeging van de Zon-uren en dagen door de samenstemmende beweging, met de uren van de eerste beweegoorzaak; gewone jaren en schrikkeljaren. 16. Zamengevoegde omtrek (circonference combinée). 17. Oplossing van de schynbare Equatien. Schynbare uitgebreidheid van de loopbaan der Zon. 18. *Eigenlykt en byzondere beweging van de Zon, rondom de Aarde.* De Sierrén 60 malen minder van de Aarde verwyderd, dan volgens de Natuurleer van COPERNICUS en NEWTON plaats heeft. 19. Van den Zodiac. 20. Onderzoek van zyne daarstelling en zyne oorspronkelyke verdelingen. 21. Nuttigheid van 't gebruik van den Zodiac. De nieuwe Sterrekundigen vestigen een' tweede Zon; valsch grondbeginsel van den voorgewenden langzamen en soellen loop der ware Zon. 22. Van den waren Equator of Evenuachtslyn; dat 'er 6 grooten en 6 kleine Hemelsteekens zyn, door de gesteldheid van den Evenuachtslyn. 23. Besluit omtrent het gebruik van den Zodiac. 24. Van het Hemelstelsel volgens de ontdekking van den Schryver: van Oost en West. 25. Van den gezigteinder of Horizont. 26. Van de beweegbaarheid in 't vlak des gezigteinders. 27. Ontwikkeling der schynbaarheden of verschynsels (apparences) in het Hemelstelsel; met afbeeldingen N°. 7 en 8.

28. Verklaaring van de 'ontdruwing. 29. Bepaling der ware bewegingen. 30. Van den Dag en Nacht onder den bevrozen Luchtfstreek (*zone glaciale*). 31. Kort overzicht over eenige reizen na by de Noordpool der Aarde. 32. Verscheidene Sterrekundige Grondstellingen onderzocht. 33. Schijnte der Ecliptica. De groote periode of omloop is eene droom van de valsche wetenschap. 34. Over de metingen van den Aardbol. 35. *Breedte*: de Aardbol is rond. 36. Wezenlyk of gewigtig grondbeginsel om eenen graad van de Aarde te meten. Dwaling, hieromtrent in Frankryk en Engeland begaan. 37. *Lengthe*. Eerste Middaglyn. 38. Aanmerkingen omtrent de evenwijdten of Paralleles. 39. Over het zoogenaamde knolronde (*aplatisement*) der Aarde: de denkbeelden omtrent de meting der Aarde zyn onwaar. 40. De Equinoxe of Equatie. 41. Bewegingen der zoogenaamde vaste Sierren. De constellatiën zyn omtrent van 30 graden der Hemelsteeken. 42. De Apogée en Perigée van de Zon. 43. Astrostatiek Tafel, welke den dagelykschen afstand der Zon van de Aarde opgeeft, en de verdeeling der dagen tuschen 4 Hoofddeelen. De 365ste dag ontstaant uit de 364 bewegingen, en hy verschynt tot zyne vervulling, omtrent het solstitium, of terugkeering der Zon in den zomer. De 366ste dag verschynt omtrent het solstitium of de terugkeering der Zon, in den winter, voor het schrikkeljaar. 44. Onderzoek van eene Sterrekundige Tafel, door de Academie der Wetenschappen, te Parys, ontworpen. 45. Hoofdpunten der Sterrekundige Tafel. 46. Sterrekundige Tafel. 47. Onderzoek der Astrostatiek Tafel. 48. Astrostatiek grondbeginsel: Natuurlyk Tydperk van 't begin des jaars. 49. Algemeen grondbeginsel: de Aarde beschouwd in den algemeenen toestand van het Hemelgestel. 50. Standplaats der Planeten naar hunnen hoofdring. 51. Andere standplaats, naar de algemeene en byzondere bewegingen. Eeuwige waarheid. De Aarde geplaatst in het middelpunt der hoofdbewegingen. 52. Overzicht.

Men kan niet ontkennen, dat de onderwerpen, in dit werk behandeld, van het grootste gewigt zyn. Ook moet men dit toegeven, dat de behandeling zoo verre af wykt, van de latere gevoelens der grootste mannen in dit vak van wetenschap, dat zulks veel opziens moet baren. Een van beiden zal waarheid zyn: of de onderneming van den Heer AGUILA, is van geene vermetelheid vry te spreken; of zyne arbeid is van groot gewigt en nuttigheid. Daar hy meent eene nieuwe ONTDUKKING omtrent den loop der Aarde, en der andere Hemelsche bollen, geheel tegen de aangenomene gevoelens der grootste vernuft, gedaan te hebben, moet hy zelve ons *alternatief* toegeven. Het is thans ons doel niet, iets te beslissen, maar integendeel de bepaling der waarde van dit werk aan het oordeel van kundige mannen in dit vak over te la-

waren, en ons te vergenoegen, met dit Werk, en deszelfs inhoud aan onze Landgenooten te hebben aangekondigd (\*).

ACADEMISCHE VERHANDELINGEN. HERMANNI BÄSCHKE Oratio de *Mercatura, humanitatis matre, habitus publicae*, die xix Septembris a. 1806, cum Gymnasii Amstelodamensis orationem solenniter capesseret. Amstel. 1806.

Offschoon het onderwerp dezer Redevoeringe, tot lof van den *Koophandel, als kwecker van beschaving*, geenezins nieuw, doch meermalen by openbare gelegenheden doot onderscheidene redenaars behandeld zy, blyft het ten allen tyde vatbaar voor zoo vele byzondere wyzigingen, dat dezelve insporing telkens, als het ware, eene nieuwe gedaante kan aannemen, naar gelang de konst der welsprekendheid de behoorlyke stofaadje aan dit tafercel weet te geven. De keuze zelve doet den tegenwoordigen Redenaar eere aan, daar hy, by de verwisseling van zynen letterkring, thans in eene Koopstad het woord zoude voeren, welker gezag, in dit opzigt, hoe zeer door uitwendige omstandigheden jammerlyk verminderd, echter nog genoegzaam blyft gelden, om aan haar de openbare hulde by eene gelegenheid, als deze, toe te wyden. En inderdaad, van welke zyde men deze Redevoering beschouwe, het zy als eene gepaste ontwikkeling van denkbeelden, die de waarheid des onderwerps aanbeveelt, (want eenen steilgen betoogtrant kan men zoo min in eene Redevoering, als in een Dichtstuk, op billyke gronden vorderen,) het zy als een werk van konst, waarin de toon zich boven dien des gemeenen levens verheft, en de voordragt door allerlei vinding van beelden en leenspreuken, van vergelyking en tegenoverstelling, by uitsnemendheid versierd wordt, het zy ten opzigt der taal, welker kieschheid in woorden, derzelver schikking en ronding van zinsleden, naar het model der be-

(\*) De HAMBURGER CORRESPONDENT van Mei 1806. sprak reeds met eenigen ophof van dit Werk, en drukte zich omtrent deze ontdekking onder anderen aldus uit: *Cette découverte détruit aussi le système de Ptolemée, les éclipse, les ellipses de KEPLER et rend les circons aux orbites. Elle prouve avec évidence, 1°. la marche rectiligne et égale du Soleil autour de la terre; 2°. le premier mobile de toutes les apparences et inégalités. — Ainsi M. D'AGUILA, dont les talens sont connus, va procurer au monde entier l'Astronomie ou la position rectiligne de la terre et du Soleil &c. En l'ouvrage du JOURNAL DE L'EMPIRE van 26 December 1806. leest men: *Cette importante découverte donne le vrai point de l'Equateur, ou partage du Zodiaque par les six grands et six petits signes; la circonférence combinée par la double organisation des deux orbites de la Terre et du Soleil; le vrai lieu en tout sens de ces deux globes, et la marche rectiligne du Soleil autour de la Terre, bases générales et jusqu'à présent inconnues du système universel de la mécanique céleste. La découverte de l'orbite de la Terre vers le centre de l'Elliptique, en dévoilant le premier mobile des apparences et détruisant l'hypothèse de COPERNIC, referit tous les systèmes généraux de la sphère céleste.**

de Romeinsche schryfwyze gevolgd is: zy beveelt zich van rondom als het werk van eegen Man, die de Letteren niet enkel by name kent, maar tot in de hooge geheimen der Zanggodinnen is doorgedrongen.

Met dat alles is de Heer Bosscha geenszins die man, die, zoo als maar al te dikwerf in redevoeringen geschiedt, den lof zyns onderwerps ten koste der waarheid uitbondig verheft; neen: hy put zyne stof uit den aard der zake zelve, toegepast op de omstandigheden, en gestaafd door de ervaring. Hy vindt de beschaving in de menschelyke natuur en haren aanleg als doel, hy stelt de Maatschappy als middel, om hetzelfde te treffen, en acht den Koophandel, offchoon al gegrond op belang en op de zucht, om in de veraangenaming des levens de vervulling van uitgebreidere behoeften te helpen bevredigen, als het onderwerpelyk middel, om mensch aan mensch en volk aan volk te verbinden. De waarheid van dit gestelde betoogt de Redenaar uit de ervarenis, als getuigende, dat de menigte van vyandschappen, wreedheden en oorlogen, die oudtyds de volkstammen van elkanderen verwyderden, door den handel over dezen bekenden aardbol dermate is verminderd, dat de woeste horden, die nog in voortdurende tweedragt leven, geene uitzondering bykans meer maken, dan alleenlyk ter stavinge der voorgedragene aanmerkingen; offchoon de Redenaar zelf erkent, dat de handel, tot een uijerste gedreven, dikwerf tegen zynen aard gewerkt, en onmatige weelde en onderdrukking, oorlog en slaverny, hebbe te weeg gebragt. Het grootere nut echter overtreft hier ver de nadelen, uit hoofde van de algemeene verwantschap der volken, tot welke wetenschap en konst, en alzoo aanleiding tot eene meerdere ontwikkeling van de krachten en vermogens der menschelyke natuur wordt overgebragt. Zeer ouderhoudend en belangryk is alhier des Redenaars tafereel wegens den oorsprong en voortgang des Koophandels uit Indiën door Asia en Afrika tot Europa, en wel byzonderlyk tot Spanje en Holland. De schets van de menigte bevolkingen der woestenyen, de schets van den voortgang der beschaving in Griekenland, Rome, Italiën, Florence en Amsterdam, eenen gelyken tred houdende met de uitbreiding van den handel zelve, voldoegt dat sierlyk betoog, het geen de Redenaar tot zyn onderwerp had gekozen; terwyl de bepaalde melding van Amsterdam, zonder daarom het overige gedeelte dezer Gewesten uit te zonderen, voor hem byzonderlyk noodig was, om tot het slot zynere redevoeringe te komen, en wel tot die betrekking, welke hy, als Leeraar en Bestuurder der Amsterdamsche Latynsche Schole, by deze gelegenheid op zich zoude nemen. Ook dit slot, waarin de gewone aanspraken aan de Bezorgers, de Schoolleeraars en de vlytige Jeugd voorkomen, onderscheidt zich nog door de toespraak tot de Hoogleeraren des Athenaeums, waarin die pryswaardige yver doorstraalt, om de be-

scha-



ſchaving door uitbreiding van wetenſchap te bevorderen. Een zuiver Latynſch vers, waar mede deze Redevoering eindigt, aan Amſtels Zanggodinnen en Letteren gewyd, ſtaakt ten volle alle die gunſtige verwachting, welke de Latynſche Schole van Amſterdam van eenen Man te recht voeden mag, die Rome's zuivere taal, met alle de verſchieten der konſt, ook van dichterlyke voorſtelling en welſprekendheid, geheelenal in zyne magt heeft. Ook van hem zal de Jeugd, by hare eerſte opleiding tot de hoogere beſchaving der wetenſchap, en door haar met den handel, geene mindere dienſten onvangen, dan zy van den laatſt voorgaanden HANA, en vooral van den beroemden VAN OMMEREN, genoten heeft. Het verſtrekt inderdaad den tegenwoordigen tyd tot eer, dat de Hoogſchool eener Hooge Schole het geenſins beneden zich acht, om, wanneer zyne byzondere neiging derwaarts leidt, en de gelegenheid zich daartoe opdoet, zyn onderwys tot de lagere Scholen te bepalen, daar het voornamelyk de man van ervaring is, die zich in ſtaat bevindt, om die gebreken te helpen wegnemen, die nog by voortdoring in de Latynſche Scholen plaats grypen, en het aan derzelver verkeerde inrichting is toe te ſchryven, dat de hoogere Leerſcholen dat nut en dien invloed miſſen, dien zy inderdaad zouden kunnen en behoren te ſlichten. Het blyft eene waarneming, door de ondervinding bewezen, dat vele Jongelingen de voorafgaande Latynſche Scholen zeer ſlegt voorbereid verlaten, en daar door die kennis en dien geest van ordelyke beoefening en toepaſſing ontbeeren, die by het aanhooren der Collegiën vooronderſteld worden. Geluk wenſchen wy alzoó der Schole van Amſterdam wegens het bezit van eenen Man, die zich in het vak der letteren reeds eenen beſliſten roem heeft verworven. Zyn yver vinde in de medewerking der Geleerden en in de vlyt der Jeugd den hechſten ſteun, in de genoegzame voorbereiding der laatſte tot hoogere oefeningen, en alzoó in de uitbreiding der ware beſchavinge, de edelſte vergelding!

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### iets over den Staat der PRUISISCHE RYKS-SCHULDEN.

*(Uit het Hoogduitsch.)*

De Pruiſiſche Staat heeft, naar mate van deſzelfs inkomſten, en met andere Staten en Ryken vergeleken, ſlechts weinige Schulden. Voor het gering aantal van  
Staats-

Staatspapieren, daar by in omloop, zyn meerendeels Fondsen, tot eene spoedige aflossing van dezelve, voorhanden. Na den slag by Jena werden alle kostbaare heden, en roerende goederen van beduidende waarde, gelyk mede 's Konings gemunt Geld, nevens de geheele gesfundeerde Schat voor de Staatspapieren, en alle Provintiale Deposito-kassen in zekerheid gebragt. Door het vervoeren van zoo veel gereed geld kon het niet wel misfen of 'er moest gebrek aan handel ontfiaand en de circulatie van toevloed, ophouden, welken de renten der Staatspapieren, wier betaling opgeschort wierd, veroorzaakten. Deze geld-mangel had eenen zoo nadeeligen invloed op de Pruisifche Staatspapieren, dat zy 10, 20, 40 prCt. beneden het Kapitaal daalden, 't welk naauwlyks geloofbaar fchynt, vermits 'er fterds tot aflossing een aanzienlyke fom gereed geld klaar ligt.

Deze Staatspapieren beftaan: 1. In Zee- en Zouthandel Actien, hebbende dien naam gekregen van eene, onder *Frederik den Groten* opgerigte Zee en Zouthandel Compagnie, welke door de zyn Vorst geauthorifeerd wierd, om, tot aanlegging van een Fonds, 2 Mill. Daalders, op Actien, te negotieeren, welken, in den beginne, 10 prCt. intrest opleverden. Toen, na verloop van eenige jaren de Compagnie door verkeerde Speculatie een aanmerkelyk verlies leed, nam *Frederik de Groote* dezen tak van Handel geheel voor zyn rekening over, garandeerde het Fonds, doch ftond den houderen van de Actien voor niet meer dan 5 prCt. in, waar mede zy nog in omloop zyn. 2. Zee-handel-Obligatien. De reeds gemelde Compagnie negotieerde ook nog, op haar Fonds, Kapitalen, die, federt voorleden jaar, onder voorwaarde van alle half jaren opzegging, 3 prCt. geven. Van deze Effecten zyn 'er voor 6 Mill. Daalders in omloop. 3. Tabaks-Actien. In het jaar 1797, nam men, tegen 6 prCt. twee Mill. op, tot wederinvoering van een Tabaks-Administratie. 4. Banknoten, die geen intrest geven, alleen ten geryve dienende van het Algemeen, waar van echier fchaarsch 1 Mill. Daalders in omloop-zyn. 5. Bank-Obligatien, die 2 prCt. geven, en ftechts als receptiffen op gelden, by de Bank gedeponceerd, zyn aan te merken, die, elk uur terug kunnen ontvangen worden. 6. De nieuw ingevoerde Thesaurie-fcheinen (acceptatien), welken fom niet boven de 3 a 4 Mill. Daalders bedragen zal.

7. Eindelyk de zoogenaamde Reconnaissances. Een Effect, gesproken uit de Poolische Kroonschulden, door Pruifen overgenomen, voor dat deel van Polen, 't welk dit ryk was toebedeeld geworden. Zy beloopen een som van 8 Mill. en geven 4 prCt. renten. Van alle deze Staatschulden, behoeft slechts het kleinste gedeelte afgelost te worden uit de inkomsten van het Ryk. Het grootste komt voor rekening van de Bank, die een genoegzaam fonds in gereed geld daar toe bezit. De reeds gemelde daling van deze papieren, kan dus niet worden toegeschreven aan ontoereikend vermogen van den Pruisischen Staat: geen vrees, maar louter gebrek aan geld, kan de houders dier Effecten bewegen, om ze, met verlies tegen constanten, te verwisselen.

Ondertuschen kunnen de Kapitalisten naauwlyks beter hun geld beleggen, dan met den aankoop van Pruisische Staatspapieren; vermits zy, op eene geoorloofde wyze, langs dien weg 20 à 30 prCt. kunnen winnen. De Zee- en Zouthandel-Actien staan op 60 prCt. Bank-Obligatiën en Tabaks-Actien op 75 à 80, als meest in handen zynde van lieden, die niet noodig hebben, hun Kapitaal in omloop te brengen. Reconnaissances staan het laagst, schoon 'er wel niet aan te twyfelen is, of de Rykschulden, zullen, by eene herstelling van de Poolische Kroon erkend worden. De Thesaurie-scheinen, die by de Fransche Regeering tegen de volle waarde worden aangenomen, verliezen slechts 10 prCt. 't welk alleen aan het groot gebrek van gereed geld kan worden toegeschreven.

# PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 15 Juny 1807, in Amsterdam.

## BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100½ 1	<i>Keizer</i> 4½ prCt. . . . .	43½ 44½
<i>idto</i> geconsolid. by Stup. . .		<i>idto</i> 4 prCt. . . . .	44 45
<i>horst</i> 4½ prCt. . . . .	66½ 67½	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	96 1
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp. .		<i>idto</i> 4½ losb. van 1807. niet genot.	
<i>enz.</i> . . . . .	104½ 105½	<i>Engeland</i> , Annuititeiten . .	3
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	86½ 1	<i>prCt.</i> . . . . .	64 1
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	98 1	<i>Fransche Rep.</i> Geconsolid. .	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. .	91 1 17	<i>renten.</i> . . . . .	69 1
<i>idto</i> Laen en Wisselb. 4 prCt. .	97½ 98	<i>Dito</i> Cert. by R. & H. . . .	69 1
<i>idto</i> Kroon 4 prCt. . . . .	96½ 1	<i>Wisselcoors.</i> . . . . .	
<i>Keizer</i> 5 prCt. . . . .	49 51	<i>Op Londen.</i> . . . . .	35 10 1
		<i>— Parys.</i> . . . . .	53½

Bm-

## BINNENLANDSCHE.

## Duitsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	42½ a 3
Idem a 2½ prCt.	37½ a 3
Loosrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	48½ a 49
Idem uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	42½ a 4
Idem 1801. a 3½ prCt.	48½ a 4
Idem Domeinen. 4 prCt.	62½ a 70
Idem Vrywillig a 5 prCt.	68½ a 4

Recepten Loos. na den Vrede.	Holland.	57 a 8
Obligatiën en Recepten a 2½ prCt.		33½ a 35½
Idem vrywillig a 5 prCt.	Zeeland.	68½ a 8
Obligatiën a 2½ prCt.	Friesland.	33½ a 34
Obligatiën a 2 prCt.		31 a 32
Agio van de Bank.		3 prCt.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Juni	BARO- ME- TER.	THER- MOM- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- OMSTEL- DING.
10	{ 30. 1 30. 2 30. 2.	{ 58 64 57	{ Z. W. — Z.	wolken; zeer windrig.
11	{ 30. 1 30. 2 30. 1	{ 62 66 60	{ Z. W. — Z. Z. W.	bewolkt; omtrent betrokken; zeer harde wind.
12	{ 30. 1½ 30. 2 30. 2	{ 56 62 55	{ W. t. N. W. Z. W.	bewolkt; 's morgens windrig.
13	{ 30. 2 30. 2½ 30. 2	{ 59 61 55	{ W. N. W. W. t. N. Z. W.	bewolkt; voormidd. windrig.
14	{ 30. 1 30. 1½ 30. 1	{ 60 66 59	{ Z. W. W. Z. W. Z. W.	bewolkt; windrig.
15	{ 30. 1 30. 0½ 29. 9½	{ 62 74 64½	{ Z. W. Z. O. O. t. N.	wolken; omtrent helder.
16	{ 29. 8 29. 7½ 29. 8	{ 69 82 62	{ Z. O. Z. W. —	bewolkt.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 121; en te *Haarlem* 11, onder welke laatste 2 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

# ALGEMEENE KONST.

EN

## LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 26. *Vrijdag den 26 Juny.*

---

### B E R I G T E N.

#### U I T L A N D S C H E.

**P**ARYS. De klasse der Geschied- en oude Letterkunde van het Nationaal Instituut van Frankryk heeft, in hare laatste Zitting, uitspraak gedaan over de Stukken, by dezelve ingekomen, in antwoord op de navolgende door haar uitgeschrevene Pryspraak.

„Te onderzoeken, welk het bestuur van Egypten is geweest, sedert de verovering van dat Land door Augustus, tot aan de inneming van Alexandriën door den Arabieren; opgave te doen van de verwisselingen, welke, gedurende dit tydvak, de toestand der Egyptenaren heeft ondergaan; aan te toonen, welke de toestand der in Egypten wonende vreemdelingen, en byzonderlyk die der Joden, is geweest.”

De Prys is toegewezen aan den Schryver van het Stuk, dat tot Zinspreuk had: *Si in tantâ scriptorum turbâ, mea in obscuro fit, notabilitate ac magnitudine eorum, meo qui monitui efficiunt, me consolor.* (Titus Livius, Lib. I.) By de opening van het verzegeld Bil-

DEEL.

Cc

jet

jet bleek, dat daar van Schryver was de Heer *le Prévôt d'Iray*, Beoordeelaar der Oefeningen van het Keizerlyk Lyceum.

Voorts is van het stuk, welk tot opschrift had de navolgende trek uit de Redevoering van *Bosquet*, over de algemeene Geschiedenis: *une des choses qu'on imprimoit le plus fortement dans l'esprit des Egyptiens, étoit l'estime et l'amour de leur Patrie*; byzondere melding gemaakt, als zynde van alle de overigen onderscheiden geweest.

## I N L A N D S C H E.

FRANEKER, den 15 Juny. Op heden heeft de Hooggel. Heer C. ALLARDI, *Med. Doct. Chemia Pharm. Botan. Pathol. & Medic. Pract. Prof. Ord.* de waardigheid van *Rector Magnificus* dezer Universiteit overgedragen aan den Hooggel. Heer J. PIERSON THOLEN, *A. L. M. Jur. Utr. & Philos. Doct. Mathes. Architect. Milit. & Geograph. Prof. Ord.* met eene plegtige redevoering *de Vita regimine Medico, optimo sanitatis tuenda praesidio*; dat is: „Over de Geneeskundige levens-, regeling als het beste middel tot behoeding der gezondheid.”

Vooraf was de Heer en Mr. F. G. A. BOELENS VAN LYNDEN, als nieuwe Curator dezer Universiteit, door deszelfs Ambtgenooten, volgens oud gebruik, by den *Senatus Generalis* geïntroduceerd, en van wegens dezen door den *Rector Magnificus* plegtig met gelukwensching verwelkomd; het geen door den Heer VAN LYNDEN met eene uitvoerige aanspraak in de Latynsche zaal wordt beantwoord, waar van de zeldzaamheid in voorbeeld, de dagen der FRANKENA's in de geheugenis moest te rug roepen, terwyl de keurigheid van behandeling den geleerden kenner en beoefenaar der oude Letterkunde kenmerkte, en de inhoud zelf eenen waren *Mactatus* voor de Friesche Academie beloofde.

R E I Z E  
VAN LORD  
V A L E N C E  
DOOR DE  
I N D I E N.

De volgende korte schets van de lange reis van Lord *Valence*, van wiens terugkomst wy onlangs in ons Blad gewaagden, in de Indiën, zal zonder twyfel voor onze lezers belangryk zyn.

Deze Heer verliet in Juny 1802 Engeland, vergezeld van den Heer *Salt*, in hoedanigheid van Secretaris. By zyn overtocht bezocht hy Madera, St. Helene, de Kaap de Goede Hoop (in welker binnenlanden hy in Gezelschap van den Generaal *Hall*, voor hare ontruiming door de Engelschen, een reisje van veertien dagen deed) en de Eilanden Nicoba in de golf van Bengalen, en landde te Calcutta in January van 1803, juist op den dag, toen men daar het Vredefeest vierde, aan. Zyn Lordschap drong binnen 's lands, met een draagstoel, door Morshadabad tot Benares door, waar hy den Rajah van Benares, en de twee Zonen van *Jehan Bucht*, Koning van Delhi, een bezoek gaf en een *Durbar* hield, waarby de beide Prinsfen tegenwoordig waren. Hy vertrok van daar door Jehanpoor, naar Lucknow, de Hofplaats van den Nabob Vifier van Oride, waar hy verscheide maanden vertoefde. Hy ging vervolgens naar Ferruckabad, waar hy den Nabob bezocht, en van daar weder by den Generaal *Lake* kwam, die naar de grenzen van de Maratten trok; hem verlatende begaf hy zich naar Cawnpoor, en kwam, de Ganges afzakkende, weder te Benares en te Morshadabad, waar hy den Nabob van Bengalen en den Munny Begum een bezoek gaf; waarop hy naar Calcutta terug keerde.

In December van 1803 ging zyn Lordschap onder  
Cc 2 zeil

zeil naar Ceilon, landde te Punte Gale aan, en reisde met een draagstee tot Colombo, waar hy eenigen tyd zich met den Gouverneur *North* onthield, gedurende den Oorlog met den Koning van Candia. Van Colombo voer onze Reiziger langs de kust tot Adamsbrug (*Adam's Bridge*) en zette voet aan land te Ramisram, waar hy door den Opper-Bramin *Panduram* ontvangen werd; hy begaf zich naar Ramnad, bezocht den Ranie, en van daar naar Tanjore (waar hy den Rajah een bezoek gaf), Pondicheri en Madras, waar hy by den Gouverneur Lord *William Bentinck* zyn verblyf hield en den Nabob van Carnate bezocht.

Van Madras reisde Lord *Valence* over land, weder langs de Ghauts trekkende, naar Vellora, Bangalora en Seringapatnam; gedurende zyn verblyf aldaar bewoonde hy het Paleis van den overleden Sultan *Tippoo* en hield een *Durbar*, waar by de Kleinzonen van *Tippoo* en andere inboorlingen van rang tegenwoordig waren. Na den Rajah van Misfoua een bezoek gegeven te hebben, vertrok zyn Lordschap naar Mangalora, en ging daar scheep op een der Kapers van de Compagnie naar de Roode Zee, hield zich een poos te Mocha op en vertrok van daar, om de Oostelyke kusten op te nemen. Te Dholao en te Masfoua geweest zynde, was hy, ten gevolge van eenige verschillen met den Kapitein, genoodzaakt naar Mocha terug te keeren, van waar de Hr. *Salt* weder naar Indie vertrok en zyn Lordschap op het Fregat *Fox* zich naar Aden en van daar naar Bombay begaf.

Hy bezocht vervolgens Poonah, Hoofdstad van de Staten van Peshwa, waar hy door zyne Hoogheid met onderscheidende blyken van achting onthaald werd. By zyne aankomst te Bombay, bekwam de Kaper *the Panther* van het Gouvernement last, zyn Lordschap met deszelfs gevolg op nieuw naar de Roode Zee over te voeren. Na te Mocha en te Masfoua aan land geweest te zyn, in de laatste van welke plaatsen hy veelvuldige onderhandelingen met het Gouvernement had, ging hy voort met de Roode Zee op te nemen, dat hy ter uitvoer bragt tot den arsten graad; by dit onderzoek ontdekte hy verscheiden havens, en had hy menigvuldige onderhandelingen met de kustbewoners, byzonder te Snakin. Van daar werden zy door een storm tot Mocha terug gedreven. Op eene uitnoodiging,



ging, die den Kapitein *Rudland*, van het 8ste Regt. inboorlingen van *Bombay*, die zyn Lordschap van Indie af vergezeld had en den Hr. *Salt* hoop deed opvatten, van tot in het binnenste van *Abysinie* door te dringen, ondernamen zy dezen togt, terwyl zyn Lordschap te *Mocha* bleef. Gedurende zyn verblyf aldaar, had hy de beste gelegenheid, om, nopens den tegenwoordigen staat van *Arabie*, de nieuwe Secte der *Wahabees*, haar Godsdienslig geloof en vorderingen, den handel in *Koffy* en andere takken aan de *Rode Zee*, kundigheden op te doen. Na een verblyf van zes maanden te *Mocha*, begaf hy zich naar *Masfoua*, waar hy Kapitein *Rudland* en den Hr. *Salt* aantrof, die volkomen in hun oogmerk geslaagd waren, en brieven van het Hof van *Gendar* voor zyne Majesteit, den Gouverneur Generaal, en zyn Lordschap medebragten. De *Baharnagach* kwam hem ook van wege het Hof spreken. Naar *Jedde* gaande, beliep op de hoogte van de haven *Mornington* den *Panther* een hevige storm, waarin dezelve alle zyne ankers verloor en daar door genoodzaakt werd naar *Masfoua* terug te keeren, waar men een hevig ongenoegen met de inboorlingen had. Zy gingen weder naar *Jedda* onder zeil, waar zy behouden aankwamen, en Lord *Valence* den Gouverneur een bezoek gaf. Van *Jedda* vertrokken zy naar *Suez*, en op hunnen togt door de woestyn werden zy door den *Scheich Chedid*, aan het hoofd van vyfhonderd *Arabieren*, begeleid. Zyn Lordschap werd by zyne aankomst te *Cairo* zeer vriendelyk door den *Pacha* ontvangen, wiens neef, aan het hoofd van twee duizend man, hem tot de *Pyramiden* van *Cairo* vergezelde, en zakte voort den *Nyl* af tot *Rosetta*, en van daar tot *Alexandria*, waar hy een' togt door de *Delta* in de woestyn deed, en de ruïnen van *Temai* bezocht. Van *Alexandria* reisde zyn Lordschap naar *Malta*, en kwam, na *Gibraltar* aangedaan te hebben, op den *Neptunus*, met Kapitein *Fremantle*, in October 1806, na eene afwezigheid van vier en een half jaar, in *Engeland* terug.

## I E T S

*over den Hollandschen Kunst-Graveur*

J. D E F R E Y,

*thans te Parys.*

De Hollandsche Kunst-Graveur *de Frey*, die zich reeds, sedert verscheidene jaren, door zyne uitmunten-de Plaat-graveeringen, in zyn Vaderland, op het gunstigst heeft bekend gemaakt, oefent zich thans in de volmaking dier schoone Kunst, in Frankryks Hoofdstad, waar men bereids niet minder loffelyk over dien Kunstenaar spreekt, en het zegel op de door hem weg-gedragene goedkeuring zyner Landgenooten drukt. Zie hier de wyze, hoe een Parysch Tydschrift, aan de Graveer-kunst toegewyd, met name *Annales de Calo-graphie*, in een van deszelfs Nummers, in het jaar 1806 uitgegeven, van dezen Kunstenaar gewag maakt.

„ Wy hebben onzen Lezers beloofd eene opgaaf der Werken van den Heer *de Frey*, ten gevolge van de loffpraak, welke wy van dien vermaarden Hollandschen Graveur deden. Wy vervullen die taak met des te grooter genoegen, vermits de stukken, van onder zyn stift gekomen, voorbeelden zyn van de beste smaak in de schilderachtige uitvoering der graveering in *aqua forte*. Het meerendeel dier stukken zyn zelfs Meesterstukken, waarin men de uitdrukking, het koloriet en den geest wedervindt, die het stift van den vermaarden *Rembrand* bezielde. Men meent te ontwaren, dat het aan het wel doorgrond gevoel der kunst van nabootsing is, dat de Heer *de Frey* die schoone zaamstemming der scherpe uitwerkselen, en dat schoon begrip van het licht- en bruin; welk het een zoo groot model doet naby komen; te danken heeft. In de geheimen der Schilderkunst ervaren, schynt zich de opleiding, die hy daarin genoten heeft, met eene ongelukkige omstandigheid zyns levens vermengd te hebben,

ben, om hem zelfs de oude Kunstgraveurs te doen evenaren, die het stift niet behandelden dan na eene lange studie in eene Kunst, waar aan de Graveerkunst de warmte en het leven verschuldigd is."

"Van eene zware ziekte aangetast, werd de Heer *de Frey* genoodzaakt het pinceel te verlaten: deze ontbering strekte hem slechts tot een nieuwen grond tot nayver, welke hem tot het graveeren leidde, en hy bragt in de Graveerkunst het gevoel der uitgestrekte kennisfen van de Schilderkunst, waarin hy reeds gelukkige ervarenheid had aan den dag gelegd."

Achter deze korte beschryving van den Hollandschen Kunstenaar laat het gemeld Tydschrift eene opgave volgen, van alle de voornaamste door denzelven gegraveerde Platen, met aanwyzing van derzelver grootte, van de oorspronkelyke Teekeningen en Schilderstukken, waar naar de gravures verrigt zyn, en in welke kabinetten of openbare gebouwen zich die Schilderyen bevinden; zynde daar mede meerendeels de vertrekken van het Stadhuis, te Amsterdam, of de Kunstzalen van sommige aanzienlyke Liefhebbers, binnen die Stad, versierd.

Deze ryke verzameling van Kunstplaten, 22 in getal, door den Heer *de Frey* gegraveerd, vindt men, onder anderen, in de Keizerlyke Bibliotheek te Parys.

(*Koninkl. Courant van 19 Juny.*)

## DANTZIG EN HARE OMMESTREKEN.

(*Vervolg en slot van bladz. 391.*)

Het Dantziger gebied is vry aanzienlyk, en bevat eene streek lands, ongemeen geschikt voor Akker- en Veebouw. Hetzelve bestaat in de volgende 3 Deelen.

1. In den Dantziger *Werder*, bestaande 10 Mylen in het rond en bevattende 30 Boeren-Dorpen, en de heerlykste Koornlanden, die, by eene slechts matige betee-ling, drievoudige vruchten opleveren. De Boeren in dezen oord zyn eigenlyke kleine land-edellieden, of Goedsheeren; kostende een Boerenhof doorgaans hier

ten à vyftien, en zomwylen twintig Duizend Daalders. In de rykste Dorpen heerscht eene Stedelyke weelde. Zelden bemoeit zich de Bezitter met zyne Boerdery, maar houdt een Hofmeester of Meestersknegt. Even weinig slaan de Boerinnen, opgepronkt als eerite Dames van de Stad, hand aan het werk: maar laten alles op Bedienden aankomen.

2. In de *Frisch-Nehrung*: een Landtong, of smalle strook van ongeveer 11 mylen in de Lengte, tusschen het *Frische-Haf* en de Oostzee, die naar den kant van de *Weichsel* bebouwd wordt, en naar den Zeekant met Bos-schaadje en Heide bedekt is, doch aldaar aan verzanding zeer is blootgesteld. Hier zyn de Landlieden ook ongemeen welvarende en ryk, zich voornamelyk op de Paarden-fokkery toeleggende. Aan het Westelyk einde van de *Nehrung* ligt de Vesting *Weichsel-munde*, aan den mond of uitwatering en op de regter zyde van die Rivier: vlak daar tegen over staat de *Wester-schans*, en loopt het *Nieuw-vaarwater*.

Eindelyk 3. in het zoogenaamde Hoog, of Hoogeland, aan den linker oever van de *Weichsel*: waar op 8 Dorpen, met de Stad *Hela*, liggen, in een ongemeen schralen en dorren oord, waar de bewoners armoedig van de Visfchery leven.

*Dantzig* was, in vroegere tyd eene vrye Ryksstad, doch begaf zich naderhand onder de bescherming van Polen, waar aan het jaarlyks zekere schatting betaalde. Vervolgens werd zy, by de verdeeling van dat Ryk aan de Kroon van Pruifen gehecht, en heeft nu kortlings, met genoegzaam alle de overige Pruifische bezittingen voor de zegenvierende Wapenen van den Grooten NAPOLEON, moeten bukken, welk haar toekomend lot zal wezen, moet de tyd, of een aanstaand Vredes-verdrag, ons leeren.

In de Stad wordt vryheid van Godsdienst-oefening verleend aan alle Kerkgenootschappen: het meerendeel echter van de Inwooners, wier aantal op byna 200,000 begroot wordt, volgt de leer van *Luther*. In het jaar 1709 woedde de Pest in *Dantzig* dermate, dat 'er meer dan 30.000 menschen door weggesleept wierden. De schade aan Huizen en publieke Gebouwen, by de jongste belegering, door haar geleden, wordt op 21 Millioenen aangegeven.

## V O L T A I R E.

(Uit het Hoogduitsch).

*Voltaire* was een schrander vernuft, een goed Dichter, een vry geëfend Letterkundige, maar geen groot Dichter veelmin groot man. Voor een grooten Geleerden heeft hem ook niemand gehouden.

By een schranderen kop, ontbrak hem een goed hart, ontbrak hem deelneming aan het geluk en ongeluk van vreemden. Hy wist wel de tooneelen van elende te schilderen; maar het was alleen zyn verstand, 't welk daar voor vatbaar was: zyn hart gevoelde dezelve niet. Hy voerde die, volgens alle regelen der kunst, ten tooneele, schetste ze, in zielroerende versen, doch hy maakte ze alleen dienstbaar aan zyne Eerzucht; hy wilde gaarne tranen doen storten. De jammeren van *Lisabon* moesten enkel dienen tot zyn oogmerk om te bewyzen, dat het niet waar zy, *que tout est bien*: het zefde doel, waar toe de *Candide* strekte.

Hy verstond het kunstje om zyne vyanden, op de ongehoordste wyze, niet slechts belagchelyk maar verachtelyk te maken. De behandeling van den Journaal-Schryver *Freron* in de *Schotsche Vrouw* (*Schotin*) is zoo verschrikkelyk, zoo affchuwelyk, en *Rousseau* wordt door hem in zyn Gedicht over de Zwitserfche onlusten in zulk een hatelyk licht gesteld, dat men, door dit Vers, inderdaad een tegenzin in *Voltaire* krygt. *Frederik de Groote*, wist wel, wie hy tegen zich had, toen hy met hem brak.

Hy was de aangenaamste uitschryver (compiler) dien men uit kan denken. De goede *Shakespear*, dien hy zoo belagchelyk afmaalt, moest hem zelfs het zakelyke van geheele Treurspelen leveren, welken hy, in een Fransch Staatsie-kleed gestoken, ten tooneele voerde. De Liefde is zyn Hoofd-voorwerp, en doorgaans eindigt hy met Moord, en vooral Zelfmoord.

Het zoude der moeite waard zyn, om eens te gaan optellen, hoe dikwyls de woorden: *aimer*, *amant*,  
Cc 5 mai-

*maitresse, rival*, en voortgelyken echttragische uitdrukkingen, in zyne *pièces du haut tragique*, voorkomen. Maar aan het eeuwig Eentoonige, in zyne stukken, uit welker eerste Bedryf, men het slot al kan raden, bespeuren de opmerkelijke lezers reeds, dat de Schryver daar by niets gevoeld heeft, dat enkel zyn vernuft de strekking gevat heeft, *pour faire pleurer*.

De *Henriade* is, naar myn inzien, een der middelmatigste stukken, die hy geschreven heeft. Men heeft getracht, de tegenstellingen (*Antithesen*) daar in op te tellen: doch dit was een al te droomig werk, om het te kunnen voleindigen. Voor een Helden-Dichter ontbrak het *Voltaire* maar aan een scheppend vermoegen; hier op echter komt het helaas! voornamenlyk aan, vermits het Epos ons in eene afzonderlyke en wel schoone wereld behoort te verplaatsen. *Voltaire* kon eene dartele, eene stoutmoedige wereld zeer goed scheppen; maar eene Helden-wereld — lag een weinig boven zyn Gezigteinder. Zyne grootheid bestond in kleingeestige Hoogmoed. *Hendrik* behoorde eene andere te hebben, maar het beeld daar van zweefde te slaauw voor 's Dichters oogen: het origineel van *Pucelle* en van *Agnes Sorel* iets levendiger.

*Voltaire* bezat weinig aanleg voor een vasten geest. In voorspoed predikte hy gelatenheid en onderwerping aan het noodlot, gelyk *Seneca*, een schatryk man, het voorregt der Armoede verbief. Een trotsche ziel, gelyk de zyne, was ligt op het gevoeligste getroffen; de gunsteling der Vorsten, de lieveling van het Algemeen, de Filosoof van alle Dames was, op zyn *Coryphæen*-stoel bevreesd voor de jammerlyke spottery. Zy kon hem doen schreijen, gelyk zyne Treurspelen het *Parterre*. In zyn *Socrates* voert hy zyn party als aanklager van dezen Wysgeer op het tooneel; goede Hemel! hoe veel verschilt hy van *Socrates*. Toen men eene Parodie op zyn *Socrates* gemaakt had, en die voor de Koninglyke familie wilde uitvoeren, hoe jammerde hy! Ootmoedig gesmeek by de Koningin, pogchen op zyne zuivere zeden, bedreiging van zyne plaats te zullen verlaten, Godsdiensfige vertoogen, aandoenlyke afbeeldingen van zyne angsten, alles werd door hem aangewend, om een verbod tegen de vermomming te bewerken. Zelfs bad hy de Koningen, dat zy niet zou *faire mourir de douleur et de honte un ancien seigneur*. Is dit de taal van een groot

groot man, dien men met spotterny vervolgt? Is dit de taal eenes wyzen? *Socrates* ging zelf, in de *Wolken van Aristophanes*, verachtte de pylen van het vertrust, en nam mischien een goede les mede naar huis.

Veel goeds heeft, ongetwyfeld, *Voltaire* gesticht: menig vooroordeel heeft hy by de menschen weggenomen; over vele onderwerpen van Wysgeerte (vooral door het verbannen van misleidende vragen) licht verspreid, veel leeds verzacht, en de familie van *Calas* van het verderf gered. Met één woord, hy was een zeer nuttig Schryver en Staatsburger, een man, die uit hoogmoed, uit zucht naar glans en roem, meer goeds te weeg bragt, dan menig onvermoeid arbeider in den Wyngaard des Heeren. Deze Eer laten wy hem gaarne, want anders zou hy ledig verdwynen. Grooter dan hy, is voorzeker de man, die haar niet noodig heeft.

## ENGELSCH LETTERNIEUWS.

Wy kunnen de bewonderaars van de fraaije Boekdrukkunst berigten, dat 'er, binnen kort, twee prachtige uitgaven van *Gilt Blas* zullen in 't licht komen; de eene in het Fransch, waarin hy oorspronkelyk geschreven is, en de andere in het Engelsch, beiden onder opzigt van den Heer *Malkin*, schryver van *de Sieraden*, *de Oudheden* en *de Levensbeschryving van Zuid-Wales (South Wales)* en verscheidene andere Werken, welke de gebreken in de Engelsche uitgaaf, die den naam van *Smollet* draagt, heeft pogen te verbeteren, door het werk geheel op nieuw te vertalen. Indien deze vertaling krachtig en getrouw uitvalt, zal zy, waarna men lang gewacht heeft, hem in een Engelsch gewaad steken, dat de beste Roman past, die immer geschreven werd. Deze twee uitgaven zullen gelykvormig gedrukt worden en op de best mogelyke wyze. Zy zullen met platen versierd zyn, door de beste Plaat snyders gegraveerd, naar Schilderijjes van dien beroemden Schilder, *Robert Smirke*, Schildkn. en Lid der Koningl. Akademie. Een Werk, dat in zulke handen is, kan men voorzien, dat met de bevalligste voortbrengselen der Drukkers zal mededingen, in een tyd, waarop de Boekdruken Graveerkunst zulk eenen hoogen trap van volmaaktheid bereikt hebben.

De

De nieuwe uitgaaf der Engelfche Dichters, die eenigen tyd reeds op de pers was, is nu zeer verre gevorderd. Deze verzameling bevat niet alleen de reeks door Dr. *Johnson* publiek gemaakt, maar ook onder de oude Dichters van *Chaucer* tot *Cowley* de zulke, die noodig schynen, om den oorsprong en vorderingen der Engelfche Pöëzy te leeren kennen. De reeks van Dr. *Johnson* zal ook tot onzen tyd toe vervolgd worden, door de meest by het volk beminde Schryvers van *Lyttleton* tot *Comper* 'er by te voegen. De levensbeschryvingen van Dichters, die in de verzameling van Dr. *Johnson* niet voorkomen, zyn opgesteld door *Alexander Chalmers*, Schildknaap. De laatste Deelen zullen de beste Engelfche vertalingen, door *Pope*, *Dryden* enz. gemaakt, bevatten.

Eene nieuwe druk van de Schryvers der Engelfche Proeven, (*Essays*) in 49 Deelen, is thans op de pers. Dit Werk, waarop, in 1803, een zeer groot aantal exemplaren gedrukt zyn, is byna uitverkocht, en misfchien vindt men geen voorbeeld van een Werk, dat, hoe uitgebreid tevens, zoo fchielyk algemeen geworden is. Als eene Boekery voor jonge lieden, het oogmerk, waar mede het bovenal is in het licht gegeven, bestaat 'er geene verzameling, die men den voorrang kan geven, ter vorming van den fmaak en verkryging van wereldkennis. De Uitgever heeft eenige veranderingen en aanmerkelyke byvoegfels op de Historifche en Biografifche Voorrede gemaakt, en by deze nieuwe uitgaaf zal de toekyker (*looker on*) door eene andere fchikking der Deelen, echter zonder vermeerdering van derzelver aantal, gevoegd worden.

De nieuwe uitgaaf van het Biografifche Woordenboek is zeer verre gevorderd en zal waarfchynlyk tot 18 Deelen uitloopen. De veranderingen en byvoegfels zyn zoo aanmerkelyk, dat deze uitgaaf in vele opzigten als een geheel nieuw Werk mag aangemerkt worden. Behalven de levensbeschryvingen van perfonen, in de Letterkunde verdienfelyk, van alle Natiën, die men hier bygevoegd heeft, zal men een geregelde lyst van de overwyzingen, in het geheele Werk, in dezelve vinden; een arbeid, die, hoewel dezelve de uitgave vertraagd heeft, veel tot derzelver nut zal bydragen.

De Hr. *Thomas Hope* heeft een Werk op de pers, getyeld: *Huisgeraden en Verfierselen*, gegraveerd naar teekeningen van hem zelve. Het zal in doorzigt- en meetkundige Gezigten van vertrekken bestaan, met hunne ftoelen, tafels, fopha's, kroonen, kondelaars, drievoeten enz.

De Hr. *George Burnett*, onlangs van het vaste land terug gekomen, heeft een Werk op de pers, dat binnen kort het licht zal zien en getyeld zyn: *Befchouwing van den tegenwoordigen ftaat van Polen*; een land, dat hy onlangs bezocht heeft. Het zal eene befchryving van den toefland des lands, deszelfs Sieden, Dorpen enz. en byzondere narigten

bo-



behelzen, nopens de Boeren, derzelver personen, kleeding en staatkundigen toestand; vergezeld van berigten wegens de gebruiken en zeden der Polen, met een kort overzicht der veranderingen, die plaats gehad hebben ingevolge van de verdeling van hun land.

De Hr. *Malcolm* heeft onlangs een nieuw Werk ter perse gezonden, getiteld: *Geschiedkundige Anecdotes*, strekkende om de liefdadige Stichtingen, de zeden en gebruiken, de eigenschappen, de godsdienstige en staatkundige verschillen, de volksopstanden, de uitpasmingen en de kleeding der Londenaren, gedurende de 18de Eeuw, te leeren kennen; benevens een algemeen overzicht van de burgerlyke en kerkelyke gebouwen, beeldhouwwerken enz. tegenwoordig in de Hoofdstad van Grootbrittanje dadelyk aanwezig. Men beweert, dat het des Schryvers oogmerk is, dit stuk aantevangen met een onderzoek naar den waarschynlyken staat van de Londensche Burgers, ten tyde van den inval der Romeinen, en met de aanwyzing der oorzaken, welke hen verbeterd of verbasterd hebben, 't welk hem langzamerhand tot de Armogeflchten der laatste eeuw brengen zal, en tot de verschillende daden van verbastering, gedurende hetzelfde tydperk; hy heeft daar van zeer vele *Anecdotes* verzameld, die geschikt zyn, om de verhevste aandoeningen en het zielgrievendst verdriet gaande te maken. Het onderwerp verspreidt zich vervolgens in de kleinere takken der zeden en gewoonten, die lang te Londen heerschten, waar van eenige zeer kwalyk geplaatste verhaald, en anderen, die zich zoo wel door derzelver deugdelykheid als redelykheid onderscheiden, beschreven worden, waan op eenige aanmerkingwaardige voorbeelden van eigenzinnigheid volgen. De Hr. *Malcolm* gaat vervolgens over, om de geschiedenis der Loteryen en verbintenissen uit belang te leeren kennen; en laat zich in over de volksbewegingen; welk onderwerp hy in elk van deszelfs takken afzonderlyk behandelt, het zy dat zy in Staatkundigen of Godsdienstigen yver hunnen oorsprong vinden, het zy in den algemeenen onrustigen aard, die het gedrag van een te groot gedeelte der lagere klasse van de Inwoners van Londen kenteekent. Hier op komt 'er vele zeer belangryke *Anecdotes* van alle soorten van vermakelykheden, waar onder men een gedeelte zal ontdekken, dat tot die neigingen behoort, waar tegen zich de zede-meester altyd heeft pogen te verzetten, en welke de deugtheid steeds trachtte te onderdrukken, evenwel vermengd onder anderen, die de strengste mensch niet zal nalaten goed te keuren. De grilligheid der burgers omtrent hunnen opschik levert eene groote verscheidenheid van vermakelyke beschryvingen op, welke geene geringe verwondering over de voorleiden dwaasheden opwekken. Na dus alle deze verschillende uitwerksels van 's menschen geest in oogfchyn te hebben genomen, toont de Hr. *Malcolm* aan, hoe veel de burger tot be-

heden toe ter veraangenaming van zyn beftaan, in het zamenftel zyner woning, heeft bygedragen; en bewyft, dat 'er eene trapsgewyze verbetering in de huizelyke bouwkunst plaats gehad heeft; eene verbetering, die zich zelfs tot de ftraten heeft uitgeftrekt. Aanmerkingen nopens de kerkelyke gebouwen te Londen, de beeldhouwwerken binnen dezelve en eene fchets van den tegenwoordigen ftaat der Maatfchappyen beftuiten het Werk. De arbeid onaffcheidelyk van de verzameling dezer Gefchiedkundige Anecdotes moet zeer yerdrietelyk geweest zyn; maar het publiek zal zeker veel onderrigt en vermaak uit derzelver lezing ontleenen, in aanmerking nemende, dat men ons verzekert, dat de Schryver alle artikelen van oude dagteekening in het tydsk, waar toe hy zich bepaalt, heeft getrokken uit eene verzameling papieren, wegens hare verfcheidenheid en zeldzaamheid even onvergelykelyk. Ten einde het Werk zoo bevattelyk en volkomen mogelyk te maken, zal men 'er vele Platen, volgens klaffen, invoegen, byzonder by het artikel kleeding, die van 1700 tot 1800, zoo als zy elkander opgevolgd zyn, zal afgebeeld worden; voorts de huizelyke bouwkunde van de oudfte dagteekening, te Londen, tot heden; de beeldhouwkunde, zoo als zy zich in de gedenkteekenen, ter eere van overledenen opgorigt, vertoont, alsmede met de overblyffelen van de voorgevels van kerken, torens, altaren, spreekftoelen, doopvonten enz. en fchilderachtige fchetsen, beftemd, om een algemeen denkbeeld wegens de ftraten en markten in en om de Hoofdstad te geven. Dus zal men een volkomen en omftandig tafereel van die uitgebreide Stad en van den ftaat der Maatfchappy, gedurende deze laafte honderd jaren, ontworpen zien door de pryzenwaardige volftandigheid van een' Schryver, welke reeds eene ontzettende menigte voorwerpen, betrekkelyk nieuwe en belangryke ftoffen, heeft aan den dag gebragt, uit de archiven van elke gewigtige ftiching of gebouw, te Londen, ontleend.

De Oostersche Boekery van den Sultan *Tippoo*, die by de inneming van Seringapatnam geheel behouden gebleven is en uit twee dulzend Boekdeelen Handschriften, in de Arabifche, Perfiaanfche en Indoftanfche talen, beftaat, is, terftond na dit voorval, naar Calcutta overgebracht en by het Collegie van het Fort William ter bewaring gegeven, waar zy den arbeid en bezigheden van de Hoogleeraren en beoefenaren dezer talen zeer zal gemakkelyk maken. Deze Boekery werd ftuksgewyze, in 1805, opgenomen door den Hoogleeraar *Perfon*, met behulp van Kapitein *Charles Stewart*; men maakte van derzelver inhoud een' beredeneerden Catalogus, het onderwerp van elk Boekdeel verklarende, der Verhandelingen van den Schryver enz. enz. Sedert de aankomst van dien Heer in Engeland en zyne benoeming tot Lid van het Collegie van de Oost-Indifche Compagnie te Hertford, heeft hy het Werk herzien en 'er een Appendix bygevoegd, behelzende fragmen-  
ten

ten in de Perſiaanſche taal (vergezeld van derzelver vertaling) van de voornaamſte Schryvers, in den Catalogus aangehaald, waar door hy dit niet alleen tot een nuttig boek gemaakt heeft voor hun, die de Ooſterſche talen beoefenen, maar ook belangryk voor allen, die over dit onderwerp onderrigt verlangen en nieuwsgierig zyn, om den aard en uitſtrektheid van de Mahometaanſche Letterkunde te kennen, die, gelyk men ſich kan erinneren, tot een' hoogen graad van luister was opgeklimmen, toen Europa nog in onwetendheid en barbaariſchheid begraven lag. Ten geryve der vreemdelingen, welken de Engeliſche ſpelling de juſte uitſpraak van een Ooſterſch woord niet zou kunnen aan de hand geven, zullen de tytels der Boeken ook in Arabiſche letters 'er by gedrukt worden. Het Werk is thans op de pers en zal 250 à 300 bladzyden, in 4<sup>o</sup>., beſtaan. Dewyl men slechts een klein getal afdrucken op dit Werk zal maken, worden zy, die het zich wenschen aanteeſchaffen, verzocht, zich vroegtydig by de Heeren *Longman en Comp.*, te Londen, te verwoegen, by welke men een proef van het Boek kan zien.

De Hr. *Heriot* zal weldra een verhaal zyner Reizen door Opper- en Neder-Canada uitgeven.

De bewonderaars van *Shakeſpear* zullen met vermaak vernemen, dat eene nieuwe uitgaaf zyner Werken reeds zeer verre gevorderd is; dezelve is bekend, om een *fac ſimile* te zyn van de eerſte uitgaaf in folio, ten opzigt van de grootte, het papier, druk, text en ſpelling, zoo veel zulks mogelyk is.

Een leven van *George Morland*, verſierd met twaalf bevalliche ſchetſen van *Dew*, zal binnen kort in 't licht verſchynen.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 22 Juny 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100½ 11	<i>Kaiser</i> 4½ prCt. . . . .	42½ 43½
dito geconſolid. by Stap-		dito 4 prCt. . . . .	42½ 43½
horst 2 4½ prCt. . . . .	66½ 67½	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	96½ 97
Andeeën by Hope & Comp.		dito 4½ loob. van 1807. niet genot.	
enz. . . . .	105½ 106	<i>Engeland.</i> Annuitieën 3	
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	86½ 87	prCt. . . . .	64 2½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	97 98	<i>Frantiſche Rep.</i> Geconſolid.	
<i>Denemarken.</i> Toll. 4 prCt. 91 97		renten . . . . .	69½ 70
dito Leen en Wiſſelb. 4 prCt. 97½ 98		Dito Cert. by K. & H.	69 70
dito Kroon 4 prCt. . . . .	96 97	Wiſſelcouſe.	
<i>Kaiser</i> 5 prCt. . . . .	48 49	Op Londen. . . . .	85 86
		— Parys. . . . .	85½

BIN-

## BINNENLANDSCHE.

Batavische Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	42½ : 43
ditto a 2½ prCt.	37½ : 41
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	48½ : 49
ditto uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	42½ : 43
ditto 1801. a 3½ prCt.	48½ : 49
ditto Domeinen. 4 prCt.	70 : 71
ditto Vrijwillig a 5 prCt.	68½ : 69

Recepten Losb. na den Vrede.

Holland.	57½ : 58
Obligatiën en Recepten a 2½ prCt.	33½ : 35
Dito vrijwillig a 5 prCt.	68½ : 71
Zeeland.	
Obligatiën a 2½ prCt.	33½ : 34
Friesland.	
Obligatiën a 2 prCt.	31 : 32
Agio van de Bank.	3 prCt.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Juni	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LOCHT- GESTELD- HEID.
17	{ 29. 9½ 30. 0 30. 0½ }	{ 60 68 56 }	{ W. N. W. W. L. N. W. N. W. }	bewolkt; namidd. omtrent helder.
18	{ 30. 0 30. 0½ 30. 1½ }	{ 62 65 52½ }	{ W. N. W. W. L. N. }	windig; voormidd. bewolkt; verder omtrent helder.
19	{ 30. 2 30. 3 30. 3 }	{ 58 65 51 }	{ N. W. N. N. W. N. }	wolken; 's avonds omtrent helder.
20	{ 30. 2½ 30. 3 30. 2½ }	{ 56 64 53 }	{ N. N. W. — }	bewolkt.
21	{ 30. 3 30. 3½ 30. 0 }	{ 57 66 55 }	{ N. W. — Z. W. t. W. }	bewolkt; 's avonds iets regen.
22	{ 30. 1 30. 1 30. 0 }	{ 60 64 59 }	{ W. — — }	bewolkt; harde wind; 's avonds tusschen beide iets regen.
23	{ 30. 0 30. 1 30. 2 }	{ 57 60 51½ }	{ N. W. W. N. W. N. W. }	wolken; harde wind.

† 's Morgens ten vier uren 43 graden.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 124; en te *Haarlem* 10, onder welke laatste 5 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

# E E R S T E D E E L S ,

## E E R S T E R E G I S T E R .

BERIGTEN en BYZONDERHEDEN.

*Van January—Jany 1807.*

A.

<b>A</b> ardrykskundige Wenschen en Vragen.	356
AKADEMIE (er zal in het Koninkryk <i>Holland</i> , eene) der schoone Kun-	
ten opgerigt worden.	99
— (de) der Wetensf. te Munchen is op nieuw georganiseerd.	191
— van <i>Schilder-, Beeld- en Bouwkunde</i> , te <i>Gend</i> , (Programma	
van de)	299
— van Geschied- en Oudheidkunde, te Napels opgerigt.	354
ALEXANDER den Grooten (een Perfisch Handschrift, bevattende eene	
Historie van) 't welk zich in de Franfche Nat. Boekery bevindt, zal op	
last van Keizer NAPOLEON vertaald worden.	338
ALLARDI (de Hoogl. C.) draagt het rectoraat der Franeker Akademie,	
met eene plegtige redev. over.	402
Amfterdamsche Eilanden, <i>Oostenburg</i> enz. (deerniswaardige toestand der	
bewoners van de)	194
Antieriticus (kort antwoord aan zekeren waanwyzen) in het 1ste N°. van	
den <i>Recenf. der Recenfinten</i> voor 1807. in de Aanteek. op bladz. 171.	

## B.

- BALMIS (kort verslag der Expeditie van den Spaanschen Wond-Arts F.) ter voortplanting van de Koepok-inenting in de Spaansche West-Indiën. 241
- Blank - Neger Kind (een) wordt te Bourdeaux ter bezigtiging aangeboden aan de Geneesk. Maatschappij aldaar. 353
- BLEULAND (de Utrechtsche Hoogl. J.) wordt Ridder der Koninglyke Orde van Holland. 129
- Consuleerend Chirurgyn des Konings. 139
- BODONI (berigt wegens den vermaarden Boekdrukker) en de Gedenkenning ter zynen eere geslagen. 328
- BOERS (de Heer J. F.) wordt tot Commissaris voor het publiek Onderwys benoemd, doch bedankt beleefdelyk voor deze benoeming. 98
- BORGER (luisteryke bevordering van den Theol. Candidaat E. A.) tot Doct. in de Godgeleerdheid aan de Koninkl. Universiteit van Holland. 369
- BOSCH (B. de) *Jeromz.* hooft eene redevoering, by de Prys-uitdeeling in de Maats. van Teekenk.: *Kunst zy ons doel.* 30. Ontvangt een zilver. Penning, wegens zyn 25jarig Honorair Lidmaatschap by de Teeken-Akad. 153
- BOSCH (de Latynsche Poëtschicht J. de) wordt Ridder der Koninkl. Orde van Holland. 139
- Braakwynsteeën (*Tartaris Emeticus*) met gelukkig gevolg in de aderen gespoten. 344
- (Proefnemingen met den) door F. A. v. HUMBOLDT. 371
- BRUGMANS (de Hoogl. S. J.) wordt Ridder der Koninkl. Orde van Holland. 129. en consuleerend Geneesheer des Konings. 139
- Buskruid. (vroegere Keuren te *Amsterdam* omtrent het vervoeren van) 310

## C.

- CALKOEN (de Staatsraad) wordt benoemd tot lid der Commissie voor het publiek Onderwys. 48
- CAMPER (de Heer A. G.) wordt, in plaats van den Hr. BOERS, tot lid benoemd van de Commissie voor het publiek Onderwys. 129. Tot Ridder gekozen. *ibid.*
- CANOVA (berigt wegens den beroemden Beeldhouwer) en diens Werk. 319 en 334
- CAPPEL (de Wondarts) wordt Chirurgyn der Infirmerie en van het Huis des Konings. 139
- Chadrelas*, zie Blank - Negerkind.
- CHATEAUBRIAND (de vermaarde Fransche Schryver) bezigtigt, op deszelfs terugtocht uit Azia, naar Frankryk, de Gedenktekens der Mooren in Spanje. 273
- CONRAD (de Inspecteur Gener. F. W.) wordt Ridder der Koninkl. Orde van Holland. 129

## D.

<i>Danzig</i> en hare ommestrecken.	390 en 407
DEIMAN (Dr. J. R.) wordt Ridder van de Koninkl. Orde van Holland en 's Konings Confulerend Geneesoeer.	190
<i>Danemarken</i> (eenige Statistieke byzonderheden nopens)	196
Dier- Ontleed- en Ziektekundige Afteekeningen van (eenige zeldzame) Dr. ALBERTI, te <i>Bremen</i> , aan de Gottingfche Maatschappij gezonden.	162
Donder- en Hagelbui (zware) te <i>Groningen</i> gevallen.	335
Doorbooring van het Trommelvlies, (loste aanmerkingen over de) door C. W. HUFELAND, medegedeeld door Dr. STINSTRAS.	1
<i>Dusfeldorpsche Gallery</i> (het aanzienlykste gedeelte der) zal in de oude Kunst- Gallery te <i>Munchen</i> opgehangen, en het overige, met andere stukken, naar <i>Augsburg</i> gezonden worden.	219
Dyken (Brief aan den Redacteur, ter aanpryzyng van twee Akademische Dissert. der vorige Eeuw, over de)	248

## E.

ELZEVIER (over het aantal Drukkers uit de Familie der) voortgesproken.	117
EVERS (de Utrechtsche Student W. STAATS) wordt, na het openbaar verdedigen van zyne <i>Dissput. Jurid.</i> tot Meester in de Regtgeleerdheid bevorderd.	322
EYK (de Hoogl. S. SPEYERT VAN DER) wordt, by Koninkl. aanstelling, <i>Rektor Magnif.</i> der Kon. Univerf. van Holland, te <i>Leyden</i> .	114

## F.

FORSTEN (de Hoogl. R.) te <i>Harderwyk</i> , overlykt.	273
FREY (iets over den Hollandschen Kunst-Graveur).	408

## G.

<i>Galvanismus</i> (Rapport der Commissie over het) door HAUG, by het Fr. Nationaal Instituut.	67
Gebouwen (yst der), Overledenen en Gehuwden, gedurende 1826, in ondercheidene Steden en Landen. III. In <i>Rusland</i> 240.	Co
D d 2	

Geboorte en Sterflyst (uitvoerige Londenſche) voor 1806.	175
Gelcerden (een aantal van beroemde Vaderlandſche) op eene vereerende wyze, door den Koning bevoerd en onderſcheiden.	129
GENOOTSCHAP (TEYLER'S <i>Tweede</i> ) geeft eene Pryspraak in de Teekunde op.	17
————— ( <i>Eerste</i> of Godgeleerd) ontvangt geen voldoenend antwoord op deszelfs vraag van 1805, en beſluit tot eene herhaalde opgave van dezelve. 227. Geeft deszelfs onbekroonde Vraag van 1805. andermaal, met een Byvoegfel, op.	174
Gezeſtigheid (blykbare trek naar) by woeste dieren.	385
GRESCKE (de Deenſche Geleerde) doorkruist Yſland, om aldaar Natuurkundige Waarnemingen te doen.	226
Griekſche Schryvers, (Nieuwe Hollandſche Drukken der Oude) by den Boekhandelaar L. A. C. HESSE, te Amſterdam, eerlang te wachten.	228
Groninger Akademie (opheldering en verbetering van zeker gezegde in N <sup>o</sup> . 48 van dit blad, voor 1806, nopens den tegenwoordigen ſtaat der)	175
GUYOT (de Walſche Predikant H. D.) wordt Ridder der Koninklyke Orde van Holland.	130

## H.

Haring (overvloedige vangst van) op de Schelde.	63
HECKEREN (de Utrechtsche Student A. J. H. W. VAN) wordt, na het openlyk verdedigen van zyn <i>Specim. Acad.</i> tot Meester in de Regten bevoerd.	322
HEUSDE (de Utrechtsche Hoogl. P. W. VAN) draagt het Rectoraat der Hooge School aldaar over aan den Hoogl. ROSSYN, onder het houden van eene plegtige redevoering ter vereering, inzonderheid van den overledenen Hoogl. SAXE.	244
HEYDMN (eenige byzonderheden nopens JAN VAN DER) en diens Kunst- arbeid en Uitvindingen.	375 en 386
HOGENMULLER (de Ridder VAN) eene Reize naar het Oosten zullende ondernemen, biedt zich, in de publieke Nieuwspapieren, by Geleerde Mannen en Maatſchappyen aan, om naſporingen te doen, die zy hem zullen willen opgeven. 81. Nadere eigenhandige <i>Propoſition</i> van denzelfden. 305.	
HULTMAN (de Staatsraad) wordt <i>Direkteur-Generaal</i> der Schoone Kunſten. 98. Inſtruktie voor deszelfs post. <i>ibid.</i> wordt lid van de Kon. Acad. der beoelende Kunſten te Berlyn.	386

## I.

Inſpuiting en inwryving van den <i>Tartarus Emeticus</i> , in de Aderen: zie Braakwynſten.	
INSTITUT (Fransch Nationa-I). Openlyke Zitting van deszelfs Meet- en Natuurkundige Klafie. Wat daar in verrigt.	65
————— Nieuwe Prysragen.	85
————— Rapport van HAUY over het Galvanismus.	67
	JA.



## J.

- JACOBI** (de Heer) wordt Voorzitter by de Akademie te Munchen. 193  
**Journal** (er zal een Maandelyks) van Schoone Kunsten, onder het opzigt van den Directeur-Generaal, worden uitgegeven. 59

## K.

- Kaarten en Beschryving** (nieuwe) van de *Ferrosische* en *Nieubarische* Eilanden, in Denemarken uitgekomen. 209  
**Kankereus** ongemak (volkomen genezing van een). Zie **TEUTEM**.  
**Kanon** van *Leder*. 345  
**Karikatuur** op het tegenwoordig Ministerie van Engeland. 360  
**KESTELOOT** (Dr.) in den Haag, is bezig met in het Latyn eene Geneeskundige Staatsregeling of Geneeskundige Regtsgeleerdh. te schryven. 194  
**KINGSBERGEN** (de Ridder van) wordt tot Commissaris voor het publiek Onderwys benoemd. 98  
**KLAPROTH**, (de Opper-Medecinaal-Raad) te Berlyn, wordt, door de Wysgeerige Faculteit te Erlangen, met de Doctorale waardigheid vereerd. 71. Lofelyk getuigenis wegens hem, in het Diploma. ib.  
**Koepok** - Inenting (uittreksel uit het verslag der Commissie tot de) te Kopenhagen. 145  
 ————— (de) door de Spaansche Wondhealers in de West-Indiën en tot in *China* verspreid. 241  
**Koningryk Holland** (voorstel, ter bevordering der kennis van het) 322  
**Kramp** in de Maag (middel tegen de) 320  
**KRAUS** (Levensberigt van den Schilder G. M.) 139  
**KRAUSS** (Dr.) practiseerend Geneesheer te Amsterdam, wordt, by een Kon. besluit, in plaats van den overleden Hoogl. **FORSTEN**, te Harderwyk beroepen. 369  
**KRAYENHOFF** (Dr. C. R. T.) wordt lid der Kon. Orde van Holland. 130  
**Kruidentoren** te *Meckelen*, in den jare 1546, gesprongen, en verwoesting daar door veroorzaakt. 346  
**Kunstgalerij** (van de) der *Heremitage* is het 1ste Deel te Petersburg uitgekomen. 219

## L.

- LANDE** (de beroemde Fransche Sterrekundige J. DE LA) overlydt. 244  
 ——— Lofpraak op denzelfen, by zyne begrafenis, door **DELAMBRE**. 258  
**LEECHWATER** (eenige nadere byzonderheden nopens **JAN ADRIAANSZ**) en diens *Waterkunst*. 276  
**Lengte** (welgelukke proeve ter bepaling van het verschil in) tuschen *Amsterdam* en *Utrecht*, door den Hoogl. J. VAN BEECK-CALKOEN. 21  
 D d 3 Let.

Letternieuws (Engelsch)	412
LEYDEN (de Hr. van) VAN WESTBARENDRECHT wordt lid der Commissie tot het publiek Onderwys.	98
Leyden; jammerlyke verwoesting dier Stad door het springen van een Schip met Buskruid; ontkomen van twee beroemde Hooggeleeraars by die gelegenheid en verdere schade van de Akademie en Wetenschappen.	50
Klaagzang aan hare Burgery, by die gelegenheid.	51
Koninglyk besluit ten voordeele van de Akademie aldaar.	97
Lichtgeleider (Dr. BOZZINI, te Frankfort aan den Main, vindt een) uit, om de inwendige deelen en holligheden van het Menschlyk Ligchaam te verlichten. 161. Proeven met dit Werktuig op Lyken genomen en verbeteringen daar aan toegebracht, door de Jozeffsche Akademie van Heelkunde te Wenen. ib.	
LOOTS (de Heer C.) zegt een Dichtstuk, tot Lof der Schilderkunst, op, by de Prys-uitdeeling der Amsterdamsche Teeken-Akademie.	157
LYNDEN (Mr. F. G. A. BOELENS van) wordt Curator der Universiteit te Franeker.	402

M.

MAATSCHAPPY (Koninglyke) der Wetenschappen, te Kopenhagen, geeft nieuwe Pysvragen op.	18
(—————) te Göttingen, geeft eene nieuwe Pysv. op en herhaalt eene voorgaande.	71
(de) der Nederlandische Letterkunde stelt hare openbare vergadering, wegens de ongelukkige omstandigheden der Stad Leyden, tot nadere aankondiging uit.	72
(de Nationale Nederlandische Huisshoudelyke) zal, volgens Koninglyk besluit, voortaan den naam van HOLLANDSCHE Huissh. draaf. dragen.	274
MARUM (Dr. M. van) neemt, in TEYLER'S Laboratorium, de proef, tot welk een graad van Hitte, de Heer LYONNET Oly kan inzwelgen.	82
(—————) wordt Ridder der Kon. Orde van Holland.	130
Medailje (versch ying eener) op de Overwinningen van Prins Frederik Hendrik, 277. onder in de Aanteekening.	
Meente-gronden (he'z me gevolgen van de verdeeling der) op de Deensche Eilanden Fiuwe, Laland en Falster.	197
MEERMAN (de Ridder en Kamerheer) van Dalem, wordt, door den Koning, tot Directeur-Generaal van het Publiek Onderwys benoemd. 98. Commissie van zes leden aangeeld, om onder zyn Voorzitterschap werkzaam te zyn. ibid. Bydrage tot deszelfs Aanteekening op het 2cste Hoofdst. van zyn DE GROOT'S Parallelen, nopens J. ADR. LEEGH-WATER. 276.	
MERIAN (de Secretaris der Kon. Berlynsche Akademie, H. B.) overlydt.	147
MIRBEL (de Kon. Secret. en Ridder) in den Haag, wordt Correspondeerend Lid voor de Klasse van Natuur- en Wisk. by het Fr. Nat. Instituut.	194
Moscou (schets van den Staat van Godsdienst, te)	167

## N.

- NAPOLEON** (Keizer) houdt een Letterkundig gesprek met den Perzischen Afgezant, in den tuin van het Kasteel *Finkenstejn*. 337
- NIETHAMMER** (de beroemde Wurtzburger Geleerde) wordt algemeen Opzigtcr over de Seminariums der Protestanten, in Beijeren. 124
- NOSSELT** (de beroemde Hoogleraar J. H.) te *Halle*, overlydt. 227

## O.

- Oetroot aan **JAN ADR. LEEGHWATER** c. f. verleend, op hunne kunst van Onderwater-duiken. 278
- Oly, tot op 450 graden verhit, door den Heer **LYONNET** gedrouken. 82
- Onbrandbare (iets over de zich noemende) Menschen, **ROGER** en **LYONNET**, door **W. en J. W. VAN BARNEVELD**. 84 en 102
- (zoogenaamde) Menschen, geen nieuw verschynfel. 291
- Ontdekkingen (over de eerste beginselen van groote). 378
- Ontdekkingstogt langs de *Missouri* tot aan de *Zuid-Zee* (kort en voorloopig bericht eener). 177
- ONTYD** (de Med. Doct.) wordt Geneesheer der Infirmerie en van het Huis des Konings. 136
- OOSTERDYK** (de Leidse Hoogl.) legt het Recloraat der Akademie, uit hoofde van het smartelyk aandeel, 't welk hy in de ramp, die Stad onlangs overgekomen, had, met 'eene ter gelegenheid passende Aanspraak, in plaats van eene by hem voorgenomene Redevoering, neder. 113
- Opvoedings-Instituut (een Koningl.) in den smaak van dat van **PESTALOZZI**, te *Madrid* opgericht. 337
- Ossenvleesch (manier om raauw) lange jaren tegen het bederf te bewaren; door **CAZALET**. 123
- Ouderdom (voorbeelden van hoogen) 96, 112, 127, 240.

## P.

- PALM** (de Hoogl. J. H. van den) wordt Secretaris van den Akademischen Senaat, by de Koninglyke Universiteit te *Leyden*. 114
- PARCK** (MUNGO) Nadere meer gunstige berichten van dezen Reiziger. 40 en 226
- PERPONCHER** (de Heer) wordt lid van de Commissie tot het publiek Onderwys. 98
- PEZZONI** (de Eerste Geneesheer der Grieksche Gasthuizen te Konstantinopel, Dr. **ANTOINE**) doorreist alle landen van Europa, om alle Gasthuizen en liefdadige Stichtingen optenemen. 225
- PFEFFEL** (Levensbericht van C. F.) 307

PIERSON THOLEN (de Hoogl. J.) wordt <i>Rector Magnif.</i> aan de Hooge School te Franeker.	402
Planeet (ontdekking en verdere waarneming door Dr. OLBERS en Prof. BODE der nieuwe) <i>Vesta</i> . 303. Verdere waarnemingen door den last.	
sten en berekening van haar Baan, door Dr. GAUSS. 351. Te <i>Parys</i> .	367
Planten-tuin (vergrooting en verfraaiing van den) te <i>Parys</i> .	386
<i>Platina</i> (middel om de) lineedbaar te maken.	73
<i>Podagra</i> , door het aanleggen van <i>Bloedzuigers</i> , genezen.	247
<i>Polen</i> (op welke wyze het overheerd) door Rusland en Pruissen bestuurd.	169
PRÉVOT (LE) D'IRAY behaalt den Eerprys by de klasfe der Gefchied- en oude Letterkunde van het Franfche Nat. Instit.	401
Pruiffche Ryks fchulden (iets over de).	397
Prys-Medailje (befchryving der) van het Sterrekundig Fonds des Heeren LALANDE.	158
Prys-uitdeeling by de Maatfchappy van Teekenkunst: <i>Kunst zy ons doel</i> .	39
by de Stads Teeken-Akademie, te <i>Amfterdam</i> .	157
Prysvragen en Voorftellen. Reden van de fchaarsheid der Nederlandfche Hiftoriefchilders.	17
Over de verftoringen der bewegingen door krachten van buiten; over de Eigenfchappen der <i>Andronia</i> , door <i>Winterl</i> ontdekt; de Regeeringsvormen, Godsdienst, Wetenfchappen, en Kuiften in het ryk der <i>Oftro-Gothen</i> ; hoe verre de Burgerlyke Wetten op 's Volks Zeden invloed mogen hebben.	18-20
Betrekkingen tuffchen de onderscheidene wyzen van Phosphorieke Lichtgeving.	66
Vershil tuffchen het flagaderlyk en aderlyk bloed in de Menfchelyke Vrucht.	71
Over de overeenkomst tuffchen de verfchillende wyzigingen van Phosphorescentia.	147

## R.

RAU (de Hoogl. S. F. J.) wordt Ridder der Koninkl. Orde van Holland.	150
RIEMSDYK (de Utrechtsche Student J. C. FABER VAN) wordt, na het openlyk verdedigen van zyn <i>Ditp. Jurid.</i> tot Meester in de Regten bevorderd.	322
Reize van Lord <i>Valence</i> in de Indiën.	403
RIES (de Adjudant Generaal) bekomt de zilveren Medailje van de Koninkl. Maatf. der Wetenfchappen, te <i>Kopenhagen</i> , voor zyn uitgevonden <i>Tognomon</i> .	257
<i>Rufflety</i> (waarnemingen van Th. de SAUSSURE, wegens de Inftorting van den) den 1 October 1806, in het Canton <i>Schwytz</i> . 180, 197 en	211
Ruslands naadeelige Handelshandels van 1806.	239
aanmerkelyke aanwinst van bevolking in 1806.	249

## S.

<i>Sacro Carino</i> (over de zongenaamde) van Genoa.	179
— — — — — iets naders nopens dezen Schotel.	245
<i>Sancristische</i> Schriften, (de Zendingen te <i>Serampore</i> zullen eene verzameling der voornaamste) met eene Engelfche vertaling, van tyd tot tyd, in het licht geven.	34 en 35
SANDIFORD (de Hoogl.) wordt Confulcerend Chirurgyn des Konings.	130
Sanhedrin (over het groot) der Joden, te Parys vergaderd, deszelfs doel en middel.	147
SCHELLING (de Hoogl.) wordt van Wurtzburg naar Munchen beroepen.	192
SCHLICHTGROLL (de Hr.) van <i>Gotha</i> , wordt Secretaris by de Akademie te Munchen.	193
SCHOLTEN (de Raadsheer van WESELE) wordt, in plaats van den Rid. den KINGSBERGEN, lid van de Commissie van het openb. Onderwys.	129
Schuld (Tafel der algemeene Nationale)	254
SEVIGNÉ (verhaal van Mev. de) omtrent een onbrandbaar mensch.	291
Slot (berigt aangaande een zeer kunstig)	13
STIPRIAAN (Dr.) LUISCIUS wordt Geneesheer der Infirmerie en van het Koninglyk Huis.	130
Stoom-Machine (nader verflag nopens de) in de Krimpener-Waard.	163.
Vervolg.	327.
STUART (de Remonstrantsche Predikant M.) wordt Ridder der Koninglyke Orde van Holland.	130

## T.

TEUTEM (de Utrechtsche Predikant van) geeft nader berigt nopens eene volkomene geneezing van een Kankereus Ongemak, door den Hofraad KATZENBERGER.	290
THOMASSEN à THIEUSSINCK (de Hoogl.) wordt Confulcerend Geneesheer des Konings. 130. Deszelfs Beeldtenis wordt op kosten der Groninger Studenten in plaat gebragt.	321.
<i>Topognomon</i> (Stand- of Plaatswyzer), waar in dit Werktuig bestaat en waar toe het dient.	257
Tover-roede (eenige byzonderheden nopens eene zoogenaamde)	258

## U.

UNIVERSITEIT (de) van *Leyden* zal voortaan den naam dragen van *Koninglyke Universiteit van Holland*. 97. Volgens Koninglyk beflit zal daar by een *Profesoraat van Politieke Huishoudkunde* en van *Statistiek* worden ingevoerd. *ibid.*

Uitbarfing (vervaarlyke) van eenen Brander by de belegering van Antwer-  
pen in 1505. 130. Siclyke befchryving van den Drosfaard P. C.  
HOOFD der verwoesting, daar door veroorzaakt. 138 onder in de  
Aanteekening.  
Uitbrekfel uit de *Horen* van SCHILLER, zie Uitbarfing.

## V.

Vaccinatie (de) wordt met het beste gevolg, door den Hr. G. STAUN- TON. in <i>China</i> , ingevoerd.	38
VALENCE (Lord) komt met zyn Secretaris, de Hr. SALL, te rug van zyne reize naar Egypte en Abbysynien. 226. Kort verslag dier Reize	409
Vallende Ziekte, door het toedienen van Levenslucht (Oxygène) genezen.	244
Verwen (manier om linnen-katoenen stoffen tegen de zuurproef bestand te)	126
VINKELES (de Heer R.) voert het woord by de Prys-uitdeeling in de Amsterdamsche Teeken-Akademie.	157
<i>Voltaire</i> .	409
Vruchten (bewaring van)	122
Vuurproeven (Dr. MULLER, te <i>Bremen</i> , oecumt verscheidene) op zyn eigen ligchaam.	254

## W.

WEILER (de Hoogl.) wordt resideerend lid van de Akademie te Munchen.	193
Wetenschappen en Konften (eenige stelen van de vordering en bloei der) in de Noord-Amerika'sche vrye State.	116
WILLMET (de Amsterdamsche Hoogl. in de Oosterfche Talen en Oudhe- den enz. J.) ook tot Hoogl. in de <i>Burgerlyke en Letterkundige Ge- fchiedenis van het Oosten</i> aangefield zynde, aanvaart dezen post met een plegtige redevoering.	289
WINTER (de verdienstelyke Dichter, l'p. van) N. S. Z. overlydt.	274
Winters (eenige byzonderheden, uopens ettelyke ongemeen zagte)	96

## Z.

Zeehorologie (kort berigt aangaande een hier ten lande nieuwlings vervaar- digd) door den Hoogleraar VAN BEEC	K - CALKOEN.	205
--	--------------	-----

# E E R S T E D E E L S ,

## TWEEDE REGISTER.

BOEKEN, KAARTEN, KONSTPLA-  
TEN en MUZYKWERKEN.

*Van January—Juni 1807.*

### A.

- AA (C. VAN DER) Geschiedenis van het leven enz. van wylen WILLEM  
V. Prince van Orange en Nassau. . . . . 216
- AGUILA (C. J. E. H. v') *Astrologique &c.* . . . . 291
- ANGE (J. TEISSEDRE L') *La Catastrophe du douze Janvier &c. Ser-  
mon sur 1 Corinth. XII. 26. Dazelfde Leerrede in het Nederduitsch  
vertaald door M. SIEGENBEEK.* . . . . 184

### B.

- Bundel van Aanspraken, Gebeden en Leerredenen, gedaan te *Leyden*, op  
den 18 en 24 van Louwmaand 1807. . . . . 186
- BYRDE (O.) *Courte Introduction à la connoissance des Corps celestes &c.* 349

Dicht-

## D.

Dichtvruchten van den Vriendenkring: *Kunst door vriendschap volmaakt*. 77  
 ser. 4de inz. 46

## E.

ENS (SICCO) *Historia Extractions Cataractae*. 73 en 89  
 EWALD (J. L.) De goede jongeling enz. D. II. 153

## F.

FEITH (Mr. R.) Brieven aan *Sophie*. 4 5

## G.

GANDERHEYDEN (A. A.) *Specim. Jur. Inaug. de Poena Ergastull.* 230  
 GEUNS (J. van) Bedestond op den 1sten Zondag na den ontzettenden  
 ramp, der Stad *Leyden*, op 12 Jan. 1827. overgekomen. 190  
 Godsdienst (de) k. pl. door *Kampkuyzen en van Sanus*. 30  
 GRATAMA (S.) *Gratio: de honesta emulatione &c.* 314

## H.

HAMELSVELD (Y. van) STUART'S Romeinsche Geschiedenis verkort,  
 3de en 4de D. 57

## J.

*Job en zyne Vrienden*, Schilderstuk. 253

## K.

KINKER (Mr. J.) Brieven van *Sophie* aan Mr. R. FEITH. 330  
 Le-



## L.

Leven (het) van WILLIAM PITT.	26
LOO (D. VAN DER) Gedichten en Liederen.	44

## M.

MANEN (R. O. H. VAN) <i>Disfert. Chemico-Medica.</i>	106
MEERMAN (Mr. J.) Berigten omtrent het Noorden, II—VI. D.	149 en 166
MEINEKE (A. C.) Oefeningen voor de Jeugd.	349
<i>Briefjes (de)</i> uit het Hoogd. van KLOPSTOCK, door Mr. J. MEERMAN, 3de en 4de D.	35 en 52
MULLER, Geschied. van Frederik II.	60

## R.

REINSFORD (M.) <i>St. Domingo</i> , of het land der Zwarten in <i>Hayti</i> , en deszelfs Omwenteling.	247 en 266
Reis door Holland in 1806. D. I.	363

## S.

SANDIFORT (P. J.) <i>Deglutitionis Mechanism.</i>	76
SIEGENBEEK (M.) Proeven van Nederduitſche Dichtkunde uit de 17de Eeuw. 140. onder in de Aanteekening.	
SPAEN (W. A. VAN) Proeven van Historie- en Oudheidkunde.	77
STIERLING (G. SWARTENDYK) <i>de Coenesthesi.</i>	215
SWINDEREN (TH. VAN) <i>Disp. de Legibus.</i>	282 en 294
————— <i>De Platons &amp;c.</i>	321

## T.

TEUTEM (F. VAN) Kerkelyke Redevoering over <i>Luc. XIII. vs. 1—5.</i> naar aanleiding van den verwoestenden ramp van <i>Leyden</i> .	185
---	-----

## W.

WICHIERS (Mr. G. J.) Statistieke beschryving van het Dorp en de Lan- den van <i>Vreerwyk (de Vaart)</i> .	326
WILLEMSSEN (P. F.) <i>De Duitſche Kindervriend.</i>	231
WOLDRINGH (J. G.) <i>de Exheredation: &amp;c.</i>	171



THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

LECTURE NOTES

BY

PROFESSOR

---

TE HAARLEM BY  
A. L O O S J E S, Pz.

---

NB. Dit Registerblad wordt, met bygevoegden Titel en  
Omslag, voor den gewonen prys uitgegeven.

**K O N S T.**  
**EN**  
**LETTER-BODE.**

1700-1715

A L G E M E E N E  
K O N S T.  
EN  
LETTER-BODE,  
VOOR HET JAAR  
1 8 0 7.

---

II. D E E L.

---



TE HAARLEM, BY  
A. L O O S J E S, Pz.





A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 27. *Vrydag den 3 July.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**P**ETERSBURG. Het Keizerlyk Admiraliteits-Departement eene vollediger Theorie verlangende over den tegenstand van vloeibare lichamen, dan de tot dus verre bekende, gaf, in het jaar 1804 (zie onze Letterbode van dat jaar N<sup>o</sup>. 52. van Vrydag 14 December) door middel van een gedrukt Programma, door de Keiz. Akademie der Wetenschappen gemeen gemaakt, onder toezegging eener belooning van 1000 Hollandische Dukaten, de Pryspraak op: hoe men de Theorie der beiden Geleerden, Don Juan en Romé daaromtrent kon verbeteren, of eene nieuwe, betere, uitvinden konde, en dezelve op de Scheep-bouwkunst toepasselyk maken? Ingevolge van deze uitnoodiging kwamen 'er, in het verloopen jaar 1806, over dit onderwerp drie Verhandelingen in, welker Devisen de volgende waren: 1. *Sit modus lasso maris et viarum, militiaque;* 2. *Præstat natura voce doceri, quam ingenio suo sapere;* en 3. eene Verhandeling met eene Russische spreuk, inhoudende: „Engeland en Rusland zyn het eens.” Na deze Verhandelingen onderzocht te hebben,

H. DEEL. A ben,

ben, bevond het Keizerlyk Admiraliteits-Departement, d t de Eerste, onder de spreuk: *Sit modus &c.* en de Derde geen voldoende antwoord op de vraag gaven: maar, integendeel, de Tweede, onder de spreuk: *Praestat natura &c.* over dit onderwerp, wel geen volledig antwoord oplevert, vermits de daar by ten grondslag gelegde Theorie noch op ondervinding, noch op genoegzame overtuigende bewyzen gegrond, ook bovendien op de Scheeps-bouwkunst niet toepasselyk is, doch, voor 't overige, niet zoo zeer als de gewone Theoriën is zamengesteld, en evenwel daar by meer bepaalds, dan dezen, over dit onderwerp bevat, en in vele opzigten die van de Heeren *Romé* en *Don Juan* overtreft. Schoon nu wel het Kon. Admir. Departement aan zulk eene, niet volkomen voldoende, Verhandeling ook niet de geheele belooning van 1000 Duk. konde toeleegen, besloot het echter, aan den Schryver 100 Duk. of eene gouden Medailje van gelijke waarde te geven, en het stuk, naar het oorspronkelyke, te laten drukken. De Akademie der Wetenschappen, van dit oordeel en besluit kennis gekregen hebbende, gaf hare volkomene goedkeuring aan hetzelfde. Hier op zyn, in eene Vergadering des Departements op den 15 Febr. 1807. de verzegelde briefjes van de beiden afgekeurde Verhandelingen verbrand, en is by het openen van dat, 't welk by N<sup>o</sup>. 2, onder de spreuk: *Praestat natura &c.* gevoegd was, bevonden, dat de Schryver daar van is de Hoogl. in de Natuurk. en Ridder van de Noord-Star-Orde, **ZACHARIAS NORDMARCK**, te *Upsal*.

**STOCKHOLM.** Op den 25sten Mei, zynde de Geboortedag van den grooten **LINNEUS**, wierd het nieuw gebouwd Oranjesthuis, in de Kruidhof, te *Upsala* plegtig ingewyd door 'smans Leerling en Opvolger, den Hoogl. en Ridder **THUNBERG**, die by deze gelegenheid eene rede hield, waar in hy byzonderlyk uitweidde, over de verdiensten van dezen voortreffelyken Natuur-onderzoeker, by de Wetenschappen in 't gemeen en by de Akademische in 't byzonder: men spysde des middags, aan een tafel van 120 Couverts, in de groote Oranjezaal, tuschen reën van Lauwrier-, Cypress- en Palmboomen: waar na ten zelfden dage nog eene tweede Lofrede, door den eersten Koninglyke Lyf-

Lyfarts, Dr. HEDEN, opgesteld, door den Magister SJÖBRING, in de gehoorzaal van het Gymnasium, werd voorgelezen. By deze gelegenheid ontving de Akademie 's Konings beloften om een marmeren Standbeeld van LINNEUS, in dit Oranjehuis, te zullen laten oprigten.

---

## INËNTING DER KOEPOK-STOF,

BY DE

H I N D O' S.

Men vindt, in het *Asiatic annual Register*, eene Aanteekening van den Nabab *Mirza-Mehady-Ali Can*, die eenige oplettendheid ons toefchynt te verdienen. Zie hier eene vertaling van dit Stuk, overgenomen uit de *Bibliothèque Britannique* N<sup>o</sup>. 273.

„ Gedurende myn verblyf in het gebied van *Benarés*, werd myn oudste Zoon door de Kinderziekte „ en wel van de kwaadaardigste foort aangetast. Myne vrienden namen deel in myne bekommering. Een derzelven, die een Hindo was, met name *Sloucun Chund*, zeide my, dat 'er zich een Bramin van Orinde, *Alep Choby* geheten, te Benarés bevond, die byzonderlyk zich op het behandelen van deze ziekte toeleigde. Ik verzuimde geen tyd, om dezen naar Gazipour, waar ik woonde, te ontbieden: hy kwam aldaar op den 9den dag, na de uitbotting. Na dat hy den lyder gezien had, zeide hy, dat hy, byaldien de uitbotting niet reeds geschied was, getracht zou hebben, om haar te bevorderen en gemakkelyker te maken: maar dat het nu te laat was.

„ Ik verzocht *Choby* my eenig berigt te geven nopens zyne behandeling. Zie hier wat hy my hier op ten antwoord gaf: „ „ Ik doop een draad in de „ „ pok of puist van eene Koe, en ik bewaar dezen „ „ draad, die my in staat stelt, om het uitkomen „ „ der pokjes te bevorderen, by alle Kinderen, die

A 2

„ „ my

„ „ my aangeboden worden. Gelyktydig doe ik een  
 „ „ Gebed aan *Boanny* (die ook den namen draagt  
 „ „ van *Dehi*, *Mata* en *Sitla* en die geloofd wordt  
 „ „ het opzigt over deze ziekte te hebben.) Hetzelf-  
 „ „ de laat ik ook den Vader en het Kind doen. De  
 „ „ geweekte draad vervolgens over eene naald stry-  
 „ „ kende, steek ik deze, boven aan den arm van het  
 „ „ Kind, tusſchen vel en vleesch door, en laat haar  
 „ „ daar zitten. Ik verrigt deze Konſtbewerking aan  
 „ „ de beiden armen; en deze behandeling miſt nim-  
 „ „ mer, eene gemakkelyke uitbotting te weeg te  
 „ „ brengen. Zoodra deze geſchied is, herhaalt de  
 „ „ Vader of de Voogd zyne aanroeping van *Boan-*  
 „ „ *ny*: en daar deze Godin op een Ezel gezeten is,  
 „ „ brengt het gebruik mede, dat de Vader of Voogd  
 „ „ zyn voorſchoot met graan vult, en men een Ezel  
 „ „ laat komen, om dit op te eten. Door middel van  
 „ „ alle deze Godsdienſtige waarnemingen, waar door  
 „ „ wy ons van de gunſt van *Boanny* verzekeren,  
 „ „ komen 'er niet dan maar weinige pokjes voor den  
 „ „ dag, en men ſtorft nooit aan de ziekte, welke dus  
 „ „ behandeld wordt.””

„ Zie daar wat ik van *Alep Choby* vernam.

„ Ik ſprak wyders hier over met een Inboorling,  
 „ door en door bekend met de gewoontens der *Hindo's*,  
 „ die my berigte, dat de praktyk door *Choby* opge-  
 „ geven in geen algemeen gebruik onder hen was, maar  
 „ dat zy zich alleen bepaalde tot de aanhangers van  
 „ den Godsdienſt van *Boanny*, welke deze Godin met  
 „ een ingewikkeld gelove aanbidden. Ik vroeg hem,  
 „ of hy ook wist, op welke wyze men den etter van  
 „ de Koe-puiſen nam, en of *alle* Koeijen gelykſoor-  
 „ tige uiſten of zweren hadden, dan alleen zommige  
 „ Koeijen. Waar op hy my antwoordde, daaromtrent  
 „ niets te hebben vernomen; maar met zekerheid te  
 „ weten, dat 'er Koeijen waren, die zulke uiſten had-  
 „ den, en dat men, met den etter van deze zweren,  
 „ de Kinderen beſmetrede. Hy voegde 'er nogtans by,  
 „ in dezen niet als ooggetuige te ſpreken, maar alleen  
 „ van hooren zeggen.”

## ENGELSCH LETTERNIEUWS.

De Heer *Pinkerton*, wiens vermaardheid, als Aardrykskundige, geen weerga tegenwoordig heeft, heeft een Werk van aanmerkelyke uitgebreidheid ondernomen, 't welk in een naauw verband staat met het onderwerp van zyn laatst uitgegeven Werk, namelyk, eene algemeene Verzameling van Reizen, uitmakende eene volkomen Geschiedenis van den oorspông en vorderingen der ontdekkingen te Zee en te Land, van de oudste tyden tot op heden. De verhalen van Land- en Zee-Reizigers zyn ten allen tyden voor alle soorten van lezers ten uiterste belangryk geweest. De graagte, waar mede soortgelyke Werken gezocht werden, gaf aanleiding om in verschillende tyden Verzamelingen by een te brengen, die in eenige opzigten naar die gelyken, waar over wy thans spreken. De optelling, alleen van de voornaamste derzelven, zou een groote lyst uitmaken. De eerste werd te Basel door *Grynæus* in het begin der zestiende eeuw uitgegeven. Sedert dien tyd zyn 'er vele van wezenlyk aanbelang in het licht gekomen en eenige onder dezelve maakten op den naam van algemeene Geschiedenissen in dit vak der Letterkunde aanspraak. De algemeene Historie der reizen van den Abt *Prevost* is in ieders handen, en hare waarde algemeen bekend. Maar deze Historie is, gelyk men bekennen moet, niet anders dan eene vertaling van de algemeene Verzameling van Reizen in 1745, te Londen, door *Thomas Astley* in het licht gegeven. De Abt *Prevost* voegde daar het een en ander by en verbeterde de orde der oorspronkelyke bouwstoffen. Zyn Werk beliep zestien Deelen in 4to, waar van het eerste te Parys in 1746 uitkwam. *La Harpe* beproefde vervolgens hier van een bevattelyk Koribegryp zamen te stellen, maar slaagde 'er niet in, om zyn Werk zoo nuttig te maken, als het onderwerp hem in staat stelde te doen. Een groot aantal andere dergelyke verzamelingen zyn in Duitschland, Spanje, Frankryk en Groot-Brittanje, in het licht gekomen; maar men kan wegens allen, zonder uitzondering, aanmerken, dat, hoewel zy veelal ryk in bouwstoffen zyn, echter aan de schikking derzelve veel ontbreekt, en ten opzigte van de keus der stukken zeer achteloos gehandeld is. Het vermaak, aan derzelver lezing verknocht, is zeer ongelyk geworden, en de moeilykheid, om deze klompen onverteerbare stoffen door te worstelen, heeft de voordeelen van het onderrigt, dat zy bevatten, in vele gevallen, den arbeid en moeite onwaardig gemaakt, die het kostte, om dezelve te bekomen.

In dit nieuwe werk, welks aanleg wy thans het vermaak hebben, aan te kondigen, zullen ongetwyfeld oordeel en smaak den boventoon hebben, in deszelfs uitvoering, ten einde alle de voordeelen van vermaak en nut te vereenigen, welke men in zoodanig een Werk kan byeenvoegen. Men is niet voornemens alleen de berigten, die reeds uitgekomen zyn, te herdrukken, noch juist zich aan de tydrekenkundige orde der gebeurtenissen, die zy verhalen, te verbinden; maar in de meeste gevallen, om de voorwerpen in orde te schikken en de bouwstoffen van verschillende Schryvers klem bytetzten, ten einde dus al, wat belangryk of gewigtig in hunne verschillende Werken is, in een oogpunt te vertoonen, en den lezer een geregelde, korte en afzonderlyke Geschiedenis te leveren, van den voortgang der ontdekkingen in ieder groot Deel van den Aardkloot. Het oogmerk evenwel is, om de grootste zorg te dragen, van de deelneming, welke meer of min het verhaal van den Reiziger zelven altyd moet inboezemen, niet te vernietigen of te verzwakken, door zich, waar het met voordeel geschieden kan, van zyn eigen taal te bedienen. De eerste in de orde der Afdeelingen van dit Werk zal Europa zyn, als het belangrykste voor het meerendeel der lezers; hetzelve zal al wat ooir aanmerkingwaardig in den vorm van Reisbeschryvingen, betrekkelijk dit Deel der Aarde, is uitgekomen, behelzen; en in de volgende Deelen zal men de schikking in acht nemen, die de Hr. *Pinkerton* reeds gevolgd heeft in zyn groot Aardrykskundig Werk. Men berekent, dat het geheele Werk uit tien of twaalf Deelen in 4to bestaan zal, die met wel uitgevoerde Platen en eenige Kaarten of platte Gronden, om den lezer de plaatsen, waar hy zich mede bezig houdt, klaar voor oogen te stellen, verrykt zullen worden. Zoodanig is het plan van dit Werk, en men moet bekennen, dat de uitvoering aan geenen Uitgever kon toevertrouwd worden, die beter voor zoodanig eene onderneming berekend is. Er zyn weinig Werken van aanbelling, over dit onderwerp handelende, die de Heer *Pinkerton*, de uitgebreidheid zynrer Aardrykskundige navorschingen in aanmerking, niet reeds gelegenheid moet gehad hebben, om raad te plegen, of welker soort en waarde hy niet heeft leeren kennen. Hy heeft de Boekeryen te Parys zorgvuldig doorzocht, met oogmerk, om den nieuwen druk zynrer Aardrykskunde zoo leerzaam mogelyk te maken. Met zulke voorregten, door eenen onvermoeiden Letterarbeid ondersteund, kunnen wy van zyne handen het leerzaamst en onderhoudeust Werk veilig verwachten.

Men heeft onlangs aan het publiek een nieuw Werk aangekondigd onder den tytel van Encyclopedie der Manufacturiers. De Uitgevers zyn voornemens, zoo dikwyls dit hen zal mogelyk zyn, berigten nopens elke Manufactuur van de Fabriceurs zelve in te winnen. Dit ondoenlyk zynde, is het plan, om

om zich de noodige kundigheden aan te schaffen, door zelf de Fabriken te bezoeken, of door zulke middelen, die men, in byzondere gevallen, het meest geschikt zal oordeelen. De alzoo verzamelde berigten moeten aan het onderzoek der voornaamste bespiegelende en beoefnende Scheikundigen, of van de beroemdste Kunstenaars onderworpen worden, naar mate het onderwerp dit kan vereischen. Men heeft ten oogmerk om alle ruwe stoffen te beschryven, van haren groei tot dat zy in de handen der Weskleden worden overgeleverd. De verschillende wyzen van dezelve te fabriceren zullen verklaard worden. Men zal de verbeteringen, die elke kunst ondergaan heeft, aanwyzen, de Geschiedenis en vorderingen dezer verbeteringen stukswyze behandelen; en de middelen van uitbreiding en vereenvoudiging aantonen. De Uitgevers maken bekend, dat zy gelegenheid hebben van te weten en aan te wyzen, in welke oorden van het Koningryk Metalen en andere nuttige Mineralen gevonden worden, welke hunner bewerkt, en welke tot nog onverwerkt gebleven zyn. Op de Wol, en de historie der verschillende Rasfen van Schapen, zoo veel op dit ariikel betrekkelyk is, zullen zy hunne aandacht vestigen. Al wat vreemde artikelen, die voor de Manufacturen worden ingevoerd, betreft, zal opgehelderd worden, en men zal tafels geven van de inkomende regten, regtdagen, premien van uitvoer enz. Men onderstelt, dat het geheele Werk acht of tien Deelen in Octavo beslaan zal. De eigenaars denken 'er alle twee maanden een Stukje, uit zes bladen druks bestaande, van uit te geven, die jaarlyks een Deel uitmaken. Het eerste Stukje wordt binnen drie maanden verwacht. In de schikking der Stoffen zal men geene alphabetische orde volgen, maar het Werk het voordeel, daaraan verknocht verschaften, door by ieder Deel een afzonderlyk en by het geheele Werk een algemeen Register te voegen.

In den loop der volgende maand zal men in drie Deelen in 12° uitgeven: Brieven uit Engeland van Don *Emanuel Alvares Espriella*, uit het Spaansch vertaald.

Binnen kort zal 'er een verhaal in het licht verschynen van de vlugt en ontsnapping van Mejuff. *Spencer Smith*, de Marquis *de Salvo*, die haar in Engeland vergezeld heeft, is de Schryver daarvan.

Dr. *Charles Fothergill* maakt zich gereed om eene beschryving publiek te maken van de Noordelyke Eilanden, daar onder de *Orcadische*, *Hitland*, *Fero* en *Tulo*, begrepen: deze beschryving zal de Natuurlyke Historie, Oudheden, Landbouw enz. derzelve bevatten, en met Kaarten en Platen versierd zyn.

De Eerw. Hr. *Kidd* van het Triniteits Collegie te Cambridge heeft zyn voornemen bekend gemaakt, om eenen nieuwen

drnk van de Iliade en Odissea van *Homerus* in het licht te geven, met eenige veranderingen in den text, byzonderlyk met invoeging van de dubbele gamma, overeenkomstig de meening van *Bentley*, met eene overvloedige verscheidenheid van aantekeningen en ophelderingen, met veel moeite uit de beroemdste uitgaven en Handschriften, die 'er bestaan, gekozen; dit Werk zal vyf Deelen in 8°. belooopen.

De Drs. *Raine* en *Henley* zullen binnen kort eenen Octavo druk van het Leven van *Erasmus* door *Jortins* uitgeven.

Men bereidt zich tot de uitgave van eene beschryving van het zwart Keizerryk van *Hayti*, geschreven door een persoon, met de zaken der West-Indiën bekend.

De Hr. *F. Hanal* zal binnen kort in een Deel in Octavo publick maken; een gemeenzaam overzicht van het Geschiedkundig en Staatkundig Europa in de Lente van 1807, behelzende Biografische schetsen van hare byzondere Vorsten, in eene reeks van Brieven.

De Hr. *Bewick* van Newcastle houdt zich bezig met eene stel Platen van Britsche planten, goed voor Voedsel, de Geneeskunde en de Kunsten. De beschryvingen zullen door Dr. *R. J. Tornton* opgesteld zyn.

De nieuwe druk van *Pope's* Werken, door den Eerw. *W. Lisle Bowles*, zal binnen weinige weken in het licht komen. Deze druk is niet alleen vermeerderd met eene menigte noten en ophelderingen van den Uitgever en andere geleerde Vrienden, maar met een Deel Brieven van *Pope* en zyne Correspondenten, die nooit uitgegeven zyn en men uit de Bibliotheek van zekeren Marquis bekomen heeft. 'Er is ook in denzelven een zeer groot aantal van, tot hiertoe niet gegraveerde, Portraits van beroemde Vrienden van *Pope*, welke eene aanmerkelyk byvoegsel op de Engelsche reeks zullen uitmaken. Het geheele Werk bestaat uit tien Deelen in 8°. met een bygevoegd Deel in 4to en een ander in 8°, om by de uitgaven van *Rushead* en *Warton* gevoegd te kunnen worden.

Men verneemt, dat een Werk van groot aanbelang en niets minder doelende dan op een geheele verandering in de Studie en uitoefening der Welsprekendheid, ter perse zal gelegd worden. Het beschryft de omwentelingen der Oratorische Kunst en de oorzaken van hare vorderingen en verval in verscheide landen, met opmerk, om uit de proeven van oude tyden verzameld, den grondslag te leggen van deze Akademische verbetering. De theorie moet men zeker toejuichen, en zy wordt ondersteund door eene groote verscheidenheid van stukken, van de meest bewonderde volks-, parlementaire- en regterlyke Welsprekendheid. Het moet ten titel voeren: *De Britsche Cicero*, en wy hopen, dat het Stuk aan deszelfs tytel en doel zal beantwoorden. De



- De Hr. *Barrow*, Schryver der reizen in China zal eerlang, in twee Quarto Deelen met een Portrait, eenige byzonderheden uitgeven uit het openbare leven en uitgelezene onuitgegeven Schriften van den Grave *Macartney*.

## K U N S T E N.

**PARYS.** De Prys van mededinging voor een Tafereel of Schilderstuk, verbeeldende *den Veldslag van Eylau*, is toegewezen aan den Heer *Gros*, Schilder van het Tafereel van *Jaffa* en de *Batailje van Aboukir*. Het eerste *accessit* heeft den Heer *Meynier* en het tweede den Heer *Thevenin* weggedragen.

Van 3 andere stukken, waar van het een door den Heer *Rohen* en het ander door den Heer *Brocas* was vervaardigd, is loffelyke melding gemaakt.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE. EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

In de Sessien van de *Algemeene Vergadering der Hollandfche Huishoudelyke Maatschappij*, te *Haarlem*, begonnen den 9den en geëindigd den 11den Juny 1807, zyn...

I. De volgende *Pryzen en Remuneratiën*, door *Directeuren*, bekend gemaakt, of door de Vergadering toegewezen.

Ingevolge Authorisatie van het Gouvernement, (in dato 14 October 1803 en 12 April 1805) en voor derzelver Rekening, is, in den daar by bepaalden tyd van drie jaren, uitgekeerd, aan diverse Landbouwers, voor het cultiveeren van 33768 Ponden drooge, goede en in de Verweryen bruikbare *Wouwen*, de somma van *f* 844-4-:

Door Directeuren is, ingeolge qualificatie der Vergadering van het voorgaande jaar, uitgereikt, aan den Hr. *Helnecke*, in den Haag, voor het exerceeren der *Vee-Artzenykunde* aldaar, gedurende een jaar, de Præmie by Prysver. N°. 29. uitgelooft, van *f* 200-:-: en door deze vergadering toegekend voor het 2de jaar, insgelyks de somma van *f* 200-:-:

Aan *J. Bemme Az.* te *Rotterdam*, wegens zyne gemaakte vorderingen in het *Graveeren*, byzonder blykende uit één dit jaar ingezondene *geëiste Prent*; een bewys van *goedkeuring in 't Zilver*, ter waarde van 4 *Dukaten*.

Aan den Maker van *Potloden*, ingezonden ter dinging naar

**Prysvraag N°. 71.** *van de Abraham Barent Polak, Klein-zoon van Mozes Polak, in de Utrechtsche-dwarsstraat, by de Regulieragragt, te Amsterdam, ter aanmoediging 4 Dukaten.*

Aan de G. broeders *Prinzen, Ramaer, van de Loo en Comp.* te *Helmond*, vyfzig *Dukaten* voor het 2de jaar, dat in hun Fabriek van *Fluweel Lint*, aan ten minsten 20 Menschen boven de 18 jaren oud, een geheel jaar door, werk hebben verschaft.

Aan *P. Stultjes*, te *Haarlem*, de Premie van 3 pCt. voor het 3te of laatste jaar; wegens de door hem gedebiteerde *Pasfementen*, gemaakt op een *Molen*, waarop 16 differente *Patryen* te gelyk worden vervaardigt; bedragende het daarvan verkochte de *Summa* van f 2982-10-1.

Aan *Daniel Cnanen*, lid van het *Collegium Chemicum-Pharmaceuticum*, te *Parys*, en *Medecine Studiosus* aan 's Lands Hooge School te *Leyden*, thans Doctor in de Geneeskunde te *Rotterdam*, als hebbende volkomen beantwoord de *Vraag N°. 72*, vorderende het *Uitvinden* van een *Middel*, om *Wolle* en andere *Stoffen* voor het *doorregenen* te bewaren, de *tweede gouden Medaille* en 25 *Dukaten* of 50 *Dukaten*.

Aan den yverigen en bekwamen Jongeling, *W. Mol*, welke zich ingevolge het gevorderde by de *Prysvraag N°. 86*, thans, tot volmaking van zyne kunst in het Schilderen, te *Parys* bevindt, en byken zyner vorderingen en goed gedrag aan de Vergadering heeft overgezonden, de *Premie* van 50 *Dukaten*, voor het eerste jaar, dat zich aldaar bevindt.

Aan *J. Liscailliet*, te *Amsterdam*, voor het vervaardigen van *Koperdraad*, 2,0 *dun*, *sterk*, *stevig* en tevens van die *taaiachtige buigzaamheid* als het beste *Buitenlandsche*, eene *Remuneratie* van 25 *Dukaten*.

Aan den Schryver van de *Memorie* over het fabricceeren van *Sigten*, *Saysen* en *Snymessen*, onder de *Zinspreuk*:

*Door Wiskunst met vlyt gepaard  
En daar by een goed beleid valt.*

indien *vryheid* tot het operen van zyn *Billiet* geeft, en dat zyn stuk gedrukt wordt, de *zilveren Medaille*.

De *Algemeene Vergadering* heeft voorts met genoegen gezien, verscheiden *Monsters Leder*, voor *Zadelmakers*, *Schoen-* en *Laarsenmakers*, uit de Fabriek van *Gysbert en Comp.* by *Rotterdam*; welke zy alzins aanbeveling waardig heeft geoordeeld.

Insgelyks heeft zy zeer lofw aardig gevonden de *Monsters Verlakt*, ingezonden door *Jan Klinkham*, te *Haarlem*; welke in smaak en ordonnanctie uitnooten en de algemeene aandacht alzins verdienen.

Ein-

Eindelyk heeft zy ook nog goedgevonden, gunstige melding te maken van de aan haar toegezondene Proeven in de *Gravverkunde*, van de Jongelingen *Pieter van Beek*, *Dirk Sluiter* en *Karel Christiaan Fuohs*, te Amsterdam; — en van de Etsdruk van zekere Plaat, gepresenteerd door den verdienstelyken Jongeling *J. P. Bander Visser*, te Haarlem; van wiens bekwaamheden, in dit vak, zy geoordeeld heeft, openlyk haar genoegen te moeten aan den dag leggen.

## II. De volgende Nieuwe Prysragen uitgeschreven.

De Hollandsche Huishoudelyke Maatschappy, biedt eene Præmie aan van de *zilveren Medaille* en 10 *Dukaten*, of 16 *Dukaten* aan den Eersten, die met de *Aster novi Belgii*, L. de *Nieuwjorksche Aster*, of *Sterrebloem*, met bleek violette Bloemen, (zie Landbouwk. Magazyn 2de Deel 2de Stuk) 100 Rhyndlandsche Roeden Zandgrond bezaait, en dezelve in dien staat brengt om in plaats van Hennip te worden gebruikt, de wyze van grondbereiding, teling en bewerking opgeeft, benevens den uitslag en ingeoogste quantiteit. — Berigten en Getuigfschriften, nevens een Monster, bestaande uit een vierde deel van 't geen op 100 Roeden geteeld en tot bruikbaar werk is gebragt, en eenige struiken met het Zaad van deze Aster in te zenden voor of op ult. Septemb. 1808. strekt zich uit tot ult. Sept. 1810.

Daar de zoo schadelijke onkruiden *Lolium temulentum* (Duizeland Dolyk, HOUTTUIN (\*)) en *Melampyrum Arvense* (akkrig Zwartkoorn, HOUTTUIN (†)) beide dolyk, wilde *Weit* of wilde *Tarw*, ook wel by verkorting *wild* genaamd, allengs zeer vermenigvuldigen en zeer dikwyls goede Tarw onbruikbaar maken, zoo belooft de Maatschappy eene Præmie van 25 *Dukaten*, aan den geenen, die Proefondervindelyk, met genoegzame bewyzen gestaafd, zal opgeven, een niet te kostbaar middel, waar door dit onkruid, van de Landen, waar in het vermenigvuldigd is, kan worden verdelgd, en ten genoee der Maatschappy kan aantoonen, dat hy ten minste één Morgen Lands, dat te voren sterk met een der voorfsz. onkruiden bezet was, met Tarw heeft beteeld, waar in het by de inoogfting *niet* gevonden werd, en dat hetzelfde, door het opgegeven middel, zonder iets anders verdelgd was. — Berigten en Getuigfschriften in te leveren voor of op ultimo September 1808. strekt zich uit tot ultimo September 1810.

De Maatschappy bied eene Præmie van 10 tot 25 *Dukaten* naarmate van het belang, ter beoordeeling der Algemeene

(\*) Zie *Dodonæus* D. IV. Boek 18. Cap. 1.

(†) Zie dezelfde D. IV. Boek 18. Cap. 7.

ne Vergadering te bepalen, aan den genen, welke na 7 uitschryven dezer Pryspraak eenig Nieuw soort van *Oestvrucht* voor dit Land geschikt van buitenlands zal hebben ingebracht en aangekweekt, zoo dat dezelve verkrygbaar is. — Berigten en Getuigschriften van den groeienden staat inteleveren voor of op ultimo September 1809. strekt zich uit tot 1812.

Daar thans wezenlyk gebrek is, aan zoodanig *Teekenspapper*, waar op de oude Vaderlandsche Meesters teekenden, met Oost-Indische Inkt en andere Zap-verwen, zonder dat de omtrekken zich te veel ontdekken, en het beste buitenland-sche zeer onzuiver is, zoo belooft de Maatschappij de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten* aan de genen, die *Velin Teekenspapper* vervaardigen van zoodanige samenstel en van dien Tint, als waar van de Monstres by den Algemeenen Secretaris zyn te zien, en van die grootte als daar van zal worden aangewezen, en tevens aanreemt om 3000 vellen daar van te leveren. — Monstres, Bewyzen en Getuigschriften inteleveren voor of op ultimo Septemb. 1807. strekt zich uit tot 1808.

Daar de *Cultuur van de Wouw*, door de wyzen maatregel van het Gouvernement, met dezelve door Præmiën aantemoedigen, dadelyk doorgezet, doch aan deszelfs heilzaam oogmerk niet zoude worden beantwoord, wanneer dezelve niet in onze Verweryen wierd gebruikt, zoo belooft de Maatschappij eene toelage van 100 Rdl. aan die Verwers, welke zullen aantoonen, ten minsten 500 Ponden in huane Fabriek te hebben gebruikt en aan den genen die de meeste quantiteit Wouw zal gebruikt hebben, daar en boven eene *zilveren Medaille*. — Bewyzen en Getuigschriften inteleveren voor of op uit. Sept. 1807. strekt zich uit tot 1808.

Daar de *Weedach* onmisbaar voor de *Blekeryen* zomtyds zeer schaarsch te verkrypen is, en dit niet alleen ten nadeele komt van hun, die daar in handel dryven, maar ook byzonder voor een zeer groot aantal Persone, die by de Blekeryen hun bestaan vinden, zoo biedt de Maatschappij eene Præmie van de *gouden Medaille* of 50 *Dukaten* aan den eersten, die aantoon, dat de Asche uit eenig Landsch gewas gebrand, met hetzelfde succes, op de Blekeryen of in andere Fabrieken, waar in Weedach noodig, is kan gebruikt worden. Deze Præmie zal ook gegeven worden, aan hem, die uit eenig ander Ryk der Natuur, by voorbeeld, dat der Delfstofsen, een beproefd middel aan de hand geeft, dat daar toe dienstig is; en de plaats van Weedach kan vervangen, — doch in beide gevallen, moeten de kosten van bereiding en bewerking niet te boven gaan de Prys van de *Weedach* in gewone tyden, en in genoegzame hoeveelheid te verkrygen zyn: een Mouster van ten minsten 900 Ponden of 3 Vaten tot

tot het nemen van Proeven, nevens eene beschryving van de Bereiding en Bewerking en voorzien van de noodige Bewyzen en Getuigfchriften moeten ingeleverd worden voor of op ult. Sept. 1808. strekt zich uit tot 1811.

III. *De volgende Prysvragen, welker termyn van beantwoording met ultimo Sept. van 't voorgaande jaar is geëxpireerd, die op nieuw met of zonder verandering worden uitgeschreven, vorderen hoofdzakelyk:*

Het telen van *Hennip* zonder bemesting, op een stuk Weiland waar van weinig voordeel komt, en 't volgend jaar, zoo het Kleigrond is, met Aarde genoegzaam bedekt, en in 't voorjaar omgespit zynde, daar op Haard-Asche strooit en dan op nieuw in dien grond *Hennip* teelt, met aanbieding eener Præmie van 25 *Dukaten* voor een Morgen, 12 *Dukaten* voor  $\frac{1}{2}$  Morgen en 6 *Dukaten* voor  $\frac{1}{4}$  Morgen.

Met Proeven bevestigd aanwyzén, op welke Gronden in ons Vaderland het *Braken der Bouwlanden* met voordeel kan worden achter gelaten, en op welke dit volstrekt vereischt wordt; een Præmie van de *zilveren Medaille* en 10 *Dukaten* of 16 *Dukaten*.

100 Roeden Lands met *Kaardebollen* of *Chardons* bebouwen, die in de Fabrieken gebruikt kunnen worden, en de soort van grond, de manier van bebouwing, nevens den tyd en wyze van inoogsting opgeven, — de *zilveren Medaille* of 6 *Dukaten*, en zoo zy aan de beste Buitenlandsche egaliseren, nog 20 *Dukaten* daar en boven.

Een half Morgen Lands met *Turksche Tarw* teelen, en aantoonen, dat die met voordeel in plaats van eenig Buitenlandsch Gewas kan gebruikt worden; als mede de behandeling zoo van 't Land als 't Gewas en Graan zelve opgeeft, met een berekening der kosten; — de *zilveren Medaille* of 6 *Dukaten*.

Het inleveren eener Verhandeling, voor welke uitbreiding de *Handel tusfchen ons Vaderland* en de kust van *Afrika*, gerekend van de Kaap *Palmes* tot de Rivier de *Volto* en de *Juide*, vatbaar is, — de *gouden Medaille*.

Het bereiden van *Aarde* tot *Aardewerk*, ter uitdamping van *fcherpe Vochten* en andere *Scheikund'ge ontbindingen*, en voorts van zulke Aarde allerlei *Potten*, *Pannen*, *Schalen* enz. te maken. — 50 *Dukaten*.

Het ontdekken van *Vollers Aarde*, gelyk in deugd en prys aan die, welke in onze Fabrieken gebruikt wordt, — 50 *Dukaten*.

Het beste middel opgeven om alle foorten van zyden *Linnen*,

ten, een glans te geven, evenarende de Buitenlandsche, — de *zilveren Medaille* en 25 *Dukaten*.

Die getwynde *Linnen Garens*, van *Vlas* gesponnen, een vaste kouleur geeft, die niet verandert, byzonder de *Groene*, *Rode*, *Blaauwe* en *Zwarte* kouleur, 25 *Dukaten* voor ieder kouleur.

Het *Watoren of Moren der Gryn*, even zoo goed als zulks by de Engelsche plaats heeft, en die dit een jaar lang in ons Land met Proeven bevestigt, *honderd Dukaten*, mits niet te boven gaande den Prys van 2 stuiv. per El, en daar en boven  $\frac{1}{2}$  stuiv. per El voor dien, die 5 jaren lang deze konst oefent.

Die in staat is, de *ruwe of ongebleekte Katoenen Garens*, onaan gezien welke soorten of koulouren, zoodanig te Verwen, dat dezelve in vastheid en levendigheid van kouleur, voldoende en glanzig bevonden worden, zal genieten de 2de *gouden Medaille*, en daar en boven 100 *Dukaten*, zoo de Uitvinder het middel en de behandeling opgeeft.

Aantoonen dat van het *Wollen Gras*, ook wel genaamd *Matte Vlas*, of *veclairig Wollen Gras*, een nuttig en voordeelig gebruik kan gemaakt worden, — de 2de *gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Die uit eenig *Inlandsch*, of hier geteeld kunnende worden, *Buitenlandsch Gewas*, *Genever* stookt even zoo goed, en onschadelyk voor de gezondheid, en niet hooger in Prys, dan die nit Rogge gestookt wordt, de *gouden Medaille* of 50 *Dukaten*.

Het inleveren van een *Model eener onkostbare Handmachine* om Gierst te pellen, de 2de *gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

IV. De Maatschappy goedgevonden hebbende jaarlyks op Nieuw ter kennisse van het Publiek te brengen een gedeelte der Prysvragen in vorige jaren door haar voor een onbepaalden tyd uitgeschreven, en waar op dus voor of op ult. Sept. van ieder jaar de antwoorden kunnen worden ingezonden, herinnert, voor dit jaar, de navolgende.

Aan hem, die ten minsten 50 Ponden, volkomen goede en ripe, *Rhabarber* zal hebben geteeld, zoo als in de Apothecken vereischt wordt, zal gegeven worden, een *Praemium* van 5 pCt.

Aan zulke Daghuurders, die gedurende den Winter zoo veel *Vlas Spinnen*, dat zy daar van een *wol Linnen* van 50 Ellen kunnen laten weven, zal gegeven worden ieder 6 *Guldens*.

Die een *Gewas* ontdekt, egaal in deugd en kracht aan de  
Mos

*Mos* die in Lakmoes-Fabrieken gebruikt wordt, de 2de *gouden Medaille of 25 Dukaten*.

Aan den Zeevarenden die door voldoende *Proefnemingen* bevest de waarnemingen van *Humboldt*, beweerende, dat het Zeewater in temperatuur vermindert, naarmate men droogtens nadert, zoo dat men des Nachts, in storm of in andere gevallen, zich veilig op den Thermometer kan verlaten, ter ontdekking van droogtens, de *gouden Medaille of 50 Dukaten*.

Voor de beste *geëtsde Prent* van eigen vinding, waar in behalve eene Kunstige behandeling van de Etsnaald, eene goede ordonnantie en Teekening is in acht genomen, *tweezig Dukaten*, en aan Twee naastbykomenden tien *Dukaten*.

Aan een Plaatdrukker, die de zwarte *Kunstprenten* even zoo krachtig in het *Bruin* en even zoo zuiver in 't Licht weet te Drukken, als de Engelsche, — *12 Dukaten*

De Pryspraak over het *aanmoedigen van Jongelingen tot de Zeevaart*, is wederom voor een jaar gecontinueerd. —

Alle de nog ter beantwoording openstaande *Prysvragen* van voorgaande jaren, met de voorwaarde waar na men zich, by het beantwoorden, hebbe te gedragen, zyn by haren Drukker *A. Loosjes Pz.*, te Haarlem te bekomen; zullende die, welke dit jaar voor 't eerst zyn uitgeschreven en hier boven zyn gemeld, in haar geheel, als een vervolg daarop, eerstdaags by denzelven te bekomen zyn.

De Antwoorden en andere Stukken, aan deze Maatschappy inteleveren, moeten voor of op ult. Sept. aan een der Respectieve Departementen dezer Maatschappy of aan den Algemeenen Secretaris *J. J. Desfont*, te Haarlem, gezonden worden.

## PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 29 Juny 1807, in Amsterdam.

### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100½ 1	<i>Kelzer</i> 4½ prCt. . . . .	40½ 2 44½
<i>ditto</i> geconfolld. by Stap-		<i>ditto</i> 4 prCt. . . . .	42½ 1 44½
<i>horst</i> a 4½ prCt . . . . .	66½ 2 67½	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	96½ 1 97
<i>Aandelen</i> by <i>Hope &amp; Comp.</i>		<i>ditto</i> 4½ losby van 1807. niet genot.	
<i>anz.</i> . . . . .	105½ 2½	<i>Engeland.</i> Annuititeiten	3
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	85½ 1 86	prCt. . . . .	64
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	97 1½	<i>Fransche Rep.</i> Geconfolld.	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. 91 1 97		renten . . . . .	7½ 1 7½
<i>ditto</i> Leenen <i>Wisselb.</i> 4 prCt. 97½ 1 98		<i>Dito</i> Cert. by <i>R. &amp; H.</i>	70 1 70
<i>ditto</i> Kroon 4 prCt. . . . .	97 1½	<i>Wisselcours.</i>	
<i>Kelzer</i> 5 prCt. . . . .	47½ 2 50	<i>Op Londen.</i> . . . . .	35 1 5 8
		— <i>Parya.</i> . . . . .	53½

BIN-

## BINNENLANDSCHE.

## Staatsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	43 $\frac{1}{2}$
ditto a $2\frac{1}{2}$ prCt.	37 $\frac{1}{2}$ $\frac{3}{8}$
Losrenten uit de heffing van 98 a $3\frac{1}{2}$ prCt.	49 $\frac{1}{2}$
ditto uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	43 $\frac{1}{2}$
ditto 1801. a $3\frac{1}{2}$ prCt.	49 $\frac{1}{2}$
ditto Domeinen. 4 prCt.	70 $\frac{1}{2}$
ditto Vrywillig a 5 prCt.	68 $\frac{1}{2}$ $\frac{6}{8}$

## Recepten Losb. na den Vrede.

<i>Holland.</i>	57 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{4}$
Obligatiën en Receptissen a $2\frac{1}{2}$ prCt.	33 $\frac{1}{2}$ $\frac{3}{8}$
ditto vrywillig a 5 prCt.	68 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{4}$
<i>Zeeland.</i>	
Obligatiën a $2\frac{1}{2}$ prCt.	33 $\frac{1}{2}$ $\frac{3}{8}$
<i>Friesland.</i>	
Obligatiën a 2 prCt.	31 $\frac{1}{2}$ $\frac{3}{8}$
Agio van de Bank.	3 prCt.

STERRE- EN WEERKUNDIGE  
WAARNEMINGEN.WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,  
BUITEN HAARLEM.

1807. Juni	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WINDS.	LUCHT- GESTELD- HEID.
24	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 0\frac{1}{2} \\ 30. 0 \\ 29. 9\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 58 \\ 64 \\ 60 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} W. \\ W. Z. W. \\ Z. W. t. Z. \end{array} \right.$	bewolkt; voormidd. windig; 's avonds iets regen.
25	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 9 \\ 29. 9 \\ 29. 9\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 62 \\ 75 \\ 60 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. W. \\ N. O. \\ — \end{array} \right.$	bewolkt.
26	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 0 \\ 30. 0 \\ 30. 0\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 62 \\ 69 \\ 52\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. O. \\ — \\ N. N. W. \end{array} \right.$	wolken; 's namidd. helder.
27	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 0 \\ 30. 0\frac{1}{2} \\ 30. 0\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 60 \\ 65 \\ 62 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} W. N. W. \\ N. W. \\ — \end{array} \right.$	bewolkt; omtrent betrokken.
28	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 0 \\ 30. 0 \\ 30. 0 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 58 \\ 63 \\ 53\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. N. W. \\ W. N. W. \\ — \end{array} \right.$	bewolkt; 's namidd. omtrent betrokken; tusschen beide iets regen.
29	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 0 \\ 30. 0 \\ 29. 1\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 58 \\ 66 \\ 59 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} W. Z. W. \\ — \\ W. \end{array} \right.$	voormidd. omtrent helder; verder omtrent betrokken.
30	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 9 \\ 29. 9 \\ 29. 9 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 59 \\ 66 \\ 56\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. W. \\ — \\ — \end{array} \right.$	bewolkt.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 121; en te *Haarlem* 7, onder welke laatste 5 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.



# ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1807.

N<sup>o</sup>. 28. *Vrydag den 10 July.*

## B E R I G T E N.

### U I T L A N D S C H E.

**P**ARYS. De Konsten verloren, dezer dagen, een beroemd man, in den Heer F. BERTHOUD, Instrumentmaker der Marine, lid van het Fransch Institut en van het Ber-legioen, die den 20sten Juny, in zyn huis, van Groslay, overleed.

Hy was geboren den 20 Maart 1727, te Plancemont, in het Graaffchap Neufchatel. Hy was door zyne Ouders, voor den Geestelyken Staat geschikt, doch, reeds op zyn 14de. jaar, stapte men geheel daar van af, op het bespeuren van des jongelings byzonderen smaak in het Orologiemaken. Men zond hem dus, in 1745, naar Parys, om zich in deze Kunst te volmaken. BERTHOUD nam Frankryk voor zyn tweede Vaderland aan, en wy hebben de beroemde Werken van zyn hand, als Vaderlandsche voortbrengfels, te beschouwen.

Wy schroomen geenzins F. BERTHOUD voor den eersten man te houden, die, op vaste gronden, de Theorie gevestigd heeft der Werktuigen, voor de Tyd-meting, zoo ten burgerlyken gebruike als dat der Sterren- en Zeevaartkunde.

II. DEEL.

B

Hy

Hy deed genoeg, om zich een naam te maken, met het uitgeven van zyne Proeven over de Uurwerk-makery (*Essay sur Horlogerie*;) maar BERTHOUD bepaalde zich niet enkel tot deze Proeve. Hy gaf over hetzelfde onderwerp, en byzonderlyk over het maken van Uurwerken en Zakorologies voor de Lengte-meting, 8 Deelen in 4°. uit, verzeld van een groot aantal Platen.

De Verhandeling over de Zee-Orologies (*Traité des Horloges-marines*;) dienende om de ontdekking daar van te vereeuwigen, maakt alleen een der fraaiste Gedenkteekens uit, 't welk men kan oprigten, tot eer van den Konstenaar, wiens verlies wy betreuren.

## I N L A N D S C H E.

AMSTERDAM, 5 July. Den 5de dezer wierden, by de Maatschappy der Teekenkunst onder de Zinspreuk: *Kunst zy om doelt!* de beoordeeling-biljetten over de in het afgelopen winterfaizoen vervaardigde Prysteekeningen geöpend. De Maatschappy, besloten hebbende in de derde klasfe der Teekenaren voor dit jaar, drie pryzen uitte-loven, werd de eerste derzelve toegekend aan den Heer *H. W. Caspari*; de tweede aan den Heer *P. Vilyn*, en de derde aan den Heer *J. uit den Bogaard*. In de tweede klasfe werd de prys toegewezen aan den Heer *J. R. Schmidt*; zynde de gouden Medaille, als de prys der eerste klasfe, verkregen door den Heer *J. Schwachhofer*.

*Korte Beschryving der op nieuw verbeterde*

REVERBERES of TERUGKAATSENDE LANTARENS  
van ARGAND.

(Getrokken uit het verslag, dezen aangaande, der Commissie, door de Klasse der Natuur- en Wiskundige Wetenschappen van het Nationaal Institut van Frankryk aange-steld, tot onderzoek van deze nieuwe soort van Lantarens.)

De Heeren *Bordier* hebben, uit naam van wylen den Heer *Argand*, als Uitvinder, aan het onderzoek en de

de beoordeeling der Klasse onderworpen onderscheidene voortbrengfels van hunne Fabriek, te *Verfeix*, waar van de meest opmerkelyke zyn *Reverbères*, of terugkaatsende Lantarens, dienende ter verlichting van de Steden.

Deze Stukken gaan verzeld met een reeks van Geuig-schrefren, van Maires, Commisfarissen van Politie, Commissiën door de Regeringen benoemd, waar van sommigen, onder derzelven leden, uitmuntende Natuurkundigen telden; allen de voortreffelykheid van dit nieuw stelsel van verlichting, boven het oude, bewyzende. Zulke gunstige en eenparige stemmen zouden, zoo door derzelver aantal als waarde, ook die der Commissie al aanstonds hebben kunnen bepalen; men heeft echter gemeend, dat een onderzoek van de Theorie en het maakfel dezer *Reverbères* van den Hr. *Argand* een meer voldoende resultat voor de Klasse zoude opleveren, en geschikter zyn, om aan hare beoordeeling daar over behulpzaam te wezen.

Drie voorname zaken leveren de *Reverbères* ter overweging op.

1. De eigenlyk gezegde Lamp.
2. De Spiegels, of Terugkaatsers.
3. De Lantaren, die deze beiden bevat.

1. De Lamp is gemaakt, naar het eerste beginsel, met eene dubbelde luchtopening, waar in de glazen Schoorsteen geplaatst is op 5 à 6 milliameters van waar de vlam ontstaat. Deze allereenvoudigste Lamp, die het schitterendste licht van zich geeft, heeft niets tegen zich, dan de beweging van de lucht, welke haar omgeeft, doch, in hare Lantaren geplaatst, behoudt zy alle deze voordeelen.

De dikte der Pit of van het Lemmet is verschillend naar gelang van het oogmerk waartoe zy moet dienen. 'Er is 'er van 16 milliameters voor de gewone Straatlampen met dubbelde Spiegels, en van 20 voor zulken, die op de hoeken der straten moeten staan en die van 4 Spiegels voorzien zyn. Derzelver glazen Schoorsteen is van dezelfde grootte voor beiden. Deszelfs omvang is van 32, en de lengte van 22 milliameters.

Men kan het sterkste licht gelyk stellen met dat van 8 Waschkaarsen, voor de kleinen, en van 12 voor de grooten. De hoeveelheid Olie, welke in elk uur verterd wordt, is 20 tot 21 greinen voor de eersten, en 32 voor de laatsten.

2°. De dubbelde Brandspiegels zyn gevormd door middel van holle brandfmeden, elk lynregt doorgesneden, en op gelyke wyze herëenigd, zoo dat, door hare gelyke werking, de beiden brandpunten slechts een uitmaken. Deze Spiegels zyn byna horizontaal boven de Lamp geplaatst, en het midden der vlam bevindt zich in beider vereenigd brandpunt.

De vierdubbelde Brandspiegels zyn gevormd door vier holle brandfmeden met de hoeken regt tegen over elkanderen. Derzelver ineenlooping laat eene opening voor den glazen Schoorsteen: het midden der vlam valt eveneens in het gemeen brandpunt.

3°. De Lantaren, wat gedaante en grootte betreft genoegzaam aan de oude gelyk, is van eenvoudige en vernuftige middelen voorzien, tegen het indringen van den wind door de luchtgaten en den yzeren Schoorsteen, boven op geplaatst, als mede om het slingerend voortekomen, en de olie bestendig op eene genoegzame gelyke hoogte te houden: zoo dat de Lamp, zelfs by storm, ongehinderd, hare werking kan doen.

Om de uitwerking van deze Reverbères met die der ouden te vergelyken, moet men zich errinneren, dat de platte pit of het lemmet by deze laatsten voorzien is van een ronden Brandspiegel, vlak boven en gelyk met hetzelfde, in eene byna terugkaarsende rigting geplaatst, boven de stralen, welke op deszelfs oppervlakte vallen: waar door men een tweede pit of lemmet noodig heeft, om eene gelyke werking aan den anderen kant van de straat te doen.

De Lichtstralen, zich in alle rigtingen opwaards verspreidende, gaat 'er dus byna de helft van geheel verloren: de overige helft derzelven, die regtstreeks naar de verlichte voorwerpen afichiet, wordt door den Spiegel opgevat, en men stemt al veel toe, wanneer men onderstelt, dat deze ruw gepolyste Spiegels, die des morgens merkelyk berokt zyn, en schielyk schoon-gemaakt worden, het vierde gedeelte van licht terugkaatsen, dat zy opvatten, vermits de beste Spiegels de helft der stralen verliezen, van die zy moesten terugkaatsen. 'Er gaan dus  $\frac{3}{4}$  van de opgevangen stralen verloren: en het geheel verlies is derh.  $\frac{11}{16}$ , terwyl slechts  $\frac{1}{16}$  hare bedoelde nuttige werking, en zulks nog op eene ongelyke manier, doen.

In de Reverbères van *Argand*, daar en tegen, voldoet eene enkele Lamp voor elken Lantaren. Al het licht

licht, regtstreeks affchietende, doet deszelfs werking in alle rigtingen van rondsom: zonder verdere hinderpalen, dan de voorwerpen opleveren, welken het in de ruimte ontmoet, en tot welker verlichting het moet dienen. Er worden dus  $\frac{1}{2}$  meer gewonnen, dan by de eersten. Wat de andere helft van het licht betreft, dat dienen moest om naar boven te werken, en dat, by het oude stelsel, geheel verloren gaat; de Spiegels van *Argand*, zoo zuiver en volkomen bewerkt, als zy kunnen zyn, en geplaatst boven de Lamp, doen niet dan het optevangen en kaatsen byna de helft daar van, dat is een vierde van het geheel, regtstreeks naar boven terug. De nuttige uitwerking is dus hier  $\frac{1}{2}$  of  $\frac{1}{4}$  van het werkelijk plaats hebbend licht. Daar nu die van de oude *Reverbères* slechts in  $\frac{1}{8}$  bestond, staan derhalven, in dit opzigt, de nieuwe van *Argand* tot dezen als 12 tot 5, schoon in al het overige gelyk zynde.

Deze verhouding vervolgens vergelykende 1°. met die van de gantsche hoeveelheid lichtis — wat het enkele pit der Lamp met twee openingen betreft, gelyk aan dat van 8 Waschkaarsen, en aan 4 platten van de anderen, wat die van twee pitten aanbelaagt; 2°. met die der hoeveelheid van verteerde Olie, welke voor de eersten 5 en voor de tweede 4 is; zullen deze *Reverbères* onderling, by slot van alle vergelyking en betoging, en met gelyke uitgave van Olie, staan: 4 tegen 1.

De overweging van het gemak en den spoed, die, by een zoo omslagtige zaak, geenzins uit het oog moet verloren worden, is almede geheel ten voordeele van den Hr. *Argand*. Het zoo veel tyd wegstrepend dagelijks schoonmaken van de Spiegels, by de oude *Reverbères*, is ten eenenmale overtollig, by de nieuwen, welker Spiegels, niet dan by toeval, beslagen kunnen worden: al het werk, dat by dezulken, die 's avonds te voren gediend hebben, vereischt wordt, kan des anderen daags in een enkele minut verrigt worden.

De meeraere voortreffelykheid der *Reverbères* van *Argand*, door den Heer *Bordier* vervaardigd en aangeboden, is dus onbetwistbaar. Wel is waar, dat de verteering van Olie hier iets grooter en de arbeid kostbaarder is, doch dit verschil kon ruim genoeg vergoed worden, door het meerder licht, dat zy verspreiden, als zynde ten minsten viermalen zoo veel als by de ouden: waar door dan ook een minder aantal van

dezelven, door ze op grooter. afftanden te plaatfen, zot noodig wezen. Langs dien weg zou men dan ook aan de misfchien te regt gemaakte tegenwerping kunnen te gemoet komen, by de invoering van deze Reverbères, wegens het verblinden van de voorbygangers, door het al te fterk afftralend licht, 't welk dezen straks als in de fchaduw laat. In weerwil van het voordeel van een gelykelyk verdeeld licht, en welke ook de gelykheid der terugkaatfende ftralen zy, die flechts een vierde gedeelte van het geheel uitmaken, zal het oog bezwaarlyk de wet ontduiken van het omgekeerde der afftanden, zelfs onvoordeelig voor hetzelve, door de benevelde lucht in de ftraten, gematigd.

Daar deze Reverbères, gedurende eenige dagen, in de Opera en elders, beproefd zyn, heeft het Gemeen, zoo wel als de Commiffie, kunnen oordeelen, over de veelvuldige voordeelen, welken deze Lantarens opleveren.

## NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

PLEGTIGE REDEVOERINGEN. JOANNIS MELCHIORIS KEMPER Oratio: *De Legibus populorum, optimis incrementis vel decrementis humanitatis indicis.* Publice habita die III Novembris A. MD. CC. VI. quum ordinariam Juriscivilis professionem in illustri Athenaeo Amstelaedamensi aufpicaretur. Ex typographia civitatis Amstelaedamensis MDCCCVII.

Eene der loffelykfte gewoonten, die huidendaags de welfprekendheid, -voor welker oefening anders zoo weinig gelegenheid is, nog eenigzins in ftaad houden, is het aanvaarden van posten van openbaar onderwys, met eene plegtige redevoering. Dit gebruik heeft ook thans wederom ons een fchoon bewys opgeleverd, hoe zeer de Latynfche Welfprekendheid aan de Hooge Scholen in ons Land bloeit: eene nieuwe proeve tegelyk, welke, met zoo vele anderen (\*) ons tevens doet zien, dat geenzins onze Landaard, in 't vak van Latynfche fterfstyl en der oude geleerdheid, by andere Volkeren, maar integendeel dezen, even als voorheen, hier te Lande by ons nog te markt moeten komen; gelyk vele dier Volken

(\*) 't is hier ons doel niet, dit met voorbeelden, veel min met vergelykingen te flaven. Men zie Oechs onzen *Letterbode* N°. 24. bl. 369—371. en N°. 26, bl. 400.

ken edelmoedig genoeg zyn van zelve zulks openhartig te be-lyden (†).

De Hoogleeraar KEMPER, zyne letteroefeningen aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam volbragt, en dezelve met eene openbare verdediging zyner fraaije Verhandeling over den schoonen grondregel der Romeinsche Regtsgeleerden; *Quod contra bonos mores fiat, id ratum non esse* (§), voleindigd hebbende, begaf zich tot de Regispractyk, welke hem in die groote Stad veel voordeels belooftde; maar zyne geaardheid en zucht tot alle takken van wetenschap deden hem meer tot de beschouwende loopbaan overhellen; waarom hy dan ook het Hoogleeraars-ambt in de Regten, aan de Geldersche Hooge School, met lust aannam en gedurende acht jaren met zoo veel roem bekleedde, dat hy tweemaal naar de Friesche Hooge School, op de voordeeligste voorwaarden, uitgenoodigd, en, voor het beleefdelijk afwyzen van dit aanbod, door de Curatoren der Harderwyksche Hooge School, met verhooging van jaarwedde en andere betuigingen van genoegen, verëerd werd. Doch in 1806 naar het Amsterdamse Athenaeum Illustre beroepen zynde, noopten hem de herinnering van zyne aldaar volbragte letteroefeningen, zyne vriendenkring, zyne betrekking van Maagschap, en ook de luister dier Stad, dit aanbod met genoegen aan te nemen. Hy aanvaardde dan ook aldaar het Regtsonderwys met eene plegtige redevoring, welke door het gewigt van onderwerp, door fraaiheid van styl en gelukkige uitvoering, aan eene talryke, en in geleerdheid uitmuntende vergadering, een algemeen genoegen gaf; handelende *Over de wetten der Volkeren, als de beste kenmerken der af- en toenemende beschaaftheid*.

Vooraf en by wege van Inleiding, had de Redenaar zyne verschillende, schoon uit eenerlei bron ontsiaande, aandoeningen, zoo van genoegen en dankbaarheid als van bekommering, te kennen gegeven: van genoegen over de voordeelen, welke hy, al vroeg Ouderloos geworden, van zyne jeugd af, en vooral thans mogt genieten, door zich een zoo luisteryken post, als heden door hem aanvaard werd, te zien opgedragen, in welken hy tot medearbeiders vond, zyne Leermeesters, inzonderheid zynen zoo geliefden letter byzonderen onderwyzer den Hoogl. CRAS, als wegens zyn beklimmen van dat zelfde Spreekgestoelte, waar van hy meermalen, als kweekeling het woord voerde; en van dankbaarheid jegens zyne Leermeesters en leidlieden op de loopbaan der Wetenschap-

pen,

(†) In het laatste Nummer der *Archiv. Litter. XII. Gaxen. Litter. Mai 1807. bl. XLVII.* wordt, by de aankondiging van: *PHILOSTRATI Heroica ad fidem Codicum manuscriptorum IX. recensuit, scholia Graeca annotationesque suas addidit J. FR. PAVSONADE, Paris, 1806.* deze ronde aanmerking gevoerd: *L'apparition d'un ouvrage dans ce genre est aujourd'hui très rare en France.*

(§) *Zie Alg. K. en Letterb. D. VI. bl. 189. voer 1796.*

pen, den (nu zaligen en altoos by hem onvergetelyken) VAN OMMEREN, met CRAS, WITTENBACH en VAN SWINDEN, bevriend zynen tegenwoordigen geliefden Oom H. DE BOSCH; maar ook, aan den anderen kant, van bekommering, over het uitdenken niet alleen van een onderwerp, den luister dezer aanzienlyke Stad waardig, maar ook daar over, dat men van eenen kweekeling van zulke Leermeesters welligt te veel zoude kunnen verwachten: bekommering te sterker by hem werkende by de overweging van zyne jeugd en de herinnering van voor tien jaren, nog als Leerling, zyne Verhandeling (hier boven in de Aant. aangehaald) van dit zelfde Spreekgestoelte te hebben verdedigd; alhoewel het die zelfde jeugd is, waar in hy, door eene gelukkige wending, wederom grond tot opbeuring en bemoediging weet te vinden. Inderdaad, indier een zoo welsprekend en vernuftig Redenaar eenige opbeuring noodig had, hy vond die ook volkomen. In zyne gelukkige keuze van onderwerp, welke hem, met alle regt, tegelyk en belangryk en gepast is voorgekomen; gepast, om dat hetzelfde (gelyk hy zeer wel opmerkt) eenen iegelyk, aan welk vak van wetenschap ook toegewyd, algemeen aangaat; belangryk, om dat hetzelfde de uitmuntendheid onzer rede en de vorderingen van 'smenschen vernuft betreft. Hoe voortreffelyk en hoe gewigtig ook voor het dagelyksche leven, de overige takken van wetenschap zyn; in de voortgangen der Regtskennis, en de uitstekendheid der wetten, zyn de zekerste voetsporen der toenemende beschaafdheid by de Volkeren te ontdekken, bl. 3—8.

De Hoogleraar vangt de behandeling van zyn gekozen onderwerp, te regt, met dezen grondregel aan: dat die wetten krachteloos zyn, welke niet op het onderling verband tusschen de wetten en 's volks zeden gegrond zyn, om 't even of zy boven of beneden de vorderingen in beschaafdheid van zeden zyn. Want, vooreerst, zyn zy beneden die beschaafdheid, dan worden die gebrekkige en woeste wetten, van meer beschaafde menschen, natuurlyk veracht, en geven gelegenheid tot allerlye nieuwigheden, ongeregelgheden en beroeringen, bl. 9.... Ten andere, zyn de wetten boven de beschaafdheid der zeden verheven, dan schynt de grondstelling van den Redenaar wel meerder zwaarigheid te hebben, doch welke hy echter spoedig opruimt. De zwaarigheid is deze, dat de Burger Maatschappyen, en dus ook de wetten, volgens PLATO en andere verlichte Wysgeeren, naar het voorschrift der Rede, naar het volmaaktste ideaal, zoo naby mogelyk, moeten ingerigt zyn. De Hr. KEMPER lost die zwaarigheid op met voorbeelden van aldus ingerigte, nogtans ongelukkig geworden Burgerstaten. Recensent merkt hier op aan, dat iemand ligtelyk dit bewys zou wraken, als te zeer *empiriesch*, en dus niet algemeen genoeg geldende. Maar de Redenaar geeft volkomen toep, dat zulks geenzins aan de Rede, of Wysgeerte, zel-



zelve is te wyten, maar aan den nog onrypen toestand dier Burgerstaten, voor zoo hooge verbeteringen nog niet vatbaar; waarom SOLAN eens ten antwoord gaf, dat hy zoodanige *beste* wetten voor de Atheners ontworpen had, als deze dragen konden. Recensent herinnert zich hier de gegronde aanmerking van ROUSSEAU, in de Voorrede van zyne Verhandeling *over den oorsprong der ongelijkheid onder de menschen*, nam.: „Dat het met de Vryheid even zoo gelegen is als met som- „mige heilzame en sterkvoedende spyzen, welke niet voor al- „le, niet voor zwakke lichaamsgestellen geschikt zyn, niet „door zwakke magen kunnen verteerd worden.” Waarlyk; eene aanmerking, die in de naastvoorgaande jaren, tot groot onheil voor het menschdom, geheel is voorby gezien, en zulks ter zelfder tyd, dat men anders ook zyne hersenschimig stelsels voornamelyk op ROUSSEAU's gezag poogde te bouwen. De Hr. KEMPER merkt, met grond, aan, dat het volmaakte zelf mede bereikbaar is, tot de uiterlyke omstandigheden, tot de stoffe, gelyk men hedendaags doorgaans spreekt. Niemand toch zou, gelyk hy 'er regt ter snede byvoegt, voor kin- den, voor jongelingen, voor meer gevorderden leeftijd, de- zelfde opvoeding, dezelve manier van onderwys even volmaakt oordeelen. Uit dit al besluit dan de Redenaar, dat de Wet- ten van een Volk de beste kenteekens van deszelfs meerdere of mindere beschaafdheid zyn, welke hoofdstelling hy uit de geschiedenis van het menschdom en de wetten nader staft, en verders, ter betrachting der korthed, alleen nog met het voorbeeld van het straffende Regt, of de straffende Wetten, wil bekrachtigen, welker geschiedenis te gelyk de geschiedenis van den Mensch en zyne beschaafdheid is, gelyk de eerste instellingen en voortgangen der Burgermaatschappyyen ten dui- delykste aantoonen: waarom dan de Redenaar die eerste instel- lingen der Burgermaatschappyyen, met weinige maar krachtige woorden, voordraagt, bl. 18... In den eenvoudigen toestand der eerste Burgerstaten vindt men naauwelyks straffende wet- ten; een iegelyk wreekte zelf zyne beledigingen; de misdaad van éénen moest dikwyls door geheele geslachten geboet wor- den; niets was dierbaarder, dan eigen wraak, van welke men niet op eens, maar alleen langzamerhand, kon worden te rug gebragt. Hier treft men, bl. 19—22, eene nadrukkelyke be- schryving aan van de woestheid der middeleeuw, die toen eerst begon verzacht te worden, wanneer de herstelling der wetenschappen den Godsdienst en zeden verbeterd, en einde- lyk ook de wreede wetten gelenigd had. Deze, schoon lang- zame, vorderingen tot volkomenheid, vooral ook aan de her- vorming van den Christelyken Godsdienst verschuldigd, wor- den bl. 24—33. met de levendigste kleuren geschetst, in dier voege, dat bykbaar is, dat de vorderingen der beschaafdheid, met de vorderingen van meer volkomene wetten, dezelve zyn, en uit dezelve bronnen zyn voortgevloeid; hoe zeer niet

alle vorderingen in kennis, by de scholen, totstand tot de Wetten zyn overgegaan.

In Pruissen zyn reeds voor eenige jaren, in Oostenryk, Beijeren en Frankryk zyn onlangs, nieuwe Wetboeken gemaakt; ook Rusland is thans, gelyk mede ons Vaderland (zegt de Redenaar) met deze taak werkzaam. Geleerde mannen, aan welken deze moeilijke arbeid was opgedragen, hebben reeds een nieuw Wetboek voor het straffende Regt aan het Staatsbestuur overgegeven (\*); welks voortreffelykheid, naar des Redenaars oordeel, bl. 33, allen doet hopen, dat de werkzaamheden dier mannen, geen verloren arbeid zyn moge, daar een iegelyk, dat werk met de poogingen van andere Volken vergelykende, niet twyfelden kan, om den palm aan de naauwkeurigheid, beschaafdheid en het doorzigt der Nederlanders toe te wyzen.

Hier op volgen de plegtige aanspraken, welke deze gelegenheid

(\*) Men zie *Algem. R. en Letterk.* 1805. bl. 198—206. en bl. 215—224. Recensent kan hier niet afzyn, eenige aanmerking te maken. De standpunten, van welke men een nieuw Wetboek beschouwt, zyn verschillende, en uit dien hoofde kunnen de oordeelvellingen, over een ontwerp, het welk het gezag der Oudheid, (gelyk het Romeinische Wetboek,) niet voor zich heeft, verschillende zyn. Deze beschouwen het meer van de zyde der Wysgeerte en beschaving, hoedanig de inzigten van SOLON, LYCURGUS en van de Romeinsche slichters der Rechtskunde geweest zyn. Ook CACERO, wanneer hy van het ontwerp van een zamenstel van Regten gewag maakt, dacht niet aan enkel byzondere en weinig zamenhangende gediagregels, in byzondere gevallen. Ook het standpunt, van het welke LAMARTINE, MONTESQUIEU, FILANGIERI, BLANSTON en andere beroemde mannen, ook CATHARINA II. dit groot onderwerp beschouwd hebben, was even hoog verheven. Geen wederom staan op lagere standpunt, doorzien weinig het gewigt van bepalingen en verdeelingen der onderwerpen, zonder welken echter eene eeuwige onzekerheid, eene eeuwige wankeling en dobbering onvermydelyk zyn, en een ruim veld voor onelndige regtsgedingen wordt geopend: met één woord, zy geven weinig acht op de beschaafdheid der zeden, met welke de Burgerwetten, volgens het betoog van onzen Redenaar, in een waar verband moeten staan. Doch hoe dit zy, en wat die geuen, die zich meer met den sleuter vegenoeen, ook bedillen mogen, het ingediend Wetboek van het straffende Regt, te gelyk met de Inleiding, die uit geveeltige, ja onvermydelyke, hoofdstukken bestaat, en met de bygevoegde ontwikkelingen van regels en voorschriften, in het allermoeilijkste onderwerp van het Regterlyk bewys, dit al is, in allen gevalle, de arbeid en vrucht, niet slechts van Lieders, die naauwelyks uit hun Lettervertrek of Roekery zyn voor het licht verschenen; maar, voor verre het grootste gedeelte, van de schrandtheid en rype ontdeevinding van mannen, die, jaren lang, by de aanzienelykste Gerigtshoven, en voor de Regtbanken der grootste Steden, met den uitstekendsten roem, de regtspractyk in ons Vaderland hebben waargenomen, en in dit vak nog bedien uitblinken; en daarom ook, door dat dagelyks gebruik, door en door kundig zyn in al wat ook de regtspractyk byzonderlyk verdert; maar die niet te min te verlicht zyn, om een Wetboek zonder algemeene en vaste grondstellingen, zonder ontwikkeling der voorschriften, in die grondstellingen opgesloten, zonder naauwkeurige bepalingen der voorwerpen, die in 't zelve voorkomen; zonder schifting en scheiding oer zaken, welke niet mogen verward worden; dat is, zonder gepaste verdeelingen enz. mogelyk te achten, of alle die allernoodzakelykste vereischten, met den misbruiken naam van Wysgeerte, zoo maar te veroordeelen, en voor ijdelgloos te houden.

heid vorderde, in welken sterfelykheid en deffigheid, met de uitdrukking der hartelykste gevoelens, om den paltu fnyden, en in welke, hoe schoon ook alle, de krachtigste aandoening in de aanspraak aan zynen Leermeeester en Vriend Cras ten sterkste uitblinkt. Achter aan volgt een Latynsch Gedicht van den geleerden BOSSCHA, den Dichter en den Redenaar, aan wien het zelve gericht is, beiden zeer vereerende en beiden overwaardig. Wy kunnen niet nalaten, om, ook ten bewyze van des Redenaars niet slechts makelyke, krachtige en mannelijke, maar tevens sterfelyke welafspreekendheid, onze recensie, met de opgave dezer uitgekijpte periode bl. 29. en 30. te sluiten. Na de gelukkige verbeteringen der woestheid van de middeleeuw geschilderd te hebben, laat de Redenaar zich aldus hooren: *Nec tamen semel et simul omnia sic mutata fuisse, putatis A. A! Uti humanitatis, ita et legum non nisi tarda incrementa fuerunt. Verum uti omnia mox impedimenta rationis emendata sustulit sacrorum forma, ita eidem illi, quae secutae sunt, juris emendationes tribuere nullus dubito. Quid enim Clericorum de divinae majestatis crimine sustulit iudicia? Emendata religio. — Quid haereseos, quae dicebatur, ortum delictorum numero exemis? Emendata religio. — Quid ardentes per totam fere Europam rogos exstinxit? Emendata religio. — Quid praecellaram tandem Romani Juris legem: Cogitationis poenam nemo patitur, omnis juris esse principium iussit? Eadem profecto emendata religio: quam idcirco, veluti libertatis palladium, Majores nostri defenderunt ac venerati sunt; quam et ultima, si quid vota valeant, venerabitur ac defendet posteritas.*

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. DISPUTATIO *Juridica Inauguralis*: De mairibus, quae prolem suam interfecerunt, quam S. F. N. .... publico ac solempni examini submittit WILHELMUS STAATS EVERS. *Arnhemia-Gelrus. Die XI Maji MDCCCVII. ab hora IX ad XI.* Traj. ad Rhem. ex Officiis Ott. Jo. van Paddenburg en Gulielmi van Yzerworst, Academiæ typographos. 2°. pp. 68.

Deze Academische Verhandeling *Over de Moeders, welke haar kroost hebben omgebracht*, wordt in eene zeer beknop- te voorrede en drie Hoofdstukken verdeeld, behelzende, I. een onderzoek der gevoelens van eenige oudere en latere Volken over deze misdaad, en van eenige wetten, daar tegen uitgevaardigd. II. Op welke wyze die misdaad doorgaans bedreven, en volledig bewezen wordt. III. Welke straf zy verdient.

I. Wat het eerste betreft, oudstydts was dit niet zoo groote misdaad, als wel in latere dagen, zoo als de jonge Schryver dit uit vele Schryvers van den ouden tyd aanwyst. Vervolgens gaat hy over tot de oudere en latere wetten der Romei-  
nen,

den, waaromtrent opmerkelyk is, dat de S. meent, dat zoo wel aan de Moeders als de Vaders het ombrengen, of te vondeling leggen van eersgeborene Kinderen vrystond; zoo dat zulks dan geen gevolg van de groote Vaderlyke magt der Romeinen was. Hier op wordt gehandeld van de misdaad van het verdryven der vrucht by de Romeinen, en de verschillende gevoelens van NOODT, en VAN BYNCKERSHOEK bygebragt, en eindelyk de tyd bepaald, wanneer de Romeinsche wetten deze misdaden begonnen hebben te beteugelen. Daar na verhaalt de S. de oude en nieuwere wetten der Duitschers; vermeldt tegelyk de gebruiken der hedendaagsche onbeschaafde Volkeren; wyders der Volkeren van Europa, zoo wel Franschen, als Engelschen, en besluit dit Hoofdstuk met een verslag van de gebruiken der Sineeschen, omtrent dit onderwerp.

II. Omtrent de wyze, op welke de misdaad van het ombrengen van eersgeborene Kinderen volbragt wordt, gelyk ook omtrent het bewys van het begane misdryf, is de S. ook uitvoerig, in 't welk Recensent hem niet wel kan volgen. Wy merken alleenlyk op, dat de daden, ja ook verzuimen, die slechts middelyk tot het omkomen van jonggeborenen gelegenheid geven, te regt door den S. aan de Moeders, als eene ombrenging, worden toegerekend; gelyk ook het vernielen van de vrucht, welke nog niet geboren is; terwyl wegens het een en ander verschillende gevallen voorgesteld en onderzocht worden, b. v. of het mogelyk is, de vrucht in 's Moeders lyf door voorbereide middelen te dooden? Hoe het kan blyken, dat een pas geboren Kind geleefd heeft? Waaromtrent zeker boekje van den beroemden P. CAMPER *Geregtelyke en Ontleedkundige Verhandeling over de teekenen van leven en dood in nieuwgeborene Kinderen* bekend is, die, aan de proeven van het zoeken of dryven van de Long, weinig gewigt, en veel onwisheid toefchryft, en vele andere belangryke aanmerkingen nopens den toestand van zwangere Vrouwen, in 't byzonder van bedrogene Vrysters, maakt.

III. Het laatste Hoofdstuk onderzoekt den aard der straf, welke voor dit misdryf het meest geschikt is. Hier bepaalt de S. de oogmerken der straffen, en betoogt daar uit de gronden der zoo wel zedelyke, als burgerlyke; waardering der misdaden, na welke beide de straffen moeten bepaald worden: hy stelt §. 3. bl. 43. dezen regel van waardering. „Hoe „grooter, hoe meerder, hoe moeiliker te herstellen onheilen „uit een misdryf ontstaan; hoe onzekender en gevaarlyker „de verdediging tegen hetzelfde is; hoe moeiliker deszelfs „ontdekking; zoo veel te zwaarder is dat misdryf, en zoo „veel te meer eischt derhalve de algemeene rust, dat de „burgers van 't zelve, ook door zware straf, worden afge- „schrikt.” Aan dezen regel toetst en waardeert vervolgens de Heer EVERS het verdoen van zyn eigen kroost, en be-  
wyst,

wyst, dat hetzelfde eene zeer snoode schendaad is; terwijl hy echter tegelyk toegeeft, dat vele omstandigheden hier dikwyls zamen lopen, die de beweegredenen tot dit misdryf, sterk en byna onoverwinyk makende, niet weinig ter verzachting der straffen, maar geenzins tot geheele verschooning, moeten toebrengen. Men leze deze omstandigheden by den S. zelve, die ze beknoptelyk maar zakelyk optelt, en men vrage zich dan, hoe schrandere mannen, zoo als BECCARIA, in het denkbeeld hebben kunnen vallen, dat de wetten hier alles zoodanig zouden kunnen en moeten bepalen; dat de regter niet, dan ovet het al of niet bestaan der misdaad uitspraak zoude mogen doen, en dan de bepaling der regtmatige straf zelve uit de woorden der wet (want ook alle uitlegging wordt door BECCARIA gemaakt) zoude moeten volgen. Maar om tot de Verhandeling zelve terug te keeren; derzelver Sobryver vordert, als de misdaad van Kindermoord volkomen bewezen is, eene gestrengte straf, zoo dat hy de doodstraf niet uitsluit. Doch, omtrent de misdaad van afdryving der vrucht, verwerpt hy de doodstraf, ook op gezeg van de ontwerpers van het ingediend *Lyfstraffelyk Wetboek*; III. B. I. Afd. 46. Art. terwijl hy vooral noodzakelyk acht, alle middelen ter voorkoming van den Kindermoord daar te stellen, waaromtrent hy zeer vele goede aanmerkingen mededeelt.

Recensent moet zich bekorten: hy merkt dus alleen nog maar aan, dat de aanhalingen, van vele zoo uitheemsche als vaderlandsche Schryvers, de belezenheid van den jeugdigen Schryver bewyzen: waarom wy te meer verwonderd zyn, daar ook de beroemde Wysgeer KANT zyne gedachten omtrent het straffende regt heeft voorgedragen, en byzonderlyk de twee misdaden van tweegevechten en van Kindermoord, om ééne en dezelfde reden, te weten het beweegmiddel om schande te ontvlieden, van byzonderen aard geacht heeft, en omtrent beide zyne niet algemeene gevoelens in zyne *Rechtsleer* heeft voorgedragen; echier geen onderzoek, zelfs geene melding, daar van te hebben aangetroffen.

Recensent betuigt zyn genoegen van in deze welgeschrevene en openlyk verdedigde Verhandeling een vernieuwd bewys van den yver en vorderingen der studerende Jeugd aan Utrechts beroemde Hooze School te hebben aangetroffen.

## K U N S T E N.

By J. VAN LEDDEN HULSEBOSCH, op den Cloveniers Burgwal, op den hoek van de Oude Manhuis-Poort, N°. 107, te Amsterdam, wordt tans uitgegeven: *Konst-Print, in manier van teekening, voorstellende een Bloemstuk, naar eene Schildery van den Konstschilder J. B. MOREL.* Zoo

Zoo zeer de beeldende Konst in de Nederlandſche Geweſten hare byzondere verheffing ten allen tyde aan den dag legde, heeft zy zich, echter, in één vak boven alle andere Landen onderscheiden, namelyk in de afbeelding der Bloemen. Bekend zyn de werken van WEENINX, DUCART, VAN AALST, VAN HUYSUM, VAN OS, VAN BRUSSEL, HENDRIKS en anderen, wier krachtige uitdrukking de natuur zoo niet hier en daar overtroffen, ten minſte volkomen heeft geëvenaard. En geen wonder! het is juist dit Land, dat zich de aankweeking der bloemen zelve, sedert onheuchelyke tyden, als een byzonder eigendom voorbehouden, en de Plantkunde, in hare onnoemlyke verſcheidenheid, by uitnemendheid verrykt heeft. Van hier, dat de Nederlandſche Meesterſtukken der Bloemſchilderkunde, zoo hier als elders, met eene ongemeene graagte gezogt en tot zeer hooge pryzen betaald worden.

Min gelukkig, echter, is men geſlaagd, om deze beroemde werken aan de graveerſtift te onderwerpen, en alsdan, naar de natuur gekleurd, uitgegeven. De konst, om met kleuren te drukken, eerst in onze dagen tot eene hoogte zynde geſtegen, die ſlechts zeer weinig van het penſeel ter byſchildering behoeft, verleen dus, ook thans eerst, de gelegenheid, om zoodanig werk te leveren, in die eenvoudige, ſchoone gedaante, en met al dien luister en die pracht, welke de natuur in dit uitgebreide vak omgeeft.

Van zoodanigen aard is dat *Bloemſtuk*, welk men den Konſtminnaren tegenwoordig aanbiedt. Het heeft tot zynen maker den Heer MOREL, eenen man, die zich, in dit konst-vak, eenen onderscheidenden roem heeft verworven. Hoe veel te gemeenzamer de Bloemen zyn, welken hy, zonder eenige merkelyke ſtoffenadje, in een bevallig geheel heeft weten byeen te voegen, zoo veel te meer heeft hy zynen arbeid aan het algemeene oordeel onderworpen, en het konſtkeurig oog bewondert, met zoo veel te meer regt, de ongemeene ſchakeering, waar by iedere Bloem op zich zelve, en alle gezamenlyk, zoodanig uitkomen, dat zy in de levendige natuur zelve welligt niet ſchooner kunnen pryken. Het loſſe in de zamenſtelling, de verſcheidenheid van ſtyl, ſtampel, ſtamper, blad en ſteel, de onderscheidene inſekten, die op het ſtofmeel azen, de harmonie, waarmede het zusteren-tal, in de ſchoonſte mengeling van kleuren, ieder om het zeerſt naar een prys ſchynt te dingen: dit alles

levert een allerbevalligst tafereel, dat de liefhebbers van Flora even zeer treft, als den konst-minnaar, die den arbeid waardeert, welken Ets-naald en Druk-konst aan dit Meesterstuk hebben te koste gelegd.

De gekleurde druk, buiten welken geene Exemplaren worden afgeleverd, wordt gesteld op den zeer matigen prijs van *zestien Guldens*.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYSEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 6 July 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100½ 11	<i>Kelzer</i> 4½ prCt. . . . .	45½ 47
ditto geconsolid. by Stap-		ditto 4 prCt. . . . .	45½ 47
horst a 4½ prCt. . . . .	66½ 67	<i>Spanje</i> 5 prCt. . . . .	96½ 97
Andeelen by Hope & Comp.		ditto 4½ loeb. van 1807. niet genot.	
enr. . . . .	105½ 106	<i>Engeland</i> . Annuititeiten 3	
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	87½ 80½	prCt. . . . .	62½ 63
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	97½ 98	<i>Fransche Rep.</i> Geconsolid.	
<i>Denemarken</i> , Toll. a prCt. . . . .	91½ 97½	renten . . . . .	71 71½
ditto Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	97½ 98	Dito Cert. by K. & H.	70½ 71½
ditto Kroon 4 prCt. . . . .	97½ 98	Wisselcours.	
<i>Kelzer</i> 5 prCt. . . . .	51½ 53	Op Londen. . . . .	35 5½ 5 8
		— Parys. . . . .	53½

#### BINNENLANDSCHE.

##### *Bataafsche Republiek.*

Nationaale Schuldscheinen a 3	
prCt. . . . .	44 4½
ditto a 2½ prCt. . . . .	38½ 39
Loonten uit de heffing van	
98 a 3½ prCt. . . . .	50 5½
ditto uit de heffing van	
1800. a 3 prCt. . . . .	44½ 4½
ditto 1801. a 3½ prCt. . . . .	49½ 50½
ditto Domelen. 4 prCt. . . . .	70½ 71½
ditto Vrijwillig a 5 prCt. . . . .	70 70½

Recepten Loeb. na den	
Vrede . . . . .	58½ 59
<i>Holland.</i>	
Obligatiën en Recepten a	
2½ prCt. . . . .	34½ 36½
Dito vrijwillig a 1 prCt. . . . .	69 71
<i>Zeeland.</i>	
Obligatiën a 2½ prCt. . . . .	33½ 34½
<i>Vriesland.</i>	
Obligatiën a 2 prCt. . . . .	32 33
Agio van de Bank. . . . .	4 prCt.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Den 6den der laatstverloopen maand *Juny* gevoelde men te *Lissabon*, des namiddags ten 4 uren, eene herhaalde Aardbeving, nagenoeg in hevigheid gelyk met die van het jaar 1756, sehoon van minder duur, als slechts 10 à 12 seconden gewield zynde. Er zyn wel geene Huizen of publieke Gebouwen, daar door, omver geworpen, doch genoegzaam allen hebben daar

daar by min of meer geleden, en men vindt 'er geenen, welken geene sporen van dezen schok verstoonen.

De errinnering van den ramp in het jaar 1755, die Stad overgekomen, bragt een algemeene ontfelrenis, onder de Ingezetenen, te wege, die met schrik eene herhaling van schokken, welke echter gelukkig niet gevolgd is, te gemmet zagen; en men kwam niet eer, dan reeds na verloop van etrelyke uren, in den laren avond, volkomen tot bedaren. In het Klooster *Mastra*, 't welk door den Prins Regent met zyn Gezin bewoond wordt, begonnen de klokken door de sterke schudding te luiden, en de geheele Vorstelyke Familie begaf zich, veiligheidshalven, in den Hof, waar zy etrelyke uren vertoefde. Ook op de *Taag* gevoelde men zeer duidelyk den schok, zonder dat die echter aldaar eenige schade veroorzaakte: doch op de naburige Dorpen zyn verscheidene, ligter opgebouwde, huizen ingestort. Uit de Provincien had men nog geene berigten.

#### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. July	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
1	{ 29. 9 29. 9 29. 9½	{ 58 63 52½	{ W. — —	bewolkt.
2	{ 30. 0 30. 0 29. 9½	{ 59 66 60	{ W. N. W. W. Z. W.	bewolkt.
3	{ 29. 9 29. 9½ 29. 9½	{ 60 62 54½	{ Z. W. Z. W. t. W. —	omtrent betrokken; 's morgens omtrent betrokken.
4	{ 30. 0 30. 0½ 30. 1	{ 62 67 56	{ W. — —	bewolkt; 'smorg. wat regen.
5	{ 30. 1 30. 1 30. 0½	{ 58 63 56	{ Z. W. W. Z. W. N. N. W.	wolken; omtrent helder.
6	{ 30. 0 30. 0 30. 1½	{ 60 66 51	{ N. N. N. O. —	bewolkt; 's avonds helder.
7	{ 30. 0 30. 2½ 30. 3	{ 59 68 53½	{ N. N. W. —	betrokken; verder bewolkt.

#### GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Her getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 117; en te *Haarlem* 9, onder welke jaarften 5 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 29. *Vrydag den 17 July.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**P**ARYS, 9 *July*. De post van Hoogleeraar in de Sterrekunde, by het *College de France*, ongevallen door het overlyden van den Heer DE LA LANDE, is, door Z. M. den Keizer, opgedragen aan den Hr. DE LAMBRE, Secretaris by de Klasie van Natuur- en Wiskundige Wetenschappen van het Nat. Institut.

HAMBURG, Den 16 Juny overleed, te *Maagdenburg*, in den Ouderdom van ruim 69 jaren, de Kon. Pruisische Hoogl. in de Wiskunde JOH. FREDERIK LORENZ. Hy was, in October des vorigen jaars, na met een jaarlyksch pensioen emeritus verklaard te zyn, derwaarts gaan wonen, alwaar hy, met de zielskalmté van eenen *Archimedes*, te midden onder het Krygsruinoer, het 3de Deel van zyn groot Wiskundig Werk, bevattende de toegepaste Wiskunde, voltooide. Het eerste Deel was reeds by zyn leven naar de pers gezonden.

II. DEEL.

C

IN.

## I N L A N D S C H E.

**HARDERWYK.** Op den 16 Juny heeft de *Rektor Magnificus*, de Hooggel. Heer J. TEN BRINK, *J. U. Doct. Hist. Eloq. et Ling. Graec. Prof. Ord.* eene plegtige redevoering gehouden, waarin hy de voornaamste gebeurtenissen van het afgelopen Akademie-jaar herinnerde, en inzonderheid de nagedachtenis vierde van wylen den beroemden Hoogleeraar R. FORSTEN, wiens nuttig leven in onderscheidene betrekkingen, maar inzonderheid als Hoogleeraar aan deze Hooge School, op eene treffende wyze, naar waarheid wierdt afgeschilderd.

Hierop hield de Hoogleeraar C. A. VAN ENSCHUT, *J. U. Doct. Jur. Nat. Gent. et Publ. Prof. Ord.* zyne inwydings-redevoering. de *Juris Naturae Studio, nostris praesertim temporibus commendando*, dat is: over de beoefening van het natuur-regt, als byzonder in onze dagen aanpryzenswaardig.

De volgende dag was niet minder plegtig, naardien de Heer G. H. GRIETHUYZEN, *Theol. Stud.* onder voorzitting van den Hoog-Eerw. Heer J. CLARISSE, *Theol. Doct. ejusdemque et Hermeneut. Sacr. Prof. Ord.* in het openbaar met lof verdedigde, zyne *disputatio critica Theologica, pro Evangelii Joannei auctoria*. — Waarop met geen minder roem, onder voorzitting van den Hooggeleerden Heer C. G. C. REINWARDT, *A. L. M. Phil. Doct. Botan. Chem. et Histor. Natur. Prof. Ord.* de Heer J. VOSMAER, *Med. Stud.* zyne *disputatio Chemica* verdedigde, de *Adstringentium natura*.

Voor dit Akademie-jaar is tot *Rektor Magnificus* alhier aangesteld geworden de Hoogleeraar J. H. PAREAU, *Theol. Doct. et Ling. Orient. atque Antiq. Sacr. Prof. Ord.* en tot Secretaris J. CLARISSE, *Theol. Doct. ejusdemque et Hermeneut. Sacr. Prof. Ord.*

**DEN HAAG.** De Heer CH. FRIED. HAUG, die zich, sedert vele jaren, te Amsterdam ophield, en door verscheidene proeven van zyne bedrevenheid in de fraaie Letteren, waar van de meesten in de Hoogduitsche Dagbladen, gelyk ook eenigen, in dit Blad, geplaatst zyn, met lof, bekend maakte, is, door zyne Maj. den  
Ko-

Koning, by de Kon. Militaire Akademie, te *Honsholte-  
dyk*, tot Hoogl. in de *Geschied- en Aardrykskunde*, als  
mede in de *fraais Letteren*, aangesteld, en tevens met  
het opzigt over de Bibliotheek by deze Stichting be-  
last geworden.

OVER DE OPENBARE STICHTINGEN IN DE  
HOOFDSTAD VAN FRANKRYK, VOOR DE  
WETENSCHAPPEN EN KUNSTEN.

(Uit het Fransch.)

Men heeft, in geheel Engeland, niet dan slechts ééne  
Kon. Akademie voor de fraaije Wetenschappen en zelfs  
maar ééne Kon. Maatschappij voor de Wetenschap-  
pen (\*); lieden van verdiensten in de overige takken  
van kunde zyn 'er, tot heden, nog in geen ligchaam  
vereenigd. In Frankryk zyn uitstekende mannen, die  
de Wetenschappen en Kunsten kweeken, byeengevoegd  
in het *Nationaal Institut* (†). Dan buiten deze Stich-  
ting, en buiten andere Collegies en Universiteiten, zyn  
'er, in de beiden Landen (§), velerleie nuttige Stich-  
tingen.

(\*) De Kon. Maatsf. van Londen heeft niets *Koninglyks*,  
dan alleen den naam.

(†) Over den Aard en inrigting van dit Institut is, reeds  
al spoedig, na deszelfs invoering, gelyk vervolgens van des-  
zelfs veranderden vorm, in dit Blad, een uitvoerig berigt ge-  
geven *De Redact.*

(§) 'Er is in Engeland geene gelegenheid om gratis onder-  
wys in de Wetenschappen of vrye Kunsten te bekomen. De  
Lesen die door de publieke Hoogleararen in de Genees-  
Heel-, Schei- en Kruidkunde enz. gegeven worden, kosten  
zoo veel geld, dat enkel luiden van middelen zich daar van  
bedienen kunnen. Men denke niet, b. v. dat men, op be-  
paalde dagen, de Nationale Boekery kan bezoeken: men moet  
zich hier toe eerst laten inschryven voor een Schelling en  
men krygt toegang voor acht dagen achter een. Wil men dan weér  
komen, moet men zich andermaal laten inschryven, maar on-  
der

tingen voor onderscheidene voorwerpen, en die ongemeen dienstig zyn, ter bevordering, zoo van het openbaar, als zelfs afzonderlyk, onderwys.

De Franfche Regering onderhoudt:

1. Het *Bergwerkers School* (*L'Ecole des Mines*), een zeer groot gebouw, waarin men stalen of monsters uit alle Mynen bewaart, die men weet, dat in het ryk voorhanden zyn, zoo wel ruw als bewerkt: waar men, één dag in de week, gedurende negen Maanden van het jaar, om niet lessen geeft, en jonge lieden eene Delfstofkundige opleiding krygen, en het vry gebruik van een stookhuis hebben. Daar kan de Eigenaar van een Myn, 't zy van Metalen of Kolen, of van eenige andere kostbare Delfstof, zonder onkosten dezelve laten onderzoeken: ook kan hy 'er zich vervoegen om een bekwaam en kundig persoon, op aanbeveling der Hoogleeraren, te bekomen, om het opzigt te houden over zyne werkzaamheden, zoo in het yak van Genie als Bergstofkunde.

2. De School van Bruggen en Straatwegen, (*L'Ecole des Ponts et Chaussées*) die zich bepaalt tot de Kunst, van Kanalen of Vaarten te graven, tot het bestier van bevaarbare rivieren, en het aanleggen van Waterwerken. Men bewaart aldaar de Modellen of Teekeningen van alle groote Weken, en eene menigte van vruchteloze proeven, in dat vak van werkzaamheden. De verzameling is ongemeen fraai en nuttig. By deze Stichting zyn ook bezoldigde Hoogleeraars, die lessen om niet geven, en die, onder hunne leerlingen, mannen hebben voortgebragt, ongemeen bekwaam tot het maken van plans, het aanleggen van Lusthoven, en het besturen van belangryke ondernemingen, zoo voor rekening van het land als van afzonderlyke personen.

3. De *Bergplaats van Kunsten* (*Le Conservatoire des Arts*); dat is van nuttige Kunsten en Ambachten. Dit gebouw maakt de vertooning van een Toren van Babel: men vindt daar in Gereedschappen, Modellen, geheele Ma-

der een anderen naam, twee Schellingen betalen, en zich acht dagen daar na op nieuw aanmelden; zoo dat een man van Letteren, zonder protectie, die 'er een geruimen tyd wil arbeiden, verplicht is om zoo vele namen aan te nemen, als hy 'er bezoeken wil afleggen.

Machines, zoo oude als hedendaagfche, goede en kwade. Want het heeft dikwyls zyne nuttigheid, ook eene flette Machine, ter bezigtiging, te bewaren. De Hoogleeraar verklaart de redenen, om welke het Werktuig niet aan de verwachting beantwoordde, 't welk een ander kan terug houden, van het vruchteloos verfpillen van moeite en geld, aan het geen onmogelyk te bereiken is, of hy kan daar door op den weg geholpen worden om iets nuttigs uitte vinden, waar by de gebreken zyn weggenomen.

'Er is ook een afzonderlyk Hoogleeraar ter aanwyzing en uitlegging van het gebruik der machines, en die tevens den Minister kan toelichten by het uitvaardigen van Octrooi-brieven (*brevets*) van uitvinding. By deze Stichting worden ook verſcheidene handwerken geöfend, en men leert 'er, om niet, aan de luiden, zoo wel het praktikaal als theorétifch, gebruik der Gereedſchappen.

4. Het Kabinet van Natuurlyke Historie (*Le Musée d'Histoire Naturelle*). Deze Stichting beſtaat in een Kruidhof, en uitgetrekte Diergaarde, of verzameling van wilde Dieren, en in ryke Kabinetten, zoo van opgezette Vogelen en Viſſchen in liquor, als van Schelpen en Zeegewafſen en van Delfſtoffen en Verſteeningen. By deze Stichting, behooren verſcheidene Hoogleeraars, die over elken tak van Nat. Historie leſſen houden.

(Het vervolg en ſlot in onze eerſtkomende.)

#### LA LANDE's lyst van ATHEÏSTEN.

PARYS, in April 1807. De kortlings alhier overleden LA LANDE vergenoegde zich niet met het uitgeven van een eerſte vervolg op SYLVAIN MARECHAL's *Dictionnaire des Athées*; hy leverde ook nog een tweede (\*), waarin hy voorteerſt in den lof van zynen vriend

(\*) *Second Supplement au Dictionnaire des Athées, par JEROME DE LA LANDE, 1805. 8°.*

riend MARECHAL uitweidt, vervolgens, onder het opschrift: *Réponse aux objections*, zyne tegenbedenkingen op 't geen de Journal-Schryvers van zyn eerste gevolg gezegd hadden, en eindelyk een zonderling mengmoes van aanmerkingen over Atheïsten en Atheïstheery, over zich zelve enz. mededeeld.

Zie hier eenige stalen uit dit laatste Byvoegfel, die wy vertrouwen, dat onzen lezeren niet ongevallyg zullen zyn.

Vooreerst, van LA LANDE's bezoek by den Heiligen Vader, toen deze in Parys was.

„ De Paus zeide my, op den 13 van Wintermaand  
 „ 1804, beweerd te hebben, dat zulk een *groot Ster-*  
 „ *rekundige*, als ik, geen Godlochenaar kon zyn. Ik  
 „ antwoordde hem, dat bovennatuurkundige begrip-  
 „ pen geenzins den eerbied behoorden te verhinde-  
 „ ren, dien men den Godsdienst verschuldigd is; dat  
 „ deze noodzakelyk was, al ware dezelve ook eene  
 „ loutere Staatkundige inrigting; dat ik dien ook, in  
 „ myn huis, deed eerbiedigen, en dagelyks aldaar myn  
 „ Pastoor liet komen, die 'er onderstand voor zyne a-  
 „ men in vond; nog dit jaar had ik mijne jonge Bloed-  
 „ verwanten hunne eerste Communie laten houden; ik  
 „ prees de Jezuiten ongemeen: had in myn Kerspel  
 „ het gewyde brood (*le pain beni*) bezorgt, en ik  
 „ sprak nog over meer andere dingen met hem. Hy  
 „ vereerde my met de Commissie, om Werktuigen  
 „ voor de Sterrenwacht, te Rome, te laten maken.  
 „ Ik onderhield hem over den Koepel van de St. Pie-  
 „ ters Kerk, wiens stand ik door waarnemingen be-  
 „ proefd had, vermits dezelve een der merkwaardig-  
 „ ste punten van onzen Aardkloot is; over de Sterre-  
 „ kundigen te Rome, die allen myne vrienden ge-  
 „ weest waren; over alle zaken van belang, die de  
 „ Paus voor de Sterrekunde had ondernomen; en het  
 „ kwam my voor, dat zyne Heiligheid even zeer over  
 „ my voldaan was, als ik zelf my vereerd vond met  
 „ de vleijende manier, waar op hy my ontving. Hy  
 „ had de goedheid om dit aan den Keurvorst van  
 „ Regensburg (den Vorst Primaat) te zeggen, die het  
 „ my verhaald heeft.”

De lyst der zulken, die LA LANDE, op nieuw, onder de Atheïsten rangschikt, gaat van bladz. 91—120. Ettelyken worden enkel daar by, met hunne namen en waar-

waar-

waardigheden, opgegeven, zonder te zeggen, om welke reden hy hen onder de Godloचनाars telt. Zomwylen noemt hy ook wel iemand, die hem dit verze-kerd zou hebben. Zoo zegt hy, b. v. van den overledenen Kardinaal BOISGELIN, dat ook deze, gelyk de Generaal POMMERÉUIL hem gezegd had, een Atheïst zou geweest zyn. „Desniettegenstaande,” voegt LA LANDE 'er by, „was hy een uitmuntend Bisschop.”

De *Afrikanen* worden hier, over 't geheel, voor Godloचनाars gerekend, gelyk al mede de vorige bewoners van het Eiland *Melos* en alle *Indianen*.

Menig een zelfs, die vlak uit tegen de Atheïstery geschreven heeft, komt ook al op de zwarte lyst. Dit is, onder anderen, het geval, met den Abt AUBERT, die, in een (volgens LA LANDE's uitdrukking *fraaien*) Fabel: *le Villageois et la Poule*, zyn afkeer tegen de Ongodistery verklaard had: „doch (voegt 'er LA LANDE by) zyne bewyzen daar tegen loopen uit op „het inwendig gevoel:

*L'Eternel se fait sentir au cœur,  
Et se cache à quiconque, ainsi qu' Anaximandre,  
Par l'Esprit seul veut le comprendre.*

„Dit bewys is zoo zwak, dat ik den Heer Abt AUBERT, in het Woordenboek der Atheïsten, wel „durve opgeven.”

Op bladz. 97. bespeurt men, dat BOURG, in het Aix-Departement, de geboortestad van DE LA LANDE, hem vier Wysgeeren (onder dezen naam duidt hy byna altyd de Atheïsten aan, en in zoo verre stemt hy met GEOFFROY en consorten overeen) had opgeleverd, zonder dat hy ze gezocht had: hy telt die met name op.

Verscheiden personen, op de lyst der Atheïsten gesteld, byzonder dezulken, van welken het *waarom* niet was bygevoegd, schreeuwden luid daar tegen in de Tydschriften: te weten FRANÇOIS DE NEUFCHATEAU en LOMBARD DE LANGRES. De eerste mag wel zyn bezwaren ter oore van den Keizer gebragt hebben, en dit aanleiding gegeven tot de buitengewoone vereenigde Vergadering der 4 Klassen van het N. Institut, welke op het verlangen van den Minister van Binnenlandsche Zaken, den 26 Dec. 1805 gehouden werd. In die Ver-

gadering las deze Minister een Brief voor van Keizer NAPOLEON, waar in deze den Minister beval, niet te gedroogen, dat LA LANDE voortaan iets in druk uitgaf, van welken aard het ook zou mogen zyn: echter werd deze order naderhand merkelyk verzacht.

De Atheïstery van LA LANDE gaf aanleiding tot de volgende woordspeling (calembourg). Hy stond eens met zekeren Abt te praten, in een van onze levendigste en uit dien hoofde morfigste straten. Een Kabriolet snorde voorby, en bekladdede beiden van het hoofd tot de voeten. *Tiens!* zei een voorbygaand Wyshoofd tegen zyn kameraad, *voilà deux provinces de la Grèce transportées en France!* (zie eens, daar zyn twee gewesten van Griekenland in Frankryk overgebragt). — *La Thesfalie et la Beôtie* (Thesfalien en Beotien) 't welk by een geheel verdraaide uitspraak, luidt, gelyk *l'Athènes* en *l'Abbé aussi*, (de bemorste *Atheïst* en de Abt ook).

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

GODGELEERDHEID. *Verhandelingen, rakende den Natuurlyken en Geopenbaarden Godsdienst, uitgegeven door LEYLER's Godgeleerd Genootschap. XXIste Deel.*

Of ook onder den afzonderlyken titel van:

*Onderzoek naar het nut der Zondelingen en Zondeling-Genootschappen*, door JACOB HAAFNER. Eene Verbaude-ling, waar aan door Teyler's Godgeleerd Genootschap de gouden Perpenning is toegewezen. Haarlem, by *Enschede* enz. 1807.

De Godsdienst-zyver, doorgaans in alle ryden verkeerdelyk gewyzigd, drenkte het aardryk, ook in de Christen-eeuwen, niet zeldzaam met het dierbare menschenbloed. Dank zy der Verlichtinge, in Europa algemeener doorgebroken! de brandstapels ter eere van God en Jezus rooken niet meer; men verwoest en moordt niet meer in beider naam; dap helaas! wie gruwet echter niet nog by de gedachte, dat eigenbaat en trots, achter het mom van den Godsdienst verscholen, den Indiaan, onzen natuurgenoot en broeder, nog ten huidigen dage misken, tot slaaf vernedert, en erger dan het dier behandelt!

Op.



Opmerkelyk is echter, aan den anderen kant, de miskenning in dezen Indiaan van den toestand der Maatschappij; opmerkelyk zyn afkeer sedert eeuwen van alle Christen - Volken, wier beschaaftheid hy doorgaans welgert met zyne woestheid te verwiselen. Zeer waarschynlyk legde zulks in Europa den grondslag tot zoo vele Zendeling - Genootschappen, als 'er zelfs thans nog, in weêrwil eener ontmoedigende ervaring, in spyt hunner eigene vruchteloze pogingen, aanwezig zyn. Van waar zulk eene geestdrift, en wel by Protestanten, om het Euangelie onder afgelegene, woeste, Volken te verbreiden? — by Protestanten, die, over het geheel, te verlicht denken, om de zâligheid der menschen aan eenig afzonderlyk stelsel van Godgeleerdheid te verbinden? Het was de opmerking van deze geestdrift, welke aan TAYLER's Godgeleerd Genootschap, in den jare 1805, aanleiding gaf, om eene Vraag voortstellen „wegens het nut, welk deze, zoo vroe- „ gere, als latere, pogingen ter bekeeringe van de Heidenen „ hadden te weeg gebragt, en over het al of niet waarschyn- „ lyke van het wel slagen der tegenwoordige.”

Inderdaad, even zoo zonderling, als deze geestdrift, waren ook de middelen, door Roomschen en Onroomschen ter voortplantinge van den Christelyken Godsdienst gebezigd: middelen, die men, op grond eener gestaafde ondervindinge, zelfs van voren, erger dan de vermeende kwaal had behoren te schatten, al ware het slechts daarom alleen, om dat de voormalige vervolgingen en de nog voortdurende oneepigheden onder de Christenen zelven ter zake van hunne leer, gevoegd by het naamloos slecht gedrag der meeste Enropeaanen in Aâia, Afrika en Amerika, de Indianen reeds met eenen onverzettelijken afkeer tegen het Christendom hadden beziel, welke afkeer noodwendig moest gevoed worden door zedeloze, domme en dweepzieke Zendingen, waar van men zich mees- al tot dat oogmerk bediende.

Deze waren reeds van overlang onze gedachten, en het verblydt ons zeer, by het antwoord op de voorgestelde Vraag, daarin versterkt te worden door de getuigenissen van den Heere HAAFNER, die, gedurende drie en twintig jaren, zyn verblyf in de Indiën hield, en alzoo van de zaak zelve eene meer dan oppervlakkige kennis heeft kunnen bekomen. Welkom derhalve was ons dit geschrift; welkom zal het aan iederen voorstander van waarheid en deugd, welkom aan ieder Christen - Zendeling - Genootschap wezen. Zoo grievend toch elke teleurstelling moge zyn by het welmeenend streven naar eenig gewigtig doel; zoo vruchteloos alle moeiten en opofferingen zyn, wanneer men geenszins de ware middelen kent of bezigt, om het oogmerk te bereiken; des te aangenaamer moet de onderrigting zyn wegens de ongenoegzaamheid of verkeerdheid dier middelen, zelfs dan wanneer het blyken

mogt, dat het voorgestelde doel niet kan worden getroffen. En ook dit schynt wel het geval te zyn met het bepaalde onderzoek, immers zoo als de zaken thans in de Indiën gescha- pen staan. Dan, het wordt tyd, onze Lezers met den inhoud der Verhandeling zelve bekend te maken.

Deze Verhandeling, makende het 22ste Deel van des Ge- nootschaps uitgegevene Prysstoffen, verdeelt zich in *zeven* Hoofdstukken, waarin de Schryver, op enkele geschiedkundige gronden, de opgegevene Vraag, ontkennder wyze, be- antwoordt.

By eene breedvoerige Inleiding, geeft de Schryver de geest- dryvery der Mahomedanen en Christenen, welke laatste wel- ligt die van alle andere Secten overtreft, waar van hy Ame- rika ten bewyze aanvoert, als welks bewoners, tot een ont- zettend aantal van 35 millioenen, kwanswyze voor de eer van God, aan bygeloof en goud dorst zyn opgeofferd, en voorts de Kruisvaarten, Spanje en Portugal, met derzelver Inquisi- tie, Frankryk met zynen St. Bartholomeus-nacht, Engeland en Duitschland in derzelver bittere vervolgingen, tot getuigen roept. Deze yver, 't is waar, nam eene schooner schynende gedaante aan, wanneer hy het beginsel van menschlievendheid tot grondslag stelde der zucht tot bekeering; doch eene op- pervlakkige beschouwing is geneegzaam om te doen zien, dat eepe volllagene onkunde van den aard, het karakter en de zeden der Volken, welken men poogt te bekeeren, gepaard met eene miskenning van den Godsdienst zelfs, dien men wil voortplanten, de waarde van dezen yver geheellyk vernietigt; terwyl nog daarenboven de gevolgen dezer bemoeijinge zoo ver af zyn van eenig wezenlyk voordeel, dat zy, integendeel, meer en meer dient, om de slaverny in alle derzelver gruw- len te vermeerderen, zonder dat zelfs het belang der eigena- ren van plantaadjen of bezittingen, in Oost- en West-Indiën, welk hun eene zagtere behandeling gebiedt, het lot der India- nen heeft verbeterd.

Immers, (hier vangt de Hr. *Haafner* zyn onderzoek aan in het *eerste* Hoofdstuk,) hoe zeer de Hottentotten boven andere onbeschaafde Natiën in zagtziuwigheid, berbergzaam- heid en eerlykheid uitmunten, en men op dezen grond eenen meerderen voorspoed der Zendingen omtrent hunnen arbeid verwachten mogt, levert de geschiedenis, door den Schryver uit de getuigenissen der beroemdste Reizigers en der Zende- lingen zelven opgemaakt, een zeer stellig bewys van de vruch- teloosheid dier pogingen, waar van de voorname redenen worden opgegeven, als gegrond 1.) in de onkunde der tale, als zynde zoo zonderling zamengesteld, dat niemand, ten zy onder hen geboren, of jaren lang met hun verkeerende, eene genoegzame kennis daar van kan bekomen 2.) in de armoe- de hunner taal, als zynde ontoereikende, om denkbeelden en

zaken van wetenschap en godsdienst uit te drukken, en 3.) in de domheid dier Natie zelve, als zynde, door gebrek aan omgang, dan alleen met de Kaapsche Boeren, die zelve nog zoet onbeschaafd syn en blijven, volstrekt ongeschikt, om senige vorderingen in kennis en deugd te maken.

Over de vrye Negers en Negerflaven in Suriname en de Deensche Volkplantingen zultende spreken, scherst de Heet *Haafner*, in het  *tweede*  Hoofdstuk, een jammerlykst tafereel van derzelver behandeling, alvorens de Zendingen zich aldaar hebben doen kennen. Niet minder dan zestig millioenen menschen, door Blanken, door Christenen, moorddadig geslacht; nog heden ten dage ten prooie gesteld der jammerlykste haatzucht, welke ongestoord den handel in menschen voert; nog heden, als het vee, ter merktplaats geveild, en, ten teekken van altyddurende lyfseigenschap, by de aflevering, met een gloeiend yzer gebrandmerkt: van menschen, die zoo allergruwzaamst door Christenen mishandeld zyn, en nog dagelijks verguisd worden, laat zich by geene mogelijkheid de gereedheid verwachten, om tot de aanneming hunner leer toe te treden. Veel eigenaardiger is dat gevolg, welk de ontdeekking staft, dat namelyk de Negers eenen ingewortelden haat en afkeer tegen de Europeanen voeden, en allen omgang schuwen, uit vreesse voor derzelver lagen en trouwelosheid. Op dezen grond laat zich dus de vruchteloze arbeid der Zendingen opmaken, die, wel is waar, in de Deensche Eilanden, als voordeeliger, en wel met veel ophef als zeer gezegend, wordt opgegeven; doch inderdaad uitermate wisselvallig is, en uit hoofde van de onvatbaarheid der Negers voor allen godsdienstig onderwijs, en uit hoofde van de gesteldheid der Zendingen zelve, die of diep onkundig zyn in dat genre, wat eigenlyk godsdienst is, of uit verkeerde eigenbattige inzichten handelen.

Even treurig is de geschiedenis, in het  *derde*  Hoofdstuk, van de Amerikaansche Indianen, of zoogenoemde Wilden. Naar gelang deze niet zoo dom zyn, als de Zendingen hen nu en dan doen voorkomen, maar integendeel, vernuftig van aard; daarenboven de beschaafde Volken in zedelyke rechtschapenheid overtreffen, is het geenszins vreemd, dat juist wy te afkeeriger zyn van alle toetreding tot het Evangelie, om dat de duizende wreedheden, door de Spanjaarden en Portugeesen voormaals, en, hoewel thans minder, echter nog by voortdoring gepleegd, by mondelinge overlevering, van den Vader tot zyne Kinderen, en aldus van geslacht tot geslacht worden kenbaar gemaakt, als makende dit tafereel van wreedheden de geheime geschiedenis uit, welke in het geheugen onuitwischaar is vastgegrift. Haat tegen den Europeanen, en alzoo ook tegen zynen zoogenoemden godsdienst, is dus het erfdeel, dat van mond tot mond overgaat, en nog

te sterker hecht, naar gelang de Zendingen zelve, over het geheel genomen, onkundig en zedeloos zyn, en de mid- delen ter bekeeringe, door hun gebezigt, bestaan in eenen voorraad van sterken drank, tabak en snuifteryen, die deels ten geschenke worden gegeven, deels by sommigen een tak van handel en bestaan uitmaken. Het antwoord, door eenen Indiaan aan eenen Zweedschen Zending na zyne schrik- predikatie gegeven, is te karakteristiek, om niet alhier te worden medegedeeld. „Geloofst gy inderdaad, dat onze Voor- vaders en wy allen, zoo als gy zegt, veroordeeld zyn, „om, in eene andere wereld, eeuwigdurende folteringen te „ondergaan, om dat wy van uwe geheimzinnige nieuwighe- „den niet zyn onderrigt geworden? Zyn wy niet het maak- „sel van God? En kan deze God, zonder de hulp van een „boek, zynen wil niet openbaren? Indien dit waar, en God „rechtvaardig zy, is het dan met zyne rechtvaardigheid eeni- „germate overeen te brengen, dat hy ons, zonder onze toe- „stemming, in deze wereld plantzen, en ons, vervolgens, „tot eene eeuwige verdoemenis zoude verwijzen, om dat wy „met u niet eenstemmig denken? Neen, neen: wy zyn „overtuigd, dat de Europeanen eene meer bedorvene zede- „leer hebben dan de Indianen, indien wy hunne leer naar „hun gedrag afmeten.” Geen wonder derhalve, dat by zoo- danige denkwijze de arbeid der Zendingen vruchteloos is, en dat het geloof der Christen-Heidenen niet langer duurt, dan de voorraad van rum, brandewyn enz., dien men hun toedient.

De Hindo's in Bengale en Hindostan maken het onderwerp uit van het vierde Hoofdstuk. Alhier levert de Hr. *Haaf- ner* zeer veel belangrijks omtrent de overoude beschaving de- zer Volksstammen, weleer door Zoroaster, en naderhand door Pythagoras bezocht, wier gedenkstukken langs de kusten van Coromandel, Malabar, Orixá enz., hunnen hoogen ouderdom staven. Welligt is dit gedeelte der Verhandeling, hoe gewig- tig, te wydloepig voor het oogmerk. Dan, de Schryver treedt juist daarom in dit onderzoek, en in de ontvouwing hunner gewyde Boeken en godsdienstige geloofsleer, om dat hy oor- deelt, dat zulks geweldig afsteekt tegen de berigten der Zen- delingen, die hen vaak met den naam doopen van de *schan- delyke Afgoden- en Duivels-dienaars*, die geen denkbeeld hebben van den waarachtigen God: daar, integendeel, hun geloof aan eenen oneindigen Schepper, wiens wezen even on- doorgrondelyk is, als zyne wetten; doch die alles door eene algemeene voorzienigheid zoodanig regeert, dat ieder zyne werken kent en hem vereeren moet, zulk eene aantyging ten eenenmale logenstraffen. Ook van hun, die onveranderlyk aan dit geloof gehecht blyven, laat zich weinig lust verwachten, om tot de aanneming eener nieuwe Leer over te gaan, welke door

door de Zendingen zoo geheimzinnig en ongerymd worde voorgedragen, dat zy zich by geene mogelykheid aan wysgerige stammen kon aanbevelen.

Niet minder ongunstig is des Schryvers beoordeeling, in het *vyfde* Hoofdstuk, van der Britten pogingen, om de Christen-Leer in hunne buitenlandsche Volkplantingen en Bezittingen uit te breiden. Hy, die den gouddorst der Engelschen en hunne onbepaalde zucht kent, om zich overal eenen uitsluitenden handel toe te eigenen, zal zeer spoedig dit heilige oogmerk verdenken, en hetzelfde niet anders beschouwen, dan een middel der Staatkunde, om zich te verryken, en tevens om hunne geheime listen voor het oog van alle volken te bedekken. Daar nu prediking en handel in een zoo naauw verband staan, laat het zich ligtelyk begrypen, dat de Inboorlingen, zondra zy zulks bevroeden, zeer weinig werks maken van zulk eene eigenbarige verkondiging. De Zendingen, 't is waar, als Evangelisten aangemerkt, zouden hun godsdienstig oogmerk kunnen bevorderen, zonder iets gemeens te hebben met den handel: doch deze vooronderstelling wordt door de ondervinding gelogenstraft, als welke leert, dat niet kunde, beleid en braafheid, maar integendeel braafzucht, aan eenen dommen yver gepaard, by hen de overhand heeft; waarom zy dan ook, als bedoelende alleen de Natiën te verslaven, door dezelve van tyd tot tyd verjaagd worden, en ook lafhartig hunnen post verlaten, onder het belagchelyke voorgeven, als of de Inwoners zich van hunne vrouwen hadden willen meesters maken.

Ook in Japan en China, waar van in het *zesde* Hoofdstuk wordt gehandeld, is de prediking des Evangeliums, hoe schynbaar voorspoedig in vroegere dagen, naderhand geheel en al mislukt door het zedeloos gedrag der Christenen en Zendingen, die, in plaate van kunde aan braafheid te paren, eerder hun mengfel van dweepery en bygeloof met het oogmerk vereenigden, om schatten in den handel te vergaderen, en de harten hunner bekeerlingen door onstuimige drift van zich te verwyderen; van waar dan ook, by eene dadelyke mishandeling der Portugeefche Zendingen, de gestrengste wetten tegen de Christenen zyn vastgesteld, welke iederen ingang tot deze twee uitgestrekte ryken verbieden, en, zonder derzelver opheffing, allen arbeid van Zendingen, hoe wel gezind ook, onmogelyk maken.

Eindelyk, dient het *zevende* Hoofdstuk, ter versterkinge van alle de gronden, door den Schryver voor de nutteloosheid der Zendingen en Zending-Genooschappen te voren aangevoerd. Alhier scheidt hy de leef- en handelwyze der Europeanen in de Indiën, sedert derzelver ontdekking. Dit tafereel van woestheid, ontmenschheid en allerlei spoorloosheden, is zoo zwart, dat de menschheid daar van yzen moet, en dat geen

geen onpartydige het oordeel der uitheemsche Natien zal kunnen afkenren, wanneer zy menschen van dien stempel niet alleen haten, maar zulke Christen monsters pogen te vernielen. Een voorbeeld, door den Schryver wegens de Engelschen aangehaald, die in Bengale, ter bereikinge van hun gouddorftig oogmerk, eenen hongersnood verwekten, die aan drie millioenen Hindo's het leven kostede, is genoegzaam, om dit pleit te voldingen.

De geschiedenissen van Amerika, het bekende werk van *Raynal*; de getuigenissen van *las Casas*, *Montesquieu*, *Less*, *Clive*, *Stedman* en anderen, door den Schryver aangevoerd, zyn eigen langdurig verblyf onder de Indianen, wier landstreken hy bykans alle doorreisde, de kennis van hunne talen en zeden, de eenvoudigheid van zyn verhaal, zyne gehechtheid aan de belangen van waarheid en deugd, en tevens aan den Christen Godsdienst, als het beste middel, om die te bevorderen, laten by den Recensent geen het minste vermoeden, geene de minste twyfeling over aan de waarheid der berichten, door den Hr. *Haafner* by alle gelegenheden aangevoerd. En, hoe zeer, hier en daar, wel iets gewaagds moge voorkomen, waar op *Taylor's* Genootschap zelf geoordeeld heeft, by wyze van Aanteekening onder den tekst, de aandacht van den Lezer te moeten vestigen, moet de Recensent, over het algemeen, des Schryvers vrymoedige oordeelkunde roemen, waar mede hy den sluier heeft opgeligt van een geheim, waar achter zich eene staatkundige schynbelligheid vermomde, om onnozele zielen zoo veel te gemakkelyker te begoochelen.

Met de oprechtste welmeenendheid des harte, vereenigt zich de Recensent met de aanmerking, welke het slot dezer Verhandeling uitmaakt, en wel daar ter plaats, alwaar de Schryver al het te voren verhandelde, by wyze van *Besluit*, by een trekt: „Niemand kan met meerdere oprechtheid, met  
 „meerderen yver, dan ik, het geluk van deze onderdrukte en  
 „beklagenswaardige Volken wenschen; niemand kan vuriger,  
 „dan ik, verlangen, dat zy, in rust en vrede, in vryheid en  
 „in het veilige bezit van hunnen eigendom mogen leven, en  
 „dat eene onverbrekelyke vriendschap ons aan hun verbindt,  
 „en wy hen, door het aannemen van onzen Godsdienst, als  
 „onze broeders en deelgenooten van de beloften des Evangeliums mogen aanmerken.”

„Doch, zoo lang wy, met vooroordeel beziel, verachten,  
 „lyk nederzien op alle de zulken, die met ons in de verwoest  
 „der huid vershillen, en minder kennis en werfchap bezitten,  
 „dan wy; zoo lang wy nog, door heerschezucht en  
 „gouddorft gedreven, niet ophouden te veroveren, te plunderen  
 „en te onderdrukken: in het kort, zoo lang wy hen  
 „zelven de leerstellingen van den Godsdienst, dien wy hem  
 „wil-

„ willen doen aannemen, betrachten en opvolgen, zoo lang  
 „ is 'er geene de minste nadering en overeenkomst van zeden  
 „ en godsdienst tusſchen hen en ons te wachten.”

„ Deze zucht, om Heidenen tot het Christendom over to  
 „ brengen, die onder de Protestanten zoo algemeen begint te  
 „ worden, en die de Evangelische Broeder-Gemeente op alle  
 „ mogelyke wyze zoekt aan te kweeken, zal echter eerlang  
 „ van zelf weder verſtaauwen en uitdoven, niettegenſtaande  
 „ zy door den yver der Zendeling-Genootſchappen, door  
 „ Staatkunde, heerschezucht, eigenbelang, opgefompte en aan-  
 „ moedigende berigten der Zendingen enz., geſtadig nieuw  
 „ voedsel verkrygt. Men zal eindelyk beginnen in te zien,  
 „ dat, zonder eene geheele omkeering in het gedrag en de  
 „ levenswyze der Europeanen en Colonisten in die landen,  
 „ (het geen volſtrekt onmogelyk is en nooit gebeuren zal,)   
 „ zonder dat men de Negers en Indianen in hunne natuurly-  
 „ ke rechten weder berſteit, (het geen even min geſchieden  
 „ zal,) het ware Christendom by de Heidenen nooit kan of  
 „ zal veld winnen noch ſtand grypen.”

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 13 July 1807, in Amſterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100½ 11	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hoſope & C 94 ½	
<i>Andeeën</i> by Hope & Comp. . . . .		ditto dito aleuwe. . . . .	8½
enz. . . . .	106 ½	<i>Portugal</i> by Hope & C. . . . .	97½ ½
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	91½ ½	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt. 64 ½	
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	97½ 98½	<i>Frankryk</i> Geconfolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. 91½ ½	97½	5 prCt. . . . .	71 ½
ditto Leen en Wiſfelb. 4 prCt. 97½ 98		Dito Cert. by R. & V. . . . .	70½ 71½
ditto Kroon 4 prCt. . . . .	97½ 98		
<i>Ketzer van Oostenryk</i> 5 prCt. 55½ 56½		Winſelcours.	
ditto 4½ prCt. . . . .	50 ½ 51	Op Londen. . . . .	35 ½ 6 ½
ditto 4 prCt. . . . .	50 ½ 51½	— Parys. . . . .	53½

#### BINNENLANDSCHE.

<i>Nationale Schuldbrieven</i> a 3 prCt. . . . .	44½ ½	ditto Domeinen. 4 prCt. . . . .	71½ ½
ditto a 2½ prCt. . . . .	39 ½	ditto Vrywillig a 4 prCt. . . . .	70½ ½
<i>Loſrenten</i> uit de heffing van 98 a 3½ prCt. . . . .	50½ ½	<i>Kon. Negot.</i> van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Af. loſf. . . . .	98 ½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. . . . .	44½ ½	<i>Reſcriptien Loſb.</i> na den Vrede . . . . .	58½ ½
ditto 1801. a 3½ prCt. . . . .	50½ ½	<i>Agio van de Bank</i> . . . . .	4 prCt.

STER-

# STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. July	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STERRE DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
8	$\begin{cases} 30. 3 \\ 30. 3\frac{1}{2} \\ 30. 3\frac{1}{2} \end{cases}$	$\begin{cases} 55 \\ 66 \\ 86 \end{cases}$	$\begin{cases} N. O. \\ N. N. W. \\ — \end{cases}$	bewolkt; omtrent helder.
9	$\begin{cases} 30. 3 \\ 30. 2\frac{1}{2} \\ 30. 2 \end{cases}$	$\begin{cases} 62 \\ 70 \\ 58 \end{cases}$	$\begin{cases} Z. L. O. \\ W. N. W. \\ W. \end{cases}$	helder.
10	$\begin{cases} 30. 1 \\ 30. 1 \\ 30. 0\frac{1}{2} \end{cases}$	$\begin{cases} 66 \\ 71 \\ 63 \end{cases}$	$\begin{cases} W. N. W. \\ — \\ N. \end{cases}$	helder; 's avonds bewolkt.
11	$\begin{cases} 30. 0 \\ 29. 9\frac{1}{2} \\ 29. 8\frac{1}{2} \end{cases}$	$\begin{cases} 66 \\ 77 \\ 71 \end{cases}$	$\begin{cases} O. L. Z. \\ — \\ O. \end{cases}$	windrig; omtrent helder; 's avonds bewolkt.
12	$\begin{cases} 30. 0 \\ 30. 0 \\ 30. 0\frac{1}{2} \end{cases}$	$\begin{cases} 69 \\ 80 \\ 66 \end{cases}$	$\begin{cases} W. Z. W. \\ — \\ — \end{cases}$	omtrent helder; voormidd. zeer windrig; 's avonds bewolkt.
13	$\begin{cases} 29. 9\frac{1}{2} \\ 29. 9\frac{1}{2} \\ 30. 0\frac{1}{2} \end{cases}$	$\begin{cases} 70 \\ 82 \\ 64\frac{1}{2} \end{cases}$	$\begin{cases} N. \\ N. W. \\ Z. W. t. Z. \end{cases}$	bewolkt; 's namiddags tusſchen beide wat regen.
14	$\begin{cases} 30. 1 \\ 30. 0 \\ 30. 0\frac{1}{2} \end{cases}$	$\begin{cases} 67 \\ 74 \\ 66 \end{cases}$	$\begin{cases} Z. W. \\ — \\ — \end{cases}$	bewolkt; windrig.

## GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatſtverlopende Week, is geweest: te *Amſterdam* 114; en te *Haarlem* 3, onder welke laatſten 4 beneden de 12 jaren.

Dezer dagen is, op Rechteren, in het Departement Overyſſel, overleden zekere *Hendrik Afſies*, in den ouderdom van 105 jaren. Deze man was een paar jaren te voren nog zoo ſterk, dat hy zyn Kerkgang, ſchoon van een uur gaans verr' zonder hinder doen kon.



VOOR HET JAAR 1807.

N<sup>o</sup>. 30. *Vrydag den 24 July.*

## U I T L A N D S C H E.

„ Eene oordeelkundige toetsing der Historiefchryvers  
 „ van *Alexis Comnenes* en der drie Prinzen van diens  
 „ geslacht, welken hem opgevolgd zyn, onder verge-  
 „ lyking van die Schryvers met die der Kruisvaarten,  
 „ zonder te verzuimen, 't geen de Arabische auteurs  
 II. DEEL. D „ kun-

„ kunnen opleveren over de regering dier Keizers, en  
 „ vooral omtrent derzelver politiek gedrag jegens de  
 „ Kruisvaarders.”

Van den 1sten Juny 1806 tot den 1sten Mei 1807, zyn in dit Keizerryk, volgens eene opgave, in het officiëel Dagblad medegedeeld; en ten blyke der echtheid door de handteekening van den Maarschalk *Alex. Berthier* bekrachtigd, 612 Wolven, 185 Wolvinnen en 516 jonge Wolven, en dus in het geheel 1313 dieren van dat geslacht gedood.

De Heeren *Le Thiers*, Directeur van de Fransche Akademie, te Rome, en *Thibault*, Architect by zyne Majesteit den Koning van Holland, zyn by het Fransch Instituut tot Correspondenten van de klasse der schoone Kunsten benoemd.

OVER DE OPENBARE STICHTINGEN IN DE  
 HOOFDSTAD VAN FRANKRYK, VOOR DE  
 WETENSCHAPPEN EN KUNSTEN.

(Uit het Fransch.)

(Vervolg en slot van bladz. 37.)

5. Het *Kabinet van Kunsten* (*le Musée des Arts*) d. i. der schoone Kunsten. Eene School van Schilder-, Beeldhouw-, Toonkunst enz. De voornaamste luister dezer Stichting is inzonderheid gelegen in hare uitgestrekte Ganery van Schilderyen, en in hare verbazende verzameling van Standbeelden. Deze Meesterstukken zyn zoo wel boven alle beschryving, als alle vergelyking. Sedert de Regering, by de verzamelingen der Fransche Koningen, eene zoo uitbundige menigte van de beste Italiaansche, Vlaamsche en Hollandsche voortbrengzels gevoegd heeft, is 'er geene andere verzameling van Kunststukken, waar by de kweekelingen de verscheidenheid en uitmuntendheid, zoo juist geschikt om

om der-zelver nayver te verwekken en hun smaak te vormen, kunnen vinden.

6. De *Nationale Bookery* (*la Bibliothèque Nationale*). Deze verzameling heeft ook geene weêrga, zoo ten aanzien van het getal, als de verscheidenheid van Werken, die zy bevat. Men telt hier by de vyfhonderd duizend Boekdeelen, zoo gedrukte als geschrevene, behalven eene talryke menigte van Kaarten en Platen, nevens een Kabinet van Munten, Gedenkpenningen, en van oude en hedendaagsche Byschrijven.

7. De *Munt* (*l'Hôtel de la Monnaie*); zynde zoo wel eene Leerschool als Werkhuis, waar by men lesfen geeft, zoo over Bergwerk- en Delfstof- als Scheikunde.

8. De *Krygsschool* (*L'Ecole Militaire*) waar de Kunst van onderaardsche werken, en vestingen aameleggen, van het geschut te voeren, het belegeren en verdedigen van plaatsen, nevens de daar toe vereischte takken der Wiskunde, door ervaren Meesters geleerd wordt.

9. Het *Prytaneum*, zynde eene uitmuntende School voor de Wetenschappen in 't gemeen en byzonderlyk voor de Krygs- en Zeevaartkunde. Het is echter by uitsluiting gewyd aan de zoogenaamde *Landskinderen*, jonge lieden, by de Regering aangenomen, en op 's Lands kosten opgevoed. In 't algemeen zyn het zulken, wier Ouders in 's Lands dienst gestorven zyn: schoon ook dikwyls anderen met dit voorregt begunstigd worden. Deze School is voorzien van bekwaame Meesters, en het aantal der kweekelingen is zeer groot.

10. Het *Fransche Collegie* (*le College de France*), heeft alle deszelfs oude voordeelen behouden, en is, by de omwenteling, nog aanmerkelyk verbeterd geworden.

11. De *Geneeskundige School* (*L'Ecole de Medicine*) gepaard met die van Ontleed- en Heelkunde, is in zeer bekwaame handen en wordt volmaakt bestuurd.

12. De *Vee-artsenrykundige School* (*L'Ecole Vétérinaire*), waar men praktikale en theoretische lessen geeft over het gestel en de ziekten der Beesten.

13. De *Sterrewacht* (*L'observatoire*) is eene benaming, die nog gebleven is, by een uitmuntende School van Sterrekunde; schoon zy van vry wat meer belang is, dan haar naam schynt aan te duiden. By deze

Schale wordt jaarlyks een werk uitgegeven, getiteld : *La connaissance des temps*: een soort van Sterrekundige Almanach, van ongemeenen dienst voor alle Zeevarenden en Hemelloopkundige.

14. Eene andere Stichting, welker werkzaamheden de grenzen, by haren naam aangeduid, verre overschryden, is het *Lengte-Kantoor* (*Bureau de Longitude*). Zy bepaalt zich niet by het uitdeelen van pryzen, voor ontdekkingen, betreffende het vinden van eene gemakkelijke manier om zich te verzekeren van de Lengte op Zee, en om over derzelver verdiensten te oordeelen; maar zy is tevens de beschermster en bewaardster van alle Zeevaart- en Aardrykskundige ontdekkingen, en heeft, met de Scholen van Sterrekundige en Nat. Historie, het opzigt en bestuur over alle ontdekkingsreizen, welken de Regering goedvindt te laten doen.

15. De laatste openbare Stichting voor een vry onderwys, in de Hoofdstad van Frankryk, waar van men hier melding zal maken, schoon men 'er nog meer zou kunnen opnoemen, is de Polytechnische School, (*l'Ecole Polytechnique*). Deze is, ongetwyfeld de eerste of voornaamste van die soort, in de geheele Wereld, wegens de verscheidenheid van Wetenschappen, die hier geleerd worden, wegens de mate van voorafgaande kundigheden, welke vereischt wordt, om 'er in te worden toegelaten, als mede wegens de uitmuntende talenten der Hoogleeraren, en den hoogen trap van kunde, waar toe de kweekelingen hier opgevoerd worden.

Behalven de openbare Stichtingen, die derzelver aanwezig, en gedeeltelyk derzelver onderhoud aan de Regering verschuldigd zyn, bestaat 'er, zoo in de Hoofdstad des geheelen Ryks, als in vele der voornaamste Departementale Steden, eene verscheidenheid van Genootschappen, ter aankweeking en verspreiding van nuttige kundigheden; gelyk die van Landbouwkunde, een Genootschap ter aanmoediging van Kunsten en Handwerken, nevens nog een ander, 't welk noch Wetenschaplyk, noch Letterkundig, een ryke bron van aanmoediging is voor de bevordering der Geleerdheid. Hetzelve bestaat in een liefdadig fonds tot ondersteuning van behoeftige Geleerden, derzelver Weduwen en nagelatene Weezen (\*).

Voor-

(\*) Een dergelyk Fonds heeft men ook te *Londen*, waar van de Hr. *D. Williams*, bekend door zyne geleerde Schriften, de Stichter was.

Vooral verdient het *Lyceum der Kunsten*, als een patrikulier Genootschap, eene onderscheidene plaats, in het kort verslag, alhier gegeven van de geleerde Stichtingen, die in Parys aanwezig zyn. Deze Stichting (welke in vele opzigten overeenkomst heeft met de *Amsterdamsche Maatschappij: Felix Meritis*) behoort aan een aantal Eigenaren, die daaruit geen ander voordeel trekken, dan het regt, om de Lesfen by te wonen en gebruik te maken van het daar aan verknocht Stonkhuis, Leeszaal, Boekery en Natuurkundig Kabinet. Men onderhoudt 'er Hoogleeraars in alle Wetenschappen, in de Handwerkkunde, (*Technologie*) Letterkunde en verscheidene hedendaagsche Talen. Men kan, voor een jaarlyksch intekeningsgeld, alle de voordeelen daar van genieten: en deze Stichting is van byzondere nuttigheid voor de vreemdelingen en de jonge lieden uit de Departementen, die anders hunne ledige uren aan min voordeelige tydkortingen mogten besteden.

## IETS OVER DEN VERMAARDEN TOONKUNDIGEN

### C H L A D N I.

CHLADNI bevond zich, in het begin van de Maand Mei 1. 1. in *Heidelberg*, van waar hy toen voornemens was, een Reisje naar *Holland* te doen. Hy had zyn bekend Instrument, de *Clavicylinder* by zich, 't welk hy eenige duimen lager had gemaakt, en waar by hy de Bas aanmerkelyk versterkt had, en nader aan den Fagottoon gebragt.

GALL's orgaan-leer lydt Schipbreuk op CHLADNI's schedel. Men vindt aan denzelven noch het orgaan van *Uitvinding*, noch dat van *Muzyk*, ook niet van *Plaatsverandering*: schoon wel dit laatste, zich zeer kenbaar by hem moest opdoen, daar het als eene eerste oorzaak van zyne uitvinding mag beschouwd worden. Zyn Vader nam. *Chladenius* had hem voor de Godgeleerdheid en Geestelyken stand geschikt, maar de zucht voor het reizen, deed hem op eene uitvinding denken,

om het mogelyk te maken, daar mede te reizen. De geschiedenis van deze zyne uitvinding, is, zoo als hy die zelf verhaalt, ongemeen belangryk. Zyne kennis der hedendaagliche talen, gelyk mede in de Natuurkunde, maken zyne gesprekken, in vele opzigten, zeer aangenaam en onderhoudend. Zyn *Clavicylinder* vereenigt de fraaiheid der Harmonika met een Waldhoorn. De keuze van zyne stukken is zeer goed. Verscheide-  
ne van *Hendel* en een van *Wolf* slagen by uitstek, en alhoewel *Chladni* geen groot Meester in 't spelen is, weet hy echter een uitmuntend effect te veroorzaken. Zyne proeven over de Akustick zyn te bekend, om 'er eenig gewag van te maken.

P R O G R A M M A  
VAN HET  
UTRECHTSCH GENOOTSCHAP  
VAN  
KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN  
VOOR HET JAAR 1807.

*Woensdag, den 10 van Zomermaand 1807*, door Directeuren bepaald zynde tot het houden van de gewone Jaarlyksche byeenkomst van alle de Leden, werd door den Voorzitter, den Heer Mr. PH. RAM, na het openen der Vergadering, door eene gepaste aanspraak, verslag gedaan van den tegenwoordigen toestand van het Genootschap.

Op de vraag in het jaar 1804 ter beantwoording voorgefeld:

*Waarin bestond voornamelyk de weelde (luxus) der Inwoners van de Vereenigde Nederlanden, by de oprigting van het Gemeenebest; indien men door weelde verstaat eene besteding van zyne rykdommen alleen tot goe-  
noegen, en dus boven het gene tot eigene behoeften, en  
die*

*die van anderen, in den ruimsten zin van nooden is? Hoedanig was haar voortgang tot op dezen tyd? Waar in was haar invloed voordeelig, waar in nadeelig, voor den Burgerstaat in het gemeen?*

Waarop het Genootschap voor of op den 1 van *Wynmaand* 1806 gehoopt had verhandelingen te ontvangen, is geen antwoord ingekomen.

Ook is 'er geen antwoord ingekomen op de vraag, eerst in 't jaar 1801, en andermaal in 1804, met uitloving van den gewonen Eere-prys opgegeven:

*Welke is de ware aard der Eleetrische vloeistof, is zy te zamen gesteld, zoo ja — uit welke grondbeginselen dan? en welke zijn de Scheikundige veranderingen, welke zy by hare vereeniging met andere lichamen zelve ondergaat en aan die lichamen doet ondergaan?*

Eindelyk is ook de hoop van het Genootschap te leur gesteld, voor den 1 van *Wynmaand* 1806 verhandelingen te ontvangen over eenig stuk der *Botanie* of *Plantkunde*, zynde 'er niets van dien aard ingekomen.

Om eene proeve te nemen, ten einde door eene grootere verscheidenheid van voorgestelde Prys-vragen meerdere geleerden tot het beantwoorden van dezelve uit te lokken, is op het aanpryzend voorstel van den Voorzitter besloten, om ditmaal twee nieuwe vragen op te geven, en zyn daar toe verkoren de beide volgende vragen:

I. *Welken invloed hebben de Kruisvaarten op den toestand van de Burgermaatschappy in ons Vaderland gehad?*

II. *Daar de vergelykende Ontleedkunde in onze Dagen door zoo vele kundige Mannen beoefend is, en ons tot eenen hooger trap van kennis aangaande de werkingen van de onderscheidene Ligchaamsdeelen der Dieren heeft gebragt, verlangt het Genootschap een stelsel van Veeziekte-kunde, op deze gevorderde Ontleedkunde gebouwd, en in waarde aan de werken, over deze laatstgenoemde Wetenschap voor handen, geëvenredigd; vooral van de Ziekte-kunde der Dieren, waarby het algemeen welzyn het meeste belang heeft, namelyk der Paarden, Runderen en Schapen.*

Het Genootschap verwacht hier op antwoorden voor of op den 1 van *Wynmaand* 1809, en looft wederom een Eere-prys uit van 30 Dukaten, of van eene gouden Medaille van gelyke waarde, voor de beste be-

antwoording van ieder dezer vragen, waar over uitspraak zal geschieden op de algemeene Vergadering van 1810.

Ook wordt de vraag, welke thans niet beantwoord was :

*Waarin bestond voornamelyk de weelde (luxus) der Inwoneren van de Vereenigde Nederlanden, by de op- rigting van het Gemeenebest; indien men door weelde verstaat eene besteding van zyne rykdommen alleen tot genoegen, en dus boven het gene tot eigene behoeften, en die van anderen, in den ruimsten zin van nooden is? Hoedanig was haar voortgang tot op dezen tyd? Waar in was haar invloed voordeelig, waarin nadeelig, voor den Burgerstaat in het gemeen?*

andermaal voorgesteld, met uitloving van een dubbel- len Eere-prys van 60 Ducaten, of van eene gouden Medaille ter zelfde waarde, om beantwoord te worden voor of op den 1 van Wynmaand 1809, waar over de uitspraak mede zal geschieden op de algemeene Ver- gadering in 1810.

En eindelyk wordt wederom eene gouden Medaille, ter waarde van 20 Ducaten uitgelooft aan den Schry- ver der beste Verhandeling over het een of ander stuk van de Kerkelyke Geschiedenis van ons Vaderland, be- nevens eene zilveren Medaille aan den Schryver van de in waarde naastbykomende, in te leveren voor of op den 1 van Wynmaand 1808, zullende de uitspraak geschieden in de algemeene Vergadering van 1809.

Het Genootschap herinnert:

1. Dat tegen den 1 van Wynmaand 1807 antwoorden worden verwacht op de Vraag, in 1805 met uitloving van 30 Ducaten of eene gouden Medaille, uitgeschre- ven :

*Welke is de grond, waar op men een volkomen regt uitz eene overeenkomst, of contract, verkrygt, zoo dat men iemand tot voldoening daar van dwingen mag? En hoe kan dus, het gene bevorens een onvolkomen regt, een enkele gewetenspligt was, door overeenkomst, een volkomen regt geven, en een dwangpligt worden?*

2. Als mede op de Vraag eerstelyk in het jaar 1802, en andermaal in 1805 met uitloving van den dubbelen Eere-prys opgegeven:

*Welke zyn de oorzaken, dat ons Vaderland, tegen een*



in 's begin der XVII. Eeuw, in het voortbrengen van voortreffelyke Schryvers, oorspronkelyke Dichters en ware Geleerden, zoo zeer boven andere landen, althans ten aanzien van dezelft uitgestrektheid, gebloeid, en tevens zoo vele uitmuntende Schilders, in den verderen afloop dier eeuw, opgeleverd hebbe; terwijl het aantal derzelven, in het vervolg, tot op onzen tyd, hoe langer hoe minder geworden is: en welke aanleiding tot aanwakking van Kunst en Wetenschap binnen ons Vaderland zou door de nasporing dier oorzaken kunnen gegeven worden?

3. En eindelyk al mede tegen den 1 van Wynmaand 1807 Verhandelingen over het een of ander stuk der *Vaderlandsche Oudheden of Geschiedkunde*, ten einde aan de beste dier Verhandelingen, volgens besluit van de algemeene Vergadering van 1806, eene gouden Medaille van 20 Ducaten, of wel eene gelyke somme in geld, en aan de naastbykomende een accessit eener zilveren Medaille te kunnen toewyzen.

De uitspraak over deze drie stukken moet geschieden op de algemeene Vergadering van den jare 1808.

4. Dat in den voorleden jare 1806 met uitloving van den gewonen Eere-prys van 30 Ducaten, of van eene gouden Medaille van dezelfde waarde, is opgegeven de Vraag:

Indien de twee halfronden onzer Aarde (het Noorderlyke en Zuidelyke) eenigzins in gedaante, grootte of in beide onderting verschilden, welke Astronomische verschynselen zouden hieruit geboren worden; en kan niet in het byzonder het bestendig verschil tuschen de Zomer- en Winter-waarnemingen van de schuinite der Eklptica van deze oorzaken worden afgeleid?

5. Dat eindelyk op denzelfden tyd andermaal met uitloving van een dubbelen Eere-prys is voorgesteld de vrage, voor de eerstemaal in 1803 opgegeven:

Daar de nieuwste waarnemingen en proeven omtrent de Electriciteit, den Siddervisch, Beesfaal en dergelyken Viscchen, en eindelyk de zoogenaamde Galvanische kracht, zulk eene groote overeenkomst van aard en te gelyk, zulk een aanmerkelyk verschil van werking schynen aan te duiden, verlangt men eene vergelykende beschouwing van deze krachten, en derzelver werkingen, duidelyk ontwikkeld en op proefondervindingen gegrond.

Moetende de beide laatste vragen beantwoord worden voor, of op den 1 van Wynmaand 1808, en de uit-

spraak geschieden op de algemeene Vergadering van 1809.

---

Alle Verhandelingen, welke naar een Prys dingen, mogen niet geschreven zyn met de eigen hand van den Schryver, maar moeten geschreven zyn met de hand van een ander, en, in plaats van den eigen naam des Schryvers, moeten zy geteekend zyn met een Zinspreuk, met byvoeging van een verzegeld Billet, het welk dezelfde Zinspreuk ten opschrift heeft, en waar in des Schryvers Naam en Adres zeer duidelyk eigenhandig gemeld staan; ook moeten de Verhandelingen, in het Nederduitsch, Hoogduitsch, Engelsch, Fransch of Latyn opgesteld, duidelyk met Italiaantische Letteren geschreven zyn, en vragtvyr toegezonden worden aan den Secretaris van dit Genootschap, Professor ROSSYN, te *Utrecht*, zullende de Verhandelingen, die na den gestelden tyd gezonden worden, met opzigt van den Prys, in geene aanmerking worden genomen.

De Billetten, tot die Verhandelingen behoorende, aan welke een Prys wordt toegewezen, zullen alleen geopend, en de overige ongeopend verbrand worden.

Eindelyk herinnert het Genootschap, dat by Art. 2. der wetten is gestatueerd, dat *het Genootschap van alle Verhandelingen en Geschriften altyd eigenaar blyft, en dat niemand dezelyven of geheel, of ten deele, of by eenig ander Werk zal mogen laten drukken; zonder toestemming der Directeuren.*

---

In het afgelopen jaar zyn tot *gewone* LEDEN verkoren de Heeren:

ANT. LEMZON PYNAKER, Med. Dr. & Chirurgyn, te Alphen.

A. C. BONN, Med. Dr. te Amsterdam.

Mr. A. A. STRATENUS, J. U. Dr. in den Haag.

En tot buitenlandsch Lid.

H. M. MARCARD, Med. Dr. te Oldenburg en Brog-  
Arts van Pyrmont.

NIEUW-

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. DISSERTATIO MEDICA (*Chirurgico-Medica*) inauguralis, sistens: *momenta quoddam de surditate per puncturam membranae Tympani curanda* quam — pro gradu Doctoratus — eruditorum examini submittit: LUCAS CORNELIS NIEUWENHUIS, Rheno-Trajectinus. Die XII Junii MDCCCVII. Trajecti ad Rhenum ex Officinis O. J. van Paddenburg en G. van Tzorzorst, Academiae Typograph. 4to pp. 36.

De keuze en gelukkige bepaling van een onderwerp is, by het schryven van eene Verhandeling, voorzeker niet eene der minste verdiensten van den Schryver. — Oude en welbewezene waarheden te herhalen is, hoe zeer men ze ook met een nieuw kleed uitschoscht, noodeloos en overtollig; nieuwere stellingen, wier gegrondheid of ongegrondheid nog niet ten duidelykste is bewezen, ter toetse te brengen van rede en ondervinding, zal elk onbevooroordeeld beminnaar der waarheid nuttig en verstandig toeschynen. Aanmoediging verdient derhalve, reeds uit dit ééne oogpunt beschouwd, deze voor ons liggende Verhandeling van den Heer NIEUWENHUIS, wiens arbeid wy, by wyze eener korte scherpe, aan het onpartydig oordeel zullen onderwerpen.

De geheele Verhandeling bestaat uit drie Hoofdstukken. In het eerste lezen wy eene korte en alleenlyk aan het eigenlyke hoofdoogmerk beantwoordende Ontleedkundige beschryving van het Werktuig des Gehoors. In het tweede vinden wy de oorzaken der Doofheid aangewezen, benevens de wyze, waarop men tot derzelver kennis kan geraken; terwyl eindelyk in het laatste Hoofdstuk de Schryver tot het voornaam doel zyner Verhandeling overgaat, te weten *het genezen der doofheid door middel eener doorboring van het Trommelvlies*. — Het eerste Hoofdstuk is, wel is waar, kort en oppervlakkig; echter kan zulks den Schryver geenzins als eene fout worden toegerekend, daar wy de Ontleedkundige beschryving van het Oor, hoe gewigtig ook op haar zelve genomen, reeds by beroemde Ontleedkundigen (waar onder wy voornamelyk een' *Sommering* tellen) in zoo ver genoegzaam aantreffen, dat zy niet hier als overbodig, als eene vervelende, en tyd en papier verslindende herhaling zou kunnen worden aangemerkt. Het *Trommelvlies* en de *Buis van Eustachius*, als byzonder tot de doofheid betrekking hebbende deelen, worden daarom ook by uitsluiting vry naauwkeurig beschreven. Wat het eerste betreft; het Trommelvlies namelyk; ontmoeten wy nog eene byzondere vooronderstelling van *Colle*, *Glaser* en *Rivinus*, door den Schryver aangehaald, welke het bestaan eener opening in het vlies op vry losse gronden stellig be-

weer-

weerden. Dat 'er eene opening in het zelve kan plaats hebben, is onbetwistbaar zeker; hier van haalt de Schryver de noodige voorbeelden aan; doch ook even zeker houden wy met hem, dat deze opening niet tot de *natuurlyke* (liever: *gezonde*) bewerktuiging van het vlies behoort. Een weinig verder beweert de Heer NISUWENHUIS, dat het Trommelvlies niet noodzakelyk vereischt wordt tot het voortbrengen van het gehoor; ofschoon het dienen moge om de geluidstralen, die in den gehoorweg dringen, te ontvangen, en, door middel eener daar door veroorzaakte trilling, het geluid aan het binnenoor meê te deelen; de bewyzen hier van worden opgegeven als bestaande daarin:

- 1.) Dat men Dieren vindt, gelyk de koudbloedige Vischen, die dit vlies ontberen, en evenwel goed hooren.
- 2.) Wordt zulks bevestigd, door voorbeelden van Menschen, wier Trommelvlies, geheel, of slechts voor een gedeelte, vernietigd was, en des niet te min goed van gehoor werden bevonden.

Wat ondertuschen het eerste bewys aangaat; wy gelooven, dat onze Onleedkundige kennis der Vischen nog te duister is, om met zekerheid het gemis van een Trommelvlies by dezelven te kunnen vaststellen; en betrekkelyk het tweede, is het nog niet bewezen of het Trommelvlies (byaldien de Lyder nog kan hooren) wel *ganschelyk* ontbrak, ten minsten bewyst het voorbeeld, door onzen Schryver aangehaald, van dien Jongeling, die den tabakrook door de ooren heen blies en nogtans tamelyk goed kon hooren, nog in het geheel niet, dat het *Tympanum* in dit geval *ten eenenmale* ontbrak. Wy voor ons gelooven, al ware het ook slechts uit aanmerking der schoone, doelmatige, geenzins overtollige bewerktuiging van het oor, met regt te mogen beweren, dat het Trommelvlies, tot vorming van 't geluid, onontbeerlyk en allernoodzakelykst is.

In het *tweede* Hoofdstuk worden de oorzaken der doofheid en derzelver kenteekenen beknopt en volledig tevens aangewezen, en de vierfoortige verdeling van *Gaubius*, betrekkelyk de ziekelyke verschynselen van het gehoor, gevoegelyk tot drie gebragt, te weten: een te scherp (te gevoelig) gehoor, Doofheid, en een bedriegelyk gehoor. De eerste soort neemt men waar in Ziekten, waar de gevoeligheid of prikkelbaarheid door het geheele Ligchaam ten uitersten verhoogd is, het bedriegelyk gehoor echter vindt by de gezondste menschen plaats: het suizen in de ooren strekke hier van ten voorbeelde.

„ Het is hier de plaats niet (zegt de Schryver) eene volledige Ziektekundige beschryving van het gehoor te geven”

„ven” — waarom hy zich dan ook slechts over de doofheid, waar door de Mensch weinig of in het geheel niets hoort, breeder uitlaat. In het buitenoor ligt vaak op verschillende wyze de grond dezer Ziekte, b. v. het gebrek aan het buitenoor tot het opvangen en verzamelen der geluidstralen zoo noodzakelyk, het welk evenwel door de Konst wordt verholpen: de naauwte van den gehoorweg, moeilijker te herstellen; — de verstopping deszelfs, het zy door eene te groote hoeveelheid oorsmeer, of door dien hetzelfde verhard zy, het zy eene andere, van buiten toegevoerde stoffe den koker verstoppe. — Op pag. 17 wár van het ganschelyk, of ten deele vernietigd Trommelvlies gesproken wordt, geeft de S. op nieuws een geval op, door *D. Astley Cowper* aangehaald, ten bewyze der mogelykheid van, by een geheel vernietigd Tympanum, goed of ten minsten tamelyk te kunnen hooren. — *Exempla illustrant, nil probant!* ten ware zy zich niet slechts tot één onvoldoend geval bepalen, maar door dikwerf herhaalde onpartydige beschouwing opgemerkt en toepasfelyk gevonden worden. Op vastere gronden van zekerheid steunende, vinden wy als oorzaken van doofheid aangehaald de meer algemeen voorkomende gebreken van het Trommelvlies, van de gehoorbeentjes, beenbederf enz. waartoe nog eene verzameling van bloed, etter, waterig vocht of slym in de holte van den Trommel behoort: eindelyk de verstoppingen van het *stekkenhuis*, het *poortaal* en der *halve Kringswyze buizen*.

Wanneer de Zenuwen, die voorname geleiders, door welker aandoening wy het geluid ontwaar worden, ziekelyk zyn aangedaan, b. v. door drukking, waar door de indruk niet tot het algemeen vereenigingspunt van het gevoel (*Sensorium commune*) kan geraken, zullen wy doofheid zien ontstaan: billyk vestigt dus de S. ook hierop zyne aandacht; terwyl hy, zoo wel van ziekelyke bewerktuiging als van ziekelyke ongevoeligheid 'en geheele vernietiging, der gehoor-zenuwen spreekt. — Met grond, zien wy, by eenen hoogen graad van ongevoeligheid derzelfs, de aanprikkelende en versterkende middelen aangeprezen; alhoewel wy geenszins toestemmen, dat, by eene doofheid uit *Apoplexia* of *Epilepsia* ontstaande, altoos eene juist tegenovergestelde handelwyze vereischt wordt, die meer bepaald in geval van beroerte (pag. 21) gezegd wordt te moeten bestaan in: *antiphlogistica et a Cerebro derivantia*. Wy ontveinzen niet, dat deze stelling ons wat al te willekeurig voorkomt, daar derzelver algemeene toepassing zich niet kan vereenigen met die menigvuldige gevallen, waarin, na een' geëindigden aanval van beroerte, eene plaatselyke verlamming van een of ander deel overblyft: bestaat de oorzaak der ziekte in volbloedigheid, waar van zoms eene nadeelige drukking der hersenen het gevolg is, dan komen aderlatingen en de hier boven geroemde mid-

de-

delen te pas, en offchoon de aanval door eene gepaste behandeling uit den weg geruimd is, zou desnietemini onzes erachtens de verkoelende en afleidende behandeling, uit hoofde van eene, by zulke Lyderen, byzondere overbelling tot diergelyk een aanval, eenigen tyd nog kunnen en moeten worden voortgezet; maar ontstaat *elke* Beroerte uit volbloedigheid en drukking der hersenen? Waar blyven wy dan met onze *Symberoerte* (*apoplexia serosa*) en hoe zullen wy ons de *apoplexia nervosa* verklaren, eene ziekte waarin wy wel overgroote zwakte, maar geen bederf der vochten, geen drukking der hersenen, noch uitstoring in dezelve, door verbreking der bloedvaten, bespeuren?

Eindelyk handelt de Heer N over de gebreken der *Eustachiaansche Buis*, over de ontstekingsachtige en ettergezwollen, versterking, vergroeiing der Buis en andere oorzaken, die over de ongezelykheid der Kwaal niemand meer zouden doen in twyfel staan, byaldien men niet, door zucht tot navorsching en waarheidsliefde geleid, een nog niet (of ten minsten min volkomen) bekend middel had weten optesporen, om de gemeenschap der buitenlucht met de Trommelholte te herstellen, en op die wyze aan den Lyder het gchoor weder te geven.

Dit middel nu bestaat in de doorboring van het Trommelvlies, zoo dat de Geluidstralen door de gemaakte opening in de voornoemde holte van den Trommel kunnen doordringen. In geen ander geval (zegt de Schryver) kan dit middel van nut wezen, dan wanneer de grond der doofheid in eene ziekelyke gesteldheid der *Eustachiaansche Buis* gelegen is. Ten slotte van dit hoofdstuk geeft onze S. de verschynselen op, waar uit wy kunnen opmaken of by eene aanwezig zynde doofheid de Zenuwen al of niet zyn aangedaan.

Het *derde* hoofdstuk wordt begonnen met eene geschiedkundige beschryving der eerste uitvinding van meergemelde heilbewerking; terwyl men 'er tevens uit ziet, dat dezelve niet alléén vóór jaren reeds in aanmerking kwam, maar zelfs met een gelukkig gevolg ten uitvoer werd gebragt. Hierop volgt de wyze, waarop de konstbewerking wordt verrigt, benevens eene beschryving van het werktuig, en eenige voorzigtigheidsregelen ter voorkoming van ongelukken by het doen der konstbewerking; al het welk naauwkeurig en bondig wordt voorgedragen — en eindelyk eene welverdiende aanpryzing der operatie om derzelver eenvoudigheid, en heilzame uitwerking. Ten slotte voegt 'er de S. by, dat hy by mangel aan tyd en gelegenheid buiten staat geweest zynde, om de vereischte proeven, omtrent 't geen hy ten dezen uit de beste Schryvers getrokken had, op het gestorven menschelyk ligchaam te nemen, zich naderhand hoopte in de gelegenheid daar toe, by dooven, gesteld te vinden, en den uitflag dier proeven openlyk te zullen kunnen gemeen maken.

Wy

Wy wenschen den jongen Geneesheer, met dit allezins voldoende bewys van welbesteden tyd en yver voor de waarheid hartelyk geluk; en hopen, dat hy ouder eene welslagende praktyk, by aanhoudenheid zich in de gelegenheid zal vinden, om van de dagelyks toenemende verlichting in het vak der Genees- en Heelkunde een even verstandig gebruik te maken; en alzoo tot nut en welzyn zyner lydende natuurgenootten yverig mede te werken.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 20 July 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100½ 11	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C. 94 1½	
Andeelen by Hope & Comp. . . . .		ditto dito nieuwe. . . . .	88½ 189
enz. . . . .	106 1½	<i>Portugal</i> , by Hope & C. . . . .	98½ 1½
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	92 1½	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt. 63½	
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	96 1 97	<i>Frankryk</i> Geconsolld. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. 91½ 1 97½		5 prCt. . . . .	71½ 1 72
ditto Leen en Wisselb. 4 prCt. 97½ 1 98		Ditto Cert. by K. & V. . . . .	71½ 1 1
ditto Kron 4 prCt. . . . .	97½ 1 98		
<i>Keltzervan Oostenryk</i> 5 prCt. 56½ 1 57		Wisselcours.	
ditto 4½ prCt. . . . .	50 1 51	Op Londen. . . . .	35 ½ 6 5½ 1
ditto 4 prCt. . . . .	50½ 1 51	— Parys. . . . .	53½

#### BINNENLANDSCHE.

<i>Nationale Schuld</i> brieven 1 3		ditto Domeinen. 4 prCt. . . . .	72 1½
prCt. . . . .	44½ 1 45	ditto Vrywillig 1 5 prCt. . . . .	72 1½
ditto 1 2½ prCt. . . . .	39½ 1 1	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Losrenten uit de heffing van		met oloop. premie by Af-	
98 1 3½ prCt. . . . .	51½ 1 1	losf. . . . .	92½ 1 1
Dito uit de heffing van		Rekripten Losb. na den	
1800. 1 3 prCt. . . . .	44½ 1 45	Vrede . . . . .	91½ 1 1
ditto 1801. 1 3½ prCt. . . . .	51 1 1	Agio van de Bank. . . . .	4 prCt.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

*ZALK, den 13 July.* Dit Dorp werd beden ochtend ten half acht uren met eene verschrikkelyke hagelbui bezocht. Van donder en bliksem vergezeld stak dezelve uit het Zuidwesten op, strekte zich over de gansche breedte der Heerlyk-

lykheid uit, en hield ruim een half kwartier uurs aan. De grootste hagelsteen, of veeleer stukken ys, waren als halve groote hoendereijeren en de andere meest allen als duiveneijeren. De glazen, die op het Westen en het Zuiden stonden zyn meest allen verbryzeld; doch deze schade komt niet in aanmerking by het verlies, dat de Landman over het algemeen geleden heeft, dewyl alle de te veld staande vruchten vernield zyn. De boomvruchten zyn ook allen afgeslagen, maar men heeft tot nog toe niet vernomen, dat 'er menschen by verongelukt zyn of wonden bekomen hebben. — Van *Oldebroek*, *Elburg* en *Doornspyk* heeft men ook dergelyke treurige berichten ontvangen; in de laatste plaats zyn buiten de aanmerkelyke schaden aan de gewassen toegebracht, ook menschen gewond geraakt, ja beladen wagens, paarden en vee door dezen hagelslag in de sloten geworpen.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,  
BUITEN HAARLEM.

1807. July	RANO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
15	29. 9	66	Z. W.	betrokken; 's namiddags tuschen beide regenachtig.
	29. 9	70	W. Z. W.	
	29. 9	59	W. N. W.	
16	29. 9	65	W. Z. W.	bewolkt; voormidd. windrig.
	30. 0	69	—	
	30. 0½	64	W. t. Z.	
17	30. 0½	69	W. t. Z.	bewolkt.
	30. 1	75	W. Z. W.	
	30. 0½	64	Z. W.	
18	30. 1	66	W.	's morgens regenachtig; verder bewolkt.
	30. 1	69	W. t. N.	
	30. 1½	55½	W. N. W.	
19	30. 1½	66	W. N. W.	bewolkt.
	30. 1½	74	—	
	30. 1	67½	W. Z. W.	
20	30. 0	71	W. Z. W.	bewolkt; 's avonds omtrent helder.
	30. 0	76	—	
	29. 9½	65	Z. W.	
21	29. 9½	68	W.	omtrent helder.
	30. 0	74	W. N. W.	
	30. 0	66	N.	

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopende Week, is geweest: te *Amsterdam* 137; en te *Haarlem* 9, onder welke laatste 4 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
EN  
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 31. *Vrydag den 31 July.*

---

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

**L**ISSABON. De uitmuntende Graveur *Bartolozzi*, die langen tyd in Engeland leefde, heeft nog onlangs, op zyn 84ste jaar, alhier, voor het Fransch *Museum* gegraveerd een stuk van *Guido Reni*. De Prins Regent heeft hem de Christus-Orde, ryk met Diamanten omzetz, geschonken.

**NAPELS.** Kortén tyd vóór de Bekendmaking der Koninklyke verórdening, waarby het opgraven van Oudheden in dit Koningryk is verboden, tot dat daaromtrent meergemelde en doelmatige schikkingen gemaakt zullen wezen, is, te Pompeji, een geheel Huis opgegraven, en een groot Paleis ontdekt, dat alle opgedolvene Gebouwen, in uitgebreidheid, verre overtreft, en zekerlyk aanzienlyke bydragen vóór de Oudheidkunde belooft.

De Galery van Francavilla, in dit Koningryk, heeft door de vlugt der vorige Regering veel geleden, en de voornaamste Stukken zyn mede gevoerd. Gelukkiger waren de andere Verzamelingen, voornamelyk die van Portici, welke weinig verloren heeft.

II. DEEL.

E

SCHAF.

SCHAFHAUSEN. Onze beroemde Zwitfersche Histo-  
rie-Schryver *Muller*, alhier, heeft den post van Pro-  
fesor by de Akademie te Tübingen, welke hem door  
Z. M. de Koning van Wurtemberg, op zeer verëeren-  
de, meer nog dan voordeelige, voorwaarden is aange-  
boden geworden, aangenomen. Hy zal de volmaaktste  
vryheid hebben, om zich aan zyne Letterkundige werk-  
zaamheden te kunnen overgeven. Reeds is dit de vier-  
de Vorst in wiens dienst de Heer *Muller* is getreden,  
zonder dat, nogtans, de vastigheid van zyn karakter  
'er door geleden heeft.

## I N L A N D S C H E.

NYMEGEN. Onze Stads Operateur, Heel- en Vroed-  
meester, J. VAN MUNSTER, heeft onlangs, de Huis-  
vrouw van zekeren Distillateur *Boes*, te Goch wonen-  
de, welke 25 jaren oud, ongemeen zwaarlyvig en voor  
de eerste maal zwanger was, gelukkig van een leven-  
dig en onbeschadigd Kind, zynde een Zoon, verlost,  
door middel van de *Doorsnyding der Schaambeenderen*.  
Deze Kunstbewerking geschiedde den 5den July, en  
zoo wel Moeder als Kind, bevond zich nog op den  
zevendenden dag daar na, naar tydsomstandigheden, rede-  
lyk welvarende.

---

## P R O G R A M M A

VAN HET

## MATHEMATISCH GENOOTSCHAP

*Een onvermoeiden arbeid komt alles te boven.*

TE AMSTERDAM 1807.

Het Wiskundig Genootschap, onder de Spreuk: *Een  
vermoeide arbeid komt alles te boven*, heeft op den  
gisten van Lentemaand 1. 1. hare 28ste *Algemeene Ver-*  
*gaa-*

gadering gehouden, welke door den voorzittenden Bestuurder, den Heer JOH. KERKHOVEN, met eene Redevoering, ten onderwerp hebbende: *Het aanslippen van eenige der ontdekkingen door de Sterrekunde gemaakt en die ons een flauw denkbeeld geven van den bouw van het Heelal*, geopend werd. Vervolgens werd verslag gedaan van den tegenwoordigen staat van het Genootschap, en van de handelingen des Bestuurs, gedurende het laatst verloopene Genootschaps-Jaar.

De Prys aan de Leden des Genootschaps, voor het inleveren der meeste voldoende ontbindingen, bestaande in J. DE LA LANDE's *Sterrekunde*, aan den Heer G. FIKKEN toegewezen, werd aan zyn Ed. op eene gepaste wyze overhandigd.

Tot nieuwe Bestuurders werden benoemd de Heeren JOH. BUYS, J. F. KEYZER en S. VAN DER PAAUW. En tot, de Secretaris en Algemeen Correspondent, het Besturend Lid J. VAN WYK ROELANDSZN., te *Amsterdam*.

De tyd ter beantwoording der vorige Prysvraag, zynde eene *inleiding tot de Algebra, ten dienste der Scholen*, nog niet verstreken zynde, kon hieromtrent nog geen verslag worden gedaan.

Tot eene nieuwe Prystof wordt opgegeven de beantwoording der Vraag:

*Van welk nut is de Wiskunde in de voornaamste beroepen des gewonen levens?*

Het Genootschap verlangt in het Antwoord op deze Vraag, niet zoo zeer eene breedvoerige Verhandeling over het nut der Wiskunde, als wel eene *duidelijke* en zoo veel mogelyk *beknopte* schets van den nuttigen invloed der Wiskunde op de bedryven des gezelligen levens, en dus van het voordeel het welk zy zoo wel den Koop- als Zee- als Handwerkmans kan aanbrengen, alles strekkende, om zoo veel mogelyk het doel des Genootschaps, de meerdere uitbreiding der edele Wiskunde, te bevorderen.

Het Genootschap biedt aan den Schryver van het voldoende Antwoord, eene Premie van *tien Hollandsche gouden Dukaten* of de waarde van dien, moietende de Verhandeling geschreyen zyn in de *Hollandische Taal*, met eene *duidelijke Letter*, en geteekend met eene Zinspreuk, vergezeld door een verzegeld Briefje, houdende van buiten dezelfde Zinspreuk, en van bin-

nen den naam des Schryvers: het Briefje der meest voldoende Verhandeling zal alleen geopend, en de andere ongeopend verbrand worden.

De Stukken, welke naar den uitgelooften Prys zullen dingen, moeten voor primo Augustus 1808, vrachtvry, worden gezonden aan den Ondergeteekenden, wonende op de Oudezyds Voorburgwal, by de Stoofsteeg, N<sup>o</sup>. 66.

Op last van Bestuurders des Genootschaps bovengenoemd,

J. VAN WYK, Roeld. Zn.

Tweede Secretaris en Algemeen Correspondent.

# KWEEKSCHOOL VOOR DE ZEEVAART, TE AMSTERDAM.

(Reize door Holland, in 't jaar 1806, D. I.)

Doelmatiger inrigting kan 'er naauwelyks zyn, dan deze, welke alhier in den jare 1785 tot stand kwam. Reeds de plaatsing des gebouws op de Y-gracht (\*), en wel vlak in het gezigt van het tegenovergestelde 's Lands Zee-Magazyn, is uitstekend gekozen, daar ieder Jongeling, zoodra hy op straat verschynt, die groote gevaarten aanschouwt, waarmede hy welligt eenmaal de baren zal beploegen. Eenvoudig is de voorgevel; doch lusterryk door het frase *colosfale* Beeld, boven den breedten ingang, schetzensde de Zeevaart, met een Haan, met den Staf van Mercurius, een Schepsroer, Graadboog, Byenkorf en ander bywerk versierd, zynde het beeldhouw-werk van den kundigen A. ZIEZENIS; onder welk beeld met gouden letters het opschrift prykt: *Kweekschool voor de Zeevaart*. Onder de menigte vertrekken, zoo van den Kommandeur, Straurman en Bootsman, als van de bottelary, victualie, kombuis, eet-, slaap-, zieken-, kleeder-, schilder-, tan-geweer- en linnen-kamer, en het vierkante Plat boven het voorste gedeelte des gebouws, als zeer geschikt tot het doen van sterrekundige waarnemingen, munt uit de School zelve, zynde ruim en lang, de muren beplakt met afbeeldingen van vele nederlandsche Zeehelden, en byzonderlyk van den Zee-Flag op Doggersbank van 5 Augustus 1781, doch vooral de kamer der Regenten, alwaar schoone konst het doel dezer inrigting verheft. Twee voortreffelyke schilderyen van W. SCHFL.

(\*) Beter en meer algemeen bekend, onder den Naam van: *De Batien-De Redakt.*

**SHELLINX**, verbeeldende den togt naar **Chattam**; de afbeeldsels van **MICHEL DE RUITER** en **PIET HEIN**, door **F. BOL**; van de **WITTE**, en de beide **TROMPEN**, vader en zoon, alle met het schoonste koloriet naar het leven gemaald; de beeldtenis van **ZOUTMAN** in *Crayon* door **LA CROIX**, en nog, vóór den ingang der kamer, een groot schilderstuk, afbeeldende den togt naar **Cadix** in den jare 1596, leveren inderdaad eenen rykdom van konst, die hare hooge waarde te meer bevestigd door de plaats, welke zy alhier bevat. Eer zy der geestdrift en der edelmoedigheid tevens der Hollanderen, die dit alles ten geschenke gaven aan een zoo nationaal gesticht, en wier namen in deze kamer openlyk met dankbaarheid vermeld worden! Het doelmatigste, bovenal, is het voortreffelyke, tamelyk groot **Fregat**, naar de uierste konst in alle zyne volkomenheid van zeilen, touwen, ankers, geschut enz. vervaardigd, tot zoo ver dat het, als 't ware, geteed ligt, om zee te kiezen, en welk de gansche lengte van dit gebouw aan de west-zyde beslaat. Allerv aardigst waren de oefeningen der **Kweekelingen**, waarvan ik alhier getuige was, op het oogenblik, dat vlag, geus en wimpel werden opgeheist. Hier klautert de een met eene arendsvlucht naar boven, om de zeilen, als by eene styve koelte, in orde aan te spannen; daar, worden de vlaggen opgehесhen; om de pligtmatige groete, als by een byzonder feest, te geven; dan, suelt men bovenwaarts, om de zeilaadje, als by eenen opkomende storm, te bergen; nu stelt zich het zee-kasteel in orde, met alle de seinen, om slag te leveren aan den vyand, dien men van verre met den kyker schynt waartenemen; dan weder, schynt men, by eene heldere sterrenlucht, te midden van den nacht, de hoogte te meten, waar men zich bevindt; hier vervaardigt de **Bottelier** de lyst zyner victalie; daar, verzorgt de **Kok** zyne kombuis; terwijl de **Bootsman** de namen van masten, stengen en raas, zeilen reeven, steekhouten leggen, en de duizende touwen leert onderscheiden, die het ganschhe vaartuijg tot zyne bestemming behoefst.

Het opderwys gaat, in onderscheidene klassen, van de eerste beginzelen der rekenkunde, tot de hoogere trappen der meet- en stuurmans-konst, in al derzelver omvang, voort; waarby voorts het lezen, schryven, zeilenmaken, de behandeling van het klein geweer en van het kanon, en ook de bevordering van godsdienstige kennis, niet wordt vergeten. De levenswyze is volkomen dezelfde, als op zee, zoodat het gebouw, in zyne geheele werking, inderdaad een beweeglyk zee-kasteel verbeeldt, en de zeeman van matroos tot admiraal wordt gevormd, zoodra hy slechts zich begeert te oefenen. By het roeren van de trom, verkondigt des **Bootsmans** geroep: *Overall* de ontwaking des morgens ten vyf uren; terwijl des avonds ten acht uren de *taploos* geslagen wordt, alles zich in

de hangmatten begeeft, en den ganschen nacht, gelyk ook des daags, de behoorlyke wachten worden uitgezet. De kleeding is voor allen dezelfde, namelyk een zwarten kiel, zwarte das, yslandfche kousen en lange broek. Buiten s'huis dragen zy een zeemans kamizool van donker blaauw laken, eene gestreepte lange broek, een kort rood onder-kamizool, witte garen kousen en schoenen met banden. De hoed heeft een blaauw gekleurd lint ter onderscheidinge, waarop met groote letteren het woord; *Kweekfchool*: gedrukt is. Ook de schikking bestaat in zuivere fcheepskost, meestal in erwten, gort, aardappelen, wortelen en kool; in vleesch, spek en stokvisch, men drinkt alleenlyk goed bier, en geene koffy of thee. Het ranfioen voor ieder Kweekeling is op de volgende wyze verdeeld:

2 maal ter week 1  $\frac{1}{2}$  Vleesch.

1 ————— 1 — Spek.

4 ————— 1 — Stokvisch,

1 ————— 1 — Boter.

1 ————— 1 — Kaas.

Voorts in de week 2 kop Gort.

————— 1 — graauwe Erwten.

————— 1  $\frac{1}{2}$  — groene of witte Erwten.

welke laafte naar evenredigheit worden verminderd, wanneer 'er Boonen Wortelen, Kool of andere groenten gefchaft worden.

Om de drie maanden, wordt het behoorlyk verflag ingeleverd van de vorderingen en gedragingen; de belooning der vlyt, met een goed gedrag, bestaat in eene bevordering tot hoogere klasfe: gebrek aan naarftigheid heeft de plaatfing aan den *domoors-bak* of *luisaarts tafel* ten gevolge; voortgaande luiheid en wangedrag worden met lichaaamlyke ftraf, en eindelyk met eene dadelyke wegzending vergolden. Van de hoogfte klasfe tot den zeedienst bekwaam geoordeeld, wordt de Kweekeling ter koopvaardy-vaart gezonden, doende hy een paar reifen ten voordeele dezer fichtinge. Na dien tyd, blyft hy aan zich zelf overgelaten. Eene beftendige ervaring van ruim twintig jaren heeft het zegel gedrukt op de voortreffelykheid dezer Schole, daar zy reeds de bekwaamfte en moedigfte zeebouwers opgeleverd, en menig fchip aan de woede der orkanen en de gevaren van klip en zandbanken heeft ontrukkt. Zonderling, inderdaad, prykt ook alhier wederom der Hollanderen edelmoedigheit, daar deze geheele fichting, behalve den aanleg van het gebouw, en enkele giften en bepaalde inkomsten van 's lands wege, alleenlyk haar duurzaam bestaan aan de goedwilligheid van afzonderlyke Burgers heeft te danken, en het getal van ruim anderhalf honderd kweekelingen.

lingen, door hun bestendig tot den zeedienst gevormd, een allergunstigst uitzigt voor de toekomst levert, wanneer eenmaal een duurzame vrede de kwynende zeevaart tot deze gewesten der nyverheid zal terug voeren.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

**GODGELEERDHEID.** *Het Evangelie naar Paulus of Leerredenen over Rom. 1 : 16. Want ik schame my des Evangeliums Christi niet. Want het is een kracht Gods tot zaligheid, een iegelyk, die gelooft, eerst den Jood en ook den Griek.* Door WILHELMUS JANSONIUS, Evangeliedienaar in de Hervormde Gemeente, te Uithuizen. To Groningen, by A. Groenewolt, 1807. In gr. 8vo.

Men vindt hier vier Leerredenen over den, op den tytel gestelden, text. In de eerste wordt het *gemoedsbestaan van Paulus, omtrent het Evangelie van Christus, beschouwd*, en, in de volgende, *de Gronden overwogen, die de Apostel, ter billyking van dit zyn gemoedsbestaan bybrengt*. Deze Gronden zyn, volgens des Schryvers eigene woorden in zyne tweede Leerrede, de navolgende: „ (1.) die Leer be-  
„ helde voor vloekwaardige zondaren eene tyding van za-  
„ ligheid in zich. (2.) Zy was volkomen in staat, om den  
„ mensch dat heil te beschikken, *het was een kracht Gods*  
„ *tot zaligheid.* — (3.) Zy predikte een Gode betamenden  
„ weg, een onschatbaar heerlyk middel, om deelgenoten van  
„ die zaligheid te worden: het Geloof namelyk in den Heere  
„ Jesus Christus. *Het was een kracht Gods tot zaligheid*  
„ *hun die geloven.* — Eindeiyk (4.) haar aanbod van zalig-  
„ heid was onbepaald en algemeen, het strekte zich uit tot  
„ allerlei rangen en standen van menschen. *Het was een*  
„ *kracht Gods tot zaligheid een iegelyk, die gelooft eerst*  
„ *den Jood en ook den Griek.*” Het eerste Stuk wordt in  
deze tweede Leerrede behandeld, het tweede in de derde,  
en het derde en vierde in de laatste Leerrede.

Loffelyk zeker is het oogmerk van den Leeraar J. om, zoo als hy, in het begin van zyn Voorberigt, zegt, buiten den bepaalden kring zynzer Gemeente, meer algemeen nuttig te zyn; en men kan in zyn Eerw. blykens deze Leerredenen en sommige Aanteekeningen onder den text geplaatst, den man niet miskennen, die, met gebechtheid aan de leerstellingen van zyn Kerkgenootschap, zucht voor het waar en eeuwig belang zynzer medemenschen paart. Zeer ernstig en welmeenend zyn inzonderheid de toepasselyke bedenkingen aan het einde van ieder Leerrede, vooral, wanneer men den tyd in

aanmerking neemt, waarin deze Leerredenen werden uitgesproken; zynde deze, „toen,” gelyk J. in eene Aanteekening op bladz. 26 zich uitdrukt, „dat monster van logen- taal en Christushaat, *de Eeuw der Rode van Pains*, en meer andere uitbroeifels van dien zelfden stempel te voorschyn kwamen, en zelfs de eenvoudigste Landlieden in de hand wierden gestopt, om hen met den verdervenden stroom medeteslepen; het geen, ook reeds in zoo verre gelukte, dat hier en daar ten platten lande, (zoo my wel onderricht is) ten tyde der openbare Godsdienstoefening, besloten gezelschappen wierden gehouden, in welke uit deze en soortgelyke zielverwoestende geschriften voorlezingen, wierden gedaan.”

Nieuws echter zal men in deze Leerredenen niet aantreffen en dus daarin geene reden vinden, om het groot aantal der gedrukte Leerredenen, met deze te vergrooten. *Ze*er keurt ook *Reconsent* af, de, in deze Leerredenen, zoo dikwyls gebezigde, uitdrukkingen, die den toets van het gezond verstand niet kunnen doorstaan, en waar toe het Euangelie zoo min aanleiding geeft, dat Paulus voorzeker, zoo hem dezelve onder de oogen konden komen, daar in het Euangelie, dat hy, in der naam van zynen Goddelyken Meester, verkondigd heeft, niet zoude kennen. *Zyne reden en zyne prediking was niet in bewegelyke woorden der menschelyke wysheid, maar in betooning des Geestes en der Kracht*, 1 Cor. 11: 4. — Wierd deze Recensie 'er niet al te uitvoerig door, weinig moeite zou het kosten, eene menigte voorbeelden van dergelyke uitdrukkingen bytebrengen, als: *Godlyk offerbloed*, bladz. 60. *Het ryden van Immanuel op het woord der waarheid, het schieten van scherpe pylen in het hart zyner vyanden*, waar door 'er, (op den eersten Pinxterdag) ruim 3000 voor zyne voeten nedervielen, bladz. 104. *Jesus Christus legt, als 't ware, zyn eigen ligchaam voor uwe voeten neder op den weg der zonde, om u tegen te houden op den weg der verkeerdheid; zoudt gy nu nog tegenstreven en den Zoon van God onder uwe voeten verireden?* — *Zyn bloed stroomt tuschen u en de plaats der pyniging, zoudt gy nu alle moeite aanwenden, om door die stromen des levens heen te waden naar de onuitbluschbare vlammen van eens verzegelde hel?* — bl. 115. *De gekruiste liefde van Jesus Christus*, bl. 127. Dit laatste verstaat *Reconsent* in 't geheel niet, en alle zyn het uitdrukkingen, die hy in 't Euangelie naar Paulus, en dat was toen 't Euangelie van Jesus Christus, nooit gevonden heeft.

Wy onthouden ons van verdere aanmerkingen; schoon 'er zeker nog velen op deze Leerredenen te maken waren. — Daar de Schryver in zyn Voorberigt verzoekt, onder het oog



te houden, dat hy hoofdzakelyk voor zulke menſchen ſchryft, die met hem, de krachtadige en hartveranderende bewerking des Heiligen Geestes, in het ſtuk van des Zondaars eeuwig behoud, als volſtrekt noodzakelyk, geloven en belyden, daar zeggen wy alleen nog, dat de zoodanigen, die zulks naar de opvatting van den Leeraar J. geloven en belyden, deze Leerredenen met ſichting en nut zullen kunnen lezen.

BEÛORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,  
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

STATENKENNIS. *Tableau Statistique de la Hollande en 1804, traduit du Hollandais de M. R. Metelerskamp. Paris 1 vol. in 8°. (\*)*.

Het zyn alleen geboren ingezetenen, die eene goede Statiſtiſiek van hun land kunnen leveren. Een buitenlander, die het bezoekt, zelfs met dit oogmerk, moet noodwendig veel overſlaan en zich aan eene menigte feilen ſchuldig maken: hy is buiten ſtaat om, op zyne meestal vluchtige reis, alles op te nemen. Met de taal van het Volk, dat hy bezoekt, onbekend, of uit gebrek aan oefening in dezelve, kan hy dikwyls de berigten, die hy poogt in te winnen, niet naauwkeurig bekomen. Het mistrouwen, alle Volkeren jegens den buitenlander eigen, die de vermogens van een Staat tracht na te ſporen, weigert hem ook menigmaal deze berigten. Dit hebben verſcheide Schryvers ondervonden, die waarnemingen wegens Holland in het licht gaven. In hunne Werken zyn zeer grove feilen, die *Metelerskamp* meermalen in het zyne aanhaalt, waarin hy zich byna altyd op bewysſtukken, van een onwederſprekelyk gezag grondt. Hy heeft het in vier afdeelingen verdeeld. De eerste loopt over de uitgeſtrektheid, ligging, vruchtbaarheid, waterſtaat en bevolking van Holland, als mede over den natuurlyken en zedelyken toestand van dezelve bewoners.

Over de uitgeſtrektheid loopen de berekeningen der Schryvers, die daar over handelen, verre uit een. Die van den Hr. *Keuchenius* ſcheen den Hr. *Metelerskamp* het naauwkeurigſt toe. Deze geleerde heeft de lengte van Holland op 46 uren bepaald, deszelfs gemiddelde breedte op 30 uren, en

(\*) In het oorspronkelyk is dit Werk getiteld: *MR. R. METELERSKAMP, de toestand van Nederland, in vergelyking gebragt met die van enige andere Landen van Europa, in drie Deelen, gr. 8°. waar van by de Boekhandelaars Cornel en van Balen, te Rotterdam, reeds twee Deelen het Licht zien.*

en deszelfs geheele oppervlakte op 1380 uren van twintig op een graad.

Omtrent de vruchtbaarheid merkt de Hr. *Motelerkamp* aan, dat, hoe zeer Holland met de vruchtbaarste deelen van Duitschland, Frankryk en Engeland niet kan vergeleken worden, het echter bewezen is, dat over het algemeen de grond 'er niet zoo ondankbaar is, als verscheide Schryvers, vooral buitenlanders, los weg ondersfeld hebben. Hy beweert, dat men 'er uitmuntende weilanden, vruchtbare korenakkers en over het algemeen eenen grond vindt, die mischien veel zorg en arbeid van den landman vereischt, maar hem ook daar voor met een' ryken oogst beloont.

Met verscheide Schryver daarin overeenkomende, dat door middel der duinen en zandbanken, die sedert eene eeuw aanmerkelyk voor dit land zyn vermeerderd, de Hollandfche grond op vele plaatsen hooger ligt dan de gewone oppervlakte der Zee, voegt hy 'er by, dat in verscheide streken dezelve echter zestien voeten lager dan de oppervlakte der Zee is; dat eenige deelen van Holland by de eerste doorbraak der Noordzee verloren mogen geacht worden, en in een gewoon jaar de verveeningen een grooter waterplas veroorzaken dan men in denzelfden tyd door molens kan uitmalen. Dit gevaar evenwel komt hem minder wezenlyk voor dan wel, dat uit de rivieren kan ontstaan, die door middel van hooge dyken, eenige eeuwen te vroeg, genoodzaakt zyn, binnen zekere palen te blyven, en dus aan hare bestemming, om den grond eenige lagen klei te verhoogen, gelyk zy in andere landen doen, niet hebben kunnen beantwoorden. In Holland daarentegen is het bed der rivieren verhoogd.

Wat de bevolking van Holland betreft, de Hr. *Motelerkamp* meent haar op het ronde getal van twee millioenen inwoners te mogen schatten, dat, de uitgestrektheid des lands in aanmerking genomen, eene zeldzaamheid in 'de hedendaagsche Geschiedenis is, waar van de oude historie in de republiek van Athenen slechts een voorbeeld oplevert; want volgens deze berekening moet Holland, van deszelfs grond de oppervlakte der Zuiderzee en der Meeren aftrekkende, 3200 menschen in elke vierkante myl bevatten.

De ongezondheid der Hollanders meent de Hr. *Motelerkamp* zoo zeer niet te moeten toefchryven aan de veranderlykheid van den dampkring, die de ligchamen, als goed voedsel de noodige krachten aanbrengt, verhardt, als wel aan de slechte hoedanigheid van het voedsel over het algemeen en het misbruik der dranken. De verzwakking der geestvermogens acht hy het gevolg van de zwakheid des ligchaams; en hieraan moet men zonder twyfel de onverschilligheid en ongevoeligheid wyten, die tegenwoordig de Hollandfche Natie kenteekenen. Andere oorzaken, zegt hy, loopen hiertoe te

minen, maar hy oordeelt het ongepast daar van te spreken, dewyl de waarheid der zaak niet in twyfel kan getrokken worden.

In de tweede Afdeeling handelt de Hr. *Metslarkamp* over den rykdom en het nationaal vermogen; de bronnen van welvaart en over de voornaamste takken der burgerlyke vlyt, de Vischeryen, Veefokkeryen, Landbouw, Fabryken, Manufacturen, Koophandel en Zeevaart.

Zie hier het tafereel, dat de Schryver van den rykdom en het nationaal vermogen ophaagt: hy schat het rentegevend en geen rentegevend eigendom van Holland, op 330,000,000 Guldens (\*). De eerste bestaan uit: 1.) bebouwde Landeryen; 2.) huizen niet onder de renten der Landeryen begrepen; 3.) Ontgrondingen en Veenlanden; 4.) het kapitaal der Landhuren; 5.) de tegenwoordige waarde der inkomsten uit de schulden der buitenlanders voortvloeiende; 6.) den buitenlandschen Handel en Zeevaart; 7.) den binnenlandschen Handel en Manufacturen; 8.) de Vischeryen.

De tweede zyn zamengesteld: 1.) uit groote onbebouwde heiden, duinen en moerassen, het huisraad en gemaakt goud en zilver; 2.) uit gemunt goud en zilver, dat de Schryver in het midden laat.

De Nationale inkomsten worden op 200 millioenen geschat. Zy bestaan uit: 1.) opbrengst der Landhuren; 2.) renten van Veenderyen, Boschen enz.; 3.) Huisburen; 4.) renten der Staatsschulden; 5.) renten der buitenlandsche Schulden; 6.) den buitenlandschen Handel en Zeevaart; 7.) de Vischeryen; 8.) de bezittingen in de Oost-Indiën; 9.) de bezittingen in de West-Indiën.

De eerste tak van nationale vlyt in Holland bestaat in de Vischeryen, de Veeteelt, en den Landbouw. Wy kunnen den Schryver in de zeer leerzame byzonderheden niet volgen, welke men over deze belangryke onderwerpen by hem vindt: wy zullen 'er dus slechts de volgende opmerkingen uit ontleenen.

De Vischeryen zyn in veraf- en nabyliggende verdeeld; tot de eerste behooren de Walvischvangst op Groenland en de Straat Davis en die der Haring en Kabbeljaauw op de kusten van Ysland en op Doggersbank.

De verafgelegene Vischeryen zyn in een aanmerkelyk verval, en de kosten der Walvischvangst worden door de opbrengst niet goed gemaakt, maar zy levert een bestaan op voor 15,000 menschen (†).

(\*) Hier heeft de Franfche Vertaler zich grofelyk vergist, met enkel de waarde van een der volgende 8 Artikelen op te geven, daar dezen te zamen, volgens de berekening en opgave in het oorspronkelyk Werk van M. niet minder bedragen, dan eene fomme van 3,084,000,000.

*De Redacteur.*

(†) Sedert de laatste jaren echter stond deze Tak van Industrie genoegzaam gebreel stil.

*De Redact.*

De Kabbelaauwvangst is sedert eene eeuw door de mededeling van andere Volkeren sterk afgenomen; maar deze Vischery zal, dewyl zy zekerder en minder hagchelyke voordeelen oplevert, altyd eene belangryke bron van welvaart voor Holland blyven.

De nabygelegene Vischeryen van Haringen en versche Zeevisch, die op de Rivieren, Meeren en andere wateren houden een groot aantal inwoners bezig, maar derzelver opbrengst kan men niet berekenen.

De fokkery van hoornbeesten, welke gelegenheid geeft tot het maken van oneindig veel Boter en Kaas en tot eene aanzienlyke uitvoer van gezouten vleesch; die van Friese Paarden, welke zulke schoone rasfen voortbrengen; eindelyk die van Schapen, die zulk eene menigte Wol opbrengt; zyn weder andere bronnen van rykdom voor Holland.

Omtrent de voortbrengselen van den grond kan men met zekerheid zeggen, dat de granen, tot voedsel voor den mensch geschikt, welke men 'er kweekt, ongenoegzaam zyn tot onderhoud der inwoners, die deze gedeeltelyk met groenten, aardappelen en vruchten aanvullen. Zy halen nog veel koren van buitenlands; dat zy met linnen, meekrap, haver en tabak betalen, van welke artikelen zy veel uitvoeren; maar hoe wel naauwkeurige opgaven ontbreken, meent de Schryver stout te mogen beweren, dat de waarde van die voortbrengselen van den Landbouw, die uitgevoerd worden, niet overtroffen wordt door die der voortbrengselen, welke men tot onderhoud der inwoners uit andere landen moet trekken.

Daarenboven beweert de Schryver en schynt dit op goede gronden vast te stellen, dat Holland niet zou kunnen bestaan van het bebouwen zyner landen alleen; en het volstrekt andere takken van nationale vlyt, maar bovenal de groote voordeelen noodig heeft, die de Koophandel aanbrengt. Ten bewyze hier van doet hy opmerken, dat men in Holland noch Metalen, noch Steenen, noch Zoutmynen, noch Steenkolen vindt; dat men alle deze artikelen van buitenlands moet bekomen; dat de boschen niet zeer uitgebrekt zyn, en de houtteelt, hoe noodzakelyk derzelver aanmoediging ware, slechts een gering deel der Landhuishoudkunde uitmaakt. De Veenderyen vullen het gebrek aan hout, om te branden, in der daad grootendeels aan.

Het gebruik van de voortbrengselen des lands, in de Manufacturen, is de tweede voornamelyke tak van nationale vlyt. Hier bekent de Schryver met smart, dat deze eene groote vermindering heeft ondergaan, door het verval van een groot aantal Fabrieken en Manufacturen. De Koophandel en Zeevaart hebben geen minder groote verliezen geleden. Door met den Schryver de omstandige bewyzen, die hy daar van geeft, na

te gaan, zouden wy de palen van ons Journaal overschryden; men moet die in het Werk zelf lezen.

De derde Afdeeling geeft den staat der Geldmiddelen, der inkomsten, uitgaven, schulden en belastingen op. De vierde loopt over de middelen van verdediging en de Land- en Zee-magt. Alle deze onderwerpen worden met veel juistheid en klaarheid behandeld; maar de Schryver betreft alles tot den tyd, waar in Holland een Gemeenebest was, en al wat hy'er van zegt, is op den tegenwoordigen staat van zaken niet meer toepasselyk, sedert het eene Monarchale regering heeft, die gewigtige veranderingen in alle deelen van het openbaar bestuur heeft daargesteld.

*Esprit du Journaux.*

**STUURMANS-KUNST.** *Uitgewerkt Examen der Stuurlieden en verscheiden wyzen, om de Breedte en Lengte op Zee te verbeteren.* Te Middelburg, by Gillissen en Zoon, 1804. 106 bl. in gr. 8°. in het licht verschenen, het welk voor de eerste maal in 1781 uitkwam, en in de Zeeuwse Scholen voor de Zeevaart, by de Werken over de Hollandse Stuurmanskunst, die men van *Gietermaker, Hellingwerf, Abr. de Graaf, Claas Jantsoon Voogt, Claas de Vries, van Nierop* en eenige nieuwere van de achttiende eeuw heeft, met goed gevolg gebruikt wordt. — Dit Stuk is, gelyk ook in de Voorrede vermeld wordt, uit het daarin niet genoemde Werk van den geleerden *Pieter Steenstra* (de grondbeginselen der Stuurmanskunst Amst. 1771. 8°.) getrokken, waar uit men ook de *Lessen over het vinden der Lengte op Zee, Amst. by Fontana en Tieboel; 1770. 8°* ontleend heeft, waar van men zich in het voor ons liggend uitgewerkt *Examen der Stuurlieden* van bl. 55—106. bediend heeft. Dit geheele Stuk bepaakt zich alleen tot Wiskundige Calculus der Zeevaartkunde, met betrekking tot de berekening der klooische driehoeken, de bepaling van den op- en ondergang der Zon, uit den gegeven tyd en de breedte der plaats, en omgekeerd, als tyd, plaatselyke breedte en Zonnehoogte bekend zyn, den tyd des dags en het azimuth te vinden, en tot meer daartoe behoorende onderwerpen, die van bl. 5—52. op eene gepaste wyze in opgaven ingekleed, en behalve N°. 48, alle opgelost worden. De plaat op bl. 52. heldert genoegzaam de vorderingen door Meerkundige figuren op, die zuiver geteekend en fraai gegraveerd zyn. Van anderen voor den Stuurman hoogstnoodige natuurwiskundige onderwerpen, die men reeds in *Cornelius Jansz Lastman de Schatkamer der Grootte Zeevaert-kunst* enz. Amst. 1612. gr. 4°. of de tweede druk Amst. by *Hendrik Donker, 1652. 1 blad Voorred. enz. en 1 Alph. 6 bl.* 29 gr.

gr. 4°. en verder in zyne *Befchryving van de Konst der Stertlieden* Amst. 1634. 4°, de oudste boeken, die over de wetenschappelyke Zeevaarkunst gefchreven zyn, behandeld vindt, komt hier niets voor; en evenwel de Waterweegkundige regelen, wegens de beweging van een Schip, het bepalen der afwyking van een Schip van zyne ware koers, en die door berekening te herftellen, als het door een wind van ter zyde voortgedreven wordt; de berekening van den wederftand, dien een Schip by dezelve beweging in het water overwinnen moet; de bepaling van de mechanifche zwaarte van een Schip, de berekening der zeilkrachten en vele andere zaken meer zyn voor een Stuurman hoogst wetenswaardig, waarom men dezelve in een *Examen voor Stuurlieden* niet behoort over te ftaan. *Pardies* heeft reeds voor meer dan honderd jaren den wederftand van een Schip in het water meetkundig bepaald, en vastgefteld, dat de wederftand van een vlak op het water met het vierkant van de fnelheid des ftrooms en het vierkant van de defimaal des hoeks, welke de firmom met het vlak maakt, in betrekking ftaat; zie *Oeuvr. de Mathematique Conten. les Elément de Geometrie etc. par le Rev. Père Ignace Gaston Pardies à Paris 1673. 8°. p. 73.* — Van dit boek en vele andere, die in de voormalige vereenigde Nederlanden over de Stuurmanskunst zyn uitgekomen, en waar van verfcheide tot op *Douwes* zich voor hunnen fmaak en kennis der zake gunftig onderscheiden, had men hier toe gebruik moeten maken; het geleerde werk van *Leon. Euler*, de *Scientia navalis, seu tractatus de conftruendis ac dirigendis navibus etc. pars prior et pars post. Petrop. 1749. gr. 4°*, dat meer in fcherpzinnige theorie, dan Zeevaarkundige ondervinding uilmunt, was even min hier by noodig, als de, uit hetzelfde, door den Schryver van dit oorfpronkelyke Latynfche, uitgegeven Fransche uittrekfel à *Paris chez A. Joubert 1776. 268 bl. in 8°*. Daarentegen is de bekendmaking der midjelen ter verandering en verbetering der Zeekaarten, en de bepaling der lengte door de afwyking van den Compasnaald, die men van bl. 55—88 vermeld vindt, inderdaad van aanbelang. Hier worden verfcheide treffelyke bronnen, als *Claas Jansz Voogt* groote liggende Zeefakkel. (3 Deelen Amst. 1728. atlasform.) de *Connaissance des Temps*, de *Nautical Almanach* (beide van verfcheide jaren) *A. Anvilles* Kaarten en meer andere nieuwe en oude hulpmiddelen, als *Vinc. Rodrigos de Lagos*, *Halley* en anderen ten grondslag gelegd; vergel. *Will. Mountaine in the Philosophical Transactions Vol. LIII. p. 69* etc. Hier beftuit wylt van bl. 89—106 aan, hoe op eene eenvoudige wyze de lengte op Zee; door middel van den afftand der Zon van de Maan of eene bekende vaste Ster te meten, en de gelyktydige hoogte der Zon, Maan en Ster

gevonden kan worden. Dit behelst juist niets nieuws, daar die methodes in verscheide nieuwere Sterrekundige Schriften voorkomen, maar zy staan toch hier op de regte plaats, waar op ook de overledene *Bradthagen* in zyne bepaling der Geographische lengte en breedte, Hamb. 1791. gr. 4°. acht geslagen heeft.

*Gott. Gelahrte Anz.*

## KUNSTEN.

Ingevolge en ter gedeeltelyke vervulling van het gunstig Decreet, tot opheuring der Kunsten in ons Vaderland, door zyne Majesteit den Koning, in het begin van dit jaar genomen, zyn tot Koninglyke gepensioneerden benoemd de Heeren **ALBERT**, Historieschilder van Amsterdam; **FORSSELL**, Graveur van Amsterdam; **KLEYN**, Landschaps-Schilder van Wageningen, en **TEERLINGH**, Landschap-Schilder van Dordrecht, die zich dan ook reeds te Parys bevinden, ten einde aldaar, omgeven van de beste voorbeelden der Kunst, onder het geleide der bekwaamste Meesters, ieder in zyn byzonder vak, zich langs zoo meer te volmaken: waaromtrent men, by kweekelingen van zoo goeden aanleg, veelbelovende talenten en reeds gemaakte vorderingen, zich den besten uitflag mag beloven.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 27 July 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt.	100½ 1	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C	94 ½
Andeelen by Hope & Comp.		dito dito nieuwe,	88½ 89½
enz.	106 ½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	98½ 99
<i>Rusland</i> 5 prCt.	91½ 92	<i>Engeland</i> . Annuitelt. 3 prCt.	63½
<i>Zweden</i> 5 prCt.	94½ 95	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	91½ 97½	5 prCt.	73½ 74
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	97½ 98	Dito Cert. by R. & V.	72½ 73
dito Kroon 4 prCt.	97½ 98		
<i>Ketzer van Oostenryk</i> 5 prCt.	56½ 57½	Wisselcours.	
dito 4½ prCt.	50 51	Op Londen.	35 ½ 8 8
dito 4 prCt.	50½ 51	— Parys.	63½

Binn.

## BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven : 3 prCt.	44½ ½	dito Domeinen. 4 prCt.	72½ ½
dito : 2½ prCt.	39½ ½	Alto Vrywillig : 5 prCt.	72 ½
Losrenten uit de heffing van 98 : 3½ prCt.	51½ ½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oloop. premie by Aflosf.	98½ ½
Dito uit de heffing van 1800. : 3 prCt.	44½ ½	Receptien Losb. na den Vrede	59½
dito 1801. : 3½ prCt.	51 ½	Agio van de Bank.	gefl.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. July	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LOCHT- GESTELD- HEID.
22	{ 30. 8 30. 0 29. 9½	{ 70 79 73	{ N. O. O. N. O. —	{ 'smorgens regen; voormidd. bewolkt; verder helder.
23	{ 29. 8 29. 8 29. 8½	{ 74 85 67½	{ O. W. L. Z. W. N. W.	{ bewolkt; voormidd. zeer windrig.
24	{ 29. 8 29. 8½ 29. 8½	{ 73 75½ 65½	{ Z. O. W. Z. W. Z. W.	{ bewolkt; voormidd. tuschen beide iets regen.
25	{ 29. 9½ 30. 0 30. 0	{ 67 69 68	{ Z. W. W. Z. W. Z. Z. W.	{ 'smorg. vroeg regenachtig met harde wind; verder bewolkt; 's avonds helder met stilte.
26	{ 29. 9 29. 9 29. 8½	{ 70 82 69½	{ Z. O. Z. Z. O. † N. O.	{ bewolkt; 's avonds donder met zware regen.
27	{ 30. 0 30. 0½ 30. 0½	{ 67 75 60	{ W. W. L. Z. W. Z. W.	{ bewolkt; omtrent helder.
28	{ 30. 1 30. 1 30. 0½	{ 67 75½ 67	{ W. L. N. W. N. W. N. O.	{ bewolkt.

† 's Namiddags Z. W.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 96; en te *Haarlem* 6, onder welke laatste 3 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 32. *Vrydag den 6 Augustus.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**W**ASHINGTON (in de vereenigde Staten van Amerika). Dr. *Mitchill* heeft dezer dagen eene Verhandeling in 't licht gegeven over de Velden, of kleine dryvende Ys-Eilanden, die men in het voorjaar en den zomer van 1805 ontmoet heeft, in het Noorden van de Atlantische Zee.

In een ander Stuk, niet lang geleden uitgekomen, over de gele Koorts, beweert deze ervaren Geneesheer, dat die droevige Ziekte niet besmettelyk is.

De Voorzitter *Jefferson* bezit verscheiden Busten van Indiaansch maakfel; dezelve gaan ter halver lyve, en zyn van byna natuurlyke grootte. De trekken komen goed uit, en kenfchetten zulken als eigen zyn aan roodverwige menschen. Onder anderen is 'er een, verbeeldende een wilden Gryzaard, waar by de rimpels op het aangezigt, en het geheel gelaat, ongemeen sterk en sprekende zyn. Deze Borstbeelden zyn gevonden by het doorreizen van zekere plaats, Palmyze geheten, aan de Rivier Tenessée gelegen. Men weet nog

H. DEEL.

F

niet

niet van welke stof zy gemaakt zyn, waaromtrent verschillende gisfingen plaats hebben. Ondertusfchen is deze stof zeer hard.

Onzeker is het almede of zy beeldtenissen zyn van Afgoden, by de Inboorlingen Godsdienstig vereerd, of van luiden van aanzien en vermaardheid.

Het is voorzeker wel der moeite waardig, om natefporen, wie de Voorzaten waren van het tegenwoordig ras der Indianen, die eene zoo goede gelykenis wisten te maken van het menschelyk hoofd, aangezigt, hals en fchouderen.

**ASCHAPPENBURG.** De Vorst Primaat heeft Dr. *Chladni*, gedurende diens verblyf alhier, in de maand April, op eene ongemeen vleijende manier ontvangen. Deze geleerde, minder bekend, dan hy verdiende, heeft zeer belangryke ontdekkingen gedaan in de Akustiek. Behalven de *Clavicylinder* (waar van wy onlangs in dit Blad, gewaagden) heeft hy ook de *Euphon* uitgevonden: beiden nieuwe Muzyk-Instrumenten die eene verwonderlyke uitwerking doen. Eene ontdekking van den Heer *Chladni*, die nog meer ongemeen en aardig is, bestaat in de overeenkomst der toonen met de beweging der ligchamen: waaromtrent de proeven, door hem genomen, welligt een begin kunnen opleveren van eene geheel nieuwe Wetenschap (\*).

LEIP-

(\*) De Heer Lector by *Taylor's* Stichting, alhier, *A. van den Ende*, verraschte, by gelegenheid zyner Natuurkundige Lesfen, welke hy in het laafte Winterfaizoen, over het Geluid, hield, zyne toehoorders op eene aangename wyze, met de herhaling van de voornaamfte dezer *Chladnifche* proeven; nemende daartoe, onder anderen, fukken dun glas van onderscheiden gedaante en grootte, welke hy, na ze van boven met fyn droog zand beftrooid en aan de zyden met harst beftreken te hebben, aan eenen kant tusfchen duim en vinger van de linkerhand vatte, en ter zyde op onderscheiden punten met de regterhand regiftandig met een ftrykftok beftreek, met dat gevolg, dat, naarmate van de verschillende toonen, uit het glas gehaald, ook het zand boven op zich in verschillende figuren vormde, en ongemeen verrasfchende vertooningen opleverde.

*De Redaëteur.*

LEIPZIG. Onze laatste Mis-Catalogus bevattede slechts 1562 Artikels, daar onder de Latynsche Werken begrepen. En nog is op verre na niet alles nieuw. Wel de helft bestaat in vervolgen, of nieuwe drukken van oude Werken. Onder de nieuwe stukken onderscheiden zich, eene *Gezigtkunde* van den beroemden *Goethe*, een *Spiegel der Vrouwen* van *Tiedge*, en bovenal de *Muzikale Geneesheer* van den Hr. *Lichtenthal*. Deze schryft, in plaats van Poeders en Pillen, *Marschen* en *Allegro's* voor; *Presto's* stelt hy in de plaats van Buikzuiverende middelen; hy doet de heete koorts voor de lieflyke *Andante* wyken, en verzacht de folteringen der doodsangst door de behoorlyke *Adagio's*. Dit errinnert ons *la Médecine par livres*, waar van de Schryver der *Lettres persannes* eene zoo stekelige scherts maakte: maar men discht ons het werkje van *Lichtenthal* op als in goeden ernst geschreven, en als iets dat geen zaak is, om 'er den gek mede te scheren.

Ondertuschen levert ons deze Boekenlyst ook destijger Werken op, gelyk, onder anderen, de Reize van de Heeren van *Humbold* en *Bonpland*, die te gelyk in het Hoogduitsch en Fransch uitkomt; de Levensbeschryvingen van *Bulow*, *Nelson*, *Brand* enz.

Het Artikel van de Romans en Tooneelstukken schynt de weinigste vermindering ondergaan te hebben; zynde het getal van de eersten 88 en dat van de laatste 38; maar dat een blyk oplevert van ongelyk minder drukte op deze Mis, dan op de voorgaande, is dat 'er van de tien Boekhandelaren, die gemeenlyk van Frankfort haar kwamen bywonen, nu slechts één geweest is.

Men ziet eerlang een nieuw Werk te gemoet, waar in Dr. *Sickler* zyne nieuwe ontdekkingen zal gemeent maken, omtrent het Grieksche Vuur.

Een der bevalligste Dichters van Duitschland, de Hr. *J. G. Jacobi*, heeft onlangs het eerste Deel van eenen nieuwen Druk zynen Werken (by *Orell* en *Fussly*, te Zurich) uitgegeven. Het is meer dan 30 jaren geleden, dat de eerste druk in 't licht kwam; deze nieuwe is dus met een groot aantal stukken vermeerderd, zonder echter het Werk merkelyk te doen tijdi- gen; hebbende de Schryver thans alles weggelaten, 't welk hy begreep van minder waarde te zyn. Zyne oordeelkunde en zedigheid zyn dus des te lofwaardig-

ger, naarmate het tegenwoordig by de Duitsche Schryvers de gewoonte is, om de achting, welke zy verworven hebben, te misbruiken, door de verzameling van hunne stukken langs zoo meer opteevullen, met alles, wat hun, ryp of groen, uit de pen vloeide. De Heer *Jacobi* zal, ongetwyfeld, in een meer gevestigden en duurzamen roem, de belooning vinden van zyne verstandige belangeloosheid. Zyne Gedichten zullen een onmisbaar sieraad uitmaken voor alle Duitsche Boekeryen. Gelukkig schreef hy in een Tydperk, toen zyne Landgenoten, bevryd van het jok eener slaafsche navolging van buitenlandsche Dichters, een oorspronkelijk karakter hadden aangenomen, zonder in het ongerymde en gekkelyke te vervallen; toen de Hoogduitse taal, gezuiverd van haar Gotisch roest, nog niet misvormd was door de menigte van Nieuwheid-zoekers, die haar van tyd tot tyd hebben getracht te hersmeden, en op den Griekischen, Latynschen, Italiaanschen en Spaanschen leest, te schoeijen. De Gedichten van *Jacobi* verdienen aanprezen te worden, by alle vreemdelingen, die de Duitsche Zanggodinnen in hare natuurlyke bevalligheden, en de Hoogduitse taal, in alle hare zoetluidenheid, voor welke zy in haar soort vatbaar is, willen leeren kennen.

Het zou ons geenzins moeilyk vallen, den zulken, die verlangen mogten die taal en deze Letterkunde in het belachgelyke en zinneloze te zien, andere Schryvers aantewyzen. Alleen zou ons de keuze, in deze, in verlegenheid brengen.

*Berigt aangaande een der Marquesas-Eilanden in de Zuidzee, en een Inboorling van hetzelfde, in het jaar 1799, naar Engeland overgebracht.*

*(Uit het Engelsch.)*

TÉMOTÉITÉI, of zoo als hy naar het Schip, waar mede hy naar Engeland gekomen is, genoemd wordt,  
JOHN

JOHN BUTTERWORTH, werd geboren op *Tahouatta*, een Eiland omtrent 800 Engelsche mylen ten Noord-Oosten van *Osaheite*. De Spanjaard, *Mendana*, die dit en nog drie andere bygelegen Eilanden ontdekte, noemde ze te samen *las Marquesas de Mendoza*, en dat, waarop *Temo* geboren is, *Santa Christina*. Hetzelve is naauwelyks tien mylen lang, en haalt in zyne grootste breedte nog geen vyf mylen. Door het midden des Eilands, van het Noorden ten Zuiden, loopt een smalle strook bergen, die zich ten minsten een halve myl boven de zee verheffen, en waar van de armen in onderscheiden strekkingen tot aan de kust af dalen. De kusten zyn dus meestal styl en rotsachtig, uitgenomen tegen over de valleijen, welke tusschen het benedenste gedeelte van het gebergte gelegen zyn. Deze valleijen zyn de eenige vruchtbare en bewoonde streken van het Eiland, en worden gerekend omtrent 4000 bewoners te bevatten. De inboorlingen leven onder eene heete, maar toch gezonde luchtstreek, en zyn over het algemeen kloek van gestalte, welgemaakt en werkzaam. Derzelver kleur is voornamelyk geelachtig bruin, gelyk die van *Temo* is, die een weinig donkerder vel heeft, dan zulken van de Engelsche Natie, die veel aan de lucht zyn blootgesteld geweest. Anderen echter hebben een nog meer donkere kleur. De Manspersonen zyn byna over het geheele ligchaam beprikt met donker blaauwe figuren van allerlei vorm. Daarentegen zyn de Vrouwen van deze beschilderingen bykans geheel vry. Alleen de Jongens krygen ze van trap tot trap, naarmate zy den wasdom naderen. *Temo* heeft een streep, die van den slaap van het linke oog tot op zyn rechte wang voortloopt, en buiten die eenige weinige onregelmatige merken op zyn armen en beenen.

De kust van *Tahouatta* is daár, waar de valleijen tot aan zee lopen, afgewisseld door regte oevers en baaijen. De voornaamste der laatste, die omstreeks in het midden van de West-zyde des Eilands ligt, is de plaats, waar *Temo* geboren werd en woonde. *Mendana*, die in 1595 aldaar ankerde, noemde ze *Port Madre de Dios*, en Kaptein Cook, die 'er vervolgens in 1774 kwam, gaf haar een nieuwen naam en heette ze naar zyn Schip de *Resolution-baai*. Deze baai ligt tus-

schen twee uithoeken lands, waar van de Zuidelyke zeer verheven en steil is, en is overdwars omtrent een myl breed, terwyl ze eenigzins dieper, dan ze breed is, het land inloopt. Boven aan is een kleine vlakke grond, die zich in twee valleijen verliest, welke samen by de inboorlingen den naam van *Witahhu* dragen. Van daar hebben verscheiden reizigers aan het geheele Eiland den naam van *Ohtidhoo* gegeven. — Twee andere valleijen, met name *Tahurwei* en *Ennamet* loopen in dezelfde baai uit. De bewoners van deze plaatzten en van nog eene vallei, Zuidwaards gelegen, als mede van nog twee kleine ten Noorden van *Witahhu*, worden *Hemma* geheten en staan onder *Teinde*, eerste neef van *Témotéiti*. Alle de valleijen, die meer Zuidwaards en aan de Oostzyde van het Eiland gelegen zyn, zyn in het bezit van een Volk, *Ahhoutime* genoemd, het welk onder een afzonderlyk hoofd, *Duteití*, staat. Deze Natie komt geheel overeen met de *Hemmaas*, maar is 'er gewoonlyk mede in vyandschap. De bewoners van het geheele Eiland, te saam genomen, dragen den naam van *Teid*.

*Témo's* Grootvader, *Mayébbu*, was het Opperhoofd of *Hekkake* van de *Hemma*; maar zy bezaten op dien tyd alleen een gedeelte van hun tegenwoordig grondgebied, en de *Ahhoutinne* bewoonden toen niet dan eene vallei; die tegen over *Witahhu* aan de Oost-kust gelegen is. Het overig gedeelte der vruchtbare streken wierd bewoond door eene talryker Natie, *Tupohhe* genoemd. Dan toen *Honu*, de oudste Zoon van *Mevebbu*, zynen Vader opgevolgd was, vereenigde hy zich met *Puhhebutóna*, het Opperhoofd der *Ahhoutinne* en de Vader van *Duteití*, om de *Tupohhe* aan te vallen. Na derzelver Opperhoofd *Buadúwa* gedood te hebben, roelden zy deze Natie ten laatste geheel uit, en verdeelden onder zich de verwonnen landstreek, welker grootst gedeelte nu door de *Ahhoutime* bezeten wordt. De Weduwe van *Buadúwa*, die een nicht van *Honu* was, benevens een man van haar gevolg, die by haar inwoonde, schynen de eenige personen geweest te zyn, die deze algemeene slachting ontgingen. Dit paar menschen was, by het vertrek van de *Butterworth*, nog in leven. Sommige vlochtelingen, die naar het bygelegen Eiland *Heyata* overzwommen, wierden door deszelfs in-

inboorlingen omgebragt. De elendige slagtoffers, die hierby omkwamen, beliepen tusſchen de twee en drie-duizend Mannen, Vrouwen en Kinderen, en wierden vervolgens door hunne zegevierende vyanden opgegeten. De Eilanders, hoe zeer zy altyd varkens en vogelen, en gewoonlyk moeskruiden toebereiden, geven echter aan raauw verſch menſchenvleesch den voorrang, en drinken het bloed en eten de ingewanden hunner vyanden altyd raauw. Dan de omſtandigheden vorderen dikwerf, dat de romp gebraden wordt. Terwyl *Témo* deze gebeurtenis aan den opſteller van dit verhaal vertelde, maakte hy 'er de volgende aanmerking by: „ Welk eene groote Natie, de *Tupohhe*, ging toen niet „ naar den oven!”

De bevolking, die door zulke oorlogen merkelyk verminderd was, is ſpoediger, dan men had kunnen verwachten, weder toegenomen, daar het aantal dezer Eilanders in weinig opeenvolgende geſlachten wonderbaarlyk vermenigvuldigt. *Tuhheane*, de Weduw van *Honu*, had vyf Zonen, waar van de oudſte het tegenwoordig Opperhoofd is, en nog zeven Dochters ter wereld gebragt. De tweede Zoon van *Mavebbu* was *Pahouhonu*, de Vader van *Témo*. Zyne Weduw, *Teapahai*, had, behalven *Témoteitidi*, zes Zonen en vier Dochters gebaar. *Mavebbu's* derde Zoon was *Touwei-Atua*, die in zyn leven als een voorname Godheid geëerd wierd. Zyne Weduw was Moeder van negen Zonen en twee Dochters. Ook had *Mavebbu* twee of meer Dochters, die waarſchynlyker wyze even vruchtbaar waren. Van zyne 34 Kleinkinders, alleen uit zyne Zonen verwekt, waren 'er nog 28 in het leven, van welke de meesten reeds talryke huisgezinnen hadden. Derzelver drie Moeders leefden ook nog. Deze waren naar allen ſchyn allén de Vrouwen van *Mavebbu's* Zonen; maar het is minder waarſchynlyk, dat alle die Kinders, hoe zeer zy als zyne Kleinkinders worden aangemerkt, juist van hem afdaalden. Elk Meisje in een familie woont te ſamen met een of ander bediende van de mannelyke ſexe, die, na dat zy met een Man van haren rang gevestigd is, of haar in dezelfde betrekking blyft opwachten, of door een knecht van haren man vervangen wordt. De huwlyks- en kinderliefde zyn daar door geheel afgeſneden; echter is de

jaloersheid in de Vrouwen dikwerf zoo sterk, dat ze dodelyke gevolgen naar zich gesleept heeft, en wordt ook somtyds by hare Mans gaande gemaakt, wanneer het overspel buiten de palen van het gevestigd gebruik treedt.

(Het vervolg hierna.)

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

**STERREKUNDE.** *Tables, astronomiques, publiées par le Bureau des Longitudes de France. Première Partie, 1806 à Paris chez Courcier 4°.*

Dit is het eerste Deel van een Werk, dat in alle opzigten een nieuw tydvak voor de Sterrekunde zal opleveren. Aan het Lengte-Kantoor werd by deszelfs oprigting hoofdzakelyk opgedragen, om de Sterrekundige tafelen te volmaken, en het is den Sterrekundigen bekend, dat het dezen last in den uitgestrektesten zin van het woord volbragt heeft en nog steeds volbrengt. Door toedoen dezer Stichting, die zeker onder de nuttigste van latere tyden behoort, werd de Keizerlyke Sterrewacht van nieuwe Werktuigen voorzien, waar door de voortreffelyke Sterrekundigen, die het bestuur over deze Sterrewacht in handen hebben, in staat gesteld zyn, eene regelmatigere en volkomener volgreeks van waarnemingen te doen. Op de bekendmaking dezer werkzaamheden vestigde het Kantoor ook zyne aandacht, en in het vervolg zal het jaarlyks een Stuk leveren, dat deze waarnemingen in den vorm zal behelzen, waarin de Heer Dr. *Maskelyne* ons jaarlyks de zyne mededeelt. De Leden van het Kantoor, voornamelyk de Hr. *Laplace* waren in het byzonder bedacht op de volmaking van het theoretisch gedeelte der verhevene Sterrekunde. — Wie kent den voortreffelyken arbeid niet, dien deze groote Sterrekundige, waarop onze eeuw trotsch mag zyn, in zyne *Mécanique Céleste* bekend maakte? — andere leden vergeleken de theorie van den Hr. *Laplace* met waarnemingen, en op duizende daar van werd eene nieuwe bepaling van den loop der Planeten en de Satelliten van Jupiter gegrond. Het hoofdoel der Stichting was ondertusschen de volmaking der Maanstafelen, welke eenen meer onmiddelyken invloed op de Scheepvaart hebben; maar de verbazende berekeningen, die deze vereischt, benamen alle hoop op de spoedige vervulling van dezen wensch. — Men besloot daarom de hulp van andere

Sier-



Sterrekundigen in te roepen, en een prys voor de Eerste Maanstafels uit te loven. Ingevolge dezen maatregel bekwamen de tafelen van Prof. *Bürg* te Wenen, die veel volkomener waren, dan men had durven hopen of verwachten, en men daarom met den dubbelden prys van 12,000 Francs vereerde. Behalve deze tafels behelst het voor ons liggend eerste Deel nog de nieuwe Zonnetafels van den Hr. *Delambre*, die op de verbeterde theorie van *Laplace* gegrond zyn, en met alle de Greenwichsche waarnemingen overeenkomen.

Met eene uitgebreide verklaring der Zons- en Maanstafels vangt dit Deel aan, en terstond daarop volgen de tafels zelve. By ons volgend berigt zullen wy de inleiding tegelyk met de tafels behandelen. De eerste Zonstafel bevat, gelyk gemeenlyk, eene lyst van de Geographische ligging der voor de Sterrekundigen gewigtigste plaatsen, welke volgens de nieuwste en geloofwaardigste bronnen, voornamelyk volgens de laatste Deelen der *Connaissance des Temps*, zamengesteld is. Tafel II. Eene vergelyking tusfen den Franschen en Gregoriaanschen Almanach; de inleiding geeft algemeene zeer bruikbare regelen op, om de een dezer tydrekningen in de ander over te brengen. De tafel zelve is zeer gemaklyk; de gansche vergelyking van 1796—1920 is hier op eene bladz. in 4<sup>o</sup>. byeengebragt. Wy zyn intuschen verheugd, dat deze tafel, na het afschaffen van dezen Almanach, in het vervolg van weinig nut zal zyn. — Taf. III. Tydmerken der middelbare Zonnelongten, en het argument van hare ongelykheden voor den aanvang van ieder jaar van 1750—1900. Het begin van het jaar wordt hier niet als naar gewoonte den 1sten January op den middag, maar 12 uren vroeger gesteld. Het Kantoor heeft deze manier, om de dagen van middernacht af te tellen, boven die den voorkeur gegeven, van het begin op den middag te bepalen, welke sinds eeuwen by Sterrekundigen gebruykelyk is. Het is waar, dat men in het gemeene leven de dagen van middernacht af rekt, maar deze reden komt den Recens. ongenoegzaam voor, om daarom van het eenmaal aangenomen gebruik der Sterrekundigen af te wyken. In alle de Sterrekundige Tafelen wordt daar door eene ongelykvoorzigtigheid gebragt en de berekeningen verliezen iets van hare eenvoudigheid. Rec. gelooft niet, dat deze verandering buiten Frankryk met veel goedkeuring zal ontvangen worden. — De Tydmerken der Zonnelongten bepaalde de Hr. *Delambre* voór 1752 en 1800, terwyl hy voor het eerste tydftip 720 Bradley'sche waarnemingen gebruikte, die men in de door *Hornsbj* met veel pracht uitgegevene verzameling kan vinden; voór 1800 bediende hy zich van meer dan 480 te Greenwich en Parys waargenomen doorgangen der Zon-

en daarenboven van 4 nachteveningen welker momenten de Hr. *Delambre* zelf met den Bordaſchen cirkel gemiddeld heeft. Hier uit beſloot hy, dat de ſeculaire beweging der Zon in zyne onde tafels 15'' te groot is: waar uit volgt, dat het tropiſche jaar omtrent 3''65 te klein bepaald was. Het verdient opmerking, dat de honderdjarige vooruitgang der nachteveningen, waarop die tafels geground zyn, reeds eer omtrent gelyke 15'' verminderd is, zoo dat de ſiderale beweging der Zon eigenlyke geene verandering ondergaat. Ook heeft men in dezen tafel de lengte van het perihelium, in plaats van het anders gebruikelijke apogeum, geſield. Reeds vroeger had men die verandering daarom voorgelagen, dewyl men by de kometen de anomalien van het perihelium moet afrekenen en de daar uit ontſtaande ongelykvormigheid wenschte te vermyden. Rec. zou van zyne zyde ook deze verandering, om het gering voordeel, dat zy aanbrengen kan, niet ingevoerd hebben, hoewel hy geloofte, dat zy meer opgang dan de vorige maken zal. Behalve de beide genoemde kolommen bevat deze tafel nog 8 argumenten, die de ongelyke perturbatie regelen; dezelve zyn als naar gewoonte in duizendſte Deelen der cirkels uitgedrukt. Het eerſte argument is de gemiddelde anomalie der Maan. De Hr. *Delambre* bediende zich daar van om de perturbatie van de beweging der aarde door de Maan naauwkeuriger te vinden. In alle Zonſtafels tot heden zelfs in de nieuwſte van den Vryheer v. *Zach* heeft men deze ongelykheid; die tot op de helft gaan kan, veronachtzaamd. Hoewel deze tafel zich ſlechts van 1750—1900 uitſtrekt, kan men volgens de in de inleiding opgegeven voorschriften en Taf. IV. byna zonder moeite die zeer ver uitbreiden. Taf. V. Seculaire veranderingen van den teruggang, de beweging der Apsides, de Middelpuntsvereffening en ſchuinsheid der Ecliptica; tot grondſlage hier van dienden de uitdrukkingen van *Laplace* hier van in zyne *Mecanique Celeste*, Taf. III. bl. 157 te vinden. De Middelpuntſchuinsheid van de Ecliptica voor 1800 geeft de Hr. *Delambre* naar zyne eigene waarnemingen op  $= 23^{\circ} 27' 57''.0$ , volgens *Maskelyne*  $= 56''.6$ , volgens *Piazzi*  $= 56''.3$ : de Hr. v. *Zach* heeft in zyne Zonſtafels 56'',65 aangenomen. Tafel VI. Beweging der Zon voor alle dagen, haar gebruik wykt van het gewoone uit hoofde van het anders aangenomen begin des dags, eenigermate af. Taf. VII. Connexie van het argument A. of de middelbare lengte der Maan. Tafel VIII. behelst de tydsvereffening, op eene zeer gemakkelijke wyze uitgedrukt. De Hr. *Delambre* heeft namelyk voor de tydsvereffening eene analytiſche uitdrukking ontwikkeld, welker functie het element van der aarde loopbaan is. Door het aannemen van het element, zoo als op een bepaald

tydmerk plaats heeft, kan men derhalve de tydsvereffening tot op dit tydmerk, als alleen van de gemiddelde lengte der Zon afhankelijk beschouwen, en haar op eenen tafel dus brengen, welker eenig argument deze middelbare lengte is: zoo ontstond deze Tafel VIII. waar by de Hr. *Delambre* de seculaire veranderingen van de daar by verkregene grootheden gevoegd heeft. Taf. IX. ongelijke perturbatiën van de tydsvereffening. Taf. XI. Middelbare beweging van de Zon tuschen den middelbaren middernacht, en den waren middag. Ook deze tafel vindt men tot heden niet by de Zonstafels; dezelve kan by de berekening der Ephemeriden van dienst zyn. Taf. XII. Middelpuntsvereffening voor 1810 met de seculaire veranderingen van  $10'$  tot  $10'$  berekend en tot dadelijk gebruik zeer gemakkelijk ingerigt. Deze tafel is altyd optellend, daar men, waar zy aftrekkend moet zyn, het complement by twaalf teekens geplaatst heeft. Taf. XIII. Nutatie in de rechte opklimming; lengte, schuinsheid der Ecliptica, tydsvereffening, ook in een aanhangfel op dezen tafel, da door de Zon bewerkte nutatie. Taf. XV—XIX. perturbatiën der aarde volgens de verklaring van den Hr. *la Place*; evenwel heeft *Delambre* de coëfficiënten van de Maan, Venus en Mars afhangende onessenheden, door vergelyking met vele Greenwichsche waarnemingen bepaald, en daar door de onzekerheid weggenomen, waarin men omtrent de massen dier Planeeten verkeerde. Ook de massa van Saturnus heeft, volgens *Bowwards* berekeningen, een' verbeterde waarde bekomen. Alle deze perturbatietafels zyn met dubbelde ingangen, waar door haar getal zeer verminderd is; daarenboven zyn zy optellende gemaakt, en daar voor heeft men van de Middelpuntsvereffeningen de gedurige grootheid  $45''$  afgetrokken. Taf. XXI. bevat het veranderlyk deel der aberratiën, die tot  $0'',34$  gaan kan. Taf. XXII. de Elliptische *Rad. Vectors*. Taf. XXIII. hunne *Logarithmen*, en Taf. XXIV—XXVII. hunne perturbatiën. Deze Tafels zyn ook van dubbelde ingangen voorzien en zyn optellende. Door middel van een hulptafel XXVIII. kan men de perturbatiën der Radian onmiddelyk by de Logarithmen derzelve voegen. Taf. XXIX. halve cirkel uursbeweging, horizontale parallaxis der Zon. De halve cirkel is  $0'',5$  grooter dan volgens *la Lande*,  $0'',9$  grooter dan volgens *Maskeleyne*, en juist zoo groot, als volgens v. *Zach* laatste bepaling. Taf. XXX. bevat den tyd, die de halve Zonnecirkel gebruikt, om duyr de middaglyn te gaan, en de reeds in Taf. XIII. verzaatte nutatie der Zon. Taf. XXXI. breedte der Zon, en XXXII. de verandering, die zy op de rechte opklimming en afwyking voortbrengt. Taf. XXXIII. Beweging der Zon in lengte, rechte opklimming en afwyking. Deze Tafel maakt een einde aan de ei-

eigenlyke Zonstafels. Daar op volgen nog verbeteringen van den midd'g en middernacht, die uit overeenstemmende Zonnehooften zyn opgemaakt. Zeer lezenswaardig is de in de verklaring vervatte uiteenzetting van eene manier, die de Hr. *Delambre* opgeeft, om den Logarithmus van den *Rad. Vect.* en de middelpuntsvereffeningen te vinden. Een aanleiding tot het gebruik der tafelen en eenige volledige voorbeelden, besluiten dezen voortreffelyken arbeid van *Delambre*.

Men ziet uit dit berigt, hoe zorgvuldig de Hr. *Delambre*, by de zamenstelling dezer tafelen te werk gegaan is. De zeer uitgebreide perturbatietafelen zyn allen byzonderlyk berekend, en men offerde liever het gemak, dat eene interpolatie kon aanbieden, aan de grootere zekerheid der uitkomsten op. Wanneer men bedenkt, met hoe veel naauwkeurigheid de massen en by gevolg de daarop gegronde perturbatie der Planeten, door den Hr. *Delambre*, zyn bepaald geworden; wanneer men de menigte, en vooral de deugdelykheid, der Greenwichsche waarnemingen in aanmerking neemt, waar naar deze tafels werden zamengesteld; dan zal men aan derzelve allesovertreffende juistheid niet kunnen twyfelden. Intusschen stellen de ter gelyker tyd in het licht verschenen Zonnetafels van den Vryheer v. *Zach*, ons tot eene vergelyking in staat, en de uitmuntende overeenstemming van deze beide zeer verschillende werkzaamheden, waar van de een op Zeeberger, de ander op Greenwichsche waarnemingen gegrond is, bevestigt beider voortreffelykheid, en toont tevens, wat de nieuwere Sterrekunde leveren kan. Beide tafels stemmen in het tydmerk tot op  $0''9$ , in de lengte der apfodes tot op  $1''4$ , in de middelpuntsvereffening tot op  $0''47$ , en in de seculars beweging tot op  $3''$  overeen. De perturbatiën komen byna volkomen overeen, alleen heeft de Hr. *Delambre* de Maansvereffening, zoo als wy hier boven reeds aanmerkten, naauwkeuriger opgegeven. Naauwelyks zullen de beide tafelen in het een en ander een sekonde van elkander verschillen, en men mag verwachten, dat de afwykingen aan den hemel niet veel grooter zullen zyn.

Wy gaan nu ook tot de in dit Sruk vervatte Maantafelen van *Bürg* over, welke de Hr. *Delambre* van eene inleiding voorzien heeft, die grootendeels uit eene Duitfche Verhandeling van den Schryver zelveu getrokken is. Deze tafelen zyn haar bestaan verschuldigd aan eene vergelyking van meer dan 3200 Greenwichsche waarnemingen met de bekende Theoria van *Tob. Mayer*. Alle deze waarnemingen vergeleek de Schryver met de *Mayerfche* Maanstatelen, en daar door maakte hy zoo vele voorwaardelyke vereffeningen, als hy *daar* had. Het groot getal vereffeningen veroorloofde, elk coëfficient afzonderlyk te bepalen, terwyl men onderfelden en met

met regt onderstellen kon, dat de invloed van alle overigen tegen elkander moet opwegen. Ieder coëfficiënt van eene in de *Burgsche* Tafels vervatte vereffening, is op deze wyze op 900—1200 waarnemingen gegrond, en slechts by een enkele kon de Hr. Prof. *Burg* niet meer dan 668 raadplegen. Het grondtydmerk 1779 is de uitkomst van alle de 3200 waarnemingen, en de Hr. *Burg* houdt het voor een der zekerst bepaalde *data* der Sterrekunde. Toen deze uitrekeningen geëindigd, en nog eenmaal met de reeds verbeterde vereffeningen herhaald waren, vond de Schryver evenwel nog feilen, die hy aan de waarnemingen niet meende te mogen toeschryven: hy pleegde daarom met alle de vereffeningen van de *Mayerfche* Theorie raad en descuteerde hare coëfficiënten met dezelve naauwkeurigheid, waar mede hy de overige bepaald had, maar slechts eenige dezer nieuwe vereffeningen gingen over 1'', maar geen over 3''. In het dadelijk bestaan der zeer kleine mislagen berusste de Schryver door de menigte en deugdelykheid zyner voorwaardelyke vereffeningen, en door eene tweede omftandigheid, die zeer overtuigend fchynt. Hy had namelyk het tweede deel der middelpuntsvereffening 3'' grooter bevonden, dan volgens de elliptifche onderftelling zyn kon; dikwyls was hy voornemens de elliptifche waarde te plaafen, maar altyd wederhield hem daar van de opmerking, dat zyne bepaling onmogelyk een feil van 3'' kon bevatten. Eindelyk bekwam hy de nieuwe Theorie van den Hr. *Laplace*, die deze ongelykheid en daar door *Burgs* vertrouwen op zyn werk regvaardigde. Hoe meer zekerheid en naauwkeurigheid de Schryver in de bepaling van de onfeiheden der Maan legde, des te duidelyker erkende hy de onzekerheid, die in de middelbare beweging plaats had. Zyn tydmerk van 1779, vergeleken met de *Bradleyfche* waarnemingen, gaf de middelbare honderdjarige beweging  $= 4^{\circ} 23' 4'',85$ , en zoo nam hy die en de aan het Kantoor overgeleverde tafels aan. Daarna had de Schryver gelegenheid de voortreffelyke Werktuigen van de Zeebergfche Sterrewacht te gebruiken en daar mede de deugdelykheid zyner tafels te beproeven: hy ontdekte, dat zy de lengte der Maan veel te groot opgaven en alle uitkomsten duidden eenftemmig eene vermindering aan, welke de beweging der Maan in de laaftte 50 jaren ondergaan heeft. Maar hoe moest men deze vermindering, hoe hare wet, hoe haren toekomstigen loop verklaren? — Deze vragen beantwoordde *Laplace* door eene nieuwe vereffening, en *Burg* maakte gaarne van dit middel gebruik, om zyne tafelen zoo volkomen mogelyk te maken. Ook, te Parys, bepaalde men den coëfficiënt der vereffening, het tydmerk voor 1801 en de feculaire beweging, en vond men voor alle deze elementen eene waarde, een weinig van

*Bürgs*

*Bürgs* verschillende; men gaf het te *Parys* gevonden tydmerk de voorkeur, en dit vinden wy in de tafelen gebezigd. Ook de parallaxis verminderde men 1'', volgens de nasporingen van den Hr. *Laplace*.

*Mayer* had in zyne tafels voor de lengte slechts 14 vereffeningen, *Mafon* 24, *Bürg* heeft haar getal tot 28 vermeerderd; deze tafels bevatten daar en boven de zoo gewigtige nieuwe vereffening van *Laplace*, die men met de seculaire vereffening vereenigd heeft. Geelyk by de Zonstafels, werden ook blerin de anomalien van de nabyheid der aarde afgeteld en alle vereffeningen optellend. In plaats van de Noordelyke en Zuidelyke breedten vindt men hier de Poolsafstanden der Maan opgegeven, waar door de Hr. *Delambre* zich in staat stelde, ook de breedtetafels optellend te maken. De uursbeweging der Maan berekende de Hr. *Bürg* naar de door *Delambre* in de *Connaissance des tems* IX. opgegeven manieren, waar by eenige veranderingen gevoegd worden, om dezelve optellend in te rigten. Op de eigenlyke Maanstafels volgen nog eenige tot de reduëtie van een Maanswaarneming behoorende, en nieuwe refractientafels besluiten het werk. Deze refractien zyn, volgens de door *Laplace*, in zyne *Mecanique Celeste* T. IV. opgegeven formules, berekend, en de Hr. *Delambre* heeft deze met die door andere Sterrekundigen worden opgegeven, vergeleken. Twee waarnemingen, welke *Mechain* over de refractien in 86° 15' Zenith Dist. opgaf, worden hier met deze tafels in vergelyking gebragt en de overeenstemming, daar in bevonden, is zeer goed. Van alle Refractietafels tot hier toe komt geene die van *Laplace* zoo naby, als de door onzen grooten *Tob. Mayer* nagelaten; de nieuwe van *Bürg* verschilt het meest daar van. Ref. hoopt, dat de formules van *Laplace*, wanneer men door den tyd haar op zekerder data kan bouwen, de wenschen, welke de Sterrekundige daaromtrent koesterden, zullen bevredigen. De vorm, waarin de Hr. *Delambre* de *Laplace'sche* refractien geeft, verschilt daarin van den gewonen, dat de refractien niet onmiddelyk, maar derzelver logarithmen gesteld worden, waar door de verbeteringen van wegens den stand des Barometers en de temperatuur gemakkelyker gemaakt worden, daar men ook voor deze Logarithmische tafelen uitgegeven heeft.

*Gott. Gelerhte Anz.*

# **HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.**

## **PRYZEN DER EFFECTEN.**

Op Maandag den 3 Augustus 1807, in Amsterdam.

### **BUITENLANDSCHE.**

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100½ 1	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C	94½ 1½
<i>Andeelen by Hope &amp; Comp.</i>		<i>ditto</i> <i>ditto</i> <i>nieuwe</i> .	89 1½
<i>enz.</i> . . . . .	106 1½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	98½ 1½
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	91½ 1½	<i>Engeland</i> . Annuiteit. 3 prCt.	64½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	96 1½	<i>Frankryk</i> Geconſolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	91½ 1½	5 prCt.	73 1½
<i>ditto</i> Leen en Wiſſelb. 4 prCt.	97½ 1½	<i>Dito</i> Cort. by K. & V.	72½ 1½
<i>ditto</i> Knon 4 prCt. . . . .	97½ 1½		
<i>Keizer van Oostendyk</i> 5 prCt.	57½ 1½	Wiſſelcours.	
<i>ditto</i> 4½ prCt. . . . .	52 1½	Op Londen. . . . .	35 ½ 7 16 8
<i>ditto</i> 4 prCt. . . . .	52 1½	— Parys. . . . .	55½

### **BINNENLANDSCHE.**

<i>Nationale Schuldbrieven</i> a 3 prCt. . . . .	44½ 1½	<i>ditto</i> Domeinen. 4 prCt.	72 1½
<i>ditto</i> a 2½ prCt. . . . .	39½ 1½	<i>ditto</i> Vrywillig a 5 prCt.	72 1½
<i>Losrenten uit de heffing van</i>		<i>Kon. Negot. van 1807</i> , 6 prCt.	
98 a 3½ prCt. . . . .	51½ 1½	met oploop. premie by Af.	
<i>Dito uit de heffing van</i>		loſf.	92½ 1½
1800. a 3 prCt. . . . .	44½ 1½	<i>Reſcripten Loſb. na den</i>	
<i>ditto</i> 1801. a 3½ prCt. . . . .	51½ 1½	Vrede . . . . .	59½
		<i>Agio van de Bank.</i> . . . .	4 prCt.

## **STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.**

### **WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.**

1807.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
July				
29	29. 9½ 29. 9 23. 8	70½ 79 73	Z. O. Z. O.	bewolkt.
30	29. 7½ 29. 8 21. 8½	73 78 62	Z. O. W. Z. W.	bewolkt.
31	29. 9 29. 8 29. 7½	69½ 82 66	Z. O. O. Z. W.	voormidd. bewolkt; verder donder en regenbuijen; 's avonds windrig. (*)
Aug.				
I	29. 9½ 30. 0 30. 0	64 72 65½	Z. W. W. O.	bewolkt; 's avonds regenachtig.

1807.

(\*) 's Avonds ten half acht uren een zeer bevig Windvlaag of Orkaan, (weligt een Hoos) welke ten Westen van deze Stad, onder Overveen, verſcheiden boomen uit den grond heeft gрукт.

1807. Aug.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GELYKDE- HEID.
2	{ 29. 9½ 29. 9½ 29. 9½	{ 67 72 63	{ Z. O. W. N. W. N. W.	bewolkt.
3	{ 29. 9 29. 9½ 29. 9½	{ 66 78 64½	{ Z. W. — —	bewolkt; tegen den avond wat buijg.
4	{ 30. 0 30. 0 30. 0½	{ 66 69 59	{ Z. W. W. Z. W. Z. Z. W.	omtrent helder; voormidd. zeer windrig.

## GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopende Week, is geweest: te *Amsterdam* 149; en te *Haarlem* 8, onder welke laatste 4 beneden de 12 jaren.

## BEKENDMAKINGEN.

\*.\* De Boekverkooper J. S. VAN ESVELDT-HOLTROP, te Amsterdam, zal, *gedurende deze maand Augustus*; de aflevering doen van eene VERZAMELING VAN BESCHRYVINGEN VAN REIZEN, in verre weg het meerder deel der WAERELD gedaan, door onze beroemde tydenooten, als: COOK, *rondom de Waereld*, in 3 deelen; — FORSTER, *door Europa*, in 4 deelen, en *Waarnemingen op zyne Reizen rondom de Waereld*, in 3 deelen; — BRUCE, *naar Abyssiniën en de Nyl*, in 3 deelen; — LE VAILLANT, *naar de Binnenlanden van Afrika, langs de Kaap*, in 5 deelen; — DE ULLOA, *naar Zuid-Amerika*, in 2 deelen; — BJÖRNSTÄHL, *door Europa en het Oosten*, in 6 deelen; — TURNER, *naar Thibet en Boutan*, in 2 deelen; en SEMPLE, *op en door de Kaap de Goede Hoop*; te samen uitmakende XXIX. BOEKDEELEN, met eene menigte van uitmuntend-schoone KAARTEN en PLATEN, en van welke *kollektie* de prys by de eerste uitgave is geweest HONDERD GULDENS; die, echter; gedurende den boven bepaalden tyd, zal verminderd worden, *over honderd exemplaren en niet meer*, op f 40-:-: voor ieder exemplaar, *in losse bladen*; te betalen in *twee gelyke termynen*, als: de *eerste* op *primo Oktober* en de *laatste* op *primo December* beide eersikomenden; terwijl den zoodanigen, als een of meer exemplaren van de *voorz. kollektie à constant* verkieze te betalen, ieder exemplaar voor f 36-:-: zal worden geven. Elk artikel *à part* tot den prys, vermeld in den Fonds-Catalogus van den uitgever en *gratis* by hem te krygen.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 33. *Vrydag den 14 Augustus.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**L**EIPZIG. De Universiteit, alhier, heeft gemeend, de herstelling van den Vrede op het vaste land, de tegenwoordigheid van Keizer NAPOLEON in Saxën, en diens naauwe Verbintenis met den Koning op geene voeglyker wyze te kunnen huldigen en vereeuwigen, dan met den grootsten Held der tegenwoordige en van alle vroegere Eeuwen een duurzaam Gedenkzuil harer verëering, aan het Firmament te stichten; en diensvolgens besloten om het gesternte, tot den Gordel van Orion behorende, nevens de tusschen beiden liggende Sterren, waar van 'er geen een byzonderen naam draagt, in 't vervolg het NAPOLEONS GESTERNTE te heeten: in verwachting, dat ook meer anderen, zoo In- als Uitlandsche Akademiën en Sterrekundigen, gaarne, haar voorbeeld in dezen zullen volgen.

I N L A N D S C H E .

GRONINGEN, den 3 Augustus. Den 22 II. werd hier wederom het jaarlyksche Examen der Kweekelingen van  
II. DEEL. G het

het Instituut tot onderwyzing van Dooven en Stommen, voor eene groote menigte van Toehoorders en Aanschouwers, gehouden. De Kweekelingen begonnen hetzelfde, door elkanderen en de aanwezigen geluk te wenschen met de heugchelyké tyding van den gesloten Vrede; terwyl een der oudsten een op denzelfven toepasselyk gedicht opschreef, en door teekenen uitlegde. Vervolgens toonden alle hunne Schriften, en de Rekenaars daarenboven hunne Rekenboeken. Hierop dicteerde de Instituteur H. D. Goyor aan de Dooven en Stommen, wanneer de eerste Leerrede in de Noorder of Nieuwe Kerk, in welke het Examen thans voor de eerste maal gehouden werd, gedaan werd, als mede den text, by die gelegenheid behandelt; waarna hy hun door teekenen eenige vragen deed over de welken der zinnigen en de werkzaamheden der ziele, welke door allen vaardig wierden beantwoord in geschrifte, en door sommigen met teekens uitgelegd en lud op voorgelezen. Nu wierden aan de Leerlingen der eerste of bovenste Klasse door de Omstanders, als mede door den Instituteur, eenige vragen gedaan, by voorbeeld: *wat is oorzaak, middel, uitwerking, oegmerk?* enz., welke tot genoegen en verwondering derzelfven wierden beantwoord. De tweede en derde Klasse gaven blyken van hare Taalkennis, door het beantwoorden van eenige vragen over de taalkunde, en het verbuigen der werkwoorden; en de vierde Klasse gaf eene proeve van hare vorderingen door het ontleeden of analyseren van het *Menschelyk ligchaam*. Voorts maakten allen het een of ander opstel; en de verst gevorderden uit elke Klasse bragten een versje; het welk zy luiden op voorlezen, in profa over; terwyl een der verst gevorderde Kweekelingen een thema uit *Agron* van het Nederduitsch in het Fransch overzette; gelyk hy ook andere vragen, aan hem gedaan, in het Fransch schriftelyk beantwoordde. Verders werd door eenen anderen verst gevorderden de fabel uit *Gellert* van den lammen en den blinden door teekenen uitgelegd. Dit alles afgeloopen zynde, wierden de Toeschouwers niet weinig aangenaam verrast, en geficht door de blyken van bedrevenheid in de grondwaarheden en pligten van den Christelyken Godsdienst, welke een der Kweekelingen, JAN HENDRIK VAN DER BEEK, die voor eenige weinige dagen de belydenis van dien Godsdienst by

by het Kerkgenootschap der Hervormden had afgelegd en dezelve nu weder herhaalde, thans openlyk gaf. Ieder bewonderde de vaardigheid in het beantwoorden der vragen, hem door zynen Leerreester gedaan, de naauwkeurigheid der uitdrukkingen, door hem gebezigt, en den hoogen trap van gezuiverde Godsdienstige kennis, welken hy toonde bereikt te hebben, en zegende eene Inrichting, door welke dit tot stand werd g-bragt; vooral wanneer men bedacht, hoe geheel vreemd alle deze Kweekelingen, en ook de jongeling, welke deze proeven gaf, voor en aler zy hier onderwezen wierden; waren van God en alle Goddelyke zaken. — Eindelyk verklaarde deze Kweekeling, die thans van het Instituut ontslagen werd, zyne gezindheid; om ingevolge de voorschriften van den Godsdienst, door hem beleden, zyn gedrag en leven in te rigten, en de uitdrukking, met welke hy dit deed, strekt ten borge van de opregtheid dezer zynen verklaring, in welke hy steeds versterkt möge worden! — Het Examen wierd vervolgens besloten met eene zamenpraak, welke eenige der in het spreken verstgorderde Leerlingen met elkanderen, op het zien van de beweging desmonds, hielden; waarna de Kweekelingen praeven hunner handwerken en teekeningen, welke byzonder voldeden, vertoond hebben. Hierop wierden aan die genen, welke boven hunne medeleerlingen hadden uitgemunt, eerepryzen, en aan allen geschenken ter opwekking en aanmoediging uitgereikt.

Nög wordt ter kennis van het Publiek gebragt, dat door de Contribuërende Leden tot Hoofddirecteur is verkozen: de Heer J. FORSTEN.

Zy die zich verplicht gevoelen, om ter instandhouding eener Inrigting, die zoo veel nut uitwerkt, iets bytedragen, kunnen zich vervoegen by den Rentmeester van het Instituut, en in andere steden en plaatsen onzes Vaderlands; by de Directeuren der onderscheidene Departementen.

*Berigt aangaande een der Marquesas-Eilanden in  
de Zuidzee, en een Inboorling van hetzelfde, in  
het jaar 1799, naar Engeland overgebracht.*

(Vervolg van bladz. 88.)

Voor dat *Témoteiti* gaan kon, werd *Pahouhōnu*, die men voor zyn Vader hield, op *Nuguhēva*, een Eiland, meer dan 70 Engelsche mylen van *Tahouatta*, overgebracht. De bewoners van *Muakka*, een vallei van *Nuguhēva*, verstaan de kunst om gember te branden, zoo dat deszelfs ligt gele kleur in een oranje kleur verandert. Daar mede bestryken de Eilanders, by gelegenheden van openbare spelen, hun ligchaam; en om zich dit schaarsch artikel te bezorgen, doen zy dikwerf deze zoo verre reis in kanoos van een zeer zwak zamenstel, ofschoon de gelegenheid om terug te keeren afhangt van tegenovergestelde winden aan die, welke gewonelyk waaijen. Terwyl nu *Pahouhōnu* tot dit einde was uitgezeild, landde hy aan een kreek in *Comptrollers* baai aan het Zuid-Oostelyk gedeelte van *Nuguhēva*, waar van de bewoners bykans altyd in oorlog zyn met hunne naburen, aan wien de vallei van *Muakka* toekomt. Toen *Pahouhōnu* over de grenzen gaan wilde, werd hy vermoord van een party, die in hinderlaag op de stroopers van het vyandelyk land lag te loeren. Hy werd doot dezelve opgegeten. De daarby plaats hebbende bereiding wordt een *oven* genoemd, uit hooft van de wyze, waarop de doode lichamen worden gereed gemaakt, wanneer zy niet raauw worden opgegeten. Toen de tyding hier van op *Tahouatta* kwam, werd eene van zyne Zusters, die nog in leven was, ter gedachtenis van dit noodlottig voorval, dwars over het aangezicht beprikt. Zy was de eenige Vrouw op *Tahouatta*, die aldus beprikt is. Dergelyke aanleidingen daartoe zyn wel veelvuldig; maar, indien de Zusters van de vermoorden jong zyn of voor schoon gehouden worden, zyn zy van deze bewerking gewoonlyk vry. Van dit voorval kreeg *Témo* den toenaam van

van *Ndo-nuguhéva*, welke aanduidt, dat zyn Vader op dat Eiland was omgekomen. By dezen naam werd hy gemeenlyk genoemd. In het algemeen dragen de Eilanders verscheiden namen, welke zy ontleenen van personen, wier gunst zy ter bevordering van hun eigen belang bejagen, of aannemen van dezen of genen persoon, het zy Man of Vrouw, dien zy omgebragt hebben. Een Jongen krygt een nieuwen naam, wanneer hy geprikt wordt, en een Vrouw, wanneer zy haar eerste Kind ter wereld brengt, het welk onder de Vrouwen van aanzien eene gebeurtenis is, die met byzondere plegtigheden vergezeld gaat. *Honu* werd gemeenlyk *Pepesodja* genoemd, en *Teinde* wordt *Ouwdena* of korthedshalve *Ena* geheeten.

*Temo's* Moeder was in een tweede huwelyke getreden, en had slechts een Jongetje, dat jonger was dan *Témoteitei* gehad, by een Man, die nooit by haar woonde en *Váhaneuwdu* geheeten was. De kindsheid van *Temo* was, gelyk gewoonlyk, voorbygegaan in trapsgewys toenemen onder weinig behulp van anderen. Hy kroop over den grond en in het water, tot dat hy leerde loopen en zwemmen. Het dryven van een tol, byna gelyk in Engeland gedaan wordt, het oplaten van een vlieger, die gemaakt wordt van een blad van den broodboom, en het leveren van kinderlyke gevechten waren de vermaken zyner jeugd. Door het spelen met de rompen van menschen op eene wyze, die geen beschryving dult, werd hy gewend aan onmenschelykheid. 'Er zyn twee oefeningen, waarin de jonge Eilanders ons grootelyks overtreffen, namelyk, het zwemmen en het klimmen. Door eene vroegtydige hebbelykheid schynt de zee hun even natuurlyk als het land te wezen. Ook maken zy geen zwarigheid om op een boom te klimmen, die honderd voeten hoog is, hoewel 'er geene takken aan zyn, ten einde eenige weinige kokus-noten te plukken. Waarschynlyk komt het van gebrek aan behoorlyke oplettendheid op hem, dat *Temo* een weinig minder vlug was dan de meesten zyner landgenoten, en dat zyne beenen eenigzins mismaakt waren. Na geheel naakt gebleven te zyn, tot dat hy den staat van volwasenheid naderde, onderging hy, gelyk de meesten op de Zuidzee-Eilanden, eene bewerking, die met de besnydenis der Joden eenige gelykheid heeft. Dezelve wordt echter niet als eene

Godsdienstige verrigting aangemerkt; in lieden; die de volbrenging 'er van aan zich weigeren, wordt dit alleen voor een gebrek aan zindelykheid gehouden.

Gedurende de kindsheid van *Temo* had 'er een voorval plaats, het welk, door verkeerde onderrigting, in de voorreden op de reis van het Schip *Duff* kwalyk is opgegeven geworden (\*). De billykheid jegens de partyen, die daarin betrokken waren, vordert, dat het verhaal, het welk daar ter plaatze aangaande het verblyf van Kaptein *Roberts* in de *Resolution*-baai gegeven wordt, verbeterd worde. Terwyl hy aldaar vertoefde om zyn Schooner (een zeker soort van vaartuig) te bouwen, namen de Inboorlingen den timmerlieden verscheiden gereedschappen onder de hand weg, waarom door de Amerikanen op hun geschoten werd. De Eilanders verzamelden zich daarop op de hoogtens, die de Noordzyde der baai vormen, en lieten van daar groote steenen afrollen op het Schip, het welk beneden aan het strand gekalefaterd werd. De Amerikanen verdreven hen van die hoogtens, en op hen vorende, toen zy in de laagte waren, kwetsten zy *Taindo* in den elleboog en doodden één van zyne broeders, met name *Tappahue*. *Honu* was reeds te voren een natuurlyke dood gestorven. De inboorlingen toonen geen jaloefie over eenige gemeenzaamheid hunner Vrouwen met vreemdelingen, welke, volgens het zeggen, de aanleiding tot den twist zou geweest zyn: zelve verklaren zy, dat zy, by het gevege met de Amerikanen, de aanvallers geweest zyn. — Kaptein *Roberts*, dien zy *Gopate* noemden, heeft een kaart van deze gantsche groep Eilanden uitgegeven. Hy schijnt tegen het einde van 1791 op *Tahouatta* geweest te zyn en van daar in de *Jefferson*, vergezeld door zyn Schooner, dien hy den naam van *de Resolutie* gaf, zyne koers gerigt te hebben naar de Noord-West kust van *Amerika*, waar het laatst genoemde Schip verging met byna het geheele Scheepsvolk.

Kaptein *Roberts* en zyn Volk waren waarschynlyk de eenigen, die wisten, dat de bewoners der *Marquesas*

(\*) Dit is het Schip, waar mede Kaptein *Wilson* in 1797 eenige Engelsche Zendingen naar de Zuidzee-Eilanden heeft overgevoerd.

*fas* menschenëters zyn. De Heer *Crook* (\*), die in Juny 1797 aldaar gelaten werd, ontdekte dit niet, dan drie maanden na zyne aankomst. Gedurende dien tyd heerschte 'er een strenge hongersnood, daar de oogsten van de broodvrucht, waar van 'er binnen één jaar vier invallen, door gebrek aan regen gemist waren, *Crook*, die door *Teinae* tot zoon was aangenomen, werd, gelijk ook de kinderen van *Tepahéna*, de toenmalige Vrouw van het Opperhoofd, aan zich zelven overlaten om zich, zoo hy kon, voedsel te bezorgen, en leed groot gebrek. Velen stierven van honger; onder anderen een Vrouw, met name *Hóno*, welker vleesch geheel en al van de beenen scheen te wezen, voor dat zy nog dood was; hare onmenichelyke naburen vermaakten zich met haar op den grond te stoten, en dan was zy buiten staat om weer opteryzen; terwijl *Témo* dit verhaalde, lachte hy 'er mede. Echter blykt het niet, dat 'er ooit eenig persoon werd ter dood gebragt, ten einde hem opteëten, zelfs niet gedurende deze schaarsheid van levensmiddelen. Tegen het einde van dezelve gingen *Teinde* en eenige anderen by nacht in een kano naar een gedeelte van *Hevaáa*, het welk maar drie mylen ten Noorden van *Tahouatta* ligt, en waar hy drie Manspersonen en ééne Vrouw, die tot den stam, *Pig-géna* genoemd, behoorden, magtig werd, wier lichamen, na hen gedood te hebben, hy den volgende morgen met zich op *Witahhu* medebragt. Daar van werd alleen aan de Priesters omgedeeld, en twee lyken liet men liggen verrotten, daar ze allen werden toegewyd aan den afgescheiden geest van een korteling te voren gestorven man, die een *taeva* of voorgewend tovenaer geweest was. Toen *Témo* gevraagd werd, waarom deze lichamen niet opgegeten werden, antwoordde hy met eenige verontwaardiging: „eet gy, het geen gy aan uwen God toewydt?“ — Alle afgestorvenen worden by de bewoners der *Marquesas* voor *atunas* of Godheden gehouden; doch alleen zulken, die

(\*) Deze *Crook* is een jong mensch, en was met het Schip de *Duff* uit Engeland gezeild om zich met nog een ander als Zendeling op dit Eiland te vestigen, doch zyn medgezel den moed verliezende, is hy 'er alleen gebleven. Den 4 Juny, 1797. landde hy daar aan.

die in een of ander opzigt hebben uitgemunt, worden met offerhanden geëerd. De voornaamste *Atua* van *Tabouatta* was een oud Man, met name *Tamapuanéine*. Hy had van zyne kindsheid af alleen in een huis gewoond, het welk binnen eene omheining, vol bronnen, stond, en alwaar hy omringd was met menschelyke slagtoffers, waar van de bekkeneien afgenomen, en die aan de sparren van het dak en aan de takken der boomen by de hielen opgehangen waren. *Temo* zeide, dat het de oude Man was, die hun de oogstien der broodvrucht verleende, wel opmerkende, dat het niet in hun eigen magt staat deze dingen te doen groeijen. Aan dezen Man werden meer slagtoffers geofferd, dan aan eenig anderen *atua*, dewyl ze, zoo dikwerf hy ze slechts vroeg, hem moesten geleverd worden. Deze waardigheid erfde hy van zynen Vader en deelde haar toen met zyne Zuster, *Tahéyatuhwdu*, die ze echter niet dan in een minderen graad bezat.

Gedurende het verblyf van *Crook* op *Tahouatta*, deden de *Ahhoutinne* verscheiden malen een inval in sommige gedeelten van het grondgebied der *Hemmaas* en namen ze weg; doch zy verlieten ze weder, deels door geweld daartoe genoodzaakt, deels tegen ontvangst van losgeld. Ook was *Teinde* ingewikkeld in oorlogen met verschillende stammen, die zich op *Hevaón* onthouden; en op eens bragt hy van daar veertien levende personen, die hy in den slaap verrast had. Een van dezelve, zynde een Vrouw, die voorheen by een Schoon-Zuster van *Teinde* gewoond had, werd door den invloed harer vrienden van den dood gered. Dit was het eenig voorbeeld van mededogen, het welk *Crook* op de *Marquesas* gezien heeft. De andere dertien werden opgegeten, of door de aanvallers zelve, waar van elk een onbetwistbaar regt had op den persoon, dien hy gevat had, of door andere lieden, die, voor deze slagtoffers, artikelen, welke toen meer dan menschenvleesch in trek waren, in ruiling gaven.

(Het vervolg en slot in onze eerstkomende.)

## NIUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. DISSERTATIO JURIDICA INAUGURALIS; De praesumptione Poli in delictis: *Quam, annu-*



*in uento summo Numino, ex auctoritate Rectoris Magnifici, SIMONIS SPFFERT VAN DER EYK ..... nec non Ampl. SENATUS ACADEMICI consensu et Nobilissimae FACULTATIS JURIDICAE decreto, pro gradu Doctoratus, Summisque in Utrouque jure honoribus ac privilegiis, in universitate Regiae Hollandiae, rite et legitime consequendis, publice et solemniter examini submittit ABRAHAM SIEWERTSZ VAN REESEMA, Lugduno-Batavus. Ad diem IX Maji MDCCCVII. H. IX—XI L. S. Lugd. Bat. apud Leonardum Herdingh. MDCCCVII. pp. 142 in 8°.*

Niets is gewigtiger en moeilijker in de regtsoefening, dan de zekerheid des Regters omtrent dat geen, over het welk by regt moet spreken. Even als in het dagelyks leven, moet ook de Wet, in de regtbanken, de hoogstmogelyke zekerheid vorderen; maar ook somtyds zich met de hoogste waarschyndelykheid vergenoegen. Ja maar, zal mogelyk iemand zeggen, dit gaat aan in geldzaken, maar in misdaden moet de volstrekte of wiskundige zekerheid gezocht worden. Het gewone spreekwoord zegt immers, dat in de straffende regtsoefening niet slechts bewyzen noodig zyn, maar ook zoodanige bewyzen, die nog helderder dan het zonnelicht doorstralen. Dit is zoo; doch het volmaakte wordt ligter op het papier gevorderd, dan dadelyk verkregen of in werking gebragt. Gelyk in vele andere zaken, zoo stult ook hier dikwyls de welmeenendheid op de onvolmaaktheid van het menschelyk veruust. Intusschen zyn de poogingen allerlofelykst, die het ook hier zoo verre trachten te brengen, als het mogelyk is.

Op dat de Wet regtvaardiglyk kan straffen, moet het bedrevene *toerekenbaar* zyn: loutere toeval kan dus hier in geene aanmerking komen. Het geen toerekenbaar is; heeft zyn oorsprong of in *Verzuim*, of in *Moedwil*. Het Verzuim maakt iemand voor eerst aansprakelyk tot vergoeding van schade, en ook somtyds strafbaar in die gevallen, in welke de Wet, om groote redenen, een Verzuim heeft strafbaar verklaard; b. v. de onbedachtzaamheid van hun, aan welke de zorg en waakzaamheid voor Buskruid is opgedragen, en andere nalatigheden, vooral in den naauwluisterenden krygsdienst. Maar het opschrift der aangekondigde Verhandeling, te weten: *Over het vermoeden van Moedwil in misdaden*, toont aan, dat het oogmerk van den jongen Schryver REESEMA niet kan zyn, om van Verzuim, zelfs niet van strafbaar Verzuim, te handelen, maar alleen van Misdaden en Moedwil of Boos-Opzet. Misdaden, eigenlyke, en dus door Moedwil gepleegde Misdaden, zyn strafbaar, zal de Maatschappy kunnen bestaan. Maar het moet dan vooraf blyken, dat wezenlyke misdaad begaan is, dat is, dat het geen de Maatschappy beledigt, uit Moedwil is bedreven. Het is daarom niet genoeg, dat het ongeoorloofd bedrevene zelf zeker is; noch

noch ook, dat blyke, wie zulks bedreven heeft; maar de Regier dient overtuigd te zyn, dat de Dader zulks met Opzet, met Moedwil heeft bedreven. Deze zekerheid wordt verkregen *vooreerst* door *Bewys*: waarom het, vooraf, eene vaste regel is, dat hy, die iemand van moedwillig misdryf beschuldigt, den moedwil van dat misdryf moet bewyzen. Maar van waar zal dat bewys gehaald worden? Wie is, veeltyds, van het doel, van het oogmerk en dus van den wil des daders, buiten hem alleen bewust? De Wet kan derhalven dat Bewys niet volstrekt en altyd vorderen: en daarom moet en kan ook, *in de tweede plaats*, die zekerheid verkregen worden, door een regmatig *Vermoeden*. Hoe? zal iemand vragen, in straf op te leggen den euveldaad te Vermoeden. Inzeggendeel wordt een ieder vermoed vroom te zyn, tot dat het tegendeel zeker zy. — Met verlof, men denke hier aan geen loszinnig en wuft Vermoeden, maar het welk, op goede gronden steunende, de hoogste waarschijnlijkheid, die met zekerheid gelyk staat, en daarom eene zedelyke zekerheid genoemd wordt, oplevert; en welke, op dat zy in geen misbruik verandere, door de Wetten zelve bepaald en geregeld wordt. Immers, daar zyn gevallen, ja veelvuldige gevallen, in welke een Wiskundig bewys van eenen boozen wil niet mogelyk is, en des niet te min de overtuiging van dien euvelmoed volkomen stand grypt. Maar, gelyk reeds is opgemerkt, de Wetten moeten aldan het Vermoeden regelen en befluren. Zoodanige Wetten zyn in het Romeinsche Wetboek voorhanden, en zyn ook door den Schryver dezer Verhandeling met vlyt opgezocht. Zoodanige Wetten zyn ook, door de Stellers van de *Stukken of Ontwerpen van een Algemeen Burgerlyk en Lyffstraffelyk Wetboek*, het welk in 't jaar 1804 aan het Staatsbewind is overgegeven, in het derde gedeelte van die stukken, behelzende *Wetten omtrent het Bewys*, in 't I. Hoofdst. Art. 10—16. en ook in het VI. Hoofdst. in zekere orde, voorgedragen. Maar de vraag is dan, kunnen 'er regtmatige gronden van zoodanig Vermoeden zyn, welke de plaats van Bewys in zoo gewigtige gevallen kunnen vervullen? Zeer zeker, en wel *vooreerst*, wanneer de bedryven of misdryven van dien aard zyn, dat zy zonder Moedwil niet konden bedreven zyn; en dan gebiedt de Wet volstrekt Vermoeden; (eene *praesumptio juris et de jure*) hoedanig geen bewys van het tegendeel toelaat, en welke in gem. Wetten van Bewys I. Hoofdst. Art. 14. vermeld wordt. Ten anderen, wanneer de bedryven of misdryven van dien aard zyn, dat zy, zonder Moedwil, niet ligtelyk konden plaats hebben, ten zy uit hoofde van zekere omstandigheden, hoedanig, by voorbeeld, noodweer is, en andere dringende en by de Wet verontschuldigde noodzakelykheid: en dan gebiedt de Wet een veronderstellend Vermoeden van Moedwil, welk alleen

leen tot zoo lang plaats heeft, tot dat het tegendeel, dat is, het niet aanwezig zyn van Moedwil, en dus de Onschuld bewezen zy. Dit Vermoeden, enkel Vermoeden (*praesumptio juris tantum*) wordt in gemeld *Ontwerp* Hoofdst. I. Art. 15. voorgesteld.

Zie daar een korte schets, ten bewyze van het aanwezen van een billyk; regtmatig, en gegrond Vermoeden, ook van Moedwil. Recensent zal niet beslissen, of de Heer RESEMA zyn onderwerp uit dit zelfde oogpunt beschouwd heeft; maar deze beschouwing, deze schets komt den Recensent eenvoudig, klaar, duidelyk, en in der daad der zake gegrond voor, en ook geschikt, om, in de behandeling van dit onderwerp, al dat geen te kunnen vermyden, 't welk niet veel opheldering aan het wezenlyke van dit gewigtig onderwerp toebrengt.

De aangekondigde en openlyk verdedigde Verhandeling van den Heer RESEMA bestaat, behalve de Voorrede, in eene Inleiding en drie Hoofdstukken, van welke het tweede Hoofdstuk in drie Afdeelingen gesplitst is.

De Inleiding handelt, volgens opgave des Schryvers zelve, over het waarden der misdaden, merkt het een en ander omtrent BECCARIA aan, en vermeldt de gevallen, welke het voornemen is te verklaren. In het eerste Hoofdstuk wordt *over Opzet* gehandeld, de aard van Moedwil ontvouwd, eene regel van toerekening voorgesteld, en de Moedwil, ook byzonderlyk volgens de leer der Romeinen, uit vergelyking van eenige Wetten, voorgedragen, en elndelyk iets omtrent de spreekmanier: *Wetens door boos opzet*, aangemerkt.

Het Tweede Hoofdstuk: *Over vermoeden van Moedwil, in zoo verre die te weeg brongt, dat een misdaad, als uit moedwil gepleegd, gestraft worde*, onderzoekt in de eerste Afdeeling, welke de leer der Romeinen omtrent het Vermoeden van Boos Opzet geweest is, en welke het onderscheid is tusschen het Vermoeden van de Wet zelve, en van den Mensch: en verklaart het zeggen: dat men mag vermoeden, het geen doorgaans geschiedt. In de tweede Afdeeling wordt voorgesteld, hoe de Romeinen de misdaden beschouwd hebben; dat zy somtyds den Moedwil zoo zeer hebben vermoed, dat geene verschooning van Verzuim of *culpa* overbleef; het geen §. I. door voorbeelden van valsche teekening of bezegeling; §. II. van hun, die tot hunne bate iets in Dierste Willen beschryven; §. III. van de L. 38. §. 5. D. *De Poen.*; §. IV. van hem, die uit vrees en lachhartigheid voor den vyand wykt; en §. V. nog van eenige andere gevallen, wordt gestaafd. In de Derde Afdeeling is het oogmerk, de manier van regtsgedingen by de Romeinen te verklaren. Een gedagde, overtuigd van eene daad, welke her aanzien van misdryf heeft, wordt vermoed, die moedwilliglyk bedreven

te hebben. Dit wordt aangedrongen §. I. door eenige Wetten; §. II. met het gezag van CICERO; §. III. uit den aard van het regt; §. IV. worden negen gevolgtrekkingen voorgesteld; en §. V. nagevorsch, of deze leer moet beperkt worden; en wel 1. in eene zaak, op zich zelve wel ongeoorloofd, maar bedreven ter gelegenheid van eene geoorloofde zaak. 2. Wanneer in doodslag de aard of hoedanigheid van het geweer of tuig, geen vermoeden van opzet aanduidt; 3. In Vadermoord. Eindelyk worden §. VI. eenige tegengeworpene Wetten onderzocht.

In het Derde of laatste Hoofddeel: *Over de leer van het Romeinsche Regt met de gevoelens van andere vergeleken*, wordt §. I. het gevoelen van latere Regtsgeleerden omtrent de grondstelling van het Rom. Regt onderzocht; en §. II. ook het gevoelen van latere Regtsgeleerden getoetst, omtrent het geen nopens de Romeinen door den Heer REMSEA, in zyn II. Hoofdst. 2de Afdeel. is voorgedragen; en §. III. omtrent het geen de Schryver in gem. II. Hoofdst. 3de Afdeel. heeft voorgesteld, en de gevoelens van eenige Geleerden onderzocht; van bewys en van Vergiffenis gehandeld; en lastelyk de waarheid van den regel nagespeurd: *Dat onschuld zou moeten vermoed worden tot de uitspraak toe van den Regter.*

Zie daar eene opgaaf van den inhoud dezer Academische Verhandeling, welke gewigt dezelve aanpryst, en welke eene vlytige beoefening van het Regt aanduidt. Eene mindere geoefendheid van schryven zal welligt de oorzaak zyn van eene eenigzins duisteren styl, welke door de drukfeilen hier en daar nog meer belemmert. Aan de eersucht, der Jeugd eigen, is waarschyntlyk toeteschryven, dat eenige zaken behandeld worden, die minder tot het hoofdonderwerp zelf schynen te behoooren, en daar door de Verhandeling, buiten noodzake, wel iets vergroot hebben.

KUNSTEN. REDEVOERING EN VERSLAG, *by gelegenheid van de Eerste Prysuitdeeling, door de Maatschappy der Teekenkunst, onder de zinspreuk: Kunst zy ons doel*, op den 4 Decemb. 1806. Amsterdam, by L. A. C. Hesje, zamen 58 bl. in gr. 8°.

De Redevoering, hier vooraangaande en zoo zeer passende op de gelegenheid, welke aanleiding tot dezelve gaf, werd gehouden, door den zoo wel bespraakten als kunstkundigen Heer B. de Bosch Jernz. die daar toe door de Direkteuren der Maatschappy verzocht was.

Na, in de Inleiding, van de vruchtbaarheid der Natuur, in het opleveren van onderwerpen voor de Schilderkunst, in tegenoverstelling van de Geschiedenis en de Zinnebeeldige wereld,

zeld, waarin de Italiaansche Schilderschole meest uitblonk, met een woord gewaagd te hebben, treedt de Hr. *de Bosch* onmiddelyk tot de behandeling van zyn onderwerp, om namelyk te toonen, hoe de Nederlandsche Kunstschilders zich in hunne werken van de verscheidenheid hebben bediend, die de natuur aanbiedt. De Red. bepaalt zich tot de Schilders, waarop ons Vaderland van 1650 tot aan het begin der volgende eeuw mogt roemen, en beschouwt dit tydvak als dat van den grootsten bloei der Schilderkunst in onze gewesten, waarvan hy de reden navorschingwaardig acht, doch dit onderzoek, als vreemd aan zyn onderwerp, aan anderen overlaat. Hy handelt daarop eerst over de beroemde Historie-Schilders *Rembrand van Rhyu*, *Ferdinand Bol*, *Govert Flink* en *Gerard de Lairesse*, welker eersten hy den verdienden lof toezwaait, in het algemeen zyne tafereelen oordeelkundig beschouwt en vervolgens zyne toehoorders, op eene Schildery Christus met zyne Discipelen in een storm op Zee verbeeldende wyst; daat van kortelyk, gelyk van de meest overig aangehaalde Stukken, de voornaamste schoonheden ontledende. Als Gezelschap- en Pourretschilder vertoont hy *Rembrand*, door van zynen Scheepsbouwmeester en de Ontleedkundige demonstratie van Dr. *Tulp*, beide Stukken even uitstekend als bekend, gewag te maken. Van *Bol* sprekende, staat hy een oogenblik stil by zyne afbeelding van Mozes, die met de tafelen der Wet van Sinai terng keert, en een ander van dien Meester, waarin de standvastigheid van Fabricius door Pyrrhus beproefd wordr. Na ook *Flink's* tafereel van Marcus Curius en *Lairesse's* geëst Prentwerk met lof vermeld te hebben, wendt de Red. zich tot *Barth van der Heldt* als den eersten rang onder de Gezelschapsschilders verdienende. Onder deszeifs werken bepaalt hy zich tot een zogenoemd Doelenstuk, welks schoonheden hy even aanroert. In het voorbygaan veronischuldigt hy zich van de belangryke Kunsteigenschappen en zeldzame Schilderverdiensten niet breeder te vermelden, door aan te merken, hoe alle de aangehaalde Schilders het werktuiglyke der Kunst zoo meesterlyk verstonden, dat hy in oneindige herhalingen zou vervallen, indien hy al het uitmunende in dat opzigt wilde aanwyzén. Daarop gaat de Hr. *de B.* over tot de Schilders, die zoowel uit de Geschiedenis als uit het gemeene leven onderwerpen voor hun penfeel kozen; onder deze noemt hy *G. Dou*, *F. van Mieris* de Oude, *de Vois*, *van Slingelandt*, *Neischer*, *A. van der Werf*, *Schalken* enz., uit welker Kabinetstukken hy zich vergenoegt een tafereel van *Dou*, een meisje voorstellende eene Nis niuziende, te beschryven en naar waarde te pryzen; daarby voegende, hoe *Dou*, *van der Werf* en *Schalken* door de vertooningen van kaars, lantaren en lamplichten zich eenen grooten roem verworven hebben. Het

oorspronkelyk vernuft en het zeldzaam kunstvermogen in de tafereelen van *Terburg*, *Teniers*, *Metzu*, van *Ostade*, *Steen*, *P. de Hoge* en de Delfsche van *der Meer*, ten toon gespreid, ontsnippen 's mans aandacht in geenen deele. maar geven hem aanleiding, eene vergelyking tusschen *Ter Burg* en *Ostade* op te maken, die de deftige manier van den eenen en het losse en ongedwongene in de werken van den laatste voldoingt. Na met lof van eene Schildery van *de Hoge* gewaagd te hebben, maakt de Redenaar van twee tafereelen van den Delfschen van *der Meer* melding, om te toonen, dat de eenvoudigste gevallen (waar onder inderdaad eene gracht niet een ry huizen, nevens elkander en vlak van voren gezien, mag geteld worden) volmaakt kunnen voldoen, indien dezelve slechts goed bewerkt zyn.

Nu vestigt de Hr. *de B.* de aandacht op die Meesters, wier penstel byna nimmer historische onderwerpen behandelde, maar alleen de natuur raadpleegde. Als keurige Schilders van allerlei grazend gedierte herinnert hy ons aan *Potter*, *Berchem*, van *de Velde*, *du Jardin* en *Wouwerman*. *Potter*, van *de Velde* en *du Jardin* toonden in hunne Werken de natuur zoo als zy zich vertoont te volgen, terwyl *Berchem* haar steeds van de schoonste zyde beschouwde, en *Wouwerman* gevallen koos, die minder naar het leven dan volgens ingeving van het vernuft kunnen geschilderd worden. Daarop staat hy by de Landschapschilders stil, en vermeldt met een enkel woord, de onderscheide verkiezingen in dit vak, door *J. Ruysdaal*, *Hobbema*, *Both*, en *Wynands* aan den dag gelegd. Onder deze soort van Schilders rangschikt hy ook *Gerard Berkheide*, en *Jan van der Heyden*, die schoon zich meer byzonderlyk op de afbeelding van gebouwen toeleggende, eenige stukken leverden, die met de werken van de grootste Meesters in dat vak mogen vergeleken worden. *Willem van de Velde* en *Rudolf Bakhuizen* wordt, door onzen Kunstkennner geteld onder onze beste Zeechilders, de eerste in stille de andere in woelende water- en Zeegezigten. Na in 't voorbygaan de moeilykheid van dit vak aangestipt te hebben, gaat de Reden. tot *Hondekoeter* en *Weenix* over, welker eerste zoo uitstekend levend mak pluimgedierre als de laatste dood wild afmaalde. Onder de bloem- en fruitchilders bepaalt hy zich tot *van Huysum* en *Rachel Ruysch*, de verdiensten van welke laatste hy met eenige dichtregelen, uit de dichtlovers voor die hoog begaafde vrouw gestrooid, hulde toebringt: waarop de Reden. met eenige korte aanmerkingen, uit den aard van het verhandelde voortvloeiende, en eene op de inrigting, *Kunst zy ons doel*, waarby dien dag voor de eerstemaal pryzen werden uitgedeeld, toepasselyke aanspraak, zyne oordeelkundige redevoering besluit.

Hier na volgt het verslag der Prysuitdeeling, door den Heer *H. Vinkles Jansz.* verrigt. HAN-

# **HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.**

## **PRYZEN DER EFFECTEN.**

Op Maandag den 10 Augustus 1807, in Amsterdam.

### **BUITENLANDSCHE.**

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100 1/2	<i>Spanje</i> 5 1/2 prCt. by Hope & C. . . . .	64 1/2
<i>Andeelen by Hope &amp; Comp.</i>		<i>dito dito nieuwe</i> . . . . .	89 1/2
<i>enz.</i> . . . . .	105 1/2	<i>Portugal</i> , by Hope & C. . . . .	98 1/2
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	93 1/2	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt. . . . .	64 1/2
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	96 1/2	<i>Frankryk</i> Geconfolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	91 1/2	5 prCt. . . . .	75 1/2
<i>dito Leen en Wisselb.</i> 4 prCt. . . . .	97 1/2	<i>Dito Cert. by K. &amp; V.</i> . . . . .	76 1/2
<i>dito Kroon</i> 4 prCt. . . . .	97 1/2		
<i>Keizer van Oostenryk</i> 5 prCt. . . . .	52 1/2		
<i>dito 4 1/2 prCt.</i> . . . . .	54 1/2		
<i>dito 4 prCt.</i> . . . . .	54 1/2		

### **BINNENLANDSCHE.**

<i>Nationale Schuldbrifven</i> a 3 prCt. . . . .	45 1/2	<i>dito Domeinen</i> . 4 prCt. . . . .	72 1/2
<i>dito</i> a 2 1/2 prCt. . . . .	39 1/2	<i>dito Vrijwillig</i> a 5 prCt. . . . .	74 1/2
<i>Losrenten uit de heffing van</i>		<i>Ron. Negot. van 1807</i> . 6 prCt.	
98 a 3 1/2 prCt. . . . .	52 1/2	met oploop. premie by Af.	
<i>Dito uit de heffing van</i>		loof. . . . .	98 1/2
1800. a 3 prCt. . . . .	45 1/2	<i>Rescriptien Losb. na den</i>	
<i>dito 1801. a 2 1/2 prCt.</i> . . . . .	52 1/2	Vrede . . . . .	59 1/2
		<i>Agio van de Bank.</i> . . . . .	4 prCt.

## **STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.**

De Heer SAGE, Lid van het Nationaal Instituut, heeft het volgend verhaal, in den *Moniteur* van 4 Augustus laten plaatsen.

„In den loop der laatste maand, werd, des namiddags ten half 2 uur, de Bliksem aangetrokken door den Afleider op het dak van de Munt, boven myn kamer. Wy hoorden een rommelend en instortend geluid, zeer verschillend van den Donder zoo wegens het onverwachte als het geras of den slag. Ik zeide aan de persoon, die by my was: *Hoor! de Donder komt ons een bezoek brengen.* Gelyktydig wierd eene Vrouw, zich bevindende by den Schoorsteen in de Keuken myner woonvertrekken omgeven en verschrikt door een sterk licht, in de Schoorsteenpyp, die niet verder dan 10 of 12 treden van den Afleider uitkomt. Deze keuken, byna onder het dak, schept alleen haar licht uit een lantaarn van vier glasruiten. Op het oogenblik stond alles zoo in den Spyskamer als in de Keuken te waggelen.

Deze klappende en vermenigvuldigde flukkingen of vonken,

ken, gepaard met de masfa van licht, welk zy verspreidden; deden my vreezen, dat 'er iets aan den Afleider haperde. Men ging 'er naar zien. Deszelfs staven waren in goeden staat; gelyk ook de Geleider, die in een put afloopt.

Het blykt dus, dat de Afleider niet in staat geweest is, om al het Bliksemvuur op te nemen, waar van zich een gedeelte verspreid heeft.

Het is te wenschen, dat 'er meer dergelyke waarnemingen daaromtrent gedaan worden, daar dezen zouden kunnen dienen om te beproeven of 'er geen meerdertal van Afleiders, op hetzelfde gebouw, noodig waren, dan of het niet mogelijk zou zyn, om het een of ander nittedenken, tot verbetering, en om zich van derzelver behoedende werking volkomen te verzekeren.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Aug.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
5	{ 30. 0½ 30. 0½ 29. 9½	{ 64 71 65	{ Z. W. — Z. O.	bewolkt.
6	{ 29. 9½ 30. 0 29. 9½	{ 68 73 67½	{ Z. W. — Z.	bewolkt.
7	{ 29. 9½ 30. 0 29. 9½	{ 70 76 68	{ Z. Z. O. W. N. N. O.	voormidd. wolken; vender omtrent betrokken; 's vonds een weinig regen.
8	{ 29. 9½ 29. 9½ 30. 0	{ 68 70 65½	{ N. O. N. W.	voormidd. zware regenbuijen; 's morgens met donder; vender bewolkt.
9	{ 30. 0 30. 0 29. 9½	{ 68 69 63	{ W. N. O. N. N. O.	voormidd. bewolkt; verder regen.
10	{ 29. 9½ 29. 9 29. 9½	{ 61 60 56	{ N. N. O. N. E. O. N. N. W.	regen en wind.
11	{ 29. 9 29. 9½ 29. 9	{ 58 66½ 54	{ W. t. N. W. Z. W.	wolken; omtrent helder; voormidd. windrig.

### GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 127; en te *Haarlem* 9, onder welke laatsten 3 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.



# A L G E M E E N E K O N S T. E N L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 34. *Vrydag den 21 Augustus.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**P**ETERSBURG, 18 *July*. De Keizerl. Akademie der Wetenschappen, alhier, heeft kortlings van zyne Exc. den Heer Minister van Binnenlandsche zaken, Graaf *Victor Paulowitsch Kotschubei* een luchtsteen, ongeveer ter zwaarte van 4 Pud, (160 ponden) die, in den Juchnowschen Kreits van het Gouvernement Smolensk, naar beneden gevallen was, nevens de volgende beschryving van de verschynfels, welken dezen val vergezelden, ontvangen:

„ Volgens berigt van het Juchnowsche Landgeregt aan den Gouverneur van *Smolensk*, den Generaal der Ruitery *Apraxin*, werd op den 13 Maart 1807, na den middag, door alle de bewoners van het onliggend oord, een buitengewoon sterken slag, met veel gedruisch en gekraak, gehoord.

„ Gelyktydig begaven zich twee vreemde boeren, uit het Gouvernement Moscou, van het Dorp *Timochin*, in den opgemelden Kreits, naar het open veld. Deze luiden kwamen na eenigen tyd terug en verhaalden,

II. DEEL.

H

den,

den, dat 'er, in den namiddag, by betrokken lucht, terwyl zy zich op het veld bevonden, een vreesfelyke Donderslag ontstaan was, en dat zy, op hetzelfde oogenblik, veertig schreden van zich af, een zwarten steen, van aanmerkelyke grootte, op den grond hadden zien vallen. Zy waren bedwelmd blyven staan; doch, na zich weder hersteld te hebben, naar de plaats gegaan, waar de steen gevallen was, dien zy echter niet zien konden, als diep in de aarde gezonken en met sneeuw bedekt zynde.

„ Op dit berigt begaf zich de Sotskoi (Boeren-oudste) van het gezegde Dorp met eenige bewoners van hetzelfde naar den plek, door de boeren aangeduid, en groeven werkelyk aldaar een steen op, die anderhalf arschien diep in den grond gezonken en met sneeuw bedekt was.

„ By het opdelfen, vond men den steen wat langachtig vierkant; van koleur zwart, gelyk gegoten yzer, als verbrand, van alle kanten glad, en aan de eene zyde niet ongelyk aan een zerk. Men zag tevens op den platten kant eenige dunne strepen, gelyk fyn yzerdraad. Van binnen zag hy 'er, by het in stukken slaan, aschgrauw kleurig uit, en de zwaarte was 4 Pud.

„ By het onderzoek in het Gymnasium te Smolensk, merkte Dr. *Jelochewski* op, dat deze steen tot de yzerertsen behoorde, een graauwe yzeraardige steen is, een dofven klank met yzeraderen heeft, en met een dunne laag van glad moer-yzererts overdekt is, welke een heldre streep heeft. De breuk heeft een dof schynend voorkomen, is omtrent aardkleurig, en de gebroken stukken zyn zeer ongelyk. Hy laat zich ligt in stukken wryven, en verwet de vingers. Deszelfs bestanddeelen bevatten veel kalk, en bruischen op, met zuuren gemengd wordende.

De Akademie zal niet in gebreke blyven, den op gemelden Luchsteen, met alle oplettendheid, welke deze belangryke zaak verdient, nader te onderzoeken.

PARYS, 4 Augustus. De Heer *Lechenault*, een der Natuurkundigen, behoorende tot de Expeditie van den Kaptein *Baudin*, die te Batavia was achter gebleven,

is kortlings te Nantes aangekomen, medebrengende eene rijkmuntende verzameling van onbekende zeldzaamheden tot de Natuurlyke Historie betrekking hebbende, welke men eerlang hier te gemoet ziet.

BERLYN, 8 Augustus. Voorleden Donderdag hield de Akademie der Wetenschappen eene openbare Vergadering, welke de Directeur van *Castillon*, by het tegenwoordig openstaand Secretariaat, met eene korte Aanspraak opende, en vervolgens kennis gaf, dat de Wysgeerige Klasse aan een Verhandeling met het de-*vis: Verum index sit*, in antwoord op hare uitgeschrevene Pryspraak over de „innerlyke gewaarwording,” den prys van 50 Dukaten had toegewezen: van welke Verhandeling de Schryver is gebleken te zyn: D. T. A. SUABEDISSÉN, Lector by het Seminarium der Hervormde Gemeente, te Lubeck.

*Berigt aangaande een der Marquesas-Eilanden in de Zuidzee, en een Inboorling van hetzelfde, in het jaar 1799, naar Engeland overgebracht.*

(*Vervolg en slot van bladz. 104.*)

In February 1798, deed de *Alexander*, van *Boston* gezeild, en door *Asa Dodge* gecommandeerd, *Witahhi* aan, en liet aldaar een inboorling van de *Sandwich-Eilanden*, met name *Ouhwe*, doch door de inwoners der *Marquesas* meer gewoonlyk *Tama* geheten, in navolging der Amerikanen, die hem *Sam* genoemd hadden. Deze Man, hoe zeer van een lage afkomst in zyn eigen land, werd door de bewoners der *Marquesas*, die hy in krygskunde en behendigheid verre overtrof, hooggeacht. *Teinde*, die ook aan hem den post van *Tōa* of Krygshoofd, welke met dien van *hekkake* in zyn persoon was vereenigd geweest, afstond, nam hem tot zyn Zoon aan. *Tama* gelukte het om de *Hem-*

maas en de *Alhoutumes* over te halen om hunne wederzydsche vyandelykheden ter zyde te stellen en hunne magt te vereenigen, ten einde op *Heyda* aantevallen. Teinde, na zyn oudsten Zoon, een jongen van omtrent elf jaren oud, met een Kleindochter van *Ebóecinuc*, het Opperhoofd der *Piggéna*, vereenigd te hebben, maakte een verbond met dien stam en eenige andere, die met denzelven in bondgenootschap stonden, om ten oorloge te trekken tegen de *Nácke*, een naburig volk van *Heyda*. De magt der *Hemmaas* en *Alhoutinne*, die op *Witahlu* ten getale van acht of negen honderd strydbare lieden verzameld was, vertrokken van daar in meer dan dertig groote kanoos naar *Heyda*, waar zy in een geregelden slag de *Nácke* versloegen; doch bragten zy van dáár maar één lyk mede, het welk aan de *Alhoutinne* werd toegewezen. Omstreeks zes weken daar na, werd 'er een nog grootere magt byeenverzameld om den inval te vernieuwen, by denwelken *Témo* hen vergezelde. Daar *Crook* op *Witahlu* gebleven was, en kort daarop uit de haven een schip gewaar werd, ging hy 's avonds den 21 Mei met eenigen der inboorlingen naar deszelfs boord. Het bleek een Amerikaansch schip te zyn, de *Betty* genoemd, en onder bevel van *Edward Tanning*, die, wanhopende de baai te zullen bereiken, naar *Nuguheva* (\*) stevende. *Crook* bleef by hem en vergezelde hem, doch de inboorlingen keerden terug, bereikende met veel moeite het strand. Naderhand werden dezen door *Teinae* scherp berispt wegens het medenemen van *Crook* naar het schip; dan daar zy lieden van eenig aanzien waren, was het Opperhoofd verplicht zyne gevoeligheid te onderdrukken.

In dien tusschentyd had 'er op *Heyda* een ysfelyk tooneel van bloedstorting plaats. De *Nácke* boden hunne talryke aanvallers dapporen tegenstand, en zynde van hunnen eersten schrik, door *Tama's* schietgeweer veroorzaakt, bekomen, wierpen zy hem ter neder met een steen, die benevens een houten speer, de eenige wa-

(\*) Anders het *Sir H. Martinis Eiland* genoemd. Het ligt omtrent 60 mylen ten Noord-Westen van *Santa Christina*. Op hetzelfde bleef *Crook* omtrent zeven maanden tot de aankomst der twee schepen, waar van vervolgens gesproken wordt.

wapenen zyn, waar mede zy op een afstand treffen. Ook sneuvelden in dit gevecht een neef van *Teinde* en vyf zyner landslieden. De begravenis - plegtigheden en de wond, die *Tama* gekregen had, de *Teidas* onder hunne bondgenooten nog eenigen tyd doende vertoeven, geraakten vier van de eersten in een afgelegen vallei, die door de *Piggéna* bewoond werd, aan het dwalen, en werden aldaar in een byzonder krakeel gedood. Deze tyding werd omstreeks middernacht heimelyk aan *Teinde* overgebracht, die in een schoone vlakke landstreek, *Taba* geheten, en waar de legers gewoonlyk hun verblyf hielden, met zyn volk onder de *Pigge-naas* en de andere saamverbonden stammen lag te slapen. — *Teinde* maakte in de meest mogelyke stilte al de *Teiaas* wakker en viel, zoodra alles maar in gereedheid was, op zyne bondgenooten, die thans nog slapen, aan, en slachtte eenige honderden van dezelve, zonder onderscheid of tegenstand; de rest verloorde zich in den grootsten schrik. Daarop belaadden de overwinnaars zich met de lyken, gingen daar mede naar hunne kanoos, en voerden 'er zoo vele, als zy 'er maar op konden bergen, te scheep naar *Tahouatta*, om 'er zoodanig gebruik van te maken, als zy in dergelyke gevallen gewoon zyn. *Vahaneuovau*, van wien reeds gewag gemaakt is, was een van de genen, die *Crook* aan boord van de *Betly* gebragt hadden, en vertrok nog denzelfden avond naar *Hevada* met het bericht van deszelfs vertrek. Deze man bragt met eigen handen *Eboeéine*, het Opperhoofd der *Piggénaas*, ter dood, en was by gevolg gerechtigd tot deszelfs lichaam en versierselen, waar mede hy omhangen was, welk alles hy in zegepraal naar *Witahhu* met zich terug bragt.

Eene menigte van omstandigheden, die *Témo* verhaalde, dat voorgevallen waren na het vertrek van *Crook*, zouden over de zeden dezer Eilanders nog verder licht kunnen verspreiden; dan wy moeten voortgaan om de gelegenheid op te geven, by welke *Témo* zich van zyn geboorteplaats verwyderde. Tegen het einde van hetzelfde jaar (1798) hielden zich twee schepen, de *Butterworth*, Kaptein *Frazier*, en de *New Euphrates*, Kaptein *Glasspoole*, eenigen tyd te *Witahhu* op. — *Témoteitei* ging aan boord van het eerste schip, het welk

voorheen aan de *Marquesas* geweest was; maar toen de andere Eilanders naar het strand keerden, bleef hy, en werd medegenomen naar *Nuguheya*, werwaards de Schepen stevenden om verderen voorraad van verversingen optedoen. Hier ontmoette hy *Crook* weder, die naar *Tahouatta* berigt gezonden had aangaande zyn tegenwoordig verblyf. Daar *Crook* het om verschillende redenen noodig rekende om Engeland te gaan bezoeken, verliet hy den 8sten January 1799 het Eiland, zich inschepende op de *Euphraat* en vrywillig vergezeld door een jongen inboorling, *Heko* genoemd. Weinig dagen daarna ontdekten zy eenige lage Eilanden, behoorende tot die, welke *Bougainville* te regt den *gevaarlyken Archipel* benoemd heeft, en voerden den 18den één van dezelve dicht voorby, het welk dat schynt geweest te zyn, waar aan Kaptein *Edwards*, die het in 1791 ontdekte, den naam van *Carysfort* gaf. Aldaar vonden zy eenige overblyffels van een schip, waarschynelyk de *Matilda*, en den volgenden morgen zagen zy de rotsen en uitgestrekte brandingen, waarop dat schip in February 1792 verging.

*Crook* ging den 28sten January over op de *Butterworth*, die regtstreeks naar Engeland stevende, doch *Heko* bleef op de *Euphraat*, die sedert aangekomen is. De toestand van *Temo*, die, gedeeltelyk uit hoofde van de onkunde der Engelsche taal zeer ontróostbaar geweest was, werd door het byzyn van *Crook* aanmerkelyk opgebeurd. By hunne aankomst in Engeland, in Mei 1799, werd *Temoteitei* door de eigenaars der *Butterworth* aan de zorg van het Zendeling-Genootschap binnen Londen overgegeven.

Door de verandering van lucht en voedsel had zyne gezondheid veel geleden, dan met behulp van geneesmiddelen werd ze weldra grootelyks hersteld. Men oordeelde het noodig om hem de Kinderziekte te doen inënten, welke kuur hy onderging met nog 24 Negerjongens, die van *Sierra-Leone* waren overgebracht geworden. Over dezen nam hy eene meerderheid aan, evenredig naar het verschil van zyne kleur, en deed behoorlyk verslag van hun gedrag. Gedurende dat hy te Londen was, was hy te huis by de bestuurders der genoemde Maatschappy; dan daar de lucht der Hoofdstad zyne gezondheid weder zeer sterk aandeed, werd hy

hy naar het land overgebracht, waar hy onder behoorlyke behandeling spoedig herstelde; doch tegen het naderen van den winter keerde hy terug in de nabuurschap der Stad.

Gezond zynde, scheen hy zich in alle omstandigheden wel te vinden. Hy was leerzaam, levendig en bevallig in zyn gedrag, en had een goed verstand; maar het viel niet gemakkellyk om zyne aandacht tot het leeren te bepalen, waartoe de staat zyner gezondheid ook niet gunstig geweest is. In onze letters te schryven en te lezen, in woorden van eene lettergreep te spellen en in eenige weinige gewone spreekwyzen te begrypen en te gebruiken, bestond al de vordering, die hy tot dien tyd in onze taal gemaakt had. Na dat het *Onze Vader* in zyn eigen taal was overgezet, leerde hy het gemakkellyk van buiten. Van de spreekwyzen, die hy kende, wist hy zich met eigenaardigheid en zelfs met eene gemakkellyke welgemaardheid te bedienen. Zyne aanmerkingen omtrent karakters waren meestal juist, en zyne herinnering van elkander gelykende personen was byzonder sterk. Hy schikte zich volkomen naar onze gewoonten, was sjipt in het uiterlyke der huis-godsdienst-oefeningen en begeerig naar het bywonen van de openbare. Dan, niettegenstaande hy by wylen den voorrang uitdrukte, dien hy aan Engeland boven zyne geboorte-eilanden gaf, behield hy echter onveranderlyk zyne verkleeftheid aan derzelver bygeloovigheden en meest bedorven gebruiken. Hy zeide, „ te weten, dat men in zyn land Goden heeft, dewyl hy hen tusfchen de boomen en riedaken der huizen had hooren fluiten; maar dat men in ons land geen Goden had.” Dit doclde op een soort van kreuels, wier geluid, daar zy niet ligt ontdekt worden, de Heidensche Priesters voorgeven, dat van de *Atuaas* komt. Ook gaf *Temo* den uitersten afkeer te kennen, van het geen hy onder ons een schandelyke gewoonte noemt, te weten, dat ieder Man zyn eigen Vrouw heeft. In het beschryven van de kannibaalsche handelwyze zyner landslieden, verried hy eene wreedaardige vrolykheid; dan toen men hem aangaande deze en gene gebeurtenis die boven zyn verhaald geworden, meer bezondere vragen deed, herstelde hy zich eensklaps, brak kort af en vroeg: „ Waarom vraagt

„ gy zoo veel omtrent de *Hemmaas*? Meent gy uwe  
 „ Mannen met snaphanen daar henen te zenden om  
 „ hen te dooden, wegens het geen zy gedaan heb-  
 „ ben? Waarom vraagt gy zoo naar de *Piggéna* of  
 „ de *Nécke*?”

Uit hoofde van de armoede zyner taal en van zynen geringen voorraad van denkbeelden, was het onbegrypelyk moeilyk, hem eenige Godsdienstige denkbeelden inteprenten. Hy had geen begrip van een almachtig wezen, noch van belooningen of straffen in een toekomstig, noch van deugd of ondeugd in het tegenwoordig, leven. Toen *Crook*, die alleen met genoegzame gemakkelykheid de landtaal spreken kon, by hem aandrang om op deze onderwerpen zyne aandacht te vestigen, antwoordde hy met blyken van onvergenoegdheid: „ Waarom onderhoudt gy my zoo over uwen „ *Atua*?” Dan na dat hem verzekerd werd, dat dit uit liefde tot hem geschiedde, werd hy bedaarder en scheen eenigermate aangedaan te wezen.

Vergetende onze natuurlyke trotschheid en eigenliefde, hebben wy ons dwaaslyk ingebeeld, dat de Zuidzee-Eilanders onze zeden en gewoontens maar behoeften te zien, om 'er boven de hunnen den voorrang aan te geven. Maar het is juist het tegenovergestelde, offchoon zy ons *Atuaas* noemen, zeggen zy, dat wy niets zoo goed doen kunnen, als zy, die alleen menschen zyn. Ook veronderstellen zy, dat wy geen taal van ons zelve hebben, en dat wy volstrekt geen denkbeelden bezitten, tot dat wy *hunne* woorden leeren gebruiken.

## NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN,

### AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

TWISTSCHRIFTEN. VERDEDIGING van WILLEM PASCHEN GTZ, *Drost van Breedevoort, tegen* CORNELIS VAN DER AA, Schryver der Geschiedenis van den jongst geëindigten Oorlog. Deventer, by G. Brouwer, 1807. Behalven het Voorwerk 111 bladz. in gr. 8°.

Meermalen vroegen wy ons zelve, hoe toch zulk een elendige Brekenbeen, als Schryver en voqral als Historieschryver beschouwd, gelyk de beruchte C. van der Aa, zoo  
 groot



grooten opgang met de Prulfschriften, die hy van tyd tot tyd in de wereld sloot, kon maken: en waarom men hem, jaren lang, onverhinderd liet voortvaren, met de braafste en verdienstelyke mannen in een batelyk daglicht te stellen, en de onzalige partyschappen, die het Vaderland in de laatste jaren zoo veel leeds berokkenden, niet alleen gaande te houden, maar, zoo mogelyk, nog meer aantevuren en op te stoken: terwyl ook niemand der veelvuldige personen, door hem belasterd, tot dus verre, tegen hem in geschrifte, of in Judicio optrad, om zich, of voor het publiek van de aangewrevene scheennis te zuiveren, of by den Regter daar over te beklagen, en de straf der wet tegen hem in te roepen. Recensent wist van het een en ander geene meer voldoende redenen nittedenken, dan, wat het eerste betreft: 1. De uitgebreide Correspondentie, nevens het Crediet en Handelbeleid van den Uitgever dezer latere Schriften, die bykans in alle zyne ondernemingen zoo gelukkig weet te slagen. 2. De geest der tyden, waar op die stukken zoo juist berekend zyn, gepaard met eene natuurlyke overbelling van het gros der menschen, om even gretig al het kwaad, van den Naasten verspreid, vooral van zulken, waar mede men in eenigerhande begrippen verschilt, aan te nemen, als over het hoofd te zien, by de zoodanigen, die van zyn party zyn; omtrent welke laatste, veeleer, het medelyden wordt gaande gemaakt, wanneer zy zich als een soort van Martelaren weten voortdeden. En wat het laatste betreft; dit laat zich vry goed oplossen, aan de eene zyde, daar uit, dat *van der Aa*, 't zy uit eigene beweging, 't zy door aanporring van zyn Boekverkooper en fagevolge van een vooraf gemaakt beding van dezen — welk laatste wel het waarfchynlykste moet voorkomen, aan allen, die met het karakter van beiden bekend zyn, — zich doorgaans met alle omzigtigheid gedraagt by de beoordeeling van personen, die zich, gedurende zyn fchryven, dadelyk in 't bewind gesteld vinden en bovenal alles zorgvuldig vermydt, wat den hoogen Bondgenoot der Natie kan kwetsen, of door dezen als beleedigend voor zich kan worden aangemerkt; en, aan den anderen kant uit de verontwaardiging, welke de door hem beleedigde personen, natuurlyker wyze, moest bezielen omtrent iemand zoo verre beneden hen, 'en misfchien ook andere omftandigheden, welken het voor eenigen minder geraden konden maken, zich op eenigerhande wyze intelaten met den ellendeling, die niets te verliezen heeft, en van wien niets te halen is.

Eindelyk echter ziet men, op nieuw, het te regt aangemerkte van *Valerius Maximus*, in dit geval, bewaarheid:

Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira; tarditatemque supplicii gravitate compensat.

Een onbekende, in het ryk der Letteren; ook in de Zamenleving, by het gros der Natie, man, volgens de Scheldery, die v. *der Aa*, van hem in het 8ste Deel zynen zoogenaamde Geschiedenis van den jongst geëindigten Oorlog op, hangt, van weinig beduidenis, die zich, door een overdreven omwentelingszucht, uit de geringere klasze, en als uit de heffse, tot eenig aanzien had weten optevoeren, in een afgelegen boekje van het Vaderland, aan de grenzen van het min beschaafd Westphalen, alwaar hy als publiek ambtenaar zich, by den inval der uitgewekenen in den jare 1799, en de daar op gevolgde gebeurtenissen, byzonderlyk kenmerkte, als een misbruiker van zyn gezag en als in alle opzigten een voorwerp van verachting: deze man, aan wien onze Schand-Kronykschryver zekerlyk dacht, dat niets te verbeuren was en van wien hy nimmer iets te vreezen had, vertoont zich, op het onverwachts, in eene geheel andere gedaante, valt zynen lasteraar op het lyf en verplettert hem ten eenenmale. — Wien bedoelen wy hier anders, dan den achtenswaardigen Schryver der verdediging, aan het hoofd dezès gemeld, des Heer *Willem Paschen*, voorheen *Drost*, tegenwoordig, gelyk wy wel meenen onderregt te zyn, *Bailjuw* van Brededevoort, in het Departement Gelderland: die zich, hier by, in een vlak tegenovergesteld licht, en met al deszelfs schitterenden luister, voor zyne lezeren opdoet, zelfs omtrent alle de byzonderheden, door v. *der Aa* nopens hem vermeld, in dat zwart tafereel, 't welk deze, met zyn in gal en roet gedoopte pen, van hem had durven malen.

Onder een warm gevoel van de verongelykingen hem aangedaan, en met al de eigenaardige fierheid der onschuld, ontvouwt de Heer *Paschen*, in een kort Voorberigt, de redenen, die hem in dezen ter verdediging noopten, geeft een korte schets van de persoon en het karakter zyns Beschuldigers, grootdeels opgemaakt uit diens eigen woorden, en levert by vooraad een zeer opmerkelyke staal van het lochenachtige en kwaadaartige in de verhalen van zynen lasteraar, wel bepaaldelyk met betrekking tot de omstandigheden, die de uitvoering van het Doodvonnis aan zekere *Freule van Dersb* (\*), hadden verzeid: waar na hy, in de verdediging, zel-

(\*) De Heer *Paschen*, in zyn Voorberigt bladz. xix en volg. byzonderlyk stil staande, zoo in den Text als in eene Noot op bladz. xxi, op het leugachtig verhaal van die Executie, door van *der Aa* gegeven, maakt by die gelegenheid ook eene allezins gepaste aanmerking, op de zoo beledigende Phas, waar mede men verkozen heeft, als ter vereeuwiging van deze voorgewende gruwelyke moordery, de hatelyke schildery van v. d. *Aa*, op bladz. 481 van het meermalen aangehaalde 8ste D. zynor Geschiedenis, quasi optofieren; by welke aanmerking het onnauwkeurige niet alleen, maar volstrekt valsche der stoflagie van dit Schandmonument *lucæ sturtius* wordt aan den dag ge-

zelve, by wege van eenvoudig verhaal zoo van het gebeurde, by de invasie der geëmigreerden, en de onmiddelyke gevolgen daar van, als van zyn eigen gedrag, beiden als Officier en als Commisaris, van wegens het uitvoerend Bewind by de Militaire Regtbank, na het in staat van beleg verklaren van het Ambt Breedevoort, te Winterswyk, aangesteld en in werking gebragt, de Lasteringen en Onwaarheden, door v. der *Aa* tegen hem uitgebraakt, stukswyze wederlegt, op zulke een klare, bondige, onwidersprekelyke, en, wat styl en taal betreft, ongemeen sikke wyze, alles met echte stukken en bescheiden gestaafd, dat wy haast in 't vermoeden zouden komen, of niet wel, byaldien v. der *Aa* zelf zyne valsche berigten, nopens het een en ander, niet uit den duim gezongen heeft, een heimelyke vyand van hem, zyn haat tegen al wat niet Oranje gezind is kennende, hem, met derzelver mededeeling, een leelyken trek heeft willen spelen; - daat wy naauwlyks onderstellen kunnen, dat iemand die de geringste kennis aan de persoon, het karakter, omstandigheden en gedragingen van den Heer *Paschen* had, ondeugend genoeg zou hebben kunnen zyn, om zulk een verdraaide en logenachtige opgave te doen. Doch wat hier ook van zy; v. der *Aa* zal nu verplicht zyn, wil hy niet by het onzydig publiek, en zelfs by zyn eigen party, voor een eerlozen lasteraar te boek staan, om zyne zoogenoemde echte bronnen, waar uit hy geput heeft, aantewyzen (waar toe, buiten dat, elk Geschiedschryver verplicht is) en openlyk voor den dag te komen, zoo hy kan, met de stukken en bescheiden; waar uit hy zyn verminkt en valsch verhaal heeft zamengeraapt: daar voorzeker geen man van gezond verstand, en van een eerlyk hart, na de lezing van des Heeren *Paschen* verdediging, langer twyfelden kan, indien hy dit ooit deed, aan diens achtbaarheid, braafheid, edelmoedigheid en alle die tegenoverstaande goede hoedanigheden, van welken zyn beschuldiger hem, zoo onverdiend, op eene boosaardige wyze, had getracht te berooven.

Jammer slechts, dat zulke kleine losse stukjes, hoe wel geschreven, en belangryk ook, niet alleen spoedig in vergetelheid geraken en aan een kant gelegd worden, maar ook, vooral, wanneer zy in den form van een Tegen- of Verweerschrift verschynen, ongelyk minder kans hebben, om zoo verre verspreid en dus zoo algemeen gelezen te worden, als groot-

gelegd: doch waar by onze Verweerschryver ook nog wel had mogen voegen, „ dat de houding, in welke men den Kap. van der Linde, op die Plaat, en „ in het daar by verbeeld oogenblik ziet afgebeeld, *even zeer strydt met het* „ *verhaal zelf van v. d. Aa, (hoe zeer by diens Voorrede op het 8ste Deel,* „ *daar mede gezegd overentekomen) als met de waarheid zelve, en dat* „ *geheelen toedragt van het geval!!*

grootere werken van ettelyke Boekdeelen; vooral zulken, die, gelyk dat van v. van *Aa*, zoo juist berekend zyn voor den smaak, en politieke stemming van een zoo groot gedeelte der Natie. Waar door het dan te vreezen is, dat de Heer *Paschen* slechts ten halve het doel van deze zyne bondige en voldoende verdediging zal bereiken; en dat niet alleen zyn volkomen onschuld, maar zelfs cordaat en allezins loflyk gedrag, in de haghelykfte omstandigheden, niet zoo algemeen en op den duur zal blyken, als de laster, zoo onverdiend op hem geworpen, zich onder het tegenwoordig geslacht reeds verspreid heeft, en den meesten kans heeft om ook de Nakomelingschap te misleiden. Alleen de oozydige Liefhebber en beoefenaar der Geschiedenis, vooral onzer Vaderlandsche Historie, die aan werken, zoo beneden alle kritiek als die van eenen v. *der Aa*, eene plaats in zyne Boekery kan inruimen, enkel — zynde dit de eenige waarde welke zy bezitten, — om de daar in hier en ginds voorkomende Authentieke Stukken, die men elders te vergeefsch zou zoeken, zal, deze verdediging gelezen hobbende, zeer zeker, om die zelfde redenen, haar als eene wigtige bydrage tot de Geschiedenis der 18de Eeuw in 't gemeen, met die van ons Vaderland in 't byzonder, en als een onmisbaar beknopt aanhangfel op het werk van v. *der Aa*, en tevens als een noodig tegengift, op het senyn, daar in gemengd, dan ook naast dit laatste plaatsen en met alle zorgvuldigheid bewaren: terwyl de deugdzaame Menschevriend, het stukje doorbladerende, zich verheugen zal, over de gepaste en krachtdadige wyze, waarop de brave en onschuldige man zich wist te wreken op zynen laaggeestigen lasteraar, en zyne geschondene eer, voor het Vaderlandsch publiek, te handhaven.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Specimen Juridicum Inaugurale continens: Aliquot observationes antiquario Juridicis; Quod A. S. N. .... pro gradu doctoratus, summisque in utroque jure Honoribus ac Privilegiis, in UNIVERSITATE REGIA HOLLANDIAE, rite ac legitima consequendis, publico ac solempni submittit MARTINUS BACKER, Junior. Amstelodamensis. Die XIII Junii MDCCCVII. Hora IX—XI. L. S. Lugduni Batavorum apud Viduam M. Cyfvoer, J. Fil. 4°. pp. 82.*

Deze, wel geschrevene en openlyk verdedigde, Academische Verhandeling bestaat, behalve de Voorrede, in drie Waarnemingen of Opmerkingen (Observationes), vooral tot het oude regt der Romeinen betrekkelijk. De Eerste Waarneming verklaart de redenen van de oude Veronische Wet (*Lex Veronia*), en zulks byzonderlyk uit de oude Erfopvolging, by de Romeinen in gebruik, en uit eenige Grieksche Wetten, tot dit onderwerp betrekkelijk, bladz. 1—31.

De Tweede Waarneming onderzoekt, of by de Romeinen oudstydts eenig beroep van de Koningen tot het Volk heeft plaats gehad; tot welk oogmerk de jeugdige Schryver hier de magt der Roomsche Koningen en van het Roomsche Volk, en dus den ouden regeringsvorm der Romeinen, opspoort, bladz. 31—61. De Derde Waarneming heldert de duistere leer op omtrent den oorsprong van de Diefstallen in Openlyke en Niet-openlyke, (*Furta Manifesta et Nec manifesta*); welke hier geheel en al van de zeden der Spartanen wordt afgeleid. De Schryver vertrouwt, dat zyn gevoelen, omtrent dit stuk, aan allen, zoo al niet zeker waar, ten minste waarschijnlijk zal voorkomen: en zoo niet, dan vraagt hy, in zyne Voorrede, zediglyk verschooning, zoo wel uit hoofde zynner jeugdige poogingen, als van wegen de moeilykheid, welke het opsporen der redenen en oorsprong van oude Wetten doorgaans verzelt. De styl is vloeiende en helder, en de bewyzen doorgaans uit de echte bronnen zelve gepur, met welke het blykt, dat de jonge Schryver vry wel bekend is.

Het Twaalfstal achter aan gevoegde Stellingen (Theses), is ook zeer wel gekozen en van belang, zoo als b. v. de aanpryzyng van de kennis der Oude en latere Geschiedenis, om een goed Staatskundige te zyn; het stellen der ware vryheid in de wysheid en naauwgezette inachtneming der Wetten; de bevestiging van de aanmerking van NEPOS, omtrent de Nyd, als zynde de onafscheidelyke gezellin van den roem, in groote en vrye Burgerstaten; omtrent de noodzakelykheid der doodstraffen enz. Wy kunnen ook niet anders, dan den verschuldigten lof toekennen zoo wel aan de dankbare erkenenis, welke de Heer BACKER jegens zynen Leermeeesters uitdrukt, als aan zyne zedigheid, in het beflissen; eene deugd, die voorzeker het bevalligste sieraad van jeugdige Geleerdheid is.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 17 Augustus 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt.	100½ 1	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C	95 ½
Andelen by Hope & Comp.		ditto ditto nieuwe.	89½ 90½
enz.	105½ 6	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	97½ 98
<i>Rusland</i> 5 prCt.	93 ½	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt.	64½ 64
<i>Zweden</i> 5 prCt.	95½ 96½	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	91½ 97½	5 prCt.	77 ½
ditto Leen en Wisselb. 4 prCt.	97½ 98	Dito Cert. by R. & V.	76½ 77½
ditto Kroon 4 prCt.	97½ 1		
<i>Ketzer van Oostenryk</i> 5 prCt.	57½ 58½		
ditto 4½ prCt.	53 ½ 54		
ditto 4 prCt.	53 ½ 54		

#### Wisselcours.

Op Londen.	35 fl 2 8
— Parys.	53½

BIN.

## BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	43½ a 45½	dito Domeinen. 4 prCt.	72½ a 74½
dito a 2½ prCt.	39 a 41	dito Vrywillig a 5 prCt.	73½ a 75½
Losrenten uit de heffing van 98 a 99 prCt.	51 a 53	Kon. Negot. van 1800. 6 prCt. met oploop. premie by Af. loof.	98½ a 100½
dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	44½ a 45½	Receptien Losb. na den Vrede	59 a 61
dito 1801. a 3½ prCt.	51 a 53	Agio van de Bank.	4 prCt.

STERRE- EN WEERKUNDIGE  
WAARNEMINGEN.

De buitengewone en drukkende hitte, vooräl van den 7 en 8 Augustus, heeft ook in het Departement Drenthe een ontzettend Onweder ten gevolge gehad. Op den namiddag van den 8ten bereidde zich, tusfchen 4 en 5 uren, in het Zuid-Westen, eene zware Donderbui, die, vergezeld van eene Hoos, eerst in het Kerspel Rouveen, Departement Overysfel, eenig nadeel veroorzaakte, vervolgens op het daar naast gelegen Staphorst verscheiden Huizen, gelyk ook den Molen, zwaar beschadigde, en zeven Boeren-woningen geheel omverwierp, waar by een Kind is omgekomen; voorts eene menigte Boomen uit den grond rukkende of verbrekende, heeft zich de verwoesting op het Kerspel de Wyk gerigt, en aldaar de Boeren-woning, staande tusfchen de Havixhorst en Dikninge, behoorende aan den Heer Hoofd-Schout *de Vos van Steenwyk*, voor twee jaren nieuw getimmerd, in het midden doorgebroken, het Achterhuis en Stallinge over zyde geworpen, waar door (het Vee juist ter melking op Stal gebragt zynde,) van de dertien Melk-Koeijen drie geheel verpletterd, en twee zwaar gewond zyn; terwyl de overigen met moeite werden gered; zynde voorts de Zoon van den Meier ongelukkiglyk onder de puinhoopen omgekomen. Te gelykertyd werd de Molen en het Molenaars-Huis, onder Dikninge, vernield, als mede een byna voltpoid nieuw Huis, van den Timmerman *Hartman*, zoodanig omgekeerd, dat de balken en sparren geheel zyn verbryzeld. Verder alle overige Huizen in de Wyk en nabyheid zwaar aan de daken enz. beschadigd, en meer dan duizend, meest zware Boomen, uitgerukt, afgebroken of afgedraaid. Na alle deze verwoestingen heeft de bui in zynen loop den Huize Echten aangetroffen, aldaar insgelyks veel schade aan het Heeren-huis veroorzaakt, Boeren-woningen, Schaaп-hokken en een zwaar Eiken Bosch, wel voor één derde, om ver geworpen, en den Schaaп-Herder, die zich met de Schaaпen op de Esch of het bebouwd land bevond, met zyne Wacht-kar opgenomen, en op

op een aanmerkelyken afstand in het Echter-zand, gelukkig onbeschadigd, wederom nedergelaten. Van de verdere schade, door dezen Orkaan, te Dryberde, alwaar mede eenige Huizen zyn omgeworpen, en elders veroorzaakt, zyn, tot hier toe, geene naauwkeurige berigten ingekomen; opmerkelyk is het, dat de omgeworpen Boomen in tegenstrydige rigtingen liggen, schoon op een geringen afstand van elkander hebbende gestaan.

### WEEKKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Aug.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LOCHT- GESTELD- HEID.
12	{ 29. 8 29. 8 29. 8½	{ 62½ 82 61½	{ Z. O. Z. t. O. Z. Z. O.	voormidd. helder; verder bewolkt; van verre donder, wat regen.
13	{ 29. 8½ 29. 8½ 29. 8½	{ 61½ 84 72½	{ O. t. Z. Z. Z. O. Z. O.	omtrent helder.
14	{ 29. 7 29. 7½ 29. 8½	{ 73 77 65	{ Z. O. W. Z. W. Z. W.	bewolkt; tusfchen beide harde wind.
15	{ 29. 9½ 30. 0 30. 1½	{ 68 71 60	{ W. W. t. Z. W.	bewolkt; omtrent helder.
16	{ 30. 2 30. 2½ 30. 2½	{ 63 74 61	{ Z. W. N. W.	bewolkt; omtrent helder.
17	{ 30. 3 30. 9½ 30. 9½	{ 62 75 64½	{ N. N. O. —	voormidd. wolken; verder helder.
18	{ 30. 1½ 30. 1 30. 0½	{ 66½ 78 68½	{ O. O. t. N. N. O.	helder.

### GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlovene Week, is geweest: te *Amsterdam* 118; en te *Haarlem* 6, onder welke laatften 4 beneden de 12 jaren.

Gedurende het verlopen kerkelyk Jaar, van Advent 1805 tot 1806, zyn:

In het Koningryk Denemarken,	geboren	overleden.
een aantal van . . . . .	29949	22588.
In het Koningryk Noorwegen .	26777	18422.
In het Hertogdom Schleeswyk en Holstein . . . . .	16421	14754.
Stad Altona . . . . .	793	823.
Heerlykheid Pinnenberg . . .	901	604.
Graaffchap Ranzau . . . . .	418	354.
Dus in de gezamenlyke Deensche Europeesche Staten . . . .	75259	55695.

't Welk een aanwas van bevolking geeft tot 19564 zielen.

## BEKENDMAKINGEN.

\*.\* By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te Haarlem, ziet thans het licht, het *Zinnebeeldig Gedenkteeken voor den Eerwaardigen Heer JAN NIEUWENHUYZEN*, naar eene Teekening van den beroemden *J. Kuyp* in 't koper gebragt door den ervaren Kunstgraveur *L. Portman*, waar van, behalven ook by den Uitgever, een Exemplaar bezigtigd kan worden by de volgende zyner Correspondenten: Alkmaar *Coster*; Amsterdam *ten Brink, van der Hey, Leeneman van der Kroe, Sepp en Zoon en Timmer*; Delft *de Groot*; Deventer *Brouwer*; Dordrecht *Blusjé en Zoon en de Haas*; Gouda *Verblaauw*; Groningen *Eekhoff, Oomkens, Schierbeek en Wouters*; den Haag *Leeuwessyn en Comp.*; Hoorn *Vermanté en Zoon*; Leeuwarden *Cahais en Wiardi*; Leyden *Wed. Cyfveer en Herdingh*; Middelburg *van Benthem en Ooms*; Monnickendam *Volkerse*; Rotterdam *van den Dries en Zoon en Vis*; Schiedam *Sweber*; Sneek *van Gorcum*; Utrecht *Wed. van Terveen en Zoon*; Vlissingen *Corbelyn*; Zaandijk *Brandenburg*; Zierikzee *Kleeuwens*; zynde de pryzen van dit Gedenkteeken, buiten Inteckening, als volgt: de ordinaire drukken f 6-:-, proefdr. met letters f 8-:- en proefdr. zonder letters of omberdruk f 10-:-.

\*.\* By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te Haarlem en alom, is gratis te bekomen: *Berigt van Inteckening op het Werk, getiteld: Tafereel der Stad Haarlem en derzeiver Geschiedenisfen, tot op den tegenwoordigen tyd, door CORNELIS DE KONING Ldz.* in gr. 8vo. met Platen, waar van het eerste Deel reeds ter persse is, en de Inteckening met ultimo Augustus gesloten wordt, na welken tyd de prys een vierde zal verhoogd worden.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 35. *Vrydag den 28 Augustus.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**P**ARYS. Op last van zyne MAJESTEIT DEN KEIZER, is, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, na ingenomen advies der Schole van Geneeskunde, alhier, het volgend besluit genomen, betrekkelyk het uitschryven van eene Pryspraak, over de Ziekte, bekend onder den naam van *Croup* (\*), waar van het Programma dus luidt:

Art. I. Men opent een Wedstryd over het navolgend Onderwerp:

- „ Bepaaldelyk aantewyzen, volgens de beste Schrif-
- „ ten over het practicale der Kunst, en volgens
- „ naauwkeurige waarnemingen, de kenteekenen der
- „ Ziek-

(\*) Ons is geen Hollandsch woord bekend, om dat van *Croup*, op eene eigenaardige wyze, in den hier gebezigten zin, uittedrukken; doch het blykt genoeg, uit de nadere omschryving, en de bygevoegde Latynsche benamingen, op de volgende Bladzyde 131, dat daar mede een plaatselyk ongemak, 't welk in den strot, longpyp of luchtvaat, huisvest, wordt aangeduid.

*De Redacteur.*

II. DEEL.

I

„ Ziekte, onder de-benaming van *Croup* bekend,  
 „ nevens de natuur der veranderingen of onttaar-  
 „ dingen (*alterations*), die dezelve uitmaken: de  
 „ uit- en inwendige omstandigheden, die haar  
 „ doen ontstaan of veroorzaken, derzelver ver-  
 „ wantschappen met andere kwalen; de krachtda-  
 „ digste geneeswyze daar van, uit eene doorgaan-  
 „ de en vergelijkende ondervinding optemaken,  
 „ en de middelen aantewyzen zoo wel om haar  
 „ voortgang te stuiten, als haren aanval voortte-  
 „ komen.

II. Men noodigt alle in- en uitlandsche Geneesheeren uit, ter beantwoording van het hier boven opgegevene nopens de genezende en behoedende behandeling van den *Croup*.

III. De Verhandelingen moeten, leesbaar, geschreven zyn in 't Latyn of in 't Fransch, en aan het hoofd, ten teeken van onderscheiding, een Spreuk voeren, die herhaald moet worden op een verzegeld Briefje, bevattende, onder anderen, den naam en het adres des Schryvers. — Dit Briefje moet by de Verhandeling gevoegd worden.

IV. Geneesheeren, die reeds het een of ander stuk over deze Ziekte hebben uitgegeven, kunnen daar mede, ter mededinging op nieuw voor den dag komen, mits zy daar aan de aangeduide vormen geven, en het op de beantwoording der voorgestelde vragen toepassen.

V. De Schryvers zullen naauwkeurig in acht nemen, om hun gevoelen, niet dan op gevallen, uit de praktyk genomen, en op waarnemingen of dadelyke ondervindingen te bouwen, waar van de geheele theorie niet dan een noodzakelyk gevolg moet wezen. Zy moeten, zoo ver mogelyk, de reeks van vragen, aan het einde van dit Programma onderscheidenlyk opgeven, beantwoorden, als zynde de meest gepaste, om allerlei nasporingen, die tot eene volledige oplossing van de Hoofdzaak kunnen dienen, te ontvouwen.

VI. Alle Verhandelingen, ter mededinging geschikt, moeten gezonden worden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Om tyd te geven, dat de omstandigheden, welken de

de proeven en waarnemingen kunnen bevorderen, op eene genoegzame wyze, vernieuwd worden, zal de wedstryd niet voor 1 January 1809 gesloten worden. De Stukken, na dien tyd, ingezonden, zullen niet ter mededinging worden toegelaten.

VII. 'Er zal eene afzonderlyke Commissie worden aangesteld, om aan den Minister verslag te geven van de stukken, ter mededinging toegelaten. Deze Commissie zal bestaan uit twaalf leden, waar van 'er vier zullen gekozen worden uit de Klasse der Natuur- en Wiskundige Wetenschappen van het Institut, vier uit de Hoogleeraren der Geneeskundige Schole te Parys, die niet tot het Institut behooren, en de vier overige uit de gezamenlyke Geneesheeren van Parys.

VIII. Men zal een prys van 12000 Fr. toewyzen aan dien Geneesheer, welke de beste Verhandeling heeft ingeleverd over den aard van den *Croup*, en over de middelen om dien voor te komen, of om den goeden uitslag der behandeling van denzelven te verzekeren.

IX. De Geneeskundige Schole, te Parys, zal, zonder verwyl, aan den Minister ter hand stellen, eene Verzameling van alle gevallen en Waarnemingen betrekkelijk den *Croup*, vervat zoo in de Nationale als Buitenlandsche Werken, in haar bezit, als in de niet gedrukte stukken, onder de Kon. Maats. van Geneeskunde berustende. Deze Verzameling zal in druk worden uitgegeven, ten einde een nieuw licht over den *Croup* te verspreiden, en de mededingers, in hunnen arbeid op het regte spoor te leiden (\*).

Aldus besloten te Parys, den 21 July 1807.

*Afzonderlyke Vragen, dienende ter nadere ontvanging op het voorgesteld Programma over de Ziekte, bekend onder den naam van Croup, van Angina Stridula, angina polypoida, angina membranosa.*

Te beginnen met eene nauwkeurige en kenfchetfende

(\*) De *Moniteur*, uit wiens N°. 210, van 29 July 1807, dit Programma heeben overgenomen, deelt sedert, nu en dan, reeds korte afzonderlyke stukken over dit onderwerp mede.

de beschryving, van alle tyden, der kwale onder deze benaming aangeduid.

↳ Vervolgens, de navolgende Vragen te beantwoorden.

1°. — *Oorsprong en gemeenheid der Kwale.*

Zyn 'er, onder de beschryvingen der Ziekten, die ons ter hand gekomen zyn, zoo van vroegere als latere Schryvers, tot op de leste eeuw, welken de kenmerkende verschynfels van den *Croup* opgeven?

Is deze kwale, meer gemeen, in onze gewesten, geworden, dan zy was, voor dat men haar beter kende, en waauwkeuriger heeft waargenomen?

Is zy meer gewoon in de Noordelyke landen, dan onder ons?

Ontmoette men haar even dikwyls, voor het midden van de laatste eeuw, als tegenwoordig?

Hoe verre is zy, onder onze luchtstreken werkelyk gemeen en verspreid?

2°. — *Eigenaardige en verschillende kenmerken.*

Welk onderscheid bestaat 'er tuschen deze ongesteldheid en de Long-zinkingen, als mede de verschillende soorten van Keelontsteking (*angina*)?

Hangen de verschynfels, die haar eigen zyn, van een wezenlyk onderscheid af tuschen deze en andere kwalen?

Zyn 'er leeftyden, die 'er van uitgezonderd zyn, en welke is in 't byzonder die trap van jaren, die 'er het meest aan bloot staat?

3°. — *Toevallige, bepaalbare, oorzaken.*

Zyn 'er bekende omstandigheden, die, voor zoo verre men naar kan gaan, zamenloopen, om haar in het eene land, meer algemeen dan in het andere, te verspreiden?

Met welke heerschende Ziekten gaat zy gewoonlyk gepaard?

Is zy eene doorgaans in zwanggaande kwaal (*epidémisch*)?

Kan men haar als besmettelyk beschouwen?

Is zy nu en dan een gevolg van eene andere Ziekte, en byzonderlyk van uitflag of eener uitbottende (*eruptive*) kwale?

Is 'er ook eenige overeenkomst tuschen de gewoonheid van deze kwaal en de Epidemien van het Roodvonk, de Scharlaken Koorts en den Kinkhoest.

4°. — *Sterfte.*

Welke is de betrekkelijke sterfte, aan deze Ziekte eigen?

5°. — *Staat der Organen.*

Van hoedanige natuur is de Slymverdikking, waar uit het valsche vlies geboren wordt, 't welk men na den dood waarneemt, en welke de buizen of pypswyze draden (*Tuyaux*) vormt, die men, zomwylen, gedurende de Ziekte, ontmoet?

Geeft de Kunst, buiten de natuurlyke oorzaken, welke deze verdikking in den *Croup* te weeg brengen, middelen aan de hand, om iets dergelyks by levendige dieren te doen ontstaan? En welke zyn de verschynfels, die zich opdoen, onder de proefnemingen, welke daar toe aanleiding geven?

In welken staat bevindt zich, onder deze Slymverdikking, het eigenlyk Slymvlies van den strot en de longpypjes of-vaten?

Hoe verre strekt zich, in de lucht- (of ademhatings) wegen, de ontaarding, aan deze kwale eigen, uit?

Kan men de ontaarding, door haar te weeg gebragt, onderscheiden, van zulken, die, in de Long, het uitwerksel der Ziekte, of het gevolg van den dood zyn.

6°. — *Behandeling.*

Welke is de meest gepaste behandeling van deze Ziekte?

Is 'er eenige haar byzonder eigene Geneeswyze?

Is 'er eene, waar aan men, bepaaldelyk en blykbaar, kan toefchryven, niet slechts derzelve verzachting, maar genezing, met afzondering van de gunstige omstandigheden, zoo uit de krachten van den lyder, als uit den trap en uitgestrektheid der kwale ontstaande, die zomwylen eene genezing uit haar zelve kunnen begunstigen?

7°. — *Voorbehoeding.*

Zyn 'er Teekens, waar uit men een aanstaanden aanval van den *Croup* kan vooruizien? geeft het middelen om haar te voorkomen, en 'er zich voor te hoeden?

BERLYN. Den 13den. July 1. l. is te *Köpenick* (in de Middel-mark Brandenburg), aan de gevolgen van eene Verkouwdheid overleden, de Heer JOHAN BERNOULLI, Direkteur der Wiskundige Klasse van de Akademie der Wetenschappen. Hy was, sedert het jaar 1770 Medelid, en sedert 1790 Directeur der opgemelde Afdeeling, en maakte zich, door verscheiden Schrif-

ten, onder anderen door zyn *Recueil pour les Astronomes* (verzameling ten dienste der Sterrekundigen) met lof bekend.

*Nader Levensbericht van den Heer*

DE LA LANDE,

*névons eene uitvoerige opgave van zyne Schriften.*

(*La Revue.*)

Verscheiden Dagbladen en Geleerde Tydschriften hebben ons reeds korte en langere Levensberigten van den Heer DE LA LANDE geleverd (\*). Ik ken 'er twee van, en myn arbeid zal noodwendig vele overeenkomst daar mede hebben, vermits wy uit dezelfde bronnen hebben geput. Ik zal my echter aan geen eng bestek behoeven te bepalen, en my voornamelyk toeleggen, om eene opgave te doen van de Lettervruchten, en Geleerde Schriften van dezen, in zyn vak, zoo beroemden man.

JOSEPH JEROME LE FRANÇOIS DE LA LANDE, (zich echter doorgaans slechts JEROME DE LA LANDE noemende) wierd geboren te Bourg en Bresse (tegenwoordig het Departement van l'Ain) den 11 July 1732.

Hy nam zyne eerste lessen, te Lyon, by de Jesuiten, „die (zegt ALEMBERT) zich zoo verdienstelyk voor de Wetenschappen gemaakt hebben, door hunne talenten en geschriften; gelukkig Genootschap, byaldien het zich met dezen lof had willen vergenoegen!” De Hr. DE LA LANDE bleef altoos zeer daar aan gehegt: en de erkenning van den Leerling jegens zyne eerste onderwyzers overleefde derzelver val.

Hy

(\*) Een derzelven, overgenomen uit den *Moniteur*, vervattende de Lofspraak op dezen beroemden Sterrekundigen, door den Heer de Lamoignon by deszelfs begrafenis gehouden, is in N°. 17 van 24 April l. j. van dit Blad medegedeeld.

Hy was niet boven de zesfen jaren en bevond zich nog in het Collegie, toen een Zon-eclips zyn smaak ontfak voor de Wetenschap, waar in hy zulke groote stappen deed. *Het heugt my nog*, fcheef hy zelf in 1770, *hoedanig eene verwondering, nieuwsgierigheid en naaryver, in my ontfak, toen ik, in het Colligie van Lyon, de Zonsverduistering van 25 July 1748 zag. Deze vertooning, waar aan ik tot dien tyd geene kennis had, maakte een indruk op my, die fterk genoeg was, om te befliften over myne bezigheden en smaak, voor de rest mynes levens.*

Dus had ook de Eclips van 21 Aug. 1560, en die van 12 Maart 1706, beflist omtrent het beroep van *Tycho Brahé*, en van *Delisle*, die LA LANDE's eerste Leermeeſter in de Sterrekunde was.

Ondertuſſchen ging de Hr. DE LA LANDE, by het verlaten van het Collegie, zich allereerst oefenen in de Regtskunde: en ook dit had hy gemeen met verſcheiden vermaarde mannen, zoo in de Wetenschappen, als Talen, en in de Krygskunde.

Weldra maakte hy, in de Schole van *Delisle*, onge-meene vorderingen in de Sterrekunde. Nog zeer jong koos hem de Akademie der Wetenschappen, om Sterrekundige Waarnemingen, te Berlyn te doen. De Abt *de Lacaille* was naar de Kaap de Goede Hoop gezonden met hetzelfde oogmerk. Men wilde den aſtand der Maan van de Aarde, meer naauwkeurig, bepalen. De misrekening daaromtrent, die voorheen meer dan duizend mylen was, is tegenwoordig geene vyftig. De Maan is, in haren grootſten aſtand, niet verder van de Aarde verwyderd dan 91,400 Mylen; en zy nadert haar nu en dan tot op 80,200.

De Waarnemingen van den Hr. DE LA LANDE werden in 1752 gedrukt, in de Gedenkschriften der Leipziger Akademie, uitgegeven onder den titel van *Nova acta Eruditorum*, en in die van Berlyn voor 1749. In 1751 werd hy lid van deze laatſtgemelde Akademie, en in 1753, toen hy slechts 21 jaren bereikt had, van de Akademie der Wetenschappen, te Parys.

In het *Journal des Savans* (van Juny 1758) deed hy een brief plaatsfen over eene nieuwe gedaante van Zonnewyzers.

Den 14 Novemb. van dat zelfde jaar, las *Clairault*, by zyn komſt in de Akademie, de uitkomſt voor van

éenen verbazende arbeid, door hem met DE LA LANDE verrigt, ter aanwyzing van de terugkomst der Komeet, door *Halley* voorfpeeld, tegen 1758 of 1759.

In 1757 had DE LA LANDE aan *Clairault* voorgefлагen, om zyne Theorie over het vraagstuk der drie lichamen toetepafien op de perturbatiën, welken Jupiter zou hebben kunnen te weeg brengen, door zyne nadering aan deze Staartfter: maar hy zag weldra, dat dit niet voldoende was. De Hr. DE LA LANDE werd genoodzaakt, voor 150 jaren, de afstanden van Jupiter en van Saturnus op de Komeet te berekenen, als mede de krachten, welken zy hadden moeten oefenen op haar en op de oppervlakten der kromme lynen, die de uitwerkfels dezer perturbatiën aanduiden. Met behulp van Mej. *Lepaute*, werkte hy, gedurende een geheel jaar, zoo onophoudelyk, daar aan, dat hy 'er ziek van werd.

In 1759 kwamen in 't licht zyne *Sterrekundige Tafelen van Halley voor de Planeeten en Komeeten, vermeerderd met verſcheiden nieuwe Tafels voor de Satelliten, met uitvoerige verklaringen, en de Historie der Komeet van 1759* (\*).

Dit was het tweede Deel van den Franschen druk der *Halleyſche Tafelen*, waar van *Chappe* het eerſte, in 1754, had uitgegeven. Men vindt, in dit tweede Deel, den tweeden druk der Tafelen van *Wargentin*, voor de Wachters van Jupiter, waar van zich alle Sterrekundigen tot op 1771 bediend hebben.

In hetzelfde jaar (1759) gaf DE LA LANDE de *Connaissance des temps*, voor het jaar 1760 uit.

In April 1761, gaf hy, in het *Journal des Savans*, den *Brief van een Akademist, over de berekeningen, door den Hr. Delisle, gedaan op den doorgang van Venus* (†).

Hetzelfde jaar verving hy dezen zyn Leermeeſter, als Hoogſchoolleeraar in de Sterrekunde by het College de France.

In

(\*) *Tables astronomiques de Halley, pour les Planètes et Comètes, augmentées de plusieurs Tables nouvelles pour les Satellites, avec des Explications détaillées, et l'Histoire de la Comète de 1759, par M. de la Lande.*

(†) *Lettre d'un Académicien, au ſujet des calculs faits par M. Delisle, ſur le paſſage de Venus.*



In 1763 kwam de verklaring der Sterrekundige berekening (\*) in 't licht. De Heer DE LA LANDE, deelde aan *Lacaille* eenige aantekeningen mede, voor den druk, van 1763, zyn Dagverhaals eener *Reize naar de Kaap de Goede Hoop*.

In 1764 volgde zyne *Sterrekunde* in twee 4°. Deelen. Dit werk werd in 1771 herdrukt in 3 Deelen. Eén vierde verscheen in 1781. De derde druk, in 3 Deelen, kwam in 1792 uit. Elk deel van dezen laatste druk bestaat 800 bladz. en de Platen van het Werk zyn 44 in getal.

Dit Werk, geschreven om die van *Casini*, de *Lemonnier* en de *Lacaille* aan te vullen, bevat alle de Deelen der bespiegelende en beoefenende Sterrekunde, op eene elementaire wyze verklaard, en is van ongemeen nut geweest voor de opleiding van bykans alle aanwezige Sterrekundigen.

Nog gaf de Hr. DE LA LANDE in 1764, de *Afbeelding van den doorgang van Venus over de Zonsschijf*, die waargenomen zou worden op 3 Juny 1769; en, in 1772, eene Verhandeling over die waarneming, om ten vervolge te dienen van de verklaring der Kaart in 1764, uitgegeven (†).

In 1773, gaf de Hr. DE LA LANDE, op de pers, zyne *Overweging omtrent de Komeeten, welke de Aarde kunnen naderen* (§). Deze Verhandeling was geschikt voor de openbare terugkeering der Akademie: de tyd liet niet toe haar te lezen; maar zy was echter aangekondigd, en dit had het publiek eenen ongelooflyken schrik aangejaagd, waarom LA LANDE het stuk onverwyld liet drukken, ten einde de gemoederen tot bedaren te brengen.

Dit voorval gaf aanleiding tot de uitgave van verscheiden geschriften.

De schrik van 1773, kwam op nieuw, te Parys, boven in 1798, wanneer de Hr. DE LA LANDE in de

Dag-

(\*) *Exposition du Calcul astronomique.*

(†) *Memoire sur le passage de Venus, observé le 3 Juin 1769, pour servir de suite à l'Explication de la carte publiée en 1764.*

(§) *Réflexions sur les Comètes, qui peuvent approcher de la terre.*

Dagbladen en Tydschriften, verscheiden Artikelen liet zetten, om het gemeen uit den dut te helpen.

In dat zelfde jaar (1773) naar Beziens gegaan zynde, om, onder den helderiten hemel van geheel Frankryk, aldaar des te beter de verdwyning van den Ring van Saturnus te kunnen waarnemen, liet hy, by het doorreizen door Toulouse, aldaar drukken, eenen *Brief over den ring van Saturnus, houdende aan den Hr. Casini, ter zake van diens advies, in het Journal politique van Aug. 1773*, gedrukt. Weinig tyds echter daarna trok de Hr. DE LA LANDE de afdrukfels van dezen Brief in.

*Philippe Desplaces*, geboren te Parys 3 Juny 1659, en aldaar overleden in de maand April 1736, had de *Ephémerides* weder opgevat, waar ze door *Beautieu* (*Desforges*) afgebroken waren, te weten, in 1715. Hy gaf in 1716 zyn eerste Deel, behelzende de *Ephémeriden* van 1715—1724. In 1727, het tweede van 1724 tot 1734: en in 1734, het derde van 1735—1744.

*Lacaille* vervolgde dezen arbeid en gaf, in 1744, het vierde Deel van 1745—1754: in 1755 het vyfde van 1755—1764: en in 1763 het zesde van 1765—1774.

In dit laatste jaar verschenen de *Ephémeriden der Hemelsche Ligchamen, het 7de Deel, vervattende de tien jaren van 1775—1784, nagezien en uitgegeven door den Hr. DE LA LANDE*.

Tot dit Werk wiesd hy geholpen door verscheiden lieden, die hy opnoemt in zyne *Sterrekundige Boekenkennis* (*Bibliographie astronomique*).

(Het vervolg hier na.)

*Eenige Aanmerkingen omtrent het in de lucht vliegen, en de daar toe dienende Luchtbol, in 't algemeen, met eenige Waarnemingen van den weg, dien de Ballon van den Heer AUGUSTINI, by deszelfs laatste opstijging te Utrecht, genomen heeft, door den Hoogl.*

VAN BEECK-CALKOEN.

'Er zyn nu bykans 25 jaren verloop (\*\*) sinds de Heeren DE MONTGOLFIER het eerste ontdekten, en dadelyk bewerkstelt.

(\*) 't Was op den 5 Juny 1783, dat te Annonay en Phivalis, de eerste Luchtbol optoog.

stelligden, dat men zich aan een Ballon, waar in de lucht door vuur verdund wordt, in den Dampkring kan opheffen, en door denzelfven zweven. Kort daar na, sloeg de Heer *Charles* de ontvlambare lucht als een noch krachtiger middel tot dit einde voor. Na dien tyd, werden de hoogere gewesten des Dampkrings vele malen bereisd, en men zag meenig schonwspel van beleid en onverschrokkenheid by zulke gevaarlyke togten.

In Frankryk, het land, waar deze uitvinding het eerst gedaan werd, vond men haar dus ook het meest beoefend; men bediende zich daar dikwerf van Ballons tot Krygskundige oogmerken, zy droegen welligt veel by, tot meer dan eene Overwinning, welke de Franschen behaalden. — Met dit al is de luchtvaart niet eene schrede nader gekomen aan de volkomenheid, waarop men die wehschte: de Bol, boven torens en boomen opgestegen, dryft als een speelbal van elken luchtstroom daar henen; ook de allerbekwaamste Aeronaut kan zyn rigting geen haarbreed veranderen.

Is het inderdaad niet te bejammeren, dat wy, by het zoo veel daar van te boekgestelde, zoo weinig van de geschiedenis der meest nuttige kunsten des gezelligen levens, dertelver oorsprong, trapswyze vordering en volmaking weten? zouden wy niet gaarn vele uitwendige berigten van oude Veldslagen ruilen willen, tegen het eenvoudig verhaal, hoe men het eerst by den wind en vooral in den wind heeft leeren zeilen? wie weet hoe vele jaren 'er verliepen, van den tyd, waarop het eerste Scheepje met een gespannen zeil voor den wind henen snelde, tot op de ontdekking, dat men ook met een zydelingschen wind woorwaards komen, ja dat men hier door den wind dwingen kan, om het vaartnig tegen zich zelve in te voeren.

Wy, die dagelyks by en in den wind zien zeilen, verwonderen ons hier niet over; want wie verwonderd zich over het geen by elken dag ziet gebeuren? Desniettemin is het by en in den wind zeilen een der fraaiste en nuttigste uitvindingen, welke eenig mensch deed. Meent iemand, dat dit zoo groot eene zaak niet is, daar men het met een tamelyk bezeild vaartnig maar te beproeven hebbe, en het elken dag door anders onbedreven lieden wordt uitgeoefend; hy denke aan het Ei van *Columbus*, en overwege, dat men van de gemakkelykheid, waar mede een zaak zich laat begrypen, en uitvoeren, niet besluiten kan, dat hare eerste vinding voor de voeten lag, en zoo gemakkelyk ware. — Ook in dezen zyn het verstand, dat begrypt en het genie, 't welk uitvindt, bezwarelyk voor vergelyking vatbaar.

Daarenboven komen 'er, by het zeilen, in en by den wind, gedaante van het schip, plaatsing der zeilen, streek die men houden moet en andere byzonderheden, in aanmerking, welke,

ke, gevoegd by het vreemde der zaak op zich zelve, zoo vele oorzaken kunnen geweest zyn, dat men niet voor jaren, na dat men voor den wind had leeren afzakken, de kunst van in en by den wind te zeilen tot eenige volkomenheid gebragt heeft.

Deze aanmerkingen dienen om ons de hoop niet te doen verliezen, dat men het, in het luchtzeilen, verder zoude kunnen brengen; hoewel wy in 25 jaren ook geen stap daarin gevorderd zyn. — Men meene intusschen niet, dat ik van oordeel ben, als of het bestier van een Ballon, by deszelfs tegenwoordige inrigtingen, zoo gemakkelijk te vinden ware; ik meen veel eer duchtige redenen voor het tegendeel te kunnen bybrengen. — Maar wie zal met grond mogen beweren, dat aan een ligchaam, het welk geen ander vereischte om in de lucht te zweven vordert, dan dat de digtheid van zyn volumen geringer zy, dan die der Dampkringslucht, niet zulk eene gedaante zoude kunnen gegeven worden, dat het, met behulp van byzondere inrigtingen, tegen en bezijden de rigting van den luchtstroom, waar in het zweeft, zoude kunnen voortgaan? — Hier komt by, dat men wellicht daar uit, dat onze tegenwoordige kennis aangaande het luchtzeilen nog niets meer gevorderd is, dan by deszelfs aanvang, met waarschijnlijkheid deszelfs voortgang mag verwachten; want welke kunst is 'er, die terstond, by hare eerste vinding, de volkomenheid bezat waar toe zy vervolgens gebragt werd: ontstonden ook niet de meest volmaakte Kunsten en Wetenschappen uit kleine beginselen? is niet volmaakbaarheid de schoone en heuchelyke eigenschap van al wat tot ons menschen behoort?

By gelegenheid van eene der bestgeslaagde luchtzeilen, in ons Vaderland ondernomen, kwamen my deze bedenkingen voor den geest. De Hr. *Augustin* volbragt alhier op den 5 Aug. deze zyne *tiende* Luchtzeile; ik achtte het niet onbelangryk den weg, welke hy met zyn Ballon hield, naartespooren, en door eenige Waarnemingen van de Sterrewacht alhier, zoo veel my zulks mogelyk was, te bepalen.

Het is den Wiskundigen bekend, dat de weg van een Ballon, in de lucht, naauwkeurig bepaald kan worden, door twee Waarnemers, die, op een bekenden afstand van elkander geplaatst, elk de schynbare hoogte van den Ballon, en zyne horizontale afwyking, van tyd tot tyd, zoo veel mogelyk, afmeten. — Maar die weg kan ook door twee Waarnemers, op dezelfde plaats zich bevindende, gevonden worden, indien de een de hoogte en horizontale afwyking van den Ballon neemt; terwijl de andere deszelfs schynbare middelyn afmeet: want, byaldien men de ware grootte der middelyn weet, is de afstand uit de schynbare grootte te vinden. Uit den hoek der hoogte vindt men wyders de ware hoogte,

en uit de afwyking het punt in den gezigteinder, waar de vertical des Ballons gaat.

Van deze eerste manier konde ik in 't geheel geen gebruik maken; ik moest my dus van de andere bedienen. Maar, daar ik tot de metingen geen helper thans by my hadt, konde ik alleen de hoogte en schynbare middellyn der Ballon, beurtelings, met een zeer goed *Troughs* Sextant, afmeten, doch moest de waarneming van den afwykingshoek achterwege laten; — ik heb dus de hoogte en afstand van den Ballon, doch niet den strek, welken by hield, uit myne waarnemingen kunnen opmaken.

De Heer *Dompeling*, Student aan deze Hooze School, had de goedheid van my in het tellen, aan het Pendule, en het opteekenen der Waarnemingen, die ik deed, behulpzaam te zyn. Zy zyn de volgende:

De Ballon rees op, ten 7 u. 35' 41'', 'snamiddags; zynde toen deszelfs stoppunt byna in het horizontaal vlak van het plat der Sterrewacht, op 2478 voeten, naar de naauwkenrige platte grond van *Utrecht*, van denzelfen verwyderd.

Tyd na den opgang des Ballons.	Hoogte des Ballons.	Schynbare middellyn.
0' 42''	11° 25'	—
1' 40''	—	37' 55''
2' 19''	21° 42'	—
3' 20''	24° 18'	—
4' 18''	—	28' 45''
5' 19''	—	19' 35''
7' 33''	19° 28'	—
9' 38''	—	11' 55''
11' 16''	14' 47'	—
14' 28''	—	4' 55''

Daar deze Ballon slechts gedeeltelyk gevuld was, besloeg haar middellyn, naar opgave van den Hr. *Augustin*, en uit vergelyking van de uitkomst eeniger berekeningen, dertig voeten (elk van 10 duimen). — Ook schatte de Hr. *A.* de vergrooting dier middellyn, door de uitzetende kracht van het gaz hydrogène in de hoogere lucht, op één voet by elke duizend voeten ryzing. Naar deze gegevens zyn de hoogte en afstanden uit de waarnemingen; door my berekend, en in het volgend tafeltje opgegeven.

Uit de gemetene middellynen zocht ik de evenredige, welke tot elke gemetene hoogte behooren, en berekende hier uit den afstand van de Ballon tot de plaats, waar ik stond, naar de formule,  $\frac{1}{2}$  ware middellyn, gedeeld door den sinus der hal-

halve schynbare middellyn: de hoogte is steeds  $=$  afstand  $\times$  sinus van den hoek, der hoogte; de afstand der loodlyn  $=$  afstand  $\times$  cosinus van dien hoek.

Tyd na den opgang.	Hoogte in voeten van 10 duizend.	verandering in hoogte gedurende eene secunde.	Afstand van de Ballon tot de Sterrewacht.	Afstand van de loodlyn tot den Sterrewacht.	verandering of horizon-tale voortgang in eene secunde.
0 0	0		2478 v.	2478 v.	
0' 42"	500	12 voet.	2550	2478	0 v.
1' 19"	1108	6,2	2997	2784	3,2
3' 20"	1381	4,5	3356	3059	4,5
7' 33"	2443	4,1	7333	6912	14,7
11' 16"	3039	2,7	11910	11510	20,6

In de tweede kolom ziet men hoe hoog de Ballon was, ten tyde na haren opgang, in de eerste kolom uitgedrukt; in de derde kolom, hoe veel zy tusfchen elke waarneming, elk secunde, oprees; de vierde kolom bevat den afstand van de Ballon; de vyfde dien van dezelfs loodlyn tot de Sterrewacht; de zesde kolom geeft de verandering van dezen laastten afstand te kennen; deze hangt eeniglyk af van de snelheid des luchtstrooms, waar in Ballon zich bevindt. Toen de Ballon opging, was de beneden lucht zeer stil; daarom was ook die verandering gering, en de Ballon bleef eenige minuten boven de Stad zweven; maar in de hoogere gewesten had de luchtstroom eene veel grootere snelheid, blykens de getallen der zesde kolom. Het speelt my, dat ik, door de schemering en by de afnemende grootte der schynbare middellyn der Ballon, haar niet langer afmeten, en dus de verdere hoogten, waartoe de Ballon steeg, bepalen konde. — Ongelukkig was de Heer *Augustin* op deze reize alleen van één Thermometer voorzien. Hy nam dezelve waar, toen zy op het laagst was, op  $35^{\circ}$  naar *Fahrh.*, hy ondervond dus binnen een half uur een verschil van veertig graden in zynen dampkring; en verwisselde in dien korten tyd een warmen Zomer- met eene koude Winterlucht. Ik heb nogtans niet bespeurd, dat de gezondheid van dezen Heer hier iets by geleden heeft.

Allen, die van naby ooggetuigen van deze Luchtreize geweest zyn, hebben den yver en bedaarden moed van dezen Luchtreiziger bewonderd. Jammer is het, dat de Heer *Augustin*, uit hoofde van het klein getal der luteekenaren, aanmerkelyk:

ke schade geleden heeft, en de Ballon slechts gedeeltelyk in kunnen gevuld worden. — Maar dit laatste ongeval levert een bewys te meer voor den yver en de geschiktheid dezes Luchtreizigers. Men vleit zich, dat de bekende genereuse gevoels myner Stadgenooten, den Heer *Augustin* in het eerste wel zullen te gemoet komen.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Men is thans bezig, op order en voor rekening van zyne Majesteit den Koning, te *Appeldoorn*, een Dorp op de Veluwe in de nabyheid van het Vorstelyk Lusthuis *het Lee*, met het oprigten van een Gebouw, voor eene Spinnersy, waar van op Vrydag 13 Aug. l. l. met veel plechtigheid de eerste steen, door den Baron en Ridder TENGNAGEL, als Intendant van zynen Majesteits Paleis, hier boven gemeld, gelegd is. Deze Spinfabriek, die gearigend zal worden door den Predikant van het Dorp *Hesfeling*, benevens de Heeren *Ten Hoove*, *Dykhuizen*, *de Gueijzen* en den Secretaris *Ten Hoove*, en dienen moet om de verarmde en behoeftige bewoners der plaats, op eene eerlyke wyze, aan den kost te helpen, levert ons, zoo wel een nieuw blyk op van 's Konings edel en weldadig doel, om den nationalen vlyt op te wekken, en, langs dien weg, op de meest gepaste en nuttigste wyze, der toenemende armoede paal en perk te zetten, als een schoon en veelvermugend voorbeeld, in het verbinden van de uitoefening der weldadigheid jegens behoeftigen, met de bevordering van algemeene arbeidzaamheid, en alzoo van het herstel onzer kwynende Fabrieken.

## PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 24 Augustus 1807, in Amsterdam.

### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100:100	<i>Spanje</i> 4½ prCt. by Hope & C 95 ½	
<i>Andeeken</i> by Hope & Comp. . . . .		dito dito nieuwe. . . . .	89½:90½
enz. . . . .	104½:105	<i>Portugal</i> , by Hope & C. . . . .	97½:97½
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	92½:93	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt. 63½	
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	95½:96½	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. 91 ½ 94		5 prCt. . . . .	79½:80
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. 91½:95		Dito Cert. by R. & V. . . . .	79½:79½
dito Kroon 4 prCt. . . . .	91½:95		
<i>Keizer van Oostenryk</i> 5 prCt. 57½:58½			
dito 4½ prCt. . . . .	53½:54½		
dito 4 prCt. . . . .	53½:54½		

### Wisselcours.

Op Londen. . . . .	35	fl 2 ¾ ops.
— Parys. . . . .	55½	opzigt.

BIN-

## BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	44½ = 45	dito Domeinen. 4 prCt.	72 = 74
dito a 2½ prCt.	39 = 41	dito Vrywillig a 5 prCt.	73 = 73½
Loventen uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	51 = 51½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Af. losf.	98½ = 99
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	44½ = 45	Reïtrenten Losb. na den Vrede	58½ = 59½
dito 1801. a 3½ prCt.	51 = 51½	Agio van de Bank.	4 prCt.

STERRE- EN WEERKUNDIGE  
WAARNEMINGEN.WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,  
BUITEN HAARLEM.

1807. Aug.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LOCHT- GESTELD- HEID.
19	{ 30. 0 29. 9 29. 9½	{ 70 82 64½	{ W. N. t. O. N. W.	helder.
20	{ 29. 9½ 30. 0 30. 0	{ 64½ 79 67½	{ W. — W. Z. W.	helder; bewolkt.
21	{ 29. 9½ 29. 9½ 29. 9½	{ 66 76 70	{ W. O. t. N. O.	's morgens vroeg harde regen; verder bewolkt; 's avonds helder.
22	{ 29. 9 29. 9½ 29. 9½	{ 72 78 66	{ W. — N. W.	bewolkt.
23	{ 29. 9 30. 0 29. 9½	{ 71 79 70	{ Z. W. — N. N. O.	bewolkt; voormidd. windrig; 's avonds donder.
24	{ 29. 9 29. 9 29. 8½	{ 70 76 65	{ W. N. W. W. Z. W.	voormidd. bewolkt; verder regenbuijen met donder.
25	{ 29. 9½ 30. 0 30. 0½	{ 66½ 75 61½	{ Z. W. W. Z. W. N. W.	bewolkt.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Donden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 173; en te *Haarlem* 10, onder welke laatsten 5 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 36. *Vrydag den 4 September.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**P**ARYS, 27 *Augustus*. De verdienstelyke Geleerde Heer *Valmont de Bomarc*, Schryver van het Woor-denboek der Natuurlyke Historie, is, alhier, dezen dagen, overleden.

---

*Nader Levensbericht van den Heer*

DE LA LANDE,

*nevens eene uitvoerige opgave van zyne Schriften.*

*(Vervolg van bladz. 138.)*

De Memoires der Akademie van *Dyon*, van 1774, bevatten eene *Verhandeling* van den Hr. DE LA LANDE, over den *Vloed en de Eb der Zee*. Deze Verhand-  
II. DEEL. K de-

deling is een kort begrip van een uitgebreider Werk over deze stof, dat in 1781 uitkwam, en waar van reeds gewag gemaakt is, als uitmakende het 4de Deel der Sterrekunde. Dit Deel, zynde een aanhangfel op den druk van 1771, kan ook gevoegd worden by de uitgave van 1792: hebbende hy zyn stuk over den Vloed en de Eb der Zee niet laten herdrukken.

Het tot hier toe opgenoemde is echter niet alles wat de Hr. DE LA LANDE geleverd heeft. Zie hier eene lyst van eenige anderen zynere pennevruchten.

1774. *Kort begrip der Sterrekunde (Abrégé d'Astronomie)* een Deel in 8°. Dit Werk werd, in hetzelfde jaar, herdrukt te Amsterdam; in 't Hoogduitsch vertaald, te Leipzig 1775; in het Italiaansch door den Abt. Toaldo, te Padua, in 1777. De tweede Parysche druk verscheen in 1795; eene tweede vertaling te Padua in 1796, door een Neef van den zoo even gemelden Abt. Tegenwoordig heeft men ook eene Grieksche en Turksche overzetting van dit stuk.

1775. *Nieuwe Hemel- en Aardgloben, van 1 voet middellyns*, door de H. H. de la Lande en Bonne, met de verklaring in een stukje in 12°.

1778. Aanmerkingen over de Zonsverduistering van 24 Juny 1778 (\*).

-Van hem zyn almede de *Aanteekeningen* op den vierden Druk, die in 1780 verscheen, van de *Meet- en Natuurkundige Lessen over de Sterrekunde*, door den Abt de Lacaille (†).

1783. *Ephemeriden der Hemel-bewegingen, voor den Meridiaan van Parys. Acht jaren, van 1785—1792. Achtste Deel (§)*. Dit Deel bevat zeer vele Tafels en Waarnemingen, bovenal een nieuwen druk van *Flamsteed's* Britsche Naamlyst, met aanmerkelyke verbeteringen, die deze uitgave den voorrang geven boven de Londensche van 1725.

In 1795, gaf hy, met *Mechain*, den derden, verbeterden en vermeerderden, druk uit, van *Flamsteed's Hemel-Atlas*.

1786

(\*) *Reflexions sur l'eclipse de soleil du 24 Juin 1778.*

(†) *Leçons elementaires d'astronomie géométrique et physique*, par M. l'abbé de Lacaille.

(§) *Ephémérides des mouvemens célestes pour le méridien de Paris. Huit années, de 1785 à 1792 tome huitième.*

1786 gaf hy, in de *algemeene Bibliotheek der Vrouwen* (*Bibliothèque Universelle des Dames*) het Deel ver de Sterrekunde: waar van de tweede druk in 1795, en de derde, in het jaar XIII. (1804) verscheen.

1790 Vertaalde hy in het Fransch, en maakte hy, vervolgens, door den druk gemeen *De Beschryving eener machine voor het verdeelen van Wiskundige Werktuigen*, door Ramsden.

In 1792, nam elk zyn ouden Familie-naam weder aan. Dit was de reden, waarom hy op het titelblad, van den druk zynor Sterrekunde, in dat jaar uitgekomen, zyne voornamen JEROME LE FRANÇAIS liet zetten. In 't vervolg voegde hy 'er, tusfchen twee haakjes, by [LA LANDE]; doch liet altyd zyn voornaam JOSEPH achter.

Nog gaf hy in 1792 het negende Deel van de *Ephemerides der Hemelbewegingen*, van 1793—1800. Staat het, beschreven, dat ieder Sterrekundige, die aan dat Werk de hand ftaat, niet meer dan drie Deelen daar van zal kunnen leveren? *Desplaces* heeft alleen de 3 eerfte Deelen uitgegeven. *Lacaille* de 3 volgenden; en de Hr. DE LA LANDE de 3 laatften; hebbende geen Boekverkooper kunnen vinden, (gelyk hy zelf deze reden geeft van het ftafen des werks) die meer vervolgen op zich wilde nemen.

Voor het werk, door hem in 1793 uitgegeven, onder den titel van: *Kort begrip van de Gefchiedenis, Theorie en Pratyk der Zeevaart, met uurtafelen, om den waren tyd uit Zoni-hoogtens, te weten* (\*), deed hy flechts de namen ftellen van JÉRÔME LA LANDE. De Tafels zyn van Mev. AMÉLIA LE FRANÇAIS. DE LA LANDE, geboren HARLAY. Zy waren de eenige Tafels, die den Zeevarenden nog ontbraken, om, zonder moeite, de Lengtens te vinden.

Het 298fte Artikel der Staatsregeling bragt mede de invoering van een Nationaal Institut, belast met het verzamelen van ontdekkingen, en het volmaken der Kunften en Wetenschappen.

De Wet van 3 Brumaire, jaar IV. droeg aan het Be-wind de aanftelling op van 48 leden, die de overige 98 moeten verkiezen.

Het

(\*) *Abbrégé de navigation historique, theorique et pratique, avec des Tables horaires pour connaître le temps vrai par la hauteur du Soleil.*

Het uitvoerend Bewind benoemde, by deszelfs befluit van 29 dier eigen maand, den Hr. DE LA LANDE, onder deze 48 Gelcerden, aan welken deze verkiezing was overgelaten.

Deze Maatschappy verdeelde zich daar op, in 3 Klasfen, te weten: 1.) Wis- en Natuurkundige Wetenschappen; 2.) Zeden- en Staatkundige Wetenschappen; 3.) Letterkunde en fraaije Kunften. De eerste Verhandeling, die voorgelezen werd, en wel by de opening der Vergaderingen van de 1ste Klasfen, op 11 Nivofe, an. IV. (1 Jan. 1796) was van den Heer DE LA LANDE. behelzende: *Eene nieuwe bepaling der Loopbanen van Mercurius*. De Planeet, welke de Sterrekundigen beschouwden als zeer moeilyk te kennen, uit hoofde van de zeldzame gelegenheid om haar waartenemen, geraakte daarop het best bekend.

Deze Verhandeling gedrukt onder die van het Nationaal Institut, ontmoet men ook in de *Connaissance de tems*, van 't jaar V. (1797).

De Hemel-Atlas van Bode, te Berlyn gedrukt, waar van de eerste bladen in 1797 en de laatste in 1801 uitkwamen, bevat eene lyst van 17,000 Sterren, waar van verre de meesten door DE LA LANDE opgegeven, en waargenomen waren, door zyn Neef den Hr. MICHEL LE FRANÇOIS DE LA LANDE.

Het Werk van Fontenelle over de veelheid der Werelden, was 114 jaren lang gelezen, zonder dat men gedroomd had om de mislagen daar van te verbeteren.

De Hr. LA LANDE deed, in het jaar VIII. (1800) aan de Wetenschappen den dienst, van eenen nieuwen druk van dit stuk, met Aanteekeningen en Verbeteringen, uitgegeven. Deze is de eenige uitgave, welke men lezen kan, zonder voor misleiding zich bloot te stellen.

In het jaar IX. (1801) gaf hy het eerste Deel in 't licht van de Fransche Hemel-Gefchiedenis, behelzende de *Waarnemingen, door verscheiden Fransche Sterrekundigen gedaan* (\*). Dit Deel bevat de rest van de 50,000 Sterren, door zyn Neef, zoo even genoemd, waargenomen, waar van de eerften te vinden zyn, in de Verhandelingen der Akademie voor 1789 en 1790.

In

(\*) *l'Histoire céleste Française, contenant les observations faites par plusieurs astronomes Français.*

In 1802 gaf hy zyne *Longarithmus-Tafelen voor de getallen en Sinusfen*, met de verklaringen en voornaamste gebruiken voor de Sterrenkunde, de kunst van Zonne- wyzers te maken, de Meet-, Zeevaart-, Aardryks- en Natuurkunde, de Krygs- en Bouwkunst, de Landmeetkunde, Statenkennis en Intrestberekening. Een Deel in 18°. Sterotypische druk (†).

Dit Werk werd zeer spoedig gevolgd door het 3de en 4de Deel van *Montucla's Geschiedenis der Wiskunde*, vermeerderd en uitgegeven, door den Hr. LA LANDE.

In het jaar XL (1803) verscheen zyne *Sterrekundige Bibliographie*, een verbazend groot Werk, dat *Barbier voortreffelyk* noemt, en by dat van dezen laatste verdiend gevoegd te worden; waarin echter, 't welk men naauwlyks kan begrypen, de Hr. LA LANDE zyn 9de Deel der Ephemeriden, voor de jaren 1793—1800, vergeten heeft optetellen. Ondertusschen is my dit Werk van ongemeen grooten dienst geweest by het opmaken van deze lyst der Geschriften van deszelfs Schryver.

Op deze *Bibliographie* volgde eene *verkorte Geschiedenis der Sterrekunde*, van 1781 af tot op 1802, welk stukje ook te vinden is in het 4de Deel van de *Histoire der Wiskunde*.

Men weet, dat het 3de en laatste Deel van de *Geschiedenis der hedendaagsche Sterrekunde*, door *Bailly*, uitgekomen in April van 1782, niet verder ging dan tot 1781. Dus is het Werk van DE LA LANDE, een vervolg op dat van *Bailly*.

Ik ga met stilzwygen voorby verscheiden Vertoogen en Verhandelingen, die in de Akademische Verzamelingen voorkomen van Berlyn en Dyon, en de Verhandelingen van de Akademie der Wetenschappen en van het Institut, in de *Philosophical Transactions* van Londen; gelyk mede in het *Journal des Savans*, het *Magasin Encyclopedique* etc. Ook heeft hy verscheiden artikelen doen plaatfen in de *Revue* (voorheen de *Decade*)

(†) *Tables de Longarithmes pour les nombres et les sinus, avec les explications et les usages principaux pour l'astronomie, la gnomonique, la geometrie, la navigation, la géographie, la physique, l'art militaire, l'architecture, l'arpentage, la statistique et les rentes.*

éade) en onder meer anderen eene Loffpraak op *J. S. Bailly*. (Nº. van 30 Pluviose an. III.)

Sprekende van *LA LANDE's* Werken, betrekkelijk de Sterrekunde, heb ik een denkbeeld gegeven van zyne werkzaamheden in dit vak. Ik zou de vermetelheid niet durven hebben om 'er een tafereel van te malen, zy zyn verbazend: doch hy vergenoegde zich niet met groote vorderingen te doen maken, in de Wetenschap, waar mede hy zoo veel op had: en, zonder te spreken van de edelmoedige diensten, door hem aan vele particuliere lieden gedaan, acht ik my verplicht, te errinneren, dat hy, in 1802 een Fonds van 10,000 Fr. stichtte voor een jaarlyken prys, dien het Nationaal Institut van Frankryk toewyst, aan den Schryver van de beste Verhandeling, of den mededeelder van de belangrykste waarneming. De *Hr. LA LANDE* had 500 Louisen beloofd aan den geenen, die het eerst eene Komeet zou ontdekken. Hy gaf ze aan den poortier der Sterrewacht te Marseille, en beloofde dezen, om hem aantemôedigen, 100 Fr. voor elke Komeet, die hy zou ontdekken. Niet langer dan drie maanden daar na, betaalde reeds de *Hr. LA LANDE* die som aan dezen persoon.

(Het vervolg hier na).

## ENGELSCH VUISTGEVECHTEN.

AAN DEN REDACTEUR DER ALGEMEENE KONST-  
EN LETTERBODE.

LONDEN, 29 July 1807.

MYN HEER!

Daar ik vertrouw, dat het nevensgaande door U eene plaats in Uw geacht Weekblad waardig geoordeeld zal worden, om Uwe lezers iets van het Engelsch karakter te doen zien, zoo hoop ik, dat het U spoedig overhandigd zal worden.

Eergisteren by een myn vrienden ten eten zynde, viel het gesprek op de belangryke *Boxparty*, die den volgenden dag zou voorvallen, doch waar van men de plaats en tyd niet  
voor

voor elf uren des avonds te weten kon komen. Myn vriend, die nog nimmer zoodanig een schouwspel had bygewoond, zeide, dat wel eens te willen zien, en by my offchoon een afgryzen daar van hebbende, hetzelfde gevoelen ondekkende, bood hy my eene plaats in zyn rydtuig aan, het welk ik accepteerde. Ten elf uren des avonds vernamen wy, dat het gevecht zou plaats hebben, 15 mylen van hier, en des middags ten twaalf uren. Gisteren morgen begaven wy ons, ten half negen uren van de Stad, en offchoon wy reeds voor elf uren op het slagveld kwamen, vonden wy daar reeds duizenden van menschen, die te voet, te paard en met rydtuigen gekomen waren; onder welke laaften wy zeer fraaije en aanzienlyke vonden. De menigte groeide tot twaalf uren met nog duizenden aan. En daar wy ons boven op de heuvels begaven, hadden wy een vry en onbelemmerd gezigt. Het eerst dat ons oog niet alleen, maar ook onze grootste bewondering tot zich trok, was het zien van een twintigtal personen, met lange zweepen, die onder het volk sloegen, om eenen behoorlyken kring te maken. Hier was geen enkel dienaar van de burgerlyke of militaire magt te zien, en die zich eenigzins tegen de zweepslagen verzette, kreeg met de vuist een paar blauwe oogen, dikke neus enz., zoo dat hier welgekleede personen, van het grootste schuim mishandeld wierden; en die van deze mishandeling bevryd wilden blyven, moesten zich op eenigen afstand houden. Eindelyk, na dat men de onderhandfche weddingfchappen bepaald had, waar mede misfchien eenige dnizende Guinjes gemoeid waren, begon men op nieuws den kring wederom te formeren, die door het gedrang gebroken was; en, na dezelfde manoeuvres, had men eindelyk eenen ruimen kring, die op eene byzondere wyze gevormd wierd. De personen in de eurfte linie lagen met hunnen borst plat op den grond; die in de tweede linie, waren zittende, en hier in vond men een paar Zoons van den Koning, eenige Edellieden en vele personen van distinctie; de derde linie werd geformeerd door personen op hunne kniën liggende; de vierde door eenigzins bukkende; en, die in de vyfde en de volgenden, waren ftaande, doch allen met ongedekte hoofden. Hier achter vond men heden te paard, en in karren, waar achter de rytuigen ftonden, die boven op insgelyks met volk vervuld waren. Nimmer zal ik de fraaiheid en het vreemde van dit fchouwspel vergeten; het was op een uitmuntend en uitgefprekt veld, omringd aan de eene zyde door de rivier, en aan de drie andere zyten door bofchen, buitenplaatfen en fchoone landgoederen. De fraaiheid van het weder zette ook niet weinig luister hier aan by. Zy, die met hunne zweepen den ruimen kring gemaakt hadden, sloegen nu palen in den grond, rondom welken zy drie touwen boven elkanderen fpenden en maakten den ring, waar giffing dertig voeten diameter, binnen welken het gevecht zou plaats

plaats hebben. Dit geschied zynde, kwam *Thomas Belcher*, een gerenomeerde Vechter met zynen seconde en *bottleholder* aan, en wierp eerst zyn hoed over het touw, waar op hy zelf 'er over sprong, en na zich in het rond voor de aanschouwers gebogen te hebben, het geen men met een algemeen handgeklap beantwoordde, werd hy door zyne adfissenten ontkleed. Middelerwyl kwam ook zyn tegenpartyder met hetzelfde ceremonie; deze was *Samuel* . . . een Jood, geboortig van Amsterdam, en daarom in de wandeling *Dutch Sam* (de Hollandsche *Sam*) genoemd. Toen ze tot het gevecht gereed waren (beide met het bovenlyf naakt), gaven zy elkanderen de hand, gelyk ook de beide seconden dwars over dezen deden, en dus een kruis uitmakende. De *bottleholders* elk met een fles water, dat met een weinig azyn gemengd wordt, en met een paar citroenen in de hand, waren achter hen, en gereed om hun' vriend elken reis na den val te ondersteunen; gelyk ik vervolgens zag, dat op deze wyze geschiedde. De seconde rigt zynen gevallen vriend op, knielt met de linker knie op den grond en zet hem op zynen regter, hem ondersteunende, terwyl de *bottleholder* hem iets te drinken geeft, met een' spons het bloed afveegt en hem met het water verkoelt, het geen tot het einde toe herhaald werd. Op deze wyze nu begon de stryd: doch, daar ik, als niet tot de kunst behorende, geene behoorlyke beschryving, hier van kan geven, zoo zal ik die uit eenen der Couranten van heden overnemen, waar in het volgende hoofdzakelyk gelezen wordt.

„ De *Boxparty*, die reeds lang tusfchen *Tom Belcher*  
 „ en *Dutch Sam* hangende was, werd gisteren voor 200  
 „ Gninjes ten einde gebragt op *Moulfag Harst*, ten aan-  
 „ fchouwen van zulk een aantal menschen, als nimmer by  
 „ diergelyke gelegenheden gezien was. Voor het gevecht  
 „ waren de onderhandsche weddingschappen vyf tegen vier  
 „ op de zyde van *Tom Belcher*, offchoon hy ook by eene  
 „ voorgaande gelegenheid, door dezen zelfden tegenpartyder,  
 „ overwonnen was. Doch het was eene bekende zaak, dat  
 „ *Tom* een zeer regelmatig leven geleid had, en daar door  
 „ in gezondheid en sterkte was toegenomen; terwyl *Sam* da-  
 „ gelyks zyne gezondheid en krachten krenkte, door het lei-  
 „ den van een losbandig leven. *Sam* was evenwel geenzins  
 „ zonder groote aanhangers, want hy werd zeer door de Jo-  
 „ den ondersteund, en wel om de beste redenen, dewyl zy  
 „ nimmer door hem bedrogen zyn, maar in elk gevecht,  
 „ dat hy ondernomen heeft, de overwinnaar geweest is.”  
 „ De plaats, waar de Ridder van de Vuist hunne sterkte  
 „ en kunst beproeven zonden, was des morgens ten 9 uren  
 „ reeds met eenige duizenden menschen beslagen, offchoon  
 „ het gevecht niet voor twaalf uren zou plaats grypen. Na  
 „ de



„ de gewone pligtplegingen begon het gevecht ten een uur,  
 „ en duurde omtrent vyf- en veertig minuten.

„ Eerste aanval. Na eenige bedreigingen gaf *Sam* een  
 „ slag op de linker ribben van *Tom*, die dezelve met twee  
 „ gevoelige slagen op het hoofd beantwoordde, en na eenige  
 „ mindere slagen en worstelingen vielen zy beiden op den  
 „ grond, door welken val *Tom* de onderste raakte.

„ 2de Aanval. *Sam* gaf zynen tegenpartyder, na eenige  
 „ afgepareerde slagen, een stomp onder de korte ribben, die  
 „ beantwoord werd met eenen geweldigen stomp in het aan-  
 „ gezigt, waarop wederom eenige worstelingen, die gevolgd  
 „ werden door eenen behendigen slag van *Sam* op *Tom's*  
 „ borst, waar door deze ter aarde viel. (De weddingschap-  
 „ pen waren nu vyf tegen vyf).

„ 3de Aanval. *Sam* viel aan met moed en vertrouwen:  
 „ waarop aan weerskanten eenige geduchte slagen en stompen  
 „ volgden, waar door *Tom* het eerste op den grond viel.

„ 4de Aanval. *Tom's* borst vertoonde nu eenige bloedige  
 „ kenteekenen, de gevolgen van den voorgaanden aanval, en  
 „ zyn neus bloedde geweldig. *Sam* had ook een zeer ge-  
 „ zwollen oog. *Tom* gaf zynen tegenpartyder eenen geduch-  
 „ ten slag in het aangezigt, dien door *Sam* op gelyke wyze  
 „ beantwoord werd, waar door *Tom* nederstortte, en *Sam*  
 „ boven op hem.

„ 5de Aanval. Het is zeer moeilijk den moed en kunst  
 „ te beschryven, die door de Vechters in dezen aanval aan  
 „ den dag gelegd werden. *Sam* viel aan, en eenige harde  
 „ slagen volgden aan weerskanten. De Kampvechters worstel-  
 „ den, doch hielden het op de beenen. *Sam* had hier veel  
 „ voordeel op zynen antagonist, en, door zyne grootere  
 „ krachten, dreef hy hem aan alle kanten van den ring, tot  
 „ dat hy *Tom* eenen slag toebragt, waar door hy nederstort-  
 „ te. (De weddingschappen waren nu vyf tegen vier op de  
 „ zyde van *Sam*).

„ 6de Aanval. Dit was wederom een scherp gevecht: en,  
 „ na de uitwisseling van eenige slagen, gaf *Tom* een paar  
 „ stompen op het hoofd van *Sam*, waar door hy zelf zeer  
 „ verzwakte en nederviel. (Nu was het zes tegen vier op  
 „ de zyde van *Sam*).

„ 7de Aanval. *Sam* sloeg wederom eerst, gelyk hy meer-  
 „ malen gedaan had, doch raakte zynen tegenpartyder niet  
 „ van belang. Nu volgde een onregelmatig en wild gevecht,  
 „ dat eindigde door eenen val van *Tom*, op wien *Sam* met  
 „ zyn gansche zwaarte nederviel.

„ 8ste Aanval. Wederom een onregelmatig gevecht, dat  
 „ zonder eenen aanmerkelyken of kunstmatigen slag ten ein-  
 „ de liep.

„ 9de Aanval. Dit gevecht was zichtbaar ten voordeele van  
 „ *Tom*, die zynen tegenstrevor regts en lings harde slagen

- „ op het hoofd toebragt, waar door deze ter nederflortte.  
 „ ( De weddingschappen waren nu weer vyf tegen vyf, doch  
 „ *Sam* bleef nog de favoriet ).  
 „ 10de Aanval. *Sam* gaf *Tom* eenen geweldigen slag op  
 „ de borst, en naderhand nog eenen anderen, waar door hy  
 „ *Tom* nederwierp, hebbende twee geweldige slagen van *Tom*  
 „ afgeweerd.  
 „ 11de Aanval. *Sam* bragt wederom eenige slagen toe  
 „ aan *Tom*, die daar door op nieuw ter aarde flortte.  
 „ 12de Aanval. *Tom*, offchoon eenigzins verfrist schy-  
 „ nende, scheen zeer omzigtig te werk te gaan, en terug  
 „ wykende ontving hy van *Sam* eenen slag, waar door hy  
 „ over het touw uit den ring flortte.  
 „ 13de Aanval. *Tom* weerde twee zware slagen van *Sam*  
 „ af, en gaf hem eenen geduchten stomp terug. *Sam* scheen  
 „ nu zeer verzwakt, en viel door een kleinen slag.  
 „ 14de Aanval. De weddingschappen bleven nog als in  
 „ den 9den aanval: doch *Sam* kwam nu met twee blaauwe  
 „ oogen voor den dag, en *Tom* overal zeer bebloed. *Sam*  
 „ gaf *Tom* een slag in de linker zyde, waar door hy hem  
 „ nederloeg.  
 „ 15de Aanval. In dezen aanval trok *Tom* van tyd tot  
 „ tyd terug, en geene aanmerkelyke slagen wierden 'er ge-  
 „ wisseld. *Tom*, uit hoofde van verzwakking, neervallende,  
 „ terwyl hy *Sam* eenen slag wilde toebrengen, waren de  
 „ weddingschappen van 6 en 7 tegen 4 ten voordeele van  
 „ *Sam*.  
 „ 16de Aanval. De Vechters vertoonden beiden kenteeko-  
 „ nen van zwakheid; doch eenige slagen grepen 'er evenwel  
 „ plaats. *Sam* gaf *Tom* eenen slag op den hals, en *Tom*,  
 „ denzelven beantwoordende, viel met *Sam* op den grond.  
 „ 17de Aanval. Geene aanmerkelyke slagen wierden 'er in  
 „ dezen aanval gewisseld, doch dezelve eindigde met eene  
 „ onregelmatige worsteling.  
 „ 18de Aanval. Geene zware slagen vielen 'er voor, doch  
 „ *Sam* viel neder, na dat hy zynen tegenpartyder eenen slag  
 „ op de ribben had toebragt.  
 „ 19de Aanval. Dit was een hard gevecht. Elk beyverde  
 „ zich ten uitersten en zware slagen wierden 'er aan weers-  
 „ kanten uitgewisseld, tot dat beiden, gelyktydig, als of het  
 „ op het commando geschied was, ter aarde flortten.  
 „ 20ste Aanval. *Sam* gaf *Tom* eenen zwaren slag op de  
 „ neus, waar door hy op den grond viel.  
 „ 21ste Aanval. Deze was wederom een geweldige aan-  
 „ val, even als de 19de, doch *Sam* had hier eenig voordeel,  
 „ uit hoofde van zyne sterkte; terwyl *Tom* van wegen het  
 „ verlies van kracht hier wyken moest.  
 „ 22ste Aanval. Twee zware slagen wierden in dezen aan-  
 „ val gegeven, en beide Kampvechters vielen ter aarde.

„ 23ste Aanval. Eenige worstelingen, zonder groote sla-  
gen.

„ 24ste Aanval. Even als de vorige.

„ 25ste Aanval. *Tom* kreeg hier twee slagen, regts en  
links; waarop ze beiden wederom neêrvielen. (De wed-  
dingschappen waren nu 7 tegen 4 op de zyde van *Sam*).

„ 26ste Aanval. *Tom* beyverde zich nog; en spande alle  
zyne krachten in. Hy volgde zynen tegenpartyder tot aan  
het touw en bragt hem verscheiden slagen toe; terwyl hy,  
dezulken als op hem gemunt waren, wist afte weren.

„ 27ste Aanval. Deze begon met eenige verandering in  
de weddingschappen te maken; doch met weinig hoop op  
eenen goeden uitslag. *Sam* intuschen had hier een aan-  
merkelyk voordeel, hy gaf *Tom* drie zware slagen op de  
linker zyde: doch viel eindelyk op den grond. Nu was  
het 2 en 3 tegen een voor *Sam*.

„ 28ste Aanval. Deze was wederom even voordeelig voor  
*Sam*, als de vorige. Hy bragt *Tom* verscheiden zware sla-  
gen toe op het hoofd; waar door hy *Tom* nedersloeg.

„ 29ste Aanval. Dit was al wederom een hard gevecht,  
en *Sam* behield zyn behaald voordeel. *Tom's* slagen waren  
te zwak, om eenige uitwerking te hebben, of hem eenige  
hoop op de overwinning te geven. *Sam* sloeg hem weder-  
om ter neder.

„ 30ste Aanval. *Sam* was nu wederom voor het ultierna-  
ke zoo frisch en sterk, als toen hy begon; offchoon zyne  
oogen door de zwelling meer dan half gesloten waren. *Tom*  
was te zwak om de slagen afte weren, en hy ontving 'er  
een, die hem ter aarde wierp. (De weddingschappen wa-  
ren nu 4 tegen een, ten voordeele van *Sam*.)

„ 31ste Aanval. *Tom* verwekte thans door zyne ontrange-  
ne wonden en bebloed ligchaam, het medelyden der aan-  
schouwers. Zyne pogingen, om den stryd nog langer gaande  
te houden, waren moedig. Doch *Sam*, trotsch op zyn  
behaalde voordeel, sloeg zyn tegenpartyder zoodanig, dat  
hy over het touw buiten den ring nederskorte. Allerlei  
aanbiedingen wierden gedaan op de zyde van *Sam*, maar  
niemand wilde iets houden op de hand van *Tom*.

„ 32ste Aanval. *Tom* gaf *Sam* een paar zwakke slagen,  
waar door hy zelf viel.

„ 33ste Aanval. *Tom* waagde het nog naar zynen tegen-  
stryder te slaan, doch zyne slagen waren te onbeduidend,  
om eenige uitwerking te doen. Hy had nu hoegenaamd  
geene kans meer op de overwinning. Hy viel, voor dat  
hy zelfs eenen slag had ontvangen.

„ 34ste Aanval. Deze besliste het gevecht, en eene akelig-  
ge worsteling greep 'er plaats. *Tom* gaf *Sam* eenen slag,  
waar door hy zelf op zyne knieën viel. *Sam*, wiens slag  
bedoeld was op zynen tegenpartyder, toen hy nog op zyne  
„ bee-

„ beenen stond, en die zyn arm in deze beweging niet terug  
 „ kon houden, raakte *Tom*, voor dat zyne handen op den  
 „ grond waren. *Tom's* vrienden riepen nu, dat het een val-  
 „ sche slag was, waar op de beslissing der zaak aan twee  
 „ Scheidslieden werd overgelaten, ten einde te bepalen of de  
 „ laatste slag volgens de regels, of een valsche was. Door  
 „ den Heer *Jackson*, die voor een meester in de kunst ge-  
 „ houden wordt, werd verklaard, dat een vechter niet be-  
 „ schouwd wordt op den grond te zyn, zoo lang niet een  
 „ zyner handen den grond raakt. Op deze wyze had men  
 „ ook eenige jaren geleden een zeer merkwaardig gevecht be-  
 „ slist, en sedert dien tyd dit grondbeginsel aangenomen. En  
 „ ingevolge hier van wierd *Sam* als overwinnaar verklaard.  
 „ De slagen die hy ontvangen had, waren meest in het ge-  
 „ zigt geweest, het welk ingevolge daar van zoo gekwetst  
 „ was, dat hy onkenbaar was. *Tom* had overal op zyn lig-  
 „ chaam zware slagen ontvangen, en was gekneust en ge-  
 „ wond van de ribben tot aan en op het hoofd, voornamelyk  
 „ aan de linker zyde.

„ Geen gevecht is 'er sedert langen tyd voorgevallen, dat  
 „ over het geheel met zoo veel kunst, moed en kracht ten  
 „ einde gebragt werd. *Tom Belcher* streed met zyne be-  
 „ kende en alom beroemde bedrevenheid, doch zyne kracht  
 „ was niet toegenomen. *Dutch Sam* daar en tegen was zeer  
 „ in krachten aangewassen, ofschoon de liefhebbers en vrien-  
 „ den van de kunst van gedachten waren, dat hy steeds af-  
 „ nam door zyne levenswyze.

„ De Overwinnaar had tot zynen Seconde, den beroemden  
 „ *Pistone*, en tot zyn' *Bottleholder* den niet minder be-  
 „ kenden *Mendoza*.

„ De Seconde van *Tom Belcher* was *Bill Ward*, en zyn  
 „ *Bottleholder* *Watson*, beide insgelyks groote Ridder van  
 „ de Vuist.

Dus verre het verhaal in de Courant.

(Uit het bovenstaande zullen uwe lezers zich min of meer  
 eenig begrip kunnen vormen van de Engelsche *Bospartyen*,  
 waar van ik nimmer in het Nederduitsch eene uitvoerige be-  
 schryving gelezen heb.) —

Het gevecht afgelopen zynde, begaven zich de Stryders,  
 na elkanderen wederom de hand gegeven te hebben, uit den  
 ring; en het viel juist, dat *Belcher* gebragt werd in eene  
 koets, die naast de onze stond, waar door ik hem nu van  
 nader by kon zien. Doch ik verklaar U, dat ik my nimmer  
 het akelyke verbeelden kon van zulk een gezigt. Hy werd  
 geleid door zyne twee adfissenten; want hy kon alleen niet  
 gaan: hy waggelde gelyk een zwaar beschonken mensch, en  
 by zyne aannadering zag ik, dat zyn ligchaam 'er uitzag, vol-  
 maakt gelyk raauw vleesch. Nu werd hy gewaschen, ver-  
 bon-

Sonden en verfrist; en, na verloop van een half uur, gingen zyne twee vrienden met hem in een ander rydtuig en reden weg. *Dutch Sam* werd op dezelfde wyze behandeld, maar was alleen onkenbaar in het gezigt; en, na dat zyne vrienden het geronnen bloed uit zyne oogen gezogen hadden, en hy eenigzins verfrist was, reden zy insgelyks met hem weg. Intusschen zag ik, dat men een briefje bond aan den poot van een Duif en die liet opvliegen, welke, na eenige minuten over het veld gevlogen te hebben, zynen weg regtstreeks naar de Stad nam, om de tyding van den uitslag des gevechts over te brengen, ten einde de amateurs, die niet present waren geweest, spoedig te berigten, hoe het met hunne weddingenschappen gelegen was.

Na dat dit merkwaardig gevecht was afgelopen, wierd 'er wederom op dezelfde wyze een kring geformeerd, en daar op verschenen een paar nieuwe Kampvechters, namelyk *Cropley* en *Hazel*. Doch dit was geene gelyke party; want, na dat zy 21 minuten gevochten, en 16 of 17 aanvallen gedaan hadden, was *Cropley* nog onbeschadigd, maar *Hazel* zoo geducht mishandeld en geslagen, dat hy 'er nog veel erger uitzag, dan *Belcher*, zoo dat het volk dit niet langer kon aanzien, maar verscheiden aanzienlyke personen (en byzonder de Heer *Mellich*, Kapitein in de Lyfwacht van den Prins van Wallis) na by herhaling geroepen te hebben, om het gevecht te eindigen, zelve tuschen beide traden, en *Hazel's* vrienden verzochten, hem uit den ring te nemen; het welk hy zich met grooten tegenzin liet welgevallen, want hy was zoo kwaadaartig en hardnekkig, dat hy zich veel eerder zou dood gevochten, dan het opgeeven, hebben. — Na den afloop van dit gevecht, werd 'er wederom een Duif na de Stad gezonden, om deszelfs uitslag bekend te maken.

Eenigen tyd na dezen stryd werd 'er wederom een kring op dezelfde wyze geformeerd, als een teeken, dat 'er nog een gevecht zou plaats hebben. Spoedig kwamen 'er ook een paar kampvechters binnen den ring; doch dezen waren slechts leerlingen, en tuschen de 16 en 18 jaren oud. Daar zy reeds in het Vechtschool groote pryzen behaald hadden, en door hunne onderscheiden meesters zeer geroemd wierden, waar door ze den naam hadden gekregen van *leerlingen van groote verwachting*, oordeelde men het eene welkome zaak voor de Amateurs, hunne kunst en krachten in het openbaar te zien vertoonen. De knapen vochten ook hard en sloegen elkanderen op eene verschrikkelyke wyze, het welk omtrent een kwartier nars duurde, tot dat eindelyk een hunner den stryd opgaf. Doch beiden wierden zeer geprezen en men vleidde zich, van intyds in hun eerste *Boxers* te zullen hebben.

De wreedheden van dezen dag hadden hier mede nog geen einde. Ik had reeds vernomen, dat 'er een *Bull-baiting* (een

(een gevecht van een Stier met eenige Honden) zou plaats hebben. Ik had den Stier ook reeds, aan een boom gebonden, des morgens gezien. De voorbereidselen, die hiertoe gemaakt werden, geschiedden in een ander gedeelte van het veld, alwaar een paal in den grond werd gellagen, waar aan de Bul werd vast gemaakt; hebbende een zwaar touw om zynen hals, waar mede hy twintig à vyf en twintig schreden rondom den paal kon gaan. Het volk werd wederom met zweepen nit eikanderen gedreven, zoo dat de Bul voor zyne manoeuvres genoegzame ruimte had. Na dat wederom de weddingschappen bepaald en zommige zoo vele Gnijnjes op den Bul, andere zoo vele daar tegen op den blaauwen, of op den bonten, of op den zwarten, of op eenen anderen Hond gehouden hadden, werd 'er een der Bulhonden op den Stier losgelaten, die hem in den neus zocht te byten, waar tegen de Stier zich verzette, en eindelyk den Hond een huis hoogte in de lucht wierp. De Oppassers zag ik nu bezig, om den Hond te vangen, ten einde het dier te behouden, het geen ik opmerkte, dat ook hun gelukte. Nu werd 'er een tweede Hond losgelaten, die op dezelfde wyze met den Stier zich eenigen tyd bezig hield, maar ook het zelfde lot onderging. By deze gelegenheid zag ik, dat de Hond wederom opgevangen werd: doch de Stier, kwaad wordende, rukte op den man aan, en wierp hem insgelyks in de lucht. Dit deed my en alle aanbouwers verschrikken, doch hy stond op, en niet lang daar na zag ik hem wederom bezig in het aanhitten der Honden en het opvangen van dezelve, echter met meer omzigtigheid, zoo dat nu verscheiden Honden het ongeluk hadden, van zware vallen te ondergaan. Dit gevecht duurde langer dan een uur, waar door de Bul zeer afgemat werd, zich zeer bevuilde, en ook zeer vele wonden had ontvangen. De Honden werden ook zeer zwak en velen waren buiten staat gebragt, om weder eenige aanvallen te doen. De Stier werd eindelyk de overwinnaar verklaard; want geen der Honden had hem in zynen neus kunnen byten; en daar door het opwerpen verhinderen.

Hier mede eindigden de vermaken van den dag (zoo als de liefhebbers die noemen) en nu begaf men zich naar de naastbygelegene plaats, om iets te eten en te drinken: want het was nu tusſchen zes en zeven uren in den namiddag. Gelukkig, dat wy eenige verversching by ons in de koets hadden medegenomen; want eerst vyf à zes mylen van het slagveld, nam. te Richmond, konden wy ons middagmaal houden; alle de Herbergen op den weg derwaards waren vol volk, en ook hier duurde het eenigen tyd, eer wy iets krygen konden; evenwel ten negen uren stonden wy van tafel op en reden wederom naar Londen; volkomen verzadigd van het geen wy gezien en bygewoond hadden. Myn vriend en ik waren beiden verwonderd over ons zelve, dat wy in staat waren ge-

weest

weest deze ysfelykbeden ten einde toe te aanschouwen. Doch wy verklaarden nimmer dezelve weder te zullen gaan zien, ten einde ons menschelyk gevoel niet geheel verftompe, dewyl wy ontdekten, dat het reeds door het fchouwfpel van dezen dag min of meer gekrenkt was.

Zie daar, Myn Heer! het geen ik merkwaardig genoeg geoordeeld heb, aan U mede te deelen, en aangenaam zal het my zyn te ontdekken, dat het ook U belangryk genoeg is voorgekomen, om het een plaats in Uw geacht Weekblad te verleen. Terwyl ik intusfchen met achting blyve:

Uw bestendige Lezer.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Volgens een, by de Nieuwspapieren openlyk gemeen gemaakt berigt van de Heeren Commisfarijfen der, onder het tegenwoordig Bestuur, opgerigte *Amortisatie Kas*, betaagt het beloop der geamortiseerde Effecten, gedurende de Maanden *Juny* en *July*, aan Kapitaal eene fomma van f 60,830:2:8 welker jaarlyksche Interesfen een fom uitmaken valt f 27,809:-- —

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 31 Augustus 1807, in Amsterdam.

#### BRITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	1008:100½	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C	94½:95½
Andeelen by Hope & Comp.		dito dito nieuwe. . . . .	8½:90
enz. . . . .	104:½	<i>Portugal</i> , by Hope & C. . . . .	97½:97½
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	92½:93	<i>Engeland</i> . Annuit. 1 prCt. 63½	
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94½:½	<i>Frankryk</i> Geconfolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. 90:½	93	5 prCt. . . . .	81:½
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. 91:½	92	Dito Cert. by K. & V. . . . .	81:½
dito Krent 4 prCt. . . . .	91:½		
<i>Kelzer van Oostenryk</i> 5 prCt 57:½	58		
dito 4½ prCt. . . . .	52½:53½		
dito 4 prCt. . . . .	52½:53½		

#### Wisselcours.

Op Londen. . . . .	35 fl opz.
— Parys. . . . .	53½ opzgt.

#### BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt. . . . .	44½:45	dito Domeinen. 4 prCt. . . . .	72:½
dito a 2½ prCt. . . . .	38½:39½	dito Vrywillig a 5 prCt . . . . .	72½:73
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt. . . . .	51:½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Aflosf. . . . .	97½ fix
— Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. . . . .	44½:45	Rescriptien Losb. na den Vrede . . . . .	58½:½
— Dito 1801. a 3½ prCt. . . . .	56½:57	Agio van de Bank. . . . .	4 prCt.
			STER.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Gelyk de tegenwoordige Zomer zich boven een reeks van voorafgaanden, in vroegere jaren, byzonderlyk onderscheidt, zoo in trap als aanhoudendheid van buitengewoone warmte, in genoegzaam alle Europeesche landen; schynt de hette, in de Noordelyke landen, nog wel de sterkste en ondraaglykste te zyn. Zelfs zou, volgens een buitenlandsch Nieuws-blad, te Stockholm, op den 1sten der verloperne Maand Aug. de Thermometer van *Reaumur* tot 32½ graden geklommen zyn, dat is op 105 graden volgens die van *Fahrenheit*.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Aug.	BARO- ME- TER.	THER- MOM- ETER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
26	{ 30. 0 30. 0½ 30. 0½	{ 68 71 59½	{ Z. W. — —	voormidd. regenachtig; verder bewolkt; 's avonds helder.
27	{ 30. 1 30. 1 29. 9½	{ 63½ 79 72	{ Z. W. O. t. N. O. Z. O.	omtrent helder.
28	{ 29. 9 29. 9 29. 9½	{ 74 79 68	{ Z. Z. W. Z. W. Z.	bewolkt; zeer windrig.
29	{ 30. 0 30. 0½ 30. 0½	{ 67 78 65	{ Z. Z. W. Z. W. Z. t. W.	bewolkt; voormidd. iets regen.
30	{ 30. 0 30. 0½ 30. 0½	{ 63½ 69 58½	{ Z. W. W. t. Z. Z. t. W.	omtrent helder; zeer windrig.
31	{ 30. 0½ 30. 1 30. 0½	{ 59 65 57½	{ Z. W. W. Z. W. W. N. W.	's morgens regen met donder; verder bewolkt; 's avonds regenbuijen.
Sept. 1	{ 30. 1 30. 1½ 30. 1½	{ 60 64 58	{ N. N. W. — —	's morgens harde regenbuijen en wind; verder bewolkt met een weinig regen.

### GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 156; en te *Haarlem* 9, onder welke laatste 7 beneden de 12 jaren.

Mistellingen in onze laatste N°. aldus te verbeteren.

- Bl. 139 reg. 10 staat: haar *dus* ook; lees: haar ook  
 reg. 20 — veel *daar* van te boekgestelde; lees: veel te boekgestelde  
 reg. 23 — uitwendige; lees: uitvoerige.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 37. *Vrydag den 11 September.*

---

B E R I G T E N .  
U I T L A N D S C H E .

**L**ONDEN. Het Britsch Museum, alhier, staat eerlang op eene aanzienlyke wyze verrykt te worden, met de nagelatene Handschriften van den overledenen Marquis van *Landsdowne*, zynde de Directeurs, door het Parlement gemagtigd, om dezen Letterschat voor eene som van 4925 P. St. overtenemen.

---

*Uitvinding van een nieuwen toefel,*

C A M E R A . L U C I D A

*geheten.*

De Engelsche Dr. *Wollaston* heeft, volgens een brief uit Londen, onlangs een zeer belangryke ontdekking voor de Kunstenaren gedaan. Het grondbeginfel der  
II. DEEL. L 10-

terugkaatsende Werktuigen van *Hadley* volgende, kan hy op zyn papier een allervolkomendst afbeeldfel van een portrait, of zulk een ander voorwerp, doen vallen, als men in staat is, daar op, ten allernaauwkeurigste te copieeren. Hy noemt dit Werktuig *Camera Lucida*, (heldere Kamer) en heeft, in zyne samenstelling daar van, by twee spiegels, die men gewoonlyk in de terugkaatsende werktuigen gebruikt, een onregelmatige prisma, met het beginsel der straalbuigingen gevoegd. Hy heeft een Octrooi (patent) gekregen voor het maken van dit werktuig, waar van waarschynlyk het gebruik vry algemeen staat te worden, vermits het zoo eenvoudig en van zoo weinig omflags is, dat men het in een kamizool-zak dragen kan.

---

### MERKWAARDIGE WATERZUCHT.

De Heelmeester *Bezard*, heeft aan het Geneeskundig-Menschlievend Genootschap (*Société Medico-Philanthropique*), eene waarneming medegedeeld, over eene Waterzucht in den Orderbuik, by eene Vrouw, welke aan dat gedeelte kneuzingen gekregen had. Na eene geregelde behandeling, was de eerste afstapping gedaan in het jaar 6 (1798). Maar zoo schielijk groeide het water by haar wederom aan, dat zy, reeds in de maand Aug. 1806, deze Konstbewerking 465 malen ondergaan had. Bovendien hadden byzondere omstandigheden, 20 keeren, haar eene ontlasting van water bezorgd, zoo door de piswegen, als brakingen: en volgens 't geen men ten naasten by kon berekenen, had deze Vrouw, by de 7275 pinten, of 24 Borgondische Wynvaten vogt geloost.

Men gaat voort met deze Vrouw om de 8 of 10 dagen afstappen, en bekomt elke reis 15 pinten water. De lyderes houdt alleyn huis, doet nu en dan eene wandeling en schynt nog lang te zullen leven.

*Nader Levensberigt van den Heer*

DE LA LANDE,

*nevens eene uitvoerige opgave van zyne Schriften.**(Vervolg en slot van bladz. 150.)*

- My schiet nu nog over, om ook van 's mans overige Werken gewag te maken.

In 1775 liet hy drukken de *Historische Nieuwjaarsgiften, ten dienste van Bresfe* (\*).

De Akademie van Marseille had, tot een Pryspraak voor 1757, het volgend onderwerp opgegeven: *De geest van Regtvaardigheid verzekert den roem en de duurzaamheid der Ryken.* De Hr. DE LA LANDE droeg den prys weg. De Akademische Bekrooningen (*Coronnes académiques*) door de Landine, geven dit stuk op, alleen onder den naam van den Hr. François, Advokaat te Bourg, in Bresfe. Deze was de regte naam van onzen Sterrekundigen. Sedert heeft hy eenen anderen vereeuwigd, dien wy gehouden zyn, voor hem te bewaren.

De Fransche Akademie, welke tot dus verre geene andere Prysragen had opgegeven dan gemeene plaatsen (*loci communes*) van de Zedekunde, besloot in 1758 Lofredenen uitteschryven op de vermaardste mannen van allerlei soort. Men begon met die van den Maarschalk van Saxe: zynde Frankryk op dien tyd in Oorlog.

Thomas, gelyk men weet, behaalde in 1759 den Prys.

De Hr. DE LA LANDE had zich ook op het onderwerp gespitst. Hy liet, te Bourg in 1780, zyn stuk drukken, gelyk mede eene redenvoering over de *zachmoedigheid*. Hy wist 'er van te spreken.

Voor de Verzameling van Kunsten en Handwerken leverde hy de volgende stukken: *l'art de faire le papier*

(\*) *Etrennes historiques, a l'usage de la Bresfe*

*pier* 1761, (de kunst van papiermaken); *l'art du parcheminier* 1762, (de kunst van pergamentmaken); *Cartonnier* 1763, (Bordpapiermaker); *Tanneur* 1764, (Leerlooijer); *Mégisfier* 1765, (Zeembereider); *Hongroijeur* 1766, (Hongaarsch leértouwer); *l'art de faire le maroquin* 1766; (de kunst van marokynmaken); en *l'art du corroijeur*, (de kunst van leerbreiden).

Meest alle deze stukken zyn in verscheide talen overgebracht.

De Hr. DE LA LANDE werkte ook tot andere schoone ondernemingen mede. In de twee eerste Deelen van het *supplement à l'Encyclopedie*, die in 1776 het licht zagen, leverde hy alle de artikelen, tot de Sterrekunde betrekkelijk, die in dit Werk ontbraken. Dit gedeelte was zeer onvolkomen, dewyl *d'Alembert* zich er geen moeite genoeg voor gegeven had. In de *Encyclopedie* van *Tverdun* waren ook de artikelen wegens de Sterrekunde door hem bewerkt.

Hy arbeidde aan de *Encyclopedie methodique*. Het *Wiskundig* gedeelte, waar van het eerste Deel in 1784 uitkwam, is van de Hr. *d'Alembert*, *Bosjut*, *de la Lande*, en *Condorcet*. De artikels geteekend D. L. zyn van den Hr. *de la Lande*, en in grooten getale. De Sterrekunde wordt daar in alle hare byzonderheden behandeld. De Zonnewyzerkunde is zeer uitgebreid op het woord *Cadran*. Hier over had de Schryver aangekondigd, dat het vyfde Deel zyner Sterrekunde zou loopen.

Ik zal den Hr. DE LA LANDE op zyne reizen naar Lyon, Dyon, Auxerre enz., door Engeland (1788) naar Manheim (1791) niet volgen. Ieder weet, welk onthaal hy overal genoot, waar hy kwam. Men herinnert zich, dat de Groote *Frederik*, hem te Berlyn met eene zending door de Akademie der Wetenschappen opgedragen ziende komen, hoe zeer verwonderd over de jongheid van den waarnemer, voorspelde, dat hy de keus der Akademie zou regtvaardigen.

Zyne reis door Italië heeft ons een zeer geacht en in verscheide talen overgezet Werk opgeleverd, dat dikwyls door lieden geraadpleegd wordt, welke het schoone land gaan bezoeken, waarin Vorsten tweemalen hunne namen aan hunne eeuwen gaven.

Onder de verschillende drukken van dit Werk zal ik dien van 1769 aanhalen, in acht Deelen in 12<sup>o</sup>. en een met afbeeldingen en dien van 1786, in negen Deelen

len in 12°. met eene Atlas in 4°. Deze laatste is de beste.

De Hr. *Ersch* spreekt van eenen druk in 1790 in zeven Deelen in 8°. hy noemt dezen de *derde Parysche uitgave*; doch hy dwaalt hierin, daar deze uitgave ook door den Schryver niet erkend is.

De Hr. *Ersch* spreekt van een Werk, getyeld: *Génie de Buffon*, dat hy aan den Hr. DE LA LANDE toeschryft. Ik ken slechts één Werk onder dien titel. Het is nameloos uitgegeven, doch van den Hr. *Ferry de St. Constant*.

Men is aan den Hr. DE LA LANDE nog de volgende werken verschuldigd.

1770. *Verhandeling over de oorzaak der opklimming van de vochten in de haarbuisjes* (\*).

1778. *Over de bevaarbare Kanalen, vooral dat van Languedoc* (†). Een Werk, zegt de Hr. *Delambre*, waar van het plan gevormd werd, en de bearbeiding verre vorderde op een bezoek, dat hy het Kanaal der twee Zeeën gaf, dat hy opzettelyk in deszelfs gansche uitgestrektheid doorkruiste.

1792. *Nieuwe Verhandeling over de Scheepvaart*, door den Hr. *Bouguer*, herzien en verkort door den Hr. de la Caille, derde druk, vermeerderd met verscheide aantekeningen van den Hr. de la Lande (§).

De twee eerste drukken zyn van 1754 en 1760. Deze werd in 1769 en 1781 byna zonder veranderingen herdrukt; dus beschouwde de Hr. de la Lande zyne uitgave als de derde.

Van het Kort begrip der Zeevaart, dat hy in 1793 uitgaf, heb ik reeds gesproken.

1795. *Berigt wegens de binnenlanden van Africa* (\*\*).

Het Vilde jaar. *Verhandeling over den Sphcer en den Almanach*, door *Rivard*, 5de druk, herzien en vermeerderd door den Hr. de la Lande (††). Hy

(\*) *Disfertation sur la cause de l'elevation des li-queurs dans les tubes capillaires in 12°.*

(†) *Des Canaux de navigation, spécialement de celui de Languedoc in folio.*

(\*) *Nouveau Traité de navigation par M. Bouguer, revu et abrégé par M. de la Caille, 3 édition, augmentée de plusieurs notes par M. de la Lande.*

(\*\*) *Memoire sur l'interieur de l'Afrique.*

(††) *Traité de la Sphere et du Calendrier, par Rivard, 5 édition, revu et augmentée par M. de la Lande.*

Hy verbeterde in dezelve den tafel van Geographische liggingen, en voegde 'er een Hoofdstuk over den gemiddelden tyd by; eindelyk loste hy daarin eene zwaarigheid op, welke niemand had ontdekt, wegens de verdubbeling der epacta, die de Hr. Dupieury voor de eerste maal in 1790 waarnam. De zesde druk verscheen in het Xllde jaar in het licht.

Het Vllde jaar. *Aardrykskundige en tydrekenkundige Almanach met de bevolking der vier werelddéelen enz., voor het achste jaar (1799—1800) met den op- en ondergang van de Zon (\*)*.

De Hr. Desfarts spreekt van dit Werk niet, maar de Hr. Ersch heeft het niet overgeslagen.

Hy heeft ook *les Almanachs des Physiciens* (de Almanach der Natuurkundigen) *les annuaires du Bureau de Longitude* (de jaarboeken van het Lengte-Kantoor) uitgegeven. Het Sterrekundig gedeelte uit de Aardrykskunde van Guthrie, door Noël vertaald, is door hem nagezien. Ook was hy mede werkzaam in de Verhandeling over de Horlogiemaakkunst, uitgegeven door J. A. Lepaute in 1755.

Aan den Hr. de la Lande is men het bouwen van het fraaie Observatorium, voor de Militaire School, van Parys, verschuldigd.

By de verovering van Italië in 1797, verzocht hy, dat hem de Handschriften van Leonard de Vinci mogten worden toegezonden, ten einde de ontdekking der oorzaak van het aschgrauw licht, welke aan dien beroemden Kunstenaar wordt toegeschreven, te staven. De Hr. Venture vond die plaats, en verzekerde het in eene proeve, die hy aangaande de Natuur-Wiskundige werken van Leonard de Vinci in het licht gaf.

Ik zou gemakkelijk deze berigten kunnen uitbreiden, had ik niet vernomen, dat men voornemens is, het leven van den Hr. de la Lande, volgens eigenhandige en volledige aantekeningen, aan zyne familie nagelaten, uittegeven.

Hy hield zich veel met Biographie bezig. By een bericht wegens Silvain Marechal, gaf hy een byvoegsel op een Woordenboek, dat veel geruchts gemaakt heeft.

De

(\*) *Almanach Geographique et Chronologique, avec la population des quatre parties du monde etc. pour l'an VIII. (1799—1800) avec le lever et le coucher du Soleil.*

De byvoegfels van den Hr. *de la Lande* doden eenige personen gevoelens ten zynen nadeele opvatten. In verschillende dagbladen heeft hy een groot aantal berichten geleverd, wegens mannen, in de Letteren, Wetenschappen en Kunsten beroemd. Weenige dagen voor zynen dood, was hy bezig met een stuk over den Hr. *Buchoz*.

De Hr. *de la Lande* was zachtiinnig, gespraakzaam, gedienstig, gemakkelyk te naderen, en buigzaam van zeden; niet ligt werd hy vooringenomen, doch kwam ook dan nog schielyk van de vooroordeelen terug, die hy kon hebben. Hy verpligte dikwyls, en het grondbeginsel van den wyzen kennende: *Dis dat qui cito dat*, liet hy nooit naar zyne diensbetooning wachten. Hy heeft 'er van allerhande soorten gedaan. De ongelukkigen hielp hy met zyn geld, de geleerden met zyne berekeningen; hy leverde dezelve aan den Hr. *Gudin* voor zyn Gedicht over den Spheer en dat wegens de verovering van Napels. Ik zou anderen kunnen aanhalen.

Hy ontving veel brieven, en liet 'er nooit eenen onbeantwoord.

Even als de Hr. *de Mairan*, schiep hy, niéttegenstaande de vloek over de Wiskundige Wetenschappen en Sterrekunde uitgesproken, vermaak in goede Dichters te lezen; *Racine* was bovenal zyn lieveling. In Duitschland begon hy in de werken van dien grooten man smaak te krygen.

De verkeerling met hem was belangrijk; zyn geheugen verbazend. Iederen dag maakte hy aantekeningen wegens mannen, die zich in de Letterkunde, de Wetenschappen en Kunsten onderscheidden, en in zyne papieren zal men daar van eene zeer opmerkingwaardige verzameling vinden. Eenige personen hebben hem van groote verwaandheid beschuldigd. In zyne werken (onder anderen in zyne Bibliographie) spreekt hy wel is waar zeer dikwyls over zich zelve; maar zyn naam is zoodanig, met al wat de Sterrekunde betreft, verbonden, dat hy daar in slechts zou handelen, als ieder ander Schryver verplicht zou geweest zyn te doen. Hy vergenoegt zich de daadzaken te vermelden. Wanneer hy zich zelf met stilzwygen ware voorbygegaan, zou men hem onnaauwkeurigheid hebben te last gelegd.

Reeds langen tyd zeide men, dat de schynheiligheid eene hulde is, die de ondeugd der deugd toebrengt.

*La Motte* achtte den nyd een kwalyk geplaatste hulde, door de minderheid aan verdiensten toegebracht. De Hr. *de la Lande* was voor zyne aanvallen niet beveiligd, maar hy zegenpraalde ten minste over dezelve. Onder eenige Verfen van zyne hand heb ik deze opgemerkt:

*De Salmes m'injurie: un prince m'applaudit (\*)*  
*Les critiques ont fait le tourment de Voltaire:*  
*Je suis heureusement d'un autre caractère.*

Ontruste hy zich weinig over den nyd, hem toegedragen, deze lage hartstogt kon even min ooit in zyn hart huisvesten. Hoe gezet op roem en achting hy ware, nooit verzuimde hy die van anderen te doen toemen. Was hy het niet, die 'er op aandrong, dat de nieuw ontdekte Planeet, in 1781, den naam van *Herschell* droeg, die haar het eerst daar voor erkende, en zich tegen de Sterrekundigen aankantte, die volhielden, om haar een' anderen naam te geven? Telkens liet hy in dagbladen brieven plaatsen over ontdekkingen, door andere Sterrekundigen gedaan; hy haastte zich hunne namen bekend te maken, en de vorderingen te leeren kennen, welke zy de wetenschap deden maken. Zyn verkorte Geschiedenis der Sterrekunde is een nieuwe blyk van het geen ik zeide. Deze is vol gunstige aantekeningen en berigten, wegens de beroemste reeds overleden of nog levende Sterrekundigen. De lof, dien hy in de *Necrologe* van 1770 aan zynen Meester *Delisle* toekende, moet het hart en verstand van den Hr. *de la Lande* eere aandoen. Ik zou van vele andere stukken, in alle periodique schriften verspreid, hetzelfde kunnen zeggen, als onder anderen in het *Journal de Paris*, dat hy in de laatste jaren van zyn leven begunstigde.

Hy was zedig in zyn uiterlyk voorkomen en kleeding; edelmoedig zonder praalzucht. Niettegenstaande zyne hoge jaren, was hy niet mistrouwend. Even als de eerwaardige Benedictyner Dom. *Germain Porrier*, sinds eenige jaren overleden, leide hy zich zelf onthoudingen op, om meer dienften te kunnen bewyzen, en meer ongelukkigen te helpen; en evenwel verwachtte de Hr.

de

(\*) De Prins van Gotha.



de la Lande geene belooning voor zyne goede daden in den hemel te ontvangen.

Zie hier vier regels, die vervaardigd zyn, om onder zyn portrair te plaatsen:

*Il mesure avec ce compas  
Les cieux moins grands que son genie,  
Il y voit, rival d'Uranie,  
Tout, hors l'être, qu'il n'admet pas (\*).*

Zonder twyfel had de Hr. de la Lande zyne zwakheden; hy was een mensch; maar hy bezat groote hoedanigheden, en het ware wenschelyk, dat alle Godsdienstige menschen, of die zich daar voor uitgeven, zoo deugdzaam, als hy, waren.

De Hr. de la Lande was lid van het Legioen van Eer, van het Nationaal Instituut, van de Akademien van Londen, Berlyn, Petersburg, Stockholm, Bologna, Lyon, enz. Gepensionneerd door Catharina, ontving hem Paul I. zyn Pensioen, dat in 1805 Alexander hem weder toekende. Hy stierf te Parys den 4den April 1807; op denzelfden dag van het jaar 1284 was Alfonsus X., Koning van Leon en Kastilie, bygenaamd de Wyze en Sterrekundige, overleden.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

GESCHIEDKUNDE. *De Geschiedenis van het Leven van M. TULLIUS CICERO*, door MIDDLETON. Uit het Engelsch door W. J. ZILLESSEN, *Prof. Elog. et Ling. Gr.* en *Rector der Latynsche Scholen te Middelburg*. 3 Deelen. Utrecht by G. T. van Paddenburg en Zoon, 1802—1806.

Reeds meer dan eene halve eeuw was deze Geschiedenis van den Eerw. Middleton als een voor de oude Letterkunde Klassisch werk bekend en beroemd. Deez' Britsche Prelaat bezat zulk eene uitgebreide ervaring in de algemeene, en byzonderlyk in de Romeinsche letteren, dat hy, in zynen tyd, bykans een wetgevend gezag in dit belangryke vak verkregen had. In het byzonder had hy de schriften van Rome's Meester der Welsprekendheid zoo door en door beoefend, dat hy de geschiedenis van dat Land en Volk, voor zoo veel die tyden betrof, uit de werken van Tullius niet weinig ophel-

(\*) Deze regels zyn van den Hr. Valant.

derde; en wederkoerig uit de geschiedenis niet weinig licht aan de verrigtingen van dezen beroemden Romein wist by te zetten. Heilige eerbied voor eenen Man, als *Cicero*, die inderdaad in zoo vele opzichten het wonder van zynen tyd, ja der wereld, mag heeten, dreef hem tot de vervaardiging der geschiedenis van zyn leven, uit deszelfs eigene nagelaten geschriften opgemaakt. Allen, die slechts eenigen smaak voor de Romeinsche letteren hadden, maakten zich dit werk van *Middleton* eigen, en niet zeldzaam was het voorbeeld van geleerden, die de Engelsche tale voornamelyk beoefenden, ten einde hetzelfde te kunnen bezigen. En waarlyk, hoe groot ook thans reeds de afstand zy van tyd, welke andere rigting de studien thans reeds hebben ontvangen, sedert dat *Middleton* met zynen arbeid te voorschyn trad, het blyft met dat alles een werk van de ongemeenste waarde, niet slechts ter opheldering der Romeinsche Geschiedenis, maar bovenal tot een regt verstand van *Cicero's* boeken zelve, daar vooral vele zynner duistere brieven, en wel die de belangrijkste zyn, uit *Middleton's* geschiedenis eene zeer onderscheidende opheldering ontvangen. Het is immers deze Schryver, die niet slechts de allereerste jeugd, de eerste opvoeding, de studien, de geleerde en staatkundige loopbaan, zyn huisfelyk leven, den verderen min gelukkigen leeftyd tusschen de heillooste staats-twisten, en eindelyk den jammerlyken dood van *Cicero*, volgens eene tydrekenkundige orde, behandelt; maar die tevens de verdiensten des grooten Mans omtrent zyn vaderland en de letteren, den toestand der wetenschappen en der wysbegeerte, met zynen invloed op dezelve, zoo naauwkeurig, geleerd en onderhoudend tevens voordraagt, dat ook zelfs zyn werk voor liefhebbers van geschiedkunde, offchoon ook geene geleerden van aanleg zynde of zullende worden, de byzonderste waarde bevat.

Meermalen, 't is waar, werd de tegenwerping geopperd, dat de Heer *Middleton* omtrent den held zynner geschiedenis niet ten volle onpartydig kan heeten. Met eerbied voor zyne verdiensten ingenomen, wordt hy wel eens geacht de staatkundige bedryven van *Cicero* uit een al te gunstig oogpunt te beschouwen. Dan, hoe zeer wy deze tegenwerping niet volkomen torgeven, laat zich echter daaruit, zelfs indien zy waar zyn mocht, nimmer een nadeelig besluit tegen den Schryver opvatten, daar zelfs ieder vereerer van den grooten Man, in dit opzigt, liever met den geleerden *Middleton* zal wenschen te dwalen, dan opzettelyk zoeken naar gelegenheden, om den sedert eenwen gevestigden roem te bezwalken.

Dit werk van *Middleton*, door zyne innerlyke waarde reeds genoegzaam gekenmerkt, ligt alzoo boven des Recensents beoordeeling. De grootste geleerden der 18de eeuw schatteden het reeds naar verdiensten. De Recensent behoeft alleen te leeten op de wyze, waar op de geleerde *Zillesen* hetzelfde

aan Holland geschenkt heeft: en deze is in alle opzigten uitnemende. De vertolking is meesterlyk; waar wy dezelve ook vergeleken, getrouw; de styl is zuiver; de afdeelingen alleen der zinsleden hebben iets van de Romeinsche form, even als *Middleton* zelf die gewoon was te volgen; de spelling is naauwkenrig. De Vertaler verdient dus voor dezen zynen arbeid den algemeenen lof en dank; gelyk mede de Uitgever, die de niterlyke form der uitgave alzins behaaglyk en tevens ordenlyk heeft daargesteld, zoodanig zelfs, dat de Hollandsche vertaling merkelk minder kostbaar is, dan het oorspronkelyke Werk in Engeland.

Proeven, die des Recensents beoordeeling zouden flaven, mogen van zulk een oud Geschiedkundig werk niet worden gegeven; offchoon wy die overal, bykans op elke bladzide, vinden. Wy verlangen, dat ieder Man van geleerdheid en smaak, ieder Jongeling, die zich aan de letteren wydt, ieder Opvoeder, die aan de Jeugd, zyner zorge aanbetrouwd, des wären smaak wenscht in te boezemen, ieder openbaar Onderwyzer, die zich eenigzins boven de andere lieden van zynen gewonen kring verheft, zulke in handen zal nemen, niet om het in een vluchtig oogenblik te doorbladeren, maar om het, als vriend van konst en smaak, als liefhebber der geschiedkunde, als kenner van menschen en zaken, naauwkeuriglyk te beoefenen, ten einde dit werk van den geleerden *Middleton*, dat zich zelf genoegzaam aanbeveelt, het waardigste gedenkteeken blyve van den heerschenden geest der letteren in de 18de eeuw, en een nieuwe spoorflag zy voor jonge Konstminnaren, om dien zelfden geest ook in onze tegenwoordige eeuw te doen herleven.

## K U N S T E N.

PARYS, 26 Aug. 1807.

### Achting- en dankwaardige Konst- en Letter-Bode.

Daar gy, nu en dan, uit de buitenlandsche Dagbladen iets overneemt, het welk ter eere der Vaderlandsche Konst- en Letter-braven verstrekken kan, zoo durf ik u te verzoeken, om de nevensgaande vertaling van een artikel uit de *Annales de la Calographie générale* N<sup>o</sup>. II. (Parys, by Vallin en Gillé) p. 170. in uw belangryk Weekblad te plaatsen. Even als de Schryver daarvan over den Amsterdammer *Defrey* denkt, zoo denken hier allen die genen, wier oordeel den Hr. *Defrey* de meeste eer kan aandoen. Ik zal u onder allen slechts den

den Feniks-Schilder *David* en den geleerden Konstkenner en Teekenaar *Denon*, met name, vermelden.

Ik ben geheel de Uwe,

P. H. MARRON.

„ *De Familie van Gerard Dow*, gegraveerd naar de oorspronkelyke Schildery van dien beroemden Hollandschen Schilder, waar mede thans pronkt de Gallery van het *Musée-Napoleon*, door *J. Defrey*, Hollandsch Plaatnyder, — hoog 11 duim. 5 lin. breed 9 duim.

„ Deze Schildery is aldus benoemd geworden, om dat men in de twee bejaarde personen, die dezelve verbeeldt, gemeend heeft te herkennen den Vader en de Moeder van *Gerard Dow*. Maar het geen byzonder daar in te bewonderen is, bestaat in het betoverachtige van het *clair-obscur* en in de waarheid van het koloriet. De uitdrukking doet zich daar niet in voor naar het kiesch gevoel van het zoogenaamd *ideaal* schoon; maar dezelve verleidt, en doet zich voelen door de voordragt der onöpgesmukte natuur of van het waar *naïf*. Die oude vrouw leest met zichtbare deelneming; hare lippen bewegen; de gryzaard luistert en verliest geen enkel woord. Het daglicht, komende door een openstaand klein raam, valt op het boek, verliest zich op de vloer en begunstigt de zedelyke belangrykheid dezer vertooning. Al het overige van het huishouden is in het *clair-obscur*; en dat alles wekt eene gelijke goedkeuring in de plaat van den Hr. *Defrey*.

„ De geestige, vaste en krachtige manier van den Hr. *Defrey*, die de *Baisieux* en de *Fraderick Smith* niet ongelukkig naar de kroon steekt, is eene fraaije les van dien federt lang verloren *pittoresken* smaak, die de etsnaald en het graveerstift (als het ware) leven schenkt. Wel is waar, dat, om genot daar van te hebben of om 'er de vruchten van te plukken, men begaafd moet zyn met het gevoel, dat in zyne manier van werken doortraalt, met dat soort van zintuig, waar mede het scheppend *génie* alles wat waar is ontdekt, hetzelfde vat en weet naartebootsen.

„ De Hr. *Defrey*, daar hy zich eene vrye baan vermogt te openen, en zich onafhankelyk te maken van de grillen van *commercieel* belang en onwetendheid, zal de bestendige verwondering der ware kenners en vrienden van konst op al het geen uit zyne handen komt verkrygen. Zyne *aqua-fortes*, gegraveerd naar de oorspronkelyke Schilderyen van *Rembrandt*, zyn boven allen lof verheven: wy hebben, by een nauwkeurig onderzoek daar van, zulke fraaije navolgingen van dien koning van het koloriet en van het *clair-obscur*, daar in gevonden, dat wy ronduit durven verklaren, dat dezelven hem van nu af aan eenen onsterfelyken roem verzoeken.”

De Ingezetenen en Regeeringspersonen van de Stad Marseille, hadden aan den Heer *Chinard* van Lyon, Beeldhouwer van hare K. M. en associé van het Nat. Institut, het ontwerpen en vervaardigen opgedragen van een *Monument voor den Vrede*.

Dit Konststuk, uit Carrarisch marmer gehouwen, waar in elke kenner het genie en den beitel des beroemden Kunstenaars bewondert, is thans geheel voltooid en bestaat:

„ In een Beeldengroep van 10 voeten, alles naar evenredigheid, waar van de Hoofdfiguur den Vrede verbeeldt, zich bezig houdende met een Olyf op den stam van een Laurier, die zyne wortelen wyd en zyd uitbreidt, te griffelen. Mercurius, de God des Koophandels, maakt het bindsel der enting vast; terwyl de Landbouw den hoorn des Overvloeds met vruchten vult, die de Vrede uitdeelt. Aan hare voeten liggen alle beschadigende Wapenen, ten teeken van rust. De Godin staat op een voetsluk (pedestal) verbeeldende den Tempel van Janus, wiens deuren door de Overwinning gesloten zyn. Het Monument wordt gekroond door Genien, die elkanderen, onder het strooijen van Palmtakken, omhelzen, ten teeken van eene altoosduurende vriendschap.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 7 September 1807, in Amsterdam.

#### — BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100:100½	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C. . . . .	95 ½
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp. . . . .		ditto dito nieuwe. . . . .	89½ 100
enz. . . . .	104 ½	<i>Portugal</i> , by Hope & C. . . . .	96½ 100
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	92½ 93½	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt. . . . .	63½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94½ 95	<i>Frankryk</i> Geconsolld. renten . . . . .	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	90 93	5 prCt. . . . .	80½ 81½
ditto Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	91 92	Ditto Cert. by K. & V. . . . .	80 81
ditto Kroon 4 prCt. . . . .	91 92		
<i>Kelzer</i> van <i>Oostenryk</i> 5 prCt. . . . .	57½ 58½		
ditto 4½ prCt. . . . .	52½ 53½		
ditto 4 prCt. . . . .	52½ 53½		

#### Wisselcours.

Op Londen. . . . .	95 ½ 7 8 8
— Parys. . . . .	53½ opzigt.

Bij

## BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt. . . . .	44½ a 45	dito Domeinen. 4 prCt. . . . .	72½ a 73
ditto a 2½ prCt. . . . .	39 a 40	ditto Vrywillig a 5 prCt. . . . .	72½ a 73
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt. . . . .	51 a 52	Kon. Negot. van 1807, 6 prCt. met oploop. premie by Afloef. . . . .	97½ a 98
ditto uit de heffing van 1800. a 3 prCt. . . . .	45 a 46	Reiscipien Leeb. na den Vrede. . . . .	58½ a 59
ditto 1801. a 3½ prCt. . . . .	51 a 52	Agio van de Bank. . . . .	4 prCt.

PARYS. Men verzekert, dat 'er, in de nabijheid van deze Stad, eene Rafinadery aanwezig is, waar in men de Casfonade, of ruwe Poederzuiker, bleekt of blank maakt, door middel van geoxigeneerde Zeezout-zure Gaz. De Fabrikeur schynt voor als nog een geheim van zyne behandeling te maken; maar is 'er geen Scheikundige, die niet zeer gemakkelyk deze onkostelyke manier, welke aan de Rafinadeurs veel ryds en kosten kan uitwinnen, weet te vinden.

STERRE- EN WEERKUNDIGE  
WAARNEMINGEN.WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,  
BUITEN HAARLEM.

1807. Sept.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
2	{ 30. 1½ 30. 2 30. 2	{ 61½ 69 53½	{ N. W. — W.	bewolkt; 's morgens iets regen.
3	{ 30. 1½ 30. 1 30. 0½	{ 60 69½ 56	{ Z. W. — Z. Z. W.	bewolkt.
4	{ 29. 9½ 29. 9 29. 9	{ 60 69 66	{ Z. W. W. Z. W. Z. W.	bewolkt; 's avonds regen.
5	{ 29. 8 29. 8 29. 7	{ 60½ 68 59½	{ Z. W. — Z. O.	bewolkt; 's middags een weinig regen.
6	{ 29. 5½ 29. 5½ 29. 6½	{ 60 66 59	{ Z. Z. W. t. Z. Z. W.	zeer bewolkt; harde wind.
7	{ 29. 7 29. 8 29. 8½	{ 58 64 52½	{ Z. W. W. Z. W. Z. W.	wolken; omtrent helder; windrig; 's nagts regenbuijen met donder en harde wind.
8	{ 29. 9 30. 0½ 30. 0½	{ 54½ 58 47	{ W. — —	harde wind; bewolkt; regenbuijen met hagel en donder.

# GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopende Week, is geweest: te *Amsterdam* 173; en te *Haarlem* 18, onder welke laatste 7 beneden de 12 jaren.

## BEKENDMAKINGEN.

### EDITIONES NOVAE

### AUCTORUM GRAECORUM

#### PRODEUNTES

apud L. A. C. HESSE, librarium AMSTELAEDAMI.

Nulla facile gens Hollandia praestitit in Classicorum Auctorum veterum scriptis edendis. Belgicae editiones ut nitore et pulchritudine, ita praesertim accurata vel singularum litterarum scriptura omnes reliquarum gentium superant. Itaque tota etiam Europa has laudes tribuit, atque cupide, quod profecto hujus rei non leve est argumentum, edita in Hollandia veterum scriptorum opera appetit. Quapropter in ea regione, hac quidem aetate quorumvis humanioris literaturae foetuum feracissima, tam parum in Classicis auctoribus edendis praestari, mirum videatur, praesertim cum in Hollandia, optimarum editionum patria, earum, quae accurata scripturae diligentia, et utilitate sua prae reliquis commendatae sunt, exempla desiderari incipiant. Quum vero querelae de illa talium exemplorum penuria ad me etiam delatae essent ac deferrentur quotidie, tandem ipse, Classicos Graecorum Auctores nunc denuo edendi consilium cepi. Atque hoc quidem licet harum rerum, periti, cum propter alias difficultates, tum etiam propter magnos sumtus, vix cuiquam opus suscipiendum non immerito judicent; ego tamen de eo recte perficiendo non despero. Etenim sub auspiciis trium Illustrum Virorum res agitur; quam ita nemo non recte processuram confidet. Sunt illi Vir Amplissimus H. DE BOSCH, Curator Academiae Lugdunensis et Viri CL. D. J. VAN LENNEP et J. WILLMÉT, Professores Illustris in hac urbe Athenaei.

Ceterum Ego librarius vires intendi omnes, ut cum propter litterarum figuras, atque operam Typographicam, tum etiam propter chariam ipsam laudem inirem; verbo, ut nitidissimum, et quam maxima diligentia correctum prodeat opus. Curam autem ad optimas quasque editiones descripta auctorum opera

virius

typographicis liberandi suscepit juvenis litterarum cultor diligens J. H. VAN REENEN, ab eoque verborum difficiliorum, quatenus opus erit, conficiendum indicem suum enique libro adjiciemus, in quo praeterea describentur loca, in quibus ab optima, quam sequebamur, editione ob certissimas, aliorum emendationes, recessum fuerit.

Itaque tria harum editionum genera humaniorum litterarum studiosis offero.

I. Ex primo genere sunt exempla descripta in charta scriptoria vulgaris formae octavae minimae, quae adeo aere constant perexiguo.

II. Ejusdem formae, verum in charta scriptoria optimae notae exempla, qualia tamen centum tantum prodeunt, alterum harum editionum genus constituunt.

III. Tertium genus pulcherrimum est, et chartae levigatae, quae Gallis dicitur *papier velin*, formae quartae inscriptum. Neque tamen plura quam quinquaginta exempla hujusmodi eduntur, cujus rei argumentum sunt numeri, quibus singula designantur; sic enim facile quisvis agnoscere fraudem poterit, cum plura exempla eodem numero notata vel numerum indicatum excedentia inveniet.

Atque haec quidem in publicam notitiam edicenda esse mihi videbantur, ut hominum nisi studia et expectationem, saltem quodammodo curam et cogitationes excitarem. Primus autem liber Anacreontis et Sapphus reliquias atque indicem in eas continens nuperrime in lucem prodiit, ex quo de aliorum auctorum editionibus iudicium ferre quisvis possit.

AMSTELAEDAMI,  
die Octobris MDCCCXVI.

L. A. C. HESSE,  
librarius.

\* \* De Hoogleeraar J. TEN BRINK, te *Harderwyk*, is voornemens uit het Grieksch te vertalen: *Krygstogt* van CYRUS door XENOPHON; voorzien van zoodanige aanmerkingen en ophelderingen als geschikt zullen voorkomen, om de lezing daar van, deels voor geleerden en deels voor ongeleerden verstaanbaar te maken; waar by gevoegd zal worden eene *Kaart*, waar op de togt van CYRUS en de terugmarsch der *Grieken* verbeeld wordt. — Dit Werk zal in *den Deel* in groot Octavo, by *Inteekening* gedrukt worden, te *Amsterdam* by de Boekverkooper J. TEN BRINK Gz. — Een PROSPECTUS, waar by de voorwaarden van *Inteekening*, is by bovengemelden en alom by alle Boekhandelaars GRATIS te bekomen.

---

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 38. *Vrydag den 18 September.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**P**ARYS. De Hr. de *Chateaubrian* heeft aan de Keizerlyke Boekery geschenken een door hem te *Tunis* aangekocht Arabisch Handschrift, behelzende de Kosmographie van *Ebn al Uasdy*.

De Heer *Le Français de la<sup>e</sup> Lande* is zyn overleden Oom, in diens plaats by het Lengte-Kantoor, opgevolgd.

ZURICH. Ruim twee jaren geleden, bragt men, aan het beschadigd Monument van *S. Cesner*, een nieuwe hand aan, die echter niet wel was uitgevallen; sedert vervaardigde de Beeldhouwer *Christen*, van *Stanz*, eene andere, die beter uitviel, en tegen de eerste verwisseld is. Ondertusschen bespeurde men, onder dit herstellen, dat het marmer aan het Bas-relief reeds begon week te worden, en dat dus dit fraaie stuk van den overleden *Trippel* gevaar liep, van binnen weinige jaren, in de open lucht blyvende, door het vochtig weder, aan deze bergachtige streek eigen, te verteeren. Men gelooft dus, dat het, van het groote wandelplein, in een nabygelegen paviljoen zal verplaatst,

II. DEEL.

M

en

en, langs dien weg, voor de Nakomelingschap bewaard worden.

FRANKFORT aan den Oder. Eene nieuwe inrigting onzer Univerfiteit, welker direktie, voor het vervolg, aan den Heer *Wiese* is opgedragen, zal het verlies vergoeden van de Univerfiteit te *Halle*, van waar de Hoogleeraars: *Loder*, *Kraft*, *Wolf*, *Buchling*, *Niemeijer*, *Leffie* enz. herwaards opontboden zyn, om alhier geplaatst te worden.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

GODGELEERDHEID. UITVOERIG ONDERWYS in den Christelyken Godsdienst, door J. W. STATIUS MULLER, *Leeraar by de Euang. Luthersche Gemeente, te Haarlem*. Behalven het Voorwerk, 354 bladz. in gr. 8°. Te *Haarlem*, by *F. Bohn*, 1807.

De zoo verdienstelyke als, in- en buiten zyne Gemeente, algemeen geachte Luthersche Predikant MULLER, die reeds een en andermaal (\*) zyne byzondere zucht en bekwaamheid voor het Katechetisch Onderwys heeft aan den dag gelegd, geeft ons daar van, en ingevolge van zyne belofte, by de uitgave van zyn laatste stukje, in het boven aangekondigd Leerboek, eene nieuwe proeve, waar in hy, onzes inziens, niet min gelukkig, dan hy zyne vorige, gellaagd is.

Vooraf gaat een beknopt Voorberigt van den Schryver zelve: waar in hy zoo wel reden geeft van dezen zynen arbeid en deszelfs openlyke gemeenmaking, als zich verantwoordt over het uitvoerige van denzelven, en byzonderlyk over het inlaschen van zoo vele Bybeltexten, als in derzelver geheel daar by voorkomen; gelyk hy tevens zyn voornaam doel in het opstellen van het werkje te kennen geeft: onder beloften van nog een vierde en laatste Onderwys, 't welk een *Kort begrip der Kerkgeschiedenis* zal bevatten, te zullen uitgeven.

Het werk zelf is, by wege van korte stellingen, in den vorm van Paragraphen, ingerigt, en, buiten eene Inleiding, in IX Hoofdstukken afgedeeld.

De

(\*) Door de uitgave van een *Eerst Onderwys in den Godsdienst voor Kinderen* en vervolgens door eene *Bybelsche Geschiedenis voor de Jeugd*; beiden in 3 deeltjes, gedrukt by den Boekhandelaar A. Loosjes Pz. alhier van welk een en ander wy op zyn tyd een kort verslag gaven. Zie *Letterb.* voor het jaar 1805. N°. 36. bladz. 188.

De Inleiding handelt 1. van den *Mensch*; 2. van den *Godsdiens*, in 't algemeen; 3. van den *Christelyken Godsdienst* in 't byzonder, en dan Hoofdst. I. van God; de Scheping en Voorzienigheid; II. van den toestand des menschen; voor en na den val; III. verlossing des menschelyken Geslachts door J. Christus; IV. voorwaarden der Zaligheid en Gods bystand ten goede; V. staat des menschen na den dood; VI. pligten omtrent God; VII. pligten omtrent ons zelven; VIII. pligten omtrent onze Medemenschen; IX. nitterlyke Instellingen van Jezus.

By de nadere ontvouwing en uitbreiding van alle deze hoofdzaken, heeft de Eerw. MÜLLER, volgens zyn eigene betuiging, in het Voorberigt: „zyne voornaamste bewyzen en ophelderingen uit den Bybel zelven ontleend; het O. en N. Verbond gedurig met elkander vergeleken; de eene Schriftuurplaats met de andere toegelicht, en alzoo den Bybel uit den Bybel zelven verklaard; ook op de zeden en gewoonten dier tyden bestendig acht gegeven; vele uitdrukkingen en beelden uit de Joodsche Oudheden en Godgeleerdheid opgehelderd; en de eigenlyke Godsdiensleer, zoo wel van den leertrant als 't geen enkel tydelyk en plaatselyk is, behoorlyk getracht aftezonderen: hebbende; daar, waar de meeningen verdeeld zyn, Jezus en de Apostelen zelven laten spreken, doch ook niet geschroomd, om hier en daar zyn eigen gevoelen vrymoedig mede te deelen.” Het een en ander wordt, door den Schryver, zeer getrouw en naauwkeurig in acht genomen; leggende allerwege zeer veel gezond oordeel, opgeklaard verstand en geoefendheid aan den dag: terwyl hy, zyne eigene gevoelens verklarende, zulks wel altyd doet, met openhartigheid doch ook tevens met gematigdheid en bescheidenheid, en, waar zulks vereischt wordt, met eene byzondere omtzigtheid, en zelfs inschikkelijkheid omtrent zulken, welker mishagelyke denkwyze hen nog te zeer gehecht doet zyn aan voorouderlyke vooroordeelen en algemeen aangenomene uitdrukkingen en spreekwyzen.

Byzonder rondborstig verklaart zich de Eerw. M. over het stuk van den Kinderdoop: zeggende, hoe zeer hy het *voegzame en doelmatige*, en vooral het *troostryke* daar van voor de ouders erkent, dat dezelve „als uitdrukkelijke wil van „Jezus, noch uit de instelling van den Doop, noch uit andere plaatsen des N. Verbonds, noch uit het gebruik der „eerste kerk, kan bewezen worden:” (blad. 334 en 335.) en daarom met des te meer ernst aandringende, op eene plegtige, zoogenoemde *bevestiging of aanneming tot Ledematens*, waar door, zyns inziens, „'t geen van de bedoeling en beteekenis van den Doop, by den Kinderdoop, wegvalt, volkomen weder vergoed wordt; zoo dat (gelyk de S. 'er byvoegt) de Kinderdoop, in verband met deze plegtigheid, de volle kracht en beteekenis van de oorspronkelyke Instelling des

Doops behoudt," (\*) (blad. 338.) Ongetwyfeld beschonwt de Heer M. het stuk van den Kinderdoop als een van die *leerstukken en kerkelyke bepalingen*, welken van *lateren* oorsprong zyn, en welker *Geschiedkundige Verhandeling* wy, ingevolge van zyne beloften in het Voorberigt, mogen wachten in zyn aanstand *vierde* en *laatste* Onderwys: waar naar wy dos met even veel verlangen uitzien, als wy het tegenwoordig *derde*, op het voorbeeld van den Amsterdamschen Luterschen Leeraar NOORDENHOUT, in diens *Voorrede*, aan het hoofd van het werkje geplaatst, als een nuttig *Leerboek* voor de Jeugd, en een Godsdienslig *Handboek* voor meer gewordden in jaren en kennis, onder onze Land- en Geloofsgenooten, met volle ruimte, aanpryzen, en ons gaarne met zynen welmenenden wensch, aan het slot van deze zyne *Voorrede*, verëenigen.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. SPECIMEN HERMENEUTICUM *inaugurale, exhibens interpretationem epistolae Pauli ad Galatas, quod . . . . . publico et solemnī examini submittit* ELIAS ANNES BORGER, *Jouru-Frisius. Lugduni Batavorum, apud Haak et Socios, MDCCCVII.*

Ter gelegenheid, dat wy in dit Weekblad met den verdiensten lof berigt gaven van de openbare verdediging der aangekondigde Verhandeling, beloofden wy onzen Lezers van haren inhoud en hare waarde nader verslag te zullen doen. Wy gaan thans over, om die belofte, zoo veel de aard der zake en de aanleg van dit Tydschrift gedooft, door eene beredeneerde opgave van het een en ander te vervullen.

In eene korte, maar fraai geschrevene Voorrede worden wy onderrigt, dat de Heer BORGER tot het schryven dezer Verhandeling voornamelyk werd aangezet door den raad en het gezag van zynen geëerbiedigten leermeester en vriend, den Hoogleeraar J. VAN VOORST, in den lof van wiens, hem bewezene, weldaden hy vervolgens op eene voor beiden even zeer vereerende wyze uitweidt; die uitweiding besluitende met de bede, dat de Almagtige dien voortreffelyken man nog zeer lange spare ten nutte der Koninklyke Universiteit van Holland en der Wetenschappen, ten nutte in 't byzonder der

flu-

(\*) Hoe ondertnschen dit erkende onschryftmatige van den Kinderdoop, met het te gelyk plichten voor deszelfs aanhoudend gebruik, overeen te brengen zy, valt moeilyk te begrypen. Aan de instelling van den Doop door den Zaligmaker kan niet getwyfeld worden: en byaldien de door hem bedoelde onderwerpen dezer plegtigheid geene kinderen zyn, dan moeten zy bejaarde en volwassen personen wezen: — waarom haar dan niet alleen aan deze laatste bediend? ten ware men trachtte te beweren, dat zy oorspronkelijk alleen voor aankomelingen uit het joden- of heidendom geschikt was. Maar waar toe den Doop dan ook tot kinders, 't zy jonggeboorne, 't zy volwassenen, van Kerkelyke Ouders, tegen of ten minsten buiten dit oogmerk des Instellers uitgetrekt, en het niet by eene plegtige aanneming van de laatste gelaten?

studerende Jongelingschap, welke bede Recensent, getuige van deszelfs uitstekende verdiensten omtrent de gemelde Universteit en hare Kweekelingen, niet nalaten kan van gansch harte tot de zyne te maken. Ook in de keuze des onderwerps volgde de Schryver den raad van zynen Leermeeester; die, de ongemeene schranderheid en geleerdheid van zynen leerling kennende, hem buiten twyfel by voorkeur eenen brief ter bearbeidinge aanwees, welks moeijelykheid en duisterheid op verscheidene plaatsen hem ter tentoonspreading daar van de beste gelegenheid konden geven.

Ten bewyze van des Schryvers zedigheid, dat hoogst beval-  
lig sieraad zoo van verdiensten in 't gemeen, als in 't byzon-  
der van jeugdige, zy verder nog gemeld, dat hy van dien  
raad des Heeren VAN VOORST gewag maakt, ten einde alle  
vermoeden van vermetelheid in de keuze van een zoo moeije-  
lyk onderwerp van zich af te weren, en voorts met nederige  
dankbaarheid de hulp erkent, hem door dien Hooggeleeraar ter  
bearbeiding daar van bewezen, en waar van het vooruitzicht  
alleen hem eene zoo zware taak met moed deed ter hand ne-  
men. Dit weinige uit het Voorberigt, 't welk met eene  
dankbare lofspraak van zyne overige Leermeeesters besloten  
wordt, hebbende medegedeeld, haasten wy ons, om tot de  
Verhandeling zelve te komen.

Deze dan bevat drie hoofdverdeelingen, waar van de eerste  
eene algemeene Inleiding tot den brief aan de Galaten, onder  
den titel van *Prolegomena*, de tweede Oordeelkundige aan-  
merkingen omtrent de ware lezing van onderscheidene plaat-  
sen (*Animadversiones criticae*), de derde eindelyk, welke  
natuurlyk verre de uitgebreidste is, eene doorlopende ver-  
klaring van den brief zelve behelst, waarin de Schryver zegt  
zich voornamelyk den beroemden KOPPE ten leidman te heb-  
ben voorgesteld, met die verandering nogtans, dat hy de uit-  
weidingen over de beteekenis van enkele woorden, door KOP-  
PE afzonderlyk voorgedragen, in de verklaring zelve heeft  
ingevlochten. Wy zullen thans van iedere dezer Hoofd-  
verdeelingen in het byzonder kortelyk eenig nader verslag  
geven.

De eerste, zynde eene Inleiding op den Brief, is wederom  
in verscheidene onderdeelen of *paragrafen* verdeeld, in wel-  
ke eerst over *Galatie*, en deszelfs bewoners, daarna over  
de *Christelyke Gemeente der Galaters*, vervolgens over  
de *verwekkers van beroeringen in die Gemeente* gehandeld  
wordt. Hierop volgt eene beknopte opgave van den inhoud  
des Briefs, en eindelyk, een onderzoek naar de plaats en  
den tyd, waarop dezelve geschreven werd. Aan het einde  
der eerste *paragraaf* vindt men in de aanleekening eenen  
ongedrukten brief van den grooten WESSLING over de Ga-  
laters medegedeeld, dien de Schryver aan de heuschheid van  
zynen hooggeschatten Leermeeester, den Hooggeleeraar J. W. TE

WATER te danken heeft, en welke aan deze Verhandeling geen gering sieraad byzet. Verre nogtans is het 'er af, dat dezelve of eenig deel dergelyke sieraden ter aanbevelinge zou behoeven. Integendeel draagt zy, draagt in 't byzonder het gedeelte, waar van wy thans spreken, de duidelykste blyken van de ongemeene belesenheid en schrandere oordeelkunde des Schryvers. Alles wat dienen kan, om ons het eigenlyke oogmerk van 's Apostels Brief bekend te maken, en in den geest van zyn schryven te doen doordringen, vinden wy hier op het zorgvuldigst byeengebragt, ten duidelykste uiteengezet, met helderheid en scherpszinnigheid van oordeel beredeneerd en met eene ongemeene bevalligheid van styl voorgedragen. Daar dit gedeelte, meer dan de volgende, den Schryver gelegenheid gaf, om niet alleen zyne vertrouwelyke gemeenzaamheid met den echt Latynschen schryfstyl, maar ook de buitengewone bevalligheid van voordragt, welke hy zich heeft eigen gemaakt, ten toon te spreiden, achten wy het gevoegelykst daar over te dezer plaatse iets meer te zeggen. Eenen styl te schryven, welke, zoo in de byzondere woorden en uitdrukkingen, als voornamelyk in de schikking, samenstelling en geheele houding der rede, blyken draagt van eenen echt Latynschen schryf- en denktrant, is op zich zelf reeds, vooral in geleerden, tot wier hoofdbezigheid de beoefening daar van niet regtsstreeks behoort, eene niet zeer algemeene verdienste; dan nog zeldzamer is het, inzonderheid onder de genoemde geleerden, iemand aan te treffen, die aan zuiverheid tevens eene bevalligheid van styl paart, welke als het afdrukfel der schoone Romeinsche oudheid, en derzelver uitmuntendste navolgeren onder de nieuweren beschouwd mag worden. Deze lof intusschen wordt, onzes oordeels, met het volste regt aan den Heer BORGER toegekend. Niet alleen is zyn styl over 't geheel uitnemend zuiver en echt Latynsch, maar ook bezit dezelve eene klaarheid, vloeibaarheid, gemakelykheid en levendigheid, welke den leerling en navolger van den grooten WYTTENBACH loffelyk kenmerken. Het kan namelyk de opmerking van den eenigzins geoesenden naauwelyks ontgaan, dat de Schryver zich de gadelooze bevalligheid der echt Ciceroniaansche schryfwyze van dezen zynen uitmuntenden Leermeester, die, gelyk bekend is, in dit opzigt door niemand der thans levenden, ja, zouden wy 'er durven byvoegen, door niemand, die na de herstellinge der wetenschappen bloeide, overtroffen wordt, zich ter navolginge heeft voorgesteld. Hoe zeer ook by deze navolging de voortreffelykheid van zynen voorganger geenszins bereikt hebbende, iets, waarop naauwelyks de laetdenkendste eigentide, veelmin de zedigheid van den Heer BORGER aanspraak zou willen maken, komt hem nogtans de veelbeteekenende lof toe, van daarin niet ongelukkig geslaagd te zyn. Eene enkele byzonderheid zy het ons vergund ter nadere opheldering en staving

van ons gezegde aan te voeren. Ieder, die met de schriften van den genoemden Hoogleeraar eenigzins gemeenzaam is, kent en heeft gewisfelyk met Recensent meermalen bewonderd de uitnemende bevalligheid, welke hy, ingevolge zynér onvergelykelyke belezenheid, door de gepaste aanhaling van eenig fraal gezegde van HOMERUS of andere oude Dichteren, of van voorbeelden uit de oudheid, of door de zinspeling op deze of gene plaats of byzonderheid uit de schriften van PLATO, CICERO en dergelyken weet by te zetten. Ook in dezen heeft de Heer BORGER, met de schriften der Griekfche en Romeinfche oudheid, verre boven zynen leeftyd en de voorname strekking zynér letteroefeningen gemeenzaam, zynén Leermeester meestal niet ongelukkig nagevolgd. Eene enkele plaats nogtans is ons voorgekomen, waarin wy die navolging minder gelukkig keuren, en waar van de vermelding, gelyk zy door geen' billyk regter geacht zal worden de waarde van den arbeid dezès jongen Geleerden in het minfte te verkleinen, zoo door ons alleen gefchiedt, om overtuigelyk te doen zien, dat wy in onze lofpraken door geene blinde partydigheid beftuurd worden. In het korte Voorberigt leest men pag. VII. : „ *Quamvis enim Epistola Pauli ad Galatas quam plurimos fit nacta, praestantissimosque interpretes, intelligere tamen nobis videbatur, eos ad Homeri nequaquam laudem pervenisse, post quem, qui scribere velit Iliada, vanus sit atque superbus.*” Zou HOMERUS, mag men hierop vragen, wel immer tot dien lof gekomen zyn, indien hy, in ftede van een heldendicht, eene uitlegging van het Werk eens anderen gefchreven had? Te weten de zaken, welke hier vergeleken worden, zyn van een' geheel ongelijken aard; eene in allen deele voikomene verklaring van een moeilijk Werk der Oudheid is natuurlyk alleen de vrucht van den herhaalden arbeid van onderscheidene geleerden, terwyl een heldendicht geheel het voortbrengfel is van het fcheppend verpust eens enkelen, door hoogerén geest aangeblazenén stervelings. — Nog veel ongepast is het geen men op bl. 25 der Verhandeling leest, waar de Schryver, sprekende van den onbeflisbaren ftryd der geleerden over den tyd en de plaats, wanneer en van waar de brief aan de Galaten gefchreven werd, zegt: „ *Neque, si juvenis cum magnis Viris hallucinor, stomachabitur, ut opinor, lector benevolus; quamquam minus, Ciceronis exemplo, cum Platone errare, quam cum aliis vera sentire malimus.*” Zou men, onkundig van de hier bedoelde plaats van CICERO, niet op het vermoeden komen, dat deze in de verklaring van eene plaats van HOMERUS of iets dergelyks, alleen uit eenen onberedeneerden eerbied voor PLATO, van deszelfs voorgang niet wilde afwyken? Intusschen weet men, dat het niets minder dan de leere der onsterfelykheid is, waaromtrent CICERO verklaart, liever met PLATO te willen dwalen, dan met de beftryders

dier leere de waarheid omhelzen (\*), en dat niet een blinde eerbied voor deszelfs gezag, maar integendeel het overdierbare der gemelde leer ter gernststelling, bemoeiding en vertroosting van den mensch de grond der verklaringe is. Men zal nu, zonder onze aanwyzing, wel terstond gevoelen, dat het voorbeeld van CICERO hier geheel ten onpasse is bygebragt. Doch het wordt tyd, dat wy tot het tweede gedeelte der Verhandeling overgaan, behelzende oordeelkundige aanmerkingen omtrent de ware lezing van onderscheidene plaatsen. De aard der zake, en meer nog de aanleg van dit Tydschrift verbiedt ons hier breedvoerig te zyn. Wy moeten ons derhalve vergenoegen met de verklaring, dat in dit gedeelte niet slechts alle eenigzins merkwaardige afwykingen in den tekst uit WETSTEIN en GRIETBACH zorgvuldig byeengezameld en opgegeven, maar ook met veel oordeel en schrandrheid getoets en gewaardeerd zyn. Ten bewyze beroepen wy ons op de uitvoerige aanmerking omtrent het verschil van lezinge in de moeilijke plaats C. II<sup>o</sup> V. 5<sup>o</sup>, *Speciminis* pag. 44 seqq., alwaar de gewone lezing tegen verscheidene vroegere en latere uitleggers met kracht van bondige redenen verdedigd wordt. Doch wy kunnen om straks gemelde oorzaken hierby niet langer stil staan, en bepalen ons derhalve tot het laatste en verre uitvoerigste gedeelte der Verhandeling, 't welk eene doorlopende verklaring van den Brief zelve bevat.

Ook hier dult de aard der zake niet, dat wy den Schryver in alle byzonderheden volgen, of van zyne wyze van behandeling proeven bybrengen. In 't algemeen zy derhalve gezegd, dat alles, wat tot eene gezonde uitlegkunde behoort, in deze verklaring loffelyk vereenigd is. Eene taalkundige ontvouwing van de beteekenis der woorden, eene nauwkeurige opsporing van het verband, eene zorgvuldige vergelyking van andere soortgelyke plaatsen, eene oordeelkundige inachtneming en opheldering van het Bybelsch Spraakgebruik, en in 't byzonder van den spreek- en schryfschrift van Paulus, eene gepaste raadpleging ook van echt Grieksche Schryveren, zie daar de middelen, door den Heer BORGER, met even groote blyken van schrandrheid en oordeel, als van uitgebreide belesenheid en taalkennis ter toelichtinge van dezen brief gebezigd. Niet slechts heeft hy van den arbeid van vroegere en latere uitleggers een allezins loffelyk gebruik gemaakt, maar ook daarby uit zynen eigenen voorraad zeer veel ter nadere opheldering gevoegd. By moeilijke plaatsen, hoedanige in dezer Brief verscheidene voorkomen, vindt men de voornaamste onderscheidene uitleggingen nauwkeurig voorgedragen, met oordeel en bescheidenheid getoets, en meestal of die, welke den Schryver waarschynlykst toefcheen, met klem van redenen gestaafd, of ook eene nieuwe verklaring niet min zedig dan

(\*) *Tust. Quaest. L. L. C. 17<sup>o</sup>. Conf. de Senect. C. 23<sup>o</sup>.*



dan bondig voorgesteld en aangedrongen. Zuiverheid en duſdelykheid, de hoogſte verdienſten, voor welke de ſtyl by eenen dergelyken arbeid vatbaar is, doen zich hier op het loffelykſte voor. Voorts zullen wy uit vele eene enkele opmerkelyke aantekening of verklaring met een woord aanwyzen. By het 16 vs. van het IIde Hoofdstuk (*Spec.* p. 143-156.) vindt men eene gepaste en met kunde en oordeel geſchrevene uitweiding over de doorgaande beteekenis der woorden *δικαιος*, *δικαιοῦν*, *δικαιοῦνται*, *ἐργα νόμου*, *πίστις* en *πιστεύειν* in de Schriften van Paulus. — Zeer belangryk ook zyn de aanmerkingen des Schryvers, ter opheldering en uitlegging der duistere en moeilijke plaats, H. III. v. 20, *Spec.* p. 219-235. Eerſtelyk ontmoet men hier eene beredeneerde opgave van twee verklaringen, beide ten grondslag hebbende, dat in het 19 v. eene tegenwerping der Joden vervat is, ontleend uit den luister en de majesteit, welke de tegenwoordigheid van Engelen en de tusſchenkomst van eenen Middelaar aan de afkondiging der Mozaïſche wet had bygezet, welke tegenwerping in het 20 v. beantwoord wordt. Volgens de eerste zou de beantwoording deze zyn: „Niet de Mozaïſche wet alleen (maar ook de Chriſtelyke bedeeling) heeft haren middelaar; en ook de verkondiger van deze werd door denzelfden God gezonden.” By de tweede verklaring, welke ons nog aanbemelyker voorkomt, wordt de uitdrukking van *eenen* teruggebragt tot de belofte aan Abraham gedaan, van welke Paulus hier beweert, dat zy door de Mozaïſche wet niet werd te niet gedaan, zoo dat de zin deze zy: „ik geef toe, dat die eene zaak (de belofte namelyk aan Abraham gedaan) geenen middelaar (of *uitlegger*) gehad heeft; maar zy is niet te min afkomstig van denzelfden God, die de wet heeft ingeſteld en uit dien hoofde niet minder van waarde dan deze.” De geleerde BORGES draagt eindelyk nog eene derde verklaring voor, in zoo verre met de laaſte overeenſtemmende, dat ook daarby van *eenen* tot de belofte, aan Abraham gedaan, worde terug gebragt. Volgens deze verklaring zou Paulus in het 19 v. van de Engelen en van den middelaar of uitlegger, als ten bewyze ſtrekkende van het voorgedragen doel der Mozaïſche Wetgeving, dat namelyk dezelve ter bereugeling der overtredingen werd ingeſteld, gewag maken, terwyl hy in het 20ſte v. zou aanduiden, dat de belofte aan Abraham gedaan, als tot een geheel verſchillend doel gegeven, geene dergelyke, ontzagverwekkende, praal behoefde. De Schryver geeft aan deze laaſte verklaring, als de eenvoudigſte en gemakkelykſte, de voorkeur; doch wy nemen de vryheid daar tegen in bedenking te geven, of het wel te denken zy, dat de H. PAULUS, zonder eenige nadere ontwikkeling en ſtaving, den luister der Mozaïſche wetgeving ten bewyze van het voorgestelde doel harer inzettinge zou hebben aangevoerd, daar hy zich geenszins kon voorſtellen, dat dit bewys, ten zy de kracht daar van

pader door hem ontwikkeld werd, door de Joodsgezinde Christenen opgemerkt, veelmin als voldoende beschouwd zou worden. Het is toch algemeen bekend en ook door den Schryver naar waarheid aangemerkt, dat de Joden uit den luister, waar mede de Wet van MOZES werd afgekondigd, gewoon waren een bewys voor hare hooge voortreffelykheid te ontleenen, ja dezelve uit dien hoofde boven de Christelyke bedee-ling te verheffen, gelyk uit den Brief aan de Hebreërs duidelyk valt op te maken. — Niet minder belangryk verder is het geen door den Schryver, pag. 270—273 is opgeteekend ter verklaring van de uiterst moeiljke plaats, H. IV., v. 12. Na eene beknopte en zaakryke opgave der voornaamste uitleggingen en der zwarigheden aan welke dezelve onderhevig zyn, stelt de Heer BORGER met zyne gewone bescheidenheid eene eigene verklaring voor, welke onzes achtens, zoo niet eeniglyk waar, althans boven de overige, welke gemeelyk worden aangenomen, verre waarschynlyk is. Volgens zyn gevoelen heeft de Apostel in dit v. het oog op den hem aangewrevenen laster, als ware hy zelf merkelyk afgegaan van die gestrongheid, waar mede hy te voren de Wet van MOZES voor vernietigd verklaard had, en meer en meer genegen, om hare instellingen met den Christelyken Godsdienst te vereenigen. Op verschillende wyzen kan de plaats volgens de aanmerkingen van den Schryver in dien geest ontvouwd worden, waar van ons die de aannemelykste voorkomt, by welke het eerste werkwoord, by de onzen in de gebiedende wyze door *weest* vertaald, in de aantoonende opgevat, en achter het laatste lid een vraagteeken gesteld wordt, zoo dat de zin deze zy: „Gy verdedigt uwe gehechtheid aan de Mozaïsche instellingen, door te zeggen, dat gy in dezen aan my gelyk zyt, want dat ook ik ben, gelyk gy, of, met andere woorden, dat ook ik toone, daarop even grooten prys als gy te stellen: ik bidde u, broeders; oordeelt zelve: doet gy my, met dit te beweren, geen blykbaar onregt aan?” — Eindelyk (want ons bestek verbiedt ons al het byzonder meldenswaardige uit de verklaring, ook slechts met een woord, aan te wyzen) verdienen ook een onderscheidend gewag zoo de algemeene aanmerkingen over de toepassingen van voorbeelden des O. V. op de Christelyke bedee-linge, als de byzondere aanmerkingen, ter gelegenheid en tot opheldering van de *allegorie* omrent SARA en HAGAR en hare beide Zonen, als zinnebeelden van de Mozaïsche en Christelyke huishouding, voorgedragen, welke allegorie in het IVde Hoofdstuk van het 21 v. tot het einde voorkomt, en waar van de verklaring den nitleggeren niet weinig moeite gekost heeft. Wy kunnen de byzonderheden van de uitlegging des Schryvers hier niet voordragen; maar moeten ons vergenoegen met de verzekering, dat men zoo in de gezegde algemeene aanmerkingen en grondregelen in eene aantekening op het 24 v., *Sp66.* p. 289—304, voor-

voorgefeld, als in de verklaring van de byzondere gedeelten het meest bevredigende zal aantreffen, 't welk over deze moeilijke en duistere plaats te zeggen valt. In 't voorbygaan zy nog gemeld, dat men in de straks genoemde aantekening een uitmendend voorbeeld aantreft van de levendigheid van styl den Heer BORGER eigen, en van zyne gelukkige navolging van den bevalligen schryftrant zyns grooten Leerreesters, waar van wy boven gewaagden. Wy bedielen namelyk hier de door hem p. 293 et seqq., ingevoerde redewisfeling tusfchen PAULUS en de Joden, welke ter bevestiging moet strekken van zyn betoog, dat de Apostel met de bygebragte *allegorie* geen bewys, maar alleen een voorbeeld bedoeld heeft, daar in het eerste geval zyne redenering geheel zwak en onvoldoende zou zyn. — Gelyk Recensent, blykens het gegeven verslag over 't geheel in de verklaringen des geleerden Schryvers volkomen kan berusten, zoo is hem nogtans hier en daar eene enkele plaats voorgekomen, welker uitlegging hem minder voldeed; iets, 't welk, by de groote moeilijkheid van verscheidene plaatsen en de verschillende uitleggingen, voor welke zy vatbaar zyn, niet wel anders zyn kon. Het zy hem nog vergund, de voornaamste dier plaatsen aan te wyzen en de gronden van zyn verschil kortelyk op te geven; niet om daar door den roem van den Heer BORGER in het minste te verkorten, maar alleen, om dezen zoo wel als den lezeren van dit Weekblad een bewys te geven van de zorgvuldigheid waar mede hy deszeifs geleerde en in allen deele uitmuntende Verhandeling gelezen en overwogen heeft. In de eerste plaats dan kan Recensent zich niet vereenigen met de uitlegging door den Schryver gegeven van het 6 v. des II den H., *Spec.* pag. 125—128. De verklaring van *ἀρὸ* door *καρπὸν* *quod attinet ad* komt hem niet alleen gedrongen en met het spraakgebruik minder overeenkomstig voor, maar ook die van de woorden *οὐδὲν μοι διαφέρει* door *mea non interest* heeft, in zyn oog, iets smadelyks in voor de hier bedoelde personen, welke het vervolg doet zien, dat de overige Apostelen zyn. Liever derhalve zou hy, *ἀρὸ* in de gewone beteekenis opvattende, de laatstgemelde woorden verklaren *nulla in re inferior sum*, in welke verklaring hy niet weinig bevestigd werd, toen hy ontdekte, dat ook SCHLEUSNER in zyn *Lexicon* die woorden aldus vertaalt, zie hem op *διαφέρει*. Dan toch loopt alles zeer eenvoudig, gemakkelijk en geheel overeenkomstig met den samenhang af, waar uit blykt, dat PAULUS zyn Apostolisch gezag, als aan dat der overige Apostelen volkomen gelyk staande, wilde handhaven. — In de verklaring verder der moeilijke plaats, H. III v. 16. kan Recensent den Heer BORGER niet byvallen, wanneer hy de gewone verklaring verdedigt, volgens welke de uitdrukking *τὸ στέφανον*, naar de letter der Apostolische uitlegging op het maat van dat vers, van den persoon van Christus verstaan moet

moet worden. Al waren ook de verdere zwaarigheden tegen deze opvatting gemakkelyk uit den weg te ruimen, waarvan echter de door den Schryver beproefde oplossing ons geenszins overtuigd heeft, zouden wy ons nogtans alleen daarom niet met dezelve kunnen vereenigen, om dat de natuurlyke schikking en verbinding der woorden in het eerste lid verbiedt, de uitdrukking *en zyn zaad* op den *weldoener* toe te passen, maar noodzakelyk vordert, dat dezelve van den *beweldadigen* worden opgevat. Wie toch gevoelt niet, dat het zeggen *de beloften zyn gegeven aan Abraham en aan zyn zaad* (d. i., indien men door *zaad* den persoon van Christus verstaan moet, met andere woorden: *aan hem, door wien de toegezegde weldaden zouden worden aangebragt*) eene blykbare ongerymdheid in zich bevat? Allezins duidelyk daarentegen, redelyk en met den zamenhang ten volle overeenkomstig is, onzes oordeels, de zin der plaatse, wanneer men met NOEISELT, wiens verklaring, naar ons inzien, met zwakke wapenen bestreden wordt, en andere beroemde uitleggers door de uitdrukking *en zyn zaad* en het laatste byvoegfel *welke is Christus*, niet den persoon, maar de gemeente of navolgers van Christus acht bedoeld te zyn, als, volgens de voorstelling des Apostels in het 29 vers van dit H., en op meer andere plaatsen, de echte en geestelyke nakomelingen van ABRAHAM zynde. Doch ons beseft verbiedt ons hier by langer stil te staan, gelyk wy om die zelfde reden ook eene enkele kleinere bedenking, welke wy nog hadden voor te stellen, moeten achter laten. Wy teekenen alleen nog een paar zinsstorende drukfeilen aan, welke de opmerking des Schryvers ontsnapt zyn. De eerste komt voor pag. 156, line 3a a fine, waar men voor *qui* moet lezen *quae*; de tweede pag. 223, lin. 3a, waar *continere* in *contineri* moet veranderd worden. Omtrent de achtergevoegde stellingen (*Theses*) hebben wy slechts met een woord te zeggen, dat dezelve, met uitzondering van enkele, met name de 4de en 5de, welke wy liever hier niet hadden aangetroffen, belangryk en met smaak gekozen zyn. Achter de Verhandeling vindt men een zeldzaam verschytsel, een Arabisch Dichtstuk namelyk tot lof van den Heer BORGER, opgesteld door den Heer B. P. TYDEMAN, waardigen Zoon van den Hooggeleerden Heere M. TYDEMAN, en door een' vriend van beiden in zuivere en vloeiende Latynsche dichtmaat overgebragt. Gelyk dit dichtstuk van de Oosterfche taalkennis des makers, wiens kunde en naastigheid ook in andere opzigten den hoogsten lof verdient, eene vereerende getuigenis geeft, zoo mag men daar uit insgelyks niet zonder grond afleiden, dat de Oosterfche taalkunde aan Leydens Hooge School vele vlytige beoefenaars moet vinden. Doch het wordt tyd, dat wy ons verslag van deze doorwrochte, belangryke en fraai geschrevene verhandeling eindigen. Alvorens echter dit te doen, kunnen wy niet af-

afzyn de verdienstelyke onderwyzers van den Heer **BORGER** en inzonderheid den Hoogleeraar **VAN VOOAST** met eenen hen zoo zeer tot roem verstrekkenden leerling, de Koninklyke Universiteit van Holland met eenen zoo uitmunten den kweekeling, het Vaderland met eenen zoo voorreffelyken handhaver van deszelfs letterkundigen roem, de Hervormde Kerk, ja geheel de Christenheid met eenen zoo geleerden verdediger van de zaak van waarheid en Godsdienst van ganscher harte geluk te wenschen. Welke heerlyke en geheel volkomene vruchten mag men niet van zynen ryperen leeftyd verwachten, daar reeds deszelfs eerste bloei, als zynde hy weinig boven de twintig jaren oud, zoo veel schoons en der volmaakteit naby komends heeft voorigebragt! Hartelyk hopen wy (en met de uiting van dezen wensch besluiten wy deze aankondiging) dat zy, wien de belooning, handhaving en uitbreiding der geleerdheid in ons Vaderland is aanbevolen, de verdiensten van den Heer **BORGER**, gelyk, blykens het te voren gemelde, reeds aanvankelyk geschiedde, verder erkennen, en ten meesten nutte van de Wetenschappen en den Godsdienst mogen aanwenden, en dat in het byzonder door eene tydige zorg moge verhoed worden; dat niet, gelyk meermalen en nog kortelings het geval was, de vruchten van deszelfs geleerdheid verloren gaan voor de Hooge School, welke daar van de voedster was.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Het nieuw aangelegd Beresinsche Kanaal is onlangs geheel voltooid: deze Vaart is, voor de watergemeenschap in het Russische Ryk, van het uiterst aanbehang, als verbindende niet alleen den *Dniëper* met den *Duna*, maar, langs dien weg, tevens de Zwarte- met de Oostzee vereenigende.

De Keizer is zoo zeer over dit werk te vrede, dat hy den Ingenieur-Generaal de *Witte*, onder wiens opzigt en beleid hetzelfde begonnen en ten einde gebragt is, een allervleijesten Brief, ten geleide van het Ridder-Orderteeken van *St. Alexander Newsky*, heeft toegezonden.

## ONTDEKKING VAN NIEUWE EILANDEN.

Het Fregat *la Pala*, toebehoorende aan de Philippynsche Compagnie en gecommandeerd door Don *Jean Baptiste Monteverde*, van Manilla naar Lima zeilende, heeft, den

den 18 Februarij 1806, een groep Eilanden ontdekt, waar van het Zuidelykste gelegen is op 3 graden 29 minuten Noorderbreedte en 162 graden 5 minuten lengte, Oost van Kadix. Deze Eilanden, ten getale van 29, bestaan tien mylen, van het Noord-Oosten naar het Zuid-Oosten, en zyn door Kanalen of Straten van één of twee mylen breedte gescheiden; voorts laag, met boschen en beken doorsneden.

De Inwoners zyn zeer vredelievende en kwamen met twee Kanoes, waarin eenëntwintig mannen waren, naby het Fregat; maar tot op een snaphaanschoot genaderd zynde, hielden zy op niet roeijen, en boden, onder een luid geschreeuw, verzeld van teekens, Kokosnooten aan. Het Fregat gydde de zeilen op en hees de Spaansche Vlag, hetgeen hen een weinig deet verschrikken; waarop het de Spaansche Vlag streck en een witte hees, tegelyk teekenen gevende om het te doen naderen, waaraan zy voldeden; gevende aan de Spanjaarden Kokosnooten; zonder iets in ruiling te begeeren; schoon echter geen van hun aan boord komen wilde.

De Equipagie schonk hun enkele messen, yzeren ringen en stukken rood laken, het geen hun dermate verblydde, dat zy alles gaven wat zy by zich hadden; en de netten, haken, vaten van kokosnooten en hunne groote hoeden van palmstbladen, waren in een oogenblik aan boord van het Fregat; terwyl zy zich van het eenige deksel dat hun overbleef nog wilden ontdoen, naamlyk hun Gordel, ten einde hunne dankbaarheid te betuigen, gevende door gebaarden te kennen dat zy nog meer wilden halen; als het Fregat bleef wagten.

Deze Indianen zyn groot en welgemaakt, sterk en vlug. Derzelver couleur is olyfachtig; zy hebben een platte neus, zwarte en gekroeste, doch vry lange haren. In elk Vaartuig was een eerbied verwekkend Grysaard, naakt gelyk de anderen, welke hun Opperhoofd scheen te zyn; en het geen eene zeer opmerkwaardige zaak was, beiden deze Grysaards waren blank en hadden een haviksneus; zy schenen eerder Spanjaards dan Wilden.

De Kaptein *Monteverde* voegt 'er by, dat deze Eilanders en hunne Opperhoofden veel gelykenis hadden in hun gelaat en gedrag met de Indianen der Eilanden St. Barthelemi en van Caffa en Abictai, waar deze zelfde Kaptein in het jaar 1800 met het Fregat *de Philippine*, door Don *Juan Harquiza* gecommandeerd, aankwam.

PRY-

## PRIJZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 14 September 1807, in Amsterdam.

## BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100800½	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C. 95 ½	
<i>Andeelen by Hope &amp; Comp.</i>		<i>ditto</i> <i>ditto</i> <i>nieuwe</i> . . . . .	90 ½
<i>enz.</i> . . . . .	104½ 105½	<i>Portugal</i> , by Hope & C. . . . .	96½ 97
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	93½ 94	<i>Engeland</i> . <i>Annuit.</i> 3 prCt. . . . .	63½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94 ½	<i>Frankryk</i> <i>Geconfolid.</i> <i>renten</i>	
<i>Denemarken</i> , <i>Toll.</i> 4 prCt. . . . .	89 ½ 93	5 prCt. . . . .	81½ 82½
<i>ditto</i> <i>Leen en Wisselb.</i> 4 prCt. . . . .	91 ½ 93	<i>Dito</i> <i>Cert.</i> by K. & V. . . . .	81½ 82½
<i>ditto</i> <i>Kroon</i> 4 prCt. . . . .	93½ 94½		
<i>Ketser van Oosteyrk</i> 5 prCt. . . . .	56½ 57½		
<i>ditto</i> 4½ prCt. . . . .	52 ½ 53		
<i>ditto</i> 4 prCt. . . . .	52 ½ 53		

## Wisselcoers.

Op <i>Londen</i> . . . . .	34 8 ½ 6 8
— <i>Parys</i> . . . . .	53½ opzigt.

## BINNENLANDSCHE.

<i>Nationale Schuldbeeven</i> 3 prCt. . . . .	44 ½	<i>ditto</i> <i>Domeinen</i> . 4 prCt. . . . .	72½ 73
<i>ditto</i> 2½ prCt. . . . .	38½ 40	<i>ditto</i> <i>Vrywillig</i> 5 prCt. . . . .	72½ 73
<i>Losrenten uit de heffing van</i>		<i>Kon. Negot. van 1807</i> . 6 prCt.	
98 ½ 3½ prCt. . . . .	50½ 51	met oploop. <i>premie by Af.</i>	
<i>ditto</i> uit de heffing van		<i>loof</i> . . . . .	97½ 98
1800. 2 3 prCt. . . . .	44 ½	<i>Restitutiens Losb.</i> in den	
<i>ditto</i> 1801. 2 3½ prCt. . . . .	50½ 51	<i>Vrede</i> . . . . .	58 ½
		<i>Agio van de Bank</i> . . . . .	4 prCt.

STERRE- EN WEERKUNDIGE  
WAARNEMINGEN.WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,  
BUITEN HAARLEM.

1807. Sept.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
9	29. 9½ 29. 8½ 20. 5	50 54 63½	Z. Z. O. Z. Z. W.	voormiddag betrokken; verder regen; wind.
10	29. 8 29. 9 30. 0	58 57 56½	N. W. — —	bewolkt; windig; tuschen beide iets regen.
11	30. 0½ 30. 0½ 29. 8½	50½ 58 51	W. N. W. W. t. N. Z.	windrig; bewolkt; 's avonds regen en wind.
12	29. 6½ 29. 7 29. 6½	50 55 51½	W. — W. t. N.	voormidd. bewolkt met harde wind; verder storm met zware regen- en hagelbuijen.
13	29. 8 29. 9 29. 9	52 53 45½	N. W. t. W. — —	regen- en hagelbuijen met wind.
14	29. 9 29. 9½ 29. 9	47 56 46	N. W. t. W. — N. W.	buijig.
15	29. 9½ 29. 9 29. 9½	45 53 45	N. W. N. N. W. N. O.	buijig.

## GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 185; en te *Haarlem* 18, onder welke laatsten 6 beneden de 12 jaren.

## BEKENDMAKINGEN.

\* \* De Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te *Haarlem*, geeft uit en heeft aan zyne Correspondenten verzonden:

I. A. VAN DER WILLIGEN *Parys*, in den aanvang van de Negentiende Eeuw, 2de Stuk met Platen, gr. 8°. à f 2:18:-

Het 3de Stuk van dit Werk is ter perse.

II. F. H. VAN BERCK Verhandeling ten bewyze, dat niet de zwarte *Vliegen*, maar de *Olifants- of Snuittorrenjes* de bedervers zyn van de bloemen der Vruchtboomen en byzonder die der Appelboomen; benevens het middel ter voorkoming van dat bederf, gr. 8°. à 8 stuiv.

III. G. BAKKER, *Med Dr., Anat. Chir. & Art. Oisf. Prælector*, te *Haarlem*, Herinnering aan de Waardy en de Vereischen van het Beroep eens Heelmeeesters, en Scheis van eene Geschiedenis der Ontleedkunde, in *Twee Redevoeringen*, gehouden in het *Theatrum Anatomicum* aldaar. gr. 8°. à 15 stuiv.

IV. J. MARSHALL Leven van GEORGE WASHINGTON. Uit 't Engelsch, door J. WERNINCK, 6de Deel, gr. 8°. à f 2:10:-

V. J. KOPS, Magyzyn van Vaderl. Landbouw, 4de Deels 1ste Stuk. gr. 8°. à f 1:10:-

VI. A. LOOSJES Pz., Historie van *Susanna Bronkhorst*, 5de Deel met Platen, gr. 8°. à f 2:18:-

Het 6de en laatste Deel van dit Werk is ter perse, en zal binnen kort het licht zien.

VII. H. POTTER, Lotgevallen en Ontmoetingen op eene mislukte Reize naar de Kaap de Goede Hoop, in de jaren 1804, 1805 en 1806, in Brieven aan eenen Vriend, 3de Deel, in gr. 8°, versierd met eene afbeelding van het Eiland *Wight*, à f 2:8:-

Het 4de en laatste Deel, dat een verhaal van des Schryvers verblyf, te *London*, oplevert, zal spoedig volgen.

NB. De Boekhandelaars worden verzocht ter spoedigste opgave te doen van de by hen ingeteekende exemplaren op C. DE KONING'S *Tafereel van Haarlem*, alzoo de inrekening met ultimo Augustus gelooten is, en het eerste Deel reeds ter perse is.

GE TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
EN  
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1807.

---

Nº. 39. *Vrydag den 25 September.*

---

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

**U**PSAL. By gelegenheid der viering van *Linndes* honderdjarigen Geboortedag, is het Kapitaal van een Prys-fonds voor Verhandelingen in de Natuurlyke Historie, door deszelfs overledenen Weduwe, in handen gesteld van de Kon. Maatschappy der Wetenschappen, te Stockholm, door zyne drie gehuwde Dochters verdubbeld. Gelyktydig werd ook hier, door Dr. *Adam Afzelius*, een Genootschap gesticht, onder den naam van: *Institutum Linneanum*. — De Zaal, waarin deze groote man zyne Lessen gewoon was, te houden, was by de Feestviering, als een tempel van Flora opgesierd, en op het Spreekgestoelte, waar van hy zich voormaals bediende, stond, van achteren, het welgelykend portrair van *Linneus*, overdekt. Dr. *Afzelius*, liep, in zyne Redevoering, alle de lotgevallen der Natuurlyke Historie door, en beschreef de duisternis, in welke alle de drie ryken der Natuur, by mangel eener regte behandeling, lagen, tot dat *Linneus* een nieuw licht daar over verspreidde, en die allen in eene Systematische order bragt. Op het oogenblik, wanneer de Redenaar

II. DEEL. N van

van 'smans Verdienſten begon te ſpreken, werd het tapyt, waar mede de Beeldtenis bedekt was, afgenomen. Daar op kwam de Spreker op zyn eigen Leerschool, dienende om jonge Natuuronderzoekers volgens de gronden van *Linnaeus* op te leiden. — By deze gelegenheid deelde men ook eene Gedenkpenning op dien beroemden man uit; welker voorzyde zyn Borstbeeld vertoont, terwyl men op de keerzyde het volgende eenvoudig Byſchrift leest :

*Natalium Memoriae Sacularis*  
*d. XXIV Maji MDCCCVII.*  
*Inſtitutum Linneanum Upſalienſe.*

KOPENHAGEN. De Hoogleeraar *Nyerup* is begonnen met het aanleggen, op de Akademie-Boekery, van eene Verzameling van Deenſche Oudheden, waar van men den beſten uitſlag zich mag beloven, daar alreeds deze en geene Vaderlandsche liefhebbers van Oudheidkunde hem ettelyke ſtukken van waarde hebben toegezonden: b. v. Hellebaarden, Offermeſen, zoogenaamde Donderbeitels, Werpſpietſen, Reukvaten enz. By het overzenden van zulke Oudheden, deelde de Landrigter *Sierſted*, in Ringſted op Seeland, de volgende berigten mede: „ Het eene ſtuk van koper was vermoedelyk een dolk. Deze lag by een lykbus (urne) aan eene hoogte op het Ringſtedter veld, doch geraakte, onder het opdelfen, aan ſtukken. Het ſteenen meſ was ongetwyfeld een offermeſ. Ik onderzocht, (gaat de Zender voort) verſcheidene heuvels, by Ringſted, en vond in een derzelven, digt aan de oppervlakte, ettelyke lykbuſſen, welker aſch ik onderzocht. In elke lykbus bevonden zich verſcheidene figuren van eenerlei metaal. Zy ſtonden op een bodem van zand, waren met een platten ſteen overdekt, omgeven van een aardig gewelf van kiezelſteenen, die als een muur zamengevoegd waren. De lykbuſſen ſtonden omtrent twee Ellen van elkanderen: en waren van buiten rood, doch zoo week, dat men haar niet geheel konde uithalen.”

Belangryk is ook het berigt, in eenen anderen brief, van denzelfden Heer, vervat, nopens de ontdekking van zekere plek, binnen 7 ſteenen ingeſloten, welker bodem met platte ſteentjes belegd was. Deze ſteenen bereik-

ten

ten de hoogte van nagenoeg 2½ ellen: en de achtersten naar het Noorden waren aan den binnenkant volkomen vlak. De beschoten plek is 2 ellen breed, en, van het Noorden naar het Zuiden, 3 ellen lang. Digt voor den ingang vond men een Offermes en twee uitgeholde slypsteen. De kleine steentjes bestonden meest uit vuursteen. — Over het geheel levert deze oord eene groote menigte van Oudheden, onder zeer verschillende gedaanten, op, enz. —

## I N L A N D S C H E.

ROTTERDAM. In eene Byeenkomst van Præses Magnificus, Administrateurs en Directeurs van het BATAAFSCH GENOOTSCHAP *der Proefondervindelyks Wysbegeerte*, zamen met deszelfs Leden in deze Stad woonachtig, gehouden op Zaterdag den 22 Augustus 1807, heeft de *Staats-Raad* Mr. ARNOLDUS VAN GENNEP, als President-Directeur, verslag gedaan van de Verrigtingen des Genootschaps, gedurende dit laatste Jaar, en is het volgende besluit bepaald:

I. Dat de Prysverhandeling, ingekomen onder het Opschrift: *De onvolkomenheid van sommige middelen, ter beveiliging, aantetoonen heeft zoo wel deszelfs nuttigheid, als de beste aantewyzen.*

Ter beantwoording van Vr. 59.

„ Daar in het algemeen erkend wordt, dat de afneming en verlaging onzer Zeestranden het behoud der  
„ aanpalende Zeeweeringen niet alleen zeer kostbaar,  
„ maar ook ten hoogsten gevaarlyk maken, zoo wordt  
„ gevraagd:

*Kan deze afneming en verlaging van het Strand alleen door de bekende middelen ter beletting der Zandstuiving, t. w. door Stroo- en Helmplantingen of Riet-schuttingen te keer gegaan worden? Zoo neen; zyn 'er dan ook andere middelen, dan de met Steen gedekte Rysdammen, of zoo genaamde Steene Hoofden voorhanden, waar door het gemelde oogmerk bereikt zou kunnen worden? Zoo ja, welke zyn die middelen?*

Door eene zeer regelmatige en juiste verklaring van de oorzaken der afneming en verlaging onzer Zeestranden, en zeer wel berekenende gevolgrekkingen hier uit, tot de nooddige middelen ter voorkoming en herstel,

stel, en dus door eene gepaste behandeling van het onderwerp, aan den inhoud der Vraag derwyze voldoet, dat men éénstemmig aan derzelve Schryver den beloofden gouden Eereprys heeft toegewezen; weshalve men het by de Verhandeling ontvangene gezegelde Biljet heeft geopend en bevonden Schryver dezer Verhandeling te zyn,

ADRIANUS FRANÇOIS GOUDRIAAN, *Inspecteur Generaal over den Waterstaat van het Departement Holland, Lid van het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelyke Wysbegeerte te Rotterdam, en van het Utrechtsch Genootschap der Konsten en Wetenschappen; wonende te Alkmaar.*

II. Dat, onder de ingekomene Verhandelingen, een derzelve, behelzende eene *Schets en Proeve eener Exponent Rekening*, waar in de *Formulen der Differentiaal Rekening* uit zuivere analytische gronden betoogd, en op verschillende onderwerpen toegepast worden, zonder eenige innemiging van het denkbeeld van oneindig kleinen, of gebruikmaking van verdwynende betrekkingen, waardig geoordeeld is om onder de Verhandelingen des Genootschaps gedrukt te worden; hebbende zich, nadat dit besluit genomen was, als Schryver van dit Stuk bekend gemaakt de Heer PIETER CURTEN, *Directeur des Genootschaps.*

III. Dat als nieuwe Pryspraak dit Jaar zal worden opgegeven de volgende:

„Schoon de zamenstelling van den *Water-Ram* of „*Boss-Hevel* (by de Franschen *Belier Hydraulique*, by „de Duitschers *Stoss-heber* genaamd) (\*), zoo als die „tot nog toe gebezigd is, van geen gebruik schynt te „kunnen zyn, tot het ontlasten van overtollige binnen- „wateren hier te Lande, is het echter niet onwaar- „schynlyk, dat men van het beginsel, waar op het „vermogen van dit Werktuig steunt, op eene andere „wyze toegepast, hier toe nut zou kunnen trekken.

Er wordt dus gevraagd:

*Zoude men van het beginsel, waarop de uitwerking des*  
WA.

(\*) Men zie omtrent dit Werktuig, onder anderen, EITELWEIN, *Bemerkungen über die wirkung und vortheilhafte anwendung des STOSSHEBERS*, Berlin 1805, 4°. en *Annalen der Physik* von L. W. GILBERT, *Jahrgang* 1805, St. 1.

**WATER-RAMS** of **BOTS-HEVELS** *gegrond is, namelijk den slag, stoot of botsing van het water, door eenig verval of op eenige andere wyze in beweging gebragt, ook gebruik kunnen maken tot het ontlasten van overtollige binnenwateren hier te Lande, en op wat wyze zoude zoodanig een Werktuig behooren te worden ingerigt en zaamgesteld, waar door dit beginsel tot het gemelde oogmerk met het meeste voordeel en de minste kosten, ook in vergelyking met Stoom-Machines en Water-Molens, zou kunnen worden aangewend.*

Om beantwoord te worden voor 1 Maart 1809. Terwyl onder de Voorgehangene Prysragen:

Vraag 70.

*Van welken aard is de stoffe, welke het Menschelyk ligchaam, in den gezonden staat, door de uitwaseming der Huid ontlast? — Aan welke onregelmatigheden is deze ontlasting onderhevig? en welke gevolgen kunnen 'er door de eenvoudige belemmering dezer ontlasting in het ligchaam geboren worden?*

Welker beantwoording bepaald was op 1 Maart 1807, andermaal voorgesteld wordt tot 1 Maart 1809.

Alle met toezegging van de gewone gouden Medailje ter zwaarte van 30 Dukaten.

Voorts maakt het Genootschap by dezen bekend, daar het de wil des Stichters geweest is, dat het Bestuur des Genootschaps de byzondere bescherming verzoeken zoude van eenen Illustren Persoon, aan het hoofd van 's Lands Regering, — gelyk ook het Genootschap tevoren zoodanig eenen PROTECTOR gehad heeft in den Persoon van Z. D. Hoogheid, den Heere Prinsc Erfstadhouder WILLEM V, die nu door den dood aan hetzelfde was weggenomen, — dat het gemelde Bestuur ingevolge daarvan verzocht heeft, tot deszelfs PROTECTOR, Zyne Majesteit LODEWYK NAPOLEON, Koning van Holland, Groot Connétable des Franschen Keizerryks, die dan ook 's Genootschaps verzoek met eene goedgunstige aanneming vereerd heeft.

Ook heeft het Genootschap benoemd tot

H O N O R A I R E L E D E N .

Op den 6 November 1806.

Hunne Excellentien de Heeren

Mr. WILLEM FREDRIK ROËLL, *A. L. M. Phil. Doct., Groot Kruis der Koninklyke Orde van Holland en Minister Secretaris van Staat.*

Mr. JOHAN HENDRIK MOLLERUS, *Commandeur der Koninklyke Orde van Holland en Minister der Binnenlandsche Zaken.*

En op den 8 January 1807.

Hunne Excellentien de Heeren

CAREL HENDRIK VERHUËLL, *Groot Kruis der Koninklyke Orde van Holland; Groot Kruis van het Legioen van Eer des Franschen Keizerryks, Maarschalk van Holland, Minister der Marine en Admiraal en Chef van de Koninklyke Hollandsche Flottilje.*

WILLEM SIX, *Groot Kruis der Koninklyke Orde van Holland, Officier van het Legioen van Eer des Franschen Keizerryks, Lid van den Staats-Raad van Z. M. den Koning van Holland, en Directeur van de Koninklyke Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem.*

J. H. RIDDER VAN KINSBERGEN, *Maarschalk van Holland, Eerste Honorair Kamerheer, Buitengewoon Staats-Raad, en Directeur van de Koninklyke Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem.*

A. P. TWENT VAN RAAPHORST, *Groot Kruis der Koninklyke Orde van Holland, Kamerheer van Z. M. Extraordinair Staats-Raad en Directeur Generaal van den Waterstaat.*

Mr. JOHAN MEERMAN, *Heer van Dalem en Vuren, Commandeur der Koninklyke Orde van Holland, Kamerheer, Extraordinair Staats-Raad, en Directeur Generaal van de Wetenschappen.*

#### L I D - C O R R E S P O N D E N T.

JOSEPH MOROZZI, *Ingenieur Mecanicien du Gouvernement d'Italie à Milan.*

En tot L E D E N.

Op den 31 December 1806,

De

De Heer Mr. H. COLLOT D'ESCURY, *Secretaris by het Departement der Wetenschappen in den Haag.*

En op den 18 July 1807.

De Heeren WILLEM SARTON, *Koopman.*

MATTHYS VERSTEEG, *Koninklyke Notaris.*

En J. J. VAN DER HOUVEN VAN ANKEREN, *Med. Doct., Lector in de Natuurlyke Historie en Kruidkunde en eerste Secretaris van het Genootschap tot Koepok-Inenting.*

Alle alhier woonachtig.

P R O G R A M M A  
VAN DE  
M A A T S C H A P P Y  
DER  
NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE  
TE LEYDEN,  
VOOR HET JAAR 1807.

De Maatschappy der Nederlandsche Letterkunde te Leyden heeft, in hare jaarlyksche Vergadering, gehouden den zevenden van Hooimaand dezes Jaars, tot Leiden verkozen de Heeren Mr. J. H. APPELIUS, Lid en Secretaris Generaal van den Staatsraad van Zyne Majesteit, den Koning van Holland, in den *Haag*; J. W. BUSSINGH, Predikant te *Gouda*; S. DASSEVAEL, Secretaris Generaal by het Ministerie der Staats-Secretary, in den *Haag*; DESPREZ, Lid van den Staatsraad en Consul Generaal van Zyne Majesteit, den Koning van Holland, te *Parys*; E. EPKEMA, Rector der Latynsche Scholen, te *Hoorn*; J. J. VON ESSCHENBURG, Hofraad en Hoogleeraar in de fraaije Letteren aan het Hertoglyk Carolinum, te *Brunswyk*; C. S. FLA-

MENT, Opzigtcr van de Koninklyke Bibliotheek, in den *Haag*; Mr. J. A. DE MIST, Landdrost van het Departement Maasland, in den *Haag*; Mr. J. H. MOLLERUS, Minister van Zyne Majesteit, den Koning van Holland, voor de Binnenlandsche Zaken, in den *Haag*; G. VAN OLIVIER, Lid van de Hoofd-Commissie tot de Verpondingen, in den *Haag*; CH. POUGENS, te *Parys*; H. VAN ROYEN, Lid van den Koninklyken Staatsraad, in den *Haag*; J. STINSTRA, Curator der Hooge Schole, te *Francker*; Mr. J. VAN STYRUM, Landdrost van het Departement Amstelland, te *Haarlem*; JER. DE VRIES, te *Amsterdam*; C. J. WENCKEBACH, Secretaris Generaal van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, in den *Haag*; Mr. H. L. WICHERS, Lid van den Staatsraad en Landdrost van het Departement *Groningen*.

De Maatschappy heeft dit Jaar geene Verhandeling bekroond, maar besloten de twee volgende Vragen op te geven, om beantwoord te worden voor den eersten van Louwmaand des Jaars 1809.

1. „ Doet 'er zich, by vergelyking van de oude  
 „ Welsprekendheid (dat is, die der oude Grieken en Romeinen) met de nieuwe, eene voortreffelykheid op van de eerste boven de laatste? Zoo ja, waarin bestaat dezelve, en welke zyn de oorzaken dier voortreffelykheid? Zou, in dat geval, de Welsprekendheid in onzen tyd tot de uitnemendheid der oude kunnen worden opgevoerd? en welke zouden alsdan daartoe de meest geschikte middelen zyn?
2. „ Eene oordeelkundige, en ten nutte van jeugdige beoefenaars der Welsprekendheid ingerigte aanwyzing van de deugden, en gebreken van den styl van Hooft.

De Prys is een gouden Medallje, ter waarde van 150 Guldens: en de Verhandelingen moeten in het Nederduitsch of Latyn geschreven, op de algemeen gebruikelijke wyze, vrachtvry bezorgd worden in handen van den tegenwoordigen Secretaris der Maatschappy, Professor M. SIEGENBEEK, of van den Brieffschryver J. H. VAN DER PALM, beiden wonende te *Leyden*.

VER.



## V E R V O L G

*der nadere byzonderheden wegens eene Hydropica  
of Buikwaterzugtige, genaamd MARIA RO-  
SEGAAR, onder anderen, in de Econo-  
mische Courant, N°. 177. den 24  
December 1800. —*

D O O R

G. J. V A N W Y.

De Lyderesse, welke niettegenstaande hare Buikwa-  
terzugtige ongesteldheid, by aanhoudenheid redelyk wel-  
varende blyft, tot korten tyd voor, en na de aftapping  
van Water, door middel der *Troicart*, verlangde van  
my eene naauwkeurige opgave uit myne aanteeke-  
ningen, wegens de hoeveelheid water, welke ik haar,  
zints de eerste Operatie op den 10 July 1798, toen zy  
reeds 68 jaren oud was, tot aan de laatste Kunstbe-  
werking op den 8 September l. l. ontlast had; en daar  
ik zulk een verzoek niet weigeren konde, dacht ik,  
dat het ook, door myne Kunstgenooten, niet geheel on-  
verschillig aangezien zoude worden, indien ik die op-  
gemaakte en zamenge trokkene aanteekeeningen, allen te  
zamen langs dezen weg, als een vervolg op voormali-  
ge bekendmakingen, algemeen mededeelde.

*De aanteekeeningen der onderscheidene hoeveel-  
heden afgetapt Water staan by my ge-  
boekt, als volgt:*

In 't jaar

1798, den 10 July .	— 28 $\frac{1}{2}$	kannen helder water.
1799, — 15 April .	23 $\frac{1}{2}$	— — —
— 4 Octóber .	22 $\frac{1}{2}$	— — —
1800, — 25 February .	24 $\frac{1}{2}$	— — —
— 14 July .	24	— — —
— 26 November	24	— — —

N 5

1801,

1801,	den 6 April .	25 $\frac{1}{2}$	kannen helder water.		
—	18 Augustus .	24	_____	_____	
—	9 December	24	_____	_____	
1802,	1 April .	26	_____	_____	
—	6 September	23	_____	_____	
1803,	16 February .	22	_____	_____	
—	4 July .	23	_____	_____	
—	11 November	25	_____	_____	
1804,	12 Maart .	24	_____	_____	
—	4 July .	22 $\frac{1}{2}$	_____	_____	
1805,	1 February .	23	_____	_____	
—	10 Augustus .	24 $\frac{1}{2}$	_____	_____	
1806,	5 Maart .	19	_____	_____	
—	23 September	18	_____	_____	
1807,	11 Maart .	20	_____	_____	
—	8 September	19	_____	_____	

Arnhemfche maat, te zamen 509 $\frac{1}{2}$  \_\_\_\_\_

of in gewicht 2038 Medicinale ponden.

Arnhem, 19 September 1807.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

**MENGELSCHRIFTEN.** *Mengelingen voor Roomsche-Catholyken.* Te Amsterdam, by B. J. Crajenschoot. 1ste, 11de en 111de Stukje, in groot 8<sup>o</sup>, 1807.

Deze *Mengelingen voor Roomsche-Catholyken* konden even goed *Mengelingen voor* (zoogenaamde) *Protestanten* genoemd worden; dewyl in dezelve eene voorbeeldige onpartydigheid wegens de verschillende Kerkbegrippen in 't oog gehouden wordt. Ook kunnen de *Protestanten* daar uit zeer duidelyk zien, dat her by de *Roomsche-Catholyken* zoo duister niet uitziet, als velen wel meenen. Integendeel mogten de *Protestanten* aan deze *Mengelingen* wel een voorbeeld nemen, hoe zy hunne min kundige leken een soortgelyk Tydschrift zouden moeten aanbieden, om dezelve, op eene zoo voorzigtige als bescheidene wyze, van voor-oordeelen in den Godsdienst te bevryden, en hun daar voor meer gezuiverde begrippen in de plaats te geven.

Zoodanig komt Rec., die geen lid der *Roomsche-Catholy-*  
ke

de Kerk is, de inhoud en het doel van dit Tydschrift voor.

Ongetwyfeld arbeiden aan deze *Mengelingen* kundige mannen, die zich overtuigd houden van de noodzakelykheid, dat, ook in zaken van Godsdienst, even als in de overige werkzaamheden van 'smenschen geest, de verlichting met de beschaving eenen gelyken tred ga. Alle onze vorderingen in Kunsten en Wetenschappen, zullen hun doel ter veredeling van den mensch niet bereiken, zoo hy tevens geene vorderingen maakt in zedelyke opklaring. Zoo wel in het Godsdienstige als in het Wetenschappelyke, zyn en blyven vooroordeelen en ongezuiverde begrippen de ware hinderpalen, ter uitbreiding van Zedelyke en Wetenschappelyke beschaving. Dit gevoelden voorzeker zy, die deze *Mengelingen* het licht deden zien; en zy kozen daarom dit middel, om door hetzelfde, ten nutte hunner Geloofsgenooten, te arbeiden.

Het zoude overtollig zyn, hier den inhoud der drie Stukken, welken van dit nuttig Tydschrift reeds voorhanden zyn, geheel op te geven. Het zal voldoen, wanneer wy die genen aanstippen, welke de meeste opmerking verdienen.

In het eerste Stuk vindt men een opstel over *de onsterfelykheid der Ziel* (bladz. 5).

De bewyzen, voor dit belangryk leerstuk aangevoerd, bevatten, wel is waar, niets nieuws, en zyn, veelal, op den ouden leest geschoeid: echter zyn deze bewyzen zoodanig ingerigt, dat zy aan het Godsdienstig doet, waar mede zy geschreven zyn, zeer wel kunnen beantwoorden: zelfs zyn, hier en daar, deze bewyzen zoo oordeelkundig, en aan het menschelyk gemoed voldoende, gekozen, dat Recens. niet kan nalaten, den Schryver hier voor zynen dank te betuigen. Met opzet zyn hierby de ten dien einde gewoonlyk gebezigd wordende Schriftuurplaatsen behoedzaam vermyd, en in derzelver plaats bewyzen aangevoerd die in 'smenschen zedelyken aanleg zelven gegrond zyn.

Het opstel over het *Fasten* (bladz. 27) in de twee volgende Stukken verder bearbeid en ten einde gebragt, is Reeds zeer belangryk voorgekomen; dewyl in hetzelfde de geschiedenis van deze Godsdienstige instelling, door een wél gekozen aantal van geschiedkundige bewyzen en daadzaken; zeer juist ontwikkeld en voorgesteld wordt; ontnemende, daar door tevens, aan deze Godsdienstige instelling het belagchelyke, 't geen onkundigen daarin meenen te kunnen vinden.

In het eerste en in het tweede Stuk leest men verder een briefwisseling tuschen den Aarts-Bischop LE COZ en de Heeren MARRON, RABAUT-PUMIER en MESTREZAT, (de drie laatste als leeraars der *Protestantsche Kerk in Frankryk*); behelzende deze briefwisseling een voorstel ter vereeniging der *Catholyken en Protestanten* in dat Ryk.

Volgens het oordeel van Rec. zal een aldus ingerigt voorstel, zoodanig als het hier behandeld wordt, nimmer het voorgestelde doel bereiken, dewyl hetzelfde, hoe kunstig omkleed met het voorkomen van verdraagzaamheid, echter ten duidelijkste voor ieder menschkundigen doet blyken, dat men daar in niet zoo zeer de belangen van den Godsdienst, die, als de zoodanige, slechts een is, als wel die der Kerk beoogt.

In het tweede Stuk zyn Rec. de volgende onderwerpen belangrijk voorgekomen.

*Gods bestaan uit zyne Werken* (bl. 83). Het Natuurkundig Godgeleerd bewys, 't geen hier, blykens den Titel, ten betoog van *Gods bestaan* gebezigd wordt, is op zoodanig eene wyze behandeld, dat het den steller eene regtmatige aanspraak doet hebben op den dank van velen, die gewoon zyn de treffendste Voorwerpen der Natuur met de grootste onverschilligheid te beschouwen; terwyl zy uit dit betoog kunnen leeren, zich van deze laakwaardige loszinnigheid te genezen. Te meer moet men dit Stukje met lof aanbevelen, dewyl het allezins eenen beschaafden geest ademt, welke zich, in onderwerpen van dezen aard, aan geene leerstellingen van eenig Kerkgenootschap verbindt; maar voor de eenige Kerk van *Christus* werkt.

Zeer gepast volgt hier op een Stukje, onder den Titel: *„over de onverschilligheid aangaande het Geloof, in een bepaalden zin.”* —

Het Dichtstukje *aan het Opperwezen* (bl. 150) onderscheidt zich zeer gunstig van andere voortgelyke, die men in vele Tydschriften, dikwerf zeer te onpas, aantreft.

In het derde Stuk vindt men onder anderen een vervolg van het opstel, in het tweede Stuk aangevangen, *over de onverschilligheid aangaande het Geloof, in een bepaalden zin* (bl. 190).

(Bl. 171) leest men, in den geest van het in het eerste Stuk geplaatste opstel: *Gods bestaan uit zyne Werken* een ander, niet min wél bearbeid, onderwerp, onder den Titel: *God is het volmaaktste Wezen.*

De tegenbedenkingen op het zoo veel geruchmakende Stukje: *De Roomsche-Catholyken Kerk van Holland in haren ouden luister hersteld*, (bl. 227) zyn met eene gepaste vrymoedigheid en klem van taal geschreven.

In ieder dezer drie Stukken vindt men eenige losse gedachten geplaatst, die, in aanmerking genomen de zyde, van welke zy komen, gewis opmerking verdienen, als:

„Godsdienst zonder Zedeleer maakt schynheiligen of bygelovigen. — Zedeleer zonder Godsdienst Waanwyzen. Om

„Christen te zyn, moet men beiden zamenvoegen.”  
 „Zoo eene goede Zedeleer de schoonheid van eenen Godsdienst uitmaakt, moet men den Christelyken Godsdienst voor den besten houden.”

„Ge-

„Geene ware Wysbegeerte kan den Godsdienst ondermy-  
nen, maar integendeel denzelven, in vele gevallen, de be-  
hulpzame hand bieden.”

„Vaak zouden wy ons over onze schoonste deugden scha-  
men, wanneer onze oogmerken by de waereld meer bekend  
waren.”

Uit hoofde van al het bygebragte meent Rec. reden te heb-  
ben, om te wenschen, dat deze *Mengelingen* in vele en ve-  
lerlei handen mogen komen, en meer en meer voldoen aan  
het zedelyk oogmerk, waartoe zy in 't licht gegeven zyn.

## AANKONDIGING

*eener geheel nieuwe Reisbeschryving,*

onder den tytel:

LEWIS & CLARK'S TOUR TO THE PACIFIC OCEAN, THROUGH,  
THE INTERIOR OF THE CONTINENT OF NORTH AMERICA.

*Performed by order of the Government of  
the States, during the years 1804—1806.*

Dit Werk zal door Kapt. M. LOUIS vervaardigd worden en  
afgedeeld zyn in twee Deelen, bevattende zamen 3 banden  
in 8°. waar van de eerste ten minsten 700 bladz., de tweede  
en derde, elk, tusfchen 400 en 500, op goed papier gedrukt,  
en versierd met een fraaie Tytelplaat, zal beflaan: zynde de  
prys, by intekening, die door *C. en A. Conrad & Co.* te  
Philadelphia, wordt aangenomen, voor het 1ste Deel in 3  
banden 10 Dollars en voor het 2de, in een Boekdeel 7 Dol-  
lars, oningenaaid.

*Eerste Afdeeling in twee Boekdeslen.*

Het *Eerste Deel* — zal behelzen een verhaal der Reize,  
met eene beschryving van eenigen der merkwaardigste plaat-  
fen, in de tot hier toe onbekende wildernissen van Amerika,  
vergezeld van eene tamelyk groote Kaart en eene groote Af-  
beelding van den mond der Columbia Rivier, bevattende het  
omliggend land, kusten en havens, en versierd met Gezigten  
van twee schoone Watervallen der Misfouri; met eene schets  
van de daar mede verbonden vallen dier Rivier, op eene groo-  
te schaal gebragt, als mede van de vallen, engtens, en snel-  
stroomende Columbia, met derzelver verschillende inhammen.  
Ter onderrigting van toekomstende Reizigers zullen 'er in het  
volgende van dit Deel eenige waarnemingen en aanmerkingen  
wegens de vaart op de Rivieren de Misfouri en Columbia,  
ge-

gevoegd worden, de voorzorgen aanwyzende, die noodwendig moeten genomen worden, ten einde daar in wel te slagen. Met eene plaatslyke beschryving van den regsten en gemaklyksten weg, om het vaste land van Noord-Amerika te doorkruisen, van de zamenvloeying der Rivieren de Misfouri en Missipi, tot den mond der Columbia en de stille Zee.

### *Tweede Boekdeel.*

Al wat eigenlyk tot de Aardrykskunde behoort, bevattende eene beschryving der rivieren, bergen, het klimaat, den grond en de gedaante van het land; een overzicht van de Indiaansche Volkeren, over dit uitgestrekt gewest verspreid, beschouwend hunne overleveringen, gewoonten, zeden, manieren, nationaal karakter, houding, lichaamsgesteldheid, kleeding, huizen, wapenen en huisraden, benevens vele andere belangrijke byzonderheden op hen betrekkelijk; als mede waarnemingen en bedenkingen ten opzichte der befohavig, het bestuur en het onderhouden eener vriendelyke gemeenschap met deze Volkeren. Eene beschouwing van den Pelteryhandel van Noord-Amerika, opgevend een plan tot deszelfs uitbreiding en de oneindige voordeelen aantoonende, die de Commerce der vereenigde Staten konde trekken, door haar met eenen regstreekschen Handel op de Oost-Indiën over het vaste land van Amerika te vereenigen. Dit Boekdeel zal met twintig ophelderende Afbeeldingen versierd zyn van de kleeding en het voorkomen in 't algemeen van zulke Indiaansche Volkeren; welken wezenlyk van elkander verschillen: van hunne woningen; hunne wapenen en kleederen in den Oorlog gebruykelyk; van hun jaag- en vischtruyg; huisraad enz. In een byvoegfel zal 'er een Dagregister van het Weder gegeven worden, met veel naauwkeurigheid op deze geheele Reis gehouden, waar by tevens de dagelyksche ryzing en valing van de voornaamste stroomen aangewezen zal worden, welke zy in derzelver loop bevaren hebben.

### *Tweede Afdeeling in één Boekdeel.*

Dit gedeelte van het Werk zal by uitfluiting tot de Wetenschappelyke nasporingen bepaald worden, en vooral tot de natuuryke Geschiedenis van deze tot hiertoe onbekende landstrecken. Het zal eene volledige Verhandeling behelzen over de voorwerpen, die ter kennisse van den Schryver kwamen, die eigenaardig verdeeld zullen worden onder de hoofden; Botanice, Mineralogie, en Zoologie, benevens eenige wenken over den oorsprong der Weilanden, de oorzaak van de drabbigheid der Misfouri, van Vulkanische en andere natuuryke verschynselen, die hun op deze belangryke reis bejegend zyn.

Dit

Dit Deel zal almede een vergelykend overzicht bevatten van drie en twintig Woordenlysten in verschillende Indiaanfche talen, door de Kapteins LEWIS en CLARK op reis bekomen, en zal verfierd en verfraaid zyn, met een veel grooter aantal Platen, dan in de eerste Afdeeling van dit Werk zal gevonden worden, daar men voornemens is, ieder voorwerp uit de Natuurlyke Historie, dat volkomen nieuw is, waar van 'er in groote getale zyn, van eene byzondere plaat tot opheldering daar van te doen vergezeld gaan.

Afgescheiden van dit Werk zal uitgegeven worden LEWIS en CLARKS *Kaart van Noord-Amerika*, van de 9<sup>o</sup> Westlengte tot de Stille Zee, en tusfchen 36<sup>o</sup> en 52<sup>o</sup> Noorderbreedte met uitgebreide aantekeningen op den kant. Groot 5 voeten en 8 duimen by 3 voeten en 10 duimen, bevattende alle hunne laatste ontdekkingen in dat deel van het vaste land, tot hiertoe weinig bekend. Deze Kaart zal zamengefeld worden uit de beste reeds voorhanden zynde Kaarten, zoo wel in druk uitgegeven, als nog in teekening liggende, volgens het byeengevoegd berigt van de best onderrigte Reizigers, door de verschillende deelen van deze landftreek, en verbeterd door eene reeks van eenige honderde Sterrekundige Waarnemingen, door Kaptein LOUIS op zyne laatste reis gedaan.

De Prys van deze Kaart zal zyn 10 Dollars, te betalen by de ontvangst van elk Stuk.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 21 September 1807, in Amsterdam.

#### BRITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. :	1008 100½	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C.	95 ½
Andeelen by Hope & Comp.		dito dito nieuwe.	90½ ½
enz.	104½ 105½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	98 ½
<i>Rusland</i> 5 prCt. .	92½ 93	<i>Engeland</i> . Annuiteit. 3 prCt.	63½
<i>Zweden</i> 5 prCt. .	94 ½	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	85 ½ 90	5 prCt.	81 ½
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	91 ½ 93	Dito Cert. by E. & V.	80½ 81½
dito Kroon 4 prCt. .	90 ½ 92		
<i>Keizer van Oostenryk</i> 5 prCt.	54 ½ 55		
dito 4½ prCt. .	50 ½ 51		
dito 4 prCt. :	49½ 51		

#### Wisselcours.

Op Londen.	34 ½ 8 8
— Parys.	53½ opzigt.

Bite

## BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	43½	dito Domeinen. 4 prCt.	71½
dito a 2½ prCt.	38 a ½	dito Vrywillig a 5 prCt.	72 a ½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	49½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met ophoop. premie by Aflosf.	96½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	43½	Rescriptien Losb. na den Vrede	57½
dito 1801. a 3½ prCt.	49½	Agio van de Bank.	4 prCt.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 252; en te *Haarlem* 18, onder welke laatsten 6 beneden de 12 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Sept	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STERRE- DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
16	{ 29. 9 29. 9 29. 9½	{ 46½ 54 44	{ N. W. N. W. t. W. Z. W.	buijg.
17	{ 29. 8½ 29. 8½ 29. 9	{ 48 56 44	{ 7. W. N. W. —	buijg.
18	{ 29. 8½ 29. 9 29. 8½	{ 44 58 47½	{ N. W. N. O. —	bewolkt.
19	{ 29. 8½ 29. 9 30. 0½	{ 46½ 58 48	{ N. N. O. N. O. t. N. N. t. O.	bewolkt.
20	{ 30. 1 30. 1½ 30. 0½	{ 52½ 59 56	{ W. N. W. W. t. Z. W. Z. W.	harde wind; voormidd. bewolkt; verder betrokken, met regenbuijen.
21	{ 30. 0 29. 9½ 29. 7½	{ 55 59½ 56½	{ W. — W. Z. W.	voormiddag bewolkt; omtrent betrokken; verder regenbuijen met harde wind (*).
22	{ 29. 9½ 29. 7 29. 6½	{ 55½ 56½ 57	{ W. — W. t. Z.	zeer harde wind met zware regenbuijen.

(\*) 's Nachts geweldige storm met zware regenbuijen.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 40. *Vrydag den 2 October.*

---

B E R I C H T E N .  
U I T L A N D S C H E .

**M**UNCHEN. De nieuwe Akademie der Wetenschappen, door den Koning, in deze Hoofd- en Hofstad, opgericht, is reeds den 27 July l. l. geöpend geworden; by welke gelegenheid het Koninglyk Handvest, vervattende het doel en de inrigting dezer geleerde Stichting, door den, daar by aangestelden, Algemeenen Secretaris, FR. SCHLICHTEGROLL werd voorgelezen. Deze Akademie, waar van tot Voorzitter is aangesteld de Koningl. Geheimraad F. H. JACOBI, is verdeeld in 3 Klassen. Waar van de eerste zich byzonderlyk wydt aan de Philologie, oude en nieuwe Letterkunde en Wysgeerte; de Tweede aan de Wetkunde en Natuurkundige Wetenschappen in den uitgebreidsten zin, en de Derde aan de Geschiedenis, in haren geheelten omvang, met de daar toe behoorende Wetenschappen. Het getal der reeds benoemde, gewone, en alhier residierende Leden, bedraagt, by aanyang, buiten den reeds genoemden Voorzitter en algemeen Geheimschryver, benevens noch 3 afzonderlyke Secretarissen der onderscheidene Klassen, een getal,

II. DEEL. O

tal, voor de 1ste Klasse, van 6, voor de 2de van 14, en voor de 3de van 6 leden. Onder die van de 2de telt men ook de Geheimraden SÖMMERING en WIEBEKING.

E E N I G E

## LEVENSBYZONDERHEDEN

*van wylen den Leidschen Hoogleeaar*

**A D R I A A N K L U I T.**

*(Getrokken uit de Aanspraak van den Hoogl. J. W. TE WATER, by het openen van de jaarlyksche Vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, gehouden den 7 van Hooimaand 1807.*

ADRIAAN KLUIT, sedert meer dan 40 jaren, en van den aanvang der plegtige oprigting, werkzaam en nuttig lid diër Letterkundige Maatschappij, van welke hy, benevens zyn Ambtgenoot en Medelid de Hoogl. J. LUZAC, op den voor haar en geheel Leyden zoo noodlottigen twaalfden van Louwmaand 1806, door eeten onverwachten dood, werd afgescheurd, was geboren te Dordrecht op den 6den van Sprockelmaand des jaars 1735.

De byna onbegrypelyke en standvastige arbeidzaamheid, welke zyn geheel leven zoo byzonder kenmerkte, en hem tot aan zyn dood bybleef, was reeds zichtbaar van zyne jeugd af. By de eerste ontluiking der vermogens van zynen geest, bespeurde men in hem éene groote vatbaarheid, onvermoeide werkzaamheid en een' steeds toenemenden lust tot naauwkeurig onderzoek van wetenswaardige zaken. Omtrent twaalf jaren oud zynde, had hy in de Rekenkunst zoo groote vorderingen gemaakt, dat zyn leermeester verklaarde, hem hierin niet verder te kunnen brengen. Terwyl andere kinderen

ders zich met spelen vermaakten, vond men hem doorgaans op afzonderlyke plaatsen onledig met leeren, lezen, en ook met schryven van geestige dichtstukjes, die de aandacht van velen toen reeds naar zich trokken. In zyne jongelingschap werd de zucht voor de Nederlandsche Dichtkunst meer en meer by hem opgewekt. Vele verzen, door hem opgesteld by onderscheiden gelegenheden, kwamen in druk te voorschyn. Hierdoor geraakte hy in kennisfe met zynen tydgenoot *Ahasuërus van den Berg*, die hem aanmoedigde, om in de beoefeninge der Dichtkunst te blyven voortgaan. Aan die vriendschap zal men mogen toeschryven, dat vele in Nederlandsch dichtmaat overgebragte Fabelen van *Gellert*, als mede andere dichtstukken van eigene vindinge, in 't Mengelwerk der Algemeene Oefenscholen, 't zy zonder eenige onderteekeninge, 't zy met de letters A. en K, geplaatst werden. Na dat de Amsterdamfche Hoogleeraar *Pieter Burman* zyne Redevoeringe in Latynsch dichtmaat gehouden had over de verwaarloozing der geleerdheid en over de weelde, beide den Gemeenebeste verderfelyk, heeft hy dezelve in Nederduitsche verzen nagevolgd, en in 't jaar 1765 laten drukken, met eene voorrede, doch alles met verzwyginge van zynen naam.

De Ouders begrepen te regt, gelyk de uitkomst geleerd heeft, dat hun Zoon geschikt was voor de Letteroefeningen; maar hun toefleg, om hem voor de Geneeskunde te doen bekwaam maken, werd verydeld. Zyne genegenheid bepaalde zich meer en alleenlyk tot de Griekfche en Latynfche Talen, de Oudheden en Gefchiedeniffen, aan welker onderzoek hy zich geheel overgaf, met wyze bewilliginge van zyne brave Ouders. Dezen zonden hem, na dat hy boven anderen te Dordrecht wel voorbereid was, naar de Utrechtsche Akademie. Hier geboot hy het onderwys van den grooten *Weseling* en van den beroemden *Saxe*, die hem met hunne vriendschap vereerden, en by bekwame gelegenhed met lof zyne geleerdheid roemden. Dit deed *Weseling* reeds ten jare 1763, in zyne uitgave van *Herodotus*; dit deed *Saxe* in zynen gryzen ouderdom, en gaf (\*) ook een uitvoerig bericht omtrent de meeste wet-

ged. 1763. 8. 12.

1763. 8. 12.

(\*) *Part. VIII. Onomastici Literarii p. 320—324.*

werken, door onzen KLUIT uitgegeven. Gelyk het eenparig getuigenis van twee zulké vermaarde Mannen by ons meer afdoet, dan de schorre loftuitingen van honderd anderen, zoo ontslaat de laatstgenoemde my van de moeite der opgave van alle de boeken, door den overledenen in den tyd van omtrent vyftig jaren in 't daglicht gebragt.

Met welke oplettendheid hy de beste Nederlandsche fchryvers reeds voor den jare 1759 gelezen had, bleek uit de vermeerderingen en ophelderingen van *Hoogstraeten's* Lyst der gebruikelyke zelfftandige naamwoorden. Eene merkelyk verbeterde uitgave van dat werk, in een' meer gevorderden leeftyd door hem bezorgd, was een sprekend bewys van den aanhoudenden arbeid ter opkuiseringe van onze fchoone moeder-taal. Hoe gunftig in 't algemeen deze eerftelingen van Taalkunde door zyne Landgenooten ontvangen werden, ontbrak het evenwel niet aan zulken, te Utrecht en elders, die zich grootelyks door de voorrede beledigd rekenden, niet onbewust, dat zy zelve zich aan tallooze taalgebreken, ook in openbare leerredenen, fchuldig maakten, fomtyds tot oneere van den Godsdienst, en tot ergernisse der Taalkundigen.

Terwyl hy nog bezig was met de voortzettinge der Letteroefeningen te Utrecht, werd hy beroepen tot *Praeceptor* in de Latynfche fcholen te Rotterdam, waar men anders toen ongewoon was dien post aan iemand toetebetrouwen, die niet vooraf elders zoodanig onderwijs gegeven had. Zyn verblyf was echter in die ftad van korten duur. Men begeerde hem ten dienfte der Latynfche fcholen in 's Gravenhage. Hier kreeg hy gelegenheid, zoo om nader bekend te worden met kundige liefhebbers der wetenfchappen, byzonderlyk met den wydberoemden *Meerman*, als om eenigen toegang te verwerven tot het doornuffelen van oude boeken en papieren, vooral behoorende tot de gefchiedenissen en oudheden van ons Vaderland, waarmede hy meer dan gewone kundigheden bezat; gelyk te zien was in zyne wederlegginge der Vaderlandsche Oudheden van *Jan Bent*, en in de daarop volgende bylage over *Bent's* gevoelen nopens het Westfriefche Jagtregt.

De byzondere gefchiktheid van onzen KLUIT, om de belangen der jeugd te bevorderen, baande hem den weg tot aanzienlyke bevorderingen; en hy verwierf zich

zich den welverdienden lof van de beste leerlingen te vormen, eerst als Rector der Latynsche scholen te Alkmaar, naderhand te Middelburg.

Eer hy nog zyne intree-redevoeringe in de eerstgemelde stad gehouden had, werd hem het *Rectoraat* in zyne geboorteplaats Dordrecht aangeboden; doch wetende, dat een eerlyk man zyn gegeven woord houden moet, oordeelde hy zich verplicht voor die aanbiedinge vriendelyk te moeten bedanken.

Na een verblyf van eenige jaren te Alkmaar, vertrok hy naar Middelburg, in welke stad de Latynsche scholen toen in een deerlyk verval waren, doch die door zyne bekwaamheid en beleid weldra den vroegere bloei wederkregen en behielden.

Vergeefs poogde men hem naar Haarlem te lokken; vergeefs kreeg hy aanzoek tot het aanvaarden van 't onderwys in de Talen en Oudheden op ééne der Vaderlandfche Akademien, 't zy te Franeker, 't zy te Harderwyk, want dit kan ik niet met volkomene zekerheid bepalen.

De Regeerders van Middelburg wisten noodige middelen te beramen, om hem aan hunne Stad te verbinden. Zy felden hem eerst aan tot *Lector*, vervolgens tot *Profesfor* in de oude Talen en Gefchiedeniffen. Men had in dien tyd, gelyk ook eenige jaren later, de loffelyke gewoonte, dat wekelyks, in de gehoorzaal der Doorluchtige Schole, openbare voorlezingen gedaan werden in de Latynfche tale over verfchillende Wetenfchappen, b. v. Godgeleerdheid, Ontleed- en Heelkunde, Tyd- en Aardrykskunde, Gefchiedeniffen, Oudheden, Taalkunde. Nooit ontbrak het te Middelburg aan talryke toehoorders van allerlei rang. Dit gaf moed en yver, om in dit werk te volharden. Ik kan in dezen fpreken uit eigene ondervindinge, gedurende den tyd van ruim vyf jaren. En aan deze openlyke voorlezingen was men verfhuldigd de uitvoerige verhandelingen van den Heere KLUIT over de berekening der zeventig jaar-weken, in Daniels Godspraken gemeld. Menigwerf vraagde ik my zelve: van waar komt het, dat de eerbied en zucht voor verfcheiden wetenfchappen meer algemeen befpeurd worden in onze voorname koopfteden, Amsterdam, Rotterdam, Dordrecht, Middelburg en dergelyke, dan in fteden, waar

Akademien gevestigd zyn? Het antwoord op deze vraag behoort niet tot myn tegenwoordig bestek.

Terwyl de Heer KLUIT in de weleer bloeiende en by uitstek letterlievende stad Middelburg zyn verblyf hield, kon hy in korten tyd Brabant en Vlaanderen gaan bezoeken, met een oogmerk, om in die Gewesten eene menigte oude Charters optesporen; van welke hy ook een naarstig gebruik gemaakt heeft in de Historie des Graaffschaps van Holland en Zeeland. Binnen Middelburg zelve verleende men aan den werkzamen Man den toegang tot een overgroot aantal oude en belangvolle papieren, die ter Rekenkamer van Zeeland en op 't Raadhuis der Stad voorhanden waren. De eerste lagen verstrooid en in jammerlyke verwarring. Hierom werd hy verzocht dezelve in eene bekwame orde te schikken. Dit deed hy volvaardiglyk en met groot naaauwkeurigheid, waar van de door hem vervaardigde Registers kunnen getuigen, die ook aan my dikwyls te stade kwamen.

Hoe aangenaam hem anders Zeeland geworden was, en welke overvloedige blyken van hoogachtinge en vriendschap hy te Middelburg genoten had, hy kon evenwel niet bewogen worden, om de beroeping naar Leyden, in hoedanigheid van Hoogleeraar in de Vaderlandsche Oudheden en *Diplomatische Historie*, van de hand te wyzen. Onder dezen titel was nimmer iemand aan deze Akademie geweest; en men had, naar alle vermoeden, meer dan één oogmerk met deze aanstelling. Hy aanvaardde dezen nieuwen post in 't jaar 1779; en verscheiden werken, naderhand door hem uitgegeven, en die genoeg van elders bekend zyn, deden ten duidelykste zien, hoe zeer hy voor dien post berekend was.

Hy volhardde in 't waarnemen van denzelven, hielp uitmuntende jongelingen tot kundige mannen vormen, en leende hun de hand tot het opstellen van zulke verhandelingen, die by alle liefhebbers van 's Lands geschiedenissen tot heden toe in waarde gehouden worden; hy volhardde dan in dien post tot het onstuimige jaar 1795, wanneer men kon goedvinden hem van zyn ambt te verlaten, uit aanmerking van zyne bekende gevocens, omtrent de regeringswyze dezer Landen; gelyk hy dan ook etelyke jaren een ambteloos leven leidde.

tot

tot dat hy, by het allengskens bekoelen der driften, en het te rug keeren van meer wys beleid en staatkundige voorzigtigheid in de behandeling der publieke zaken, op besluit van Curatoren der Univerfiteit, in het begin des jaars 1802, weder in zynen vorigen stand en waardigheid herfteld werd.

Bleef hy, gedurende al den tyd zyner fchorfing, even onvermoeid en met genoeg werkzaam, zoo door het geven van afzonderlyke lessen aan fomtige aanzienlyke en leergierige jongelingen, die dezen hunnen leermeester nog eere blyven aandoen, als met de voltooijing van deze en gene werken, waaraan hy lang te voren had beginnen te arbeiden, vooral de *Historie der Hollandfche Staatsregeringe* tot aan 't jaar 1795; welk belangryk werk, dan ook federt met 1802—1805, in 5 Octavo Deelen, in 't licht verfcheen; met geen minder vlyt en yver ging hy, van het oogenblik zyner herftelling, voort in al zyn werk, en vond zyne pogingen ook, naar waarde, met roem en eere beloond, in zoo verre zelfs, dat Curatoren den twintigften van herftmaand des voorgaanden jaars goedvonden hem aantefstellen tot *Profesfor* in de *Statistiek* des Koninkryks van Holland. Bedrevenheid in 's Lands Gefchiedenifen van vroegere en latere eeuwen; naarfichtigheid in het doorzoeken en affchryven van eene ontelbare menigte oude Charters, die in den Haag, te Leyden, te Middelburg, te Utrecht en elders bewaard worden; de naauwkeurige berigten, welke hy ontvangen had, betreffende de Staatkundige Huishoudinge van ons Vaderland ten opzigte der Geldmiddelen, der volkplantingen en bezittingen in 't Oosten en Westen, der Admiraliteits-vergaderingen en bezigheden, van den binnen- en buitenlandfchen Koophandel, der nuttigfte voortbrengfelen van ons Vaderland, der voornaamfte Fabrieken en Trafieken, en van de verdere takken, tot de *Statistiek* betrekkelyk; dit alles zamengenomen ftelde hem in ftaat, om in dien nieuwen post, tot welks waarneming flechts weinigen gefchikt zyn, met lof en vrucht te blyven voortarbeiden: tot dat hy eensklaps ook in deze zyne nieuwe loopbane gefluit werd, op den rampspoedigen dag, van welken wy boven ge- waagden: en voor altoos der hooge School, Kerk en Vaderland, en aan de geleerde wereld ontroofd.

## P R O G R A M M A

VOOR HET JAER 1807.

Het Genootschap tot verdediging van den Christelyken Godsdienst, opgericht in 's Graevenhaege, heeft deszelfs Algemeene Vergadering gehouden op Donderdag den 10den September 1807. De Heer HERMANNUS ROTAARDS, *Professor der H. Godgeleerdheid, op de Hooge Schoole te Utrecht*, heeft eene Aenspraak aan de Leden en verdere Toehoorders gedaen, ten betoep: *dat het Christendom op daadzaken gegrond, en met dezelve op het naauwste verbonden is, en dus geheel vervalt, wanneer de H. Gebeurenissen worden uit het oog verloren.*

Deeze Aenspraak ten einde gebragt zynde, deedt de Secretaris verflag van de beoordeeling der Andwoorden, die op de Prysraegen en andere Voorstellen, sedert de laatste Vergadering by Dirigeerende Leden ingekomen waren, welk verflag hier op nederkwam.

## I. Dat

- A. De Vraag, eischende een Betoog en verdediging van de geloofwaardigheid van Mozes in 't verhaalen van de Geschiedenissen der Hebreeuwse Natie, die gedurende zyn leeven zyn voorgevallen, niet voldoende beantwoord was, waerom dezelve op nieuw wordt uitgeschreven met verzoek van de Andwoorden intezenden voor den eersten September 1808.
- B. Gelyk ook de Vraag, vorderende een duidelyke opgave van den waeren aert des geloofs, waer door wy, volgens het Euangelie, deel krygen aan de verzoening door Jesus aengebragt; en eene aanwyzing dat die weg juist gesohikt is ter verheerlyking van God, en ter bevordering van onze heiligmaeking en gelukzaligheid, niet, naer genoegen, beantwoord zynde, wederom wordt opgegeeven, ter beantwoordinge voor den eersten September 1808.
- C. Maer dat het Voorstel, in hoe verre de kindsheid der menschen in de eerste tyden der wereld kan aengenomen



men of moet verworpen worden; het best beantwoord is door den Schryver, wiens Verhandeling ter Spreuke voerde: *Abraham uw Vader heeft met verheuginge verlangd, dat hy mynen dag zou zien*, Joh. 8: 56, weker Opsteller bleek te zyn L. B. FOLMER, *Pred. te Bierum in Groningerland*, aen wien een gouden Eereprys is toegewezen.

## II. Dat

A. Het Voorstel: daer veele menschen den Christelyken Godsdienst of geheel niet kennen, of denzelven verwerpen, vraegt het Genootschap eene Verhandeling, waer in getoond wordt, dat noch uit het een noch uit het ander een gegrond vermoeden tegen deszelfs Waerheid of Noodzaakelykheid kan ontleend worden, niet richtig beandwoord is; waerom hetzelfde andermael wordt opgegeeven, om beandwoord te worden voor den eersten September 1808, sprekende het van zelve, dat de Waerheid en Noodzaakelykheid van den Christelyken Godsdienst hier verondersteld, en dus niet opzettelyk behoeft betoogd te worden.

B. Gelyk ook de Waerheid en Godlykheid der Euangelieleer uit de behoorlyk gestaefde lotgevallen der Joodsche Natie, nae den dood en verheerlyking van onzen Heere Jesus Christus, niet tot voldoening bewezen is, daer de schets der lotgevallen van de Joodsche Natie te breedvoerig is, en het Betoog uit de zelve ontleend niet bondig genoeg gebleken; waerom dezelve op nieuw wordt voorgesteld, om ingezonden te worden voor den eersten January 1809.

C. Noch is het Betoog, dat de berichten des N. T. aangaende Jesus Hemelvaart en daer op gevolgden verhoogden Staet geensins als opgefierde fabelen (*Möben*) aangemerkt, maer eigenlyk verstaen moet worden, niet voldoende genoeg bevonden, waerom het weêr wordt uitgeschreven tegen 1 Jan. 1809. — hebbende de Schryvers wel de Hemelvaart, maer niet zoo zeer den verderen verhoogden Staet in 't oog gehouden.

Eindelyk geeft het Genootschap op nieuw op, tegen den 1 Jan. 1809 de Vraag over den waeren oorsprong en echtheid van de Historische Boeken des N. T., waer op geene voldoende andwoorden waren ingekomen.

III. Het Genootschap heeft geoordeeld, dat het Voorstel, voor min geöfenden opgegeeven, over de Wysheid en aangelegenheid van Agurs Bede *Spr. XXX: 8b. Armeede noch rykdom geef my niet, voed my met het brood myns bescheiden deels*, meest voldoende beandwoord is door den Schryver, onder de Zinspreuk: *de beste staet is middelmaat*.

Dan, vermits het briefje, by die Verhandeling gevoegd, in den treurigen ramp, die op den 12 Jan. dezes jaers de Stad Lelden getroffen heeft, aen 't huis van den Secretaris is verloren geraekt, wordt de Schryver verzogt zynen naem, met aanwyzing van 't begin en 't einde zyner Verhandeling, aen den Secretaris te melden, voor den eersten November dezes jaers.

IV. Ook heeft het Genootschap het genoegen gemist, eenige ingezondene Stukken over onderscheidene Mengelstoffen te kunnen bekroonen.

Het Genootschap noodigt op nieuw alle kundige Liefhebbers en Voorstanders van waarheid en godvrucht, met aanbiedinge van een gouden Medaille of de waarde van vyftig Dukaten, aan elken Schryver, die deeze Voorstellen op de meest voldoende wyze zal beandwoord hebben, om Verhandelingen te zenden, bezelzende:

- I. Een naeuwkeurig onderzoek, wat wy, naer de leere des Bybels, van den staet der ziele, tusschen den dood en de wederopstandinge der lighaemen, te denken hebben.
- II. Een Betoog, dat de Doop en het Avondmael, naer het oogmerk van Jesus instellinge, door alle tyden deezer wereld moeten voortdueren.

Het Genootschap verwacht de Andwoorden op de eerste Vraag voor den eersten January 1809, en op de tweede voor den eersten September 1808.

Ook verlangt het Genootschap, met aanbieding van eene Zilveren Medaille, wenschende zoo wel voor min als meer geöfenden nuttig te zyn, voor den eersten September 1808, ook zulke Verhandelingen te ontvangen, welke voor de behoeften, en naer de vatbaerheid van zoodaenigen, zyn ingericht, waer van vorige Programmata melding maeken, en die noch niet beandwoord zyn, of ook wel zich te bepaelen tot

1. Eene ernstige waerschouwing tegen de toenemende onverschilligheit in den Godsdienst.

2. Een

3. Een kort begrip van de Christelyke Geloofs- en Zedenleere, voor zoo ver die uit de Redenvoeringen en Brieven van den Apostel Petrus kan worden afgeleid.

Eindelyk belooft het Genootschap, even als jaarlyks, eene zilveren Medaille aen elken Schryver, die voor den eersten September 1808 aen het zelve zal gezonden hebben

1. Eene wel bewerkte Verhandeling over eenig voornaem Leerstuk, welk in onze dagen door de zoo genoemde nieuwe Hervormers bestreden wordt.
2. Eene bondige wederlegging van eene der dwaelingen, welke door die zelfde lieden thans verbreid worden.
3. Eene oordeelkundige opheldering en handhaefing van eene of meer voornaeme bewysplaatzen uit het O. of N. T., bekend onder den naem van loca Chistica, *zegen de nieuwer aanvallen of verdraaijingen der hedendaagfche Befryderen.*
4. Eene bescheidene en duchtig wederleggende Recensie van eenig nieuwlings uitgekomen waarheid ondermyuend of Godsdienst hooneud Geschrift.
5. Of een wel gepast Vertoog over een gewichtig stuk van de beoefenende Godgeleerdheid.

Alle Schryvers, die, door het beantwoorden van alle de gemelde Voorstellen, na den prys dingen, worden verzocht, zich der kortheid en klaarheid te bevytigen, en hunne Verhandelingen, *in leesbaer Schrift*, liefst in de Nederduitsche of Latynsche, of des noods in de Hoogduitsche Tael, met Romeinsche letters, (alzo het met Hoogduitsche characters en onduidelyk geschrevene niet in aanmerking gebragt wordt) vracht vry, en, zoo veel moogelyk, met eene by het Genootschap onbekende hand geschreven, te zenden aen den Secretaris des Genootschaps, D<sup>o</sup>. ADRIANUS VAN ASSENDELFT, *Procurator te Leiden*, en zich te schikken naer de voorwaarden, in vorige Programmata opgegeeven.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

REISBESCHRYVINGEN. REIZE door *Duitschland's Noordelyke helft en de nieuwe Franfche Departementen*, in den zomer van 1806, door A. J. RONGARDT. *Eerste Deel. Met Platen.* Te Haarlem, by *François Bohn*, 1807. In groot Octavo 284 bladz.

Niet

Niet moeilyk zou het ons vallen, op deze Reisbeschryving, verscheidene aanmerkingen te maken, indien de Schryver ons niet terstond in zyne Inleiding berigtte, dat zyne tafereelen (hoedanig hy zyne reisverhalen noemt) geenszins moeten beschouwd worden, als eene volledige reisbeschryving door de streken, welke hy bezocht heeft, maar integendeel, veeleer, als eene aangename herinnering dezer reize; en, daar de toer (volgens zyne meening) zeker een der schoonste is van de gene, die in het best van den zomer, door *Europa* (?) te bedenken zyn, tevens ten nutte van den genen, die denzelven geheel of ten deele zoude willen maken. Uit dit oogpunt willen wy dan ook dezelve beschouwen en beoordeelen, of liever aan onze Lezers aankondigen. De reis is gedaan in gezelschap met nog vier personen, waartoe ook des Schryvers Huisvrouw behoorde, aan welke laatste het werk is opgedragen. De bezochte plaatsen, waar van de beschryving in dit eerste Deel voorkomt, behooren zekerlyk tot de meest vermaarde en merkwaardige plaatsen van *Duitschland*, en de berigten, die de Schryver ons daar van mededeelt, zyn, zoo al over het geheel niet nieuw, echter zeer onderhoudend voor den lezer; terwyl wy tevens overal de beste Logementen vinden aangewezen, en voor de slechte gewaarschuwd worden.

Door *Naarden*, *Amersfoort*, *Deventer* en *Hengelo* getrokken zynde, komt het reisgezelschap te *Benthem*, vervolgens te *Osnabrug* en eindelyk te *Hanover*. De verdere bezochte en benevens de tusschen beide liggende landstreken beschreven plaatsen, zyn *Brunswyk*, *Maagdeburg*, *Potsdam*, *Berlyn* van binnen en van buiten, *Desfau*, *Halle*, *Leipzig*, *Dresden* van binnen en van buiten, *Weymar*, *Erfurt*, *Gotha*, *Cassel*, terwyl achter aan nog eenige weinige aantekeningen volgen. Behalve het Vignet, op den Titel, welk de Brandenburger poort te *Berlyn* voorstelt, vinden wy in dit Boekdeel nog twee Platen, verbeeldende het slot te *Meissen*, en de Stad *Dresden* in het verschiep.

By de voornaamste der bovengemelde Steden houdt de Heer B. zich, gelyk natuuryk is, ook het langste op, en beschryft ons daar van het uitwendig voorkomen, de Kerken en voornaamste Gebouwen, de onderscheidene Stichtingen en Fabrieken, het getal en de kleeding der inwoners, de straten, vooral de Vorstelyke en Keurvorstelyke verblyven en derzelver inrigtingen van binnen, ook hier en daar iets van de openbare vermaken, Schouwburgen en Wandelingen, enz. Daar de Schryver echter, gelyk hy bladz. 30 verklaart, van oordeel is, dat een reiziger, die niet lang in eene of andere Stad denkt te vertoeven, zich zoo min mogelyk van adresfen moet voorzien, om dat deze dikwyls den tyd doen verliezen, dien men beter besteden kan, zoo is hy daar door ook minder bekend geworden met de inwendige manieren, zeden en gewoont-

woonten, en met de huisfelyke levenswyze van de onderscheidene standen der ingezetenen. Men verwachtte dus hier ook maar alleen, het geen de Schryver uitwendig heeft gezien en waargenomen, en zoo als hem de dingen naar den uiterlyken schyn voorgekomen zyn, en vooral geene bezoeken by en gesprekken met Geleerden of andere vermaarde personen, het welk ook geenszins het oogmerk zyner reize geweest is. Intusschen bepaalt zich de Heer B. niet slechts by de Steden, maar maakt ook melding van de Dorpen en Vlekken, welke hy doorgetrokken is, en beschryft overal de meer of minder heerlyke uitzigten, hem onder het oog gekomen, en de schoone tooneelen der natuur, die hy gezien heeft; terwyl ook de goede en slechte wegen niet vergeten worden. Vooral zal een reiziger, die dezelfde streken wil bezoeken, en vooraf van dit Werk gebruik maken, van de plaatsfelyke aanmerkingen, daarin voorkomende, zoo met betrekking tot het postwezen, de geldspecien, als voornamelyk tot het gedrag, het welk ieder reiziger zoo veel mogelyk dient te houden, om voór onaangenaamheden bevryd te zyn, veel nut kunnen trekken.

Jammer is het, dat de styl niet een weinig meer beschaafd en min winderig is: gelyk ook de taal niet overal even zuiver of zelfs gepast ontmoet wordt. Wat het eerste betreft, levert de vry plumpe uitval op het uitterlyk voorkomen, de kleeding en manieren der personen van het Saxische Hof, en van de Dresdenaren in 't algemeen, aan de eene zyde, en van des Schryvers zonderlinge verrukking, by het avondgezigt van de Dresder brug, aan den anderen kant, vry sterk in 't ooglopende voorbeelden op.

En belangende de taal; ontmoeten wy hier niet slechts nog verschelden Germanismen, als bladz. 13. reg. 7. van *ontkennen*, *verkennen*, voor *miskennen* of *ontkennen*, bl. 28, reg. 9. van boven, *opvallen*, voor in het oog loopen, en meer andere: maar ook meermalen weinig op het onderwerp passende byvoeglyke naamwoorden; gelyk by voorb. die van *Goddelyk* en *Verheven*. Vooral toont de Schryver ongemeen verliefd te zyn op het woordje *knap*, dat bykans op iedere bladzyde, ja niet zelden driemaal op dezelfde bladzyde voorkomt, en wel gevoegd by zelfstāndige naamwoorden, waarby het in het geheel niet gebruikelijk is. Alles, wat de Schryver wil pryzen, is by hem *knap*, als posthuizen, kerken, torens, dorpen, buitenverblyven, monumenten enz. ja zelfs spreekt hy op bladz. 34. reg. 5 en 6. van eene *zeer knappe en vrolyke uitspanning*. Wy vertrouwen, echter, dat de Schryver dit naderhand, doch toen het te laat was, zelf zal ingezien hebben, en zulks verbeteren zal in het tweede, en laatste Deel, welk nog dit jaar zal volgen.

Om ondertusschen, iets ter proeve te geven, waaruit de Lezer

zet

zer zelf styl en behandeling kan beoordeelen, verkiezen wy daartoe het slot van 's Schryvers reistogt van *Gotha* naar *Casfel*.

„Men komt voorts uit de eene schoone party in de andere, rydende onder meerder door het groote dorp *Kreuzberg*, in welks fraaijen omtrek groote zoutwerken gezien worden; op de knappe brug over de *Wards* zyn vooral de uitzigten uitsluitend naar alle kanten. Onderwyl verlaat men het Saksisch grondgebied voor goed, om in het Hessisch over te gaan, van welk nieuw Keurvorstendom de eerste plaats, *Nagra*, zynde de tweede verwisfelpost, een eendig nest is. De postweg liep te voren over *Ritmanshausen*, en om te *Nagra* een posthuis te hebben, heeft men daartoe een oud, half vervallen Kasteel, midden in grachten staande, gebezigd. In het postgeld is met *Saxen* geen onderscheid, doch voor eene poos hebben de goede Chaussees, welken naam men over het geheel de Saksische wegen na moet geven, gedaan, en wort in tegendeel de weg ongevoelig al slechter en zwaarder; doch de uitzigten daar en tegen worden door het gedurig draaijen van den weg in de bergpartyen, hoe langer hoe liever en romanker, daar zy alle vyf minuten verwisselen. Onder weg vonden wy in het gemeene dorp *Hohen-Eichen*, tot ons groot genoegen en verrassing, een zeer goed middagmaal, waarna de korte afstand van daar tot *Bischhausen*, onze derde verwisfelplaats, spoedig werd afgelegd.”

„Men nam ons hier zeker kwalijk, dat wy ons middagmaal elders hadden gehouden, daar wy nergens op de geheele reize meer opgehouden zyn geweest, het welk ons naderhand dubbeld gevoelig viel. Eindelyk onzen weg volgende, vonden wy onder meerdere, het zeer knap vlek, *Wald-Cappe*, waarin alleen de slechte bestrating opvalt, die men in *Saxen* doorpaans zeer goed opmerkt. (*opvalten* is, gelyk wy reeds zeiden, geen Nederduitsch, en het woord *opmerken* komt hier in dezen zin niet te pas, gelyk ook de geheele woordvoeging hier verkeerd en dubbelzinnig is; daar het nu onzeker is, of de bestrating in *Saxen* goed is, dan of men dezelve goed opmerkt. De laatste zin is hier de natuurlykste, daar het woord goed onmiddelyk voor het werkwoord is geplaatst, maar het eerste schynt de meening van den Schryver te zyn geweest.) „Hierna begint een der zwaarste klimmen (dit woord, als zelfstandig naamwoord, belyden wy niet te verstaan,) van de geheele reize, op den zoogenoemden *Kaiser-Heiter*, welks hoogte my de juist ingevallen duisternis wel deed verwenfchen, daar alles een Chaos voor myne oogen was. De Maanschyne, tusfchen beiden door, de nevels dringende, deed niet meer zien, dan genoeg was,

„ om het gemis van de uitzigten nog meerder te betreuren,  
 „ terwyl wy op den top door eene wolk ryzende, daar van  
 „ geene al te aangename gewaarwording ondervondan. Na  
 „ vervolgens weder even sterk gedaald te hebben (voor te  
 „ zyn) wel een kwartier-uurs lang met een vastgemaakt  
 „ rad, komt men in het verwarde *Helfa*, de vierde ver-  
 „ seilplaats van paarden, in welks arm posthuis wy tegen ver-  
 „ wachting, niettegenstaande den nacht, zeer wel te regt  
 „ mogten komen. Tot ons genoeg verminderten de nevels,  
 „ eenig morgenlicht kwam ons als te gemoet, en zoo konden  
 „ wy de stouté en fraaije natuurtooneelen, (wat zyn stoute  
 „ natuurtooneelen? Men gebruikt dit woord wel van teek-  
 „ eningen en schilderyen, maar nimmer van de natuur, dus  
 „ van het origineel zelve) „ die zich hier van alle kanten ver-  
 „ toonen, beter opnemen, tot, op geenen grooten afstand van  
 „ *Casfel*, de bergen zich onverwacht verwyderen, en een  
 „ schoon vergezigt op *Casfel* en deszelfs omtrek, met het  
 „ aanbrekend Zonnelicht ons verrasten. Eene fraaije laan  
 „ voert eindelyk door eene knappe Voorstad, regt op die Stad  
 „ aan; ongemoeid reden wy naar binnen, alle de voorkomen-  
 „ de voorwerpen verschaften ons eenen gunstigen indruk, die  
 „ niet weinig by onzen intrek in het knap en heerlijk liggend  
 „ Logement, *de Keurvorst*, waar ieder reiziger zich byzon-  
 „ der wel bevinden zal, vermeerderde.”

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 21 September 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	1008 1008	<i>Spanje</i> 5 prCt. by Hope & C 95 1/2	
Andeelen by Hope & Comp. enz. . . . .	105 1/2	dito dito nieuwe. . . . .	90 1/2
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	93 1/2	<i>Portugal</i> , by Hope & C. . . . .	98 1/2
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94 1/2	<i>Engeland</i> , Annuit. 3 prCt. . . . .	42 1/2
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. . . . .	87 1/2	<i>Frankryk</i> Geconsolld. renten 5 prCt. . . . .	79 1/2
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. . . . .	91 1/2	Dito Cert. by K. & V. . . . .	78 1/2
dito Kroon 4 prCt. . . . .	91 1/2		
<i>Keizer van Oostenryk</i> 5 prCt. . . . .	55 1/2		
dito 4 1/2 prCt. . . . .	49 1/2		
dito 4 prCt. . . . .	49 1/2		

#### Wisselcours.

Op Londen. . . . .	niet genot.
— Parys. . . . .	53 1/2 opzigt.

Bin.

## BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	44 ½	dito Domeinen. 4 prCt.	72 ½
dito a 2½ prCt.	38 ½	dito Vrywillig a 5 prCt.	72 ½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	50 ½	Kon. Negot. van 1807. 4 prCt. met opkoop. premie by Af. lof.	97 ½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	44 ½	Rekriptien Loosb. na den Vrede	58 ½
dito 1801. a 3½ prCt.	50 ½	Agio van de Bank.	4 prCt.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlepen Week, is geweest: te *Amsterdam* 243; en te *Haarlem* 13, onder welke laatste 5 beneden de 12 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAALEM.

1807. Sept.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
23	{ 29. 6 29. 6½ 29. 5½	{ 58½ 60½ 58½	{ Z. W. Z. W. t. W. Z. W. t. Z.	harde wind; voormiddag betrokken; verder regen.
24	{ 29. 7½ 29. 7 29. 5½	{ 58 62 58	{ Z. W. Z. Z. W. Z. t. O.	bewolkt.
25	{ 29. 5 29. 4½ 29. 4	{ 55 62 57	{ Z. W. t. W. W. t. Z. Z. W.	's morgens regenachtig; verder bewolkt.
26	{ 29. 4 29. 5 29. 7½	{ 52 59 53	{ Z. W. W. N. W. W. t. N.	harde wind; bewolkt; 's morgens en 's avonds zware regenbuijzen met hagel en donder.
27	{ 29. 6½ 29. 4½ 29. 4½	{ 50½ 54 58	{ Z. W. — W.	voormiddag regen; verder bewolkt; tuschen beide regen; harde wind.
28	{ 29. 4½ 29. 5 29. 7½	{ 57 57 51½	{ W. N. W. — N. W. t. W.	bewolkt; wat buijig.
29	{ 29. 9 29. 9 29. 5½	{ 46 60 53	{ N. W. t. N. Z. W. Z. Z. O.	bewolkt; 's avonds regen.

TE HAALEM, BY A. LOOSJES PR.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
EN  
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 41. *Vrydag den 9 October.*

---

B E R I G T E N.

U T T L A N D S C H E.

**M**ADRID, *den 15 September.* De Regering heeft den Plantkundigen, die bezig zyn aan het aanvullen en voltooijen der *Flora Peruviana*, twaalf afbeeldingen doen ter hand stellen, naauwkeurig, op de plaatzen zelve, geteekend en gekleurd van zoo vele nieuwe soorten van *Quinquina*, welke haar in de maand January l. l. door de Natuurkenners D. *Juan Tafalla* en D. *Juan Mazanilla* waren toegezonden. Dezelven zyn met 'er daad nieuwe soorten en niet enkel verscheidenheden van dezelfde soort. Dus heeft men tegenwoordig reeds de afteekeningen en beschryvingen van 59 *Quinquina*'s soorten, en men verwacht nog een destigtal andere nieuwe, die men weet, dat in Peru voorhanden zyn.

I N L A N D S C H E.

DORDRECHT, *den 25 September.* Het kind, dat voór ongeveer 2 maanden binnen deze Stad, door den Lector in de Ontleed- en Heelkunde F. J. *Haver Droeze*,  
II. DEEL, P van

van den Steen is gesneden geworden, is heden volmaakt hersteld en de beste gezondheid genietende, zoo dat men het genoeg heeft aan het Heelkundig Publiek te berigten, dat de nieuwe wyze van Steensnyden, door den Hoogduitschen Genees- en Heelmeester *Langenbeck* voorgelagen en door den Heer *F. G. van Ingen* in onze moedertale overgezet, alhier, met eene gewenschte uitkomst, is gevolgd geworden. De Operateur, die by deze bekendmaking zoo gaarne, by wyze van waarneming, dit geval, met al het byzondere deswegens, aan zyne Vaderlandsche Kunstgenooten, in het een of ander Maandwerk, wilde mededeelen, vindt zich echter, door zyne betrekking tot het Genootschap ter bevordering der Heelkunde te Amsterdam, genoopt, dezen weg, tot dat einde, niet te bewandelen, en moet dus het vleijend vooruitzigt, als eene strekende gedachte omhelzen, dat die waarneming eelang, in de Verhandelingen des genoemden Genootschaps, zal kunnen en mogen geplaatst worden.

*Welgeslaagde proeven met de oxyde van Bismuth,  
in de genezing van Maagkramp,*

*Genomen en Briefswyze medegedeeld aan den  
Schryver van dit Blad, door*

**L. D E K O N I N G,**

*Med. Dr. en Stads-Geneesheer en Vroedmeester,  
te Vollenhoven.*

*Myn Heer!*

In uw geacht Weekblad N<sup>o</sup>. 21. 1807. leze ik met genoeg en weder een kort berigt nopens de voortreffelyke werking van het *Magisterium Bismuthi*, in de Maagkramp.

\* In de *Letteroeffeningen* van 1798. N<sup>o</sup>. 10, had men reeds, en mogelyk wel het eerste, hier van berigt ontvangen.

De

De volgende waarnemingen, ter meerdere bevestiging in dezen, mögen, indien gy zulks goêdvindt, eene plaats in uw Blad bekleeden.

1. Jufvr. S... werd door zware pynen in de ingewanden overvallen, en, zwanger zynde, werden dezelve voor beginselen van arbeid gehouden. By haar gekomen zynde, begreep ik, dat het Maagkramp zoude zyn, welke zich veelligt door de gemeenichap der zenuwen aan de Baarmoeder mededeelde. Ik schreef een *Mixtura anodyna antispasmodica* voor zonder succes, en spoedig daar op de *Bismuth oxyde*, 6 greinen met Suiker tot 6 poeders, waar van om 't half uur één genomen werd, met een allergelukkigst gevolg.

2. De Wed. B..., eene arme vrouw alhier, klaagde in 1806, over geweldige pynen in de maag, welke by verheffing ondragelyk waren en haar het bedde deden houden. By haar komende, vond ik de pols zeer krampachtig, maar in 't geheel niet vol en de tong weinig beslagen. Ik begreep wel, dat Maagkramp de oorzaak dezer pynen was, maar dat *Seburralia* in de eerste wegen de oorzaken der spasmi waren; waarom ik dan ook *Evacuantia*, zoo naar boven als beneden, toediende, alhoewel zonder vrucht; daarna *Amara*, *Corraborantia* en dergelyke, al mede zonder eenig nut; vervolgens *Antispasmodica* en het *Opium*, wel met eenige verligting, maar echter niet met genezing. Eindelyk nam ik toevlugt tot het *Magisterium Bismuthi*, alle uren 2 greinen, met Suiker, en de uitkomst was volkomen naar wensch. Een jaar daar na, heb ik dezelfde vrouw van hetzelfde ongemak, veel spoediger met dit middel genezen.

3. Eene aanzienlyke Dame klaagde my over een onaangenaam ongemak, bestaande in tegenwillige pogingen tot braken, inzonderheid des morgens, waar by eenig slym geloosd werd, zonder dat dit verligting gaf; overigens was zy welvarende schoon de eetlust ongeregeld. Ik diende haar Ed. *Guttula Stomach. C. antispasmodic.* toe, zonder nut; daarna de *Bismuth oxyde*, waar van ik twee poeders daags liet nemen, en zy was spoedig hersteld.

Verveelde ik u en uwen lezer niet Myn Heer! dan zoude ik mogelyk nog wel tien gevallen kunnen opgeven, waarin dit middel my groote diensten deed.

Ik heb het genoeg te zyn enz.

**VERSLAG van eenige Proefnemingen omtrent de SUIKER, in het werk gesteld by het NATUUR- EN SCHEIKUNDIG GENOOTSCHAP te Groningen, en medegedeeld door**

**S. STRATING E. Z. EN T. VAN SWINDEREN.**

In een vorig N°. van dit weekblad (\*) een Artikel lezende, waar in bekend gemaakt werd, dat in eene Fabryk by Parys, op eene meer gemakelyke en voordeelige manier de Suiker werde gerafineerd, en waar by de gisfing was gevoegd, of deze bewerking door middel van het *geoxygeneerde Zeezoutzure gaz* zoude worden bevorderd, zoo waren wy, uit hoofde van de belangrykheid der zaak, terstond begerig iets ter onderzoeking van die gisfing in het werk te stellen, om zoo mogelyk iets ter staving van dezelve te kunnen bybrengen.

By nadere overweging kwamen ons wel eenige zwagheden voor den geest, die ons het ongegronde van die gisfing deden vermoeden, doch die ons niet weerhielden eenige proefnemingen daaromtrent in het werk te stellen, welke wy nu beknopt den lezer zullen voordragen.

Wy namen ten dien einde 3 pond. ruwe Suiker of Casfonade, die wy in eene genoegzame hoeveelheid water opkookten, en door een wollen lap goten tot 120 ONZEN Colatuur; welke loog wy noemen zullen A. daar wy een ander gelyk gedeelte bragten tot 13 pond. Colatuur, en loog B kunnen noemen.

Wy vulden nu een, met loog A gevulde en in dezelfde loog omgekeerde, flesch tot op  $\frac{2}{3}$  met geoxygeneerd Zoutzure gaz, een ander op de helft, en een derde tot op

(\*) T. wi in N°. 37. van 11 Septemb. l. l. waar wy dit Artikel, uit een Stukje voor *Augustus* l. l. van het Fransch Journaal, getiteld: *l'Esprit des Journaux*, aldaar op pag. 173. voorkomende, in deszelfs zakelyken inhoud hebben overgenomen.

*De Redacteur.*

op  $\frac{1}{2}$  met die zelfde luchtsoort, en bemerkten, dat die logen, naar mate van de meerdere hoeveelheid van bygemengde lucht, eene meerdere blankheid verkregen, zoo dat de eerste nog eenigzins bruinachtig, de tweede helderder en de derde nog maar een zeer licht geelkleur hadden, en oneindig van de ruwe logen verschilden.

De loog B hebben wy echter zoo lang met deze luchtsoort verzadigd, dat alle bruine kleur verdwenen was, en het vocht byna ongekleurd kon genoemd worden, zoo zy niet (als ook de gebleekte logen A) eene ondoorfchynende witheid en eene troebelheid hadden, die zelfs door het koude filtreren weinig veranderde.

Een gedeelte nu van deze gebleekte loog B filtreerden wy na de koking en schuiming, waar door dezelve zyne doorfchynenheid herkreeg, en dampten hetzelfde in een aarden verglaasden pan zacht uit. — Toen de loog echter de dikte van een Siroop begon te krygen, werd zy donkerder van kleur en troebel, liet een fyn zwart poeder vallen en leverde na de verkoeling een zwartachtig taai uittreksel (extract.)

Met een ander gedeelte van dezelfde gebleekte loog B wilden wy beproeven, of zy ook nog eenemeerdere helderheid zoude krygen door eene zuivering met eiwit; doch zy begon op het laatste der uitdamping dezelfde verschynselen op te leveren, en gaf eene weinig betere zelfstandigheid van een onaangenaamen reuk, smaak en kleur, daar eene, aan deze bleeking niet blootgesteld zynde, loog, na de uitdamping zonder eenige zuivering een oneindig helderder en ongekleurder Suiker opleverde. Daar wy thans van gedachten waren, dat het, met de logen vermengde, vrye Zoutzuur, hetwelk niet geöxygeneerd was, (en ons door proefmiddelen ook bleek in dezelve voorhanden te zyn) op het einde der uitdamping de Suiker ontleedde, zoo dampten wy, om eene vergelijkende proef te nemen, eene zuivere Suikerloog, met eenige druppel Zoutzuur vermengd, tot een Siroopsdikte uit, wanneer wy ook op het laatst eene donkere zwarte Siroop verkregen, byna in alles met de, door ons gebleekte, logen verkregene Siropen overeenkomende.

Daar wy verder overwogen, of mogelyk deze loog B. door die sterke verzadiging met het geoxygeneerd Zeezoutzuur niet meer van die luchtstoffe bevatte, als wel noodig was ter bleeking, en oorzaak gaf aan de

gemelde ongemakken, behandelden wy een, met minder lucht gebleekt, gedeelte van loog A. op de meer-gemelde wyze, doch vonden, dat by het laatste der uildamping wederom byna hetzelfde plaats had, en dit weinig verandering gaf.

Om nu eens te onderzoeken, of door de afscheiding van het vrye ongeöxygeneerde Zeezoutzuur deze zwartwording der Siroop verhinderd werd, goten wy by een gedeelte van loog B. eene oplossing van *Azynzuur Lood*, tot zoo lang 'er geene neerploffing (*precipitatie*) meer volgde, en filtreerden daar op dit vocht, het welk wy weder op dezelfde wyze uildampten, wanneer de Siroop wel niet de zwarteheid der gebleekte loogen kreeg, doch weinig of niets beter was, dan de uildampde ongebleekte loog.

Uit dit een en ander meenen wy te moeten besluiten, dat, zoo het *geoxygeneerde Zeezoutzuur* tot het gemelde doel gebezigd wordt, het op eene andere wyze moet worden aangewend, dan wy hebben in het werk gesteld. — Maar op welk een wyze dan? — Of men immers de ruwe Suiker zonder voorafgegane smelting aan de gemelde luchtsoort blootstelt, dan of men vloeibaar geoxygeneerd Zeezoutzuur by de Suiker of by deszelfs logen giet, komt toch op het zelfde uit. — Eene behandeling daarenboven zonder onmiddelyke aanraking van die luchtsoort met de Suiker is ook niet denkelyk, en alle de overige behandelingen leveren toch dezelfde zwarigheden, als die in de van ons gebezigde voorkwamen. — En welke waren die zwarigheden? — Laten wy dezelve met een kort overzigt over onze proefnemingen herinneren.

Het geoxygeneerd Zeezoutzuur vernielt wel in de eerste plaats de kleurende deelen der Suiker, maakt derzelver logen witter, doch besmet te gelyk die logen door zyne oplossing in dezelve. — Werkte nu het geoxygeneerd Zeezoutzuur door niet slechts de kleuren der Suiker te vernielen, maar door ook op eene Scheikundige wyze de minder voor crystallisatie vatbare deelen of aftezonderen, of meer tot de natuur der Suiker te hervormen, dan hadde men hoop, dat deze luchtsoort het ware middel ter raffinering der Suiker ware. Doch niet alleen wordt de loog met dit vloeibare gaz besmet; maar wy ontdekten ook altyd ter gelyker tyd in de logen vry ongeöxygeneerd Zeezoutzuur, het

het zy die in de bereiding (die wy echter met alle behoedzaamheid hebben in het werk gesteld) van het gas zelve mede overgaat, of door een omleiding van dat gas tot gewoon Zoutzuur in de Suikerloog ontstaat. Het geöxygeneerd Zeezoutzuur vervliegt nu wel onder het verdampen der logen en derzelver smaak en reuk worden hier door wel verbeterd; doch nu krygen dezelve eindelyk eene meerdere dikte; het vrye ongeöxygeneerde Zeezoutzuur, dat minder vlug is, wordt geconcentreerder, begint nu zynen rol te spelen, ontleedt de logen door waarschyndelyk en het waterstoffige gedeelte en het koolstoffige te oxyderen, zoo dat daar door en een oxyde van waterstof of water zelve, en in de tweede plaats een zichtbare oxyde van kool geboren wordt. Hier door verandert zy dus de geheele natuur der Suiker, en is in alle deze gevallen hoogstverderfelyk. — Dat dit het Zoutzuur op de logen verrigt, hebben wy proefondervindelyk waargenomen, en leert ons, dat wy, hoe wy ook met het geöxygeneerde Zuur willen werken, altyd het ongeöxygeneerde moeten vermijden; maar de middelen, die 'er voor handen zyn, om de logen van dit zuur te zuiveren, zyn zeker niet zeer gemakkelyk of gebruikbaar; — immers door de logen met loogzouten of loogzoutige aarden te vermengen, ontnemen wy wel dezelve dat zuur, maar vermengen terstond weder dezelve met schadelijke of onaangenaam smakende zouten, die ook niet gemakkelyk van dezelve te scheiden zyn; — daar, zoo men dit met een lood- of zilveroplossing al eens Scheikundig zoude kunnen verrigten, door de hier door ontstaande onoplosbare middenzouten kunstmatig aftezonderen, dit echter altyd en kostbaar en hoogstgevaarlyk zoude worden, als men dit Fabrykmatig wilde in het werk stellen.

Wanneer wy ten laastten bedenken, hoedanig, en in welke vaten de Fabrykeur de uitdamping met deze geöxygeneerde Suikerlogen zoude verrigten, daar hy hier toe volstrekt geene metalen werktuigen zoude kunnen gebruiken, vermeenen wy te mogen besluiten, dat de gemelde gisting, in dit weekblad medegedeeld, by nadere overweging veel van zyne waarschyndelykheid verliest; waar door wy echter nog niet beweren willen, dat 'er geene andere wegen voor handen kunnen zyn, waar door die gisting zou kunnen gestaafd worden, en

hopen, dat deze onze weinige proeven anderen mogen aansporen, om ons door het mededeelen van hunne gedachten of arbeid verder voortelichten.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

GESCHIEDKUNDE. *Staatkundig Nederland; een Woordenboek tot de Biographische Kaart van dien naam*, door Mr. JACOBUS SCHELTEMA. Eerste Deel A—K. Tweede Deel L—Z. Te Amsterdam, by J. ten Brink, Gerritsz. 1805 en 1806.

Door toevallige oorzaken hebben wy tot hiertoe verzuimd van dit fraai en belangryk Werk in ons Weekblad verslag te doen. Deszelfs voortreffelykheid nogtans is te groot, dan dat wy dat verzuim niet by de eerste gelegenheid herstellen zouden. De Schryver daar van, de Heer Mr. JACOBUS SCHELTEMA, die zich reeds door vroegere schriften van mindere uitgebreidheid, als het *Overzicht van de Staat- en Letterkundige Geschiedenis der 18de Eeuw*, twee *Redevoeringen over Balthazar Bekker*, allen geplaatst in het *Mangelwerk der Alg. Vaderl. Letteroefeningen*, en meer andere Stukken, als een' waren geschiedkennner en een sierlyk en krachtig penvoerder, met lof had bekend gemaakt, heeft door dit Werk niet alleen eene zeer buitengewone bedrevenheid in de Vaderlandsche Geschiedenis, maar ook eenen onvermoeiden yver ter nasporinge van alles, wat ter opheldering daar van strekken kan, aan den dag gelegd, en in hetzelfde ter nadere kennis en beoefening dier geschiedenis eene in allen opzichte zoo schoone en belangryke Bydrage geleverd, dat zyn naam uit dien hoofde naast die van eenen WAGENAAR, VAN WYN, TE WATER, KLOIT en meer dergelyke uitstekende mannen verdient gesield te worden. — Wy zullen trachten, door een nader verslag van den aard, de strekking en uitvoering van dit Werk, onzen Lezeren de gegrondheid van dit gunstig oordeel ten volle te doen blyken.

In eene belangryke en wel geschrevene Voorrede geeft de Heer SCHELTEMA berigt van de aanleiding tot het schryven van dit Werk en het oogmerk, 't welk hy zich daar mede voorstelde. By eene meer gezette beoefening der Vaderlandsche Geschiedenis, ten einde eenige jonge lieden daarin te onderwyzen, hoe langs hoe duidelyker ontwarende, dat niet alleen niet alle vollen daar van met gelyke zorgvuldigheid bewerkt zyn, maar ook dat de gewastelyke geschiedenis: buiten die van Holland, weinig beoefend is, en tevens bedenkende,

dat



dat zeer vele Biographien in onderscheidene Werken wyd en zyd verspreid zyn, kwam hy op de gedachte, om eenen algemeen wegwyzer te vervaardigen, en 's Lands geheele Staat-, Krygs- en Letterkundige Geschiedenis, behoorlyk in vakken verdeeld, door deze of gene uitvinding voor het kunstmatig geheugen onder één oogpunt te brengen, ten einde alzoo de beoefening voor kundigen en het onderwijs voor leerlingen aangenamer en gemakkelijker te maken. Niets kwam hem, na herhaald overleg en zorgvuldige vergelyking met andere uitvindingen, daartoe geschikter voor dan de Biographische Kaart van den beroemden PRIESTLEY in vereeniging met de Historische. Hy besloot dan tot het vervaardigen van dergelyke Kaarten voor de byzondere vakken der Vaderlandsche Geschiedenis; maar, niet vergenoegd met eenvoudig zyn model te volgen, zocht hy de onvolkomenheden daar van in zyne navolging zoo veel mogelyk weg te nemen, en aan zyne Kaarten alle die verbeteringen toe te brengen, voor welke zy, by de mindere uitgebreidheid van zyn bestek, vatbaar waren. Eene eerste vrucht van deze Oordeelkundige navolging der uitvinding van PRIESTLEY deelde hy der geletterde wereld mede in eene *Biographische Kaart*, getiteld *Staatkundig Nederland*, en bebelzende eene opgave van de voornaamste Staatsmannen, welke Nederland, sedert het begin der 14de Eeuw, van welk tydperk hy, om voldoende redenen, in de *Voorrede*, bl. xvii. vermeld, het gevoegelykst keurde eenen aanvang te maken, tot op het einde der 18de Eeuw heeft voortgebragt. Desgelyks bevat de Kaart een beknopt overzicht van de merkwaardigste gebeurtenissen gedurende het aangewezen tydvak, en is voorts vergezeld van een Woordenboek in II. Deelen, behelzende in eene Alfabëtische orde eene korte, maar zaakryke opgave van den leeftyd, de lotgevallen en verrigtingen, de verdiensten of wanverdiensten van de mannen, wier namen op de Kaart gesteld zyn. By dit Woordenboek zullen wy ons verder geheel bepalen, na omtrent de Kaart alleen nog het volgende gemeld te hebben. Dezelve is, gelyk wy reeds te kennen gaven, met veel oordeel zoodanig ingerigt, dat by haar gebruik nut en gemak, zoo veel mogelyk, vereenigd zy. Boven aan de Kaart vindt men de verdeeling van het Tydvak in eeuwen en der eeuwen in tientallen met cyfers aangewezen, terwijl voorts ook de enkele jaren door kenbare teekenen zyn aangeduid. Nog hooger ontmoet men eene opgave van de onderscheidene Regeeringsvormen, welke in Nederland hebben plaats gehad, in dier voege ingerigt, dat tevens de tyd, gedurende welken zy stand hielden, in het oog loope. Ter linker zyde vindt men, in de lengte der Kaart, eene gewestelyke en plaatselyke verdeeling van dezelve, waar door men onderrigt wordt, tot welk gewest en voorts tot welke Stad zeker persoon behoore,

mitsgaders welke in 't algemeen de waardigheid geweest zy, door hem bekleed. Aan de regter zyde ontmoet men eene nadere rangschikking der op de Kaart gestelde personen in *Vorsten en Heeren, algemeene Landvoogden en Stadhouders, Regenten* enz. De plaatsing verder der onderscheidene personen op de Kaart met betrekking tot de aan het hoofd gestelde verdeeling van het gansche tydvak is zoodanig ingerigt, dat daar door derzelver leeftyd terstond kennelyk wordt. Aan den voet eindelyk der Kaart vindt men, na eene herhaling der bovengestelde tydsverdeeling, eene met die tydsverdeeling in verband gebragte aanstipping der voornaamste gebeurtenis gedurende het tydvak, 't welk de Kaart omvat, waar door men, met een enkelen opslag van het oog, de merkwaardigste voorvallen der geschiedenis en den tyd, wanneer zy plaats hadden, leert kennen. Dan het valt bezwaarlyk eene voldoende beschryving der Kaart te geven; wy willen alleen den zulken, wien dezelve nog onbekend mogt zyn, eenig denkbeeld van hare oordeelkundige en veel bevattende inrigting mede deelen. Van het nut, 't welk daar van by het onderwijs te trekken is, kunnen verscheidene Scholers, waarin zy met vrucht gebruikt wordt, en onder deze met name die van het Haagsche Departement der Maatschappy *Tot Nut van het Algemeen* getuigenis dragen. Het zal onze aanwyzing niet behoeven, hoe veel moeite, geduld en oplettenheid de vervaardiging dezer Kaart gevorderd hebbe; weshalve den Heer SCHELTEMA daar voor alleen, met regt, de hartelykste erkentenis toebehoort. Dan hy heeft zyne aanspraak op de algemeene dankbaarheid nog zeer aanmerkelijk vergroot, door de Kaart van het boven reeds vermelde Woordenboek te doen vergezeld gaan, by 't welk wy thans nog meer opzettelyk zullen stil staan. Hetzelve behelst, gelyk te voren reeds gezegd werd, naar gelange van den voorraad van berigten, of de verdienstelykheid der personen, meer of min uitvoerige Levensschetsen van allen, wier namen op de Kaart vermeld staan. Op zich zelf reeds was het zeer moeijelyk te beslissen, wie al, wie niet op de Kaart behoorde geplaatst te worden uit die talryke menigte van Staatsmannen, wier vermelding, uit hoofde der door hen bekleede waardigheden zelve, niet boven alle bedenking verheven was. Hier moest noodzakelyk eene keuze gedaan, en tot dat einde eene vraag beslist worden, welker beantwoording, by eenig nadenken, niet zeer gemakkelijk blykt te zyn, de vraag namelyk, *wat is, of liever, wat geeft vermaardheid?* De grondregelen, naar welke de Heer SCHELTEMA in de beantwoording dier vrage, en alzoo in de bepaling zynen keuze is te werk gegaan, worden voorgedragen op bl. xix. en xx. der Voorrede, en zullen gewisfelyk by elk bevoegd regter gereden byval vinden, hoe zeer ook al iemand in een enkel geval, in de toepassing dier

grond-

grondregelen, van hem verschillen mogt, 't welk wy nogtans gelooven dat zelden zal plaats hebben. Tot het byeenbrengen verder der personen, op de Kaart te plaatsen, en het zamenstellen van derzelver Levenscherfien heeft hy zich niet alleen van alle voorhanden zynde hulpmiddelen vlttiglyk bediend, als daar zyn de voornaamste geschriften over 's Lands algemeene Geschiedenissen, over die der byzondere gewesten, de meeste, zoo niet alle, beschryvingen van byzondere steden en plaatsen, vele Levensbeschryvingen en Verzamelingen daar van, ook de meest bekende Woordenboeken, van welke laatste echter hy weinig nuts heeft kunnen trekken, voorts kleinere en verstrooide schriften, als Mercuriussen, Journaalen, Jaarboeken, Gedenkschriften, Lyk- en Lofredenen, Dichtstukken en wat dies meer zy; maar hy heeft insgelyk zich om inlichting en mededeeling van onbekende byzonderheden vervoegd tot de voornaamste en meest beroemde beoefenaars onzer geschiedenis in de verschillende gewesten van ons Vaderland, aan wier verplichtende heuschheid hy niet alleen zeer vele verlangde ophelderingen en teregtwyzingen, maar ook de mededeeling van ongedrukte stukken en bezwaarlyk te verkrygen geschriften te danken heeft, terwyl sommigen zelfs zonder aanvrage hem het een en ander van waarde en zeldzaamheid hebben doen toekomen. Men ziet uit dit berigt, 't welk wy uit de Voorrede ontleend, en waar van wy de bevestiging door het ganfche Werk hebben aangetroffen, met welk eene hoogst loffelyke vlyt en zorgvuldigheid de Schryver alle hulpmiddelen heeft byeengebragt en opgespoord, welke strekken konden, om aan zyn Werk de grootst mogelyke volkomenheid by te zetten. Hoe zeer ook, uit den aard der zake, alle Levenscherfien niet even belangryk zyn, noch ook de Schryver, by de groote menigte, welke hy te vervaardigen had, in de bewerking van alle even gelukkig geslaagd zy (gelyk wy dus b. v. die van den Stadhouder Frederik Hendrik te mager en onbeduidend vonden) zal men nogtans aan verre de meeste den lof van beknoptheid, zaukrykheid en treffende Karakterschildering moeten toekennen. In het eerste Deel, 't welk de Letters A—K bevat, hebben, onder meer andere, byzonder onze aandacht tot zich getrokken de Levens- en Karakterscherfien van Arend Toe Boecop, Epo Sjuk van Burmania, Coenraad van Beuningen, Jacob Cats, Johan van der Does, Gaspar Fagel, Pieter de Groot, Isaac van Hoornbeek, Jan van Hout en Lieven Jansfon Keersfemaker. Wy willen die van Hoornbeek, als eene der konfte, hier tot eene proeve laten volgen.

„ HOORNBEEK (ISAAC VAN) *Raadpenfionaris van Hal-*  
*land.*

„ Was afkomstig uit een Vlaamsch geslacht, om het geloof  
 „ herwaards geweken, en Zoon van den beroemden Godge-  
 „ leer-

leerden JOHANNES HOORNBECK, en van ANNA BERNARD. Hy leefde als Advocaat in den Haag; in dezen werkkring werd hy zoo vermaard, dat de Regering van Rotterdam hem in 1692 tot hunnen Pensionaris benoemde. Hier door diende hy later in verscheidene bezendingen van Staat. In 1704 naar *Gelderland* gezonden, om de twisten te vereffenen, die dat gewest verscheurden, bereikte hy geenzins de oogmerken van zynen last, even min als by die tot den geheimen Vredehandel in 1705. Na het overlyden van HEINSIUS in 1720, werd de zware last van het ambt van Raadpensionaris op zyne schouders gelegd, schoon hy toen reeds door jaren en ziekten gebukt ging. Hy torschte dien last met moed, en verwierf lof door schrandrheid en scherpsinnigheid, die, gevoegd by groote naarftigheid, hem de beste lesfen deden erlangen uit de handelingen en bedryven zyner Voorzaten, welke hy zich ten spiegel voorstelde.

Hy stond aan het roer, toen de dwarrelwind van den Actiehandel opstak; vele planmakers kwamen by hem aan boord, lootsen, die zeiden de havens van de Goudkust te kennen en middelen te weten, om den Staat van schulden te ontslaan; doch hy bleef standvastig, stuurde, bygestaan door HOP en SLINGELAND, langs het gewoon vaarwater, op het compas der ondervinding af, en behoevede alzoo het Schip van Staat voor die blinde klippen van ydele hoop en winzucht, waarop naburige Staten en vele byzondere personen Schipbreuk leden.

In hetzelfde jaar had hy het genoegen met GOSLINGA en FAGEL, de zoo lang geduurd hebbende verscheiden in Gelderland tusfchen de drie kwartieren te vereffenen, en zag zich door een geschenk van een kunstig gesneden gouden Drinkbeker hier voor beloond. De laatste zending van hem was nog eens naar *Gelderland*, om de Staten te doen afzien van hunne poging, om Willem IV. (\*) tot Stadhouder te benoemen, doch was tevens vruchteloos. Hy werd in 1725 wel wederom op nieuw aangesteld, dan eene slepende ziekte nam hem kort daarna weg. Hy behield ten vollen de helderheid van zynen geest; den dood met gelatenheid te gemoet ziende, verftaauwde hy niets in zyne dagelyksche bezigheden, tot dat zyne krachten in eens bezweken op 17 Juny, 1727.

Zie WAGENAAR, D. XVII. en XVIII., VAN WYN, *Nyv.* D. XVIII. 74. XIX. 12. *Nalez.* II. 406. (†), de afbeelding is by WAGENAAR, D. XVIII. 234. — Het

(\*) Hier is in den tekst door verzinning het woord *niet* ingeslopen, 't welk blykbaar ongepast is.

(†) Hier schynt eene drukfout plaats te hebben en te moeten staan, *Nalez.* I. 426.

Het II. Deel, 't welk in twee Stukken het licht zag, bevat de letters L—Z, voorts een *Aanhangfel* behelzende, mede in eene Alphabetische orde, een klein aantal Levensschetsen, welke in het Werk waren overgeflagene, en te zamen ruim 30 bladzyden beslaan. Hierop volgen *Verbeteringen en Byvoegfels*, welke te zamen 60 bladzyden vullen, en zoo van 'smans onvermoeiden yver ter volmaking van zyn Werk, als van zyne edelmoedigheid in het erkennen zynere mislagen de loffelykste blyken dragen. Hierop volgt een zeer uitvoerige *Bladwyzer*, waarin de namen der Vorsten, Stadhouders, Regenten, Staatsmannen en hooge Ambtenaren, wier Levensschetsen in het Woordenboek vervat zyn, naar de orde der gewesten en Steden, tot welke zy behooren, worden opgegeven met aanwyzing by ieder van de plaats, waar het berigt omtrent zyn leven en bedryf te vinden is. In dezen Bladwyzer zyn de namen met de meeste naauwkeurigheid, zoo veel zyn kon, naar de eigene spelling der benoemde personen gesteld, met verzoek aan den Lezer, om de namen naar deze opgave te veranderen, voor zoo verre hy dezelve op de Kaart of in den tekst eenigzins anders gespeld mogt vinden. Ook hier zien wy wederom een lofwaardig blyk van de zorgvuldigheid des Schryvers, om aan zyn Werk de hoogst mogelyke volkomenheid by te zetten. Wat voorts nog in 't byzonder het II. Deel aangaat, hetzelfde verdient geenen minderen lof, dan het eerste, ja onderscheidt zich zelfs gunstig van dit door het geringer aantal van drukfeilen, in hetzelfde ingesloopen. Onder meer andere zyn ons hier bovenal fraai en belangryk voorgekomen de Levensschetsen van Elbertus Leoninus, Philips van Marnix, Duco van Martena, Rabo Herman Schele, Simon van Slingelandt, Pieter Adriaensz. van de Werff en Nicolaes Witsen. Wy zullen tot eene nadere proeve hier nog het begin van het vry uitvoerig berigt omtrent Simon van Slingelandt laten volgen. Dus luidt hetzelfde.

„ Onze geschiedenis levert niemand, wiens zedelyke en „ Staatkundige waarde zoo algemeen erkend zyn, dan dezen „ man, (liever, *als die van dezen man*) die om wysheid, „ trouw, eerlykheid en standvastigheid, gebleken by den dienst „ van den Staat, gedurende vyf- en veertig jaren, met re- „ den door Mr. H. VAN WYN wordt voorgedragen, als gebo- „ ren tot heil zynere tydgenooten en tot een spiegel voor de „ nakomelingschap.

„ De tydgenooten zegenden den Staatsman, die *Europa* „ in vrede behoorde, en schonken hem, ook om zyne pligts- „ betrachtning in alle betrekkingen, den wel verdienden lof; „ de nakomeling, die zyne verdiensten onbevooroordeeld en „ geheel kan overzien, en nu kan nagaan, welke wonderbare „ diensten hy, onder anderen, bewees aan 's Lands geldmid- „ delen, bevestigt dezen lof, en wy, Nederlanders, verheffen „ ons

„ ons thans met reden op den landgenoot, die, zonder praal,  
 „ zonder vertooning, door zyne stille wysheid den meesten  
 „ invloed had op de regeerders van *Europa*, en de balans  
 „ der volksbelangen gedurende vele jaren in handen hield.”

Uit de medegedeelde proeven kan de Lezer reeds eenigermate oordeelen over de verdiensten van den styl, waarin het Werk geschreven is. Gelyk de Heer SCHELTEMA door vroegere schriften lof behaalde van wege de sierlykheid, levendigheid en mannelyke kracht van styl, hem eigen, en de vrouwelyke gemeenzaamheid met de Werken der beste voorgangeren, inzonderheid die van Hooft, daarin uitblinkende, zoo wordt die lof door het voorhanden zynde Werk alletins bevestigd. Alleen zou men, hier en daar, nog eenige grootere nauwkeurigheid ten aanzien van taalkundige byzonderheden verlangen. Doch wy twyfen geenszins, of deze en dergelyke vlekken, welke het Werk ontfieren, zullen by eene tweede uitgave, welke wy hopen, dat een, aan die verdiensten en algemeene belangrykheid des werks geëvenredigd, vortier spoedig noodzakelyk zal maken, ganschelyk worden uitgewischt. Niet weinig sieraads verder heeft de Schryver aan hetzelfde bygezet, door by gepaste gelegenheden of een fraai Struk uit Hooft's Historien in te laschen, of eenig zinryk gedicht van VONDEL, BRAND en dergelyken over te nemen, zoo heeft hy b. v. in het berigt omtrent Keizer Karel V. de meesterlyke schets van deszelfs karakter door Hooft ingevlochten. Hetzelfde heeft hy gedaan in de Levensschets van Alva, en by die van P. A. van de Werff vindt men het hoofdbedryf van dien kloekmoedigen Regent ten tyde van Leydens belegering, met de woorden van den genoemden Geschiedschryver, verhaald. Het levensberigt van C. P. Hoeff is verfraaid met het beroemde Bychrift van BRANDT op dien voortreffelyken Regeerder, dat van Oldenbarneveldt met eenige regels uit den voortreffelyken *Sitzang* van SIMON STIL, schier zyn uitmuntend Werk, getiteld *Opkomst en Bloei der Vereenigde Nederlanden*, en een zinryk Bychrift van HUYDECOPER op het zwaard, waar mede die eerwaardige grynaard onthoofd werd; dat van Herman van de Poll eindelyk (om geene meerdere voorbeelden op te noemen) met een keurig grafchrift van VONDEL. Ook heeft de Heer SCHELTEMA zich beyverd, om zoo dikwyls hy daartoe gelegenheid vond, de Meesterstukken onzer beroemdste Dichteren, tot zyn onderwerp betrekkekyk, aan te wyzen. Nog mogen wy niet met stilzwygen voorbygaan, dat de Schryver in de Levensschetsen van mannen, die in de laatste beroeringen en omwentelingen, welke ons Vaderland geschokt hebben, eene voorname rol speelden, als van J. D. van der Capellen, Gerhard Dumbor, G. W. van Marle, L. P. van der Spiegel en meer anderen eene zeer groote gematigdheid en bescheidenheid

heid heeft aan den dag gelegd. Eindelyk zy nog gemeld, dat het Werk aan den toenmaligen Raadpenfionaris der Bataaffche Republiek, den Heer Mr. R. J. Schimmelpenninck, is toegewyd met eene Opdragt, welke om haren kiefchen en deftigen inhoud, en levendigen en gefpierden ftyl den hoogften lof verdient, en niet minder vereerend is voor den fteller, dan voor hem, aan wien dezelve gerigt is. Wy befluiten onze aankondiging met den opregten wensch, dat de voortreffelyke Schryver de fterkfte aanmoediging vinden, en de noodige gezondheid, lust en krachten behouden moge, om ook de Krygs- en Letterkundige Gefchiedenis van ons Vaderland op gelyke wyze voor te dragen.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 5 October 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	100:100	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C. 95. 1½	
<i>Aandelen</i> by Hope & Comp. enz. . . . .	106:½	dito dito nieuwe. . . . .	90½ 1½
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	92½ 1½	<i>Portugal</i> , by Hope & C. . . . .	98 1½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94½ 1½	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt. 63½	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. 89 1 94		<i>Frankryk</i> Geconfolid. renten 5 prCt. . . . .	79½ 1 80½
dito Leen en Wifelfb. 4 prCt. 91 1 93		dito Cert. by K. & V. . . . .	79½ 1 80½
dito Kroon 4 prCt. . . . .	90 1 92		
<i>Ketzer van Oostewyk</i> 5 prCt. 54½ 1 55½			
dito 4½ prCt. . . . .	49 1 50½		
dito 4 prCt. . . . .	49 1 50½		

#### Wisselcours.

Op Londen. . . . .	niet genot.
— Parys. . . . .	53½ 1 1

#### BINNENLANDSCHE.

<i>Nationale Schuldbrieven</i> 2 3 prCt. . . . .	44 1 1	dito Domeinen. 4 prCt. . . . .	72½ 1 1
dito 2 2½ prCt. . . . .	38½ 1 39	dito Vrywillig 2 5 prCt. . . . .	72 1 1
<i>Reftenten uit de heffing van</i> 98 1 3½ prCt. . . . .	50½ 1 51	<i>Kon. Negot. van 1807</i> . 6 prCt. met opkoop. premie by Af. loof. . . . .	97½ 1 1
dito uit de heffing van 1800. 2 3 prCt. . . . .	44½ 1 1	<i>Refcipden Loof. na den</i> Vrede . . . . .	58½ 1 1
dito 1801. 2 3½ prCt. . . . .	50½ 1 51	<i>Agio van de Bank</i> . . . . .	4½ prCt.

## GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 203; en te *Haarlem* 21, onder welke laafften 6 beneden de 12 jaren.

STER-

# STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTEELD- HEID.
Sept.				
30	{ 29. 3 29. 3 29. 7½	{ 54½ 55 54½	{ W. N. W. — N. W. t. N.	seer zwart storm met regenbuijen.
Oct.				
1	{ 30. 1 30. 2½ 30. 2	{ 51 58 47½	{ N. N. W. N. t. W. N. W.	wolken; 's morgens harde wind.
2	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1	{ 49 57 53½	{ Z. t. W. Z. t. O. Z. Z. O.	betrokken; 's avonds bewolkt.
3	{ 30. 1 30. 1½ 30. 2	{ 51 64 57	{ Z. W. W. Z. W. —	bewolkt; 's namidd. en 's avonds betrokken; dampig.
4	{ 30. 2 30. 2½ 30. 2½	{ 54 58 56	{ Z. W. — —	betrokken; dampig.
5	{ 30. 2 30. 1½ 30. 0½	{ 51 65 67	{ Z. O. t. O. Z. O. —	bewolkt; omtrent betrokken.
6	{ 30. ½ 30. 0 30. 0	{ 54 61 59	{ Z. W. t. Z. — Z. W. t. W.	bewolkt; omtrent betrokken; 's avonds iets regen.

## BEKENDMAKINGEN.

\*. By L. A. C. HESSE, te Amsterdam, is uitgeko-  
men en alom verzonden:

ANACREONTIS & Sapphus reliquiae ad fidem op-  
tinarum editionum recensitae, cum  
Indice et notis ei insertis, in 8°. op  
Schryfpapier f 1-4: Propatria-  
papier. f 1-16½  
hetzelfde Werk; in 4°. op best V6-  
lin-papier. - 10-10:  
Nieuwste Tafereelen van Londen, deszelfs Zeden,  
Handel, Letterkunde enz. - 1-10:  
LAFONTAINE, de Familien-papieren. Tweede Deel - 1-16½  
De Nieuwe CATALOGUS der Hoogduitsche boe-  
ken, thans by hem voorhanden.

In ons laatstvolg N° staat bladz. 210, regel 15 van onderen: 1806,  
in plaats van: dezès jaars 1807.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 42. *Vrydag den 16 October.*

---

B E R I G T E N .  
U I T L A N D S C H E .

**P**ETERSBURG. Het onlangs in druk verschenen Programma der Keizerl. Akademie der Wetenschappen alhier, geeft berigt van de laatste Prys-uitdeeling, en bevat eene nieuwe Prys-vraag: uit hetzelfde blijkt, dat, van de 6-ingekomen Verhandelingen over de gevraagde *Schelkundige Eigenschappen van het Licht*, twee in het Rusfisch, een in 't Latyn, een in 't Fransch en twee in het Hoogduitsch geschreven waren; dat de 3 eerste aan het oogmerk der Akademie niet beantwoordden; dat de 4de wel niet geheel zonder verdiensten was, maar zonder eenige nieuwe Proeven opteleveren; dat echter de beiden laatste alle oplettendheid der Akademie verdienden, en haar dus hadden doen besluiten, om den Prys, onder de beiden Schryvers, die by de opening van derzelver verzegelde Billets bleken te zyn: H. F. LINK, Hoogl. te *Rostock*, en PLACIDUS HEINRICH, Hoogl. te *Regensburg*, te verdeelen.

De nieuwe Vraag, die voor 1 July 1808 moet beantwoord worden, is van den volgende inhoud:

„ Men verlangt eene gemakkelyke manier te weten,  
„ waar op elk, zonder Plantkundige kennis, in korten  
II. DEEL. Q „ tyd

„tyd, met weinig kosten, en volkomen zekerheid, de „vergiftige Planten kan leeren kennen.”

KOPENHAGEN. Men heeft hier onlangs een *Vee-Arztzennykundig* Genootschap opgericht.

De Hr. *Wahlenberg* van Upsal, die de beschryving van een gedeelte van Lapland heeft uitgegeven, maakt thans eene reize in de Gebergten van Zweden en Noorwegen.

De Hoogl. *Bogstrup* laat eene beschryving drukken van Jutland, versierd met Kaarten en Platen, ten verfolge dienende op zyne voorgaande van Seeland en Finnen: hy is voornemens dezen zynen arbeid volledig te maken, met ook de overige Gewesten van Denemarken te beschryven.

PARYS. De beroemde Italiaansche Arts en Staatsraad *Moscatti*, heeft aan den Heer *Alibert*, Geneesheer van het Gasthuis Saint Louis alhier, twee fraaie afteekeningen gezonden van de *Pelagra*, eene Landkwaal in het Milaneesche. Deze Huid-uitslag openbaart zich in het Voorjaar, en verdwynt weder in September. Het aanmerkelykste hieromtrent is, dat zy, byna altoos, de persoon, daar door aangetast, tot eene volslagene Krankzinnigheid voert.

Dr. *Moscatti* heeft tevens aan den Hr. *Alibert* eene beschryving medegedeeld van een nieuw soort van *Leishman* (Melaatschheid), welke tot hiertoe nog niet beschreven is.

LYON, den 26 September. Deze dagen werd hier op order en kosten der hoogen Regering, een proef in 't groot genomen van zekere Machine, door den Hr. *THELONIER* uitgevonden, en by hem *Radeaux plongeurs* geheten, dienende om geladen Vaartuigen, tegen den stroom, de Rhone optevoeren. Deze proef gelukte niettegenstaande verscheidene, toen plaats hebbende, ongunstige omstandigheden, naar wensch, en zou zelfs nog beter uitgevallen zyn, indien het vlot niet, door de onbedrevenheid der Stuurlieden, spoedig aan den grond geraakt was. — Met dit alles werd het Vaartuig, door de Machine, veel sneller, dan het met paar-

den kon getrokken worden, in den tyd van 50 minuten, van de Stad tot de Brug Morand, gevoerd. Men belooft zich, van deze uitvinding, in 't vervolg veel goeds voor de Scheepvaart opwaards de Rhone.

**GOTTINGEN, den 29 Augustus.** Dezer dagen overleed alhier de Oudvader der Duitſche Staat- regtskundigen (Publiciſten) de beroemde Geheim- Juſtitieraad *Johann Stephan Pütter*, wiens uitſtekende verdienſten onttrent de Wetensſchap, aan welke hy zich gewyd had, het opleiden van zoo vele duizenden van Staatsdienaren, en den glans der Univerſiteit, welke hy meer dan 50 jaren lang, met zoo veel yver als vrucht, dien- de, voor altoos in 't geheugen zullen blyven. Hy bereikte den ouderdom van 82 jaren en ruim 2 maanden.

De vermaarde Wis- en Sterrekundige *Dr. K. F. Gauss* is tot gewoon Hoogleeraar in de Wysbegeerte en Sterrekunde by de Akademie alhier aangesteld; ook is denzelven, met en benevens den Hoogl. *Harding*, het opzigt en beſtuur onzer Sterrewacht opgedragen geworden. Men ziet zyne komſt alhier kort na Mid- chiel te gemoet.

**FRANKFORT, 30 September.** Hier is, dezer dagen, in druk uitgekomen eene nieuwe Hoogduiſche over- zetting van het Nieuw Verbond, ten dienſte van alle de Kriſtelyke Genootſchappen. Dezelve is vervaardigd door twee Benediktyners, *Karel en Leendert van Eſ*, en wordt, by des bevoegde beſtordeelaars, voor de beſte gehouden, die wy, voor als nog, in onze taal bezitten. Men heeft 'er twee onderscheidene drukken van uitgegeven, een voor de Roomschen en de andere voor de Protestanten: ſchoon echter de eerſte niet van de tweede verſchilt, dan alleen door eenige byvoeg- ſels, uit de Vulgata overgenomen. Beiden zyn goed- gekeurd door de Geestelyken der wederzydsche Kerk- genootſchappen. De beiden Overzetters zyn tegenwoor- dig bezig met eene vertaling van het Oude Verbond, op denzelfden voet ingerigt.

P R O G R A M M A  
 VAN HET  
 G E N O O T S C H A P  
 TER BEVORDERING DER HEELKUNDE,  
 TE AMSTERDAM,  
 VOOR DEN JAARE 1807.

HET GENOOTSCHAP TER BEVORDERING DER HEELKUNDE, TE AMSTERDAM, heeft op den 7 September l. l. onder voorzitting van den Hoogleeraar G. VROLIK, (zynde de Hoogleeraar A. BONN, door indispositie, hierin verhinderd) wederom deszelfs jaarlyksche Algemeene Vergadering in de groote Geheerzaal van het *Athenaeum Illustre* gehouden, by welke gelegenheid door den fungerenden Praeses werd voorgedragen het overlyden der geachte Leden H. NISSEN, J. H. DE CLERCQ, R. FORSTEN, R. HYLIGERS, W. MUNIKS en H. KEULS, met byvoeging eener korte herinnering aan derzelver onderscheidene verdiensten.

Vervolgens deed de tweede Secretaris J. N. ENGELTRUM, by afwezigheid van den Eersten, een ampel verslag van de handelingen des Genootschaps, gedurende het verlopen jaar. Waaruit onder andere bleek, dat by hetzelfde ten bepaalden tyd was ingekomen eene Verhandeling in antwoord op de in September 1804 voorgestelde, en in September 1806 herhaalde, vraag over de AMAUROSIS, onder de zin preuk: *Causa sublesta tollitur effectus*. Hierop wierden de schriftelyke advyzen der geraadpleegde Medeleden aan de Vergadering voorgelezen, en daar over gedelibereerd zynde, de gouden Medaille aan den Schryver toegekend, die, by het openen van zyn verzegeld billet, bevonden werdt te zyn JACOBUS LOGGER, Stads Heelmeester te Leyden. Voorts wierdt besloten, de volgende Prys-  
vraag

vraag voortstellen, om beantwoord te worden vóór den 1sten Mei 1809.

„ Daar het lot des Oorlogs, inzonderheid in de „ laatst afgelopen, en in het begin der tegenwoordi- „ ge Eeuw, een groot getal ongelukkige gekwetsten „ in het geval heeft gebragt, dat aan dezelve één of „ meerder Ledematen (ware het mogelyk tot behoud „ van hun leven) zyn afgezet (*geamputeerd*) gewor- „ den, het welk in het genoemde tydvak onder ver- „ schillende Natien heeft plaats gehad; en dus die af- „ zettingen ook op byzondere wyzen verrigt zyn; zoo „ wordt gevraagd;”

I. „ Welke verschillende wyzen van Afzetting der „ Ledematen zyn 'er, van den tyd van AMBROSIIUS „ PARÉ af, tot op den tegenwoordigen tyd toe, aan- „ gewend, en in gebruik gebragt?

II. „ Wat redenen zyn 'er, dat men van de wyzen, „ volgens VERDUIN, KOENERDING en RAVATON, met „ de Lap (*à Lambeaux*,) enkel, of dubbel, weder „ geheel en al is afgegaan, en de rondgaande infny- „ ding, door huid en spieren, ('t zy in ééns, of, by „ herhaling gedaan) den voorkeur gegeven heeft?

Daar nu echter thans, door sommige Fransche en Engelsche Heelmeesters, van de wyze van VERDUIN, by de Afzettingen der Ledematen, weder gebruik wordt gemaakt, zoo wordt vervolgens gevraagd:

III. „ Welke voor- of nadeelen, van alle de in ge- „ bruik geweest, of nog in gebruik zynde wyzen van „ afzetting der Ledematen, zyn daar aan verbonden, „ zoo wel ten aanzien der afzetting van het Lid zelve, „ als omtrent het onderscheppen, of de bindingen der „ Bloedvaten, en in het aanleggen van 't verband?

IV. „ Welke wyze van deze allen is de beste, „ proefondervindelyk bewezen, zoo door eigene waar- „ nemingen, als die van anderen bevestigd?”

V. „ Welke is vervolgens, na de gedane afzetting, „ de beste behandeling, omtrent den Stomp; ten einde „ het uitsteken des afgezaagden beens, buiten denzel- „ zelve, te verhoeden?”

VI. „ Eindelyk: is 'er, eene oorzaak te ontdekken, „ waarom, na gedane afzetting der Ledematen, by zom- „ mige dezer Lyders (en zelfs by eenige, verscheide- „ ne dagen, na de afzetting) niet zelden zich ver- „ toont dat toeval, het geen men *Spasmus oris* noemt, „ en tot hier toe, meest al, doodelyk is geweest?”

„ Welke middelen zyn, tot heden, in 't werk gesteld en beproefd, om genoemd toeval voortekomen, of, reeds daar zynde, te doen ophouden? ”

„ Zyn 'er proefkundige bewyzen van zoodanige voorbehoedingen, of wel genezingen van dit toeval? ”

Met uitloving eener gouden Medaille op den stempel des Genootschaps geschroefd, voor den Schryver van het meest voldoende en goedgekeurde antwoord op de zelve.

Het Genootschap herinnert hier mede tevens, aan de in den vorigen jare voorgestelde prysvraag om beantwoord te worden voor primo Mei 1808, zynde van den volgenden inhoud:

„ Daar 'er, buiten twyfel, omstandigheden zyn, waar de Schaambeensnede, al wilde men ook aan nemen, dat zy, als Heelkundige bewerking, boven de Keizersnede den voorkeur verdient, niet alleen niet nuttig, maar ten hoogsten schadelyk zyn zoude; zoo is de vraag:

„ Welke gevallen zyn 'er, waar de Schaambeensnede boven de Keizerlyke Snede te verkiezen is? ”

„ In hoe verre heeft men op de gedaante en vorm des bekkens te letten, by de bepaling zyner keuze van de eene boven de andere reeds genoemde bewerkingen? ”

„ Is de plaatfing der vrucht onverschillig, tot het doen der verlosting, na de schaambeensnede? zoo neen: hoe verlangt men deze, het zy vóór de bewerking, door de natuur, of na dezelve door middel van de kunst gesteld te zyn? ”

Met uitloving eener dergelyke gouden Medaille.

Voor het overige wist het Genootschap de Schryvers van intezendene Prysantwoorden op gemelde vragen, of van andere Verhandelingen en Waarnemingen, naar de gewone, en in vorige Programma's bepaalde voorwaarden; en heeft, ingevolge het besluit op de Algemeene Vergadering van den jare 1804 bepaald, om voortaan niemand tot gewoon Lid van dit Genootschap te benoemen, dan die zich, door het inleveren van een of meer belangryke en goedgekeurde Heel- of Vroedkundige Verhandelingen, of Waarnemingen, by hetzelfde, of door de uitgave van eenig eigen Werk, tot een dier kunsten betreklyk, by het algemeen, zal

verdienstelyk gemaakt hebben, op heden benoemd tot gewoone Leden:

Den Heer

F. BUCHNER, *Heel- en Stads Breukmeester, te Amsterdam.*

Den Heer

W. G. ALSTORPHIUS, *Heel- en Vroedmeester, correspondeerend Lid van de Natuur- en Geneeskundige Correspondentie Sociëteit, in 's Hage, te Termunterzyl, in Groningerland.*

En den Heer

J. DE JONGE, *Heel- en Vroedmeester in de Oude Poel A.*

7 September 1807.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

PLAATSBSCHRYVINGEN. *Tafereelen van Valentia*, door C. A. FISCHER. Met het Aanhangsel 275 bladz. in gr. 8°. Te Haarlem, by F. Bohn, 1807.

Een Pendant voor de *Tafereelen van Madrid*, van welke wy, voor eenigen tyd, met verdlenden lof gewag maakten (\*); als gevloeid uit de pennen van denzeldden oorspron- gelyken Schryver en Nederduitschen Vertaler, op gelyke wy- ze ingerigt, en even onderhoudend geschreven.

De Spaansche Provintie *Valentia* ligt tusschen de 37 en 40 gr. Noorderbreedte, waar van het vlakke gedeelte; schoon slechts een groote vierde van het geheel uitmakende; wat klt- maat, vruchtbaarheid, fraaiheid van gezichten, goedhartigheid en vrolykheid der Inwoners, aangenaamheid van verkeerling en goedkoope levenswyze betreft, voor vreemdelingen en vooral zwakke en ziekelyke, ter herstelling van kwynende gezond- heid, verre het verkiezelykste is boven alle andere oorden van Spanje, en in genoegzaam alle opzigten, mogen wy den Schryver, die ons ten stelligste verzekert, dat zyne Tafere- len geenszins overdreven zyn, op zyn woord geloven, als een aardsch Parady's kan beschouwd worden.

Men ontmoet hier wel geene zamenhangende beschryving van dit bekoorlyk oord; waarom dan ook het werkje niet vatbaar is voor een geregeld en doorlopend verslag; maar de afzon- derlyke Schilderyen, daar in opgehangen, zyn genoeg om het geheel in een allergunstigst licht te beschouwen, en de mees-

ten

(\*) Zie *Alg. Konst. en Letterb.* voor 1806. D. I. N°. 2.

ten derzelven boosjen de aandacht des lezers met een soot van verrukking.

Zie hier eene lyst van de voornaamste en meest in 't oog loopende, met eenige bygevoegde korte aantekeningen betreffend den inhoud dier Tafereelen. *Klimaat*, bl. 3, algemeen zicht en liefelyk; doorgaans een heldere lucht; zomer Thermometer-stand tusschen 17 en 20 gr. (waarschynlyk *Reaumur*) in den winter tusschen 7 en 13 gr. *Volkrykheid*, bl. 8, in 1795 telde men 932,150 Zielen, en 628 Steden, Vlekken en Dorpen. *Inwoners*, bl. 10, de Mannen sterk en vlug, de Vrouwen schoon en bevallig; zoo wel de een als ander ongemeen vrolyk en goedhartig. *De Stad Valentia*, bl. 12, buiten de Voorsteden, ongeveer een half myl in omtrek, telt ruim 100,000 Inwoners, 5890 Huizen, 59 Kerken, 40 Kloosters en 10 Gasthuizen: is, wat straten en gebouwen betreft, in den ouden Moorschen smaak ingerigt: doch zindelyk en vol leven en gewoel, wegens de bloeiende Handwerken en Zydeweveryen. Men ontmoet 'er geene bedelaars nog straatflypers! *Hoogeschool*, bl. 15, wordt voor de eerste, vooral in het vak van Geneeskunde, in Spanje gehouden: telt 78 Profesoren, welker jaarwedden van 700 tot 2000 Gl. loopen. *Huizen*, bl. 17, meestal laag maar diep, met platte daken, waar van de meesten met terrassen en sierlyke tuintjes, van binnen zeer regelmatig, vol gemak en ongemeen zindelyk. *Levensmiddelen*, bl. 20, buitengemeen goedkoop. Een pond Brood kost ruim 1 stuiver Hollandsch; een pond Rundvleesch 2 stuivers; een Hoen 5 stuiv.; een paar Duiven 3 à 4 stuiv. Een gerecht van Visch voor 2 à 3 personen niet boven 4. Groenien en Fruit naar evedredigheid. Kamerhuur, met de bediening, 8 à 10 stuiv. per week. *Burjasot*, bl. 58, een schoon Vlek, omtrent 4 uurs van *Valentia*; byzonder merkwaardig wegens deszelfs 41 onderaardsche Koornmagazynen; zynde een aangenaam en druk bezocht Zomerverblyf. — Een nette gemeubileerde Kamer met Bedstede en oppassing kost hier in een zindelyke Herberg (*Pofada*) of Burgerhuis 12 à 14 Guld. in de maand. *Aardbevingen*, bl. 65, de Kronyk van Valentia telt 'er slechts twee. Langs de kusten en vooral in de *Huerta di Valentia* (het bewaterd gedeelte) heeft men nog nooit een aanboudenden schok waargenomen. *Rystbouw*, bl. 74. Hoe zeer eenigzins verminderd, levert echter nog jaarlyks een oogst van 391,700 Cahues (een maat van 250 ponden) ter waarde van 43,755 000 Realen (of by de 5½ Mill. Holl. Guld.) op: is nogians voor de bevolking van het land byzonder nadeelig. *Benidorm*, bl. 78. Een klein doch sterk bevolkt Vlek, welks Inwoners van de *Tonyvisfery* (waar op zy zich ongemeen wel verslaan) en de Sprotvangst leven. *Barilla*, bl. 82. De uit deze plant gebrande Soda of Asch maakt voor de Provincie *Valentia* een zeer aanzienlyken tak van Handel uit. De

Cen-



Centenaar wordt doorgaans voor 70 of 80, ja zomtyds voor 110 Realen verkocht, en men rekent, dat 'er jaarlyks, door elkaar genomen, 150 à 160.000 Centenaars naar buiten lands voor de Glas- en andere Fabrieken nitgevoerd worden. De ware Soda (*Soude* of *Bourde*) die vooral door de Zeepzieders gebruikt wordt, brandt men uit zwakkere Soda-planten, die in menigte in *Valentia* gevonden worden: en van deze Pot- en Weedasch gaan jaarlyks om en by de 28,000 Centenaars, tegen 40 à 50 Realen, naar Engeland, Frankryk, Holland en andere Ryken. *Marmor*, bl. 89. *Valentia* levert overvloed van ongemeen fraai Marmor op, 't welk het beste Italiaansche evenaart, en ondertusfchen de helft beter koop is, dan dit laatste. *Zydeteelt*, bl. 91, is een zeer aanzienlyke tak van Industrie in *Valentia*, die jaarlyks by de 1½ mill. ponden Zyde, van 4 tot 5 Pefos (Kastiliaansche Kroonen, 125 stuiv. waardig) oplevert. *Zoutkeeten*, bl. 96, telt men 'er 3, die niet slechts gedeeltelyk de Provintie zelve, maar ook Holland, Denemarken en Genua van Zout voorzien. *Esparto* (*Stipa tenacissima*) bl. 101, een soort van Stikelgras, dat op onbebouwde Hoogten en Bergen, in menigte, zoo hier als overal in het Zuiden van Spanje, gevonden wordt; een zeer belangryk product, waar uit 45 foorten zoo van Touw- als Vlechtwerk, gelyk korven, matten, rustbedden enz. vervaardigd worden. Vooral zyn de hier van gemaakte Ankertouwen, om derzelver goedkoopte, duurzaamheid en ligtheid vermaard. Zulk een Ankertouw van 12 à 14 duimen dikte en 90 à 100 vademen lengte kost ten hoogste slechts 30 Piasters, duurt doorgaans zoo lang als twee van Hennep, en dryft altoos boven. By de Spaansche Marine worden geene anderen gebruikt; ook weten de Engelschen en Franschen deze touwen te waardeeren. — De fyne, bontgeverwde, Matten of Esterasfinas, in Holland bekend onder den naam van Spaansche Matten, worden geweven van zeker slingerriet, *Junco* (*Juncus effusus* L.) geheten. *Wyn*, bl. 113. De Provintie *Valentia* levert eene menigte van voortreffelyke Wynen op, waar onder die van *Alicante* en *Benicarlo*, welker uitvoer zeer aanzienlyk is, buiten lands reeds lang bekend waren. — Van de Pafas, of Rozynen, gaan doorgaans jaarlyks by de 28,000 Centenaars naar vreemde landen. *Amandelboomen*, bl. 117. Hier van telt men hier 6 onderscheidene soorten. — De *Mollar* Amandelen zyn wegens de zachte schil bekend. De zulken, die in Duitschland en elders, onder den naam van Valentiaansche, bekend zyn, leveren, in de schaal, nog een goede brandstof op, welker asch nog daarenboven meer dan  $\frac{1}{2}$  van het gewigt Potasch oplevert. *Alicante*, bl. 132, bevat ongeveer 20,000 Inwoners, en dryft veel handel; de *Huerta* (of bewaterde Valei) omtrent een  $\frac{1}{2}$  uur boven de Stad aanvang nemende, is een der verrukkelijkste en vruchtbaarste oorden, welke men zich verbeelden kan.

ſchoon niet groter dan 1 by 14 mylen in lengte en breedte, levert zy, jaarlyks door elkanderen, niet minder op dan 222,900 Cantaros Wyn, 4000 ponden Zyde, 15000 Cahices Gerst, 2500 dito Tarwe, 2600 dito Mais, 4000 dito Amandelen, 1200 Aroben Oly, 1000 dito Heſnip, 9000 dito Vygen, 15000 dito andere Vruchten, 16000 dito Groentens, 104000 dito Barille, en 13000 dito Algarrobas, (vruchten van den Johannes-Boom, die een uitmuntend voeder voor de beesten zyn.) — Doch wy zouden, met deze korte uittreksels verder voortzetten, het bepaald beſtek van ons blad te zeer te buiten gaan. Genoeg zal het reeds bygebragte voor den weetgierigen lezer wezen, om hem van het belangryke dezer Tafereelen te overtuigen, en zich ook dezen, vooral byaldien hy reeds bezitter mogt wezen der vorige van Madrid, aanſchaffen. — By eene andere gelegenheid deelen wy nog wel een en ander Tafereel, in dezelfs geheel, mede. Tans voegen wy 'er nog maar alleen by, dat de Schryver op deze zyne Tafereelen eenige zoo Geſchied- en Oudheidkundige, als Plaatsbeſchryvende, Aanhangfels, van bladz. 235 tot het einde des Boekdeels, laat volgen, waar van de eerſten de *Mooren*, en de laaſten de *Baleariſche* (*Majorca* en *Minorca*) en de *Pythyuiſche* (*Ivika* en *Formentera*) Eilanden betreffen; welk een en ander beſloten wordt met eene korte onderrigting voor Reizigers naar *Valenzia*.

**SCHIEKUNDE.** *De Verhandeling van Dr. INNOCENZA DELLA LENA over de buitengewone Eigenschappen zyner VASTE ONTVLAMBARE AARDE ontwikkeld, en ter oetſe der gezonde Rede gebragt, door DANIEL CRAANEN, Doctor in de Geneeskunde, te Rotterdam. Te Leyden, by de Saar, 1807. 73 pag.*

Verkeerde ſtellingen hebben van oudsher altoos aanklevers gevonden; doch zoodanige magtſpreukige en kwakzalverig uitgedoſchte waren als ons in het geſchryf van *Della Lena* worden opgediſcht, moesten, onzes bedunkens, ook den ligtgeloovigſten te zeer walgelyk toefchynen, om niet, met koele verachting en innige overtuiging van derzelver nietige waarde, van de hand gewezen te worden. Wy ontveinzen niet dat wy de moeite bewonderden, die de Heer *Craanen* op zich genomen heeft, om zulk eene zaak zyner opmerkzaamheid waardig te keuren, en dezelve te wederleggen; doch verder lezende, en wel op pag. 71 vonden wy deze verontſchuldiging dienaangaande: — „Lieden van Naam en Karakter (zegt onze Schryver) betoonen zich werkzaam om, door hunnen invloed alhier te lande de zoogenoemde nieuwe Geneeskundige handelwyze van *Della Lena* op alle mogelyke wyze ingang te doen verwerven.” — Wie deze *lieden van naam en karakter* zyn, of hier bedoeld worden,

dan, bekennen wy, niet te weten, nog zelfs te kunnen gissen; doch zy kunnen voorzeker gaanzins tot de klasse der Genees- en Scheikundigen onder ons behooren, en zullen, vertrouwen wy, op het lezen van deze Verhandeling, weldra van hunne dooling, waarin zy, onschuldig genoeg voor hen zelve, door misleiding van anderen gebragt mogen zyn, overtuigd worden.

Eene beknopte aanwyzing van den hoofdzakelyken inhoud dezer Wederlegging, zal, onzes inziens, genoeg zyn, om den lezer dit te doen opmerken. De eerste Afdeeling bevat eene Scheikundige beoordeeling der voordragt van den Heere DELLA LENA, ten aanzien zyner vaste ontvlambare Aarde. In welke Afdeeling wy de vier navolgende Vragen, strekkende ter ontwikkeling en wederlegging van della Lena's stelsel, betrekkelijk de zoogenaamde vaste ontvlambare Aarde, voldoende beantwoord vinden, „ te weten: 1.) Welk „ Lichaam hebben wy ons onder de benaming van werk- „ zaam beginsel, of wel van vaste ontvlambare Aarde, „ hier voor te stellen? 2.) Is de door den Heer della Lena „ aan dit werkzaam beginsel gegeven naam van vast Phlogiston, overeenkomende met de gezonde begrippen eener „ hedendaagsche Scheikunde? 3.) Kan de Scheikundige on- „ ontleedbaarheid dezer vaste ontvlambare Aarde, met eeni- „ gen grond, als eene bydrage ter vermeerdering van deszelfs „ Geneeskundige waardy worden aangemerkt? 4.) Moet de „ zoogenaamde in of aanklevende eigenschap van dit werk- „ zaam beginsel, zoodanig als die, luidens des Schryvers „ voordragt, op eene byzondere Scheikundige wyze, door „ hem, aan zyne ontvlambare Aarde wordt medegedeeld, in „ deszelfs medische toepassing als eene vermoederling der „ door den Heer della Lena voorgegevene uitmuntendheid „ van dit zyn bedoeld geneesmiddel, al, dan niet, aange- „ nomen worden?”

Het vast Phlogiston, ook vaste ontvlambare Aarde, of werkzaam beginsel genoemd, haalt della Lena uit de drie ryken der Natuur, offchoon hy, gelyk de S. te regt aanmerkt, geene melding maakt van zyne dierlyke Aarde. — Veelligt viel hem dit wat moeilijk, bespeurende hy zich zelve ten minsten al een zeer onwerkzaam beginsel. — De tweede Vraag wordt even afkeurend beantwoord; terwyl wy 'er tevens uit zien hoe weinig della Lena in de Scheikunde, alans in de nieuwere, ervaren zy! Het ware beuzelochtig de derde Vraag goedkeurend te beantwoorden, en ook hierin doet zich onze S. als een onbevooroordeeld en yverig vyand van herzenschimmige en bygeloovige denkbeelden kennen. De vierde Vraag, eindelyk, zien wy insgelyks, volgens de gronden en hoofdwaarheden eener verstandige Theorie, wederlegt — waarop de Heer Craanen, na alvorens een juist niet zeer streelend, doch echter regtmatic, Vonnis, over 's mans geschiktheid

heid in 't vak der Scheikunde gestreken te hebben, tot de *tweede Afdeeling* overgaat, inhoudende: „eene Geneeskunde, dige overweging der voordragt van den Heer *della Lena*, „ten aanzien van de byzondere medische werking zyner *vas- „te ontvlambare Aarde*.”

Meer uitgebreid is deze Afdeeling, behelzende eene Wederlegging van *della Lena's* stelsel op gronden der Geneeskunde. De vier hoofdpunten, waarop de Redenering van onzen Schryver betrekking heeft, zyn kortelyk de navolgende:

- „1.) Kan men door *den en hetzelfde middel* verschillen-
- „de ongesteldheden des menschelyken ligchaams genezen?
- „2.) Is het middel van *della Lena* in beide soorten van
- „Ontsteking, de *hevige* zoowel als de *stapende*, met vrucht
- „aantewenden? 3.) Moet men in lang aanhoudende Onge-
- „steldheden, gepaard gaande met een byzonder lyden van
- „sommige deelen, alléén op het Organismus, of op deszelfs
- „deelen in 't byzonder, of wel op beiden te gelyk werken?
- „4.) Is *della Lena's* middel inderdaad bevorderlyk ter ge-
- „nezing van den Kanker of van eenige andere Organische
- „ongesteldheid?”

Het blykt uit de afkeurende beantwoording dezer Vragen in 't algemeen, dat de Schryver, van de nieuwere *Physiologie* met vrucht heeft gebruik gemaakt; terwyl de scherpe grenslyn, welke hy trekt tuschen *Sthenie* en *Asthenie*, hem insgelyks als een aanhanger der nieuwere *Pathologie* teekent. — Een staaltjen hier van ontmoeten wy pag. 40 waar hy van de twee hoofdvormen der Ziekten, en wel hier ter plaatse, ter bestyding van bygeloof en dwaasheid, met een gelukkig gevolg zich bedient. Was het oordeel, dat de Heer *Craanen* over *della Lena's* waarde als Scheikundige velt, niet zeer gunstig voor 'smans *Naam* en *Karakter*, niet voordeeliger valt hetzelfde voor hem uit, bescouwden wy hem als Geneesheer. — En, offchoon meergemelde *della Lena* met den titel van Hoogleeraar moge schitteren, hangen wy des niet te min volgaarn ons zegel aan 'dit vonnis, terwyl wy hem rangschikken onder die soort van menschen, die, daar zy *innerlyke* waarde ontbreken, om toch iets te vertoonen, met *uiterlyke* zoeken te pronken.

Wy zeggen den Heer *Craanen* dank voor de nauwkeurige voldoende wederlegging dezer herzenschimmige Geneeswyze, welke juist, om hare geheimzinnige gedaante, anders ligt gewaar kon loopen, eenen nadeeligen indruk op het algemeen te maken. Jammer echter is het, dat de Hr. *Craanen* zich, in dit zyn optel, van zoo veele, nitheemsehe, byzonder Latynsche, Kunstwoorden bediend heeft, waar door zyn Werkje minder geschikt is, voor zulken, die deze taal niet genoeg verstaan.

Oudertuschen legt de Heer C. in dit Stukje zoo vele kundigheden en bekwaamheid aan den dag, als voorzeker aan een

Werk

Werk van meer belang en nut met vrucht kunnen besteed worden; gelyk wy ook wel meenen onderrigt te zyn, dat zoodanig een werk thans by hem dadelyk onder handen is en eerlang het licht staat te zien.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 12 October 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 pCt. . . . .	100:100j	<i>Spanje</i> 5½ pCt. by Hope & C	95 ½
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp. enz. . . . .	100: ½	ditto dito nieuwe. . . . .	90 ½
<i>Rusland</i> 5 pCt. . . . .	52 ½ 93	<i>Portugal</i> , by Hope & C. . . . .	98 ½
<i>Zweden</i> 5 pCt. . . . .	94 ½ 95 ½	<i>Engeland</i> . Annuiteit. 3 pCt. . . . .	63 ½
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 pCt. . . . .	89 ½ 94	<i>Frankryk</i> Geconfolid. renten . . . . .	
ditto Leen en Wisselb. 4 pCt. . . . .	91 ½ 93	5 pCt. . . . .	78 ½ 79 ½
ditto Kroon 4 pCt. . . . .	90 ½ 92	ditto Cert. by R. & V. . . . .	79 ½
<i>Kaiser van Oostenryk</i> 5 pCt. . . . .	55 ½ 56 ½		
ditto 4½ pCt. . . . .	50 ½ 51		
ditto 4 pCt. . . . .	50 ½ 51		

#### Wisselcours.

Op Londen. . . . .	niet genot.
— Parys. . . . .	53 ½

#### BINNENLANDSCHE.

<i>Nationale Schuld</i> brieven a 3 pCt. . . . .	44 ½	ditto Domeinen. 4 pCt. . . . .	72 ½
ditto a 2½ pCt. . . . .	38 ½	ditto Vrywillig a 5 pCt. . . . .	72 ½
<i>Reventen</i> uit de heffing van 98 a 3½ pCt. . . . .	50 ½ 51	<i>Kon. Negot.</i> van 1807. 6 pCt. . . . .	
ditto uit de heffing van 1800. a 3 pCt. . . . .	44 ½	met oloop. premie by Afk. . . . .	97 ½
ditto 1801. a 3½ pCt. . . . .	50 ½	<i>Restitucien</i> Lomb. na den Vrede . . . . .	58 ½
		<i>Agio</i> van de Bank. . . . .	4 pCt.

### HISTORISCHE EN LETTERK. ANECDOTES.

Op eene reize door Italië en Sicilië, in 1801 en 1802, van den Hr. *Creuzé de Lesfer*, welker beschryving in 1806, te Parys, is uitgegeven, teekende die Reiziger eene Anecdote, ter eere der Dramatische kunst, op, die verdient algemeener bekend te zyn, om het vooroordeel, dat nog te dikwerf tegen al, wat tooneel is, heerscht, te keer te gaan. Onder de Fransche Familien, die te Parma gevestigd zyn, wenschte de Heer *Creuzé de Lesfer* eenen reeds bejaarden Huisvader geluk, met de achting en teederheid, die hem zyne kin-

de.

deren bewezen. „Met hem,” antwoordde de grysaard, „die nu den meesten eerbied van allen betoon, was dit niet altyd het geval. Ik had alle middelen uitgeput, en wist niet hoe te handelen, toen ik toevallig in het *Theatre* van *Mercier* het Tooneelstuk, *Jenneval* getiteld, las; ik was 'er zoo door getroffen, dat ik my verbeeldde, dat het myn Zoon mischien ook zou treffen. Ik leide het stuk op zyne tafel, opengeslagen op de aandoenlykste plaats: myn Zoon las het, en ik moet zeggen, dat sedert dien dag hy my zoo behandeld heeft, als gy heden ziet.” Zie daar, voegt 'er de Schryver by, zoo ik my niet bedrieg, de vleijendste belooning, die een Dramatisch Schryver zou kunnen verwachten.

### STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

De Heer *Pans* heeft, op de Sterrewacht van *Marseille*, den 20 Sept. l. l. eene Staartster ontdekt. De Heer *Thuis* had haar dien zelfden dag niet kunnen waarnemen, ter zake van de benevelde lucht, maar hy was 'sanderendaags den 21sten gelukkiger: Volgens beider waarnemingen, medege-deeld aan de Sterrekundigen van *Parys*, en eene derde, door den Hr. *Burckhardt* in eigen persoon aldaar gedaan, heeft deze laatste de volgende Baan (orbis) bepaalt, welke hy aan de Klasse der Natuur- en Wiskundige Wetenschappen, in derzelver Vergadering van 5 October, heeft aangeboden.

Doorgang uit het Périhélium, 25 Septemb. 1807. 3 uren des morgens.

Afstand van het Périhélium, 0,6158. Périhélium  $291^{\circ} 4'$ .

Knoop  $267^{\circ} 47'$ . Helling  $48^{\circ} 4'$ ; regte beweging.

Deze Elementen zouden genoegzaam zyn, om den gang der Komeet te berekenen, maar men kan dien zonder moeite vinden; daar dezelve met het bloote oog kan bespeurd worden, uit 't geen zy des nachts aflegt. Tegenwoordig bevindt zy zich by de *Slang*, ter linkerzyde van den *Bogschutter*, tuschen de Sterren van de *Noordarkroom* en die der *Weegschaal*, naar het Westen (\*). Hare beweging is van een graad daags Noordwaards, en een weinig meer dan een graad naar het Oosten.

Dezelfde Staartster is den 28sten te *Peroul* en den 26sten door den Heer *Plausergues* te *Viviers* gezien. Deze vond de kern wit, schitterend, scherp afgerond, en gelyk aan een Ster

(\*) Genoegzaam in dezen stand is zy, ook reeds hier ten lande, sedert avonds van den 5den l. l. met het bloote oog gezien.

Ster van de 2de grootte. Zy is omgeven van een nevel tot op omtrent 6' van de middellyn en heeft een Staart van 12 graden lengte. — Zy gelykt naar geenen, welken ons bekend zyn.

De Hofraad *Huth* heeft, deze Komeet, te Frankfort aan den Oder den 29 Sept. l. l. en de Hr. *Bode*, te Berlyn den 1sten dezer lopende maand, insgeelyks waargenomen en wel de laatste, op dien tyd, met een Staart van 3 tot 4 graden.

# WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## BUITEN HAARLEM.

1807. Oct.	BARO- ME- TER.	THER- MOM- ETER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
7	{ 30. 0 30. 0½ 29. 6½	{ 57½ 62 59	{ Z. W. Z. W. t. Z. Z. W.	bewolkt; harde wind.
8	{ 29. 7½ 29. 7½ 29. 8½	{ 57½ 58 54	{ Z. W. t. W. W. S. W. W. N. W.	voormidd. en 's avonds storm met regenbuijen; namiddag betrokken; harde wind.
9	{ 30. 0 30. 1 30. 1½	{ 50½ 57 49	{ W. N. W. — —	bewolkt; 's morgens harde wind.
10	{ 30. 1 30. 1 30. 0½	{ 49 59 59½	{ W. t. N. — W.	bewolkt; omtrent betrokken.
11	{ 30. 1 30. 1½ 30. 1½	{ 57 62 58	{ W. W. t. Z. Z. W.	bewolkt; meest betrokken.
12	{ 30. 1 30. 0 30. 0½	{ 55½ 61 59½	{ Z. W. — —	bewolkt; omtrent betrokken.
13	{ 30. 2 30. 2½ 30. 3	{ 55½ 62 51	{ N. O. N. N. O.	bewolkt.

# GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 237; en te *Haarlem* 16, onder welke laatste 4 beneden de 12 jaren.

# BEKENDMAKINGEN.

\* \* De Hoogleeraar J. TEN BRINK, te *Harderwyk*, is voornemens uit het Grieksch te vertalen: *Krygstogt* van CYRUS door XENOPHON; voorzien van zoodanige aanmerkingen en ophelderingen als geschikt zullen voorkomen, om de

lezing daar van, deels voor geleerden en deels voor ongeleerden verstaanbaar te maken; waar by gevoegd zal worden eene *Kaart*, waar op de togt van CYRUS en de terugmarsch der *Grieken* verbeeld wordt. — Dit Werk zal in één *Deel* in groot Octavo, by *Inteekening* gedrukt worden, te *Amsterdam* by de Boekverkooper J. TEN BRINK Gz. — Een PROSPECTUS, waar by de voorwaarden van *Inteekening*, is by bovengemelden en alom by alle Boekhandelaars GRATIS te bekomen.

\*.\* By L. A. C. HESSE, te *Amsterdam*, is uitgekomen en alom verzonden:

- ANACREONTIS & Sapphus reliquiae ad fidem optimarum editionum recensitae, cum Indice et notis ei insertis, in 8°. op Schryfpapier f 1-4: Propatria-papier. f 1-16;  
 ————— hetzelfde Werk, in 4°. op best Velin-papier. - 10-10;  
 Nieuwste Tafereelen van *Londen*, deszelfs Zeden, Handel, Letterkunde enz. - 1-10;  
 LAFONTAINE, de Familien-papieren. *Tweede Deel* - 1-16;  
 De Nieuwe CATALOGUS der *Hoogduitsche* boeken, thans by hem voorhanden.

\*.\* De Boekverkoper A. LOOSJES Pz., te *Haarlem*, geeft uit en heeft aan zyne Korrespondenten verzonden:

- I. K. H. SPIESS *De Broosheid van het Menschelyk verstand of Levensgeschiedenisfen van Krankzinnigen*, met Pl. gr. 8vo. f 2-8-:

Dit Werkje, door den beroemden SPIESS in zynen levendigen styl geschreven, toont in onderscheide voorbeelden aan, hoe weinig 'er noodig is, om de edele geestvermogens van den Mensch tot het kinderachtige en dieper te vernederen, en geeft, in aandoenelyke verhalen en schilderyen, de nuttigste waarschuwingen aan de hand.

- II. G. REINBECK *Vlugtige Waarnemingen op eene Reize van Petersburg over Moscau &c. naar Duitschland*, in 'den jare 1805; in Brieven, met Aanteekeningen van den Vertaler. 1ste Deel, gr. 8vo. f 1-16-:

Door den Hollandschen Vertaler zyn zyne eige in *Rusland* zelfen gemaakte en alzins bevestigende waarnemingen, by wyze van Aanteekeningen, hier by gevoegd en zetten dus het zegel op derzelver geloofwaardigheid. — Met nog een Deel; van gelyke grootte, zal dit Werk compleet zyn.

- [ III. MARSHALL *Leven van GEORGE WASHINGTON*. Uit 't Eng. door J. Werninck, 7de Dl. gr. 8vo. f 2-10-

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 43. *Vrijdag den 23 October.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**K**IEL. De Hoogl. *Olivarius*, genoeg bekend, in de geleerde Wereld, zoo door zyne Tydschriften: *Le Nord* en *Archives generales du Nord*, als andere stukken, heeft reeds dezen Zomer een *Privatissimum* aangekondigd, over eene vergelyking van het Deensche Codex, met het Romeinsche, Jutlandsche, Pruisfische en dat van NAPOLEON, om grondstellingen daar uit afte leiden en aan de hand te geven, die, tegenwoordig, zouden kunnen dienen voor een algemeen Deensch Wetboek.

Gelykfoortige lessen worden tans op alle Universiteiten van *Saxen* gehouden.

LONDEN. De Heer *Delwall*, Hoogfchoolaar in de Redenrykkunst (Declamatie) vertoonde hier in de maand Juny l. l. by een openbaar examen zyner leerlingen, een vry zonderling fchouwspel. Hy liet ze Kooren, allen gelykluidend en op de maat opzeggen: 't welk, naar men verzekerd, een even sterke uitwerking deed, als een Musikaal Koor, en dus, door het geheel nieuwe, te meer verrukte. De Hr. *D.* heeft daar mede willen aantoonen, dat het zoo wel van belang, als mogelijk, is, om de toonen der *spreekende* stem te regelen,

II. DEEL.

R

naar

naar de gronden en evenredigheden van den Zangfleutel.

De vermaarde Pers van *Clarendon*, te Oxford, wordt tegenwoordig aan den gang gehouden, met het drukken, onder anderen, van eenen nieuwen druk der Commentarion van *Wytenbach*, over de Zedekundige Werken van *Plutarchus*, *Sophocles*, met de aantekeningen van *Elinsley*, als mede van *Homerus*.

MAINTZ. Ettelyke Tydschriften van de boorden van den Rhyu gewagen van eenen Mededinger met den uitvinder der Pafigraphie. Den Heer *Riem* nam. lid van de Berlynfche Akadèmie der beeldende Kunften, en voorheen geplaatst by den Regtbank van Spiers, die, zoo men zegt, den *Regel* eener algemeene Schryftaal, heeft uitgevonden, door middel van welken, men niet meer dan een paar teekens en negen cyffers zou noodig hebben, om zich volmaakt in alle talen der befchaafde Wereld te doen verftaan.

Deze Grond-teekens nemen, door ligte wyzigingen, alle de Naam- en Werkwoordsverbuigingen aan. De Heer R. zal eerftdaags dezen *Regel* bekend maken, welke nog dit voordeel heeft, dat men dien in een uur kan verftaan, en 'er flechts weinige oefening vereifcht wordt, om 'er zich met gemak van te bedienen.

## I N L A N D S C H E.

DEN HAAG. Volgens een Koninglyk befluit van 8 dezer, zal 'er in het eerftkomend jaar, en vervolgens om de twee jaren, ook hier ten lande, eene *algemeene openbare Tentoonftelling van de Voortbrengfelen der Volksvlyt* plaats hebben, overeenkomstig het volgend daar voor gearresteerd *Reglement*.

Art. I. 'Er zal om de twee jaren eene Algemeene openbare tentoonftelling plaats hebben, van de voortbrengfelen der Volksvlyt. Deze tentoonftelling zal in de Paaschweek beginnen.

De eerfte tentoonftelling zal plaats hebben in de Paaschweek van den jare 1808.

a. Alle

2. Alle de voortbrengfelen van Vaderlandsche Vlyt of de Stalen en Monfieren van dezelve, de Kunstwerken, de in dit Koninkryk uitgevondene of verbeterde Werktuigen, de over het algemeen weinig bekende, doch echter in dit Land gemaakte Werktuigen, of de Modellen van deze onderscheidene Werktuigen, zullen de voorwerpen van deze tentoonstelling uitmaken.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken zal twee Commissarissen benoemen, om te beoordeelen, welke voorwerpen tot de tentoonstelling en mededinging tot den prys kunnen worden toegelaten.

Deze Commissarissen zullen daarvan aan onzen Minister rapport doen.

3. Alle de genen, welke tot deze tentoonstelling willen concurreeren, zullen gehouden zyn, by het geen zy inzendden, te voegen:

a. Een behoorlyk Certificaat, door of van wege het Plaatselyk Bestuur te geven, ten bewyze, dat het ingezondene wezenlyk eep voortbrengfel der Hollandfche Fabryken zy.

b. Eene opgaaft van de Namen en Woonplaatsen der Fabrykanten of Kunstenaars, en van den aard en des reëelen toestands der Fabryken, waarin het ingezondene is bewerkt.

4. De Artikelen, welken men zoude verlangen by de tentoonstelling en het mededingen geadmittleerd te zien, zullen ten minften vier weken vóór Paaschen moeten worden ingezonden ter plaatse, welke door onzen Minister van Binnenlandsche Zaken ten dien einde zal worden aangewezen.

De kósten, welken de Fabrykanten en Kunstenaars door de verzending mogten gehad hebben, zullen hen worden geresituëerd, voor zoo verre de voorwerpen geoordeeld mogten worden op deze tentoonstelling en prysgeding geadmittleerd te kunnen worden.

5. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken zal eene Commissie benoemen, bestaande uit zeven personen, aan welke de beoordeeling der objecten, ter mededinging geadmittleerd, zal worden overgelaten.

6. Deze Commissie zal by elke tentoonstelling over eene fom van f 1000 - - : kunnen beschikken, voor pryzen aan die genen toetewyzen, welken zy zal oordeelen door hunnen arbeid en vlyt, of door nieuwe en nuttige uitvindingen, daar op aanspraak te hebben.

De pryzen zullen zyn van twee foorten, als de eerste van eene gouden Medaille, ter waarde van f 105 - - : ; de tweede van eene zilveren Medaille, ter waarde van f 20 - - : .

Evengemelde pryzen zullen, ter keuze van hen, die dezelve behaald hebben, ook in geld kunnen worden genoten.

De Commissie zal de genen, die pryzen behaald hebben, zoo wel als de genen, die eene honorabele mentie verdienen, aanwyzen.

7. Die genen, welke pryzen behaald hebben, of van welken honorabele mentie is gemaakt, zullen Ons door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken kunnen worden voorgesteld.

8. Het verbaal der Commissie, bevattende de redenen der gedane keuze, de lyst der voorwerpen, welke de verschillende pryzen hebben behaald, of waar van honorabele melding is gemaakt, de namen en woonplaatsen der Fabrykanten en Kunstenaars, welke dezelve hebben ingezonden, zullen door den druk worden bekend gemaakt.

9. Wanneer de Inzenders zulks verkiezen, zullen de modellen of stalen, aan welke door de Commissie de voorkeur is gegeven, op eene daartoe bestemde plaats worden bewaard, met byvoeging van een opschrift, den naam van den Manufakturier of Kunstenaar en den behaalden prys bevattende, waarby ook de Modellen, welke zulks waardig zyn, insgelyks, echer met bewilliging van den Eigenaar, zullen kunnen worden geplaatst.

10. Deze tentoonstelling zal in een daartoe geschikt lokaal plaats hebben, waar van een Vertrek voor kostbare Kunstwerken, Byoutenriën, Goud- en Zilverwerken en Horologiën, zal bestemd zyn.

11. De Paaschweek en de daaropvolgende veertien dagen zullen tot de tentoonstelling bestemd zyn.

De tentoonstelling zal publiek zyn.

Die genen, aan welke van wege Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken het Oppertoezigt over deze tentoonstelling is opgedragen, zullen voor de handhaving der goede Orde zorgen, en tevens voor de ten toongestelde Goederen verantwoordelyk zyn.

12. Deze tentoonstelling zal worden gesloten met het houden eener Markt, welke tien dagen duren zal, 't zy in het Lokaal der tentoonstelling zelve, ofte wel in zoodanig ander, als door den Minister van Binnenlandsche Zaken zal worden aangewezen. En zullen tot deze Markt worden toegelaten de Kooplieden, Fabrykanten en Kunstenaars, welke eenige Goederen op de publieke tentoonstelling hebben gebragt, en dat wel voor allerhande soorten van Goederen en Nationale Kunstwerken, Eetwaren alleen uitgezonderd.

13. Zy zullen verpligt zyn, ten minsten vier weken voor Paaschen aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken het soort der Goederen op te geven, die zy ten verkoop zullen willen aanbieden.

Deze Goederen zullen bovendien van een Declaratoir, wegens dertzelver Vaderlandschen oorsprong, voorzien moeten zyn, ter beoordeeling van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, of wel van de personen, welke by ten einde voorschreven zal aanwyzen.

14. Ter

14. Ter goedmaking der noodzakelyke onkosten van elke tentoonstelling, zal eene som van f 6000-:- ter dispositie van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken worden geseld.

15. De Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de executie van het tegenwoordig Decreet enz.

De Heer HULTMAN, door zyne Majesteit, van Staatsraad in buitengewonen dienst, tot gewoon Staatsraad by de 1ste Sectie aangesteld zynde, is het Directeurschap der Kunsten, tot heden door dezen bekleed, by hetzelfde Koninglyk besluit van den 14den l.l., by de directie van het openbaar Onderwys gevoegd, en dus nu samen vereenigd in den zoo kundigen als verdienstelyken persoon des Ridders en Kamerheers MEERMAN van Dalem, die voortaan, in deze hoedanigheid, den titel zal voeren van: *Directeur Generaal der Wetenschappen en Kunsten.*

## P R O G R A M M A

DER

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPY

VAN

FRAAIJE KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

TE LEYDEN.

De *Hollandsche Maatschappy van Fraaije Kunsten en Wetenschappen* hield, op den 26 van Herfstmaand II., in de gewone Vergaderzaal van de Leydsche Afdeeling, hare jaarlyksche Algemeene Vergadering. Dezelve werd door den Heer *J. H. van der Palm*, Hoogleraar in de Oostersche Dichtkunde en Welsprekendheid aan de Koninklyke Universiteit te Leyden, als Voorzitter der Maatschappy, geopend met eene uitmuntende Redevoering, ten onderwerp hebbende: *David, voornamelyk*

lyk als Dichter beschouwd. Waar na de Secretaris verslag deed van de voornaamste Handelingen der Maatschappij, gedurende het afgelopen maatschappelyk jaar, en van haren tegenwoordigen staat; en voorts, met betrekking tot de Dichtkundige Prysstoffs, de Mensch, in de vorige Algemeene Vergadering uitgeschreven, in naam van Bestuurders berigte, dat op dezelfde vyf Stukken waren ingekomen, geteekend met de Spreuken:

1. *Wy zyn van Goddelyk geslacht.*
2. *Fier, kruipend; stout, bevreesd; mild, gierig; wreed en teder;*  
*Is 't zelfde hart op éénen dag!*  
F E I T H.
3. *Wat is de Mensch? Ps. VIII: 5.*
4. *God zy de eer.*

Zynde N°. 5. zonder Spreuk ingezonden. Doch dat geene dezer Stukken, door de by de Wet bepaalde meerderheid van Beoordeelaars derzelve, eene bekrooning was waardig gekeurd. Waarop de Naambriefjes, tot deze Stukken behoorende, openlyk, in de Vergadering verbrand werden.

Vervolgens overgegaan zynde tot het verkiezen van nieuwe Prysstoffen, voor het volgend maatschappelyk jaar, werden als zoodanige uitgeschreven; voor een Dichtstuk: *Het beeld van Pygmalion, door het gevoel der Kunst beziel.*

Voor eene Wetenschappelyke Stof: *Waarin bestaat het wezen der Welsprekendheid? Waarin verschilt zy van de Dichtkunst? En in hoe verre komen deze schoone Kunsten overeen?*

En voor eene Stof, betrekkelyk de Theorie van eene of andere schoone Kunst, buiten de Dichtkunde: *Eene geschiedkundige vergelyking tuschen de Bouwkunst der Oostersche en Westersche Volken, zoo oude als hedendaagsche; en in hoe verre de hedendaagsche Westersche Volken hunne Bouwkunst door die der Oosterlingen kunnen verbeteren?*

Eindelyk werd tot een onderwerp, om eene Lofrede op te vervaardigen, gekozen: *Benedictus de Spinoza.*

De

De Maatschappij looft haren gouden Eerepenning uit, ter innerlyke waarde van dertig Hollandfche Dukaten, ter bekrooning van het bestgekeurde en voldoende Dichtstuk, en haren Zilveren, van gelyke grootte en stempel, ter bekrooning van het insgelyks voldoende, en aan het eerste naastbykomende Stuk. Insgelyks looft zy haren Gouden Eerepenning uit, ter bekrooning van de bestgekeurde en voldoende Verhandeling op ieder der twee andere opgegevene Onderwerpen, alsmede ter bekrooning van de bestgekeurde en voldoende Lofrede; gelyk ook haren Zilveren, voor het daaraanvolgende en goedgekeurde Stuk op ieder derzelve.

De intezenden Dichtstukken en Lofredenen moeten in de Hollandfche taal, (doch de Verhandelingen over de twee andere Onderwerpen kunnen ook in het Latyn, Engelsch, Fransch of Hoogduitsch, maar met gewoon of Hollandsch karakter,) leesbaar en naauwkeurig, met eene andere hand dan die des Makers, geschreven zyn, en vrachtvry aan den Algemeenen Secretaris in der tyd, op de gebruikelijke wyze, worden toegezonden: de Dichtstukken vóór of uiterlyk op den eersten van Hooimaand 1808, en de Verhandelingen en Lofredenen vóór of uiterlyk op den eersten van Louwmaand van 1809.

Wyders werd de Heer Mr. *Willem Bilderdyk* tot Lid van Verdienste dezer Maatschappij verkozen. Tot Voorzitter voor het volgende Maatschappelyk jaar is benoemd de Heer Mr. *Jan Kinker*; en tot algemeenen Secretaris de Heer *Gerrit Brender à Brandis*, beiaen te Amsterdam.

Ten slotte berigt de Maatschappij, dat zy vóór, of uiterlyk op, den eersten van Louwmaand aanstaanden, de antwoorden te gemoet ziet op de twee volgende, in het verleden jaar door haar uitgeschreven, Prysstoffen:

1. *Welke was de verleden staat van het Nederlandsch Tooneel? welke is de tegenwoordige? en welke zou die behooren te zyn?*

2. *Proeve eener Hollandfche Prosodia, oordeelskundig gegrond op, en door het geoor getoetst aan, de uitspraak enzer taal, door het beschaafde gedeelte onzer Natie, en toegepast op het rythmus en metrum der ouden; in zoo verre beiden in onze Hollandfche Dichtkunde zouden kunnen werden ingevoerd.*

Op last der Maatschappij,

D. DU MORTIER, *Algemeene Secretaris.*

R 4

PRO-

# P R O G R A M M A.

De Bezorgers van het Legaat van wylen JOHANNES MONNIKHOFF hebben, ter bepaalde tyd, in Antwoord op den in September 1805 voorgestelde Vraag, over de NAVELEBREUKEN, ontvangen twee Verhandelingen, beide in het Hoogduitsch geschreven, onder de navolgende Zinspreuken:

De eerste:

*Hernie umbilicalis tanta est atrocitas, regni confirmata funeribus, ut felicioribus eventibus spem Chirurgorum confirmasse non inutile studium videatur.*

HALLER, *Tabula Disf. Chirurgic.*  
Tom. 3. pag. 653.

De tweede:

*Homo totus a nativitate morbus.*

DEMOCRITUS.

Waarna, op heden, in derzelver Vergadering de gouden Eereprys is toegewezen aan den Schryver van het Antwoord, onder de Zinspreuk: *Hernie umbilicalis tanta est atrocitas &c.*, die, by het openen van zyn daarby gevoegd verzegeld Billet, bevonden wierd te zyn:

SOEEMMERRING, Koninglyke Beijersche Geheime Raad, te *Munshen*, in *Beijeren*.

De bovengemelde Bezorgers, overwegende de belangrijke Onleedkundige nasporingen, omtrent den oorsprong der NAVELESTRENGS-BREUKEN, in de tederste en onvoldragene vruchtjens van mensch en dier, in de tweede Verhandeling, onder de Zinspreuk: *Homo totus a nativitate &c.* hadden wel gewenscht, daarvan gebruik te kunnen maken, waarin zy echter door de wydlopiegheid dier voordragt verhinderd worden; en nodigen diensvolgens den verdienstelyken Schryver, de uitgave daar

van



van zelf te doen, of dat het hem behage, een meer verkort opstel daarvan aan hun te doen toekomen, en zich tevens bekend te maken, vóór den eersten January 1808; ten einde de Vergadering het genoeg moge hebben, om, met dankbare melding zyns naams, eene vertaling van hetzelfde, ten nutte harer Landgenoten, achter de bekroonde Verhandeling te doen drukken; zullende deszelfs verzegeld Billet zoo lang bewaard blyven, en zonder eene gunstige verklaring des Schryvers, na dien bepaalden tyd ongeopend verbrand worden.

Voorts wordt hierby herinnerd aan de in September 1806 voorgestelde Vraag, om beantwoord te worden vóór primo Maart 1808, namelyk:

„ Naardien in de Heelkundige Schriften, behalven  
 „ de Breuken, die aan de Liefchen, Dyeplooijen en  
 „ aan den Navel voorvallen, voortgelyke uitzakkingen  
 „ van Ingewandan, ook aan den Onderbuik en omtrent  
 „ het Bekken opgeteld worden; zoo word gevraagd:

„ 1. Welke dezer laatsgenoemde Uitzakkingen ver-  
 „ dienen den naam van Breuken, en bestaan al of  
 „ niet?

„ 2. Welke naauwkeurige ontloedkundige kennis der  
 „ plaatsen, alwaar dezelve voorvallen, en dier plaat-  
 „ selyke gebreken zelve, behoort een Heelmeester te  
 „ bezitten, om deze van alle andere aldaar voorko-  
 „ mende gebreken wel te onderscheiden?

„ 3. Welke dezer Uitzakkingen vorderen eene Heel-  
 „ kundige behandeling ter genezing; en welke zyn  
 „ daarvoor niet vatbaar, maar verdienen alleenlyk on-  
 „ dersteund te worden?

„ 4. Welke handgreepen, kunstbewerkingen, hulp-  
 „ middelen, werktuigen en verbanden, komen daartoe  
 „ in de onderscheidene gevallen en naar de omstandig-  
 „ heden te pasfe; en welke voorschriften en overtui-  
 „ gende waarneemingen kunnen, by de behandeling  
 „ van ieder dezer Breuken, den Heelmeester tot voor-  
 „ lichting dienen?”

En wordt op heden voorgefteld, om, vóór den eer-  
 sten Maart 1809, te beantwoorden het volgende:

„ Daar 'er, onder de Gezwellen der Liefchen en  
 „ van den Balzak, gevonden worden, die van ouds  
 „ onder de Breuken geteld, thans met regt den naam  
 „ van onware dragen; en welke, wanneer zy de ware

„ uitzakkingen van Buiksingewanden vergezellen; de-  
 „ zelve *samengefeld*, en ingevalle van beklemming; de  
 „ Kunstbewerkingen daaraan bedenkelijker en moeije-  
 „ lyker maken; zoo word gevraagd:

„ 1. Welke is het maakfel, en de natuurlyke staat  
 „ der deelen, waarin deze gebreken voorvallen; en  
 „ welke zyn de ontandingen, die deze Gezwellen vor-  
 „ men?

„ 2. Door welke eigenaardige kenmerken onderschei-  
 „ den zy zich onderling, en van de ware Liesch-ten  
 „ Dyebreuken, en van derzelver zamenstelling?

„ 3. Welke naaste en bykomende oorzaken brengen  
 „ dezelve voort; en welke zyn de redenen van derzel-  
 „ ver verschillenden, trageren of spoedigere, aanwas  
 „ in om'rek, vastheid en zwaarte?

„ 4. Welke dezer uitzettingen zyn vatbaar voor op-  
 „ lossing; vorderen eene Kunstbewerking, of wel de  
 „ wegneming van het ontaarde deel; onder welke voor-  
 „ waarden is dit laatstgenoemd en uiterste kunstmiddel  
 „ aantebevelen; of welke omstandigheden verbieden  
 „ daarvan de onderneming?

„ 5. Welke beschievene of eigene waarnemingen en  
 „ voorbeelden staven hieromtrent de leerstellige voor-  
 „ schriften der kunst, en maken dezelve tot des te zo-  
 „ kerer geleide voor mingeoefende Heelmeesters?”

Aan den Schryver van het meest voldoende Ant-  
 woord, op elk dezer beide Prysragen, wordt de go-  
 wone gouden Medaille, op den stempel dezès Legaats  
 geschroefd, ter innerlyke waarde van *driehonderd* Gul-  
 dens uitgelooft; en alle, zoo buitenlandsche als binnen-  
 landsche ervarenè Heelkundigen tot het dingen naar de-  
 zelve, ingevolge den uitersten wil des Stichters van dit  
 Legaat, genoodigd; onder voorwaarden, dat de Ant-  
 woorden, in de Latynsche, Fransche, Hoog- en Ne-  
 derduische Talen, en de Hoogduitsche met eene La-  
 tynsche Letter, *duidelijk en leesbaar* geschreven zyn  
 (zonder het welke dezelve tot het mededingen naar den  
 Eereprys niet zullen worden toegelaten), en tevens niet  
 onderteekend met den naam des Schryvers, maar met  
 eene Zinspreuk, welke mede tot opschrift dienen moet  
 van een bygevoegd verzegeld Billet, bevattende den  
 naam, tytels en woonplaats des Schryvers; en vóór den  
 bepaalden tyd, *franco* toegezonden aan A. BONN,  
*Prof. Anat. & Chir. aan het Athenæum-Ilustre, of aan*  
 F.

**P. E. WILLET, Med. Doct. en Inspecter van het voormalig Collegium Medicum.**

*Amsterdam, 1 September 1807.*

## NIEUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN EN KUNSTSTUKKEN.

De Orologiemaker *J. Degen*, te Wenen, heeft in de Hof-Courant aldaar, doen bekend maken, dat hy een Vlieg-machine, bestaande in twee konstig aangebragte Vleugelen, aan het menschelyk ligchaam, heeft uitgevonden; en, waar mede hy voornemens was, om des Zondags 27 Septemb. proeven te nemen in de groote Geheerzaal der Universiteit. Hy erkent wel, dat deze zyn uitgevondene Machine nog tot die volkomenheid niet gebragt is, waar voor zy waarfchynlyk vatbaar is en hy haar met den tyd meent te zullen kunnen brengen: doch geeft voor, zich reeds daar mede tot op de hoogte van ongeveer 27 voeten te kunnen verheffen.

Welligt verneemt men iets naders daaromtrent, byaldien de voorgenomene proeven wel zyn uitgevallen.

## K U N S T E N.

De Zwitferfche Regering heeft de beiden, door haar aangekondigde, Kunstplaten, verbeeldende de droevige ramp van Goldau, doen in 't licht geven. Dezelve zyn twee in getal; waarop men de instorting van den berg uit twee verschillende oogpunten ziet. Deze Tafereelen zyn geschilderd door den Hr. *Triner* en in het koper gebragt door de Heeren *Lory*, Vader en Zoon, van Neufchatel, in hunne zoo bevallige als keurige manier. De prys is 3 gouden Louifen; en de grootte 14 by 18 duimen, oude Fransche maat.

# HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

## PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 19 October 1807, in Amsterdam.

### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	1008 1008	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C	95½ ½
<i>Andoelen</i> by Hope & Comp.		<i>ditto</i> dito nieuwe.	90½ ½
enz.	106½ ½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	98½ ½
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	92½ ½	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt.	63½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	93½ 94½	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	89 94	5 prCt.	78½ ½
<i>ditto</i> Loen en Wisselb. 4 prCt.	91 93	<i>Dito</i> Cert. by R. & V.	78½ 79
<i>ditto</i> Kroon 4 prCt.	97 98		
<i>Keizer van Oostemryk</i> 5 prCt.	54½ 55½	Wisselcours.	
<i>ditto</i> 4½ prCt.	50½ 51	Op Londen. . . . .	niet genot.
<i>ditto</i> 4 prCt. . . . .	51½ 51	— Parys. . . . .	53½

### BINNENLANDSCHE.

<i>Nationale Schuldbrieven</i> a 3 prCt. . . . .	43½ 44	<i>ditto</i> Domeinen. 4 prCt.	78 ½
<i>ditto</i> a 2½ prCt. . . . .	38½ ½	<i>ditto</i> Vrywillig a 5 prCt.	71½ 72½
<i>Loonten</i> uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	50½ ½	<i>Kon. Negot.</i> van 1807. 6 prCt.	
<i>Dito</i> uit de heffing van 1800. a 3 prCt. . . . .	43½ 44	met opkoop. premie by Af. losf.	97½ ½
<i>ditto</i> 1801. a 3½ prCt. . . . .	50 ½	<i>Recepten</i> Losb. na den Vrede	58½ ½
		<i>Agio</i> van de Bank. . . . .	4½ prCt.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

*Waarnemingen, hier ten Lande, van de thans  
schynende*

## K O M E E T.

Te *Endscheide*, Departement Overysfel, is deze Staartster, door den Hr. NIEUWENHUIS allereerst gezien, des avonds half acht uren, van den 5den dezer Maand October, in het Westen, met een vry heldren Staart van omtrent 2° of 4 Maasmiddelynen lang, by het Sterrebeeld van de Slang in *Ophiuchus*, ten Westen van  $\alpha$  in de Slang op 6° N. Decl. en by de 226° rechte opklimming.

Den 6 en 7den was zy, wegens betrokken lucht, aldaar niet zichtbaar.

Den 8ten slechts weinige minuten, staande op 9° N. Decl. en 230½° rechte opkl. 2°. ouder 2 in de Slang.

Den

Den 9 en 10 niet zichtbaar.

Den 11den staande op  $12^{\circ}$  N. Decl. en  $234\frac{1}{2}^{\circ}$  rechte opkl.

Den 12den op  $13^{\circ}$  N. Decl. en  $236\frac{1}{2}^{\circ}$  rechte opkl. onder  $\gamma$  in de Slang.

Te *Zwol*, als mede te *Leens*, in het Departement Groningen, is zy i spelyks, des avonds van den 5den waargenomen.

Te *Jutphaas*, Departement Utrecht, den 14 October, 's avonds omtrent 8 uren, zag men ook, niettegenstaande het helder Maanlicht en de berokken lucht, zeer duidelyk en met bloote oogen, de thans verschynende Komeet. Dezelve stond toen Zui waards de Sterren  $\beta$  en  $\gamma$  van den Slang, makende met dezelve eenen gelykzydigen Driehoek. Den 5, 's avonds ten half 7 uren, scheen dezelve om een paar gr. meer Noords oostwaards voortgerukt, naar oorschatting op ongeveer  $237^{\circ}$  gr. rechte opklimming, en  $14\frac{1}{2}$  gr. Noorder Declinatie, byna ter plaatse, waar men haar, naar hare door den Heer *Burckhardt* bekend gemaakte Elementen, had berekend te moeten staan: doch schynt het vlak van derzolver Loopbaan tot dat der *Ecliptica* om 10 gr. minder, dan door dien Heer bepaald was, gereigd te wesen, en dus op  $38^{\circ}$  gr. 4 min., in de plaats van  $48^{\circ}$  gr. 4 min. gesteld te moeten worden.

Te *Amsterdam*, door de Heeren J. F. KEIZER en C. MOLL Jr. *Ph. Student*.

Den 15 Octob. des avonds omstreeks 9 uren, vertoonende zich toen, voor het bloote oog, in het Westen; een weinig voor 7 uren des avonds, ter linkerhand van den *Boogschutter*, doch iets booger, als een Ster van de 4de grootte, maar zeer bevelichtig. De Staart naar gissing  $3\frac{1}{2}$  à 4 graden lang, in eene schuinsche rigting, opwaarts, naar het Oosten gekeerd.

### Over den loop d'zer Komeet.

Betrekkeelyk de zich thans vertoonende Komeet, berigt men, dat dezelve zich wel fidert den 25 September van de Zon verwydert, doch tot de Aarde nadert, en reeds nadere zal, gedurende het nog overig gedeelte dezer maand; zullende zy intusschen het gesternte van *Herkules*, in de rigting der Siernen  $\gamma$  en  $\beta$  van dat Siernenbeeld, doorloopen, welke Siernen zy zeer na voorbygaan zal. Met den aanvang der volgende maand November komt zy in hare grootste nabyheid tot de Aarde. Daar echter haar afstand als dan nog 350 maal grooter blyft dan die der Maan, zoo kan zy, in eene verwydering van 18 millioenen Duilsche mylen, geene de minste becommerring deswegen veroorzaken. In de eerste helft der maand November, zal zy het Noordelyk gedeelte van 't Ge-

stern-

fernte der *Lier* doorloopen, daarin de heldere Sterren *Wega* Noordwaarts voorby; en voorts niet meer ondergaan. Vervolgens treedt zy tegen het eind dier maand in de *Zwaan*, en staat met het begin van December even ten Noorden der Sterre *Deneb*, in dat Gesternte, wanneer zy tevens, op eenen afstand, gelyk aan dien der Zon, hare hoogften top aan den Noordelyken Hemel zal beklommen hebben. Van daar zakt zy langzaam weder Zuidwaards af; naar het Gesternte der *Hagedis*, 't welk zy tegen de helft van December bereikt; zulende zy voorts waarschijnlijk eerst omtrent Nieuwejaar in *Andromeda* verdwynen.

Deze Komeet zal dus, wegens den langen duur harer zichtbaarheid, eene der merkwaardigste voor den Sterrekundigen wezen; en zal ook voor 't Publiek eene vry schoone vertooning aan den Hemel maken. Overigens heeft het vermoeden, dat de Helling harer loopbaan by de 10 gr. moest vermindert worden; zich niet bevestigd; als zynde het by meerdere rekening gebleken, dat ook dit Hoofdstuk door den Heer *Borchgrevink* zoo juist als mogelyk bepaald was. Zy gelykt dus in geen deele naar die van 1607, welke eerst in 1835 wederkomt, noch ook naar geene der tot hiertoe bekende Kometen.

#### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. 1808.	BARO- ME- TER.	THER- MOM- ETER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
14	{ 30. 3 30. 3 30. 2½	{ 51½ 62 57½	{ Z. O. — Z. W.	bewolkt; 's avonds mist.
15	{ 30. 1 30. 1 30. 1½	{ 54 63 40½	{ Z. O. Z. Z. W. W. Z. W.	bewolkt.
16	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1	{ 54 62 57	{ Z. W. — —	bewolkt; omtrent betrokken.
17	{ 30. 0½ 30. 0½ 29. 9½	{ 54½ 61 59½	{ Z. W. W. Z. W. Z. Z. W.	bewolkt.
18	{ 29. 9 29. 9½ 30. 2	{ 57 58 52	{ Z. W. W. N. W.	's morgens regen; voormidd. betrokken; verder bewolkt; zeer windrig.
19	{ 30. 3 30. 3 30. 2½	{ 50 58 47½	{ W. N. W. W. Z. W. Z. W.	helder; wat benield.
20	{ 30. 0½ 30. 0 29. 8	{ 45 59 49½	{ Z. Z. Z. O. —	helder.

## GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopenne Week, is geweest: te *Amsterdam* 232; en te *Haarlem* 25, onder welke laatsten 9 beneden de 12 jaren.

## B E K E N D M A K I N G E N.

## \* \* \* STATISTIEK EN GEHEEL NIEUWE TEGENWOORDIGE STAAT VAN HET KONINGRYK HOLLAND.

Het *Eerste* gedeelte des *Eersten* Deels eener zoodanige oorspronglyk *Hollandsche* HEDENDAAGSCHE HISTORIE en STATISTISCHE BESCHRYVING DEZES LANDS, vervaardigd door S. VAN DE GRAAFF, wordt thands uitgegeven te AMSTERDAM by *J. S. van Esveldt - Holtrop* en is alom te bekomen. Herzelve bevat van de genoemde BESCHRYVING des DEPARTEMENTS van BRABAND, *speciaal* DIE der STAD en MEYERYE van 's HERTOGENBOSCH, en is verrykt met XVII. geheele Vels *Statistische* PLANS en TABELLEN, *hoedanigen tot hiertoe nog nimmer het licht* zagen. In gr. 8vo. Prys f 3-10. De IIde en IIIde *indeelingen* des gezegden *Eersten* Deels zullen, *van vier tot vier* weeken, volgen. Met dit Werk hoopt men te geeven eenen zoodanigen tegenwoordige staat deezes Lands als Tyd en Land- en Volksbehoefte om stryd eischen. — MANNEN, in STAATS-, STADS- en PLAATSLYK BESTUUR, met roem werkzaam, behaagt het, den Schryver, krachtadig te ondersteunen in de gemelde zyne onderneming; en de gerespecteerde namen van VAN HOOFF, HULTMAN, DE LA COURT, KUIPERS, JANSSEN, VREEDE, VOGELVANGER en anderen, wier medegedeelde *belangryke bydragen* eene *hooge waarde* geven, moeten zeer gunstig voorinnemen omtrend een' arbeid, die ten doele heeft 's LANDS INGEZETENEN, ordelyk en nauwkeurig, te ontvouwen 's LANDS STAATSAANGELEGENHEDEN, STAATSMERKWAARDIGHEDEN en STAATSKRACHTEN en VERMOGENS, geschept uit de echrste bronnen en gebragt tot eenen hoogen graad van volkomenheid.

EERZUIL voor HOLLANDSCH allduden LUISTER en SCHOONHEID, en GEDENKTEKEN voor deszelfs GROOTHEID en WELVAART, door de Teeken- en Graveerkunsten aldaar opgericht, met de hand der *Hollandsche Meesters Radermaker, Pronk, Philips, Punt, de Winter, Stroomdaal, Schenk, de Leth* enz., in een meer dan ZESHONDERD-TAL van KUNST-TAFEREELLEN van hun onnavolgbaar

baar meesterlyk Penceel en Graveerslyst, en van hunnen besten tyd; vertoonende, in Afbeeldingen naar het leven, in onderscheidene Jaargeryden en Standen, schilders-achtige Land- en Watergezichten; stoute Kerk- en Waereldlyke Gebouwen; ruime markten en Pleinen; grootsche Landhuizen en Gestigten; Hoffeden en Tuinen, Lusthoven en Waranden; Lanen en Wegen; Meiren en Vaarten; Rivieren en Stroomen in ZUID- en NOORD-HOLLAND; in den Lande en Sricht van Utrecht; in Amstel- en Kennemerland; aan den Amstel en de Vecht; aan den Rhyt en in Rhymland; in de Diemer- of Watergraafs-Meer, en in de Planraadjes te Amsterdam; aan de Wetering en naar den Overtoom-aldaar; langs de Trekvaarten van Amsterdam, zoo naar Weesp als naar Haarlem; aan het Spaarne; in de Beverwyk; naar en ook in Alkmaar; in Leyden, Oudewater, Delft, Vlaardingen, den Haag, Dordrecht, en van zoo vele Dorpen enz., als in die Districten en Departementen zyn gelegen. Deze HOLLANDSCHE ARKADIA, in XIII. Afcheidingen gedeeld, en, te zamengevoegd, uitmakende één KUNSTBOEK, in groot Folio, op groot en ook op klein allerbest Mediaan Plaatdruk-Papier, nimmer in die volledigheid, orde en schoonheid aanschouwd, en nu als een HOLLANDSCH TEMPE voor de Kunst gestigt, wordt, tot 31 October aanstaande, ten eigendom aangeboden, op groot Papier, voor f 31-10-: contant, en f 36-:-: op tyd; en op klein Papier, voor f 21-:-: contant, en f 25-:-: op tyd; zynde respectievelyk f 156-:-: en f 105-:-: minder dan het Kunstwerk, thans vervaardigd wordende, zoude moeten kosten. — De Typeplaten, parte Gronden en Kaarten, gratis. De uitgaaf by J. S. VAN ESVELDT-HOLTROP, Boekverkooper en Kunst-Plaatdrukker, te Amsterdam. — Niet meer dan 100 Exemplaren van elk formaat zyn voorhanden. De Platen schoon van Druk. Een Bericht, dat alles breeder ontvouwd, alom gratis.

••• By L. A. C. HESSE, te Amsterdam, is uitgekomen en alom verzonden:

ANACREONTIS & Sapphus reliquiae ad fidem optimarum editionum recensitae, cum Indice et notis ei insertis, in 8°. op Schryfpapier f 1-4: Propatria-papier. f 1-16:   
 ————— hetzelfde Werk, in 4°. op best Vd. lin-papier. 10-10:

Nieuwste Tafereelen van Londen, deszelfs Zeden, Handel, Letterkunde enz. 1-10;

LAFONTAINE, de Familien-papieren. Tweede Deel 1-16:

De Nieuwe CATALOGUS der Hoogduitsche boeken, thans by hem voorhanden.

---

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.



# A L G E M E E N E K O N S T. EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 44. *Vrydag den 30 October.*

---

## B E R I G T E N. I N L A N D S C H E.

**G**RONINGEN, 22 *October*. Na dat de Hoogleeraar HERMAN MUNTINGHE, op de gewone wyze, door den *Senatus Academicus*, tot *Rektor Magnificus* dezer Universiteit, gedurende het volgend jaar gekozen, en deze keus door Zyne Majesteit, den Koning van Holland, was bekrachtigd, wierd dezelve heden plechtig in dien post geïnstalleerd. De afgaande *Rektor Magnificus*, de Hooggel. Heer CORN. DE WAAL, deed by die gelegenheid eene sierlyke redenvoering: *de mente humana semet ignorante*, of ten betooge: *dat de Mensch verre afstaat van het bereik der middelen ter naarsporing van het eigen wezen van den geest*.

Tot Secretaris voor het volgend jaar is aangesteld de Hoogleeraar ALB. JAC. DUYMAER VAN TWIST.

LEYDEN, den 25 *October*. De openbare vergadering der *Maatschappy van Nederlandsche Letterkunde*, welke op den tweeden Vrydag in November bepaald was, is, om gewigtige redenen, veertien dagen verschoven, en zal dus gehouden worden, op Vrydag den 27sten der genoemde Maand.

Uit naam der Maatschappy,  
M. SIEGENBEEK, *Secretaris*.  
S TWY.

TWYFEL VAN EEN DUITSCH GELEERDEN OVER  
DE OUDHEID EN UITVINDING VAN HET GE-  
BRUIK DER KOLK-SLUIZEN IN HOLLAND;

*Aan de Vaderlandsche Geleerden voorgesteld.*

Het tweede en derde Deel der ook onder ons bekende en geëchte *Wasserbaukunst*, van den Heer von WIEBEKING, gaan genoegzaam geheel over de Hollandfche Waterweeringen en Waterwerken, welke, uit oorzaken, welke een Hollander aan Hollandfche Lezers niet behoeft te ontwikkelen, doorgaans voorbeeldig zyn. Van het derde Deel is een lezenswaardig verslag en recensie in de *Gött. Gel. Anzeigen* van dit jaar, St. 12, 13, 14, 15, wier Steller toont met de Hollandfche taal, Schryvers en Geschiedenis meer dan gewoonlyk onze Duitfche naburen, bekend te zyn. Eene breede en geleerde aanmerking, welke hy (13 St. f. 122—124) maakt op het berigt des Heeren v. W., aangaande den ouderdom der *Kamer- of Kolk-sluizen*, hier te lande, scheen ons dubbel gefchikt om afzonderlyk in dit ons Weekblad overgenomen te worden, alzo de opgaven en aanhalingen in dezelve zekerlyk aan velen niet zoo volledig bekend, en toch voor Vaderlandsche Lezers belangryk zullen zyn, en vooral in de hoop, dat een of ander Vaderlandsch Geschied- en Oudheidkundige 't Vaderlandsch publiek aan zich verplichten zal, door nadere en meer voldoende berigten deze zaak betreffende.

„Bl. 154 en volg. (van WIEBEKING's derde Deel) wordt door hem beweerd, dat de *Kamerfluis* te *Spaarn- dam*, de eerste van die foort geweest zy; zande deze reeds in 't jaar 1253, onder Graaf WILLEM II; die van *Woerden* in 't jaar 1363; de uitwaterings-sluizen by *Halfwegen*, d. i. by het huis *Zwanenburg*, halverwege tusfchen Amsterdam en Haarlem, in 't jaar 1364, en de *Vreeswyker*, die een gedeelte van het water der rivier de *Lek* naar Utrecht voert, in 't jaar 1373 gebouwd geworden. De Heer v. W. geeft geene andere bronnen op, dan de woorden, „voor zoo verre de be- „rigten strekken.” — Waterleidingen, waar by de *Schutsluizen* natuurlyk zyn, zyn wel eene oude uitvin- ding,

ding, en de *Censor* APPIUS CLAUDIUS liet reeds in 't jaar van Rome 441 aldaar eene Waterleiding bouwen; maar van Kamer- of Kolk sluizen hadden de Ouden geen denkbeeld; ten minsten uit het werk van FRON-  
TINUS, de *Aqueductibus*, en uit de geleerde Verhandel-  
ling van J. LIPSIIUS, de *Magnitudine Romana*, blykt niets hier van. Dit is derhalven eene uitvinding der  
Middeleeuwen, en voorzeker uit de Nederlanden, aan  
welken Italie geen deel heeft, gelyk blykt uit CORN.  
MEYER, een' Nederlander, die de Verhandeling over  
den bouw der Sluizen van SIMON STEVIN van *brugge*  
nader uitgewerkt, weder uitgegeven heeft, onder den  
titel: *Arte de restit. a Roma la tralasciata navigat. de*  
*suo Tevere*, Roma, 1689, Fol. 50 bl. den met vele pla-  
ten — uit L. C. STURM's *grundl. u. pract. Unterrichte*  
*von Hangschleusen und Rollbrücken*, Augsb. 1715 Fol. —  
en LEUPOLD's *Theatrum hydrotechnicum*, Leipz 1724.  
Fol. — Maar om bepaald te stellen, gelyk de Heer v.  
W. doet, dat de eerste bouw der Kamer sluizen, in  
het midden der 13 eeuw valle, daar toe heeft REC.  
nog geen historisch voldoende grond, alzoo noch  
VAN MIERIS, noch VAN DE WALL, noch alle hem be-  
kende Verzamelaars van Hollandische Charters en Oor-  
konden, een diplomatisch bewys daar voor of voorbeeld  
opleveren. Zelfs in de *Verhand. over den Rhyndandf.*  
*Slaperdyk*, van den Heer F. W. CONRAD, Opper-In-  
specteur der Hollandische Waterwerken, wordt, daar  
hy bl. 4 van de *Spaarndammer Kolksluis* en van het  
Peilwerk van 't j. 1659 spreekt, niets daar van gemeld.  
Het eenig zekere bericht van den ouderdom dezer soort  
van Sluizen komt voor by WAGENAAR, die verzekert,  
en naauwkeurig de plaatsen opnoemt, dat omtreeks  
het j. 1496 te Amsterdam, reeds vier Kamersluizen ten  
dientte der Waterleidingen waren in gebruik geweest;  
zie *Amsterd. in zyne opkomst, aanwas enz.* I. Deel,  
I. Boek, bl. 33 der uitg. in Fol. — HUG. DE GROOT,  
die, gelyk bekend is, honderd jaar daarna leefde, be-  
schryft wel, na ULPIANUS, en onder den naam van  
*Catarracten*, de Sluizen van zyn' tyd, maar geeft geen  
bericht van derzelver ouderdom, zie HUG. GROTH *Pa-*  
*rallelen etc.* T. III. p. 15 sq. Haarl. 1802 gr. 8vo.,  
waarby men kan nazien de aarmerking van den Heer  
MEERMAN op het 23ste Hoofdd. 3 Deel, bl. 218—222.  
die zich ten opzichte van dit stuk (derzelver oud rdom)  
beceft op zyne *Geschied. van Kon. Willem.* — Zeker

is het, dat, gelyk wy boven melden, en gelyk de Hr. v. W. op eene andere plaats aanmerkt, SIMON STEVIN de eerste geweest is, die, wel niet als Uitvinder, maar als doorkundig Waterbouwkundige de Kolksluizen beschreven heeft, z. HEND. STEVIN, *Wiskonst. Filosof. Bedryf*, XI. Boek, bl. 37—84. Leyd. 1667 4to, een Werk, 't geen de Zoon, eerst lang na 't overlyden van zynen Vader Simon, uit deszelfs nagelatene Handschriften heeft uitgegeven, en waar by hy dezès *Wiskonstige Gedachtenissen*, 4 Deel, bl. 89—175. Leyd. 1605. Fol. mede gebruikt heeft. — Rec. kan zich derhalve, uit alle verzamelde data noch niet overtuigen, dat de uivinding van de Kolk- of Kamer-sluizen in de Nederlanden ver boven de helft der 15de eeuw opklimme, en wenscht dat de Heer v. W. ook by gelegenheid dit stuk door kritische bewyzen tot historische zekerheid mogte brengen.”

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

UITLEGGUNDE. JESAIAS, *vertaald en opgehelderd door J. H. van der Palm*. Tweede en Derde Deel. Te Amsterdam by *Johannes Allart*, 1805.

*Beter laat, dan nooit*: zegt een oud en waarachtig spreekwoord, waar achter wy de vryheid nemen ons te verschuilen, daar wy het nu nog wagen, met eenig verslag, voor den dag te komen, van het tweede en derde Deel eenes Werks, waar van wy het eerste reeds in N°. 5 en 6. van het vorig jaar, hebben aangekondigd. Waar het aan toetschryven zy, dat wy hier mede zoo lange hebben gesammelt, weten wy bykans zelve niet, en zou ook, al wisten wy het, de Lezer, aan het opgeven dier redenen, weinig hebben. Van meer belang is het te vermelden, dat wy, by het aandachtig doorlezen van deze beide laatste Deelen, ons, zoo zeer, hebben bevestigd gevonden in het allezins gunstig oordeel, 't welk wy, over het eerste, geveld hebben: dat wy het niet van ons hebben kunnen verkrygen, dezelve, in dit ons weekblad, on-aangeroerd te laten liggen, of geheel met stilzwigen voor by te gaan. — Breedvoerig evenwel zal als nu dit ons verslag niet zyn, en ook niet behoeven te wezen; *eensdeels*: om dat dit geheel oorspronkelyk vaderlandsch werk reeds genoeg bekend, en, door meest alle tydschriften, op het gunstigst, is aangekondigd: *anderdeels*, om dat ook wy, by het eerste be-  
rigt,

rigt, alles hebben aangewend wat dienen kon, om den Lezer met het doel, den aanleg, en den geest van deze overkeurige vertaling en uitlegging genoegzaam bekend maken.

Ons dan op dat eerste berigt beroepende, zy het genoeg met een enkel woord te vermelden, dat de Honggcleerde Schryver, ook in deze Deelen, wat vertaling en uitlegging betreft, zich zeiven volkomen gelyk blyft, en, allerwege, zyne grondige taalkennis, welwikkend oordeel, onpartydigheid, en syn gevoel voor de schoonheden der Oosterfche, en wel bepaaldelyk der Hebreewfche, Dichtkunde, op de keurigfte wyze aan den dag legt.

Het zal 'er dus nu maar op aankomen dit een en ander, door eene nadere proeve, te bevestigen: en, daar wy, in ons eerste verflag, voornamelyk de aandacht onzer lezeren gevestigd hebben op die voorspellingen, welke de Hoogleeraar meent dat nog vervuld moeten worden; zoo achten wy het niet ongepast, ook nu, bepaaldelyk ons daar by te houden, niet zoo zeer om onze goed- of afkeuring aan die wyze van uitleggen hier door te kennen te geven, als wel, om dat, ook in onze dagen, over dit onderwerp meer gefchreven is, en de algemeene aandacht, daar op, langs hoe meer, fchynt gevestigd te worden.

De eerste voorspelling welke, na H. II 2-4, en XI en XII, in den opgenoemden zin, door den Hoogleeraar, wordt opgevat, is die welke voorkomt in het XXXVste Hoofdstuk. Hy beschouwd dezelve als *niet* in verband itaande met het vorige, en, na het gevoelen van hun te hebben opgegeven, die dezelve t'huis brengen op de laatste gelukkigfte helft van HIZKIAS regering: betuigt hy, ten slotte, zich daar mede niet te kunnen verenigen, „maar in dit Hoofdstuk te vinden eene Godspraak, die hare vervulling nog ontvangen moet, en dezelve ontvangen zal in die laatste, gelukkige tyden, wanneer JEHOVA andermaal zyn volk uit de verftrooiing zal verzameld hebben, en gebragt tot de erkenenis van hunnen en onzen Verloofte.” Hier mede ftrookt, zegt hy, de inhoud, taal en ftyl het allerbest: en dat onze Profeet zyne uitzigten zeer hoog heeft uitgestrekt, weten wy, onder anderen, uit het XIde en XIIde *Kapittel*; (waarom niet *Hoofdstuk*, in een boek anders zoo kiesch en keurig in taal en ftyl?) ja, wat zou ons verhinderen kunnen, om het als eene onderftelling aante nemen, dat *Kap. XXXV.* het vervolg is van het XIde en XIIde, en daar mede een geheel uitmaakt? (Deel II. bl. 319-321.) — Het 5de en 6de vers wil de Hoogl. niet van eighelyk gezegde *blinden* en *dooven*, maar van *zedelyk blinden en dooven*, dat is, van onverftandigen en ongehoorzamen verftaan hebben. *Matth. XI: 4, 5.* beschouwt hy niet als een beroep op deze voorspelling (Deel II. bl. 325, 326.)

Dit is de eerste en eenige voorspelling van dien aard in het tweede Deel voorkomende. — Het derde is, in dit opzigt, ryker.

„ Met het veertigste Hoofddeel, (schryft de Hoogleeraar in den aanvang zyner verklaring van het zelve. Deel III. bl. 7.) begint een nieuw, het laatste deel der Godspraken van JESAIAS; in toon en inhoud aanmerkelyk van de vorige onderscheiden, in schoonheid en belangryke voorstellingen zoo voortreffelyk, dat wy geen ander deel des Bybels kennen, 't welk hier mede vergeleken kan worden. De Profeet voorspelt niet alleen den ondergang der afgodely, en de zegepraal der Goddelyke waarheid over den aardbodem, maar Israëls verlossingen uit meer dan ééne nood, door meer dan eenen doorluchtigen persoon; in 't byzonder de verschyning, de hoedanigheden van JESUS CHRISTUS, en de zalige gevolgen van zyne komst op de wereld: JESAIAS voorstelling eindelyk omvat verscheiden tydvakken, en eindigt niet, dan in de laatste en heelyke uitzigten voor het Joodsche volk,“ .... „ Dit gevoelen, dat wy reeds menigmaal getoond hebben het onze te zyn, hebben wy niet aangenomen uit verlegenheid, maar om dat wy meenen, dat het uit den aard der Profetische verrukking natuurlyk voortvloeit.”

Onmiddelyk hier op laat hy volgen, hoe en uit welk een oogpunt hy dan eigenlyk deze en meer andere voortgelyke voorspellingen wil beschouwt hebben, en verdedigt vooris dit zyn gevoelen en het Goddelyk gezag van den Profeet, op zulk eenre wyze, dat het niet kan nalaten de aandacht na zich te trekken ook van hun die, ten dezen, geheel van hem mogten verschillen. Daar deze geheele voordragt, wat den inhoud betreft, hoogstbelangryk, en, wat taal en styl aangaat, meesterlyk schoon is, en tot eene vernieuwde proeve verstrekt van 's mans eenvoudige, bevallige, en te gelyk krachtige welsprekendheid: zoo gelooven wy den Lezer, die met dit boek nog niet bekend is, eenen wezenlyken dienst te doen, met dit gedeelte, al is het dan ook wat lang, voor hem afgeschryven. In het overige zullen wy korter kunnen zyn.

„ Wy beschouwen, (laat de Heer VAN DER PALM onmiddelyk op het straks aangehaalde volgen,) deze laatste zeven en twintig Hoofdstukken des boeks, met uitzondering slechts van eenige wenige, als een gedenksuk van JESAIAS, nagelaten voor de verste nakomelingschap, om in zyne geschriften de Profeet zyner natie te blijven, tot in de laatste eeuwen! Israël is mischien in geen enkelen toestand van verdrukking en verlossing, van verwerping en wederaanneeming geweest, die JESAIAS verrukke verbeelding hier niet affchets: hy opent een bron van troost en leering voor alle de wettelende eeuwen, en de meeste zyner voorzeggingen zweven in een onbepaald toekomstende, zelfs zulke, die reeds vervuld zyn, moeren mischien nog meer vervuld worden!”

„ Wy moeten, by het lezen dezer stukken, ons met onze gedachten in het Oosten verplaatsen; daar ziet men menigmaal een Redenaar, op de openbare straten of markten; eene schare

schare volks rondom zich verzamelen, en, uit de volheid zynes harten, dichterlyke, dikwerf onvoorbedachte redevoeringen, over de aangelegenste onderwerpen, voortbrengen. Ook de beste der Italiaansche *Improvvisatori* kunnen van dezelfde zaak ons een denkbeeld geven. Als zulk een Redenaar moeten wy ons verbeelden Jesaïas herhaalde reizen te zien optreden, nu en dan zyne spruken door een korstondig stilzwygen, waar in de gansche vergadering eerbiediglyk deelt, afbrekende; nu eens in den toon des diepen weemoeds wegzinkende, dan weggevoerd in blyde verrukkingen, terwyl altyd zyn boezem klopt van hoope en edele gewaarwordingen. En geen wonder, het is het toekomstig lot zyner Natie, dat hy bezingt, derzelver geluk en rampen, gelyk zy uit hare trouw of ontrouw aan Jeshova bestendig zouden voortvloeijen, gelyk zy bewerkt zouden worden door dien Jeshova van wiens hoogheid, magt en liefde de verhevenste begrippen des (van's) Dichters ziel geheel doordringen. By deze beschouwingen wordt het gordyn der toekomst voor hem weggeschoven, het boek des noodlots ontzegd; zyn mond vloeit over van raadsels en geheimenissen, die volgende tyden eerst kunnen oplossen en ontsluijeren; zyne voorstelling omvat somwylen een' ganschen afloop van eeuwen, die schemerend voor by zynen geest zweven; doch dan weder zyn het bepaalde gebeurtenissen, of luisterryke persanadien, die door hem worden aangeduid, met zoo veel helderheid, met zulke onloochenbare kenmerkende trekken, dat de spreker zelve by de uitkomst tegenwoordig schynt; en, welke voorwerpen ook zyne verbeelding ontvlammen, altyd zyn zyne redenen beziel met de vurigste deelneming in het lot zyner Natie; by de aankondiging hares lydens vloeit balsemende troost van zyne lippen, by het vooruitzigt van haren roem, schynt al de rykdom der natuur niet genoeg, om zyne verrukking ten dienste te staan!"

„Op welk eene, meer of minder bovennatuurlyke, wyze, de geest der voorzegging onzen Redenaar bewerkte, toen hy deze Orakels voorbragt, wie zal dit bepalen? en waar toe strekken zulke onvruchtbare, zulke vermerele onderzoekingen? Maar zullen wy, om deze onze onkunde, om dat wy hier geen' maatstaf hebben voor onze oordeelvelling, ontkennen dat 'er wezenlyke, bepaalde voorzeggingen zyn, en dat zy in dit boek gevonden worden? Zullen wy onzen Schryver zelve in het aangezicht weerspreken, en als een misdader des volks beschamen, wanneer hy, b. v. Hoofdst. XL: 23, XLIV: 7, 8, en elders, Jeshova zelve een bewys voor zyne eeuwige Goddelykheid doet ontleenen, uit het voorzeggen van toekomstige gebeurtenissen, als een daad, waar toe alle magt der afgoden te kort scnoor? Inderdaad men moge dit hooge oordeelkunde noemen, wy vinden hier veel wezenlyk onkritische willekeurigheid, in welk een verleidenden styl dit gevoel-

len ook voorgedragen, en met welke magtspreuken het ook ondersteund wordt!"

„ Wy zien dan ook geene enkele reden, om eenen anderen Dichter, dan JESAIAS, voor den Auteurs (waarom niet in goed nederduitsch *Maker, Schryver of Opsteller?*) dezer heerlyke en uitmuntende redevoeringen te houden. Dat een later Schryver zich van den naam van JESAIAS zou bediend hebben, hoe zeer dit somtyds met de beste oogmerken gedaan zy, hier echter zou het met geene andere bedoeling hebben kunnen geschieden, dan om, zonder nut of roem, de menigte te misleiden. Of zou de edele, vereeuwigde zanger zyner Natie, die deze Godspraken, alle zoo gelyk in geest en aanleg, in taal en uitvoering heeft uitgeboezemd, voor tydgenooten en nageslacht onbekend zyn gebleven? Wanneer wy JESAIAS naam aan het hoofd derzelve gesteld zien, wanneer wy de gansche oudheid deze stukken aan JESAIAS zien toeschryven, zullen wy dan vermoeden, dat dezelve niet van hem zyn? Neen! dit is geen vermoeden, geen oordeelkundig gissen, het is laakbare achterdocht; of het zyn ydele pogingen des vernufts, om algemeene, en te ver gedreven onderstellingen, te redden of te handhaven. JESAIAS wiens onvergelyke zanggeest, wiens diepe blik in de verst afgelegene toekomst, ons reeds van elders bekend zyn, hy, de tolk, de mond van JEHOVA, in zoo vele gewigtige omstandigheden, hy alleen kan ons dezen voortreffelyken bundel hebben nagelaten; en in welken anderen boezem klopten die zelfde gewaarwordingen, welke andere pen kan dezelve zoo hebben geboekstaafd! Doch laat ons van dezen uitstap te rug keeren."

(Het vervolg en slot in onze eerstkomende.)

**ZEDEKUNDIGE WYSGEERTE. OORDEELKUNDIGE BESCHOUWING van de stelsels van Zedekunde der beroemdfte Wysgeeren, van ARISTOTELES tot op KANT. waarin voornamelyk de Zedeleer van den laastten uitvoerig verklaard en beoordeeld wordt. Door CHRISTIAN GARVE Uit het Hoogduitsch: met verscheidene aanmerkingen vermeerderd. Te Leyden, by L. Herdingh MDCCCVII. in 8°. 389 bladz.**

En

**EENIGE AANMERKINGEN over de Oordeelkundige Beschouwing van de stelsels van Zedekunde der beroemdfte Wysgeeren van ARISTOTLES tot op KANT enz, door CHRISTIAN GARVE. Uit het Hoogduitsch, met verscheidene aanmerkingen vermeerderd, door W. VAN VOLKEM, Theol. Stud. te Leyden; by Herdingh MDCCCVII. 8°. p. 389. Brieftgewyze medegedeeld door een nu uitlandsch Leydsch Doctor, aan zynen te Leyden nog Studerenden Vriend. Te 's Bosch, by D. Noman en Zoon 1807, 75 bladz. in. 8°.**

Niet



Niet alleen is 'er veel geschil onder de Geleerden over gewichtige onderwerpen en de waarheid of onwaarheid van vele stellingen; maar ook byzonder over de waarde van deze of geene vakken van Wetenschap; in welk laatste geschil nu en dan ook wel eens het oude spreekwoord bewaarheid wordt. Dat een iegelyk meent, zyn Uil een Valk te zyn; en even zeer het zeggen van OVIDIUS Lib. III. *Metamorph.* geldt:

*Pars invenit utraque causas.*

Bvzonderlyk echter heeft de Bovennatuurkunde of *Metaphysica* vele aanvallen, vooral by hun, die zich meer met de zigbare wereld bezig houden, dan de Meet-, Natuur- en Sterrekundigen, moeten ondergaan. Men kan niet ontkennen, dat de Bovennatuurkunde eene afgetrokkene en daarom moeilijke Wetenschap is; dat een iegelyk zich meerdere zekerheid voorstelt in 't geen onder zyne oogen of andere zintuigen valt. Maar, met dit al, zyn toch de overige Wetenschappen alle geene zuivere Wiskunde; en hoe is het met de toegepaste Wiskunde zelve gelegen? Hoe met de Sterrekunde? Heeft niet een D'AGUILA, nog niet zoo lang geleden, het geheele stelsel van COPERNICUS getracht om verre te werpen (\*)? Maar het is hier de plaats niet, om over de Wiskundigheden der Geneeskundige, Scheikundige, Letterkundige stelsels, uit te weiden. 't Zy genoeg, als in 't voorbygaan te hebben opgemerkt, dat het 'er verre van af is, dat de eigenlyke Wysgeerte, en vooral de Bovennatuurkunde alleen, aan afwyselingen van stelsels zoude onderhevig zyn, en men uit dien hoofde haar van minder waarde zoude mogen achten. Is zy dan ook niet met de ernstigste takken van onze kennis verbonden? Wat is Godgeleerdheid, Zedekunde en Regtsgeleerdheid zonder hare toelichting? Hebben ook, even daarom niet, de grootste vernuften, oudstyds PLATO, ARISTOTELES en andere hoog geroemde Wysgeeren; en in latere tyden DESCARTES, LOCKE, LEIBNITS, CLARKE, WOLF en vele diergelyke uitstekende mannen, hunne krachten ter volmaking der Bovennatuurkunde besteed? Aan de Bovennatuurkunde, zeggen wy, welke die groote hervormer der Wetenschappen *Bacon den sleutel van alle andere Wetenschappen* genoemd heeft? Het is zoo; die Wetenschap is mede nog niet tot die volkomene zekerheid gebragt, in welke men berusten kan; niet van alle zwarigheden ontheven. Den oorsprong onzer denkbeelden en kennis, de eerste grondbeginselen derzelver, aan te wyzen, is even moeilyk, als tot de eerste bestanddeelen der stof of der lichamen door te dringen; maar dit is geene reden om stil te staan, zoo min hier als in andere takken van kennis. Met standvastigheid en moed, nadert men altyd meer en

(\*) Zie Letterb. 1807. N°. 25. bl. 391—395.

en meer aan den top des bergs, al kan men dien niet geheel bereiken; en alle pogingen van schrandere vernuften, hoe die dan ook mogen uitvallen, hebben veel nuttigheid, en geven althans eenige vonken van licht; behalve dat de oefening zelve de krachten van den geest opfcherpt; het inslaan van eenen nieuwen weg ook aanleiding geeft, tot niet bedoelde ontdekkingen; en in alle gevallen ook de mislukte pogingen ons dikwyls, door het aanwyzen der grenzen van onze Vermogens tot kennis, ons tot zedigheid opwekken. En deze zyn de gegronde redenen, waarom zy, die prys op de voortgangen onzer kennis stellen, den hartelyksten dank toekennen aan den diepzinnigen IMM. KANT, die, 't geen nog al opmerkelyk is, daar hy de grootste Wis- en Sterrekundige van zynen tyd was, de Bovennatuurkunde echter van zoo veel gewigt oordeelde, dat hy zynen tyd, en vermogens, tot het daarstellen van eene zoodanige nieuwe Bovennatuurkunde besteedde, die hy hoopte, dat de grondslag van de andere Wetenschappen, en, zoo als BACO die noemde, de sleutel derzelve zou mogen zyn.

Maar om vruchten van den arbeid dezès grooten mans te trekken, is het niet genoeg, zyne geschriften te lezen en berlezen, en zyn stelsel te doorgronden; niet genoeg, wanneer men hem verstaan heeft, of meent gevat te hebben, hem dan na te praten of na te schryven; niet genoeg het voetspoor te betreden van die zoogenaamde *echte Leerlingen* van KANT, van welke GARVE bl. 321 en 322 getuigt, *dat zy zyne lofreden*, nam.: „Dat KANT's Wysgeerig stelsel „niet alleen byzondere stellingen en bewyzen, en nog meer, „wederleggingen, die volkomen gegrond zyn, in zich be- „vat; maar dat het in zyn geheel, ook eene nieuwe, vreem- „de, en met nieuwe en groote gezigtspunten verrykte, en „onder een al te kunstig samenweefsel van spitsvindigheden „verborgene, voortelling, een waar, maar gemeen stel- „sel is:” *voor de ergste van alle lasteringen zullen aan- zien, waardien zy, op de volbrechte onbruikbaarheid van alle voorgaande stelsels van Zedeleer, byna alleen de voortreffelykheid en waarde van het Kantische gronden. Ik daar en tegen zegt GARVE beschouw het als eene verdienste in den grooten zelfdenker, dat de aandoenelykheid van zyn hart, zelfs in zyne bespiegelingen, doorstraalt; en dat hy by alle oorspronkelykheid van zyn vernuft, toch dikwyls zien laat; dat hy ook, zelyk een gemeen mensch, gevoelen en zich uitdrukken kan: ja, dat hy zich, in oogenblikken van enkele bespiegeling, heimelyk van zyn gevoel laat overmeesteren, en, zonder het zelf te bemerken, de gevolgen van het laatste onder de besluiten van het eerste vermengt.* Dat dit laatste somtyds het geval zou geweest zyn, heeft GARVE, op verscheide plaatsen van dit zyn gewigtig Werk, den lezer doen opmerken.

Eene breedvoerige opzette en beoordeeling van dit Werk van den scherpzinnigen GARVE, is, in een zoo diep doordacht en samenhangend onderwerp, niet wel mogelijk, en althans voor dit Tyfschrift niet geschikt. Om zich een algemeen denkbeeld van dezen arbeid van GARVE te kunnen maken, zal eene korte opgave van deszelfs inhoud, genoegzaam zyn. Het bestaat in twee hoofddeelen, van welke het eerste bestemd is tot onderzoek van de Zedekundige stelsels vóór KANT, zoo wel der Ouden, als van ARISTOTELES, PLATO, ZENO of der Stoïcynen; EPICURUS; der CHRISTELYKE Zedeleer; als van latere, te weten: PUFENDORF; van eenige Engelsehe Wysgeeren, HUTCHESON, FERGUSON, ADAM SMITH, CLARKE, WOLLASTON; en eindelyk van het *Leibnitziaansch-Wolfsch* stelsel, bl. 1—194.

Hier na volgt dan eindelyk bl. 195 en volg. een gestreng onderzoek en beoordeeling der KANTISCHE Wysgeerte; en niets slechts van zyne Zedekunde, maar ook vooraf, schoon kortelyk, van zyn bespiegelende Wysgeerte, als met welke zyn nieuw Zedekundig stelsel naauw verbonden is. Het is bekend, dat KANT den omvang der geheele Wysgeerte tot deze drie hoofdvragen brengt: I. *Wat kan ik weten?* II. *Wat moet ik doen?* III. *Wat mag ik gelooven?* Vooreerst, stelt GARVE dan bl. 198 . . . het THEORETISCHE gedeelte der Kantische Wysgeerte voor, en doormengt deze voordragt met zyne beoordeelingen. Hy toetst dus KANT's beantwoording der drie Vragen, welke hy had op zich genomen, nâmelyk: 1.) *Hoe komt de Mensch tot de kennis van het een of ander voorwerp in 't algemeen?* 2.) *Hoe geraakt hy tot de volstrekte zekerheid van eene stelling van voren?* 3.) *Hoe komt de Mensch tot de kennis van 't onzichtbare — van de zedelyke Vryheid — van God — van de Zedewet, en de onsterfelykheid?* De Leer van KANT ter beantwoording van deze drie gewigtige vragen, behandelt GARVE in diervoeg, dat hy eerst de oude oplossingen, vooral die geene, welke hy volgt, kort voordraagt, en daar op KANT's leer ontwikkelt en met alle zedigheid en onzijdigheid, maar tevens met alle rondheid beoordeelt. By het onderzoek naar den oorsprong en het wezen onzer kennis stelt KANT wederom deze drie vragen ter beantwoording voor: nam. a.) *Hoe komen wy tot het denkbeeld van het een of ander voorwerp?* Het antwoord is, door de *Zinnelykheid*; welker aard, grondwetten en grenzen door KANT ontwikkeld worden. b.) *Hoe gesaken wy tot eene samenhangende ervaring?* Het antwoord is, door ons *Verstand* en hare denkweisen of kategorien, welke KANT in vier klassen verdeelt. Eindelyk c.) *Hoe brengen wy alle deze ervaringen tot een algemeen en volledig samenstel?* Het antwoord is, door de *Rede*, welke steeds naar voltooiing van kennis streeft, dat is, a. zy vereenigt de begrippen van 't verstand; B. schakelt de reizen der begrippen aan-

eenén, en tracht den eersten schakel op te sporen; en streeft daarom naar de uiterste grenzen der wereld, in de reijen der dingen, die *naast elkander* zyn; *γ.* streeft naar 't begin en einde der wereld in de dingen, die *op elkander volgen*; *δ.* zoekt de eerste oorzaak, dat is, de eerste verandering in de rei der veranderingen en bewegingen, en komt alzoo op het denkbeeld van *Vryheid* en vrye daden; *ε.* zoekt de eerste oorzaak der zelfstandigheden, nam: de eerste zelfstandigheid, dat is, *God*; alle welke zaken de Theoretische Rede te vergeefsch zoekt, om dat zy buiten de grenzen der ervaring liggen en louter tot het ryk der *Ideen* behooren. Hier uit ontstaan de bekende vier antinomien. Maar hier komt dan de Praktische Rede te hulp, en stelt de Vryheid, het aanwezen van God, de Onsterfelykheid der Ziel en een Toekomend leven, door het Praktische belang en Redegeloof, buiten alle twyfeling zeker.

Dus komt dan GARVE tot de voordragt en het onderzoek van het Praktische gedeelte van KANT's Wysgeerte bl. 232... en wel in diervoegte, dat hy in de *eerste plaats* voordragt eene Verzameling van de onderscheidene oogpunten, waar uit men de Zedeleer van KANT kan beschouwen, bl. 232... *Ten tweede:* een kort Overzigt en Ontwerp der geheele Zedeleer van KANT, bl. 296.. *Ten derde:* De grondbeginselen dezer Zedeleer, door korte en bepaalde voorschriften uitgedrukt, bl. 314... *Ten vierde:* Beoordeeling van het Kantische stelsel, bl. 319... en wel vooraf 1.) Beoordeeling van hetzelfde in zyn geheel, bl. 325 en volgg., zoo wel deszelfs *Verdiensten*, als *gebroken*, bl. 326... 2.) Beoordeeling der *Kategorische Imperativen*, bl. 384—389.

Zie daar eene schets van geheel dit gewigtig Werk, van den doorkundigen en scherpzinnigen GARVE, eenen Wysgeer, wiens roem zoo wel van edelmoedig karakter, als schranderheid en kunde zoo gevestigd is, dat daar by niets behoeft gevoegd te worden. Het is dernalve een wezenlyke dienst welken de Hr. W. VAN VOLKOM, die nog Student in de H. Godgeleerdheid, aan Leydens Hooce School is, aan de Nederduitsche Liefhebbers der Wysgeerte, door deze naauwkeurige vertaling heeft bewezen, en welke hy daar en boven met eenige aantekeningen verrykt heeft, welke meerdere geosfendheid bewyzen, dan men in dien jeugdigen leeftyd zou verwachten, maar echter niet alle boven tegenbedenkingen; sommige wat zwak, en eenige wat te stout voor die jeugdige jaren, zyn vooral ten aanzien van zulke mannen, als KANT en ook GARVE, van welken laatstgenoemden de zedigheid en eerbied voor KANT een sterk aansporend voorbeeld is. Recensent wenscht dien jongen geleerden bestendigen lust en gelegenheid toe, om zich verders, meer en meer, ook op de Wysgeerte, voor welke hy zeer schynt berekend te zyn; dien steunpilaar der mannelyke Godgeleerdheid, waar aan hy zich heeft

heeft toegewyd, toe te leggen; en pryst hierin zyne zedigheid, dat schoon sieraad der jeugd, van zynen naam liever niet op het tytelblad van dit Werk geplaatst te hebben.

Het ander Geschrift, 't welk wy aankondigten, nam.: *Eenige Aanmerkingen over de Onrdeeltkundige Beschouwing van de stelsels van Zedekunde der beroemste Wysgeeren enz., door een uitslandsch Leydsch Doctor. J. 's Bosch*, bebelst drie Brieven, van welken de Eerste handelt over de Ontvouwing en Toetsing der Zedestelsels van vroegere en latere Wysgeeren, die vóór KANT gebloed hebben, door GARVE. De Tweede over GARVE's beoordeeling van KANT's stelsel en vooral over zyne waardeering van de Zedeleer van dien diepzinnigen Wysgeer; en de Derde over de Aanmerkingen van den Heer VAN VOLKOM. Recensent kan zich in geene byzonderheden dezer Brieven, welke zelve eene *Reconfie* van 't Werk van GARVE zyn, inlaten. Hy merkt in 't algemeen op, dat zy de blyken van vernuft, kunde, vooral der Oude Letterkunde dragen, en zelfs wel wat vooringenomenheid voor de laatste. Zy zyn ook met vuur en levendigheid geschreven, maar gelyk het dan gaat, doorgaans met veel yverzucht, welke wel eens wat te scherp wordt, tegen de les van CICERO, Lib. I. *De Finib.* 8. Dit, wat den vorm betreft. Omtrent de bedenkingen zelve, tegen KANT, GARVE en VAN VOLKOM aangevoerd: 'er zyn 'er, die zeer gegrond zyn; doch ook andere, in welke Recensent niet kan instemmen. Hy kan echter niet nalaten, den Brieffchryver, bl. 19, volkomen toe te stemmen, dat GARVE ook wel eenige woorden aan de zoogenaamde SCHOLASTICI had mogen gegeven hebben, die toch, zoo langen tyd, alleen den schapster in het Ryk der Wysgeerte gevoerd hebben, en welker stelsel omtrent de Moraliteit der menschelyke handelingen, door G. R. T. IUS overgenomen, alleen waar en overeenkomstig met de juistheid der Natuurlyke Zedekunde bevonden is. Recensent moet hier doen opmerken, dat zy, die de Scholastiken zoo gering achten, de gevoelens van den grooten LEIBNITS daaromrent wel eens mogten naaiaan. Mer grond zegt de Leydsche Doctor verders, bl. 20, omtrent het geen GARVE opens G. R. T. IUS en PUFENDORF voordraagt: *Hier zyn de zaken een weinig in de war*, en ontwikkelt vervolgens de ware leer van DE GROOT omtrent de grondbeginselen der Zedekunde, welke GARVE zekerlyk beter had behoeven gekend te hebben. Maar vooral moet ook Recensent des Brieffchryvers korte ontvouwing van het onderscheid tuschen de *Ethica* of *Zedekunde*, en de *Jurisprudentia Naturalis*, of *Wetenschap van het Naturregt*, bl. 30—39, ter lezing aanbevelen, zoo wel om derzelver zakelykheid, als om dat de denkbereiden nopens dit onderscheid zoo wankelen, en, by velen, verre van de waarheid afwyken.

# HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

## PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 26 October 1807, in Amsterdam.

### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	99½ = 100	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C	94 ½
<i>Andeelen</i> by Hope & Comp.		ditto dito nieuwe.	89 ½
enz. . . . .	101½ ½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	94½ = 95½
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	92½ ½	<i>Engeland</i> . Annuit. . . prCt.	63
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	93½ 9½	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	89 = 94	5 prCt.	78 ½
ditto Leen en Wisselb. 4 prCt	90 = 92	Dito Cert. by R. & V.	78½ ½
ditto Kron 4 prCt.	90 = 92		
<i>Keizer van Oostenryk</i> 5 prCt	54½ 55½		
ditto 4½ prCt. . . . .	50½ = 51		
ditto 4 prCt. . . . .	50½ = 51		

### Wisselcours.

Op Londen. . . . .	niet genot.
- Parys. . . . .	53½

### BINNENLANDSCHE.

<i>Nationale Schuld</i> brieven a 3 prCt. . . . .	43½ ½	ditto Domeinen. 4 prCt.	72 ½
ditto a 2½ prCt. . . . .	38 ½	ditto Vrywillig a 5 prCt.	71½ ½
<i>Losrenten</i> uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	50 ½	Kon. Negot. van 1807. 4 prCt.	
ditto uit de heffing van 1800. a 3 prCt. . . . .	43½ ½	met oploop. premie by Afk.	
ditto 1801. a 3½ prCt. . . . .	42½ = 50½	losf.	97 ½
		<i>Receptien</i> Losb. na den	
		Vrede . . . . .	58 ½
		<i>Agio</i> van de Bank . . . . .	4 prCt.

*Opening van het nieuw aangelegd Katwyksche*

## UITWATERINGS-KANAAL.

**KATWYK (Departement HOLLAND) den 21 October.** Het nieuwe Kanaal, ter uitwatering in Zee, met de Sluizen en verdere Werken, daar toe behoortende, na éenen driejarigen arbeid, en dus in een geheel jaar minder tyds, dan men dat toe in den beginne geschild had, voltooid geworden zynde; is heden voor de eertigemaal geopend, in tegenwoordigheid van Zyne Majesteit den Koning, die zich, ter bywoning daar van: derwaarts begeven had, vergezeld van den Maarschalk en Minister der Marine *Verheul*. den Directeur General van den Waterstaat, *Twent van Raaphorst*, en verder aanzienlyk gevolg. De Buiten-Sluis, waar door men, vooraf, met den vloed het Zoewater tot aan de eerste Binnen-Sluis had ingelaten, en op die wyze het Buitenspuy Kanaal, gevuld, werd onmiddelyk na de komst van Zyne M-jesteit, afhier,

hier, zynde juist op 12 uren des middags, en hoogstdezelfs opwachting en begroeting, door eene Commissie van Dykgraaf en Hoog-Heemraden van Rhyndland, op nieuw geopend, door het ophalen der Valdeuren in dezelve, wanneer het Zeewater niet alleen met een verbazende snelheid naar buiten liep, maar ook, na het vervolgens open zetten der Binnen-Sluizen, het boezemwater zich tot op 5 duimen, aan de Brug binnen Katwyk, ontlaste; door welke eerste zoo welgeslaagde proef, de, zoo lang betwiste, nuttigheid, van dit uitwaterings Kanaal, voor Rhyndland niet alleen, maar een voornaam gedeelte van het geheele Koninkryk, ontegenzeggelyk bewezen is; gelyk dan ook Zyne Majesteit zyn uitterste genoegen liet blyken, zoo over de fraaiheid en heghheid van dit Werk, als deszelfs spoedige vordering en voltooiing, nevens de voldoende uitwerking daar van, en den Opzienen en Werklieden eene ruime belooning gunstig toezegde.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Oct.	BARO- ME- TER.	THER- MOM- ETER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- OMTEELD- HEID.
21	$\left\{ \begin{array}{l} 29.7 \\ 29.7 \\ 29.7\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 48 \\ 64 \\ 55 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. \\ Z. O. t. O. \\ Z. t. O. \end{array} \right.$	helder; 's avonds bewolkt.
22	$\left\{ \begin{array}{l} 29.1\frac{1}{2} \\ 29.6 \\ 29.1\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 51\frac{1}{2} \\ 64 \\ 57\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. O. \\ Z. O. t. O. \\ O. Z. t. O. \end{array} \right.$	bewolkt; 's namidd. zeer windrig.
23	$\left\{ \begin{array}{l} 29.4 \\ 29.2 \\ 29.3\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 50 \\ 53\frac{1}{2} \\ 49\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. O. \\ O. \\ Z. Z. w. \end{array} \right.$	's morgens regen; verder betrokken; 's namidd. storm.
24	$\left\{ \begin{array}{l} 29.5 \\ 29.5\frac{1}{2} \\ 29.6\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 47 \\ 57 \\ 47\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. \\ Z. t. O. \\ — \end{array} \right.$	bewolkt.
25	$\left\{ \begin{array}{l} 29.7\frac{1}{2} \\ 29.8\frac{1}{2} \\ 29.9 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 44 \\ 54 \\ 47\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. O. \\ — \\ O. N. O. \end{array} \right.$	helder.
26	$\left\{ \begin{array}{l} 29.8 \\ 29.7 \\ 29.6 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 49\frac{1}{2} \\ 58 \\ 47\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} O. \\ Z. O. \\ Z. w. \end{array} \right.$	bewolkt; 's avonds dampig.
27	$\left\{ \begin{array}{l} 29.5 \\ 29.5 \\ 29.6\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 45 \\ 58\frac{1}{2} \\ 49\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. w. \\ w. t. N. \\ N. N. O. \end{array} \right.$	bewolkt; 's avonds wat buijg.

## GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden , gedurende de laatstverloopene Week, is geweest : te *Amsterdam* 194; en te *Haarlem* 20, onder welke laatste 8 beneden de 12 jaren.

## BEKENDMAKINGEN.

\*.\* Gods grootheid schitterende in het oneindig getal der Waerelden, door MERIAN, met een Voorreden van J. A. UULKENS, *Phil. Doct.* te Eenrum, waarin onder anderen op de Leerzaamste wyze behandeld wordt: *Ons Zonnestelsel, getal der KOMEETEN, dezelve met de Planeeten vergeleken, Melkweg, Figuur van den Sterrenhemel, beweging der Sterren, haare snelheid, richting, afstand enz. enz.* Van dit nuttig Werkje zyn noch eenige Exemplaren te bekomen, te Amsterdam, by de Boekverkoper J. TEN BRINK Gz.

By gemelde is van de Pers gekomen en alom verzonden: I. Redevoering over de Brieven van P. C. HOOFT, door Mr. *J. Scholtens*, met belangrijke Aantekeningen en Byvoegfels en eene Plaat, verbeeldende des Drosfaards Handschrift, gr. 8°. II. SOFIA VAN NORMAN, door *Amalia Berg*. (uit het Hoofd.) met een fraai tytelvignet, groot 8°. à f 2-6-:

\*.\* Aan de Beoefenaaren der ANATOMIE en CHIRURGIE in het algemeen, en aan de Leerlingen in die Wetenschappen in het byzonder, wordt bericht, dat aan de eersrkomende, tegens de Veelverminderde Prijs van f 4: 10: — zal worden afgeleverd, het alom bekende en geachte Werk van des beroemde Franfchen Ontleedkundige J. B. WINSLOW, behelzende een *volkomen samenstel van de Ontleedkunde des Menschelyken Ligchaams*, met de daartoe behoorende Afbeeldingen verrykt, vier Deelen in gr. 8°. Waar van de Aflevering geschied te Amsterdam, by N. BUDDE, Boekverkoper op den Haarlemmerdyk N°. 254. By gemelde zyn nog eenige zeer weinige (en enkel groot Papieren) Exempl. te bekomen van de *Geschiedenis van Engeland*, beschreven door dr LARRY, vier Deelen in folio, met Kaarten, en Portraits der Vorsten, Vorstinnen en voornaamste Staatsmannen van dat Koninkryk, gegraveerd door de beroemde v. *Gunst, Pisauz, Vermeulen, Valk* en andere; zynde alle nog eerste en uilmuntend van Druk.

## MISSTELLINGEN.

In de Waarnemingen der Heeren *Keizer* en *Moll* van de thans schynende Komeet, op bladz. 2-9. reg. 27 en 28 van ons laatstvoorgaand N°. staat *Boogschutter*, lees: *Artifur*.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 45. *Vrydag den 6 November.*

---

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

**P**ARYS. De Klasse der Taal- en Letterkunde van het Instituut heeft den Heer PICARD, Auteur van verscheiden geestige Tooneelstukken, tot deszelfs Medelid verkoren, in plaats van wylen den Heer DUREAU DE LA MALLE. De Heer PICARD is bovendien door Z. M. den Keizer met eene Jaarwedde van 6000 Franken beguntigd.

De Schilderyen en Standbeelden, die men thans in het Museum ziet, zyn niet de eenigste stukken van kunst en oudheid, waar mede de laatste Veldtogten Frankryk verrykt hebben. Eene menigte andere stukken van waarde zyn te Parys angekommen, onder anderen eene Verzameling van 6 à 7000 Medailles van Brons. De Heer VISCONTI is thans bezig dezelve te rangschikken; wanneer zyn werk gedaan is, zullen die Medailles ook voor het Publiek te zien zyn.

Eerstdaags zal men in het Museum ten toon stellen de Plans en Relief van Zwitserland; de Koning van Pruissen had dezelve, niet lang geleden, gekocht.

II. DEEL.

T

IN-

## I N L A N D S C H E.

FRANEKER, den 24 Oktober. De Hooggeleerde Heer ANT. CHAUDOIR, *Philos. Astron. Phys. Exper. et Mechan. Profesor Ordinarius* aan deze Universiteit, van dezen Post, na loffelyke functie van twintig jaren, vrywillig afstand hebbende gedaan, was dit beroep, ingevolge Decreet van Z. M. den Koning, en autorisatie van Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken, door Curatoren dezer Hooge School, aangeboden aan den Heer CORN. EKAMA, *A. L. M. Philos. Doctor*, Secretaris van de Landbouwkundige Commissie in Zeeland, en *Lector* in de Wis-, Sterre- en Zeevaartkunde en in de *Ant. en Physiol.* te Zierikzee; en is hetzelfde thans door hem aangenomen.

HAARLEM, den 30 Oktober. Directeuren en Leden van TEYLER'S Genootschap, hebben in hunne Vergadering, gisteren gehouden, geoordeeld, dat het ingekomen Hoogduitsche antwoord, op de Vraag: — „Wat weet men uit Historische berigten van veranderingen, die de Aard-Kloot aan zyne Oppervlakte, in sommige Streken, door verschillende oorzaken, ondergaan hebbe?” — het geen tot Zinspreuk heeft: *Malta sunt eadem sed aliter*; te weinig aan de Vraag voldoe, om met den Eereprys te worden bekroond; en hebben besloten deze Vraag andermaal op te geven, om beantwoord te worden voor 1 April 1809.

Men heeft wyders in deze Vergadering beoordeeld, de vier Stukken, welke voor 1 April laatstleden waren ingekomen, ter beantwoording der Vrage: — „Wat kan men thans omtrent de overeenkomst der Lichtstofte met de Warmtestof, uit daaromtrent in 't werk gestelde proeven of bekende ondervindingen, met eenigen grond afleiden?” — waarvan A in 't Hoogduitsch tot Zinspreuk heeft: *Effectuum naturalium causa* &c. NEWTON. B in 't Latyn — *Ne tibi deus in eo stellarum corpora fraudem*. LUCRET. C in 't Hoogduitsch — *Non possunt oculi naturam noscere rerum*. LUCRET, en D in 't Nederduitsch zonder Zinspreuk. Van deze vier Stukken bevond men het eerstgehoemde wel verre de meeste verdiensten te hebben: men oordeelde echter dit Stuk te weinig aan de Vraag te beantwoorden, om met den Eereprys te worden bekroond.

krond. Wat hier aan hoofdzakelyk ontbreke, zal gemeld worden in het Programma, het welk door het Genootschap voor het eind van dit Jaar staat uitgegeven te worden. Na deze beoordeeling besloot men de Vraag nog eenmaal te herhalen, om beantwoord te worden voor 1 April 1869.

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

UITLEGGUNDE. JESAIAS, *vertaald en opgehelderd door J. H. VAN DER PALM*. Tweede en Derde Deel. Te Amsterdam by *Johannes Allart*, 1865.

(*Vervolg en slot van bladz. 280.*)

Heerlyk is de vertaling en ontwikkeling der Dichterlyke beelden, in Jes. XI: 15, 16, opgesloten, doch dezelve moeten by den Schryver zelve, Deel III., bl. 24, 25 worden nagelezen, wy zouden anders te verre afdwalen.

De overige voorspellingen die de Hoogleraar meent dat nog, het zy geheel, het zy gedeeltelyk, moeten vervuld worden, zyn vervat in Hoofdst. XLIX. 7—26 LI. tot LII. 12. LIV. 1—17. LV. tot LVI. 8. LX. 1—22. LXV. 17—25.

Van Hoofdst. XLIX. 7—26 lezen wy in de verklaring, (Deel III. bl. 236) „dat zoo wel de aard van sommige uitdrukkingen, als de toon van het geheel, geene andere uitlegging dult, dan die zich verliest in de laatste heerlyke verwachtingen, die, voor Israëls volk, in het woord der belofte liggen opgesloten.“ — Ten aanzien van H. LI. tot LII: 12 is de Hoogl. van gedachten, voornamelyk om de belofte H. LI: 22, „dat het eindperk der vervulling geplaatst is aan den afloop der eeuwen. In verscheiden uitdrukkingen, (schryft hy) is de tegenwoordige toestand der Joodsche Natie bykans naar het leven afgemaald.“ (Deel III. bl. 276, 277, vooral 288. alwaar, uit LI: 14. de bewaring der deerlyk verdruchte Israëlieten tot op onzen dag, als een der krachtigste bewezen voor hunne toekomstige herstelling wordt aangemerkt). — H. LV. tot LVI: 8. wordt opgenomen als eene voorspelling van de toekomstige algemeenwording der Evangelie-leere. „Wy schromen dan ook niet, (lezen wy, Deel III. bl. 363) deze redevoering te noemen, eene profetie (voorspelling) aangaande de dagen des Nieuwen Testaments (Verbands,) en de algemeene verspreiding van den watten Godsdiens over de

gansche aarde; eene profetie, (voorspelling) waar van de vervulling wel begonnen is na de verlossing uit Babel, maar eerst in hare kracht heeft plaats gehad door de verkondiging der Euangelie-leer aan alle Volken, en dan eerst hare voltooiing zal erlangen, wanneer, gelyk PAULUS zegt, de volheid der Heidenen zal ingegaan zyn, en gansch Israël zalig worden."

Maar boven alles heerlijk en dichterlyk zyn de schilderingen van toekomstig aardsch geluk, in de beide laatst aangehaalde Hoofdstukken LX. en LXV. te lezen. Vol gevoel en smaak zyn zy vertaald. Men kan ze niet lezen zonder verrukt en getroffen te worden! „De toon, de styl en uitdrukking dezer voorzegging (schryft de Hoogleeraar met betrekking tot H. LX.) zyn zoo sterk en verheven, dat wy, of hier of nergens, die uitzigten in het toekomstige aantreffen, die, nog on vervuld, eerst in het laatste der dagen door de uitkomst zullen bekrachtigd worden, en Abrahama nagelacht, roegebracht tot den dienst van hunnen en onzen Verlosser, tot het toppunt der heerlijkheid zullen verheffen."

„De pogingen van sommige uitleggers om deze Godspraak van het geluk der Israëlliten, na hunne wederkeering uit Babel; en die van anderen, om ze geheel *geestelyk* te verklaren; van den voortpoed, den bloei en de uitbreiding der Christen Kerk in de eerste dagen des Nieuwen Testaments, (Verbonds) komen ons onvoldoende voor; daar de eerste uitlegging den bedoelden zin der woorden te zeer moet verflaauwen, en de tweede alle gezonde, letterlyke bybelverklaring op losse schroeven stelt." (Deel III. bl. 433, 434).

Herzelfde oordeel velt de Hoogleeraar over hun, die Jes. LXV: 17—25, van het geluk der uit Babel wedergekeerde Joden, of van den voortpoed en bloei des Euangeliums willen verstaan hebben. „De voordragt, (lezen wy D. III. bl. 539) van deze voorspelling is in een' hoopst dichterlyken trant, en moet ook als zoodanig alleen verklaard worden. By Jerusalems verlossing wordt 'er als een nieuwe hemel en nieuwe aarde geschapen, vs. 17, 18. En zie daar nu de gansche natuur van gedaante veranderd! Zie daar de gouden eeuw der Dichteren, de vreugde en onschuld van het Paradys, tot de menschen wedergekeken! Nu houden de kwelling, de rampen en het geweën op, vs. 19: de dood rigt niet meer die schrikbarende verwoestingen aan, die ieders hart ontzetten en beven doen; niemand sterft voor zynen tyd, en het gezeite levensperk der menschen nadert weder aan de eeuwen der Aarts-vaderen, vs. 20. Het heugelyk gevolg hier van is, dat de aardsche teleurstellingen, uit de kortstondigheid en onzekerheid onzes levens ontstaande, geen plaats meer hebben, dat elk de vruchten van zynen arbeid volkomen geniet, en door geene ontrustende vooruitzigten wordt gekweld, vs. 21—23. Hier by komt eene naauwere gemeenzaamheid met God,

God, en verzekering van zyne gunst, die aller wenschen voorkomt en vervult, vs. 24. Eindelyk wordt alles bekroond, door de schildery van den Vrede der gansche natuur, die wy vs. 25 aantreffen. Wy hebben reeds in onze *Aanteekeningen* op Kap. XI: 6, 7 en 8 opgegeven, hoe men dergelyke tafereelen der gouden eeuw te beschouwen en te verklaren hebbe; niet door aan elke trek eene byzondere beduidenis te geven, maar door het geheel op eenmaal zamen te vatten als eene dichterlyke beschryving van een' allergeelukkeften tyd, waarby Edens Paradys zou schynen op aarde wedergekomen te zyn." — In dien zelfden trant verklaart ook nog de Hoogleeraar Jes. LXVI: 7—14, en 146—24.

Men ziet uit de aangevoerde proeven genoegzaam, hoe sterk de Heer v. d. P. met deze manier van uitleggen is ingenomen, en met welke bewysredenen hy dit zyn gevoelen bekleedt. Deze zyne ingenomenheid evenwel is niet zoo groot, dat hy alles in dien zin zou hebben opgevat, wat wel anderen voor hem gedaan hebben. Zoo b. v. verklaart hy Jes. XXXIV. „van de slagting en verdelging die Nebukadnezar eens over Idumëa brengen zou, waar van geene historifche gedenkftukken, maar alleen het woord der voorzegging gewag maken." Deel II. bl. 303). Zoo merkt hy ook, Jes. LXI: 1—11, als reeds by der Joden wederkomst uit Babel, vervuld aan. De inhoud komt hem te laag gestemd voor om ze met die van het vorig hoofddeel in verband te brengen. Het eerste vers van dit hoofddeel, verklaart hy ook niet van den Mesias, omfchryvende de woorden van onzen Heiland Luc. IV: 17 aldus: „Heden mag ik dezelve woorden, van my zelve, en tot u, zeggen, die de Profeet JESAIAS oudtyds van zich, en tot andere personen bezigde." Desgelyks verklaart hy Jes. LXIII. en LXIV, met verwerping van MICHAËLIS gevoelen, van de Syrische verdrukking en rumpen, in den aanvang der Maccabeeuwfche tyden. (D. III. bl. 495).

Als voorspellingen, op den Mesias ziende, merkt de Hoogleeraar, in beide deze deelen, aan Jes. XXVIII: 16, 17. (D. II. bl. 171). — Jes. XLII: 1—9. (D. III. bl. 69 env.) Schilderachtig schoon is hier de uitlegging van het geknakte riet en het nog rookende lemmet, bl. 75. Jes. XLIX: 1—6. (D. III. bl. 222 env.) Jes. L: 1—11. (D. III. bl. 253 env.) Doch wel inzonderheid Jes. LII: 13. tot LIII: 13. „Het is zoo duidelyk (zegt hy met betrekking tot dit laatste, D. III. bl. 305 env.) dat wy hier aan geen' anderen, dan aan JESUS CHRISTUS denken kunnen; hy wordt hier zoo geheel in alle zyne kenmerken en trekken, in alle lotgevalien zynes lydens en zynen verheerlyking, afgeteekend, dat zelfs onder de uitleggers velen der zoodanigen hem hier herkennen, die hem overal elders voorby zien. . . . Men moet, om deze uitlegging te verwerpen, de gedachte koesteren, en onverzettelijk

ankleven, dat JESAIAS van den persoon des Verlosfers niets heeft kunnen weten, en dus ook niet heeft kunnen profeteren: maar deze gedachte steunt op andere, dan op uitleekundige gronden, op vooraf aangenomen gevoelens, waar van men niet verlangt de widerspraak te ontmoeten by den Schryver dien men behandelt."

De Hoogleeraar is dan ook een krachtig voorstander van eigen'yk gezegde voorspellingen, en weet dit, onzes inziens, welgegrond en by meest alle Christenen alomme aangenomen gevoelen op eene zeer mannelyke wyze, tegen de hedendaagsche bestryders daar van, te verdedigen. JES. XLIV: 28. „Ik die van CORBACH (dat is CIRUS) zeg: hy is myn Herder enz. (D. III. bl. 147.) en JES. XLVIII: 6, 7. syn by Hem en by ons hier voor, onder meer anderen zeer krachtige bewyzen. „Hoe EICHHORN en anderen, (schryft hy ten aanzien van deze laatste plaats. D. III. bl. 210) die de Profeten voor hier veel meer dan schrandere en deugdzame Staatsmannen houden, en alle eigenlyke openbaring van verborgen dingen of aan hun loochenen, of althans geene bestemde uitspraak daar over doen; hoe deze dit gezegde van den Profeet natuurlyk, en ongedwongen kunnen verklaren, kunnen wy niet uirdenken." Wy ook niet!

Dat evenwel de Hoogleeraar by lange niet in alles den lang betreden weg bewandelt, maar nu en dan ook eenen anderen en beteren durft inslaan, kan wel inzonderheid blyken uit zyne uitlegging van JES. XLVII: 16. LXIII: 10. en LXVI: 24. (Deel III. bl. 215, 500 en 500.) waar van de beide eersten, doorgaans, geelyk men weet, als bewyzen, voor het geen men noemt de persynaliteit van den Heiligen Geest, worden bygebragt, en de laatste, als in betrekking staande tot de eeuwigheid der Heilsche straffen, wordt voorgesteld. — De eerste plaats: „En nu ook heeft de Heer JEHOVA, JEHOVA's geest heeft my gezonden:" houdt de Heer v. d. P. voor eene tuschenrede en wel van JESAIAS zeiven, te kennen gevende, dat, waren zyne vorige voorzeggingen waarachtig geweest en door de uitkomst bevestigd, zyne tegenwoordige ook zou vervuld worden, „daar Hy ook nu door den zelfden JEHOVA gezonden, en *de geest der onseilbare voorzegging* op Hem was." Ten aanzien van de tweede plaats: „Doch zy, zy stonden tegen Hem op, en zynen Heiligen Geest bedroefden zy:" vraagt Hy: „maar wat moeten wy hier door JEHOVA's *Heiligen Geest* verstaan?" en luidt aldus zyn antwoord: „Ons dunkt het waarschynlyk, dat de Geest van God hier is, 't geen Hy zoo menigmaal is in de schriften des Nieuwen Verbonds, te weten, de geest en kracht der wonderwerken, zoo dat JEHOVA's *Heilige Geest* eigenlyk niet anders is, dan *de wonderdoende* JEHOVA. welke bereekenis ook door het volgende vers ten sterkste bevestigd wordt."

„ De

„De spreekwys, (schryft hy van de laatste plaats,) „hun worm sterft niet, en hun vuur wordt niet uitgebluscht,” kan men niet verklaren van pynigingen der ziel; want 'er wordt uitdrukkelijk gesproken van *lyken*, waar aan *de worm knaagt*, en die men oudtyds niet zelden gewoon was met *vuur* te verbranden. Vooral deed men dit omtrent de gesneuvelden op een slagveld, op dat de stank hunner verrotting de lucht niet zou besmetten. Was nu de menigte der gedooden zoo groot, dat het scheen als of 'er geen einde zou komen aan het begraven en verbranden der lyken, dan kon men dichterslyk zeggen, dat *hun worm niet sterft, en hun vuur niet werd uitgebluscht*, en dit is de eenige verklaring, die het gezond verstand te dezer plaatse kan aannemen. — De Zaligmaker maakt gebruik van deze woorden van onzen Profeet, en neemt dezelve over, MARC. IX: 44 en 46. Spreekt hy daar van de Hellsche straffen, zoo was het zyne bedoeling niet den aard, maar alleen de *duurzaamheid* dier straffen aan te duiden: [zou dit laatste, althans zoo de Hoogleeraar eenig eigenlyk gezegde *eeuwige* duurzaamheid mogt op het oog gehad hebben, wel zoo uitlegkundig zeker zyn? men vergelyke MATTH. III: 12. JUDAS vs. 7.] doch spreekt Hy daar beoogt van Jerusalems verwoesting, en de vernieling des Jodendoms, zoo is de aanhaling nog gepaster, ja volkomen in den geest en de bedoeling van onzen Profeet.”

Dit was het, 't welk ook wy ter nadere bekendmaking, en zoo het noodig ware, ter aanpryzing, meenden te moeten bydragen van een werk, 't welk, door deszelfs oorspronkelykheid, grondige geleerdheid, en allezins *bevallige* voordragt, niet alleen den Schryver, maar ook geheel ons Vaderland, eere aandoet. Mocht de eerste nog lange gezondheid, lust en krachten behouden, om zyne leerlingen en landgenooten, ja geheel de geleerde wereld, op meer andere soortgelijke lettervruchten te vergasten!

ROMANS. *De RING VAN GYGES wedergevonden, of verzameling van Nederlandische Karakters. Door den Schryver van den Landjonker van Blankenheim. Twee Deelen, met Platen; niet vertaald.* Te Haarlem, by François Bohm, 1805 en 1806, in groot Octavo. Eerste Deel, behalve Voorrede en Inhoud, 364 bladz. Tweede Deel, met den Bladwyzer, 330 bladz. De prys der beide Deelen is f 6-:-.

Ja, het is waarlyk ongelukkig, dat men 'er thans op den titel moet byvoegen: *niet vertaald*; een blyk, hoe weinig oorspronkelyks het licht ziet, en met hoe vele vertalingen niet slechts ons land overstroombd, maar ook hoe veel 'er als oorspronkelyk opgedischt wordt, welk toch niet meer, dan vertaling is. Doch men houde ons deze uitboezeming ten

goede, die ons, by het lezen van bovengemelden titel, onwillekeurig ontglipte. — Gaan wy tot het welk zelven over.

De geliefte en vermaarde Wysgeer onder de Grieken PLATO, zynen Leerlingen willende beduiden, dat men ook in de eenzaamheid, waar geen menschelyk oog ons bespiedt, even deugdzaam en getrouw moet handelen, als in het openbaar en voor het oog der wereld, verhaalde hun, tot dat einde, de volgende Fabel. „ Toen eens, (in het landschap van *Lydië*) „ de aarde, door hevige slagregens, zoodanig was van een „ gespleten, dat 'er eene groote kloof ontstond, klom GYGES, zeker herder van 's Konings vee, in dezelve af, en „ vond daarin een koperen paard, in de zyde van welk hy „ eene deur ontdekte. Deze geopend hebbende zag hy het „ lyk van eenen man, van buitengemeene grootte, dewelke „ eenen ring aan zynen vinger had. Dezen trok hy 'er af, „ en denzelven aan zynen vinger gestoken hebbende, begaf „ hy zich daarmede onder den troep herders. Toen hy nu „ denzelven naar zich toe keerde, werd hy gewaar, dat hy „ voor de anderen onzichtbaar was, schoon hy zelfs alles kon „ zien (\*).”

Het is deze Fabel, waarvan de onbekende Schryver van bovengemelde werk zich, met veel schranderheid, bedient, om, op eene gemakkelijke wyze, en zonder vele omwegen, de menschen in hunne huizen en binnenkameren te bespieden, en hunne geheime gedragingen te beschryven. Deze ring, reeds lang verloren, verhaalt hy, onder de oude gedenksstukken van zynen overleden Vader weder gevonden te hebben. Na een en andermaal de proef met denzelven genomen, en bevonden te hebben, dat hy nog dezelfde kracht bezat, die GYGES daarvan bespeurde, en ook hem onzichtbaar maakte,

WAN-

(\*) Anderen zyn van gevoelen, dat GYGES een soldaat van de lyfwacht des Konings CANDAULES was, en verhalen van hem het volgende. „ Deze „ GYGES werd zoo zeer van den Koning bemind, dat deze, brandende van „ liefde tot zyne gemalin, die hy geloofde de schoonste van het vrouwelyke „ geslacht te zyn, de dwaasheid of zwakheid had, om GYGES heimelyk in „ het vertrek van de Koningin te laten, en hem zyne vrouw naakt te doen „ zien, ten einde hem mede van hare schoonheid te overtuigen. Dit deed „ GYGES. Maar, doordien het, by de Lydische vrouwen, voor den groot- „ sten hoer gehouden werd, wanneer een man haar naakt beschouwde, was „ dit een onverzettelyke spyt voor die Vorstin; weshalve zy GYGES op „ maakte, om den Koning te vermoorden, met bedreiging, dat zy hem anders zou doen sterven. GYGES besloot tot het eerste, en na zulks vol- „ bragt te hebben, trouwde hy met de Koningin, beklom den troon, en „ werd Koning van *Lydië*.” Van dezen GYGES zeggen zy verder, dat hy „ een juweel by zich droeg, hetwelk, als hy hetzelfde naar zich toe keerde, „ hem onzichtbaar maakte. — Beide gevoelen, intusschen, laten zich zeer „ wel verzoenen; en het is waarschynlyk, dat GYGES dezelfde Koning van *Lydië* „ was, waar van PLATO de bovengemelde Fabel verhaalt. Men zie CICERO „ de officiis. Lib. III. Cap. 9.

De Rezenfant.



wanneer hy het bovenste gedeelte van denzelven naar de binnenste zyde van zyne hand keerde: begeeft hy zich, met dezen ring, op reis, en wel in de eerste plaats naar *Amsterdam*, met oogmerk, en in het blyde vooruitzicht, om aldaar vele ontdekkingen omtrent de ware karakters der menschen te doen, en alzoo eenen schat van menschkunde te vergaderen. Zich aldaar, eenen geruimen tyd, in een Logement ophoudende, weet hy, door middel van dezen ring, in verscheidene vertrekken te komen, en daar, ongezien, de bedryven en gesprekken van vele vreemdelingen te aanschouwen en aan te hooren. Vervolgens begeeft hy zich door de straten der stad, sluipt hier en daar, waar hy eene deur open vindt, in de huizen in, bespiet de menschen, om zoo te zeggen, in hun nachtjapon, beluistert gins en elders, op publieke plaatsen of in de woningen, vertrouwelyke gesprekken enz. en brengt, te huis komende, zyne ontdekkingen telkens op het papier. Op die wyze bezoekt hy voorts ook andere plaatsen, steden en dorpen, buitenverblyven en boerewoningen, Concerten en Schouwburgen, herbergen en koffyhuizen, en wordt daardoor in de gelegenheid gesteld, om ons de menschen te vertoonen zoo als zy waarlyk zyn, en niet zoo als de schyn ze doorgaans aan ons voordoet.

Het werk zelf is verdeeld in Hoofdstukken, terwyl het eerste Deel *drie en dertig*, en het tweede *twintig* in zich bevat, hebbende ieder Hoofdstuk een kort opschrift, welk den voornamen inhoud deszelven doet vermoeden. Over het geheel, nu, kunnen wy niet af zyn, het werk als een nuttig en onderhoudend leesboek aan onze landgenooten aan te pryzen. De aandacht en leeslust worden gedurig door het schilderen van nieuwe en afwisselende karakters, en hier en daar zelfs door belangryke en onderhoudende gesprekken, opgewekt. Geheel byzonder zal men hier zien, dat het ware geluk zelden dár woont, waar men het, naar den uitwendigen schyn te oordeelen, zou verwacht hebben; en dat binnen de muren van de prachtigste Paleizen, die niet dan voorspoed en geluk aankondigen, vaak onvergenoegdheid en ellende huisvesten. Het is waar, zy, die in menschkunde reeds eenigzins geoefend zyn, en de menschen, het zy door ondervinding of lectuur, wat meer van naby kennen, zullen hier niets nieuws vinden. Maar voor dezulken is dit boek ook niet geschreven. Ook zy, die het in de menschenkennis nog niet ver gebracht hebben, en zich door den uitwendigen schyn nog maar al te dikwyls laten misleiden, (en deze zyn toch wel de talrykste) hebben onderwijs noodig; en voor dezulken is het, dat dit werk van uitnemenden dienst kan zyn. Ietschen moeten wy toch ook, van den anderen kant, zeggen, dat de uitvoering niet altyd en overal even volkomen aan de schrandere en gelukkige vinding des Schryvers beantwoordt; dewyl by niet

lechts in verscheidene Hoofdstukken ontdeckingen mededeelt, waartoe hy, zynen ring niet gebruikt heeft, en ook niet noodig had, maar ook hier en daar niet van oppervlaktigheid, en beuzelachtigheid is vry te spreken, en men, over het geheel, belangrijker ontdeckingen, by eene zoo goede gelegenheid, had mogen verwachten. Deze laatste aanmerking geldt byzonder van het tweede Deel; zoo dat het derde Deel, welk wy nog te wachten hebben, mogelyk niet meer met die algemeene graagte, als het tweede, zal worden te gemoet gezien.

Voor eenig uittreksel is het werk niet wel vatbaar, vermits de Hoofdstukken, over het geheel, te lang zyn, om ze hier over te schryven. Om evenwel iets, ter proeve van 's Schryvers styl en behandeling, mede te deelen, zoo zullen wy een gedeelte van het *achtste* Hoofdstuk, (ten opschrift hebbende: *Eene jonge weduwe wordt uit het water gered.*) hier overnemen.

In Amsterdam over de hooge sluis wandelende, ziet hy een jongen Heer, met gevaar van zyn eigen leven, eene jonge Dame, zynde eene Jodin, uit het water redden. Hy wordt voor dood naar huis gedragen naar zyne moeder, eene der achtingswaardigste van hare sexe, eene weduwe met zes kinderen. Des anderen daags weet de Schryver, door middel van zynen ring, onzichtbaar in het huis en in de kamer te komen, alwaar die edelmoedige redder ziek te bed lag, en woont aldaar de volgende ontmoeting by:

„ Wy (de onzichtbare en de Doctor) traden naar binnen; „ bleek als de dood, echter met trekken van kloekmoedigheid en geduld op het gelaat, lag de jongeling op het ziekbed neder. De Doctor vond hem veel beter; het gevaar „ is voorby, zeide hy met zichtbare blydschap; dit woord „ droogde de oogen zynner broederen en zusteren, die rondom „ zyn bed stonden te weenen, tranen van blydschap echter „ wisselden die der droefheid wederom af, zy schreiden met „ een glimlach op hun gelaat.

„ Er werd hard gescheid; zonder verlof te vragen, treedt „ er eene jonge Dame binnen, en verzoekt aan een der dienstdieneren van het huis, om naar boven te mogen gaan. —

„ Ik moet myn verlosser zien, riep zy uit, met eene stem „ die eene hevige aandoening en tusschen afgematheid te kennen gaf, ik moet hem zien voor dat hy sterft. —

„ De deur wordt geopend, ik zag dezelve jonge weduwe, „ welke uit het water was gehaald; myn hart klopte van aandoening, dat ik haar weder zag, en wel zonder eenig twyfel, uitgezonderd dat zy nog zeer bleek was; en zonder „ te bedenken, waar ik my bevond, en dat ik onzichtbaar „ was, deed ik drie treden voorwaarts.

„ Zy trad even als of zy alle de omstanders niet zag, naar „ het

„het ledikant. Ik weet, zeide zy, myn Heer! dat ik on-  
 „wellevend ben van zonder verlof in uw huis, en wat mees-  
 „is, voor uw bed te komen; maar de pligten der dankbaar-  
 „heid, die op myn hart wegen, verbreken op dit oogenblik,  
 „alle de banden der welvoegelykheid.” (De banden der wel-  
 „voegelykheid mogen eigenlyk nooit verbroken worden; wy  
 „zouden dus liever gezegd hebben: de pligten der dankbaarheid  
 „maken, het geen anders onwelvoegelyk zou geweest zyn, nu  
 „welvoegelyk.) „Ik moest myn redder zien, den grootmoedi-  
 „gen jongeling moest ik leeren kennen, en hem duizendma-  
 „len dank betuigen voor zyne weldaad, — aan u alleen ben  
 „ik myn leven verschuldigd, zonder u was ik reeds een proef  
 „van het graf geworden.”

Na eenige woordwisseling, leest men verder: „Zoo als zy  
 „(moet zyn hy) dit gezegd had, trad eene vrouw, van,  
 „naar myne gedachten, veertig jaren oud, in de kamer. Zy  
 „was lang, mager, geelachtig bleek, zy had eene gemaakte  
 „houding en kleeding, en, zoo als ik naderhand hoorde,  
 „was zy eene van die menschen, die, zonder in der daad  
 „vroom te zyn, enkel het uiterlyke van vroomheid, deugd  
 „en ingetogenheid nabootsen, die voorgeven boven hunne  
 „medemenschen verre te zyn verheven, dewyl zy zich altoos  
 „in de Kerk vertoonen, in het openbaar aalmoezen uitdeel-  
 „len, en met luide stemmen zoo lang bidden en zingen,  
 „dat alle voorbygangers voor hun deur blyven stil staan; ter-  
 „wyl zy intusschen aan alle zonden, die aan het oog der be-  
 „dorven wereld, helaas! geen aanstoot schynen te geven,  
 „ten sterksten zyn overgegeven, by voorbeeld aan kwaad te  
 „spreken, aan nyd, afgunst, laster, heimelyke wellust, lui-  
 „heid en overdaad. — Wat hoor ik, neef KAREL! zeide zy  
 „op eenen meesterachtigen toon, zyt gy onvoorzigtig genoeg  
 „geweest, om van een hooge brug in 't water te springen,  
 „om Jodinnen daar uit te halen? ik weet alles, het is zoo,  
 „gy kunt het niet loochenen, want ik heb het gehoord uit  
 „den mond van een vroom man, die het zelfs (zelf) gezien  
 „heeft, terwyl hy een pyp op zyn stoep zat te rooken;”  
 „(Een kleine maar meesterlyk gekozen trek, om het karakter  
 „van dergelyk slag van lieden levendig af te scheffen.) „het  
 „is fraail moet gy daar door uw eigen leven in de waag-  
 „schaal stellen, en uwe eeuwige zaligheid nog daarenboven?  
 „waart gy verdronken; wat was dan reeds uw lot? gy waart  
 „immers dezen morgen nog niet bereid voor de ewig-  
 „heid? — Wat zou uwe arme moeder en uwe broeders en  
 „zusters gedaan hebben? (hy was namelyk de steun des ge-  
 „gezins) bedelen, niet waar? want, schoon de Hemel my  
 „met tydelyke middelen heeft gezegend, zou ik expres  
 „(waarom niet liever opzettelyk?) nooit eenen duit aan u  
 „hebben gegeven, om uwe gruwelyke misdaad, dat gy een  
 „Jo-

„ Jodin, die aan den Zaligmaker, niet geloofst, in het leven  
 „ hebt behouden. — Foeil gy behoort u te schamen! Uw  
 „ grootvader zaliger moest eens uit het graf kunnen opkaken,  
 „ wat smart zou hy niet gevoelen, zoo hy hoorde, dat, daar  
 „ hy altoos hevig tegen Joden en Heidenen was, zyn eigen  
 „ kleinzoon zyn eigen leven waagt, om Jodinnen uit het  
 „ water te slepen! grooter weldaad had gy aan God bewee-  
 „ zen, zoo gy haar had laten smoren in de diepte der wa-  
 „ teren, zoo als het leger van PHARAO in de rode zee, dit  
 „ was een zoenoffer geweest voor JEZUS CHRISTUS, dien zy  
 „ verloochent.

„ De Joodsche weduwe beefde, en weende van aandoe-  
 „ ning, het deerde haar zoo hevig, dat zy den zieken braven  
 „ jongeling zoo gevoelig hoorde belieden. — Hierop kwa-  
 „ men drie voorname Joodsche Kooplieden mede al boven:  
 „ duizendmaal verschoning, zeiden zy, voor onze vryposig-  
 „ heid, maar wy moeten den verlosser leeren kennen van die  
 „ edele vrouw, welke wy hier tegenwoordig zien, die vrouw —  
 „ en juist wendden zy, by toeval, hun gesprek naar de  
 „ schynheilige Tante, — is eene onder de voorreffelykste  
 „ menschen, die God ooit schiep, duizend getuigen zouden  
 „ wy kunnen bybrengen van hare braafheid, goedheid en  
 „ mildadigheid, en nu nog hebben wy, door haar ongeluk,  
 „ honderde armen en ongelukkigen leeren kennen, welke zy  
 „ in stilte heeft bygeltaan; heb dank dus, edele jongeling!  
 „ dat gy deze brave vrouw hebt gered.

„ Tante draaide haar rug naar hun toe, en wilde hun niet  
 „ eens aanzien: deze onbeleefde behandeling deed de Joden  
 „ besluiten spoedig wederom te vertrekken; zy vatteden den  
 „ jongeling by de hand, bedankten hem nogmaals voor de  
 „ bewezene weldaad, en wenschten, dat God, die den lasti-  
 „ gartigen haat, en den kloekmoedigen lief heeft, hem spoed-  
 „ dig mogte herstellen.

„ Toen zy vertrokken waren, gaf Tante met vele teekenen  
 „ van misnoegen te kennen, dat, zoo 'er meer Joden in dit  
 „ huis kwamen inloopen, zy daar in nooit een voet meer  
 „ zou zetten, en hare hand van ondersteuning en mildadig-  
 „ heid voor altoos terug trekken." hoewel zy, gelyk nu uit  
 „ het vervolg blykt, nog nimmer iets goeds aan dat gezin had  
 „ gedaan, enz.

## K U N S T E N.

AMSTERDAM. Maandag, den 26 October, 's avonds  
 ten 8 uren, de opening der Beoordelings-Biljetten op  
 de by het Teeken-Departement van de Maatschappij:  
 Fo-

*Felix Meritis*, ingekomen Prysfstukken plaats gehad hebbende, bleek dat door Beoordeelaren op het Akademiebeeld, de Eereprys werd toegekend aan den Heer WOUTER JOHANNES VAN TROOSTWYK, te Amsterdam.

Dat op het Landschap, voorstellende *Eene Rundermarkt*, zoo als dezelve in onze *Nederlandsche Dorpen* gehouden wordt, twee Teekeningen waren ingekomen; die echter met eenparige stemmen geoordeeld wierden, weinige verdiensten te hebben, en dus geen van beiden, den uitgelooften gouden Eereprys waardig te zyn.

Dat op het Historiëel onderwerp: verbeeldende *de moeder van BITON en CLEOBIS de godinne Juno smeeke om vergelding voor deze hare Zoonen wegens hunne moederlievende daad; zynde het voorttrekken van den wagen*, waarop zy gezeten was by den plegtigen optogt van Argos naar den Tempel van gemelde Godinne, slechts éene Teekening was ingekomen, welke, hoe zeer dus buiten mededinging zynde, nochtans, na herhaalde overweging van het gunstig gevoelen, daaromtrent, door de meerderheid der Beoordeelaren uitgebragt, en eindelyke beslissing eener afzonderlyke Commissie van Deciseuren, de gouden Eerpenning werd toegewezen; wanneer by de opening van het daar by gevoegd Billet deszelfs Vervaardiger bleek te zyn: de Heer PIETER BARBIERS BZ., te Haarlem.

Zoodra de plechtige uitdeeling der voornoemde behaalde Eerepryzen by de Maatschappy voorn. zal hebben plaats gehad, hopen wy niet in gebreke te zullen blyven, eene onpartydige beoordeeling dezer bekroonde Stukken, en voornamelyk die van het Historiëel onderwerp, aan onze geëerde en kunstlievende Lezers mede te deelen.

## HISTORISCHE EN LETTERK. ANECDOTES.

*Godsyrucht van den Grooten*

L I N N E U S

*en bewyzen van Goddelyke  
Wedervergelding.*

De Hoogleeraar BECKMANN, te Göttingen, schryft, in

In het jaar 1803 (\*): „LINNÉ, myn brave Leermeester, begunstiger en vriend, had twee buitenverblyven, *Hammarby* en *Sävia*. Het eerste, een uur van *Upsala*, was grooter, en had een gemaklyk woonhuis, he welk hy 's Zomers met zyn huisgezin bewoonde, en waarheen hy dan ook de uitgelezenen zynet buitenlandsche leerlingen pleegde te trekken, welke, om steeds naby hem te zyn, in een boerenhuis, een, dikwyls bekrompen, verblif huurden. *Sävia*, eene halve myl van *Upsala*, had slechts een klein gebouw, hetwelk hy zich ter afzondering voorbehield, wanneer hy of geheel alleen, of met een verrouwd vriend ongetoord zyn wilde. Met dankbaar gennegen herinner ook my de veelvuldige gesprekken met dezen voortreffelyken man, op dit *Tusculanum* gehouden. Boven de deur las men de woorden: *Innocue vivite, numen adest.*" (Leefst rein, God is naby!)

„Dit opschrift gaf aanleiding tot een zeer leerzaam onderhoud. LINNÉ, die alles behalven bygeloovig was, — en hoe had dit een man kunnen zyn, die zo naastig en scherpzinnig, zyn geheele leven lang, God uit de Natuur te leeren kennen gezicht had — maar die nochtans den vaderlandschen Godsdienst vereerde, en zyne Leerlingen ernstig vermaande, nimmer de Natuurkunde te misbruiken, om Godgeleerde meeningen bespionelyk te maken, en daar door mogelyk den haat der Godgeleerden weder tegen de beoefening der Natuur op te wekken. — LINNÉ hield zich vast overtuigd, dat ook in de Zedelyke Wereld een *regt van wedervergelding* heerscht, dat de Voorzienigheid voor edele daden belooningen, en nog dikwyler voor groote misdaden straffen toevoegde, offchoon ook de menschen dezelve niet beloonen noch straffen konden. Hy toonde my een dik boek in *quarto*, waarin hy voor zich zelve zoodanige bewyzen oever zyne stelling, welker waarheid hy volledig had kunnen onderzoeken, breedvoerig eigenhandig had opgeschreven. Eenige voorbeelden heb ik 'er uit onthouden (†), welke zeer merkwaardige *anecdotes* uit de nieuwste Zweedsche Geschiede-

(\*) *Vorrath kl. anmerk. üb. manch. gel. Gegenst.* 2 St. Gött. 1803. f. 242 f.

(†) Of opgeteckend: *habe ich mir angemerkt.*

denis zyn. Waar mag dat handschrift wel gebleven zyn? Ach! hoe zeer is het ook deswege te beklagen, dat de Zoon zoo kort na den Vader moest sterven, wyl hy het voornemen had brieven en handschriften van zyn' Vader te laten drukken. Wy hadden in brieven de afspraak gemaakt, dat hy ze aan my zenden, en ik ze in Duitschland in druk bezorgen zoude."

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 2 November 1807, in Amsterdam.

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt.	99½ 100	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C.	94 ½
Andere by Hope & Comp.		ditto dito nieuwe.	89 ½
— ouz.	104½ 105	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	94½ 95
<i>Rusland</i> 5 prCt.	92½ 94	<i>Engeland</i> . Annuitent. 5 prCt.	62½
<i>Zweden</i> 5 prCt.	93½ 94½	<i>Frankryk</i> Geconsolld. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	89 94	5 prCt.	79 8½
ditto Leen en Wisselb. 4 prCt.	90 92	Dito Cert. by K. & V.	79½ 8½
ditto Kroon 4 prCt.	90 92		
<i>Rente van Oostenryk</i> 5 prCt.	54½ 55½	Wisselcoers.	
ditto 4½ prCt.	50 51	Op Londen.	niet genot.
ditto 4 prCt.	50 51	— Parys.	53½

#### BINNENLANDSCHE.

<i>Nationale Schuld</i> brieven a 3 prCt.	43½ 43½	ditto Domeinen. 4 prCt.	72 ½
ditto a 2½ prCt.	38½ 40	ditto Vrywillig. a 5 prCt.	71½ 72
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	50½ 51	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	43½ 44	met oploop. premie by Af.	
ditto 1801. a 3½ prCt.	50½ 51	loof.	97 ½ fln
		Rescriptien Loob. na den	
		Vrede	58½ 59
		Agio van de Bank.	4 prCt.

### GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 176; en te *Haarlem* 23, onder welke laatste 8 beneden de 12 jaren.

STER-

# STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Oct.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
28	{ 29. 7 29. 8 29. 7½	{ 47 50 49½	{ N. W. N. N. W. N. W.	betrokken: wat buijg; 's avonds harde wind.
29	{ 29. 5 29. 4 29. 4	{ 51½ 54 46	{ W. — W. N. W.	harde wind; betrokken; buijg; 's avonds bewolkt.
30	{ 29. 5½ 29. 4 29. 4½	{ 44½ 45½ 41	{ W. — N. W. t. W.	's morgens bewolkt; verder regen; 's avonds buijg met zeer harde wind.
31	{ 29. 5 29. 7 29. 9½	{ 43 50 38	{ N. N. N. W. N. O.	bewolkt; tusschen beide hagel- en regenbuijen met wind.
Nov. 1	{ 30. 0 30. 0 29. 8	{ 38 49 46	{ Z. Z. O. Z. Z. W. Z. W.	voormidd. bewolkt; verder betrokken; zeer windrig.
2	{ 29. 6½ 29. 6 29. 4½	{ 46 52 47	{ Z. W. W. N. W. W. Z. W.	's morgens zeer zware regen; verder betrokken: 's avonds buijg; harde wind.
3	{ 29. 1 29. 2 29. 2	{ 45 48 46½	{ Z. W. Z. W. t. W. W. t. Z.	zeer harde wind: 's morgens regen: verder regen- en hagelbuijen.

## BEKENDMAKINGEN.

\*. De Hoogleeraar J. TEN BRINK, te *Harderwyk*, is voornemens uit het Grieksch te vertalen: *Krygstogt* van CYRUS door XENOPHON; voorzien van zoödanige aanmerkingen en opbeelderingen als geschikt zullen voorkomen, om de lezing daar van, deels voor geleerden en deels voor ongeleerden verstaanbaar te maken; waar by gevoegd zal worden eene *Kaart*, waar op de togt van CYRUS en de terugmarsch der *Grieken* verbeeld wordt. — Dit Werk zal in *den Doel* in groot Octavo, by *Inteekening* gedrukt worden, te *Amsterdam* by de Boekverkooper J. TEN BRINK GZ. — Een PROSPECTUS, waar by de voorwaarden van *Inteekening*, is by bovengemelden en alom by alle Boekhandelaars GRATIS te bekomen. *De Inteekening zal met het eindigen dezer maand gesloten worden.*

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 46. *Vrydag den 13 November.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**W**ENEN, *den 20 October.* De Ridder VAN HOGENMULLER (van wiens voorgenomen togt naar het Oosten, wy reeds een en andermaal gewag hebben gemaakt (\*),) heeft deze zyne reize uitgesteld tot op het aanstaand voorjaar. Hy zal dus nog, tot op het einde van February 1808, de vragen inwachten, die hem verder zullen mogen toegezonden worden over de Landen, welken hy voornemens is door te trekken. Reeds heeft hy een aantal van 500 zoodanige schriftelyke vragen ontvangen; waar van de belangrijkste hem zyn toegezonden door den Vorst Primaat van het Rhynsche Bondgenootschap, door den Prins *de la Paix*, eersten Staatsdienaar van Spanje en door den Staatsraad *Moscatti*, te Milaan.

Onder de geleerde Genootschappen, welken zich mede, ten gelyken einde, aan hem vervoegd hebben, telt men de Akademien van Petersburg, Kopenhagen en Turin, nevens verscheidene Universiteiten van Rusland, Duitschland, Holland en Italien. *IN-*

(\*) Zie onze beiden vorigen van dit jaar N<sup>o</sup>. 6 en N<sup>o</sup>. 30.  
II. DEEL. V

## I N L A N D S C H E.

FRANEKER, den 30 October. De Hooggel. Heer JOH. MULDER, A. L. M. Medic. et Philos. Doct., tot dus verre *Anatom. Chirurg. et Art. Obstetr. Prof. Ord.* aan deze Universiteit, onlangs in dezelfde qualiteit aan de Universiteit van Groningen beroepen zynde, heeft besloten, dat beroep aan te nemen.

## S T E R R E K U N D E (\*).

(Uit de Tafereelen van Valentia).

Is toch de eerste oorsprong dezer goddelyke wetenschap niet onder eenen zuidelyken hemel te zoeken? Hare vlytigste beoefening kan immers nergens meer beloonen, dan in het Zuiden?

Gelukkige, waarlyk Astronomische landen, waar de hooge heilige sterrenglans in eene eeuwige, nooit betrokke helderheid schittert! Waar de heerlijkheid der verrukkelyke nachten nog de geestdrift vermeerdert, die het zien des sterrenhemels doet ontstaan!

Heilig en schoon Astronomisch leven, het welk den armen zoon der aarde alleen tot den hemel zich doet verheffen! hoe veel zegenryke vruchten verleent gy der geheele menschheid niet? hoe veel onuitsprekelyk genot schenkt gy niet aan uwe vrienden? — O hooge heilige sterren, gaat op, om den doolenden schipper zynen weg te wyzen! Gaat op, o werelden vol eeuwige rust, uwe stralen schenken hem troost en blydschap!

Astronomie! — Edelste en verhevenste aller wetenschap.

(\*) Onder den titel van *Pittoriske Ansichten*, bevat het oorspronkelyk werk een bericht van platen, die in *Madrid* en *Parys* zouden in 't licht komen, van ALEXANDER LABORDE; twee stukjes derzelve zyn, in de maand Juny dezes jaars, ook inderdaad in 't licht gekomen en moeten door eene groo-  
menigte nog gevolgd worden.

schappen! Hoe veel groote waarheden, hoe veel schoone denkbeelden bevat gy niet? Welk een werkkring mag wel verhevenner wezen, dan het berekenen der loophanen van bovenaardsche werelden, en in de diepste geheimen der schepping te dringen? — En dan die hemelsche geestdruft, die voortmaak der onsterfelykheid! Ja tot u, o hooge heilige sterren, tot u voert de engel der volmaking uwe vrienden opwaarts!

En gy *Valentia*, met uwen zuiveren Astronomischen hemel, met uwe heldere en verrukkelyke sterren-rijcken, ras zult gy voor de edelste der wetenschappen mede eenen Tempel stichten, die harer waardig is; ras zult gy ook in de bewondering deelen, met welke men alle hare groote beoefenaren, door geheel *Europa*, vereert (†).

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

### AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

**GODDIELFERDHEID.** *De Leer van den Christelyken Godsdienst terug gebragt tot hare eerste eenvoudigha, om te strekken tot een grondslag van vereeniging voor alle Christelyke Gezindheden* Door D. C. Te bekomen voor 2. Stuyf by de voornaamste Boekhandelaars van ons Vaderland. 1807. In groot Octavo, 87 bladz.

Die naamloze Schryver van dit Werkje heeft hetzelfde opgedragen aan den Eerw. W. A. VAN VLUTEN; en de reden, welke hy daar van geeft, is deze, om dat deze Heer den Bybel met hem als het eenigste middel beschouwt, om over Godsdienstige zaken op zekere (vaste) gronden te beslissen, en dat hy niemand heeft kunnen vinden, aan wien hy dit boekje, uit dien hoofde, beter zou hebben kunnen opdragen. Moeten wy dit beschouwen als een *Compliment* aan den Hr. VAN VLUTEN, of als een blyk van 's Schryvers onkunde, als of 'er niemand meer, ja, en zelfs niet zeer velen waren, die den Bybel even zeer als hy voor het eenigste middel houden, om over Godsdienstige zaken op vaste gronden te beslissen? In het eerste geval, zou de ydeleery wat al te grof en zelf

(†) Reeds zyn in het gebouw der Hoogeschool eenige vertrekken ingerigt, tot het doen van waarnemingen. Ook is in 1802 reeds een klein werkje in 't licht gekomen, over waarnemingen in *Valentia* gedaan; te *Madrid* by *Castillo*.

zels onchristelyk wezen; en in het laatste geval, zou de Schryver over de Christenen al vry ongunstig moeten denken. — In dezelfde opdragt zegt hy verder, dat alle Christelyke Gezindheden, in hare oude *syfthemata* (maar hebben de Christelyke *Gezindheden* dan heendaags *nieuwe* syfthemata?), de eene meer, de andere minder, verscheiden leerstellingen hadden, die een man van gezond verstand niet kan bevesten, veel min gelooven. (waarlyk een goed begin, om de Gezindheden te vereenigen!) Hierin vindt hy den grond, dat vele anders eerlyke twyfelaars tot het uiterste vervielen, om den Christelyken Godsdienst, ter oorzake van eenige leerstellingen, welke hun daarin (waarin? toch wel niet in den Christelyken Godsdienst zelve?) maar de Schryver zal meenen in die oude Kerkelyke *syfthemata*) ongerymd voorkwamen, geheel te verwerpen. Het beste middel nu, om het Christendom, in den bedenkelijken toestand, waarin het zich ten dezen aanzien bevindt, te verdedigen, is, naar 's Schryvers oordeel, „ dat men de leer des Bybels, niet om te schitteren, „ of om geleerdheid te vertoonen, maar alleen om der waarheid wil, op de eenvoudigste, kortste en verstaanbaarste „ wyze, in haar geheel verband voorstelle, — alle bedenke- „ lyke leerstukken op de onzydigste wyze ter toetse bringe, „ dezelve zonder enig vooroordeel naar de uitspraak van den „ Bybel beslisse, en openlyk voor de waarheid uitkome.” Maar doen dit dan niet alle Christenen, of Christen-Genootschappen? Beweren zy ten minste niet alle, in het opstellen hunner Geloofsbelijdenissen, dsdanig te werk te zyn gegaan? En eindelyk, hoe zal men alle bedenkelijke leerstukken naar de uitspraak van den Bybel beslissen? Is het niet juist de uitspraak van den Bybel, over den zin en meening van welke gestreden wordt, die een ieder weder op zyne wyze, en naar zyne inzigten uitlegt, en die juist tot de verschillende leerbegrippen heeft aanleiding gegeven? Wie zal nu hier beslissen, of zich het regt durven aanmatigen, om te beweren, dat, het geen hy voordraagt, alleen de zuivere en onvervalschte Bybelwaarheid is? Evenwel beweert onze Schryver, deze zyne proef voor zyne landgenooten in het licht te hebben gegeven, „ om het oude leerstelsel, dat van den beginne ge- „ weest is. (en 't welk, naar 't schynt, in achttien eeuwen, „ niemand dan hy heeft wedergevonden), in zyn verband, „ afgezonderd van alle menschelyke byvoegfels, op de een- „ voudigste wyze voor te stellen; (hoe beslissend! hoe stout „ gesproken!) — en hy verwacht, ten minste hoopt hy, „ dat velen (dus nog niet allen; en dit is een kwaad teeken „ voor de verëeniging van *alle* Christelyke Gezindheden) die „ zich de moeite zullen geven, dit boekje te lezen, den „ Godsdienst van Jezus uit een geheel ander oogpunt zullen „ beschonwen, dan zy tot heden gedaan hebben, enz.” (Maar of dat *geheel ander* oogpunt nu ook het *ware* is?

Wie

Wie zal dit beslissen? Of moeten wy dit maar zoo geheel blindelings op het gezag van dit naamloos boekje aannemen? Neen zeker; dit zal veel eer een ieder weder naar zyne byzondere begrippen en overtuiging voor zich zelve moeten beoordeelen; en dus zullen dan ook, over deze uitlegging des Schryvers van het geen hy voor onvervalscht Christendom houdt, weder verschillende meeningen ontstaan).

Na deze Opdragt volgt eene *Inleiding*, waarin wy het volgende beloop van gedachten aantreffen. De Christelyke Godsdienst is ongetwyfeld de meest geschikte, om den mensch gelukkig te maken; dezelve is ons geheel alleen voorgesteld in het N. Testament; de leer des N. Testaments is zeer eenvoudig en klaar, zoo dat zy zelfs van de minst kundigen kan begrepen worden; maar de menschen hebben den Godsdienst van Jezus, door hunne zoogenaamde verklaringen, duister, geheimzinnig en onverstaaubar gemaakt; ieder heeft denzelven naar zyn begrip trachten te verklaren; (dit is zoo; maar naar wiens begrip anders, dan naar het zyne, zal ieder den Godsdienst verklaren? Naar het begrip van anderen? maar dit zou een blind geloof zyn, berustende op menschelyk gezag, en srydig met den geest van het Christendom. "Naar de uitspraken der Openbaring? maar de vraag is juist, hoe deze uitspraken moeten verstaan en verklaard worden). Op deze wyze heeft de Godgeleerdheid de plaats van den Godsdienst ingenomen; de gedaante van den Godsdienst is geheel in eene menschelyke wetenschap veranderd. Hierby komt, dat ieder mensch, in zyne jeugd, zeker stelsel heeft ingezogen, waar boven hy zich naderhand zeer bezwaarlyk kan verheffen. 'Er zit dus voor iemand, die de waarheid wil zoeken, niets anders op, dan dat hy zich, ten aanzien van den Godsdienst, boven alle leerstelsels verheft, en dat hy, zonder op eenige menschelyke uitleggingen acht te geven, (dus zal hy ook op het geen de Schryver in dit boekje van de Leer van Jezus zegt, geen acht moeten geven; want de Schryver is toch een mensch, en zyne uitlegging dus eene menschelyke uitlegging.) het N. Testament zelf in handen neemt, enz — Op deze wyze zegt dan ook onze Schryver te werk te zyn gegaan; hy las den Bybel eenvoudig, en heeft voor zyn eigen gebruik zyne gedachten opgeteekend. De reden, waarom hy besloot, die in het licht te geven, is niet om zyne gevoelens aan anderen smakelyk te maken, of op te dringen, (dus draagt hy dan niet de leer des Bybels, maar slechts zyne gevoelens daaromtrent voor) maar alleen, om eene proef te geven, hoe hy, na het afleggen van alle vooroordeelen (NB. van *alle* vooroordeelen!!! Dit van zich zelve te gelooven, dunkt ons, is reeds een vooroordeel, en wel een der grootsten) en na een geheel onpartydig onderzoek van het N. Testament, de Leer van Jezus heeft opgevat en begrepen. (De Lezer lette wel: „hoe *hy* de Leer van Jezus heeft opgevat

en begrepen!" en deze individuele opvatting van eenen onbekenden moet nu tot eenen grondslag van vereeniging voor alle Christelyke Gezindheden dienen!) Evenwel is hy bescheiden genoeg, van de mogelijkheid te erkennen, dat hy in velen opzigten gedwaald heeft. Dus kan ook een map, die *alle* vooroordeelen afgelegd en het N. Testament *geheel onpartijdig* onderzocht heeft, evenwel nog dwalen. En in dit geval zal zyne opvatting van de Leer van Jezus toch wel niet tot een' grondslag van vereeniging kunnen strekken; want dan konde deze vereeniging en, byaldien al niet geheel, althans gedeeltelyk het geloof van alle Christenen op dwaling berusten. Maar, wie zal nu beslissen, of en waarin de Schryver gedwaald heeft, of niet? Hy zelf toch wel niet; dus zal dit weder een ieder naar zyne byzondere begrippen moeten beoordeelen. — Eindelyk berigt hy ons nog, dat hy zich, in de aanhaling van Schriftuurplaatsen meestal bediend heeft van de vertaling van den uilmuntenden Hoogleeraar HAMMELVELD, om dat het hem toefcheen, dat de meening des Bybels, door dezen, het best in onze moedertaal is overgebracht. (iets, welk wy, en vele Uitleggers met ons, nog niet zoo geredelyk toestemmen.) Dit heeft hy gemeend te moeten berigten, om dat eenvoudige menschen anders wel gelooven zouden, dat hy den Bybel naar zyne *byzondere* begrippen vertaald of gewrongen had. (Maar immers draagt hy toch wel de Leer van den Bybel, naar zyne byzondere begrippen, voor; waarom dan ook niet de vertaling? En heeft dan niet ook de Hr. HAMMELVELD den Bybel naar zyne byzondere begrippen vertaald?)

Wat nu het onderwys zelf betreft, het welk in vragen en antwoorden is opgesteld; wy vinden hier een verward mengelmoes van zoogenamde *Orthodoxie* en *Heterodoxie*, zonder orde of eenige afdeeling, voorgedragen, en vol van styfde en valsche meeningen, en van nieuwe en oude begrippen. Dat CHRISTUS God zou zyn, putkeni de Schryver rond uit, hem alleen houdende voor een uilmuntend Goddelyk Persoonadje, het welk door het Opperwezen uit den hemel op de aarde gezonden is, om aan het menschdom regte begrippen van den eenigen en wren God in te boezemen, hem als onzen liefsteyken Vader te leeren kennen en eenen zuiveren Godsdienst in de wereld te stichten; en haalt verder eenige plaatsen aan waar uit de nauwe vereeniging van God met Christus blykt, zeggende nu voorts:

„ Deze verklaring van de allernauwste vereeniging van  
 „ God met Christus heeft, schoon zy op zich zelve eenvoudig is, het Christendom op de jammerlyke wyze verdeeld  
 „ en grotdange afwyking van de Leer des Evangeliums tot  
 „ weeg gebragt, dat sommigen de boven aangehaalde Schrift-  
 „ uurplaatsen en waar door iets anders, dan deze nauwe  
 „ vereeniging wordt te kennen gegeven, hebben opgevat,  
 als

„ als of Jezus Christus met God één en hetzelfde wezen uit,  
 „ maakte en dezelfde Goddelijke natuur deelachtig was; het  
 „ geen de bedoeling der Heilige Schrift nimmer geweest is,  
 „ en alleen aan eene verkeerde uitlegging moet worden toe-  
 „ geschreven, waar door de Openbaring duister en onverstaa-  
 „ baar geworden is en vele tegenstrydigheden in zich schynt  
 „ te bevatten.” Het is onze taak niet, om deze geenszins  
 nieuwe, maar van over lang bekende, en reeds in de vroeg-  
 ste Eeuwen by zeer velen aangenomen, doch ook tevens toen  
 en by herhaling van tyd tot tyd niet min, door velen bestra-  
 dene, verklaring van den Schryver hier ter toets te brengen,  
 en te beoordeelen. Maar wy laten het aan ieder onpartydigen  
 over, te beslissen, of het ophalen van een gevoel, 't welk,  
 gelyk de Schryver zelf zegt, het Christendom op de jammer-  
 lykste wyze verdeeld heeft, wel het geschiktste middel is,  
 om de Christenen te verëenigen?

Ondertuschen erinnert ons dit Stukje aan een reeds vroe-  
 ger in 't licht gegeven Vereenigings-Plan, van eenen bu-  
 tenlandschen Schryver, die een geheel vershillenden; schoon  
 niet weiniger opziens verwekkenden weg; verkoos in te slaan,  
 om dit zelfde doel, waar 't mogelijk, te bereiken; — van  
 welk Werkje wy onlangs, in een der laatst uitgekomene Nos.  
 der *Gottinger Gelerhde Anzeigen*, het volgend verslag, dat  
 ons, om deze reden, niet ongepast voorkwam, by het boven-  
 staande te voegen, aantreffen.

*Projet de reunion de toutes les communions Chretien-  
 nes, proposé à Sa Majesté Impériale et Royale; par M.  
 DE BEAUFORT, Jurisconsulte, 1806, f. 51. in Oct. Paris.*

Byaldien dit Stukje uit de pen van eenen Roomschegezinden  
 Schryver vloeiide, zou het voorzeker al een merkwaardig ver-  
 schinsel van den dag opleveren; dan, byaldien, de Heer B.,  
 gelyk wy vermoeden, tot het Hervormd Kerkgenootschap be-  
 hoore, zal het nog genoeg in 't oog loopen, om eene afzon-  
 derlyke gewagmaking te verdienen.

Het Vereenigings-Ontwerp, 't welk hier den Franschen Mo-  
 narch wordt voorgedragen, komt, met één woord, hier op  
 neêr, dat Hoogdezelve al zyn vermogen zal aanwenden, om  
 de Roomsche Catholyke Kerk de Hervorming te doen aanne-  
 men. Wanneer men zich echter reeds daar door in het eerste  
 oogenblik getroffen vindt, moet men zich nog veel verwonde-  
 ren, over de onpartydigheid, waar mede de Schryver zich zel-  
 ven en den Monarch de uitvoering van dit plan, als de ge-  
 makkelijkste zaak ter wereld voorstelt. Het is derhalven wel  
 der moeite waardig, om onze lezers daar van eenige stalen  
 te leveren; gelyk het, om andere redenen wel niet geheel  
 nutteloos kan zyn, hen oplettend te maken op het in deze  
 bladeren openlyk aan den dag gelegde doeleinde, waartoe,  
 volgens de ombewimpelde verklaring des Schryvers, zyn Ver-  
 eeni-

eenigings-ontwerp den weg zou banen. „ De vereeniging aller Kristelyke partyen — met deze toespraak aan den Keizer begint het Stukje — ontbreekt nog aan den roem uwer Majesteit. Zy ligt echter in uw hart opgesloten: zy wordt door alle uwe getrouwe Onderdanen verlangd: zy is alleen in staat uw troon voor altoos te vestigen, en den duurzamen welvaard uwer staten te verzekeren. Maar de eenigste hinderpaal, die deze gelukkige vereeniging in den weg staat, is de afzondering der Wereldlyke en Geestelyke magt. Neem dezen hinderpaal weg, Sire! en vereenig Gy deze beiden magten, en Gy zult in het zelfde oogenblik ook de herëeniging der gescheurde Kristelyke Kerken bewrocht hebben.”

Hier op merkt de S. van bl. 8—24, in 't breede aan, dat deze Magten, naar Goddelyke en menschelyke regten, nimmer van elkanderen hadden behooren gescheiden te worden: waar by zyne bewyzen, nu en dan, van eenen vry sonderlingen aard zyn. Dus zegt hy, b. v. bl. 21., dat Kristus zelf dit erkend zou hebben; daar hy zyne Apostelen, toen hy hen in de Wereld uitzond, beval om overal, waar zy komen zouden, vooraf by de Burgerlyke Overheid om verlof tot prediken te vragen — *de solliciter la licence des princes* — met bevel tevens, om elke plaats, waar men hun deze vergunning zou weigeren, terstond te verlaten.

Vervolgens laat zich dan de Heer B. bl. 26. over de gemakkelykheid van deze onderneming, indierwoege uit: „ *L'unité des Eglises Chrétiennes est facile à réaliser: votre Majesté est montée à ce point de force et de grandeur, qui doit assurer le succès de sa puissante intervention. Elle est en possession de cette autorité suprême, dont parle l'Ecriture: Dixit et facta sunt. A votre voix la réunion des Eglises s'opérera. — Cette réunion (voegt hy 'er bl. 27. by) est plus facile à opérer, que celle des prêtres assermentés et non assermentés. Un premier Concordat a détruit sans coup férir le schisme, qui divisoit en France l'Eglise Catholique en deux parties. Les prêtres, blessés profondément par le froissement des passions paroissiales irréconciliables. Tous cependant ont dû se réunir à la voix du Gouvernement. La plaie profonde, causée par le fanatisme religieux devoit se former, et il n'en resta plus, que quelques vestiges. Un second Concordat peut réunir les Eglises Chrétiennes, car ce sont les mêmes passions, qui divisent ces Eglises.*”

Bl. 28—43. geeft de S. een korte ichets van den loop der, in de 16de Eeuw, ondernomene Hervorming, en der onmiddelyk daar uit ontstane gevolgen, om aantoonen, dat de scheuring der Kerke alleen daar uit ontspond, vermits zich de Roomsche party verzette de tegen de volstrekt noodzakelyke verbetering der schreuwendste misbruiken; gelyk de aanhoudende tegenkanting, daar en tegen, de bron van ontelbare



rampen, zoo voor Europa in 't algemeen, als voor Frankryk: in 't byzonder, geworden is. Hier by zegt hy van LUTHER: „ *ce fut un de plus distingués personnages de son temps par la vivacité de son éloquence et par la profondeur de son esprit.* ” — en van de Augsburgsche Belydenis, op bl. 32: „ *il est étonnant, que le bon esprit, qui avoit rédigé cette confession de foi, n'ait pas entraîné l'Eglise Catholique toute entière, et ne l'ait pas réunie à jamais à la réforme.* ” 't Geen, echter tegenwoordig zou vereischt worden, om de Roomsche-Katholyke Kerk tot het ombelzen der Hervorming te bewegen, en daar door den weg te bapen ter hereeniging aller verwyderde partijen, wordt bl. 45. slechts tot de volgende weinige punten gebragt. Men stelle eene algemeene Geloofsbelydenis op, waar in alle Grond-artikelen van den Kristelyken Godsdienst bepaald worden, en die alle Kerken aannemen — moeten? of kunnen? Men dient of zal daar by hieromtrent overeenkomen — *on conviendra* — dat het Bondzegel van Kristus dood de grond is der geheele Verlossingsleere; dat daar by de bloedige offerhande van Kristus, op eene bloedeloze wyze, op onze Altaren worde voorgesteld, en dat door onze Dienaars van het Altaar het Ligchaam en Bloed des Zaligmakers, of de gewyde teekens daar van, gesconfaceerd worden. Daar de Verlosser zelf by de Ingeelling der handeling zynen leerlingen Brood en Wijn had toegereikt, zou het des te gepaster wezen, om ook den Beker by het Avondmaal weder in te voeren, kunnende men niet zien, wat nadeel hier uit zou ontstaan. Ook zou het ter bevordering van algemeene sifting kunnen strekken, wanneer men zich by het vieren van onze Godsdienstige mysterien, by de gemeenschappelyke Gebeden en Gezangen van eene taal bedienen de, die door alle Gelovigen verstaan wierd: wyders behoorde de plegtigheden van het *Exorcismus* (Duiwel-verbanning of bezweering) niet meer onder de Mysterien geteld te worden, naardemaal Kristus reeds de magt des Duivels door zyn dood verbroken heeft. Daar men echter algemeen erkent, dat de gemeenschap der gezamenlyke Gelovigen op sardes als eene vertegenwoordigende (representative) Kerk kan beschouwd worden, die geene, welke sedert den tyd van Kristus op aarde bestond, of de in den Hemel zegenpralende verbeelde, kan men ook wel een zichtbaar Hoofd der Kerke, even als verschillende bedienaren des Euangeliums, onder de namen van Aardsch-Bischoppen, Bischoppen, Herders enz. erkennen. Met opzigt tot dit laatste punt had de Hr. B. reeds, bl. 33, aangemerkt, dat *Melanchton* op de Byeenkomst te Smalkaden, in den jare 1537, al verklaard had, den Paus zyne Opperhoofdigheid te willen laten, byaldien hy het Euangelie wilde aannemen. Hy had meer juist behooren te zeggen, dat *Melanchton* onder die voorwaarde een *jus humanum* der

Plausfelyke Oppertuifdigheid erkennen wilde. Maar dan had hy 'er nog kunnen byvoegen, dat ook *Luther* reeds in het jaar 1530, onder de vereenigings-handelingen te Augsburg, en vervolgens de geheele Protestantifche party, in het jaar 1544, zulk een aanbod gedaan had. Hy voegt 'er noch zigtvuldig by: „ *quelle que soit la Hiérarchie des ministres de la religion, elle sera toujours essentiellement fubordonnée à l'exercice de la puissance fuprême de votre Majesté — puisqu'en votre Majesté feule réfide cette puissance constituée par Dieu même pour gouverner les Eglises, qui ne font que des portions de vos Etats.*” „ Maar dit — gaat hy voort — „ hebben ook reeds van overlang de Griekfche Kristenen, en alle Protestanten van oudsher erkend. Zelfs die Katholyken, welke zich aan de Grondstellingen der Gallikaanfche Kerk hebben vastgehouden, zouden het, zonder zich zelve ongelijk te zyn, niet kunnen ontkennen, — *que les deux puissances, la spirituelle et la temporelle, réfident essentiellement sur la tête du prince —* alle Ultramontanen echter zullen 'er terftond hunne toestemming aan geven, zoodra maar slechts de Paus, die toch niet meer dan Bifchop van Rome is, hen daat toe bewogen zal hebben — *de reconnoître l'Empereur des Français seul prince fuprême de l'Eglise.*

Ten laafften maakt de S. bl. 50. ook noch in 't voorbygaan gewag, dat men den Geestelyken ook den Echtenftaat wedert zou kunnen veroorloven, en de Oorbiegtiffchappen, en befluit dan met nogmaals te verzekeren: „ *qu'il n'y a, dans les circonstances, où se trouvent les Eglises, rien de plus facile, que de les reunir. Il fuffit, de leur faire faire un pas l'une vers l'autre. Si les Cérémonies des Protestans font trop fimples, si celles des Catholiques font trop chargées et trop dispendieuses, il faut les régler toute par un juste milieu!*”

Het oordeel (mireu) deze voorfagen moeten wy nu geheel en al aan onze Lezers overlaten: byaldien echter dezen vooraf nog verlangen mogen te weten, of zy waarlyk in goeden ernst, dan slechts spottenderwyze, door den Schryver, op het papiet gebragt werden, bekennt de Recenfent, dat hy ook hieromtrent in twyfel ftaat.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. DISPUTATIO JURIDICA INAUGURALIS, exhibens: „ Quaedam de Testamento Nullo et Rupto; et de hujus doctrinae usu in foro.” *Quam, annuente summo Numine . . . . publico examini submissis* MARINUS GUILIELMUS DE JONGE, Zierizea-Zelandus: a. d. xxvi. Septembr. MDCCCVII. H. IX—XI. L. S. Lugd. Batav. apud Elak et Socios, pp. 114. 8°.

De Voorrede dezer zeer wel geschreevene Verhandeling onderrigt ons, dat de jeugdige Schryver, op raad van zynen besten Leermeester J. LUZAC, die in den ontzettenden ramp van Leyden, in January dezes jaars, zoo ongeluk ig omkwam, met de beoefening der Regtsgeleerdheid ook die der Romeinsche Oudheden gepaard heeft; dat hy eene stoffe heeft gekozen, die, schoon tot de eerste gronden van eenige Romeinsche Wetten betrekkelijk, echter tevens tot kennis van het Hollandsche en Zeeuwsche Regt kon opleiden: te weten de verklaring van twee byzondere soorten van onbestaanbare uiterste willen, welke de Romeinsche Regtsgeleerden *Nullum* (nietig of van regtswege nietig) en *Ruptum* (verbroken of krachteloos geworden) noemden; verder dat hy in dit eerste Hoofdstuk *De redenen zal onderzoeken, waarom de Romeinen eenen uitersten wil, in 't welken kinderen, noch aangesteld, noch onterfd waren, krachteloos hebben verklaard.* En in het tweede Hoofdstuk *De gronden en voorschriften hieromtrent van 't Hollandsche en Zeeuwsche Regt.* Het is der Voorrede te eene dankbetuiging des Schryvers aan zynen Leermeester, den beroemden Hoogleeraar D. G. VAN DER KESSEL, welke ook het hart van den Heer DE JONG ten hoogste vereert, als zynde een sprekend bewijs van zyne gevoelige erkenning en achting voor den genen, door wiens onderwys en voorlichting zyn verstand gevormd en met weisenschap verrykt is.

Rechtsent zou v n oordeel zyn, dewyl hier van twee byzondere soorten van onbestaanbare Testamenten gehandeld wordt, dat het mogelyk niet ondienstig ware geweest, alle de byzondere soorten, kortelyk en by wyze van inleiding, op te noemen, om duidelyker te doen doorstralen, welke twee soorten van krachteloze uiterste willen de Schryver daartoe byzonderlyk tot zyne taak had gekozen. De Romeinsche Regtsgeleerden, niet minder naauwkeurig in 't verschillend georuk der bewoordingen, dan scherpzinnig in 't onderscheiden der zaken, hebben zes benamingen ingedacht, die wel alle krachteloze Testamenten aanwyzen, maar tegelyk ieder eene byzondere reden aantoonen, waar in een uiterste wil onbestaanbaar is: te weten 1.) *Testamentum Injustum*, dat is, krachteloos uit hoofde van verzuim der plegigheden; 2.) *Nullum*, nietig, 't zy om dat de Testateur geen Testament vermogt te maken; (waar van dit geschrift niet handelt); 't zy om dat kinderen, in de Vaderlyke magt van den Testateur zynde, met stilzwygen zyn voort hy gegaan: deze nietigheid wordt hier onderzocht; 3.) *Ruptum*, dat is, verbroken, of krachteloos geworden, 't zy om den veranderden wil van den Testateur (waar van wederom niet gehandeld wordt); 't zy door de geboorte van een Na-kind (Postumus), 't welk, of na het gemaakte Testament, of na het overlijten van den

den Testateur in dier voege geboren is, dat het in de Vaderlyke magt van den Testateur is gevallen, of zoude gevallen zyn, ware het by zyn leven geboren geweest: en deze verbreking van het Testament door geboorte van een Na-kind, is mede alleen een onderwerp dezer Verhandeling; 4.) *Irri-sum*, dat is, krachteloos geworden door zoodanige verandering van staat des Testateurs, welke hem het regt ontnaemt om te testeeren. 5.) *Destitutum*, dat is, vervallen, daar door, dat de gestelde erfgenaam of erfgehamen weigeren de nalatenschap volgens het Testament te aanvaarden. En eindelijk- 6.) *Roscisum*, dat is, door den Regter te niet gedaan. De twee eerste der zes benamingen duiden die uiterste willen aan, welke terstond van den aanvang onbestaanbaar zyn; en de vier overige, zoodanige, welke daarna eerst zyn krachteloos geworden. Daar ook de Schryver, zoo als wy reeds opmerkte, niet van alle *Testamenta Nulla*; en niet van alle *Rupta* handelt, maar alleen door het voorbygaan van reeds geborene of naderhand geborene kinderen krachteloos; zoo zou kunnen toeschynen, als of het Opschrift iets meer aanduidde, dan het doel is; waarom dan misschien ook een ander meer bepaald opschrift: b. v. *De Testamentis ob liberos praeteritos infirmis*, had kunnen gebezigd zyn. Om der naauwgezetheidswille, wordt alléén deze aanmerking gemaakt; alzoo by de lezing het doel des Schryvers wel haast in 't oog loopt. Recensent merkt ter dezer gelegenheid in 't algemeen aan, dat bescheidene bedoelingen een waarlyk nut hebben: want voor eerst zy behagen aan een edel hart meer, dan louere opvyzeling en uitbundige lof; ten andere zy overtuigen meer, dat het werk een zuiver en eigen vrucht is, daar het gedurig en overdreven pryzen vaak de gedachten opwerpt, of en hoe groot mogelyk het aandeel des Leetmeesters, in het bearbeide stuk, zy.

Wat nu de behandeling zelve der twee gemelde soorten van krachteloze uiterste willen betreft, dezelve is allenzins lofwaardig. De voordragt is naauwkeurig; duidelyk in uitdrukkingen; bondig in redeneerwyze, en draagt doorslaande blyken niet slechts van goede bevattig en doorgigt, maar ook van vlyt en naarligheid en wel besteden tyd, en zulks niet alleen omtrent het Romeinsche, maar ook byzonder, omtrent het Hedendaagsche, Hollands en Zeelands Regt. De behandeling ook van het laatste draagt kenmerken van vorderingen in dien tak der Regtgeleerdheid, welks kennis men by de Academische Jeugd zeldzamer aantreft, terwyl evenwel de wetenschap van het overschoon Romeinsche Regt dan eerst kan vruchtbaar zyn, als die van het Vaderlandsche Regt daar mede gepaard gaat; en het schynt aan Recensent een nadeelig vooroordeel toe, als of de kennis van het Hedendaagsche Regt niet op de Hooge Schoelen door grondig onder-

derwys, maar alleen daar na, door de praktyk, of het dagelyksche gebruik, zoude kunnen of moeten verkregen worden. Gaarne zouden wy in eene ontwikkeling dezer wel bearbeide stoffe treden, en met eenige staaljes den, door ons naar verdiensten toegedeelden, lof bevestigen, maar dit zoude ons noodzakelyk in eene wydlopiegheid inwikkelen, welke voor dit Tydschrift niet geschikt is: dit zoude ons vooral wegslepen omtrent het tweede Hoofdstuk, het welk, hoe wel ook uitgewerkt, echter nog wel gelegenheid geeft, om in dit moeilyk onderwerp van 't Hedendaagsche Regt eenige bedenkingen te opperen. Wy eindigen dan met het Vaderland geluk te wenschen met dezen jongen geleerden, die getoond heeft, verre af te zyn van die schadelyke dwaling, dat vlugheid van vernuft, zonder vlyt en arbeid, genoeg zou zyn; die daarom alle naarstigheid besteed heeft, in dien gelukkigen leeftyd, in welken het alleen mogelyk is, de ware gronden van wetenschappen te vestigen.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### NIEUW UITGEVONDEN SPAARSOEP.

By de Kon. Maatsf. der Wetenschappen, te *Göttingen*, is het volgend berigt ingezonden, wegens eene door den Hr. Prof. *Karl Georg Rums*, te *Teschen*, in Oostenryksch Schlesiën, nieuw uitgevonden goedkoope en evenwel zeer voedzame Economische Soep, die vooral in een leger, by gebrek aan Vleesch, en als men niet dagelyks kan kookken, met veel nut gebruikt kan worden, en daarenboven by Armen-Inrigtingen veel aanpryzyng verdient. Men neemt tot deze Economische Soep: 2 pond. korrels van Mais of Turksche Tarwe, of ook enkel gestooten Mais-korrels (als men geen Mais heeft kan men gepelde Garst of gestooten Erwt en Boonen nemen, maar Mais is veel voedzamer), voorts 8 pond. Aardappelen, 4 pond. witte Wortelen of Peen; 16 lood gestooten Beenderen, of by gebrek daar van 12 lood Spek, dan 2 pond Brood, 22 lood Zout en 30 pond. bron- of rivierwater. Deze hoeveelheid is gekookt dagelyks toereikend tot voeding van 20 personen. Deze Economische Soep wordt op de volgende wyze toe bereid. 's Avonds (omtrent vyf uren) kookt men in een' ketel 8 pinten (of 16 kwarten) water; doet

de Mais of Gort, of de gestooten Mais-korrels, Erwtten of Bonnen in den ketel, en laat die den ganschen nacht langzaam koken. Den volgenden morgen laat men de 8 pond. vooraf wel gereinigde Aardappelen goed koken, stoot die daarna en laat door een doek het water zygen, giet dan 2 pinten laauwachtig water daar op, tot dat het een dikke pap wordt; ook de witte Wortelen of Peen worden klein gesneden en een half uur gekookt. Als dit gereed is, werpt men alle de ingredienten by de Mais in den ketel, doet het vooraf in genoegzaam heet water opgeloste Beenderenmeel of het ontbonden Spek en Zout 'er by, roert de geheele massa goed om en laat haar nog drie uren lang koken.

Deze Economische Soep is veel eenvoudiger en goedkooper dan de bekende Rumfordsche Soep, en heeft boven deze dit groot voordeel, dat zy zich 5 dagen lang goed houdt en eetbaar blyft, terwijl daarentegen de Rumfordsche Soep terstond na de toebereiding moet gebruikt worden. By het opwarmen behoeft men 'er slechts eenig warm water by te gieten.

*Gott. Gel. Anz.*

# PRYSEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 9 November 1807, in Amsterdam.

## BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	99½ 100	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C	94½ 100
Andeeien by Hope & Comp.		dito dito nieuwe.	8½ 100
enz.	104½ 100	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	95 100
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	92½ 100	<i>Engeland</i> . Amsterc. prCt.	63½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94½ 100	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	89 100	5 prCt.	79 100
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	90 100	Dito Cert. by R. & V.	79 100
dito Kroon 4 prCt.	90 100		
<i>Ketser van Oostenryk</i> 5 prCt.	55½ 100		
dito 4½ prCt.	51 100		
dito 4 prCt.	51 100		

## Wisselcours.

Op Londen.	rikt genot.
Parys.	53½

## BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven 2 3 prCt. . . . .	43½ 100	dito Domijnen. 4 prCt.	72½ 100
dito 2 ½ prCt.	36½ 100	dito Vrywillig 2 5 prCt.	71½ 100
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	50 100	Koo. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. 2 3 prCt.	43½ 100	met ophoop. premie by Al.	
dito 1801. 2 3½ prCt.	50½ 100	loof.	97½ 100
		Recepten Losb. na den	
		Vrede.	48 100
		Agg van de Bank.	2½ prCt.

G.E.

# **GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.**

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 197; en te *Haarlem* 18, onder welke laatste 4 beneden de 12 jaren.

## **STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.**

### **WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.**

1807. Nov.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LOCHT- GESTELD- HEID.
4	{ 29. 2 29. 2 29. 4½	{ 46½ 49 45	{ W. — W. N. W.	stormachtig; zeer buijg.
5	{ 29. 5½ 29. 6 29. 3½	{ 43½ 49 46	{ W. Z. W. t. Z. Z. W.	bewolkt; 's avonds tu-ischen beide regen met zeer harde wind.
6	{ 29. 3½ 29. 4 29. 5	{ 47 50 47	{ W. W. t. N. W.	wolken; voormidd. stormachtig; verder harde wind.
7	{ 29. 2 29. 3 29. 3½	{ 46 51 45	{ W. W. N. W. N.	voormidd. regenachtig; verder buijg.
8	{ 29. 1½ 29. 1½ 29. 3½	{ 44 49 42½	{ N. N. O. t. N. N. W.	regen; 's avonds bewolkt.
9	{ 29. 4½ 29. 5 29. 6	{ 42 49 40	{ Z. W. Z. t. W. Z. Z. W.	bewolkt.
10	{ 29. 6 29. 5½ 29. 2½	{ 40 49 43	{ Z. W. Z. O.	bewolkt; veel helder; 's avonds zeer harde wind met regen.

## **BEKENDMAKINGEN.**

\* \* De Boekverkoopers **LOOSJES** en **VAN VLIET**, te *Haarlem* en *Amsterdam*, geven heden uit en hebben aan hnnre Korrespondenten verzonden: *Biographies d'Hommes et Femmes mémorables, publiées à l'Usage des Ecoles par la Société à l'UTILITÉ PUBLIQUE, traduites du Hollandais en deux parties.* De prijs is f: - 10-: .. De uitgevers ver-  
 „ trouwen dat deze vertaling der *Levenschetsen van Vader-*  
 „ *landsche Mannen en Vrouwen*, waarvan byna de ZESDE  
 „ *DRUK* in het oorspronglyke is uitverkocht, welkom zyn zal  
 „ by

„ by de zoodanige, welke hunne Kweekelingen in de Fran-  
 „ sche Taal onderwyzende, daardoor, tevens gelegenheid zol-  
 „ len vinden, om hun eenige der beroemde Mannen en Vrou-  
 „ wen, die ons Vaderland heeft voortgebracht, te leren ken-  
 „ nen.”

\*.\* By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te *Haarlem*,  
 wordt uitgegeven en is mede alom by zy e Korrespondenten  
 te bekomen: ARNOLD GEESTERANUS EN SUSANNA VAN  
 OOSTDYK, door A. LOOSJES Pz., met een fraai Vignet  
 van den Kunstgraveur R. *Vinkles*, op groot Schryfmediaan,  
 in een net blaauw Omflag, gr. 8°. à f 3-:-: Van de over-  
 ge Dramatisch behandelde Stukken der Vaderlandsche Geschie-  
 denis, *alle* mede op Schryfmediaan, gr. 8°. en met Kunst-  
 platen, Portraits en Vignetten van dezelfde hand versierd, als:

*Frank van Borselen en Jacoba van Beyeren*,

Tweede Druk. . . . . f 3-12-:-

Dito met de *Muzyk* . . . . . - 6-:-:-

*Charlotte van Bourbon*. . . . . - 3-:-:-

*Huig de Groot en Maria van Reigerbergen* - 3-16-:-

*Louise de Coligny* . . . . . - 3-:-:-

*Johan de Witt, Raadpensionaris van Hol-  
 land*. . . . . - 4-18-:-

zyn nog eenige Exemplaren voorhanden: als mede van

I. K. H. SPIESS *De Broosheid van het Menschelyk  
 verstand of Levensgeschiedenisfen van Krankzinnin-  
 gen*, met Pl. gr. 8°. f 2-8-:-

Dit Werkje, door den beroemden SPIESS in zynen  
 levendigen styl geschreven, toont in onderscheide voor-  
 beelden aan, hoe weinig 'er noodig is, om de edele  
 geestvermogens van den Mensch tot het kinderachtige  
 en dieper te vernederen, en geeft, in aandoenelyke ver-  
 halen en schilderyen, de nuttigste waarschuwingen aan  
 de hand.

II. G. REINBECK *Flugtige Waarnemingen op eene Reize  
 van Petersburg over Moscau &c. naar Duitschland*,  
 in den jare 1805; in Brieven, met Aanteekeningen van  
 den Vertaler. Iste Deel, gr. 8°. f 1-16-:-

Door den Hollandschen Vertaler zyn de eige in *Rus-  
 land* ter zelfder plaatse alzins bevestigende waarnem-  
 ingen, by wyze van Aanteekeningen, hier by gevoegd en  
 zetten dus het zegel op derzelver geloofwaardigheid. —  
 Met nog een Deel, van gelyke grootte, zal dit Werk  
 compleet zyn.

III. MARSHALL *Leven van GEORGE WASHINGTON*.  
 Uit 't Eng. door J. *Werninck*, 7de Dl. gr. 8vo. f 2-10-

---

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz:



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 47. *Vrydag den 20 November.*

---

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E

**P**HILADELPHIA. Den 13 April dezès jaars, geschiedde, alhier de plegtige opening van de Pensylvanische Akademie der fraaije Kunsten. By die gelegenheid, hield de Voorzitter, de Heer *George Clymet*, eene redevoering over het Nut der schoone Kunsten, derzelver invloed op de beschaving, en over de gepaste middelen, om den smaak daar voor in Amerika te verbreiden. De Vergaderzaal was versierd met eene uitgelezene Verzameling van Schilderyen en Standbeelden, door de beste Meesters van Europa vervaardigd, allen met smaak gerangschikt; zynde een vrywillige gifte zoo van verscheidene leden der Akademie, als van andere personen, die zich beyveren tot den voortgang der fraaije Kunsten.

Het Congres heeft eene som van 50 duizend Dollars afgezonderd, tot eene naauwkeurige opneming en afmeting der Kusten van Amerika. De Kaarten, die ten einde zullen gemaakt worden, moeten alle de ondiepten aanwyzèn, die 'er zich, langs de Kusten bevinden.

De Hr. *Alex. Wilson*, zal binnen kort eene Amerikaanse Ornithologie, of Natuurlyke Historie der Vogelen van de vereenigde Staten, in het licht geven. Dit Werk zal by de 130 Platen, of, met de beschryving, 2 kwartynen opleveren, die, by Inteekening, by *Bradford*, te Philadelphia, te bekomen zullen zyn.

K PENHAGEN. Onze geleerde Landgenoot *Zoege*, die sedert verscheidene jaren, zich te Rome ophoudt, is thans bezig met eene beschryving van alle de Basreliefs, die in deze aloude Hoofdstad der wereld en hare ommestrecken nog aanwezig zyn, en welken dienen kunnen om de Geschiedenis der Kunsten, nevens de Oudheidkunde, optehelderen. Dit werk zal, by stukjes (cahiers) van zes platen, door *Piroli* in 't koper gebragt, uitkomen. De Italiaansche Text zal gedrukt worden op velin en gewoon papier.

STOCKHOLM. Onze geleerde Natuurkenner, *Ljung*, heeft het kleinste der Zoogdiertjes, tot heden bekend, gevonden. Het is een soort van Muisje, dat men *Sorex Cantaculatus* heet, en dat niet meer dan omtrent een half drachma zwaar is.

WENEN. De Hr. *F. Molnar* heeft ten oogmerk om eerlang eettelyke Werken, die onder de papieren van wylen *F. Huniady* zyn gevonden, door den druk gemeen te maken. De merkwaardigsten dezer Stukken zyn: 1. Eene Historie der Hervormde Kerk in Hongaryen; 2. De Vrede van Wenen en Lintz, met geschiedkundige ophelderingen, in het Hongaarsch; en 3. Een Handschrift, getiteld: „Bewyzen, dat het Kristendom, uit het Oosten, in Hongaryen ingevoerd is.

Het vertalen der oude Klasische Schryvers blyft nog steeds in den smaak der Hongaren. *David Szabo* van Baroth heeft onlangs de Aeneade, en *Joseph Rainis*, de Georgica van Virgilius in Hongaarsche Heksameters overgezet, en *And. Dagonier*, eene vertaling van verscheidene Fragmenten van Sallustius en Plautus, te Pesth, uitgegeven.

BERLYN. Men ziet hier tans in 't licht twee overfrase Stukken, beiden vervaardigd door den Hr. *Christ. van Mechel*: verbeeldende het een de hoogstens der verhevenste punten van den Aardbodem, opgemaakt uit de

de Waarnemingen van de H. H. van Humboldt, de Sausure, Raimond, van Buch, en Trailes; met een ophelderenden Tekst van den H. Humboldt. Het ander is een tafereel der hoogten van de Maan, Venus en Mercurius; waar by de Werken van Schroetter en Bode tot grondslagen gelegd zyn, en de eerste dier twee eene verklaring geschiedt heeft. Men bespeurt hier by, niet zonder verbazing, dat de hoogte van een der bergen van Venus, op 22 duizend toises gerekend wordt, en dat gevolgelyk de Chimborazo, in Zuid-Amerika, die reus van onze Planeet, slechts een dwerg is in vergelyking van den reus op Venus.

LONDEN. De Hr. Gell, met lof bekend, onder de geleerden, door zyne topographische beschryving van Troye en deszeffs ommestrekten, zal binnen kort een ander Werk van gelyken aard uitgeven over het Eiland Itaka, 't welk een Deel in 4°. vertoert met Kaarten, platte gronden en andere Platen, beslaan zal.

De Heer Ruyfel, die men weet zich byzonder te hebben toegelgd op de kennis der hemelsche lichamen, voornamelyk die der Maankloot, had, by zyn overlyden twee Planisphères (platte Hemelkaarten) nagelaten, de voorzyde dier Planeet verbeeldende, en opgemaakt volgens eene gróóte menigte teleskopische, zeer nauwkeurig gedaane waarnemingen. Een dier afteekeningen vertoont de Maanchyfel, vlak tegen over de Zon staande. De andere de uitsteekfels en indrukkingen aan de oppervlakte der Maan, ongemeen nauwkeurig, wat dezelve gedaante berest, aangedoid, onder het werpen van derzelver zydelingsche schaduwen; wanneer de Zon slechts eenige weinige graden boven den horizon van elken berg of heuvel verheven is.

Reeds had de Hr. Ruyfel de eerste dezer halfonden zoo nauwkeurig als fraai in 't koper gebragt, toen de dood hem verhinderde om dit Stuk afte werken. Doch zyn Zoon de Heer W. Ruyfel heeft die taak op nieuw opgevat, en is thans voornemens om deze *Selenographie*, welke door de liefhebbers der Sterrekunde reeds zoo lang te genoot gezien is, by intekening uittegeven. De gravure der eerste Planisphère is alrede voltooid; en het geheel zal, buiten tegenspraak, een zoo volmaakt werk van deze soort opleveren, als noch nimmer voor den dag gekomen is.

LONDEN. De Geneeskundige Maatschappij, alhier, heeft de gouden Medailje van *Forthergill*, op de volgende Vragen uitgelooft:

Voor het jaar 1807: „Het beste verslag van de „Epidemische Koorsen, die, sedert het jaar 1793, „van tyd tot tyd, in Noord-Amerika, in Spanje en „te Gibraltar, geheerscht hebben.”

Voor het jaar 1808: „Welke is de beste manier, „om de Epidemische Bulkloop voortekomen en te be- „handelen?”

Voor het jaar 1809: „Langs welke wegen, laten „zich de Epidemische besmettelijke ziekten het best „onderscheiden van de zoodanigen, die niet besmet- „telijk zyn?”

Voor het jaar 1810: „Welke zyn de gunstigste hoe- „danigheden der Dampkringslucht, in de verschillen- „de omstandigheden der Longteering?”

## I N L A N D S C H E .

DEN HAAG, den 10 November. Onder de Plannen ter herbouwing van de vernielde Wyk der Stad *Leyden*, by het Gouvernement ingekomen, heeft zyne Majesteit goedgekeurd dat, waar van gebleken zyn de vervaardigers te wezen de Heeren *van Westenhout*, Oud-Kapitein Ingenieur, en lid van het Bureau de Genie, by het Ministerie van Oorlog; *Thibault*, Architect van Z. M. den Koning; en *van der Hart*, Directeur over de Stads Werken en Gebouwen, te *Amsterdam*, aan welken ook diensvolgens de uitgeloopte prys van *Duizend Guldens* is toegezonden.

AMSTERDAM, den 9 November. De Heer *Hermannus Boscha*, Rector van het Gymnasium dezer Stad, onlangs tevens tot *Hoogleeraar in de Geschiedenis*, aan de *Doortluchtige School* alhier aangesteld zynde, heeft op heden dezen zynen post aanvaard, onder het houden van eene plegtige Redevoering: *Pro coramendando Medii aevi historia: d. i.: „ter aanpryzyng van „de Geschiedenis der Middeneeuwen.”*

Op den derden dezer maand hield het *Amsterdamsch*  
G<sup>e</sup>

*Genootschap ter beoordering der Koepok-inenting, deszelfs gewone jaarlyksche byeenkomst.*

De President, *N. W. Rauwenhoff*, betoonde, in eene welsprekende redevoering, den weldadigen invloed der *Geneeskunde op de algemeene welvaart*: toonende, in de eerste plaats, hoe veel de eerste beoefenaars derzelve hadden toegebracht, tot de algemeene beschaving der toen nog woeste volkeren. In de tweede plaats, de met de beschaving steeds toenemende vorderingen dezer zoo edele werenschap, vooral ten aanzien van de behandeling der Kinderenziekte; en leidde vervolgens daar uit af, en drong ten sterksten aan, de verplichting om van de Geneeskundige ontdekkingen, wanneer die behoorlyk beproefd zyn, een voorzigtig gebruik te maken.

Na dat deze redevoering, zoo om haren onderhoudenden styl, als aangename voordragt, door een aanzienlyk getal toehoorderen, met veel genoegen was aangehoord, deed genoemde Heer het gewoon jaarlyks verslag.

Hoe zeer het Genootschap ook, gedurende het afgelopen jaar, nuttig mogt zyn, waren deszelfs werkzaamheden minder uitgebreid dan in het vorige.

Het is te verwonderen, en te beklagen, dat, in eene zoo volkryke Stad, waar de Koepok-inenting, onder de meer gegoede klasse, zoo velen in het leven bewaart, en voor misvorming behoedt, onder de minvermogenden, met zoo vele tegenkanting, te wortelen heeft. Het Genootschap trachtte vergeefs de medewerking der Stedelyke Regering te verwerven, om dit heilzaam hulpmiddel onder de armen meer gemeen te maken. Het is te hopen, dat hetzelfde deze pogingen mag hernieuwen, en in dezelve beter slagen, om dus eindelijk, door gunstige bescherming van hooger hand, overdomheid en vooroordeel te zegepralen.

Tot President voor het volgend jaar is verkoren de Heer *H. Haakman, M. D.*; tot Secretaris de Heer *N. W. Rauwenhoff, M. D.*; en andermaal tot Thesaurier de Heer *Mr. ... van Lennep*.

Het Genootschap verloor, door den dood, in den Heer *Mr. J. J. Verreul*, een waardig bestuurder, de Koepok-inenting een yverig voorstander, de Maatschappij een verdienstelyk lid. Met aandoening hoorde de

vergadering de sierlyke en welverdiende lofspraak op denzelfven, waar mede deze plegtigheid wierd be-  
sloten.

HAARLEM, den 16 November. De Heer A. VAN DEN ENDE, *Leßor der Proefondervindelyke Natuurkunde by TEYLER'S Stichting*, alhier, opende, laatsleden Vrydag avond, in het nieuw loaal, ten huize, onlangs door hem ter woning betrokken, zyne gewone Winterlesfen, die zich voor dit Zaifoen zullen bepalen tot de *Veerkragtige Vloeiftoffe*; met eene inleidende voorlezing, in welke zyn Ed. op eene niet min sierlyke dan gepaste wyze uitwydde: „over het verholen liggen „ van den waren aard der natuurvoorwerpen en na- „ tuurverschynfelen voor 'smenschen oog, en over den „ tragen gang van zynen geest in het indringen tot den „ zelfven, geftaafd uit de ontdekkingen zoo omtrent de „ phyfifche eigenfchappen der dampkringslucht, als „ omtrent derzelve zamenftelling, en de overige veer- „ kragtige vloeiftoffen.”

---

*Het Galvanismus ter Geneezing van Stomheid*  
*beproofd,*

De Geneesheer RADEMIN, van *Altona*, heeft de volgende waarneming medegedeeld, betrekkelyk het gelukkig gevolg eener proeve, genomen met het *Galvanismus*, in eene, sedert 13 jaren, plaats hebbende Stomheid, welke binnen den tyd van 9 dagen, op de volgende wyze, werd genezen:

Eene Hollandfche Jufvrouw leed sedert twee jaren aan eene verlamming der Tong, een gevolg der Kinderziekte. — De Tong was ruw, aan de punt omgebogen, en van gevoel en beweging beroofd. Zy kwam in het Hofpital de *Hamburg*, alwaar de Heer *Rademin* haar Galvanifeerde; bedienende zich hiertoe flechts van twee plaatjes, elk van de grootte van een Daalder, plaattende het ftuk van zink onder het koperen ftuk op de Tong. De twee of drie eerfte keeren be-  
fpeur-

speurde de Lyderesse niet dan eene geringe aandoening, die trapswyze en allengakens sterker werd. Weldra herkreeg de punt der Tong meer vryheid en beweging, en na verloop van 7 dagen was de lamheid nagenoeg hersteld, waar door de Lyderesse, offchoon nog met eenige moeite, reeds begon te spreken. De Heer Rademin herhaalde nog drie malen en op denzelfden dag de Galvanische prikkeling; den dag daarna had de Tong genoegzame vaardigheid herkregeu, dat de Lyderesse, met denzelfden Tongval als vooreen, onbelemmerd in staat was te spreken.

BEÏORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,  
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

OUDEHEIDKUNDE. *Iets betreffende de gevondene Oudheden op de Winseling, Lonneper-Kaamer en den Roomschen voet; benevens eene Vertaling en Uitlegging van een Graffsteen, by het ontblooten der Grondslagen van den Burgt ontdekt.* 43 bl. gr. 8vo. op Schryfp. by A. van Goor te Nymegen, 1806.

De Schryver van dit Stuk, die zich niet op den titel, maar volgens zyne gewoonte achter deze bladen genoemd heeft, is de geleerde Geschiedenis en Oudheidsonderzoeker *Johan in de Betouw*, te Nymegen, die zich even als zyne geleerde Voorvaderen, *Smeatius*, G. C. in de Betouw en eenige andere, door verscheiden Historisch-Oudheidkundige Werken, met roem buiten- en binnenlandsch heeft bekend gemaakt. In geene Nederlandsche streek zyn tot nog meer Oudheden gevonden, dan aan den Nederrhyu, vooral van *Berten* (*Vetula Castra*, een Dorp, dat een half uur ten Zuden van Xanten ligt) tot *Nymegen* (het *oppidum Batavorum* van Tacitus); waar, gelyk de Romeinsche Geschiedenis leert, vele en groote gebeurtenissen zyn voorgevallen, en de Romeinsche Krygsbenden dikwyls by herhaling verscheiden maanden lang gelegerd waren. De Oudheden, reeds vroeger in dit district opgegraven en by andere gelegenheden gevonden, kan men by *Scriverius*, *Pontanus*, *Smetius*, *Cuperus*, *Cannegieter*, *Hagentuch*, *Engelbracht* en anderen leeren kennen; desniettegenstaande zegt de Schryver, dat 'er in de jaren 1783, 1794 en 1802, behalve verscheiden *lampen*, *urnen*, *traanfleschjes*, *vazen* en allerlei huisraad, ook nog gouden en zilveren Medailles van Claudius, Nero en deszelfs Moeder Agrippina, welker stempel hier beschreven wordt, buiten Nymegen en vooral op de zoogenaamde *Hennenberg* gevonden zyn. Bl. 5 env. wordt verzekerd, dat men wegens

gens zoo veel Oudheden aantreft, dan aan de Westzyde der Stad Nymegen, aan de linker oever der Waal, op de landeryen, die de *Winfelins*, *Lennep-Kamer* en de *Roomsche Vaet*. geheeren worden. Rec. kent het plaatslyke van deze streek by uitslek wel, en weet, gelyk de Schryver het ook opmerkt, dat het grootste deel van de Akkers en Weilanden reeds lang door de Waal verzwoegen is. By laag water worden 'er evenwel, van tyd tot tyd, fondementen en onderaardsche bewaarplaatsen, in den vorm van kelders, aan den oever der Waal gezien, waaromtrent de Schryver vermoedt, dat het een Romeinsch Munt- en Wisselhuys geweest is, waartoe hem verscheiden, in het jaar 1802, gevonden Matryzen aapleiding gaven, die van den linker oever der Waal zyn aangespueld. Eene geheele reeks Romeinsche Oudheden wordt hier bekend gemaakt, welke men op deze Weilanden en Akkers van tyd tot tyd gevonden heeft, waaronder verscheidene huisraden uit klei van roode Samische of Lemnische Aarde (volgens opgave van den Schryver) zamengesteld zyn, die sierlyk en naar de regelen der kunst gefatsoeneerd en met fraaije afbeeldingen opgeschikt moesten zyn, om van andere Standbeelden, Huisgoden, kunstig gewerkte Krygstuigen, fraai gesneden Steenen, gouden, zilveren en koperen Munten en nog andere zeldzaamheden der Oudheid, niet te spreken. Onder de Munten, die de overstroming van het jaar 1799 heeft opgeleverd, zyn ook Askes met Fauns en Saturnus koppen op de eene en Scheepsnebben op de andere zyde; ettelyke Confulaire- en Keizerlyke Munten, waarvan eenige gerand zyn, worden hier beschreven. Wat nu eindelyk de traansfleschen betreft, die de Hr. in de *Betouw*, even als de meeste Hollandfche Oudheid-Onderzoekeren der laatste tyden, nog altyd voor iets houdt, dat zy niet zyn kunnen, men kan omtrent deze *Vascula Lacrymatoria*, na zoo vele nasporingen van geleerde Oudheidkundigen, voor zeker aannemen, dat zy, overeenkomstig met hare gedaante en bestemming, welriekende zalven en esenzen bevatten, waarmede de asche der verbrande lyken bevochtigd, en de fleschen zelf, even als alles, wat by de begrafenis behoorde, by de urnen gevoegd en zoo in het graf werden nedergelaten. *Julius Caesar* was de eerste, dien, gelyk bekend is, de Senaat toelond, om zyne beeldtenis op 'slands munten te doen slaan (*Dio Casf.* XLIV, 4.) dat voor dien tyd geen persoon was ingewilligd; dit schynt onzen Schryver by de beschryving van de Munten, aan den Nederrhyn en by Nymegen gevonden, ontsnapt te zyn. Daarentegen is deszelfs aanmerking op *Herman Erich* zeer gegrond, dat namelyk *Haronatium* of *Aneracum* (*Tacit. Hist.* IV. 20.) niet, gelyk de laatste beweert, op den Franschen maar den Bataafchen oever van de Waal, gelegen was. Rec. kan zich noch niet met de meening van *Mannert* (*zie Geographie der Griechen und Römer*, 2 Th. 1 Hef. I. 21.)



vereenigen, dat deze plaats op den Zuidelyken oever der Waal daar lag, waar de hoofdstroom des Rhyns zich by Worthuysen begon te scheiden, noch het beweerde van de Marquis *St. Simon* goedkeuren (zie *Hist. de la guerre des Bataves et des Romains*, p. 64. Nos. 103. *Amst.* 1770. gr. fol.) dat *Arenacum* of *Harenatium* het tegenwoordig *Arnhem* is. Veeleer hebben wy reden, om te gelooven, dat *Arenacum*, het welk *Tacitus* onder de posten stelt, die de Romeinen aan den Nederrhyn bezaten, op de plaats stond, waar voorheen het Kasteel *Aart*, dat reeds lang geleden, in de vorige eeuw, door den Rhyn is verzwoegen, aangelegd was. Dit volgt uit de van *St. Simon* by die aangehaalde plaats gevoegde Kaart, en bovenal uit de plaatslyke loop, welke de rivier de Waal, ten tyde van *Tacitus*, in deze streken van den Nederrhyn had, om van andere historishe omstandigheden niet te gewagen. De Hr. in de *Betouw* beklagt zich over het verlies van de voorheen te Nymegen bewaarde schatten van deze en vele andere Oudheden, welken gedeelyk aan den toenmaligen Stadhouder, Prins *Maurits van Nassau*, in 1661, te Delft, geschonken, gedeelyk later aan den Keurvorst van de Palts verkocht werden. (van de te Cleef in het aloud Slot, *Zwanenburg* genaamd, voorheen byeengezamelde menigte Romeinsche, Gallische, Bataafche en Sicambrische Oudheden, die onder het roemryk bestier van den voormaligen Kamer-Præsident, te Cleef, en den als gepensioneerde Koninkl. Pruisische Minister, onlangs overledenen, geleerden Vryheer van *Buggenhagen*, aanmerkelyk toenamen, is thans, terwyl wy dit schryven, geen spoor meer te vinden. Rec. heeft in den herfst van 1794, helaas! gezien; hoe alle deze schatten en zeldzaamheden, waar van 'er verscheiden in hare soort éénige stukken waren, tot onze tyden overgebracht, aan de moedwillige vernieling der Fransche Revolutie-Soldaten ten prooy werden gegeven. Indien nog slechts die schatten naar de sedert opgerezen *Hoofdstad der Wereld* gevoerd waren, zouden daar door een aanmerkelyk open vak in het Nationaal Museum, met betrekking tot de Oudheden, gevuld zyn.) Eindelyk geeft de Schryver eene met veel oordeel en grondige geleerdheid opgestelde verklaring van een Opschrift, dat op een Grafsteen is ontdekt, dien men by het afbreken van den Burg, te Nymegen, in den jare 1796, vond. Dit Gedenkstuk is van de tyden van *Augustus* en door de Gemalin van den te Nymegen overleden en naast deze Burgt begraven *Lucius Cornelius Lucinius* gesticht, gelyk het Grabschrift op den steen duidelyk zegt, dat wy volgens de volkomene verklaring van onzen Schryver hier woordelyk inlaschen: *Lucius Cornelius Lucii Filius Pollia tria Lucinius Mutina Veteranus ex Legione XI (vicesima) Annorum LXV. Hoc sepulorum Erezit Prima Conjux.* — Ten slotte leest men eene beschryving van een stuk van een

Romeinschen Mylpaal, ook te Nymegen, by het afbreken van den Burg, uitgegraven, waarop een opschrift staat, waar uit volgt, dat *Antoninus* (of het *Pius*, *M. Aurelius*, of *Commodus*, geweest is, wordt niet vermeld) alles tot verbetering der landwegen heeft aangewend, voor het gemak der Krygsbenden en Reizigers, en by de Legerplaatsen, die men als Hoofdkwartieren der Romeinen beschouwen mag, voortgelyke Mylpalen gezet heeft. Voor het overige is Rec. van gedachten, dat op den heuvel, waar op de voormalige Burg stond, die de Hollandsche Omwentelings-tuimelgeest, in de jaren 1795 en 1796, op het voorbeeld van de Fransche, om verrekke, de laatste Romeinsche Mylpaal gestaan heeft, dewyl de afmetingen in het *Itinerar*. van *Antoninus* van Nymegen tot Leyden in Holland veel te groot zyn, dan dat zy te lande zouden gedaan zyn, en dus waarschynlyk als togten te water moeten beschouwd worden, die men, even als de Zeeftadiën weleer by de Grieken, naar de Romeinsche Mylen berekende. Wy voegen hierby tevens de aankondiging van dergelyk een Stuk, dat terzelfder plaatse en by denzelfden Uitgever het licht ziet.

*Nymegen verdeeld in Wyken, Straaten, Stegen en Stricken, boven en beneden de Stad, met Uebergen, Beek en de Holle-Doorn*, waar zoo verre betreft het geen aldus gevonden is van Romeinschen oorsprong en ouderdom 1800; 61 bl. *Byvoegzel tot de gevondene Oudheden te Uebergen en Beek* 1800, 8 bl. *Kerken en Godsdienstige Geschieden*, te Nymegen, 88 bl. en *Quartierlyke Academie, of Latynsche Schoot, te Nymegen*, 28 bl. gr. 8°.

Deze drie Stukken, die met betrekking tot de Geschieden en Oudbeidkunde voor den Geschiedenis Onderzoeker en Aardrykskundigen der Oudheid byzonder belangrijk zyn, hebben wy mede te danken aan den geleerden Heer *Johan in de Betouw*, die, ongezien de annadering van zynen ouderdom, nog steeds behaalen blyft scheppen, om de buiten- en binnenlandsche geleerden met zyn leerryke nasporingen een aangenaam onderhoud te verschaffen; een aanwinst, die by vele Hollandsche geleerden zeer welkom is, sedert de voormalige Bewindsheden onder hen ophielden aan de Regering hunnes Vaderlands deel te nemen.

De Schryver van deze *Beschryving van Nymegen en de Zuid-Oostelyk en Zuidelyk omrent anderhalf uur van die Stad* gelegene bergachtige Straek, toont in het begin van het eerste Stuk, dat Nymegen (gelyk zulks ook *H. A. van Spaen* reeds bewezen heeft) niet alleen het Romeinsche *Oppidum Batavorum*, maar het eighelyk *Batavodurum* geweest is, (vergel. *Oordeelk. Inl. tot de Hist. van Gelderland*, 3de Dl. p. 42, 45 en 48. 4de Deel bl. 7. met *Mannerts Geographie der Griechen und Römer*, 2 Th. 1 Heft).

*R. 316 f.*, die deze zaak niet beflist. Intusfchen bevestigen het eene menigte gevonden Oudheden, vooral ook het groot aantal Zegels, met den naam der Veldheeren, en het getal Legioenen, waar toe de Soldaten behoorden, die hier lagen en die Zegels vervaardigden. Deze zaak lydt dus geen twyfel meer. Voornamelyk wordt de Stad, die gedeeltelyk op een zanderigen heuvel ligt, welke langzaam afbellende zich in den oever der Waal verliest, in vier kwartieren (wyken) verdeeld, waar van het hoogste Noord-Oostlyke deel het vroegst schynt bewoond geweest te zyn, 't welk de van tyd tot tyd by het graven der grondslagen gevonden Oudheden bewyzen. Dit kwartier der Stad, ook het Burgkwartier geheeten, waar in voorheen de Burg stond, dien *Karel de Grote* in het jaar 777 op de ruïnen van verwoeste Romeinſche gebouwen weder liet optrekken, maar in de jaren 1795 en 1796 door de Bataafſche Omwentelaren, om de herinnering aan *Monarchie alleenheerſching* van den bodem der toenmalige Republiek te verdelfen, geſlecht en met den grond gelyk gemaakt werd. In dit Burgkwartier zyn 24 ſtraten en ſtegen, en ook 13 openbare gebouwen (waar van evenwel de zogenaamde Lappentoren, voorheen de Melanſen-, Zieken- of Leprotoren, ſedert de overſtrooming in het begin van Maart 1784, van de afſtelling des bergs, waarop dezelve ſtond, in de Waal lieg, maar zoo gelukkig, dat hy noch de Scheepvaart noch het Sluiswater voor de Hennepoort ſtremt, het geen de Schryver in zyne beſchryving over het hoofd gezien heeft). Daarenboven zyn er in het tweede of Zuid-Oostelyke kwartier der Stad ſlechts 26 ſtraten en ſtegen, benevens 18 openbare gebouwen. Ook dit Deel der Stad ſchyns van de Romeinen bewoond geweest te zyn, gelyk bl. 26 env. met verſcheide bewyzen aangetoond wordt. In het derde of Zuidelyke kwartier zyn 28 ſtraten en ſtegen, met 8 openbare gebouwen. Het vierde kwartier, dat het middelſte en Weſtelyke, ook Noordelyk deel der Stad, benevens de Waal- en Havenkant bevat, is verre het grootſte, dewyl daarin 38 open pleinen, ſtraten en ſtegen gevonden worden, waartoe ook 25 openbare gebouwen behooren. Het is jammer, dat de Hr. in de *Besouw*, behalve omtrent de Oudheden, geene in alle opzigten volkomen beſchryving der Stad bearbeid heeft. Het getal der huizen en haardſteden, om niet van die der zielen te ſpreken, wordt zelfs niet opgegeven. (Volgens de volkſtelling van 1800 beliep het laaſte 12.783). Bl. 24 N°. 41 wordt het kunſtig ſtukwerk op het Raadhuis dezer Stad beſchreven, dat aan byzondere vereſchten van het Capernitaanſche wereldſtelsel, door een by uitſtek gering aantal raderen voldoet. (Rec. zag dit Kunſtſtuk ook dikwyls en geeft het in verſcheide technologiſche en burgerlyk-ſterrekundige opzigten verre boven vele werken van die ſoort den voorrang, die hy in den Munſterſchen Dom, te Hamburg, Lubeck, Berlyn en andere Hoofdsteden.

steden gezien heeft). Uit de in de Stad Nymegen gevonden Romeinsche en andere Oudheden (bl. 32, bl. 40—44) besluit de Schryver, dat tot op de tyden van Keizer *Hadrianus* verscheide Cohorten Romeinsche Legioenen te Nymegen in Garnisoen gelegen hebben, behalve de legers, die ten Noord-Oosten en Zuid-Oosten van de Stad op de gebergten waren. Het laatste wordt bl. 45—49, uit de deels bekende in *Ubergen* en *Beek* aan de afbelling en deels aan den voet van den Nymeesschen Zandberg gevonden Oudheden, die hier beschreven worden, afgeleid. Van *Beek* een Dorp van om trent 200 zielen, ten Oosten van de Stad Nymegen gelegen, af strekt zich de berg naar Wylderden (het laatste Dorp van het voormalig Hertogdom Cleef, aan den linker Rynover, dat volgens de Volkstelling van het Fransche Departement de Rhoer in 1802, in het geheel 318 zielen bevat) uit, en daalt met een snelle afbelling door het Oosten en het Zuiden naar de zoogenamde *Holle-Doorn*, die de Schryver benevens de aldaar van tyd tot tyd gevonden Oudheden, van bl. 50—57 beschryft. Ongetwyfeld was op dezen berg het leger van *Hercules* (*Castra Herculis*, *Ammian. Marcell. XVIII, 2.*) neêrgeflag, dat men ook uit te Peutingerischen Tafel kan afscheiden, hoewel *d'Anville*, *Mannert* en anderen deze kleine vesting aan den Ryn verkeetelyk by het begin van het Eiland der Batavieren plaatsen. Voor het overige is deze ganfche bergachtige streek, die meêr uit boschen bestaat, van Nymegen af, Zuid, en Zuid-Oostelyk tot verder dan Cleef, in het jaar 780 by het Rysswond van Keizer *Karak* den Grooten getrokken, welke naam het tot heden behouden heeft. In het aanhangfel op het eerste Stuk worden de in July 1806 gevonden Offerschalen van zilver zilver beschreven, en in het tweede en derde Stuk de openlyke liefdadige gestichten en leerschoolen, en sinds derzelver oorsprong, diplomatisch en geschiedkundig aangewezen.

Gott. Gelehr. Anzeigen.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Het Huishoudelyk Landbouwkundig Genootschap, te *Kopenhagen*, heeft voor het jaar 807, onder meer anderen, de volgende Pryspraak uitgeschreven.

„ Daar men in Engeland bewezen heeft, dat uit verscheidene Boomharsten (*Lavortea*, *Lichenes*,) een voor goed gebruik dienende Gom kan bereid worden, om de plaats der tegenwoordig zoo dure Arabische en Senegalsche Gom te vervangen, wordt een prys van 50 Rth. aan het beste antwoord, beloofd, op de volgende vraag: Door Proeven, in de manier van Lord *Dundonald*, of op eenige andere wyze, aantetoonen,

den, hoe veel Gorn, uit zekere hoeveelheid Harts (*Lav.*) van een bepaald soort kan gewonnen worden? — In hoe ver deze Gorn, door genomen proeven, even dienstig bevonden is, in Katoen- en Chiusfabrieken, als de Arabische en Senegalsche? Tot welke pryzen, het arbeidsloon daar onder gerekend, dezelve kan geleverd worden."

Van *Lyon* heeft men, dat de Zyde-Fabrieken aldaar, tegenwoordig, druk aan den gang zyn: doch men heeft 'er groot gebrek aan bekwame Wevers. Zulken, die zich goed op gebroeschaerd werk verstaan, zyn hierom zeer gezocht en krygen hoog loon. De Commissies, uit het Noorden ingekomen, zyn wel aanzienlyk, maar niet zoo groot, als men wel verwacht had. De Pryz der Zyde is, wegens de buitengewoon overvloedige Recolte van dit jaar, en den beletten uitvoer naar Engeland, tegenwoordig, zeer matig.

De inkomsten der vereenigde Amerikasche Staten, beloopten, voor dit jaar, 14½ Mill. Dollars, waartegen de gewone uitgaven niet meer bedragen dan 11 Mill. 400000 D. waar van 900000 voor de *Marine*, die uit 24 Fregatten en een aantal ligtere Vaartuigen bestaat, en slechts 200000 D. voor de buitenlandsche betrekkingen. De bevolking levert reeds 6 Mill. zielen op, en het aantal van Matrozen beloopt 6600.

Gedurende de laatste 6 jaren hebben deze Staten niet minder dan voor 24 Mill. D. aan schulden afgeslocht. En by den aanvang van dit loopend jaar, had men nog 4 Mill. gereed geld in 's Lands kas.

De Russische produkten, inzonderheid de Hennip en Talk zyn, in Engeland, aanmerkelyk, in pryzen, gestegen.

De Wynlezing heeft dit jaar, in het *Wurtembergische*, 11 Mill. Emmers opgeleverd.

Portugal's Hoofdstad, *Lisfabon*, waarop tegenwoordig elks oog gevestigd is, telt aan huizen 24000 en by de 200000 zielen. De Stad ligt zonder muren of poorten, amphi-theaterschwyze op 3 Heuvelen, en breidt zich, benedenwaards, vrolyk, uit langs de Taag, die door een aantal van Batteryen wordt verdedigd. Het geheele Ryk bestaat 1740 vierkante Duitse Mylen, bevat meer dan 3 Mill. menschen, en is een der bekonrlyksten Bloei- en Bloemhoven van Europa, 't welk, by afwisseling, door Citroen-, Oranje-, en Olyf-Boschen beschaduw wordt. Het kleine Koningryk *Algarbe* bevat 94000 Inwoners, die echter, niettegenstaande de vruchtbaarheid des lands, arm zyn.

*Iets*

*Letz voor de Lekkertekken.*

Te *Parys* is, onlangs, onder den deffigen titel van: *Kaiserlyke Kok*, een nieuw Keukenboek van 448 bl. in 8°. n. t. licht verschenen. De Schryver, zynde zekere *Viard*, noemt zich *Homme de bouche*, (de man van de smul) en men kan zeggen, dat hy de Kookkonst, welke hier reeds seider lang in bloei was, als 't ware, op nieuw herfschapen heeft. Hy geeft aan de hand en beschryft niet weiniger dan 76 soorten van Soepen, 90 Sausen, 73 manieren van Rundvleesch, 66 dito van Kalfvleesch, 50 dito van Lamsvleesch, en 100 manieren van Wildbrad, te koken en te bereiden. Hy verklaart zich stellig tegen het Verkenstvleesch, waar van hy echter noch 16derlei manieren van klaarmaken beschryft. Ten beluiste geeft hy ook nog handleiding, om, reijs en met veel smaak, een tafel met 20 tot 40 en 60 Schotels aanierigten. De Schryver is daar by ongemeen bescheiden, daar hy slechts één van zyne Soepen met den naam doopt van: *à la Viard*.

*Manier om eene eenvoudige, niet onsmakelyke,  
Soep te bereiden.*

*(Oit het Hoogduitsch.)*

Velen van onze Burgeressen leggen 'er zich byzonder op toe, om de by haar ingekwartierde Franschen op een goede Soep te onthalen, en zetten hun, daartoe, dikwyls Bier- of Wyn-Soepen voor. Van deze beiden soorten echter zyn de Franschen geene liefhebbers: maar met des te meer graagte gebruiken zy de volgende, en bedanken 'er u voor. Men neemt eene genoegzame hoeveelheid waters, by gebrek aan vleeschnat, laat het koken, en fruit, in een pan, eene goede hoeveelheid, aan kleine stukjes gesneden uijen, met boter, goed schapen- of rundervet op, in dier voege echter, dat de uijens niet bruin worden, maar slechts uit den geelen zien. In den schotel ligt men ettelyke sneden wittebrood, en zoodra het water kookt, wordt het, naar behooren gezout en ook een weinig gepeperd, over het Brood, in den schotel gegoten, wanneer de Soep gereed is. Onder honderd Franschen zal men 'er naauwlyks één vinden, die deze Soep niet gaarne alle dagen eet. — Kan men 'er nog wat geale peen of wortelen, witte rapen of seldery by doen, des te beter; schoon het laatste anders geheel niet behoefte.

*Eenvoudig middel, om Appelen voor de  
Vorst te bewaren.*

*(Uit het Engelsch.)*

Men spreidt een Linnen-laken van genoegzame grootte op den grond van een bovenvertrek en legt een laag Appelen daar op: deze laag bedekt men met een dergelyk laken, waar op weder een tweede laag gelegd wordt: en zoo vervolgens, zoo hoog men stapelen wil. Over de bovenste laag spreidt men dan ook nog een laken, dat groot genoeg is, om het geheel te bedekken, en dat, aan alle kanten, tot den grond reikt. Van alle, op die wyze bewaarde, Appelen, was 'er slechts een enkele, by de laatste strenge Winter-vorst, bevrozen: en wel nit hoofde, dat dezelve, toevalliger wyze, onbedekt gebleven was. Voor 't overige moet men wel zorg dragen, dat elke laag op haar zelve volkomen overdekt is, en niet met de bovenliggende Appelen in aanraking kan komen.

**P R Y Z E N D E R E F F E C T E N .**

Op Maandag den 16 November 1807, in Amsterdam.

**B U I T E N L A N D S C H E .**

<i>Amerika</i> 5 prCt.	99½ = 100	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C	94½ = 95
Andelen by Hope & Comp.		dito dito nieuwe.	89½ = 90
enz	104½ = 105	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	95 = 96
<i>Rusland</i> 5 prCt.	92½ = 93	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt.	63½
<i>Zweelen</i> 5 prCt.	94½ = 95	<i>Frankryk</i> Gecont. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	89 = 90	5 prCt.	79½ = 80
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	90 = 91	Dito Cert. by R. & V.	79½ = 80
dito Kroon 4 prCt.	90 = 91		
<i>Kotzer van Oostenryk</i> 5 prCt.	55½ = 56½		
dito 4½ prCt.	51 = 52		
dito 4 prCt.	50½ = 51		

**Wisselcours.**

Op Londen.	niet genot.
Parys.	53½ = 54

**B I N N E N L A N D S C H E .**

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	43½ = 44	dito Domeinen. 4 prCt.	72½ = 73
dito a 2½ prCt.	38½ = 39	dito Vrijwillig a 5 prCt.	71½ = 72
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	50½ = 51	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	43½ = 44	met oloop. premie by Af.	
dito 1801. a 3½ prCt.	50½ = 51	losf.	97½ = 98
		Rescriptien Losb. aa den	
		Vrede	58½ = 59
		Agto van de Bank.	3½ prCt.

**G E B O O R T E - , T R O U W - E N S T E R F L Y S T E N .**

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 183; en te *Haarlem* 10, onder welke laatsten 4 beneden de 12 jaren.

**S T E R -**

# STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Nov.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
11	{ 29. 1 29. 1½ 29. 5	{ 43 43 45	{ Z. Z. W. L. Z. N. W.	omtrent betrokken; veel regenbuijen; zeer harde wind.
12	{ 29. 7 29. 8 29. 0	{ 39½ 49 42½	{ N. L. O. N. N. O. N.	bewolkt; windrig; weinig buijg.
13	{ 29. 8½ 29. 8 29. 8½	{ 40½ 47 42	{ N. N. N. W. N.	bewolkt; 's namidd. wat buijg.
14	{ 29. 8½ 30. 0 30. 0½	{ 39½ 46 40½	{ N. — N. N. O.	betrokken; regnachtig.
15	{ 30. 0½ 30. 0½ 30. 0½	{ 40 45 38	{ N. N. O. O. O. N. O.	voormidd. betrokken, verder bewolkt; omtrent helder; 's avonds windrig.
16	{ 30. 0 30. 0 29. 9½	{ 39 43 40½	{ O. O. N. O. N. O.	betrokken; zeer harde wind.
17	{ 29. 9 29. 8 29. 6½	{ 39½ 41 36	{ N. O. t. O. N. O. t. N. N. N. O.	betrokken; 's avonds buijg.

## BEKENDMAKINGEN.

\* \* De Boekverkoopers LOOSJES en VAN VLIET, te Haarlem en Amsterdam, geven heden uit en hebben aan hunne Korrespondenten verzonden: *Biographies d'Hommes et Femmes mémorables, publiées à l'Usage des Ecoles par la Société à l'UTILITÉ PUBLIQUE, traduites du Hollandais en deux parties.* De prijs is f: - 10-: . De uitgevers vertrouwen dat deze vertaling der *Levenschetsen van Vaderlandsche Mannen en Vrouwen*, waarvan byna de Zesde Druk in het oorspronkelyke is uiverkocht, welkom zyn zal by de zoodanige, welke hunne Kweekelingen in de Fransche Taal onderwyzende, daardoor, tevens gelegenheid zullen vinden, om hun eenige der beroemde Mannen en Vrouwen, die ons Vaderland heeft voortgebragt, te leeren kennen."

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.



**A L G E M E E N E**  
**K O N S T.**  
**EN**  
**LETTER-BODE,**

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 48. *Vrydag den 27 November.*

---

**B E R I G T E N.**  
**I N L A N D S C H E.**

**D**EN HAAG, den 20 November. Het Gouvenement van dit Land, ter verëering der nagedachtenis van wylen den kundigen en verdienstelyken Directeur Generaal van 's Lands Rivier- en Zeewerken, C. BRUNINGS, en ter aanmoediging van alien, wier nyverheid de loopbaan, door hem reeds afgeloopen, intreedt of vervolgt, een' prys hebbende uitgelooft voor den genen, die de bestgekeurde Verhandeling, Levensbeschryving of Lofrede, 's mans waarde, zoo in het algemeen, als byzonder in betrekking tot de belangryke werkzaamheden van zynen Post, voordragende, zou hebben ingeleverd (\*); heeft nu onlangs het onderzoek van drie onder-

(\*) Zie het Berigt in den *Alg. K. en Letterb.* voor 1806, N<sup>o</sup>. 13, van Vrydag 8 Maart, waar by de beloofde Prys bepaald wordt: tot een Gouden Eerpenning, hangende aan een Gouden Ketting, te zamen ter ienige waarde van 200 Dukaten, of tot dezelfde waarde in Specie, ter keuze van den bekroonden Schryver.

II. DEEL.

Y

derscheidene, daar op ontvangene, en volgens gewoonte met verzegelde naamteekening ingezondene, stukken plaats gehad. Een derzelven, met uitsluiting der beide anderen, is door alle de Leden der Commissie, tot dit onderzoek benoemd, zoo volledig van inhoud, zoo duidelijk en leerzaam in de wyze van voorstel, zoo rond in het toebrengen van hulde, zoo vry tevens van alle innemigheit van vleiers, en daar by zoo verrykt door het toevoegen van gewigtige Bylagen, bevonden, dat zy herselfe geoordeeld heeft, niet alleen den roem te kunnen dragen van het doeleinde bereikt te hebben, maar ook daar en boven van een allernuttigst gedenkstuk te zyn, waar door de Geschiedenis van den Wate staat in dit Koningryk, gedurende omtrent 25 jaren, voor een aanmerkelijk gedeelte, wordt beschreven en opgehelderd.

Aan den Schryver van dit Stuk, welke by opening van het verzegeld Billet gebleken is te zyn de Heer F. W. CONRAD, is derhalve de uitgeloopte prys toegewezen; terwyl de Billetten, tot de twee overige Verhandelingen behoorende, ongeopend zyn verbrand geworden.

De bekroonde Lofrede zal in druk gebragt, en voor een ieder, tegens betaling, verkrygbaar gemaakt worden.

HAARLEM, den 24 November. De Leden van TEYLER'S Godgeleerd Genootschap hebben, in derzelver laatst gehoudene vergadering, de volgende nieuwe Prys-vraag vastgesteld:

„Zyn 'er voldoende redenen, om zommige verhalen der gewyde Geschiedenis, als *Mythen*, leerzame verlichtfels of zinnebeeldige voorstellen, optevatten? Is zulk eene wyze van uitlegging niet geschikt, om het Gezag en de Achtebaareheid der Heilige Schriften aan het wankelen te brengen? — Zoo neen; welke zyn de Regelen en Wetten, die men zou behooren in het oog te houden, om dat gevaar te voorkomen?”

De Prys voor het best gekeurd Antwoord op deze Vraag, is, volgens gewoonte, eene Gouden Medailje, op den stempel des Genootschaps geslagen, ter innerly-

ke waarde van Vierhonderd Hollandsche Guldens: en de Verhandelingen, daar toe dienende, moeten, of in het *Hollandsch*, *Latyn*, *Fransch* of *Engelsch*, — blyvende de *Hoogduitsche* taal, voor als nog, ter mededinging uitgefloren, — goed en leesbaar geschreven; als mede zonder naam, alleen met eene spreuk ondertee-kend, verzegeld, met een daar by besloten Briefje, dezelfde spreuk ten opschrift voerende, en van binnen des Schryvers Naam en Adres bevattende, worden gezonden aan het *Fondatie-huis van wylen PIETER TEYLER VAN DER HULST*, by het *Slepers-Hoofd*, te *Haarlem*, en dat wel voor, of uitterlyk op den Eersten van *Wintermaand*, des eerstkomenden jaars 1808, om beoordeeld te kunnen worden voor den 8ten April 1809.

*Nader en meer naauwkeurig berigt nopens de genezing eener dertienjarige*

S T O M H E I D,

DOOR HET

G A L V A N I S M U S,

VAN

DR. R A D E M I N,

IN ALTONA (\*).

Een Meisje, uit Holland van geboorte, met name *Elizabeth Medenhützen*, tusfchen 23 en 24 jaren oud, had,

(\*) Onmiddelyk na het afdrukken van ons laatst vorig N<sup>o</sup>. kwam ons het 1ste Stuk des XXIV. Deels van HUFELAND's *Journal der Praktischen Heilkunde* in handen, waar in wy dit uitvoeriger verhaal van het zelfde geval, door ons in dat N<sup>o</sup>. medegedeeld, aantreffen; 't welk wy dan ook te goe-roeder befloten, by deze eerste gelegenheid in dit ons Blad overtenemen, om daar mede, des te eerder, den blykbaren misflag en verwarring, by de opgave der jaartallen, aan het hoofd van het Stukje, Bladz. 326, voorkomende, te herstellen. *De Redakce.*

had, volgens haar zeggen, op haar 10de jaar eene verlamming in de Tong, uit de Kinderziekte, behouden. — Zynde de punt der Tong geheel naar onderen omgebogen, en dit geheele deel styf — waar door haar zoo wel het gebruik der sprake, als de gewaarwording van den smaak, ten eenenmale benomen was. De Arts, die haar, daar, had behandeld, had een geruimen tyd, vruchteloos in- en uitwendige middelen beproefd, om deze verlamming te genezen.

Met haar 18de jaar ging zy als Huishoudster dienen by een Nabestaanden, *Jan. Joosten*, in het Friesche kwartier *Zevenwolden*, die haar naderhand liet gaan. Na lang omzwerven kwam zy eindelyk te *Leer*, waar de Policie zich haar aantrok, en haar, door boeren, van Postplaats tot Postplaats, naar *Oldenburg* liet brengen. In *Oldenburg* gaf men haar aan de Magistraat, krank. over. die haar 5 weken liet oppassen.

Na hare herstelling werd zy eerst naar *Bremen* en van daar naar *Hamburg* gebragt. Uit hoofde van hare armoede en gemis aan spraak, werd zy, aldaar, in het Gasthuis opgenomen, en, daar zy voor 't overige anders gezond was, by de Keuken in dienst gesteld.

Vermits my nu deze pertoon dikwyls onder het oog kwam, en ik meermalen van het ongenoeslyke harer kwale had hooren spreken, viel my in gedachten, of men niet wel by deze verlamming met goed gevolg het Galvanismus zou kunnen aanwenden. Op den 17 Maart begon ik hier mede een proef te maken, met een paar plaatjes, ter grootte van een Specie-Daalder, het zinkplaatje onder en het koperen boven op de Tong, te leggen; 't welk, by de twee eerste malen, slechts eene geringe werking deed, doch, by elke herhaling, al gevoeliger en gevoeliger werd, tot dat het my, reeds op den 20sten dier maand, gelukte, de Tong, die te voren voorover gekromd en geheel bewegeloos was, hare natuurlyke buigzaamheid weder te doen aannemen. Ik herhaalde deze prikkeling daaglyks, een en andermaal, en, tot myne uitterste verbazing, was de verlamming, ten 7den dage, zynde den 24sten Maart, geheel weggenomen. Zy begon eenige enkele woorden, schoon een weinig gebrekkig, te spreken. Dien zelfden dag herhaalde ik nog driemaal de prikkeling, en, des anderen daags, zynde den 25sten (en dus op den 8sten dag der geheele cuur) had zy het volkomen gebruik

bruik van hare Tong herkegen; beginnende van dien tyd af, weder geheel glad, en aaneengeschakeld, te spreken.

VOORTPLANTING  
VAN HET  
KRISTENDOM,  
IN  
INDOSTAN.

Volgens een brief uit *Londen* van 19 October l. l. (geplaatst in den Franschen *Moniteur* van 7 Nov. 1807, en aldaar overgenomen uit het Engelsch Dagblad: *The Traveller*), was aldaar uit Madras het berigt ingekomen, dat het Kristendom, van dag tot dag in de Indiën, meer en meer Bekeerlingen won: het welk voornamelyk schynt te moeten worden toegeschreven aan den yver der Roomsche Geestelyken, die, sedert het jaar 1793, uit Europa derwaards hun toevlugt genomen hebben. Alleen in het Bisdom van Verapoly telde men reeds 35 duizend Communicanten van die beilydenis. De Provincien van Travancore en Cochin stonden onder het geestelyk bestuur van een Aardsbisshop en twee Bisshoppen: de Aardsbisshop van Caanganor en de Bisshoppen van Verapoly onder het primat van Goa, maar de Bisshop van Cochin is alleen voor zyn gedrag verantwoordelyk aan den Paus en valt niet onder de bestraffing, dan onder die van de Propaganda te Rome.

Er zyn twee à drie Kloosters in deze Provincies, allen van de orden der Karmeliten. De Europeesche Priesters zyn zeer kundig: maar ongelukkig steken die van het land, ten dezen, niet weinig by hen af: lezende niets liever dan hunne gewone Kerk- en Getyboeken.

Ook is de Eerdienst verre af van by alle kerken even

zuiver te zyn: daar deze en geene ongewyde gemeenten zich onder de Roomschen gemengd hebben, en men niet zelden, op het zelfde Altaar, naast den Zaligmaker en de H. Maagd, de beeldtenis van een Brahma en een Vichnou ziet.

Ondertusschen schynt, volgens het bovengemeld berigt, de ongemeene voorspoed der Roomsche Katholyke Predikers, reeds eenigen naaryver by de overige, Protestanschgezinde, Missionarissen verwekt, ja zelfs de oplettendheid van de Agendarissen der Engelsche Oost-Indische Compagnie tot zich getrokken te hebben: eene omstandigheid, welke, onder een voorzigtig beleid en by gepasde maatregelen, welligt voor de wederzydsche Gezindheden, in 't vervolg, van gewenscht nut zou kunnen zyn, om de onderlinge verdraagzaamheid te bevorderen, en elkanderen broederlyk in de hand te werken, als mede, om langs dien weg, schoon onder eene verschillende wyziging, de Zedenlyke en Godsdienstige verlichting, ook in dat gedeelte der wereld, langs hoe meer voortteplanten, welke de zuivere en onvervalschte Leeringen en Instellingen van het Euangelie, alleen beoogd en geschikt zyn, onder het menschdom te verspreiden en in stand te houden.

## K O R T E

## O N T W I K K E L I N G

TEN AANZIEN VAN DE OORZAKEN EN HET VERRAND DER

## G I S T I N G - P R O C E S ,

IN HET ALGEMEEN;

*Getrokken uit de Scheikundige Lessen en Demonstratiën van den Rotterdamschen Geneesheer*

D L. C R A A N E N.

Hier mede dan, hebben wy de *ontleding* met betrekking tot de wyze, waar op dezelve aangewend of bewerktelyk

lijd wordt, voldoende, zoo wy vertrouwen, aangetoond en verklaard. — Welligt, intusschen, zal het alhier ter plaatse niet ongeschikt geacht kunnen worden, dat wy nog voor eenige oogenblikken stilstaan, by de beschouwing van dat ontledingsoort in het byzonder, het welk wy, hier boven, een *van zelve werkende ontleding*, of wel eene *Analysis Spontanea* genoemd hebben. Niet zoo zeer, om dezelve in al' haren omvang naartegaan, dan wel, om het verband van deszelfs strekking, ten aanzien van het werk der *Gisting* in het algemeen, — beschouwd als eene *Ontleding, die door eigene krachten wordt voortgebragt* — kenbaar te maken, en zakelyk te ontwikkelen. —

Wat toch, vragen wy ons zelve al aanstonds af, is *Gisting*? Eene vraag voorwaar, waar van de ordelyke en behoorlyke beantwoording, aan menigvuldige zwaarigheden onderhevig is, dewyl dezelve in betrekking staat met verschillende daadzaken, die men gerekend zou kunnen worden vooraf te moeten ontvouwen, ten einde zich, in dezen, duidelyk te verklaren. 't Is waar, het werk der *Gisting* op zich zelf genomen, en oppervlakkig beschouwd, is genoegzaam bekend; indienvoege, dat men, by zommige bezigheden des Maatschappelyken levens, zich ten aanzien van deszelfs uitkomsten vry wel een algemeen denkbeeld vormen kan, zonder echter, omzient het *wezenlyke* der zaak zelve, voldoende ingelicht te zyn. — In eenen ruimen zin, neemt men onder de benaming van *Gisting* aan, „eene zekere innige beweging, welke zich, door medewerking van begunstigende omstandigheden, niet in Delfstoffelyke, maar alleen in donde Dierlyke- of Plantaardige Ligchamen, *aangemerkt als Bewerkteugde voorwerpen*, van zelve, en dus als door eigene krachten, gevestigd bevindt: met dien gevolge, dat de zamenstelling dezer Ligchamen, gedurende zoodanig eene eigenaardige beweging en werking, verbroken of wel ontleed, en te gelyk daer door deszelfs aard of natuur geheel veranderd wordt.” —

Het kan niet wel, onder het tegenwoordig verband onzer werkzaamheden, ons oogmerk zyn, om ons thans over de *af, lan niet*, begunstigende omstandigheden, veel min over de verschillende soorten, of wel ook over de onderscheidene uitkomsten en byzondere wyzigingen tot bevordering of keering der *Gisting-Proces*, untelaten. — Zulks toch zal, successivelyk in het vervolg, door ons ter behoorlyke plaatse worden ontwikkeld. Genoeg derhalven, dat wy op dit oogenblik alleen ten doel hebben, om, met betrekking tot de oorzaken der *Gisting in het algemeen*, deze en geene hoofwaarheden ter inlichting in deze allezins belangryke zaak voore dragen, en dus daar door de bepaling, welke wy zooven, by wyze van antwoord, ten dezen opzichte gegeven hebben, optehelderen. —

De menigvuldige voorwerpen uit het Dieren- en Plantenryk, „bescouwd als georganiseerde Wezens,” hebben, gedurende derzelver *behoorlyke Levenswerkzaamheid*, eene zekere neiging of poging ter hunner behoudenis; dat is, ter instandblyving van hun zoogenaamd levend aanwezen noodig. Dusdanig eene levenswerkzaamheid nn, en dus ook dusdanig eene eigenaardige neiging of *Nisus*, hangt van *Drie Hoofdoorwaarden* af; en wel I°. van eene juiste Organisatie of bewerktuiging: II°. van een byzonder en eigenaardig Levensbeginfel, en III°. van het verband, het welk de omringende Zelfstandigheden, „aangemerkt als *Potentiae Incitantes*” tot de levende bewerktuigde Ligchamen, toonen te bezitten. —

Een woord over elk dezer hoofdoorwaarden in het byzonder.

Ouder eene juiste bewerktuiging of organisatie, verstaat wy, een *behoorlyk geëvenredigd zamenstelsel* van Vaten, Buizen en Werktuigen of Organa; gelyk by den Mensch en vele Dieren het *Bloed- en Watervaat-geftel* zyn; het *Hart*, de *Longen*, de *Nieren*, de *Lever* enz. — en by de Plant, de veelvuldige *Celletjes*, *Vaatjes*, *Buisjes* enz. alles zoodanig in onderling verband gefchikt, dat, door dergelyk eene *Bewerktuiging*, de onderscheidene verrigtingen, „als die van den *Omloop* der Vogten, van de *Voeding*, van de *Affcheiding* enz.” ter instandhouding van het Dierlyk- of Plantaardig-Ligchaam zelve, behoorlyk plaats gryp kunnen.

Omtrent het vermelde *eigenaardig werkende Levensbeginfel*, kan noch zal men immer zich in staat bevinden, eene zekere of vaste bepaling te geven. Alles, wat wy deswegens zeggen kunnen, is, dat wy ons, onder deszelfs benaming, eene byzondere *geschiktheid* der levende georganiseerde Zelfstandigheden, voor te stellen hebben, door of volgens welke, dezelve het vermogen bezitten, om den invloed en werking te ontvangen der onderscheidene voorwerpen, die als ten lever opwekkende Prikkels, in en op de bewerktuigde wezens zich werkzaam betoonen. Deze geschiktheid werd, volgen HIPPOCRATES *Evopyuv*; volgens anderen, het *Impetum Faciens* — het *Principium Vitæ*, of *Levensbeginfel*; of ook wel, naar leiding van BLUMENBACH, Levenskracht, *Vitalis*, genaamd. Heden ten dage, noemt men heizelve, nie zelden, *Incitabilitas*, of *Capacitas pro Stimulo*; zynde onze algemeene *Ontvangbaarheid* voor prikkel, in verband van krachtdadige *wederwerking* op dezelve. —

Ten aanzien eindelyk, van de omringende voorwerpen waar mede, als *Potentiae Incitantes*, het levend georganiseerd ligchaam zich in eenige betrekking geplaatst bevindt, hebbe wy slechts op te merken, dat wy, onder dezelve, verschillen-



de zaken en zelfstandigheden in aanmerking nemen moeten; als, onder anderen, vele bevatwordende *Vogten*, het *Voodfel*, de *Lucht*, de *Warmte*, het *Licht* enz.; zonder invloed van welke allen, op het bewerktuigde- en levende- wezen, geene werkzaamheid van leven immer stand hebben kan. —

Zoo lang, nu, het juist verband dezer opgegevene drie hoofdvoorwaarden gevestigd is en, dien ten gevolge, eene *behoorlyke* Levenswerkzaamheid, dat is, Leven en Gezondheid des georganiseerden ligchaams zich aanwezig bevinden, — blyft de neiging, of wel de *Nisus* van hetzelfde, tot vooriduring van bestaan bestendig stand houden. De Mensch, het Dier, en de Plant, „alle aangemerkt als bewerktuigde voorwerpen,” zyn, in zulk eenen staat, levende en gezond; zonder aan eene *van zelve werkende Ontleding en vernietiging*, by wyze van *Gisting*, onderhevig te wezen. — Maar, wordt dat verband aanmerkelyk gestoord; het zy door belediging van *Bewerktuiging*, het zy door afwyking of vernietiging van *Levensbeginfel*, het zy eindelyk door gebrek aan *behoorlyke opwekkende Krachten*, — dan, en ook dan gewis kan 'er, of geene Gezondheid, of geen Leven meer gevestigd blyven. De harmonie of overeenstemming in de verrigtingen des *Organismus* wordt verbroken, en de wederkeerige betrekking der zamenstellende deelen tot elkander belemmerd. De innige neiging tot behoud van aanwezig houdt op — en het is door deze stremming, en ophouding, dat het Dierlyk- of Plantaardig- ligchaam zelf kwynt en sterft. — Oefende het, gedurende deszelfs leven, in een *Scheikundigen zin*, eenen belangryken invloed uit, op vele wezens der onbewerktuigde wereld; zoodanig, dat hetzelfde de Lucht des Dampkrings, het Water, en andere voorwerpen meer, ontleedde, — nu integendeel, als beroofd, en geheel ontbloot van alle *Incitatie* of werkzaamheid van bestaan, gaat het aan het vernielend gebied, en de uitgestrekte beheering dezer ongeorganiseerde zelfstandigheden zelven, over. Het wordt onderworpen aan Schei- en Natuurkundige Wetten; ofschoon dan ook, aan den invloed daar van, hetzelfde, in deszelfs voormaligen, zoogenaamen levenden staat, in geen deelen onderhevig gerekend kon worden. —

In dezen toestand van Levenloosheid nu, is het, dat de meeste der bewerktuigde Dierlyke en Plantaardige voorwerpen, onder begunstiging zoo wel van eenen zekeren graad van Warmte, als van een geschikt verband van Vloeibaarheid, — van zelven, en als door eigene krachten, tot eene innige beweging, of wel, tot eene eigenaardige werking van *Gistende Ontleding* overgaan; zoodanig, en in dier voege, dat derzelver natuurlyke verbinding, als het ware, uitteengerukt, en in gansch andere zamenstellingen veranderd wordt. —

Dan, van waar hier de reden, niet slechts der bedoelde Gistinge Ontleding, maar ook van de geboorte dezer nieuwe Zamenstelsels? Vloeit de oorzaak van dit alles, alleen en als van zelf, voort, uit den staat van levenloosheid der georganiseerde wezens, — dan wel, bekomt zy deszeifs grondslag, uit het verband van andere bykomende omstandigheden? — Wy voor ons gelooven het laatste, en gaan over, ter korte ontvouwing onzer meening ter dezer zake. —

Eerst dan, wanneer, na den dood der bewerktuigde lichamen, derzelver hoofd- bestaandeelen slechts zoodanig een geringen trap van verwandschap op elkander oefenen, dat zy, als van zelve, van den anderen zich afscheiden, en door eenen hooger en graad van affiniteit, in verbinding tot nieuwe zamenstelsels, met andere omringende voorwerpen, „als met Lucht, Water, Licht enz.” treden, — eerst dan, zeggen wy, heeft *die* innige beweging, en eigenaardige *van zelve* verkende verandering plaats, welke wy *Gisting* noemen, en die wy in het voorbeeld der Rotting van Vleesch en Planten, onder anderen opgehelderd vinden. — Maar, is het verwandschaps-verband der bedoelde hoofdbestaandeelen op malkander sterker, dan op de omringende wezens; dermate, dat daar door, in de door de georganiseerde Zelfstandigheden, geene Ontleding geboren wordt, — zoo zal ook, in of by dezelve, noch innige beweging, noch verandering van zamenstelling, voort worden gebragt. 'Er zal dus, in zuik een geval, nimmer Gisting ontstaan, en het bewerktuigde voorwerp zelf, offchoon dan ook van leven beroofd, zal, in deszeifs geheel, *gaaf en ongeschonden* overblyven; even als wy zulks ten aanzien van Hout, en andere lichamen uit het Plantenryk, gelyk mede met betrekking tot de Beenen der Menschen en Dieren, bevestigd zien. — Niet slechts, dus, de Levenloosheid alleen der georganiseerde voorwerpen, maar ook het verband van derzelver verwantschaps-betrekking ten aanzien van andere omringende Zelfstandigheden, werkt ter daarstelling van de *Gistings-Proces* mede; het zy dan, dat dezelve eene zoogenaamde *Zuiker-, Wyn-, Zure-, Rotzende-, Versmakende*, of wel ook, eene *Meel- of Brood-Gisting* zy (\*). —

En, net is na deze onze verklaring, dat wy de redenen der *Gisting*, genoegzaam ontwikkeld, en daar door, het belangrijke dezer zaak, „beschouwd als eene, door *eigene krachten* werkende, ontleding, of wel, als eene *Analysis Spontanea*,”

(\*) Offchoon wy, voor ons, de hier opgenoemde Gistingsoorten slechts als *Wyzigingen* van eene *algemeene Gisting-Proces* aanmerken — hebben wy echter gemeend, ter meerdere duidelykheid en onderscheiding, met een enkel woord van dezelve, ter dezer plaatse, in het byzonder, gewag te moeten maken. —

men," uit een, niet geheel ongechikt, oogpunt, voortgedragen meenen te hebben; in diervoege, dat; naar leiding, onzer redenering, elk *Gisting-soort* in het byzonder, gewygd en zakelyk opgehelderd worden kan. — De grondslag van onze Scheikundige denkbeelden, in dezen, berust op den vasten en onwankelbaren loop der Natuur zelve; waar, van een aandachtige beschouwing ons de oorzaken en het verband der *Gisting, in het algemeen*, als van zelf aantoon en kenbaar maakt. —

## K U N S T E N.

*Iets over de fraaije Verzameling van kunstig nagebootste*

ANATOMISCHE PRAEPARATEN,

*te Florence.*

(*Briefswyze medegedeeld aan den Schryver van dit Blad.*)

MYN HEER!

De beiden Kunststukken, zynde twee in wasch ontleedkundig gepraepareerde menschelyke Ligchamen, onder het opzigt van den beroemden FONTANA vervaardigd, en gedurende de afgelopen Kermis zoo hier als in den *Haag*, door den Heer ANGE BACIGALUPI, het Kunstminnend publiek ter bezigtiging aangeboden, moesten noodwendig als eene geirouwe navolging der natuur de goedkeuring van alle deskundigen wegdragen; en, daar men hier zoo zeer zich met de verdiensten van dit Werk onderhoudt, zal het, geloof ik, uwe Lezers niet onverschillig zyn, een uittreksel uit het dagboek myner Reize naar Italië in uw geëerd Weekblad geplaatst te vinden.

Onder alle de voorwerpen, welke het Kunstryk Italië den Reiziger aanbiedt, verdient het Naturaliën Kabinet te *Florence* deszelfs byzondere oplettendheid. — Onder de uitgebreidd schat dezer verzameling, welke Natuur en Kunst vereenigt, en in schoonheid, rykheid, order, en netheid, mogelyk zyns gelyken niet heeft, verdient wederom de uilmuntende verzameling van allerlei Praeparaten in wasch onze hoogste verwondering. — Verbeeldt u het menschelyk Ligchaam in alle deszelfs deelen, op alle mogelyke wyze, ontleed te zien; in onder-

derscheidene vertrekken, in vyfhonderd en veertig kasten geplaatst, waar van de kleinere deelen, net en zindelyk op lichtgroene Zyde, rondom in glas besloten, voor het stof beveiligd zyn, en men zal zekerlyk, aangezien de uitgebreidheid, juistheid, kunde, en nuttigheid, de verbazing van den Aanschouwer billyken.

Zonder iets te betalen, wandelt men vry in alle vertrekken, tot welker beschryving ik nu overga; slechts hier en daar waren eenige van de Groot-Hertogelyke Lyfgarde geplaatst, om het beschadigen te beletten.

#### *1ste Kamer.*

43 Kasten met Praeparaten betrekkekyk het Cranium of Bekkeneel, op onderscheidene wyze voorgesteld: in de onderste zyn deelen tot den Romp behoorende.

#### *2de Kamer.*

Vier mannelyke Ligchamen, levensgrootte, in de Spieren ontleed; voorts 22 kasten met Beenderen der Ribben en Ruggegraat.

#### *3de Kamer.*

41 Kasten gevuld met Dyë- en Heupbeenderen, benevens de Osfa Carpi, metacarpi, tarfi et metatarfi; zynde aan dezelve de inplanting van eenige Spieren zichtbaar.

#### *4de Kamer.*

Een vrouwelyk Ligchaam, om de gedaante en ligging der ingewanden te zien; voorts 37 kasten, waar in alle beenderen van 's menschen Ligchaam en wel voornamentlyk de vereeniging der Voor- en Navoetsbeenderen, de aandacht bezig houden.

#### *5de Kamer.*

Een in wasch nagebootst Cadaver, waarin de Long en andere ingewanden des aanschouwers byzondere oplettendheid verdienen. Voorts 45 kasten, allen gevuld met Myologische praeparaten, waar onder ook eenigen, tot de Splanchnologie behoorende.

#### *6de Kamer.*

Een vrouwelyk Cadaver, zoodanig verbeeld wordende gepend te zyn, dat de Maag en andere ingewanden te zien zyn; eindelyk in 36 kasten het Hart, de ingewanden der Borst, enz.

#### *7de Kamer.*

Een liggend mannelyk Geraamte, waar aan de banden, behoedzaam, zyn bewaard gebleven; dan nog 64 kasten met Beenderen van Handen en Voeten, sommigen met, anderen zonder Spieren, — het hoofd des Dyebeens met alle daaraan gehechte Musculi; — voorts Heupbeenderen, Knieschyven, Ruggegraten, Ribben, en eenige merkwaardige wangestels.

*8de Kamer.*

Een groote kast met onderscheidene, naauwkeurig nagebootste liggingen van de Vrucht in de Baarmoeder: eindelyk vele misgeboortens, en andere byzonderheden in Liquor.

*9de Kamer.*

Een vrouwelyk beeld, het welke in schoonheid voor geen antieke behoeft te wyken: ik meen, dat hetzelfde zoodanig bewerkt was, dat men eenige stukken konde opligten, om de ingewanden en andere deelen te zien; — voorts 9 groote kasten, bevattende vrouwen, in het oogenblik van tegennatuurlyke, zoo wel als natuurlyke, en moeilijke Verlossingen, benevens de daartoe benoodigd zynde Instrumeten; eindelyk eene naauwkeurige schetse der genitalia.

*10de Kamer.*

38 Kasten met op allerhande wyze geprepareerde Hoofden; verders de Longen, en de Truncus met deszelfs ingewanden.

*11de Kamer.*

Een liggend mannelyk Cadaver, waar aan alle slagaderen en aderen te zien zyn; verders 42 kasten met de Werktuigen des Geboors, de Herzen en Zenuwen; alles veelvuldig vergroot.

*12de Kamer.*

Een dito praeparaat, voor eene Neurologische demonstratie byzonder vervaardigd; 18 kasten, bevattende de Hals en Borst uitvoerig en in alle derzelver deelen geprepareerd; eindelyk enkel de Truncus, om de veneuse bloedvaten en andere ingewanden te zien; benevens nog eenige hoofden.

*13de Kamer.*

Een meer fyn geprepareerd mannelyk Ligchaam; verders 19 kasten met keurige praeparaten, zynde de bovendeelen des Romps en der Ribben, benevens de vereeniging van het Dyo met het Scheenbeen.

*14de Kamer.*

Een dito Ligchaam, echter nagenoeg van alle ingewanden ontbloot, om het zelve zoo veel te beter van binnen te kunnen praepareren; verders 14 kasten met dito praeparaten, betrekkelyk den Romp, het Hoofd en de Ruggegraat.

*15de Kamer.*

Een overeind geplaatst vrouwelyk Ligchaam, levensgrootte, zeer schoon; — een liggend mannelyk praeparaat, waar aan de Ribben van voren weggezaagd zyn, byna geheel Scelet; verders 16 kasten, met dwars en in profiel doorgezaagde Hoofden, ter nadere bezigtiging der Herzenvliezen, eenige Voeten en Armen, op verschillende wyze geprepareerd.

*16de Kamer.*

Een dito P. met weggezaagde Wervelbeenderen; verders 11 kasten met een gedeelte der Ribben en Heupbeenderen.

*17de*

## 17de Kamer.

Hier in bevinden zich Schilderyen en nabootsingen in wasch van vruchtgewassen, van een monstreuse grootte.

## 18de Kamer.

In dezelve bevindt zich, in een byzonderen kast, een mans Hoofd, het welk tot de verrotting overgaat, en waar van de huid halverweg is afgetogen; daar nevens ligt een briefje, waar op men het volgende leest:

— CAJETANUS SUMRO

*Ceream Anatomem excolebat, caput cereum, sollicitudine fixum, ostendebat, et putredinis progressum.*

HALLER.

dat is:

„Hy verbeterde de Onleedkundige nabootsingskunst in wasch, verrooende een hoofd van wasch, met de nauwkeurigste zorg vervaardigd, en aan het zelve het toenemend bederf.“

Voorts zeven kasten, waar in kleinere praeparaten, allen zeer schoon.

Vervolgens ziet men hier nog drie kastjes, waar in mede afbeeldingen van wasch, doch van eenen anderen aard en die den Aanschouwer niet dan met huivering vervullen: is de eerste is de Pest verbeeld, zoo natuurlijk en naar waarheid uitgevoerd, dat men zich verbeeldt, dat het hier nu de Pest stinkt. — Men ziet hier nog de levendige lichamen, door deze besmettelijke ziekte aangestoken, door elkanderen liggen, levende en dooden; alles vertoont u het beeld van schrik en verwoesting. Hier ziet men nog een reedere Zui-geling, op het Lyk van zyne gestorvene Moeder liggen; daar ziet men 'er een met de neus toegebonden, een ander, door de Pest weggerukt, naar het kerkhof dragen; gintsch liggen lichamen, welke reeds half, andere heel, sleeten zyn; in 't verschiet ziet men de verpestten verbranden: de Lucht is rood en vurig.

Het tweede is een *Grasgewelf*. Hier ziet men koninklyke tombes; waar in hunne Lichamen liggen, welke geheel en ten deele verrot zyn; men ziet Rotten, Muizen, Slangen en ander ongedierte by de lyken, op het ingewand azen, en over de verrotte en zwarte Cadavers loopen; — alles duidt hier aan, dat wy door den dood allen gelyk worden.

Het derde is mede een *Grasgewelf*. Men ziet verrotte Cadavers, Seeletten, omvergeworpen antieke Zuilen, en Busten, of Borsbeelden: door het *Grasgewelf* ziet men in 't verschiet eené Egyptische Pyramide, Ruïnen en vervallene Kasteelen; alles duidt hier de verganklykheid aan — op den voorgrond zit de gryze Tyd; wyzende op dit alles met zyn vinger, als willende zeggen; voór my is niets bestand, ik doe eindelyk alle Grootheid, Magt, en Sterkte, in 't stof ter nederzinken. In dit laatste kasje staat, in een hoek, het Portrait, mede

In wasch, van den vervaardiger, *Cajetanus Julius Sumbo* genaamd.

Zie daar Myn Heer! eene verzameling van Kunstgewrochten welke my zoo dikwerf by het bezigtigen derzelve in veel wondering hielden opgetogen; dikwyls dagt ik by my zelve, indien men eens een kundig Teekenaar, met een goed ontleedkundige, derwaards zond, welk een intressant werk, zoude niet na deze Anatomische Praeparaten kunnen worden vervaardigd, en welk een dienst zoude aan de Heelkunde, door zoodanig een werk, niet worden toegebracht? 't is waar, 'er zyn orschatbare en onnavolgbare werken van eene *Albinus*, *Ferney*, en anderen voorhanden; maar wat zyn dezen, in vergelyking van die, waar de Natuur en het Cople geen haar breed verschilt, en men zelfs, om verscheidene redenen, aan het laatste nog den voorrang zoude geven.

Ik ben,

Myn Heer!

Uw bestendige Lezer:

A. LYERNUR.

Amsterdam,  
den 27 October 1807.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYZEN DER EFFekten.

—Op Maandag den 23 November 1807, in Amsterdam.—

#### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	99½ = 100	<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C.	93½ = 94
Andeelen by Hope & Comp.		ditto dito nieuwe.	88½ = 89
enz. . . . .	104½ = 105	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	95½ = 96
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	92½ fix	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt.	63½
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	94½ = 95	<i>Frankryk</i> Gecontolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	90 = 94	5 prCt.	79 = 81
ditto Leen en Wisselb. 4 prCt.	90 = 94	Dito Cert. by K. & V.	79½ = 80
ditto Kruon 4 prCt.	90 = 94		
<i>Keizer van Oostenryk</i> 5 prCt.	54½ = 56		
ditto 4½ prCt. . . . .	51 = 52		
ditto 4 prCt. . . . .	51 = 52		

#### Wisselcours.

Op Londen. . . . .	niet genot
— Parys. . . . .	53 = 54

#### BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt. . . . .	43½ = 44	ditto Domeinen. 4 prCt.	72½ = 73
ditto a 2½ prCt. . . . .	38½ fix	ditto Vrywillig a 5 prCt.	71½ = 72
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	50½ = 51	Kon. Negot. van Kon. 6 prCt. met opkoop. premie by Af. loof.	97½ = 98
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. . . . .	43½ = 44	Rescriptien Losb. na den Vrede	58½ = 59
ditto 1801. a 3½ prCt. . . . .	50½ = 51	Agio van de Bank. . . . .	3½ prCt.

GE-

# GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 190; en te *Haarlem* 19, onder welke laatste 8 beneden de 12 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Nov.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STERRE- DER WIND.	LUCHT- DICTELD- HEID.
18	{ 29. 4½ 29. 4 29. 5	{ 41 40 35	{ W. N. W. N. N. W. t. N.	zeer windig; voormidd. meest regen; verder omtrent betrokken; 's avonds en 's nachts sneeuwbuijen.
19	{ 29. 5 29. 4½ 29. 1½	{ 34 40 30½	{ O. Z. O. Z. O. t. O. Z. O.	voormidd. betrokken; verder regenachtig; 's avonds harde wind.
20	{ 28. 9 29. 0 29. 2	{ 42 45 42½	{ Z. Z. O. Z. t. W. Z. W.	voormidd. betrokken; harde wind; verders storm met hagel- en regenbuijen.
21	{ 29. 4 29. 4½ 29. 5½	{ 35 42 36	{ Z. Z. Z. W. Z. W.	voormidd. wolken; harde wind; verder hagel- en sneeuwbuijen; 's avonds met donder.
22	{ 29. 6½ 29. 6½ 29. 5½	{ 33 41 39	{ Z. W. Z. Z. O. —	voormidd. omtrent helder; verder betrokken; 's avonds regen en wind.
23	{ 29. 4 29. 3½ 29. 3½	{ 38 41 40½	{ Z. Z. O. — —	bewolkt; omtrent betrokken; 's midd. en 's avonds een weinig regen.
24	{ 29. 3 29. 2½ 29. 4	{ 39 43 40½	{ Z. Z. W. Z. Z. O. W. Z. W.	's morgens bewolkt; verders betrokken; 's avonds zeer windig.

Drukfeilen, in ons vorig N°. ingesloopen, aldus te verbeteren.

Bladz. 329 regel 4 van onderen, staat: *tripe*, lees: *Tripe*.

— — — — — 2 — — — — — *Sepulorum*, — *Sepulorum*.

— 331 — — 3 en 4 van bov. — *Zegels*, voer *Tegels* of *Tichelfleusen*.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 49. *Vrydag den 4 December.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**P**ARYS. De Heeren LANGEON, REYNOARD en PICARD, werden, den 24 Novemb. l. l., als leden van het Institut, waartoe zy onlangs waren verkoren, op eene plegtige wyze ontvangen. Z. H. de Prins Priemaat, geassocieerd lid dezer Stichting, woonde de Zitting by.

I N L A N D S C H E .

ROTTERDAM. Het *Genootschap ter bevordering der Koepok-Inenting* alhier, heeft in de maand October ll. uit deszelfs midden tot Directeuren van het zelve benoemd de Heeren Dr. L. DAVIDS (*President*), Dr. M. PRUYS (*Vice-President*), Dr. J. F. VAN DER HOUWEN VAN ANCKEREN (*Eerste Secretaris*), Dr. H. VAN DEN BOSCH, Dr. D. VAN NYMEGEN en de Heelmeesters C. VAN HATTEM, G. VIERHOUT (*Tweede Secretaris*) en P. VAN OLSBORG (*Thesaurier*.)

II. DEEL.

Z

Zul

Zullende, ingevolge besluit van Directeuren, de eerste Jaarlyksche Algemeene Vergadering van gemeld Genootschap op den 9den December dezes jaars, des avonds om zes uren, gehouden worden in de Muzykzaal in de Bierstraat, binnen gemelde Stad, wanneer de President Directeur, Dr. L. DAVIDS, dezelve met eene, ter gelegenheid dienende, redevoering zal openen.

HAARLEM, den 3 December. Daar het ons van achteren gebleken is, dat het Afschrift, volgens het welk wy, in dit ons Blad van Vrydag l. l. de nieuw opgegevene Vraag van TAYLER's Godgel. Genootschap, geplaatst hebben, met te veel verhaasting is genomen, en, v. n. en meer, by nadere herziening, aan het oorspronklyk optel, de laatste hand was gelegd; by welke resumptie deze Vraag nog hier en daar, meer duidelykshalven, eene geringe verandering in vorm en bewoordingen ondergaan schynt te hebben; zoo achten wy het noodig, om alle verwarring daaromtrent voortekomen, opgemelde Vraag alhier te herhalen, in dier-voege, als zy nu, volgens gewoonte, op last van het Genootschap, in de *Haarlemmer Courant* van heden geplaatst is, en verder by het afzonderlyk gedrukt *Programma* des Genootschap, openlyk zal gemeen gemaakt worden: luidende als volgt:

„ Zyn 'er voldoende redenen, om zommige verhalen uit de gewyde Geschiedenis, als *Mythen*, „ leerzame verdichtfels of zinnebeeldige voorstellingen, optevatten? — Zoo ja; kan echter zulk „ eene wyze van uitlegging geene aanleiding geven, om het Gezag en de Achtbaarheid der Heilige Schriften aan het wankelen te brengen? En „ welke zyn de Regelen en Wetten, die men zou „ behooren in het oog te houden, om dat gevaar „ te voorkomen? ”

Blyvende al het overige bygevoegde nopens den Prys, wyze, tyd, en plaats van het inleveren der Antwoorden, als door ons is opgegeven.

# HISTORISCHE EN OUDHEIDKUNDIGE VERSCHEIDENHEDEN

OMTRENT

A Z I E.

(Getrokken uit de Fransche vertaling, met aanteeke-  
ningen van de Heeren LANGLES, CUVIER en an-  
dere leden van het Nationaal Instituut verrykt, der  
Asiatic researches, of Verhandelingen der  
Bengaalsche Maatschappy ter nasporing van  
de Geschiedenis en Oudheden, de Kunsten,  
Wetenschappen en Letterkunde van  
dat Werelddeel (\*).)

## EERSTE UITTREKSEL.

De onderlinge verstandhoudingen, welken de Koop-  
handel invoert onder de menschen, leiden hen ongevoe-  
lig tot eene verwisseling hunner wederzydsche denk-  
beelden, en zoodra de kundigheden van elk volk aan  
allen gemeen worden, gelyk de voortbrengfels van der-  
zelver grond en vlyt, vindt zich het gebied van 's men-  
schen geest gestadig vergroot met alle afzonderlyke ont-  
dekkingen.

Deze aanwinsten nemen des te spoediger toe, byal-  
dien men, om de verstandhoudingen uittebreiden, by  
den Handel voegt twee andere niet min vermogende  
middelen, het zenden van Volkplantingen nam. en het  
maken van veroveringen door beschaafde volken.  
De Oudheid levert ons hier van doorluchtige voorbeel-  
den: maar, zonder zoo hoog opteklimmen, hebben wy  
genoeg schitterende van dien aard, in de hedendaag-  
sche

(\*) Deze vertaling van den Hr. A. Beaume is in 't licht  
gegeven door Ad. Duquesnoy, te Parys, in 2 Deelen 4<sup>to</sup>,  
en te bekomen, by de Boekhandelaren Treuttel en Wurtz,  
aldaar.

sche vastigheden der Europeanen in de beiden Indiën, en Engeland levert ons, buiten tegenspraak, de merkwaardigste op het vaste land van Azie.

Een Handel-Genootschap, binnen weinige jaren, eene Land-Mogendheid geworden, en daardoor verplicht, om een aanmerkelyk aantal van bedienden, van allerlei rangen, te onderhouden, heeft naar Bengalen lieden gezonden, die reeds het Europeesch onderwijs genoten hadden, en wier werkzame yver zich de ledige oogenblikken wist ten nutte te maken, welken hun overfchoten in de waarneming van hunne Burgerlyke of Krygskundige posten.

Zeven en twintig onder dezen, wier namen met lof vermeld worden, in de Verhandelingen, van welken wy een kort verslag gaan geven, getroffen door de letterkundige voordeelen, welken zy zouden kunnen trekken van hun verblyf, in een land, sedert lang bekend als de wieg der Wetenschappen en Kunsten, verëenigden zich, den 13 January 1784, tot eene geleerde Maatschappy, onder de bescherming van Sir *Warren Hasting*, Gouverneur Generaal, en der leden van den Raad, op het Fort *William*, by welken de uitvoerende Magt, in de bezittingen der Compagnie, berustende was.

De Heer *William Jones*, die het plan voor deze Stichting had uitgedacht, werd tot Voorzitter benoemd, en de Maatschappy nam, op diens voorstel, den naam van *Aziatische* aan, om te kennen te geven, dat het doel daar van was, hare navorschingen over alle deelen van Azie uittestrekken.

Acht Deelen in 4°. van derzelve Verhandelingen zien reeds het licht, en, op den oorsprongelyken Druk van *Calcutta*, zyn, sedert, nog twee of drie nieuwe uitgaven, te Londen, gevolgd.

De Heer *A. Duquesnoy*, een der Maires van Parys, wiens naam even dierbaar is by de vrienden der menscheid, als by de liefhebbers van Geleerdheid, naaryverig, om Frankryk het genot te verleenen van eene verzameling, welke de aandacht van verlichte mannen zooger zeer waardig is, vatte de voornemen op, om daar van een Franschen druk te bezorgen, en hy had het genoegen van verscheidene onzer voornaamste Akademie-lieden zyn oogmerk te zien begunstigen, door zich wel te willen belasten met de vertalingen natezien, en 'er alle ophelderingen by te voegen, welke vereischt wer-

werden by eene nieuwe Letterkunde, en de byzonderheden betrekkelijk naauwkeurige wetenschappen en de Natuurlyke Historie.

De twee eerste Deelen kwamen van de pers der Keizerl. Drukkery, en de Byvoegfels, daar in vervat, leverden, om zoo te zeggen, een nieuw Werk op, indier voege, dat zy, buiten tegenspraak, voor een goed deel, overgenomen zyn in de laatste uitgaven, die men van het oorspronkelyke in Engeland heeft kunnen geven.

Deze beiden Deelen behelzen den arbeid der Aziatische Maatschappij, gedurende de eerste zeven jaren van hare Ricting. Dezelve bestaat in omtrent 60 Verhandelingen, die zich, natuurlykerwyze, in twee klassen verdeelen, volgens welken zy over de oude Geschiedenis en Letterkunde loopen, of zich tot de Natuur- en Wiskundige Wetenschappen bepalen. Wy zullen hier alleen over het zulver letterkundig gedeelte handelen, en beginnen met de

### *Oude Geschiedenis van Azie.*

De Heer *W. Jones* hield zich, in 't byzonder bezig, met dien gewigtigen en weinig bekenden tak der Algemeene Geschiedenis: hy wydde daar aan zes Verhandelingen, vol van nasporingen en aanmerkingen omtrent de talen en letterkunde der *Afiatische* Volken, derzelver Wysgeerte, Godsdienat en Gedenkteekens.

Het is, ondertuschen geene eigenlyk gezegde Geschiedenis, welke hy ons levert, maar slechts Historische Bouwstoffen, waar op hy een nieuw stelsel over den oorsprong der Volken vestigt. Perzie schynt hem toe het oudste bewoonde land te zyn, waar uit de bevolking des overigen deels van Azie moet gegaan zyn, en vervolgens ook die van Europa en Afrika. Zelfs strekt hy zyne gedachten uit tot Amerika, alwaar hy eenige voetstappen geloofd te bespeuren van eene aloude gemeenschap met het Schier-Eiland van Indie.

Hem niet kunnende volgen in alle de byzonderheden, welken de ontwikkeling van zulk een uitgebreid stelsel zou vereischen, zullen wy 'er slechts de gronden van opgeven, en onderzoeken, of deze Engelsche geleerde, zich met reden heeft kunnen vleijen, de drie volgende vragen te hebben opgelost.

„ Welke zyn de Volken, die, tegenwoordig het vaste land van Azie bewonen? Op welk tydperk hebben zy 'er zich nieërgezet, en van waar zyn zy gekomen?

De eerste is een vraag omtrent een zaak, waar van wy alto

de bewyzen voor oogen hebben. Om haar opte lossen behoeven wy alleen de Aziatiërs te rangschikken, volgens de geslachten, onder welken zy behooren: en de Hr. *W. Jones* brengt deze tot een vyfial, zynde de Arabieren, de Perziënen, de Indianen, de Chinezen, en de Tartaren; beschouwende de Hebreeuwen, en Chaldeeuwen of Assyriërs, als Arabische stammen. Hy leidt deze onderstelling af uit de Geografische ligging dezer Volken, en uit de overeenkomst of het volkomen verschil van hunne talen.

Het ontbrak hem echter aan de noodige gronden ter beantwoording van de tweede vraag; en het was niet waarschyntlyk, dat hy ooit in staat zou zyn, om de tydperken te bepalen, op welken de vyf Volken, onder welken hy geheel Azie verdeelt, zich vormden.

De Tydrekening der vroegste eeuwen is, by alle Volken, eene verdichte Tydrekening (\*), uitgedacht om de ledige vakken aan te vullen, die de eerste Jaarboeken voorgingen; en toen de Hr. *Jones* de tydperken trachtte te bepalen, gelyk hy gezegd had te zullen doen, zag hy zich gedrongen, om zyne belofte in te trekken, en toetestaan, dat de aloude Tydrekening van zyne oudste geslachten ten eenenmale onvoldoende was. Hy heeft des over dit deel van zyn stelsel niet dan slechts zeer onbepaalde gissingen kunnen leveren, die over dit belangryk onderwerp geen licht altoos verspreiden.

De derde vraag ontmoette dezelve zwarigheden. Gebrek aan Historische Gedenkteekers maakt haar even onoplosbaar. Ondertusschen heeft de Hr. *Jones* gedacht haar te kunnen beantwoorden, door de vergelyking der talen, en dat hy door dit middel in staat zou wezen, aan te toonen, dat de Arabieren, de Tartaren, de Indianen en onder dezen de Chinezen, oorsprongelyke Perziënen zyn. Wy zullen geen gewag maken van zyne aanmerkingen omtrent de Burgerlyke en Godsdienstige inrigtingen, daar dezen hier alleen als een bykomend bewys zich opdoen.

Hoe zeer men zulk een ontwerp niet dan als een vrucht van 'smans verdoelde verbeelding kan beschouwen, verpligt ons echter de achting, welke zyne zeldzame kundigheden, ook in zyn eigen land, hem waardig hebben gemaakt, om het hier ter toefte te brengen.

Niemand anders was, voorzeker, beter in staat, dan deze Geleerde Brit, om de voornaamste Taal-eigendommen (*Idioms*) van Azie met elkanderen te vergelyken.

By de kennis van het Turksch, waar in men de taal der Oosterfche Tartaren, die, onder den naam van Scythen, wel-

(\*) Zou die der Hebreeuwen, door *Moses* opgegeven, hier geene uitzondering verdienen? Of moet de Gewyde Geschiedenis, ten dezen, met de Ongewyde gelyk gesteld worden?

Wleer meesters waren van Azie, en, onder die der Hunnen, het Romeinsche Ryk verwoestten, wedervindt, voegde hy die van het Arabisch, waar van het Hebroeuwsch en Chaldeeuschi slechts afzonderlyke tongvallen zyn.

Het Perziaansch en Samkritsch was hem niet minder gemeenzaam: het eerste is, grontdeels, zamengesteld uit het Zendsch, de taal van *Zoroaster* en *Pehly*, welke gesproken wordt in de Oostelyke gewesten van Perzie; terwyl de laatste, sedert vele eeuwen, eene mengeling is uit de vroegste taaleigens van Indostan, en die der Aziatische Eilanden, van de Maldivische tot aan de Philipynsche. Wylaten, voor een oogenblik, het Chineesch, daar, vermits de Hr. J. afzonderlyk over den oorsprong dezer Natie handelt.

Uit vergelyking der Tartaarsche talen, het Arabisch en Samkritsch, bleek het hem, dat dezen niets gemeens hadden, 't zy in derzelver woorden, of woordschikking en uitspraak: en dit volstrekt verschil, 't welk bewyst, dat de Arabieren, de Tartaren en Hindo's drie geheel onderscheidene rasen zyn; duidt tevens aan, dat deze Volken geenszins uit hetzelfde land gekomen zyn, ten minste, dat, in dit land, geenerlei soort van taal bestond voor derzelver verhuizing.

Men ziet, dat de Perzische taal, is zamengesteld, deels uit het Pehlysch en Zendsch: hy voegt 'er een gemengd Tartaarsch by, en hy toont aan, dat 'er in het eerste zeer vele Chaldeeusche of Arabische woorden voorkomen, en, in het laatste, naar evenredigheid nog meer Samkritsche: en uit deze vermenging der Perziaansche taal, besluit hy, dat het Perzie het land is, waar uit de Arabieren, de Indianen en Tartaren berkomstig zyn.

Op deze wyze, herkent hy, in eene kakelbonte taal, die van een Volk, dat de geboorte gaf aan drie groote Natien, welker talen geene gemeenschap onder elkaar hebben.

Om dit gevolg, reeds valsch op zich zelfs, te slaven, doet hy opmerken, dat Perzie gelegen is tuschen Arabie, Tartaryen en Indië, dat de Arabieren zich niet kunnen erinneren in Perzie geweest te zyn voor *Mahomet*; en dat, voor den inval der Meders (\*), de Tartaren, hunne Valeijen en Boschen niet schynen verlaten te hebben; eindelyk dat de oude Wetten der Brahminen, hen niet toelatende het land, door hun intuschen bewoond, te verlaten, dezen niet in Perzie konden komen, dan voor en aler zy aan den overkant van den Indus woonden.

Van deze vier beweringen, is de eerste van geen kracht altoos: immers, het in 't midden liggen van Perzie levert zoo wel eene reden op voor het overmeesteren van dat land, door de omliggende Volkeren, als eene reden om te geloven, dat zy van daar verhuisd zyn: terwyl de tweede en derde op val-

(\*) Omtrent het jaar 886 voor Jezus Christus.

valsche denkbeelden rusten en de vierde in eene loutere glansing bestaat.

Inderdaad het is uit de Historie kennelyk, dat de Arabische Koningen, zelfs voor *Semiramis*, in Chaldea geregeerd hebben, en dat de Chaldeeërs of Assyriërs, die de Hr. *Jones* als een Arabischen tak beschouwd, een gedeelte van Perzie bezeten hebben: ook leert zy ons, dat de Tartaren 1400 jaren voor den inval der Meders meester van dat ryk geweest zyn, gelyk men ziet in den verkorter van *Trogus - Pompeius* (\*); byaldien zy van de Hindo's zwygt, is zulks waarschijnlijk daar aan toeteschryven, of dat dezen hun gebied uitgebreid hadden over de gewesten, aan hunne landren grenzende, of dat de aanhangers van *Brahmah*, die het Samkrit in Indiën gebragt hebben, en die, volgens het zeggen der Hindo's zelve, uit het Noorden gekomen zyn, zich terstond meester hebben gemaakt van Perzie, en aldaar een geruimen tyd gewoond, eer zy van daar naar Indiën overstaken.

Men zou dus ruim zoo vele reden hebben, om de zamenstelling der Perzische taal, aan deze elkanderen opgevolgde besturen toeteschryven, als haar voor een blyk aantemerkten van den Perzischen oorsprong der Arabieren, Tartaren en Indianen.

't Geen de Hr. *Jones* aanvoert met opzigt tot de Chinezen, heeft geenen beteren grond. Hy heeft niets meer gedaan dan by alle stelsels, die men gemaakt heeft over derzelver oorsprong, 'er nog een te voegen, dat der Hindo's, die zich voor anroethones (eene oorspronkelyke Natie) houdende, geloven, dat de overige Natien niet anders zyn dan stammen van eene kettersche kaste, welke, de voorschriften der Brahminen vermaakt hebbende, naar de landen, die zy tegenwoordig bewonen, verhuisd zyn.

De Hr. *Jones* bepaalt den tyd, wanneer een dier stammen zich, in de Noord-oostlyke gewesten van China, zou hebben neergezet, tot op tuschen de 12 en 15de Eeuw voor *Christus*; en hy staat geheel niet in twyfel, om de onmetelyke bevolking van dit uitgestrekt ryk te doen afstammen van eenige oer-Hindo's: en daar hy een weinig verlegen is met de tegenwerpingen, die men hem zou kunnen maken uit hoofde van het volgende onderscheid tuschen de talen en den Godsdienst der beiden Volken, antwoordt hy, by voorraad, dat het niet onmogelyk zy, dat de Chinezen, hun alouden Godsdienst geheel vergeten hebbende, als mede de taal, welke zy in Indië spraken, en zich ook hun alphabetisch Letterchrift niet meer wetende te errinneren, dezelve hebben doen verwaagen met beeld-sprakige teekens (Hiërogllyphen), waar van zy zich tegenwoordig bedienen; dat wil zeggen, dat enkel

(\*) De Tartarische Volken voerden, op dien tyd, den naam van Schyten.



kei een staat van ootterende vernedering, na verloop van ottelyke eeuwen, by eene Volkplanting, voorouderlyke taal en instellingen, tot de staatswisse trekken, zonde uitgewischt, en deze Volkplanting hare toestemming gegeven, hebben, om iets, dat het eenvoudigste en volkomenste is in de uitvinding van teekens, te verruilen tegen een, in den hoogsten graad ingewikkeld zinnebeeldig, schrift, zamengesteld uit meer dan honderd duizend karakters, en waar by het minste gebrek bestaat, dat 'er geene veranderingen of afwisselingen van taal daar by plaats kunnen grypen, vermits het, in plaats van klanken afemalen, denkbeelden vertoont.

Zoodanige zyn de oplosfingen, welke de Hr. *Jonas* tracht te geven omtrent de grootste zwarigheden der Geschiedenis, en welke hy gezorgd heeft optelieren met al wat de veelvuldige ervarentheid, waar mede hy, met het uiterste gemak, alle gedenkteekens, by de oude Volkeren in bewaring gebleven, kon doorloopen, hem wist oplevereren.

Zyne Verhandelingen lezende, geraakt men in verzoeking, om te geloven, dat, daar hy zelf het weinige regtmatige van zyne gevolgtrekkingen inzag, hy liever het duchtige der bewyzen, door eene schitterende vertooning van kundigheden, heeft willen vergoeden, dan van het voornemen afzien, welk hy had opgevat, en gemeend te kunnen volvoeren.

Hy trachte, te doen zien, dat men door overwegingen geheel afwykende van de verhalen in Genesis, kon bewyzen, dat alle Volken uit Armenie gekomen zyn, alwaar de Overleveringen *Noach*, terstond na den Zondvloed, geplaatst hebben. Hy heeft derhalven Perzie uitgestrekt tot aan den bergketen van den Caucasus; die de Caspische van de Zwarte Zee afscheidt, en tot aan de Oostelyke grenzen van Klein-Azie, om 'er geheel Armenie in te bevatten, en op dat gewest alles te kunnen toepassen, wat hy van Perzie in 't algemeen gezegd had; en, na op die wyze het doel zyner navorschingen bepaald te hebben, heeft hy zich op niets meer toegelegd, dan de uitkomsten te doen overeenkomen met zyn reeds vooraf aangenomen gevoelen; met verzaking van alle regelen eener geschiedenis en van het karakter eens Historiefchryvers, wiens geest behoort vry te zyn van alle stelsels en van alle vooringenomenheid.

(Het vervolg in een eerstkomend N<sup>o</sup>.)

## NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN.

### AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. SPECIMEN ANTIQUARIO-JURIDICUM INAUGURALE, *continens quaedam De Jure Provin-*

*vinciarum Imperii Romani: quod, Annuente summo Numi-  
no ..... publico et solenni examini submittit* PETRUS  
ANTONIUS DU PUI, *Campis-Transilalanus*. A. d. III. Oc-  
tobr. MDCCCVIII. H. IX—XI. L. S. Lugd. Bat. apud Jac.  
Douzi, pp. 55 8°.

Het is van veel nut, der Romeinsche Regtsgeleerdheid ook uit de kennis der Oudheid toelichten. Het was dus een zeer goede raad van wylen den doorkundigen Hoogleeraar J. LUZAC aan den jongen geleerden Du Pui, om voor zyne Akademische Verhandeling, een onderwerp te kiezen, 't welk van deze zyde het Romeinsche Regt opheldert. Zie de Voorrede. In de *Prolegomena*, of inleidende aanmerkingen, bl. 1—5, wordt eene korte schets gegeven van de grootheid, tot welke het Romeinsche Gebied, van zeer kleine beginfelen af, is opgeklommen: en, daar het doel is, over deszelfs Wingewesten te handelen, worden de kunstmiddelen verklaard, door welke de Romeinen zoo vele Volkeren aan zich onderworpen hebben, onder welken kunstmiddelen de krygsinstelling en daar uit volgende eeuwige oorlogen, als de voornaamste beschouwd worden; en tot welke oorlogen nimmer schynredenen en voorwendfels ontbraken: zoo dat eerst de omliggende Landen het Latium, gansch Italie, het Gallia Cisalpina; daarna Sicilie, Sardinie, Korsika, beide de Spaansche heerschappyen, het Gallia Narbonensis en Cymata; eindelyk ook Duitschland aan deze zyde des Ryns, en Brittannia, onder het juk der Romeinen zyn gebragt, of zich naar derzelver wil hebben moeten buigen. In 't Onsten maakten de Romeinen ook gewigtige voorgangen, en bragten het Illyricum, vervolgens Macedonie, Achaje, klein Asie, Sirie, Bythinie, Pontus, en 't eiland Cyprus, te onder. Na het te onderbrengen van Karthago, konde Afrika niet vry blyven; en Egypte, 't Cyrenaische Gebied, 't naburig Kreta, het verafgelegene Numidie en Mauritanie, wierden alle, zoo vele Romeinsche Wingewesten. Evenwel was de toestand dezer overwonnen Volkeren niet overal dezelfde; maar kan tot vierderlye klassen gebragt worden, te weten of Roomsche Burgers, of Latynsche, of Italische, of louter Ingezetenenen der Wingewesten: van welke laatste soort de Schryver in deze drie hoofddeelen handelt; namelyk I. In 't gemeen van de Wingewesten van 't Roomsche Volk. II. Van de regten der Wingewesten, en derzelver grondbezittingen. III. Van de wyze, op welke de Wingewesten bestuurd werden.

In 't Eerste Hoofddeel ontvouwt dan de Schryver, wat een Wingewest is en hoe die gevormd werd. In 't Tweede Hoofddeel beschouwt hy de wyze van 't Romeinsche bestuur der Wingewesten; den toestand der bewoners en der grondbezittingen in die Wingewesten; en het regt van de Steden of Gemeenten, welke, schoon in de Wingewesten gelegen, echter zekere byzondere voorregten hadden verkregen. In het Der-

de en laatste Hoofddeel wordt de wyze van bestuur in de Wingewesten zelve onderzocht, en dus vooreerst behandeld van derzelve Overheden, ten tyde dat 'er nog een vry Romeinsch Gemeenebest bestond, en ten andere van de Overheden, onder de regering der Romeinsche Keizers. Dit al is met zeer veel orde en klaarheid voorgedragen, en gestaafd met gezag en bewyzen, meesal uit de bronnen der oude Schryver en zelve gehaald.

De achter aangevoegde stellingen (theses) zyn ook wel gekozen: b. v. 1.) Dat wanneer na de veroordeeling tot straf, by den Regter eene gegrunde twyfel, of de veroordeelde ook wel mogt onschuldig zyn, ontstaat; alsdan de straf moet worden uitgesteld, en de zaak de Hoogste Magt bekend gemaakt; en het eenmaal geslage Vonnis door den Regter niet mag veranderd worden. 2.) Dat verzachting van straf, wanneer de reden daar toe door de wetten is goedgekeurd, ook aan den Regter vrystaat. Verders: 3.) Dat langdurigheid van gevangenis, buiten schuld van den beschuldigen, wel moet strekken tot verzachting van straf, maar niet tot geheele vrypraak. Wyders: 7.) Dat de leer van den grooten Hure DE GROOT ontwyfelbaar is: te weten: dat Wetgevers niet mogen gehoorzaamd worden in dat gene, het welk zy tegen het Natuur-regt, of tegen de Goddelyke geboden, mogten bevelen. Nog thesis 11.): Dat alle waar geluk van de Deugd, alleen oorspronkelyk is enz.

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

L O R D S T A N H O P E ' S

N I E U W U I T G E V O N D E N

V A A R T U I G.

(Uit het Engelsch.)

Met dit Vaartuig werd, op Maandag, den 12 October l. l., eene eerste proef genomen, in den Vyver der Tuinen van Kensington, vlak tegen over het Kon. Paleis. Het Vaartuig is 30 voeten lang en 7 voeten wyd; Het zelve heeft een ronden bodem, en loopt aan de beiden einden spits toe, in de manier van een Wevers spoel. De zyden waren geel geverwd, met geschilderde

de gesluisphorren van weerskanten, en glastramen aan de beiden einden. Aan elken kant waren, by de twee einden — als gemaakt zynde, om, zonder wenden, heen en weder te zeilen — drie *Gills* (\*) (een soort van kiewen of zwaarden) die zich openden en sloten, door middel van een yzeren roede of kruk, op het dek, dat met koper beflagen was, om het waterdicht te maken, in beweging te brengen. De bodem, in plaats van buitenwaards bepekt te zyn, was betreken met een mengsel (compositie) van 's Graven eigen uitvinding, 't welk, zoodra het 'er door en door heet was overgesmeerd, zoo hard werd, dat 'er geen beitel in door kon dringen; terwijl het, wegens deszelfs veerkrachtige hoedanigheid, tegens alle geweld bestand is, en hier door aan het oogmerk van een koperen bekleedsel of dubbeling ten volle beantwoordt. Omstreeks een kwartier na drie uren, werd het Vaartuig in het water gelaten, door middel van rollen, die over planken liepen. Vooraf had men, voor eene wyl, aan het eene einde, een roer gehecht, om te vernemen, welk van beiden voldeed, dat of de zoogenaamde *Gills*. Zoodra het was afgeloopen, nam men anderhalf ton ballast aan boord. Zyn Lordschap, nevens een Luitenant van de Marine en eenige Matrozen gingen scheep. Geene

zei-

(\*) Te vergeefs hebben wy, in de beste Engelfche gewone en Kunst-Woordenboeken, gezocht, naar eene *Scheepsbouwkundige* beteekenis van het woord *Gills*, waar mede, onder anderen, in het Engelsch, de *Kiewen van een Fisch*, gelyk ook de *Lellen aan den kop van een Haan*, worden aangeduid. Elke nieuwe uitvinding, van haar zelve een nieuwe benaming medebrengende, moet dus deze, alleen by overdrag ontleend worden, gelyk ook hier het geval is, van 't geen bekend is, of zweemt naar het nieuw ontdekt voorwerp. De nieuwe vinding is, dat men, aan het Vaartuig, geen voor- of achtersteeven, en dus geen Roer maakt, maar, in plaats van een roer, heizelve, aan de beiden punten, van weerszyde, voorziet, van eenig ander Stuurmiddel, dat door middel van een roed of kruk, binnen het Vaartuig, die geen water inlaat, of zich opent en sluit, in de manier van Vliehkiewen, of, gelyk de Lel van een Haan, afhangt, en dus, als een zwaard, schoon niet op de gewone wyze, regtstandig op- en neêr gelaten, maar, zoo als hier de beſchtyving medebrengt, in eene schuinsche of horizontale rigting, af- en aangehaald wordt.

*De Redacteur.*

zeilen hebbende, roeide men toen den Vyver tweemaal op en neder, onder een regelmatig trekken van de riemen: wanneer men bevond, dat de *Gills* sneller werkten dan het roer, en met meer gemak landwaards stuurden, als hebbende het voordeel van het vaartuig terug te doen keeren, zonder het omtewenden. Na deze eerste proef nam men nog een ton ballast aan boord: en na voor de tweedemaal een uur op het water geweest te zyn, werden, omstreeks vyf uren, de masten te scheep genomen, en het zeil ontroid, met de unionsgeus aan den top van de groote mast: wanneer men met een labber koeltje, statig, onder zeil ging: en, zonder wenden, met het boven-stengzeil van de fokkenmast te rug keerde.

Men onderstelt, dat door deze manier van bouwen, een derde van de onkosten zou kunnen uitgewonnen worden by het maken van een 74er: die tegelyk, als nagenoeg plat bodemd zynde, ook meer kon laden, en in eng vaarwater, gelyk mede over brandingen en verborgene klippen zeilen, zonder het gevaar te loopen, 't welk een kiel doet, daar het Schip, by een rots of het strand komende, terstond te rug kan keeren, zonder tyd te verliezen met omwenden: ook heeft het maar de helft van de zeilen noodig, die men nu gebruikt, en die al len door de manschap op het dek, zonder naar boven te klimmen, kunnen bestuurd worden. Wyders is de compositie, waar mede het bekleed is, ongelyk minder kostbaar dan een huid van koper, en even goed voldoende. Eindelyk zeilt het Schip nagenoeg tegen den wind op, wanneer men de zoogenaamde *Gills* laat werken.

Een volgende proef zal in tegenwoordigheid van de Admiraliteits-heeren genomen worden (\*).

PRY:

(\*) Wy errinneren ons hier eene voorgaande Proef, over eetlyke jaren, in 't groot, genomen, eerst, in Amerika; met kleinere Vaartuigen, door den Engelschen Kaptein *J. Schank*, die 'er de Uitvinder van was, en naderhand gedurende de jaren 1800—1802, door den Lieuten. *James Grant*, herhaald met den besten uitslag, op een togt naar Nieuw Zuid-Holland, met het Konings Schip *The Lady Nelson*, van 60 tonnen, waar aan, in plaats van de gewone Kiel

## PRIJZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 30 November 1807, in Amsterdam.

## BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	99 $\frac{1}{2}$ 100 $\frac{1}{2}$	<i>Spanje</i> 5 $\frac{1}{2}$ prCt. by Hope & C	93 $\frac{1}{2}$ 94 $\frac{1}{2}$
Andeelen by Hope & Comp.		dito dito nieuwe.	80 $\frac{1}{2}$ 81 $\frac{1}{2}$
enz.	104 $\frac{1}{2}$ 105 $\frac{1}{2}$	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	95 $\frac{1}{2}$ 96 $\frac{1}{2}$
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	92 $\frac{1}{2}$ 93 $\frac{1}{2}$	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt.	64
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	97 $\frac{1}{2}$ 98	<i>Frankryk</i> Geconluid renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	89 $\frac{1}{2}$ 90 $\frac{1}{2}$	5 prCt.	80 $\frac{1}{2}$ 81 $\frac{1}{2}$
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	90 $\frac{1}{2}$ 91	Dito Cert. by K. & V.	80 $\frac{1}{2}$ 81 $\frac{1}{2}$
dito Kroon 4 prCt.	90 $\frac{1}{2}$ 91		
<i>Kelzer van Oostouryk</i> 5 prCt.	55 56 $\frac{1}{2}$	Wisselcours.	
dito 4 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	51 52 $\frac{1}{2}$	Op Londen. . . . .	niet genot.
dito 4 prCt. . . . .	51 52 $\frac{1}{2}$	— Parys. . . . .	53 $\frac{1}{2}$

## BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven 3 prCt.	43 $\frac{1}{2}$ 44 $\frac{1}{2}$	dito Domeinen. 4 prCt.	71 $\frac{1}{2}$ 72 $\frac{1}{2}$
dito 2 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	38 $\frac{1}{2}$ 39 $\frac{1}{2}$	dito Vrijwillig 5 prCt.	71 $\frac{1}{2}$ 72 $\frac{1}{2}$
Losrenten uit de heffing van 98 2 $\frac{1}{2}$ prCt.	50 $\frac{1}{2}$ 51 $\frac{1}{2}$	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. 2 $\frac{1}{2}$ prCt.	43 $\frac{1}{2}$ 44 $\frac{1}{2}$	met oloop. premie by Af.	
dito 1801. 2 $\frac{1}{2}$ prCt. . . . .	50 $\frac{1}{2}$ 51 $\frac{1}{2}$	loof.	97 $\frac{1}{2}$ 98 $\frac{1}{2}$
		Recepten Losb. na den	
		Vrede	57 $\frac{1}{2}$ 58 $\frac{1}{2}$
		Agio van de Bank. . . . .	3 $\frac{1}{2}$ prCt.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 189; en te *Haarlem* 18, onder welke laatste 5 beneden de 12 jaren.

## STER-

Kiel 3 Schulfkielen, één van voren, één van achteren en één in het midden, gemaakt waren, die, naar mate van de mindere diepte der gronden, en de streken der winden, onder het zeilen, op- en neêr gelaten worden; waar van de veelvuldige voordeelen, boven de gewone Scheepsmaakfels, in de beschrijving van dit soort van nieuw uitgevondene Vaartuigen, voor aan het door gemelden Lieuten. in druk uitgegeven *Narrative of a Voyage Discovery, performed &c. in the years, 1800—1802, to New South Wales* (Londen 1803 4°.) uitvoerig worden aangegeven.

De Redacteur.

# STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## I E T S

OVER DE

K O M E T E N

IN 'T ALGEMEEN

EN

DE TANS ZIGTBARE IN 'T BYZONDER.

(Overgenomen uit den *Moniteur van 12 Nov. 1. L.*)

Tot nog toe bleef de vraag: waar uit het Licht der Kometen ontstaat, niet genoeg voldoende opgeloscht: doch de tans schynende levert eene zeer gunstige gelegenheid op, om haar te onderzoeken. Byaldien zy haar licht enkel van de Zon ontving, zouden wy haar slechts half verligt moeten zien; gelyk zich de Maan, by haar eerste kwartier, voor ons opdoet. Ik heb haar, uit dit oogpunt, waargenomen, op den 2 en 9den November, met een voortreflyk Teleskoop van den Hr. *Carroché*, van 2 mètres lengte en 20 centimes opening, en ik zag den kern rond en van een gelykvormig licht. Het blykt dus, dat de snort van Nevel, die de Kometen omgeeft, van zich zelve licht geeft. Aan den anderen kant, leert ons de waarneming, dat het schynfel der Kometen, en de lengte van derzelver Staarten toeneemt, wanneer zy de Zon naderen, 't welk bewyst, dat de Zonnestralen een zeer merkbaaren Chemischen invloed hebben, op deze Nevelachtigheid. Wat betreft den kern der Staarsterren; men weet slechts van eene enkele waarneming, waar uit men schynt te moeten opmaken, dat deze duister is: maar men kan op deze waarneming weinig staat maken, daar de Astronomist geene voorzorg genomen had tegen de gezigtkundige beguichelingen: eenig vuilnis, by toeval, op het oogglas van den kyker gevallen, verklaart, zeer natuurlyk, de vlekken, die deze Sterrekundige, en buiten hem niemand meer, slechts één enkelen dag, gezien heeft.

Men kan de Komeet niet enkel des avonds, maar ook des morgens zien. Dezelve is tegenwoordig dicht by en onder de fraaie Ster de *Lier*: zy zal door dit gesternte heen gaan, de Noordelyke vleugel van de *Zwaan*, en den 17 January aan het hoofd van *Cépheus* genaderd zyn. Hier uit volgt, dat de nabyheid der Zon geen hinderpaal zal opleveren aan de waarnemingen dier Komeet, en dat zy niet afgebroken zullen worden dan door de flauwheid van haar licht: een tydfchip, 't welk niet kan vooruitgezien worden, en dat afhangt

hangt van de helderheid der lucht en de deugdelijkheid der werktuigen, waar van men zich bedient.

Men heeft de Sterrekundigen verdacht gehouden van niet met elkaar overeenstemmen omtrent deze Komeet. Om het tegendeel aan te toonen, make ik de Elementen openlyk gemeen, welke ik gevonden heb door myne waarnemingen van 2, 12, en 19 October. Dezelven zyn den 21sten daar aan volgenden medegedeeld aan twee beroemde geleerden, en, eenige dagen later, het Institut aangeboden, maar voor dat myn Medearbeider, de zynen, had in 't licht gegeven. Ik heb 'er hier bygevoegd de op nieuw, naar myne waarnemingen van 2 en 19 Octob. en 9 Novemb. nageziene en verbeterde Elementen.

Doorg. 19 Sept. 10 u. 33 m.  
Afstand 0,64879.  
Perihelium 271. 19. 25.  
Knoop . 266. 35. 5.  
Helling . 63. 5. 15.

*Nieuwe Elementen.*

19 Sept. 6 u. 43 m.  
0,64700.  
270. 56. 30.  
266. 44. 30.  
63. 14. 12.

Dezen 11 Novemb. 1807.

BURCKARDT,  
*Lid van het Fransch Institut.*

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,  
BUITEN HAARLEM.

1807. Nov.	BARO- ME- TER.	THER- MOM- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
25	{ 29. 5 29. 6 29. 6	{ 38 43 36	{ Z. t. W. Z. W. Z. t. W.	bewolkt; zeer windrig.
26	{ 29. 5½ 29. 5½ 29. 5	{ 37 44 40	{ Z. Z. W. t. Z. Z. W.	betrokken.
27	{ 29. 5½ 29. 6 29. 7½	{ 39 42 35	{ Z. W. —	voormidd. betrokken; wat regenachtig; verder bewolkt; 's avonds harde wind.
28	{ 29. 8½ 29. 8½ 29. 7½	{ 30 37½ 34	{ Z. W. t. Z. Z. Z. O O.	bewolkt; omtrent betrokken; 's nagts ineens met zeer harde wind.
29	{ 29. 5 29. 4½ 29. 6	{ 33½ 36 3	{ N. O. Z. —	betrokken; 's avonds helder.
30	{ 29. 7 29. 7½ 29. 8½	{ 29 36 33½	{ N. N. O. — —	betrokken; 's namidd. regen; 's avonds mist.
Dec. 1	{ 29. 9 29. 9½ 29. 8½	{ 36 43 37	{ Z. W. — —	betrokken; 's midd. omtrent helder.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.



# A L G E M E E N E K O N S T. E N L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 50. *Vrydag den 11 December.*

---

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

**R**OME. De alomberoemde ANGELICA KAUFFMAN ZUCCHI, bygenamd de *Schilderes der Bevalligheden*, is hiet meer! Zy overleed, alhier, op den 5den November l. l. algemeen betreurd wordende, uit hoofde van hare deugden en schitterende talenten, zoo in de Schilder- als Toonkunst. Het stoffelyk overschot van deze vermaarde Kunstenares is, met dezelfde eerbewyzen, als wel eer het lyk van *Raphaël*, ter aarde besteld. Voor den Lykbaar werden gedragen twee van hare Schilderyen, het een *Nathan en David*, en het andere den *Zaligmaker met de Samaritaansche Vrouw* verbeeldende, beiden omwonden met zwart krip, en van boven versierd met Tropheën, zamengesteld uit Penselen, Paletten, Graveernaalden, en Muziekpapieren, de Kunsten afbeeldende, door ANGELICA beoefend, en geliefd.

**LUIK.** Het *Vry Genootschap der Natuur- en Geneeskundige Wetenschappen*, alhier, heeft, in dezelve gehoudene Vergadering van 6 July dezer jaars, uitspraak.

H. DEEL.                      Aa

gedaan omtrent de ingekomene Antwoorden op deszelfs uitgeschrevene Prysvraag van het vorig jaar, over den invloed der Hartstogten op het ontstaan der Ziekten; en den beloofden Eerprys toegewezen aan eene Verhandeling van den Hr. Dr. E. C. Debreuze, Geneesheer te Montargis, in het Departement van Loiret.

Wydere heeft het Genootschap, de volgende nieuwe Vraag opgegeven, voor het eerstkomend jaar:

*„ Déterminer 1°. quelles sont les maladies, qui par l'allaitement, peuvent se communiquer de la mère à l'enfant, et réciproquement de l'enfant à la mère; 2°. Quelles sont les maladies, dans lesquelles on doit éloigner l'enfant du sein de sa mère; 3°. Quelles sont celles où l'allaitement peut être employé comme moyen curatif? —*

[D. i. Aantewyzen 1°. welken zyn de kwalen, die, door het zog, van de moeder op het kind kunnen overzet, en wederkeerig van het kind aan de moeder medegedeeld worden; 2°. By welke kwalen moet men het kind van de borst der moeder afnemen, en 3°. By welken kan men, mischien, zich, met vrucht, als geneesmiddel van het zog bedienen?]

Het Genootschap verlangt, dat de Schryvers der Verhandelinge, zich van alle gehechtheid aan eenigerhande forten van Aelfels ontdoende, zich bestendig aan de onderwinding houden, en niets anders voordragen, dan de resultaten van wel waargenomene gevallen.

De Prys is een gooden Medailje ter waarde van 200 Franken.

De Verhandelinge moeten in het Latyn of Fransch geschreven zyn, en volgens de algemeen aangenomene gewoontlikheden by de Akademien, voor 1 October 1808, navrachtevry worden ingezonden aan den Correspondierenden Secretaris M. Sauveur.

## I N L A N D S C H E.

Leiden, den 7 December. De orlange niet zoo veel lofs, ten a. het zoo mannelijk verdedigen van zyne

*Interpretatio Epistolae Pauli ad Galatas* (\*) tot *Doctor Theologiae* bevordert de Heer ELIAS ANNAE BORGER, aangesteld zynde tot *Lector Hermeneutices Sacrae* aan de Koninkl. Universiteit alhier, heeft reeds dadelyk dezen post aanvaard, op laatstleden Zaterdag den 2den dezer, onder het houden van eene plegtige Inwydings- redevoering, de *modesto ac prudenti Sacrarum literarum Interprete*: d. i. , over den zedigen en voorzigtigen Uitlegger der H. S.

De Koninkl. Universiteit, heeft, dezer dagen, een nieuwen ramp ondergaan, door het verlies, van den zoo kundigen en bekwamen *Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Oosterfche talen* als begaafden Kanselredenaar, en *Predikant, by de Walsche Gemeente*, alhier, Dr. SEBALD FULCO JOHANN RAU, Ridder van de Kon. *Orde der Elze*, die, des avonds van den 1sten dezer, na eene ziekte van slechts weinige dagen, in den vroegen leeftijd van 42 jaren, tot algemeene droefheid, overleden is.

Curatoren van het STOLPIAANSCH LEGAAT aan de Koninklyke Universiteit van Holland, hebben in hunne laatst-gehoudene Vergadering besloten, vermits op de Vraag uit de Zedekunde door hún in 1805 herhaald; als mede op de Vraag uit het vak der Natuurlyke Godgeleerdheid ter zelve tyd voorgesteld, geene voldoende Antwoorden zyn ingekomen, dezelve Vragen in te trekken en tevens besloten om met uitloving van de gewone Medaille ter waarde van tweehonderd en vyftig Guldens, of des begeerende dezelfde Som in geld, Twee Vragen op te geven, zynde de volgende:

Als de Eerste uit het vak der Zedekunde;  
Cum Societas Civilis plurimum interfit, ut de vera natione, usu atque officio Jurisjurandi constet; nonnulli vero receptores Philosophi illud non tantum ut coercenda perfidia potius optant; sed etiam ut superstitionem in Deum contumeliosum, Libertati humanae contrarium

(\*) Fen: uitvoerig verslag dezer overfrante Verhandeling is te vinden in N°. 38 van dit Blad, voor dit jaar.

*Vitæque sociali infestum reprehendans; quaritur quid de  
Eo recta ratio præcipiat?"*

Dat is:

„ Daar het van het uiterste belang is voor de Bur-  
ger-Maatschappy, zeker te zyn nopens den waaren  
aart, het gebruik en het vermogen van den Eed;  
zommige nieuwere Wysgeeren echter denzelven be-  
schouwen, niet slechts als ongeschikt ter stuiting van  
trouwloosheid; maar ook als bygelovig, God ontee-  
rend, met 's menschen vryheid strydende en alfer-  
schadelykst voor de zamenleving: wordt gevraagd:  
wat dien aangaande de gezonde rede leere?"

En uit het vak der Natuurlyke Godgeleerdheid:

*„ De Opinionibus Spinosæ Philosophiæ cum hac no-  
stra atque inter Eruditos disceptetur; aliis ipsi Pantheis-  
mum; aliis Idealismum, tribuentibus, aliis denique ejus  
sententiam in mitiorem partem interpretantibus: petitur  
ut Viri placita ex ejusdem Scriptis, Historia Philosophi-  
cæ sui temporis illustratis, eruantur & accurate expo-  
nantur? —*

Dat is:

„ Wyl 'er hedendaags onder de Geleerden getwist  
wordt over het Wysgeerige gevoelen van Spinoza:  
terwyl zommigen Hem het *Pantheismus*, andere het  
*Idealismus* toeschryven; zommigen eindelyk zyne  
meening in gunstiger licht voordragen; wordt eene  
naauwkeurige opgaaft van 's Mans stellingen gevor-  
derd, op te maken uit zyne Schriften, zoo als die  
tevens kunnen worden toegelicht door de Geschie-  
denis der Wysbegeerte van zynen tyd?"

De Verhandelingen ter beantwoording der Eerste  
Vrage moeten voor den eersten July 1809 en der  
Tweede Vrage voor den eersten July 1810, in het  
Latyn of Nederduitsch geschreven, toegezonden wor-  
den aan den Ondergeteekenden, tegenwoordig Secre-  
taris van het *Stoepiaansch* Legaat.

De Schryvers gelieven indagtig te zyn hunne Ver-  
handeling aan 't hoofd of einde met eene Zinspreuk te  
tekenen en by dezelve een verzegeld Billet te voegen,  
van buiten met dezelfde Zinspreuk beschreven en in-  
waarts

waarts den naam en het adres des Schryvers inhoudende.

Leyden, den 30 November 1807.

M. S. DU PUL.

# HISTORISCHE EN OUDHEIDKUNDIGE VERSCHIEDENHEDEN

OMTRENT

A Z I E.

(Getrokken uit de Fransche vertaling, der Asiatic  
researches, &c.)

EERSTE UITTREKSEL.

(Vervolg van bladz. 361.)

Het zy hier mede, zoo 't wil; zyne (die van den Hr. Jones) Verhandelingen kunnen beschouwd worden, als eene uitvoerige verzameling van Geschiedkundige bouwstoffen (\*), onder welke men voor 't minst, voet-

(\*) Dus, schynt het my toe, dat ook de Hr. Langles daar over moet gedacht hebben. Zonder zich optehouden by het Systematisch gedeelte, heeft zich deze geleerde Oosterling voornamenlyk toegelegd, om de ware denkbeelden van den Hr. Jones te ontvouwen, over het onderscheid der talen, en over de Gedenkteekens. Zyne aantekeningen over de beiden Arabische Tongvallen, het Hemyatytsch en Corachytsch, als mede over die van Perzie, Tartaryen en Hindostan; over de Musnadische Letters, en over het kenfchetzende van het schrift, door de Oighours, aan die van Moghol, de Kalmouken en Mantchous medegedeeld, verdienen alle oplet-tendheid. De bizonderheden, welke by 'er byvoegt nopens Cyrus, by de Perlianen Kaïkhorzou geheten, en over de Inscriptien van Persepolis, zyn niet minder merkwaardig.

verfchappen van aloude verftandhoudingen tusfchen de Aziatifche Volken, ontwaar wordt, 't byaldien men al daarin niets ontdekt, 't welk ons tot derzelver oorsprong kan opleiden.

De eerste ftammen van het Menschelyk geflacht zullen altoos onder een ondoorzienbaar kleed verborgen blyven, en de ontdekking der oofprongelyke raffen is een van die Historifche Vraagftukken, op welken oplossing men niet langer mag hopen.

Vruchteloos zou men alle de bewyzen, by de oude Volken bewaard, by één trachten te verzamelen, en met de vereifchte fchranderheid begaafd wezen, om 'er zich van te bedienen; waar men geene Gedenkteekens vindt, moet men het werk ftaken; en de Gedenkteekens zyn van geene zeer hooge dagteekening.

Ik fpreek van de zoodanigen, die aan 'smenfchen eigen vlyt en vernuft moeten worden toegefchreven, en die de tyd vernielen kan; dewyl 'er anderen zyn, welken ons onfeilbaar leeren, dat de aarde reeds bewoond geweest is, in tyden veel ouder, dan die, waar van ons de geheugnis is bygebleven: zynde het genoeg, om ons deswegens te verzekeren, flechts het oog te ftaan op de ontelbare overblyfsels van Zee-dieren, die wy in het binnente van 't vaste land wedervinden,

op

Het Aardrykkandig gedeelte van zyne Byvoegfels, dienende ter ophelderinge van den aard der Verhandelingen van den Hr. *Jones*, kon hy 'er niet in laffen. De Befchryvingen van Kipichag, van Perzie en van Kerma, en vele andere aanteekeningen zyn uit Perziaanfche, Arabifche en Turkfche Schryvers getrokken.

Over de in het Oosten meesgeachte Werken, in de *Mémories* aangehaald, wordt ook nu en dan in de *Antrekeningen* breedvoerig gehandeld. Men zal met belangftelling lezen, die over de Historie der Moghollers, van *Rachydeddin*, over *Pirhang* *Djhanguyty*, een algemeen Woordenboek der Perzifche taal, en in 't byzonder die over *Dalistan*, een kostbaar Stuk, byaldien het echt zy, daar het zou bewyzen het aanwezen van een Perzifanfche Dynaftie, die der *Mahabeders*, de Dynaftie der *Pachadrams* voorafgaande, welke tot dus verre voor de oudfte werd gehouden, zelfs door het fneefendeel der Oofterfche Schryvers, en daar het tevens zoude doen zien, dat de aloude wetten der Perzianen veel overeenkomst hadden met de tegenwoordige inftellingen van de Hindos.

op de Olyfants-tanden, die men ons uit de Noordsche gewesten heeft aangevoerd, en op de geraamten van dieren, onlangs opgedolven, waar van de rasfen niet meer aanwezig zyn.

Het zyn dus de Natuurkundige Wetenschappen, en niet de Geschiedenis, die ons moeten leeren, op welken afstand men de beginsels of oorsprongen moet plaatsen; maar ook alle deze Wetenschappen laten ons in onzekerheid, omtrent de tydperken.

### *Hindofche Tydrekening.*

Reeds hebben wy gewag gemaakt van de Tydrekeningen, welken men heeft uitgedacht, om de kennis aangaande de eerste tyden aan te vullen: die der Hindo's, welke geene van de minst merkwaardigste is, maakt het onderwerp uit van eene zeer uitvoerige Verhandeling des Heeren *Jones*.

Hunne Tydrekenkundige opellingen komen over een met het leven van Brahmah, dat 100 jaren moet duren, elk jaar uit 360 dagen bestaande, waar van een enkele vier Milhoenen, driemaal honderd en twintig duizend, van onze jaren bevat.

Dat, waarin wy ons tegenwoordig bevinden, is het eerste van het 51ste jaar van Brahmah: men deelt het af in vier perken of Eeuwgetyden, en het begin van het vierde, ingevallen met 't jaar 3102 voor J. C. is het Sterrekundig Tydvak der Hindo's.

Men weet, dat de Heer *Bailly* voorgesteld heeft om het getal der jaren van de vier Eeuwgetyden, als dagen te beschouwen, en dat dezen, daar door, tot op slechts 12000 verminderd zynde, hy de twee eerste heeft overgeslagen, en aantoonde, dat de doring der beiden overigen zeer nakomt aan de tydvakken, by andere aloude Volken bewaard.

Deze vermindering komt den Heer *Jones* vry gegrond voor; maar de twee eerste Eeuwgetyden, met den Hr. *Bailly* niet willende laten verloren gaan, staat hy twee nieuwe Ondertellingen voor, die ons in geenen deele toefchynen, te kunnen opwegen tegen die van den schranderen Franschen Sterrekundigen.

't Geen ons het merkwaardigste in deze Verhandeling is voorgekomen, betreft de vervroeging der Nachteveningen. De Heer *Bailly* was verplicht het tydperk van

24000 jaren, opgegeven by de Indische tafelen, welke hy onderzocht, toetestaan. De Hr. Jones laat half zien, dat de Hindo's kennis hebben gehad aan een ander tydvak van 25920 jaren, veel naauwkeuriger dan het eerste, en waar uit men het tydperk afleidt, waar op zy voor eene gemiddelde vervroeging van 50 seconden erkend is. De vervroeging der Nachteveningen is tegenwoordig wat meer aanmerkelyk en gaat nog meer vooruit.

De Hr. W. Jones spreekt ook van het Tartaarsche tydvak van 180 jaren, die, vermenigvuldigd met 144, hetzelfde getal van 25,920 jaren opleveren. Deze bedenking is den Hr. Bailly geenszins ontsnapt: men vindt ze in zyne *briefven over den oorsprong der Wetenschappen*, en ieder een weet, dat hy, na de Sterrekundige begrippen, aan verscheidene Aziatische Volken gemeen, by een verzameld te hebben, erkende, dat zy niet dan tot een zeer volkomen Sterrekundig stelsel kunnen behoort hebben, waar uit hy besluit tot het aanwezen van een beschaafd Volk, veel ouder dan allen, waar aan wy kennis hebben.

De juistheid van deze gevolgtrekking is tot den hoogsten trap van volkomene baarblykelykheid geklommen, door de nieuwe uitgave van de Kaart, door *Eratosthenes*, afgeteekend. De Hr. Gosselin, een van onze kundigste Geographisten heeft doen zien, dat deze aloude Sterrekundige, zonder het zelf te weten, Lengtemetingen heeft overgebracht van meer dan 100 graden, welke zoo naby komen aan die, welken door de hedendaagschen zyn gemaakt, dat men nog niet weet, of de dooling by de ouden of de onzen schuilt; en zyne aanmerkingen laten niet langer toe, om te twyfelen, dat 'er op het vaste land van Azie, en over oude tyden, verbazende kundigheden, en zeer uitgestreke verstandhoudingen moeten plaats gehad hebben.

(Het vervolg in een eerstkomend N°.)

## 501. NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

OPVOEDINGS-SCHRIFTEN. *Le Quadrille des Enfants, ou Système nouveau de Lecture, par feu M. BERTHAUD; avec la-*



lequel, par le moyen de quatre-vingt-quatre Figures, et sans épeler, ils peuvent, à l'âge de quatre ou cinq ans, et au-dessous, être mis en état à lire à l'ouverture de toutes sortes de livres, en trois ou quatre mois, même plus tôt, selon leurs dispositions. — Nouvelle édition, refondue, abrégée et perfectionnée à leur usage, avec une Instruction sur la manière de se servir des Fiches et du Livre, par M. ALEXANDRE, Professeur Emérite, et Pensionné de l'Ecole Royale Militaire. — à Gorcum, chez J. VAN DER WAL, 1807. grand 8°. pag. 124.

Deze leerwyze, om kinderen van vier of vyf jaren, binnen den tyd van drie of vier maanden te leeren lezen, is hare uitvinding en bestaat verschuldigd aan de navorschingen van den Heer M. BERTHAUD, en allereerst in het licht verschenen in het jaar 1744.

Veel opgang heeft deze manier van leeren lezen aanvanke-lyk, en by het leven haars Uitvinders, gemaakt; doch na deszelfs dood in vergetelheid geraakt, heeft de Heer M. ALEXANDER, overtuigd van hare nuttigheid, haar voorgelagen aan Z. D. H. den Hertog van Chartres, die haar ook heeft aangenomen en verkozen voor het onderwijs van de jonge Prinzen en Prinsessen, Hoogstdezelfs Kinderen. Geene Exemplaren, echter, van dit Werkje meer voorhanden zynde, werd het herdrukt, maar met zulk eene overhaasting, en zoo vele feilen en misstellingen, dat deszelfs gebruik daar doot zeer bezwaarlyk werd.

De Heer ALEXANDER, die 'er volkomen den geest en het ontwerp van kende, heeft zich de moeite gegeven tot het bearbeiten van deze nieuwe uitgave, die thans het licht ziet. Dezelve is, om dit onderwijs nog aangenamer, stelselmatiger en naauwkeuriger te maken, geheel hergoien, op nieuw bearbeid en vermeerderd, zoo dat men hoopt aan dezelve die volmaaktheid gegeven te hebben, dat 'er niet veel meer te wenschen zal overblyven.

Om te toonen, hoe zeer de gewone leerwyze de zinnen van het kind bedriegt, en zyn geheugen bezwaart, haalt de Schryver in zyn Voorberigt drie voorbeelden aan van *Fran-sche* woorden of uitgangen van woorden; als *sau*, *oient* (uitgang van den derden persoon van het meervoud des onvol-maakt verledenen tyds) en *ph*. Het eerste woord of de eer-ste lettergreep vertoont drie letters, waar van iedere een' af-zonderlyken klank heeft, *s*, *a*, *u*, en waar uit het kind een' vierden moet formeren, namelyk dien van *'o*, waar van zyn oor nog nooit getroffen is, en dien hy niet vinden zou in *sau*. De tweede lettergreep *oient* bevat vyf letters, ie-dere van een' verschillenden klank. Evenwel moet het kind in het geheugen behouden, tegen het geen het ziet en hoort, dat *o*, *i*, *e*, *n*, *t*, niet meer dan *ai* zyn. En hoe dikwyls

eindelyk moet men het den kinderen niet toefoepen, eer zy zich herinneren, dat *ph* als *f* worden uitgesproken?

Wat nu de nieuwe manier van Onderwys zelve betreft, zoo laat ons kort beseft niet toe, en het is niet wel mogelijk hier van een uittreksel te geven, of slechts met dezelve bekend te maken. Daar toe moet men het Werkje zelf lezen, en wel geheel lezen, en zelfs bestuderen. Zy bestaat in eene leerwyze door Prentverbeeldingen, op het zien van welke het kind de nevenagevoegde lettergrepen (eerst enkele, daar na meerdere) terstond leert uitspreken, zonder eerst de enkele letters zelve, of de klanken van dezelve te hebben uitgesproken; hoedanige leermanieren 'er reeds meerdere; zelfs in onze Nederduitsche taal (hoewel met verschillende wyzigingen) aanwezig syn.

Wy, voor ons, gelooven, dat zulk eene manier, om de kinderen, zonder te spellen, te leeren lezen, in de handen van een kundig Meester, en by een enkel of eenige weinig kinderen gebruikt, van nut kan zyn; maar twyfen, of dezelve wel zoo gemakkelek op Scholen, of ten behoeve van een grooter aantal van kinderen, zal kunnen invoeren.

**TWISTCHRIFTEN.** *De zoogenaamde verdediging van WILHEM PASCHEN, GTZ., Drosfaard van het Ampt Breda voort onz. getoetst, door C. RNELIS VAN DER AA.* 124 Bladz. in gr. 8°. Te Utrecht, gedrukt by den Schryver, 1807.

Louter het geschrift van eenen *razenden Roeland*, dat alle kenmerken eener byna *vierdaagsche* (\*) overlooping van gal draagt, en geheel onwaardig is door lieden, die nog eenig gevoel van het betamelijke, het welvoegijke en het zedelyk schoone hebben overgehouden, gelezen, veel meer, om door den man, tegen wien, op nieuw, deze schentaal is ingerigt, wederlegd te worden; al ware het ook, dat deze niet reeds vooraf alles ter zyner verdediging, in dezen, gezegd had (†); wat by voor onzijdigen en waarheidlievenden behoefte.

Lang stonden wy in twyfel, of wy van dit schandelyk Blaauw-boekje, 't welk met ruim zoo veel ja met oneindig meer regt eene *zoogenaamde* verdediging mag heten, als de ver-

(\*) De Heer VAN DER AA (zoo vlug weer de man de pen te voeren!) zou niet meer dan byna vier dagen in het zamenstanssen van die vuisdijg Vot; dat op niets beter gelykt, dan op een stroom van scheldwoorden, dien een helkveeg gewoon is, in hare woede, met eene drift, tot ademloosheid toe, uittebraken, besteed hebben, indien men hem op zyn woord gelooven mag. (Voorberigt bladz. 5.) Trouwens zulke paardejes laten zich al ligt loopende beslaan.

(†) Zie de Recensien van dit Stuk, zoo in dit blad (N°. 34 van 21 Aug. dezes jaars) als in den *Recesent ook der Recensenten* N°. 5. *Vaderl. Bibliothek* N°. 4. en *Vaderl. Letteroefeningen* N°. 13. met welke beiden laatste de Hr. VAN DER AA nu voortaan de lyst zyner ingebeelde Antagonisten aanvullen.

vermeerde Schryver het fraai en algemeen met zoo veel goedken-  
ring ontvangen Pleit des Heeren *Paschen*, met dezen by-  
naam, op het titelblad van dit zyn Schotschrift, belieft te be-  
stempelen: — lang zeggen wy, hing het by ons in evenwigt,  
of wy hier by nog een woord meer zouden voegen; byaldien  
wy niet reeds te veel gedaan hadden: met de enkele aankon-  
diging van dit der opmerking geheel onwaardig Stuk.

Om echter dezen waanwyzen Kampvegter, die reeds meer-  
malen geïoond heeft, en nu weder in dit zyn Ilbel op nieuw  
laat blyken, hoe zeer hy het ook op dit Blad geladen heeft,  
(*veritas odium parit*) niet in den waan te brengen, als of  
hy ons geheel uit het veld geslagen had, en hem, zooten eenen-  
malig gerust, op zyn Mesthoop, te laten staan, victory kraaijen,  
heeft Recensent begrepen, ter dezer gelegenheid, hem nog een  
woordje meer te moeten toevoegen, omtrent deze zyne *zoo-  
genomde* Verdediging, en daar mede, eens vooral, zyn af-  
scheid van dezen Scriblerus, *van der Aa*, te nemen.

En hier toe kon misfchien alleen genoeg zyn, — want lang  
in dezen druk te wroeten, lust ons geenszins, veel min om  
dezen stal van Auguras geheel schoon te vegen, — hem zy-  
ne eigene woorden, op bladz. 2. voorkomende, te rog te  
kaasfen, waar mede hy, even zeer te regt en naar waarheid,  
in eigen persoon het vonnis over deze zyne Misgeboorte  
strykt, als hy, niet min ongelukkig dan kwaadaardig, de man-  
nelyke voldragen vrucht van zynen Tegenfchryver daar mede  
getracht heeft te kenschetsen.

Hier durft dit suorkend Dwergje, als by voorraad, zeg-  
gen, — en uit dit staaltje kan men genoeg beoordeelen, wat  
er verder, na deze inleiding, moet volgen: — „ dat zoo  
„ wanneer (hoe fierlyk uitgedrukt!) onzinnig schelden, dol-  
„ zinnig raazen, hatelike personaliteiten uit te stooten, wraak-  
„ gierige wenschen uitteboezemen: en wat niet al meer, dat  
„ tot de Hoofdzaak in kwestie niet behoord (t), als in het  
„ wilde daar heenen (henen) te werpen,” — de man zou  
er voeglyk nog hebben kunnen byvoegen: opzettelyke ver-  
draaijingen, voor duchtige wederleggingen en bewyzen, te  
willen doen gelden, en tusfchen beiden, wanneer men in 't  
naauw zit en zich niet anders weet te redden, zich met een  
foort van kwinkflg te behelpen, zie bladz. 56 env. — „ de  
„ plaats van eene behoorlyke verdediging tegen wezenlyke be-  
„ ledigingen beftaan kan; dat mynen (myn) Tegenftander  
„ alsdan zyn Pleit op eene meesterlyke wyze heeft weten te  
„ voldingen, en ik hem de eer of de fchande niet betwisten  
„ wil, dat hy in dat vak getoond heeft, een eerste meester  
„ in de kunst te zyn.”

Maar de halferrige en onbeschaamde wyze, waar op v. *A.  
Aa*, onder anderen, in weerwil van al het zoo onwederleg-  
baar aangevoerde in de Verdediging des Heeren *Paschen*, de-

dezen tracht op te dringen: het *overeenkomstige in hun beider berigten aangaande het zamenstellen van den Militairen Regtbank*, te Winterswyk, op bladz. 36 env. (\*) kan Recentent niet geheel en al met stilzwygen voorbysgaan. Hy beroept zich hier by wel op het *Authentiek Verhaal*, te *Arnhem* gedrukt, waar uit by nu het zyne, nopens het voorvallene in het Drostamp van Bredevoort, by den inval der Uitgewekenen, volmondig erkend *gecompileerd* te hebben; „als getrokken zynde uit de Besluiten van het Departement, „tzt Bestuur.” Maar kon de steller van dit anders echt en geloofwaardig Stuk, niet hier of daar eenigen mislag, buiten zyn weten, begaan hebben, vooral in een berigt, dat niet *niet de besluiten van het Departementaal Bestuur*, maar alleen, uit een hem ter kennis gekomen afschrift of mondelijke mededeeling der Besluiten en verrichtingen van den Commissaris van *Bronkhorst*, getrokken was? en heeft de Heer P. niet duidelyk aangetoond, dat zulks inderdaad het geval geweest is, met de Copy van zyn originelen Lastbrief van dien Commissaris, op bladz. 52 en 53 zyn verdediging, woorde-lyk intelassen? Immets staat hier in met duidelyke letteren geschreven: dat Hy P. als aangestelde Commissaris by den te benoemen Regtbank, gequalificeerd wordt, „om — zoo dra doenlyk, *op te geven* alle Officiëren en Onder-Officiëren — *ten einde daar uit, alzo zulks datelyk niet gevoeglyk geschieden kan*, (waarom niet dadelyk, indien P. gelast was, om ook de Nominatie te maken?) *de vereischte leden tot opgenoemde Regtbank te kunnen* doen (niet in eigen persoon, maar door een ander of anderen hier toe gequalificeerd, doen) nomineren.” En vinden wy niet vervolgens op bladz. 54 en 55 al mede een Copy, van den Brief door den Heer *Paschen* aan het Departementaal Bestuur ten geleide der daar by gevoegde van hem gevorderde Lys.

Hoe kan, hoe durft *van der Aa* dan nog schryven, na deze

(\*) Zelfs gaat hy hier in zoo verre, om dit overeenkomstige tot het geheel van beider verhalen, nopens den opstand, te betrekken; noemende dat van P. bladz. 7. eene *Compleete Imitatie van het geen hy zelf, in Deel VIII. bladz. 225—251. zynet zoogenamde Geschiedenis van den jongsten Oorlog, gemeld had.* — En waarom dan byna het vierde gedeelte van zyn Libel, met eene armhartige zoogenamde refutatie van dat des Hrn. *Paschen* gevuld? Maar de man vergeet zich zelve zoo dikwyls, in de ylhooftige koofts waar in hy schreef, dat hy, op bladz. 21. by de door hem aldaar genoemde vier dienstdoende of rustende Predikanten (iehoon 'er van de vier geen enkele, toen de man dit schreef, den dienst meer waarnam,) geen onderscheid tus-schen de dooden en levenden weet te maken; gelyk hy ook straks daar op, (bladz. 21.) den Appeldoornschten Kastelein *Ten Hove* in open adem durft te noemen en in ooderlinge befrekking van vriendschap te plaatsen met den zoo edelen en achtenswaardigen *Grondelgenaar* en *Reverer* van het aange-naam *Welgelegen*, die wellicht niet zeer vertuischt zal wezen, met hier, als *Confident* van dit tweetal, zoo onverwacht op het tooneel te verschynen.

Deze zoo wel bewezene ontkennende verzekering van *P.* van zelf de *Voordragt of Nominatie niet te hebben gesformeerd*, zich zyn gezegde (hier echter is meer dan gezegde; hier zyn zyne verlangde *duchtige bewyzen!*) niet op den mouw te laten spellen? Of tracht hy, na zoo vele grove beledingen, den braven man reeds aangedaan, hem hier meder nog heimelyk verdacht te maken van kwade trouw by de opgave zynr authentieke Stukken? veel eer mag men geloven, dat hy zelf voor alle overtuiging onvatbaar is: althans sterken bewys van onverzettelyk tegenstreven, kunnen wy ons niet wel verbeelden. — Wat nu verder de bygevoegde hatelyke instigatie betreft, van *streepjes of kruisjes* te zetten, voor sommige namen op de toegezondene lyst: zulke ondeugende wenken kunnen alléén vallen, in een man, die met al zyn huichelond vertoon van Godsvrucht en naauwgezetheid des gewetens geenszins viesch zou wezen, om zich van dergelyke lage kunstjes, ter bereiking van zyne oogmerken, te bedienen; en op wien dus het *Hony soit qui mal y pense*, ten volle toepasfelyk is.

Op zulk eene onbeschaamde wyze als de Schryver van deze zoogenoemde verdediging hier zyne kwade zaak volhoudt; even belagchelyk tracht hy zich uit de engte te wringen, wanneer hy, op blad. 50, zich voor zyne verkeerde opgave van de titulature en de plaatsing der handteekening van *Paschen* als Commisfaris, by het vonnis tegen de by hem zoo Heilige Martelares, de Freule *van Dorth*, geweld en vervolgens aan haar voltrokken, beroept op den Heer *Vonk*, dien hy hier quassie als *vriend* van den Hr. *Paschen* doet voorkomen, en uit wien's Geschiedenis van de Landing in Noord-Holland hy nu ook erkent, dit vonnis te hebben overgenomen: op welken Schryver hy hem dan vervolgens, met een soort van kwinslag, wyst, en ten slot, met eene byzondere hem eigene geestigheid (welke men anders gewoon is *valsche vernuft* te noemen) als 't ware met *P.* tracht te *liquideren voor deze kwade schuld*, door dezen eene *Asignatie* (*à lapidum caput!*) op zyn gewaanden *Delfteur* in de hand te floppen.

Of de Heer *Paschen* wel ooit het hier aangehaald Werk van den Heer *Vonk* gelezen heeft, weten wy niet te zeggen: schoon de Retensent hem genoeg meent te kennen in zyn politieke begrippen en gedragingen, om hem geenszins in den rang der *Ultrarevolutionairen* te plaatsen, en dus, uit dien hoofde, eene byzondere betrekking tusschen *Vonk* en hem (dien hy waarschyntlyk zelfs in persoon niet kent) ten dezen te ondersteunen. Doch wy houden ons ten volle verzekerd, dat *V.* wat het politieke betreft, in geene de minste achting staat by *van der Aa* zelven, en dat deze, even weinig als wy, zyne Geschiedenis van de Landing in Holland, (welk Werk ons alweer

weér 'een nieuw bewys heeft opgeleverd van het bekende *intra liacos muras peccatur et extra*) voor eerf, in allen deele, echt en geloofwaardig Struk houdt. En evenwel durft hy (hoe onbschaamd!) zich hier beropen op eenen by hem zelve gehouden *Apocryphen* Schryver; zich verschoonende, met te zeggen (*credat hoc Judaeus a pella!*) of liever te verzinnen: „dat het hem op dat tydftip niet geluuste (kan 'er dit door voor een man, die onophoudelyk pocht op de *echte bronnen*, waar uit hy by het zamenftellen van zyne zoogenoemde Gefchiedenis van den jongften Onrolog, zou geput hebben?) om zyne Copie van dat Suk op te zoeken." Maar ook wy laten ons dezen kwak (\*) geenzins zoo maar op den mouw fpenden; houdende dien voor een te lompé uitvlugt; om niet terftond ieder een in het oog te vallen.

De Heer *Paschen* zou dus, om hier in de leenspreuk van onzen zoo geestigen Boekverkooper te blijven, aan de henz toegedachte *Assignatie*, op den Heere *Vonk*, (en dat nog wel NB. voor een *kwaden schuld!*) weinig hebben, daar hy ze van den betrokkenen zeer zeker, met *protest van niet betaling*, of zelfs *ongeaccepteerd* zou te rug ontvangen; met radengeving, dat de betrokkeene geen panning aan den trekker of assignant schuldig was; vermits de schuld in dezen gecontracteerd geheel voor rekening kwam van den laafsten; als *die beter had moeten toozien*. — Anderdaad het is hartelyk te wonschen, dat de man de rest zynar Creditreuten; die 'er van zyne oude schuldeisthoers nog overgebleven (zie bladz. 73.) met de zoovle nieuwe, als 'er sedert zynq inwoning te Urrecht nog bygehooren mochten zyn, met meer solide papier, of beter munt, dan dit rembourfement aan den Hr. *Paschen*, zal weten te betalen; terwyl wy zoo

(\*) Onze penfryze Retwyer, die anders zoo veelvande kundigheden, Mer en daar, tracht ten toon te fpreken, fchynf evenwel zoo weinig taaf kennis te bezitten; dat hy het woordje *kwak* niet wift; vantees hy anders het zamengestelde *Kwakken-Verteller*; door den Heer R. in zyne verdediging eene enkele reize gebezigt, voor geen *nieuw gefchied*, *overfchaanbaar*, woord (bladz. 68, onder in de Aanteekening, en by herhaling bladz. 98.) zou hebben befchouwd. Daar hy echter, zoo vele jaren, als Boekhandelaar, den hoelen of halven kost heeft gewonnen, zal hy, ongetwyfeld, wel eens of meermalen; ook Hollandfche Woordenboeken, aan zyne Kabinet geleend hebben; die hy, van *KILIAN*, af tot *WILMAN*, toe, flachtes op het woord *Kwak* (f. *Quak*) had behoeyen optaan, om te zien, dat *Kwak* (in 't *Latin* by *KILIAN*, *Frijolium*, *res ftriosa*, by *HALMAEL*, in het *Frerich*, *Omme*, by *ZEWEL*, in 't *Engelfch*, *a Tale*; en, by *KRAMER*, in 't *Hoogduitsch*, *Erzählung*) in goed zilvert *Hollandsch*, in eenen overdrachtigen zin; ook een *Spreekje*, en dus *Kwakken-Vertellen*, ietmids, die zoo wat fabeltjes en verichtfels, onnozele lieden, of kinderen, vermakeliken, of moge beérlegelyker oogmerk, op den nu uw tracht te fpenden, bereikt. Het zamengestelde woord *Kwakken-Verteller* is dus zoo min nieuw als vreemd; men vindt het by onze beste Schryvers.

verre afzyn, van hem zyn gelukkiger fortuin, in deze laatstgemelde Stad, waar op hy zich zoo zeer beroemt, te benyden, dat wy hem gaarne eene *volkomene* herstelling van zyne verachterde zaken gunnen, op zyne verhuizing naar *Amsterdam*, waar men ons verzekert, dat hy kortlings zich, met zyn gezin, heeft gaan aenzetten. Maar, om hier in te slagen, durven wy hem wel raden, dat hy, met schryven voortgaande, voortaan zich gewenne, om met wat meer bescheidenheid de pen te voeren, en zich te onthouden, van achtenswaardige lieden te schenden en te lasteren; en om zyne lezers, wat minder sprookjes te vertellen, of openbare valscheden voor waarheden optedischten, dan hy tot hier toe deed.

En hier mede slapt de Recensent van den zoogenaamden *Historie- en Verweerschyver C. van der Aaf*; niet langer gelustende dezen Moriaan te schuren of het strand te ploegen. Hy voegt 'er alleen nog, ten zynen opzichte, de bekende waarichuwag, welcer aan het Romeinsche Volk gedaan, onder de noodige waardwifeling, voor zyne Landgenooten, by:

*Scilicet hic niger est; hunc tu Hollandi caveto!*

of, om de meening hier van, voor zulken, die geen Latyn verstaan, met een oud, boertig, Vaderlandsch spreekwoord, uitdrukken:

*Boer! pas op uw' Ganzen, de Drommel preekt de Paspoel*

## HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

### PRYSEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 7 December 1807, in Amsterdam.

#### BUTTENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt. . . . .	99 $\frac{1}{2}$ 100 $\frac{1}{2}$	<i>Spanje</i> 5 $\frac{1}{2}$ prCt. by Hope & C	93 $\frac{1}{2}$ 94 $\frac{1}{2}$
<i>Andeeën</i> by Hope & Comp.		ditto ditto sileuwe.	8 $\frac{1}{2}$ 11 $\frac{1}{2}$ 90
enz.	105 $\frac{1}{2}$ 106	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	96 97
<i>Rusland</i> 5 prCt. . . . .	92 $\frac{1}{2}$ 93 $\frac{1}{2}$	<i>Engeland</i> . Annuit. 1 prCt.	64 $\frac{1}{2}$
<i>Zweden</i> 5 prCt. . . . .	97 $\frac{1}{2}$ 98 $\frac{1}{2}$	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
<i>Denemarken</i> . Toll. 4 prCt.	97 $\frac{1}{2}$ 98	5 prCt.	8 $\frac{1}{2}$ 8 $\frac{1}{2}$
ditto Leen en Wisselb. 4 prCt.	92 $\frac{1}{2}$ 94	Dito Cert. by K. & V.	80 $\frac{1}{2}$ 81 $\frac{1}{2}$
ditto Kroon 4 prCt.	93 94		
<i>Keizer van Oostenryk</i> 5 prCt	54 56	Wisselcours.	
ditto 4 prCt.	50 51 $\frac{1}{2}$	Op Londen . . . . .	niet gerek.
ditto 4 prCt.	50 51 $\frac{1}{2}$	— Parys . . . . .	53 $\frac{1}{2}$

BIN.

## BINNENLANDSONE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	42 ½ 42 ½	dito Domeinen. 4 prCt.	74 ½ 74 ½
dito a 2 ½ prCt.	36 ½ 37	dito Vrijwillig a 5 prCt.	70 ½ 71 ½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3 ½ prCt.	48 ½ 49 ½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oloop. premie by Af. losC.	97 ½ 98 ½
dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	42 ½ 42 ½	Reftcriptien Losb. na den Vrede.	57 ½ 58 ½
dito 1801. a 3 ½ prCt.	48 ½ 49 ½	Agio van de Bank.	31 prCt.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 208; en te *Haarlem* 20, onder welke laatste 11 beneden de 13 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Dec.	BARO- ME- TER.	THER- MOM- ETER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GEMTELD- HEID.
2	{ 29. 8 29. 6 ½ 29. 5	{ 42 44 ½ 33	{ Z. W. W. t. Z. W. N. W.	betrokken; harde wind; 's avonds regen- en stormachtig.
3	{ 29. 6 29. 7 29. 7 ½	{ 38 44 41	{ N. W. N. N. W. —	bewolkt; harde wind; wat buijg.
4	{ 29. 7 29. 7 29. 7 ½	{ 45 46 47	{ W. W. t. N. W. Z. W.	harde wind, betrokken; voormidd. regen.
5	{ 29. 6 29. 5 ½ 29. 4 ½	{ 43 46 ½ 47 ½	{ W. Z. W. — —	harde wind; betrokken.
6	{ 29. 4 29. 4 29. 4 ½	{ 41 43 37	{ W. — —	wolken; zeer windrig.
7	{ 29. 5 29. 5 29. 5	{ 36 40 ½ 38 ½	{ W. N. W. — N.	bewolkt, reg-n, sneeuw- en regenbuijen.
8	{ 29. 4 29. 4 29. 5 ½	{ 31 32 ½ 32 ½	{ Z. O. O. t. Z. O.	betrokken; mistig.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.



A L G E M E E N E  
K O N S T.  
E N  
L E T T E R - B O D E ,  
V O O R H E T J A A R 1807.

---

N<sup>o</sup>. 51. *Vrydag den 18 December.*

---

B E R I G T E N .

I N L A N D S C H E .

**U**TRECHT, d. 25 v. Slagtm. Heden is hier tot *Doc-*  
*tor* in de Regisgeleerdheid bevordert de Heer FRAN-  
CISCUS ALBERTUS VAN DER MAESEN, van *Amsterdam*,  
na eene gelukkig in het openbaar volbragte verdedi-  
ging van zyne Verhandeling, *de justa sui defensione cum*  
*caede aggressoris injusti.*

---

VOLDOENDE HISTORISCHE GRONDEN  
E N

DIPLOMATISCHE BEWYZEN,

*Dat de Kolk- of Kamer-sluizen, hier ten lande,  
reeds in de 13de Eeuw, aanwezig waren.*

De vriendelyke Zender van het Stukje, geplaatst, in N<sup>o</sup>.  
44 van dit Blad, van Vrydag 30 O<sup>o</sup> S. l. l. onder den titel van:  
II. D E E L. B b Twy-

*Twyfel van een Duitsch Geleerden over de oudheid en uitvinding van het gebruik der Kolk-sluizen, in Holland, had hetzelfde byzonder gerigt aan de Vaderlandsche Geleerden, met een duidelyk verklaard oogmerk, „om dezen uittelokken tot een nader onderzoek aangaande de al- of niet gegrondheid van dezen twyfel, en dien, door meer voldoende berigten, deze zaak betreffende, opgehelderd en wegggenomen te zien.”*

Dit noopte ons al spoedig, om aan dit verlangen van onzen geëerden landgenoot, zoo mogelyk, te voldoen: en deed ons niet alleen raadplegen met onzen eigen voorraad van Vaderlandsche Geschied- en Oudheidkundige Schryvers, en dien van goede vrienden; maar ook, onder anderen, over dit onderwerp correspondeeren met den, in dit vak zoo door en door ervaren, en in het Stuk zelf aangehaalden, Heer F. W. CONRAD, *Koninkl. Inspecteur Gener. van 's Lands Rivieren en Waterwerken*; die dan ook, volgens zyne gewone gediensligheid, wel de goedheid heeft gelieven te hebben, om ons met een aantal van zyne eigene Aanteekeningen, en deze en gene zoo belangryke stukken, als verdere handleidingen, te verplichten; van welke wy dan ook hier, met alle dankbaarheid, gebruik maken.

De Geleerde Recensent van het 3de D. der bekende *Wasserbaukunst* des Heeren WIEBEKING, (in de *Gött. Gel. Anzeigen*) grondt, onder anderen en wel voornamelyk, zynen twyfel daar op, dat die Schryver geene andere bewyzen bybrengt, voor de by hem gestelde oudheid der *Sparendamsche* en *Vreeswyksche* Kamersluizen, dan de woorden: „voor zoo verre de berigten strekken,” welke berigten hy vervolgens verklaart, hem niet voldoende voortekomen, zoo by gebrek aan genoegzame Historische. en veel meer Diplomatische, bewyzen: als ook wegens het stilzwygen van den Heer CONRAD, daaromtrent, in zyne *Verhandeling over den Rhynt. Slaperdyk*. Wat ondertusschen (om dit in 't voorbygaan aan te merken) deze zyne laatste gevolgtrekking betreft: daar de Hr. C. in deze zyne Verhandeling, geenszins opzettelyk over de oudheid der Sparendamsche Sluizen schreef, maar bepaaldelyk en alleen over het *Peilmerk* van den Jare 1659, geplaatst aan de groote, en aan de Kolksluis, aldaar, vermits de hoogte van den Slaperdyk daar naar was bepaald geworden, zoo bedriegt zich de Hoogd. Recensent grovelyk, met dit

dit stilzwygen als een blyk te beschouwen, dat 'er geen voldoende Historische grond zou wezen voor de gestelde oudheid der Hollandsche Kamersluizen. Dan ter zake.

De reeds meermalen door ons genoemde Heer CONRAD heeft ons, onder zoo vele andere stukken en aantekeningen, ter handleiding voor ons in dezen dienende, het Affchrift medegedeeld van eenen Franschen brief, door wylen den alom beroemden Direkteur Generaal over den Waterstaat, C. BRUNINGS, op den 24 Nov. 1755, aan den overledenen Heer DE LA LANDE geschreven, ter gelegenheid, dat hy met dezen Franschen Geleerden, toen bezig met het zamenstellen van zyn bekend Werk; *Des Canaux de Navigation*, over de uitvinding der Sluizen correspondeerde; welken brief wy hier, by voorraad, zoo als zy in 't oorspronkelyke luidt, inlassen;

„ *L'écrivain le plus ancien de tous ceux qui me sont*  
 „ *connus, et qui ont traité des Ecluses, dans notre lan-*  
 „ *gue, c'est Simon Stévin, qui vécut à la fin du XVI*  
 „ *siècle. Cornelis Meyer, cet Ingénieur Hollandois, dont*  
 „ *vous faites mention, passa en Italie au milieu du si-*  
 „ *cle passé, où il proposa aux Papes Clemens X et In-*  
 „ *nocence XI. un projet pour rendre le Tibre navigable.*  
 „ *Ce projet, quoiqu'il fut approuvé, faillit pourtant*  
 „ *d'être exécuté. — Alors Meyer fit imprimer ce pro-*  
 „ *jet à Rome en 1685. sous le titre: l'arte di restituere*  
 „ *a Roma la tralasciata navigazione del suo Tevere.*  
 „ *Dans cet ouvrage il montra l'usage des Ecluses. L'ou-*  
 „ *vrage qui parut ensuite en France (savoir en 1693)*  
 „ *sous le titre: Traité des moyens de rendre des Rivie-*  
 „ *res navigables n'est qu'un Extrait de la Dissertation*  
 „ *de Meyer.*

„ Or quoique nos Auteurs ne sont pas d'une antiquité  
 „ fort éloignée, il est néanmoins sur, que Zendrini se  
 „ trompe, quand il attribue l'invention des Ecluses à  
 „ deux Ingénieurs de Viterbe en 1471. Il a aussi la pru-  
 „ dence de dire: „ *A Costoro dunque, almeno nello stato*  
 „ *Veneto, si può dare il vanto di tel invenzione.*” Il  
 „ avoit mieux fait de dire: que ces deux Ingénieurs fu-  
 „ rent les premiers qui ont fait l'usage des Ecluses dans  
 „ l'Etat de Venise. Car il est indisputable que les Eclu-  
 „ ses ont été connues dans notre País longtemps avant  
 „ l'Epoque dénoté par Zendrini. La grande Ecluse  
 „ (Kolksluis) à Spaarndam, qui fait la communication

„entre la Nord- et la Sud-Hollande, et qui a donné  
 „l'occasion à l'Etablissement du Collège de Rhinland par  
 „le Roi Guillaume, fut battie en 1285. Même on trouve  
 „chez Quithoff un auteur Hollandois qui a donné une  
 „Histoire des Inondations de nos Provinces) qu'en 970  
 „Otto, Comte d'Oldenburg, fit construire une Ecluse dans  
 „le Pais de Rustring près de la Riviere Jade, laquelle  
 „fut détruite par une tempête le 17 Novemb. de l'An  
 „1218, ce qui causa une Inondation entière du Pais. —  
 „Ajoutez à tout cela que notre Pais du côté des Rivie-  
 „res a été entouré de Dignes depuis plusieurs siècles.  
 „Or il n'est pas vraisemblable que les habitans n'aient  
 „pas profité de ces Rivières soit pour la pêche, soit pour  
 „leur petit commerce : par conséquent il me semble,  
 „qu'ils aient eu assurément des Ecluses, ou du moins  
 „quelque moyen pour pouvoir faire passer leurs barques, dans  
 „les Canaux du pais sans que les Eaux de la Rivière  
 „y entroient. — Ce n'est qu'une conjecture, mais avec  
 „tout cela, si je ne me trompe, je la trouve fort vrai-  
 „semblable

„Quoiqu'il en soit, les épreuves cités ci-dessus, et aux  
 „quelles on ne peut nullement douter, prouvent assez,  
 „que les Ecluses ont été connues chez nous longtemps  
 „avant la prétendue invention des deux Ingénieurs de  
 „Viterbe. Pourtant il est sur que dans ce tems les Eclu-  
 „ses n'étoient construites que de bois. En 1601. on bat-  
 „tit à Amsterdam pour la première fois deux Ecluses  
 „en maçonnerie.” — (\*)

Wel

(\*) Dat men echter reeds vroeger, dan in 1601, steenen Sluizen heeft begonnen te bouwen, blykt uit het daar van aangegeekende in het *Eerste Register der Privilegiën van Rhyndland*, berustende ter Secretary van dat Hoogheemraadschap.

„Dat de eerste steen van de Middeste Sluis tot Halfwegen is gelegd by Foey van Brouhoven, Jansz: den 23 Juny, 1558 —

„Dat de eerste steen van de Sluis in den Oosthouck van de groote Waal tot Halfwegen is gelegd by Dirck van Brouckhoven Jansz: 1566: —

„Dat de eerste steen van de Grote Sluis te Spaarndam by de Capelle (de Kalksluis) is gelegd by Hendrik van Brouckhoven Jansz: 1571. —

„En, in de Privilegiën van de Stad Haarlem Bladz 290, wordt by eenen Act, door Haarlem ter eene en Rhyndland ter andere zyde gepasseerd, den 9 April 1567, door Rhyndland aan Haarlem geacordeerd, om eenen openen steenen Sluis te maken,

Wel is waar, dat deze Brief van den Heer BRUNINGS ons geen stellig, veel min *diplomatisch*, bewys oplevert, voor den tyd der uitvinding van Kolk- of Kamersluizen; maar wy kunnen hier uit, onzes bedunkens, reeds met genoegzamen grond van Geschiedkundige zekerheid opmaken, dat deze soort van Waterwerken reeds in de 13de Eeuw, hier te lande, in gebruik waren.

Hier komt nog by, dat de by den Brief aangehaalden OUTHOFF, in zyn verhaal van alle hooge Watervloeden, niet alleen gewag maakt van den, in Oostvriesland (dat oudtyds tot deze gewesten behoorde) in 970 reeds aangelegde Sluis, of gelyk hy het noemt *Slykerzyl*, die volgens opgave van een by hem op bladz. 285 aangehaalde Kronyk van zekeren Predikant HARENROHT, van koperen deuren voorzien was; maar ook van nog meer anderen, die reeds, in de 13de Eeuw, in deze Gewesten, aanwezig waren.

En alhoewel men ook al weder uit alle deze zyne Aanteekeningen niet regtstreeks kan bewyzen, dat 'er, onder de aldaar (op bladz. 285, en vervolgens) genoemde Sluizen, Kolk- of Kamersluizen geweest zyn, is het nogtans daar uit blykbaar, dat de Sluisbouw, ook die van zulké Wate keeringen als met deuren geöpend en gesloten worden, toen reeds bekend en in gebruik was.

Hetzelfde blykt almede, uit de *Beschryving van Amsterdam*, door J. WAGENAAR, waarin men (op bladz. 183 en volg. van het 7de stuk, der uitgave in 8<sup>o</sup>.) eene uitvoerige beschryving vindt der Sluizen en Waterkeeringen, binnen die Stad en haar Regtsgebied: en daar by, onder meer anderen, vermeld van de beide oudste Uitwateringsluizen; de groote en kleine Damsluis, in de 13de Eeuwe, na het leggen van den Dam; gemaakt, als mede van nog twee anderen, dienende om het water te leiden, door de oude- en nieuwe Grachten, nu de Oude- en Nieuwe-Zyds Voorburgwallen: van welke laatsten wy, bladz. 185, het volgende vinden aangeteekend.

„ Naar den Y-kant, waren 'er twee, eene aan de „ Oude zyde, daar, sedert, de oude zyds Kolksluis

„ ge-  
ken, die dan ook in den Jare 1568 gebouwd, éloch in den Jare 1806 door eene nieuwe Sluis vervangen zynde, in dezen Jare 1807 uitgebroken en gedempt geworden is.” —

*Aanteekening van den Hr. CONRAD.*

„gelegd is, *der Stede Sluze* genaamd, (n), veelligt,  
 „om dat ze door de Stad bekostigd was; en eene aan  
 „de Nieuwe zyde, zo 't schynt, in den Amsteldyk,  
 „daar nu de Kolk is. Immers, ik lees, in eenen  
 „Schepenen brief van den jare 1409, van *vier huizen*  
 „en *erven*, *ghelegen* op den Nyendike, en streckende  
 „van der Ouder Spoye, die toen, veelligt, reeds ge-  
 „dempt was, en nergens anders kan gelegen hebben,  
 „dan daar nu de Kolk is, *tot Sinte Jacobs strate toe*.  
 De naam van Kolk, aan dit plein gegeven, duidt re-  
 vins vry klaar, onzes bedunkens, aan, van welk soort  
 deze laatste Sluis geaest is.

Meer, zoo niet alles, afdoende, ten dezen, echter,  
 zyn, voorzeker, de bekende Handvesten, betrekkelijk  
 de *Sparendamsche* Kolksluis, van Graaf WILLEM II.,  
 Roomsch. n. Koning, ten jare 1253 en 1255, en van diens  
 Zoon en Opvolger FLORIS, den Vden, 1285, afgege-  
 ven, en te vinden by S. VAN LEEDWEN, *Handvesten*  
*en Privilegien van Rhynt* bl. 2-5, en in zyn *Batavia*  
*Illustrata* of *Holl. Cronyk*, bladz. 159, als mede by  
 MIRIS D. I. 276 en MEERMAN, *Geschiedenis* van Graaf  
 WILLEM D. II. 117 en 118.

By het eerste Handvest van Grave WILLEM II. be-  
 looft deze, „te zullen ordineeren ende doen maaken,  
 „eenen Waterganck, dat men heet eene *Spoye* (\*)  
 „of een Gadt hebben in der wiede 24 voeten, daar  
 „die Mererschepen lichtelyke moghen doorlyden, tot  
 „ten *Sparendamme* (†) of daar by, zoo waar wy dat  
 „te raiden worden; ende willen, dat alle die Sche-  
 „pen, die dese Waterganck duerlyden, schuldig syn  
 „wedertegelden den kost die men legget aan dusdani-  
 „ghe Wateringhe enz.”

By het 2de Handvest echter van dezen Vorst, van  
 5 Octob. 1255, schynt het, in den eersten opslag, als  
 of dit vroegere werd herroepen, althans in deszelfs wer-  
 king by voorraad geschorst, voor zoo verre daar by  
 vastelyk beloofd wordt: „als dat wy geene ganck ofte  
 „duerganck der Wateren, die *Spoye* in 't gemeen ge-  
 „heten, by *Sparendam* ende sullen gehengen te maec-  
 „ken, noch oock yet verwandelen off doen sullen by  
 „*Spa-*

(n) *Keurb. A. f. 13.*

(\*) Of Sluis. Zie KILIAAN, op dit woord.

(†) In het oorspronklyk Latynsch Privilegie staat: *in Dam-  
 no apud Sparnam.*

„ *Sparendam, Zytwinde* (§), *Zedyck, Zyadenburger-*  
 „ *dam*, *sonder des Gemeenlands raetsfluiden die geneten*  
 „ *syn Heemraden.*”

Waarom dan ook de Heer WAGENAAR, met ande-  
 ren, hier uit afleidt, dat deze grootere Sluis, te *Spa-*  
*rendam*, niet by het leven van Koning WILLEM II. zel-  
 ven; als die reeds in het volgend jaar 1256, in eenen  
 kryg tegen de Friezen, ongelukkig, omkwam; maar  
 eerst onder de regeering van zyn Zoon en Opvolger  
 FLORIS den Vden, en niet voor 1285, zoude zyn ge-  
 maakt.

’t Geen hieromtrent, in de volgende nagelatene Aan-  
 teekening van wylen den kundigen Opzigtcr van Rhynd-  
 land, F. DE ROOS, (door den Heer CONRAD ons me-  
 dedegeedeeld) wordt aangemerkt, verdient, alans wat het  
 eerste gedeelte daar van betreft, alle oplettendheid:

„ Het komt my waarschynelyk voor, dat de gr. Sinis tot  
 „ *Sparendam*, (*Spoye*) wyd 24 voet by Handv. van Koning  
 „ Willem, in den jare 1253 geordonneerd is, op het verzoek  
 „ en aanraden der Hovelingen, of andere, boiten kennisfe en  
 „ advis van HHeemr. van Rhynd. en dat by de gem. Hoog-  
 „ Heemraden dieswegens (als eene infractie van hare Privi-  
 „ legien en Handv.) gedoleerd zynde, het meergem. Handv.  
 „ van ’t jaar 1255 als een acte van Non praëjudicie, restabli-  
 „ sement en overgifte voor het toekomende is gegeven ge-  
 „ worden.

„ Daar den Spaarndamschen Dyk volgens Handv. van den  
 „ jare 1253. doorgegraven, en daar in eene *Spoye* ofte G 1,  
 „ wyd 24 voeten gemaakt is, komt my voor dat het Spaar-  
 „ ne, door geen Sluis van het Ye afgescheiden, maar met  
 „ hetzelfde gemeen gelegen heeft, zo dat die wilde Zee, daar  
 „ in heeft kunnen vloeijen, en veele lands verderven, tot  
 „ dat (om de invloeiinge der wilde Zee te stuiten, en het  
 „ verderf der landen voortekomen) Grave FLORIS de 5de in  
 „ den jare 1285 by Handv. belast heeft; het Spaarne overto-  
 „ slaan,

(§) *Zytwinde* is, volgens van LEEUWEN, de Zeedyk geweest  
 tuschen Rhyndland en Delfslard. (Zie diens Handvesten pag.  
 10). Het woord *Winde* of *Wendere*, afkomstig van *Win-*  
*den* of *Wenden*. werd, oudtyds, gebruikt voor *om-* of *be-*  
*dyking*, elders *Ommedyk* of ook *Wendeldyk* gebeten, en  
 door *Zyde-Winde* blykt vry klaar, uit de Contracten tus-  
 schen Rhyndland en Woerden, als mede het Sticht van Utrecht,  
 van 1363, dat de Zeedyk, die door een Sluis in den Yssel  
 uitwaterde, hier bedoeld wordt (zie denzelfden pag. 13 en 15).

„ slaan, (namelyk met een Dyk en Sloizen in dezelve) ende  
 „ verders Oorlof geeft, dien Ommedyk van de landen te  
 „ maken enz. (\*)."

Ondertuschen is het, aan den anderen kant, niet min opmerkelyk, dat by een laer Handv. van Graaf WILLEM III. van 1315, houdende, volgens VAN LEEUWEN, in zyn meermalen aangehaald werk, bladz. 3: *Confirmatie van den Sluisgelde te Sparendam*, gewezen wordt op het daaromtrent gestatueerde in het eerste Handvest van 1253, dat daar by geannexeerd en gerenoveerd wordt (+). Waar door men dan byna in 't vermoeden zou vallen, dat het beloofde by het tweede Handvest van 1255, niet moet betrokken worden tot dat van het eerste, van twee jaren te voren; maar moet zien op het verder aanleggen van eene tweede Uitwatering (Spoye of Sluis) in de nabuurschap, en het maken voortaan van eenige veranderingen in de reeds aangelegde Waterwerken of keeringen by (NB. niet te) *Sparendam*, *Zytwinde* enz.

Wel is waar, het Handvest van Graaf FLORIS V, volgens welk, vry algemeen, begrepen wordt, dat de Bouw van de Groote of Kolksluis ter eerstgemelde plaats eerst met of onmiddelyk na 1285 voortgang zou gehad hebben, maakt gewag „ van een overslaan van een Water, de *Spaarne* geheten, daar die Wilde Zee in vloeyde;” doch, dat hier mede niet gedoeld wordt op een, toen nog aan te leggen, Dyk en Sluis, te: *Sparendam*, schynt, naar ons inzien, vry duidelyk, vermits, reeds vele jaren vroeger, van *Sparendam* gewaagd wordt, en het Handschrift zelf uitdrukkelyke melding maakt van

(\*) Hoe ondertuschen op den enkelen doorgang, van een open Gat, geelyk de *Spoye* van Graaf WILLEM hier ondersteld wordt; alleen geweest zyn, eene belasting of sluisgeld voor de doorgaende Schepen, en zulks wel, om de onkosten, daar by gemaakt, die zekerlyk niet groot kunnen geweest zyn, daarmede goed te maken, kon gelegd worden, v. lt. bezwaarlyk te bevroeden; ook schynt het doorsteken van een reeds gemaakten Dam of Dyk niet wel te strooken met het algemeen doel dezer Waterkeeringen.

*Aant. van den Redact.*

(+) V. LEEUWEN laat, hier wel (bladz. 4) onmiddelyk het Handvest van 1255 volgen; doch, blykens het door hem aan het hoofd geleyd opschrift, verkeerd; geelyk wy dan ook, in een gelchreven exempl. der *Privilegien van het Hooghemeerschap van Rhynland*, te regt, hier by het eerste Handvest van 1253 ingelast vinden.



van een meerderstal op dien tyd reeds aanwezige Sluizen en Dyken, van welken dan ook de *Schenkeldyk*, zynde dat gedeelte van den Yedyk, welk aan het Dorp *Sparendam* ligt en zich Noordwaards uittrekt, nog heden onder deze benaming bekend is. Behalven dat het eerste gedeelte van dit Handvest geheel in den *voorledenen* tyd spreekt, dus van zaken, die reeds vergund of *veroorloofd* waren, of die (in vroeger tyden) alzoo plaats hadden: (gelyk het *vloeyen van de wilde Zee in het Spaerne*, eer het verlof was gegeven tot het *omslaan*, het leggen van een Dyk of Dam tusſchen die ſtroom en het Ye) en overzulk niet verder dan tot een *Inleidings* ſchynt te dienen van het geen onmiddelyk daar op volgt, en in den *tegenwoordigen* tyd, (gelyk de woorden: „voorts is beſprooken en willen wy,” klaarlyk aanduiden) geſteld is: zoo dat het geheele ſtuk, in ons oog, al het voorkomen heeft van eene vernieuwde Ordonnantie, en nadere ampliatic van dezelve; betrekke-lyk de *Dyken- en Sluizenschouw*, waar by hier nog gevoegd wordt eene nadere voorziening omtrent de wyze van verkiezing der Hoogheemraden, voor 't vervolg.

Dan hoe het ook hier mede gelegen zy; zoo veel althans blykt ontegenzeggelyk uit de drie aangehaalde Handvesten, dat de *Kolkſluis*, te *Sparendam*, ettelijke jaren reeds voor den afloop der 13de Eeuw, aanwezig was (\*), en dat overzulk de uitvinding van Kameſchutſluizen, in Holland, van veel ouder dagteekening is, dan van omſtreeks het midden der 15de Eeuw; gelyk de Hoogd. Geleerde onderſtelt: daar deze uitvinding reeds tot de helft der 13de Eeuw, zoo niet vroeger, moet gebragt worden, overmits Koning WILLEM, in 1253, buiten dat, niet wel kon beloofd hebben, om zulk een *Spoyle* of Sluis te laten maken, byaldien men niet

(\*) Wanneer deze Sluis, in den jare 1492, door zware ſtormen en hooge vloedden zeer beſchadigd was, werd zy verlengd en een weinig binnenwaards gebragt, voor 4444 Frankſchilden en 8 ſtuiv. (†). In 1570 werd zy andermaal vernieuwd, en met gehouwen Namenschen Steen opgetrokken: terwyl ze, in 1778 en 1779 grootdeels van de grondſlagen af, nieuw opgemaakt is, haar aanſlag ſcherper gemaakt, en 10 voeten Yewaards verlengd.

(†) Tegenw. Staat, D. XV. bladz. 213.

niet reeds ten dien tyde op deze kunst zich verstaan hadde.

Dat ook het bouwen van de Kolkfluis aan de Stichtsche Vaart, door den Heer WIEBEKING, zeer juist en naar waarheid op het jaar 1373 is geteld, rust al mede op voldoende historische gronden en de echtste bescheiden.

Dus schryft J. I. PONTANUS, in zyne *Hiflor Gelria*, Lib. 8. dat, ten dien jare, by gelegenheid van een ontftanen twist, tusfchen Vrouw Machteld van Gelder en den Hertog van Kleef, de Bifchop van Utrecht, ter verfterking van het Sticht, een Gracht liet maken; ten zynen tyde nog bekend onder de benaming van de Vaart, en dat daar op die van Utrecht twee Sluizen lieten bouwen, om het water, zoo uit den Rhyn, als den Lek, gemakkelyk te lozen en intelaten: gelyk ook W. H. HEDA, die (volgens Prof. SAXE, in diens *Onomasticum*, T. 3. p. 28.) zyn Werk *de Episcopis Ultraject.* op of omtrent 1521 fchreef, aldaar p. 257 getuigt, „ dat reeds, in 1373, de Schutfluisen aan de Vaart gemaakt zyn.”

Elterzelfde verzekert A. MATTHEUS: *de Jure Gladii*, C. 14. p. 201: blykende het ook, uit eenen brief van den Raad der Stad Utrecht, van 1375, by MATTH. aldaar te vinden, dat, op dien tyd, die Sluizen reeds aanwezig waren. Ongetwyfeld waren deze Sluizen, gelyk alle overigen van dien tyd, geheel van hout gemaakt, terwyl ze naderhand, vroeger of later, van fteen zyn opgetrokken: en mogelyk hadden zy deze vernieuwing, of eenige verandering en byvoeging (\*), reeds, kort geleden, ondergaan, by het arrefteren eener Ordonnantie door den Utrechtschen Raad, van 1435, op de Stad Sluizen aan de Vaart (te vinden in het *Utr. Placaatboek*, 3de Deel, bl. 1063.) waar uit men fchynt te moeten opmaken, dat van deze Sluizen niet dan van een toen nog gantsch nieuw werk gefproken wordt.

Dit meenen wy genoeg te zyn, ter wegneming van den twyfel des Hoogduitschen Geleerden, en tevens ter voldoening aan het verlangen van onzen kundigen Landgenoot, omtrent dit belangryk onderwerp.

HIS-

11.3 61.

(\*) ARNOLDUS BUCHEL, die, naar gis, tegen het midden van de 16de Eeuw, moet geleefd hebben, en eenige Aanteekeningen op de Kronyk van HEDA fchreef, verhaalt dat toen: „ omtrent eene Eeuw voegleden, die van Utrecht, een derde verlaatsfluis aldaar hebben doen maken.”

(Zie v. LERUWEN, *Bat. illust.* bladz. 112 en 113.)

# HISTORISCHE EN OUDHEIDKUNDIGE VERSCEIDENHEDEN.

OMTRENT

A Z I E.

(Getrokken uit de Fransche vertaling, der *Asiatic  
researches*, &c.)

EERSTE UITTREKSEL.

(Vervolg van bladz. 376.)

*Mythologie der Hindo's.*

De Mythologie der Hindo's levert ons nieuwe bewyzen voor deze verbandhoudingen. Men vindt daarin de meeste der Godheden van Griekenland en Italie weder, en men ziet ze vereenigd met de Goden van Egypte, van Syrie, van Perzie en van de Noordelyke gewesten. Deze herëeniging van meest alle geslachtregisters der Goden in die der Hindo's kon niet nalaten de aandacht te bepalen der Aziatische Maatschappij, en de Heer *W. Jones* heeft zich gehaast, om een schets te ontwerpen van de meest treffende trekken der Godheden van Indië, en van derzelver overeenkomst met die des Griekischen en Latynschen Pantheons.

Allereerst verschynt hier *Gandesa*. Hy is die God, dien men aanroept, by het begin van het offren, van gewyde plegtigheden, van eenig werk van belang, en van alle gewigtige vertigtingen. Zyne beëldienis is geplaatst boven de deuren der Tempels en van byzondere huizen; hy zit voor by het begin van alle zaken. Hy is de *Janus* der Latynen. De naam en de Eigenschappen van deze twee Godheden zyn volstrektelyk deze sde.

Maar *Gandesa* is, even gelyk *Janus*, slechts eene Godheid van den tweeden rang. Die van den eersten rang, en mischien de eenige, welke de meer verlichten onder de Hindo's erkennen, is een geestelyk Wezen, eeuwig, onstoffelyk en zonder grenzen, genaamd *Brahm*, het welk alle de gedeelten van het Heelal bezielt, even gelyk de geest van den  
mensch

mensch deszelfs ligchaam bezielt. Hoewel almachtig zynde, is Hy nogtans geene scheppende Godheid; maar de stoffelyke Elementen der wereld bestaan van alle eeuwigheid af, gelyk *Brahm*. Hy is zelfs werkeloos, volgens het voorgeven der Hindo's, zeggende, dat hy de uitoefening van zyne almacht heeft opgedragen aan *Brahma*, *Vichnou* en *Siva*, den Formeerder, den Onderhouder en den Verderver (Verwoester, Vernieler); en de magt, die zy aan *Brahma* toefchryven, bestaat in telkens nieuwe vormen te be- en aan de Elementen (of hoofdbeginfels) der stof, zo dikwyls als, de magt van *Siva* ophoudende met die van *Vichnou* in evenwigt te zyn, de orde van het geheel ten eenemaal verbroken is.

Her is van deze drie verbormde Personaatjes, zinnebeelden der drie voornaamste werkingen der natuur; de *forming*, de *onderhouding* en de *ontbinding*, of liever de wedervoortbrenging onder nieuwe gedaanten, dat meest alle de overige Goden der Hindo's afdammen.

Sommige hebben het opzigt over de bitterseheidene bedryven van den mensch, en zyn niers anders, gelyk by de Grieken en Latynen, dan deszelfs hartstogten of vermogens, tot personen gemaakt (gepersonificeerd); zoodanig als de *Liefde* vertegenwoordigd door *Cama*, of *Dipuc*, gewapend met een boog en de pylet van *Cupido*; de *Gierigheid* onder den naam van *Couera*, den I diaantcheit *Pitac*; de *Sterkte*, of *Hercules*, onder den naam van *Kartikeijay*; en de *Schoonheid* onder dien van *Remha* met zynen stoet van *Apfarat*. Dit zyn de *Venus* en *Gracie* der Grieken.

De Kunsten en Wetschappen beboen insgelyks hare Beschermgoden. De landbouw wordt vereerd onder den naam van *Lackmi* of *Sri*; dezelve Godin als *Ceres*; *Nared*, zoon van *Brahma*, heeft de eigenschappen van *Hermes* of van *Mercurius*; *Dourga* is, gelyk *Pallas*, de Godin der Krygskunde en van de Sterkte, en *Sarcsonati*, gelyk *Minerva*, de Godin der Schoone Kunften, der Wetenschap en der Wysheid.

Zeven andere Godheden besturen de bewegingen van de Zon en van de Planeten. Zy hebben hare namen gegeven aan de dagen der week, in die orde, waarin wy ze noemen, en die dezelve was by de Egyptenaren, hoewel niet volgens die onderlinge afstanden, noch volgens den tyd van de omwentelingen der Planeten.

Andere hebben het opzigt over de Gesternten, en alle deze astronomische Godheden staan onder het opzigt van eenen magtigeren God, *Indra* genaamd, den Olympischen *Jupier*, en zyn, gelyk deze, onderworpen aan de onherroepelyke bevelen van het Noodlot.

De verschynningen van *Vichnou*, onder verscheidene gedaanten, zyn ook het voorwerp van den eerdienst der Hindo's, en, overeenkomstig met de Grieksche Mythologie, zyn de

de twee merkwaardigste *Rama* en *Krichna*. De eerste, ook *Dionysa* genoemd, en die Indië veroverd heeft met een leger van apen, schynt overeenkomst te hebben met Bacchus, bygenaamt Dionysios, die verzeld was van Boschduivelen (*Satyrs*), toen hy denzelfden Krysosgt deed. De tweede is een der zinnebeelden van de Zon, gelyk de Grieksche Apollo, de Egyptische Osiris, en de Myhra der Perzen en van andere oude aanbidders van het vuur.

De Heer *W. Jones*, na *Krichna*, de geliefkoosde God der Indische Vrouwen, afgemaakt te hebben onder de trekken van een schoon jorgeling, opgevoerd onder de herders, voegt 'er by, „dat hy in zyne jeugd eene verbazend groote slang en eene menigte van reuzen en gedragten, en, in eenen meer gevorderden onderdom, zynen wreeten vyand *Kansa* gedood, en den gedenkwaardigen oorlog ontstoken heeft, welke beschreven is in de *Mahabharat*.”

„Het is onmogelyk, voegt hy 'er by, in dit schildery niet te ontdekken Apollo, in Griekenland, bygenaamt *Nomios* den herder, en *Opifer* in Italië, die de kudden deed weiden van Admeet, en de slang Python doodde.”

By deze omstandigheden zullen wy voegen een gedeelte der byzonderheden welke de Heer *Langlès* heeft by een gebragt in eene aanteekening over dezelfde Godheid.

„*Apollo Nomios*, zegt die geleerde Academicist, werd geboren en leefde in de gebergten van Arcadië, *Krichna* werd geboren aan den voet van den berg Vindhya, in de aloude Stad Madour, welke Ptolemeus noemt de Stad der Godin, gelegen op den berg Djemnah, tussehen Agra en Dehly, en die nog neden groote ruïnen van Indische Tempelen bevat. Apollo doodde den draak Python, en deze overwinning gaf hem den bynaam van den Pyhier. *Krichna* doorboorde met zyne pylen de slang Kalinga, welke voortkwam uit de rivier Yamuna (de Djemnah). De Grieken vieren de overwinning van Apollo tussehen den 7 en 13 January: de Malabaren die van *Krichna* in de maand December (\*).

„Apollo had Junier tot Vader: de Vader van *Krichna* heette *Ananda Vasoudeva*, dat is te zeggen, God van den Ether, onetdig, zonder grenzen.

„Een Tiran, genaamt *Kansa*, het welk beteekent golvig, die niet verzadigen kon met jren, (dit is hier dezelfde als Saturnus) vervolgt den jongen *Krichna*; hy zend Afoura, Rakhsa, Devada (de reuzen, de tirannen en de demons), om hem te doden, doch welke de jonge God bedriegt en mislekt door verscheidene middelen. Het is ter oorzaak van eene

(\*) Deze tyd-bepalingen naderen beide, met betrekking tot den stand der Zon, waar van *Krichna* het zinnebeeld is, even zeer den Zonnestilstand, in den winter.

eene voortgelyke overwinning, dat Apollo door Orpheus *Aspiculida* genoemd is, en Krichna verkrygt den naam van Kaufaradi, en Madbouradi, verdelger der tirannen Kaufa en Madhou.

„Terwyl *Apollo Nominus* en *Jupiter Arcadius* ter wereld kwamen, sloegen de Korybantien de trommel, op dat men het geschrei van het kind niet zou hooren; in het oogmerk der geboorte van *Krichna*, sloegen de Brahminen de trom en speelden op allerlei speeltuig in de Stad Madoura, op dat het geschrei van den jongen God niet zou gehoord worden door de bespieders van den tiran Kaufa, enz.”

Men kan geene trekken uinderken, die meer kenfchetfende zyn, dan deze, om eene vergelyking te maken tusfchen de Godheden van twee Volken, even ver verwyderd van elkanderen; eene vergelyking, die ongetwyfeld nog naauwkeuriger zou zyn, wanneer de Dichters, welken ons de oude Mythologiën bewaard hebben, niet getracht hadden, om meer optefieren, dan naauwkeurig te vertalen de overleveringen van dien aard, die zy mogelyk alleen overwogen uit hoofde van het wonderbare, welk dezelve in hunne fchriften verspreidden.

De Mythologie en de Litteratuur der Hindo's zyn zoo weinig bekend, dat wy gewenscht zouden hebben, om verflag te doen van alle de overige byvoegfels, die de Heer *Langles* betrekkekyk dit Berigt gemaakt heeft. De verscheidenheid van de onderwerpen, die hy verhandeld heeft, laat het ons niet toe, en wy kunnen niet meer, dan de voornaamfte artikels flechts opnoemen; zoodanig zyn die van Ganefá, Indra, Lakchmi, of Sri, Kartikeya, Camadeva en Rama, van de lotus en de amrita (het Goden voedfel van den Indifchen Olymp), en over de geboorte van Brahma, als mede die van de bergen Merou en Himalaya, de *Imüs* der Grieken, en van den loop van Brahma-Pouter, van de *Tfampou* en van de Ganges.

De ophelderingen omtrent deze rivieren verschillen eenigzins met de kaart van Danville, en zouden het onderwerp van een afzonderlyk onderzoek kunnen zyn.

In deze byvoegfels, gelyk in die tot de Verhandeling van den Heer *W. Jones* over de oorsprongen, fchynr de Heer *Langles* zich voornamelyk bepaald te hebben, om de menigte van zaken te vermeerderen, en ons te doen kennen, het geen het merkwaardigfte en naauwkeurigfte is, in de andere Schriften, die over de zaken van Indie handelen. Het aantal van werken, welk die Geleerde in de Oosterfche Oudheden heeft moeten raadplegen in den loop zyner navorfchingen, is zoo verbazend groot, dat, indien men alleen de tiels derzelve, en de berigten, die ze vergezellen, byeenbragt, men daar uit eene uitmuntende Indifche Boekery zou kunnen zamenftellen; eene verzameling, die aan onze Letterkunde nog ontbreekt, en waar van de noodzakelykheid zich doet gevoelen,

zoodra men wil doorgronden eenig gedeelte der Geschiedenis, der Aardsrykskunde, zelfs van den Koophandel en van de Staatkunde dier landen, die gelegen zyn in het binnenste van Azie, en voornamelyk van dat gedeelte, welk onder de Engelsche heerschappy staat.

De overeenkomst van de Mythologie der Hindo's met die der Grieken en Latynen, leidt tot twee vragen, welke de Aziatische Maatschappy zekerlyk zal oplossen: uit welk eene bron hebben die drie Volken geput? of, indien zy zelve de Uitvinders van die zinnebeelden zyn, aan welk van de drie moet men deze uitvinding toeschryven? Deze twee vragen schynen ons de aandacht der Geleerden des te waardiger, daar de Samskritische taal overeenkomst heeft met de Grieksche en Latynsche, en de Hindo's verzekeren, dat de Samskritische hun van het Noorden is aangebragt

(Het vervolg in een eerstkomend N<sup>o</sup>.)

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

### WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Dec.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STERKE DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
9	{ 29. 7 29. 7 29. 7½	{ 33½ 38 34	{ N. N. O. — N. I. O.	bewolkt; 's namidd. een weinig fresouw- en hagenbuijen; 's avonds helder.
10	{ 29. 7½ 29. 7½ 29. 9	{ 27 38 26½	{ N. I. O. N. I. W. N.	wolken; omtrent helder.
11	{ 29. 9 29. 9 29. 9½	{ 33 38 41	{ Z. W. W. Z. W. N. W. I. N.	voormidd. regen; verder betrokken; regnachtig.
12	{ 30. 1 30. 1½ 30. 2½	{ 44 48 43½	{ N. W. I. W. W. N. W. W.	bewolkt; meest omtrent betrokken
13	{ 30. 2 30. 1½ 30. 0½	{ 42 42 43	{ W. W. I. Z. —	betrokken; harde wind.
14	{ 30. 0 30. 0 30. 1½	{ 42 44 37½	{ N. W. I. W. N. W. I. N. N. N. W.	bewolkt; iets buitig; zeer windrig.
15	{ 30. 1 30. 1 30. 0½	{ 37½ 44 42	{ W. N. W. — —	omtrent betrokken; 's avonds zeer windrig.

## GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 174; en te *Haarlem* 18, onder welke laatsten 4 beneden de 12 jaren.

## BEKENDMAKINGEN.

\*.\* DE GESCHIEDENIS *van de KRUISING*, die de *Schoenmaker* MATTHAEUS LOVAT, te *Venetiën* aan zich zelf heeft volbragt in 1805. Voorgedragt door Pr. fr. RUGGERI, met de aanmerkingen van Dr. SCHIEGEL, en die van den *Nederduitschen* Vertaler, en vonds opgebeederd met de *APPELLINGEN van den Lyder*, zoo als hy zich aan het Kruis gehangen en genageld heeft, nevens die van het Kruis zelve. — Dit Werkjen stelt de rampvolle gevolgen van Dweepery in Godsdienst in den ongelukkigen LOVAT zoo nadruklyk als naar waarheid voor, en verdient daartoeboven alszins den aandacht van *PHYSIOLOGEN*, van *GENEES-* en ook van *HEELKUNDIGEN*. — Hetzelve wordt uitgegeeven te *Amsterdam*, by *J. S. van Esveldt - Holtrop*, à 16 Stuivers, en is alom te krygen.

\*.\* De Boekverkooper A. LOOSJES Pz.; te *Haarlem*, levert aan de Inteenkaren af en heeft aan zyne Korrespondenten verzonden:

C. DE KONING LDZ. *TAFEREEL der Stad HAARLEM en derzeker Geschiedenis van de vroegste Tyden af tot op den Tegenwoordigen toe*, 1ste Deel met Platen; voorsellende 't Gezicht op 't Spuarne, naar *EVERDINGEN* — 't Gezicht van *Haarlem* en de Kruispoort voor de laatste uitlegging, naar *BERKHEYDE* — 't Gezicht van 't voormalige Heiligen Geesthuis, naar C. VAN NOORD en het Texlers Hofje naar *MILATZ*, allen in het koper gebragt door DE WITT en *VISSER-BENDER*. — NB. Buiten Inteenkening zyn eenige weinige Exemplaren te bekomen. — Het Tweede Deel gaat ter Perse.

Nog geeft bovengemelde uit:

PEERLKAMP *Epistolæ aliquot Excellentium Batavorum*, Fasciculus 2us gr. 8°. — NB! Van den Eersten Fasciculus, reeds op verscheidene Latynsche Scholen ingevoerd — gelyk ook van de *Vitæ aliquot Excellentium Batavorum*, editio secunda, zyn nog eenige Exemplaren voorhanden.

en

A. LOOSJES Pz. *Historie van Mejuffrouw Susanna Bronkhorst*, Vlag en laatste Deel met Pl., gr. 8°. — Van de vorige Deelen even als dit met fraaj. Kors platen van *R. Vinkeles* versierde, zyn nog eenige Exemplaren te bekomen, gelyk ook tien Exemplaren op best Schryfpapier.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.



# ALGEMEENE KONST-

EN

## LETTER-BODE;

VOOR HET JAAR 1807.

---

N<sup>o</sup>. 52. *Vrydag den 25 December.*

---

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

**W**ENEN, 25 *November*. Gisteren had de plegtige inwyding van het Gedenkstuk, voor wylen Keizer JOSEPH II. opgerigt, plaats. De Hongaarsche Lyfwacht stond, met meer krygsvolk, in parade, op de plaats, welke voorts met eene ongemeen talryke schaar van aanschouwers bedekt was. De Keizer kwam op den middag, verzeld van zyne doorluchtige familie, de voornaamste bedienden van het hof en de Kapiteins van zyne Lyfwacht. De Hof-Beeldhouwer en Directeur van de Akademie der Konsten, de Heer *Zauner*, had de eer aan Zyne Majest. een zeer fraai gedrukte beschryving van dit Gedenkteeken aantebieden. Men liet vervolgens het kleed, waar onder het Standbeeld bedekt stond, onder het gelui van alle de Stads klokken met die der Voorsteden, en het gebulder van het grof Geschut, vallen.

De plegtigheid geëindigd zynde, defileerden de troepen voor Zyne Majest. 's Avonds was 'er vrye toegang tot de beiden Hof-Schouwburgen. De Keizer heeft, ten blyke van zyn genoegen over de fraaie uitvoering

II. DEEL. Cc van

van dit Standbeeld, den Hr. *Zauner* brieven van Adel-  
dom gezonden, en hem een gouden Snuffdoos, met  
Brillanten omzet, en gevuld met een som van 10 duizend  
Guldens, geschonken, onder verdere toezegging  
van een jaarwedde van 3 duizend guldens, gedurende  
zjn leven.

Zie hier eenige byzonderheden noemens dit Kunststuk.  
De form, daaraan te geven, ter keuze van den Heer  
*Zauner* gelaten zynde, heeft deze zich bepaalt tot een  
Standbeeld te paard, als het meeste passende aan de  
waardigheid van een Vorst, en tevens best geschikt om  
op de plaats, waar het staan moest, een fraai vertoon  
te maken. Hy gaf de voorkeuze aan de Romeinsche  
kleeding voor de beelden, om de bekende beweegreden  
der Kunstenaars.

De Hr. *Zauner* heeft den Vader des Vaderlands af-  
gebeeld, als langzaam te paard rydende, omringd van  
zyne onderdanen, over welke hy zyn beschermende  
hand uittrekt. Dit was het denkbeeld, 't welk hy zich  
voorstelde.

De geheele hoogte van het Gedenkteeken is van 21  
voeten en 8 duimen. Het hoofd des Keizers, volmaakt  
gelijkende, is met een kroon van Lauwrieren omvlog-  
ten.

Het voetstuk is van eene zeer eenvoudige gedaante.  
Twee van deszelfs zyden moeten, volgens het doel van  
den Stichter des Gedenkteekens, dienen voor Byschriften:  
de overige pronken met Bas-reliefs, de twee Le-  
vensperken van JOSEPH II. voorstellende, t. w. de kun-  
digheden door hem, op zyne reizen verzameld; en de  
voorkeuze door hem, bestendig aan den Landbouw en  
Koophandel gegeven.

De voet of basis van het Gedenkteeken, is omgeven  
met paalwerk, aaneengehecht met een keten van brons.

Aan elk der vier hoeken verheft zich een ronde, een-  
voudige, pilaar van granit, uitloopende in een gebronsde  
koepel, waar op een Pyn-appel.

Men merkt aan, dat de Beeldhouwer *Falconet* en de  
Geschnitgieter *Kailow*, veertien jaren besteed hebben aan  
het vervaardigen van het Standbeeld, te paard, van  
*Peter den Groeten*; dat *Meyer* van Stockholm vyftien  
jaren doorbragt aan dat van *Frederik V.* te *Kopenha-*  
*gen*; dat verscheidene Kunstenaars met elkanderen, ne-  
gen en dertig jaren, gewerkt hebben aan dat van *Gusta-*  
*vus*

*us Adolphus*; dat *Bouchardon* en *Pigalla* vyftien jaren befteed hebben om het Standbeeld van *Lodewyk XIV.* te voltoojen: terwyl, dank hebbe de bekwaamheid, vatbaarheid en onvermoeide vlyt der Werklieden, alle Kwekelingen van de Akademie der Kunften, te Wenen, het Gedenkteeken, door den Hr. *Zauner*, het grootfte, dat van dien aard bekend is, in Elf jaren is afgewerkt.

Van *Konftantinopel* wordt berigt, dat de onttroonde Sultan *Selim*, die, door de zagtmoedigheid en den Menschlievenden inborst van zynen Opvolger, gepaard met zyn eigene byzondere denkwyzes en neigingen, een vry gelukkig leven leidt in het oude Serail, tegenwoordig byna al zyn tyd aan de Oosterfche, vooral de Perfiaanfche, Letter- en Dichtkunde wydt.

UITTREKSEL eens BRIEFS van KOPENHAGEN,  
gedagteekend 20 October 1807.

Ongetwyfeld is u het deerlyk onheil van myn Vaderland, en vooral van onze Hoofdstad, bekend. In het diepfte van den vrede zyn ons de trouwloze Britten, zonder de geringfte aanleiding aan onzen kant, op het lyf gevallen. Met 35000 man omfingelden zy Kopenhagen, dat slechts eene bezetting van 5000 man had: en met deze zwakke magt hebben wy ons 3 weken lang verdedigd.

Met niet minder dan 52 Mortieren, behalven met zes Batteryen, gemonteerd met 24 à 36 ponders, werd Kopenhagen, door deze geweldenaars gebombardeerd. Geen leger kon eene zoo verschrikkelyke Artillery hebben aangevoerd, byaldien de Vloot zulke buitengewone middelen niet had opgeleverd. In vier dagen tyds wierpen de Engelschen meer dan 12000 bomben, behalven de gloeiende kogels en vuurpylen. Door deze helsche uitvindingen, dit verschrikkelyk vuur, van welks geweld en woede men zich geen denkbeeld kan maken, schoten zy de Hoofdkerk en zoo vele andere gebouwen in brand: die van de Univerfiteit met 305 an-

De Huizen zyn geheel in de asche gelegd: terwyl nog 1820 andere, door de bomben en kogels, min of meer beschadigd zyn: zoo dat alleen het verlies der particulieren op 6 Mill. Rth. geschat wordt. Buiten de Militairen, telt men onder de Inwoners 1200 gekwetsten of gedooden. De 7de September was bepaald om het overige van de Stad te verdelgen en een storm te wagen, die alleen werd voorgekomen, door eene Capitulatie, waar by wy onze Kon. Vloot, uit 18 Linieschepen, behalven de Fregatten, Brikken en Kotters bestaande, in handen van den Vyand moesten leveren. Ach! myn rampspoedig Vaderland, ach! ongelukkige Hoofdstad, zoo geheel weêrloos ten prooi van elken aanvallers gelaten!

Alleen in het huis van den Hoogl. Bugge zyn 35 bomben gevallen, waar door het ten eenenmale is in de asch gelegd. Die brave man heeft daar by alle zyne Huisgeraden en Papieren, zyne Boekery van 7000 Boekdeelen, zyne aanzienelyke verzameling van Wis- en Natuurkundige Werktuigen, en Kaarten, met alle zyne overige bezittingen, door een 50 jarigen arbeid en zuinigheid byééngebragt, verloren: en lydt eene schade van ten minsten 12000 Rth."

De Bibliotheek der Universiteit, bevattende 100,000 Banden; gelyk ook de Sterrewacht, is behouden gebleven, daar beider ronde gedaante, dikke muren en gewelven bestand waren tegen de bomben, waar van er meer dan 125, met een vreesfelyk gekraak, tegen aan gebonsd werden."

*Aan den Redacteur van den Konst- en Letterbode.*

*Myn Heer!*

Diepe hoogachting voor den beroemden, doch nu wylen den Hoogleeraar SEBALD FULCO JOHAN RAU, en meer byzonder liefde voor hem als mynen zeer verdienstelyken Ambtgenoot in den dienst van het Evangelium alhier, noopten en drongen my, om gezamenlyk met anderen Leeraren, iets in het openbaar te na-

nagedachtenisse van dezen Overledenen te zeggen. — Dit deed ik dan ook, met zuivere waarheidsliefde, tot zyn' lof en zoo veel mogelyk ter leering, stichting en vertroosting myner neêrgeflagene Gemeente, laatstleden Zondag avond, in eene daar toe opzettelyk ingerigte Leerrede, uit Hebr. XI: 4, aan het einde: *Hy spreekt nog na dat hy gestorven is.* — Deze Leerrede besloot ik met een tweeregelig Grafschrift, het welk my, gelyk ook het Hollandsch en Latynsch, door my bykans gelyktydig vervaardigd, voorkwam het denkbeeld van den text zoo naby mogelyk uittedrukken. Daar nu sommige van myne Toehoorders, die 'er ook zoo over denken, my hun verlangen betuigd hebben, dat het gemelde Grafschrift ook by anderen bekend wierd; heb ik niet gearfeld aan hunnen wensch te voldoen — en ten dien einde uw Weekblad als zeer geschikt beschouwende, verzoek ik u hetzelfde daar in een plaats te vergunnen.

Ik heb de Eer met de meeste achting te zyn,  
*Myn Heer!*

18 December  
1807.

UE. Dw. Dienaar,  
S. F. FAURE VAN DER WILT,  
*Predikant by de Walsche Gemeente  
te Leyden.*

G R A F S C H R I F T  
OP  
SEBALD FULCO JOHAN RAU,

*Ridder, Hoogleeraar en Predikant by  
de Walsche Gemeente, te LEYDEN.*

*S'il se tait au tombeau, si la mort l'a vaincu,  
Ce Pasteur, quoique mort, est toujours entendu.*

Die Leeraar zwygt in 't graf; doch, is zyn stem gesmoord,  
Verwinnaar van den dood, blyft hy nog steeds gehoord.

*Est tibi post mortem, RAVI, vox magna loquentis.  
Hoc mihi prostrato dulce levamen erit.*

Cc 3

PRO.

P R O G R A M M A  
VAN HET  
ROTTERDAMSCH GENOOTSCHAP,  
TER BEVORDERING DER  
K O E P O K - I N E N T I N G .

*Rotterdam, den 9den December 1807.*

Het Genootschap, ter bevordering der *Koepok-Inenting*, in het Jaar 1800 alhier opgericht, hield, op het des avonds om zes uren, deszelfs eerste Algemeene Vergadering, van Besturende, Werkende, Corresponderende en Honoraire Leden, in de Muzykzaal, in de Bierstraat.

Hun Ed. Groot Achtbaarheden, Heeren Wethouders dezer Stad, als Mæcenaten dezes Genootschaps, benevens de Wel-Edele Geitrenge Heer Mr. H. J. CAAN, *Drost van Maasland, in het Quartier ROTTERDAM*, vereerden deze Plechtigheid met hunne hooge tegenwoordigheid, welke *en corps* door de Secretarissen binnen geleid en in de voor hun geapproprieerde Fauteuils-Zitting genomen hebbende, opende de President-Directeur, Dr. L. DAVIDS, de Vergadering met eene zeer sierlyke en gepastie Relevevoering, waarin de Spreker, na de Geneeskundige Geschiedenis der 18de Eeuw oordeelkundig doorgelopen en vergeleken te hebben, *de Inenting der Koepokstoffen, door EDUARD JENNER uitgevonden, als de voornaamste en heilzaamste Geneeskundige Uityinding dier Eeuw, betoogde.*

Daarna deed de Eerste Secretaris en Male-Directeur, Dr. J. F. VAN DER HOUVEN VAN ANCKEREN, een zeer naauwkeurig verslag van den aard, oprigting, voortgang en werkzaamheden des Genootschaps, sedert deszelfs aanwezen en maakte, behalven van de begunstiging van den voormaligen Raadpensionaris, Zy-  
ne

de Excellentie den Heer en Mr. **RUTGER JAN SCHIMMELPENNINCK**, van die van Zyne Majesteit den *Koning van Holland* en van myn Heer den nu afgetreden *Land-Drost van Maasland*, Mr. **J. A. DE MIST**, byzonder gewag van de Protectie en gunstige Medewerking van Hun Edele *Groot Achtbaarheden*, *Heeren Wet-houderen* en *Raden* dezer Stad.

Vervolgens las de Mede-Directeur, **Dr. H. VAN DEN BOSCH**, eenige zynere Waarnemingen aan de Vergadering voor, waar door het beveiligend vermogen der Koepokstofte, tegen de Kinderziekte, en de voordeelen der Inenting bewezen worden.

Daarna las het werkend Lid, **Dr. J. KESTELOOT**, een uitmuntend door hem vervaardigd Latynsch Dichtstuk voor, in *Laudem Jenneri*.

De Wel Eerwaarde zeer Geleerde Heer **J. SCHARP**, *S. S. Theol. Doctor* en *Predikant by de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente binnen deze Stad*, *Honoraire Lid van het Genootschap*, zoo zeer bekend en beroemd door zyne Dichtkundige als andere voorteflyke hoedanigheden, beklom vervolgens het Spreekstoelte en las een zeer uitmuntend Dichtstuk voor, *over de heilsame Uitvinding der Koepokstofte*.

Zyn gryze en waardige Amptgenoot, **Ds. J. L. VERSTER**, staafde het nut der Inenting met de Koepokstofte, door mede te deelen hoe hy, op zyn zestigste Jaar, met gunstig gevolg, die bewerking ondergaan hadt.

Het volyerig *Honoraire Medelid*, **Ds. C. P. SANDER**, die onlangs in eene Kerkelyke Redevoering, by *Kraft en Hendriksen* alhier gedrukt en uitgegeven, de nuttigheid der Inenting met de Koepokstofte zoo mannelyk gehandhaafd en verdedigd heeft, vereerde het Genootschap met eene Bydrage, nog nader het destyds voorgedragene aandringerende en stavende.

Vervolgens deed het Achtbaar *Honoraire Mede-Lid*, de Heer **SAMUEL VAN HOOGSTRATEN**, ondersteund door den Heer **CORNELIS VAN STOLK**, een voorstel, om de Menschlievende pogingen des Genootschaps, met eene Jaarlyksche Contributie, door de *Honoraire Leden* te beialen, te helpen ondersteunen en bevorderen, hetwelk algemeen goedgekeurd en aan Directeuren overgelaten is, om daarvan een Plan te formeren en in werking te brengen.

De President-Directeur sloot eindelyk de Vergadering

ring met eene plegtige Aanspraak, en zyn alzoo alle werkzaamheden van dezen dag in de beste orde afge-  
loopen.

---

NATUURLYKE HISTORIE.  
VAN EEN  
LAND-SCHILDPAAD.  
DOOR DEN HEER  
J. K L U I T,  
BRIEFSWYSE MEDEGEDEELD,  
AAN DEN  
SCHRYVER VAN DIT BLAD.

Het was, in den Zomer van het jaar 1772, dat ik, te *Schiedam* zynde, van myn Schoonbroeder, den Heer PIER LORUIT, twee Land-Schildpadden ten geschenke ontving, welke hy, korts geleden, van *Barcelona*, had medegebragt.

De eene en wel de klokste had de grootte van een gewonen Kolfbal; terwyl de andere niet wel die van een Kaatsbal kon halen; hebbende deze dan ook slechts een korten tyd geleefd.

Geheel gene kennis aan dat slach van Dieren hebbende; en dus niet wetende, hoe daar mede omtegaan of ze te behandelen, kreeg ik echter weldra, op myne nasporingen daaromtrent, by beter onderrigten, ten antwoord, dat ik, om myn Schildpad in 't leven te behouden, hem, des Zomers, in den hof moest zetten, en, des Wintens, in een van boven opene spanen of houten doos, in een schoorsteen, waar in gestadig gestookt werd, overbrengen.

Ik begon met de eerste proefneming; terwyl de tweede my door het Dier zelf vry duidelyk werd aangewezen, toonende, al vroegtydig in den daar op volgenden Herfst, naar een Winter-verblyf te haken, door zich in den grond te verschuilen.

Ondertuschen was my nog te raden gebleven, welk soort van spyze ik het dier konde toedienen, die het best van deszelfs smaak was. Ik gaf hem dan, vooreerst, een stuk Tar-  
wen-



wenbrood, een weinig geweekt, dat hy ook gebruikte; doch bespeurde weldra, dat hy de voorkeuze gaf aan Kropfalade, lof van Radys, en dergelyke bladgroentens; vooral schein hy ongemeen verlekkerd, op de bladeren van Ranonkels, zoo zelfs, dat ik weldra genoodzaakt werd, om hem van deze Bloemen te verwyderen. Zie hier, wat daar toe aanleiding gaf en my een doorslaand bewys opleverde, hoe graag het dier naar dit soort van loof was: gelyk het tevens zal aantoonen, welke ongemeene kracht myn kleine Schildpad, met zyne grove, styve, pooten, kan uitoefenen.

Al spoedig ontdekt hebbende, dat myn Ranonkel-bed, van deszelfs eerste uitspruitsels, geheel door hem beroofd was geworden, liet ik, in het volgend jaar, dit op nieuw aangelegd bed ontuinen, met houten latjes van 1½ duim dikte, die een voet boven den grond uitsaken, ten einde dezen roof, in 't vervolg, te voorkomen.

Zoodra echter het loof der bloemen boven kwam, kroop het Dier al gestadig, doch vruchteloos, rondom het bed, tot dat de bladeren, haar volkomen wasdom verkregen hebbende, hem dermate in de oogen staken, dat hy ailen geduld begon te verliezen, en herhaalde aanvallen op de omheining deedt, met dat eindelyk gevolg, dat hy zyne voorste pooten tusfchen een paar latten wist te krygen, waar door hy in een oogenblik zich eene genoegzame opening maakte om 'er door te komen.

Sedert dien tyd, heb ik hem tot zyn straf, in een afgesloten Bleekveld verplaatst, waar hy zich met gras en brood moet behelpen: schoon hy ook, gelyk ik waargenomen heb, Slakken, Wormen, en Mieren gebruikt.

Doch om van deze uitweiding terug te keeren. Zoo leeft myn Schildpad, tot de maand October, of zomtyds wel, gelyk nog dit jaar, tot de helft van September, wanneer hy zich van allen voedsel begint te onthouden; en, in dezen toestand blyft hy nog, by een gunstigen Herfst, en het niet vroegtydig invallen van de Vorst, in den hof op zyn bleekveld, tot dat ik hem, op de voorgemelde wyze, zyn Winterkwartier doe betrekken. Hier brengt hy al den tyd, tot het voorjaar, slapende door, en houdt zich zoo stil, dat ik, meermalen, hem reeds als dood beschouwde, vermits ik, in geene twee maanden, eenig leven of geritsel by hem bespeurde: gelyk anders nog wel eens gebeurt, vooral wanneer 'er zware storm op handen staat, of ook, indien ik hem, eenige oogenblikken, voor een warm vuur zet, wanneer hy, wel, voor een wyl, ontwaakt, en in zyn doos eenige trage beweging maakt, doch zonder iets te nuttigen. Zoodra echter de Lente intreedt, vooral byaldien het weder dan zacht is, schynt hy, even als de runderdieren, de stal moede te zyn, en naar de open lucht te haken; wanneer hy dan ook

weder in zyn Zomerverblyf gebragt wordt; schoon hy, ook aldaar, voor de heift van Mei, geen voedsel gebruikt, altnog niet; wanneer het hem voor dien tyd wordt aangeboden.

Ondertusschen geviel het eens, dat ik niet weinig door hem misleid was geworden, zoodanig zelfs, dat ik het dier geheel en al voor my verloren achtte. Ik had namelyk wel, van tyd tot tyd, ontdekt, dat hy, zoodra het weer maar wat ruw, koud of vochtig begon te worden, onmiddelyk zyne schuilplaats in den grond zocht; doch, dat hy altnog niet verder zich verborg, of men konde zyn rug of bovenschelp ontdekken, in welken staat hy dan wel eens twee of drie dagen bleef zitten; zelfs had ik meermalen waargenomen, dat hy, by een vroeg opkomende vorst, in het najaar, tegen een muur, aan de Noord- en tegen de Zonzyde, doch bestendig met den kop tegen het Oosten gekeerd, een weinig dieper in den grond kroop, — schoon men altyd de plek kon bespeuren, aan de boven hem opgeworpen aarde: — maar in het jaar 1788, toen ik verzuimd had, om hem intyds binnen te halen, en de vorst zich reeds den 23sten dier maand zoo streng begon instellen, dat de Maas reeds op den 8sten December, by de Stad, vast raakte, had het Dier zich zoo diep in den grond begraven, en was deze reeds zoo hard bevrozen, dat al myn zoeken en naspeuren naar en van hem te vergeefsch was. Niet weinig verwonderd echter, zoo wel als verheugd, was ik, toen ik, in het daarop volgende jaar, tegen het laatst van Maart, de vorst geëindigd zynde, myn Schildpad in den hof zag zitten, tegen denzelfden muur aan, waar hy was ingekropen en weder opkomen dagen: schoon echter het Dier, ten blyke van, zelfs in dien staat, niet geheel onasendoenlyk voor de vorst geweest te zyn, daar by, alle de nagels van zyn regter-achterpoot verloren had.

Geen Geleerde zynde, hoewel my ook niet gaarne onder de vollagen Weetnieten (\*) begeerende te rangschikken, maar altoos weergierig en onderzoekliedend, trachtte ik, van tyd tot tyd, by de meest bekende en geachtste Schryvers over de Natuurlyke Historie der Dieren, die in onze taal voorhanden zyn, meer kundigheden te vergaren, zoo omtrent de verschillende soorten van Schildpadden, om daar naar die van den mynen te kunnen opmaken, als over derzelver byzondere hoedanigheden, en vooral over den ouderdom, dien zy gemeenlyk bereiken, of kunnen bereiken.

Om-

(\*) Voor vele jaren, toen ik nog wat vlugger met de pen wist omtoegaan, schreef ik eene korte wederlegging van zommiger ongegronde meening, als of men hier en op andere plaatsen, wegens de nabylie van de Zee, eene meer ongezonde lucht zou inademen; welk vertoog ik aan den Hr. J. LE FRANÇOIS VAN KERKHEVE, toen bezig aan het schryven van zyne *Nat. Hist. van Holland*, zond, die het zelve, woordelyk, heeft ingelast in het 3de Deels 5de Stuk van dit zyn Werk, alwaar men het bladz. 1597 en volg. kan lezen.

Omrent het eerste, de byzondere soort, tot welke myn Schildpad behoort, moet ik besluiten, dat *hy* (als zynde van het mannelyk geslacht) eene gunstige overeenkomst heeft, met de zoogenaamde *Slyk-Schildpadden* in 't gemeen, en byzonderlyk met de *Zurinaamsche* Schildpad, zon als dezelve beschreven wordt, in het I. Deels, 6de Stuk der *Nat. Historie* van wylen den Heer HOUTTUIN, volgens het stelsel van LINNÆUS, bladz. 53 en 54, met dat onderscheid alleen, dat, daar deze 5 nagels aan de voor- en 4 aan de achterpooten heeft, men aan de achterpooten van den mynen slechts 3 nagels telt; ook komt hy volkomen overeen met de Beschryving en Afbeelding van J. JOHNSTON, in diens Werk over de Eyerbarende Dieren, Boek IV. Hoofdst. I. bladz. 172. Plaat 80. welke laatste verscheidene byzonderheden aangaande de Schildpadden meldt; gelyk derzelver slapen en onthouding van voedsel gedurende den Winter, (waar van ik reeds boven omtrent de mynē gewaagde) als mede het sissend geluid, dat zy zomwylen maken; alleen heb ik by dezen waargenomen, dat dit geluid, of zacht blazen door de Neus-gaten, alleen geschiedt, wanneer het Dier verschrikt is, of getergd wordt, gelyk door het aanbaffen van een hond; of in drift geraakt, wanneer men het onverwacht te dicht nadert.

Met dit alles vindt men by de genoemde en meer andere Schryvers, die ter myner kennis zyn gekomen, weinig of niets nopens den ouderdom der Schildpadden, dan in 't algemeen, dat „zy lang kunnen leven,” van welk lang leven ik slechts een enkel meer bepaald voorbeeld ontmoette, in het boven aangehaalde Werk van Dr. HOUTTUIN, op bladz. 38. waar het getuigenis van zekeren Doctor TYSON wordt bygebragt, als die van ooggetuigen had vernomen, dat 'er Schildpadden geweest zyn, die 80 jaren en langer geleefd hadden.

Daar de Natuurkenners hebben aangemerkt, dat, zoo wel by Dieren als Menschen, de langzame opgroeiing of wasdom, doorgaans, een zeker bewys oplevert, dat zy, by welken dezelve plaats heeft, eenen hogen ouderdom kunnen bereiken (\*), en ik, na reeds 16 jaren myn Schildpad gekweekt te hebben, telkens had opgemerkt, dat hy jaarlyks zeer weinig in lengte en dikte toenam, beloot ik, van dien tyd af, meer nauwkeurig, in 't vervolg daar op acht te slaan, en opzettelyke proeven, omrent zyne aangroei, zoo in zwaarte als lengte, te nemen.

Ik begon hier mede, en wel vooreerst met alleen het dier

10

(\*) By den mensch wordt deszelfs groei tot de 25 jaren bepaald, en de mogelyk te bereiken ouderdom, uit eene 7malige verdubbeling van dat getal opgemaakt: 't welk dan op 175 jaren zou uitloopen.

te wegen, in het voor- en najaar van 1789; en vervolgens jaarlyks, op gelyke wyze, tot heden, daar mede voortgaande, wanneer ik de onderstaande resultaten kreeg van afwisselende aanwinst, te weten:

1789	—	4	lood.	1799	—	5	lood.
90	—	6	—	1800	—	3	—
91	—	6	—	1	—	2½	—
92	—	6	—	2	—	4	—
93	—	7	—	3	—	5	—
94	—	7	—	4	—	3	—
95	—	3	—	5	—	2½	—
96	—	6	—	6	—	4	—
97	—	4	—	7	—	4	—
98	—	4	—				

Zamen bedragende 85 looden. Daar echter de meerdere zwaarte, gedurende den Zomer gewonnen, des Winters nagenoeg telkens verloren werd, was het Dier, in den tyd van 19 jaren, dat is van 28 Maart 1789, toen het 2 pond. en 18 lood. haalde, tot 6 Octob. dezes jaars, wanneer het 3 p. en 7½ l. woog, eigenlyk niet meer in zwaarte toegenomen, dan 2½ lood.

Gaarne erkenne ik, dat de ware staat van wasdom, by dit Dier, niet voeglyk langs dezen weg kan worden opgemaakt, maar veeleer, even als by de onderfelde 25 jarige aangroeiing van den Mensch, in de Lengte moet worden nagevorscht; weshalven ik dan ook, sedert, eene proefneming omtrent de lengte, breedte en dikte van myn Schildpad, en de aanwinst, ten deze opzigten, met alle naauwkeurigheid in 't werk stelde.

Ik mat hem eerst in 't voorjaar van 1797, en bevond zyne lengte van juist 7 duimen, zyne breedte van 5 en zyne dikte van 3 duimen; en by eene hermeting, in de maand Octob. dezes jaars, terwyl ik dit schryve, zie ik, dat zyne lengte nagenoeg dezelfde is gebleven, en dat hy zoo wel in de breedte, als in de dikte, slechts een *half* duim gewonnen heeft.

Daar hy, dan nu, schoon naar gis, ten minsten 40 jaren oud zynde, hebbende ik reeds 36 jaren hem in myn bezit gehad, uit zyn nog aanboudenden, hoe zeer geringen, aanwas, zoo in zwaarte, als breedte en dikte, nog niet volgroeid blykt te wezen, schynt men hier uit te mogen gissen, dat het Dier, wel opgepast en buiten toevallen, nog vele jaren kan leven, en een trap van ouderdom bereiken, verre dien van het menschelyk leven overtreffende; indien men nam. de manier van berekening, hieromtrent by den mensch aangenomen, op de dieren in 't algemeen, en in 't byzonder op de Schildpadden, kan toepassen.

Hoo

Hoe dit ook zy; en wat hier van mag gebeuren, zal ik, reeds een grysaard van 86 jaren zynde, gaarne aan myne Afstammelingen overlaten, vertrouwende, dat 'er, onder dezen, wel de een of ander zal gevonden worden, die, na my, de zorg voor het Dier op zich zal willen nemen, en, op zyn tyd, het onderzoeklievend publiek, nopens den uitslag, onderrigten.

BRIELLE, den 6den van *Wynmaand* 1807.

## K U N S T E N.

Van *Parys* heeft men, dat aldaar kortlings, van *Venetien*, was aankomen, de Kunstkooper en Kunstenaar *Nicolaas Antonioli*, die, onder andere zeldzame stukken, ook medegebragt had kleine originele modellen of schetsen van *Raphaël's Fresco's*, in de Ganeryen aan de Binnenplaats van het Vatikaan, de Loges van *Raphaël* geheeten. Alles toont aan, dat het modellen van *Raphaël* zyn, en wel dezelfden, die deze groote Meester aan *Leo X.* heeft aangeboden. Men bespeurt by dezelve al de fraaiheid, keurigheid en kracht van *Raphaël* tot in de kleinste figuren en byzonderheden, die niet dan met behulp van het Microscop te ontdekken zyn. 'Er doen zich, daar en boven, eene ontelbare verscheidenheid en afwisseling op in deze schetsen en de schilderyen, die by het Vatikaan aanwezig en in 't koper gebragt zyn door *Volpato* en *Oltaviani*, en alle de afwisselingen bezitten een zoo in 't oog loopend blyk van oorsprongelykheid, dat ze nimmer door lieden van de kunst in twyfel is getrokken. De samenstelling, b. v. van het middenstuk, is van eene geheel verschillende soort: en al het naakte, dat in de schilderyen van het Vatikaan bedekt is, is hier in dezelve natuurlyke naaktheid gebleken, welke ongetwyfeld de reden was van de voornaamste verandering, op last van *Leo X.* daar in gemaakt.

De beiden platen van deze modellen, door *Maina* vervaardigd, zyn te bekomen, te Venetien, by *Antonioli*, en te *Parys*, by *Brunot*, Schilder en Kunstkooper in het *Palais Royal* N°. 43. onder wien ook de kleine originele modellen berusten. De prys van elk derzelve is 24 Franken.

HAN-

# HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

De President *Jefferson*, geeft, in deszelfs jongste Boodschap aan de beiden Kamers van het Noord-Amerikaasch Congres, een voorlopig bericht aangaande den gunstigen staat van het tegenwoordig Finantie-wezen der Vereenigde Staten.

Volgens dat bericht, hadden de inkomsten van het laatste jaar bedragen 16 Mill. Dollars, die, gevoegd by de 51 Mill. die van het vorig jaar in kas waren overgebleven, het Gouvernement hadden in staat gesteld, om, buiten de Renten van de publieke schuld en de loopende uitgaven, nog een som van meer dan 4 Mill. D. van die schuld afte lossen, zoo dat de aflossingen in den tyd van zes en een half jaren, van die schuld reeds tot 251 Mill. D. geklommen waren. Desniettegenstaande hield men nu nog 81 Mill. D. in kas.

*Eenvoudig middel, om het stikken van de Visschen, in een Vyver, by een strenge Winter vorst te voorkomen.*

Men laat uit den bevrozen Vyver of Kom een vierkant stuk ys van ettelyke duimen loszagen en uilgieten, en vervolgens het open gat, rondom van alle kanten, met Mest, ter hoogte van één voet, leggen, wanneer men de opening met het uitgenomen stuk ys weder toedekt. Het water daar beneden bevriest niet, en dus kunnen de Visschen aldaar lucht komen scheppen.

## PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 21 December 1807, in Amsterdam.

### BUITENLANDSCHE.

<i>Amerika</i> 5 prCt.	99 1/2 100 1/2	<i>Spanje</i> 5 1/2 prCt. by Hope & C.	93 1/2 94
Andeelen by Hope & Comp.		dito dito nieuwe.	89 1/2 89 1/2
enz.	105 1/2 106	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	96 1/2 96 1/2
<i>Rusland</i> 5 prCt.	92 1/2 94	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt.	64 1/2
<i>Zweden</i> 5 prCt.	96 1/2 97 1/2	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	91 1/2 98	5 prCt.	80 1/2 81
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	95 1/2 96 1/2	dito Cert. by K. & V.	80 1/2 81
dito Kroon 4 prCt.	93 1/2 94 1/2		
<i>Kaiser van Oostenryk</i> 5 prCt.	52 1/2 55		
dito 4 1/2 prCt.	49 1/2 50 1/2		
dito 4 prCt.	48 1/2 50		

### Wisselcours.

Op Londen.	niet genot.
— Parys.	54 1/2

BIN-

## BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt. . . . .	42½ = 49	dito Domeinen. 4 prCt. . . . .	72½ = 78
dito a 2½ prCt. . . . .	37 = 4	dito Vrywillig a 5 prCt. . . . .	71½ = 4
Loorenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt. . . . .	49½ = 50	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Af. losf. . . . .	97½ = 8
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. . . . .	42½ = 43	Restription Losb. na den Vrede . . . . .	58½ = 4
dito 1801. a 3½ prCt. . . . .	49½ = 4	Agio van de Bank. . . . .	34 prCt.

## GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 186; en te *Haarlem* 19, onder welke laatste 9 beneden de 12 jaren.

## STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

## WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1807. Dec.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
16	{ 30. 0½ 30. 1 30. 0½	{ 45 43 39	{ W. L. Z. — Z. Z. W.	betrokken; 's avonds dampig.
17	{ 30. 1½ 30. 1 30. 1	{ 38 38½ 33	{ N. O. L. O. O. L. Z. O. L. N.	's morgens helder; verder betrokken.
18	{ 30. 1 30. 0½ 30. 1	{ 38 36 21½	{ O. L. O. O. N. O. —	mist, op den middag helder.
19	{ 30. 1 30. 1½ 30. 2½	{ 30 33 30	{ O. Z. Z. O. Z. O.	betrokken; dampig; 's avonds mist.
20	{ 30. 3½ 30. 3½ 30. 3½	{ 39 31 31	{ Z. W. — —	betrokken; mistig.
21	{ 30. 3½ 30. 3½ 30. 2½	{ 38½ 44 38	{ Z. W. L. W. Z. W. Z. L. W.	's morgens bewolkt, verder helder; 's avonds mist.
22	{ 30. 2 30. 2 30. 1½	{ 36 43½ 43	{ Z. O. N. W. —	betrokken; mistig; rusten beiden regenschag.

# BEKENDMAKINGEN.

\*.\* By de Wed. G. WARNARS en P. DEN HENGST en Zoon, te Amsterdam, wordt uitgegeven: JEREMIAS DE DECKER, als Mensch en Dichter bekend gemaakt, door J. DE VRIES, zynde eene Bloemlezing zynrer Rymoefeningen, waar in tevens deszelfs voornaamste levensbyzonderheden vervat zyn, in gr. 8°. versierd met een gegraveerden Tytel, waar op het Portrait van DE DECKER, naar Rembrand, in het koper gebragt door R. Vinkles, en waar van slechts zeer weinige proefdrukken afzonderlyk te bekomen zyn. —

P. DEN HENGST en Zoon, zyn door aankoop eigenaars geworden van, alle de voorhanden zynde exemplaren van: 1°. P. SANCTII, *Minerva, cura E. SCHEIDII*, 8°. 2°. *Principia Juris in usum Studioforum*, 8°. 3°. H. BOSSCHA, *Initia Lektionis Scholasticae*, kl. 8°.

\*.\* De Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te Haarlem, levert aan de Inteekenaren af en heeft aan zyne Korrespondenten verzonden:

C. DE KONING LDZ. *TAFEREEL der Stad HAARLEM en derzelver Geschiedenis van de vroegste Tyden af tot op den Tegenwoordigen toe*, 1ste. Deel met Platen; voorstellende 't Gezicht op 't Spaarne, naar EVERDINGEN — 't Gezicht van Haarlem en de Kruispoort voor de laatste uitlegging, naar BERKHEYDE — 't Gezicht van 't voormalige Heiligen Geesthuis, naar C. VAN NOORD en het Teylers Hofje naar M. LATZ, allen in het koper gebragt door DE WITT en VIS-SER BENDER. — NB. Buiten Inteekening zyn eenige weinige Exemplaren te bekomen. — Het Tweede Deel gaat ter Perse.

Nog geeft bovengemelde uit:

PEERLKAMP *Epistolae aliquot Excellentium Batavorum*, Fasciculus 2us gr. 8°. — NB. Van den Eersten Fasciculus, reeds op verscheidene Latynsche Scholen ingevoerd — gelyk ook van de *Vitae aliquot Excellentium Batavorum*, editio secunda, zyn nog eenige Exemplaren voorhanden.

en

A. LOOSJES Pz. *Historie van Mejuffrouw Susanna Bronkhorst*, Vnde en laatste Deel met Pl., gr. 8°. — Van de voorige Deelen, even als dit met fraaije Konstplaten van R. Vinkles versierd, zyn nog eenige Exemplaren te bekomen, gelyk ook tien Exemplaren op best Schryfpapier.

---

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.



# T W E E D E D E E L S , E E R S T E R E G I S T E R .

**BERIGTEN en BYZONDERHEDEN.**

*Van July—December 1807.*

A.

<b>A</b> ardbeving te <i>Lissabon</i> .	3K
Admiraliteit's (het Keizerl.) Departement, te Petersburg, doet uitspraak over de ingekomen Verhandelingen op deszelfs Pryspraak, zangaande eene volledige Theorie van den tegenstand der vloeibare Lichamen.	1
<b>AKADEMIE</b> der Wetens. te Berlyn, houdt eene openb. vergadering.	115
(nieuw opgerigte) te Munchen, wordt geopend. 209. Inrigting en getal der residierende leden. <i>ibid.</i>	
(opening der Pensylvanische Kunst.)	381
<b>ALSTORPHIUS</b> (W. G.) wordt gewoon lid van het Heelk. Gen. te Amst.	247
<b>Amerika'sche</b> Staten (voordeelige staat van het Finantiewezen der)	383
<b>Anatomische Preparaten</b> (iets over de kunstig nagebootste) te Florenzen.	347
<b>Anecdote</b> ter eere oer Dramatische Kunst.	259
<b>Appelen</b> (middel om) voor de vorst te bewaren.	325
<b>APPELIUS</b> (de Staatsraad en Secret. Mr. J. H.) wordt lid van de Leid'sche Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde.	199
<b>Atheïsten</b> (LA LANDE'S Lyst van)	37
<b>Azie</b> (Historische en Oudheidkundige Verscheidenheden omtrent)	355, 373.
395.	
— Oude Geschiedenis van dat Werelddeel.	357
— Hindosche Tydrekening.	376
— Mythologie der Hindo's.	395

**II. DEEL.**

Dd

BAR.

## B.

- BARDIERS (P.)** behaalt den gouden Eerprys by het Teeken-Departem. der Maatschappij: *Felix Meritis*. 304
- BARTOLOZZI** (de beroemde Graveur) vervaardigt nog op zyn 84ste jaar, eene Kunstplaat voor het Fransche Museum. 66. Ontvangt van den Portugeschen Prins Regent de Christus Orde. *ibid.*
- BEGTRUP** (de Deens. Hoogl.) laat eene beschryving van *Jutland* drukken. 243
- BERNOULLI (I.)** Directeur der Wiskundige klaske, by de Akademie te Berlyn, overlydt. 133
- BERTHOUD** (de beroemde Uurwerk- en Instrumensmaker) te Parys, overlydt. 17. Eenige byzonderheden oopens denzelven. *ibid.*
- BILDERDYK (M. W.)** wordt lid van verdienste by de Kon. Maatschapp. van fraaije Kunsten en Wetens. 263
- Bismuthi* (gelukkige proeven, door Dr. J.-DE KONING genomen met het *Magisterium*) ter genezing der Maagkramp. 226
- Blixem** (verslag van den Heer SAGE, wegens de uitwerksels van den) in zyne woonvertrekken op de Munt, te Parys. 111
- BOMAIRE** (de verdienstelyke Natuurkenner VALMONT de) overlydt. 145
- BONN (Dr. A. C.)** te Amsterd. wordt gewoon lid van het Utrechtsch Gen. 58
- BURGER (Dr. E. A.)** wordt *Lector Hermeneutices* te Leyden, en aanvaardt dezen post met een inwyding-rede. 379
- BOSSCHA** (de Heer Rector H.) aanvaardt het Professooraat in de Geschiedenis, aan het *Athenaeum Illustris*, te Amsterdam, met eene plegtige redevoering. 324
- Boxparty*: zie Vulsgevechten.
- BRINK** (de Harderwyksche Hoogl. en Reet. Magn. J. van) houdt eene plegtige Rede. ook ter nagedachtenis van den overl. Prof. FORSTEN. 34
- Brisch* (het) *Museum* wordt verrykt met de nagelatene M. S. van wyken den Marquis van LANDSDOWNE. 161
- BRUNINGS** (Brief van wyken den Hr. C.) aan DE LA LANDE, over de uitvinding der Sluizen. 387
- BUCHNER (F.)** wordt gewoon lid van het Heelk. Genootf. te Amsterd. 247
- BUGGE** (zwaar verlies van den Deenschen Hoogl.) by het beschieten van Kopenhagen, door de Engelschen, in 1807. 404
- BUSSINGH (de Pred. J. W.)** wordt lid van de Leidf. Maats. der Ned. Letterk. 199
- Busten van Indischanschk mannikel. 81

## C.

- Camera lucida*, in Engeland nitgevonden. 161
- CHATEAUBRIAN** (de Hr.) schenkt een door hem te *Tunis* gekocht Arabisch Handschrift aan de Keizerlyke Boekery. 177
- CHLADNI** (iets over den vermaarden Toonkundigen) 53
- Nader berigt van denzelven en zyne ontdekking van de overeenkomst der toonen met de beweging der lichamen. 80
- Eenige van zyne proeven daaromtrent, door den Leet van DEN ENDE, by Teyler's Stichting herhaald. 80
- CLARISSE** (de Hoogl. J.) wordt Secretaris by de Akademie te Harderw. 34
- Codex van Napoleon* (vergelijkende lessen over het) worden door Proff. OLIVARIUS te Kiel aangekondigd: ook algemeen reeds op de Saxische Universiteiten gehouden. 257

CONRAD (de Inspecteur Generaal van den Waterstaat P. W.) behaalt den by het Gouvernement beloofden prys voor de best gekeurde Lofrode op wyken den verdienstelyken Directeur Generaal van 's Lands Rivier- en Zeewerken C. BRUNINGS. 337

## D.

DASSEVAEL (de Secretaris S.) wordt lid van de Leidfche Maatschappy der Nederlandfche Letterkunde. 199  
 DESREUZE (Dr. P. C.) behaalt den prys by het Natuur- en Geneesk. Genootfchap, te Luik. 270  
 DE FREY (de Hollandfche Plaatfnyder) ftaagt by uitftek, in eene Konstplaat naar een oorspronglyk Hollandsch Tafereel, verbeeldende de Familie van Gerard Dow. 172  
 DE LAMBRE (de Hr.) wordt, in plaats van den overledenen LA LANDE, Hoogfchoolmeester in de Sterrekunde, by het College de France. 33  
 DESPREZ (de Staatsraad) wordt lid van de Leidfche Maatf. der Nederl. Letterkunde. 199  
 Doorfhyding der Schaambeenderen (gelukkige Verlofing door middel van de) door den Stads Operateur, Heel- en Vroedmeester J. VAN MUNSTER, te Nymegen. 66

## E.

Eilanden, (ontdekking van eenige) door een Spaanfch Kapt. in de Zuid-zee- 190  
 EKAMA (de Lector C.) te Zierikzee, wordt, in plaats van den op deszelfs verzoek ontfagen Hoogl. der Wysgeerte, Nat.- en Sterrekunde, A. CHAUDOIR, in diens post, te Francker, beroepen. 290  
 ENDE (de Lector by TEYLER'S Stichting, te Haarlem, A. v. D.) herhaalt de voornaamfte Chladnifche proeven omtrent de overeenkomst der toonen met de beweging zommiger flegchamen. 82  
 — opent zyne gewone leffen, voor het Winterzaifcen van dit jaar, 1807 en 1808. 326  
 ENSCHUT (de Hoogl. C. A. van) houdt zyne inwydings-rede, te Harderwyk. 34  
 EPKEMA (de Rector E.) wordt lid van de Maatschappy der Nederlandfche Letterkunde, te Leyden. 199  
 ESCURY (de Secret. Mr. H. COLLOT D') wordt lid van het Batafsch Genootfchap, te Rotterdam. 199  
 ESSCHENBURG (de Hofraad en Hoogl. te Bunswyk J. J. von) wordt lid van de Maatschappy der Nederlandfche Letterkunde, te Leyden. 199

## F.

Fantie-wezen (gunftige ftaat van het) in de vereenigde Amerik. Staten. 414  
 FLAMENT (de Koninkl. Bibliothekaris C. S.) wordt lid van de Leidfche Maatf. der Nederl. Letterkunde. 199  
 FOLMER (D<sup>e</sup>. L. B.) behaalt den gouden Eerprys, by het Haagsch Godgeleerd Genootfchap. 217

## G.

- Galery** (de Kunst-) van *Francavilla* verliest hare voornaamste stukken by het vertrek der vorige Regering. 69
- Galvanismus** (het) ter genezing van Stomheid beproefd. 326. Nader be-  
rigt nopens deze welgestaagde proeve. 339.
- GAUST** (Dr. K. F.) wordt tot gewoon Hoogl. in de Wysbegeerte en Ster-  
resunde, te Göttingen, aangesteld. 243
- Geboornen en Getorvenen** (lyst van) van Advent 1805—1806, in de ge-  
zamenlyke Deensche Europeische Staten. 127
- Gele Kourts** (de) zou genee behaetelyke Ziekte zyn. 81
- GENOOTSCHAP** (een Vee- Artzenykundig) te Kopenhagen opgericht. 242
- (het Amsterd. Heelk.) houdt deszelfs jaarlyke algem.  
vergadering. 244. Het verrigtte in dezelve. ib.
- (Direkteuren en Leden van TEYLER'S) doen uitspraak  
over de Verhandelingen, op a Natuurk. Vragen ingeko-  
men, en herhalen de eene en andere. 290
- ter bevordering der Koepok-inenting, te Amsterdam,  
houdt deszelfs jaarlyke byeenkomst. 324
- (Huisboudelyk Landbouwkundig) te Kopenhagen, geeft  
een nieuwe Pryspraak op. 331
- ter bevordering der *Koepok-Inenting*, te Rotterd. (aan-  
stelling van Direkt., Secret. en Thesaurier by het) 353
- (TEYLER'S *Godgel.*) geeft een nieuwe Pryspraak op.  
338. Nadere verbeterde opgave daar van. 354.
- (het Vry) der Natuur- en Geneeskundige Wetens. te  
*Luik*, doet uitspraak over de Ingekomen Antwoorden  
op deszelfs Vraag voor 1806 en geeft nieuwe Pryspr. op. 378
- (Programma van het Rotterd.) ter bevordering der Ko-  
epokinenting. 406
- Gepensioneerde** (Koningl. Hollandsche) Schilders en Graveurs, te Parys. 79
- GESNER'S Monument**, te Zurich, wordt hersteld en zal, waarschynlyk,  
uit de open lucht in eene overdekte plaats gebragt worden. 177
- Gisting-Process** (over de oorzaken en het verband der) in 't algemeen,  
door Dr. CRAANEN. 342
- GOUDRIAAN** (A. F.) behaalt den gouden Eerprys by het Rotterdamsch  
Genootschap van Proefondervindelyke Wysgeerte. 196
- Grieksche Schryvers** (de Boekh. HESSE, te Amsterdam, kondigt een nieu-  
we druk aan van de oude Klaslike) 175
- GRIETHUIZEN** (de *Theol. Stud.* G. H.) verdedigt openlyk zyne *Dissert. de*  
*Evang. Johan. Auctoris.* 34
- GROS** (de Kunstschilder) behaalt den prys op het beste Tafereel van den  
*Veldslag by Eylau* beloofd. 9

## H.

- Hagelbul** (over een zware) te *Zalk*, en andere plaatsen op de Veluwe  
gevalen. 63
- Handschriften** (eenige merkwaardige) onder de papieren van wylen den  
Hongaarschen Geleerden HUNLADY gevonden, zullen in druk worden  
uitgegeven. 322
- Handvesten** van Graaf WILLEM II. en FLORIS V. opgebeeld. 390 en volg.

HAUG

<b>HAUG</b> (de Heer CH. FRIED.) wordt tot Hoogl. in de Geschied- en Aardrykskunde, als mede in de fraaie Letteren, by de Milit. School te <i>Hansholmsredyk</i> , aangesteld.	35
<b>HEINRICH</b> (de Hoogl. P.) te Regensburg, behaalt den halven Eerprys by de Petersburgsche Akademie.	248
<b>HITTE</b> (buitengewone trap van) te <i>Stockholm</i> , op den 1sten Aug. 18-7.	160
<b>HOGENMULLER</b> (de Ridder van) stelt zyne reize naar het Oosten nog tot op het voorjaar van 1808 uit. 304. Vragen reeds aan hem door aanzienlyke personen en geleerde Maatschappyen gedaan. ibid.	
<i>Holland</i> , deszelfs Nationaal vermogen; — deszelfs jaarl. inkomsten.	75
<b>HOOGTENS</b> (Afbreidingen en Bescourvingen der) zoo op den Aardbodem, als op de Maan, Venus en Mercurius.	323
<b>HOUVEN VAN ANKEREN</b> (de Med. Dr. en Lector J. J. VAN DER) wordt lid van het Batavische Genootschap te Rotterdam.	199
<b>HIJL</b> -uitflag (byzondere voort van) in het Milaneeische.	242
<b>HULTMAN</b> (de Heer) wordt, van buitengewoon, tot gewoon Staatsraad aangesteld en van het Directeurschap der Kunsten ontslagen.	261
<i>Hydropica</i> of Bulkwaterzuchtige (aanteekeningen van afgesapt Water by een) door G. J. VAN WY.	201

I.

<b>INSTITUT</b> (de Klasse der Geschiedenis en Oude Letterk. by het Fransch Nationaal) herhaalt eene vorige Pryspraak, die niet genoeg voldoende was beantwoord en geeft eene nieuwe op.	49
— van Doven en Stompen, te <i>Groningen</i> , houdt het gewoon jaarlyks examen.	97
<i>Institutum Linnaeanum</i> , te Upsal, door Dr. A. AFZELIUS gesicht.	193

J.

<b>JACOBI</b> (de Duitse Dichter J. G.) geeft een nieuwen druk van zyne Werken ult. 8.. Ecnige aanmerkingen op de zuiverheid van taal by dezen Dichter, vergeleken met die der meeste tegenwoordige Schryvers. ibid en 84.	
— (F. II.) wordt Voorzitter der nieuw opgerigte Koninglyke Akademie, te Munchen.	209
<b>JONGE</b> (J. DE) wordt gewoon lid van het Heelkundig Genootf. te Amst.	247

K.

<b>Kaarten</b> (het Noord-Amerikaasch Congres laat, op deszelfs kosten, nieuwe Kust-) vervaardigen.	321
<b>Kanaal</b> (nieuw aangelegd en voltooid) in Rusland.	189
<b>KAUFFMAN</b> (de vermaarde Konstenaar, Mej. ANGELICA) te Rome, overlydt. 306. Byzondere Eer haar, by hare begravenis, aangedaan. ib.	
<b>KINGSBERGEN</b> (de Maarschalk en Ridder J. H. van) wordt honorair lid van het Batavisch Genootschap, te Rotterdam.	198

Klassieke Schryvers (aanhoudende smaak der Hongaren in het vertalen der)	321
KLUIT (eenige Levensbyzondern. van wylen den Leidf. Hoogl. ADRIAAN)	210
Koopklof (inenting der) by de <i>Hinde's</i> .	3
Kolk- of Kamerfluiten (voldoende Historische gronden en Diplomatifche bewyzen, dat de) hier ten lande, reeds in de 13de Eeuw aanwezig waren. 385. Zie ook Sluizen.	
Komeet (waarnemingen, hier ten lande, van de thans (18c7) fchynende)	268
— (over den loop dezer)	269
Kometen (iets over de) in 't algemeen en de thans (Nov. 18c7) zigbare in het byzonder, door den Franfchen Sterrekundigen BURCKARDT.	367
Kooren (proef in Engeland genomen om) op de maat optezeggen.	257
Kopenhagen (uittreksel eenes briefs van) over den trouwlozen aanval der Engelfchen op die Stad, en de verwoesting daar door aangerigt.	403
Kristendom (voortplanting van het) in Indostan.	341
Kweekfchool (befchryving van het) van Zeevaart, te Amfterdam.	68

## L.

LA LANDE'S gefprek met den Paus.	38
— nader Levensberigt van dezen Sterrekundigen, nevens eene lyft van zyne Schriften. 134, 145, 163.	
— (de Heer LE FRANÇOIS DE) volgt zyn overleden Oom, by het Lengte Kantoor, op.	177
LANGEON (de Hr.) wordt, als verkoren lid van het Nationaal Inftitut, te Parys, daar by ontvangen.	353
LECHENAULT (de Reizenoot van Kapt. BAUDIN) komt van Batavia in Frankryk te rug.	114
Lekkerbekken (iets voor de)	334
Letternieuws (Engelfch)	5
Leyden (de Heeren v. WESTENHOUT, THIBAUT en VAN DER HART behalen den prys, door het Gouvernement beloofd, op het best ingeleverd Plan ter herbouwing van de vernielde Wyk der Stad)	324
LINK (de Hoogl. H. F.) te Rostock, behaalt den halven prys by de Pottersburgfche Akademie.	241
LINNÆUS (voor) zal een marmeren Gedenkteeken in het nieuw gebouwde Oranje-luis van de Kon. Akad. te Upsal, worden opgericht.	3
— dezelfs Prys-fonds by de Kon. Akad. te Stockholm wordt verdubbeld.	193
— Feestviering van zyn 100jarigen Geboortedag, te Upsal ibid.	194
— en Gedenkteening op hem geflagen.	301
— (Godsvrucht van den grooten)	333
Lisfabon (ligging en tegenwoordige bevolking van)	
LOGGER (de Leidfche Stads-Heelmeeft. J.) behaalt den prys by het Amftterdamsch Heelkundig Genootfchap.	244
LORENZ (de Kon. Pruiſtiſche Hoogl. J. F.) overlydt.	33
Luchtreis van den Hr. AUGUSTINI, waargenomen door den Hoogl. v. BEECK-CALKOEN.	138
Luchtruizen (eenige aanmerkingen over het in de) door denzelfden Hoogl.	16

## M.

Magkramp (middel tegen de) zie *Bismuthi*.

- MAATSCHAPPY** (Pryzen en Remeratiën in de Algem. Vergad. der *Hollandsche Huishoudelyke*) bekend gemaakt of toegewezen. 9
- (Holl.) van *Fransje Kunsten &c.* houdt hare jaarlyksche algemeene Verad 261. Het verrigte in dezelve. ib.
- der *Nederl. Letterkunde*, verschuift hare openb. Vergad. in Nov. 1807. veertien dagen. 273
- (Pysuitwyzyng by het Teeken-Departement der) *Felix Meritis*. 301
- (de *Geneeskundige*) te Londen, geeft nieuwe Prysz. op 324
- MAESEN (P. A.)** wordt, te Utrecht, tot *Doffor* in de Regtgeleerdheid, bevorderd. 308
- MARCARD (Dr. H. M.)** te Oldenburg, wordt buitenlandsch lid van het Utrechtsch Genootschap. 58
- Marquesas*-Eilanden (berigt aangaande een der) en een Inboorling van het zelve, in 1799, naar Engeland overgebracht. 84, 100 en 114.
- MARRON** (brief van den Hr. P. H.) over den Hollandschen Staatfnyder de *FREV*, en diens nieuw vervaardigd Kunstluk. 174
- MEERMAN** (de Kamerhoer en Direkteur-Generaal der Wetens. Mr. J.) wordt honorair lid van het Bat. Gen. te Rotterdam. 198
- wordt Direkteur der Kunsten en van het publ. Ouderwys, en voert voortaan den titel van *Direkt. Gener. der Wetenschap. en Kunsten*. 261
- Melnschheid (een nieuw soort van) *Teriofis*, door Dr. **MOSCATI** beschrev. 212
- Mis-Catalogus (Leypziger) van Paichen 1807. bevat minder Artikelen dan gewoonlyk. 83. Eenige van de voornaamste nieuwe Werken, daat by voorkomende. ibid
- MIST** (de Landdrost Mr. J. A. DE.) wordt lid van de Maatschappy der Nederlandische Letterkunde, te Leyden. 200
- MOLLERUS** (de Minister van Binnenlandsche Zaken, Mr. J. H.) wordt honorair lid van het Bat. Genootf. te Rotterdam. 198
- wordt lid van de Maats. der Nederl. Letterkunde. 260
- MONNIKHOFF** (Bezorgers van het Leqant van wyfen J.) doen uitspraak over twee by hen ingekomene Antwoorden op de Vraag over de *Navelbreuken*; en geven eene nieuwe Prysvraag op. 264
- Monument voor den Vrede, te *Blarfeille* opgerigt. 173. Korte beschryving van dit Kunstluk. ibid.
- MOROZZI** (de Ingenieur J.) te Milaan, wordt lid. Correspondent van het Batasch Genootschap te Rotterdam. 198
- MULDER** (de Hoogl. J.) neemt het beroep, van Francker naar Groningen, aan. 306
- MULLER** (de Zwitserfche Historie-Schryver) neemt den post van Hoogl. aan by de Akademie te Tubingen. 66
- MUNTINGHE** (de Groninger Hoogl. H.) wordt *Rektor Magnificus*. 273
- Museum (het) te Parys op nieuw verrykt zoo met Kunststukken als Medaïjes, uit den buit des laatsten Veldtogets van 1806—07. 289

## N.

**NAPOLEON (LODEWYK)** *Koning van Holland*, neemt het aangeboden **PROTECTORSCHAP** van het Genootschap der proefondervindelyke Wysbegeerte, te Rotterdam, goedgunstig aan. 197

- Napoleons-Geslente* (de Leypziger Universteit geeft, ter eere van den Francken Keizer, aan het Geslente tot den gordel van Orion behoorende, den naam van) 97
- NORDMARCK** (de Zweedische Hoogl. Z.) te Upsal, wordt, een gedeelte der beloofde premie van 1000 Dukaten, betaande in 100 Duk. of een gouden Medallie, toegelegd, voor zyne niet geheel voldoende Verhandeling over de gevraagde volledige Theorie van den tegenstand der vloeibare lichamen, by het Admir. Departement, te *Petersburg*. 2

## O.

- OLIVIER** (de Hr. G. van) wordt lid van de Leidische Maats. der Nederlandische Letterkunde. 200
- Onweder (verschrikkelyk) in Drenthe, in 't begin van Aug. 1807. gevallen. 126
- Oranje-Huis, in den Knudhof van Upsal (plegtige inwyding van het nieuwgebouwde) 2
- Oudertom (voorbeelden van hoogen) 48
- Oudheden (verzameling van) door den Hoogl. NYERDORP op de Akademie-Boekery, te Kopenhagen, aangelegd. 194. Merkwwaardige stukken hier aan reeds gestonken. *ibid.*
- Overzetting (nieuwe Hoogl.) van het Nieuw Verbond, ten dienste van alle Krist. Kerkgenootschappen. 243

## P.

- PALM** (de Hoogl. van der) opent, als Voorzitter, de algemeene Vergadering der Holl. Maats. van fraaie Kunsten en Wetens. met eene rede. 261
- PAREAU** (de Hoogl. J. H.) wordt *Rector Magnificus* te Harderwyk. 24
- Pelagra*, zie Huiduitlag.
- PICARD** (de Franche Tooneelspel-Dichter) wordt lid van het Nat. Instit. by de Klasse van Taal. en Letterkunde. 280 en met eene jaarwedde, door den Keizer, begiftigd. *ib.* Deszelfs inleiding by het Instit. 353.
- Pompeji* (te) wordt een geheel huis opgedolven en een groot Paleis ontdekt. 65
- POUGENS** (de Parysche geleerde Boekhandelaar Ch.) wordt lid van de Leidische Maatschappij der Nederlandische Letterkunde. 200
- Prysnideeling by de Teeken-Maatschappij, onder de spreuk: *Kunst zy ons doel!* te Amsterdam. 18
- Prysvragen en Voorstellen.* Over den invloed der Kruisvaarten op den toestand der Burger-Maatschappij in ons Vaderland. — Een stelsel van Veeziekte-kunde, op de gevorderde vergelijkende Ontleedkunde gegrond. 55
- Over het Nut der Wiskunde, in de voormamste beroepen des gewonen levens. 67
- Over het ongemak in de Ademhalingswegen, bekend onder den naam van *Croup*, (*angina polyposa*, seu *membranosa*). 129
- Over het toepassen, hier ten lande, van het beginsel des zoogenaamden *Waterdams* of *Bois-heijels*. 196



<i>Pryvaten en Voofstellen.</i>	Vergelyking der oude Griekfche en Romeinfche met de nieuwe en hedendaagfche wellprekendheid; — aanwyzing der deugden en gebreken in den ftyl van HOOFT.	200
	Over den ftat der afgefcheidene Ziel na den dood; — de voortdoring van Doop en Avondmaal, tot het einde der wereld.	218
	Gemakkefke manier om vergiftige Planten te leeren kennen.	241
	Over de verfchillende wyzen van Afzetting der Ledematen.	245
	<i>Dichterfke</i> , het Beeld van Pygmalion, door het gevoel der kunst bezielt; <i>Wetenfchappelyke</i> , over het wezen der Wellprekendheid, en haar verfchil en overeenkomst met de Dichtkunst; <i>Theoretifche</i> , vergelyking der oude en hedendaagfche Bouwkunst by de Oosterfche en Wefterfche Volken. — Lofrede op <i>Benedictus de Spinoza</i> .	263
	Over de onware Breuken.	265
	Over de Epidemifche Koortfen, federt 1703, in Noord-Amerika enz. geheerscht hebbende; — beste manier, om de Buikloop voortekomen en te behandelen; — onderscheidingsmiddelen van de Epidemifche befmettefke en niet befmettefke; — de beste Dampkringslucht voor de Longteering.	324
	Over het bereiden van Gom voor de Fabrieken uit verfchillende Boomharften.	333
	Over het al of niet gevaarfyke van het Mytifch verklaren zommiger verhalen der H. Schriften.	354
	Over de kwalen, door het zog van de moeder op het kind, en omgekeerd, overgezet.	370
	Over den aard, het gebrufft en vermogen van den Eed; — over de Wysgeeffige gevoelens van <i>Spinoza</i> .	372
PUTTER (de beroemde Juftide-Raad en Hoogl. te Göttingen J. S.) overlydt.		243
PYNAKER (de Genees- en Heelm. A. L.) te Alphen, wordt <i>gevoon</i> lid van het Utrechtsch Genootfchap.		58

## Q.

Quinquina (getal der foorten van) die, in Spanje, reeds afgeteekend en befchreven zyn, en men nog uit Peru, akdaar, te gemoet ziet.	225
---	-----

## R.

RAPHAEL'S <i>Fresco's</i> (kleine modellen van) te koop aangeboden in Parys.	413
RAU (de Hoogl. en Walifche Predikant S. P. J.) te Leyden, overlydt.	374
— Graffchrift op denzelfen, door zyn Amptgenoot D <sup>r</sup> . FAURE van DER WILT.	405
	Rcis-

Reisbeschrijving (aankondiging eener meute) naar de Stille Zee en het binnenste van het vaste land van Amerika, gedurende de jaren 1804—1806, door de Kapit. LOUIS en CLARK.	205
<i>Revières</i> (korte beschrijving der nieuw verbeterde) of Terugkaatsende Lantarens van ARGAND.	12
REYNOARD (de Hr.) wordt als verkoren lid van het Nat. Institut van Frankryk, by het zelve plechtig ingeleid.	353
ROËLL (de Minister Secretaris van Staat, Mr. W. F.) wordt lid honorair by het Bataafsch Genootschap, te Rotterdam.	198
ROYEN (de Staatsraad H. van) wordt lid van de Leidfche Maatschappij der Nederlandfche Letterkunde.	200
Rusfifche Produkten, (fhyging in prys van de) in Engeland.	339

S.

SARTON (de Hr. W.) wordt lid van het Bat. Genootf. te Rotterdam.	199
Schildpad (Nat. Hiftoire van een Land-) door J. KLUTT.	406
SCHLICHTEGROLL (Fr.) wordt algemeene Secretaris by de nieuw opgerigte Kon. Akademie te Munchen.	229
Schryftaal ( <i>Regel</i> voor eene algemeene) door den Duitfchen Geleerden RIEM uitgevonden.	258
SCHWACHHOFFER (de Hr. J.) behaalt den gouden Eerprys by de eerste Klasse der Maatschappij van Teekenkunst te Amsterdam.	18
<i>Selenographie</i> , of nieuwe Maans. planifcheeren, in Engeland vervaardigd.	324
SIX (de Staatsraad W.) wordt honorair lid van het Bat. Genootf. te Rotterdam.	198
<i>Stutzen</i> (twyfel van een Duitfch Geleerden over de oudheid der uitvinding van de <i>Kolk</i> .) in Holland.	274
—— Ophesing van dezen twyfel.	385
SOEMMERING (de Beferfch. Geheimraad) te Munchen, behaalt den gouden Eerprys over de <i>Navelbreuken</i> , by het <i>Monnikhoff's</i> Legaat.	264
Soepe (eenvoudige en finafche) voor de Franschen.	334
Spaar-Soepe (nieuw uitgevonden)	317
Spinnery, te Appeldoorn, op order en voor rekening des Konings aangeland.	143
Staartfiften (onderfcheidene waarnemingen van ééne) op verfchillende plaatsen, 254, zie verder <i>Komeet</i> .	
Standbeeld (inwyfing van het) van wylen JOSEPH II. te Wenen, 401. Beschrijving van dlt Gedenkfifuk.	402.
Steen (byfter groote en zware) in Rusland uit de lucht gevallen, en aan de Akademie der Wetenfchappen te Petersburg gezonden.	113
Steenfhyding, (welgefhaagde) volgens de nieuwe manier van LANGENBEEK, door den Dordrechtfchen Leetor F. J. HAVER DROEZE verrigt.	225
Sterrekunde.	306
STINTRA (de Curator J.) wordt lid van de Maatschappij der Nederlandfche Letterkunde te Leyden.	209
STOLPLAANSCH <i>Legaat</i> (Curatoren van het) geven nieuwe Pryfvr. op.	371
STRATENUS (de J. U. Dr. Mr. A. A.) wordt gewoon lid van het Utr. Genootfchap.	58
STYRUM (de Landdrost Mr. J. van) wordt lid van de Maatschappij der Nederlandfche Letterkunde, te Leyden.	200
SUAREDISSEN (de Lector D. T. A.) behaalt den Eerprys by de Berlynfche Akademie.	115

## T.

- Tentoonstelling (eene algemeene) van de Voorbrengfels der Volkrykt, by een Kon. befluit ingevoerd.* 258. *Reglement voor deze Tentoonftelling gearresteerd ib.*
- THIBAUT** (de Architect by zyne M. den Koning van Holland) wordt tot Corresp. van de klasfe der fchoone Kunften, by het Nat. Inft. benoemd. 50
- THIERS** (de Direkt. der Franfche Akademie, te Rome, LE) wordt tot Corresp. van de klasfe der fchoone Kunften, by het Nat. Inftit. benoemd. 50
- TROOSTWYK** (W. J. van) behaalt den Eerprys by het Teeken-Departement der Maatfchappy: *Pelix Meritis.* 301
- TWENT** van RAAPHORST (de Kamerheer en Direkt. Gener. van den Waterftaat A. P.) wordt honorair lid van het Bat. Genootf. te Rotterdam. 198

## U.

- Uitwaterings-Kanaal (opening van het nieuw aangelegd Katwykfche)* 286

## V.

- Vaart of Vreerwyk (wanneer de Sluizen aan de) gebouwd zyn.* 394
- Vaartuig (nieuw uitgevonden) van Lord STANHOPE.* 363
- met Schuifkleden, 365, beneden in de Aanteekening.
- VERHUELL** (de Maarfchalk, Minister en Admiraal C. H.) wordt honorair lid van het Bataafsch Genootfchap te Rotterdam. 198
- VERSTEG** (de Notaris M.) wordt lid van het Bat. Genootf. te Rotterdam. 198
- Viften (eenvoudig middel, om het ftikken der) in een Vyver, by fterge Wintervorst, te voorkomen.* 414
- VOSMAER** (de *Med. Stud.* J.) verdedigt, openlyk, zyne Difert. *de Adstringentium natura.* 34
- VRIES** (de Hr. JER. DE) wordt lid van de Maatf. der Nederl. Letterk. te Leyden. 200
- Vuistgevechten (Engelfche)* 150

## W.

- WAAL** (de Hoogl. C. DE) draagt het Rectoraat der Gron. Akademie aan zyn Amftgenoot, den Hr. MUNTINGHE, met eene plegt. redenv. over. 273
- WAHLENBERG** (de Upfalifche Geleerde) maakt eene reize in Zweden en Denemarken. 248
- Waterzucht (merkwaardige)* 102
- WENCKEBACH** (de Secretaris C. J.) wordt lid van de Leidfche Maatf. der Nederlandfche Letterkunde. 200
- Werktuig (een nieuw foort van) te Lyon uitgevonden, en reeds met goeden uitflag beproeft, om een vaartuig tegen den froom op te werken.* 248

Wetenschappen en Kunsten (over de openbare Stichtingen in <i>Parys</i> voor de)	35 en 50
WICHERS (de Staatsraad en Landdrost Mr. H. L.) wordt lid van de Leidſche Letterkundige Maatſchappij.	200
WILSON (de Hr. A.) zal eene Amerikaſche <i>Ornithologie</i> uitgeven.	322
Wolven (getal der) in Frankryk, van 1 Juny 1806 tot 1 Mei 1807, gedood.	50
Wynlezing van het jaar 1807. in het Wurtembergſche.	333
WYTENBACH'S Commentarien op de Zedekundige Werken van Plutarchus enz. worden op nieuw, te <i>Oxford</i> , gedrukt.	238

## Y.

Ys-Eilanden (Dr. MITCHELL geeft eene beſchryving uit van de dryvende) in de Atlantiſche Zee.	81
--	----

## Z.

ZOEGA (de geleerde Deen) is te Romen bezig met eene beſchryving van alle de Basreliefs, zoo binnen als om die Stad.	322
Zomer (ongemeen warme) van 1807.	160
Zongdiertje (het kleinſte) of zogenaaamd <i>Sorex Caniculatus</i> , door den Zweedſchen Natuurkenner LJUNG, gevonden.	329
Zuiker-Rafinadery (nieuw ſoort van)	174
——— Verſlag van Proeven, hier over genomen, by het Natuur- en Scheikundig Genootſchap, te Groningen, door de Heeren STRATING en van ZWINDEREN.	230
Zyde-Fabrieken (tegenwoordige (1807) voordeelige ſtaat der) in Lyon.	333
Zyrwinde, afkomst van dit woord: welken Dyk daar mede, oudtyds, bedoeld werd. 891 onder in de Aanteekening.	



# T W E E D E D E E L S.

## T W E E D E R E G I S T E R.

### BOEKEN, KAARTEN, KONSTPLA- TEN en MUZYKWERKEN.

Van July—December 1807.

#### A.

- AA (C. VAN DER) De zoogenamde verdediging van W. PÄSCHEN Gtz. 374  
—getoetsd.  
ALEXANDER (M.) *Le Quadrille des Enfants, par feu M. BERTHAUD.* 376

#### B.

- RACKER (M.) *Spec. Jurid. Inaug.* 184  
BEAUFORT (DR) *Projet de reunion de toutes les communions Chretiennes.* 311  
BETOUW (J. IN DE) iets over de gevondene Oudheden by Nymegen enz. 327  
— Nymegen verdoeld in Wyken enz. 330  
Bloemstuk, k. pl. in de manier van teekening. 29  
BONGARDT (A. J.) *Reize door Duitschlands Noordelyke Helft, 1ste D.* 219  
BORGER (E. A.) *Specimen Hermeneuticum.* 180

#### D.

- CRAANEN (D.) De Verhandeling van Dr. J. DELLA LENA ontwikkeld  
en getoetsd. 250  
Een-

## E.

Eenen (uitgewerkt) der Stuurlieden.

27

## F.

FISCHER (C. A.) Tafereelen van Valentia.

247

## G.

GARVE (Ch.) oordeelkundige beschouwing der Stelsels van Zedekunde, sedert ARISTOTELES tot op KANT.

280

— — — — — Aanmerking op dit Werk en de Aanteekening van deszelfs Vervolger op het achte.

16

## H.

HAAFNER (J.) Over het nut der Zendingen en Zendingen - Genootf.

48

## J.

JANSSONIUS (W.) Het Evangelie naar Paulus.

71

JONGE (M. G. DE) *Disfert. de Testamento nullo et rupto.*

314

## K.

Kaart van Noord - Amerika.

207

KEMPER (Mr. J. M.) *Oratio: de Legibus popularum &c.*

23

## L.

Leer (de) van den Christ. Godsdienst te rug gebragt tot hare eerste eenvoudigheid.

307

## M.

Monachingen voor Roomsche - Catholyken.

208

METELÉRKAMP (R.) *Tableau Statistique de la Hollande in 1801.*

73

MIDDLETON'S leven van CICERO, vertaald door W. J. ZILLESEN.

159

MULLER (J. W. STATIUS) uitvoerig onderwys in den Christel. Godsd.

179

## N.

NIEUWENHUIS (L. C.) *Disf. Med. Inaug. de Juralitate per puncturam  
membranae Tympani curanda.* 59

## P.

PALM (J. H. VAN DER) *Tenezias vertaald en opgehelderd, 1 en 2de Deel.* 290  
en 291  
PASCHEN (W.) *Grz. Verdediging tegen C. VAN DER AA.* 120  
PUI (P. A. DU) *De Jure Provincialium Imperii Romana.* 367

## R.

Redevoering en Verslag by de Eerste Prysuitdeeling, door de Maatschappij  
der Teekenkunst: *Kunst zy ons doel!* 108  
REESEMA (Mr. A. S. VAN) *De presumptione Doli in delictis.* 104  
Ring (de) van Gyger, D. I en II. 299

## S.

SCHELTZEMA (Mr. J.) *Staatkundig Nederland, 1ste en 2de Deel.* 258  
STAATS EVERS (W.) *Disp. de matribus, qua prolem suam interfecerunt.* 27

Y A H E E S A A N E T

## T.

*Tables Astronomiques, publiées par le Bureau des Longitudes de France.* 21

## V.

Verhandelingen van TEYLER'S Godgel. Genootschap, XXIIste D. 40



Drukfeil, aldus te verbeteren:

In de laatste No. 51. staat op bladz. 410. regel 19: *den 23sten dier maand;*  
't geen had moeten zyn: *den 23sten der maand November.*

---

In het 3de Register des Isten Deels van den *Letterbode* voor dit jaar 1807  
dient nog gevoegd te worden, op Letter B.

POSSCHA (H.) *Orat. de Mercatura, humanitatis matre* 695

---

TE HAARLEM BY

A. L O O S J E S, Pz.

---

.V

NB. Dit Registerblad wordt, met bygevoegden Titel en  
Omslag, voor den gewonen prys uitgegeven.









